ORIGINES

ET

ANTIQUITATES CHRISTIANAE

ORIGINES
ET
ANTIQUITATES CHRISTIANAE

AUCTORE

F. THOMA M. MAMACHIO

ORDINIS PRAEDICATORUM THEOLOGO CASANATENSI

DEINDE SACRI PALATII APOSTOLICI MAGISTRO

EDITIO ALTERA

AUCTORUM EXEMPLARIBUS COLLATA AC RECENSITA

CURANTE

PETRO MATRANGA PRESBYTERO.

TOM. V.

ROMAE
EX TYPOGRAPHIA SALVIUCCI
MDCCCL.

PRÆFATIO

PRIOREM *libri quarti de personis, dignitatibusque sacris partem cum plene, cumulateque, ut arbitror, perfecissem, ac de altera ingressus essem hoc volumine scribere, vix ea, quae sunt de potiore administrandae, regendaeque christianae rei publicae ratione attigeram, cum animadverti in magnum me, atque gravem in primis incidisse locum, qui a protestantibus diu multumque vexatus, a catholicis autem scriptoribus tractatus uberrime, neque copiose explicari, si in instituto manere, neque, si effugere multorum reprehensionem vellem, perstringi breviter posse videretur. Quum enim mecum iam usque ab eo tempore, quo coepi de originibus, antiquitatibusque christianis agere, paucis, quoad eius facere possem, quae mihi proposita essent ad illustrandum, complecti constituissem; verebar, ne si rem, cetera utilem, magnique in christiana re publica momenti non ornassem, dicam, sed narrando fuse, lateque persequutus essem, non ii solum succenserent mihi, qui cum ab se historiam perscribi putent, tum casanatensem theologum maiorum instituta, leges, consuetudines, mores exponere conantem, sermonibus, qui sunt de pontificis maximi auctoritate, quasi aut novi sint, aut alieni, illigari nolunt; quorum ego hominum cavillationes, σαρκασ-*

μούς, minas pendo, ut debeo, nihili; verum etiam existerent aliqui, qui me, si iis in rebus omnibus multus essem, quas usui futuras existimarem, numquam esse scribendi finem facturum defenderent. Contra non dubitabam plerosque fore, qui si nonnullam in describendis ceremoniis, ritibus, vestibus ipsis, calceisque veterum; in maximis certe quaestionibus, quibus velut initiis, ac fundamentis esse res summas excitatas perspicerent, multam operam ponendam iudicarent, difficilemque quamdam temperantiam in eo postulari dicerent, quod semel iam missum coerceri reprimique non posset, atque in re eo meliore, quo maior sit, mediocritatem quaerendam non arbitrarentur. Igitur cum diu multumque cogitavissem, qua ratione et retinerem institutum meum, et satisfacerem iis, qui tam magnis, tamque multis rebus, modum constitui oportere inficiarentur, sic demum agere decrevi, ut qui nostra legerent, hi quidem certe brevitatem magis, quam monumentorum, quibus ecclesiae auctoritas nititur, copiam sententiarumque perspicuitatem desiderarent. Si namque in explicandis locis ceteris, quibus nihil difficultatis, utilitatis autem parum inest, nullo est modo ferenda brevitas, ex qua obscuritas oriatur, multo minus in eo genere ferenda est, quod cum difficile sit, latissimeque pateat, paucis sane verbis neque tractari dilucide, neque pro dignitate expediri potest. Quamobrem episcopatuum ubique gentium institutorum decora, seriem, numerum descripturus, cum ab romano, qui longe omnibus antecellit, sumendum exordium, ostendendumque esse quemadmodum ei ceteri subiiciantur, intellexissem, ut ordine, distincteque agerem, mihique ad formam gubernandae ecclesiae demonstrandam pararem viam, quaerendum in primis duxi quinam maiorum sententia optimus regendae rei publicae modus esset. Cumque multis et philosophorum, et patrum testimoniis confirmassem, eas esse potiores res publicas, quae non a populis, neque a principibus, sed a singulis tenerentur, eo demum adductus disputando sum, ut illius, quam Christus suo sanguine instituerit, auxerit, ornarit, rationem praestantissimam, adeoque non democraticam, neque aristocraticam, sed monarchicam esse oportere efficerem. Quoniam vero fuisse aliquos noveram, eosque de protestantium quidem sectis, qui ut esse evincerent rationem

administrandae ecclesiae popularem, quibusdam sacrorum bibliorum, maiorumque nostrorum locis abuterentur, non esse ante contra aristocratiae, quam fingunt, ecclesiasticae defensores pugnandum censui, quam esset locis iisdem cumulatissime satisfactum. Ad aristocraticos porro, qui pares in administranda, gubernandaque ecclesia episcopis, presbyterisque partes tributas arbitrarentur, alacri tendebam animo, sic paratus, ut nullum vetus monumentum, quod pretii alicuius esset nobis ab lutheranis, calvinianis, protestantibusque ceteris ferrem obiici, quod non mea opera illustratum pateret. Quamobrem non scripturarum modo, patrumque, sed etiam historicorum, quae aut afferri ab iis, aut indicari viderem, loca explicavi, ut potui, dilingenter accommodateque ad veram, atque germanam auctorum sententiam, scriptoresque novos, qui coniuncti nobiscum communionis societate fuissent, ab invidia liberavi, in quam ab adversariis per summam iniuriam fuisse vocatos animadverteram. Consequuta autem adversus eos disputatio est, qui in episcoporum ordine nullum esse, qui divino iure ceteris auctoritate praecedat, censerent, ut omnes illa, quaecumque tandem esset, de aristocratica hierarchia tolleretur contentio. Cumque a protestantibus Tertulliani, ac Cypriani testimonia quaedam implicari, rapique in peiorem partem cognossem, explicatis iis quae accepta ex Tertulliano contorqueri in orthodoxos solerent, in cyprianicis, quibus haud parum ut obscuritatis, ita etiam difficultatis inesset, consistendum mihi aliquamdiu esse, demonstrandumque putavi prioris capitis paragraphi III. numero primo, quid illud fit: « Universum orbem unam dioecesim, unumque in ecclesia esse episcopatum, cuius a singulis in solidum pars teneatur ». Quibus expositis, constitutisque rebus, progressus inde sum ad alterum paragraphi eiusdem numerum, fallique eos vehementer ostendi, qui auctore Cypriano « unumquemque episcopum, si de servanda religione agatur, universalem pastorem esse, antistitemque orbis christiani universi » dicerent. Descendi mox ad numerum tertium, iisque confutatis, qui Cypriani aetate « hanc sibi concessam esse credidisse episcopos auctoritatem, pugnarent, ut exceptis controversiis de religione, fas sibi esse de re quacumque, non reddita cuiquam mortalium ratione, quemadmodum ipsis placuisset, decernere »: ad eam veni

tractationem, quae est de apostolis, omnesne Cypriani aliorumque patrum sententia ex institutione servatoris Christi « pares potestate fuerint, an unus eorum aliquis delectus maxime sit, qui principatum in eo collegio obtineret ». Quam cum sacrorum bibliorum novi testamenti, patrumque, qui ea fuissent interpretati auctoritate evolvere aggressus essem, in eumque epistolae Pauli ad galatas incidissem locum, in quo post Iacobum nominatur Cephas, impulsus amicorum hortatu sum, ut ΠΑΡΕΡΓΟΝ *adversus Iohannem Harduinum de Cepha an idem fuerit ac Petrus perscribere. Nam is auctor contra Clementis romani in priore epistola ad corinthios num.* XLVII *contra Irenaei, contra Tertulliani, patrumque fere omnium, contra Pauli denique ipsius seriem verborum atque sententiarum, sequutus Clementem in hypotyposibus, nonnullosque alios, quorum longe est levior in hisce rebus existimatio, Cepham nescio quem introduxit, qui e numero non esset apostolorum. Eo autem perfecto, atque absoluto* ΠΑΡΕΡΓΩ, *redii ad controversiam de monarchia. Qua quaestione non patrum consensione modo, traditioneque maiorum, quae libris continetur ecclesiarum, sed scripturarum etiam auctoritate diremta, oppugnatisque iis, qui illustrem evangelii Matthaei de aedificata in ecclesiae principe re publica populi christiani locum, aliorsum atque Christus servator voluerit, freti obscuris veterum quorumdam, implicatisque sententiis, accipere auderent, accessi ad trita illa, ac pervulgata Cypriani, Ambrosiique dicta de pari honore, ac dignitate apostolorum, utque essent intelligenda, etsi breviter, satis tamen, nisi meus me fallit amor, aperui, ut debui, accurate. Quin etiam, quod acturum me aliquando promisissem de iis, quae turbata in hoc genere ab apostata spalatensi fuissent, fidem, quod tempus monebat, liberaturus, interieci adversus ea disputationem sane longam; qua proposita significatione verborum Christi de tradita principi apostolorum pascendarum ovium potestate, declaratisque ῥητοῖς veterum, quibus idem ille apostata confidisset, a pagina 139. ad 178. caussam defendi catholicorum, sicque argumentorum conclusi sententias, ut cum neque aristocraticam, neque democraticam esse oportere demonstravissem, monarchicam esse efficerem gubernandae ecclesiae rationem. Sed cum fuisse aliquos ac-*

cepissem, quorum, tametsi omnes pro ecclesiastica monarchia certarent, pars tamen democratia, atque aristocratia, pars aristocratia esse illam temperatam contenderet; quumque eorum postremis, quamquam et catholicis, et verbis se, non autem re ipsa contra nos pugnare aientibus, nihilo secius vix, primis vero ne vix quidem assentiri possem; instituendus ea item de re sermo paragrapho quarto capitis eiusdem prioris fuit. Ac monarchia quidem rei publicae populi christiani, cui neque democratia, neque aristocratia admixta sit ut adversus Richerium, reliquiasque quesnellianorum, sic adversus eos, qui aequiores nobis aut haberentur, aut non haberentur solum, sed etiam essent, a pagina 179. ad 239. cum veterum scriptorum, tum novorum ut Petavii, ut Naucleri, ut Orsii argumentis firmata, ventum ad paragraphum quintum est, qui de Petro principe christianae monarchiae a Christo constituto inscribitur. Monarchico enim administrandae regendaeque ecclesiae genere demonstrato, illud esse videbatur reliquum, ut quinam dictus primus omnium princeps, atque monarcha a Christo fuisset, ostenderetur. Quod si ex illis maiorum testimoniis, quibus ab uno gubernari rem christianorum publicam oportere statueram, Petro vrimum eam principatus, et dignitatem, et potestatem fuisse tributam, manifestum erat; tamen series ipsa rerum, atque institutus ordo exhortabatur, ut id etiam decretum orthodoxae religionis, quod ceterorum, quae sequerentur origo et caput esset, distincte fuseque exponerem, sacrorumque bibliorum novi testamenti locis, ac patrum omnium I. II. III. *atque insequentium saeculorum, librorumque liturgicorum ut occidentis ita quoque orientis ecclesiarum consensione, et monumentis iis, quae reperta in cryptis urbis fuissent, confirmarem; depulsisque et multis, et prima specie gravibus argumentis haereticorum, ab iniuria vindicarem. Quia vero extremum quorumdam adversariorum in Paulo locatum esse praesidium animadverteram, quem saltem unum dicerent parem omnibus rebus fuisse Petro, hos equidem facile una cum illis coerceri, reprimique iudicavi posse, qui cum monarchiae ecclesiasticae susceptam ab se fuisse defensionem affirmarent, tum monarchas initio duos, qui caput unum constituerent, Petrum Paulumque fuisse christianae rei publicae divinitus*

dates vociferarentur. Itaque sequutus numerus paragraphi eiusdem quinti decimus est, quo in numero, praestantior ne Petrus Paulo auctoritate fuerit, quaeritur. Atque in hoc controversiae genere expediendo, optimum factu esse duxi, si priore loco historiam descripsissem eorum, quae dicta, gestaque ab adversariis contra fuissent; tum claves, etsi omnes apostoli episcopi fuerint, tamen maiorum sententia Petro datas aliis communicandas, *adeoque apostolum Paulum, qui episcopus item fuerit, loco, munere, atque ordine aequalem Petro fuisse demonstravissem, constituissemque deinceps patrum, maiorumque omnium auctoritate, eum, etiam si socius Petri in fungendo episcopatu romano fuisset, atque hoc quidem pacto par fuisset Petro, nihilo secius neque romanum episcopum re vera fuisse, neque quod gravissimum est, monarcham atque pontificem omnium ecclesiarum. Subsequutum autem alterum est caput de caussis, quae maiores nostros impulerunt, ut imagines Petri ad laevam, Pauli ad dexteram collocandas arbitrarentur, ut nec praetermitterem quidquam eorum, quae ab inimicis catholici nominis obiicerentur, Paulo aut aequatum olim, aut postpositum fuisse Petrum pugnantibus; et eruditis viris, quamobrem, cum potior existimaretur dextera, icones Petri ad laevam fuissent collocatae quaerentibus, satisfacerem. Sententiarum enim, quas ab Allatio, ab Raynaldo, a Batellio, Bonarrotioque numeratas legimus, cum tam variae, tamque discrepantes inter se sint, fieri aiunt posse ut nulla; ut vero plus una vera sit, fieri omnino non posse. Quare ut ordine omnem eius loci quaestionem complecterer, partitus sum caput idem secundum in paragraphos tres, quorum est prior de antiquioribus monumentis Petrum ad dexteram exhibentibus, Paulum ad laevam. Quem paragraphum, cum in partes sex divisissem, sic processi, ut primo loco in coemeterialibus vitris, quod genus monumentorum omnium antiquissimum est, Petri imagines semper dexteram, tum in aeneis lucernis, laminisque, quae vitris succedunt; post in marmoribus, inde in picturis, deinceps in musivis, postremoque in eburneis tabulis modo mediam, modo dexteram, modo laevam occupare partem, propositis exemplis docerem. De his autem tabulis cum orationem instituissem, rem lectoribus et utilem, et gratam facturus, triptychon vetus eburneum, quod anno* MDCCXLVIII. *a*

viro clariss. P. M. F. Thoma Pio Schiara primo bibliothecae casanatensis praefecto collega tunc meo emi curaveram; cui sane triptycho iambi aliquot, iconesque Christi, Deiparae, Praecursoris, Petri, quatuorque aliorum apostolorum, sex sanctorum episcoporum, martyrum decem insculptae sunt, edidi, multisque animadversionibus illustravi. Priore vero paragrapho absoluto, ad alterum feci gradum, ostendique brevi numquam stabili usu obtinuisse, praeterquam in bullis pontificum maximorum, ut in monumentis ecclesiarum, sive ficta, sive sculpta, picta, musivoque opere perfecta fuissent, Paulus semper ad Petri dexteram cerneretur. Contuli me deinde ad tertium, propositisque initio multorum de ratione pingendorum, sculpendorumque Petri imaginum ad Pauli sinistram sententiis, eum quoque distribui in partes quatuor, quarum prima paucis illorum explosi opinionem, qui apud graecos, latinos, hebraeosque dexteram olim fuisse potiorem constituissent; altera autem eorum et errores, et nugas depuli, qui aut fraude graecorum, aut modestiae Petri indicandae, aut habitae rationis inspicientium caussa factum putarunt, ut idem apostolus Pauli latus sinistrum tegeret; tertia Iohannem Lucium virum alioqui eruditissimum oppugnavi, qui sibi facile persuaserat ante Leonis tertii pont. max. aetatem Romae habitam fuisse a christianis honoratiorem laevam; quarta quid statuto ea de re opus esse censerem, exposui: ut quoniam in nummis imperatorum, inque ceteris veterum sive ethnicorum, sive christianorum monumentis hominem digniorem, praestantioremque, si dextera aliquid agens exhibeatur, laevam occupare cernerem, Petri quoque dexteram aliquid agentis iconas propter maiorem et auctoritatem, et dignitatem, poni ad Pauli laevam saepe consuevisse; dextera autem nihil agentis, aut perraro poni consuesse crederem, aut numquam. Addidi mox alteri huic caput tertium, quod est de titulis honorum beati Petri, quod hinc etiam consequens esse perspicerem, eum apostolum principem a Christo, atque monarcham fuisse ecclesiae constitutum. Hoc labore perfunctus nonnihil operae in eos quoque consumendum censui, qui concesso etiam principatu Petri, cum is Romam numquam advenerit, nihil nos pro pontificis in christiana re publica potestate pugnantes proficere iactarent posse. Quamobrem caput perfeci de

itinere, deque martyrio Petri, quartum. Sed quum reperirentur permulti, atque ii quidem omnes de numero protestantium, qui etsi principem apostolorum Romam venisse, in eaque urbe martyrio functum fuisse confiterentur, illosque qui contra dicerent, non refellerent modo, sed etiam deriderent, eum tamen episcopum fuisse romanum pugnacissime negarent, quintum adiunxi caput, quod de episcopatu Petri romano inscriptum est. Atque haec capita quinque pars tomi huiusce quinti prior complectitur: cui pars altera, si per valetudinem licuerit, sequenti accedet anno, qua omnis primatis ecclesiae privilegiorum, patriarchatuum, hexarchatuum, metropoleon, episcopatuum descriptio continebitur.

INDEX

CAPITUM ET PARAGRAPHORUM.

LIBER QUARTUS

DE EPISCOPATIBUS UBIQUE GENTIUM CONSTITUTIS.

LIBRI IV. PARS ALTERA

CAPUT I.

CAPUT II.

CAPUT III.

CAPUT IV.

CAPUT V.

ORIGINUM

ET ANTIQUITATUM CHRISTIANARUM

LIBRI IV. PARS ALTERA

DE EPISCOPATIBUS UBIQUE GENTIUM CONSTITUTIS.

PARS est altera libri quarti originum, et antiquitatum christianarum de episcopatibus ubique gentium institutis. Quo quidem in genere argumenti vix quemquam arbitror versari diligenter posse, qui non satis explorate cognoverit, quae series, qui gradus, quae dignitates sint in ecclesia constitutae episcoporum. Etsi enim omnes imponendarum manuum, consecrandorumque presbyterorum, regendorumque suorum coetuum auctoritate praestant, esse tamen in eorum ordine aliquos, qui honore, amplitudineque ceteris antecellant, tam est clarum, tamque perspicuum, ut negari nullo modo posse videatur. Nam a primate christianae rei publicae, a patriarchis, ab exarchis, a metropolitis administrari ecclesiam, nemo est tam insigniter impudens, qui aut negandum, aut in dubium vocandum putet. Quamobrem, ut dilucide, accurateque de episcopatibus dicam, priore quidem loco de primate universae ecclesiae ostendam, ullus ne sit, qui sit, quid in christiana re publica iuris habeat; tum de patriarchatibus, num in iis numerare romanum oporteat? Quam is late continuaretur? Quot exarchatus, quot metropoles, quotque episcopatus suis finibus contineret? Quibus explicatis, demonstratisque rebus, de alexandrino, de antiocheno, de constantinopolitano, de hierosolymitano, ceterisque patriarchatibus, qui post fuerunt instituti, sic, eamdem methodum sequutus, agam, nihil ut quisquam a me, quod ad rem maxime pertineat, praetermissum fuisse arbitretur.

CAPUT I.

DE PRIMATE UNIVERSAE ECCLESIAE.

Sed inquirendum in primis est, quae, maiorum sententia, fuerit a Christo servatore praescripta administrandae christianae rei publicae ratio. Nisi enim monarchiamne, an aristocratiam, democratiamve praescripserit, demonstratum sit, unum esse ecclesiae primatem oportere, intelligi profecto non poterit.

§. I.

Ea est a Christo praescripta gubernandae christianae rei publicae ratio, quam ille cognorat ceteris esse praestantiorem.

Concedendum autem est, eam fuisse Christo servatori probatam administrandae ecclesiae rationem, quam esse ceteris potiorem sciret. Quum enim summa illum et cognitione rerum, et bonitate praestare constet, viderit quidem necesse est, quod est sapientiae, delegeritque, quod est bonitatis, optimam, praestantissimamque administrandae, regendaeque ecclesiae rationem. Nulla est autem caussa, cur in rebus reliquis, ita ut is, quem sibi proposuerat, finis postulabat, fecisse quod optimum esse (1) cognorat, censeamus Deum, in forma autem, rationeque gubernandae ecclesiae non item. Immo vero si magna operum divinorum,

(1) Confer Athenagoram *legat.* n. XVI. *pag.* 310. *edit. venetae an.* 1747., et n. XXV. *p.* 324., Tatianum *orat. advers. graecos* n. XIX. *pag.* 276. *edit. eiusd.*, et Lactantium *lib. de opificio Dei cap.* III. *pag.* 77. *tom.* II. *opp. edit. paris. an.* 1748., quo loco sic statuit: „ Considerans conditionem rerum, intelligo nihil fieri aliter „ debuisse, ut non dicam potuisse, quia Deus potest „ omnia; sed necesse est, ut providentissima illa maiestas „ id effecerit, quod erat melius, et rectius. Libet igitur interrogare istos divinorum operum reprehensores „ quid in homine desse, quia imbecillior nascitur, „ credant „ ? Non dissidet ab Lactantio Augustinus, cuius haec est in eo libro, quem contra *adversarium legis, et prophetarum* scripsit, sententia, *lib.* I. *cap.* XIV. n. XX. *pag.* 658. *edit. paris. mon. e. Maur. an.* 1685. „ „ Usque adeo desipiendum est, ut homo videat melius „ aliquid fieri debuisse, et hoc Deum vidisse non putet? Aut putet vidisse, et credat facere noluisse? Aut „ voluisse quidem, sed minime potuisse? Avertat hoc „ Deus a cordibus piorum „. Consule Dionysium Petavium *lib.* V. *theologicor. dogm. cap.* VI. *tom.* I. § VII. *seqq. pag.* 333. *edit. paris.* Atque est illud *cap.* I. *geneseos* v. 31. perspicuum: *Vidit Deus cuncta, quae fecerat, et erant valde bona*, hoc est, ut interpretes explicare solent, *optima.*

ecclesiae quidem certe haud minor habenda ratio est, cum certum sit, missum a patre filium in mundum fuisse, ut eam suo sanguine constitueret (1).

§. II.

Quam esse maiores nostri iudicarint praestantiorem administrandae christianae rei publicae rationem.

I. Intelligo autem fuisse, (2) esseque hoc etiam tempore plerosque, atque eos quidem e numero protestantium, qui monarchiae aristocratiam, democratiamque anteferendam esse arbitrarentur. Sed hi cum non ratione, auctoritateque maiorum, sed praeiudicata opinione, odioque in ecclesiam romanam ducerentur, in eas tam ineptas, tamque absurdas sententias inciderunt, quae ne ethnicis quidem philosophis probarentur. Contra veteres quique, ac multi etiam novi scriptores, qui orthodoxam colerent religionem, philosophisque accurate de re publica disserentibus assentirentur, monarchiam ceteris regendorum humanorum coetuum rationibus praeferri oportere constituerunt. Atque uti

(1) *Act. apost. cap.* XX. v. 28. „ Attendite vobis, „ et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit „ episcopos regere ecclesiam Dei, quam acquisivit sanguine suo.

(2) Uldaricus Zuinglius *fastor.* I. *contempl. Iesaiae prophetae*, ut est apud Coccium in thesauro catholico *lib.* VII. *art.* II. *pag.* 791. *tom.* I. *edit. an.* 1619., *Quis non dicturus est*, inquit, *aristocratiam, atque democratiam longe praestantiorem esse monarchia?* Martinus Bucerus *enarrat. in cap.* V. *evang. Matth. pag.* 54. *edit. an.* 1553. „ Haec utinam perpenderent ii, *inquit*, qui nescio quas „ monarchias somniantes, quae numquam fuere, nec „ optandae bonis sunt, eo quod nemo, quae est huma„ nae sapientiae, et virtutis angustia, vel unam civita„ tem probe satis gubernare queat, e provehenda, as„ serendaque Christi religione principes, et respublica, „ propterea quod illi adversatur potestas superior, de„ terrent. Profecto qui in unum transferre hominem „ conatur potestatem, quam quidem Deus, ut rebus „ humanis maxime condecebat, dispertitus est in plu„ rimos, is ordinationi Dei resistit, ut divus Paulus scri„ psit. Nihil quidem foret monarchia optabilius, si „ quisquam esset, qui unus posset sapere pro tam mul„ tis, hoc est si quis Deo similis princeps posset ha„ beri „. Quibus ille verbis, cum similis esse quisquam hominum Deo non possit, monarchiae polyarchiam esse potiorem statuit. Zuinglio assentitur Calvinus in IV. institutionum *libro cap.* VI. §. IX. *pag.* 496. *tom.* IX. *opp. edit. an.* 1667., *et cap.* XX. §. VIII. *pag.* 399. Non discrepant Hieronymus Wolfius in adnotationibus ad Isocratis Nicoclem, quo loco copiose contra monarchiam disputat, iique, quorum aliquos Gretserus refellit *defens. Bellarm. lib.* I. *cap.* I. *et* II. *de rom. pont. pag.* 213. *seqq. edit. opp. an.* 1737. *tom. opp.* IX., Daniel Chamierus panstr. *cathol. lib.* IX. *cap.* VIII. *num.* XIV. *pag.* 303. *tom.* II. *edit. an.* 1626. negat, *monarchiam aut absolute reliquis formis praestare, aut utilem esse ecclesiae gubernandae.* Samuel Maresius *tom.* I. *theol.* eclecticae *controv.* VI. *pag.* 196. *edit. Groningae an.* 1648., monarchiam ceteris esse modis gubernandae rei publicae potiorem facile concedit, etsi monarchiam universalem uni homini, in primisque romano pontifici competere negat posse. Iohannes Gerhardus *in confess. catholicae doctrinae tom.* II. *opp. edit. ienensis an.* 1660. *lib.* II. *art.* III. *cap.* V., quod est *de monarchico regimine ecclesiae, num.* VI. *pag.* 421. nihil per se ipse statuit, unum satis sibi esse putans, non omnibus ita cum romanis convenire, ut monarchiam esse arbitrentur ceteris regendae reipublicae rationibus potiorem.

omni me invidia liberem, describam breviter decreta veterum christianorum de monarchia.

II. Etsi vero explicanda primum omnium notio monarchiae esset, quoniam tamen actum a nobis de hoc genere argumenti alio loco est, nulla est caussa, cur esse rursum agendum videatur. Itaque eorum, qui liberi sint, nullaque eiusmodi adstricti necessitate, ut certis quibusdam, destinatisque opinionibus teneantur, clamo, postulo, atque imploro fidem, ut adsint, cognoscant, animadvertant, quid sit maiorum iudicio de monarchia existimandum. Ac eos profecto, qui novis rebus studerent, modo verum confiteri voluissent, repugnare Calvino, atque Zuinglio coegisset antiquissimorum, doctissimorumque hominum in maxima re tanta consensio. Nam Iustini martyris, atque philosophi, quem vixisse constat Antoninorum temporibus, in cohortatione ad graecos (1) sententia est, multorum esse principatum plenum periculorum. Quamobrem monarchicam gubernandae rei publicae rationem ceteris esse praestantiorem. Cyprianus autem in libro, quem de vanitate idolorum (2) scripsit, regni societatem aut

(1) *Pag.* 20. *n.* XVII. *edit. opp. paris. an.* 1742., quo loco hanc Homeri ex Iliade *B.* versum 206. describens, qui sic habet:

Οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη· εἷς κοίρανος ἔστω.

Non bonum multorum principatus. Unus princeps esto,

statuit: *ὅτι δὲ οὐκ ἀγαθὸν πολυκοιρανίη, ἀλλὰ τοὐναντίον κακὸν, ἔργῳ δηλῶσαι προὔθετο, πολέμους τε αὐτῶν διὰ τὸ πλῆθος, καὶ μάχας, καὶ στάσεις, καὶ κατ' ἀλλήλων ἐπιβουλὰς διηγούμενος· τὴν γὰρ μοναρχίαν ἄμαχον εἶναι συμβαίνει.* „ Quod autem non bonum sit multorum „ principatus, sed potius contra malum, opere demo„ strat, dum sibi proponit eorum bella propter mul„ titudinem, et pugnas, et seditiones, et mutuas insi„ dias enarrare. Nam monarchiam sine pugnis esse „ convenit „. Daniel Chamierus *loc. cit.* §. LIII. *p.* 340. Iustinum non de variis reipublicae administrandae modis, sed de uno Deo agere scribit, propterea quod multorum sit noxius principatus. Atque sic quidem martyrem velle: administrari recte nequire rempublicam, in qua plures sint, quibus *absoluta* auctoritas competat. Itaque si duo sint, pluresve reges, maximam in regum invehi partem incommodorum. Nam dissensiones continuo oriri, caedesque, ut Remi, Romulique exemplo constat. De regni autem societate, non de aristocratia, democratiaque Iustinum disserere, in quibus postremis duobus administrandae civitatis modis nihil eorum, quae ab eo reprehendantur. At enim ethnici *absolutam* auctoritatem diis minime tribuebant. Alios enim aliis rebus praefectos aiebant, conciliaque nescio quae narrabant, in quibus de universitate rerum ab divis constitui consuesse fabulabantur. Haec igitur portenta poetarum refellens Iustinus, atque generi principatum monarchiam praeferens, satis indicat monarchiam aristocratiae, ac democratiae praestare. Si qui autem sunt, qui bella, dissensionesque tam facile in republica ex monarchia, quam ex aristocratia, democratiave existere putent posse, nae hi vehementer errant, qui non intelligant, unum, qui imperium teneat, continere facilius homines in officio solere, quam plures, quorum sint studia persaepe, voluntatesque dissentientes.

(2) *Pag.* 10. *edit. opp. amstelod. an.* 1700. „ Unus „ omnium dominus est Deus. Neque enim illa subli„ mitas potest habere consortem, cum sola omnem te„ neat potestatem. Ad divinum imperium etiam de „ terris mutuemur exemplum. Quando unquam re„ gni societas aut cum fide coepit, aut sine cruore „ desiit? Sic thebanorum germanitas rupta, et perma„ nens rogis dissidentibus etiam in morte discordia, et „ romanos geminos unum non capit regnum, quos „ unum uteri cepit hospitium. Pompeius, et Caesar af„ fines fuerunt, nec tamen necessitudinis foedus in ae„ mula potestate tenuerunt. Nec hoc tantum de homi„ ne mireris, cum in hoc omnis natura consentiat.

cum fide coepisse umquam, aut sine summa perturbatione rei publicae desiisse negat; statuitque cum rex apibus, rectorque armentis unus sit, unum item esse in re publica principem oportere. Estque iam horum simile, quod habet Lactantius in I. institutionum libro (1). Sed Eusebii caesareensis insignis est de monarchia in evangelica demonstratione locus. Nisi enim in unius hominis ditionem provinciae, regionesque, quae diversis regibus parebant, venissent, dissensiones, turbas, caedes, bella denique impedimento fuisse futura confirmat, quo minus tam late religio christiana propagaretur. Id vero ille acceperat ab Origene, qui paucioribus verbis eam est in libris contra Celsum epicureum complexus sententiam. Idem est etiam auctor Eusebius in oratione de laudibus Constantini (2): monarchiam longe ceteris gubernandae

„ Rex unus est apibus, et dux unus in gregibus, et in „ armentis rector unus: multo magis mundi unus est „ rector, qui universa quaecumque sunt, verbo iubet, „ ratione dispensat, virtute consummat „. Huic item Cypriani loco tenebras conatur Chamierus loco modo indicato, noctesque obducere. Nam de regni societate disputari a Cypriano defendit, de republica vero qualibet, ut de aristocratia, democratiaque non item. Quasi vero cum dissidere inter se Caesar, atque Pompeius coeperunt, quae sunt dissidia commemorata a Cypriano, sublata esset romanorum respublica. Exempla autem de apibus, deque animantibus, quibus idem utitur Cyprianus, quis eo pertinere neget, ut demonstretur, monarchiam esse ceteris reipublicae gubernandae modis praestantiorem?

(1) *Cap.* III. *pag.* 10. *tom.* I. *opp. edit. paris. an.* 1748. „ Quis dubitet potentissimum esse regem, qui totius „ orbis habeat imperium? Neque immerito, cum illius „ sint, quae ubique sunt omnia, cum ad eum solum „ omnes undique copiae congerantur. At si plures par„ tiantur orbem, minus certe opum, minus virium sin„ guli habebunt, cum intra praescriptam portionem „ se quisque contineat. Eodem etiam modo dii, si plu„ res sint, minus valebunt, aliis tantundem in se ha„ bentibus. Virtutis autem perfectior natura potest esse „ in eo, in quo totum est, quam in eo, in quo pars „ exigua de toto est...si partiti sunt inter se officia, „ eodem revolvitur res, ut ex iis quilibet sufficere omni„ bus nequeat...Non vident, qui deos multos esse cre„ dunt, fieri posse, ut aliqui diversum velint, ex quo „ re disceptatio inter eos, et certamen oriatur: sicut „ Homerus bellantes inter se deos finxit, cum alii Tro„ iam capi vellent, alii repugnarent. Unius igitur arbitrio „ mundum regi necesse est. Nisi enim singularum par„ tium potestas ad unam providentiam referatur, non „ poterit summa ipsa constare, unoquoque nihil cu„ rante amplius quam quod ad eum proprie pertinet, „ sicut ne res quidem militaris, nisi unum habeat du„ cem, atque rectorem. Quod si in uno exercitu tot „ fuerint imperatores, quot legiones, quot cohortes, „ quot cunei, quot alae, primum nec instrui poterit „ acies, unoquoque periculum recusante, nec regi fa„ cile, aut temperari, quod suis propriis consiliis utan„ tur omnes, quorum diversitate plus noceant, quam „ prosint. Sic in hoc rerum naturae imperio, nisi unus „ fuerit, ad quem totius summae cura referatur, uni„ versa solventur, et corruent. Dicere autem multorum „ arbitrio regi mundum tale est, quale si quis affir„ met in uno corpore multas esse mentes, quoniam „ multa, et varia sunt ministeria membrorum, ut sin„ gulos corporis sensus singulae mentes regere cre„ dantur „.

(2) Confer testimonia Origenis, Eusebii, Ambrosii, Hieronymi, et Augustini, quae indicavi *lib.* II. *huius operis par.* I. *cap.* II. §. IV. *p.* 215. *tom.* I. *n.* 7. Estque eorum simile, quod s. Leo pontifex in primo de ss. Petro, et Paulo apostolis sermone scribit, *cap.* II. *pag.* 79. *edit. opp. venet. an.* 1741. Nam habet hoc modo: „ Deus bonus, et iustus, et omnipotens, qui „ misericordiam suam humano generi numquam ne„ gavit, omnesque in commune mortales ad cognitio„ nem sui abundantissimis semper beneficiis erudivit, „ voluntariam semper errantium caecitatem, et procli„ vem in deteriora nequitiem secretiori consilio, et „ altiori pietate miseratus est, mittendo Verbum suum „ aequale sibi atque coaeternum. Verbum igitur caro „ factum ita divinam naturam naturae univit huma„ nae, ut illius ad infima inclinatio nostrae fieret ad „ summa provectio. Ut autem huius inenarrabilis gratiae „ per totum mundum diffunderetur effectus, romanum „ regnum divina providentia praeparavit, cuius ad eos „ limites incrementa producta sunt, quibus cunctarum

rei publicae modis praestare. Nam multorum pari honore, potestateque praeditorum imperium factionem potius, quam principatum appellandum putat. Nec vero secus Athanasius in ea, quam edidit contra gentes oratione (1), multitudinem principum id efficere dicens, ut nullus esse princeps videatur (2), monar-

undique gentium vicina, et contigua esset universitas. Disposito namque divinitus operi maxime congruebat ut multa regna uno confoederarentur imperio, et cito pervios haberet populos praedicatio generalis, quos unius teneret regimen civitatis. Haec autem civitas ignorans suae provectionis auctorem, cum pene omnibus dominaretur gentibus, omnium gentium serviebat erroribus, et magnam sibi videbatur assumsisse religionem, quae nullam respuebat falsitatem. Unde quantum erat per diabolum tenacius illigata, tantum per Christum est mirabilius absoluta. Nam cum duodecim apostoli accepta per Spiritum sanctum omnium locutione linguarum, imbuendum evangelio mundum, distributis sibi terrarum partibus suscepissent, beatissimus Petrus princeps apostolici ordinis ad arcem romani destinatur imperii, ut lux veritatis, quae in omnium gentium revelabatur salutem, efficacius se ab ipso capite per totum mundi corpus effunderet „.

(1) *Cap.* xxi. *pag.* 657. et 658. *h. e.*, et *lib. de vit. Constant. edit. taurin. ann.* 1746. „ Noster imperator, *inquit*, tamquam solis iubar, homines locorum spatiis longissime remotos, Caesarum suorum praesentia, quasi quibusdam radiis ea se procul emissis illustrat. Ac nobis quidem, qui orientem incolimus, sobolem plane se dignam attribuit, alterum vero ex filiis alteri hominum parti, alium rursum alibi, tamquam faces quasdam, et luminaria ex sua luce diffusa partitus est. Fortissimos deinde quatuor Caesares, quasi quosdam equuleos uno imperialis quadrigae copulans iugo, et caelestis consensus, atque concordiae habenis eos devinciens, ipse sublimis veluti auriga incitat, atque impellit, universum terrarum orbem, qui solis illustratur radiis, percurrens, ubique praesens, et omnia inspectans. Denique caelestis imperii imaginem ferens, oculis in caelum defixis ad primitivi illius exemplaris similitudinem res mortalium regit, monarchiae Dei adumbrata quadam effigie roboratus. Hoc enim summus universorum rex soli omnium, quae in terra sunt animantium, humano generi indulsit: *Quippe haec regiae potestatis lex est, quae omnes unius imperio subiacere decernit. Porro imperium singulare supra omnes status, et administrationes eminet. Etenim multorum aequali inter se potestate praeditorum dominatio, quae huic opposita est, turba potius, et tumultus dici debet.* „ Νόμος γὰρ οὗτος βασιλικῆς ἐξουσίας, ὁ τὴν κατὰ πάντων μίαν ἀρχὴν ὁριζόμενος. Μοναρχία δὲ τῆς πάντων ὑπέρκειται συστάσεώς τε καὶ διοικήσεως· ἀναρχία γὰρ μᾶλλον, καὶ στάσις ἡ ἐξ ἰσοτιμίας ἀντιπαρεξαγομένη πολυαρχία.

(2) Athanasius *oratione contra gentes num.* xxxviii. *pag.* 36. *seq. tom.* 1. *part.* 1. *opp. edit. paris. an.* 1698. „ Si civitatem ex multis, et diversis hominibus, pusillis, et magnis, divitibus, et pauperibus, senibus, et adolescentibus, viris, et mulieribus compositam praeclare administrari, et regi cerneremus, illosque, qui eam componunt, tametsi diversos, concordes tamen inter se esse, neque divites adversus pauperes, neque maiores contra minores, aut iuniores contra senes pugnare, sed omnes aequaliter pacem habere, si haec inquam videremus, plane intelligeremus ὅτι ἄρχοντος παρουσία *principis praesentiam* huius concordiae caussam esse, etiamsi eum oculis non intueremur. Etenim ubi ordo non est, sed confusio, argumento est nullum ibi moderatorem esse, at ordo τὸν ἡγεμονεύοντα δείκνυσι *rectorem ostendit*... Si plures mundo praeessent, ordo ille servari non posset, sed omnia confusione, et perturbatione plena essent, dum unusquisque omnia ad suum arbitrium traheret, et adversus alium pugnaret. Namque ut multos deos nullos deos esse dicebamus, οὕτως ἀνάγκη τὴν πολυαρχίαν ἀναρχίαν εἶναι, *ita necesse est, ut polyarchia* (*seu multorum principatus*) sit *anarchia*, seu *nullus principatus*. Cum enim alter alterius imperium everteret, nullus certe esset, qui imperaret, et dominaretur, nemo, qui regeret, et gubernaret. Ubi autem nullus rector est, illic necessario nullus ordo est, sed tantum confusio. Contra vero multorum, et diversorum unus ordo, et consensus ἕνα καὶ τὸν ἄρχοντα δείκνυσι *unum et principem ostendunt*. „ Assentitur Synesius in ea, quam de regno inscripsit, oratione *p.* 19. *edit. paris. an.* 1646. „ Monarchiam, *inquit*, tyrannis invisam reddit, ζηλωτὴν δὲ ποιεῖ βασιλεία· καὶ Πλάτων αὐτὴν θεῖον ἀγαθὸν ἐν ἀνθρώποις καλεῖ, *amabilem autem reddit regnum. Et Plato ipsam divinum bonum appellat* „. Ducta deinde ex divinis rebus similitudine subdit: „ Idem autem ipse, quod divinae sortis sit particeps, omni fastu decet, arrogantiaque vacare oportere. Neque enim Deus quasi in scena ostentans, aut prodigiis, ac terrificis rebus editis, sed tacita quadam via gradatim

chiam anteponit polyarchiae. Hieronymus (1) quoque apum, aliarumque quarumdam animantium exemplis usus, multorum imperio unius principatum praefert. Neque minus in hoc genere accuratus, ac diligens Iohannes fuit, is, qui ob elegantiam, copiamque orationis Chrysostomus (2) est a maioribus appellatus. In homilia enim, quae tricesima quarta in priorem epistolam ad corinthios est, populari imperio anteponit regnum. Theodoritus (3) autem iisdem permotus argumentis, quibus niti, ac fidere Iustinum diximus, monarchiam vocat omnium optimum gubernandarum rerum publicarum modum. Longum est de ceteris, qui aut eodem, quo Theodoritus, aut aliquo post tempore floruerunt, dicere. Rationum aut momenta, quibus usi veterrimi

„ contendens, iuste humana moderatur, iis omnibus „ adesse paratus, quae natura sunt ad participandum „ idonea. Hoc modo sentio regem commune omnibus „ bonum, nec insolentem esse debere etc. „

(1) *Epist.* xcv. *al.* iv. *pag.* 775. *tom.* iv. *opp. edit. Martianaei* „ Etiam muta animalia, et ferarum greges „ ductores sequuntur suos. In apibus principes sunt. „ Grues unam sequuntur ordine litterato. Imperator „ unus. Iudex unus provinciae. Roma, ut condita est, „ duos fratres simul habere reges non potuit, et parricidio dedicatur. In Rebeccae utero Esau, et Iacob „ bella gesserunt. Singuli ecclesiarum episcopi, singuli archipresbyteri, singuli archidiaconi, et omnis ordo „ ecclesiasticus suis rectoribus nititur. In navi unus „ gubernator. In domo unus dominus. In quamvis „ grandi exercitu unius signum expectatur. Et ne plura „ replicando fastidium legenti faciam, per haec omnia „ ad illud tendit oratio, ut doceat te non tuo arbitrio „ dimittendum etc. „ Haec ille ab Gregorio nazianzeno acceperat, qui tricesimae quintae orationis initio scribit, *pag.* 562. *tom.* 1. *opp. edit. colon. an.* 1690. „ Tres antiquissimae de Deo sententiae sunt, *anarchia*, „ *polyarchia, et monarchia*. Ac duae quidem priores ab „ ethnicis lusus sunt, et sane ludantur. Nam et quod „ nullius imperio gubernatur, confusum est, ac perturbatum: τό τε πολύαρχον στασιῶδες, καὶ „ οὕτως ἄτακτον. *Polyarchicum autem factionibus, dis-* „ *sidiisque obnoxium est, atque ita sine principatu, atque* „ *ita inordinatum*. Ambo enim ista eodem tendunt, „ nimirum ad statum ordinis omnis expertem, haec „ autem (nempe polyarchia) ad solutionem. Pertur- „ batio quippe solutionis meditatio est: ἡμῖν δὲ μο- „ ναρχία τὸ τιμώμενον. *At nobis monarchia honoranda est*. „

(2) *Homil.* xxxiv. *in* 1. *epist. ad corinth.* n. iii. *pag.* 313. *tom.* x. *opp. edit. paris. monach.* s. *Mauri an.* 1732. „ Ideo quasi ab uno capite totum generis humani „ corpus colligavit. Et quia in principio duo quidem „ videbantur esse, vide quomodo illos conglutinet, et „ in unum cogat per connubium. *Propter hoc*, inquit, „ *relinquet homo patrem suum, et matrem, et adhaerebit* „ *uxori suae, et erunt duo in carne una etc.* Deinde ut „ aliud quidem subiiceretur, aliud imperaret. Τὸ „ γὰρ ὁμότιμον οἶδε πολλάκις μάχην εἰσάγειν. „ Οὐκ ἀφῆκε δημοκρατίαν εἶναι, ἀλλὰ βασι- „ λείαν. *Nam paritas honoris solet saepe pugnas inducere*. „ *Non sivit democratiam*, hoc est, *populare imperium esse*, „ *sed regnum*, hoc est monarchiam „. *Et homil.* xxxiv. *in epist. ad hebraeos num.* 1. *pag.* 314. *tom.* xii. *opp. edit. citat.* „ Malum quidem est anarchia, et argumentum multarum calamitatum, ac principium perturbationis, et confusionis. Maxime vero in ecclesia „ id tanto perniciosius est, quanto principatus eius „ maior est ac sublimior. Nam sicut si chori coryphaeum, et ducem sustuleris, non erit amplius chorus „ congruus, et ordinatus; et si e phalange exercitus „ amoveris imperatorem, non erit amplius ordinata „ acies; et si navigio ademeris gubernatorem, navem „ demerges: ita etiam si e grege pastorem abstuleris, „ omnia evertisti. „

(3) Theodoritus *therapeutices*, seu libri *de curandis graecorum affectionibus serm.* iii., qui est *de angelis tom.* iv. *opp. edit. paris. an.* 1642. *pag.* 506. „ Nullius, *inquit*, et multorum principatum ut rem noxiam accusantes, monarchiam suscipimus, et homericam sententiam laudamus, quae huiusmodi legem „ instituit: *haud bona res multi domini, rex unicus esto*, „ *unicus dominus*. Hanc autem ego non frustra iactito, „ ἀλλ' ἀπὸ τῶν ἀνθρωπίνων δεικνύναι τὰ θεῖα „ πειρώμενος. *Sed ut ab humanis rebus divina demonstrem*. „ Quare Theodoritus in humanis rebus praestare monarchiam polyarchiae putavit.

poetae, philosophique (1) fuerunt, ut potiorem esse polyarchia monarchiam efficerent, cum in civili re publica plurimum valeant, quid est, quod valere in ecclesiastica non possint?

Atque sunt ea quidem breviter explicata ab Arnisaeo in secundo de re publica libro (2). Vetus autem opinio est, eaque iam doctissimorum hominum firmata consensu, monarchiam non

(1) Non est opus multa ut e philosophis, oratoribus, poetisque antiquis repetam. Nobis enim propositum est, non ethnicorum dictis, sed ss. patrum sententiis agere. Quod si quis de opinionibus veterum philosophorum cognoscere volet, is consulat Iodocum Coccium *thesaur. catholic. lib.* VII. *de hierarch. ecclesiast. art.* II. *p.* 794. *seq. edit. colon. an.* 1619., Iacobum Gretserum *defens. controv. Rob. Bellarm. lib.* I. *cap.* II. *de rom. pont. pag.* 316. *tom.* II. *edit. ann.* 1609., Nicolaum Mariam Pallavicinum soc. Iesu theologum opere inscripto: *difesa del pontificato romano, e della chiesa cattolica, ove si dimostrano la sovranità, la infallibilità, la santità, e altre sublimi doti del principato apostolico etc. lib.* I. *cap.* I. *seq. p.* 3. *seqq. tom.* I. *edit. rom. an.* 1687., Michaelem Mauclerum parisiensem doctorem in opere *de monarchia divina ecclesiastica, et saeculari t.* IV. *c.* I. *seqq. p.* 109. *seqq. edit. paris. an.* 1622., et Nicolaum Sanderum, ut innumerabiles alios praetermittam, *lib.* II. *cap.* III. *de vis. monarch. p.* III. *seqq.* Sed permultos eorum, qui monarchiam praeferendam ceteris gubernandae rei publicae formis putarunt, numeret Heuningius Arnisaeus *lib.* II. *de re publica cap.* VII. *p.* 930. *edit. an.* 1636.

(2) Loco modo indicato *p.* 934. Est enim principio animadvertendum, vitio quidem hominum in quasque rei publicae gubernandae rationes invehi incommoda facile posse, sed in alias plura, in alias pauciora. Quamobrem si qua est harum rationum ceteris praeferenda, ea quidem est, quae minore agitari parte incommodorum potest. Minoribus autem incommodis monarchiam, quam aristocratiam, democratiamque premi posse, certum est. Quamquam non illud quaerimus, quae vitio aliquorum mala in civitate oriantur, sed quae sit ceteris potior regendae communitatis, administrandaeque forma. Nihil autem est iniquius, quam, ut ait Isocrates in ea, quam paulo ante indicavimus, oratione *p.* 27. τὴν τῶν ἀνθρώπων πονηρίαν ἐπὶ τὰ πράγματα μεταφέρειν, *hominum malitiam ad res transferre.* Quo magis monarchia est oligarchiae, polyarchiaeque anteferenda, cum longe sit facilius reperire unum aliquem sapientia, virtuteque illustrem virum, quam multos, qui moderentur rem publicam. Itaque recte est ab Dione dictum in quarto, et quadragesimo libro historiarum *pag.* 241. *edit. an.* 1606. ῥᾷόν τε γὰρ ἕνα τινὰ χρηστὸν, ἢ πολλοὺς εὑρεῖν. *Facilius enim unum quempiam bonum, quam multos reperire.* Quare cum Traianus in convivio ab amicis petiisset, ut decem viros nominarent, quos esse dignos principatu arbitrarentur, mox addidit: Ἐννέα δέομαι μαθεῖν· τὸν γὰρ ἕνα, τουτέστι Σεβηριανὸν, ἔχω. *Novem ex vobis audire cupio. Nam unum habeo, nempe Severianum.* Xiphil. *epit. Dion. lib.* LXIX. *p.* 795. *edit. eiusd.*, atque e novis Bodinus in II. *de re publica libro c.* VI. *p.* 316. *edit. an.* 1586. (Aristotelem *lib.* III. *politicor. cap.* XV. *pag.* 452. *tom.* II. *opp. edit. Aurel. allobrog. an.* 1606. secutus) reiicit, ut inanem, et commenticium, optimorum statum, propterea quod aut pauci fere optimi reperiantur, aut si qui usquam reperiri possint, multo esse soleant pauciores, quam aristocratia postulet. Nam quod aliqui opponunt, plus multos videre, quam unus videat, leve est. Etenim cum pars maxima multitudinis imperita sit rerum, ea quidem in consessu vincet, nocebitque maxime rei publicae, quod nemo sit, qui errantem turbam emendare, reduceremque in viam possit. Illud quoque accedit, quod in tanto hominum numero servari aequalitas nequeat. Itaque factiones perfacile existunt, cumque alter alteri praecellere conatur, vitiari pecunia, aut dominandi cupiditate potest, perdereque suffragiis amicorum rem publicam. Atque in multitudine quidem plus temeritatis, quam prudentiae inesse liquet. Igitur cum res publica romanorum in extremum esse casum deducta videretur, unius Appii Claudii consilio, auctoritateque restituta est. *Cic. in Brut. cap.* XIV. Quod ipsum de Camillo, deque Fabio dicere possumus, quorum sunt res praeclare gestae descriptae ab Livio *lib.* V. *histor. cap.* 47. *seqq. pag.* 354. *seqq. tom.* I., *et lib.* XXII. *cap.* XVIII. *seqq. p.* 91. *seqq. tom.* II. *edit. lips. an.* 1735. Quod si rex neque perspicere ipse per se, neque intelligere omnia potest, ei male commode nunc medebitur, si prudentium virorum consilio utatur. Neque enim principem civitatis talem volumus, quem numquam egere putemus aliorum consilio. Nihilo secius praeclarius cum re publica agetur, si is unus, quam si plures imperio potiantur. Nam ut in navi, ita etiam in civitate, si plures ad clavum sedeant, sibi mutuo sunt impedimento, quo minus res bene, feliciterque procedant. Sed omnes monarchiae utilitates persequi longum est.

successione filiorum modo in principum parentum locum, sed etiam *electione* posse consistere. Immo vero fuerunt aliqui, quos summa philosophiae laude floruisse intelligo (1), qui *electione* principis potius, quam successione monarchicam administrandae rei publicae formam conservari posse defenderent. Fieri enim interdum aiebant, ut prudenti patri, cui summae curae publica felicitas fuisset, filius imprudens succedat, qui sua, non civitatis commoda consectetur, quod sane damnum longe ab re publica abesse arbitrabantur, cui ius esset eligere, quem sibi utilem futurum putaret, regem. Perfacile namque esse liberis, recteque institutis civibus unum aliquem in tanta hominum multitudine reperire, quam multos et sapientes, et probos viros, ad quos summam totius imperii deferant.

III.

Maiores nostri non democraticam, neque aristocraticam, sed monarchicam a Christo fuisse praescriptam putarunt gubernandae ecclesiae rationem.

Quum igitur maiores nostri monarchiam ceteris administrandae rei publicae rationibus potiorem esse statuerint, sequitur, ut ecclesiam, quae societas, communitas, ac res publica quaedam a Christo servatore optime instituta sit, monarchiam esse arbitrarentur. Nam haereticos, qui aristocratiam fortasse, monarchiam autem nullo modo esse defenderent, nihil moror. Quid enim cum iis agas, qui odio, malevolentiaque permoti, atque ab ecclesia catholica seiuncti in absurdas, easque inter se discrepantes sententias inciderunt? Matthiae namque Flacii illyrici sententia est, summum ius, potestatemque penes ecclesiam universam esse (2), quare nominari sacrorum antistites oportere non suffragiis clericorum modo, sed etiam laicorum. Ex qua re intelligitur, eo-

(1) Aristot. *lib.* III. *politicor. cap.* XIV. *pag.* 449. *seq. tom.* II. *opp. edit. eiusd.*

(2) Matthias Flacius illyricus in centuriis magdeburgensibus *cent.* I. *lib.* II. *cap.* VII. *p.* 507. *seqq. edit. an.* 1560., etsi est de ratione gubernandae ecclesiae, quae primo saeculo, cum apostoli viverent, obtinebat, implicate loquutus, tamen in eo libro, quem *demonstrationem de electione praesulum, et episcoporum etc.* inscripsit, sic agit, ut claves *ad totam ecclesiam, et omnes pios, et non ad papam, soloque spirituales fuisse a Christo translatas* contendat, *pag.* 34. *appendicis ad catalog. testium veritatis, qui ante nostram aetat. pontifici romano etc. reclamarunt. edit. argentinensis an.* 1562.

rum aliquos, qui Lutheri partibus studerent, democraticam esse iudicasse, quam Christus servator instituit, regendae, administrandaeque ecclesiae rationem. Contra Brentius in prolegomenis (1) adversus Sotum, summam principibus civitatum in primis tribuit auctoritatem, quos esse nobilissima christianae rei publicae membra censet. Verum ut ceteros praetermittam, quorum esse numerum sane magnum intelligo, Iohannes Conradus Dannhaverus in octava (2), quae est de hierosolymitano apostolorum concilio, disputatione, administrandae ecclesiae formam aristocraticam, eamque iam sacrorum esse ministrorum pugnat. Non discrepant ab Dannhavero Iohannes Angelus Politianus (3), et Ioannes Paulus Hebenstreitius (4), quorum non minor fuit in confirmandis lutheranorum dogmatibus diligentia. At Iohannes Laurentius Moshemius vir quidem excellenti ingenio, sed eadem imbutus superstitione lutheranorum, in institutionibus maioribus historiae ecclesiasticae, nullam a Christo fuisse praescriptam regendae christianae rei publicae formam putat (5). Iam vero aristocraticis illis, quorum est paullo ante facta mentio, Calvinum parasse liquet ad oppugnandum orthodoxae religionis de monarchia decretum viam (6).

(1) Scribit autem Brentius *in epist. ad Christophorum ducem Wirtembergensem*, quae exstat *tom.* II. *antidotor. professor. tubingens. edit. francofurt. an.* 1561. hoc modo: „Sic in priore capite προλεγομένων dico: ostendemus divinae clementiae ediuti, quod non ad praelatos illos tantum, immo ne quidem ulla ex parte „ad ipsos, quippe qui non sint ecclesiae membra, „sed praecipue ad pios principes, et ad eos, qui tam „ex ministrorum ecclesiae numero, quam ex reliquo „hominum, qui doctrinam Christi agnoscunt, coetu, „in consilium adhibentur, pertinet de doctrina religionis agnoscere, et iudicare.„

(2) *Articul.* IV. §. XXVII. *pag.* 160. *edit. disput. theologicar. lipsien. an.* 1707. „Rectius, *inquit*, sentire „putamus eos, qui multos in hoc concilio (apostolico) „praesides fuisse statuunt, de quo vide Dn. Hulsemannum *breviar. cap.* XVIII. *th.* 10., quo hoc ipso demonstrarent, ecclesiae regimen in his terris non monarchicum, sed aristocratico analogum futurum esse. „Non loquimur autem hic de omnibus requisitis formae aristocraticae, neque enim ministri ecclesiam „in his terris regentes absolutam potestatem habent, „sed limitatam solummodo, dependentem a summo „monarcha Christo. Verum de forma aristocratica analogice sic dicta, hoc est de eiusmodi regimine, et „praesentia in ecclesiis, convenientiam quamdam cum „forma aristocratica habente, et hanc optamus, et „defendimus ex hoc concilio etc.

(3) *Polit. christ. contra Bellarminum edit. hamburg. an.* 1614.

(4) *Dissert. de forma regiminis in ecclesia* §. XII. *p.* 29. *edit. ienensis an.* 1703.

(5) *Saec.* I. *sect.* 2. *part.* II. *cap.* II. §. V. *pag.* 116. *edit. an.* 1739. Confer quae dixi *tom.* IV. *huiusce operis. pag.* 238. *seq.*

(6) *Lib.* IV. *institut. cap.* XI. §. VI. *p.* 326. *tom.* IX. *opp. edit. amstelod. an.* 1667. Sed propositis Calvini verbis intelligi poterit, quis illius fuerit de aristocratia error. „Eiusmodi, *inquit*, potestas non penes unum „erat, ut pro sua libidine quidvis ageret, sed penes „consessum seniorum, qui erat in ecclesia, quod in „urbe est senatus. Cyprianus cum meminit per quos „suo tempore exerceretur, adiungere solet totum clerum episcopo. Sed alibi quoque demonstrat, sic „praefuisse clerum ipsum, ut plebs interim a cognitione non excluderetur.... Verum haec erat communis, et usitata ratio, ut per senatum presbyterorum „ecclesiae iurisdictio exerceretur „. Ex qua re intelligitur ita Calvinum sensisse, ut alicubi aristocratiam olim, alicubi contra democratiam ecclesiasticam invaluisse diceret, quorum rationem neutram improbat, quamquam in aristocraticam propendere videatur.

Daniel autem Chamierus pro aristocratia (1) in opere, quod panstratian inscripsit, disserens multa peccat. Hunc est sequutus Fridericus Spanhemius (2), quo sane viro neque acriorem orthodoxorum hostem quemquam, neque impudentiorem fuisse scimus. Nam de Danaeo (3), de Iunio, de Sibrando, de Witakero, de Forbesio, de Sutlivio, de Beza, de Saravia, deque ceteris haereticis scotis, batavis, gallis (4), germanisque quid dicam? qui etsi verbis pro aristocratia pugnent, re tamen vera ita ut fieri in hominum turba solet, qui omnia suo ingenio, privatoque, ut aiunt, spiritu metiuntur, summa inter se animorum contentione, dissensioneque certant. Atque his quidem accessit Mar-

(1) *Lib.* II. *cap.* II. *tom.* II. §. V. *p.* 289., *et cap.* VIII. *pag.* 304. *seqq.* Labitur praeterea Chamierus, qui priore loco §. IV. neminem lutheranorum, quod sciret, pro democratia certasse, scribit. Nam si Illyrici verba considerasset, neque Sanderum, neque Bellarminum id ipsum Illyrico tribuentes reprehendisset.

(2) Fridericus Spanhemius *in Chamiero contracto, sive in panstratiae catholicae Danielis Chamieri epitome lib.* IX. *cap.* II. *pag.* 426. *edit. genev. an.* 1645.

(3) Danaeus *respons. ad* III. *controversiam Bellarmini cap.* IV. *et* V. *pag.* 218. *seq. edit. an.* 1606. *tom.* 1. quo loco multa, ut Chamierus, et Spanhemius, impudenter, ac summa qua erat, confidentia turbat. Hanc pluribus refellit Iacobus Gretserus defens. Bellarm. *tom.* II. *lib.* I. *de rom. pont. cap.* IV. *seqq. pag.* 431. *seqq. edit. ingolst. an.* 1609. Iunium autem, Witakerum Sibrandum, Sutlivium, atque Saraviam nominat, refutatque ibidem Gretserus *cap.* VIII. *pag.* 436. Neque ab iis discrepat Balthasar Bebelius *antiquit. eccles. saec.* III. *art.* IV. §. V. *pag.* 323. *edit. an.* 1669. Ac Theodorum quidem Bezam pro aristocratia pugnasse, auctor est in apologia libri sui contra Bezam *cap.* III. Saravia. Scribit enim hoc modo: „ Tanta est naturae vis, ut vincat etiam eos, a quibus impugnatur. Aequalitatem „ inter ecclesiae pastores, qui apostolis successerunt, „ dominus Beza esse oportere, aliique plures cum eo „ hodie contendunt, et eminentiam auctoritatis episco- „ porum damnant tyrannidis „. Sed qui curandum censebant, ut ne quis eam tolleret aequalitatem (nam hoc modo pertrahere ad se multos posse christianorum arbitrebantur), iidem dominandi cupiditate permoti aequalitatem funditus sustulerunt. Mox enim Saravia subdit: „ Cum ipsi interim aequalitatem, quam pro- „ fitentur, minime observent, nec enim, ut maxime „ velint, possunt. Verum quidem illud est: *naturam* „ *expellas furca licet, usque recurret.* Constat enim „ ipsum dominum Bezam collegis suis esse longe su- „ periorem, et Iohannes Calvinus, dum vixit, plus auctoritatis in suos collegas habuit, quam hodie An- „ gliae primas in coepiscopos exerceat „. Est autem animadvertendum, Sutlivium *lib.* I. *cap.* V. non ita pro ecclesiastica aristocratia certare, ut eam nihil habere monarchici censeat. Nam *proxime* tantum politiam ecclesiae ad aristocratiam *accedere, et huic esse similiorem, quam regno* putat, propterea quod anglus esset, regemque primas in ecclesia obtinere partes vellet. Forbesius denique *instructionum historicarum theologicarum lib.* XVI. *cap.* I. *pag.* 702. *edit. an.* 1702. eamdem atque Sutlivius tuetur sententiam. Eodemque fere pertinent, quae Witakerus *in* IV. *controversia quaest.* I. *cap.* I. *seq. p.* 518. *seqq. tom.* II. *opp. theologicor. edit. Aureliae allobrogum an.* 1610. turbat.

(4) Anglicanorum pseudo reformatorum opinio de politia ecclesiastica constat potissimum ex eo libro, qui inscribitur: Doctrina, et politia ecclesiae anglicanae a principibus Eduardo sexto, regina Elisabetha, et a . . . Iacobo magnae Britanniae rege continuatae, quibus eiusdem ecclesiae apologia praefigitur, *pag.* 299. *edit. londin. an.* 1617. In confessione gallica haereticorum calvinianorum *articulo* XXX. ut est apud Chamierum *lib. eodem* IX. *panstrat. cap.* II. §. V. *tom.* II. *pag.* 289. sic habetur. „ Credimus, omnes veros pastores, ubicumque locorum collocati fuerint, eadem, et aequali „ inter se potestate esse praeditos, sub unico illo ca- „ pite, summoque, et solo universali episcopo Iesu „ Christo, ac proinde nulli ecclesiae licere sibi in aliam „ imperium, aut dominationem vindicare „. De scotis, belgis, germanis, ceterisque omnibus extra Angliam calvinianis, cum res ipsa ex eorum testimoniis, quos supra numeravimus, constet, tum observatum a Gretsero est *lib. eod. cap. eod. pag.* 436., quem lector consulat.

cus Antonius de Dominis (1) archiepiscopus spalatensium, qui cupidus rerum novarum, cum ad britannos publicandorum suorum de christiana re publica dogmatum caussa transfugisset, postque facti poenitens Romam revertisset, erroremque, in quem inciderat, detestatus esset, tum quod rursum cum hostibus orthodoxae religionis agere coepisset, in sancti Angeli arcem coniectus est, ubi diem obiit supremum. Quin etiam fuisse aliquos video, qui cum verbo se catholicos esse confiterentur, re quidem ipsa haereticis in hoc genere consentirent. In his fuit Edmundus Richerius (2), qui se pro ecclesiastica monarchia pugnare scripserat, quamquam sic est omnem de monarchia quaestionem complexus, ut stetisse ab democraticis videretur. Ac fuerunt profecto, qui eodem in errore versari Dupinum dicerent, cuius extant de antiqua disciplina ecclesiae dissertationes (3). Sed Iohannes Paulus Hebenstritius lutheranus de Sorbona disputans vehementer errat. Quum enim publicatum ab ea fuisse anno 1611. pro ecclesiastica aristocratia decretum scribit, aut impudenter mentitus, aut aliorum dictis assensus, imprudens, atque oscitans hallucinatus est (4). Nihil enim simile umquam ex Sorbona pro-

(1) Hanc nos paullo post confutabimus, indicabimusque loca ex libris *de republica christiana*, quibus is error continetur.

(2) Richerii quoque sententiam opportune post confutabimus. Interea confer Petavium *lib.* III. *de hierarch. ecclesiast. cap.* XIV. *seqq. edit. paris. p.* 879. *seqq.*

(3) In huius erroris suspicionem vocatus Dupinius est, propterea quod *dissert.* VI. *de antiqu. eccles. disciplin.* §. 5. *pag.* 364. *edit. ann.* 1686. scripserit: „ Nemo est, qui non statim intelliget, illam supremam „ habere potestatem, qui potestatem ipsam habet se„ cundum originem, et virtutem; eum vero potesta„ tem non habere supremam, qui tantum potestatem „ habet ab alio sibi commissam, quoad usum. Patet „ autem ex dictis potestatem ecclesiasticam esse penes „ ecclesiam, romanum autem pontificem, ceterosque „ praelatos eam accipere ab ecclesia quoad usum tan„ tummodo „. Idem *dissert.* III. *cap.* 1. *pag.* 246. dixerat: „ Haud dubium esse debet, quin primo, et prae„ cipue toti ecclesiae ligandi, ac solvendi potestas sit „ data, a qua in eius ministros derivetur.

(4) Quid actum an. 1611. ab academia parisiensi Sorbona fuerit, multis describit Iacobus Benignus Bossuetius episcopus meldensis *def. prop. cler. gall. p.* II. *l.* VI. *c.* XXIV. *seqq. ed. amst. an.* 1745. *t.* 2. Sed tantum abest, ut eidem academiae probatum fuisse de ecclesiastica aristocratia errorem affirmet, ut palam confiteatur, Sorbonam contra Edmundum Richerium egisse, qui pro aristocratia pugnaverat in eo libello, quem de *ecclesiastica et politica potestate* inscripserat *cap.* 1. *p.* 27. *tom.* I., et *defens. lib.* IV. *cap.* 1. §. VII. *pag.* 9. *tom.* II. *edit. colon. an.* 1701., quamvis eodem *cap* V. monarchicum esse ecclesiae regimen dixerit. Atque Sorbonae quidem hoc fuit ann. 1612. *die* 1. *sept.* decretum. *p.* 77. *append. ad tom.* II. *opp. Richerii de eccles. et polit. potest. edit. coloniensis ann.* 1701. „ Magister noster Edmun„ dus Richer velut libellum quemdam apologeticum „ pro se ipso palam omnibus audientibus perlegit, cuius „ exemplum manu propria obsignatum obtulit hono„ rando magistro nostro Roguenant tunc temporis de„ cano, qui iuxta editionem regum in ipsis expressam „ proposuit honorandis magistris nostris, ut de novo „ syndico eligendo sententiam ferrent, ac ea quidem „ pene omnium sententia fuit, et gratias agendas cen„ serent ipsi magistro nostro Edmundo Richer ob res „ praeclare in syndicatu gestas, EXCEPTO LIBRO, CUI TI„ TULUS EST, DE ECCLESIASTICA, ET POLITICA POTESTATE, „ NEC NON ETIAM LIBELLO ISTO APOLOGETICO AB EODEM „ IN IPSIS COMITIIS PERLECTO, QUEM QUIDEM IMPROBARUNT, „ ET DAMNARUNT, ADIECTA INTERMINATIONE, UT SI EVULGA„ RETUR HUIUSMODI LIBER APOLOGETICUS, DICTUS MAGISTER „ NOSTER AUCTOR ILLIUS LIBELLI EX IPSA EXPUNGERETUR

fectum constat. Quod si nostrum aliqui scriptores gallos (qui monarchicam gubernandae ecclesiae formam aristocratica temperatam esse (1) dixerunt) aristocraticis re vera consentire argumentando efficere conati sunt, nemo tamen inventus est, qui eos, reiecta monarchia, palam pro aristocratia pugnasse defenderet. Sed haec alias.

Age nunc videamus quibus testibus nostra omnis nitatur de ecclesiastica monarchia sententia. Sed antequam rem ipsam aggrediar, statuendum est quibus in rebus aristocraticis, democraticisque nobiscum conveniat, ne qua in disputatione confusio, perturbatioque oriatur. Atque illud in primis commune nostrum, adversariorumque decretum est, aliquam esse oportere administrandae, regendaeque ecclesiae rationem. Nisi enim ita se res haberet, non monarchiam modo christianam rem publicam dicere non liceret, sed ne aristocratiam quidem. Id vero plerique calvinianorum, et lutheranorum numquam ferent, qui ita sunt animis instituti, ut cum pro aristocratia certent, tum nullum usquam suorum fuisse confirment, qui palam democraticam esse gubernandae ecclesiae rationem confiteretur (2). Alterum est decretum, πνευματικὴν *spiritualem* esse, non *politicam* ecclesiae regendae (3) formam. Tertium denique, *regem atque monarcham*

,, FACULTATE ,,. Quid? Si Perronius archiepiscopus senonensis, episcopique eius provinciae ann. 1612. libellum eumdem censura notandum indicarunt ,, ob multas, quas continet propositiones, expositiones, et allegationum erroneas, scandalosas, schismaticas, et ut sonant, haereticas,,? *Tom.* XXI. *conciliorum edit. venet. pag.* 1735. Idem est ab aquensi concilio an. 1612. confer. XXI. *tom. concilior. edit. cissd. venet. ann.* 1733. *pag. eadem*, et *lib.* III. *operis* card. Perronii inscripti *les ambassades, et negociations p.* 693 *seqq. edit. paris. an.* 1623. Sorbonam denique pro ecclesiastica monarchia semper, in primisque XVII. ecclesiae saeculo certasse cum ex aliis permultis, tum in primis ex opere Maucleri doctoris sorbonici constat, cuius operis haec est inscriptio: *de monarchia divina, ecclesiastica, et saeculari christiana edit. paris. an.* 1622. Nam fuit illud quidem academiae probatum, quae res Saussayi, Isamberti, Hovisieri, Progeri, Billoudi, de Amore, Chartoni, et Bandoli testificatione liquet. *Ibid. in approbat.* Immo vero quo tempore publicatus libellus Richerii fuit, magna est orta inter doctores Sorbonae dissensio, cum alii defendendum, alii proscribendum arbitrarentur. Decretum autem nullum de aristocratia ecclesiastica, qui partes tuebantur Richerii, academiae nomine ediderunt. Consule Andream Duvallum *part.* I. *operis de suprema romani pontificis in ecclesiam potestate. Antelog. pag.* 406. *tom.* III. *biblioth. pontif. Roccaberti edit. an.* 1696. Extremum est, ut animadvertam, Richerium revocasse, ac sponte quidem, quam de potestate ecclesiae in eo libello defenderat, opinionem. Vide *acta retractationis apud Duvalium ibid. in praef. p.* 406. et *tom.* I. *op. Richer. p.* IV. *edit. an.* 1701.

(1) Confer Iosephum Augustinum Orsium virum doctissimum *lib.* VII. *de rom. pontif. auctorit. dissert., qua ecclesiastica monarchiae forma, seu ratio explicatur., cap.* II. *tom.* III. *p.* II. *pag.* 583. *seqq. an.* 1740. et *Odericum Raynaldum ad an.* 1441. *num.* X. *et* XII.

(2) Ita quidem Chamierus *lib.* IX. *tom.* II. *cap.* II. *num.* IV. *pag* 269., Spanhemius *lib.* IX. *cap.* II. *p.* 426. *num.* IV., et Danaeus *ad* III. *controversiam cap.* VI. *p.* 220. *tom.* I. *respons. ad Bellarm. edit. genev. an.* 1596. Immo vero ne erastiani quidem omne *regimen* tollendum existimant. Confer quae dixi *tom.* IV. *pag.* 66. *seqq.*

(3) Id etiam praeter ceteros confirmat Ioh. Franciscus Buddaeus *lib.* II. *isagoges hist. theol. cap.* V. *tom.* II. *edit. lips. an.* 1727. §. III. *pag.* 740. Idem fere habetur in apologia augustanae *confessionis art.* XIV.

ecclesiae absolutum, ut dicimus, liberumque unum esse Christum servatorem (1). Quare cum de monarchia ecclesiae disputationem nostri instituunt, non illud quaerunt, sit ne praeter Christum in ecclesiastica re publica quisquam, qui *absoluto*, *liberoque* regno potiatur; sed an ullus sit, qui genus illud monarchiae obtineat, quod cadere in ministrum, et dispensatorem possit.

His constitutis rebus, sit ne maiorum sententia democratica administrandae ecclesiae forma, deinceps demonstrandum est. Igitur in populari re publica, quam δημοκρατίαν graeci vocant, magistratus a plebe constituuntur, leges iubentur, a consulum rectorumve sententia ad populum appellatur, ac si ipsi populo videatur, privari ii, qui magistratum gerunt, non dignitate modo, sed etiam vita possunt. Nihil autem horum convenit in christianorum rem publicam. Errant igitur, qui democraticam esse putant administrandae christianae rei publicae rationem. Ac locum quidem sacrorum bibliorum indicare nullum possumus, quo plebi tribuatur potestas constituendorum antistitum. Extaret vero is locus, si populo dicendorum episcoporum, presbyterorumve ius esset. Contra in ea epistola, quae est a Paulo ad Titum (2) scripta, episcopo eligendi, constituendique praesides sacrorum potestas datur. Iam vero, qui primi omnium rexerunt christianorum coetum, a Christo servatore, non a populo fuerunt apostoli constituti (3). Quid? si, confitente Basnagio, iidem ipsi apostoli eos sibi successores crearunt, quos aptos rei bene gerendae fore putabant, quin sibi populi suffragium expetendum, requirendum-

pag. 294. *seqq.* *et in articulis smalcaldicis pag.* 354. *seqq.* Hoc vero non lutherani modo, sed etiam calviniani, anglique episcopales facile concedunt, quod cum ex calvinianorum libris, quos paullo ante indicavimus, constet, tum etiam ex anglorum episcopalium dictis colligitur, qui etsi regem caput esse ecclesiae suae defenderent (vide *sup. pag.* 69. *tom.* IV.), tamen ius circa sacra penes episcopos esse aiebant. Quibus item est a presbyterianis repugnatum, qui presbyteris id esse iuris concedendum existimarent. Quod si orti postea e numero presbyterianorum viri, quos independentes vocant, fuerunt, qui Erasto, de quo supra *tom.* IV. *p.* 67. *seq.* diximus, assentirentur, magistratuique summam in ecclesiasticis rebus potestatem tribuerent (*Georg. Horn. hist. eccl. period.* III. *art.* III. §. III. *pag.* 428.), tamen numquam πνευματικόν *spirituale*, seu ecclesiasticum *regimen* cum civili confundendum censuerunt. Sed de re certe non est, ut copiosius esse disserendum putem.

(1) Non enim negare possunt adversarii, quod extat in primo capite evangelii Lucae de Christo, *et regni eius non erit finis*. Vide *sup. pag.* 10. n. 5. *et pag.* 11. n. 5.

(2) *Epist. ad Tit. cap.* 1. v. 5. „Huius rei gratia „reliqui te Cretae, ut ea quae desunt corrigas, et „constituas per civitates presbyteros, sicut et ego dis„posui tibi.„

(3) Matth. *cap.* X. v. 2., Marci *cap.* VI. v. 7., Lucae *cap.* VI. v. 13. *seqq.*

que (1) arbitrarentur? Est enim auctor Irenaeus in tertio contra haereses libro (2), Linum a Petro Romae fuisse creatum episcopum. Quin etiam Tertullianus (3) in eo opere, quod est de praescriptionibus haereticorum, Clementem a Petro romanorum, ab Iohanne autem Polycarpum fuisse smyrnensium antistitem creatum tradit. Idem est ab Eusebio (4) traditum de Timotheo, de Tito, deque Dionysio Areopagita episcopis constitutis a Paulo. Multa sunt exempla horum similia in historia, quae opportune in eo libri huius capite describentur, quod erit de ministrorum electionibus.

Iam de iudiciis praesulum ecclesiasticorum quid dicam? a quibus neque est ad populum appellatum umquam, neque inventus quisquam aliquando est, qui appellari iure posse defenderet. Ac ne fando quidem auditum est, aut *solutum* plebis iussu eorum aliquem fuisse, quem *ligandum* sacrorum praesides iudicassent, aut, si controversia de religione esset, populum decrevisse, standumque episcoporum sententiae non putasse. Sed multa saepe ab iis, qui sacris publice praeessent, de religione, de ritibus, de disciplina in conciliis vel explicata, vel constituta sunt, quibus si qui e populo repugnare ausi fuissent, nae illi parem noxae poenam tulissent (5). Quid? si multis sacrorum bibliorum locis, maiorumque nostrorum testimoniis effici ad veritatem plane possit, nihil minus convenire christianae plebi, quam ad iudicia ecclesiastica cum potestate docendi, statuendique accede-

(1) Confer epistolam II. s. *Pauli ad Timotheum cap.* I. v. 6. Sed non est opus ut in re perspicua explicanda, demonstrandaque diligentius versemur. Basnagius *ad an.* 68. §. XVI. *et ad an.* 70, §. XX. Iohannes Laurentius Moshemius *hist. eccl. saec.* I, *p.* II. §. XIII. *p.* 178. *edit.* 1738. „ Ego, *inquit*, nihil dubito asseverare, sublatis nondum Servatoris nostri legatis (hoc est apostolis) usu invaluisse, ut in maioribus coetibus unus rempublicam sacram cum auctoritate quadam moderaretur. „ Confer quae de episcopis ab Iohanne evangelista in Asia creatis dixi *tom.* IV. *pag.* 14. *not.* 4.

(2) *Cap.* III. *pag.* 176. *edit. venet. an.* 1734.

(3) *Cap.* XXXII. *p.* 213. *edit. opp. venet. an.* 1748., quo loco haereticos suorum temporum accusans „ Edant, inquit, origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem, et antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census suos deferunt, sicut smyrnaeorum ecclesiae Polycarpum ab Iohanne collocatum refert, sicut romanorum Clementem a Petro ordinatum itidem: perinde utique et caeterae exhibent, quos ab apostolis in episcopatum constitutos apostolici seminis traduces habeant. „ Eadem fere habet Irenaeus in *tertio adversus haereses libro, cap.* III. *n.* IV. *pag.* 176.

(4) *Lib.* III. *hist. eccl. cap.* IV. *pag.* 81. *seq. edit. taurinensis an.* 1746.

(5) Constat id quidem ex actis conciliorum, quorum etsi maximum esse numerum videmus, tamen nullum reperimus, ex quo vel coniectura assequi liceat, ius esse populo de controversiis ecclesiasticis sententiam dicere.

re (1)? At si democratica ratio regendae christianae rei publicae esset, numquam id iuris fuisset ademtum plebi.

Quamobrem qui *claves* (2), hoc est auctoritatem gubernandorum, continendorumque in officio christianorum coetuum praecipuam ecclesiae universae, praesidibus autem sacrorum, ut ministris, instrumentisque competere arbitrantur, hi quidem certe magno in errore, magnaque in sententiarum perversitate versantur. Nam si ita sint animis instituti, ut quam communitas per se ipsa obtinet, eam derivari, traiicique in praefectos ecclesiae potestatem putent, adeo ut sola his functione, soloque, ut aiunt, ministerio attributo, summum sibi ius populus, summamque auctoritatem retineat, tam sunt in vitio, quam qui aut Petro datas divinitus claves, aut episcopos a Spiritu sancto regendae ecclesiae caussa fuisse constitutos neget. Quae sane res, quoniam satis explicata alio loco est (3), nunc omittatur.

Nihil de legibus dico, quas neque iussu populi latas umquam, neque abrogatas, si cui minus probarentur, constat. Quare non est opus, ut exempla proferam apostolorum, utarque in re non dubia testibus non necessariis (4).

Tertium, quod esse democratiae proprium diximus, cadere in ecclesiam nullo modo potest. Neque enim aut accusatum apud populum aliquando quemquam ministrorum, aut de gradu, ac dignitate deiectum legimus, cuius tamen rei apostoli, patresve alicubi meminissent, si data plebi constituendorum, iudicandorumque sacerdotum potestas fuisset. Nam quod a Clemente in priore ad corinthios epistola scriptum ferunt, privatos sacerdotiis a populo fuisse eos, qui auctoritate sua abuti viderentur, non est ad rem. Nam etsi corinthii, seditione facta, eos, qui extremo fere priore saeculo praecipuas obtinebant in suo coetu partes, vexarunt, prohibendosque existimarunt, ne deinceps officio fungerentur, tamen reprehensi graviter a Clemente sunt, quod id sibi arrogare ausi fuissent, quod proprium praesulum eccle-

(1) Id vero demonstrabimus in ea, quae erit de conciliis, disputatione *p. iv. huiusce libri.*

(2) Confer locum Ioh. Francisci Buddei *tom. iv. huius operis pag.* 230. n. 2., et locum Richerii *tomo eodem pag.* 230. not. 3. Sed detorqueri in alium sensum Richerii sententiam posse fatetur Petavius *lib. iii. de hier. cap. xiv. §. ii. seq.*

(3) *Tom. iv. pag.* 230. *seq.*

(4) *Vide act. apost. cap. xv. vers.* 6. *seqq.*

siasticorum esset. Quemadmodum enim plebs de gradu iure deiecisset, quos neque constituisset ipsa, neque constituere potuisset? Est vero auctor Clemens, potestatem ministrorum constituendorum non populo, sed apostolis a Christo servatore fuisse tributam. Ex qua re sequitur, ius illud, exactis apostolis, non in plebem, sed in eorum successores manasse (1).

(1) Clem. ep. ad corinth. I. n. XLII. p. 19. tom. I. *epistolar. rom. pontif. edit. paris. Constantii.* „ Apostoli, „ *inquit*, nobis evangelizaverunt a domino Iesu Chri- „ sto, Iesus Christus a Deo .... Itaque acceptis man- „ datis (apostoli) et certo persuasi per resurrectio- „ nem domini nostri Iesu Christi, et in fide confir- „ mati per verbum Dei cum Spiritus sancti plenitu- „ dine, et securitate ..... praedicantes per regiones, „ ac urbes, primitias earum spiritu cum probassent, „ in episcopos, et diaconos eorum, qui credituri „ erant, constituerunt ...... Καὶ τί θαυμαστὸν, „ εἰ ἐν Χριστῷ πιστεύοντες παρὰ Θεοῦ ἔργον „ τοιοῦτο κατέστησαν τοὺς προειρημένους; Et „ quid mirum, si in Christo credentes, in huiusmo- „ di Dei munere praedictos constituerunt? „ Rursum n. XLIV. *pag.* 30. „ Apostoli quoque nostri, *inquit*, per „ dominum nostrum Iesum Christum cognoverunt, „ futuram esse de nomine episcopatus contentionem. „ Eam igitur ob caussam perfectam praecognitionem „ adepti, praedictos constituerunt, ac deinceps futu- „ rae successionis hanc tradiderunt regulam, ut cum „ illi decessissent, ministerium eorum ac munus alii „ probati viri exciperent. Τοὺς οὖν κατασταθέν- „ τας ὑπ' ἐκείνων, ἢ μεταξὺ ὑφ' ἑτέρων ἐλλο- „ γίμων ἀνδρῶν. Qui igitur ab illis, aut deinceps ab „ ALIIS VIRIS EXIMIIS CONSTITUTI SUNT συνευδοκησά- „ σης τῆς ἐκκλησίας πάσης, καὶ λειτουργή- „ σαντας ἀμέμπτως τῷ ποιμνίῳ τοῦ Χριστοῦ „ μετὰ ταπεινοφροσύνης, ἡσύχως, καὶ ἀβα- „ ναύσως μεμαρτυρημένους τε πολλοῖς χρόνοις „ ὑπὸ πάντων, τούτους οὐ δικαίως νομίζομεν „ ἀποβάλλεσθαι τῆς λειτουργίας, consentiente „ ecclesia universa, et ovili Christi humiliter, quie- „ te, liberaliterque ministrarunt, ac longo tempore „ praeclarum ab omnibus reportarunt testimonium, hos „ censemus de officio iniuste deiici „. Constituendorum igitur sacerdotum auctoritatem non plebi Clemens, sed eximiis viris, quos nominat, quosque praesides fuisse sacrorum constat, concessam defendit. Nam si populo tribuisset, non consensione plebis dixisset modo, sed etiam constitutione creari presbyteros, atque antistites consuesse. *Num.* XLVII. *pag.* 52, eos, qui seditionis auctores fuerant, accusans, „ turpia sunt, *inquit*, „ dilecti, et valde turpia, et christiana conversatione „ indigna audire firmissimam, et antiquam corinthio- „ rum ecclesiam propter unum aut alterum hominem „ contra presbyteros seditionem movere „. Itaque usum fuisse populo corinthio in presbyteros insurgere, eoque magis, quo unius, alteriusque hominis caussa concitata seditio fuisset. Quid? si populum subditum esse episcopis oportere scribat? at subditus non esset, si penes eum potestas esset summa regendae, administrandaeque ecclesiae. *Num.* enim LVII. *pag.* 37. scribit hoc modo: „ Vos ergo, qui seditionis fundamenta feci- „ stis, subditi estote presbyterio, et correptionem susci- „ pite in poenitentiam, flectentes genua cordis vestri „ μάθετε ὑποτάσσεσθαι *discite subdi* deponentes „ arrogantem, ac superbam linguae vestrae iactantiam „. Quin etiam vitio corinthiis Clemens dedit, quod ii, qui in clerum adlecti non fuerant, quosque iuvenes appellat, ministros, calumnia, invidiaque permoti, de gradu deiici curassent. Confer quae scripsi *tom.* IV. *huius op. p.* 316. *not.* I. Quamquam illud erat ab adversariis ostendendum, plebis ne rogatu ab episcopis antistites illi ecclesiarum provinciae, ecclesiaeve corinthiacae (vide *tom.* IV. *huius op. pag.* 311. *seqq.*), an solius populi auctoritate e ministerio deturbati fuerint. Ego vero cum omnium saeculorum hanc fuisse consuetudinem videam, ut si invitus populo episcopus provinciae fuisset, is in conventu a finitimis antistitibus de gradu deiiceretur; petentibus ecclesiis, a sacrorum praesidibus fuisse eos praesules, presbyterosve (ne forte seditione res christiana maius detrimentum caperet) in ordinem redactos arbitror. Nam eos, qui consensum ecclesiae requiri a Clemente, ut quis antistes sacrorum dicatur contendunt, nihil moror. Constitui namque ab eximiis viris antistites, non a populo scribit Clemens. Ex qua re perspicuum est, consensum a constitutione distingui, atque eum quidem populo concedi, hanc praesulibus tribui oportere. Alioqui ius etiam ethnicis esset episcopos constituere, quod Paulus in epistola ad Timotheum I. cap. III. v. 7. scripserit: „ Oportet (episcopum) et te- „ stimonium habere bonum ab his, qui foris sunt, ne „ in opprobium incidat, et in laqueum diaboli „. Nam si idem est consentire, ac constituere, quod consensum requirat Clemens; idem erit constituere, ac bonum testimonium ab iis, qui foris sunt, hoc est ethnicis, habere, propterea quod id ipsum testimonium Paulus postulet. Quo re quid dici potest obtusius?

Est illud etiam incredibile, tam ineptos maiores nostros, tamque imperitos rerum fuisse, ut eum Christo servatori administrandae ecclesiae modum probatum vellent, quem esse omnium postremum arbitrarentur. Basilius (1) enim, Chrysostomus (2), Ambrosius (3), Hieronymus (4) quibus perspecti multitudinis mores erant, cum summam levitatem, vimque esse plebis turbulentam, et periculosam statuerent, nullum certe putarunt esse imperio populari deterius.

Cuiusmodi praeterea esse eam populi christiani in ecclesia potestatem dicemus, quam neque natura ipse, neque Dei beneficio consequutus sit? Natura enim imperio potiri quisquam, quod ad ius naturae minime pertineat, nullo modo potest. Quod si quis hoc esse genus auctoritatis pugnet, divina voluntate populo christiano datum, is mea quidem sententia cataphrygibus assentietur, qui esse, nescio quae, in decretis orthodoxae religionis ponenda dicerent, quorum in sacris bibliis, traditionibusque ecclesiarum commemoratio esset nulla (5). Atque est quidem iis, qui sextum nobis evangelii Matthaei, et quartum ac decimum actorum apostolicorum caput obiicerent, huiusce libri parte superiore (6) cumulatissime satisfactum. Qui autem Matthiam suffragio plebis in senatum fuisse adlectum apostolorum contendunt, cum in eam nos, quae alterius est loci, quaestionem vocent, tum

(1) S. Basilius *homil.* VIII. in *hexaemer.* ἀκρισία δήμου *inopia iudicii plebis* multa, eaque maxime in rem publicam incommoda invecta fuisse scribit, *tom.* I. *opp. pag.* 74. *num.* IV. *edit. paris. monach. s. Mauri an.* 1721.

(2) S. Ioh. crysost. *homil.* III. *al.* II. *in Ioh. p.* 24. *num.* IV. *seq. tom.* VIII. *opp. edit. paris. Montfauconi an.* 1728. „ Quid, *inquit*, censes esse multitudinem? Ignavam „ sine dubio, et desidem esse dices: εἰ δὲ λέγοις, „ ὅτι πολλοί, καὶ συνεστηκότες τινές εἰσι, „ διὰ τοῦτο μάλιστα αὐτῶν καταφρονεῖν ἐχρῆν· „ εἰ γὰρ καθ' ἑαυτοὺς ὄντες εἰσὶν εὐκαταφρόνητοι, ὅταν πολλοὶ γένωνται μειζόνως τοῦτο „ συμβήσεται. *Sin dixeris, multos esse, et in unum* „ *coactos: ideo maxime contemnendi. Nam si singuli con-* „ *temtu digni, plurimi congregati longe magis despiciendi* „ *erunt.* Multorum enim insipientia, collecta multitu- „ dine, augetur. Quapropter si singulos seorsim quis „ duxerit, emendare poterit, simul coactos non facile, „ eo quod insipientia sit maior, et illi instar pecorum „ agantur, motumque sequantur sententiam „.

(3) S. Ambrosius *lib.* V. *hexaemer. cap.* XXI. *p.* 106. *n.* LXVIII. *edit. paris. monach. s. Mauri an.* 1686. *to.* I. „ Non imperitae multitudinis vulgari clamore signatur „ (res), quae non merita virtutis expendit, NEC PUBLI- „ CAE UTILITATIS EMOLUMENTA RIMATUR, SED MOBILITATIS „ NUTAT INCERTO „.

(4) In Matth. *cap.* XXI. *pag.* 103. *tom.* IV. *par.* I. *opp. edit. paris. Martianaei an.* 1706. „ Semper turba „ mobilis est, nec in proposita voluntate persistens, „ atque in morem fluctuum, diversorumque ventorum „ huc illucque trahitur. Quem nunc quasi prophetam „ venerantur, et colunt, postea contra eum clamant „.

(5) Neque enim in sacris bibliis usquam legimus, fuisse populo docendi, pascendi, regendi, ligandi, solvendique potestatem datam. Immo vero *gregem* semper, qui regi, pascique debeat, populum vocari ab evangelistis perspicuum est. Confer extremum caput *evang. Iohann. cap.* XXI. *v.* 15., *Matth. c.* XVI. *v.* 19. *et c.* XVIII. *v.* 18., *et actor. c.* XX. *v.* 28. Vide quae scripsi *tom.* IV. *pag.* 231. *seqq.*

(6) *Tom.* IV. *pag.* 234. *seqq.*

ita disputant, nihil ut agere videantur. Est enim nobis, quod supra monuimus, opportuno loco, ac tempore de ministrorum electionibus disserendum. Quamquam eos, qui praefici sibi aliquem poscerent, iure fuisse suffragii potitos, quibus tandem argumentis (tacente Luca (1), a quo est uno descripta apostolorum historia) demonstrabitur? Sed fac suffragio populi cooptatus Matthias in ordinem apostolorum sit: an erit consequens, democraticam esse oportere gubernandae rei publicae christianae formam? Nam constitutis imperatoribus, quis umquam neget, μοναρχικῶς fuisse administratam populi romani rem publicam? Imperatores vero suffragiis plerumque militum fuisse creatos constat (2). Non igitur monarchica esse desineret regendae illius rei publicae ratio, in qua exercitui, plebive eligendi, creandique principis potestas esset. Quare si datum populo christiano ius dicendorum ecclesiae praesulum fuisset, hac tamen una ratione numquam efficeretur, aut esse oportere, aut fuisse aliquando dominatum in christianorum re publica popularem.

Quo minus ferendi sunt ii, qui vel impudentia, si consulto, vel temeritate, si casu, Cypriani testimoniis abuterentur. Nam quod ille sua se sponte fecisse (3) confessus est, nihil ut, dissen-

(1) *Act. cap.* I. *v.* 12. *seqq.*

(2) Sozomenus *lib.* VI. *hist. cap.* VI. *pag.* 208. *seqq. edit. taurin.* „ Cum Iovianum mori contigisset, *inquit*, „ exercitu romano, et iis, qui praecipuas dignitates „ gerebant, consilium ineuntibus, omnium suffragiis „ Valentinianus eligitur imperator. Qui cum insignia „ imperii suscepisset, vociferantibus militibus, ut alterum sibi imperii consortem adiungeret, vestri quidem, inquit, arbitrii fuit, commilitones, ut me imperatorem vestrum eligeretis. Sed postquam elegistis, id quod petitis, mei quidem arbitrii est, non „ vestri. Et vos quidem quiescere decet, me vero, ut „ qui sim imperator, quid agendum sit, spectare „.

(3) Abutuntur adversarii testimonio s. Cypriani, quod extat *epist.* XVII. *al.* X. *pag.* 38. *edit. oxon.*, atque huiusmodi: „ Interim temerarii, et incauti, et tumidi „ quidam inter vos, qui hominem non cogitent, vel „ Deum timeant, scientes quoniam, si ultra in iisdem „ perseveraverint, utar ea admonitione, qua me uti „ Dominus iubet, ut interim prohibeantur offerre, „ acturi et apud nos, et apud confessores ipsos, et apud „ plebem universam caussam suam etc. „ At hi non animadvertunt, esse in epistola quadam, quae democratiam, quam ipsi finxerunt, ecclesiasticam funditus evertant. Pagina enim 36. scribit hoc modo: „ Diu „ patientiam meam tenui, fratres charissimi ... sed cum „ quorumdam immoderata, et abrupta praesumtio temeritate sua et honorem martyrum, et confessorum „ pudorem, et plebis universae tranquillitatem turbare „ conetur, tacere ultra non oportet, ne ad periculum „ et plebis pariter, et nostrum taciturnitas nimia procedat. Quod enim non periculum metuere debemus „ de offensa Domini, quando aliqui de presbyteris nec „ evangelii, nec loci sui memores, sed neque futurum „ Domini iudicium, neque NUNC SIBI PRAEPOSITUM EPISCOPUM COGITANTES, quod numquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia, et contemtu praepositi totum sibi vindicent? Atque utinem non contra fratrum nostrorum salutem sibi omnia vindicarent. „ Contumeliam episcopatus nostri dissimulare, et ferre „ possum, sicut dissimulavi semper, et pertuli; sed „ dissimulandi nunc locus non est „. Haec ille. At Cypriani loca de episcoporum auctoritate, quae ius omnino democraticum tollunt, descripsimus *tom.* IV. *p.* 371. *seq.* Quin etiam *tom. eodem pag.* 380. *not.* 2. locum ex *epist.* XIV. *al.* VI. protulimus, ex quo facile intelligi potest, Cypriano hoc fuisse proprium, ut plebem de ecclesiae rebus consuleret, id vero non fuisse ulla aut divina, aut ecclesiastica sancitum lege.

tiente plebe, de ecclesiasticis rebus decerneret, hoc adversarii detorserunt, ut factum necessitate quadam legis fuisse videretur. Ac Cyprianus quidem hoc apud se, cum primum est episcopus carthaginensium appellatus, statuisse scripsit; decernere autem antistites de ecclesiae rebus, inconsulto populo, nihil posse, neque scripsit, neque caussa erat ulla cur scriberet.

Quin etiam est eorum maximo in errore sententia, qui cum in Ambrosii epistolis (1) Auxentium imbutum superstitione aria-

(1) S. Ambrosius *epist.* XXI *al.* XXXII. *pag.* 910. *seqq. tom.* III. *opp. edit. mon. s. Mauri ven. an.* 1751. ad Valentinianum II. Augustum de Auxentio scribens (qui Auxentius cum Mercurinus ante appellaretur, ut auctoritate plus apud suos valeret, immutavit nomen, seseque Auxentium vocari fecit, quod apud arianos mediolanenses magna esset Auxentii eius factionis episcopi, qui non diu ante perierat, existimatio. *Vide sermon. epist.* XXI. adiunctum *num.* XXII. *pag.* 921. *ibid.*) negat in primis fas esse laicum iudicium de rebus ecclesiae, ac religionis ferre: *num.* II. „ Augustae memoriae pater tuus, *inquit*, non solum sermone respondit, sed etiam legibus suis sanxit: In causa fidei vel ecclesiastici alicuius ordinis eum iudicare debere, qui nec munere impar sit, nec iure dissimilis; haec enim verba rescripti sunt; hoc est, sacerdotes de sacerdotibus voluit iudicare. Quin etiam si alias quoque argueretur episcopus, et morum esset examinanda causa, etiam hoc voluit ad episcopale iudicium pertinere. *Num.* IV. Quando audisti, clementissime imperator, in causa fidei laicos de episcopo iudicasse? Ita ergo quadam adulatione curvamur, ut SACERDOTALIS IURIS SIMUS IMMEMORES, ET QUOD DEUS DONAVIT MIHI, HOC IPSE ALIIS PUTEM ESSE CREDENDUM? Si docendus est episcopus a laico, quid sequetur? Laicus ergo disputet, et episcopus audiat. Episcopus discat a laico. At certe si vel scripturarum seriem divinarum, vel vetera temporum retractemus, quis est, qui abnuat in causa fidei, in causa inquam fidei EPISCOPOS SOLERE DE IMPERATORIBUS CHRISTIANIS, NON IMPERATORES DE EPISCOPIS IUDICARE? *Num.* V. Eris, Deo favente, etiam senectutis maturitate provectior, et tunc de hoc censebis, qualis ille EPISCOPUS SIT, QUI LAICIS IUS SACERDOTALE SUBSTRAVIT. Pater tuus, Deo favente, vir maturioris aevi, dicebat: NON EST MEUM IUDICARE INTER EPISCOPOS. *Num.* VI. Quales autem elegerit (*Auxentius*) iudices, possumus existimationi relinquere, quando eorum nomina timet prodere. Veniant plane, si qui sunt, ad ecclesiam. Audiant cum populo, non ut quisquam iudex resideat, sed ut UNUSQUISQUE SUO AFFECTU HABEAT EXAMEN, ELIGAT, QUEM SEQUATUR. Agitur de istius ecclesiae sacerdote. Si audierit illum populus, et putaverit melius disputare, sequatur fidem eius, non invidebo. *Num.* XV. Si tractandum est, tractare in ecclesia didici, quod maiores fecerunt mei. Si conferendum de fide, SACERDOTUM DEBET ESSE ISTA COLLATIO, sicut factum est sub Constantino augustae memoriae principe. *Serm. adiunct. epist.* XXI. n. XXVI. *pag.* 922. Haec ego, fratres, coram ipso Auxentio, apud vos plenius disputarem; sed certus, non ignarus vir esse fidei, vestrum refugit examen, et gentiles quosdam quatuor, aut quinque forme homines elegit, cognitores sibi, si tamen aliquos elegit, quos vellem adesse in coetu omnium, non ut de Christo iudicent, sed ut maiestatem audiant Christi. Tamen illi iam de Auxentio pronunciaverunt, cui tractanti quotidie non crediderunt „. Haec ille. Quae igitur tanta est adversariorum impudentia, ut iis locis Ambrosii abutantur, quibus eorum omnis labefactatur de ecclesiastica democratia opinio? Principio enim Ambrosius, cautum a Valentiniano seniore fuisse scribit, ut quis de religione, deque ordine ecclesiastico iudicaret, qui munere impar esset, hoc est, qui sacerdotis, nempe episcopi dignitate haud excelleret. De qua re consule etiam Sozomenum *lib.* VI. *hist. eccl. cap.* VII. *pag.* 209. *edit. taur.* Deinde, ne quis hoc humanitate, atque clementia imperatoria, non lege divina constitutum fuisse putet, subdit, ne fando quidem auditum esse, *laicos de episcopo in fidei causa iudicasse*, neque iam numquam passurum, ut alii cuiquam ius crederet, quod sibi datum divinitus fuisset. Quare laicum ab episcopo, non episcopum ab laicis doceri oportere. Tum ut omnes intelligant, non ceteris laicis modo non esse fas de caussis religionis cognoscere, sed ne imperatori quidem, statuit. In causa fidei episcopos solere de imperatoribus, non imperatores de episcopis iudicare. Post antistites eos reprehendit, qui laicis *ius sacerdotale substernere* auderent. Inde ut magis magisque constet, non voluntate imperatoris, sed auctoritate Dei direptam laicis, attributamque iis, qui sacris praesunt, potestatem de religione, rebusque sacris cognoscendi esse; verba Valentiniani senioris recitat, quae sunt huiusmodi: *Non est meum iudicare inter episcopos.* Est autem haec paullo copiosius persequutus loco modo indicato Sozomenus: Ἐμοὶ μὲν, ἔφη, μετὰ λαοῦ τεταγμένῳ οὐ θέμις τοιαῦτα πολυπραγμονεῖν· οἱ δὲ ἱερεῖς, οἷς τούτου μέλει, καθ' ἑαυτοὺς ὅπη βούλονται συνίτωσαν. *Mihi*

norum *refugisse* mediolanensium *examen*, legerint, quarto iam saeculo plebem de religionis decretis iudicium ferre consuesse dixerunt. Ambrosius enim his verbis privatum indicavit cuiusque christiani sensum, publicum autem de religione iudicium, cui auctoritas inesset, nullo modo. Sed ut populus, ita qui principatum obtinet in civitate, potestate ecclesiae gubernandae caret. Qua de re satis alio loco diximus (1).

Itaque reiectis democraticis, iisque praeterea, qui praecipuam in coetu christianorum civilis magistratus dignitatem esse defenderent, sequitur, ut errorem coarguam aristocraticorum, doceamque, ius regendi universi populi christiani summum esse penes episcopos omnes non posse, penes presbyteros autem multo minus. Non enim solos esse rectores ecclesiarum episcopos; sed his etiam, in fungendo munere, presbyteros, quos episcopis pares faciunt, coniungi oportere aristocratici (2) arbitrantur. Ac de ex-

quidem in populo constituto, inquit, *nefas est talia curiosius scrutari. Sacerdotes autem, ad quos id pertinet, seorsim ubicumque voluerint, conveniant.* Adempta igitur laicis de rebus religionis, atque ecclesiae cognoscendi potestate, meminit Ambrosius iudicum, quos Auxentius delegisset, atque ferre quidem aequo animo sese dicit, ut in basilicam veniant, non iudices futuri, sed auditores, eaquanturque episcopum, quem velint. His ergo rebus ab Ambrosio contra democratiam ecclesiasticam constitutis, quid est, quod adversarii sermonem epistolae huic ab eodem sanctissimo viro adiunctum opponant? Denique *sacerdotum esse debere collationem* de divinis, ecclesiasticisque rebus Ambrosius statuit, non laicorum. Ex quo re perspicuum est, examen plebis, quod refugisse Auxentium scribit, non publicum de rebus divinis iudicium, sed sensum plebis de religione fuisse, quod plebs, cum recte instituta esset, norat quae in synodo nicaena fuerant adversus Arianos de divinitate Filii ab episcopis declarata, ac definita, adeoque in errorem se ab Auxentio induci non patiebatur.

(1) Tom. IV. huius opp. *pag.* 69. *seq.*

(2) Martinus Lutherus, qui cum primo haereseos fundamenta iacere coepisset, multa episcopis ipsique pontifici maximo concessit, quae eis nos iure divino competere credimus, ita deinde penitus in ecclesiam orthodoxam odio, atque insania quadam fuit, ut non magis viros, quam mulieres fungi munere ministrorum posse diceret. *Lib., quem de instituendis ministris eccl. ad senatum pragensem scripsit, pag.* 581. *seq. et* 534. *versa edit. ienensis an.* 1557., quo loco, „ Verum haec omnia, „ *inquit*, de iure communi christianorum diximus. „ Nam cum omnium christianorum haec sint omnia „ (uti probavimus) communia, nulli licet in medium „ prodire auctoritate propria, et sibi arripere soli, quod „ omnium est. Arripe nunc id iuris, et exequere, ubi „ nullus est, qui simile ius habeat. Verum hoc com„ munio iuris cogit, ut unus, aut quotquot placuerint „ communitati eligantur, vel acceptentur, qui vice, et „ nomine omnium, qui idem iuris habent, exequan„ tur officia ista publice. .. Aliud enim est ius publice „ exequi, aliud iure in necessitate uti. Publice exequi „ non licet nisi consensu universitatis seu ecclesiae. In „ necessitate utatur quicumque voluerit„. Ita ille postquam omnibus, ac singulis attribuit potestatem harum rerum administrandarum *pag.* 532. *versa*, coarctat (nulla habita divini iuris, quod est commentus, ratione) sua ipsius auctoritate, quod tam late patere affirmaret, iisque solum adscribit, qui constituti ab ecclesia ministri essent. Addit deinde *pag.* 585. *versa*: „ Reliquum est aut permittere ecclesiam Dei perire sine „ verbo, aut oportere, conventu facto, communibus „ suffragiis ex suo gremio eligere unum, vel quotquot „ opus fuerit, idoneos, et orationibus, ac manuum im„ positionibus, universitati commendare, et confirmare, „ atque eos tum pro legitimis episcopis, et ministris „ verbi agnoscere, et colere„. Eodem recidunt, quae scribit in *admonit. ad ecclesiasticos Augustae congregatos an.* 1530. *p.* 268. *histor. comitior. ann.* 1530., *et francoford. ann.* 1575. Atque huc sane spectant, quae leguntur in *confess. lutheranorum augustana an.* 1730. *artic. praecip. cap.* XIV. *pag.* 14. *syntagm. confess. edit. genev. an.* 1654., *et t.* I. *opp. Philippi Melanchthonis edit. Wittemberg. an.* 1562. Et in confessione saxonica scripta anno 1551. ut synodo tridentinae exhiberetur, *apud Melanchth. ibid. p.* 132. *seq. Et in syntagm. confessionum parte* II. *pag.* 70. *tit. de ecclesia, edit. an.* 1654., *et p.* 87.

cellenti quidem episcoporum, qui presbyteris divina institutione

tit. de vita monastica: et in *confess. Wirtembergica an.* 1552. *edita ibid. pag.* 119. *seq tit. de ordine.* Philippus item Melanchthonus cum alibi interdum, tum in *apolog. confess. aug.*, quae non solum extat in eius operibus, sed etiam in *corpore doctrinae christianae* (hoc est lutheranae) *edit. lips. an.* 1561. *cap. de ecclesia pag.* 131. *et cap. de potestate ecclesiastica pag.* 227. Neque vero, quod episcopos nominet, assentitur nostris. Idem enim sentit ac Lutherum sentire paullo ante vidimus. Nam episcopis quidquam esse divino iure attributum, quod in presbyterum cadere non possit, negat, ut argumentando colligere ex illius *respons. ad* XVIII. *articulum inquisit. bavaricae ibid. p.* 806. licet. Eadem fere habent centuriatores magdeburgenses *cen.* I. *lib.* II. *cap.* VII. *p.* 507. *seqq. tom.* I. *edit. basil. an.* 1560., *et cent.* II. *lib* II. *c.* VII. *pag.* 26. *seqq.*, quo loco episcopos, si quid plus auctoritatis consequuti sunt, qua presbyteris in administranda ecclesia antecellerent, id non divina, sed humana voluntate consequutos arbitrantur. Georgius Calixtus in *epitom. theolog. part.* II. *pag.* 290. *seq. edit. brunsvic. an.* 1634. Atque huiusmodi sunt ministri, quos Iohannes Brentius *in epist. ad principem Wirtembergensem* appellat. Est ea epistola praefixa *tom.* II. *antidot. et apolog. script. a professor. tubingens. edit. francoford. an.* 1561. In eodem errore versantur Iacobus Beurlinus *refutat. primae partis sotici scripti etc. tom.* II. *apolog. script. tubigensium in annot. in cap.* XXV. *pag.* 93., Iacobus Heerbrandus *refutat. sec. partis sotici scripti cap.* II. *ibid. pag.* 172. *seq.*, atque, ut innumerabiles alios praetermittam, Matthaeus Vogelius in *thesauro theologico Tubingae an.* 1596. *edit. cap.* II. *pag.* 457. *seqq.*, ubi etsi superintendentes lutheranorum nominet nihil tamen his tribuit, quo esse ministris ceteris iure divino potestate superiores, excellentioresque videantur; Iohannes Gerhardus *confess. cathol. lib.* II. *part.* II. *art.* VI. *de clericis cap.* II. *pag.* 12. *seq.*, *et cap.* III. *pag.* 17. *seq. tom.* III. *edit. ann.* 1661., Gaspar Zieglerus in libro inscripto: *superintendens ad normam constitutionum ecclesiasticarum in electorata Saxoniae descriptus, edit. Wittembergensis an.* 1712., Iohannes Franciscus Buddeus in *dissert. de orig. et potest. episc.*, quam *volumine* IV. *huiusce operis* confutavi, et *in isagoge historico thologica lib.* II. *cap.* IV. §. II. *pag.* 641. *edit. an.* 1727., quo loco, hanc esse suae ecclesiae sententiam confitetur: „ Inter eos, qui ecclesiis praesunt, intuitu dignitatis, „ nullum intercedere discrimen, adeoque hactenus „ presbyteros, ac episcopos aequales esse; nihil tamen „ obstare, quo minus iure humano inaequalitas quae- „ dam introducatur, et uni ex verbi divini ministris „ inspectio in reliquos committatur, simulque ἐξοχὴ „ quaedam tribuatur. Nec improbamus, quod in veteri „ ecclesia. . . Neque obiici, *inquit*, nobis potest, quod „ episcopatus in ecclesia nostra abrogatus sit. . . Non „ tantum enim eam potestatem, quae in ecclesia apos- „ tolica presbyteri gavisi sunt, verbi divini ministris „ relinquimus, sed quibusdam etiam ἐξοχὴ quaedam, „ ac inspectio in reliquos tribuitur, qui *superintenden-* „ *tium*, aut *praepositorum*, aut *inspectorum* nomine ve- „ niunt, quamquam et alicubi *episcopi* appellitentur„. Huic accedit Salomon Delingius superintendens lipsensis *part.* IV. *miscellan. sacror. exercitat.* VI. *de novit. regimin. monarch. in eccles. observat.* II. *pag.* 429. *edit. lips. an.* 1747. Neque ab eo admodum discrepat Henricus Benzelius in *dissertation. in academia lundensi habit. meletem. historico teologico de successione episcopor. canonica etc. pag.* 563. *seq. edit. francof. et lips. an.* 1743. Ab lutheranis non admodum dissident waldenses boemi, quorum fuit an. 1535. Ferdinando regi oblata *confessio*, extatque in *syntagmate confess. fidei pag.* 176. *seqq. edit. genev. an.* 1654. Si enim dissiderent, numquam ab Luthero *ibid. pag.* 209., et a Bucero *in script. duobus adversus latom. cap. de eccles. auctor. pag.* 159. *et in syntagm. modo indic. pag.* 212., tot laudibus celebrati fuissent. Ac si supremus eorum ecclesiae curator, qui collegio virorum praesidet, quibus corrigendorum fratrum, excommunicandorumque potestatem inesse ferunt, a superintendentibus lutheranorum discrepasset, iureque divino ceteris eminere existimaretur, vereor, ut Buceri, ac Lutheri sententiis condemnatus esset. Consentiunt helvetii pseudo-reformati, quorum confessioni ann. 1566. conditae subscripserunt ministri tigurini, bernenses, glaronenses, basileenses, scaphusienses, abbatiscellenses, sangellenses, curiae rhaetorum, et apud confoederatos cis, et ultra alpes, milhusii item, et biennae, quibus sese adiunxerunt genevenses, et neocomenses. His deinde, ubi vulgata confessio est, accesserunt pseudo-ministri poloni, qui in latboriensi, et osviecensi ducatu agebant, pseudo-ministri scoti, debrecini hungari, qui postremi eam recudi una cum aliquot articulis anno 1567. curarunt, et Iohanni II. regi inscripserunt, atque his verbis suum esse errorem cognitum omnibus voluerunt: „ Omnes ecclesiae ministri, qui in conventu „ sancto ad XXIV. febr. an. 1567. Debrecinum convo- „ cato *cis*, et ultra Tibyscum, inter reliquas confessio- „ nes recepimus, et subscripsimus helveticae confessio- „ ni an. 1566. editae, cui et ecclesiae genevensis mi- „ nistri subscripserunt„. *Cap.* igitur XVIII. *eius confess. pag.* 40. *edit. genev. syntagm. confession. an.* 1654. haec leguntur. „ Data est autem omnibus in ecclesia minis- „ tris una, et aequalis potestas seu functio. Certe ab „ initio episcopi, vel presbyteri ecclesiam communi „ opera gubernaverunt. Nullus alteri se praetulit, aut „ sibi ampliorem potestatem, dominiumve in coepis- „ copos usurpavit„. Mitto de Iohanne Calvino, qui similia habet *lib.* IV. *instit. cap.* III. *num.* VIII., *cap.* IV. §. II. *seqq.*, *et cap.* X. §. VI. *tom.* IX. *opp. edit. amstel. an.* 1667., *et in confessione fidei nomine ecclesiarum gallicarum vigente bello scripta*, *at verum S. C. M. et illustriss.*

praestant, dignitate, alias (1). Nunc partes ne presbyteris ullae sint in gubernanda ecclesia tributae, disquirendum est.

Quum igitur varii coetus sint, qui iunctim universam, seiunctim autem considerati, singularem quique exhibent, constituuntque ecclesiam; quam tandem illis administrare ius sit, videamus, universamne, an singularem quampiam, an nullam. At presbyteris simplicibus aut singulis, aut congregatis potestatem fuisse divinitus universae rei publicae christianae gubernandae datam, neque sacrorum bibliorum, neque maiorum testimoniis, neque superiorum temporum exemplis constat. Quod autem neque scriptum ab apostolis, neque traditum a patribus, neque confirmatum exemplis est, id esse divinitus cuiquam tributum, suspicari qui possumus? Ac de singulis presbyteris divisim, quos ea potestate carere dixi, qui a me dissentiat, invenio prorsus neminem. Quare dicam de congregatis. Nam de his esse aliquos protestantium intelligo, qui repugnent. Locum igitur illum aut sacrorum auctorum, aut patrum mihi indicari volo, ex quo intelligatur, ius esse presbyteris, qui in unum locum convenerint, vel de religione, vel de communi disciplina, ritibusque decernere. Indicatus autem nullus usquam ab adversariis est; qui sane, quum monarchiam ecclesiasticam omni ope, ac studio evertere conarentur, si ullum reperissent, praetereundum silentio non putassent. Quod si qui aliquando ad synodos oecumenicas, in quibus de communi christianorum salute agebatur, presbyteri venerunt, hi profecto canones, episcoporum, a quibus missi fuerant, nomine, probarunt interdum, suo numquam.

Quod autem statutum de *universa* est, idem est de *singularibus* ecclesiis statuendum. Ut enim nullam in scripturis, maiorumque nostrorum libris de ecclesia universa a presbyteris iure divino gubernanda mentionem fieri video, ita ne de singulari quidem (2).

princip. German. atque ordinib. in comitiis francofordiensibus exhiberetur an. 1562. *Inter. eius ep. p.* 406. *edit. genev. an.* 1576. de Daniele Chamiero *panstrat. cathol. t.* I. *c.* V. *p.* 365. *t.* II. *edit. genev. an.* 1676., *de* Friderico Spanhemio *in Chamiero contract. lib.* I. *cap.* I. *p.* 464. *edit. genev. an.* 1643., de pseudo-synodis nationalibus falsarum ecclesiarum reformatarum Galliae *an.* 1559. *aut. t. seqq. pag.* 1. *seqq. t.* I. *edit. hagensis an.* 1710., deque aliis eiusmodi synodis, de Dallaeo, de Turrentinis, de Friderico Spanhemio filio, de Picteto, ceterisque calvinianis sive gomaristis, sive remonstrantibus dicere, ne sim longior, quam oportet.

(1) *Tom.* IV. *huius operis pag.* 278. *seqq.*

(2) Adiutores esse oportere episcoporum presbyteros in administranda ecclesia, ut qui docere, concionesque ad populum de rebus divinis habere, paroe-

At est, inquiunt, lex a Christo servatore (1) lata de accusando apud ecclesiam homine, qui in nostrum quemquam peccaverit, eosque contemserit, qui ut resipisceret, veniamque peteret, hortarentur. Episcopum vero indicari ecclesiae nomine, cum hoc vocabulum convocationem, collectionemque significet, concedi nullo modo potest. Quare Iohannes chrysostomus, quique eum sequutus est, Euthymius, ea voce non *praesidem* unum, sed *praesides* coetus indicari censent. Ita fit, ut Bellarminus, qui plane quam essent ipsi scripturae novi testamenti repugnantes perspexerat, dissimularit illum Matthaei in evangelii capite decimo octavo locum, eaque tantum testimonia explicaverit, quae minus difficultatis habere viderentur.

Sed qui ita disputant, nae hi quae recte sunt constituta, calumniando pervertere conantur. Quid enim negotii Bellarmino Matthaei locus de ecclesia exhibere poterat, quem ille a maioribus sapienter explicatum norat? Quod si hunc praetermittens, alia est ille scripturae loca interpretatus, non eo fecit, quo eius explicandi modum inveniret nullum, sed quo in ea re frustra sese consumturum operam prospexisset, quae ut non magno adiumento nostris pro ecclesiastica monarchia pugnantibus, ita ne detrimento quidem esset. Fac enim presbyterorum, episcoporumque conventum servator Christus significarit ecclesiae nomine, an est continuo consequens, nullum in ecclesia esse oportere, qui supremam obtineat auctoritatem? Atque illud, antequam de vera eius loci interpretatione statuam, quaero, de futura ne ecclesia Christus idem servator loquutus tunc fuerit, an etiam de illa, quae cum ipse in terris ageret, vigebat? Ego vero cur *τὸ dic ecclesiae* spectare ad primordia christianismi non possit, nullo modo prorsus intelligo. Quis enim credat, eum, qui tunc alterum affecisset iniuria, nec corripi debuisse, neve adhibitis testi-

cias, quae eis tributae fuerint, moderari debeant, fateor; gubernatores autem ecclesiae, ita ut nullum habeant iure divino antistitem superiorem, excellentiorem, praestantioremque, non item. Qua de re satis est tom. IV. huiusce operis in eo, quod est de potestate episcoporum, capite disputatum.

(1) Abutitur hoc Matthaei testimonio Chamierus *lib. x. cap. v. panstratiae n. II. p. 345. tom. II.* Sed mirum fortasse videbitur, calvinianos, lutheranosque, in quibus Iohannes Franciscus Buddeus, et Bohmerus numerari debent (qui ecclesiasticos insectantur, propterea quod nomen sibi attribuerint clericorum, quasi ad haereditatem Iesu servatoris christiani ceteri non pertineant), subito mutata sententia solis presbyteris *ecclesiae* appellationem dare. Sed hi, modo catholicos oppugnent, non aeque curant, quid sit ex eorum decretis consequens.

bus moneri, neve apud ecclesiam accusari; neve si accusatus, dicto audiens non fuisset, haberi in numero ethnicorum? Spectat ergo is locus ad ecclesiam, quae tunc, cum Christus in terris versabatur, florebat. Quid igitur? Eritne quisquam tam impudenter insolens, ac temerarius, qui Christi tempore aristocraticam fuisse pugnet gubernandae ecclesiae, administrandaeque formam? Quum autem nemo unquam sit christianorum, qui sic esse statuendum putet, ipsique lutherani, atque calviniani, qui pro aristocratia certant, Christum monarcham universae ecclesiae esse confiteantur; relinquitur, ut ecclesiae nomine in eo evangelii Matthaei loco aut praesides, moderatoresque singulares singularium coetuum indicentur, quae quidem mihi probatur interpretatio; aut si quidquam aliud indicetur, ne id quidem monarchiae ecclesiasticae obesse possit. Nam si posset, ἀριστοκρατικῶς *aristocratice* Christi tempore administrata fuisset ecclesia, quod ne adversariis quidem placet. Equidem praesides, ut dixi, sacrorum indicatos fuisse a Christo (c. XVIII. Matth.) defendo, qui cum ecclesias moderarentur, ac repraesentent (1) tum appellari commode

(1) Si enim presbyteri, qui in unum locum de rebus ecclesiae deliberaturi, atque constituturi convenerint, auctore Chemnitio, propterea quod coetum, qui fidei eorum, curaeque creditus fuerit, *repraesentent*, ecclesia dici commode possunt, cur non item praeses ecclesiae, sive *episcopus*, qui perinde suam ecclesiam exhibet, appellari eodem non potest nomine? Atque Christum eos indicasse τῆς ἐκκλησίας vocabulo constat, quibus data ligandi solvendique potestas esset *Matth. cap.* XVIII. v. 18., coetumque ipsum, quem moderarentur, repraesentarent. Quare Paulus in priore ad corinthios epistola ab se traditum satanae corinthium gravissimi sceleris reum scribit. „ Omnino, *inquit* v. 1. *seq.*, „ auditur inter vos fornicatio, qualis nec inter gentes, „ ita ut uxorem patris sui aliquis habeat. . . ego quidem absens corpore, praesens autem spiritu, iam „ IUDICAVI UT PRAESENS κέκρικα ὡς παρὼν eum, qui „ sic operatus est, in nomine domini nostri Iesu Christi congregatis vobis, et meo spiritu cum virtute domini nostri Iesu tradere huiusmodi satanae„. Quid? si, cap. XIII. *epist.* II. *seq.*, „ Ecce tertio, *dicat*, venio „ ad vos. In ore duorum, vel trium testium stabit „ omne verbum. Praedixi, et praedico ut praesens, et „ nunc absens, iis, qui ante peccaverunt, et ceteris „ omnibus, quoniam si venero iterum, non parcam„. Itaque si hanc sibi assumsit apostolus auctoritatem, indicio est, unum, apud quem accusatus frater, deprehensusque reus sceleris, ac indicatus denique fuisset, intelligi posse *ecclesiae* nomine. Neque vero is sum, qui congregari olim nostros, reosque flagitii reprehendere consuesse, et multorum obiurgatione seipsum ille resipisceret, veniamque pateret, negem. Confer *epist.* I. *Pauli ad corinth.*, *et epist.* II. *cap.* II. v. 6., ubi de incestuoso corinthio agens, *sufficit illi*, inquit, *obiurgatio haec, quae fit a pluribus*. Nempe a pluribus obiurgatus peccator est, unius autem iudicio traditus satanae. Tertullianus de congregationibus christianorum sui temporis scribens, *apol. cap.* XXXIX. *pag.* 113. *edit. venetae an.* 1748. *in append.* „ Ibidem, *inquit*, etiam exhortationes, castigationes, et censura divina. Nam et iudicatur „ magno cum pondere, ut apud certos de Dei conspectu, summumque futuri iudicii praeiudicium est, si „ quis ita deliquerit, ut a communione orationis, et „ conventus, et omnis sancti commercii relegetur. Praesident probati quique seniores honorem istum non „ pretio, sed testimonio adepti. Neque enim pretio ulla „ res Dei constat „. Sed haec etsi tum fieri, idque iam recte, solerent, nihil tamen catholicis afferre detrimenti possunt. Neque enim quisquam est, qui deripi quidquam de episcoporum auctoritate putet, propterea quod synodos dioecesanas interdum habeant, cumque parochis de statu ecclesiae, cui praesunt, agant, easque statuant, quae ad cultum virtutis, rectamque non institutionem morum solum, sed etiam coetus administrationem conferre videantur. Quis enim est tam ineptus, tamque imperitus rerum, qui cum parochos ad synodum con-

possunt *ecclesia*. Plures autem in quoque coetu praesides sacrorum, seu episcopos creare non licet. Quare maiores nostri, ut Cyprianus (1), ut Chrysostomus (2), ut Augustinus (3), ut alii,

venire intelliget, horum esse existimet, ecclesiae romanae sententia, auctoritatem episcopi auctoritati parem? Quare si in consessu eorum causae, Tertulliani tempore, agitabantur, qui rei sceleris fuissent, negandum continuo non est, iis, qui considerent, unum aliquem praefuisse, qui aliquis esset iure divino praestantior. Sed de Tertulliani sententia multis volumine quarto huius operis disputavimus *pag.* 370. *seqq.* Quo magis miror Salomonis Deylingii superintendentis lipsiensis incredibilem confidentiam, qui *parte* IV. *observationum sacrarum, et miscellanearum exercitatione sexta, quae inscribitur: De novitate regiminis monarchici in ecclesiam universam, observ.* II. §. II. *pag.* 434. *edit an.* 1747., Tertulliano teste *probatorum seniorum* vocabulo non pastores modo, sed pios etiam laicos intelligi oportere scribit. Nam qui sibi perspicua veterum testimonia afferri ad monarchiam comprobandam postulat, is nunc pro democratia potius, quam aristocratia pugnans, *laicos*, quasi essent ab Tertulliano in consessum introducti, nominat, quorum tamen nusquam est ab Tertulliano facta, eo ipso in loco, quo superintendens abutitur, mentio. Atque Tertullianus, qui in apologetico laici ne, an ecclesiastici in consessu essent, non satis explicate dixit, in libro tamen de exhortatione castitatis *cap.* VIII. *pag.* 502 *edit. ven. ann.* 1746., *differentiam inter ordinem, et plebem, consessumque ordinis* nominans, eo consedisse iudicandorum laicorum causas indicat, qui cooptati in ordinem fuissent ecclesiasticum. Vide quae t. IV. *pag.* 369. *notat.* 5. scripsimus. Quin etiam quum idem sit auctor Tertullianus *l. indic. apol. probatos seniores*, quorum meminit, *honorem* hunc obtinere non *pretio*, sed *testimonio* consueno, loquutus de *ecclesiasticis* fuerit necesse est, quos in id collegium *testimonio* adlectos fuisse scimus. Nam Alexander Severus, qui vivo fortasse Tertulliano, potitus imperio populi romani fuit, apud Spartianum *in vita pag.* 997. *edit. an.* 1671. *de testimonio* loquens „ grave sibi esse, aiebat, quum id „ christiani, et iudaei facerent in praedicandis SACERDO„ TIBUS, QUI ORDINANDI SUNT, non fieri in provinciarum „ rectoribus, quibus et fortunae hominum committe„ rentur, et capita „.

(1) Cyprianus *epist.* LXVII. *ad Stephanum pag.* 176. *edit. oxon. an.* 1682. scribit hoc modo: „ Cui rei (*agit autem de Marciano arelatensi novitianorum patrono*) „ nostrum est consulere, et subvenire, qui divinam cle„ mentiam cogitantes, et gubernandae ecclesiae libram „ tenentes, sic censuram rigoris peccatoribus exhibemus „ ut tamen lapsis erigendis, et curandis vulneratis bo„ nitatis, et misericordiae divinae medicinam non de„ negemus „. Cum autem *nostrum est* etc. dicit, episcopos intelligit, qui *libram ecclesiae tenerent. Rursum epist.* LXVI. *al.* LXIX. *ad Florentium pag.* 168. „ Dominus „ in evangelio, *inquit*, cum eum loquentem discipuli „ derelinquerent, conversus ad duodecim dixit, *numquid* „ *et vos vultis ire?* respondit ei Petrus dicens: *Domine,* „ *ad quem ibimus? verba vitae aeternae habes etc.* Loqui„ tur illic Petrus, super quem aedificata fuerat eccle„ sia, ecclesiae nomine docens, et ostendens, quia etsi „ contumax, ac superba obaudire volentium multitu„ do discedat, ecclesia tamen a Christo non recedit, „ et illi sunt ecclesia plebs sacerdoti adunata, et pas„ tori suo grex adhaerens. Unde scire debes episcopum „ in ecclesia esse, et ECCLESIAM IN EPISCOPO, et si qui „ cum episcopo non sint, in ecclesia non esse „. Quid est enim *ecclesiam esse in episcopo*, nisi episcoporum ecclesiam repraesentantem appellari posse ecclesiam? Quod ut magis magisque constet, demonstreturque nomine ecclesiae, quae cognoscere de eorum, qui accusati sceleris fuerint, causa debeat, episcopos intelligi oportere, animadvertendum est Cyprianum in *epistola ad lapsos* XXXIII. *al.* XXVII. *pag.* 66. constitutam super episcopos ecclesiam dicere, e quibus potestate ligandi, atque solvendi praeditis omnis actus ipsius ecclesiae iure divino gubernetur. „ Dominus noster, *inquit*, cuius „ praecepta metuere, et observare debemus, episcopi „ honorem, et ecclesiae suae rationem disponens in „ evangelio loquitur, et dicit Petro: *ego tibi* dico, quia „ tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ec„ clesiam meam etc., inde per temporum, et succes„ sionum vices, episcoporum ordinatio, et ecclesiae „ ratio decurrit, UT ECCLESIA SUPER EPISCOPOS CONSTITUA„ TUR, ET OMNIS ACTUS ECCLESIAE PER EOSDEM PRAEPOSI„ TOS GUBERNETUR „. Confer *epist.* LII. *ad Cornelium al.* LV. *pag.* 126., *epist.* ad Stephanum LXXII. *p.* 198. ubi, „ Habet, *inquit*, in ecclesiae administratione volun„ tatis suae arbitrium liberum unusquisque praepositus „ (*praepositi* autem nomine vocat *episcopum*) rationem „ actus sui Domino redditurus „. *Ep.* LV. *al.* LII. ad Antonianum *p.* 110.

(2) Chrysostomus *homil.* LX. *al.* LXI. in Matthaeum *num.* 11. *pag.* 607. *tom.* VII. *opp. edit. paris. an.* 1727. Εἰπέ, inquit, τῇ ἐκκλησίᾳ, τουτέστι τοῖς προεδρεύουσιν. *Dic ecclesiae, hoc est praesidibus.* Hoc loco abutuntur Chamierus, atque Spanhemius locis supra indicatis, propterea quod Chrysostomus non *praesidi*, sed *praesidibus* dixerit. Sed non animadverterunt, eo consilio scriptum ita ab Chrysostomo fuisse, ut multarum ecclesiarum praesides, seu episcopos, non ut in una ecclesia multos fuisse praesides indicaret. Id enim ne somniare quidem poterat is, qui episcopum unum ecclesiae singulari cuique praeesse sciret. Itaque paullo post, cum non de multis, sed de singulari quopiam ec-

qui de episcopis hunc esse locum intelligendum (1) existimant, unum in unaquaque ecclesia episcopum esse oportere testantur (2). Nam quod protestantes plerique a presbyteris, episcopisque administrandas una esse, gubernandasque ecclesias quasque contendunt, inane est. Factum id enim aliquando episcoporum fuisse voluntate ostendent, divina vero institutione, non item. Quod cum manifestum per se sit, tum ex eo etiam Matthaei testimonio concludi, efficique potest. Apostolos enim Christus eo in loco ecclesiae vocat nomine (quibus ligandi, solvendique tribuit potestatem), adeoque successores etiam apostolorum. Cumque successores sint apostolorum episcopi, qui nullum habent in coetu, cui praesunt, auctoritate parem, sequitur, ut in singulari etiam coetu, unus episcopus, qui instituendo, docendo, regendo, administrando suam singularem ecclesiam exhibet, ecclesia appelletur. Quod si id nomen episcopum suam ecclesiam exhibentem indi-

clesia ageret, ostenderetque quibus datae a Christo claves fuerint (his enim, qui clavium obtinerent potestatem indicatas a servatore Iesu fuisse ecclesiae nomine paullo ante diximus), scripsit hoc modo *pag.* 608. *num. eodem.* Οὐκ εἶπε τῷ προέδρῳ τῆς ἐκκλησίας, δῆσον τὸν τοιοῦτον, ἀλλά, ἐὰν δήσῃς. *non dixit* ANTISTITI ECCLESIAE *liga hunc, sed si alligaveris etc.* Viden ut unum unius ecclesiae praesidem nominet? De episcopo igitur hunc locum Matthaei intellexerit Chrysostomus necesse est, non de pluribus, qui ecclesiae praesiderent.

(3) Confer *lib.* I. *de civitate Dei cap.* XI *pag.* 8. *seq. tom.* VII. *opp. edit. antwerp. ann.* 1740. Etsi autem locum Matthaei non indicet, tamen quis arguere debeat peccantem ostendit, ut qui eam tribuat episcopo auctoritatem. Consule etiam *lib.* XIX. *de civ. Dei cap.* XIX. *pag.* 426., et *enarr. in psal.* CXXVI. *pag.* 1069. *n.* 3. *tom.* IV. *opp. edit. eiusdem.* Mitto cetera ne sim longus.

(1) Consule Origenem *tom.* XIII. *commentar. in Matthaeum pag.* 336. *vol.* I. *opp. edit. rothom. Huet. an.* 1668., et quae in eum locum adnotavit Petrus Daniel Huetius *vol.* II. *in not. pag.* 60., et *pag.* 45. *seq.* Vide praeterea apostolicas constitutiones *l.* II. *c.* XXXVII. *seq. pag.* 250. *seqq. edit. amstel. an.* 1724. Sed de hac re non est, cur multis disputandum putem. Nihil enim tam est clarum, tamque perspicuum, quam patres in ea sententia fuisse, ut iure divino episcopos presbyteris esse dignitate, auctoritateque praestantiores defenderent. Confer *tom.* IV. *huius operis pag.* 308. *seqq.*

(2) S. Cyprianus *epist.* LV. *al.* LII. *ad Antonianum, in collect. autem epistolar. roman. pontif. inter cornelianas* X. *edit. Coustantii paris. ann.* 1721. *pag.* 164. *seq. num.* 8. „ Factus est Cornelius episcopus de civi-
„ tate Dei, et Christi eius iudicio, de clericorum pene
„ omnium testimonio, de plebis, quae tunc adfuit,
„ suffragio, et sacerdotum antiquorum, et bonorum
„ virorum collegio, cum nemo ante se factus esset,
„ cum Fabiani locus, idest cum locus Petri, et gradus
„ cathedrae sacerdotalis vacaret. Quo occupato de Dei
„ voluntate, atque omnium nostrum consensione fir-
„ mato, quisquis iam episcopus fieri voluerit, foris
„ fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordi-
„ nationem, qui ecclesiae non tenet unitatem. Quis-
„ quis ille fuerit, multum de se licet iactans, et
„ sibi plurimum vindicans, profanus est, alienus est,
„ foris est. Et, cum post primum secundus esse non
„ possit, quisquis post unum, qui solus esse debeat
„ factus est, non iam secundus ille, sed nullus est „.
Epist. item XLIV. *al.* XLI. *ad Cornelium inter cornel.* I. *ibid pag.* 126. „ Episcopo, *dicit*, semel facto, et col-
„ legarum, ac plebis testimonio, et iudicio compro-
„ bato, alium constitui nullo modo posse „. Consule *epist.* VI. *Cornelii papae ad Cyprianum*, quae inter cyprianicas est XLIX. *al.* XLVI. *num.* 2. *ibid. p.* 138. *epist.* IX. *ad Fabium antiochenum num.* 3. *pag.* 150. Eadem omnino habent Iohannes chrysostomus *homil.* I. *in in epist. ad. philipp. num.* 1. *pag.* 194. *tom.* XI. *opp. edit. paris. Montefauc. an.* 1734., et aliis in locis, quos describit Pearsonus *vindiciar. ignatianar. part.* II. *cap.* XII *p.* 422. *tom.* II. *patr. apostol. edit. amstel. an.* 1724., Ambrosiaster, cuius ipse testimonia attuli *tom.* IV. *huius operis p.* 389. *seqq.*, Hieronymus *lib. eodem tom.* IV. *p.* 416. *seqq.* Eadem refert Pearsonus *ibid. pag.* 371. *seq.* Mitto de Epiphanio, Augustino, aliisque dicere, ne longior sit oratio, quam oporteat.

cat, quid est, quod indicare nequeat pontificem, qui ut regit, ac moderatur, ita etiam exhibet universam? Quare Matthaei locus ut episcopis pares presbyteros in singularibus coetibus regendis non efficit, ita ne pontifici quidem in administranda, gubernandaque ecclesia universa. Miror autem quid sit, quod cum Calvinus, ac Beza hunc Matthaei e capite xviii. locum ad synagogam, non ad coetum christianorum; aliique de grege protestantium ad principem rei publicae pertinere defenderent: tum Chamierus, qui Calvinum (1), Bezamque (2) admiraretur, atque suspiceret tam esse clarum, tamque perspicuum τὸ *dic ecclesiae* putarit, ut hoc uno Bellarminum pro ecclesiastica monarchia pugnantem, perstrictum, convictumque erroris fuisse arbitraretur. Nam quod, auctore factionis calvinianae magistro, de synagoga intelligi non modo potest, sed etiam debet, quid est, quod implicare eum potuerit, qui non de synagoga iudaeorum, sed de christianorum ecclesia ageret, quaereretque, monarchica ne, an aristocratica sit illius regendae, atque gubernandae forma?

Scio autem esse aliquos, qui parem in administranda ecclesia fuisse episcoporum, presbyterorumque simplicium auctoritatem pugnent, idque ut efficiant (3), testimoniis Lucae, Pauli, Polycarpi, Irenaei, Tertulliani, Hieronymi, aliorumque veterum abutantur. Sed quoniam explicata quarto huiusce operis volumine copiose haec sunt (4), nulla est caussa cur esse rursum explicanda videantur. Nam quod de Eutychio Alexandrino Deylingius scribit, etsi nullius momenti est, propterea quod arabs ille neque doctrina, neque auctoritate, neque vetustate cum Ignatio, ceterisque, quos tom. iv. laudavi, patribus sit comparandus, tamen expendendum breviter est, ne quid a me quisquam praetermissum esse, quod ad rem pertineat, arbitretur.

Itaque de Eusebio Renaudotio viro eruditissimo haeretici conqueruntur (5) quod invectus acriter in Eutychium fuerit

(1) Calvinus harmon. *evang. ad cap.* xviii. v. 17. *Matth. pag.* 279. *edit. Rob. Steph. ann.* 1553.

(2) Beza *in Matth. cap.* xviii. v. 17. *pag.* 68. *verso edit. paris. an.* 1556., quamquam hic suam non tam aperte promat sententiam.

(3) Deylingius *ibid. obs.* ii. *pag.* 429.

(4) *Pag.* 290. *seqq.*

(5) Salomon Deylingius *observ. sacrar. part.* iv. *exercit.* vi. *observ.* 2. *pag.* 533. *seqq.* Eiusdem est Deylingii error gravissimus de Hieronymo. Ab hoc enim episcopos institutos divinitus fuisse scribi animadvertit, auctos autem dignitate, qua presbyteris antecellunt, non item. Nam id dignitatis genus, Hieronymo auctore, non divino iure, sed consuetudine ecclesiarum. Displicuisse hanc tanti doctoris sententiam Bellarmino de *clericis cap.* xiv., Ioh. Cabassutio *in notit. eccles.*

de primordiis alexandrinae ecclesiae (1) disserentem, statuentemque ad tertium usque saeculum non ab episcopis, sed a presbyteris duodecim, quorum fuisset a Marco evangeliste constitutum collegium, deligi, consecrarique patriarcham consuevisse. Eoque magis inique actum ab Renaudotio fuisse aiunt, quod cum Eutychium, ut barbarum, atque ab antiquis scriptoribus dissidentem, et novum (ut qui saeculo demum ecclesiae decimo scripserit) contemsisset, insectatusque Seldenum, atque Procokium (2) fuisset (quod alter eorum origines Eutychii partim imperitia linguae, partim dolo, ac fraude (3) ex arabicis malis latinas fecisset deteriores, alter annales eiusdem Eutychii ita esset interpretatus, nihil ut immutarit eorum, quae turbata ab Seldeno fuerant, ne quid de amici existimatione deripere videretur), tum Severum aschmoninensem sequutus in absurdas, interque se discrepantes opiniones inciderit. Nam oblitus, sic enim aiunt, eorum, quae ante constituisset, ubi de Iuliano, qui undecimus alexandrinorum antistes fuit, loquutus est, nullum *eo tempore episcopum Alexandriae mansisse scripsit.* Immo vero traditum ab

saec. II. *diss.* VIII. *pag.* 44., Petavio t. IV. *theolog. dogm. edit. amstelod. pag.* 165., Iohanni Morino *de sacris ordinibus exerc.* III. *cap.* III. aliisque, quos gnathones vocat §. I. p. 433. Confer, si licet, eius §. III. *pag. eadem.* At immerito, pergit, eam demum eam displicere, quae extremo quarto saeculo vulgata, ne Damasum quidem, quo cum Hieronymus aliquamdiu vixerat, offendit. Non enim esse credibile, omnes totius orbis episcopos aeque tam animo id fuisse laturos, si factam amplissimo ordini ab Hieronymo putassent fuisse iniuriam. Ego vero miror Deylingium, neque eruditione, neque peritia linguarum, neque rebus ceteris ita praestantem, et ullo modo cum iis, quos nominat, comparari posse, ausum fuisse eos *gnathones* dicere. Atque ii sunt lutherani scriptores scilicet, qui cum nostros contumeliosissimis verbis lacerant, tum nimium esse in scribendo acres catholicos conquerantur. Sed missa haec facio. Non enim de contumelia, sed de Hieronymi opinione instituta a nobis est quaestio. Nego igitur eam displicuisse Bellarmino, Petavio, Morino, Cabassutio, ceterisque, qui caussam episcoporum, defensionemque susceperunt. Neque enim id cuiquam displicet, quod explicari facile posse intelligit. At Hieronymi loca ita ab illis, atque etiam a me ipso explicata sunt, ut nostrum dogma constituant, protestantiumque errorem funditus evertere videantur. Vide quae scripsi tom. IV. *huiusce operis pag.* 416. *seqq.* Falsum autem est, quod Deylingius addit, *eminentiam* episcoporum, auctore Hieronymo, *consuetudine* humana, non divina institutione niti. Non enim de episcoporum ordine, ac dignitate Hieronymus, quam certe divini omnino iuris esse, ut quarto volumine *p. ead. seqq.* ostendimus, sed de sollicitudine externa loquitur, quam ad episcopum praecipue iure divino, ad solum autem episcopum omnem sollicitudinem non tam iure divino, quam ecclesiastico pertinere docet. *Quare episcopos magis consuetudine, quam dispositione dominica presbyteris esse maiores,* scribit, nempe in eo quod attinet *ad omnem sollicitudinem ad episc. delatam.* „ Paullatim, *inquit*, ut dissensionum „ plantaria evellerentur ad unum omnem sollicitudinem „ esse delatam. Sicut ergo presbyteri sciunt, se ex ec„ clesiae consuetudine, ei, qui sibi praepositus fuerit, „ esse subiectos, ita episcopi noverint, se magis consue„ tudine, quam dispositionis dominicae veritate presby„ teris esse maiores. „ *Tom.* IV. *opp. edit. paris. Martian. pag.* 413. *part.* I. Quod si Hieronymus potestate, dignitateque episcopos presbyteris pares esse dixisset, incurrisset profecto in Damasi, ceterorumque orthodoxorum offensionem, ut incurrit Aerius, quem ob eam haeresim fuisse damnatum liquet. Qua de re vide quae dixi *t.* IV. *loc. indic.* Longe igitur discrepans ab errore Aerii fuerit necesse est presbyteri stridonensis sententia.

(1) Renaudotius *hist. patriarch. alexandr. in Marco evang. pag.* 7. *seqq. edit. paris. an.* 1713.

(2) Renaudotius *ibid. et pag.* 12.

(3) *Ibid. pag.* 12.

Severo fuisse confessus est: *Post obitum Theonae congregatos Alexandriae sacerdotes, et plebem, manus imposuisse super Petrum filium eius spiritualem, et discipulum, sacerdotem, eumque collocasse in solio patriarchali alexandrino iuxta Theonae mandatum anno decimo Diocletiani imperatoris.* Qua in re quis non videat contineri quidpiam, quo confirmari Seldeni sententia possit de presbyteris patriarcham non eligentibus modo, sed etiam *ordinantibus*? Neque id solum Renaudotius nullo modo, sed ne illud quidem animadvertit, quod ex Severo, cum de Damiano trigesimo quinto patriarcha ageret, descripsit: *Anno*, videlicet, *octavo patriarchatus Damiani acephali ex eorum reliquiis, qui a Petro Mongo secessionem fecerant, cum apud illos quatuor tantum sacerdotes superessent, habitis inter se consiliis, seniorem quatuor illorum sacerdotem, nomine Aristocham, episcopum ordinasse.* Quibus ex verbis Deylingius intelligi posse arbitratur, Renaudotium, qui presbyteris ius *ordinandorum* episcoporum negaverit, ne cogitantem quidem Severo adiunxisse fidem, qui patriarchas in ecclesia alexandrina a presbyteris ipsis constitutos, *ordinatosque* fuisse defenderet.

Ego vero etsi magni Renaudotium faciam, tanti non facio tamen, ut eum si errasset, quidquam detrimenti afferre ecclesiae catholicae potuisse putem. Sed cum hominem summa linguarum orientalium peritia, singularique eruditione praestantem iniuria fuisse ab inimicis orthodoxae religionis reprehensum intelligam, breviter illius caussam sic agam, ut eum, ademta Eutychio, iisque, qui hunc pessime fuissent interpretati, sequutique, fide, et animadvertisse ostendam, quae ab Severo disputata essent, et integra, non detruncata, ut factum ab Deylingio est, protulisse, et diligentem dedisse operam, ut ne quis implicata scribendi arabum ratione imprudens deciperetur. Atque est illud certissimum, ecclesiae universae de iure *ordinandi* sententiam non ab eo uno scriptore, qui cum inter barbaros ageret, tum imperitus antiquitatum, doctrinarumque ecclesiasticarum esset, sed a patribus, a canonibus, librisque liturgicis coetuum christianorum repeti oportere. Seldenus autem, cum nihil se reperire, nisi illum Hieronymi (1) de presbyteris, episcopisque involutum, obscurumque lo-

(1) Selden. in praef. *p.* v. *seqq. edit. londin. orig. Eutych. an.* 1642, *et p.* 132. n. xix.

cum, in maiorum monumentis posse perspiceret, quo caussam tueretur presbyterianorum; nulla antiquae disciplinae, nulla maiorum, nulla ritualium librorum habita ratione, Eutychii (1) et novi (2) et barbari, et inepti hominis testimonio (3) suum, sociorumque suorum errorem confirmari posse existimavit, qui episcopos olim alexandrinos a presbyteris fuisse consecratos censent. Ac de patrum quidem auctoritate, de canonibus, librisque ecclesiasticis alexandrinorum alias (4). Quod autem rem maxime continet, est: si ab Alexandro, qui synodo nicaenae interfuit, immutata ratio (5) eligendi episcopi alexandrinorum, cautumque fuit (quod Eutychius mentitur) ne deinceps a presbyteris duodecim patriarcha, quasi id non esset necesse, ex eorum numero crearetur; ariani profecto, qui ab Alexandro summopere dissidebant, (6) ubi aliquot diebus post Alexandri interitum, Athanasium diaconum, a quo sibi metuendum norant, electum consecratumque episcopum intellexerunt, hunc certe contra discipli-

(1) Confer quae scripsi *tom.* IV. *pag.* 443. *seq.* Vapulat item Eutychius ab Iosepho Simonio Assemano viro doctissimo *tom.* I. *bibliothec. orient. pag.* 498., *et pag.* 506. *edit. rom. an.* 1719.

(2) Nam obiit an. 939. aerae christianae, qui annus 328. Hegirae muhamedanorum fuit. Consule Herbelotum *biblioth. orient. ad v. Autikious edit. paris. an.* 1697. *pag.* 153.

(3) Confer quae scripsi supra *tom.* IV. *p.* 443.

(4) Vide quae disputavi *ibid. p.* 445. *seq.* 446. 448. *seq.*

(5) Ita quidem habet Eutychius, ut est in seldeniana editione supra indicata *pag.* XXVI., et in pocockiana *annalium tom.* I. *pag.* 331. *edit. oxon. an.* 1658. „ Neque desiit Alexandriae institutum hoc de presby- „ teris, ut scilicet patriarchas crearent ex presbyteris „ XII., usque ad tempora Alexandri patriarchae alexan- „ drini, qui fuit ex numero illo trecentorum, et octo- „ decim. Is autem vetuit, ne deinceps patriarcham „ presbyteri crearent, et decrevit, ut mortuo patriar- „ cha convenirent episcopi, qui patriarcham ordina- „ rent. Decrevit item, ut vacante patriarchatu, elige- „ rent ex quacumque tandem regione, sive ex duode- „ cim illis presbyteris, sive aliis, virum aliquem exi- „ miam perspectae probitatis, eumque patriarcham „ crearent.

(6) Confer Epiphan. *haeres.* LXIX. n. II. *p.* 735. *tom.* I. *opp. edit. paris. an.* 1622., quo in loco, Athanasium tunc diaconum Alexandri fuisse, cum potitus episcopatu est, scribit. Ἀθανάσιος ὁ μακαρίτης ὢν τότε διάκονος Ἀλεξάνδρου. *B. Athanasius, qui tunc erat diaconus Alexandri.* Adeundi praeterea Socrates *lib.* I. *cap.* XVII. *pag.* 17. *edit. taurin. ann.* 1737., Sozomenus *lib.* I. *cap.* XVII. *pag.* 33. *edit. eiusd.*, a. Gregorius Nazianzenus *orat.* XXI. *pag.* 376. Πᾶσαν τὴν τῶν βαθμῶν ἀκολουθίαν διεξελθὼν, inquit, τὴν τοῦ λαοῦ προεδρίαν πιστεύεται. *Ad omnem graduum ordinem progressus, populi praesulatus concreditur* Athanasio. Gregorium sequutus Teodoritus *lib.* I. *cap.* XXVI. *histor. eccl. pag.* 63. *edit. taurin an.* 1748., *in singulis ecclesiastici ordinis gradibus summa cum admiratione versatum fuisse* Athanasium narrat. Itaque Samuel Basnagius in *annal. ad an.* 326. *num.* IV. *pag.* 732. *edit. roterod. an.* 1706. presbyteris eum ab Alexandro adgregatum existimat. Sed cum Epiphanius distincte Athanasium diaconum tunc fuisse tradat, ac diaconatus *ibidem* Theodoritus, non presbyteratus mentionem fecerit, fit ita, ut eum ordine per inferiores gradus ad diaconatum pertigisse, atque hoc pacto intelligendos Gregorium, ac Theodoritum esse putem. Eoque magis in eam inducor sententiam, quo Athanasium videam ita de se fuisse loquutum, ut ab diaconatu se ad episcopatum fuisse translatum innueret. *Apol. contra arian. num.* VI. *pag.* 128. *edit. opp. paris. an.* 1698. Quare diligentissimus Tillemontius ab diaconatu ad episcopatum translatum Athanasium statuit. *In vit. s. Athan. art.* III. *tom.* VIII. *mem. hist. eccl. edit. paris. an.* 1702. Huic praeiverat Baronius ad an. CCCXXVI. num. VI. Neque repugnat Caveus *script. eccl. hist. litter. pag.* 190 *edit. oxon. an.* 1740.

nam veterem a Marco evangeliste institutam in sedem alexandrinam invasisse dixissent, petiissentque ab imperatore, ut is ob eam caussam, non ob inanes (1), falsasque criminationes, quas invidia, odioque permoti excogitaverant, de dignitate deiiceretur. Sed cum numquam id ab arianis, aliisque haereticis, schismaticisque, quorum erant in Aegypto permulti, obiectum Athanasio fuerit, maneat necesse est, nihil in eo genere fuisse immutatum ab Alexandro, reiiciendaque esse in fabulas, quae Eutychius miscuit, turbavitque in originibus. Eoque magis in sententia confirmor,

(1) Nam ut synodi alexandrinae anno 340. celebratae auctoritate constat, Ariani imperatori scripserant: „ Post obitum Alexandri episcopi, cum pauci „ quidam Athanasii mentionem facerent, sex aut septem episcopos, clam et in obscuro loco ipsum ordinasse „. *Apud Athanas. apolog. contra arian. t. 1. opp. edit. eiusd. pag.* 128. *num.* VI. Quod si immutata disciplina alexandrinae ecclesiae a Marco tradita, Alexandri iussu, fuisset, e duodecim presbyteris deligi episcopum debuisse Athanasium ariani scripsissent, non a maiore numero episcoporum. At patres, qui synodo ipsi interfuerunt, accusationem arianorum repellunt, his verbis. *Ibid.* „ Nos autem cum tota civitate, et universa provincia testes sumus, totam multitudinem, omnemque catholicae ecclesiae populum, „ quasi uno corpore, uno animo congregatum, exclamasse, vociferatum esse, ac Athanasium suae ecclesiae episcopum petiisse. Hoc publicis votis Christum rogabant, hoc nos diebus, noctibusque plurimis facere adiurabant... Quod autem ex nobis „ (episcopis) quam plurimi sub omnium conspectu, „ et omnibus prae gaudio acclamantibus, ipsum ordinarint, nos testes sumus, qui ordinavimus, et fide „ quidem digniores iis, qui tunc aberant, et iam talia mentiuntur „. Fortasse vero praetermisissent haeretici de diacono contra instituta alexandrinorum episcopo creato dicere, synodique alexandrinae patres satis se accusatoribus fecisse putassent, si expetitum a plebe Athanasium, et ab episcopis consecratum fuisse respondissent? Atque Gregorius nazianzenus, cuius est certe longe gravior auctoritas Eutychii fide, *orat.* XXI. *pag.* 377. *tom.* I., Sic igitur, *inquit*, atque ob eas caussas totius populi suffragiis.... APOSTOLICO, ET SPIRITUALI MODO AD MARCI THRONUM EVEHITUR. Viden, ut *apostolico* modo fuisse Athanasium episcopum creatum dicat? *Apostolico* certe, ut qui non solum apud ceteras valuisset iam inde ab aetate apostolorum, sed etiam in alexandrina ecclesia. Quod si non esset is modus ab apostolis repetendus, *apostolicus* profecto non fuisset, neque arianis opponi potuisset, si contrariam consuetudinem invectam Alexandriam a Marco fuisse intellexissent. At is *apostolicus* modus qualis tandem fuit? Nempe ut petente plebe a *multis* episcopis provinciae *ordinarentur* episcopi. Atque hoc sane pacto consecratum Athanasium episcopum fuisse alexandrinorum, ex epistola synodica *alex. synod.*, quam paullo ante indicavi, liquet. Neque vero credibile est, unam ecclesiam alexandrinam morem ab apostolis introductum omisisse, quo ecclesiae ceterae utebantur. Cyprianus autem *epist.* LXVII. *al.* LXVIII. *p.* 172. *edit. oxon.* „ Propter „ quod diligenter, *inquit*, de traditione divina, et apostolica observatione observandum est, et tenendum, „ quod apud nos quoque, et fere per provincias universas tenetur, ut ad ordinationes rite celebrandas, „ ad eam plebem, cui praepositus ordinatur, episcopi eiusdem provinciae proximi quique conveniant, „ et episcopus deligatur plebe praesente „. Sed quid multis est opus? Epiphanius *haer.* LXIX. *n.* XI. *p.* 735., hanc item consuetudinem invaluisse Alexandriae scribit. „ Verum cum haec sit, *inquit*, Alexandriae consuetudo, ut post episcopi mortem successor non diutius differatur, sed subinde pacis tuendae gratia subrogetur, ne aliis hunc, aliis illum amplectentibus „ praelia ἐν τοῖς λαοῖς IN POPULIS et contentiones „ existant „. Tempore igitur, quo electus Athanasius est, ea consuetudo inoleverat. Nam de Athanasio loquitur Epiphanius. Non igitur tum primum inducta ab Alexandro est. Quare mentitur Eutychius, qui ab Alexandro episcopo hanc fuisse constitutam disciplinam censet. Sed de *antiquo ritu electionis, et ordinationis episcoporum alexandrinorum* confer Bollandianos *in serie patriarch. alex. cap.* I. *in Marco parerg.* I. *pag.* 9. *seqq. tom.* I. *act. ss. iun. mens. edit. antuerp.*, Iohannem Antonium Bianchum *ord. min. della potestà, e della politia della chiesa tom.* III. *lib.* I. *cap.* II. §. XVII. *num.* V. *seqq. pag.* 213. *seqq. edit. rom. ann.* 1745., eosque scriptores, *quos tom.* IV. *pag.* 444. *seqq.* nominavi. Idem argumentum, ut Hammondum, aliosque episcopales anglos praeteream, persequitur Pearsonus *pag.* 1. *vindiciar. cap.* XI. *pag.* 334. *seqq. tom.* II. *apost. pp. edit. amstel. ann.* 1724.

quo videam Epiphanium scriptorem et aequalem fere temporum illorum, et Eutychio diligentiorem, sic de Athanasio agere (1), ut nihil novi in eo episcopo constituendo, immo vero omnia, ut vetus ecclesiae alexandrinae consuetudo ferebat, evenisse tradat. Atque est etiam illud gravissimum, quod Eutychius de nomine patriarchae iam usque a sancti Marci temporibus usurpato scribit (2). Nemo est enim tam ignarus, tamque imperitus christianarum rerum, qui, non Marci aetate dico, nam id omnino fieri non potest, sed altero, tertioque etiam ecclesiae saeculo eam vocem in usu apud nostros sive europaeos, sive asiaticos, sive africanos fuisse arbitretur (3). Quamobrem recte, sapienterque a Petavio (4), Natali Alexandro (5), Renaudotio (6), aliisque actum contra Seldenum, et Procokium est, quorum alter partim imperitia linguae, partim haereseos tuendae caussa, alter ne quid de Seldeni existimatione detraheret, ita sunt in originibus Eutychii in latinam linguam convertendis versati, ut non modo, quae turbata a scriptore arabe fuerant, probarint, sed novos etiam errores inveuerint (7) invexerintque in ecclesiae orientis historiam.

(1) Vide *not. superior.*

(2) *Pag.* XXXIX. *origin. edit. seldenianae londin. ann.* 1642.

(3) Confer quae scripsi *tom.* IV. *huius opp. p.* 485. *seqq. not.* 2. *seqq.* Vidit hoc Seldenus *ibid. pag.* 5. *seqq.* Itaque ad Hadriani imperatoris epistolam confugit, cuius est a nobis in IV. *volum. pag.* 484. *num.* II., et *tom.* I. *pag.* 144. facta commemoratio. Sed cum Bertrium *lib.* II. *pantheaon, cap.* I., et Iosephum Scaligerum *lib.* III. *canon. pag.* 297. de patriarcha iudaeorum, cum ex epistola Hadriani locum de patriarcha iudaeorum intelligere videret, contra vero Isaacum Casaubonum, et Salmasium in *not. ad Vopiscum* de christianorum, ancipitem se haerere dixit. Quasi vero non satis constet, esse ea scripta de iudaeorum patriarcha ab imperatore.

(4) Petav. *lib.* I. *de hierarchia cap.* XIII. *num.* XVIII. *pag.* 727. *tom.* III. *theolog. dogm. edit. paris. an.* 1644.

(5) *Histor. ecclesiast. saecul.* IV. *dissert.* XLIV. §. XXVI. *pag.* 741. *tom.* IV. *edit. luc. an.* 1750.

(6) *Renaudot. vit. patr. alex. in Marco pag.* 7. *seqq. edit. paris. an.* 1716. Confer etiam Bollandianos, et Biancum, *loc. supr. indic.*

(7) Vide quae disputavi *tom.* IV. *p.* 448. *seqq.* Immo vero, quod Eutychius scribit, *nullus erat in provincia* episcopus, Seldenus, et Procokius ita vertunt, ut nullum dicant ad Demetrium usque in *provinciis* Aegypti episcopum fuisse. Seld. §. 22. *p.* 147. Procokius *annal. tom.* I. *pag.* 332. *edit. oxon. an.* 1658. Fuisse autem episcopos ipso etiam secundo ecclesiae saeculo, diu ante Demetrium in Aegypto, constat ex *epistol. Hadriani imperatoris apud Flav. Vopisc. in Saturnino pag.* 719. *tom.* II. *hist. august. scriptor. edit. lugd. batav. an.* 1671., ubi haec habentur: „ Aegyptum, quam mihi *laudabas*, „ Serviane charissime, totam didici levem... Illi, qui „ Serapin colunt, christiani sunt, et devoti sunt Serapi, „ qui se christianos episcopos dicunt„. Integrum locum attuli supra *tom.* I. *p.* 144. *n.* 7. Etsi autem plena calumniae haec epistola est, tamen episcopos in Aegypto plures ante medium etiam saeculum secundum floruisse demonstrat. Quid? si Photius ex Pamphili martyris, Eusebiique apologia *biblioth. cod.* CXVIII. *pag.* 298. *edit. rotomag. an.* 1653. *synodum fuisse coactam* ἐπισκόπων *episcoporum, et aliquorum presbyterorum contra Origenem?* Erant igitur in provinciis Aegypti ea aetate episcopi. Quo magis impudentiam Blondelli miror, qui *apolog. hier. lib.* VIII. *in addend. pag.* 199. *Origenem presbyterorum decreto ex Photii sententia pulsum* scribit. Nam Photius ab ἐπισκόποις id factum, et *aliquot presbyteris*, καὶ τινῶν πρεσβυτέρων tradit: sed non est, cur pluribus hosce scriptores haereticos refellam, quos a protestantibus anglis, quos episcopales vocant, egregie confutatos sciam, in primisque a Pearsonio *ibid. p.* 342. *seqq.*

Quod si veritatis, non sectae amore permoti ostendere voluissent, ne novos quidem arabas ab antiquis patribus dissidere, Severi libros latinos facere curassent, qui Severus, ut accuratior scribendo, ita propensior fuit ad alexandrinorum veterum, ceterorumque christianorum orthodoxorum sententiam (1). Renaudotium autem non animadvertisse, quae cum catholicorum decretis pugnare viderentur, tam falsum est, quam est falsum aut integra allata, aut recte explicata Severi testimonia fuisse ab Deylingio. Locus enim Severi, quem Deylingius (2) describit, *quod nullus ab eo tempore episcopus Alexandriae manserit*, sic habet, ut ab Renaudotio refertur (3): *sedit* (Iulianus XI. patriarcha) *annis decem, et post illum patriarcham nullus episcoporum alexandrinorum in urbe mansit, sed secreto egrediebantur, et ordinationes sacerdotum diversis in locis faciebant, exemplo Marci evangelistae*. Quae res, ut cum decretis catholicorum hominum pugnet, non video. Neque enim Severus scribit, consecrari ex eo tempore episcopos a presbyteris consuesse, quod nunc quaerimus, sed episcopos extra urbem latuisse, cumque se opportunitas rei bene gerendae obtulisset, e latebris prodiisse, *ordinatisque* sacerdotibus, prospexisse commodis, utilitatibusque ecclesiarum. Id vero tantum abest, ut nobis detrimento esse, ac damno possit, ut orthodoxorum potius dogma confirmet, ius *ordinandi* episcopo tribuentium. Si enim episcopi presbyteros *ordinaturi* ex recessibus, latebrisque erumpere consueverant, quanto id magis consecrandorum antistitum caussa fecissent? Nam qui presbyteris *ordinandorum* presbyterorum facultatem concedendam non putabant, iidem multo minus consecrari a presbyteris primi ordinis sacerdotes, hoc est episcopos posse putassent. Neque ferendum est, quod Deylingius addit, Renaudotium impeditum partium studio non animadvertisse, quae hoc ipso Severi loco continerentur (4). Non enim solum animadvertit Renaudo-

(1) Apud Renaudotium enim *in vit. patr. alex. in Marco pag.* 9. de Cerdone, qui tertius post Marcum episcopus alexandrinorum fuit, loquens, „ Sacerdotes, „ et episcopos, qui eius vices in provincia administra- „ bant, *scribit*, statim atque audierunt Melianum diem „ sum obisse, Alexandriam convenientes, habito cum „ orthodoxa multitudine consilio, ad eligendum suc- „ cessorem, sorte iacta, Cerdonem, in quem ceciderat, „ patriarcham constituisse„. Confer, quae ibidem persequitur Renaudotius.

(2) Deyling. *ibid. pag.* 434.

(3) Renaudot. *ibid. pag.* 18.

(4) Deyling. *ibid. pag.* 434. *seq.*

tius, sed etiam, ut is esset locus intelligendus, quum harum rerum peritissimus haberetur, et esset, luculenter in primis, atque, ut par erat, graviter ostendit (1). Atque is ipse Renaudotius ut hunc de Iuliano, ita alterum Severi locum de Petro martyre, quo Deylingius confidenter abutitur, illustravit (2). Iam vero quod de Aristocha haeretico Deylingius (3) obiicit, quale tandem est? Severus enim instigante diabolo factum tradit, ut haeretici presbyteri tres quartum Aristocham nomine antistitem (4) constituerint. Id vero aut cum catholicorum hominum communi doctrina pugnare, aut crimini dari Renaudotio oportere quis credat? Nemo enim umquam fuit catholicorum, qui haereticos *inspirante diabolo* similia interdum ausos fuisse inficiaretur. De

(1) Renaudotius *ibid. pag.* 19. „ Quod scribit Severus, nullum ab eo tempore episcopum Alexandriae mansisse, non satis accurate dictum videtur. Illud opinor intelligendum est, quod persecutionum metu, quae deinde fuerunt gravissimae, urbe excedere coactus fuerit. Id porro de patriarcha intelligendum docet Eutychius, qui cum de Theona ageret, ait: christiani autem alexandrini in speluncis, et domibus clam orabant, metu romanorum ne ipsos trucidarent, neque manifeste se exhibebat patriarcha in Alexandria. Itaque episcopus plebem suam vicatim visitare, et consolari coepit, tum etiam sacerdotes, et alios ecclesiae ministros ordinare, qui in persecutione fidelibus auxilio esse possent „. Confer quae sequuntur. Hinc plane intelligitur, non Renaudotium, qui diligenter, ut constet, in hoc genere argumenti versatus est, sed Deylingium *partium studio* impeditum non animadvertisse, quae alioqui perspicua, atque manifesta erant.

(2) Renaudotius in *Petro mart. patriarcha p.* 54., „ Cum Severus, *inquit*, scribit (Petrum) ordinatum a Theona moribundo fuisse, ita illud accipiendum est, ut successorem sibi designaverit, id enim a multis sanctis episcopis factum. Nam aliter auctor ipse sibi contradiceret; qui post obitum Theonae scribit, *congregatos fuisse Alexandriae sacerdotes, et plebem, manusque imposuisse super Petrum filium eius spiritualem, et discipulum sacerdotem, eumque collocasse in solio patriarchali alexandrino iuxta Theonae mandatum, an.* 10 *Diocletiani imperatoris.* Ne quis autem suspicetur esse quidquam illis in verbis praesidii ad confirmandam Seldeni de presbyteris patriarcham ordinantibus opinionem, animadvertendum est, laicos quoque manus imposuisse censendos esse, quod nemo sane ecclesiasticae disciplinae vel leviter peritus existimabit. Habent enim canones apostolicos, quorum auctoritatem ne vel suspicione quidem levissima laedi patiuntur, in quibus ordinari episcopum a tribus saltem episcopis constitutum legitur, quod et omnes ecclesiae religiosissime observent. *Pag.* 55. Simplicissima igitur loci huius, et aliorum similium interpretatio est, quod arabes impersonalia verba, impersonalemque orationem per pluralem tertiam exprimere solent: quod anglicae linguae, et teutonicae dialectis, tum aliis etiam plerisque vulgaribus commune est. Itaque *imposuerunt illi homini manus* idem est, ac si diceretur, *impositae sunt illi manus*, nempe ab illis, ad quos ius ordinandi pertinebat; ut pari sensu saepe legimus, *convenerunt in ecclesiam sacerdotes cum episcopis, et plebe, liturgiamque celebraverunt*, nempe illi, qui eam celebrare ex ordinis sui munere debebant, et poterant, in reliquorum praesentia. Tam facile quippe demonstratu est, laicos missam celebrasse, quam sacerdotes, aut episcopos ordinasse „. Animadverterat ergo Renaudotius, quod eum Deylingius animadvertisse negat. Quod si episcopos ab Severo nominari hoc loco Deylingius inficietur, sciat sacerdotum, quem appellat, vocabulo, non presbyteros modo, sed etiam episcopos Severum indicavisse. Nam est ea vox utrorumque communis, quod nemo ignorat.

(3) Deylingius *ibid. pag.* 435.

(4) Severus apud Renaudotium in *Damiano* xxxv. *patriarch. p.* 145. „ Anno, *inquit*, octavo patriarchatus eius acephali ex eorum reliquiis, qui a Petro Mongo secessionem fecerant, cum apud illos quatuor tantum sacerdotes superessent, DIABOLO INSPIRANTE (*haec Severi verba* DIABOLO INSPIRANTE *consulto praetermisit Deylingius*), habitis inter se consiliis statuerunt, ut unum ex se episcopum crearent, ne perirent prorsus, quandoquidem iam dudum absque episcopis erant. Habitabant autem in orientali parte Aegypti, atque ita seniorem quatuor illorum sacerdotum nomine Aristocham ordinaverunt tres reliqui.

Renaudotio hoc breve dico. Non fuisse ab eo Severi de Aristocha illustrandum locum, qui satis esset perspicuus, nihilque contineret, quod adversari romanae ecclesiae dogmati videretur. Quamobrem castigandus Deylingius est, qui cum fraude tacitus praeterisset, quae sibi esse contraria noverat, cumque nec cogitaret, qua de re ageretur, neque quo testimonia Severi spectarent intelligeret, eodem alios accusavit, quo ipse esset accusandus, crimine. Sed de presbyteris satis dictum est.

Sequitur ut explicem, paresne episcopos omnes dignitate, auctoritateque esse, maiores nostri putaverint, an unum aliquem inter eos excellere oportere, cui ceteri ut capiti coniungi, utque primati, atque monarchae ecclesiae universae parere debeant. Igitur ut in superioribus, ita in hoc genere quaestionis haereticos ab catholicis dissidere intelligo. Nam qui protestantes pro ecclesiastica aristocratia pugnant (1), iidem (si episcopales anglos excipias) cum *superintendentes*, seu *episcopos* humano iure, non divino constitutos existiment, tum omnes auctoritate, potestateque ita esse aequales defendunt, ut horum neminem esse statuant, qui reliquos ut caput, pastorque *universalis* regat, ac moderetur. Angli autem, qui ordinem esse antistitum ecclesiasticorum divinitus institutum (2) censent, metropolitas quidem hu-

(1) Horum nos quidem aliquos numeravimus *hoc in vol. pag.* 9. *seqq.* Iis addi possunt Iohannes Gerardus *tom.* II. *p.* 609. *seqq.*, Deylingius *exerc.* VI. *observ.* I. *pag.* 421. *seqq.*, Henricus Benzelius *syntagm. dissert. tom.* I. *meletem. de success. episcop. apud evangel. p.* 537. *edit. francofurt. et lips. an.* 1743., atque innumerabiles alios praetermittam, Daniel Tilenus *in not. et animad. disq. Rob. Bellarm. de summo pontif. lib.* I. *cap.* VIII. *pag.* 43. *seqq. edit. sedanensis an.* 1619.

(2) Haec omnium haereticorum ratio semper fuit, ut cum damnari se ab ecclesia omnium magistra viderent, schisma conflarent, primatumque ullum esse divino iure in coetu christianorum universo oportere inficiarentur, sive episcoporum auctoritatem divina institutione, sive humana consuetudine niti defenderent. At mitto equidem de nestorianis, de monophysitis, aliisque dicere, quorum adhuc extant in oriente reliquiae. Nam hi quamquam episcopis suis parent, tamen unum esse in christiana republica universa primatem, si non verbo, re tamen vera negant. Quod ipsum est de graecis schismaticis statuendum, quorum errorem diligenter exponam in ea, quae est de primatu romani pontificis, quaestione. Interea satis fuerit indicasse hoc loco, quae Dositheus patriarcha Hierosolymorum maiorem gentium schismaticus adnotat ἐν τῷ *secundum* (nam ἴδιον graecum id sonat) quod post indicem capitum τοῦ τόμου τῆς ἀγάπης, tomi charitatis scripsit, *edit. moldo-valachiae an.* 1698. Is igitur non monarchicam, sed *tyrannicam* esse iactat romani pontificis potestatem. Immo vero ex *confessione fidei ecclesiae schismaticae orientis* a patriarchis Nectario Hierosolymorum an. 1662., et Parthenio constantinopolitano an. 1643. probata, *quaest.* LXXXIII. *seq. p.* 133. *seqq. edit. an.* 1695. liquet, graecos schismaticos huius aetatis in eo errore versari „ ut ecclesias omnes, „ quotquot certis locis continentur, particulares esse „ censeant, ut ephesinam, ut philadelphiensem, ut lao„ dicenam, ut antiochenam, ut hierosolymitanam, ut „ romanam, ut alexandrinam, at ceteras etiam, illam„ que matrem reliquarum dici, quae prima omnium „ Christi praesentia ornata fuit (hoc est hierosolymita„ nam). . . Quamquam reges deinde dederint primos „ honores antiquae, et novae Romae ob maiestatem „ imperii „. Ex quo re intelligitur schismaticos illos ita esse animis comparatos, ut divina institutione nullum esse ceterorum antistitum praesulem caput, atque magistrum, arbitrentur. Quare *quaest.* LXXXV. *pag.* 138.

mana consuetudine in coetus christianorum commodum introductos, ferre se posse affirmant; *primatem* vero, ac *monarcham*, qui sub aspectum cadat, divina lege universae ecclesiae datum, nullo modo. Atqui hi, quum tyrannidem, ut iactabant, pontificum declinare se velle dicerent, ecclesiasticam potestatem contra ius, et fas omne regiae subdiderunt. Itaque, quod numquam aut a Christo servatore praescriptum, aut a maioribus traditum est, regem britannicarum ecclesiarum caput, supremumque moderatorem appellaverunt, qui de ritibus (1), de disciplina, de reli-

verba addant: „ Μόνος ὁ Χριστὸς εἶναι κεφαλὴ „ τῆς ἐκκλησίας κατὰ τὴν διδασκαλίαν τοῦ „ ἀποστόλου ..... διατὶ ἂν λέγωνται καὶ εἰς „ τὰς ἐκκλησίας οἱ προϊστάμενοι αὐτῶν ἀρχιε- „ ρεῖς κεφαλαὶ αὐτῶν, τοῦτο πρέπει νὰ γρι- „ κᾶται πῶς αὐτοὶ εἶναι τοποτηρηταὶ τοῦ „ Χριστοῦ εἰς τὴν ἰδίαν τοῦ καθ' ἕνας ἐπαρχίαν, „ καὶ κεφαλαὶ *μερικαί*. Solus Christus est caput „ ecclesiae secundum doctrinam apostoli. . . Quia si di- „ cuntur et in ecclesiis iis praefecti *principes sacerdotum* „ (hoc est episcopi) capita ipsarum, hoc debet intel- „ ligi, quod ipsi sint locumtenentes Christi unusquis- „ que in sua ditione, et capita particularia „. Nos autem cum Christum caput esse ecclesiae confiteamur, eius tamen locum in terris a visibili *secundarioque*, ut dicimus, capite romano pontifice teneri dicimus, quem proinde pontificem *vicarium* Christi merito appellamus. Id cum schismatici ferre non possint, *particularia capita* ponunt, *universale* autem, quod sub aspectum cadat, divina institutione hominibus praepositum, omnino nullum.

(1) Pseudo-synodus nationalis cleri haeretici anglorum ann. 1562. congregata de regis potestate sic statuit, ut est in libello inscripto, *doctrina, et politia ecclesiae anglic. etc. edit. londin. an.* 1617. *pag.* 306.„ Cum re- „ giae maiestati summam gubernationem tribuimus „ omnium statuum, sive illi ecclesiastici sint, sive civi- „ les, et in omnibus causis; non damus regibus no- „ stris aut verbi Dei, aut sacramentorum administra- „ tionem (quod etiam iniunctiones ab Elisabetha re- „ gina nostra nuper editae apertissime testantur), sed „ eam tantum praerogativam, quam e sacris scripturis, „ et a Deo omnibus piis principibus videmus semper „ fuisse attributam, hoc est, ut omnes status, atque „ ordines fidei suae commissos, sive illi ecclesiastici sint, „ sive civiles, in officio contineant, et contumaces ac „ delinquentes gladio civili coerceant „. Sed quod pseudo-synodus coarctavit, id istius anglorum sententia, patere ostendunt, quae in *formula iuris iurandi*, qua ministri ecclesiastici protestantes suam regi obligant fidem, continentur. Sic enim habet: „ *Ego* a. b. palam „ testor. . . quod maiestas regia unica est supremus „ gubernator huius regni, omniumque aliorum suae „ maiestatis dominiorum, ac territoriorum tam in „ OMNIBUS SPIRITUALIBUS, SIVE ECCLESIASTICIS REBUS, AUT „ CAUSIS, quam in temporalibus, et quod nullus extra- „ neus princeps, persona, praelatus, status, et poten- „ tatus habet, AUT HABERE DEBET ULLAM IURISDICTIONEM, „ POTESTATEM, SUPERIORITATEM, PRAEEMINENTIAM, VEL „ AUCTORITATEM ECCLESIASTICAM, SIVE SPIRITUALEM INTRA „ HOC REGNUM, et proinde renuncio penitus, et reiicio „ omnes extraneas iurisdictiones, potestates, superio- „ ritates, et auctoritates, et promitto, me deinceps fi- „ dem, et veram obedientiam regiae maiestati, eius- „ que haeredibus, ac legitimis successoribus praestitu- „ rum „. Extat *ibidem pag.* 276. et inter opera Iacobi regis edita ab Iacobo Montacutio wintoniensi pseudo episcopo *Londini an.* 1619. *In apolog. pro iuramento fidelitatis pag.* 158. De ritibus, et disciplina quod dixi, liquet ex inscriptione libri editi publica auctoritate Londini *an.* 1617., qui liber inscribitur.„ Doctrina, et politia „ ecclesiae anglicanae a beatissimae memoriae princi- „ pibus Eduardo sexto, regina Elisabetha stabilitae, et „ a religiosissimo, et potentissimo monarcha Iacobo „ magnae Brittanniae etc. rege continuatae, quibus eius- „ dem ecclesiae apologiae praefigitur pro sua discessio- „ ne in utraque e gravissimis romanae ecclesiae corru- „ ptelis, tyrannide, idololatria, erroribus, et quod ad „ concilium tridentinum non accesserit „. Londini an. 1617. Nempe stabilitam ab Eduardo rege, et ab Elisabetha regina fatetur auctor, non politiam, seu disciplinam modo, sed doctrinam etiam ecclesiae anglicanae. Atque in *politia eiusdem ecclesiae cap.* III. *p.* 299.„ *Auctoritatem*, scribit, *agnosci ab anglicana ecclesia supremam. . . circa personas ecclesiasticas, aut in illis eligendis, et nominandis ad dignitates, et beneficia ecclesiastica, aut manuum impositione sacrandis, aut in poenis statuendis, et infligendis* (quatenus non ipsum per se regem manum imponere arbitretur). Hoc autem spectant, quae congerit Gilbertus Burnetus in *histor. reform. eccl. angliс. ad an.* 1591. *pag.* 65. *seq. tom.* I. *edit. genev.*

gione decerneret. Quae res cum eorum testimonio, tum etiam exemplis constat.

Atque horum quidem omnium, qui episcopos quosque pari potestate praestare, nullumque esse eorum, qui ceteris ut caput, et monarcha praesit, existimarent, opinio non modo nullis sacrorum bibliorum locis, sed ne testimonio quidem aliquo maiorum ostendi, efficique potest. Quod autem scriptum, traditumque nusquam ab auctoribus sacris, patribusve est, quis id credat haberi in dogmatum religionis christianae numero oportere? Ac si episcopis par administrandae universae ecclesiae ius esset, id sane iuris aut divisi obtinerent, aut in synodis congregati.

Non singuli divisim. Nam data his omnibus tantum est singularium administrandarum (1) cura; universae vero non item. At ne congregati quidem. Nihil enim plus auctoritatis tributum iisdem est congregatis (2), quam singulis. Non ergo par est eo-

an. 1529., et ad an. 1533. pag. 80. seqq., et ad an. 1534. pag. 84. seqq., et pag. 91. seqq., et ad an. 1535. p. 103., ad an. 1547. pag. 17. tom. II., an. 1548. pag. 51., an. 1550. pag. 112., an. 1559. seqq. Confer Sanderum lib. VI. de visibili monarchia eccl. cap. I. et IV., et Bossuetium histor. variat. eccl. protest. lib. XII. num. II. pag. 283. seqq., num. IV. pag. 284. seq. edit. opp. venet. an. 1738. tom. II., et num. LXXVI. pag. 330. seq., et lib. V. n. XI. pag. 465. seqq.

(1) Spanhemius Chamierum sequutus lib. X. tom. II. Chamieri contracti cap. VIII. §. XIII. pag. 465. „ Distinguendi, inquit, ab apostolis episcopi. Quia illis singulis commissae erant omnes ecclesiae; his vero tantum singulis singulae, iuxta Petrum: pascite, qui penes vos est, gregem Dei „. Eodem fere spectant, quae scribit Daniel Tilenus, in disput. Rob. Bell. polit. lib. I. cap. VIII. pag. 44. edit. sedan. an. 1619.

(2) Quod si, sublato monarcha visibili ecclesiae, aliqua est auctoritas maior episcopis congregatis tributa, hanc protestantes scripturarum, maiorumve testimonio demonstrent necesse est. Nam contumeliis nihil umquam efficient. Scio Chamierum, eique obsequentem Spanhemium, non posse singulos episcopos, quod omnes, scribere (Spanhem. ibid.), clerique romani ad Cyprianum epistolam commemorare, quasi ea ipsis subsidio sit. Est vero haec cleri romani ad Cyprianum scribentis epist. inter cyprianicas XXX. al. XXXI. pag. 58. sententia: „ Quamquam nobis in tam ingenti negotio placeat, quod et tu ipse tractasti prius, ecclesiae pacem sustinendam, deinde sic collatione consiliorum cum episcopis, presbyteris, diaconis, confessoribus pariter, ac stantibus laicis facta, lapsorum tractare rationem. Perquam enim nobis et invidiosum, et onerosum videtur, non per multos examinare, quod per multos commissum videtur fuisse, et unum sententiam dicere, cum tam grande crimen per multos diffusum notetur exisse; quoniam nec firmum decretum potest esse, quod non plurimorum videbitur habuisse consensum „. At hinc colligi non potest, plus potestatis inesse pluribus, qui capite, seu antistite careant, qui ceteris congregatis auctoritate praestet. Nam iidem clerici romani paullo ante dixerant: „ Quamquam nobis differendae huius rei necessitas maior incumbat, quibus post excessum nobilissimae memoriae viri Fabiani, nondum est episcopus propter rerum, et temporum difficultates constitutus, qui OMNIA ISTA MODERETUR, ET EORUM, QUI LAPSI SUNT, POSSIT CUM AUCTORITATE, ET CONSILIO HABERE RATIONEM „. Uni ergo episcopo Fabiani successori eam auctoritatem tribuunt; tametsi, ne sine consilio quidquam ab eo decretum diceretur, id sibi videri opportunum affirmant, ut episcopis, presbyteris, diaconis etc. congregatis, omnium consensione, quid facto esset opus, decerneretur. Quod ni ita esset, ipsi per se convocatis episcopis, presbyteris, diaconisque, quos memorant, de lapsis tulissent sententiam, non successorem Fabiani expectandum adiungerent, qui omnia ista moderaretur, et eorum, qui lapsi essent, posset cum AUCTORITATE, et consilio habere rationem. Atque est illud praeterea animadvertendum, auctoritatis meminisse clerum ubi de successore Fabiani scripsit, ubi vero de ceteris ad consilium congregatis, non item. Ex qua re intelligitur, episcopos quidem omnes in suis privatis ecclesiis (cleri romani sententia) obtinuisse eam, quae ipsis competeret, potestatem; romanum autem non in romana solum episcopalem, sed

rum omnium potestas in regenda universa ecclesia. Quod si episcopis singularium ecclesiarum gubernandarum solum auctoritas inest, neque est in eorum ordine quisquam ceteris dignitate, potestateque praestantior; quemadmodum singuli divisim, ita omnes iunctim collegam aut errantem, aut improbum coercere, punireque non poterunt. Quis enim castigari se, reprimique sinat ab iis, quorum nemini subsit, quosque moderatores esse videat coetuum aliorum, non sui? Atque feret ille quidem ab eo, quem

etiam in aliis pontificiam habere auctoritatem. Quare nihil de his rebus decerni statuique, nisi ab electo romano, posse. Neque vero necesse fuisse, aiunt romani ut ea synodus episcoporum, presbyterorum, diaconorumque cogeretur, quasi ipse per se pontifex controversiam de lapsis dirimere nequiret. Immo vero etsi potuisse indicent antistitem romanum id facere, tamen sibi placere aerrent, ut communicatis consiliis res tanta constitueretur, propterea quod hominum pervicaces plus moveri plerumque soleant multorum consensu, quam unius decreto, qui neque auditis, neque consultis ceteris rem suo arbitratu gerere videatur. Quamquam re ipsa tantum ponderis pontificis constitutioni, quanto synodi decretis insit. Nec vero quisquam est nostrum, qui satius neget esse, pontificem consiliis etiam uti aliorum, quam uno suo. Nam presbyteros esse episcoporum *consiliarios*, adiutoresque, maiores nostri scripserunt. Confer Ignatium *epist. ad Polycarp. num.* VI. *pag.* 75. *edit. londin. an.* 1646., *et ad ephesios num.* IV. *pag.* 91., *et ad magnesios n.* VI. *pag.* 127., *et num.* VII. *pag.* 129., *et ad philadelphienses num.* IV. *pag.* 151., et n. VII. *pag.* 157., quo loco synedrium, hoc est concilium episcopi, consessum presbyterorum, atque diaconorum vocat. Πᾶσιν οὖν μετανοοῦσιν ἀφίει ὁ Κύριος, ἐὰν μετανοήσωσιν εἰς ἑνότητα Θεοῦ, καὶ συνέδριον τοῦ ἐπισκόπου: *omnibus*, inquit, *poenitentibus dimittit Dominus, si poenituerint in unitatem Dei, et concilium episcopi. Et ad trallianos num.* II. *pag.* 171., *et num.* III. *pag.* 173., *et num.* VII. *p.* 181. Eodem recidunt, quae scribit Polycarpus episcopus smyrnaeorum in *epist. ad philipp. ibid. pag.* 229., *Polycarpus*, inquit, καὶ οἱ σὺν αὐτῷ πρεσβύτεροι, *et qui cum ipso presbyteri*. Itaque in constitutionibus, quae apostolicae inscribuntur, *l.* II. *cap.* XXVIII. *pag.* 244. *edit. pp. apostolic. amstelod. an.* 1724., σύμβουλοι τοῦ ἐπισκόπου *consiliarii episcopi* presbyteri appellantur. Quod si episcopus ad consilium vocare tempus postulet, id quidem multo esse opportunius fatemur. Nam auditis praefectis singularibus singularium ecclesiarum, nemo erit tam impudens, qui quidquam actum imprudenter a pontifice putet. Quae cum ita se habeant, non sunt tamen eiusmodi, ut pontificem statuere quidquam inconsultis episcopis, presbyteris, diaconibusque non posse efficiant. Nam si liberum id quidem episcopo est, multo magis pontifici romano. Liberum autem esse episcopo, satis est clare, manifesteque scriptum a Cypriano. Hoc enim ille secum iam usque ab initio episcopatus sui constituisse scribit, nihil ut sine consilio presbyterorum, sua privatim sententia gereret. Quod si secum id constituit, iam indicat liberum sibi fuisse non constituere, si voluisset. Alioqui non constituisse quidem se, sed coactum auctoritate Christi, aut presbyterorum etc. privilegiis fuisse scripsisset. Sunt autem verba Cypriani huiusmodi, *epist.* XIV. *al.* VI. *ad presbyteros, et diacones suos p.* 33. *edit. oxon. an.* 1682. „ Ad id vero, quod scripserunt mihi compresbyteri „ nostri . . . solus rescribere nihil potui, quando a „ primordio episcopatus mei statuerim, nihil sine „ consilio vestro, et sine consensu plebis, mea priva„ tim sententia gerere „. Iam vero quod libere Cyprianus fecit, hoc Spanhemius, Chamierus, et Deylingius *observ.* III. *exerc.* VI. *tom.* IV. *observationum sacrarum pag.* 441. contorserunt, ut factum necessitate quadam legis videretur. Mosis, et Maximi presbyterorum verba huc pertinere defendit Deylingius, quae sic habent *ep.* XXX. *pag.* 63. „ Animadvertimus, te congruen„ te censura et eos digne obiurgasse, qui memores „ delictorum suorum pacem a presbyteris per absen„ tiam tuam festinate, et praecipiti cupiditate extor„ sissent, et illos, qui sine respectu evangelii sanctum „ Domini canibus et margaritas porcis tanta facilita„ te donassent; cum grande delictum, et per totum „ pene orbem incredibili vastatione grassatum, non „ oporteat, nisi, ut ipse scribis, caute moderateque „ tractari consultis omnibus episcopis, presbyteris, „ diaconibus, confessoribus, et ipsis stantibus laicis „. At hi presbyteri quid deceat, quidque opportunius, non quid omnino necesse sit, indicant. Nam consentire id ipsum Cyprianus scribit *epist.* XIX. *pag.* 42. Quod de Cornelii pontificis electione Deylingius addit, cum ad disputationem, quae est *de electionibus*, pertineat, nunc omittatur. Redeo ad pontificem. Hunc de rebus ecclesiae decernere solum posse, ut qui Petro principi apostolorum successerit, non patrum testimoniis modo, sed sacrorum etiam bibliorum auctoritate, alio loco demonstrabo.

divino iure constitutum esse universae ecclesiae pastorem, atque oeconomum credat, non coargui modo se, sed spoliari etiam dignitate; a privatis autem, sibique aequalibus, numquam feret. Quare optimatibus, hoc est episcopis, ita in christianorum re publica constitutis, ut nemo inter eos sit gradu, auctoritateque maior, qui ius reliquis scribere, qui minis improbos ab scelere deterrere, qui poena coercere pertinaces possit; ea erit in ecclesia rerum omnium perturbatio (1), ut cum cuique antistiti, quod placet, impune sentire, praedicare, facere liceat, nullus reperiatur schismatum, incommodorumque tollendorum modus. Quin etiam, si sublato visibili monarcha, capiteque ecclesiae, ius regendae rei christianorum publicae universae omnium gentium episcopis in unum locum congregatis, seu oecumenicae acephalae synodo tribueretur, cum vel temporum difficultate, vel pecuniae, sumtusque caussa illae ipsae synodi haberi perraro possint, ecclesia omnis quam diutissime magno omnium detrimento careret (2)

[1] Nihil haec se morari Tilenus scribit *loco supra indicato num. 5. pag. 44. Nam aristocratiam esse regimen rectoribus non destitutum, inter quos esse aliquem ordinem.* Quasi vero hoc genus aristocratiae simile sit aristocratiarum civilium. At protestantes, modo respondeant, non aeque carent recte ne, an perverse respondeant. Nam qui episcopos singulos singulis ecclesiis ita praeesse arbitrantur, ut unus eorum in alterum nullam habeat potestatem, iidem nunc conversis rebus eo omnem potestate praestare iactent. Ac si nemo est episcoporum, qui ius alterius episcopi coercendi obtineat, qui tandem fieri potest, ut iunctim permulti id habeant, quo carent singuli? Id velim nisi sacrorum scriptorum, patrumque dictis afficiatur, extorqueri a nobis, ut concedatur, non potest. Sed huiusmodi dicta nulla profecto reperient. Nec abuti eis aristocratiae civilis exemplo licet. In civili enim optimates non uni alicui oppido singuli, sed universae rei publicae, ipsique etiam collegio praefecti sunt; in ecclesiastica vero non item, si iis, contra quos agimus, credendum est. At ordo, inquiunt, est aliquis inter rectores ecclesiae constitutus. Sed a quo est, obsecro, constitutus? Ab ecclesia ne? Verum ecclesia una in alteram nihil obtinet auctoritatis, quod nobis facile protestantes dabunt. Quid, si ut una, ita ne plures quidem? si igitur nec plures, quo tandem modo hae sibi unam aliquam repugnantem subdent? An a Christo, atque apostolis? Id vero patrum est traditionibus, scripturarumque locis ostendendum. Ostendi autem ab adversariis, ut dixi, numquam potuit. Nam si posset, ostensum iamdiu fuisset ab iis, qui tantum temporis, diligentiaeque in hoc genere consumserunt.

[2] Respondet Spanhemius *ibid.* §. xv. *pag.* 465. ecclesiam rem nullam esse ab singularibus distinctam. Itaque quamdiu singulae recte administrantur, nihil esse supremo magistratu opus. Ac singulos quidem pastores audire: *Pascite gregem, qui in vobis est.* II. Si quae caussae aliquando postulent, tum cogi optimates oportere, ut fit in civili re publica, tunc vero singulis episcopis publicum bonum curare, ius esse, ut est a Cypriano animadversum. At id sane perraro accidere. III. Si cogi concilia, cum hae caussae postulent, non possint, esse tunc Deo rei exitum commendandum, idque iam doceri ab Innocentio I. pontifice. Sed primum responsionis genus, cum inane est, tum omnem supremum magistratum tollit e civili republica. Nam etsi nihil in hominum vita *abstractum* a singularibus rebus eveniat (*abstractio* enim, quam vocant, mente fieri potest, re non potest), tamen pleraeque res, idque iam saepe, requirunt, ut sit aliquis, qui vigilet, caveatque, ne quid societas in quam venerit, detrimenti capiat. Nam fieri haud raro solet, ut moderatores non recte officio fungantur. Hos vero, sublato magistratu supremo, quis demum reducet ad sanitatem? Quid, si errores serpere primum clam, tum manare latius, ac denique erumpere in plures ecclesias soleant, nec concilia ob temporum difficultatem congregari queant, episcopique minus sint in iis tollendis, inque eorum auctoribus coercendis cauti, ac diligentes? An mederi his malis possumus, nullus cum sit, qui et haereticos reprimat, et episcopos, ut sint diligentes, cogat? Latius cum esset haeresis nicolaitarum disseminata, antistitesque aliqui exterminare haereticos e suis coetibus, magno ecclesiarum Asiae damno, negligerent, nisi Iohannes, qui constitutus a Chri-

moderatore. Quamquam est illud scripturarum, patrumque testimoniis firmatum ecclesiae orthodoxae dogma, non hominum arbitrio, sed voluntate, institutioneque Dei unum aliquem esse deligendum, qui loco servatoris Christi rem publicam christianorum gerat.

to apostolus fuerat, miuti christianorum prospexisset, ecquod concilium tam difficili ecclesiae tempore haberi potuisset? Confer *apocalyps. cap.* II. *v.* 14. *seq.*, 20. *seq.*, et *cap.* III. *v.* 9. Tribus autem primis ecclesiae saeculis, cum tam multi errores nati fuissent, opusque fuisset magistratu supremo, qui eos damnaret, caveretque ne quis iisdem inficeretur, quae umquam habitae synodi oecumenicae sunt? Episcopi autem, qui eos tam late propagatos videbant, quemadmodum dispersi eos evertere, haereticorumque audaciam reprimere potuissent, si antistites singuli, divisique in alias ecclesias nullam obtinuissent potestatem? Nonne provocatum iam inde ab antiquissimis temporibus ad romanam ecclesiam est, ut quod ea decrevisset, id ratum adversus haereticos haberetur? Tradita igitur romanis pontificibus (quorum catalogum texere patres eam ob causam adversus haereticos disputantes consueverant) esse indicabant ecclesiae gubernacula. Irenaeum ecce *lib.* III. *contra haereses cap.* III. *num.* II. *p.* 175. *edit. Massueti venet. an.* 1734. „ Sed quoniam, *inquit*, valde longum est in hoc tali „ volumine omnium ecclesiarum enumerare successio„ nes; MAXIMAE, et antiquissimae, et omnibus cogni„ tae a gloriosissimis duobus apostolis Petro, et Paulo „ Romae fundatae, et constitutae ecclesiae, eam, quam „ habet ab apostolis traditionem, et annunciatam ho„ minibus fidem, per successiones episcoporum perve„ nientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes „ eos, qui quoquo modo, vel per sibi placentiam, vel „ vanam gloriam, vel per caecitatem, et malam sen„ tentiam, praeterquam oportet colligunt. Ad hanc „ enim ecclesiam PROPTER POTIOREM PRINCIPALITATEM „ NECESSE EST OMNEM CONVENIRE ECCLESIAM, HOC EST EOS, „ QUI SUNT UNDIQUE FIDELES „. Sed Tertulliani, auctorisque libri de Trinitate, et eius, qui carmine Tertulliano olim tributa perscripsit, Cypriani, Eusebii, Optati, Epiphanii, Augustini, aliorumque describam, ubi de primatu romani pontificis agam. Nunc ut promiseram, pauca de republica civili dicam. Igitur quis non videat, Spanhemii responsis unanem esse ex republica supremum magistratum tollendum? Nam si nihil est supremo magistratu in ecclesia opus, quod res nulla in ea ipsa eveniat *abstracta* a singularibus, ne in civili quidem erit opus republica, cum numquam in hac quidquam contingat a *singularibus abstractum*, atque distinctum. Iam vero nobis ut primum, ita alterum responsum Spanhemii negotium exhibet omnino nullum. Nam quod cogi oportere synodum, si e re sit ecclesiae scribit, quota sit, ipse viderit; cogi autem semper, cum necessitas postulet, posse, quibus tandem argumentis efficiet? Ecquod enim concilium primis tribus ecclesiae saeculis, cum simoniani, cum nicolaitae, cum carpocratiani, cum aliae generis eiusdem pestes haereticorum saevirent? Ecquod contra appollinarismum quarto saeculo, ecquod, delendae pelagianorum haereseos causa, quinto celebrari potuit? At non minus eorum dogmata perniciosa fuerunt, quam fuerint decreta nestorianorum. De Cypriani *epist.* LXVIII. *al.* LXVII. *ad Stephanum p.* 176. *seqq. edit. oxon.*, quo Spanhemius *l. c.*, Rigaltius *in not.*, Fellus *in not. ad eand. epist.* abutuntur, erit paullo post opportunior dicendi locus. Ridiculum autem est, quod *ibid.* ait Spanhemius, Arium presbyterum alexandrinum accusatum a Meletio, fuisse depositum ab Alexandro episcopo alexandrinorum, quin is expectandam esse duxerit oecumenicam synodum. Quis enim fuit umquam orthodoxorum, qui ab episcopo, praesertim qui antistites provinciae in subsidium vocarit, sibi subiectum, obfirmatumque in errore presbyterum deponere non posse arbitraretur? Eiusdem fere est generis, quod addit de Cyrillo alexandrino, qui Nestorio constantinopolitano restiterit. Num oppugnari a singulari episcopo alter singularis episcopus verbo, atque scriptis potest, iudicari, nisi subditus sit, deiicique de sede non potest. Qua de re illustris est Iohannis chrysostomi in epistola ad Innocentium pontificem romanum locus, *num.* 3. *seqq. tom.* I. *epistolar. roman. pontific. edit. Coustantii pag.* 778. ubi „ Neque, *inquit*, consentaneum „ est, ut qui in Aegypto sit, eos, qui in Thracia sunt, „ iudicet. „ Confer *notat. Coustantii in eum locum p.* 775. *seq.* Denique quod tertio loco scribit Spanhemius, si cogi synodi nequeant, esse tunc rerum exitum Domino commendandum, multo est levius, quam sint illa superiora. Neque enim persuadere cuiquam potest, eum a Christo fuisse institutum regendae reipublicae christianae modum, ut cum maxime causae postulent, neque concilia cogi queant, nemini dirimendarum controversiarum, pacisque restituendae potestas insit. Nam quod ad Innocentium pontificem attinet, non est ad rem. Non enim ille id sibi iuris datum divinitus negavit esse, ut Chrysostomo satisfaceret. Sed cum essent aliqui, quos, nisi celebrata synodus oecumenica fuisset, prospicerat fore, ut pertinacia, et maleficio non desisterent, ius quidem suum est persequutus, de concilio autem, quod petebatur, cum multa essent impedimento, quo minus haberi posset, expectandum, reique exitum Deo commendandum, ita ut sapientem pontificem decebat, dixit. Confer Sozomen. *lib.* VIII.

Sed protestantes, qui ecclesiae monarcha, et capite visibili, ut dicimus, constituto, nova quaeque decreta, quae ipsi probent, everti, labefactarique intelligunt; ita ut fit, ubi nulla est certa investigandae, diiudicandaeque veritatis nota, in diversas, pugnantesque abducuntur sententias. Itaque pars quidem eorum soli Christo summam potestatem concedens, episcopos (1) omnes pari et dignitate, et auctoritate valere statuit; pars summum ius penes concilium (2) esse, idque iam Lucae testimonio constare, arbitratur. Lucam enim *actorum* xv. (3) capite, cum congregatos apostolos, senioresque fuisse narrasset, ut de controversiis antiochenorum cognoscerent, tum sententiam scripturos ita fuisse loquutos dicere, ut sese Spiritui sancto coniungere viderentur. Quamobrem nisi haec sit, nullam esse summam in ecclesia auctoritatem. At qui protestantes synodos tanti faciunt, iidem, etsi singulis apostolis omnium, singulis tamen episcopis, nullo omnino excepto, non omnium esse defendunt, sed singularium ecclesiarum regendarum potestatem datam (4).

Nos vero, quemadmodum Christum *summum*, *absolutum*, *liberum* christianae rei publicae regem, atque monarcham fate-

h. e. *cap.* xxvi. *p.* 335. *edit. taurin. an.* 1757., et *Constantium tom.* i. *epistolar. romanor. pontif. epist. Innoc. primi septim. num.* iv. *pag.* 799. ubi „ Necessaria, *inquit*, „ est cognitio synodi, quam et iampridem congregandam esse diximus. Ea enim sola est (*nempe tam difficili tempore ecclesiae*), quae huiusmodi tempestatum motus sedare possit. Quare, ut consequamur, „ utile fuerit interim horum malorum medicinam a „ voluntate Dei magni, et Christi ipsius domini nostri „ expectare „. At idem ipse Innocentius, ad quem Iohannem chrysostomus, tamquam ad ecclesiae universae primatum scripserat, ut eius caussam, defensionemque susciperet (quod post videbimus), Innocentius inquam *in epist.* ad Victricium rotomagensem *cap.* iii. *p.* 749. apud Constantium *ibid.*, ubi de litibus inter clericos cuiusvis ordinis concitatis ab synodo episcoporum provinciae iudicandis scripsit, tum „ sine praeiudicio, *inquit*, „ romanae ecclesiae, cui in omnibus caussis debet reverentia custodiri „. Consule eiusdem pontificis epistolam *ad universos in toletana synodo constitutos cap.* i. *pag.* 764., et *epist. ad Exsuperium tolosanum cap.* i. *pag.* 790., *epist. ad Rufum thessalonicensem pag.* 816., et *epist.* xvii. *ad episcopos Macedoniae cap.* i. *pag.* 830. ubi, „ Adverti, *inquit*, sedi apostolicae, ad quam (a vobis) „ relatio missa, quasi CAPUT ECCLESIARUM, currebat, aliquam fieri iniuriam „. Et *epist. ad Decentium eugubinum cap.* i. *pag.* 855., *epist. ad episcopos, qui carthaginiensi concilio adfuerant cap.* i. *p.* 888., et *epist.* xxx. *ad concilium milevitanum p.* 896. ubi „ Diligenter, *inquit*, „ et congrue apostolici consulitis honoris arcana (honoris, inquam, illius, quem praeter illa, quae sunt „ extrinsecus, sollicitudo MANET OMNIUM ECCLESIARUM) „ super anxiis rebus quae sit tenenda sententia, antiquae scilicet regulae formam secuti, QUAM TOTO SEMPER AB ORBE MECUM NOSTIS ESSE SERVATAM. Verum haec „ missa facio; neque enim hoc vestram credo latere „ prudentiam. Quid id etiam actione firmastis, NISI „ SCIENTES, QUOD PER OMNES PROVINCIAS DE APOSTOLICO „ FONTE PETENTIBUS RESPONSA SEMPER EMANENT? praesertim quoties fidei ratio ventilatur, arbitror OMNES „ FRATRES, ET COEPISCOPOS NOSTROS, NONNISI AD PETRUM, „ ID EST SUI NOMINIS, ET HONORIS AUCTOREM REFERRE DEBERE, VELUT NUNC RETULIT VESTRA DILECTIO, QUOD PER „ TOTUM MUNDUM POSSIT ECCLESIIS OMNIBUS IN COMMUNE „ PRODESSE „. Confer *ep.* xxiii. *ad Aurelium carthaginiensem pag* 930., et *epist.* xxxvii. *ad Felicem episcopum nucerinum pag.* 940., ubi romanum pontificem *caput*, et *apicem episcopatus appellat.*

(1) Tilenus *ibid.*

(2) Spanhemius *ibid.* §. x. *pag.* 464. *seq.*

(3) *V.* 28. *Visum est Spiritui sancto, et nobis.*

(4) Spanhemius *ibid.* §. xiii. *pag.* 465.

mur esse, ita constitutnm unum aliquem in ecclesia, Dei quidem institutione, fuisse contendimus, qui cum sub aspectum cadat, tum non *absolutam*, ac *liberam*, sed, loco servatoris Christi, monarchicam, qualis in ministrum, dispensatoremque competere possit, auctoritatem obtineat. Quare qui summam nobis Christi potestatem, quasi nostrum cuiquam non placeat, opponunt; partim iniuria, partim imperitia opponere videntur. Nam iniurium est, id alicui, ac si neget, obiicere, qnod ille non modo patiatur, sed etiam omnino velit. Quis antem fuit umquam catholicorum, qui eam Christi potestatem non magnopere defendere conaretur? Est autem illud ab adversariis imperitissime dictum de *summa*, cum non de *summa* illa, *absoluta* ac *libera* sit; sed de maxima, quae cadere in ministrum possit, auctoritate contentio. Hoc igitur potestatis genus, cum nullis scriptnrarum locis, nullo veterum testimonio labefactari, multis vero contra, quod paullo post efficiam, demonstrari possit; constituto imperio, potestateque illa Christi servatoris *summa* concessa, vicaria item pontificis auctoritas consistat, necesse est. Quae namque inter se non pugnant, cnr componi, unaque consistere nequeant, nullo modo prorsus intelligo. Cuiusmodi autem est illud, qnod de pari dignitate, anctoritateque episcoporum protestantes iactant? An singulos episcopos universae ecclesiae pari potestate praefectos arbitrantur? Minime. Nam id apostolis fortasse, ut praecipuis architectis fundamentum ponentibus concedunt (1); episcopis vero, quicumque hi tandem sint, nullo modo. Singulis ergo episcopis si ecclesiarum singularium administrandarum fuisse tributam auctoritatem dixerint; qui fieri posse existimant, ut cui unius singularis coetus cura commissa est, is in alterius possessiones invadat, ac non de ovibus solum, sed de pastoribus etiam, quos nemo ipsi subdiderit, sententiam, ut iudex, ferat? principibus enim variis in urbibns constitntis, quorum unus alii non subsit, quis credat, ab horum pluribus aut dispersis, aut congregatis de doctrina, de moribus, de fortunis, de capite et civium, qui in eorum ditionem numquam venissent, et principis esse iudicandum? Duces ne ferrariensium, mantuanorum, par-

(1) Tilenus *ibid.*

mensium, mutinensium, urbinatum vel domi quique suae agentes, vel coactos in unum locum de etruscornm duce decernere quidquam posse defendent? Qnod si negant, quid est, quod episcopis, *ordinariisque ministris*, quos vocant, singulari ecclesiae praefectis, de alio coetu, deque alterius episcopi canssis, qui creditus eorum fidei, curaeque non fuerit, cognoscere statuereque licere putent? Si autem omnibus episcopis, quibus nemo sit divina institutione praestantior, de omni christianornm re publica, adeoque de caussis aliorum episcoporum cognoscere, sententiamqne ferre ius esse responderint, quibus id tandem maiorum testimoniis, aut rationum momentis ostendere se posse confident? Singulos enim pastores singulis ecclesiis praefectos fuisse, in maiorum monnmentis saepe (1) legent, universae antem ecclesiae, numquam.

Qui vero summam potestatem penes concilium ἀκέφαλον *carens capite*, quo in concilio nemo sit, aut esse possit ceteris auctoritate maior, nae hi vehementer errant. Nam Lucae de synodo hierosolymitana verba, in quibus Chamierus, atque Spanhemius sui esse erroris praesidium locatum censent, ad rem profecto non pertinet. Etsi enim Lucas apostolos senioresque scripsisse ad antiochenos christianos narret (visum Spiritui sancto, ipsisque, qni convenerant fuisse, nihil esse oneris imponendum iis, qui abiecta superstitione deorum ad sacra christianae religionis accesserant, praeter quaedam, quae tunc necessaria putassent), satis tamen indicat, in eo concilio, si non Petrum (qua de re mox equidem videro), at apostolos saltem, qui aderant, praecipuas partes obtinuisse (2). Atque adversarii quidem apostolos omnes pari auctoritate fuisse praeditos arbitrantur, adeo ut cum omnibus ecclesiis praesiderent, tum alter eorum in alterum nihil posset; id autem genus auctoritatis in apostolorum successores episcopos manasse negant (3). His enim impositum esse aiunt singularium ecclesiarum, non omnium administrandarum onus.

(1) Confer quae paulo ante descripsi *pag.* 25. *seqq.* *huius vol.*

(2) Nam primo loco ab Luca nominantur apostoli. *Cap.* xv. v. 6. tum Petrus primus omnium sententiam tulisse dicitur v. 7. *seqq.* Hoc audito multitudinem tacuisse v. 12. Postremo affirmasse Iacobum, consentanea sacris bibliis esse, quae Petrus statueret, accommodasseque suam ad Petri sententiam, proposuisseque quid novis christianis imponendum indicaret, atque ita fuisse ab synodo factum, ut Petrus, postque eum Iacobus censuerant.

(3) Spanhemius *ibid.*

Atque ego quod mihi ab illis nunc datur, accipio. At haec cum ita sint, qua demum confidentia concilio abutuntur apostolorum de christianis antiochenis non circumcidendis Spiritus sancti instinctu loquentium? Nam si apostolis, ut qui universis coetibus praeessent de controversiis inter antiochenos christianos natis cognoscere ius fuit, non sequitur esse id iuris etiam episcopis concedendum, quibus credita sit singularium, non omnium coetuum regendorum cura.

Venio, ut ante promiseram, ad Petrum. Aio praesedisse hunc synodo, finemque imposuisse controversiis antiochenorum. Quum enim apostoli, senioresque ad concilium de mosaicae legis caeremoniis deliberaturi venissent, quaesissentque, observandae ne ab ethnicis, qui Christo paruerant, an praetermittendae essent, ac Petrus delectum sese ab Deo fuisse (1), qui gentes ad veram (2) religionem adduceret, eisque quid facto esset opus ostenderet, affirmasset, tum sententiam de omittendis caeremoniis mosaicae legis ab ethnicis, qui christianam religionem amplexi fuissent, dixit; virosque, qui aderant, ut sibi acquiescerent, (3) permovit. Id autem nisi ab eo, qui primas in synodo partes obtinuisset, impetrari potuisse, quis credat? Praefuerit ergo ei concilio Petrus necesse est.

(1) Lucas *ibid. seq. v.* 6.

(2) Quemque apostolorum per se, quin synodus haberetur, potuisse controversiam de legis ritibus, quae tunc orta erat, dirimere, certum est. Synodus quinta habita *an.* 552. *collat.* VIII. *pag.* 188. *tom.* III. *concilior. edit. paris. Harduini.* „ Licet sancti Spiritus gratia et „ circa singulos apostolos abundaret, ut non indige„ rent alieno consilio ad ea, quae agenda erant, non „ tamen aliter solverunt de eo, quod movebatur, si „ oporteret gentes circumcidi, definire, priusquam com„ muniter congregati, divinarum scripturarum testimo„ niis, unusquisque sua dicta confirmaverunt „. Confer Gregorium magnum *lib.* XI. *ep.* XLV. *al.* XXXIX. *ad Theoctistam t.* II. *opp. p.* 1129. *seq. edit. paris. monach. s. Mauri*, ubi de Petro agens „ certe etiam Petrus, *inquit*, „ potestatem regni caelestis acceperat, ut quaeque in ter„ ra ligaret, vel solveret, essent in caelo ligata, vel so„ luta... Et tamen idem APOSTOLORUM PRIMUS... quae„ relam fidelium NON EX POTESTATE, sed ex ratione re„ spondit, causam per ordinem exposuit... Si ergo „ PASTOR ECCLESIAE APOSTOLORUM PRINCEPS,.. non dedi„ gnatus est in causae reprehensionis suae rationem „ humiliter reddere, quanto magis nos peccatores etc.

(3) Actorum *cap.* XV. *supra indic. v.* 7. sic Petrus loquitur: „ Viri fratres, vos scitis quoniam ab antiquis „ diebus Deus in nobis elegit PER OS MEUM AUDIRE GEN„ TES VERBUM EVANGELII, ET CREDERE... Nunc ergo quid „ tentatis Deum imponere iugum super cervices disci„ pulorum, quod neque patres nostri, neque nos por„ tare potuimus etc.? „. Tertullianus *lib. de pudicitia cap.* XXI. *pag.* 574. *edit. venetae an.* 1744. „ Sed et in „ illa disceptatione, *inquit*, custodiendae necne legis, „ PRIMUS OMNIUM PETRUS SPIRITU INSTINCTUS, ET DE NA„ TIONUM VOCATIONE PRAEFATUS, *et nunc inquit* etc. Haec „ sententia et solvit, quae omissa sunt legis, et alliga„ vit, quae reservata sunt „. Quis autem haec Tertulliani, etsi tunc montanistae, verba expendens, omnem eius decreti vim ex Petro praecipue profectam confitebitur? Assentitur Tertulliano sanctus Hieronymus *epistola* LXXV. *al.* XI. *inter augustinianas tom.* IV. *opp. pag.* 180. *edit. antuerp. an.* 1700., *ubi principem huius decreti Petrum fuisse scribit, legem post evangelium non esse servandam.* Adeundi Melchior Canus *lib.* VI. *locor. theologicor. cap.* III., Iosephus Augustinus Orsius *lib.* I. *de auctor. rom. pont. cap.* VI. *art.* II. *pag.* 39. *seqq. tom.* I. *p.* 1. *edit. rom. an.* 1680.

Sed intelligo esse aliquos de protestantium quidem grege, qui Tertulliani, Cypriani, Hieronymi de pari *iurisdictione*, quam vocamus, potestateque episcoporum locos sibi explicari peterent; quibus certe breviter, ut potero, satisfaciam. Quod ut fieri ordine, dilucideque possit, quid iis testimoniis haeretici contineri putent, explicandum est. Itaque Tertullianum in ea fuisse opinione defendunt, ut ecclesiam nullam esse primam, eumque, qui se episcopum episcoporum appellari ferret, contemni oportere, arbitraretur. Nam in singulari *qui de praescritionibus haereticorum* inscribitur (1) libro „ Tot, et tantae ecclesiae, *inquit*, una est „ illa ab apostolis prima, ex qua omnes, SIC OMNES PRIMAE, ET „ OMNES APOSTOLICAE dum unam omnes probant unitatem „. In libro quoque (2) *de pudicitia* » Audio, *inquit*, edictum esse » propositum, et quidem peremtorium, pontifex scilicet maximus, » quod est episcopus episcoporum edicit: *ego et moechiae, et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto.* O edictum, cui » adscribi non poterit bonum factum! Et ubi proponetur liberalitas ista? Ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis ». His enim idem verbis usus numquam fuisset, nisi contemnendum eum, qui pontificis maximi, episcopique episcoporum appellationes sibi arrogabat, existimasset. Ac protestantes quidem, non minus esse perspicuam scribunt Cypriani sententiam. In libro enim, quem inscripsit *de unitate* (3) *ecclesiae* » Hoc erant utique, *inquit*, et » ceteri apostoli, quod fuit Petrus, PARI CONSORTIO PRAEDITI ET » HONORIS, ET POTESTATIS, sed exordium ab unitate proficiscitur, ut » ecclesia una monstretur; quam unam ecclesiam etiam in cantico » canticorum Spiritus sanctus ex persona Domini designat, et » dicit: una est columba mea... Hanc ecclesiae unitatem, qui » non tenet, tenere se fidem credit?... Quam unitatem firmiter » tenere, et vindicare debemus maxime episcopi, qui in ecclesia » praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum, atque indivisum probemus... episcopatus unus est, cuius a singulis in » solidum pars tenetur ». Quod si apostoli id fuerunt, auctore Cypriano, *quod Petrus, pari consortio praediti et honoris, et po-*

(1) *Cap.* XX. *pag.* 208. *seq. edit. venetae an.* 1748.
(2) *Cap.* I. *pag.* 555.
(3) *Pag.* 107. *seq. edit. oxon. an.* 1682.

testatis, pari item *consortio honoris*, ac *potestatis* excellant episcopi omnes necesse est, quos idem Cyprianus successores esse testatur apostolorum. Quo magis videri sibi protestantes iactant, sanctum martyrem fuisse ad aequalitatem inter praesides sacrorum constituendam propensiorem, cnm usus his vocibus fuerit, quae in foro adhiberentur, *episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur*, ut indicaret, episcopatum ita ab episcopis obtineri, ut non partem illius aliqnam, sed omnem singuli pleno, ut aiunt, iure obtineant. Quae sane res, nisi ad episcoporum omnium parem in administranda christiana re publica auctoritatem spectet, quo tandem spectet, demonstrandum est. At esse id omnino difficile protestantes putant, atqne Cyprianum similia horum in epistolis scripsisse dicunt. Nam in quarta, ac quinquagesima (1) sic habere: » A Christo una ecclesia per totum mundum in multa » membra divisa. Item episcopatus unus episcopornm multornm » concordi numerositate diffusus ». In octava autem ac sexagesima (2): » Etsi pastores multi sumus, unum tamen gregem pasci» mus, et oves universas, qnas Christus sanguine suo, et passione » quaesivit, colligere, et fovere debemus ». Atque Cyprianum tam fuisse in sententia confirmatum addunt, ut arbitraretur ferendum omnino neminem, qui se ceteris episcopis praeferre auderet. Quamobrem in synodo carthaginiensi (3), hanc eum habuisse ad collegas orationem: » Neque quisqnam nostrum episcopum se epis» coporum constituit, aut tyrannico terrore ad obsequendi neces» sitatem collegas snos adigit, qnando habeat omnis episcopus » pro licentia libertatis, et potestatis suae arbitrium proprium, » tamque iudicari ab alio non possit, qnam nec ipse potest iu» dicare; sed expectamus universi iudicium domini nostri Iesu » Christi, qui unus, et solus habet potestatem et praeponendi » nos in ecclesiae suae gubernatione, et de actu nostro indican» di ». Id ipsum vero fuisse ab eo ad Antonianum scriptum: » Manente concordiae vinculo, et perseverante catholicae eccle» siae individuo sacramento, actum snum disponit, et dirigit unus» quisque episcopus rationem propositi sui Domino redditurus ».

(1) *Al. LII. ad. Antonian. pag.* 112.
(2) *Al. LXVII. ad Stephanum pag.* 178.
(3) *Pag.* 289. *edit. eiusd.*

Assentiri autem Cypriano romanum clerum. Sic enim presbyteros, diaconosque romanae ecclesiae laudasse eumdem ipsum episcopum carthaginiensem, propterea quod etsi » bene (1) conscius » sibi animus, et evangelicae disciplinae vigore subnixus, et ve- » rus sibi in decretis caelestibus testis effectus, soleat solo Deo » iudice esse contentus, nec alterius aut laudes petere, aut ac- » cusationes pertimescere, tamen geminata sint laude condigni, » qui cum conscientiam sciant soli Deo debere se indici, actus » tamen suos desiderant etiam ab ipsis suis fratribus comprobari». Postremus est Hieronymi locus ex epistola ad Evagrium, quo protestantes tolli pontificis primatum censent. Est vero huiusmodi: » Ubicumque (2) fuerit episcopus, sive Romae, sive Eugu- » bii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriae, sive Ta- » nis, eiusdem meriti, eiusdem est et sacerdotii. Potentia divi- » tiarum, et pauperpatis humilitas vel sublimiorem, vel inferio- » rem episcopum non facit. Ceterum omnes apostolorum succes- » sores sunt ».

Equidem protestantibus, quod eram pollicitus, satisfacturus, nihil iis in locis, quos descripsi, contineri ostendam, quod obesse orthodoxorum de monarcha ecclesiae universae decretis possit. Ordiar autem ab Tertulliano. Is cum omnes ecclesias *primas*, *apostolicasque esse*, *dum unam omnes probant unitatem*, scripsit, non eo scripsit, quo nullam esse inter eas, cui sit a Christo tributus principatus, putaret; sed quo eas, quae cum principe omnium ecclesia coniunctae sint, ac unitatem proinde colant, doctrinamqne sequantur apostolorum, *primas*, *apostolicasque dici* aliquo modo posse arbitraretur. Igitur appellari eas quidem voluit non ipsas per se, sed ob *coniunctionem* cum ecclesia principe, quae centrum est unitatis, *primas*; *apostolicas* vero non quod ab apostolis institutae sint, sed quod doctrinam colant apostolorum, quam *apostolicae* in ceteras propagarunt. Quare *primas* eas dici, ut quae participes *communionis*, *pacis*, dogmatum ecclesiae principis sint, cumque coetibus ab apostolis collectis, et institutis ratione doctrinae conveniant. Neque eos esse protestan-

(1) *Epist. inter cyprianicas* xxx. *al.* xxxi. *pag.* 56. *edit. eiusd.*

(2) *Ep.* ci. *al.* 85. *ad Evagrium, seu ad Evangelum* t. iv. *opp. p.* 803. *ed. Martianaei paris.*

tes existimo, qui cum sua confirmare auctoritate Tertulliani conentur, tum eum pugnantia loquutum fuisse statuant. Tertullianus autem in eo ipso, qui *de praescriptionibus haereticorum* inscribitur, libro, esse aliquas ecclesias confitetur, quae cum ab apostolis fundatae, confirmataeque in fide fuerint, apostolicae appellantur. Iam vero traditum ab eodem praeterea est, ecclesias, quae cum *apostolicae* non sunt, tum *apostolicis* assentiuntur, cumque eis *communicant*, haberi oportere in numero orthodoxarum. Negat igitur omnes ecclesias appellandas esse apostolicarum vocabulo. Quapropter cum ibidem omnes ecclesias *apostolicarum* appellat nomine, *communicationis* cum *apostolicis* caussa appellat. Scribit autem ille hoc modo (1): „ Statim igitur apostoli. . . per Iudae-
» am contestata fide in Iesum Christum, et ecclesiis institutis,
» dehinc in orbem profecti, eamdem doctrinam eiusdem fidei na-
» tionibus promulgaverunt, et proinde ecclesias apud unamquam-
» que civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei, et semi-
» na doctrinae CETERAE EXINDE ECCLESIAE MUTUATAE SUNT, et quo-
» tidie mutuantur, ut ecclesiae fiant, AC PER HOC ET IPSAE APOS-
» TOLICAE DEPUTANTUR, UT SOBOLES APOSTOLICARUM ECCLESIARUM.
» Omne genus ad originem suam censeatur necesse est. Itaque
» tot, ac tantae ecclesiae una est illa ab apostolis prima, ex qua
» omnes. Sic omnes prima, et apostolicae, dum una omnes pro-
» bant unitatem, dum est illis communicatio pacis, et appellatio
» fraternitatis, et contesseratio hospitalitatis, quae iura non alia
» ratio regit, quam eiusdem sacramenti una traditio... Quid
» autem (apostoli) praedicaverint, idest, quid illis Christus reve-
» laverit, et hinc praescribam non aliter probari debere, nisi
» per easdem ecclesias, quas ipsi apostoli condiderunt, ipsi eis
» praedicando, tam viva, quod aiunt, voce, quam per epistolas
» postea. Si haec ita sunt, constat proinde omnem doctrinam,
» quae CUM ILLIS ECCLESIIS APOSTOLICIS, MATRICIBUS, ET ORIGINALI-
» BUS conspiret, veritati deputandam, sine dubio tenentem, quod
» ecclesiae ab apostolis, apostoli a Christo, Christus a Deo ac-
» cepit. Superest ergo uti demonstremus, an haec nostra doctri-
» na, cuius regulam supra edidimus, de apostolorum traditione

(1) *Lib. de praescript. haeret. cap.* xx. *pag.* 208. *seq. edit. venet. an.* 1743.

» censeatur, et hoc ipso an ceterae de mendacio veniant. COMMUNICAMUS CUM ECCLESIIS APOSTOLICIS, qnod nulli doctrina diversa„. Idem paullo post, quam de Petro apostolo, deque haereticis quibusdam, qui primis saeculis ecclesiam exagitaverant, disputavit. » Edant, *inquit*, (1) *auctores errorum* origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem, et antecessorem. Hoc enim modo ECCLESIAE APOSTOLICAE CENSUS suos deferunt, sicut SMYRNAEORUM ECCLESIA POLYCARPUM ab Iohanne conlocatum refert, sicut ROMANORUM CLEMENTEM A PETRO (2) ORDINATUM ITIDEM... Confingant tale aliquid haeretici... Ad hanc itaque formam probabuntur ab illis ecclesiis, quae licet nullum ex apostolis, vel apostolicis auctorem snum proferant, UT MULTO POSTERIORES, QUAE DENIQUE QUOTIDIE INSTITUUNTUR, TAMEN IN EADEM FIDE CONSPIRANTES NON MINUS APOSTOLICAE DEPUTANTUR PRO CONSANGUINITATE DOCTRINAE· (3) » Age iam qui voles, curiositatem melius exerce in negotio salutis tuae.. PERCURRE ECCLESIAS APOSTOLICAS, APUD QUAS IPSAE ADHUC CATHEDRAE APOSTOLORUM SUIS LOCIS PRAESIDENT, APUD QUAS IPSAE AUTENTICAE LITTERAE EORUM RECITANTUR sonantes vocem, et repraesentantes faciem uniuscuiusque. Proxima est tibi ACHAIA? HABES CORINTHUM. Si non longe es ex Macedonia, HABES PHILIPPOS, HABES THESSALONICENSES. Si potes in ASIAM TENDERE, HABES EPHESUM. SI AUTEM ITALIAE ADIACES, HABES ROMAM, UNDE NOBIS QUOQUE AUCTORITAS PRAESTO EST ». Ex his Tertulliani verbis, quis tam est hebes, ac stolidus, qui aliquas fuisse ecclesias non intelligat, quae iure quodam suo, atque, ut dicere solemus, *proprie* apostolicae appellarentur, propterea quod ab apostolis institutae, imbutaeque doctrina Christi servatoris essent; ceteras vero, quae a successoribus apostolorum, aliisque, qui post floruerunt, fundatae snnt, ob eam caussam vocari apostolicarum appellatione posse, quod velut *soboles apostolicarum essent*, *communicarent cum*

(1) *Ibidem cap.* XXXII. *pag.* 213.

(2) De primo, qui Petro apostolo in ecclesia romana successerit, agam paullo post veterum auctoritate, quoad eius fieri poterit, diligenter.

(3) *Cap.* XXXVI. *pag.* 215.

apostolicis, *doctrinamque apostolicarum*, *matricum*, *originalium*, *cuiusmodi erant romana*, *ephesina*, *smyrnensis*, *philippensis*, *thessalonicensis*, ecclesiarum consectarentur? Igitur si is auctor *apostolicas omnes ecclesias* appellans, non id effecit, aut voluit, quo minus essent singulares quaedam ecclesiae, quae *proprie* vocarentur hoc nomine; ne *principatum* quidem romanae ademerit, necesse est, etsi ceteras *primarum* vocabulo indicaverit. *Primas* enim vocarit oportet, non quod *primae proprie* existimarentur, sed quod coniunctae cum prima societate doctrinae, et *communionis* essent. Quamquam non is ego sum, qui *primarum* appellatione eas, quae principatum obtinerent, Tertullianum indicasse putem. Nam is *primam* vocat, quam nos *primitivam*, (1) quae ex apostolis, eorumque discipulis constabat, dicimus. De *primatu* autem idcirco dixi, quod aliquos (2) esse viderem, qui *primas* easdem atque *praecipuas*, seu *principes* esse, auctore Tertulliano, defenderent. Sed quamvis ille hoc loco *primae* vocabulo eam, quae apostolorum aetate florebat, ecclesiam significavit, tamen cum in eodem de *praescriptionibus haereticorum* libro, tum in aliis statuit, romanae ecclesiae principatum in christiana re publica concedendum. Nam ubi capite vicesimo secundo (3) de Petro loquutus est, nihilque eum, *aedificandae ecclesiae petram dictum*, *clavesque regni caelorum*, *et solvendi*, *atque ligandi potestatem consequutum*, latuisse dixit, capite demum *tricesimo sexto* (4), » Si Italiae, *inquit*, adiaces, habes Romam, unde nobis quoque AUCTORITAS praesto est. ISTA QUAM FELIX ECCLESIA! CUI TOTAM DOCTRINAM APOSTOLI CUM SANGUINE SUO PROFUDERUNT: UBI PETRUS PASSIONI DOMINICAE ADAEQUATUR; UBI PAULUS IOHANNIS EXITU CORONATUR; UBI APOSTOLUS IOHANNES, POSTEAQUAM IN OLEUM IGNENUM DEMERSUS, NIHIL PASSUS EST, IN INSULAM RELEGATUR. VIDEAMUS QUID DIDICERIT, QUID DOCUERIT, CUM AFRICANIS QUOQUE ECCLESIIS CONTESSERARIT. UNUM DEUM NOVIT etc. ». Quaero autem quid illud sit, *unde nobis praesto est auctoritas*? Nam si dignitatis

(1) *Ibid. cap.* XX. *pag.* 208. „ Omne genus, *inquit*, „ ad originem suam censeatur, necesse est. Itaque tot, „ ac tantae ecclesiae una est illa ab apostolis prima, ex „ qua omnes „. Assentitur Rigaltius *in not. action. ad id. Tert. cap.*

(2) In hac enim opinione versatur Ioh. Tellus *in not. ad lib. Cypr. de unit. eccles. pag.* 108. *seq. edit. opp. Cypr. oxon. an.* 1682.

(3) *Pag.* 209.

(4) *Pag.* 215.

est (1) *auctoritas* nomen, ut olim apud romanos fuisse liquet, iam *dignitas* ecclesiae romanae maior dignitate ceterarum ecclesiarum, praestantiorque fuerit, necesse est. Sin autem *decretum, sententiamque* significat *auctoritas*, quid erit aliud ex Tertulliani testimonio consequens, quam ad decretum sententiamque romanae Ecclesiae sua quamque ecclesiam accommodare dogmata oportere? Ceteris enim ecclesiis, quas nominat, ut ephesinae, ut smyrnensi, ut philippensi, ut thessalonicensi, ut corinthiae, etsi apostolicis, hanc tamen dignitatem, auctoritatemque numquam attribuit. Attribuisset autem, si pares dignitate, auctoritateque fuisse iudicasset. Age vero quamobrem haec romanae auctoritas, Tertulliano teste, insit, consideremus. *Felicem* eam esse confirmat. Cur autem? Quia *totam ei doctrinam apostoli cum sanguine suo profunderunt*. Qui tandem apostoli? Scilicet Petrus in primis, quem aedificandae ecclesiae petram, ac ligandi solvendique potestatem consequutum dicit. Inde Paulus, post Iohannes. Inest igitur haec tanta romanae ecclesiae auctoritas, quasi haeres sit doctrinae Petri. Ita fit, ut hac ipsa auctoritate convinci, reprimique posse Tertullianus existimet errorem, audaciamque haereticorum. Itaque cum valentinianis, marcionitis, cerdonianis, aliisque pestibus

(1) Multa de voce *auctoritatis* disputat Iustus Henningius Bohmerus in *dissertationibus iuris ecclesiast. antiqui, dissertat.* VII., *quae est de differentia inter ordinem ecclesiasticum, et plebem num.* III. §. XIV. *pag.* 306. *seq. edit. halensis ann.* 1729. Sed is auctor, cum lutheranis partibus studeret, abusus iuris romani scientia est, significationesque eius vocabuli contorsit, ut decreto ecclesiae, non divino iure ecclesiasticum ordinem fuisse institutum, Tertulliani quidem sententia, demonstrare posset. At de eo Tertulliani loco actum a nobis volumine superiore *pag.* 373. *seq.* satis diligenter, ac vere fuit. Ac liquet sane dignitatis iudicium fuisse *auctoritatis* nomen. Nomina enim senatorum, qui senatus consulto scribendo aderant, auctoritates appellabantur. Caelius apud Ciceronem *lib.* VIII. *ad familiar. epist.* VIII. *p.* 260. *edit. genev. Oliveti.* „ Senatus consultum, quod tibi misi, „ factum est, auctoritatesque praescriptae „. Quae verba Gronovius de nominibus auctorum intelligi oportere censet. Et Cicero in tertia philippica *cap.* V. *p.* 429. *edit. eiusdem tom.* VI. dignitatem hac voce significat, aut potestatem. „ Tantus est, *inquit*, consensus municipio- „ rum, coloniarumque provinciae Galliae, ut omnes ad „ *auctoritatem* huius ordinis (*senatorii*), maiestatemque „ populi romani defendendam conspirasse videantur. „ Confer, quae idem auctor in extrema philippica tertia scribit. Sed non est otium omnes eius scriptoris locos indicare; neque est necesse, quum plena sint lexica, in primisque illud, quod est vulgatum a Stephano, eiusmodi exemplorum. Redeo ad Tertullianum. Is praesentiam eius, qui rei alicui veluti praesideret, auctoritatem appellavit. Quare de ethnicis agens, qui imitari iudaicum ieiunium viderentur, quique quamvis famelici essent, tamen ante vesperi, seu vesperuginis exortum nullum attingere cibum audebant, *lib. de ieiuniis cap.* VI. *pag.* 553. „ iudaicum certe ieiunium, *inquit*, ubique „ celebratur, cum omissis templis per omne litus, quo- „ cumque in aperto aliquando iam preces ad caelum „ mittunt, et licet cultu, et ornatu moeroris munus in- „ famant, tamen fidem abstinentiae adfectant, et stellae „ AUCTORITATEM demorantis suspirant „. Ecquae obsecro haec *auctoritas* stellae est, nisi *praesidentis stellae praesentia*? Decretum praeterea, sanctionemque auctoritatis nomine fuisse appellatam constat. Qua de re multis Bohmerus loco supra indicato disseruit. Vide *leg. unic. cod. theod. de centurion.*, et *leg.* I. *cod. theod. de his qui condit. propr.*, et *leg. pen.* S. *de in integr. restit. min.* Sed de variis significationibus eius vocabuli plura collegit Barnabas Brissonius *de verb. sign. ad v. auctoritas*.

generis eiusdem pugnaturos, inquirendum maxime esse statuit, quid ea *docuerit*, quidque cum africanis ecclesiis *contesserarit*. Atque idem est auctor Tertullianus, iis ecclesiis adhaerendum in primis esse, quarum apostolus laudavit scientiam. » (1) Sed » et illas recognoscant, *inquit*, de quarum fide, et scientia, et » conversatione apostolus gaudet ». Romanam autem hoc potissimum Paulus commendat nomine in iis litteris, quas ad ecclesiam eamdem scripsit. *Quoniam*, (2) inquit, *et ipsi pleni estis dilectione, repleti omni scientia.* Quid, si ut ius remittendorum criminum, ita principatum ecclesiae romanae catholici, vivo Tertulliano, concedere solerent, ipseque adeo cum orthodoxus esset, librumque de praescriptionibus adversus haereticos scriberet, in ea sententia versaretur? Nam si ecclesiae *propinquae Petro* ius ligandi, solvendique sibi, Petri caussa, competere affirmabant, multo id magis ecclesiae tributum ab orthodoxis hominibus fuerit necesse est, *cui totam doctrinam Petrum profudisse* arbitrabantur. Age vero quam potestatem Petro a Christo fuisse datam Tertullianus, etsi montanista, confessus sit, quamque orthodoxi romano pontifici tribuerent, videamus. His enim constitutis rebus, facile quisque intelliget, quae ipsius Tertulliani, cum catholicus esset, fuerit in celebri de praescriptionibus libro de romani pontificis privilegiis, auctoritateque sententia. Nam cum ad cataphrygas transfugisset, eaque oppugnare, ut haeretici semper consuerunt, conaretur, quae orthodoxi defenderent, iam ipse per se demonstrarit necesse est, quid tum sentiret, cum coniunctus nostris societate doctrinae, ac religionis esset. Is igitur in libro de pudicitia, quem pro cataphrygibus adversus catholicos, probro psychicos appellatos, scripsit (3) imitatus impudentiam haereticorum, qui contra ecclesiae monarchiam pugnant » Exhibe, *inquit*, » et nunc mihi, apostolice, prophetica exempla, et agnoscam » divinitatem, et vindica tibi delictorum eiusmodi remittendo- » rum potestatem. Quod si disciplinae solius officia sortitus es, » nec imperio praesidere, sed ministerio, quis aut quantus es » indulgere? Qui neque prophetam, nec apostolum exhibens,

(1) *Cap.* xxvii. *pag.* 212.

(2) Paulus epist. *ad rom. cap.* xv. v. 4.

(3) Tertull. *de pudic. cap.* xxi. *pag.* 574.

» cares ea virtute, cuius est indulgere. Sed habet, inquis, potes-
» tatem ecclesia delicta donandi. Hoc ego magis et agnosco, et
» dispono, qui ipsum paracletum in prophetis novis habeo di-
» centem, potest ecclesia donare delictum, sed non faciam, ne
» et alia delinquant. De tua nunc sententia quaero, unde hoc
» ius ecclesiae usurpes. Si quia DIXERIT PETRO DOMINUS, *super*
» *hanc petram aedificabo ecclesiam meam, tibi dedi claves re-*
» *gni caelestis, vel quaecumque alligaveris, vel solveris in ter-*
» *ra, erunt alligata, vel soluta in caelis*, idcirco praesumis et
» ad te derivasse solvendi, et alligandi potestatem, IDEST AD OMNEM
» ECCLESIAM PETRI PROPINQUAM, qualis es evertens, atque commu-
» tans manifestam Domini intentionem personaliter hoc Petro
» conferentem? *Super te*, inquit, *aedificabo ecclesiam meam, et*
» *dabo tibi claves*, non ecclesiae; *et quaecumque solveris, vel*
» *alligaveris*, non quae solverint, vel alligaverint; sic enim et
» exitus docet. In ipso ecclesia extructa est, idest per ipsum.
» Ipse clavem imbuit . . . sic et in illa disceptatione custodien-
» dae nec ne legis, primus omnium Petrus spiritu instinctus, et
» de nationum vocatione praefatus, et *nunc*, inquit, *cur tentastis*
» *Dominum de imponendo iugo fratribus, quod neque nos, ne-*
» *que patres nostri sufferre valuerunt? Sed enim per gratiam*
» *Iesu credimus nos salutem consequuturos, sicut et illi.* Haec
» sententia et solvit, quae omissa sunt legis, et alligavit, quae
» reservata sunt. Adeo nihil ad delicta fidelium capitalia, po-
» testas solvendi, et alligandi Petro emancipata. Cui si praece-
» perat Dominus etiam septuagies delinquenti in eum fratri in-
» dulgere; utique nihil postea alligare, idest retinere mandas-
» set, nisi forte ea, quae in Dominum, non in fratrem quis ad-
» miserit . . . . Quid nunc et ad ecclesiam, et quidem tuam,
» psychice? Secundum enim Petri personam spiritalibus potes-
» tas ista conveniet, aut apostolo, aut prophetae. Nam et eccle-
» sia proprie, et principaliter ipse est spiritus ». Itaque catholici
omnes uno ore contra impiam Montani sectam, dimittendorum
scelerum, ac ligandorum solvendorumque, quae liganda, solven-
daque viderentur, facultatem ecclesiis a Christo tributam aie-
bant, iisque in primis ecclesiis, quae Petro propinquae essent, et
in quas potestas ab Iesu servatore Petro tributa manasset. Cum-

que in Petro *aedificatam ecclesiam*, *eique claves regni caelestis* tributas, et primatum concessum scirent, mirabile certe non est, si haec omnia in ecclesiam a Petro eodem institutam, suoque sanguine consecratam competere putarint. Quod si haec decora solius Petri propria, quin in successores manaverint, fuisse Tertullianus contendit, agit ille quidem more haereticorum, ea, quae Catholicis probentnr, quibusque ipsi erroris convincantur, audacter negantium. Constituta autem Tertulliani de *auctoritate* Petri sententia, quam *auctoritatem* in ecclesiam Petri propinquam manasse orthodoxi pngnabant, sequitur, ut quemadmodum Petrus doctor ecclesiae, ac petra, seu caput claves regni caelorum est consequutus, ita ecclesia Petri propinqua eamdem obtineat, catholicorum, qui aetate Tertulliani florebant, iudicio, non potestatem modo, sed etiam dignitatem. Atque ut omnes intelligant, eam, qua ornatus princeps apostolorum a Christo fuerat, Petro vita functo, in successores romanos pontifices primatus auctoritatem, consentientibus catholicis secundi, tertiique saeculi, permanasse, (1) exponam hac de re Tertulliani luculentissimum testimonium. Habet autem ille, de antistite romanorum loquens, in eo, qui de pudicitia inscribitur, loco, hoc modo (2): » Audio etiam edictum » esse propositum, et quidem peremptorium. PONTIFEX SCILICET » MAXIMUS, QUOD EST EPISCOPUS EPISCOPORUM, edicit, ego et moechiae, » et fornicationis delicta poenitentia functis dimitto. O edictum, » cui adscribi non poterit bonum factum! Et ubi proponetur » liberalitas ista? Ibidem, opinor, in ipsis libidinum ianuis, snb » ipsis libidinum titulis. Illic eiusmodi poenitentia promulganda » est, ubi delinquentia ipsa versabitur. Illic legenda est venia, » quo cum spe eius intrabitur. Sed hoc IN ECCLESIA LEGITUR, ET » IN ECCLESIA PRONUNCIATUR, ET VIRGO EST. Absit a sponsa Christi tale praeconium ». His autem verbis quis non videat reprehendi ab Tertulliano catholicos, eumque in primis, quem ipsi vocare episcopum episcoporum, et pontificem maximum consueverant? Cur autem illi his nominibus usi essent, nisi primas inter episcopos romanum antistitem obtinere partes putassent? Ac

(1) Confer quae scripsi *tom. IV. huius operis p.* 260. not. 5.

(2) Tertull. *cap.* I. *de pudic. pag.* 555. *edit. venet. an.* 1768.

romanum antistitem hoc loco ab Tertulliano indicari, cum demonstratum a nobis supra est, tum ex eo ipso de pudicitia libro constat (1). Nam praeter romanam, quae umquam alia ecclesia fuerit, quae et *propinqua*, ut Tertullianus loquitur, *Petri* esset, et sibi delatam, quam is apostolus obtinuerat, potestatem, diceret, ne suspicari quidem possum. Itaque is locus Tertulliani de pontifice maximo, quem nobis protestantes opponunt, tantum abest, ut nobis noceat, ut potius magno sit ad veritatem declarandam, demonstrandamque praesidio. Non enim me movet, quod montanistae haeretici (quo ex grege Tertullianus erat), sed quod orthodoxi eius aetatis homines praedicabant, ac tuebantur. Quamquam montanistae pontificis epistolas, quas sibi favere putabant, pluris quam cuiusque alterius episcopi epistolas penderent. Itaque quum sparsum, nescio quo casu, in vulgus fuisset, a pontifice maximo datas litteras pacis ad ecclesias Asiae, quae infectae, imbutaeque erant superstitione cataphrygarum, easque deinde opera Praxeae renovatas fuisse, qui eidem pontifici demonstrasset, quam id esset discrepans ab decretis, sententiisque pontificum superiorum, graviter Tertullianus, acerbeque tulit. Quamobrem initio libri, quem adversus Praxeam edidit (2), » Iste, » *inquit*, primus ex Asia hoc genus perversitatis intulit Romae, » homo et alias inquietus, insuper de iactatione martyrii inflatus, ob solum, et simplex, et breve carceris taedium, quando » etsi corpus suum tradidisset exurendum, nihil profecisset dilectionem Dei non habens, cuius charismata quoque expugnavit. Nam idem tunc EPISCOPUM ROMANUM agnoscentem iam pro» phetias Montani, Priscae, et Maximillae, et ex ea cognitione » pacem ecclesiis Asiae, et Phrygiae inferentem, falsa, et de » ipsis prophetis, et ecclesiis eorum adseverando, et praecessorum » eius auctoritates defendendo, coegit et litteras pacis revocare » iam emissas, et a proposito recipiendorum charismatum concessare. Ita duo negotia diaboli Praxeas Romae procuravit, prophe» tiam expulit, et haeresim intulit; paracletum fugavit, et pa» trem crucifixit ». Ita ne vero indigne hoc Praxeae factum passus Tertullianus fuisset, si de alio quopiam antistite sermo fuis-

(1) Vide quae disputavi tom. IV. pag. 260. not. 5.

(2) *Cap.* I. *pag.* 401.

set? Deinde maximam sane illius episcopi potestatem, tamque late patentem fuisse indicat, ut non contineretur angustiis Europae, sed ad Asiam usque extenderetur. Quid enim eius litteras asiani quaesissent, qui tam longe ab Asia distaret? De re autem, quam Tertullianus narrat, non aeque curandum censeo. Sive enim nondum palam Montanus haeresim vulgarat, quod visum Baronio (1), et Rigaltio est, sive pontifex, quisquis ille fuit (2) (ma-

(1) Ad an. CLXXIII. n. III. seq. Huic assentitur Rigaltius in notationibus ad locum modo indicatum Tertulliani.

(2) Magna est inter scriptores de pontifice, quem hic indicat Tertullianus, deque litteris, quas ab eo emissas narrat, dissensio. Quod ad primum attinet, sunt aliqui, qui de Eleutherio, alii contra, qui de Zephyrino intelligi Tertulliani verba oportere statuant. Nam Valesius in *notationibus ad v. Eusebii hist. eccles. librum cap. III. pag.* 184. *edit. taurin.*, et Massuetus monachus congregationis *benedict. s. Mauri, dissert. praev. in Irenaeum pag.* 80. *edit. opp. Iren. paris.*, Eleutherium fuisse putant. At Baronius ad *an.* 173. *n.* IV. Anicetum indicatum ab Tertulliano fuisse suspicatur. Coustantius, *in epistolar. romanorum pontificum collectione tom.* I. *in Eleutherio* §. I., Victori id acceptum a cataphryge Tertulliano referri censet. Non discrepat Ludovicus Furius, quem Pagius auctorem sequitur in *crit. Baron. ad an.* 171. *num.* III. Denique non desunt, qui Zephyrinum earum litterarum auctorem fuisse defendant. In his autem Samuel Basnagius numeratur, *annal. polit. ecclesiast. num.* VII. *pag.* 206. *tom.* I. Ego vero, si vera Tertullianus narret, Zephyrinum ab eo fuisse, non alium quemquam indicatum, idque confutatis breviter aliorum opinionibus, demonstrari facile posse arbitror. Non igitur Baronio assentior, quum haeresim Montani anno Soteri IV coepisse constet, ex Eusebio in chronico *p.* 172. *edit. an.* 1604., ut recte est a Coustantio ibidem animadversum. Quemadmodum igitur litteras pacis eorum causa dare Anicetus potuit, qui Sotero praecesserat? At ne Soter quidem. Nam quum huius primum tempore cataphrygae extiterint, ab antecessoribus certe illius reprimi nequiverunt, quare Tertullianus numquam dixisset, *inductum pontificem a Praxea defendenda auctoritates praecessorum eius*, ut litteras revocaret. Quid? si nec ipse Eleutherius? Huic enim unus praecesserat Soter, sub quo orti montanistae fuerant, quamobrem praecessorem eius pontificis, qui litteras pacis revocarit, Tertullianus nominasset, non *praecessores*. Mea igitur sic est ratio. Ab Sotere primum fuisse montanistarum decreta confixa, ac reprobata. Nam auctor libri, qui *praedestinatus* inscribitur *l.* I. *haeres.* XXVI. *apud Sirmond. t.* I. *opp. edit. paris. an.* 1696. *p.* 475., Soter, inquit, *contra* cataphrygas *scripsit*. Etsi autem falsum est, librum ullum ab eo pontifice adversus montanistas editum fuisse, tamen decretum aliquod ab eodem vulgatum fuisse eo loco modo indicato Tertulliani plane liquet. Non enim praecessores eius pontificis, qui litteras pacis dedisset, Praxeas adducere, ac defendere potuisset, nisi quidquam Soter scripsisset. Nisi forte velis Eleutherium primum contra montanistas ad ecclesias Asiae scripsisse aut ipsum per se, aut hortatu lugdunensium, de qua re paullo post videbo, deinde Victorem, postremoque Zephyrinum, cui haeretici montanistae testati fuerint, se idem atque ecclesiam catholicam sentire, has litteras pacis ecclesiis Asiae concessisse, quas postea Praxeae consilio usus revocarit. Ac de cataphrygibus quidem aliquid a Victore fuisse scriptum, etsi sunt, qui evinci ex libro I. Optati milevitani *p.* 9. *edit. ann.* 1702. putant, errant tamen, nam de Victorino petavionensi Optatus agit, non de Victore romano. De Eleutherio loquitur Eusebius *lib.* V. *histor. ecclesiast. cap.* III. *pag.* 183. *seq.*, et de Sotero Praedestinatus. Quamobrem aut Victor is fuit, qui litteras, ut Tertullianus testatur, dedit, aut Zephyrinus. Victorem autem dedisse non censeo. Nam etsi auctor libelli de haeresibus, qui libellus post opusculum Tertulliani de praescriptionibus ex Agobardi codice, poni in editionibus operum eiusdem Tertulliani solet, *Victorinum* nescio quem corroborasse haeresim Praxeae affirmat, tamen non sequitur, hunc Victorinum eumdem atque Victorem fuisse. Ac ne in cogitationem quidem cadere scriptori orthodoxo, qualis ille fuit, poterat, a Victore pontifice confirmatam haeresim eorum fuisse, qui Deum patrem fuisse passum mentirentur. At hanc haeresim Praxeae fuisse constat. Quare miror, Pagium in eam tam absurdam incidisse sententiam. Itaque suspicor, si quis umquam fuit pontifex, qui pro montanistis recte de religione, ut ab aliquibus acceperat, sentientibus litteras ad Asiae ecclesias scripserit, postque, eorum perfidia cognita, revocarit, is mea quidem opinione Zephyrinus fuit, cuius *antecessorum*, hoc est Eleutherii, atque Soteris, qui contra eos haereticos scripsissent, auctoritatem Praxeas defendit. Venio ad alterum caput, de quo me dicturum promiseram. Valesius l. c. litteras ab Eleutherio scriptas rogatu lugdunensium de recipiendis ab ecclesiis Asiae montanistis, sed statim hortatu Praxeae revocatas censet. Contra Massuetus *l. indic.* non ut montanistas ecclesiis Asiae Eleutherius commendaret, sed ut avocaretur ab eorum communione rogasse

gnam enim de illo ortam esse inter historicos video altercationem) iis crediderat, qui ipsum nihil a cataphrygis absurdi, falsique doceri certiorem fecerant, sive fabulam Tertullianus scripserat, parvi refert. Hoc certum est, neque peccatum quidquam ab eo pontifice fuisse, neque ab haereticis ipsis habitam illius auctoritatem ceterorum antistitum auctoritati parem (1).

Descendo ad Cyprianum. Sed ut distincte, atque ordine ostendam, quae fuerit eius de episcoporum potestate sententia, dividam hanc omnem disputationem in partes quatuor, quarum hanc esse priorem volo.

I.

Quid illud sit: universum orbem unam esse dioecesim, unumque in ecclesia episcopatum (cuius a singulis in solidum pars teneatur) constitui oportere.

Itaque Cyprianum ita fuisse interdum loquutum, ut unam esse universum orbem dioecesim putasse videretur, constat. *Nam in* LV. *epistola*, quam *ad Antonianum* (2) scripsit: » Cum sit,

arbitrator. Neutrum Eusebius scribit. De pace enim ecclesiarum Asiae ad Eleutherium scriptum a lugdunensibus, et viennensibus Galliae martyribus Eusebius refert, contra montanistas vero, an pro montanistis, non meminit. Porro adversus montanistas nonnihil fuisse editum ab Eleutherio innuit Tertullianus, *auctoritates praecessorum* aut Victoris, aut Zephyrini commemorans. Scio Natalem Alexandrum omnem illam Tertulliani narrationem in fabulis ponere. *Dissert.* I. *in histor. ecclesiast. saec.* III. *tom.* IV. *hist. eccl. edit. luc. an.* 1750. *p.* 45. *seq.* Neque est id minus verisimile. Constat enim multa catholicis fuisse a Tertulliano afficta, quae ab illis minime perpetrata essent. Sed sic vera narratio sit. Ea certe nihil de existimatione pontificis, atque auctoritate detrahit. Quare Baronius *ibidem num.* IV. „ Accidit id quidem, *inquit*, aliis saepe, et inter alia „ plura exempla illud est perspicuum, quod in prae„ sentiarum menti occurit. Eustathius sebastenus hae„ reticus Romam veniens cum suis ad Liberium papam, „ fidei catholicae sinceram professionem edens, dolose „ communionem surripuit, rediensque gloriose de ro„ mana ecclesiae communicatione se extulit, sed re„ clamantibus orientalibus, et qualis adhuc esset Eus„ tathius declarantibus, rursus sic cognitus ab ecclesia „ pulsus est, atque damnatus „. Confer cetera, nolo enim esse longus.

(1) Non discrepant ab his, quae idem ipse Tertullianus animadvertit *in* IV. *contra Marcionem libro*. „ In „ summa, *inquit*, *cap.* V. *p.* 415., si constat id verius, „ quod prius, id prius, quod et ab initio, quod ab „ apostolis; pariter utique constabit, id esse ab apos„ tolis traditum, quod apud ecclesias apostolorum fue„ rit sacrosanctum. Videamus quod lac a Paulo co„ rinthii hauserint, ad quam regulam galatae sint corre„ cti. Quid legant philippenses, thessalonicenses, ephe„ sii, QUID ETIAM ROMANI DE PROXIMO SONENT, QUIBUS „ EVANGELIUM ET PETRUS, ET PAULUS SANGUINE QUOQUE SUO „ SIGNATUM RELIQUERUNT. Habemus et Iohannis alumnas „ ecclesias. Nam etsi apocalypsin eius Marcion respuit, „ ordo tamen episcoporum ad originem recensus in „ Iohannem stabit auctorem. Sic et ceterarum gene„ rositas recognoscitur. Dico itaque apud illas, nec so„ las iam apostolicas, sed apud universas, quae illis „ de societate sacramenti confoederantur „. Haec ille. Ex quibus facile intelligitur, et singularem quamdam auctoritatem fuisse ab eo ecclesiae romanae tributam, cum non eodem modo de ceteris ac de romana loquatur, immo vero praeclaro semper eam elogio ornare pergat; et non omnes ecclesias, illius sententia, sed eas tantum apostolicas esse constet, quae fuerunt ab apostolis constitutae.

(2) *Pag.* 112.

» *inquit*, a Christo una ecclesia per totum mundum in multa » membra divisa, item episcopatus unus episcoporum multorum » concordi numerositate diffusus ». Quin etiam in libro, quem inscripsit de *unitate ecclesiae*, » Primatum fuisse datum, *affir-* » *mat*, Petro, ut (1) una Christi ecclesia, et cathedra una mon» stretur. Et pastores esse omnes, et gregem unum ostendi, qui » ab apostolicis omnibus unanimi consensione pascatur, utque » ecclesia Christi una monstretur ». At quid sibi hisce verbis Cyprianus voluerit, disquirendum est. Igitur cum ille unam a Christo servatore catholicam ecclesiam (2) fundatam, atque stabilitam, eique primatem unum praefectum (3) fuisse sciret, quo-

(1) Pag. 107. *seq.*

(2) S. Cyprianus *ibid. pag.* 105. *seqq.* „ Hoc eo fit, fratres dilectissimi, dum ad veritatis originem non reditur, nec caput quaeritur, nec magistri coelestis doctrina servatur. Quae si quis consideret, et examinet, tractatu longo, atque argumentis opus non est. Probatio est ad fidem facilis compendio veritatis. Loquitur Dominus ad Petrum: Ego tibi dico, inquit, quia tu es *Petrus*, *et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non vincent eam. Et tibi dabo claves regni caelorum, et quae ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis.* Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit: *pasce oves meas.* SUPER EUM AEDIFICAT ECCLESIAM SUAM. Et quamvis apostolis omnibus parem potestatem tribuat, et dicat, *sicut misit me Pater, et ego mitto vos, accipite Spiritum sanctum, si cui remiseritis peccata, remittentur illis, si cui tenueritis tenebuntur*, TAMEN UT UNITATEM MANIFESTARET, UNITATIS EIUSDEM ORIGINEM AB UNO INCIPIENTEM SUA AUCTORITATE DISPOSUIT. Hoc erant utique et ceteri apostoli etc., (*ut supra pag.* 46.). Hanc ecclesiae unitatem qui non tenet, tenere se fidem credit? . . Quam unitatem firmiter tenere, et vindicare debemus MAXIME episcopi, qui in ecclesia praesidemus, ut episcopatum quoque ipsum unum, atque indivisum probemus. . Episcopatus unus est, cuius a singulis in solidum pars tenetur. Ecclesia quoque una est, quae in multitudinem latius incremento foecunditatis extenditur. Quomodo solis multi radii, sed lumen unum, et rami arboris multi, sed robur unum tenaci radice fundatum, et cum de fonte uno rivi plurimi defluunt, numerositas licet diffusa videatur exundantis copiae largitate, unitas tamen servatur in origine. Avelle radium solis a corpore, divisionem lucis unitas non capit: ab arbore frange ramum, fractus germinare non poterit, a fonte praecide rivum, praecisus arescet. Sic ecclesia Domini luce perfusa per orbem totum radios suos porrigit, unum tamen lumen est, quod ubique diffunditur, nec unitas corporis separatur: ramos suos in universam terram copia ubertatis extendit, profluentes largiter, rivos latius expandit, UNUM TAMEN CAPUT EST, ET ORIGO UNA, ET UNA MATER FOECUNDITATIS SUCCESSIBUS COPIOSA „.

(3) Idem Cyprianus in eodem libro *edit. baluzianae venetiis an.* 1728. *curatae p.* 397. sic habet: „ Hoc erant utique et ceteri apostoli, quod fuit Petrus pari consortio praediti et honoris, et potestatis. Sed exordium ab unitate proficiscitur, et PRIMATUS PETRO DATUR, ut una Christi ecclesia, et cathedra una monstretur. . . Qui ecclesiae renititur, et resistit, qui cathedram PETRI, SUPER QUAM FUNDATA EST ECCLESIA, DESERIT, IN ECCLESIA SE ESSE CONFIDIT? „. Rigaltius in notat. *ad hunc locum pag.* 160. *edit. opp. Cypr. ann.* 1657. male fuisse de Cypriano meritos putat eos, qui cum *primatum fuisse Petro datum* contextui addiderint, in paralogismum carthaginiensem episcopum incidisse nolentes quidem certe confirmarunt. Fellus Rigaltium accusat, quod Cypriani locum non restituerit. Nihil enim tale, quod ad *primatum Petri* pertineat, in Cypriani libro legisse ait, *Spirensem, Remboldum, Erasmum, Griphyum, Gravium*, aliosque editores ante Manutium. Manutium primum omnium vaticani nescio cuius codicis auctoritate fretum, in textum intrusisse τὸ *primatus*, nulla facti sui reddita ratione. Huic assentiri Onophrium Panvinium in eo tractatu, quem de *primatu Petri* conscripsit *pag.* 55. *edit. an.* 1566., propterea quod ita in Marcelli II. pontificis vetere codice legisset. Neque vero in eo solum, sed etiam in altero vaticano, inque tertio bononiensi sancti Salvatoris canonicorum. Id autem ferri nullo modo posse Fellus contendit. Nam codices perplures, non mss. modo, sed etiam editos de Petri primatu nihil continere dicit, quamquam codicem bavaricum, in quo ea leguntur verba, a Gretsero (*lib.* II. *de iure, et more prohib. librorum c.* VII.), et a Pamelio cambroonensem, et ab se quatuor cod. mss., in quibus de *primatu* fit mentio, visos fuisse confiteatur. Hos autem, si cum aliis, qui id non continent, comperentur,

cum ceteri episcopi societate (1) non doctrinae modo, sed etiam communione coniuncti esse deberent, unaque curarent, ut integra ubique gentium et disciplina ecclesiarum, et, quod caput est,

perperam esse addit. Ego vero non paucitate codicum, sed vetustate, quae sit vera lectio statuendum existimo. Iam vero Baluzius, in not. xx. ad libr. eumdem Cypriani pagin. 407. venet. edition., etsi adiuncta haec de primato Petri verba Cypriani libro suspicetur (quo autem id iure, ipse viderit), tamen extare ea in Pelagii secundi pontificis maximi epistol. ii. ad episcopos Istriae, testatur. At Pelagium ii. (epistol. ii. ad episcopos Istriae, quae in edition. concilior. Harduini tom. iii. columna 417. est inter epistolas eius pontificis quarta) saeculo sexto verborum primatus Petro datur, ac si conspecta fuissent a Cypriano, meminisse, certa res est. Confer tom. eumdem concilior. columna 419. Sequesianum vero codicem, quo usus Baluzius est, tam esse veterem, quam fuerunt ii, quibus est sexto saeculo usus Pelagius, numquam credam. Sed fac addita eadem verba codicibus Cypriani fuerint, ecquid Cyprianus omnium codicum, scriptorumque consensione super unum, hoc est super Petrum fundatam fuisse ecclesiam scribit? Quid? si adiungat, eamdem potestatem post resurrectionem apostolis omnibus fuisse tributam, sed unitatis originem ab uno incipientem fuisse dispositam, exordiumque ab uno proficisci, ut ecclesia una monstretur? At quis obsecro hic est unus? Nonne Petrus? Hunc enim unum appellat. Cum ergo in Petro aedificaverit Christus, Cypriano teste, ecclesiam, et non in omnibus, ne ecclesia in ecclesia aedificata crederetur, ita uni, et non omnibus claves dederit necesse est. Quod autem dederit post resurrectionem apostolis ceteris retinendorum, solvendorumque criminum potestatem, id non efficit, ademtum fuisse primatum Petro, in quo constitutum, fatente ipso Cypriano, principium, et fundamentum unitatis fuit, et in quo proinde inest singularis ad servandam unitatem potestas, et auctoritas. Si ergo unitatis fundamentum, et origo, et principium Petrus est, quis neget, ea, quae nos Cyprianus de radio ab sole non avellendo, deque rivo non separando a fonte adiungit, in centrum illud unitatis, seu in Petri cathedram cadere? Confer Natalem Alexandrum hist. eccl. saec. i. dissert. iv. pag. 62. tom. i. edit. lucensis an. 1749. Atque hinc esse perspicitur, quam inepte Rigaltius scripserit, eos, qui verba primatus Petro datur Cypriano tribuerint, iniuriam ei conflasse, ac si in paralogismum incidisset. Nam si tam magnifice de Petro loquutus Cyprianus est, quid est, quod de primatu Petri loqui aut non debuerit, aut nequiverit? Praesertim cum is idem Cyprianus epist. xlviii. al. xlv. ad Cornelium pag. 91. edit. oxon. ecclesiam romanam Petri causa ecclesiam principalem, et matricem vocet. „ Nos „ singulis navigantibus, inquit, ne cum scandalo ullo „ navigarent, rationem reddentes, scimus nos hortatos „ eos esse, ut ecclesiae catholicae radicem, et matricem agnoscerent, ac tenerent. „ Et epist. lix. al. lv. pag. 131. cum dixisset, super Petrum a Domino aedificatam esse ecclesiam, tum pag. 135. „ Post ista adhuc „ insuper pseudo-episcopo sibi ab haereticis constituto, „ inquit, navigare audent et ad Petri cathedram, atque „ ad ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis „ exorta est, a schismaticis, et profanis litteras ferre, „ nec cogitare eos esse romanos, quorum fides apostolo „ praedicante laudata est, ad quos perfidia habere „ non possit accessum „. Videat nunc Fellus, num haec cadere in episcopos omnes possint, ut in notis ad epistolam xlviii. iactat. Iam vero sunt haec ipsa verba Cypriani, quae certe ecclesiae uni romanae competunt, ita iis quae Cyprianus complexus libro de unitate ecclesiae est, tam similia, ut ovum ovo. De ecclesia igitur, et cathedra romana principali loquutus Cyprianus necesse est eo ipso libro. Confer Baluzii adnotationes in hanc lix. al. lv. epist.

(1) Id enim postulat, quod idem habet Cyprianus de radiis, de rivis, deque ramis. Confer not. 2. p. 59. huius volum. Consule praeterea, quae ex epistola Cypriani ad Cornelium lix. al. lv. descripsi notatione superiore, quo ille loco agit de pseudo-episcopo Fortunato, qui Felicissimum Romam cum litteris miserat, ut Cornelium pontificem circumveniret. Ecclesiam namque urbis Romae et cathedram Petri (cui Petro Christus claves regni caelorum dederat, quemque petram, cui inaedificaturus suam ecclesiam esset, appellarat), et ecclesiam principalem, unde unitas sacerdotalis exorta fuerit, vocat. Sic, si romana ecclesia, et principalis est, et cathedra Petri, et unitatis sacerdotalis origo, quid est, quod quisquam eos esse in ecclesia putet, qui coniungi cum ea societate communionis, consensioneve doctrinae recuset? At hoc quidem sensu rem omnem Rigaltius explicat in notat. ad eam epistolam, quamquam nonnulla postremo loco de appellationibus, ut opinor, suo more adiungit, quae falsa esse videntur. Sed de appellationibus alias. Iohannes Fellus in notationibus ad Cyprian. edit. oxon. ann. 1682, p. 136. hunc ad monarchiam pontificis Cypriani locum spectare negat. Nam intelligi hoc modo Cypriani sententiam oportere censet: Fortunatum, et Felicissimum homines schismaticos, non fortinsem schismaticam novatianorum, sed Cornelium verum, legitimumque romanum episcopum, ac sancti Petri successorem adiisse: cumque seiuncti a communione ecclesiae essent, non ecclesias schismaticas, sed principalem, sive matricem ecclesiam (ubi fidelium corpus versabatur, et ramis adnascentibus perperam a Cypriano opponitur) legitimo pastori coniunctam, et proinde

religio orthodoxa (1) vigeret. Hoc certe sensu *unam veluti dioecesim ecclesiam per totum mundum in multa membra divisam,*

illam, *unde unitas sacerdotalis exorta est*, sollicitasse. At h auctor Pellus vir de anglorum episcopalium grege, eam epistolam, quam illustrere notationibus voluit, oscitans legit, aut si diligenter legit, involvere, implicareque conatus est, ne cum ab ecclesia romana seiunctus esset, contra se ipsum vel probasse, vel publicasse quidpiam videretur. Nusquam enim mirari se Cyprianum dixit, quod Felicissimus, ac Fortunatus non ad novatianos, sed ad orthodoxos confugerint. Quare tota illa Pelli de Novati schismaticis partibus animadversio nugatoria est, nihilque habere in Cypriani litteris firmamenti potest. Quid? si ne *adnascentium* quidem *rumorum*, neque praecipuae urbis basilicae, in qua pontifex cum plebe versaretur, et quocum societate communionis sacerdotes romani minorum aedium sacrarum coniuncti essent (praecipuam enim Romae basilicam matricis nomine a Cypriano vocari Pellus existimat) Cyprianus meminerit? Tota igitur Pelli notatio inanis et commentitia est. Iam vero Cyprianus cum libro de *unitate ecclesiae* in Petro fundatam esse ecclesiam, ex eoque ortam unitatem sacerdotalem, ut radii a sole oriuntur, dixerit (*vide supra not. 2. p. 59. huius vol.*), *et epist.* XXXIII. *al.* XL. *pag.* 83. *edit. oxon. cathedram unam esse super Petrum Domini voce fundatam* testatus sit, idque confirmarit *epist.* LIX. *al.* LV. *p.* 131., *et epist.* LXXI. *al.* LXXX. *p.* 191., pronunciaritque, primatum fuisse Petro a Christo tributum, quamquam ille reprehensus reprehendenti Paulo consenserit, nec *primatum* ei obiiciendum, propterea quod recte moneret, potuerit. *Epist.* LXXI. *ad Quintum p.* 124. *seqq.* ubi „ Nec Petrus, *inquit*, quem primum Dominus „ elegit, et super quem aedificavit ecclesiam suam, „ cum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumsit, ut diceret, se PRIMATUM tenere, et obtemperari a NOVELLIS, ET POSTERIS sibi potius oportere. Nec despexit Paulum, quod ecclesiae prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimae, quam Paulus vindicabat, facile consensit, documentum scilicet nobis et concordiae, et patientiae tribuens, ut non pertinaciter nostra amemus, sed quae aliquando a fratribus, et collegis nostris utiliter, et salubriter suggeruntur, si sint vera, et legitima, ipsa potius nostra ducamus „. Quem in locum recte est a Constantio *tom.* I. *epist. romanor. pontif. praef. num.* VII. *pag.* V. animadversum, primatum Petri non fuisse negatum, sed confirmatum a Cypriano, ut qui Petrum *primum electum*, ac *super Petrum fundatam esse ecclesiam fateretur*. Confer Facundum hermianensem sexti saeculi scriptorem, *l.* I. *c.* II. *pag.* 722. *edit. opp. Sirmon. paris. an.* 1696. *t.* II. Quum, inquam, haec de Petro Cyprianus statuerit, indeque *epist.* LII. *al.* LV. *ad Cornelium pag.* 135. cathedram Cornelii Petri esse cathedram, et ecclesiam principalem (quae verba nusquam de alia ulla ecclesia usurpavit) testatus sit, relinquitur sane, ut cathedrae Petri ius, principatumque in romanos pontifices Petri successores manasse defenderet. Quamobrem sapienter Baluzius *not.* LXIII. *in epist.* LV. *Cypriani p.* 193. *edit. venet. an.* 1728. „ Omnes machinas, *inquit*, movent haeretici, ut ostendant, nihil hic extraordinarium tribui ecclesiae romanae, principalem vocari dicentes pro magnitudine sua, ut in *epist.* LXIX. *pag.* 143. ait Cyprianus, quia in principe civitate constituta erat, quia prima est ordine. Et tamen sciebant, Irenaeum episcopum lugdunensem Cypriano antiquiorem scripsisse *lib.* III. *cap.* III. *necesse esse omnem ecclesiam* concurrere ad romanam propter *potentiorem*, sive *potiorem*, ut alii scribunt, *principalitatem*. Haec autem potentia principalis non potest referri ad potentiam romani pontificis in imperio, quae nulla penitus erat, sed ad potentiam eius in ecclesia, quam oportet fuisse maximam, cum Irenaeus eam vocet principalem. Adversus hunc Irenaei locum, utpote magnae auctoritatis, vehementer disputant Irenaei interpretem Nicolaus Gallesius, David Blondellus, et Iohannes Clericus in sua historia ecclesiastica, ubi contendit, Irenaei interpretem debuisse scribere *potiorem antiquitatem*, id est, ut ille explicat, maiorem. Possumus tamen advertere, Tertullianum dixisse in libro de praescriptionibus adversus haereticos nobis auctoritatem praesto esse ex urbe Roma, et Cyprianum non semel dixisse ecclesiam aedificatam esse super Petrum, et exordium unitatis ab eo proficisci, quae verba magni momenti sunt in hac causa. Denique observandum est, Cyprianum cum conqueritur de audacia schismaticorum, qui post iudicium episcoporum Africae, provocaverant ad cathedram B. Petri, atque ad ecclesiam principalem, nullo modo respexisse ad magnificentiam urbis Romae, cuius illi praesidium non implorabant, sed ad Cornelium. Erat enim causa ecclesiastica. Itaque certum esse hic agi de auctoritate episcopi romani, ad quem antiquitus confugere solebant episcopi, qui se a collegis suis oppressos querebantur, ut isti schismatici. Confundit autem Cyprianus cathedram Petri cum ecclesia principali, quia cathedra Petri est ecclesia principalis, et ecclesia principalis est cathedra Petri. Istud ergo puto negari non posse. Ceterum Augustinus *libro* II. *de baptismo contra donatistas cap.* I. agnoscit in Petro apostolatus principatum „.

(1) Cyprianus *epist.* LXVIII. *ad Stephanum papam, al.* LXVIII. *tom.* I. *epist. romanor. pont. edit. Constantii pag.* 213., de Marciano arelatensi episcopo agens, qui se Novatiano coniunxerat, „ Cui rei nostrum est, *inquit*,

unumque esse episcopatum multorum episcoporum concordi numerositate diffusum, Cyprianus dixit. Quapropter *primatum* fuisse *Petro datum* animadvertit, ut eo uno capite (1) constituto *una Christi ecclesia, et cathedra una monstretur.* Atque ut omnes perspiciant, Cypriano auctore, non potestatem regendae universae ecclesiae, sed legem cuique episcopo fuisse datam servandae unitatis cum eo, qui coetui christianorum universo praesit, vigilandique una, ne quibus haeresibus evangelica dogmata vitientur, animadvertendum etiam atque etiam est, eodem ipso antistite carthaginiensi teste, id onus etsi maxime episcopis, presbyteris tamen, itemque laicis fuisse impositum (2). Quotus autem quisque est, qui ius regendae, administrandaeque ecclesiae, non universae dico, sed singularis cuiuspiam concessum presbyteris, laicisque, Cypriano iudice, arbitretur? Nam ille de singularibus ecclesiis agens, episcopis (3) eam potestatem esse divini-

,, consulere, et subvenire. . . qui divinam clementiam ,, cogitantes, et gubernandae ecclesiae libram tenentes, ,, sic censuram rigoris peccatoribus exhibemus, ut tamen ,, lapsis erigendis, et curandis vulneratis bonitatis, et ,, misericordiae divinae medicinam non denegemus. ,, Quapropter facere te oportet plenissimas litteras ad ,, coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra ,, Marcianum. . . . collegio nostro insultare patiantur. . ,, Qui episcopo Cornelio in catholica ecclesia de Dei ,, iudicio ordinato, profanum altare erigere, et adulteram cathedram collocare . . . tentaverit . . . Dirigantur in provinciam, et ad plebem Arelate consistentem a te litterae, quibus abstento Marciano, alius ,, in locum eius substituatur. . . Copiosum corpus est ,, sacerdotum concordiae mutuae glutino, atque unitatis vinculo copulatum, ut si quis ex collegio nostro haeresim facere, et gregem Christi lacerare, et ,, vastare tentaverit, subveniant ceteri, et quasi pastores utiles, et misericordes, oves dominicas in gregem ,, colligant ,,. Adnotandum autem hic est, scriptum a Cypriano fuisse Stephano, ut Stephanus ipse deturbari Marcianum de episcopatus gradu faceret, quod *primatus* romani pontificis indicium est; deinde confessum Cyprianum fuisse, omnes episcopos una cum romano coniunctos curare omnium salutem debere, ne haeresibus grex Christi dividi, perdique possit.

(1) Confer. supra *pag.* 46. *seq. huius vol.*

(2) Presbyteri enim, ac diaconi Romae consistentes, anno 250. Cypriano episcopo scripserunt hoc modo, *epist.* XXXVI. *al.* XXX. *p.* 71. *op. Cypr. edit. oxon.* ,, Pro tuo more fecisti, qui rem nobis sollicitam nunciare voluisti. Omnes enim nos decet pro corpore ,, totius ecclesiae, cuius per varias quasque provincias ,, membra digesta sunt, excubare ,,. Id quod nusquam Cyprianus negavit. Immo vero *epist.* XXXV. *al.* XXIX. *pag.* 69. ad eosdem presbyteros, diaconosque scribens, ,, Et dilectio communis, *inquit*, et ratio exposcit, nihil ,, conscientiae vestrae subtrahere de his, quae apud ,, nos geruntur, ut sit nobis circa utilitatem ecclesiasticae administrationis commune consilium ,,. Atque in *l. de unitate eccl. p.* 108. *edit. oxon.* ,, Unitatem, ,, *inquit*, firmiter tenere, et vindicare debemus maxime ,, episcopi, qui in ecclesia praesidemus ,,. Tó *maxime* autem satis indicat, incumbere id onus non modo presbyteris romanis, qui loco pontificis ecclesiam regebant, verum etiam aliis, sed magis episcopis, ut qui ecclesiis praefecti sint.

(3) Cyprianus *epist.* LXXII. *ad Stephanum pag.* 198. ,, Habere in ecclesiae (nempe *suae*) administratione voluntatis suae arbitrium liberum praepositum unumquemque, *scribit*, rationem actus sui Domino redditurum ,,. *Epist.* LV. *al.* LII. *ad Antonianum pag.* 112. *per urbes singulas ordinatos esse episcopos* affirmat. *Epist.* XVI. *pag.* 36. ,, Aliqui, *inquit*, de presbyteris, nec evangelii, nec loci sui memores, sed neque futurum ,, Domini iudicium, neque nunc sibi praepositum episcopum cogitantes, quod numquam omnino sub antecessoribus factum est, cum contumelia, et contemptu praepositi totum sibi vendicant. . . Contumeliam ,, episcopatus nostri dissimulare, et ferre possum, sicut ,, dissimulavi semper, et pertuli; sed dissimulandi nunc ,, locus non est ,,. *Epist.* XXXIII. *al.* XXVII. *pag.* 66. *omnem actum ecclesiae per praepositos*, hoc est *episcopos*, *gubernari oportere, idque divina lege fundatum esse con-*

tus tributam saepe dicit, presbyteris autem, laicisve numquam. Plus vero potestatis ab eo presbyteris in universam ecclesiam, quam in singularem aliquam fuisse tributum, quis credat? Itaque de societate communionis cum ecclesiae capite, primaque cathedra, deque diligentia, quam unusquisque, quod ad se attinet, adhibere debet, ne oriantur divisiones, neve religio labefactetur, loquutus fuerit in epistola ad Antonianum, atque in singulari de ecclesiae unitate libro, necesse est.

Atque est eodem modo intelligendum, quod *de uno episcopatu, cuius a singulis pars in solidum teneatur*, scribit (1). *Unus enim est in principio, in capite, in fundamento, ac principe ecclesiae, ex quo ceteri episcopi, ut radii ex sole, utque rivi ex fonte*, proficiscuntur, (2) et cui, ut arbori rami, haerent, doctrinaeque consensione iunguntur. *A singulis autem pars tenetur*, propterea quod suum quisque gregem singularem regat; *in solidum* vero, qnod christiani singuli, in primisque episcopi, id agant, atque enitantur necesse est, ut ecclesiae primo moderatori, atque principi iuncti, non ex coetu modo singulari, cui ipsi praesunt, sed etiam ex universa christiana re publica, quod ad ipsos attinet, (3) utque vires eorum ferunt, errores depellant, prospiciantque saluti coetuum christianorum. Quare si antistes alicuius ecclesiae in haeresim incidat, eius gregi a quocumque episcopo opem, atque auxilium esse Cyprianus ferendum statuit. Si enim episcopus ut imprudens navarchus in discrimen se coniecerit, perieritque, periculumque sit, ne christiani illius fidei curaeque crediti naufragium faciant, tunc dandam esse cuique

tendit. Loquitur autem de singulari episcopi cuiusque ecclesia. *Epist. enim* LII. *al.* LV. *pag.* 136. *portionem gregis singulis pastoribus adscriptam*, dicit, *quam regat unusquisque, et gubernet.*

(1) Confer notat. 2. *pag.* 27. *huius vol.*

(2) Vide notat. 2. *pag.* 59. *seq.*

(3) Cyprianus *epist.* LXVIII. *al.* LXVII. *pag.* 178. *edit. oxon. an.* 1682. „ Idcirco, *inquit*, copiosum corpus „ est sacerdotum concordiae mutuae glutino, atque „ unitatis vinculo copulatum, ut si quis ex collegio „ nostro haeresim facere, et gregem Christi lacerare, „ et vastare tentaverit, subveniant ceteri, et quasi pastores utiles, et misericordes, oves dominicas in gregem colligant. Quid enim si in mari portus aliquis „ munitionibus suis ruptis infestus, et periculosus esse „ navibus coeperit, nonne navigantes ad alios proximos „ portus naves suas dirigunt, ubi sit tutus, et salutaris „ introitus, et statio secura?.. Quod nunc esse apud „ nos debet, frater charissime, ut fratres nostros, qui „ vitatis Marciani scopulis petunt ecclesiae portus salutares, suscipiamus ad nos prompte, et benigna humanitate... Nam etsi multi pastores sumus, unum „ tamen gregem pascimus, et oves universas, quas Christus sanguine suo, et passione quaesivit, colligere et „ fovere debemus, nec pati simplices, et dolentes fratres nostros crudeliter despici, et superba quorumdam praesumtione calcari. „ Confer I. A. Blancum *lib.* I. *della politia della chiesa cap.* III. §. XLII. *num.* VIII. *pag.* 321. *seq. tom.* III.

praesuli christiano operam dicit, ut tam saeva tempestas (1) sedetur, iactarique fluctibus miseri desinant, inque portum devehi verae doctrinae, et salutis possint. Haec vero omnia cum satis manifesta testimoniis Cypriani sint, plane, meo quidem iudicio, demonstrant, quo tandem sensu sint eiusdem Cypriani verba de uno episcopatu intelligenda. Quamobrem non est, cur nos Felli, Binghami, aliorumque protestantium conturbet opinio, parem in administranda ecclesia universa auctoritatem omnibus episcopis a Cypriano tributam pugnantium (2).

II.

Unumquemque episcopum, si de servanda religione agatur, universalem pastorem esse, et totius mundi christiani antistitem, neque dictum palam a Cypriano est, neque est consequens ex illius testimoniis, quae describi a protestantibus consueverunt.

Altera est pars huius disputationis de episcopis, num, Cypriani sententia, supremam obtineant totius ecclesiae catholicae *inspectionem*. Ac video (3) esse permultos, et eos quidem non modo de presbyterianorum, et lutheranorum, sed etiam de episcopalium anglorum secta, qui, auctore Cypriano, quemque episco-

(1) Vide *not. superiorem.*

(2) Fellus, in *not. ad lib. 1. Cypr. de unitate eccles. pag. 109. edit. opp. Cypr. oxon., singulos episcopos omnem episcopatum pleno iure obtinere,* ex his Cypriani verbis concludit. Quod quam sit παράδοξον, atque absurdum, ostendimus Cypriani auctoritate. Binghamus autem *lib. II. orig. et antiquitatum ecclesiasticarum cap. V. §. II. pag. 3. edit. halensis ann. 1724. tom. 1.* „ Non dicit, „ *inquit*, Cyprianus monarchiam in uniuscuiusque episcopi manibus, sed potestatem toto episcoporum collegio diffusam esse, quorum quisque universam Dei ecclesiam pascere, et haeresim ex unaquaque eius parte expellere suo iure posset. Hoc sensu potestas „ episcopi eugubiensis tam late se extendebat, quam „ episcopi romani „. Atque haec quidem ita se, Cypriani sententia, habere contendit Binghamus, si sermo sit de religione. Sin autem de rebus, quae ad fidem non attinent, agatur, *nihil* tunc, addit Binghamus, *erat ipsis commercii cum aliorum dioecesibus, sed suae solim dioeceseos negotiis intentum quemque esse oportebat.* At primum, quam sit cum Cypriani sententia pugnans, ostensum hactenus est. Nam praecipuas ille semper romanis episcopis partes tribuit. Alterum, si de levioribus quibusdam rebus dicatur, ferri quidem potest; si autem de rebus magni momenti, non item. Qua de re dicam paullo post diligentius.

(3) Ut mittam de ceteris, quos supra numeravi, presbyterianis Calvini sectatoribus dicere, satis erit unum nominasse Salmasium, qui *cap. VII. de primatu papae pag. 97. seqq. edit. lugdun. batavor. an. 1645.* scribit hoc modo: „ Hucusque ecclesiae tempora transmisimus, quibus alios non habuisse probatur rectores „ praeter solos episcopos, eosque inter se omnes pares, „ ac nemini nisi Deo administrationis suae rationem „ redditures, ut diserte Cyprianus testatur etc. „. Huic praeter Buddeum, ceterosque lutheranos, quorum est a nobis ante facta commemoratio, assentitur Salomon Deylingius *parte IV. obser. sacrar. exercit. VI. de novitate regiminis monarchici in ecclesiam universam, observ. IV. pag. 449. edit. lips. an. 1747.* Ex episcopalium vero anglorum numero Binghamus fuit, cuius est ea, quam hoc loco descripsi, de Cypriani mente sententia, *lib. II. antiq. eccles. cap. V. §. 1. pag. 3. tom. 1. edit. halens. an. 1724.*

pum aequales habere in regunda universa partes, putent. Hanc vero summam ecclesiasticorum praesulum auctoritatem non in *exteriore*, et *politica administratione*, quam vocant, sed in doctrina Christi servanda, custodiendaque versari dicunt. Nam eorum cuique, si aut haeresum, aut turbarum caussa, religionem in discrimen adduci intelligat, suum ius persequi, ac non minus quamvis aliam dioecesim, quam suam, regere licere. Ac dioeceses quidem ad ordinem rectum pacis tempore servandum olim pertinuisse. Sed cum religio latissime pateat, inque orbem universum propagata sit, factum sane ita fuisse, ut si haec oppugnata a quoquam, aut vitiata alicubi esset, universa ecclesia una dioecesis, grexque unus Christi videretur, episcopique omnes id eniterentur, idque contenderent, ut summi pastoris ovibus, ubicumque tandem versarentur, quemadmodum poterant, opem ferrent. Quare quemlibet episcopum hoc sensu *universalem fuisse pastorem*, *totiusque christiani orbis antistitem.* Ad eam vero rem demonstrandam abuti protestantes solent non testimoniis Cypriani (1) solum, sed etiam Gregorii nazianzeni, (2) Basilii, Chrysostomi, Augustini, eiusque scriptoris, qu epistolam ad Iacobum *fratrem Domini* Clementis romani nomine publicavit.

Ego vero etsi ius cuique episcopo esse, quam possit, opem ecclesiis in religionis periculum adductis intendere, non ita tamen esse defendo, ut ipse per se intendat, quasi caput sit, pastorque ecclesiarum, qui nullum se habeat, agnoscereque debeat auctoritate superiorem. Nam Cyprianus in iis (3), quibus protestantes confidunt, locis, quamvis de tuenda *fide*, ac religione agat; tamen omnes in ea re gerenda coniunctos esse romano antistiti oportere fatetur, quod is primatum obtineat, priorque prospicere commodis, salutique debeat ecclesiarum, efficereque, ut qui corrumpere evangelii decreta student, de gradu deiecti, communio-

(1) Abutuntur haeretici Cypriani *epist.* LXVIII. *al.* LXVII. ad Stephanum, ex qua nos quaedam supra descripsimus *pag.* 47. *huius vol.* Cetera autem, quae inde afferunt, sanctissimi viri verba, sic habent: „ Copiosum corpus est sacerdotum concordiae mutuae glutino atque unitatis vinculo copulatum, ut si quis ex „ collegio nostro haeresim facere, et gregem Christi „ lacerare, et vastare tentaverit, subveniant ceteri „. Confer quae loco indicato *pag.* 46. *seqq.* protuli eius episcopi carthaginiensis ex *libro de unitate ecclesiae*, exque *litteris ad Antonianum*, *ceterisque epistolis* testimonia.

(2) Horum omnium sententias paullo post diligenter describam.

(3) Vide quae supra disputavi *pag* 60. *seqq. huius. vol.*

ne sacrorum (1) prohibeantur. Atque hoc sane modo intelligen-

(1) Sic enim in iisdem ad Stephanum litteris Cyprianus scribit: „Facere te oportet plenissimas litteras ad coepiscopos nostros in Galliis constitutos, ne ultra Marcianum pervivacem, et superbum, et divinae pietatis ac fraternae salutis inimicum collegio nostro insultare patiantur „. Nam si episcoporum par erat auctoritas, neque praestantior Cypriano, eiusque collega Stephanus potestate erat, quid causae fuit, cur Cyprianus opus esse arbitraretur opera Stephani, ut ne galli deinceps a Marciano ordini praesulum insultari ferrent? Tanti enim aestimata ab gallis fuisset epistola Stephani, quanti Cypriani, si aequalis eorum in regunda ecclesia potestas, auctoritasque fuisset. Neque vero si Stephano se Cyprianus aequasset, umquam haec addidisset: „ Dirigantur in provinciam et ad plebem „ Arelate consistentem a te litterae, quibus, abstento „ Marciano, alius in locum eius substituatur, et grex „ Christi, qui in hodiernum ab illo dissipatus, et vulneratus contemnitur, colligatur„. Quemadmodum enim causa litterarum Stephani ab episcopis gallis, plebeque arelatensi *abstentus Marcianus, aliusque in locum eius substitutus*, teste Cypriano, *fuisset*, nisi primas inter eos Stephanus partes, Cypriani quidem sententia, obtinuisset? Non enim permoti magis Stephani epistolis fuissent, quam africanorum episcoporum. Quid igitur illud est, *dirigantur a te litterae, quibus* (hoc est quarum vi) *abstento Marciano alius in locum eius substituatur*? Nugatur ergo more suo, inepteque, ne gravius dicam, caussam agit huiusce aetatis haereticorum Salmasius *loco supra indicato*, ubi sic habet: „ Per ea tempora qualis primatus romani episcopi fuerit, et ex primatu „ auctoritas, in anterius positis vidimus . . . Nullus supra „ episcopos episcopus potestate, nullus archiepiscopus „ nomine in ulla usquam provincia tum auditus, aut „ habitus est „. Haec enim si vera essent, quo tandem modo consisterent, quae sunt a Cypriano adversus arelatensem Marcianum scripta? Sed Salmasius *n. sts. p.* 324. ταραχῆς illius (quid enim monstrum paralogismorum, et ineptiarum liberum vocem?) *de primatu papae*, frustra nos Cyprianum romani pontificis primatus eiusdem testem appellare scribit. Primo, quod sit ex hac illius epistola consequens, Faustinum lugdunensem tanti Stephanum, quanti ipsum Cyprianum fecisse, ut qui ad utrumque de Marciano arelatensi litteras dederit, neque Stephano quidquam tribuerit, quo vel coniectura assequi possimus, fuisse hunc auctoritate aliis antistitibus excellentiorem. Secundo, quod sui etiam muneris esse confirmet, ut in communi gregi Christi servatoris consulat. Nam etsi pastores, *inquit*, multi sumus etc. Tertio, quod non minus se, quam Stephanum liberam gubernandae ecclesiae tenere dicat, quod non dixisset, si Stephanum se esse praestantiorem putasset. Quarto, quod Stephanum admoneat officii sui, eique quid fieri velit, ostendat. Quinto, quod e pontifice non quidem deiiciendum de dignitate Marcianum, sed scribendum ad episcopos Galliarum, et plebem arelatensem praescribat, ut Marcianum prohibita communione ecclesiae, adimant administrationem episcopatus; nam plebem ea aetate in eligendis episcopis κῦρος *auctoritatem* obtinuisse. Sexto, quod narret scriptum ad se quoque a Faustino lugdunensi fuisse, non aliam certe ob caussam, quam ut ei subsidio esset. Septimo, quod dicat ab se, ceterisque afris episcopis fuisse communione africanarum prohibitum Novatianum, quare prohibere item Marcianum poterant, quem Novatiani partibus studere norant. Octavo, quod moneat Stephanum, ut scribat ad arelatenses, ut alium sibi episcopum deligant; in quam sententiam ab ipso Cypriano scriptae fortasse litterae in Galliam ferrent.. Nono, quod deprecatos fuisse arelatenses testetur, non unius Stephani, sed etiam reliquorum episcoporum *opitulationem*. Decimo, quod nihil in epistola Cypriani ad Stephanum sit, quod auctoritatem, qualem nos volumus, pontificis adstruat; immo vero Lucium, et Cornelium suos item vocet antecessores, eoque consilio certiorem se a Stephano fieri successionis Marciani velit, ut sciat quocum sibi communicandum sit; quo propinquiores gallis romani, quam afri essent. Neque vero haec Salmasius solum iactat, sed etiam Fellus, qui eo impudentiae devenit, ut Cyprianum potius, si quid inde consequens esset, auctoritate fuisse potiorem Stephano, *in adn. ad hanc epist.* statuat *pag.* 177. Ego vero perspicue, ac palam ex Cypriani epistola constare demonstravi, rogatum a Cypriano fuisse Stephanum, ut suis litteris Marcianum damnaret, aliumque illius loco eligendum decerneret. Quam nostram animadversionem declinare quidem circuitione verborum Salmasius, ac Fellus possunt, refellere certe non possunt. Primum autem Salmasii argumentum inane est. Nego enim tanti a Faustino habitum Cyprianum, quanti Stephanum. Nam etsi illis ad utrumque scripsit, tamen non ita scripsit, ut utrumque pari potestate praeditum diceret. At Faustini litterae perierunt. Fateor. Non ergo quae illius fuerit de Stephani primatu sententia assequi Salmasius, nisi forte ex Cypriani litteris, potuit. Iam vero Cyprianus quantum auctoritate Stephanus valeret ostendit, cum Stephani litteris, non suis vim tribuat *substituendi alium in Marciani locum*. Alterum Salmasii argumentum non minus est futile. Etsi enim suas item esse partes Cyprianus affirmat, ut in communi Christi gregis saluti consulat, tamen non ita affirmat, has sibi partes competere, ut aequalis esse Stephano videatur. Eademque ratione tertium Salmasii argumentum explodi potest. Liberam enim administrandae ecclesiae omnes episcopi tenent, sed non ita, ut par omnium sit auctoritas, cum Cyprianus episcopo romano ius esse decernere de substituendo alio quopiam in Marciani locum, dicat. Est

dae omnino sunt Gregorii (1) nazianzeni de Cypriano, Basilii de

porro quartum omnino ridiculum. Quis enim negat moneri ab inferiore magistratu magistratum superiorem posse, et periclitanti reipublicae, quemadmodum ratio, tempusque postulet, opem ferat? Quasi vero ex epistolis, quae continentur ab episcopis ad romanum pontificem scribuntur, quibusque quid facto sit opus exponitur, concludere quisquam possit, sententia episcoporum huius aetatis, romanum episcopum esse ceteris auctoritate parem. Est vero quintum argumentum plenum ineptiarum. Non enim a quibus eligendi essent episcopi quaerimus, sed an litteris Stephani iussi galli fuerint, ut in Marciani locum alius quispiam substitueretur. Affirmat Cyprianus, et ex hac eius epistola liquet; haeretici vero invidia, malevolentiaque permoti, quin videant, quae tam sunt manifesta, impudenter negant. Ad sextum dico, scriptum ad Cyprianum a Faustino fuisse, ut subsidio esse collegis ne gravaretur, sed neque Faustinum, neque Cyprianum se romano aequasse, quod ex epistola ipsa Cypriani liquet. Nihil ad septimum respondeo, cum certum sit prohiberi communione ecclesiae africanae Marcianum, atque Novatianum potuisse, quin quidquam de romanae sedis auctoritate deriperetur. Est item commenticium quod a Salmasio octavo loco opponitur. Ubinam enim habet Cyprianus, scriptas ab se litteras in Galliam fuisse, quibus alius in locum Marciani substitueretur? Hoc de uno Stephano palam dicit, de se autem nullo modo. Est praeterea nonum simile superiorum, quare omittatur. Nego quod decimo loco sumit, nihil esse in epistola Cypriani, quod nobis praesidio esse possit. Esse enim quaedam, et ea quidem satis perspicua, demonstratum est. Nam quod Lucium, Corneliumque antecessores suos Cyprianus vocet, nullius momenti est. Antecessores enim vocat, ratione episcopatus; ceterum proprie id Stephano competere confirmat. „ Servandus est, *inquit*, antecessorum nostrorum beatorum „ martyrum Cornelii, et Lucii honor gloriosus, quo„ rum memoriam cum nos honoremus, multo magis „ tu frater charissime honorificare, et servare gravita„ te, et auctoritate tua debes, qui vicarius, et suc„ cessor eorum factus es „. De propinquitate gallorum, ac romanorum quod Salmasius scribit, nihil moror. Non enim propinquitatis causa, sed maioris auctoritatis, ut vidimus, ad Stephanum Cyprianus scripsit. Ad Felium quod attinet, non est opus ut plura dicam, quam dicta a Balusio fuerint in notationibus *ad* LXVII. *Cyprian. epistol. edit. venet. an.* 1728. *pag.* 253. Habet enim Balusius hoc modo: „ Quamvis unus sit episco„ patus, cuius pars a singulis in solidum tenetur, quam„ vis ceteri episcopi subvenire debeant, inde tamen „ non sequitur, romanum episcopum praecipuas par„ tes. . . pro suo primatu non sustinuisse (ut exponen„ sis Felius iactat). . . cum Stephanum roget Cyprianus, „ ut gallos episcopos plenissimis litteris ad deponen„ dum Marcianum, et alium ei substituendum excitet „ etc. „ Multa de hac re disputant Baronius *ad an.* CCLVII. *num.* VIII., Pamelius *in not. ad hanc Cypriani epist. pag.* III. *edit. opp. Cypr. ann.* 1666., et Iosephus Augustinus Orsius *histor. eccl. lib.* XII. *num.* LXXXVII. *pag.* 302. *edit. rom. an.* 1748. *tom.* III., Sanderus *de visibili monarchia ecclesiae lib.* VII. *pag.* 292. *edit. lovanien. an.* 1571.

(1) Gregorius nazianz. *orat.* XVIII. *in laud. Cypr. pag.* 281. *edit. colon. an.* 1690. „ Neque carthaginien„ si tantum ecclesiae, nec Africae ab eo, et propter „ eum etiamnunc clarae, et celebri praeficitur, ἀλλὰ „ καὶ πάσης τῆς ἑσπερίου, σχεδὸν δὲ καὶ τῆς „ ἑῴας αὐτῆς, νοτίου τε καὶ βορείου λήξεως, „ ἐφ' ὅσα ἐκεῖνος ἦλθε τῷ θαύματι. *Sed etiam* „ *toti occidenti, ac prope etiam orienti, australibus item,* „ *et septemtrionalibus regionibus, quorumque illius admi*„ *ratio pervenit.* „ At haec de fama, deque existimatione virtutis, non de *iurisdictione*, ut aiunt, dicta sunt, ut quisque legens cognoscere, atque perspicere plane potest. Neque vero Gregorius adscribere Cypriano poterat, quae Cyprianus propria esse pontificum romanorum non cognorat modo, sed etiam litterarum mandaverat monumentis. Nam ut mittam de iis iterum testimoniis, quae supra descripsi, dicere, nota sunt quae idem episcopus carthaginiensis ad episcopos Hispaniae de Basilide, et Martiali antistitibus, qui rei gravissimorum scelerum fuerant, scripsit. Anno enim 254. cum Basilides de sede fuisset deiectus, propterea quod *libello idololatrico maculatus esset*, Romam venit, reque aliter atque gesta fuerat, narrata, sibi restitutam est a Stephano pontifice. Id ut est africanis episcopis nunciatum, tantum abfuit, ut Cyprianus actum id a Stephano contra ius fasque fuisse (quasi hac tanta potestate careret) diceret, ut extortum fraude, doloque Basilidis fuisse confirmaret, numquam vero ius restituendorum suis sedibus episcoporum romano antistiti adimendum defenderet. Scribit autem Cyprianus hoc modo, *ep.* LXVII. *al.* LXVIII. *pag.* 172. „ Nec rescindere ordinationem „ (eius, qui Basilidi suffectus fuerat) iure perfectam „ potest, quod Basilides post crimina sua detecta, et „ conscientiam etiam propria confessione nudatam, „ Romam pergens, Stephanum collegam nostrum lon„ ge positum, et GESTAE REI, AC TACITAE VERITATIS „ IGNARUM FEFELLIT, UT EXAMBIRET REPONI SE INIUSTE „ IN EPISCOPATUM, DE QUO FUERAT IURE DEPOSITUS. HOC „ EO PERTINET, UT BASILIDIS NON TAM ABOLITA SINT, QUAM „ CUMULATA DELICTA, UT AD SUPERIORA PECCATA EIUS „ ETIAM FALLACIAE, ET CIRCUMVENTIONIS CRIMEN ACCES„ SERIT. NEQUE ENIM TAM CULPANDUS EST ILLE, CUI NE„ GLIGENTER OBREPTUM EST, QUAM HIC EXECRANDUS, QUI „ FRAUDULENTER OBREPSIT „. Potuit igitur Stephanus *depositum in episcopatum reponere*. Id enim non negat

Athanasio (1), Chrysostomi de Timotheo, Augustini de se ipso

Cyprianus, quamquam ei obreptum fallacia fuisse scribat, adeoque sedi non esse Basilidem restituendum. Itaque primatum non Cyprianus, sed romanus pontifex obtinebat. Quare labuntur turpissime magdeburgenses, qui rem perspicuam implicare conantur, recteque refelluntur a Nicolao Sandero in *visibili monarchia ecclesiae lib. vii. pag.* 294. *edit. eiusd.* Falsi quoque ineptiae, quum similes sint earum, quas ante usurparant magdeburgenses, ridendae sunt potius, quam refellendae, ut quae cum sententia Cypriani vehementer pugnent. De Athanasio scribit Nazianzenus *orat. xxi. pag.* 377. τῆς οἰκουμένης πάσης ἐπιστασίαν πιστεύεται, *universi terrarum orbis praefecturam assequitur.* Id vero non ita est intelligendum, ut primas in ecclesia Athanasium obtinuisse credendum sit. Qua de re agam *not. seq.* diligenter, et copiosius.

(1) Basilius *ep. lxix. al. lii. ad Athanasium alexandrinum t. iii. ed. paris. an.* 1730. *pag.* 161. Σοὶ δὲ οὐχ ἱκανὸν τοῦτο, *inquit*, ἀλλ' ἡ μέριμνα σοὶ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν τοσαύτη, ὅση καὶ τῆς ἰδίας παρὰ τοῦ κοινοῦ δεσπότου ὑμῶν ἐμπιστευθείσης ἐπίκειται. *Tibi autem id satis non est, sed tanta inest tibi ipsi omnium ecclesiarum cura, quanta illius, quae tibi proprie a Domino nostro concredita est.* At quo consilio dicta haec a Basilio fuerint cum ex hac ipsa, tum ex aliis eius epistolis plane constat. Multa enim perpessus religionis causa Athanasius fuerat, varias, longeque ab Aegypto distantes regiones peragrarat, christianos item plurimos aut in fide confirmarat, aut errantes virtute, doctrinaque sua non in oriente modo, sed etiam in occidente ad verae religionis cultum reduxerat. Quare curam ab eo universae fere ecclesiae susceptam Basilius scribit, primatum autem ecclesiae gestum, non scribit. Nam eum, qui primas in universa christiana re publica partes obtineret, unum pontificem esse noverat. Itaque in eadem ad Athanasium epistola, „ Nobis, *inquit*, *pag.* 162., operae pretium esse „ visum est an episcopum romanum scribere ἐπισκέ„ ψασθαι τὰ ἐνταῦθα, καὶ δοῦναι γνώμην ut „ res nostras *inviset, et sententiam det* ut cum illinc „ communi, ac synodico decreto aliquos mitti diffi„ cile sit, αὐτὸν αὐθεντῆσαι περὶ τὸ πρᾶγμα „ *ipse sua potestate rem aggrediatur* eligens homines „ idoneos ad perferendos itineris labores, idoneos ad „ eos, qui apud nos perversi sunt, lenitate, ac animi „ constantia corrigendos, aeque, et attemperata uten„ tes sermone, secumque habentes, quaecumque post „ ariminense concilium gesta sunt, ad eorum, quae „ per vim illic acta fuerant, dissolutionem „. Haec vero ille quemadmodum ad Athanasium scribens dixisset, si hunc, non romanum episcopum, curam ecclesiae universae ut primatem orbis christiani gerere putasset? Ac nisi is, qui tunc pontificatu Romae potiebatur, primas, Basilii sententia, partes obtinuisset, numquam id sibi Basilius ipse persuasisset fore, ut eius auctoritate, scriptisque perversi homines ab improbitate deterrerentur. Quid? Si is ipse caesariensis praesul *epist. ccxliii. al. lxxiv. ad occidentales pag.* 405. *tom. eod.* scribat: „ Eustathium ex episcopatu eiectum, pro„ pterea quod Meletiano depositus esset, . . ad occiden„ tales se contulisse, . . . epistolamque a Liberio attu„ lisse, ἀποκαθιστῶσαν αὐτὸν *restituentem eum*, quam „ cum ostendisset tyanensi concilio, restitutum suo lo„ co fuisse „? Ita ne vero? Passuri fuissent orientales, ipseque Basilius, ut is, qui deturbatus de sede ab eis fuerat, eam iterum unius pontificis epistola fretus potiretur, nisi id iuris esse romano episcopo tributum existimassent? Atque ut mittam de Damaso dicere, quem ille πατέρα *patrem* appellat, *epist. lxx. al. ccxx. pag.* 163., quis nesciat rogatum a caesariensi romanum fuisse, ut orientales consolaretur, eisque, suos quidem imitatus antecessores, auxilium ferret? *Ibid.* Neque vero fugiebat Basilium, quae in causa Athanasii alexandrini ab Iulio pontifice gesta, quae de romano antistite dicta in concilio sardicensi, quaeque demum attributa sedi apostolicae a Damaso fuissent, quem Damasum solatio sibi fore sperabat. Ac de Athanasio quidem, et synodo sardicensi dicam alio loco opportune. Nunc de Damaso, quoad eius fieri potest, breviter. Is igitur, quod rogatu orientalium, in primisque Basilii (confer huius *epist. ccxliii. al. lxxiv. ad occidentales pag.* 405. *seq.*) in synodo romana *an.* 373. Appollinarium haeresiarcham damnasset, tum aliquandiu post, ut animadversum a Valesio est (*in not. ad lib. v. cap. x. histor. ecclesiast. Theodoriti edit. taurin. p.* 184.), ad orientales eosdem scribens (apud Theodoritum *ibid.*) „ Quod de„ bitam apostolicae sedi reverentiam, *inquit*, exhibet „ charitas vestra, in eo vobis ipsis plurimum praestatis „ filii charissimi. Etsi enim in sancta ecclesia, in qua „ sanctus apostolus sedens docuit, quodammodo con„ venit nos τοὺς οἴακας ἰθύνειν, οὓς ἀνεδεξά„ μεθα *gubernacula regere, quae suscepimus*, tamen fa„ temur hoc honore nos esse inferiores. . . Scitote igi„ tur, quod profanum olim Timotheum Apollinarii „ haeretici discipulum una cum impio eius dogmate „ damnavimus. . . . Quid igitur depositionem Timothei „ παρ' ἐμοῦ *a me* iterum postulatis? Qui et hic *iu*„ *dicio* κρίσει *sedis apostolicae* τῆς ἀποστολικῆς κα„ θέδρας, *praesente etiam Petro alexandrinorum urbis* „ *episcopo*, παρόντος καὶ Πέτρου τοῦ ἐπισκόπου „ τῆς ἀλεξανδρέων πόλεως, depositus est una cum „ magistro ipsius Apollinare „. Haec ille, quae plane demonstrant, quae esset romani pontificis, consentientibus episcopis orientis, ipsoque etiam Basilio, auctoritas. Consule Nicolaum Sanderum *lib. vii. de visibili monarch. eccl. pag.* 334. *seq.*, Baronium *ad an.* 373.

(1) et collegis, et auctoris epistolae ad Iacobum sententiae (2). Quin etiam, si praesnles aliquos *catholicae* ecclesiae episcopos inspectoresque omnium coetuum christianorum appellatos interdum fuisse legimus, non ita est id genus appellationis explicandum, ut illis totius orbis christiani curam, administrationemque fuisse tributam; sed ut eos romano pontifici consensione, communionisque ratione, ut capiti ecclesiae, coniunctos egregiam defendendae religioni, tuendaeque disciplinae operam navasse, arbitremur.

III.

Cyprianine tempore hanc sibi episcopi potestatem inesse existimarint, ut (exceptis controversiis de religione) fas sibi esse de re quacumque (quin cuiquam mortalium rationem redderent) quemadmodum ipsis placuisset, decernere.

Existit autem huiusce disputationis pars tertia ex iis Cypriani verbis, quibus tantam aliquando vim, anctoritatemqne episcopo cuique concedere videtur, ut ei licere dicat, quin reddere

num. 1. *seqq.* VI. *seq.*, Leonem Allatium *de eccles. occidental. et oriental. perpet. consens. lib.* I. *cap.* 21. *pag.* 337. *seq. edit. colon. Agrip. an.* 1648.

(1) Chrysostomus *homil.* VIII. *adversus iudaeos tom.* I. *opp. edit. paris. Montfauconi pag.* 685. n. VII. Ἀναμνήσθητι τοῦ μακαρίου Τιμοθέου .... εἰ ὁ δίκαιος ἐκεῖνος καὶ ἅγιος, καὶ τὴν τῆς οἰκουμένης προστασίαν ἐγκεχειρισμένος etc. *Recordare beati Timothei.* .. *Quod si iustus ille, et sanctus, et universi praefecturam consequutus etc.* Sed haec de Timotheo constantinopolitanus antistes scripsit ob labores, atque itinera salutis mortalium causa suscepta, non ob primatum, quem (ut alio loco videbimus) uni Petro tributum, inque huius successores transmissum fatetur. Rursum quae Chrysostomus *homil. in illud, salutate Priscillam, et Aquilam, tom.* III. *opp. edit. eiusd. pag.* 173. *num.* 2. inquit „ Paulum fuisse totius orbis terrarum „ curam sortitum „ de apostolatu sunt quidem, non autem de primatu, quo carebat, intelligenda. Atque est in profecto sensus similium verborum, quibus in altera de eodem argumento homilia Chrysostomus utitur *tom.* III. *pag.* 180. *num.* 1. *edit. eiusd.*, et in homil. *in terrae motum, et Lazarum, num.* II. *pag.* 786. *tom.* I., quo loco Paulum διδάσκαλον τῆς οἰκουμένης *magistrum orbis terrarum* vocet.

(2) Epistolam pseudo-Clementis ad Iacobum fratrem Domini plenam ineptiarum nihil moror. Quamquam quae ille scribit, a *Iacobo regi non hierosolymitanam hebraeorum ecclesiam modo, sed etiam omnes, quae ubique Dei providentia fundatae sunt,* explicari de apostolatu possint. Non enim desierat apostolus esse Iacobus suscepto episcopatu Hierosolymorum. Extat ea epist. apud Cotelor. *tom.* I. *pp. apostolicor. pag.* 542. *edit. paris.*, et *pag.* 617. *edit. amstelod. an.* 1724., et *apud Coustantium tom.* I. *collect. epist. romanor. pontificum pag.* 3. *in append.* At secum quidem pseudo-Clemens pugnat, qui cum Iacobum ἐπίσκοπον ἐπισκόπων episcopum episcoporum vocet, tum se Petri fundamenti ecclesiae successorem, eamdemque potestatem atque Petrus praestabat, consequutum dicit. Augustini denique locus tam est perspicuus, ut ne oratione quidem egeat. Nam in *praefat. lib. contra duas epist. pelagianor. ad Bonifacium papam, cap.* VI. *p.* 271. *edit. antuerp. ann.* 1700. *tom.* X. „ Neque dedigneris, „ *inquit pontificem alloquens Bonifacium,* quamvis ALTIUS „ PRAESIDEAS, esse amicus humilium .... cum .... „ communis sit omnibus nobis, qui fungimur episco„ patus officio (QUAMVIS IPSE IN EA PRAEEMINEAS CEL„ SIORE FASTIGIO) specula pastoralis; facio quod pos„ sum etc. „ Viden, ut in numero episcoporum, qui curam gregis gererent, praeeminere romanum antistitem oportere Augustinus constituat? Ac de Augustino alias. Sed de aliquot episcopis, qui antistites sunt appellati catholicae ecclesiae universae, agam paullo post opportune. Interea confer Baronium *ad an.* CLXXXVI *num.* II. *seq.*

cuiquam mortalium rationem debeat, de re qnacumque, quemadmodum eidem placuerit, in sua paroecia statuere. Quae verba etsi de disciplina adversarii intelligi oportere iudicant, sunt tamen interdum ita comparata, ut non minus in disciplinam, quam in doctrinam cadere videantur. Quamobrem cnrandum etiam atque ctiam est, ut qui verus eornm, propriusque sit sensus intelligatur. Ego igitur cnm verba Cypriani, eorumque, qui ad ipsum rescribere solebant, considero, in hanc facile sententiam inducor, ut esse eos non de dirimendis controversiis religionis, neque de communi ecclesiae disciplina, quasi immutari episcopi cuiusque arbitratu posset, sed de privatis consuetudinibus singularium ecclesiarum, quas ipsi moderabantur, loquutos putem. Has enim consuetudines cuique praesuli aut confirmare, aut emendare licuisse existimarunt, quin cuiquam, nisi soli Deo, rationem reddere deberet, modo nihil ab se aut improbe, aut perverse gestum arbitraretur. Atque ut omnes intelligant, eum antistitem, qui aut in haeresim incidisset, aut schisma facere non dubitasset, debuisse collegis, in primisque pontifici maximo rationem reddere, consulat lector, quae snpra ex epistola Cypriani ad Stephanum de Marciano arelatensi (1) descripsimus. Marcianum cnim, qui ad novatianos defecerat, seque ab orthodoxorum praesulum communione seiunxerat, decreto Stephani deiici de gradu oportere Cyprianus scripsit; quod numquam scripsisset, si tam late episcoporum quorumque auctoritatem patere putasset, ut eius opinione Deum quidem illi iudicem suorum actorum haberent, hominem autem omnino neminem. Quo magis Salmasii, aliorumque presbyterianorum impndentiam, temeritatemque miror, qui, vivo Cypriano, fas cuique episcopo fuisse defendunt in sua paroecia (2) quae vellet facere, quin ab aliis sibi quidquam metuendum censeret, quasi par omnium ecclesiasticorum praesulum eo tempore dignitas, auctoritasque fuisset. Nam is carthaginiensis antistes in ea, quae est ad episcopos hispanos de Basilide, et Martiali epistola, scribit eos, qui rem male gessissent, reddere suae administrationis rationem collegis debuisse, et deiici potuisse de gradu, et aliquem habuisse, qui ceteris auctoritate

(1) Vide not. 1. *pag.* 61. *huius vol.*

(2) Confer notat. 3. *pag.* 64. *huius vol.*

praecelleret. Nam eos ambos ob nefaria scelera iure (1) pulsos ab episcopis provinciae de sede fuisse (id quod reddendam ceteris a Martiali, et Basilide rationem suorum actuum fuisse demonstrat), et restitui a Stephano potuisse in locum, quem ante occuparant, nisi tam manifestis flagitiis implicati fuissent (2), contendit. Id vero quemadmodum romano antistiti, qui tam longe distaret, adsertum a carthaginiensi fuisset, nisi hic censuisset, esse romani auctoritatem ceterorum episcoporum auctoritate maiorem? Nam quod Stephano, ceterisque pontificibus, ut Fabiano (3), ut Cornelio (4), ut Lucio (5), qui ante Stephanum vixerant, carthaginiensis Cyprianus concedit, episcopis certe reliquis non concedit. Ubinam enim aliorum antistitum ecclesias aut matrices, aut principales vocavit? Vocavit autem romanam hisce nominibus (6), eiusque praesulibus tantam auctoritatem inesse dixit, ut eos et cathedram Petri occupare, et iniuria ab collegis de gradu deiectos restituere (7), pellereque (8) improbos, indignosque

(1) Consule *not.* 3. *pag.* 482. *tom.* IV. *huius op.*

(2) Vide quae scripsi *ead. not.* 3. *p.* 482. *tom.* IV.

(3) Confer *not.* I. *et* II. *pag.* 378. *tom.* IV. *huius operis*, et Cyprianum *epist.* LV. *ad Antonianum al.* LII. *pag.* 104., ubi, „ Factus est autem Cornelius episco„ pus, *inquit*, de Dei, et Christi eius iudicio, ... „ cum nemo ante se factus esset, cum FABIANI LO„ CUS, IDEST CUM LOCUS PETRI, ET GRADUS CATHEDRAE „ SACERDOTALIS VACARET „.

(4) Consule *not.* 2. *pag.* 482. *tom.* IV. *huius operis.*

(5) Cypr. *epist.* LXI. *al.* LVIII. *ad Lucium pag.* 144. *seq. edit. oxon.*

(6) Cypr. *epist.* XLV. *al.* XLII. *ad Cornelium p.* 86. „ Sed quoniam, *inquit*, diversae partis obstinata, et „ inflexibilis pertinacia non tantum RADICIS, ET MA„ TRIS SINUM, atque complexum recusavit, sed etiam „ gliscente, et in peius crudescente discordia, episco„ pum sibi constituit, et contra sacramentum semel „ traditum divinae dispositionis, et catholicae unita„ tis, adulterum, et contrarium caput extra ecclesiam „ fecit. „ Loquitur autem de novatianis, qui ecclesiam romanam in factiones dividere conati fuerant. *Epistola item* XLVIII. *al.* XLV. ad eumdem Cornelium, „ Nos, „ *inquit pag.* 91., singulis navigantibus, ne cum scan„ dalo ullo navigarent, rationem reddentes, scimus „ nos hortatos esse, ut ecclesiae catholicae RADICEM, „ ET MATRICEM AGNOSCERENT, AC TENERENT „. Vidisse haec Rigaltium scribit editor oxoniensis, atque idcirco sic animadvertisse: „ mox de communicatione ro„ mana dicet catholicae ecclesiae unitatem. Sic epis„ tola XLV. radicis, et matris sinum, et alibi cathe„ dram Petri, ecclesiam principalem. Haec fuere tunc „ monarchiae christianae crepundia „. Itane vero crepundia? An non semper a patribus romanae ecclesiae primatus agnitus, probatusque fuit? Sed haec alias. Longe est gravior oxoniensis editoris error. Nam cadere haec Cypriani verba in quamcumque ecclesiam iactat. Quod quam sit absurdum, atque commenticium, cuique epistolam Cypriani legenti constat. De una enim ecclesia romana Cyprianus agit, ad quam ex Africa navigantes venirent. Neque vero quia *epist.* LXXI. *ad Quintum pag.* 194. haereticos ad veritatem, et matricem redire oportere dicit, nobis negotium exhibet. Nam *matricis* nomine ecclesiam intelligit, quacum caeteras communicare, unitatemque servare deberent, cuiusmodi est romana. Nec est ad rem Tertulliani de ecclesiis matricibus *cap.* XXI. libri de praescriptionibus insignis locus. De centro enim unitatis agens Cyprianus, praeter romanam nullam usquam aliam appellandam putavit matricis nomine. Contra Tertullianus de iis ecclesiis loquens, quas ab apostolis institutae erant, alio sensu, eas *matrices* esse vocandas censuit. Quod si ita est, afferat, si potest, oxoniensis aliquem Cypriani locum, in quo praeter romanam, ulla alia indicetur matricis vocabulo. Sed eum afferre non posse certo scio. De ecclesia principali confer, quae scripsi supra *pag.* 60. *huius vol. in not.*

(7) Consule *not.* 3. *pag.* 482. *vol.* IV. *huius operis.*

(8) Confer *not.* 1. *pag.* 66. *huius vol.*

de tam illustri dignitate posse, confessus sit. Quum igitur haec tot decora uni romano inesse dixerit, aliis contra non dixerit, fit ita, ut romani auctoritatem potestate, auctoritateque ceterorum episcoporum putarit esse praestantiorem. Neque vero scelerum violataeque religionis, conflatique schismatis reos solum, sed etiam eos, qui communem disciplinam aut immutare, aut coarctare, laxareve conati essent, iis, qui excellenti in ecclesia dignitate florerent, rationem reddere debuisse Cyprianus scribit, in ea, quae est ad Fidum epistola. Nam cum nunciatum fuisset, Victori presbytero *poenitentia* functo, antequam ecclesiae plene satisfecisset, pacem fuisse a Therapio episcopo africano datam, graviter id quidem Cyprianus, atque collegae, qui in concilium venerant, tulerunt, quod disciplinam communi sententia recte constitutam everti, labefactarique ab uno nollent. Itaque obiurgandum hominem censuerunt, monendumque, ne quid simile in posterum tempus agere auderet (1). Quod si revocandum, quod Therapius decreverat, non putarunt, tamen revocari ab se potuisse testati sunt, ut Fidi reiecerunt sententiam, qui etsi baptizari infantes intra secundum, tertiumve, quo nati essent, diem posse concederet, baptizari (2) tamen non oportere arbitraretur. Quum igitur episcopos, qui contra communem ecclesiae disciplinam aliquid tentavissent, fatente Cypriano rationem actus sui reddere praesulibus (qui in unum locum, concilii celebrandi caussa, convenerant) romanoque pontifici debuisse, constiterit; reliquum est, ut quibus in locis non hominibus, sed uni Deo actus sui rationem reddere episcopum debere dixit, de peculiaribus quibusdam consuetudinibus, deque iis, quae recte gesta fuissent, loquutum Cyprianum fuisse demonstrem. Est autem primum tam clarum, tamque perspicuum, ut ne oratione quidem

(1) Cypr. *epist.* LXIV. *al.* LIX. *pag.* 158. „Legimus, „ *inquit*, tuas litteras, quibus significasti de Victore „ quondam presbytero, quod ei antequam poenitentiam „ plenam egisset, et domino Deo, in quem deliquerat, „ satisfecisset, temere Therapius collega noster „ immaturo tempore, et praepropera festinatione „ pacem dederit. Quae res nos satis movit, recessum „ esse a decreti nostri auctoritate, ut ante legitimum, „ et plenum tempus satisfactionis, et sine petitu, et „ conscientia plebis, nulla infirmitate urgente, ac necessitate „ cogente, pax ei concederetur. Sed librato „ apud nos consilio, satis fuit obiurgare Therapium „ collegam nostrum, quod temere hoc fecerit, et instruxisse, „ ne quid tale de cetero faciat. Pacem tamen „ quomodocumque a sacerdote Dei semel datam „ non putavimus auferendam, ac per hoc Victori „ communicationem sibi concessam usurpare permisimus „.

(2) Cyprianus *ibidem*.

egere videatur. Nam quum morem *rebaptizandorum* haereticorum, qui ad ecclesiae catholicae *unitatem* convertebantur, non ad *fidem*, et religionem ille, sed ad *disciplinam* (qnae pecnliaris ecclesiae africanae, nonnullarumqne aliarum erat) pertinere existimaret; etsi hoc in genere vehementer errabat, tamen ubi periculum esse vidit, ne qui eum ipsnm morem sequi pergerent, communione romanae ecclesiae a Stephano prohiberentur, carthaginiensis concilii decretum, consuetudinemque africanorum opposuit, negavitque ob eam ream unam esse perturbandam pacem, cogendosque episcopos, ut disciplinam, quam hactenus coluissent, abiicerent; propterea quod si quid eiusmodi egissent, rationem actus sui non cuiquam hominum, sed uni Deo reddere deberent (1). Ex qua re intelligitur, non de communi, sed de peculiari disciplina quarumdam ecclesiarnm sermonem a Cypriano fuisse institutum, quibus in locis de ratione actus sui ab episcopo hominibus non reddenda loquutus est. Alioqui pugnantia dixisset, quum non solum reddendam dixerit (si de religione, deque communi disciplina disputaretur), sed etiam presbyteris, diaconibusque romanis (2) reddiderit, quo tempore ipsi (Fabiano martyrio, et vita functo) ecclesiam (3) moderabantur. Extremum est, ut de re bene gesta egisse interdum Cyprianum, cum rationem ab episcopo uni Deo reddendam scriberet, ostendam. Id vero liquet ex epistola cleri romani ad eumdem Cyprianum data. Sic enim habet: » (4) Quamquam bene sibi conscius animus, » et evangelicae disciplinae vigore subnixus, et verus sibi in de-

(1) Confer locum Cypriani supra p. 47. seq. huius vol. Vide praeterea eius ep. lxx. p. 194. seq., et epist. lxxii. ad Stephanum pag. 197. ubi, „ scimus, inquit, „ quosdam, quod semel imbiberint, nolle deponere, „ nec propositum suum facile mutare, sed salvo inter „ collegas pacis, et concordiae vinculo, quaedam pro„ pria, quae apud se semel sint usurpata, retinere. „ Qua in re nec nos vim cuiquam facimus, aut legem „ damus, cum habeat in ecclesiae administratione vo„ luntatis suae arbitrium liberum unusquisque prae„ positus, rationem actus sui Domino redditurus.

(2) Cyprianus epist. xx. al. xv. ad presbyteros, et diacones Romae consistentes p. 42. „ Quoniam comperi, „ inquit, fratres charissimi, minus simpliciter, et minus „ fideliter vobis renunciari, quae hic a nobis et gesta „ sunt, et geruntur, necessarium duxi has ad vos lit„ teras facere, quibus vobis actus nostri, et disciplinae, „ et diligentiae ratio redderetur etc. „ Et epist. xxvii. al. xxxi. ad eosdem pag. 52. „ Post factas ad vos lit„ teras, fratres charissimi, quibus actus noster exposi„ tus, et disciplinae, ac diligentiae quantulacumque „ ratio declarata est, aliud accessit, quod nec ipsum „ latere vos debuit etc. „

(3) Etsi presbyteri, diaconesque romani episcopi dignitate carebant, tamen, quo poterant ratione, ecclesiam, donec pontifex crearetur, moderabantur. Quare epist. inter cyprianicas viii. al. iii. pag. 16. „ Cum „ incumbat, inquiunt, nobis, qui videmur praepositi „ esse, et vice pastoris custodire gregem, si negligen„ tes inveniamur, dicetur nobis, quod et antecessori„ bus nostris dictum est, qui tam negligentes praepo„ siti erant, quoniam perditum non requisivimus, et er„ rantem non correximus etc. „

(4) Epist. inter cyprianicas xxx. al. xxxi. pag. 56.

» cretis caelestibus testis effectus soleat solo Deo iudice esse » contentus, nec alterius aut laudes petere, aut accusationes per» timescere; tamen geminata sunt laude condigni, qui cum con» scientiam sciant Deo soli debere se iudici, actus tamen suos » desiderant etiam ab ipsis suis fratribus comprobari. Quod te, » frater Cypriane, facere non mirum est, qui pro tua verecun» dia, et ingenita industria consiliorum tuorum nos non tam iu» dices voluisti, quam participes inveniri, ut in tuis rebus gestis » laudem tecum, dum illas probamus, inveniremus, et tuorum » consiliorum bonorum haeredes, quia et affirmatores, esse pos» simus ». Hinc qui sit sensus eorum, quae sunt a Cypriano in synodo carthaginiensi, in epistola ad Antonianum, atque in aliis locis dicta, quaeque nobis (1) a protestantibus opponi solent, perspicitur. His ergo quum sit cumulate, ut arbitror, satisfactum, veniam ad quartam propositae disputationis partem.

IV.

Pares ne omnes apostoli potestate, auctoritateque fuerint, an unus aliquis a Christo delectus sit, qui principatum in eo collegio obtineret.

Existit autem haec tam gravis, tamque celebris ex libro Cypriani de *unitate ecclesiae* quaestio, quo quidem in libro, hoc ille fuisse *ceteros apostolos, quod fuit Petrus, pari consortio praeditos, et honoris, et potestatis* (2) confirmat. Atque protestantes quidem, in primisque Claudius Salmasius, nihil plus fuisse Petro, quam ceteris apostolis a Christo tributum (3) censent. Fuerunt

(1) Confer quae scripta sunt *pag.* 47. *seq. huius vol.*

(2) Vide locum supra *pag.* 46. *huius vol.*

(3) Consule Salmasii locum apud Petavium *lib.* III. *de hierarch. ecclesiast. cap.* VII. *num.* VIII. *pag.* 837. *tom.* III. *theologicor. dogm. edit. paris.* Habet enim hoc modo: „ Nec sane quemquam inter eos ceteris super„ eminere potuisse, aut aliorum caput esse, cum omnes „ unum idemque caput haberent, eumdem ducem, „ doctoremque, ac magistratum, cuius erant discipuli „ sectatores, ac magistri „. Idem omnino Salmasius scribit in *lib. de primatu romani pontificis pag.* 18. Salmasio praeiverant Lutherus in *defensione articulorum suorum contra Leonis X. bullam art.* XXV. *pag.* 321. *a tergo tom.* II. *opp. edit.* ienensis an. 1557., *et in commentariis ad cap.* I. *epist. ad galat. tom.* VI. *pag.* 8. *edit. eiusd. an.* 1558., centuriatores magdeburgenses *lib.* I. *c.* IV. *t.* I. *p.* 190. *edit. an.* 1560., Calvinus *lib.* IV. *institutionum cap.* VI. *num.* 8. *seq. pag.* 296. *tom.* IX. *opp. edit. amstelod. an.* 1667., et ut ceteros praetermittam, Marcus Antonius de Dominis *lib.* I. *de republ. eccles. cap.* III. *p.* 22. *seq. tom.* I. *edit. an.* 1617. His accedunt Iohannes Gerardus confessionis catholicae *tom.* II. *p.* 426. *edit. ienensis an* 1661., quo in loco Petrum a Christo ecclesiae monarcham constitutum negat, coapostolumque tantum audisse defendit. Fridericus Spanhemius senior in *Chamiero contracto lib.* XI. *cap.* IX. *seqq. p.* 482. *seq. edit. genev. an.* 1645., atque innumerabiles praetermittam, quorum esse plerosque a Bellarmino, Gretsero, aliisque controversiarum scriptoribus numeratos video, Salomon Deylingius *observ. sacr. exercit.* VI. *ob-*

antem aliqui catholicorum, qui etsi parem Petro, aliisque apostolis fuisse potestatem a Christo datam defenderent, adeo ut, quemadmodum ille, ita reliqui episcopi universi orbis essent, et plenam, perfectissimamque ubique gentium obtinerent ligandi, solvendi, ecclesias instituendi, episcoposque ordinandi auctoritatem; tamen hoc genus auctoritatis in his *extraordinarium* fuisse, in Petro *ordinarium*, inque huius tantum *successores derivandum* arbitrarentur. Quam opinionem cum Bellarminus (1), Petavius (2), Schelstratius (3), aliique sequuti sunt, tum extiterunt, qui probatam etiam non Thomae aquinati (4) modo, sed etiam Cypriano (5), Victorique episcopis carthaginiensibus fuisse dicerent. Sed quoniam esse plerosque intelligo, qui apostolatus ratione Petrum aequalem collegis; primatus vero, centri unitatis, et capitis dignitate praestantiorem esse, idque iam Cypriani, patrumque omnium (6) auctoritate permoti contenderent; disquirendum

serv. I. §. IV. *pag.* 424. *edit. lips. an.* 1747. *tom.* IV., Fridericus Spanhemius iunior calvinianus *tom.* II. *opp.* §. XXXIV. *pag.* 306. *edit. an.* 1703., et Iohannes Forbesius de grege presbyterianorum *instruct. histor. theolog. lib.* XV. *cap.* V. et XV. *pag.* 688. et 700. *an.* 1702.

(1) Bellarm. *lib.* I. *de romano pontifice cap.* IX. *pag.* 263. *seq. edit. venetae an.* 1711. *tom.* I. *opp.*, et *cap.* XI. *pag.* 271., et *lib.* III. *de verbo Dei cap.* IV. *p.* 70. *tom.* I.

(2) Petavius *lib.* I. *de eccles. hierarch. cap.* V. n. VIII. *pag.* 691. *tom.* III. *theologicor. dogm. edit. paris.*

(3) In eadem sententia versari videtur Emanuel Schelstratius *dissert.* II. *antiquit. ecclesiast. cap.* I. *sqq. pag.* 79. *sqq. tom.* II. *edit. rom. an.* 1697. Sed hi non negant apostolorum, qui extraordinaria potestate illa valerent, caput fuisse Petrum. Immo vero Bellarminus *lib.* I. *de romano pontifice cap.* XI. *pag.* 271. „ Ita, inquit, habuerant plenitudinem potestatis, ut tamen „ Petrus esset caput eorum, et ab illo penderent, non „ e contraria. Atque hoc est quod promittitur Petro „ Matthaei *cap.* XVI. cum ei soli coram aliis dicitur: „ *super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, id quod „ praeter alios supra citatos docet Hieronymus *lib.* I. „ contra Iovinianum etc. „ . Confer eius III. *librum de verbo Dei cap.* IV. *pag.* 70.

(4) S. Thomas *lect.* I. *in epist. ad romanos pag.* 7. *edit. antverp. an.* 1620., *dignitatem apostolatus esse in ecclesia praecipuam* scribit. At idem auctor *lect.* III. *in cap.* II. *epist. ad galatas pag.* 120. *edit. rom. an.* 1570. *tom.* XIV. *opp.* „ Dicendum est, *inquit*, quod apostolus „ fuit par Petro in executione auctoritatis, non IN „ AUCTORITATE REGIMINIS „ . Neque vero inferiorem ceteris apostolis Paulum fuisse censet, adeoque etiam Petro. Nam cum reliquis aequat, apostolumque fuisse constitutum a Christo *iam suscitato et glorificato* animadvertit *lect.* I. *in cap.* I. *epist. ad galat. pag.* 110. *tomo eidem opp.* Quia etiam etsi Petrum auctoritate regiminis praestantiorem Paulo fuisse defendat, tamen ibi statuit „ Petrum, qui vocatus fuit a Christo adhuc in „ carne mortali posito, poni in bulla papae in sini„ stra parte, Paulum vero, qui vocatus fuit a Christo „ iam glorificato, poni in parte dextera „ Consule eius opusc. *contr. error. graec. pag.* 6. *seqq. tom.* XVI. *opp. edit. rom. an.* 1570.

(5) Confer Petavium *ibid. pag.* 691.

(6) Haec semper fuit scriptorum orthodoxorum communis sententia. De patribus agam paullo post. Nunc satis erit aliquos eorum commemorasse, quorum alii XIII., alii insequentibus saeculis floruerunt. Ordiar autem ab Alberto magno episcopo ratisponensi, qui s. Thomae aquinatis saeculo XIII. magister fuit. Is *in commentar. in evangel. Matthaei cap.* X. *p.* 216. *tom.* IX. *opp. edit. lugd. an.* 1651. „ Ad ecclesiam primitivorum, „ *inquit*, qui conscripti sunt in caelis, primus dignitate „ (Petrus) non vocatione, propter quod *vertex* dicitur „ apostolorum. Simon proprio nomine, qui dicitur a „ Christo Petrus *Iohannis vocaberis Cephas*, *quod interpretatur Petrus*, et *Andreas* non secundus, et sic „ deinceps; quia omnes subditi Petro sunt aequaliter... „ Et attende, quod licet Petrus vertex dicatur primus, „ non tamen dicitur Andreas secundus, nec Philippus „ tertius, et sic deinceps; sed omnes secundi sunt Pe„ tro ad iurisdictionem, quia non unus sub alio, sed „ omnes sub Petro „ . Horum similia sunt, quae tra-

certe, ita ut alio loco me facturum promiseram (1), est, horum ne

dit s. Thomas *opusc. contra. error. graecor. pag.* 8. *tom.* xvii. *opp. edit. rom. an.* 1570. Is vero sequutus dicendi rationem fuit, qua est usus Gregorius IX. pontifex iis in litteris, quas ad Germanum archiepiscopum graecorum scripsit, extantque *tom.* ii. *concilior. edit. par. Hard. pag.* 153. *seq.* An. circiter 1274. eadem confessus Michael Palaeologus est in *litteris ad Gregor. X. p. m.*, quae extant *tom. eodem concilior. pag.* 694. *seq.* Similia scribunt Alexander a sancto Elpidio seculi xiv. illustris scriptor *tract. de ecclesiastic. potestate cap.* 6. *p.* 6. *tom.* ii. *biblioth. pontif. Rocab. edit. rom. an.* 1698., Alvarus Pelagius *lib.* i. *de planctu eccles. cap.* xviii. *pag.* 178. *seq. tom.* iii. *biblioth. pontif. Rocab.*, Barlaamus episcopus graecorum *epist. ad amicos graecos circa an.* 1350. *tom.* iv. *antiquar. lect. Canisii pag.* 373. *edit. antuerpiensis an.* 1735., et saeculo xiv. s. Antoninus archiepiscopus florentinus p. iii. *summae theologicae tit.* xxii. c. iii. *p.* cclxxiv. *seq. edit. an.* 1503, Georgius trapezuntius ad creteases *tom.* i. *Graeciae orthodoxae Leonis Allatii pag.* 550. *edit. rom. an.* 1652, ceterique alii, quos nunc recensere non vacat. *Saeculo* xvi. Nicolaus Sanderus *de visibili monarchia ecclesiae lib.* vi. *cap.* i. *seq. p.* 166. *seq. edit. antuerp. an.* 1571, Alanus Copus in dialogis sex contra *summi pontificatus, monast. vitae, sanctor. etc. oppugnatores, dialogo* i. *p.* 134. *seq. edit. antuerp. an.* 1566., Albertus Pighius campensis *hierarch. eccles. cap.* ii. *seq. pag.* 100. *seqq. edit. colon. ann.* 1558., Iosephus Stephanus Valentinus *de potest. coact. etc. lib.* i. *cap.* ii. *num.* 6. *seq. pag.* ix. *seq. edit. rom. an.* 1586., Iohannes Fischerus roffensis episc., qui anno 1535. obiit, *contra articulum* xxv. *Lutheri pag.* 533. *seqq. edit. oper. virceburg. ann.* 1597., Gregorius Nunnius coronellus augustinianus *de vera Christi ecclesia lib.* vi. *p.* 535 *seq. edit. rom. an.* 1594., Alexander a Turre cremonensis can. regul. *de fulg. radio hierarchiae eccles. lib.* iv. *rad.* vi. *pag.* 174. *seqq. edit. roman. an.* 1558., Iohannes Eckius *in opere de primatu Petri lib.* ii. *edit. opp. ingolst. an.* 1531. *pag.* 3. *seq.*, Iacobus Latomus *de primatu papae quinta parte pag.* 74. *edit. lovan. oper. contra haereses an.* 1550, Thomas Stapletonus *controv.* iii. *capital. quaest.* i. *art.* i. *seqq. tom.* i. *opp. edit. paris. ann.* 1620. *pag.* 663. *seq.*, Stanislaus Hosius cardinalis *conf.ss. cath. fidei cap.* xxvi. *pag.* 26. *seq. edit. opp. antuerp. an* 1572., Reginaldus Polus card. *de unitate eccles. lib.* ii. *contra Luther. doctrin. et lib. de summ. pont. cap.* 6. *seqq. pag.* 147. *seqq. tom.* xviii. *biblioth. pontif. Rocab.*, Iodocus Coccius *saec.* xvi. *scrip. lib.* vii. *thesauri catholici artic.* iv. *p.* 793. *tom.* i. *edit. colon. anno* 1619. Mitto de Alberto Pio comite carpensi *libr. de prim. Petri*, de Alfonso Alvaro Carrero, de Alfonso de Castro minorita, de Alfonso Mendoza, Annibale Grassio, Antonio Florebello, Augustino Steucho eugubino, Antonio Peresio, Boetio Epo, Camillo Campegio, Cypriano Benetto, Francisco Vargasio, Francisco Penia, Gaspare Contareno, Henrico VIII. angliae rege, cum catholicis sentiretur, Iohanne Fabro, Melchiore Cano, Onuphrio Panvinio, Petro Soto, Rodulpho Cupersio, Sixto senensi, Thoma Caietano s. r. e. c., Thoma Campegio, aliisque, qui xvi. ecclesiae saeculo floruerunt, dicere. Neque vero necesse est, ut quid Andreas Duvalius, Arcudius, Andreas Leo, Ioh. Matthaeus Caryophilus, Angelus Petricca, Antonius Diana, Antonius Augustinus, Augustinus Barbosa, Augustinus Oregius, Balthassar Nardius, Caelestinus Sfondratus, Dominicus Gravina, Dominicus Segnerus, Dominicus a sanctissima Trinitate, Gregorius de Valentia, Marcus Antonius Capellus, Franciscus Macedo, T. Schiara, Ioh. Rocabertus, Nicolaus Coeffetaeus, aliique xvii. ecclesiae saeculo scripserint, memorem, cum communis eorum similis sit omnino sententia. Confer Augustinum Bellum *de absoluta D. Petri monarch. pag.* 92. *seqq. edit. rom. ann.* 1647., Faustum Naironum *euoplism. fid. cathol. part.* iii. *cap.* iii. *pag.* 362. *seqq. edit rom. an.* 1694., Michaelem Mauclerum *de monarchia ecclesiastica lib.* ii. *seqq. cap.* ii. *seqq. p.* 268. *seqq. edit. paris. an.* 1622., Caesarem Baronium s. r. e. cardinalem *ad an.* xxxiii. *n.* xii. *seq. p.* 104. *seq. tom.* i. *annalium edit. an.* 1705., Philippum Rosenium *de republ. christian. lib.* i. *c.* xvi. *pag.* 198. *seqq. edit. antuerp. an.* 1648., Leonem Allatium civem meum *de eccl. occid. et orient. perpet. consens. lib.* i. *cap.* iv. *seq. pag.* 38. *seq. edit. colon. Agrip. ann.* 1648, Petrum de Marca *dissert. de singulari primatu Petri collect. opuscular. pagin.* 63. *seqq. edition. ann.* 1681., quam dissertationem probatam Innocentio X. p. m. fuisse Baluzius *in praefat. ad Marcae opuscular. eorumdem collectionem num.* iii. scribit, Isaacum Habertum *de cathedra, seu primatu singulari s. Petri pag.* 1. *seqq. edit. paris. an.* 1645., Natalem Alexandrum *dissert.* iv. *in hist. eccl. nov. test. pag.* 77. *tom.* iii. *edit. lucensis an.* 1749. Denique a scriptoribus xviii. saeculi Petrus Coustantius congregationis s. Mauri *praefat. in epist. pontificum collectionem pag.* ii. *tom.* i. *num.* 5. *seqq. pag.* iii, *seqq. edition. ann.* 1721., Michael Lequienius, qui nomine Stephani Altimurae ponticensis edidit *panopliam contra schisma graecorum, in prolus. pag.* 9. *seqq. edit. paris. ann.* 1718., Steffeocherus *lettr.* iii. *d'un docteur allemand. pag.* 139. *edit. argent. an.* 1730., Iosephus Augustinus Orsius *de irreform. rom. pontif. in definiendis fidei controversiis iudicio cap.* i. *pag.* 300. *seqq. tom.* ii. *edit. an.* 1739., *et lib.* ii. *cap.* xiii. *art.* ii. *pag.* 305. *seqq. tom.* i. *par.* ii., Iohannes Antonius Bianchus *della esterior polizia della chiesa cap.* iii. §. xii. *pag.* 310. *seq. tom.* iii. *edit. rom. an.* 1745., hanc eamdem quaestionem, etsi in quibusdam rebus discrepare inter se videantur, tamen illustrare, Petrique primatum supra ceteros apostolos confirmare conati sunt.

(1) Confer quae scripsi *p.* 360. *seq. not.* 3. *tom.* iv. *huiusce operis.*

esse videatur, an superiorum propensior ad veritatem sententia.

Atque Petrum fuisse a Christo praepositum collegio apostolorum, ut horum caput, et radix unitatis, et fundamentum secundum, et princeps esset, non auctoritate maiorum modo, sed etiam sacrorum bibliorum constat. Quod ut efficiam, proferam primum sacrae scripturae novi testamenti loca, quibus orthodoxorum nititur de eius apostoli primatu sententia; cumque non arbitratu aut nostro, aut alterius cuiusquam, sed patrum, ecclesiarumque consensione explicanda evangelia sint, adiungam equidem veterum testimonia, quibus traditio continetur ecclesiarum, ostendamque verum, germanumque verborum Christi servatoris, quae in libris sacris referuntur, sensum. Igitur cum priore plerumque loco in evangeliis (1), et in actis, epistolisque apostolorum nominetur Petrus, tum proditum a Matthaeo memoriae est, non solum pro se, ac Simone fuisse a Christo didrachma census solutum (2), verum etiam constitutum, ut idem Simon Petrus appellaretur, *super quam petram aedificanda esset ecclesia*, *adversus quam portae inferi numquam praevalerent*; additumque postremo: *et tibi dabo claves regni caelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram*, *erit solutum et in caelis* (3). Haec vero omnia, primas Petrum in senatu apostolorum partes obtinuisse, demonstrant plane ad veritatem. Nisi enim princeps omnium, et caput fuisset Petrus, qui tandem nominatus semper priore loco ab evangelistis fuisset? Neque responsum recte ab iis est, qui Petrum, quod senior, primusque sequutus Christum servatorem fuisset, non autem, quod dignitate ceteris antecelleret, priore loco nominatum putant. Nam de accessu ad Christum quod aiunt, cum testimonio evangelistarum pugnat. Hi enim Andream pri-

(1) Matth. cap. IV. v. 18. et cap. X. v. 2. „ Duodecim autem Apostolorum nomina sunt haec. Primus Simon, qui dicitur Petrus, et Andreas frater eius „. *Cap.* XIV. v. 28. seqq., cap. XV. v. 15. 16. seqq., cap. XVII. v. 1. seqq. et v. 23., cap. XVIII. v. 21., cap. XIX. v. 27., cap. XXVI. v. 37. 40. Marc. cap. III. v. 16., cap. VIII. v. 29. seqq., c. IX. v. 1. seqq., cap. XIV. v. 33. 37., cap. XVI. v. 7. Luc. cap. VI. v. 14., cap. VIII. v. 45. 51., cap. IX. v. 20. 28. 32. seq., cap. XII. v. 41., cap. XVIII. v. 28., cap. XXIV. v. 12. Ioh. cap. I. v. 42., cap. XIII. v. 6., cap. XX. v. 2. seqq., cap. XXI. v. 2. seq. *Act.* cap. I. v. 13. seqq, cap. II. v. 14. seqq. et v. 37. seq., cap. III. v. 1. seqq., cap. IV. v. 8. seqq., cap. V. v. 3. seqq., cap. VIII. v. 14. seq., cap. IX. v. 32. seq., cap. X. v. 2. seqq., cap. XI. v. 2. seq. Paulus epist. ad *Gal.* cap. I. v. 18.

(2) Matth. cap. XVII. v. 23. seq.

(3) Confer not. 2. *pag.* 231. *tom.* IV. *huius oper.*

mum venisse ad Christum scribunt, non (1) Petrum. Quod addunt de ordine, nihil moror. Ordine namque praecedit is, qui ceteris prior ad magistrum accesserit, vel qui ceteris dignitate praestat. Non accessit autem prior ad Christum servatorem Petrus, quum ante Andreas accesserit, est igitur prior dignitate Petrus, ut qui priore loco nominetur. Ac ne suspicari quidem possum, qui factum tam saepe, tamque constanter fuerit, ut quum Christus quidquam ab apostolis peteret, aut scriptores sacrorum bibliorum novi testamenti catalogum texerent discipulorum sive omnium, sive aliquorum; Petrus primus omnium semper, aut fere semper vel responderet (2), vel numeraretur, nisi ceteris dignitate fuisset, auctoritateque praestantior. Estque id sane a maioribus animadversum, quibus equidem sine ratione fidem negari non patiar. Quae autem fingi umquam contra eos ratio potest, quorum opera ad nos usque traditio manavit ecclesiarum? Itaque Iohannes chrysostomus, Epiphanius, Augustinus, Ambrosiaster, ut ceteros praetermittam, consulto fuisse Petrum primo loco nominatum censent, ut quam illius esset excellens dignitas, atque potestas, intelligeretur. Atque huc sane Chrysostomi cx III. homilia de poenitentia (3) locus spectat. Nam *Petrus*, inquit, *ille*

(1) Vide *Ioh. evang. cap.* v. *v.* 37. *seq.* Quare Ambrosiaster, seu potius Hilarius diaconus, qui Damasi pontificis tempore floruit, in *cap.* XII. *epist. ad corinth.* II. *tom. extrem. opp. sancti Ambros. pag.* 244. *edit. venet. ann.* 1751. „ Prior, *inquit*, sequutus est Andreas Salvatorem, quam Petrus; et tamen primatum non accepit „ Andreas, sed Petrus „. Huic assentitur s. Epiphanius *haeres.* LI. *p.* 437. *seq. tom.* I. *opp. edit. paris. Petav. num.* XV. Confer Baronium *ad an.* XXXI. *num.* XXIII. *seq.* Atque is quidem n. XXIV. scribit hoc modo: „ Ex his „ apparet, quam turpiter errent, qui primatum putant „ Petro collatum, quod senior ceteris esset. Nam quod „ ad hoc spectat, etsi non alii, certe Andreas aetate „ ANTEIT, PRIOR IN VOCATIONE. . . . Petro praestabat „ Quod autem ille de aetate scribit, accepit ab Epiphanio. Nam ad *vocationem* quod attinet, id etiam ex Epiphanii eiusdem verbis argumentando concludit.

(2) Id sane ex aliquot evangeliorum locis plane liquet, quae *not.* 1. *p. sup.* indicavimus. Hinc Cyrillus alexandrinus *lib.* IV. *cap.* IV. *in Iohann. tom.* IV. *opp. pag.* 383. *edit. paris. an.* 1638. in ea Petri verba, *Domine ad quem ibimus, verba vitae aeternae habes*, scribit hoc modo: „ Per unum, qui praeerat, omnes respondent, „ sanctam profecto, sanctisque congruentem disciplinam „ optime conservantes, et posterioribus prudentiae, „ atque modestiae laudabile praebentes exemplo. Decet enim non omnes confuse, nec prosilientes imprudenter, quasi rapta sibi ratione, sed cedere iis, „ qui et consilio, et ordine praepositi sunt „. Similia habet Augustinus sermone LXXVI. *al.* XIII. *de verbis Domini cap.* I. *pag.* 190. *tom.* V. *opp. edit. antverp. an.* 1700. „ Petrus, *inquit*, in apostolorum ordine primus, in „ Christi amore promtissimus, saepe unus respondet „ pro omnibus. Ipse denique domino Iesu Christo requirente quemnam homines dicerent eum esse, et „ opiniones varias hominum discipulis respondentibus, „ rursusque Domino interrogante, et dicente, vos autem quem me esse dicitis? Respondit Petrus: tu es „ Christus filius Dei vivi. Unus pro multis dedit responsum, unitas in multis „. Sed non est opus plura de re satis perspicua dicere.

(3) *Tom.* II. *opp. p.* 300. *edit. paris Montfaucon.*: Πέτρος ἐκεῖνος, ἡ κορυφὴ τῶν ἀποστόλων, ὁ πρῶτος ἐν τῇ ἐκκλησίᾳ, ὁ φίλος Χριστοῦ.... Πέτρον δὲ ὅταν εἴπω, τὴν πέτραν λέγω τὴν ἀῤῥαγῆ, τὴν κρηπῖδα τὴν ἀσάλευτον, τὸν ἀπόστολον τὸν μέγαν, τὸν πρῶτον τῶν μαθητῶν, τὸν πρῶτον κληθέντα, καὶ πρῶτον ὑπακούσαντα. Primum vocatum dicit, quod etsi ad Christum primus Andreas venerit, tamen prior vocatus a Christo Petrus fuisse videatur.

apostolorum princeps in ecclesia primus, amicus Christi . . . . Cum Petrum dico, petram nomino infragilem, crepidinem immobilem, apostolum magnum, primum discipulorum, primum vocatum, et primum obedientem. Et octava adversus iudaeos oratione, (1) *Sic abluit*, inquit, *illam abnegationem, ut primus apostolorum factus sit, eique totus terrarum orbis commissus fuerit.* Et homilia de talentorum decem millium debitore: (2) *Petrus chori apostolorum princeps, os discipulorum, columna ecclesiae, firmamentum fidei, confessionis fundamentum, orbis terrarum piscator.* Et epistola tertia ad Olympiadem diaconissam: (3) *apostolorum princeps gravis illius sceleris ulcus lacrymis sanavit.* Et homilia in illud *hoc scitote*: (4) *Petrus chori illius coryphaeus, os apostolorum omnium, caput illius familiae, orbis totius praefectus, fundamentum ecclesiae, ardens Christi amator etc.* Et homil. LIV. (5) in Matthaeum: *Quid igitur os apostolorum Petrus? semper fervens, chori apostolici coryphaeus, omnibus interrogatis ipse respondet.* Et quinquagesima in Matthaeum homilia: *ubique apostoli primas Petro concedunt, et ad conciones publicas illum praeferunt, quamvis ceteris rudior videretur.* Et homilia XXIII. (6): *Quia duos apostolos dixerat nobis Petrum, et Iohannem,* (7) *et post illos Matthaeum vocatum ostenderat, et de aliorum apostolorum vocatione, ac nomine nihil dixerat, hic necessario eorum catalogum, numerum, nominaque ponit, sic dicens*: duodecim autem apostolorum nomina sunt haec, primus Simon, qui dicitur Petrus. *Nam alius Simon erat, qui Cananaeus vocabatur, et Iudas Iscariotes, et Iudas Iacobi, et Iacobus Alphaei etc. Marcus vero* SECUNDUM DIGNITATEM *posuit illos. Etenim post duos coryphaeos Andream numerat. Hic vero non sic, sed de alio ordine . . . Primus omnium est coryphaeus illetteratus et idiota.* Homilia LXV. (8) etsi ante Iohannem coryphaeum item, ut Petrum vocarit, tamen, quis eorum potior coryphaeus fuerit indicans, *audi*, inquit, *quomodo hic ipse Iohannes, qui nunc accessit, primas Petro semper cedat* (9). Et ho-

(1) *Tom.* I. *pag.* 77.
(2) *Tom.* III. *pag.* 4.
(3) *Tom.* III. *pag.* 563.
(4) *Tom.* VI. *pag.* 282.
(5) *Tom.* VII. *pag.* 546.
(6) *Pag.* 545.
(7) *Tom.* VII. *pag.* 368. *seq.* Μάρκος δὲ κατὰ ἀξίαν etc.
(8) *Ibidem*
(9) *Homil.* LXV. *al.* LXVI. *in Matth. n.* IV. *p.* 646. *t.* VII.

milia LXXXVIII. in Iohannem (1): *Eximius erat inter apostolos et os discipulorum, et coetus illius caput. Ideo Paulus prae aliis hunc visurus venit. Simul ostendens* (Christus) *et oportere deinceps fidere, quasi abolita negatione, fratrum ei praefecturam committit.* Et homil. XXXIII. (2): *Apostolorum coryphaeus ipsum compulit innuens.* Ac de Petro quidem ceterorum apostolorum coryphaeo, ac de duce plura eiusmodi reperire in Chrysostomi libris fas est, quae tacitus, ne sim longus, praetereo. Interea est illud etiam atque etiam animadvertendum, priore loco fuisse a Matthaeo, et Marco, cum Christi discipulos numerarent, teste Chrysostomo, nominatum Petrum, quod is esset reliquis *dignitate* praestantior. Nam coryphaeum hunc fuisse apostolorum scribit, et principem, et in ecclesia, fratrumque coetu priorem, et petram, quae frangi nullo modo posset, et immotam crepidinem, apostolicique chori os, et caput, et ducem, atque universo orbi praefectum, populique christiani fundamentum, cui non reliqui apostoli solum, sed etiam alter coriphaeus Iohannes primas concederent. Haec vero nisi et dignitatem praecipuam Petri, et auctoritatem maiorem demonstrent, quae tandem demonstrare queant, ne suspicari quidem possum. Neque enim aliis uti verbis ad indicandam summam post Christum Petri potestatem in terris Chrysostomus poterat, quae his clariora, atque ad rem efficiendam opportuniora esse viderentur. Venio ad Epiphanium, quem aetate fuisse Chrysostomo, et eruditione parem constat. Is in eo libro, qui de haeresibus inscribitur (3), *post haec*, inquit, *voca-*

Ἄκουσον πῶς οὗτος αὐτὸς ὁ Ἰωάννης, ὁ νῦν προσελθὼν ὑπὲρ τούτων πανταχοῦ τῶν πρωτείων τῷ Πέτρῳ παραχωρεῖ.

(1) *Homil.* LXXXVIII. *al.* LXXXVII. n. 1. p. 525. t. VIII. Ἔκκριτος ἦν τῶν ἀποστόλων, καὶ στόμα τῶν μαθητῶν, καὶ κορυφὴ τοῦ χοροῦ· διὰ τοῦτο καὶ Παῦλος ἀνέβη τότε αὐτὸν ἱστορῆσαι παρὰ τοὺς ἄλλους· ἅμα δὲ καὶ δεικνὺς αὐτῷ, ὅτι χρὴ θαῤῥεῖν λοιπὸν ὡς τῆς ἀρνήσεως ἐξεχηλαμένης ἐγχειρίζεται τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν.

(2) *Homil. in Ioh.* XXXIII. *al.* XXXII. p. 193. tom. VIII. Ὁ κορυφαῖος αὐτὸν ἠνάγκασε τῶν ἀποστόλων νεύσας etc.

(3) *Haeresi* LI., *quae est alogorum*, n. XIV. p. 436. *seq.* Μετὰ ταῦτα ἀρχὴ κλήσεως τῶν περὶ Πετρον ἀπὸ Ἀνδρέου σημαίνεται· ἀνῆλθε γὰρ παρ' αὐτῷ Ἀνδρέας, εἷς τῶν δύο τῶν ἀκολουθησάντων αὐτῷ μαθητευομένων ἐν περὶ τοῦ Ἰωάννου ... pag. 440. n. XVII. Ἔπειτα Πετρος, καὶ δὲ αὐτοῦ ἐκλήθη .... Ἡ μὲν γὰρ συνάντησις τῷ Ἀνδρέᾳ πρώτη γεγένηται, μικροτέρου ὄντος τοῦ Πέτρου τῷ χρόνῳ τῆς ἡλικίας· ὕστερον γὰρ πάλιν, ὅτε ἡ τελεία αὐτοῖς ἀπόταξις γεγένηται, ἀπὸ τοῦ Πέτρου γεγένηται· ἐπειδὴ γὰρ καὶ αὐτὸς ἀφηγεῖτο τοῦ ἰδίου ἀδελφοῦ, καὶ ἔτι δὲ κατὰ τοῦτο, ὅτι Θεός ἐστιν εἰδὼς τὰς κλήσεις τῶν καρδιῶν, καὶ γινώσκων τίς ἐν πρώτοις ἄξιος τάττεσθαι, καὶ ἐξελέξατο τὸν Πέτρον ἀρχηγὸν εἶναι τῶν αὐτοῦ μαθητῶν. κ. τ. λ.

tionis Petri, atque Andreae initium indicatur. Venit enim ad eum Andreas unus duorum, qui illum sequuti fuerant, quique discipuli Iohannis erant .... Deinde Petrus et per ipsum (Andreas) *vocatus est ... Nam ab Andrea primum occursus factus est Christo, quum Petrus esset tempore aetatis minor. Postea vero cum suscepta est rerum omnium abdicatio, initium est a Petro factum. Nam et ipse proprio fratri praeivit. Accedit quod Deus videns propensiones cordium, cognoscensque quis sit dignus, qui primo loco ponatur, Petrum elegit principem esse suorum discipulorum.* Idcirco igitur numeratus, collocatusque priore in loco (huc enim spectat τὸ τάττεσθαι ἐν πρώτοις) Petrus, Epiphanio teste, fuit, quod electus a Christo, qui exploratas propensiones hominum haberet, fuerit, ut principatu in discipulorum collegio potiretur. Neque est his obscurior Augustini in septuagesimo sexto sermone locus (1). *Petrus*, inquit, *in apostolorum ordine primus, in Christi amore promtissimus, saepe unus respondet pro omnibus. Ipse denique, domino Iesu Christo requirente, quemnam homines dicerent eum esse, et opiniones varias hominum discipulis respondentibus, rursusque Domino interrogante, vos autem quem me esse dicitis? Respondit Petrus: tu es Christus filius Dei vivi. Unus pro multis dedit responsum, unitas in multis. Tunc ei Dominus ait:* » Beatus es Simon Bar-Iona, » quia non revelavit tibi caro, et sanguis, sed Pater meus, quia est » in caelis ». *Deinde addidit,* et ego dico tibi, *tamquam diceret, quia tu dixisti mihi*, tu es Christus filius Dei vivi, et ego dico tibi, tu es Petrus. *Simon quippe antea vocabatur etc.* Sed de hoc Augustini loco erit nobis alibi etiam opportune, ac copiosius disserendum. Interea hoc certum est: Petrum ordine primum fuisse in evangeliis numeratum, quod primatus ei esset attributus a Christo. Nam de primatu Petri loquutum Augustinum esse, tam est perspicuum, ut ne oratione quidem egere videatur. Nam Petrum *omnium apostolorum primum* (2) *apostolorum primatum tenere* (3) *primatuque apostolorum tam excellenti gratia*

(1) *Al.* xiii. *de verbis Domini cap.* i. n 4. *p.* 290. *tom.* v. *opp. edit. antuerp. an.* 1700.

(2) *Sermone* cclvii. *al.* xxiv. *pag.* 489. *tom.* v. *opp. edit. eiusd.*, *serm.* ccxxi. *al.* cvi. *p.* 835., *serm.* ccxcviii. *al.* xli *pag.* 843.

(3) *Serm.* lxxvi. *al.* xiii. *pag.* 294.

praeeminere (1), *ut sit ille apostolatus principatus cuilibet episcopatui praeferendus*; *propter primatum, quem in discipulis habuit, sicuti est*: tibi dabo claves regni caelorum, *et si qua huiusmodi* (2), *quum Petro uni datae sint claves* (3), scribit. Reliquum est, ut pauca de Ambrosiastro, seu Hilario diacono dicam, qui paullo antiquior Augustino, Chrysostomo, Epiphanioque fuit, ut qui cum Damaso pontifice vixerit. Is ergo in commentariis in prioris epistolae ad corinthios caput nonum, *primum inter apostolos fuisse Petrum* (4) testatur, additque *qui primus inter apostolos est, quanto magis inter ceteros* (5)? *Ac si de tempore*, inquit (6), *praescribendum putatur, ante coepit Iohannes praedicare, quam Christus, et non Christus Iohannem, sed Iohannes Christum baptizavit. Num ergo sic iudicat Deus? Denique prior sequutus est Andreas Salvatorem, quam Petrus, et tamen primatum non accepit Andreas, sed Petrus*. Atque hac perpetua traditione ecclesiarum, hisque ipsis scripturarum locis, quibus quarti, quintique saeculi scriptores nixi, tributum principatum in collegio apostolorum Petro, adeoque eum primo loco fuisse numeratum scripserunt, permotus Cyprianus carthaginiensis episcopus, qui tertio ecclesiae saeculo floruit, primum fuisse electum inter apostolos Petrum statuit (7).

Sed dicet quispiam, errare vehementer nos, qui semper in sacris bibliis priore loco fuisse Petrum nominatum defendimus: quare quam hinc concludi arbitramur posse, eam esse absurdam, inanemque argumenti sententiam. Paulus namque cum apostolos numeret, Petrum, quem Cephae appellat nomine, aut secundo, aut extremo loco in epistolis numerat. Atque in priore quidem epistola ad corinthios, coarguens eos, qui contentionum auctores, turbarumque erant, propterea quod alii Petri se esse, alii Pauli, alii denique Apollo iactarent, sic habet (8): « Unusquisque vestrum dicit, ego quidem sum Pauli, ego autem Apollo, ego

(1) *Lib.* II. *contra donatistas cap.* I. *p.* 65. *tom.* IX. *opp. edit. eiusd.*

(2) *Enarrat. in ps.* CVIII. *num* I. *p.* 912. *tom.* III. *edit. eiusd.*

(3) *Serm.* CCXCIV. *ol.* CVIII. *pag.* 833. *tom.* V. *edit. eiusd.*

(4) *Pag.* 163. *tom. ultim. opp. Ambros. edit. venetae an.* 1751.

(5) *In* II. *epist. ad cor.* XI. *pag.* 235. *tom. eod.*

(6) *In* II. *epist. ad cor. cap.* XII. *pag.* 244. *tom. eod.* Confer *comment. in epist. ad galat. cap.* I. *p.* 254. *tom. eod. opp. Ambros.*

(7) *Epist.* LXXI. *ad Quintum pag.* 194. „ Petrus, inquit, quem PRIMUM Dominus elegit, ET SUPER QUEM „ FUNDAVIT ECCLESIAM SUAM.

(8) *Cap.* I. *v.* 12.

» vero Cephae, ego autem Christi ». Additque: » Omnia vestra » sunt sive Paulus, sive Apollo, sive Cephas, sive mundus (1)... » Numquid non habemus potestatem mulierem sororem circum- » ducendi, sicut et ceteri apostoli, et fratres Domini, et Ce- » phas (2) »? Quin etiam in ea epistola, quae est ad galatas scripta (3), Iacobum primum, tum Petrum, postremo Iohannem nominat: » *et cum* coguovissent, *inquit*, gratiam, quae data est » mihi, Iacobus, ET CEPHAS, et Iohannes, qui videbantur colum- » nae esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabae societatis ». An ille se primum, tum Apollo, inde Cepham, seu Petrum, vel primum apostolos ceteros, post fratres Domini, deinde Cepham, vel priore loco Iacobum, secundo Cepham, tertio Iohannem nominasset, si Cepham seu Petrum principatus caussa priore loco esse nominandum putasset? Cum ergo hanc in recensendis apostolorum, discipulorumque nominibus rationem sequutus sit, magno argumento esse debet, non principatus, sed vel aetatis, vel alius cuiusquam rei caussa fuisse interdum ab evangelistis priore loco nominatum Petrum.

Sed qui sic opponunt, nae hi turpiter falluntur. Non enim ab apostolo semper dixi, sed ab evangelistis fuisse Petrum priore loco, principatus caussa, numeratum. Neque vero a me primum excogitata haec est, sed a patribus traditione ecclesiarum firmata ratio. Quod cum paullo ante ostensum Chrysostomi, Epiphanii, Augustini, Ambrosiastri testimoniis sit, longiore certe oratione non eget. Quamquam ne ea quidem Pauli ex epistola ad corinthios prima, exque litteris ad galatas scriptis verba, nobis quidquam negotii exhibere possint. Nam Paulus ordine, ut aiunt, *inverso* usus est *cap.* I. *ad corinthios*. Primum enim se, modestiae, ut patet, caussa, inde Apollo, post Cepham, ac Christum denique nominavit. Quid? Christum ne quisquam, non Cepha dico, sed Paulo fuisse minorem dicet? Cum ergo postremo Christum, penultimo Petrum, mox Apollo, primoque se loco Paulus nominaverit, fateamur necesse est, eum ordinem sequi voluisse, ut dixi, *inversum*, indicareque secundum Christi principatum, principatum Petri. Quod si hac est usus ratione Paulus in prio-

(1) Cap. III. v. 22.
(2) Cap. IX. v. 5.
(3) Cap. II. v. 9.

re, quid impediebat, quo minus in tertio quoque epistolae ad corinthios capite uteretur? Atque usus ea profecto est, ut quisque legendo cognoscere per se poterit. Quod ipsum est de verbis, quae capite nono continentur, dicendum. Paulus enim ibidem apostolorum, fratrumque Domini nominatim omnino neminem, Cepham vero nominatim memorat, ut suis verbis, huius exemplo, maiorem conciliet auctoritatem. Quapropter quum primum apostolos, inde fratres Domini, denique Cepham appellet, hunc, quasi vim maiorem argumento sit additurus, postremo loco nominet, necesse est. Alioqui cur hunc unum nominet, apostolos autem, fratresque Christi non item, suspicari nullo modo possum. Estque id simile illius, quod extat in evangelio Marci (1), *dicite discipulis eius, et Petro*, quod sane singulare quidpiam in Petro indicat. Sunt etiam qui in descripto epistolae ad galatas loco, primum Cephae, postea Iacobi, ac demum Iohannis nomen legi consuesse Chrysostomi tempore suspicentur (2). Id vero confirmari posse eius episcopi, atque Ambrosiastri auctoritate putant. Chrysostomus enim in caput eius epistolae secundum scribit hoc modo: « Cephas, Iacobus, et Iohannes, qui videbantur esse co- » lumnae (3) ». Ambrosiaster autem: « Et scientes gratiam, » quae data est mihi, Petrus, et Iacobus, et Iohannes, qui vi- » debantur columnae esse (4) ». Neque vero hos solum patres, scriptoresque ecclesiasticos, sed Hieronymum etiam (5), atque Augustinum (6) huiusce rei testes appellant. Hos enim, dum

(1) Marcus *cap.* XVI. v. 7.

(2) Mauclerus *de monarch. ecclesiast. lib.* IV. *cap.* 2. *pag.* 554.

(3) *Num.* III. *pag.* 685. *tom.* X. *edit. paris. Montfaucon. opp.* Κηφᾶς, καὶ Ἰάκωβος, καὶ Ἰωάννης, οἱ δοκοῦντες στύλοι εἶναι.

(4) *Pag.* 257. *tom. eod. ult. opp. Ambros.*

(5) Sic enim legit Hieronymus in *epist. ad galat. cap.* II. *pag.* 240. *tom.* IV. *opp. edit. paris. Martianaei.* „ Sed contra quum vidissent, quod creditum est mihi „ evangelium praeputii, sicut Petro circumcisionis. „ Qui enim operatus est Petro in apostolatum circum- „ cisionis, operatus est et mihi inter gentes. Et quum „ cognovissent gratiam, quae data est mihi, PETRUS, „ ET IACOBUS, ET IOHANNES, qui videbantur columnae „ esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabae societatis „. Itaque *p.* 241. sic statuit: „ Ex quo perspicimus pro- „ pterea datas dexteras Paulo, et Barnabae societatis a „ PETRO, IACOBO, ET IOHANNE, ne observatione varia „ diversum Christi evangelium putaretur „. Similia mox repetit, quae plane demonstrant, in exemplaribus, quibus ille est usus, priore loco fuisse lectum apostoli Petri nomen. Exemplar autem nullum hoc tempore reperire fas est, quod aequari iis, quibus vir idem sanctissimus, atque doctissimus utebatur, vetustate possit. Consule eumdem Hieron. *lib. contra Helvid. tom. eod.* IV *opp. pag.* 138. *part.* II.

(6) S. Augustinus *exposit. in cap.* II. *epist. ad galat. num.* 15. *pag.* 948. *tom.* III. *p.* II. *opp. edit. paris. monach. s. Maurs*: „ Petrus autem, *inquit*, et Iacobus, „ et Iohannes honoratiores in apostolis erant, quia „ ipsis tribus se in monte Dominus ostendit in signi- „ ficatione regni sui, cum ante sex dies dixisset, sunt „ hic quidam de circumstantibus, qui non gustabunt „ mortem, donec videant filium hominis in regno pa- „ tris sui. Nec ipsi erant columnae, sed videbantur „. Columnas enim septem constituisse Christum, ait Augustinus, re ad mysticum sensum translata, quae sunt sep-

secundum epistolae ad galatas caput explicant, Petrum, seu Cepham ita anteponere Iacobo, ut a Paulo post Iacobum fuisse numeratum numquam significent. At si in codicibus, quibus usi Hieronymus, atque Augustinus fuerunt, post Iacobi nomen memoratum Petri nomen fuisset, id certe viri doctissimi, diligentissimique taciti non praetermisissent. Atque extant hoc etiam tempore aliqui huius generis codices Pauli epistolarum, quibus confirmari (1) eorum scriptorum sententia, evincique posse videatur.

ΠΑΡΕΡΓΟΝ

Num Cephas, cuius est in epistola ad galatas a Paulo facta mentio, idem ac Petrus fuerit?

Sed video equidem esse aliquos, qui cum reprimi facile conatus haereticorum posse arbitrentur, si Cepham eumdem ac Petrum fuisse negent, nescio quem Cepham commenti sunt a Clemente alexandrino in libris hipotyposeon (2) commemoratum, qui Cephas non apostolus fuerit, sed unus aliquis e numero Christi discipulorum. Censet enim Clemens, « Cepham illum, cui » Antiochiam ingresso Paulus se palam restitisse dicit, quoniam

tem dans Spiritus. Sed cum is alludat ad Pauli locum primoque loco Petrum nominet, satis indicat, eodem loco in eo, quo usus est, codice, Petri fuisse primum mentionem factam, inde Iacobi, ac postremo Iohannis, qui honoratiores ceteris fuissent. Vide eumdem Augustinum *lib.* II. *in Luc. tom. eod. parte eadem, p.* 269.

(1) Nam in veteri alexandrino celeberrimo codice deest τό Κηφᾶς, ut est a Millin in *cap.* II. *epist. ad gal. pag.* 545. *nov. test. graec. edit. an.* 1707. animadversum. At loco nominis Κηφᾶς ponitur Πέτρος, sed ante *Iacobum*, ut scribit Grotius in hunc capitis secundi versum. Quamobrem vetus auctor Tertullianus, qui III. saeculo, diu nempe ante Ambrosiastrum, Chrysostomum, Hieronymum, atque Augustinum vixit, *lib.* 3. *contra Marcionem cap.* III. *pag.* 463. *edit. paris. an.* 1675. „ Bene igitur, *inquit*, quod et dexteras Pau- „ lo dederunt Petrus, et Iacobus, et Ioannes „. Quid? An ullum reperire quisquam codicem potest, qui antiquitate aequalis sit Tertulliani codicibus? Nihil minus. Quin etiam versio antiqua latina, quod recte observavit Petrus Sabaterius monachus benedictinus in *bibl. sacr. latin. vers. antiq. tom.* III. *edit. remens. ann.* 1743., sic habebat: „ Et cum cognovissent gratiam, quae data „ est mihi, Petrus, et Iacobus, et Iohannes, qui vide- „ bantur columnae esse etc. „. Ac codex Bernerii graeco-latinus loco Ἰάκωβος, καὶ Κηφᾶς. habet Πέτρος, καὶ Ἰάκωβος. Confer etiam s. Ambrosium *l.* I. *de interpellat. Iobi* c. V. *col.* 630. *tom.* I. *opp. edit. paris. an.* 1686. Non nego tamen in permultis exemplaribus olim legi consuesse Ἰάκωβος, καὶ Κηφᾶς. Confer Eusebium caesariensem *commentar. in ps.* LXXIV. *p.* 445. *tom.* I. *collect. vet. pp. edit. Montf. paris. an.* 1706.

(2) Clemens alexandrinus in quinto ὑποτυπώσεων libro apud Eusebium caesariensem *lib.* I. *h. e. cap.* XII. *pag.* 34. *edit. taurin.* Κηφᾶν. περὶ οὗ φησὶν ὁ Παῦλος, ὅτε δὲ ἦλθε Κηφᾶς εἰς Ἀντιοχείαν, κατὰ πρόσωπον αὐτῷ ἀντέστην, ἕνα φησὶ γεγονέναι τῶν ἑβδομήκοντα μαθητῶν, ὁμώνυμον Πέτρῳ τυγχάνοντα τῷ ἀποστόλῳ.

» reprehensiooe dignus erat, uoum fuisse ex septuaginta discipu» lis, Petro cognomine » . Atque a Clemente quidem pseudo-Martialis (1) ille accepit, qui ut tolosaois impooeret, se discipulum Christi, ac Cepham vocavit. *Servus Dei*, ioquit, *apostolus I. C. Martialis Cephas*. Noo discrepat pseudo-Dorotheus (2) in synopsi. Nam is quoque Cepham repreheosnm a Paulo discipulum fuisse fatetur, apostolum vero non item. Oecumeoius autem (3) traditum ab Eusebio fuisse scribit, Cepham redargutum a Paulo, non Petrum fuisse apostolum, sed unum aliquem e oumero discipulorum. Placuit inde haec Carerio (4), Pighioque (5) opioio, qoam nostra quidem memoria Harduious vir alioqui eruditus e societate Iesu, quum singularis videri vellet, restituendam looga dissertatione, coofirmandamque curavit. Ego vero quum rem diligenter coosidero, ioducere animum, ut iis assentiar, oullo modo possum. Neque enim uoius Clemeotis testimonium praeferendum est ceterorum patrum constanti, pervulgataeque sententiae. Quid autem pseudo-Martialem, Dorotheumque impostores illos, falsoque ita nomioatos morer? Nec maior sane est anctoritas Oecnmenii scriptoris, et recentis, et qui Eusebium iniuria testem eius opinionis vocet. Nam Eusebius, Clementis quidem iudicio, Cepham diversum a Petro fuisse tradit, non suo. Patres vero fere omnes eumdem fuisse Petrum atque Cepham a Paulo reprehensum putasse, tam certum est, nt in controversiam revocari vix, oisi ab Harduioo, Harduioique similibus, posse videatur. Sed quooiam eorum omnium verba hoc loco describere longum est, quid illi senseriot in notatiooibus demonstrabo (6),

(1) Confer *tom.* II. *biblioth. patrum edit. lugdunensis pag.* 110.

(2) In synopsi *tom.* III. *biblioth. pp. edit. lugdun. pag.* 429., et pseudo-Hippolytus thebanus in *libro de duodecim apostolis tom.* II. *opp.* Hippolyti *pag.* 39. *edit.* Fabricii *hamburgensis an.* 1716. *pag.* 42., inter Christi discipulos septuaginta duos quinquagesimo ac primo loco *Cepham* oumerat. Similia reperire licet apud auctorem *chronici paschalis*, quod *chronicon* ab Radero alexandrinum inscribitur *pag.* 213. *edit. paris.* 1688.

(3) Oecumenius *in epistolas Pauli ad galatas caput secundum pag.* 731. *edit. paris. an.* 1631.

(4) Carerius *de pontif. rom. lib.* I. *cap.* V. *p.* 10. *edit. patav. an.* 1599.

(5) Albertus Pighius *de hierarch. eccl. lib.* III. *cap.* XI. *pag.* 129. *edit. an.* 1550.

(6) S. Irenaeus episcopus lugdunensis, qui saeculo ecclesiae secundo floruit, et Polycarpi discipuli Iohannis evangelistae auditor fuit, *lib.* III. *contra haereses cap.* XII. *pag.* 200. *edit. monach. sancti Mauri*, „ Hi „ qui circa Iacobum apostoli, *inquit*, gentibus quidem „ libere agere permittebant, concedentes nos spiritui „ Dei. Ipsi vero eumdem scientes Deum perseverabant „ in pristinis observationibus, ita ut et PETRUS QUOQUE „ TIMENS NE CULPARETUR AB IPSIS, ANTE MANDUCANS CUM „ GENTIBUS, propter visionem, et propter spiritum, qui „ requieverat super eos, quum tamen advenissent qui„ dam ab Iacobo, separavit se, et non manducavit „ cum eis. Hoc ipsum autem dixit Paulus et Barna„ bam fecisse „. Constat igitur Irenaei testimonio, Cepham, qui Iacobi causa ad christianos hierosolymitas accesserat, ad eosque Bernabam exemplo suo ad-

unoque hic utar Hieronymi (1) luculentissimo testimonio. Is igitur in caput II. epist. ad galatas, « Sunt, *inquit*, qui Cepham, cui » in faciem Paulus restitisse se scribit, non putent apostolum » Petrum, sed alium de septuaginta discipulis isto vocabulo nun- » cupatum... Quibus primum respondendum, alterius nescio cu- » ius Cephae nescire nos nos nomen, nisi eius, qui in evange- » lio, et in aliis Pauli epistolis, et in hac quoque ipsa modo » Cephas, modo Petrus scribitur... Deinde totum argumentum » epistolae, quod oblique de Petro, Iacobo, et Iohanne dicitur, » huic intelligentiae repugnare » . Huc item spectant Gregorii magni ex homilia octava ac decima in Ezechielem (2) verba, quae sunt huiusmodi: » Sunt vero nonnulli, qui non Petrum » apostolorum principem, sed quemdam alium eo nomine, qui a

duxerat, reprehensusque proinde a Paulo fuerat, eumdem atque Petrum fuisse. Tertullianus extremi secundi, tertiique ineuntis saeculi illustris scriptor in *libro de praescriptionibus haereticorum cap.* XXIII. *p.* 210. *edit. venetae an.* 1746. „ Ceterum, *inquit*, si reprehensus est „ Petrus, quod cum convixisset ethnicis, postea se a „ convictu eorum separabat personarum respectu, „ utique conversationis fuit vitium, non praedicationis.„ *Et lib.* V. *c.* III. *contra Marcionem p.* 463. „ Sed reprehendit, *inquit*, Petrum non recto pede incedentem „ ad evangelii veritatem. Plane reprehendit, non ob „ aliud tamen, quam ob inconstantiam victus, quem „ pro personarum qualitate variabat, timens eos, qui „ erant ex circumcisione „. Quibus verbis quid clarius desiderari possit, non equidem video. Accedit Origenis auctoritas. Is in secundo contra Celsum epicureum *libro num.* 1. *pag.* 221. *tom.* I. *opp. edit. venet. monachor. s. Mauri*, „ Paulus, *inquit*, in sua ad galatas epistula testatur „ PETRUM NUNC IUDAIZARE, CUM IACOBUS „ AD EUM VENISSET, NUNC GENTIUM MENSAE ADSIDERE, atque „ ab illis segregasse timentem eos, qui ex circumcisio- „ ne erant „. Huius erat simile testimonium in decimo libro Stromateon, apud Hieronymum *epistola inter augustinianas* LXXV., *alias* XI. *ad Augustinum tom.* II. *opp. August. pag.* 129., quod efferam paullo post, ubi de Hieronymo disseram. Sequitur Cyprianus saeculi tertii insignis auctor, qui *ep.* LXXI. *pag.* 129. *seq.* „ Nec Petrus, *inquit*, quem primum Dominus elegit, et super „ quem aedificavit ecclesiam suam, cum secum Paulus „ de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit „ ecclesiam suam, cum secum Paulus de circumcisione „ postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assumsit, ut diceret, se primatum tenere et obtemperari a novellis, et posteris „ sibi potius oportere, nec despexit Paulum, quod ecclesiae prius persecutor fuisset, sed consilium veritatis admisit, etc. „ Non dissidet Eusebius caesariensis quarti saeculi scriptor in primis eruditus, inque historia ecclesiae diligenter exercitatus *in commentar. in ps.* LXXIV. *pag.* 445. *tom.* I. *collection. veter. patr. edit. paris. Montfaucon. an.* 1706. Nam Cepham in secundo epistolae ad galatas capite a Paulo commemoratum, et Iacobum, et Iohannem apostolorum coryphaeos appellat. Coryphaeus autem apostolorum Petrus quidem fuit, Cephas autem nullo modo, si quis fuit e numero discipulorum septuaginta, qui vocaretur hoc nomine. Mitto Theodorum heracleoten, Didymum, aliosque, quibus haec ipsa de Petro, non de Cepha a Paulo reprehenso placuisse videtur, Hieronymo teste, opinio. Hieronymus quidem in epistola, quam supra indicavi, *p.* 128. „ Secundo loco quaeris, *inquit*, cur dixerim in „ commentariis epistolae ad galatas Paulum id in Pe- „ tro non potuisse reprehendere, quod ipse fecerat „ etc. Ad quae primum respondeo, debuisse pruden- „ tiam tuam praefatiunculae commentariorum meorum „ meminisse, dicentis ex persona mea... Origenis com- „ mentarios sequutus sum... Praetermitto Didymum „ videntem meum, et laodicenum (Apollinarem) de „ ecclesia nuper egressum, et Alexandrum veterem „ haereticum, Eusebium quoque emisenum, et Theo- „ dorum heracleoten, qui et ipsi nonnullos super hac „ re commentariolos reliquerunt „. Eadem habent Iohannes chrysostomus, et Theodoritus *in commentar. in epist. ad galat. cap.* II. Augustinus vero etiam nihil simulationis intercessisse cum reprehensus Petrus a Paulo fuit, Petrumque a Paulo revera redargutum scribit. *Epist.* LXXXII. *al.* XIX. *pag.* 143. *seqq.* Sed longus essem si persequi omnes vellem.

(1) *Tom.* VII. *opp. edit. veronensis an.* 1737. *p.* 408.

(2) *Pag.* 1368. *tom.* I. *opp. edit. paris. monachor. S. Mauri an.* 1705.

» Paulo est reprehensus, accipiunt, qui si Pauli studiosius verba » legissent, ista non dicerent ». Itaque missis Carerio, Pighio, breviter (1) de Harduini sententia, quam fuisse a viris doctissimis (2) explosam intelligo, disseram. Is errasse vehementer veteres illos novosque auctores scribit, qui Petrum a Paulo fuisse reprehensum defenderent. Id ut efficiat, seriem chronologicam rerum a Christi morte ad synodum hierosolymitanam ab apostolis gestarum suo arbitratu proponit, additque Cephae, eorumque, qui missi ab Iacobo fuerant, caussa celebratam synodum illam fuisse, in eaque Petrum de legis ritibus, ceremoniisque sententiam dixisse, cum Cephas versaretur Antiochiae. Fuisse igitur Cepham, antequam synodus haberetur, redargutum a Paulo. Eos autem, qui eumdem esse Petrum, ac Cepham dicerent, Petrum ipsum haereseos reum agere solere. Iam vero sacra biblia studiose legenti satis esse perspicuum arbitratur, nusquam Petrum, nisi semel in evangelio Iohannis, fuisse appellatum Cepham. Quod ut ostendat, epistolae ad galatas capite secundo abutitur. Mox Hieronymum, Augustinum, aliosque patres, qui communem sententiam tuerentur, errasse iactat; propterea quod in epistolarum Pauli codicibus, quibus usi fuerant, loco Cephae Petrum legissent. Sed cautum ecclesiae decreto esse, ne quis deinceps undecimo capitis secundi epistolae ad galatas versu scribere Petrum pro Cepha possit. Esse namque hoc lectionis genus, quod ecclesia romana probat, Hieronymi, Augustini, patrumque quorumdam graecorum legendi ratione vetustius. Denique reiici communem, pervulgatamque de Cepha eodem ac Petro sententiam oportere, quod inde haeretici multa concludant, quae et falsa esse, et ecclesiae iniuria videantur.

Ego vero numquam animum inducam, ut ei assentiar, qui adiungi sibi auctoritatem sine ratione vellet. Quo circa, quam primum seriem chronologicam rerum a Christi morte ad syno-

(1) Harduinus *dissert.*, qua ostendere conatur, *Cepham a Paulo reprehensum Petrum non esse. Edit. amstelod. an.* 1709. *pag.* 920. *seqq. opp. select.*

(2) Confer Iacobum Boileau *canonic. s. Sacelli disquisit. theolog. in cap. II. epist. ad galat. edit. paris. an.* 1713., et Calmetum *dissertat. S. Paulus S. Petrum redarguit, quam praefixit comment. in epist. ad galat.* Mitto Baronium ad an. LI. n. XXXIII. *seqq.*, Tillemontium *t. I. hist. eccl. p.* 237. *edit. paris.*, et ex protestantibus Pearsonum in annalibus Paulinis *p.* 10. *edit. opp. posthum. ann.* 1688., et Basnagium in *annalib. ad an.* L. n. IX., qui argumenta Harduini quaedam prospexerunt, et confutarunt.

dum usque ab apostolis gestarum proposuit, nihil moror. Est enim temere conficta, ut non solum non demonstrari apertis sacrarum scripturarum locis, sed ne veri quidem similis fieri coniectura possit. Iisdemque in erratis est, quod addit de celebrata ab apostolis hierosolymitana synodo, Cephae caussa. Non enim Lucas eum, qui ad circumcisos transfugisset metu; sed eos, qui salutem consequi incircumcisos e gentibus christianos inficiarentur posse, habendi concilii caussam fuisse (1) tradit. Neque vero, qui metuens, ne circumcisis noceret, consuetudinem incircumcisorum fugit, idem continuo censuit, christianum e gentibus incircumcisum expertem vitae sempiternae (2) futurum. Cephas autem etsi veritus, ne detrimento cuiquam, ac damno esset, ad hierosolymitas circumcisos venit, numquam tamen eo adductus timore est, ut incircumcisos e gentibus christianos perituros (3) arbitraretur. Itaque longe ab errore abfuit seditiosorum.

At Paulus post anno ab sui *conversione* quatuordecim (4) restitisse se Cephae narrat, quo quidem tempore, auctore Luca, ex Iudaea venerunt, qui christianos e gentibus, si salvi esse vellent, circumcidi oportere contenderent. Verum nisi hoc est quod quaeratur, iure suo quasi certum arripere; quid sit, ne suspicari quidem possum. Magna enim, atque a summis viris vexata quaestio est, ab eo ne tempore, quo Paulus sacris est christianorum initiatus, an a primo illius Hierosolymam adventu quatuordecim, quorum meminit, annorum ducendum initium (5) sit. Non enim est Apostoli hac ipsa de re tam perspicua, tamque distincta,

(1) Lucas *act.* c. xv. v. 1. *seqq.* „ Et quidam descendentes de Iudaea docebant fratres, quia nisi circumcidamini secundum morem Moysi, non potestis salvari. Facta ergo seditione non minima Paulo, et Barnabae adversus illos, statuerunt, ut ascenderent Paulus, et Barnabas, et quidam alii ex aliis ad apostolos, et presbyteros in Hierusalem super hac quaestione. Illi ergo deducti ab ecclesia pertransibant Phoenicem, et Samariam narrantes conversionem gentium, et faciebant gaudium magnum omnibus fratribus. Cum autem venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab ecclesia, et ab apostolis, et senioribus, annunciantes quanta Deus fecisset cum illis. Surrexerunt autem quidam de haeresi pharisaeorum, qui crediderunt, dicentes quia oportet circumcidi eos, praecipere quoque servare legem Moysi. Conveneruntque apostoli, et seniores videre de verbo hoc.

(2) Confer locum Tertulliani ex *lib. de praescript.*, quem supra descripsi *pag.* 86. *not.* 6. *huius vol.*

(3) Consule *cap.* II. *ep. ad galat.* v. 11. *seqq.*, et Irenaei, atque Tertulliani testimonia, quae descripsi *pag.* 86. *huius vol. not.* 6.

(4) Harduinus *ibid.*

(5) De re certe non est, cur ansa multis agendum putem. Hoc breve dico: Hieronymum, cuius certe magna, in hoc potissimum genere, est auctoritas, initium annorum illorum quatuordecim a triennio post Pauli vocationem esse sumendum defendere. *Tom.* IV. *opp.* p. I. *pag.* 236. *edit. paris. Martianaei in cap.* II. *epist. ad galatas.* Confer Baronium *ad an.* XL. n. v. *seqq.*, Cornelium a Lapide *in id. cap.* II. v. I. *pag.* 423. *edit. paris. an.* 1638., et Calmetium *ibid. pag.* 319. *edit. lu. an.* 1729. Mitto ceteros, ne sim longus.

quam Harduinus optaret, sententia. Sed hoc quidem ut volet. Illud quaero: quemadmodum hinc se confecturum putet, ante synodum fuisse a Paulo redargutum Cepham? Ego vero cum interpretes esse scripturarum non solum novos, sed veteres etiam, eosque magnae auctoritatis, atque existimationis videam, qui post synodum fuisse Cepham a Paulo reprehensum (1) ferant, Harduini certe omnia miscentis, ac pertubantis opinione non moveor.

Quid? si falsum etiam illud omnino est, fuisse tunc Cepham reprehensum Antiochiae, cum Petrus Hierosolymis ageret? Quamquam enim Hierosolymis erat Petrus, quo tempore orta est de legalibus quaestio, tamen cum orta est, tum fuisse reprehensum Cepham, ostendi nullo modo potest. Quare Harduinus (2), qui simul et castigatum a Paulo Cepham, et disceptari de mosaicis legibus, ceremoniisque coeptum confidenter sumit, concluditque egisse proinde Hierosolymis Petrum, cum Cephas esset Antiochiae, res diversis temporibus gestas, ut saepe alias, turbans, fallitur. Nam Paulum post synodum, adeoque post gravem illam, acremque de legis ritibus disputationem restitisse Cephae, cognoscere ex actis apostolorum, litterisque ad galatas, etsi non satis certa ratione fortasse, at probabili saltem coniectura licet. Lucas enim seditiosos illos hierosolymitas, qui Antiochiam descenderant, cum suam de circumcidendis ethnicis, qui nostris essent sacris initiati, sententiam in vulgus spargere coepissent, oppugnatos non a Paulo solum, sed etiam a Barnaba (3) fuisse, eiusque rei caussa, cum hi duo legati ad apostolos, senioresque ab ecclesia antiochenorum missi Hierosolymam, petitum consilium, pervenissent, celebratam synodum fuisse testatur. Est autem contra auctor Paulus in iis, quae sunt ad galatas scriptae, litteris, Barnabam non modo non fugisse circumcisorum, quos Antiochiam Iacobus miserat, consuetudinem, sed fuisse etiam sequutum exemplum (4) Cephae. Quo sane tempore tantum abfuit, ut Barna-

(1) *Confer Cornelium a Lapide ibid.*, qui patrum hanc esse communem, pervulgatamque sententiam scribit. Veteres enim novosque auctores, quos dixi, neque vacat, neque vero necesse est, singillatim ut numerem.

(2) Harduinus *ibid.* §. III. *pag.* 922.

(3) *Confer not.* 1. *pag.* 89. *huius vol.*

(4) *Epist. ad galat. cap.* II. v. 11. *seqq.* „ Cum „ autem venisset Cephas Antiochiam, in faciem ei re„ stiti, quia reprehensibilis erat. Prius enim quam ve„ nirent quidam a Iacobo, cum gentibus edebat; cum „ autem venissent, subtrahebat, et segregabat se, ti„ mens eos, qui ex circumcisione erant. Et simulatio„ ni eius consenserunt ceteri iudaei, ita ut et Barna„ bas duceretur ab eis in illam simulationem. Sed cum „ vidissem quod non recte ambularent ad veritatem „ Evangelii, dixi Cephae coram omnibus, si tu cum „ Iudaeus sis gentiliter vivis, et non iudaice, quomo„ do gentes cogis iudaizare?

bae cum Paulo conveniret (quemadmodum sane convenerat, cum una simul se Hierosolymam ad apostolos, tollendarum legalium ceremoniarum caussa, contulissent) (1) ut potius inter se dissiderent, propterea quod veluti Cephas, ita Barnabas ob simulationem reprehendendus videretur. Non ergo redargutus Cephas eo tempore a Paulo est, quo ceremoniarum legis tollendarum caussa, Pauli Barnabaeque Hierosolymam dimittendorum consilium susceptum ab antiochenis fuit. Immo vero cum Paulus Cephae tanta animi fortitudine, constantiaque restiterit, argumento est, fuisse ante, quae ad ceremonias legis pertinerent, ab apostolis in synodo constituta. Non enim invectus in eum tam acriter fuisset, nisi ante ab apostolis, quid statuto, factoque opus esset, intellexisset (2). Ac mirum sane cuiquam videbitur, Hardui-

(1) Nam Barnabas, et Paulus acriter illis restiterant, qui immortalem vitam consequi posse neminem, qui non esset circumcisus, pugnabant. Vide supra *not.* 1. *p.* 89. *huius vol.*

(2) Nam ante quam Cephas venisset Antiochiam, reprehensusque a Paulo fuisset, Paulus Hierosolymam ascenderat, ne in vanum *currere*, aut *cucurrisse* videretur. Sic enim habet eodem in *cap. epist. ad galatas v.* 1. *seqq.* „ Deinde post annos quatuordecim iterum ascen„ di Hierosolymam cum Barnaba, assumto et Tito „. En ut se cum Barnaba Hierosolymam, ante reprehensionem Cephae, ascendisse, scribat. Cum autem is una cum Barnaba Hierosolymam ascendit, tum fuisse a concilio de ceremoniis legis cognitum Lucas testatur, ut paullo ante *not.* 1. *pag.* 89. *huius vol.* vidimus. Mox v. 2. Paulus addit: „ Ascendi autem secundum reve„ lationem, et contuli cum illis evangelium, quod „ praedico in gentibus, seorsum autem iis, qui vide„ bantur aliquid esse, ne forte in vacuum currerem, „ aut cucurrissem „. Haec item synodi tempore gesta Lucas indicat his verbis *act.* c. 15. v. 4. „ Cum autem „ venissent Hierosolymam, suscepti sunt ab ecclesia, „ et ab apostolis, et senioribus, annunciantes quanta „ Deus fecisset cum illis „. Pergit Paulus v. 3. „ Sed „ neque Titus, qui mecum erat, cum esset gentilis, com„ pulsus est circumcidi. Sed propter subintroductos „ falsos fratres, qui subintroierant explorare libertatem „ nostram, quam habemus in Christo Iesu, ut nos in „ servitutem redigerent, quibus ad horam cessimus „ subiectione, ut veritas evangelii permaneret apud „ vos „. Quae omnia eo tempore contigisse Lucas narrat, quo synodus Hierosolymis habenda fuit. Sic autem habet, v. 5. „ Surrexerunt autem quidam de haeresi „ pharisaeorum, qui crediderunt, dicentes, quia oportet „ circumcidi eos, praecipere quoque servare legem „ Moysi. Conveneruntque apostoli, et seniores videre „ de verbo hoc „. Scilicet *subintroducti falsi fratres* a Paulo nominati hi ipsi, qui crediderant, homines *de secta pharisaeorum* fuerunt, qui circumcidendos esse gentiles christianos factos, adeoque etiam Titum, iugumque gentibus imponendum defendebant. Coeptam autem narrationem Paulus persequens v. 7. „ Cum vidissent „ (*ii, qui videbantur esse aliquid*) quod creditum est mi„ hi evangelium praeputii, sicut et Petro circumcisio„ nis (qui enim operatus est Petro in apostolatum, „ operatus est, circumcisionis, mihi inter gentes) et cum „ cognovissent gratiam, quae data est mihi, Iacobus, „ et Cephas, et Iohannes, qui videbantur columnae „ esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabae societatis, „ ut nos in gentes, ipsi autem in circumcisionem „. At Lucas de synodo agens v. 12. ubi de Petri sententia loquutus est, „ Audiebant, *inquit*, Barnabam, „ et Paulum narrantes quanta Deus fecisset signa, et „ prodigia in gentibus per eos „. En ut cognorint, qui *videbantur columnae esse, gratiam, quae data fuerat Paulo.* Et v. 24. describens epistolam ab apostolis, et senioribus in synodo congregatis ad antiochenos datam, hoc apostolorum, hoc *est Petri, Iacobi* etc. ac seniorum de Paulo, et Barnaba testimonium affert: „ Quoniam au„ divimus, quia quidam ex nobis exeuntes, turbave„ runt vos verbis, evertentes animas vestras (*nempe su„ bintroducti falsi fratres a Paulo memorati*) quibus non „ mandavimus, placuit nobis collectis in unum elige„ re viros, et mittere ad vos cum CHARISSIMIS NOSTRIS „ BARNABA, ET PAULO HOMINIBUS, QUI TRADIDERUNT ANI„ MAS SUAS PRO NOMINE DOMINI IESU CHRISTI „. Quae sane verba satis ostendunt, initam tum ab apostolis Petro, Iacobo, etc. fuisse societatem, datasque fuisse dexteras, ut est a Paulo ipso memoriae traditum. Cognorunt enim illi doctrinam Pauli, adeoque tam praeclarum testimonium de illo dixerunt. Verum denique dicimus Paulus venisse Cepham Antiochiam, segregasse-

num (1) qui Cepham Hierosolymam ad concilium ascendisse negat, propterea quod ex eorum numero, qui christianos omnes circumcidi oportere dicerent, non esset, *sed tantum se ex convictu gentilium* christianorum *subtraheret*, *non palam verbo doceret circumcidendos esse gentiles*, eodem tempore Barnabam ascendisse statuere. Nam ut Cephas, ita Barnabas se a gentilium convictu (2) subtraxerat. Quare si Cephas eius rei caussa non ascendit, ne Barnabas quidem ascenderit necesse est. Id vero cum Lucae sententia componi nullo modo potest. Ascendisse enim Barnabam, qui cum Paulo adversus Iudaeos palam certaverat, Lucas scripsit; quod eo in loco, mea quidem sententia, non scripsisset, si tunc Barnabas veritus hierosolymitas, quod ex epistola ad galatas intelligitur, ad circumcisos, contra atque Paulus voluerat, defecisset. Non ergo tunc, sed alio tempore sese Barnabas a christianis e gentibus segregarat, imitatus Cepham. Sed multa quidem Harduinus persequitur, quae cum Pauli, Lucaeque testimoniis vehementer pugnant. Scribit enim Paulus, post annos (ab sui ne *conversione*, an a primo suo in principem Iudaeae urbem itinere, non indicat) quatuordecim, Hierosolymam se una cum Barnaba, Titoque venisse, suumque cum Iacobo, ac Cepha evangelium contulisse. Titum, qui *gentilis* esset, compulsum, ut circumcideretur, non fuisse, etsi *subintroducti falsi fratres*, *qui subintroierant*, eum, sociosque in servitutem redigere conarentur. Interea eos, qui videbantur columnae esse, cum cognossent, quae ipsi gratia tributa, quodque *evangelium creditum a Christo servatore fuisset*, dexteras *ipsi Paulo*, *Barnabaeque* dedisse *societatis*, *ut* hi *in gentes*, *illi autem in circumcisionem*. Venisse porro Cepham Antiochiam, reprehensumque iure fuisse, propterea quod desertis incircumcisis ad circumcisos hierosolymitas confugisset, qui Barnabam quoque ad eam simulationem induxerant.

Ex qua re intelligitur, ante quidem Paulum, ac Barnabam Hierosolymam ad apostolos habendi concilii caussa contendisse, quam Cepha Antiochiam venisset. (3) Nam si, post reprehensum

que se ab incircumcisis christianis, dignumque proinde, qui reprehenderetur fuisse, dicit. Que ex re intelligitur, post ortam de ceremoniis controversiam, postque celebratam synodum, fuisse reprehensum Cepham.

(1) Harduinus *ibid.* §. III. *pag.* 922.

(2) Vide supra not. 4. *pag.* 90. *huius vol.*

(3) *Vide supra pag.* 91. *seq.* not. 2. *huius vol.*

Cepham, Paulus Hierosolymam ad concilium revertisset, easque litteras ab apostolis impetrasset, quarum est ab Luca descripta summa, numquam id quidem silentio praeterisset, quod ad convincendos galatas, quos redarguit, pertineret. Constituendum est igitur, venisse Antiochiam Cepham post celebratam Hierosolymis synodum. Cumque Cepham, et Iacobum, et Iohannem, qui videbantur columnae esse, Hierosolymis egisse, quo tempore in eam urbem Paulus, et Barnabas ascenderunt, idem sit auctor Paulus (1) affirmetque Lucas (2) Petrum et Iacobum, et alios apostolos, quorum nomina tacitus praetermittit, concilio interfuisse; relinquitur, ut Cephas, et Iacobus, et Iohannes iidem atque Petrus, et Iacobus, et Iohannes fuerint, qui certe, quod essent apostoli, columnae ecclesiae videbantur; utque nihil repugnet, quo minus Petrus aliquamdiu post, quam est synodus celebrata, Antiochiam descenderit, quin opus esset, ut continuo Hierosolymam reverteretur. Denique reliqua Harduini (3) oratio de celeri reditu Cephae, seu Petri Antiochia Hierosolymam, concilii habendi caussa, nugatoria est; cum ex rebus hactenus disputatis, ante fuisse synodum celebratam constet, quam Cephas iter antiochienum aggressus esset.

Atqui perstat Harduinus, (4) Lucaeque testimonio Cepham ante synodum fuisse a Paulo redargutum efficere conatur. Nam ubi, inquit, de legatis Saulo, Barnaba, Syla, et Iuda a concilio Antiochiam missis, Lucas egit, haec demum capite decimo quinto, versu tricesimo, sequentibusque persequitur. *Illi ergo dimissi descenderunt Antiochiam, et congregata multitudine tradiderunt epistolam . . . Iudas autem, et Sylas facto ibi aliquanto tempore dimissi sunt cum pace a fratribus ad eos, qui miserant illos . . . Post aliquos autem dies . . . Paulus . . . profectus est, traditus gratiae Dei a fratribus. Perambulabat autem Syriam*, et *Ciliciam*, *confirmans ecclesias*, *praecipiens custodire praecepta apostolorum*, *et seniorum.* Non potuit autem, eo *aliquanto tempore*, quod Lucas memorat, a Paulo reprehendi Petrus. Qui enim Hierosolymis versabatur, quo tandem modo redargutus fuisset Antiochiae? At agebat tunc Petrus Hierosolymis. Nam

(1) Confer not. 2. *pag.* 91. *seq. huius vol.*
(2) Consule not. 1. *p.* 89. *et* not. 2. *pag.* 91.
(3) *Hard. pag.* 923. §. III.
(4) Idem *ibid. pag.* 923. §. IV.

Lucas, post id *aliquantum tempus*, Iudam, et Sylam ad eos, a quibus missi fuerant, revertisse scribit. Missi autem a Petro, et Iacobo fuerant. Ad Petrum igitur reversi fuerint, necesse est. Quare Hierosolymis eo *aliquanto tempore* Petrus constitit. Iam vero Iuda, ac Syla dimissis, decem fere dies Paulus mansit Antiochiae. Lucas enim *post aliquot dies* eum inde profectum tradit. At τὸ *post aliquot dies* vix plures, quam decem indicat. Tam brevi autem tempore Petrum Hierosolymis profectum Antiochiam pervenire, itaque se gerere potuisse, ut dignus, qui a Paulo tandem redargueretur, esset quis credat? Neque ratio ulla erat, ut post tam recentem legationem Petrus Antiochiam descenderet.

Sed leve id quidem est, quod multis modis explicari, evertique potest. Quid autem est, quod Petrum eo *aliquanto tempore* Antiochiam non venisse demonstret? Nam quod Sylas post id *aliquantum tempus* ad eos, a quibus missus erat, reverterit, non efficit, manendum interea Hierosolymis fuisse Petro. Non enim Iudas a Petro, et Iacobo solum, ut Harduinus censet, sed a pluribus aliis, quod Lucas scribit (1), missus fuit Antiochiam. Itaque etsi interea Petrus Hierosolymis Antiochiam profectus esset; cum tamen permulti eorum, a quibus missus Iudas fuerat, Hierosolymis constitissent, Iudas certe ad eos, a quibus missus fuerat, revertisset. Neque vero hunc Lucas ad eos *omnes*, sed ad *eos*, a quibus missus fuerat, rediisse narrat (2), quae res salva esset, etiamsi Petrus Hierosolymis abfuisset. Quamquam esse aliquos video, qui post Iudae reditum, Petrum Antiochiam fuisse profectum arbitrentur. At post aliquot, quam Hierosolymam revertit, dies, Paulus, ut est auctor Lucas, Antiochia secessit. Ita quidem Harduinus (3) existimat. Sed Lucas *post aliquos dies* ortam inter Paulum, et Barnabam contentionem fuisse scribit (4);

(1) Lucas *ibid.* v. 22. „ Tunc placuit apostolis, „ et senioribus cum omni ecclesia eligere viros ex eis, „ et mittere Antiochiam cum Paulo, et Barnabe Iu- „ dam, qui cognominabatur Barsabas, et Sylam viros „ primos in fratribus.

(2) V. 35. „ Facto autem ibi aliquantu tempore, di- „ missi sunt cum pace a fratribus ad eos, qui mise- „ rant illos. Visum est autem Sylae ibi remanere; Iu- „ das autem solus abiit Ierusalem.

(3) Harduinus *pag.* 926.

(4) Lucas *ibid.* v. 35. „ Paulus autem, et Barna- „ bas demorabantur Antiochiae docentes, et evangeli- „ zantes cum aliis pluribus verbum Domini. Post aliquot „ autem dies dixit ad Barnabam Paulus: revertentes „ visitemus fratres per universas civitates, in quibus „ praedicavimus verbum Domini, quomodo se habeant. „ Barnabas autem volebat secum assumere et Iohan- „ nem, qui cognominabatur Marcus. Paulus autem ro- „ gabat eum, ut qui discessisset ab eis de Pamphylia, „ et non iisset cum eis in opus, non debere recipi. „ Facta est autem dissensio, ita ut discederent ab in- „ vicem, et Barnabas quidem assumto Marco naviga- „ ret Cyprum, Paulus vero electo Syla profectus est, etc.

statim ne vero ille abierit, an aliquamdiu post, quam orta contentio est, nusquam scribit. Rem autem, quam Lucas tacuit, iactare, quasi dicta esset ab Luca, Harduino profecto non licet. Quid? si ne *intervallum* quidem illud *aliquorum dierum*, quos Lucas memorat, reduci possit ad dies omnino decem? Nam *τὸ μετὰ τινὰς ἡμέρας post aliquos dies*, ut in quinque, vel decem, ita cadere in dies triginta potest. Denique curae Paulo fuisse, ut ecclesias Syriae, Ciliciaeque institueret, easque ad praecepta apostolorum colenda hortaretur, constat; datum vero id ipsum ei in mandatis ab synodo fuisse, ut visum est Harduino (1), non item (2).

At enim immunis ab haereseos (3) labe Petrus non esset, si reprehensus ipse, in primisque post synodum hierosolymitanam fuisset a Paulo. Equidem non miror Harduinum, qui eos atheos esse putaverit (4) quos ceteri christianos esse certo scirent, haereticum etiam, invito Paulo, appellasse Cepham. Nam qui in haereticis numerat Petrum (si is idem atque Cephas fuisset), Cepham scilicet, qui non idem ac Petrus esset, in haereticis numerarit, necesse est. Quamquam Cepham *reprehensibilem* fuisse Paulus dicat, haereticum autem non dicat. Verum fas sibi esse in haereticis Cepham ponere putet is, qui mentiri videtur, scriptorem bibliorum graecorum novi testamenti, Prodromum fuisse (5), lutheranorum, et iansenianorum. Sed venio ad rem. Itaque Harduinus in haeresim eum incidisse iactat, qui sibi ab circumcisis metuens incircumcisorum refugerit societatem. Factum autem id fuisse a Cepha. Cepham igitur esse condemnandum haereseos crimine. Quod si Cephas idem ac Petrus fuit, haereticum sane fuisse Petrum. Id vero concedi nullo modo posse.

Sed is scriptor, qui plus sibi, quam patribus tribui auctoritatis vellet, non animadvertit, damnato Cepha, damnari quoque Barnabam oportere virum et apostolicum, et socium, atque adiu-

(1) Harduinus *ibid.* §. IV. *pag.* 923.

(2) Lucas *cap.* XV. *act.* v. 41. „ Perambulabat autem Syriam, et Ciliciam confirmans ecclesias, praecipiens custodire praecepta apostolorum, et seniorum „.

(3) Harduinus *ibid. pag.* 924. §. v.

(4) Hard. *in eo tractatu*, quem inscripsit: *Athei detecti*, quique editus an. 1733. Amstelodami cum aliis quibusdam eius opusculis est, *pag.* 1. . *seqq.* Cartesium, Arnaldum, Malebranchium, Ludovicum Thomassinum, aliosque nonnullos per summam iniuriam, calumniamque in atheos retulit.

(5) Harduinus in *proleg. ad commentarios librorum novi testamenti edit. amstelod.* an. 1741. *pag.* 2. *seq.*

torem apostolorum. Nam ut Cepham, ita Barnabam ad circumcisos hierosolymitas transfugisse (1) liquet. Iam vero haereseos accusare eum, cui etsi Paulus restitit, numquam tamen est interdictum christianorum sacris, hominum quidem est non investigandae, sed involvendae veritatis studio, ne gravius dicam scribentium. Ecquis autem Christi, apostolorumve discipulum, qualem fuisse Cepham constat, in haereticos reponendum putet, qui non modo non erraret ipse, sed ne cum iis quidem, qui haeresim fecerant, congrederetur? At Cephas, qui dimissis incircumcisis ad hierosolymitas christianos venit, nihil umquam aut docuit, aut praecepit, quod a decretis christianae religionis alienum esset. Quid? si ne hierosolymitae quidem illi ab Iacobo missi Antiochiam? Non enim his fuit a Paulo attributa seditiosorum opinio (2), qui negarent incircumcisos christianos impetrare salutem posse. Attributa autem fuisset, si seditiosis consesissent, quos Lucas scribit e secta fuisse (3) phaereseorum. Atque ab horum quidem errore, quem apostoli, senioresque in synodo hierosolymitana reiecerat, abfuisse eos, quos Iacobus miserat Antiochiam, auctor est Irenaeus (4) in tertio adversus haereses libro. Quid? si cognita omnibus erat Cephae de ceremoniis, ritibusque mosaicae legis ab ethnico christiano facto handquaquam colendis, observandisque sententia? Is enim etsi esset origine iudaeus, versatus tamen aliquando cum *incircumcisis* christianis e gentibus fuerat, itaque satis ostenderat, beatum esse, suo quidem iudicio, *incircumcisum* christianum (5) posse. Quod si Cepha metu compulsus ad hierosolymitas, qui neque haeretici essent, neque in haereseos venissent suspicionem, profugit, inducereque alios visus est, ut suum exemplum imitarentur, dignus quidem, qui a Paulo reprehenderetur, fuit; haereticus certe (6) non fuit. Ex qua re existit et illud, Cepham eumdem atque Petrum fuisse. Nisi enim fuisset, non minor fuisset dignitas, atque auctoritas Barnabae, dignitate, auctoritateque Cephae. Quamobrem non plus Cephas exemplo suo gentibus, quam Barnabas, nocuisset. At Paulus Cepham

(1) Vide supra not. 4. *pag.* 90. *huius vol.*
(2) Confer not. 4. *pag.* 90. *huius vol.*
(3) Consule not. 1. *pag.* 89. *huius vol.*
(4) Vide locum Irenaei *pag.* 86. *huius vol.* not. 6.
(5) Confer not. 4. *pag.* 90. *huius vol.*
(6) Consule locum Tertulliani supra descriptum not. 6. *pag.* 86. *huius vol.*

eam ob causam reprehendit, omisso Barnaba. Fuit igitur Cephae dignitas, atque potestas Barnabae dignitate, potestateque praestantior. Cumque socius, adiutor, discipulusque apostolorum esset nemo Barnaba auctoritate maior; sequitur, Cepham apostolum fuisse, non socium, atque adiutorem apostolorum. Demto autem Petro, quis unquam in apostolorum coetu fuit, qui appellari posset Cephae (1) nomine? Petrum igitur eumdem atque Cepham fuisse confitendum est.

Neque vero in periculum vocatur sacrarum scripturarum fides, si quis Petrum fuisse a Paulo reprehensum dicat (2). Vocatam enim ab Gregorio, a Cyrillo, ab Augustino, a Theodorito, ab Hieronymo, a Chrysostomo, a Cypriano, a Tertulliano, ab Irenaeo, uno verbo, ab omnibus fere ecclesiae patribus in periculum fuisse (3), non credam. At enim *non recte Petrus ambulasset ad evangelii veritatem*, si Paulum auctorem sequamur. Quis negat? Verum cur Petro Harduinus Barnabam non adiunxit (4), quem Paulus eiusdem scribit fuisse simulationis reum? Atque erat diligenter considerandum, qui sensus horum Pauli verborum esset: *non recte ambulare ad evangelii veritatem.* Nam et qui male sentit, et qui contra atque ius, fasque postulet, agit, cum sit in vitio, haud recte incedit ad evangelii veritatem. Non enim recte sentire modo, sed etiam candide, recteque agere evangelicum est. Rursum simulate maleque agentium genera indicari possunt omnino duo; primum eorum qui scientes, atque volentes simulant, maleque agunt; alterum eorum, qui sic agunt, ut quidquam se male agere, non solum non videant, sed ne suspicentur quidem. Nec gravis criminis accusandus continuo est,

(1) Huic enim uni inditum Cephae nomen a Christo fuit. Vide evangelium Iohannis *cap.* 1. v. 42.

(2) Harduinus periclitari sacrarum scripturarum fidem, si Petrum dicamus eumdem atque Cepham fuisse, scribit §. vi. *pag.* 924. *seq.*

(3) Confer Augustini, ceterorumque, quos nominavi, patrum loca *not.* 6. *pag.* 86. *seq.* *huius volum.* Consule etiam Gregorii magni testimonium, quod supra *pag.* 87. *seq.* descripsi. Accedit Cyrillus alexandrinus, qui in extremo nono contra Iulianum libro *pag.* 325. *edit. an.* 1696. „ Cavillatur, *inquit*, Iulianus, et eximium inter sanctos apostolos Petrum hypocritam esse dicit, et per Paulum reprehensum, et quod interdum graecorum moribus vivere studuerit, interdum etiam iudaeorum, ignorans omnino artificiosissimam in illis dispensationem „. Quibus ex verbis intelligitur, fuisse, Cyrilli quoque sententia, eumdem Cepham atque principem apostolorum Petrum. Sed plura sanctorum veterum dicta referre neque vacat, neque vero est opus.

(4) Confer *Pauli ex epist. ad galat.* locum supra descriptum *not.* 4. *pag.* 90.

qui ne damnum alteri (1) apportet, quin quae detrimenta sequantur prospiciat, id agit, quod sibi non esse vetitum certo sciat. Iam vero haud recte sensisse Cepham, nec dixit Paulus, neque caussa erat ulla, cur esse dicendum arbitraretur. Relinquitur ergo, ut vel simulans minus recte id fecerit, quod non esse sibi vetitum certo sciret (2) idque admiserit, quod veniale (3) existimaretur, et esset; vel cum ita se gesserit, ut sese nihil contra ius facientem, christianis e circumcisione utilitati, christianis autem e gentibus nullo detrimento, ac damno futurum

(1) Cephas enim non quod ab hierosolymitis metueret, sed quod vereretur, ne ipsis hierosolymitis scandalum, quod dicimus, inferret; ni iudaeus cum esset, cum circumcisis versaretur, ut ne turbae orirentur, neve in salutis periculum, qui ab Iacobo venerant, vocarentur, segregare se ab incircumcisis constituit. Quare Chrysostomus, cui vis certe graeci sermonis explorata erat, *in cap.* II. *epist. ad galatas pag.* 688. *tom.* X. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri*, Φοβούμενος, loquit, τοὺς ἐκ περιτομῆς· οὐ τοῦτο φοβούμενος, μὴ κινδυνεύσῃ· ὁ γὰρ ἐν ἀρχῇ μὴ φοβηθεὶς, πολλῷ μᾶλλον τότε, ἀλλ' ἵνα μὴ ἀποστῶσιν· ἐπεὶ καὶ αὐτός λέγει Γαλάταις, φοβοῦμαι ὑμᾶς, μή πως εἰκῆ κεκοπίακα etc. *Metuens eos, qui ex circumcisione erant.* „Non hoc metuens, ne ipse in periculum veniret. Qui enim in principio non timuerat, multo minus tunc. Verum (metuebat) ne (illi) deficerent. Nam et ipse Paulus galatis dicit, *timeo vos ne frustra laboraverim*„. Addit mox Chrysostomus: Ὁ μὲν γὰρ τοῦ θανάτου φόβος οὐδὲν ἦν αὐτοῖς· ὁ δὲ τῆς ἀπωλείας τῶν μαθητῶν, σφόδρα αὐτῶν κατέσειε τὴν ψυχήν. *Nihil enim ipsis erat metus mortis; sed metus, ne perderent discipulos, vehementer concutiebat eorum animam.* Consentit s. Thom. *lect.* III. *in cap.* II. *epist. ad galat. p.* 267. *edit. antverp. an.* 1620. ubi „*segregabat se ab eis.* Et hoc ideo, *inquit*, quia erat timens eos, qui ex circumcisione erant; id est iudaeos, non quidem timore humano, sive mundano, sed timore charitatis, ne scilicet scandalizarentur, sicut dicitur in glossa. Et ideo factus est iudaeis tamquam iudaeus, simulans se cum infirmis idem sentire, sed tamen inordinate timebat, quia veritas numquam dimittenda est propter timorem scandali.

(2) S. Thomas *ibidem*: „Respondeo, *inquit*, dicendum, quod post gratiam Spiritus sancti nullo modo peccarunt mortaliter apostoli, et hoc donum habuerunt per potentiam divinam, quae eos confirmaverat.... Peccaverunt tamen venialiter, et hoc fuit eis ex fragilitate humana. 1. *Iohan.* I. *Si dixerimus, quia peccatum non habemus*, scilicet veniale, *ipsi nos seducimus etc.*... Ex praedictis ergo habemus exemplum; praelati quidem humilitatis, ut non dedignentur a minoribus et subditis corrigi: subditi vero exemplum zeli, et libertatis, ut non vereantur praelatos corrigere, praesertim si crimen est publicum, et in periculum multitudinis vergat. Consequenter cum dicit *priusquam venirent*, manifestat ea, quae dixit. Et primo hoc, quod dixit, eum *reprehensibilem esse*. Secundo vero hoc, quod dixit, *Petrum reprehendisse*. Ibi: *Sed cum vidissem etc.* Circa primum tria facit. Primo ostendit quid Petrus sentiebat, secundo quid faciebat. Ibi: *cum autem venisset.* Tertio quid inde sequebatur. Ibi: *et simulationi eius.* Dicit ergo circa primum, quod Petrus sentiebat, legalia non esse servanda. Et hoc facto ostendebat, *quia priusquam venirent quidam iudaei*, scilicet zelantes pro legalibus ab Iacobo hierosolymitanae ecclesiae episcopo; edebat scilicet Petrus *cum gentibus*, idest indifferenter utebatur cibis gentilium; et hoc faciebat ex instinctu Spiritus sancti etc. Quid autem faciebat, ostendit hic Paulus dicens, quod cum erat cum iudaeis, *subtrahebat se* a consortio fidelium, qui fuerant ex gentibus, adhaerens iudaeis tantum, et congregans se cum eis.... Quid autem ex hac simulatione sequebatur, subdit dicens, quod simulationi eius, scilicet Petri, consenserunt ceteri iudaei, qui erant Antiochiae.... Ita fuit illa simulatio in cordibus fidelium, ut etiam Barnabas.... duceretur ab eis in illam simulationem.

(3) Confer s. Thomam *ibid. pag.* 268. ubi, „Post passionem Christi, *inquit*, immediate ante gratiam divulgatam, sicut tempore apostolorum in principio.... dixit Augustinus, legalia mortua fuisse, sed tamen non mortifera iudaeis conversis, dummodo ipsa servantes spem in eis non ponerent, ita quod etiam ipsi iudaei (*e quorum numero Cephas erat*) ipsa servantes tunc non peccarent. Si vero in eis spem posuissent, quicumque conversi ea servantes, peccassent mortaliter, quia si posuissent in eis spem, quasi essent necessaria ad salutem, quantum in eis erat, evacuassent gratiam Christi.

putarit, ne leviter quidem (1) peccasse videretur. Ac videant, qui Harduini libros legunt, illudque etiam atque etiam considerent, deterius ne fuerit consuetudinem incircumcisorum refugisse metu (2) an Romae numquam fuisse Petrum cum haereticis huius aetatis impudenter (3) contendere. Primum enim, si quod fuit, Cephae, alterum certe Harduini peccatum fuit.

Venio ad appellationem (4) Cephae. Nego eum, quem Paulus versu septimo, et octavo capitis secundi epistolae ad galatas Petrum nominat, versu sequenti nominari modo potuisse Cepham. Quum enim exploratum omnibus esset, fuisse Petrum a Christo vocatum Cepham (5), claram, perspicuamque Paulus existimavit suam orationem futuram, si quem versu octavo Petri, eumdem versu nono appellaret Cephae nomine. Non minus levia sunt, quae mox Harduinus (6) scribit de pacto, quod initum inter Pau-

(1) Ita quidem censet Caesar cardinalis Baronius ad *an. LI. n. XLI. seqq.* „ Timebat, *inquit*, Petrus, ne si ab illis nuper advenientibus Hierosolymis compertus esset gentiliter, et non iudaice vivere, scandalum illis, et offensionem inferret, hac nimirum in primis ex causa. Non enim sic quidem in hierosolymitano concilio de legalibus non utendis prospectum iudaeis perinde ac gentilibus fuit, ut eadem lex fuerit utrisque statuta, ne legalibus uterentur; sed illud tantum, quod dictum est, ne gentiles, qui ad fidem venissent, cogerentur circumcidi, ac cetera servare legalia. Quod cum haud facile fuerit obtineri, nam, ut idem ait Paulus, morsum ab illis, qui videbantur aliquid esse, et venerant explorare, an Paulus gentiliter viveret, causam agere opus fuit, contendentibus illis, Titum, quem duxerat, circumcidi debere, quibus nec ad horam, ut ait idem Paulus, sibi cedendum esse putavit. Si ergo illi non tantum quod optabant, in gentiles legalia propagari, concessum sibi minus fuisse, sed et ipsos iudaeos penitus legalibus spoliatos ad gentilitatem redactos esse intellexissent, quales turbas, quantas dissensiones eos fore concitaturos par erat aestimare? . . . Ceterum de his, quae horum occasione exortae sunt dissensionum, alia diversa est habenda ratio, cum non eius voluntate, sed praeter spem, atque sententiam ea prorsus acciderint ". Haec ille, ex quibus concludit, a neutro ipsorum, nempe Petro, ac Paulo admissum fuisse peccatum.

(2) „ Non quo *ipse* vereretur, ne quid sibi adversi eveniret, sed quo metueret, ne si cum christianis e gentibus mansisset, christiani e circumcisione detrimentum salutis caperent ".

(3) Sic enim statuit Harduinus in commentariis in evangelium secundum Matthaeum *cap.* XXIII. *v.* 34. *pag.* 81. *edit. amstelod. an.* 1741. „ Occidetis, *inquit* Stephanum (*a iudaei*), Petrum crucifigetis. Certe et aliquem ex his, quos missurus erat, crucifigendum esse ab ipsismet iudaeis, stante urbe, et sede Christus praedicit his verbis: et idem Iohannis XXI. v. 18. 19. crucifigendum esse Petrum praenunciat, nec alius omnino legitur ab ipsis crucifixus. Vaticinium istud Salvatoris apertius est profecto, quam ut fas sit illud, ob quantumlibet ingentem numerum multo postea secus narrantium, qui nec ipsi inter se constent, in aliam sententiam detorquere. Petri saltem caput Romam postea fuisse delatum a christianis ex Hierosolymis omnino credimus, ibique religiose illud coli oportere. At Romam venisse Petrum necesse non est, ut sit summus pontifex Christi vicarius, et Petri successor, quippe qui proprie episcopus romanus, sive solius urbis Romae non sit, sed ut in bullis suis semper superscribit: *Clemens episcopus*, vel *Clemens papa*: aut ut subscribit in iisdem ab omni aevo: *ego Clemens*, aliove nomine, *catholicae ecclesiae episcopus*. Neque enim romanam aliamve peculiarem dioecesim, sed orbem christianum universum Christus Petro regendum commisit ". Haec ille turbat, ut res inter se pugnantes possit componere. At veteres omnes et venisse Romam, et mortuum ibi fuisse Petrum, et ob episcopatum Petri romanum pontificem esse eiusdem Petri successorem scribunt. Sed de his alias.

(4) Harduinus in *dissert. de Cepha pag.* 925. §. 7. *edit. amstelod. opp. an.* 1709.

(5) In evangelio *Iohan. cap.* I. *v.* 42.

(6) Harduinus *ibid.* §. VIII. *pag.* 926.

lum, et Cepham esset, ut hic Antiochiam veniret, evangeliumque iudaeis, qui in principe Syriae urbe, Corinthi, atque in Galatia versarentur, exponeret. Nam cum id confictum illius arbitratu est, tum quo tandem pertineat, ne suspicari quidem possum. Paulus enim ut Cephae (1), ita Petro (2) fuisse *circumcisionis apostolatum* attributum narrat. Quare nihil impedit *circumcisionis apostolatus*, quo minus Cephas idem ac Petrus esset. At Petrus galatas numquam (3) invisit. Ego vero si negem, quibus id argumentis effici ab Harduino possit, nescio. Nam quod eius rei nullam a Petro in utraque epistola fieri mentionem addit, inane est. Quot enim sunt a scriptoribus praetermissa, quae non solum audierint ipsi, sed etiam viderint? Sed fac Petrus galatas numquam inviserit. Quid? an scriptum a Paulo est, in Galatiam aliquando venisse (4) Cepham? Nihil dico mihi videri minus. Paulus namque galatis, quod ipse contra Cepham egerat Antiochiae (5) narravit, venisse autem in Galatiam Cepham, non item. Corinthum autem numquam advenisse Petrum, quo se auctore confectorum Harduinus (6) censet? Brunone carthusiensi (7) dicet, sat scio. Ridiculum! Qui enim patribus non credit, is certe numquam extorquebit, ut Brunoni scriptori et novo (8) et minus diligenti credendum arbitremur.

At Paulus, inquit Harduinus, coram omnibus Cepham (9) coarguit, quin eum ante secreto, ut praeceptum a Christo in evangelio est, monuisset. Quare si Cephas idem atque Petrus fuit, violasset Paulus praeceptum Christi. Id quod non solum dici

(1) *Epist. ad galat. cap.* II. v. 9.

(2) *Epist. ad galat. cap.* II. v. 8.

(3) Harduinus *ibid.*

(4) Confer *epist. ad galatas.*

(5) Epist. ad galatas *cap.* II. v. II. *seqq.*

(6) At si Harduinus venisse Corinthum Petrum negat *ibid.* §. VIII. *pag.* 926., concedunt tamen veteres, quorum longe est potior auctoritas. Nam qui Cephasm eumdem atque Petrum fuisse dixerunt, ut Irenaeus, ut Tertullianus, ut alii, quos nominari, iidem certe Petrum Corinthum venisse, confessi fuerint necesse est, cum Cephem in hanc urbem appulisse ex priore epistolae ad corinthios primae capite intelligi possit. Quo magis confidentiam Harduini, temeritatemque miror, qui nullum probabilem auctorem tradere affirmet, Corinthum umquam accessisse Petrum. *Ibid. pag.* 626. Quid enim? an Dionysium saeculi secundi scriptorem, et episcopum corinthiorum neque probabilem esse, neque cum Brunone carthusiensi comparari posse arbitratur? At Dionysius apud Eusebium *lib.* II. *hist. cap.* XXV. *edit. taurin. an.* 1746. *pag.* 76. ad romanos scribens, „ Ita et vos, *inquit*, tanta admonitione vestra, sementem, quae Petri ac Pauli satione succreverat, romanos scilicet, et corinthios simul commiscuistis. Καὶ „ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυ„ τεύσαντες ἡμᾶς ὁμοίως ἐδίδαξαν. *Ambo enim „ illi et in nostram Corinthum plantantes nos similiter docuerunt* „. Atque is unus satis esse ad Harduinum convincendum potest.

(7) Harduinus *ibid.*

(8) S. Bruno carthusiensis, qui vixit saeculo eccl. XI., *in epistol.* I. *ad corinth. cap.* I. *fol.* 287. *edit. an.* 1524.

(9) Harduinus *ibid.* §. IX. *pag.* 926.

nullo modo, sed ne cogitari quidem potest. Potuit autem Cepham, qui a Petro differret, Paulus salvo praecepto, ut discipulum, palam arguere.

Quam multa paucis verbis errata! Principio ubinam Harduinus legit fuisse Cepham Pauli auditorem, atque discipulum? Annon ex eadem epistola ad galatas intelligere potuit, Cepham, (1) qui videbatur columna esse, dedisse dexteram Paulo, idque indicium fuisse initae cum doctore gentium societatis? Haec vero tam magnifice de Cepha praedicari a Paulo potuisse, si huius ille discipulus fuisset, quis credat? Socius scilicet Pauli in fungeudo munere apostolatus, data dextera, Cephas fuit, discipulus profecto non fuit. Deinde quae illa est tam arbitraria evangelici praecepti de corripiendo secreto fratre, qui in nostrum quemquam peccarit, interpretatio? Nam Christus, non monitum secreto discipulum coram ecclesia palam reprehendi posse, socium vero non posse, nusquam dixit. De corripiendo antea secreto fratre legem (2) tulit. Iam vero ut socius, ita etiam discipulus frater est. Quare quemadmodum socium, sic discipulum peccantem, quem quis secreto antea non corripuerit, publice redarguere non licet. Sed longe discrepans ratio fuit, cur palam Cepham, quem secreto antea non corripuisset, Paulus coram omnibus reprehenderit. Peccatum enim, si quod fuit publice admissum, (3) publice reprehendendum, ut *scandalum* tolleretur, fuit.

Mitto quod (4) adiungit, quasi dictum a Paulo fuerit: *Paulus apostolus non ab hominibus, neque per homines*, ut Iacobus, et Cephas, et Iohannes, sed *per Iesum Christum*. Dum enim his verbis usus est Paulus, nullam fecit aut Iacobi, aut Cephae, aut Iohannis, quos Harduinus nominat, mentionem. Nihil autem Paulus eos, qui esse aliquid videbantur, sibi (5) contulisse scribit, non quod illi, qui *aliquid et columnae* existimabantur, apostoli non essent, ut Harduinus oscitans hallucinatus est; sed quod a Christo ipsi Paulo data fuisset evangelii promulgandi potestas, qua re cognita apostoli Petrus, Iacobus, atque Iohannes dexteras ei,

(1) *Cap.* II. *v.* 9. *seqq.*

(2) Matth. *cap.* XVIII. *v.* 15.

(3) Confer s. Thomam *in cap.* II. *epist. ad galatas lect.* III. *pag.* 367. *editionis supra indicatae.*

(4) Harduinus *ibid. pag.* 927. §. *a.*

(5) *Epist. ad galat.* II. *v.* 6.

Barnabaeque dederunt societatis, ut *hi in gentes*, *illi autem in* (1) *circumcisionem*. Taedet praeterea me ceterarum Harduini ineptiarum de Petro. Quid enim tam leve est, quam illud de patria principis apostolorum? Galilaeus, inquit, is fuit, non iudaeus. Quasi vero galilaei qui erant, iidem non originis caussa modo, sed etiam religionis, iudaei vocari nequiverint. Nonne Christus, quem matre galilaea natum, atque in Galilaea educatum constat, adeo ut Nazaretum suam patriam appellaret, iudaeus est interdum vocatus in evangelio (2)?

Illud autem nullo modo ferendum est, quod idem Harduinus (3) decimo paragrapho *dissertationis* iactat. Eo, inquit, omnis in prioribus duobus capitibus epistolae, Pauli spectat oratio, ut galatis persuadeat, sibi esse auscultandum, non Cephae, qui etiam tum gentes iudaizare cogeret. Quid enim tam temerarium, tamque indignum theologi gravitate, atque constantia, quam somnia, resque inanes, quasi epistolis Pauli contineantur, impudenter defendere? Nonne enim Paulus, mansisse cum circumcisis post reprehensionem Cepham, coegisseque gentes iudaizare, ut Harduinus calumniando efficere conatur; sed restitisse se Cephae, propterea quod reprehensibilis fuisset (4) scripsit. Cum igitur fuisse, non *esse*, reprehensibilem Cepham dixerit, magno argumento esse debet, nihil postmodum ab Cepha fuisse tentatum simile. Nam quod ad eos galatas attinet, quos Paulus *insensatos* vocat, propterea quod ritus, ceremoniasque legis colendas arbitrarentur, non est ad rem. Non enim a Cepha Paulus, sed a nescio (5) quo inductos in eam opinionem fuisse tradit. Quod si huius rei caussa Cephas fuisset, eius certe nomen non fuisset silentio praetermissum a Paulo. Quibus porro oculis in epistolis Pauli Harduinus vidit, non fuisse discipulum Christi servatoris (6) Cepham, aut cognitum Paulo Cepham, nisi post annos a primo itinere hierosolymitano quatuordecim, aut Cephae fuisse Paulum anteferendum? At nisi, inquit, ita sese res habuisset, nihil ea de

(1) S. Thomas *ibid. lect.* II. *pag.* 266. „ Ostenso, „ *inquit*, quod apostolus in nullo recessit a sententia „ sua in collatione praedicta, hic consequenter ostendit, quod nihil esse doctrinae per alios apostolos superadditum fuit „. En quomodo sit ea Pauli explicanda sententia.

(2) *Ioh.* IV. v. 9. Paulus item, qui tharsensis fuit, sese natura iudaeum vocat in II. *ad galat. capite* v. 15.

(3) Harduinus *ibid.*

(4) *Epist. ad galat. cap.* II. v. 9. *seqq.*

(5) *Epist. ad galat. cap.* III. v. 1.

(6) Confer Harduinum §. 2. *pag.* 927.

Cepha narratio ad institutum Pauli coutulisset. Ita ne vero? An non erat ad rem galatis *iudaizantibus*, quae adversus Cepham, metus caussa ad circumcisos se conferentem, gesta fuissent, proponere, ut quemadmodum hic fecerat, ita illi ab observandis ceremoniis mosaicae legis deterrerentur? Nam si iure reprehensus est Petrus, hoc est Cephas, caput, princepsque apostolorum, quod metu perdendae salutis aliorum adductus, ad circumcisos ab Iacobo Antiochiam missos venit; quanto magis erant coarguendi, qui cum tanta non essent praediti auctoritate, tum *opera legis* non metu compulsi, sed sponte colenda, quasi conducere ad salutem sempiternam possent, atque servanda defenderent?

Quod deinde §. xi. ex primo epistolae ad corinthios primae capite Harduinus opponit, quoniam explicatum alio loco est (1), nunc omittatur. Illud quaero, quid ille ex tertio capite concludere se posse speret? Paulus, inquit, qui paullo ante primo loco se, tum Apollo, deinde Cepham nominavit, tum plantasse quidem ecclesiam corinthiorum se, irrigasse autem Apollo dixit, Cepham vero aut plantasse, aut irrigasse non (2) dixit. Dixisset autem si Cephas idem atque Petrus fuisset. Quin etiam genitos ab se in Christo corinthios fuisse, non ab Apollo, aut Cepha, gloriatur. At geniti illi quidem a Petro fuerant, qui princeps esset apostolorum (3). Mihi vero sic videtur: cur Cepham Paulus praetermiserit, facile esse existimare. Neque enim aut plantasset Cephas, aut irrigasset, ita ut Paulus, atque Apollo fecerant, corinthiorum ecclesiam, si Corinthi brevissimo tempore constitisset. Qui namque plantator, aut irrigator ecclesiae est, is eam instituerit, confirmarit, auxerit necesse est, quod fieri perpaucis diebus non potest. Cum igitur Cephas haud diu fortasse Coriuthi mansisset, perpaucosque instituisset, qui se Cephae esse defenderent, necesse non erat, ut in iis, qui multam operam in plantanda, irrigandaque eadem ecclesia collocarent, numeraretur. Quod si Cephas, idem ac Petrus idcirco *plantator* dicendus erat corinthiorum ecclesiae, quod universi coetus christianorum princeps, atque caput esset, nulla esset ecclesia, quae aut ab Andrea se, aut a

(1) Vide supra *pag.* 82. *seq. huius voluminis.*

(2) *Epist.* I. *ad cor. cap.* I. v. 12. *et cap.* III. v. 4. *seqq.*

(3) Ita quidem argumentatur Harduinus §. XI. *pag.* 227.

Paulo, aut ab Iohanne plantatam diceret, sed omnes Petro institutore gloriarentur. Contra autem evenit. Ac iure quidem. Non enim idem est de principe christianae rei publicae, ac de institutore singularis alicuius ecclesiae agere.

Longe est levius, quod Harduinus (1) concludere se posse censet ex capite epistolae primae ad corinthios nono, quo in capite Cephas post apostolos, fratresque Domini nominatur. Quare non est necesse, cum id alio loco praestiterim, ut in hac re explicanda rursum esse mihi tempus conterendum putem. Falsum item est, quod idem auctor scribit, clamare Paulum, non fuisse Cepham e numero apostolorum. At Cephae primum, tum undecim discipulis visum fuisse, postquam a mortuis resurrexit, Christum, Paulus scripsit, quod non scripsisset, si Cephas idem atque Petrus fuisset. Nam antequam Simoni, hoc est Petro, Christus se ostendisset, undecim discipulis sese exhibuerat conspiciendum. Clamat igitur Paulus, discrepare ab Simone Cepham. Ego vero ut primum Cephae, tum undecim discipulis a Paulo; ita primum Simoni, deinde discipulis undecim a Luca (2) traditum fuisse intelligo; ut mihi mirum non videatur, Harduinum, qui saepe (ut supra demonstratum est) in explicandis sacris novi testamenti libris erraverit, errasse etiam cum Lucae de Simone indicaret locum. Sed enim nusquam est ab evangelistis dictum, quo tempore se Christus Simoni ostenderit. Quasi vero omnia, quorum est ab evangelistis facta mentio, copiose, distincteque describenda fuerint. Simoni cyrenensi patri Rufi (3) impositam Christi servatoris crucem, ab evangelistis proditum memoriae fuisse, constat. At quisnam obsecro fuit sacrorum auctorum, a quo, quis, qualisque hic Rufus esset ostensum sit? Quid? si Iacobo, quingentisque praeterea fratribus visum post resurrectionem Christum fuisse Paulus testetur? Id quod (4) Lucas, evangelistaeque ceteri silentio praeterietunt. Atque si minus ab aliis, ab Harduino certe minime omnium opponendum id erat, qui repente nescio

(1) Hard. *ibid.* §. XII. *pag.* 927. *seqq.*

(2) Confer postremum *caput evang. Lucae* v. 34. et v. 36., cuius loci similia sunt, quae Paulus scribit *epist. ad corinth.* I. *cap.* XI. v. 5., quo Pauli testimonio Harduinus abutitur §. XIII. *pag.* 928.

(3) Marci *cap.* XV. v. 21., nisi forte quis velit, huius esse Rufi mentionem factam a Paulo *in epist. ad romanos cap.* XVI. v. 13., quod difficile demonstratu est. Atque Harduinus quum quinam is esset Rufus fugiebat, ad allegorias confugit.

(4) *Ibid.*

quem Cepham a Petro, cui Christus Cephae nomen indiderat, discrepantem extitisse contendit, cuius nemo usquam evangelistarum meminit. Estque illud ridiculum, quod mox Harduinus adiungit, videri sibi Cepham eumdem atque socium Cephae (1) fuisse, cuius est ab Luca (2) facta commemoratio. Statuit enim Cepham fuisse discipulum, quem nusquam legimus fuisse ab sacris scriptoribus appellatum hoc nomine; Petrum vero non item, quem tamen scimus a Christo fuisse vocatum Cepham. Nihil attinet de ceteris, quae Harduinus paragraphis decimo tertio, et decimo quarto turbat, dicere. Sunt enim plena ineptiarum. Cuiusmodi autem est illud, apostolum, qui sese appellavit Petrum, non potuisse appellari Cepham (3) a Paulo? An Paulus, qui doctus syriace esset, *Cepham* non potuit dicere quem fuisse dictum a Christo accepisset *Cepham*? Quod addit argumentum Harduinus, (4) *quemadmodum in libris sacris sive graece scribantur, sive latine, et in sermone hominum, qui graeci quidem sint, vel latini, cum de Servatore nostro sermo est, numquam Christum Messiae vocabulo designari, sed altero, quod Messiam tamen significat, nempe latino Christi, vel graeco* Χριςȣ̃ *nomine*, quod ita sit illud Iohannes interpretatus in evangelio, *sic Simonem numquam in sacris libris, sive sint graece scripti, sive latine, numquam in sermone hominum, qui graeci quidem sint, vel latini, Cepham appellari, sed altero tantum, quod Cepham tamen significet, Petri nimirum latino, vel graeco* Πέτρȣ, cum ita Cephae nomen Iohannes explicaverit, simile est profecto superiorum. Atque indignum plane theologo viro est, ea quasi certa sumere, quae aut falsa omnino sint, aut tam dubia, ut in controversiam vocari non modo possint, sed etiam debeant. Quid enim tam falsum est, quam, nisi in eo uno Iohannis loco, quem Harduinus indicat, numquam ab evangelistis *Messiam* appellari Iesum? Annon Iohannes, qui primo capite evangelii quid vox *Messias* significet ostenderat, rursum capite quarto, ita fuisse mulierem illam samaritanam, quacum Christus loquutus fuerat, institutam dixit, ut *Messiam* venisse arbitraretur? Quid autem tam certum, tamque pervulgatum, quam theologos, christianosque ceteros, ubi

(1) Harduinus *ibid.*
(2) In postremo *evangelii capite* v. 18.
(3) Harduinus *ibid.* §. xiv. *pag.* 929.
(4) *Ibid.*

de adventu servatoris generis humani agitur, venisse, versatumque aliquamdiu nobiscum *Messiam* defendere fuisse? *Cephas* vero, quae vox idem syriace sonat atque Πέτρος graece, quo tandem modo latine *Petrum* indicabit? Πέτρος enim *petra* est latinis, non *Petrus*; graeca enim vox *Petrus* est inflexa more latinorum. Quamquam ne illud quidem ferendum est, *Cepham* appellari non debuisse a Paulo eum, qui Cephas dictus a Christo fuisset, propterea quod *Cephae* vocabuli data fuerit ab Iohanne interpretatio. Nam ut mittam, quod modo de *Messia* dixi, an semel est facta vocis *Siloe* (1) in bibliis novi testamenti commemoratio, quod eam esset Iohannes interpretatus? Mihi certe numquam Harduinus persuadere poterit, voces *Salem* et *Melchisedech*, a sacris novi testamenti scriptoribus, ac patribus latinis, atque graecis adhibitas numquam fuisse, quarum altera *pacem*, altera *iustitiae regem* significari, Paulus in epistola ad hebraeos (2) testatus est. Sed pudet me bonum in hisce nngis refellendis otium terere. Nam quod Harduinus addit, *Saulum* apud syros, idem esse atque apud latinos *Paulum*, cum a multis (3) negatur, tum ad rem profecto non pertinet. Semel enim dici ab Luca Saulus debuisset (ut aliquid Harduinus concludere posset), non tam saepe, quam in actis apostolicis (4) legimus. Alioqui qui Cephas est appellatus a Christo, idem saepe vocari potuisset Cephae vocabulo. At Petrus, et Paulus graecis latinisque cogniti, graecis, latinisque nominibus vocati fuerint necesse est. Ita ne vero? Cur igitur Cephas ille, qnem Paulus nominat, quique Harduino auctore discrepabat a Petro, cum cognitus graecis esset, syriaco appellatus est nomine? Ac si vera esset Harduini ratio, nulli iam Iosephi, nulli Barnabae, nulli Iohannes cogniti umquam graecis latinisque fuissent. Quod nemo, quam sit ridiculum, non videt.

Sed affert Harduinus (5) non eumdem Iacobum Cephae socium atque Iacobum Christi fratrem, apostolumque fuisse, ut qui a Paulo apostolus non dicatur. At qui fieri possit, ut is auctor

(1) Confer *cap.* IX. *evang. Iohan. v.* 7. *et v.* 11.

(2) Consule *cap.* VIII. *epist. ad hebraeos v.* I. *seqq.*

(3) Confer interpretes ad *cap.* XIII. *actorum*, *et interpretationem hebraicorum etc.* nominum, quae poni in calce bibliorum vulgatae editionis solet.

(4) *A cap.* VII. *ad* XIII. *actor. apostolicor.*, quo in XIII. capite de adducto ad christiana sacra Sergio Paulo agitur. Tunc enim primum ab Luca Paulus appellatur Pauli nomine. At cognitus antea etiam Saulus iis fuerat, qui lingua utebantur graecorum.

(5) §. XV. *pag.* 930.

Iacobum, quem apostolum Paulus non appellat, eumdem atque apostolum fuisse neget: Iacobum vero, quem Lucas xv. *actorum* capite apostolum minime vocarit, apostolum fuisse non neget; nullo modo prorsus intelligo. Aut enim qui dictus apostolus a Luca non est, idem atque apostolus non fuit; aut si fuit, nihil est canssae, cur non item is fuerit, quem Paulus non nominavit apostolum. Ac praeter apostolum, qui tandem Iacobus tanta Hierosolymis auctoritate valuerit, quanta is, quem Paulus memorat in secundo epistolae ad galatas capite, valuit, ne suspicari quidem possum. Sed demus Iacobum, Paulo in secundo epistolae ad galatas capite memoratum, eumdem atque apostolum non fuisse. Quid? an concludendum est, discrepasse a Petro Cepham? Nihil dico mihi videri minus. At Iacobus ante Cepham memoratur a (1) Paulo. Sit ita. Nihil enim impedio. Verum non sequitur, Cepham non eumdem fuisse ac Petrum. Nam si qui post Iacobum nominatus est, is inferior Iacobo neque apostolo, neque Domini fratre fuit; fuerit item Christus Paulo dignitate minor oportet, quod sit Christi post Paulum, immo vero post Cepham a Paulo facta mentio. Aut igitur ratione inversa usus est aliquando Paulus, quod supra animadversum est, aut servandum in magnis illis viris commemorandis dignitatis ordinem non putavit.

Similia de Iohanne Harduinus scribit (2), cuius Paulus in epistola ad galatas meminit. Sed haec sane eodem expediri modo, atque illa de Iacobo, possunt. At levia haec quidem sunt.

Illud gravissimum. Nam Augustinum, Hieronymum, Chrysostomum, Theodoritum, Cyprianum, Tertullianum, Irenaeum de Cepha disserentes, praesertim in quaestione facti, deseri oportere statuit (3). Quamobrem autem? Quia, inquit, reiecti sunt a catholica romana ecclesia, a qua praecipuum tuendae illorum caussae argumentum eversum est. Ita ille, contemtis patribus, ne Gregorio quidem Magno, cuius nomen tacitus praetermisit, ignoscendum putavit, quem fuisse catholicae romanae ecclesiae caput noverat. Nam quemadmodum Hieronymus, sic ille, ut ineptam re-

(1) Parvi referre, quod ante Cepham Paulus aut se ipsum interdum, aut Iacobum nominarit ostensum supra est satis, ut equidem arbitror, diligenter. Qua de re consuli etiam poterit Ioh. chrysostomus *hom.* III. *in* I. *epist. ad corinth.* num. II. *pag.* 16. tom. X. opp. *ed. paris. monach. s. Mauri.* Lucas etiam in *act.* c. XV. Paulum post Barnabam nominat.

(2) §. XVI *pag.* 931.

(3) §. XVII. *pag.* 931.

fellit, quam Harduinus reiectam ab ecclesia defendit fuisse (1) *de re facti* sententiam. At enim ecclesia, inquit *in ep. ad galatas, non Petrus, et Iacobus, et Iohannes*; *sed Iacobus, Cephas, et Iohannes* legendum statuit. Patres autem priorem legendi rationem sequuti, Cepham eumdem atque Petrum esse affirmarunt. Primum nego, hoc praecipuum esse illius sententiae fundamentum. Qui enim *Cepham*, non *Petrum* legerunt, iidem nihilominus (2), nisi perpaucos exceperis, Cepham eumdem atque Petrum fuisse constituerunt. Neque hos tam absurdis ingeniis fuisse arbitror, ut sublato fundamento, opinionem tamen, quae ei inniteretur retinendam existimarent. Non ergo ea legendi ratio, neque traditio perpetua ecclesiarum effecit, ut qui loco Cephas memoratur a Paulo, idem atque Petrus, quem Christus Cepham appellavit, iudicaretur. Quare etsi perspectum patribus erat, fuisse nonnullos, qui Cepham, nescio quem, Christi auditorem fuisse dicerent, tamen cum refutare hoc responsi genere Porphyrium hostem nominis christiani possent, qui eius contentionis caussa Petrum, Paulumque (3) insectabatur, non esse adhibendum censuerunt, acriterque reprehenderunt eos, qui Petrum ab Cepha distinguere auderent. Sed demus hoc eius opinionis fundamentum esse. An quod in vulgata sacrorum bibliorum editione *Cephas* legatur, concedendum continuo est, reiectam eorum fuisse ab ecclesia catholica opinionem, qui Petrum eumdem atque Cepham esse arbitrarentur? Quid igitur caussae fuit, cur in praefatione ad lectorem praefixa vulgatae editioni, iussu Clementis VIII. recognitae, reperiri nonnulla in vulgatis codicibus, legeretur (4), quae etsi emen-

(1) *Vide supra pag.* 86. *huius vol.*

(2) Unum prae ceteris nominabo Eusebium caesariensem virum eruditissimum, et quarti saeculi scriptorem. Is enim comment. in *psalm.* LXXIV. *pag.* 445. *tom.* I. *collect. veter. pp. edit. paris. Montfauconi an.* 1706. *tom.* I. Διό, inquit, καὶ Παῦλος τοὺς κορυφαίους τῶν ἀποστόλων στύλους ὠνόμαζε λέγων· Ἰάκωβος, καὶ Κηφᾶς καὶ Ἰωάννης· κ. τ. λ. *Quare et Paulus coryphaeos apostolorum columnas nominavit dicens*, Iacobus, et Cephas, et Iohannes. Video ut Cepham legerit, eumque post Iacobum nominatum fuisse e Paulo indicarit, et tamen Cepham eumdem esse atque Petrum confessus sit? Alioqui Cephem in coryphaeis apostolorum numerandum numquam dixisset.

(3) Confer Hieronymi, et Cyrilli alexandrini loca supra indicata *pag.* 86. *not.* 6.

(4) „ Accipe christiane lector (*sic enim ea praefatio habet*) eodem Clemente summo potifice annuente ex vaticana typographia veterem, ac vulgatam „ sacrae scripturae editionem quanta fieri potuit diligentia castigatam, quam quidem sicut omnibus numeris absolutam pro humana imbecillitate affirmare „ difficile est, ita ceteris omnibus, quae ad hanc usque „ diem prodierunt, emendatiorem, purioremque esse, „ minime dubitandum. Et vero quamvis in hac bibliorum recognitione, in codicibus mss. hebraeis, graecisque fontibus, et ipsis veterum patrum commentariis conferendis non mediocre studium adhibitum „ fuerit, in hac tamen pervulgata lectione, sicut nonnulla consulto mutata, ita etiam ALIA, QUAE MUTANDA VIDEBANTUR, CONSULTO IMMUTATA RELICTA SUNT, TUM QUOD „ ITA FACIENDUM ESSE AD OFFENSIONEM POPULORUM VITAN-

danda viderentur, emendata tamen non sunt, ne emendatorum diligentia offensioni cuiquam esset. Non ergo vulgata illa de *Cepha* lectio ita certa est, ut, qui Petrum pro Cepha legat, is damnatus esse ab ecclesia censeatur. Quod si cautum ab ecclesia esse Harduinus pugnet, ne quis Petrum loco Cephae legat, id non unius vulgatae editionis lectione, sed aliis documentis demonstret, necesse est. Huiusmodi autem documenta reperire Harduinus non poterit. Sed haec disputandi caussa dicta sunto. Nam Cepham legi oportere in epistola ad galatas, fateor; Petrum autem eumdem dicere ac Cepham, erroneum esse, non modo non fateor, sed ne fateri quidem, nisi temeritate quadam inductus, possum.

Praetereo, quae ille idem auctor §. 18. de codicibus graecis, in quibus Πέτρος pro Κηφᾶς scriptum invenimus, animadvertit. Neque enim ulla est ratio, quamobrem esse illi, praesertim cum nihil mihi exhibeat negotii, magnopere repugnandum putem. Venio ad §. 19. Nego illius de Cepha, non eodem ac Petro, vetustiorem nostra videri, ac esse opinionem. Nam qui nominari antiquorum christianorum neminem posse defendit, qui cum Petrum eumdem ac Cepham fuisse dixerit, tum fuerit Clemente alexandrino vetustior; is certe ignoravit, quae disputata hac de re fuerant ab Irenaeo (1), quem et antiquiorem Clemente, et Polycarpi episcopi smyrnaeorum auditorem fuisse liquet. Neque me movet, quod mox addit, nihil se Tertullianum morari, qui etsi aequalis Clementis fuerit, ecclesiae tamen homo non fuit. Hoc enim dicendum esset, si Petrum eumdem ac Cepham fuisse Tertullianus accusandi carpendique eius apostoli caussa, ac successorum dixisset. Cum autem defendendi, non accusandi caussa dixerit, non minus fidei meretur, quam Clemens, cuius fuerunt ab Ge-

„ dam s. hieronymus non semel admonet, tum quod fa-„ cile fieri posse credendum est, ut maiores nostri, „ qui ex hebraeis, et graecis latina fecerunt, copiam „ meliorum, et emendatiorum librorum habuerint, „ quam ii, qui post illorum aetatem ad nos pervenerunt, „ qui fortasse tam longo tempore identidem describen-„ do minus puri, atque integri evaserunt, tum deni-„ que, quia sacrae congregationi amplissimorum car-„ dinalium, aliisque eruditissimis viris ad hoc opus a „ sede apostolica delectis propositum non fuit novam „ aliquam editionem cudere, vel antiquum interpre-„ tem ullum ex parte corrigere, vel emendare, seu „ ipsam veterem, ac vulgatam editionem latinam a „ mendis veterum librariorum, nec non pravarum emen-„ dationum erroribus repurgatam suae pristinae in-„ tegritati, ac puritati, quoad eius fieri potuit, re-„ stituere „. Confer Ignatium Amat de Graveson theologum casanatensem *tract. de sacra script. par.* 1. §. VI. *pag.* 79. *seq. edit. venetae an.* 1728.

(1) Confer supra *pag.* 86. *not.* 6. *huius vol.* Irenaei locum.

lasio pontifice (1) reiecti libri. Indignum porro gravitate theologi est pseudo-Dorotheum, et auctorem chronici paschalis, aliosque nonnullos ignotos, rerumque imperitos homines, Augustino, Hieronymo, Chrysostomo, Theodorito, Cypriano, Tertulliano, Irenaeo, Gregorio pontifici, uno verbo omnibus fere sacrorum bibliorum antiquis, novisque interpretibus praeferre velle: at dignum scilicet Harduino, cuius par in reiiciendis genuinis, probandisque apocryphis, plenisque ineptiarum libris confidentia, audaciaque fuit. Quod si haeretici vetere de Petro eodem ac Cepha sententia abutuntur, faciunt impie illi quidem, ut solent. Sed ut qui sacrorum bibliorum auctoritate abuti audent, nos a sacris bibliis legendis, ita a constanti, perpetuoque maiorum dogmate deterrere nullo modo possunt.

De principe rursum agitur apostolorum, explicanturque patrum, in primisque Cypriani testimonia, quae describi ab haereticis, opponique orthodoxis solent.

Neque solum, quod priore semper nominetur ab evangelistis loco, sed etiam quod census didrachma una cum Christo servatore dederit, fuisse Petrum constitutum apostolorum principem arbitramur. Qua in re nobis cum patribus mirifice convenit, quibus si e recentium scriptorum numero aliqui comparari laude eruditionis fortasse possunt, vetustatis certe existimatione, auctoritateque non possunt. Nam Origenes (2), Gregorius nazianzenus (3),

(1) In decreto enim Gelasii opuscula Clementis alexandrini in apocryphis numerantur. Vide *tom.* II. *concilior. edit. Hard. p.* 942., *et diss.* Benedicti XIV. *p. m. praefixam martyrologio rom. edit. Salvioni Rom. an.* 1748. *n.* 33. *seqq. pag.* 15.

(2) Origenes, qui fuisse Petrum ecclesiae caput scribit, cum hunc Matthaei e *c.* XVII. *evangelii v.* 23. expliceret locum, sic statuit, *tom.* XIII. *n.* XIV. *tom.* III. *opp. edit. paris. monachor. s. Mauri an.* 1740. *pag.* 588. „ Capharnaum venerat una cum discipulis Iesus, ibi „ *accesserunt, qui didrachma accipiebant, ad Petrum,* et „ interrogantes dixerunt: *magister vester non solvit di-* „ *drachma?* Deinde cum respondisset eis Petrus, et di- „ xisset, *etiam*, Iesus rationem reddens, cur didrachma „ solveret, Petrum misit, qui hamo piscem extraxit, „ cuius in ore pro se, et Petro pendendum staterem „ repertum iri pronunciavit. Δοκεῖ οὖν μοι ὅτι „ *μεγίστην νομίσαντες ταύτην εἶναι ὑπὸ τοῦ* „ Ἰησοῦ πρὸς τὸν Πέτρον τιμὴν, κρίναντος αὐ- „ τὸν μείζονα τῶν λοιπῶν γνωρίμων, ἐβούλον- „ το ὅπερ ὑπενόουν ἀκριβῶσαι. *Videtur ergo mihi,* „ *quod maximam existimantes hunc honorem esse erga* „ *Petrum ostensum ab Iesu indicante ipsum ceteris notis* „ *(seu familiaribus) maiorem, statuerant de hac re dili-* „ *genter interrogando cognoscere.., sperantes* καὶ τὴν „ αἰτίαν εἴσεσθαι τοῦ προκεκρίσθαι τὸν Πέ- „ τρον τῶν λοιπῶν μαθητῶν *fore, ut causam co-* „ *gnoscerent ceteris discipulis antelati Petri,*

(3) Gregorius nazianzenus *oratione* IV., *quae est ad Iulianum pag.* 157. *tom.* I. *opp. edit. colon. an.* 1690. „ Ne id quidem contemptim praetereundum est, *inquit*. „ Non modo suo, sed etiam Petri discipulorum omnium „ charissimi nomine didrachmum pendit „. Cur autem

Iohannes chrysostomus (1) aliique (2) didrachma a Christo pro se, ac Petro solum, non vero pro ceteris fuisse solutum, tradunt, ut Petrum caput esse, principemque apostolorum demonstraretur.

Sed quid multis est opus, quum Simonem fuisse a Christo, constet, appellatum Cepham, seu *petram*, in qua esset aedificanda, et constabilienda ecclesia? Ac mirum sane videbitur, homines quosque e protestantium quidem grege (qui orthodoxos per summam iniuriam superstitionis accusant, ac si nihili sacrorum bibliorum auctoritatem pendant) ita esse animis comparatos, ut cum involutos quosdam, atque obscuros scripturarum locos non patribus interpretibus, sed una sua perversa, multisque erroribus implicata ratione usi, consectentur, iisque iam nova, falsa, omniumque veterum consensione explosa dogmata confirmare studeant, tum multa alia, atque hoc in primis de Petro, quae sane clara, atque perspicua sunt, aut negligant, aut contortis, inanibus, longeque a communi sensu abhorrentibus coniecturis, quasi offusis quibusdam tenebris obscurare, atque obruere conentur. Ego enim quoties hoc tam patens, tamque praeclarum testimonium Christi de Petri principatu considero, in eam facile sententiam inducor, ut cum vix quidquam dici tam aperte, tamque dilucide posse putem; verear, ne qui nos oppugnant, ii certe prudentibus, re-

charissimum omnium dixisset, nisi honoris primatus, quo fuerat a Christo ornatus, causa? Nam si de *simplici*, ut dicere solemus, *dilectione* loquutus esset, non Petrum fuisse charissimum, sed Iohannem dixisset, quem ex meris bibliis intelligimus verbis *discipuli*, *quem Christus diligebat*, fuisse indicatum.

(1) Iohannes chrysostomus *homilia* LXVIII. *al.* LXIX. *in Matthaeum num.* 2. *t.* VIII. *opp. pag.* 586. *edit. paris. monach. congr. s. Mauri.* „ *De illis pro me, et te, inquit*, „ Vidisti honoris excellentiam? Vide et Petri philoso- „ phiam „. Et paullo post. „ *Pro me et te, inquit*, quia „ et ipse primogenitus erat. Ut autem Christi poten- „ tiam cum stupore miratus es, miseare et discipuli fi- „ dem, qui in re tam inexpectata paruit. Res enim „ erat natura insolita, atque stupenda. Ideo in mer- „ cedem fidei in solvendo tributo illum sibi Christus „ coniunxit. *In illa hora accesserunt ad Iesum discipuli* „ *dicentes, quis maior est in regno caelorum.* Humanum „ quidpiam passi discipuli sunt, quod et evangelista „ significat dicens *in illa hora*; quando plus, quam „ ceteros omnes, illum honoravit. Nam cum ex Iacobo, „ et Iohanne alter primogenitus esset, nihil simile pro „ illis fecit. Hinc pudore effecti, animi sui commotio- „ nem confessi sunt, neque aperte dicunt, cur Petrum „ nobis praetulisti? Num ille maior nobis est? Non „ audebant, sed indefinite interrogant, quis maior est? „ Nam cum tres viderent praeferri ceteris, nihil simile „ passi sunt. Cum autem unus tantum honorem tulit, „ tunc dolore sunt affecti. Neque hoc solum, sed et „ alia multa congerentes, accensi sunt. Nam dixit illi: „ *tibi dabo claves, et beatus es Simon Bar-Iona.* Et hic: „ *da ipsis pro me, et te*, itemque fiduciam eius, et lo- „ quendi libertatem videntes pungebantur.

(2) Confer Ambrosium *lib.* IV. *in evangelium Lucae num.* 70. *seqq. pag.* 668. *seqq. tom.* II. *opp. edit. venetae an.* 1748., *et lib.* V. *in hexameron cap.* VI. *pag.* 99. *edit. eiusdem tom.* I. Vetus auctor quaestionum *ex nov. et vet. test. quaest.* LXXV. *inter opera s. Augustini tom.* III. *part.* I. *pag.* 61. *in append. edition. antverp. ann.* 1700., „ Salvator, *inquit*, cum pro se, et Petro dari iubet, pro „ omnibus exsolvisse videtur; quia sicut in Salvatore „ erant omnes causae magisterii, ita et post Salvato- „ rem in Petro omnes continentur. Ipsum enim con- „ stituit esse caput eorum, ut pastor esset gregis do- „ minici.

rumque peritis hominibus mala fide agere videantur. Est enim illud huiusmodi: » (1) Respondens Simon Petrus dixit: Tu es » Christus filius Dei vivi. Respondens autem Iesus dixit ei: Bea» tus es Simon Bar-Iona, quia caro, et sanguis non revelavit tibi, » sed pater meus, qui in caelis est, et ego dico tibi, quia tu es » Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et » portae inferi non praevalebunt adversus eam; et tibi dabo cla» ves regni caelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit » ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram, erit » solutum et in caelis ». Quid autem tam patens, ac manifestum dici, aut excogitari potest, quam hanc Christi omnem de petra, et clavibus ad Petrum spectare orationem? Nam Christus idcirco significat indidisse illi se appellationem Petri, seu petrae, quod petra, cui inaedificaretur ecclesia, esset. Quod qui dubitet, haud scio, cur non idem, sit ne sol, an nullus sit, dubitare possit. Accedit potestas clavium regni caelorum, quam se Petro daturum Christus promisit, adeo ut ea in caelis ligata, solutave essent, quae ille in terris ligasset, aut solvisset. Quae verba nisi Petrum et universae ecclesiae, et collegarum apostolorum principem fuisse constitutum demonstrent, nulla certe tam clara, tamque perspicua reperire liceret, quibus Christus, si voluisset, Petrum principem apostolorum, caputque ecclesiae dicere potuisset. Quamobrem omnium veterum, qui acceperunt ab apostolis, apostolorumque auditoribus disciplinam, quorumque ad nos usque doctrina manavit, sententia est, a Christo, qui fundamentum primum, et caput est, fuisse Petrum principem apostolorum, et pastorem, et petram, et sub aspectum cadens caput ecclesiae constitutum. Quotús enim quisque est qui ab Iustino (2) martyre, et ab Irenaeo;

(1) Matth. cap. xvi. v. 16. segq. Ἀποκριθεὶς δὲ Σίμων Πέτρος εἶπε· Σὺ εἶ ὁ Χριςὸς ὁ υἱὸς τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος· καὶ ἀποκριθεὶς ὁ Ἰησοῦς εἶπεν αὐτῷ· Μακάριος εἶ Σίμων Βὰρ Ἰωνᾶ ὅτι σάρξ, καὶ αἷμα οὐκ ἀπεκάλυψέ σοι, ἀλλ' ὁ πατήρ μου, ὁ ἐν τοῖς οὐρανοῖς. Κἀγὼ δέ σοι λέγω, ὅτι σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. καὶ δώσω σοι τὰς κλεῖς τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν. καὶ ὃ ἐὰν δήσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔςαι δεδεμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς, καὶ ὃ ἐὰν λύσῃς ἐπὶ τῆς γῆς, ἔςαι λελυμένον ἐν τοῖς οὐρανοῖς.

(2) Iustinus martyr in dialogo cum Tryphone n. cvi. pag. 211. seq. edit. opp. venetae an. 1747., quod Christus Simonem mutato nomine appellarit Petrum, id argumento esse dicit, inesse ei novo nomini significationem quamdam singularem. „ Quod, inquit, unum „ ex apostolis, mutato nomine Petrum appellasse di„ citur, atque in apostolorum commentariis id quo„ que refertur; quodque praeterea duos alios fratres „ filios Zebedaei Boanerges, id est tonitrui filios co„ gnominavit, id argumento erat: ipsum illum esse,

qui secundo saeculo, a Tertulliano, ab Origene (1) a Cypriano,

„ a quo Iacobus Israelis, Auses Iesu nomine vocatus est, „ per quod nomen etiam in terram patriarchis promissam introductus est populus ex his, qui ex Aegypto „ profecti sunt, superstes „. Quae autem singularis significatio inesse ei nomini poterat, nisi Petri nomen inditum fuisse Simoni, ut indicaretur eum petram ecclesiae, adeoque etiam apostolorum, futurum? Eamdem Christi orationem ad Petrum spectare scribit Irenaeus *in* III. *contra haereses libro cap.* XVIII. *pag.* 210. *edit. Massuet. venet. an.* 1734. Clarius quidem Tertullianus in eo, quem de *praescriptionibus haereticorum* inscripsit, libro *cap.* XXII. *pag.* 209. *edit. venetae an.* 1748. Tum enim perspicue ostendit, et Petrum ipsum esse, de quo Christus loquitur, petram, in qua esset aedificanda ecclesia, ut nihil supra desiderari posse videatur. At hac re semel constituta, iam nihil est, consentientibus adversariis, quod impediat, quo minus ille fuerit a Christo dictus princeps, et caput apostolorum. „ Latuit, *inquit*, aliquid Petrum aedificandae ecclesiae „ petram dictum, claves regni caelorum consequutum, „ et solvendi, et alligandi in caelis, et in terris potestatem „. In libro praeterea de *monogamia cap.* VIII. *pag.* 529. „ Petrum solum invenio maritum, *inquit*, per „ socrum. Monogamum praesumo per ecclesiam, quae „ SUPER ILLUM AEDIFICATA, omnem gradum ordinis sui „ de monogamis erat collocatura „. Confer locum ex *lib. de pudicitia*, quem supra *pag.* 53. *huius vol.* descripsi.

(1) Confer locum Origenis tomo XII. *in Matth. pag.* 320. *num.* XV. *tom.* III. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri*, in quo haec habentur. „ Cum ergo maximo „ a Iesu Petrum honore affectum existimarent, qui „ maiorem eum ceteris suis discipulis indicasset, id, „ quod suspicabantur, Iesum interrogando... exploratum habere voluisse mihi videntur; simul etiam sperabant futurum, ut causam cognoscerent, cur ceteris discipulis Petrus antelatus fuisset... Inde autem „ fortasse dubitatio eorum orta est, quod tres in transfiguratione antepositi fuissent. Quis autem trium „ illorum maior a Domino iudicatus fuisset, ae sero „ de re dubitabant. Nam Iohannes in eius pectus prae „ amore recubuit, et multa ante coenam singularis „ honoris in Iohannem a Iesu collati argumenta vidisse illos inde licet existimare. Petrus autem in confessione beatus appellatus est propter illud: *tu es* „ *Christus filius Dei vivi* „. Eodem spectant, quae de eximia Petri potestate disputat *tom.* XIII. *in Matth. num.* XXXI. Praeterea *in exposit.* I. *psalmi apud Eusebium lib.* VI. *hist. eccl. cap.* XXV. *pag.* 252. *edit. taurin. an.* 1746. Πέτρος, *inquit*, ἐφ᾽ ᾧ οἰκοδομεῖται ἡ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἧς πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσι κ. τ. λ. *Petrus, in quo aedificata est Christi ecclesia, adversus quam ne ipsae quidem inferorum portae praevalebunt etc.* Cyprianus *epist.* XXXIII. *ad Iubaianum pag.* 203. *et pag.* 201. *edit. oxon. an.* 1682. „ ubi Petro primum, *inquit*, Dominus, super quem aedificavit ecclesiam, et unde unitatis originem instituit, et „ ostendit; potestatem istam dedit, ut id solveretur in „ caelis, quod ille solvisset in terris „. Confer eiusdem *epist.* XXXIII. *al.* XXVII. *pag.* 66. *et epist.* LXXI. *ad Quintum pag.* 194. ubi „ Nec Petrus, *inquit*, quem PRIMUM „ DOMINUS ELEGIT, et super quem aedificavit ecclesiam „ suam, cum secum Paulus de circumcisione postmodum disceptaret, vindicavit sibi aliquid insolenter, „ aut arroganter assumsit, ut DICERET SE PRIMATUM TENERE, et obtemperari a novitiis, et posteris sibi potius oportere, nec despexit Paulum, quod ecclesiae „ prius persecutor fuisset; sed consilium veritatis admisit, et rationi legitimae, quam Paulus vindicabat, „ facile consensit, documentum scilicet nobis et concordiae, et patientiae tribuens „. Vide quae scripsi supra *p.* 59. *seq. huius vol. not.* 3. *seqq.*, *et epist.* XXXVII. *al.* XVII. *p.* 74., *epist.* LV. *al.* LII. *p.* 104., et 105., *et lib. de unitate ecclesiae pag.* 106. Firmilianus *epist. ad Cyprianum, quae est* LXXV. *inter cyprianicas pag.* 225. „ Nec permanet, *inquit*, in fundamento unius ecclesiae, quae semel a Christo supra petram solidata est. „ Hinc intelligi potest, quod soli Petro Christus dixerit: *quaecumque ligaveris super terram, erunt ligata* „ *et in caelis, et quaecumque solveris super terram, erunt* „ *soluta et in caelis* „. Eusebius caesareensis episcopus in II. *h. e. libro cap.* XIV. *pag.* 58. *edit. taurin. supra indicatae*, fretus Christi servatoris, quae modo descripsimus, verbis, ἡ πανάγαθος, inquit, καὶ φιλανθρωποτάτη τῶν ὅλων πρόνοια τὸν καρτερόν, καὶ μέγαν τῶν ἀποστόλων τῆς ἀρετῆς ἕνεκα τῶν λοιπῶν ἁπάντων προήγορον Πέτρον ἐπὶ τὴν Ῥώμην ὡς ἐπὶ τηλικοῦτον λοιμεῶνα βίου χειραγωγεῖ. „ Benignissima, atque clementissima rerum omnium „ providentia fortissimum, et maximum apostolorum, „ virtutis causa, prae ceteris omnibus vocans Petrum, „ Romam adversus tantam illam pestem (*hoc est* Simonem magum) perducit „. Idem est auctor Eusebius *in* III. *demonstrationis evangelicae libro cap.* VII. *pag.* 121. *edit. colon. an.* 1688., ea Christi verba in Petrum cadere. „ Petrus, *inquit*, ex nimia quadam „ reverentia ne dignum quidem se scriptionem evangelii existimavit. Sed eius familiaris, ac discipulus „ Marcus in commentariorum retulisse eiusdem de rebus „ gestis Iesu narrationem memoratur. Qui cum ad illum historiae locum venisset, UBI IESUS INTERROGAVIT, „ QUEM SE ESSE HOMINES DICERENT, ipsique sui discipuli „ quam de se opinionem haberent, subiunxissetque „ Petrus, tamquam de Christo; nihil ille respondentem Iesum, aut dicentem describit, sed illis comminantem dumtaxat, ut nemini de ipso dicant. Non „ enim interfuit Marcus iis, quae a Christo dicta sunt, „ ac ne Petrus quidem, quae ad ipsum, ac de ipso

a Firmiliano, qui tertio; ab Eusebio, ab Athanasio (1) cui suae,

„ dicta sunt ab Iesu, proprio testimonio proferre ae-
„ quum putavit. Quae autem illa sint, quae videlicet ad
„ ipsum Petrum dicta sunt, Matthaeus his indicat verbis.
„ *Vos autem, quem me dicitis esse? Et respondens Simon*
„ *Petrus dixit: Tu es Christus, filius Dei vivi. Respondens*
„ *Iesus dixit ei: beatus es, Simon Bar-Iona, quoniam caro,*
„ *et sanguis non revelavit tibi, sed pater meus, qui est*
„ *in caelis, et ego tibi dico: tu es Petrus, et super hanc*
„ *petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non*
„ *praevalebunt adversus eam, et dabo tibi claves regni*
„ *caelorum, et quaecumque ligaveris super terram erunt*
„ *ligata et in caelis, et quaecumque solveris super terram,*
„ *erunt soluta et in caelis.* HAEC TAM MULTA DICTA SUNT
„ FACTA AB IESU... Qui igitur, quae poterant ipsis af-
„ ferre bonam famam, recusent, criminationes vero
„ contra se ipsos sempiternae memoriae in scriptis suis
„ commendent... cur non ab omni de se ipsis opinio-
„ ne, omnique mendacio merito abhorrere credantur„?
Quod si hoc Christi oraculum non in unum Petrum, sed in ceteros etiam apostolos competere Eusebius censuisset, ecquod iudicium demissi, humilisque animi a Petro datum existimasset, ac si apostolus, quod sibi laudi dari debuisset, silentio, modestiae causa, praeterierit? An modestus, deque se abiecte, demisseque sentiens iudicandus est is, qui sibi non arrogat, quod esse plurimorum commune novit? Minime vero. Confitendum est igitur, Eusebio teste, uni Petro eam potestatem datam, Petrumque ipsum ceteris apostolis praepositum a Christo fuisse. Nam Eusebius evangelii Matthaei loco descripto, mox addit *pag.* 123. Πάντων (τῶν μαθητῶν) προκεκριμένον ἀπόστολόν τε καὶ μαθητὴν αὐτοῦ Πέτρον. Omnibus (discipulis) *praepositum apostolum, et discipulum ipsius Petrum,* dicit.

(1) S. Athanasius *in psalm.* xv. n. 3. *p.* 82. *tom.* ii. *collect. vet. pp. edit. Montfauconi paris. an.* 1746. Πέτρος, inquit, ὁ κορυφαῖος. *Petrus coryphaeus.* Cur autem coryphaeum vocasset, nisi praepositum ceteris apostolis a Christo fuisse credidisset? Idem est auctor Athanasius in *orat. de incarnatione, et contra arianos num.* xiii. *pag.* 880. *tom.* 1. *par.* ii. *opp. edition. paris. Montfauconi*, verba Christi *beatus es etc.* in Petrum competere. Quo ex re factum est, ut ab eo Petrus ipse κορυφαῖος appellaretur. Aequalis Athanasii Hilarius pictaviensis episcopus in iis, quae fortassis ante annum 356. perscripsit, commentariis in evangelium Matthaei *cap.* xv. *num.* 6. *seq. edit. paris. Coustantii*, hoc praemium retulisse Petrum testatur, ut petra, et fundamentum ecclesiae constitueretur. Quae res, nisi efficiat praepositum cum ceteris apostolis a Christo (Hilarii quidem sententia) fuisse, quae id efficere tandem queat, ne suspicari quidem possum. Sunt autem Hilarii verba huiusmodi. „ Editis itaque, quae diversae de eo erant, „ hominum opinionibus, quid de se ipsi sentiant, quae-
„ rit. Petrus respondit: *Tu es Christus, filius Dei vivi.* Sed
„ Petrus conditionem propositionis expenderat. Do-
„ minus enim dixerat: *quem me homines dicunt filium*
„ *hominis?* Et certe filium hominis contemplatio cor-
„ poris praeferebat: sed addendo, quem me esse di-
„ cunt? significavit, praeter id quod in se videbatur,
„ esse aliud sentiendum. Erat enim hominis filius. Quod
„ igitur de se opinandi iudicium desiderabat? Non il-
„ lud arbitramur, quod de se ipse confessus est; sed
„ occultum erat, de quo quaerebatur, in quod se cre-
„ dentium fides debebat extendere. ET DIGNUM PLANE
„ CONFESSIO PETRI PRAEMIUM CONSECUTA EST, QUIA DEI
„ FILIUM IN HOMINE VIDISSET. BEATUS HIC EST, qui ul-
„ tra humanos oculos et intendisse, et vidisse lauda-
„ tus est, non id quod ex carne, et sanguine erat,
„ contuens, sed Dei filium caelestis patris revelatione
„ conspiciens: dignusque iudicatus, qui, quod in Chri-
„ sto Dei esset, primus agnosceret. O in nuncupatio-
„ ne novi nominis felix ecclesiae fundamentum, di-
„ gnaque AEDIFICATIONE ILLIUS PETRA, QUAE INFERNAS
„ LEGES, ET TARTARI PORTAS, ET OMNIA MORTIS CLAUSTRA
„ DISSOLVERET. O BEATUS CAELI IANITOR, CUIUS ARBITRIO
„ CLAVES AETERNI ADITUS TRADUNTUR, CUIUS TERRESTRE
„ IUDICIUM PRAEIUDICATA AUCTORITAS SIT IN CAELO, UT
„ QUAE IN TERRIS AUT LIGATA SINT, AUT SOLUTA, STA-
„ TUTI EIUSDEM CONDITIONEM OBTINEANT ET IN CAELO „.
Eadem fere scribit in *ps.* cxxxi. n. iv. *edit. eiusd.* „ Cum
„ quaedam de passione sua locutus ad discipulos suos
„ fuisset, et Petrus tamquam indignum hoc Dei filio
„ detestatus esset, PETRUM CUI SUPERIUS CLAVES REGNI
„ CAELORUM DEDERAT, SUPER QUEM ECCLESIAM AEDIFICA-
„ TURUS ERAT, ADVERSUS QUAM PORTAE INFERNI NIHIL PRAE-
„ VALERENT, QUI QUAE IN TERRIS SOLVISSET, VEL LIGAS-
„ SET, EA IN CAELIS VEL SOLUTA PERSISTERENT, VEL LI-
„ GATA, HUNC TALI CONVITIO detestantem hoc sacramen-
„ tum passionis excepit, *vade post me Satana, scanda-*
„ *lum mihi es.* Tanta enim religio fuit pro humani
„ generis salute patiendi, ut Petrum primum filii Dei
„ confessorem, ECCLESIAE FUNDAMENTUM, CAELESTIS RE-
„ GNI IANITOREM, ET IN TERRENO IUDICIO IUDICEM CAELI,
„ Satanae convicio nuncuparet „. Sunt praeterea horum similia, quae animadvertit in vi. de Trinitate libro num. xx. *edit. Coustantii venetae an.* 1750. *p.* 117.
„ Post sacramenti confessionem b. Simon, *inquit*, AEDI-
„ FICATIONI ECCLESIAE SUBIACENS, ET CLAVES REGNI CAE-
„ LESTIS ACCIPIENS etc. „ Merito autem confessionis fidei constitutum petram ecclesiae fuisse dicit eodem in *libro num.* xxxvi. *seq. pag.* 127. *seq. Itaque num.* xxxvii.
„ Per id quoque a Domino, *inquit*, post tertiam tenta-
„ tionis purgationem infirmitatum, *pasce oves meas* ter
„ meruit audire, qui cunctorum apostolorum silentio
„ Dei filium revelatione patris intelligens, ultra hu-
„ manae infirmitatis modum SUPEREMINENTEM GLORIAM
„ BEATAE FIDEI SUAE CONFESSIONE PROMERUIT „. Cuius-

romanaeque ecclesiae iura perspecta, atque explorata erant; ab Hilario pictaviensi, ab synodo Sardicae an. 347. celebrata (1), ab Iulio p. m., ab Gregorio nazianzeno, a Basilio, a Cyrillo hierosolymorum, a Gregorio nyssae (2), ab Zenone veronensi, ab episcopis brixiensibus Philastrio, et Gaudentio (3), ab Epiphanio salaminio, qui certe vetera monumenta diu pervolverat, noveratque

modi autem haec supereminens gloria fuerit, exponit cum iis in locis, quae paullo ante descripta sunt, tum *cap.* VII. *commentarior. in evang. Matth. num.* VI. *p.* 644. ubi, „ PRIMUS, *inquit*, CREDIDIT, ET APOSTOLATUS EST „ PRINCEPS.

(1) Synodus sardicensis in celebri epistola ad Iulium urbis Romae episcopum scripta *an.* 347. *tom.* 1. *conciliorum edition. Hardain. pagin.* 654. Huc etiam transferri possunt, quae Iulius I. pontifex maximus anno circiter 342. ad orientales scripsit, ut est apud Athanasium *in apolog. contra arianos num.* XXI. *seqq.*, et *num.* XXXV. *pag.* 153. *edit. paris. Montfaucon. tom.* 1. *par.* 1., et apud Coustantium *tom.* 1. *epist. rom. pontif. pag.* 387., et *in collect. concilior. edit. Harduini tom.* 1. *col.* 626. Sed utar alio loco opportune eius pontificis testimonio.

(2) Gregorius nazianzenus *orat.* VII. *ad Gregorium patrem pag.* 142. *tom.* 1. *opp. edit. colon. an.* 1690. Petrum τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔρεισμα *ecclesiae columen* vocat. *Trigesima vero, et quarta oratione*, quae est *secunda de theologia*, Christi verba, quae sunt apud Matthaeum, de Petro considerans, *Petrus conspicuum etiam Christum*, inquit, *in naviculam admittere recusabat, atque ablegabat. Quod eo quoque mirabilius videri debet, quod idem ad Christi agnitionem* θερμότερος τῶν ἄλλων καὶ διὰ τοῦτο μακαριζόμενος, καὶ τὰ μέγιστα πιστευόμενος, *ardentior ceteris* ET PROINDE BEATUS PRAEDICATUS EST, ATQUE MAXIMA EX FIDE ACCEPIT. S. Basilius Gregorii aequalis *l.* II. *adver.* Eunomium, quem librum ante annum 370. prescriptum puto, *n.* IV. *pag.* 240. *t.* 1. *opp. edit. Garnerii monachi congregat. s. Mauri.* „ Cum „ audimus, *inquit*, Petrum . . . . proprietates, quae cir„ca eum considerantur, cogitatione depingimus. Il„lico enim per hanc vocem intelligimus Iohannis fi„lium, qui fuit ex Bethsaida, Andreae fratrem, ex pi„scatoris ad apostolatus ministerium vocatum, et quo„niam fide praestabat ἐφ' ἑαυτὸν τὴν οἰκοδομὴν „ τῆς ἐκκλησίας δεξάμενον, *ecclesiae aedificationem* „ *in seipsum recipientem* „. *Et proemio de iudicio Dei num.* VII. *pag.* 221. *tom.* II. „ Tanti iudicis exactor, „ *inquit*, tantaeque Dei in peccantem irae minister bea„tus ille PETRUS ὁ πάντων μὲν τῶν μαθητῶν προ„κριθεὶς, μόνος δὲ πλεῖον τῶν ἄλλων μαρτυ„ρηθεὶς, καὶ μακαρισθεὶς, ὁ τὰς κλεῖς τῆς βα„σιλείας τῶν οὐρανῶν πιστευθεὶς, *prelatus ceteris* „ *quidem discipulis, cui uni maiora data, quam aliis,* „ *sunt testimonia, qui praedicatus est beatus, cui claves* „ *regni caelorum commendatae sunt etc.* „. Quae verba mutuatus a Basilio est auctor *sermonis de peccato*, qui sermo est *septimus in appendice opp. eiusdem tom.* III. *pag.* 603. Similia reperire licet inter opera Gregorii nysseni fratris Basilii, praesertim in *testimoniis de adventu Domini in carne advers. iudaeos pag.* 994. *tom.* 1. *opp. edit. paris. an.* 1615. ubi „ Dominus, *inquit*, ait „ ad PRINCIPEM APOSTOLORUM, TU ES PETRUS, ET SUPER „ HANC PETRAM AEDIFICABO ECCLESIAM MEAM, SUPER CON„FESSIONEM VIDELICET CHRISTI, QUIA DIXERAT: TU ES „ CHRISTUS FILIUS DEI VIVI „. Cyrillus praeterea is, qui aliquandiu ante, quam Basilius creatus praesul caesareensium esset, potitus episcopatu hierosolymitano est, floruitque medio fere saeculo quarto, *in ss. catechesi num.* XIII. *pag.* 31. *edit. paris. ann.* 1720., Petrum ob eam Christi sententiam κορυφαιότατον, καὶ πρωτοστάτην τῶν ἀποστόλων appellat, *summum, et principem apostolorum*. Eadem repetit *catech.* XI. *num.* IV. *pag.* 150., et *catech.* XVII. *pag.* 227. ubi, ὁ πρωτοστάτης, *inquit*, τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος ὁ Πέτρος. *Princeps apostolorum, et claviger regni caelorum Petrus.* Eodem, quo Cyrillus, saeculo floruit Zeno episcopus veronensis. Is *lib.* I. *tractatu* XIII. *num.* VIII. *pag.* 99. *edit. Ballariniorum veron. an.* 1739. „ Non sine ratione, *inquit*, et Si„moni, SUPER QUEM AEDIFICAVIT ECCLESIAM, *Petrus* NOMEN „ IMPOSUIT „. *Et lib.* II. *tractat.* XIII. *n.* II. *pag.* 179. „ PISCEM PRIMUM, *inquit*, E MORTUIS ASCENDENTEM Chri„stum debemus accipere, cuius ex ore duo denarii, „ idest duo testamenta prolata sunt, quae saluti cum „ Domini gloria, et PETRI FELICITATI, UTPOTE SUPER „ QUEM AEDIFICATIO ECCLESIAM, duobus populis profe„cerunt „.

(3) Eodem spectant, quae habet saeculi IV. scriptor Philastrius episcop. brixiensium *de haeresibus cap.* CXLV. *pag.* 122. *edit. brix. an.* 1738., eiusque successor Gaudentius *respons. ad Paulinum diaconum: de eo quod Dominus dixit apostolis, quia pater maior me est, pag.* 359. *edit. eiusd.*, et *sermone de ss. Petro, et Paulo pag.* 369. ubi „ Petro confitenti, *inquit*, Dominus dixit: BEATUS ES „ SIMON BAR-IONA etc. „ quae sequuntur in evangelio.

traditiones ecclesiarum (1), ab Iohanne chrysostomo, qui non minore doctrinae, quam virtutis, pietatisque existimatione constantinopolitanam ecclesiam moderatus est (2), ab Ambrosio mediolanensi (3), ab Hieronymo, quem aliqui contra nos aliquando egisse, per calumniam, summamque iniuriam iactitant (4), ab Hi-

(1) Epiphanius *lib.* II. *advers. haereses* LIX. *p.* 500. *n.* VII. *t.* 1. *opp. edit. paris. Petav. an.* 1622. Ὁ ἀρνησάμενος πρὸς ὥραν ἅγιος Πέτρος, καὶ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων, ὃς γέγονεν ἡμῖν ἀληθῶς στερεὰ πέτρα θεμελιοῦσα τὴν πίστιν τοῦ Κυρίου, ἐφ' ᾗ ὡμολόγησε Χριστὸν τὸν υἱὸν τοῦ Θεοῦ τοῦ ζῶντος, καὶ ἤκουσεν, ὅτι ἐπὶ τῇ πέτρᾳ ταύτῃ τῆς ἀσφαλοῦς πίστεως οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. ,, Qui negavit aliquando sanctus Petrus, et summus apostolorum, qui factus est nobis vere firma petra fundans Domini fidem, in qua aedificata est modis omnibus ecclesia: in primis quidem quod confessus est Christum Dei viventis filium, et audivit, quod *super hanc petram certe aedificabo ecclesiam meam* ,,. Hoc autem testimonio quid clarius desiderari possit, non video.

(2) Iohannes chrysostomus, qui eodem, quo Epiphanius, tempore floruit, *homilia adversus iudaeos* VIII., quam anno circiter 386. habuisse fertur, *pag.* 677. *tom.* 1. *opp. edit. paris. Montfauconi monachi s. Mauri* Petrum *primum apostolorum* vocat. Πρῶτος, inquit, τῶν ἀποστόλων. Immo vero *commissum ei universum terrarum orbem* testatur. Τὴν οἰκουμένην ἅπασαν ἐγχειρισθῆναι. *Homilia autem* V. *pag.* 630. ,, Praedictum a Christo Petro fuisse ait: *super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.* Πάλιν προεῖπε τῷ Πέτρῳ, ἐπὶ τὴν πέτραν ταύτην οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. Confer, quae *ex eius homilia de poenitentia,* aliisque operibus attuli supra *p.* 78. *seq. huius vol.* Nolo enim ea rursum describere, ne actum agam.

(3) Ambrosius episcopus mediolanensis in *enarrat. in psalm.* XL., quam anno circiter 393. habuit, *n.* XXVIII. *pag.* 202., *et num.* XXX. *pag.* 204. *tom.* II. *opp. edit. monach. s. Mauri venet. an.* 1748. ,, Quid est, *inquit,* quod ait scriptura, *et cadet equus retrorsum?* cur retrorsum, nisi ut regeret retro se sequentes? Retrorsum erat Petrus cui dixit: *vade retro post me.* Retro erant apostoli, et ceteri discipuli... Retro erat Petrus... Ipse est Petrus, cui dixit: *tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.* Ubi ergo Petrus, ibi ecclesia: ubi ecclesia, ibi nulla mors, sed vita aeterna. Et ideo addidit: *et portae inferi non praevalebunt ei, et tibi dabo claves regni caelorum.* BEATUS PETRUS, CUI NON INFERNORUM PORTA PRAEVALUIT, NON CAELI PORTA SE CLAUSIT, SED E CONTRARIO DESTRUXIT INFERNI VESTIBULA, PATEFECIT CAELESTIA. IN TERRIS ITAQUE POSITUS CAELUM APERUIT, INFEROS CLAUSIT ,,. *Enarrat. in ps.* XLIII. *num.* XL. *pag.* 236. ,, PETRUS ECCLESIAE PRAEPONITUR postquam tentatus a diabolo est. Ideoque ante significat Dominus quid sit illud, quod postea NON PASTOREM ELEGIT DOMINICI GREGIS. Nam huic dixit: TU AUTEM CONVERSUS CONFIRMA FRATRES TUOS ,,. Praeterea *in exposit. evang. secundum Lucam lib.* X. *pag.* 1105. *num.* CLXXV. ,, Non est, *inquit,* dubium credidisse Petrum, et credidisse, quia dilexit; dilexisse, quia credidit. Unde et contristatur, quia et tertio interrogatur; *amas me?* Is enim interrogatur, de quo dubitatur. Sed Dominus non dubitat, qui interrogat, non ut disceret, sed ut doceret, quem elevandus in caelum amoris sui veluti vicarium relinquebat... Ideo quia solus profitetur ex omnibus, omnibus ANTEFERTUR... Denique tertio Dominus non iam *diligis me,* sed AMAS ME, interrogavit: et iam non agnos, ut primo, quodam lacte vescendos, nec oviculas, ut secundo; sed oves pascere iubetur PERFECTIORES, UT PERFECTIOR GUBERNARET ,,. Denique *lib. de virginitate,* quem anno fere 378. perscripsit, *cap.* XVI. *num.* CIII. *pag.* 293. *tom.* III. *opp. edit. eiusd.* ,, Petrus, *inquit,* VIR SAPIENS, ET GRAVIS, IN QUO ESSET ECCLESIAE FIRMAMENTUM, ET MAGISTERIUM DISCIPLINAE etc. ,,

(4) S. Hieronymus s. Iohannis chrysostomi aequalis *in commentar. in evang. Matth. cap.* XVI. *lib.* III. *pag.* 74. *tom.* IV. *p.* 1. *opp. edit. paris. Martianaei.* ,, *Et ego dico tibi,* inquit. Quid est, quod ait: *et ego dico tibi?* Quia tu mihi dixisti: *tu es Christus filius Dei vivi, et ego dico tibi:* non sermone casso, et nullum habente opus, *sed dico tibi,* quia meum dixisse, fecisse est: *quia tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.* Sicut ipse lumen apostolis donavit, ut lumen mundi appellarentur, ceteraque ex Domini sortiti sunt vocabula, ita et Simoni, qui credebat in petram Christum, Petri largitus est nomen, ac secundum metaphoram petrae recte dicitur ei: aedificabo ecclesiam meam super te ,,. Item *lib.* 1. *adversus pelagianos tomo eodem* IV. *par.* II. *p.* 49. ,, Quid Platoni, et Petro? inquit. Ut ille enim princeps philosophorum, ita hic apostolorum fuit, super quem ecclesia Domini stabili mole fundata est ,,. *Et lib.* 1. *adversus Iovinianum pag.* 168. *ibid.* ,, Propterea inter duodecim, *inquit,* unus (Petrus) eligitur ut capite constituto, schismatis tollatur occasio ,,.

lario diacono, quem vulgo Ambrosiastrum appellant, quique commentarios, Damaso pontifice, in epistolas Pauli edidit (1), ab Augustino sanctissimo, doctissimoque antistite hipponensium (2), ab Optato milevitano (3) quorum aliqui quarto saeculo et floruerunt, et obierunt, alii vero partim quarto, partim quinto, libris editis, ecclesiam illustrarunt; ab Innocentio I. pontifice maximo (4), ab eiusque successore Zosimo, in iis praesertim litteris, quas ad episcopos africanos scripsit (5), a Caelestino, quem graeci prae-

(1) Ambrosiaster, qui saeculo ecclesiae quarto floruit, *in comment. in epist.* 1. *ad corinth. c.* XII. 169. *t.* IV. *opp. Ambrosii edit. supra indic.*, *fuisse Petrum primum inter apostolos*: et *comment. in* II. *epist. cap.* XI. *pag.* 225., *primum inter apostolos*, *quanto magis inter ceteros? Et comment. in epist. ad galatas cap.* I. *p.* 254., *primum inter apostolos, cui delegaverat Salvator curam ecclesiarum. Et in* II. *ad corinth. cap.* XII. *pag.* 244. *primatum non Andream, sed Petrum accepisse*, dicit.

(2) S. Augustinus, qui extremo fere quarto, tum quinto saeculo ad annum usque 430. floruit, *enarrat. in ps.* CVIII. *num.* 1. *pag.* 911. *seq. tom.* IV. *opp. edit. antuerp. an.* 1720., *primatum in discipulis habuisse Petrum* confirmat. Quinetiam *serm.* LXXVI. *al.* XIII. *cap.* II. *p.* 291. *tom.* V. ,, Petrus a petra, *inquit*, cognominatus, beatus, ecclesiae figuram portans apostolatus principatum tenens etc. ,,. Eumdem *ibid. cap.* I. *pag.* 290. *in apostolorum ordine primum* vocat. Quid? si *libro* II. *contra donatistas c.* I. *p.* 65. *t.* IX. *opp. in Petro primatum apostolorum excellenti gratia praeeminere* contendat? *In psalmo autem contra partem Donati tom. eod. pag.* 5., nonne petram esse Petrum, quam petram non vincant superbae inferorum portae, statuit? Atque is sane psalmus eo consilio perscriptus est, ut ab catholicis, quid esset de Petri sede iudicandum, intelligeretur. Sunt vero illius verba huiusmodi:

,, Numerate sacerdotes vel ab ipsa sede Petri,
,, Et in ordine illo patrum quis cui successit videte.
,, Ipsa est petra, quam non vincunt superbae inferorum portae.

(3) Optatus milevitanus scripsit libros adversus Parmenianum donatistam anno circiter 374. *In libro* II. *cap.* II. *p.* 31. *edit. Dupinii antuerpien. an.* 1702. ,, Negare, *inquit*, non potes, scire te in urbe Roma Petro primo cathedram episcopalem esse collatam, in qua sederit omnium apostolorum caput Petrus, unde et Cephas appellatus est, in qua una cathedra unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri apostoli singulas sibi quisque defenderent, ut iam schismaticus, et peccator esset, qui contra singularem cathedram alteram collocaret ,,. *Et lib.* VII. *cap.* III. *pag.* 101. ,, Praeferri apostolis omnibus meruit, et claves regni caelorum communicandas ceteris solus accepit.

(4) Innocentius I. pont. max. *epist.* XXX. *scripta an.* 417. *ad concilium milevitanum in edit. concil.* XXV. *pag.* 896. *num.* 2. ,, Quoties, *inquit*, fidei ratio ventilatur, arbitror omnes fratres, et coepiscopos nostros nonnisi ad Petrum, idest sui nominis, et honoris auctorem referre debere, velut nunc retulit vestra dilectio, quod per totum mundum possit ecclesiis omnibus in commune prodesse ,,. Quo in re Siricium pontificem sequutus est, qui ita ut a maioribus, praedecessoribusque suis acceperat, epistola V. ad afros an. 386. *data num.* I. *pag.* 151. *tom.* I. *collect. epist. roman. pontif. a Constantio curatae edit. paris. an.* 1721. ,, Per (Petrum), *inquit*, et apostolatus, et episcopatus in Christo coepit exordium ,,. Rursum idem Innocentius *epist.* II. *ad Victricium an.* 404. *scripta num.* 2. *pag.* 747. *eiusd. edit. Constantii*: ,, Incipiamus igitur, *inquit*, adiuvante sancto apostolo Petro, per quem et apostolatus, et episcopatus in Christo coepit exordium.

(5) Zosimus pontifex maximus *epist.* XII. *ad Aurelium scripta an.* 418. *n.* 1. *p.* 974. *eiusd. collect. et editionis Constantii.* ,, Quamvis, *inquit*, patrum traditio apostolicae sedi auctoritatem tantam tribuerit, ut de eius iudicio disceptare nullus auderet, idque per canones semper, regulasque servaverit, et currens adhuc suis legibus ecclesiastica disciplina Petri nomine, a quo ipsa quoque descendit, reverentiam, quam debet, exsolvat; tantam enim huic apostolo canonica antiquitas per sententias omnium voluit esse potentiam ex ipsa quoque Christi Dei nostri promissione, ut et ligata solveret, et soluta vinciret; par potestatis data conditio in eos, qui sedis haereditatem, ipso annuente, meruissent. Habet enim ipse cum omnium ecclesiarum, tum huius maxime, ubi sederat, curam, nec patitur aliquid privilegii aut aliquo titubare aura sententiae, cui ipse sui nominis firma, et nullis hebetata motibus constituit fundamenta, et quae sine suo periculo temere nullus incessat. Cum ergo tantae auctoritatis Petrus caput sit etc. ,,

sertim homines summis semper laudibus extulerunt (1), ab synodo ephesina, quam anno 431. habitam fuisse constat (2), ab Isidoro pelusiote (3), a Petro chrysologo ravennatum episcopo (4), a Cyrillo alexandrino, cuius praeter ceteros illustris est in commentariis in Iohannis evangelium locus (5), a Prospero aquitano (6), a Paulino antistite nolanorum (7), a Sixto III. pontifice maximo (8), a s. Leone (9) cuius tanta est, non apud latinos modo, sed etiam

(1) Caelestinus pontifex *ep.* III. *ad episcopos Illyrici anno circiter* 425. *scripta p.* 1064. *collect. epistolar. rom. pontificum edit. Coustantii paris. an.* 1721. „ Nos, *inquit*, „ praecipue circa omnes cura constringimur, quibus „ necessitatem de omnibus tractandi Christus in s. Pe- „ tro apostolo, cum illi claves aperiendi, claudendique „ daret, indulsit, et inter apostolos suos, non qui alte- „ ro esset inferior, sed suos maxime, qui esset primus, „ elegit.

(2) Synod. ephesina *act.* III. *pag.* 478. *tom.* I. *concilior. edit. Hard. paris.* sententiam Philippi apostolicae sedis legati secuta est, quae sententia est huiusmodi : „ Nulli dubium, immo saeculis omnibus notum „ est, quod sanctus, beatissimusque Petrus ὁ ἔξαρχος, „ καὶ κεφαλὴ τῶν ἀποστόλων *princeps*, et *caput* „ *apostolorum*, ὁ κίων τῆς πίστεως, καὶ θεμέλιος „ τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας *fidei columna, et ecclesiae* „ *catholicae fundamentum* a domino nostro Iesu Christo „ salvatore humani generis, ac redemtore claves regni „ accepit, solvendique, ac ligandi peccata potestas ipsi „ data est, qui ad hoc usque tempus, et semper in „ suis successoribus vivit, et iudicium exercet.

(3) Isidorus *lib.* I. *ep.* CXLII., qui eodem tempore, quo celebrata haec synodus fuit, florebat, *ad Ironem scholasticum pag.* 29. *edit. venetae an.* 1745., Petrum apostolici sodalitii coryphaeum, et *lib.* II. *epist.* LXIX. *p.* 102., *apostolorum antesignanum, et epist.* CXC. *p.* 115., *apostolici chori praesulem*, vocat.

(4) *Sermone* CLIV. *p.* 135. *edit. opp. an.* 1633. „ Petrus, *inquit*, a petra nomen adeptus est, quia pri- „ mus meruit ecclesiam fidei firmitate fundare.

(5) *Lib.* II. *cap.* I. *tom.* IV. *pag.* 131. *edit. paris. an.* 1638. „ Nec Simon fore iam nomen sibi, sed Petrus, „ praedicit, vocabulo ipso commode significans, quod „ in eo tamquam in petra firmissima suam esset aedi- „ ficaturus ecclesiam.

(6) *Lib. singul. sententiarum ex Augustino p.* 349. *edit. venetae an.* 1744. *n.* CCCLXIII. *al.* CCCLXI. *al.* CCCLIX. „ Nec allus se beati Petri defendat exemplo, qui se mul- „ tis lacrimis et accusavit, et lavit : ut principem suum „ ecclesia non negationis, sed poenitentiae imitatione „ sequeretur „. *Et carmine de ingratis* v. 40. *seqq.* „ Petri causa caput mundi sedem romanam esse fa- „ ctam testatur, *pag.* 72.

„ Sedes Roma Petri, quae pastoralis honoris
„ Facta caput mundo, quidquid non possidet armis,
„ Religione tenet.

(7) *Poemate* XV. *al.* XIX. *natal.* IV. *v.* 260. *seq. pag.* 397. *edit. opp. veron. an.* 1736.

. . . Veterem romana recenti
Historia video speciem, qua iussus abire
Bis seno sublimis in agmine discipulorum
Petrus, sponte sua vinclis laxantibus, aeque
Carcere processit clauso etc.

(8) *Epist.* v. *ad Cyrillum alexandrinum anno* 433. *scripta, pag.* 125. *seq. tom.* I. *collect. epistolar. romanor. pontificum edit. Coustantii n.* 2. „ Ad beatum apostolum „ Petrum fraternitas universa convenit ; ecce audito- „ rium congruens auditoribus, conveniens audiendis. „ Habuerunt coepiscopi nostri illum congratulationis „ testem, quem habemus honoris exordium „. *Et epistola ad Iohannem antiochenum num.* 5. *pag.* 1260. „ Bea- „ tus Petrus apostolus in successoribus suis, quod ac- „ cepit, hoc tradidit. Quis ab eius se velit separare „ doctrina, quem ipse inter apostolos primum magis- „ ter edocuit „ ?

(9) S. Leo sermone II. *habito in anniv. die suae assumt. ad pontif. cap.* II. *pag.* 5. *seq. tom.* I. *opp. edit. rom. an.* 1753. „ Soliditas, *inquit*, fidei, quae in apo- „ stolorum principe est laudata, perpetua est, et sicut „ permanet, quod in Christo Petrus credidit, ita per- „ manet, quod in Petro Christus instituit . . . *Cap.* III. „ Manet ergo dispositio veritatis, et b. Petrus in ac- „ cepta fortitudine petrae perseverans, suscepta eccle- „ siae gubernacula non reliquit. Sic enim prae ceteris „ est ordinatus, ut dum petra dicitur, dum funda- „ mentum pronunciatur, dum regni caelorum ianitor „ constituitur, dum ligandorum, solvendorumque ar- „ biter, mansura etiam in caelis iudiciorum suorum „ definitione, praeficitur, qualis ipsi cum Christo es- „ set societas, per ipsa appellationum eius mysteria no- „ sceremus „. *Et sermone* III. *cap.* II. *pag.* 8. „ Multo „ est dignius ad beatissimi Petri apostoli gloriam con- „ templandam aciem mentis attollere . . . qui ab ipso „ omnium charismatum fonte tam copiosis est irriga- „ tionibus inundatus, ut cum multa solus acceperit, „ nihil in quemquam sine illius participatione tran- „ sierit . . . De toto mundo unus Petrus eligitur, qui

apud graecos, ob eversam haeresim eutychianorum, existimatio, et auctoritas, ut vix quisquam tanta, ut ille, consensione utriusque ecclesiae, tamque magnis laudibus celebratus fuisse videatur (1), ab imperatoribus Theodosio, et Valentiniano, in iis litteris, quas in Gallias ad Aëtium comitem, et magistrum utriusque militiae adversus Hilarium arelatensem episcopum dederunt (2), ab synodo chalcedonensi, quam etsi protestantes, ita ut eorum fert error, per summam iniuriam, in hoc genere parvi esse faciendam putant, graeci tamen, quibuscum nobis summa est in hac tam gravi, tamque celebri quaestione contentio, non probant modo, sed etiam summam obtinere auctoritatem defendunt (3), a Theodorito cyrensium episcopo (4), a Maximo taurinensium

„ et universarum gentium vocationi, et omnibus apo- „ stolis, cunctisque ecclesiae patribus praeponatur, ut „ quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, mul- „ tique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, „ quos principaliter regit et Christus „. Inde descripta Christi servatoris verbis de Petro, mox ea interpretatur hoc modo: „ Ego tibi notum facio excellen- „ tiam tuam, quia tu es Petrus, idest, cum ego sim „ inviolabilis petra, ego lapis angularis, qui facio utra- „ que unum, ego fundamentum, praeter quod nemo „ potest aliud ponere, tamen tu quoque petra es, quia „ mea virtute solidaris, et quae mihi potestate sunt „ propria, sint tibi mecum participatione communia „. Confer quae sequuntur. Quin etiam *sermon.* LXXXII. *capit.* III. *pagin.* 235. idem Leo *Petrum principem apostolici ordinis vocat, qui* (*ut est in sermone* XCVIII. *al.* XCIII. *cap.* I. *pag.* 274.) „ Beatitudinis felicitate donatus, sa- „ cram inviolabilis petrae acciperet firmitatem, super „ quam fundata ecclesia portis inferi, et mortis le- „ gibus praevaleret „. Mitto cetera, quae eodem ipso sermone continentur, ne longior sim, quam oportet.

(1) S. Leo *epist.* V. *ad episcopos metropolitanos per Illyricum constitutos cap.* II. *p.* 28. *tom.* II. *eiusd. edit.* „ Per omnes ecclesias, *inquit*, cura nostra distenditur „ exigente hoc a nobis Domino, qui apostolicae di- „ gnitatis beatissimo apostolo Petro primatum fidei suae „ remuneratione commisit, universalem ecclesiam in „ fundamenti ipsius soliditate constituens etc. „ *Et epistol.* X. *ad episcopos per viennensem provinciam constitutos pag.* 38. *cap.* I. „ Huius muneris sacramentum ita Do- „ minus ad omnium apostolorum officium pertinere „ voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum omnium „ summo principaliter collocarit, ut ab ipso, quasi quo- „ dam capite dona sua velut in corpus diffunderet, „ ut exortem se mysterii intelligeret esse divini, qui „ ausus fuisset a Petri soliditate recedere „. Sexcenta sunt in Leonis epistolis, quae brevitatis causa praetermitto, cum haec ad rem confirmandam satis esse videantur.

(2) Exstat in serie epistolarum s. Leonis post *epistolam* X. *pag.* 45. *eiusdem edit.* Habet autem hoc modo: „ Quum sedis apostolicae primatum sancti Petri „ meritum, qui princeps est episcopalis coronae, et ro- „ manae dignitas civitatis, sacrae etiam synodi firma- „ rit auctoritas, ne quid praeter auctoritatem sedis „ istius inlicitum praesumtio attentare nitatur etc. „

(3) Mitto eam, quae est relata in acta synodi, epistolam Valentiniani Augusti ad Theodosium imperatorem *tom.* II. *concilior. p.* 37., et sententias legatorum romani pontificis, quae extant *ibid. pag.* 68., ac cetera, quae in eiusdem synodi actis de s. Petri praecipua potestate leguntur. Hoc uno contentus ero, quod est in *act.* III. *eiusdem concilii pag.* 346. „ Sanctissimus „ et beatissimus episcopus magnae senioris Romae Leo, „ per nos et per praesentem sanctam synodum, una „ cum ter beatissimo, et omni laude digno beato Petro „ apostolo, qui est πέτρα, καὶ κρηπὶς τῆς καθο- „ λικῆς ἐκκλησίας, *qui est petra, et crepido catholicae* „ *ecclesiae*, καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως ὁ θεμέλιος, „ *et orthodoxae fidei fundamentum* nudavit (*Dioscorum*) „ episcopatus dignitate etc. „

(4) *Epist.* III. *ad Irenaeum episcopum tom.* IV. *opp. edit. paris. Sirmondi pag.* 900. ubi, ὁ μέγας Πέτρος, *inquit*, τῶν ἀποστόλων ὁ πρῶτος. *Magnus Petrus primus apostolorum.* Et epistola LXXVII. *pag.* 974. „ ὁ δεσ- „ πότης ἡμῶν Χριστὸς τῶν ἀποστόλων τὸν πρῶ- „ τον, οὗ τὴν ὁμολογίαν. *Dominus noster Christus* „ *apostolorum primum, cuius confessionem* veluti basim „ quamdam, ac fundamentum ecclesiae dixerat, fluctuare . . . permisit. etc. „ Ac de Theodorito alias.

(1), a Felice III., et Gelasio I. pontificibus maximis, ab Iohanne Cassiano, ab incerto, sed vetere illo quidem scriptore operis, quod *de omnium gentium vocatione* inscribitur, ab Eucherio lugdunensi, modo habendus auctor sit homiliarum, quae Eusebio emisseno tributae aliquando fuerunt, qui sane omnes (2) quinto saeculo floruerunt, etsi eorum aliqui iam usque ab extremo fere quarto saeculo clarere coeperint, fuisse hoc idem demonstratum neget? Sexto autem saeculo dici vix potest, quam multi, quanta virtutis, sapientiaeque existimatione insignes viri, Petrum dignitate, auctoritateque *primatus* ceteris apostolis, Christi quidem sententia, antecelluisse, praefectumque universae ecclesiae fuisse, testati sint. Quorum quum non testimonia dicam (id enim ab eo praesertim, qui brevitatem consectetur, fieri nullo modo potest), sed nomina ipsa describere longum, difficile, plenumque molestiae opus sit, perpaucos nominabo, qui vel honoris gradu, vel celebritate doctrinae praeferendi esse ceteris videantur. Missis autem romanis synodis, quarum prior anno 501 (3) est habita, altera anno 502 (4), tertia anno 503 (5), quarta sub Bonifacio anno 531, in qua lectae Stephani larissensis metropolitae litterae sunt, quibus in litteris S. Petrus *pater, et doctor ecclesiae* appellabatur (6), et pontificibus maximis Hormisda (7), Iohanne secun-

(1) Obiit anno *Chr.* 420. *In serm. in natali Petri, ac Pauli apostolorum pag.* 353. *edit. venetae an.* 1741. „ Hic est Petrus, *inquit*, cui Christus dominus com„ munionem suis nominis libenter indulsit, ut enim „ sicut Paulus apostolus edocuit, *petra erat Christus*; „ ita per Christum Petrus factus est petra, dicente ei „ Domino: *tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo* „ *ecclesiam meam.* „ Sunt autem horum similia, quae persequitur *in homiliis de eodem argumento* II. III. IV. *et* V. *pag.* 352. *seqq.*

(2) Felix III. p. m. *ep.* V. *ad Zenonem imperatorem tom.* II. *concilior. edit. paris. Harduini pag.* 827., Gelasius *ep.* I. *ad Euphemianum constantinopolitanum tom. eodem concilior. p.* 879., *et epist.* II. *ad Faustum p.* 884., *et epist.* IV. *ad Anastasium imperatorem ibid. pag.* 894., *et in synodo romana an.* 494. *habita* e. I. *p.* 938., *et in altera synodo an.* 485. *celebrata pag.* 944., Cassianus *lib. de incarnatione Domini* III. *cap.* XII. *seqq. pag.* 995. *seqq. edit. atrebatens. an.* 1628., auctor *libri de voc. gentium, qui auctor anno circiter* 440. *floruit, lib.* II. *cap.* XXVIII. *pag.* 516. *opp. s. Prosperi aquitani edit. venetae an.* 1744., s. Asterius Amasenus episcopus *homil. in sanctos Petrum, et Paulum*, quae extat in *append. opp. Prosperi edit. modo laudatae pag.* 298. *seq.*, Eucherius lugdunensis, sive quisquis vetus ille est auctor, cuius extant sermones *tom.* VI. *biblioth. pp. edit. lugdun. serm. in vigil. et in natali s. apostoli Petri, pag.* 794. *seq.*

(3) In synodo romana Palmari sub Symmacho papa *tom.* II. *concilior. edit. Harduini pag.* 697. episcopi de pontifice romano loquuntur hoc modo: „ Scientes, „ quia eius sedi primum Petri apostoli meritum, vel „ principatus, deinde sequuta iussionem Domini con„ ciliorum venerandorum auctoritas ei singularem in „ ecclesiis tradidit potestatem.

(4) *Tomo* 2. *concilior. pag.* 978. *seqq. edit. Hard.* „ Quanto magis, quod in apostolica sede non existen„ te praesule, qui praerogative beati meritis apostoli „ Petri per universum orbem primatum obtineat sa„ cerdotii.

(5) *Tom. eod. p.* 983. „ Sedes apostolica, quae so„ lide Petri confessione stabilita est etc.

(6) *Tom. eod. pag.* XIII.

(7) *Epist.* V. *ad epist. Hispaniae tom.* II. *concilior. edit. Hard. pag.* 1022., *et epist.* X. *ad Iohannem nicopolitanum episcopum scripta an.* 516. *pag.* 1030.

do (1), Vigilio (2), Pelagio II. (3), et Gregorio magno, quem Dialogum graeci, ob perscriptos ab eo libros dialogorum, vocant (4); ne qui Nectario patriarchae hierosolymitano maiorum gentium Photiano (5) similes reperiantur, qui non esse romanis episcopis auscultandum respondeant, suam caussam contra adversarios apostolicae sedis agentibus (quamquam est eorum summa in hoc item genere auctoritas, cum acceptum a maioribus dogma in posteros propagaverint); his, ut aiebam, missis, quem umquam hominem protestantes, graecique tam imperitum antiquitatum, tamque ineptum futurum putant, qui cum nulla praeiudicata opinione ducatur, tum non modo Fulgentium (6) ruspensem, (7) Avitum viennensem, (8) Ennodium ticinensem, Victorem (9), Facundum

(1) *Epist.* II. ad *Iustinianum imperatorem an.* 534. Scribit autem hoc modo: „ Romanae sedis reverentiam „ conservetis, et ei cuncta subiicitis, et ad eius dedu„ citis unitatem, ad cuius auctorem, hoc est aposto„ lorum primum, Domino loquente, praeceptum est, „ *pasce oves meas.*

(2) *Epist. ad universam ecclesiam anno* 552. *scripta, quae extat tom.* III. *concilior. eiusdem edit. pag.* 5. „ Hinc est quod Deus noster contra errorum huiusmo„ di feritatem pastorale caelitus armavit officium, quod „ beatissimo Petro apostolo trina praeceptione com„ mendans ait: *pasce oves meas.* Et recte illi pascen„ darum est cura commissa, cuius fidei praeclara con„ fessio Dei est ore laudata. Confitenti enim salutari„ ter, ac dicenti, *tu es Christus filius Dei vivi*, peren„ nis beatitudo rependitur, et [illegible] vocita„ tur, et claves regni caelestis accipit „. Idem *pag.* 6. Petrum *apostolorum primum* vocat.

(3) *Epist.* IV. *ad episcopos Istriae tom.* II. *concilior. edit. eiusdem pag.* 419.

(4) Innumera sunt Gregorii de Petro principe apostolorum, et petra, et capite, et fundamento ecclesiae loca. Non pauca hic indicabimus. Itaque confer, si placet, eius *de libertate monachorum decretum, quod ex* VII. *libro, epist.* XVII. *ind.* I. *in collectionem conciliorum translatum est. Vide tom.* III. *concil. edit. Harduin. p.* 538., *lib. item* V. *epist.* XX., quae est ad Mauricium imperatorem *pag.* 746. *t.* II. *edit. opp. monach. s. Mauri*, ubi, „ Cunctis, *inquit*, evangelium scientibus liquet, quod... „ sancto et omnium apostolorum principi Petro apo„ stolo, totius ecclesiae cura commissa est „. *Et lib.* I. *dialogorum cap.* XII. *p.* 205. *tom. eodem*, quo loco Petrum *principem, primumque* apostolorum nominat.

(5) Huic attribuitur *liber antirrheticus adversus Petrum* minoritam περὶ τῆς ἀρχῆς τοῦ Πάπα *de primatu papae*, qui liber primum Iasi in Moldavia, deindeque una cum Petri Allatii versione Londini an. 1708. editus fuit. In priore autem moldaviensi an. 1682. editione, qua nos utimur, *pag.* 91. sic habet. Παπῶν δὲ ὑπὲρ ἑαυτῶν μαρτυρίας οὐδ᾽ἀκούειν δίκαιον. *Paparum autem de se ipsis testimonia audiri, aequum non est.* At audierunt, hisque iam consenserunt veteres non latini solum, sed etiam graeci, quod ex iis, quae deinceps dicentur, magis magisque constabit.

(6) *Lib. de remiss. peccatorum ad Euthymium* I. *cap.* XIX. *pag.* 314. *edit. opp. paris. ann.* 1684.

(7) *Epist. ad senatores urbis Romae an.* 503. *scripta, quae extat tom.* II. *conciliorum edit. Hard. pag.* 982. ubi, „ Nec minus diligatis, *inquit*, in ecclesia vestra sedem „ Petri, quam in civitate apicem mundi.

(8) Confer Ennodii ticinensis *lib.* V. *epist.* X. *p.* 343. *tom.* IX. *bibl. patrum edition. lugd., et epist.* XIII. *lib.* V. *pag.* 343., *et lib.* IX. *epist.* XIX. *pag.* 369., *et libell. apologet. de synodo pag.* 380, ubi haec habet: „ Aliorum „ forte hominum causas Deus voluerit per homines „ terminare, sedis istius (romanae) praesulem suo si„ ne quaestione reservavit arbitrio. Voluit beati Petri „ apostoli successores caelo tantum debere innocen„ tiam, et subtilissimi discussoris indagini inviolatam „ exhibere conscientiam. Nolite aestimare animas de „ inquisitoribus non habere formidinem, quas Deus „ prae ceteris suo reservavit examini. Non habet apud „ illum reus de allegationis nitore subsidium, quando „ ipso factorum utitur teste, quo iudice. Dicas forsitan, „ omnium animarum talis erit in illa disceptatione „ conditio. Replicabo uni dictum: *tu es Petrus, et su„ per hanc petram aedificabo ecclesiam meam etc.*, sancto„ rum voce pontificum dignitatem sedis eius factam „ toto orbe venerabilem, dum illi, quidquid fidelium „ est, ubique submittitur, dum totius corporis caput „ esse designatur „. Confer et *lib.* II. *p.* 20. *num.* IV.

(9) Floruit is episcopus saeculo V., ut qui memoretur in *collat. afric. ann.* 484. *tom.* II. *concilior. p.* 872. *edition. Hard.*, suamque historiam persecutionis vandalicae scripserit *an.* 487., tertio nempe ac decimo ante initium saeculi VI. anno. In *lib.* eius *hist.* V. *n.* XI.

hermianensem (1), Possessorem africanum (2), Caesarium arelatensem (3) episcopos, Aegidium abbatem, et Messianum notarium (4), Fulgentium Ferrandum (5), aliosque fere innumerabiles scriptores latini ritus; sed Iustinianum etiam (6) imperatorem, Evagrium scholasticum (7), orientales episcopos, qui ad Symmachum pontificem initio fere sexti saeculi hoc modo scripserunt: » Haec diximus, sanctissime, ausi supplicare non pro perditione » unius ovis, neque pro perditione unius drachmae, sed pro amica nobis salute, non orientalium partium tantum, sed trium » prope plagarum habitabilis mundi, non corruptibili argento, aut » auro redemtarum de vana conversatione a parentibus tradita, » sed pretioso sanguine agni Dei, sicut docuit beatus gloriosorum » apostolorum princeps, cuius cathedram beatitudini tuae credidit Christus (8) »: Marianum presbyterum, et primatem monachorum regiae civitatis Constantinopoleos, ceterosque byzantinos, et hierosolymitanos archimandritas, a quibus haec sunt ad

pag. 48. *edit. Ruinart. venetae an.* 1732. *Praecipue Patrum* invocat, quaeritque, *cur sileant pro ovibus, et agnis a communi magno Domino magna si cautela, et sollicitudine commendatis?*

(1) *Lib.* x. *pag.* 722. *cap.* ri. *tom.* ii. *opp. Sirmondi edit. paris. an.* 1696. ad s. Cypriani sententiam alludens Facundus, scribit hoc modo: „ Petrus apostolorum primus, cum non recte ambularet ad veritatem evangelii, reprehensus a Paulo minimo apostolorum non indigne tulit, nec pro sui primatus gloria resistentem sibi despexit.

(2) Huius extat ad Hormisdam pontificem de Fausti rhegiensis episcopi dogmatibus circa gratiam Christi epistola scripta *an.* 520., *tom.* ri. *concilior. edit. Harduini pag.* 1037., in qua sic habetur: „ A quo magis „ est autentia fidei stabilitas expectanda, quam ab eius „ sedis praeside, cuius primus a Christo rector audivit, „ tu *es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam* „ *meam*?

(3) Huius item est ad Symmachum papam an. 503. scripta epistola, cuius hoc est initium: „ Sicut a persona B. Petri apostoli episcopatus sumit initium, ita „ necesse est, ut disciplinis competentibus sanctitas „ vestra singulis ecclesiis quid observare debeant, evidenter ostendat „. *Tom.* ii. *concilior. edit. Hard. pag.* 956. Nempe hoc voluit, ita episcopum romanum ceteris episcopis eminere, ut primas obtinebat Petrus in ecclesia partes; quamobrem instituendos docendosque esse episcopos, adeoque ecclesias ab eo, qui sedem Petri occuparet.

(4) Hi cum Symmacho papae libellum obtulissent, confessi sunt, non ob aliam certe caussam, quam quod Petrus princeps apostolorum, atque universae ecclesiae esset: „ Omnibus ecclesiarum pontificibus, quae in toto orbe diffusae sunt, apostolicam sedem sibimet „ vindicare principatum „. Confer *tom.* v. *concilior. edit. venetae an.* 1728. *pag.* 439.

(5) Eodem spectant, quae habet Fulgentius Ferrandus *epist. ad Severum scholasticum constantinopolitanum tom.* iv. *bibliothecae pp. edit. lugd. pag.* 509. „ Interroga, *inquit*, si quid veritatis cupis audire, principaliter apostolicae sedis antistitem, cuius sana doctrina constat iudicio veritatis, et fulcitur munimine „ auctoritatis „. Haec vero nisi ob verba Christi ad Petrum, quibus hic constitutus petra ecclesiae fuit, quam ob aliam caussam dicta fuerint, ne suspicari quidem possum.

(6) Eius litteras ad Iohannem papam describemus alio loco, cum tempus monuerit, opportune: quibus quidem ex litteris plane constat, coniugendos, subdendosque esse episcopos omnes pontifici maximo, quod is successor beati Petri sit, illiusque apostolicam sedem occupet. Confer *tom.* ii. *concilior. edit. Hard. p.* 1146. *seq.*

(7) Is, *lib.* ii. *hist. eccles. cap.* iv. *pag.* 365. *edit. taurinensis*, describens verba legatorum romani pontificis, qui synodo chalcedonensi praefuerant, iisque consentiens, ita ut synodus ipsa fecerat, *beatissimum* nominat, *et omni laude dignissimum Petrum apostolum* ὅς ἐστὶ πέτρα, καὶ κρηπὶς τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας, καὶ τῆς ὀρθοδόξου πίστεως θεμέλιος, *qui est petra et basis catholicae ecclesiae, et orthodoxae fidei fundamentum.*

(8) *Tom.* ii. *concilior. edit. venetae pag.* 433. *seq.*

Agapetum pontificem scripta: » Haec quidem dumtaxat portamus, » licet incredibilia, et a diris doloribus incurvati, spem habentes » ad clementissimum Deum, qui in tempore opportuno vestrum » adventum nobis ostendit, quod sicut Petrum *magnum apostolorum principem*, his qui Romae erant in depositionem praestigiarum Simonis goetici misit, sic et vos misit in depositionem, » et expulsionem Severi etc. (1) ». Orthodoxos item episcopos orientis sic ad Agapetum eumdem (2) scribentes: » Ex quo Christus Deus noster pro debitis vobis praemiis, propter ipsius in » omni tempore cum vera fiducia sua invisibili, ac terribili virtute divulgatam confessionem super venerabile caput vestrum » requievit, cum sedem apostolorum vobis, pater beatissime, commisit, et *firmavit* super *firmam petram pedes vestros etc.*, clarificati a spirituali splendore vestro, per quem, tamquam lucerna resplendens super sancto candelabro, caliginem eorum, qui » in tenebris sedent, depulistis, et caecos illuminastis etc. » Quem inquam, tam ineptum, tamque indoctum sese reperturos protestantes putant, qui cum hos aliosque vel graecos, vel syros scriptores, id decus beato Petro tribuisse legat, propterea quod ita a Christo servatore statutum, traditumque a patribus fuerit, repugnandum his tamen, ac novis credendum arbitretur?

Neque minus perspicui sunt patrum, qui septimo saeculo floruerunt, de Petro principe apostolorum, universaeque ecclesiae capite, ac moderatore loci. Pontifices namque maximi, ut Bonifacius IV. in ea, quae est ad Athelbertum anglorum regem epistola (3), Martinus in iis litteris, quae sunt ad Iohannem episcopum Philadelphiae (4), nec vero in iis solum, sed etiam in synodi lateranensis actione secunda (5), Agatho, cuius est luculentissimum in romano concilio anno 679. habito, testimonium (6),

(1) *Tom.* II. *concilior. edit. Harduini pag.* 1205. Πέτρον τὸν μέγαν τῶν ἀποστόλων κορυφαῖον.

(2) *Tom.* II. *concilior. edit. Har. pag.* 1218.

(3) Scripta e concilio romano an. 610. In ea enim *Petrum principem apostolorum*, romanosque pontifices *illius successores* vocat.

(4) *Epist.* V. *pag.* 629. „ Hoc tibi omni modo facere praecipientibus nobis ex apostolica auctoritate, „ quae data est nobis a Domino διὰ Πέτρου τοῦ „ παναγίου, καὶ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων *per* „ *Petrum sanctissimum, et coryphaeum apostolorum* „.

(5) *Ann.* 649. *tom.* III. *concilior. edit. Hard. p.* 758. ubi, „ Humilitatem, *inquit*, competenter minime praesumens abrogatum eumdem Paulum (constantinopolitanum) habere, sed consacerdotem appellans, „ donec iudicium de eo *nostrae apostolicae auctoritatis*, „ *hoc est Petri coryphaei apostolorum, ut qui in fidem* „ *acceperit, et consequi prae omnibus meruerit a rege re*„*gum Christo Deo claves regni caelorum.*

(6) *Tom.* III. *concilior. pag.* 1039. „ Nos praevidimus, et constituimus, ut statuta illa, quae synodalibus decretis iamdudum solidata per beatum Petrum

Leo II. in ea, quae est in actis synodi sextae anno sexcentesimo octogesimo primo celebratae, ad Constantinum imperatorem epistola; inque altera, quam ad episcopos Hispaniarum dedit (1); patres ipsi synodi sextae, quorum certe magna apud omnes, in primisque apud nos, graecosque auctoritas esse debet (2), pluresque alii non *occidentales* modo, sed etiam *orientales* eius aetatis scriptores, quos brevitatis caussa praetermittimus, collocatum a Christo fuisse Petrum in eo dignitatis, honorisque gradu confessi sunt. Eodemque spectant Gregorii II. (3), Zachariae (4), Pauli (5), Hadriani (6) pontificum romanorum, et Bonifacii moguntini (7), utque ceteros praeteream, Constantini imperato-

,, principem apostolorum fuerant,.. illibate servantes,,. Confer eiusdem epistolam synodicam ad Constantinum, quae extat *act.* IV. *synodi* VI. *pag.* 1423. *tom. eod.* III. *concilior.*

(1) *Epist. ad Const. imp. tom.* III. *concilior. p.* 1474. ,, Hanc rectae traditionis normam.... sancta tunc, et magna synodus, Domini, et vestro favore celebrata, suscepit.... utpote τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων *beati Petri coryphaei apostolorum* sinceram doctrinam in se agnoscens... Et quia sancta synodus definitionem rectae fidei, ut dictum est, plenissime praedicavit, quam et apostolica sedes beati Petri apostoli, cuius, licet impares, ministerio fungimur, veneranter suscepit, idcirco et nos, et per nostrum officium haec veneranda sedes apostolica concorditer, ac unanimiter his, quae definita sunt ab ea, consentit, et beati Petri auctoritate confirmat,,. Epist. vero ad episcopos Hispaniae *tom. eodem pag.* 1730. ,, Pro (puritate fidei), *inquit*, haec sancta ecclesiarum omnium mater apostolica sedes (apostolicam dicit, quod a Petro *principe apostolorum*, sic enim eum *p.* 1734. vocat, fundata, atque occupata fuisset) usque ad victimam desudavit semper, et desudat,,. Horum similia sunt, quae scripsit ad Ervigium regem Hispaniae *ibid. pag.* 1724. ,, Hoc etiam et in sanctissimis discipulis Salvator mundi Dei filius esse constituit, qui beatum Petrum, sui vice discipulorum suorum instituit principem... Ad quod perfectius obtinendum, sicut instanter oramus, dum Dei dignatione patrum ordine fungimur, et beati Petri apostolorum principis, licet impares... locum implemus; ita praedicando... ad beatae vitae meritum curemus provehere.

(2) Patres synodi VI. *epist. ad Agathonem papam*, quae extat *act.* XVIII. *tom.* III. *concilior. pag.* 1438. *eiusd. edit.* ,, Tibi, *inquiunt*, ὡς πρωτοθρόνῳ τῆς οἰκουμενικῆς ἐκκλησίας *ut primae sedis oecumenicae ecclesiae antistiti*, quid agendum sit relinquimus ἐπὶ τὴν στερεὰν πέτραν ἑστῶτι τῆς πίστεως *stanti supra firmam fidei petram* libenter acquiescentes verae confessionis litteris a vestra paterna beatitudine ad piissimum imperatorem missis, quas καὶ ὡς ἀπὸ τῆς κορυφαίας τῶν ἀποστόλων ἀκρότητος *ut a summo apostolorum vertice* divine perscriptas agnoscimus.

(3) Epist. ad Bonifacium *tom. eodem concilior. pag.* 1837. ,, In nomine indivisibilis Trinitatis per inconcussam auctoritatem B. Petri apostolorum principis,,. Confer eiusdem pontificis *epist.* II. *ad ipsum* Bonifacium episcopum *ibid. pag.* 1858., et epist. ad Leonem isauricum *tom.* IV. *pag.* 1.

(4) Epist. ad Burchardum wirtzemburgensem *an.* 743. *scripta tom.* III. *concilior. edit. eiusd. pag.* 1884., *et epist.* X. *ad Bonifacium ibid. pag.* 1940., et *concilium romanum an.* 743. *habitum ibid. pag.* 1930.

(5) Confer eius constitutum *an.* 761. editum *tom.* III. *conciliorum edition. Harduin. pag.* 2001.

(6) *Epist. ad Carolum magnum ibidem pag.* 2017. *seqq.*, et in privilegio monasterio s. Dionysii concesso anno Christi 786. *pag.* 2024., *epist.* II. *ad Carolum magnum p.* 2022. et epistola ad Constantinum, et Irenem *in act. synodi* VII. *oecumenicae nicaenae anno* 787. *celebratae pag.* 79. *seqq. tom.* IV. *edition. Harduin.*, et epist. ad episcopos Hispaniae *ibid. pag.* 867.

(7) In indiculo sacramenti, quod cum episcopus ordinaretur edidit *tom.* III. *concil. pag.* 1857., sic habet: ,, Promitto ego Bonifacius Dei gratia episcopus tibi beato Petro apostolorum principi....me omnem puritatem fidei exhibere etc.,,. et in canonibus, et statutis synodi *epist. eius* CV. *ad Cuthbertum archiepiscopum tom.* III. *conciliorum pag.* 1925. ,, Decrevimus in nostro synodali conventu, et confessi sumus fidem catholicam, et unitatem, et subiectionem romanae ecclesiae fine tenus vitae nostrae velle servare sancto Petro, et vicario eius velle subiici, synodum per

ris (1), et Tarasii patriarchae (2) constantinopolitanae sedis sententiae, quos omnes octavo ecclesiae saeculo floruisse constat. Atque sunt quidem Constantini verba huiusmodi: « Tamquam ve- » rus primus sacerdos (*alloquitur enim Hadrianum pontificem*) » et is qui in loco, et sede sancti, et superlaudabilis apostoli » Petri praesidet, sicut dictum est, ascendat, et simulacrum » omnibus sacerdotibus, qui hic sunt, inveniatur ». Tarasius autem ad eumdem Hadrianum scribens, « Vestra, *inquit*, *fraterna* » *et summo pontificio decorata sanctitas*, ἀρχιεροπρεπὴς ἀδελφικὴ ἁγιω- » σύνη cum his (apostolis) per deiloquas suas doctrinas quodam- » modo sermocinata, et ab eis accepto veritatis verbo, spinosas » herbas, quae nunc germinaverunt, fidelissimorum, et pacifico- » rum imperatorum veritati concordans evellere machaera spiri- » tus festinavit, mittens secundum scriptam sibi petitionem nos- » tram ad universalem synodum faciendam *aequivocos viros* (*hoc* » *est, qui eodem nomine vocantur*; *Petrus enim uterque lega-* » *tus appellabatur*) τῷ πρωτάρχῳ τῶν ἀποστόλων Πέτρῳ *principi apos-* » *tolorum Petro* ». De scriptoribus autem, qui nono saeculo ad Photii usque tempora, immo vero, qui vivo Photio, multoque etiam post claruerunt, latinis, graecisque quid dicam? quorum sane summa semper fuit de principatu, singularique Petri auctoritate consensio. Nam Theodorus studites Nilum Iohannis chrysostomi discipulum (3), Gregorium nyssenum Basilii fratrem (4), Ephraemum syrum Gregorii eiusdem (5) aequalem, Basilium seleuciensem (6), qui anno quadringentesimo quadragesimo octavo

„ omnes annos congregare, metropolitani pallio ab „ illa sede quaerere, et per omnia praecepta Petri „ canonice sequi desiderare, ut inter oves sibi com- „ mendatas numeremur; et ipsi confessioni universi „ consensimus, et subscripsimus, et ad corpus s. Pe- „ tri principis apostolorum direximus.

(1) *Epistola divat. sacra ad Hadrianum papam* tom. IV. *concil. pag.* 22. *edit. eiusd.*

(2) *Ibid. pag.* 510.

(3) *Lib.* II. *epist.* LXXVI. *pag.* 154. *edit. roman. Allatii an.* 1668., constitutum fuisse a Christo Petrum testatur ποιμένα τῆς οἰκουμένης ἁπάσης *pastorem totius universi.*

(4) Confer eius *laudat.* s. Stephani *pag.* 339. *collect. monum. veter. eccles. graecae edit. Zacagni rom. an.* 1698., ubi ὁ μὲν γὰρ πρωτοστάτης, καὶ κορυφαῖος τῆς ἀποστολικῆς χορείας, inquit „ *princeps, et coryphaeus apostolici chori* convenientem di- „ gnitati suae gloriam obtinuit, martyrii genere do- „ minicae passioni haud absimili.

(5) *In encom. in Petrum, et ceteros apostolos p.* 426. tom. III. *graec. lat. edit. rom. Ios. Assemani an.* 1746. ubi, „ Lucerna, *inquit*, Christus, λυχνία δὲ ὁ Πέ- „ τρος *candelabrum Petrus*, oleum autem subministra- „ tio sancti Spiritus „. *Et pag.* 464. „ Salve o Petre „ peccatorum porta, . . . discipulorum lingua, praedi- „ cantium vox, τῶν ἀποστόλων ἡ ὄψις, τῶν οὐρα- „ νῶν ὁ φύλαξ, ὁ τῶν κλειδούχων πρωτότοκος, „ *apostolorum oculus, caelorum custos, primogenitus clavigerorum.*

(6) *Orat. in Davidem* XVII, *pag.* 97. *edit. paris. opp. an.* 1611. Πέτρος inquit, τῶν ἀποστόλων ὁ κορυφαῖος, ὁ τῶν Χριστοῦ μαθητῶν προστάτης. *Petrus apostolorum coryphaeus, discipulorum Christi primas.*

synodo constantinopolitanae interfuit, Iohannem damascenum (1) cuius tot saeculo octavo adversus haereticos, tamque utiles ecclesiae pugnae fuerunt, ceterosque quos hactenus laudavimus, auctores sequutus, Petrum apostolorum *principem*, et *coryphaeum*, et *magnum*, et πρώταρχον, *pastoremque* (2) appellat. Theodorum autem initio fere saeculi IX. sacrarum imaginum caussa, ab iconomachis fuisse acerbe, crudeliterque vexatum, liquet. Nicolaus I. pontifex maximus in priore epistola, quam ad universos catholicos (3) de pulso Photii artibus e sede constantinopolitana Ignatio, et in altera, quam anno octingentesimo sexagesimo ad Michaëlem imperatorem (4), in sexta quoque, quam anno octingentesimo sexagesimo secundo ad Photium (5), in octava rursum, quam ad eumdem Michaëlem imperatorem (6), dedit, ut reliquas eius epistolas, ne longior sim, quam oporteat, missas faciam, sanctum Petrum principatum in collegio apostolorum obtinuisse defendit. Quod ipsum testati sunt Anastasius bibliothecarius in iis litteris, quas de synodo IV. constantinopolitana ab se in latinam linguam conversa ad Hadrianum pontificem scripsit (7), sanctus Ignatius patriarcha constantinopolitanus, cuius extant actione quarta synodi quartae constantinopolitanae ad Nicolaum

(1) *Opusc. adv. nestorianos tom. I. opp. edit. paris. Lequienii ann.* 1712. *num.* XIX. *pag.* 559. Ὁ πανάριστος Πέτρος ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης. *praestantissimus Petrus supremus vertex apostolorum.* Confer *eiusd. parallela pag.* 591. *tom.* II., *et homil. de transfigurat. Domini pag.* 191. *seqq.*

(2) *Refutat. poem. iconomach. pag.* 193. *tom.* V. *opp. Iacobi Sirmondi edition. paris. an.* 1696. Φωνὴ Πέτρου τοῦ κορυφαίου ἀποστόλου. *Et lib.* I. *epist.* XXXIII. *ad Leonem papam.* „ Τῷ μεγάλῳ Πέτρῳ *magno Petro*, inquit, Christus Deus post clavem regni caelorum τῆς ποιμνιαρχίας ἀξίωμα *pastoralis principatus dignitatem contulit. Et l.* II. *ep.* LXIII. *ad Nicolaum*, *et ep.* CXXXIX. *ad Steph. praepositum p.* 600. „ *B. Petrum*, „ inquit, *post negationem* πρώταρχον τῶν λοιπῶν „ ἀποστόλων *principem reliquorum apostolorum renunciat* „. *Et epist.* CXLVI. *ad fraternit. Peleostes p.* 610. „ *Petro* κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων *principi apostolorum ostendit* τὴν ποιμαντικὴν ῥάβδον *virgam* „ *pastoralem*: si diligis me plus his, Petre, pasce oves „ meas.

(3) *Tomo* IX. *concilior. edit. venet. pag.* 1289. „ Cunctarum Christi ovium cura constringimur, cum vices „ ipsius gerimus, cui specialiter divinitus dicitur, *pasce* „ *oves meas*, et iterum, *tu aliquando conversus confirma* „ *fratres tuos.*

(4) *Epist.* II. *ibid. pag.* 1291. „ Principatum divi„ nae potestatis, quod omnium conditor electis suis „ apostolis largitus est, super solidam fidem apostolo„ rum principis, Petri videlicet soliditatem constituens „ eius egregium, idest primam sedem deliberavit. Nam „ voce dominica ipsi dictum fuerat: *tu es Petrus etc.*

(5) *Epist.* VI. *pag.* 1303. „ Postquam beato Petro „ principi apostolorum Dominus ac redemptor noster „ Iesus Christus... ligandi, et solvendi in caelo, et in „ terra potestatem tribuit, et ianuas regni caelestis re„ serandas concessit; supra soliditatem fidei sanctam „ dignatus est stabilire ecclesiam, secundum illius ve„ ridicam vocem dicentis: *Amen dico tibi, tu es Pe*„ *trus etc.*

(6) *Ibid. pag.* 1334. „ Ecclesiae romanae privilegia, „ *inquit*, Christi ore in beato Petro firmata, in ecclesia „ ipsa disposita... divinitus radicata, atque plantata „ sunt „. Confer etiam, quae sequuntur, *et epist.* X. *pag.* 1371. *ad clerum constantinopolitanum.*

(7) Extat *tom.* V. *concilior. pag.* 757. *edit. paris. Hard.* ubi, romanos pontifices cum Petro super petram verae confessionis stare, *scribit.*

pontificem litterae (1), patres synodi romanae contra Photium sub Hadriano pontifice congregatae (2), Iohannes octavus (3) cuius quidem a Photio, graecisve schismaticis corruptae litterae fuerunt (4), Nicetas paphlagon (5), Benedictus IV. pontifex maximus in iis litteris, quas anno circiter nongentesimo quarto ad episcopos Galliarum misit (6), Leo VII. in tertia, quae est ad gallos, germanosque epistola (7), concilium romanum anno non-

(1) *Pag.* 1039. *edit. eiusd. Harduin. tom.* v. ubi, „ Ad artus humani corporis, *inquit*, plagis, et vulneribus saucios curandos, medendi ars magnam medicorum copiam suppeditavit, in membris autem Christi salvatoris omnium capitis, ac sponsi catholicae, et apostolicae ecclesiae, unum tantum, ac solum selectum, ac universalissimum medicum, suam nempe fraternam, paternamque sanctitatem, supremum, et fortissimum Dei verbum constituit, cum Petro τῷ τιμιωτάτῳ καὶ κορυφαιοτάτῳ τῶν ἀποστόλων *honoratissimo, et supremo apostolorum vertici dixit*: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*. Huiuscemodi enim beatas voces non *soli apostolorum principi* τῷ κορυφαίῳ μόνῳ privata quadam sorte transcripsit, et assignavit, sed per ipsum ad omnes romanae sedis pontifices illi successuros transmisit.

(2) *Ibid. pag.* 1079. *act.* VII. *synod.* IV. *constantinop.*

(3) *Epist. an.* 870. *ad Basilium, Constantinum, et Alexandrum imperatores script. tom.* v. *concilior. edit. Harduini pag.* 1166. „ Ad auctorem (romanae ecclesiae) hoc est apostolorum omnium principem, Domino loquente, praeceptum est, *pasce oves meas*; quem esse vere omnium ecclesiarum Dei caput, et beatorum patrum praecipuae regulae, et orthodoxorum principum statuta declarant, et pietatis vestrae reverentissimi apices attestatur „. Et *p.* 1167. „ Illa potestate fulti, quam ecclesia Dei toto terrarum orbe diffusa credit nobis in ipso apostolorum principem a Christo Deo nostro esse concessam, eodem Salvatore, beato Petro apostolo prae ceteris specialiter delegante: *Tibi dabo claves regni caelorum* etc.

(4) Mendacia ad Iohannem pontificem scripsisse Photium, auctor est Nicetas paphlagon *in s. Ignatii patriarchae constantinopolitani vita*, quam Harduinus transtulit in v. *tom. suae collectionis conciliorum pag.* 1007. Mendax igitur cum esset Photius, mirabile sane non est, si corruptor etiam fuerit pontificiarum epistolarum. Itaque *in edit. roman. et in Harduini collect. tom.* VII. *pag.* 1151., *admonitio* extat *ad lectorem*, ab auctore nescio quo scripta, in qua haec leguntur: „ (Iohannis) litterae in antiquissimo codice habentur Vaticanae bibliothecae longobardicis characteribus exaratae... At his non contentus Photius, cum Iohannis pontificis auctoritate vellet omnia contra se tum Romae, tum Constantinopoli acta rescindi, seque legitimum patriarcham semper fuisse declarari, ad usitatum artificium redit, legatos corrumpit, παραχαράττει δὲ τοῦ Πάπα τὰ γράμματα καὶ νέα διαπλάττει, *litteras papae depravat, novasque res confingit*. Atque ut antea Nicolai litteris multa (vel ipse, vel unus aliquis ex eius amicorum numero) addiderat, multa mutaverat, multa subtraxerat, ut Nicolaus ipse testatur (*epist.* IX. *ad Michaëlem imperatorem eiusd. tom. pag.* 277), sic in huiusmodi Iohannis litteris factum videmus „. Confer Allatium *de octava synodo photiana c.* I. *seqq. p.* 6. *seqq.* Nihilo secius in corrupta a Photio, eiusve defensoribus epistola Iohannis pontificis, haec omnino habentur, quae non principatum Petri modo, sed maximam in ecclesia romanae sedis auctoritatem, potestatemque legentibus non opinione persuadent, sed plane ad veritatem... „ Sicut enim apostolica haec sedes cum semel acceperit claves regni caelorum a primo, et magno illo pontifice Iesu Christo διὰ τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου *per principem apostolorum Petrum*, cui dixit, *tibi dabo claves etc.* ἔχει ἐξουσίαν καθόλου δεσμεῖν τε καὶ λύειν *habet potestatem universim ligandi, et solvendi*, ut est apud Ieremiam prophetam, evellendi, et plantandi; ita et nos eiusdem potestate principis apostolorum utentes... significamus vobis... convenire, et nobiscum sentire etc. „. *Ibid. pag.* 1175. Confer acta synodi photianae *tom.* VI. *p.* I. *eiusdem collectionis harduinianae pag.* 235. Similis horum sunt, *quae extant in citatis litteris ad omnes episcopos etc. tom.* v. *pag.* 1191.

(5) *Oration.* 1. *de ss. apostolis Petro et Paulo p.* 327. apud Combefisium *auctar. biblioth. pp. edit. paris. an.* 1672. *Petrum principem, augustissimumque verticem apostolorum, et immobilem ecclesiae petram* appellat. ἡ κορυφαία etc. „ Salve Petre, cui claves regni caelorum creditae sunt, super quem Christus firmavit ecclesiam suam; quem ad patrem migraturus suarum ovium pastorem constituit.

(6) *Tom.* VI. *concilior. edit. Hard. par.* I. *p.* 442.

(7) *Tom. eod. pag.* 576.

gentesimo sexagesimo nono ab Iohanne XIII. pontifice celebratum (1), Benedictus VI. epistola ad Fridericum salisburgensem episcopum (2), Benedictus VII. (3), aliique permulti, quos ne numerando quidem recensere possum (4). Sed ecclesiarum omnium de *primatu* sancti Petri sententia, ut e scriptis maiorum, conciliorumque decretis, ita ex euchologiis, ceterisque ecclesiasticis libris, qui legi publice in coetu christianorum consueverunt, cognosci, perspicique potest.

Ac de romanae quidem, reliquarumque latinarum ecclesiarum hymnis, praefationibus, precumque formulis, quas aliquando nostri *collectas* appellaverunt, neminem esse aut protestantium, aut schismaticorum arbitror, qui esse dubitandum putet. Ex ea namque *fidei professione*, quam e codice eruditissimi viri Antonii Augustini descriptam, in decimum annalium volumen transtulit Cardinalis Baronius, intelligi facile potest, obtinuisse eam apud romanos consuetudinem, ut qui pontifices, cardinalesve creandi erant, iidem pollicerentur *sancto Petro principi apostolorum, cui claves regni caelestis ad ligandum, et solvendum in caelo, et in terra creator, et redemtor Dominus noster tradidit*; numquam se deserturos sanctam eius ecclesiam, quam regendam susciperent, sed defensuros religionem, quam ab eius successoribus accepissent etc. (5). Praeterea in codice sacramentariorum sanctae romanae ecclesiae, quem quidem codicem Iosephus Augustinus Orsius ord. praed. sac. pal. ap. magister (6) a sancto Gelasio pontifice; Blanchinius vero a sancto Leone I. digestum existimat (7), haec habentur (8): *Vere dignum, qui, ut hanc sedem regimen ecclesiae totius efficeres, et quod haec praedicasset, ostenderes ubique servandum, simul in ea et apostolicae principem dignitatis, et magistrum gentium collocasti.*

(1) *Ibid. pag.* 679.

(2) *Ibid. pag.* 690.

(3) *Epist. ad gallos, et germanos ibid. p.* 699.

(4) Confer concilium romanum an. 983. celebratum *tom. eodem pag.* 711., *et Ioh. papae* XV. *epist.* I. *ad omnes fideles ibid. pag.* 713. Non est otium Ratramni corbeiensis, Anselmi cantuariensis, ceterorumque testimonia aut describere, aut indicare. Neque vero necesse est, cum satis ea esse, quae descripsimus, videantur.

(5) *Ad an.* 869. *num.* LII.

(6) In litteris, quas ad Iosephum Blanchinium *de sacramentario leoniano* dedit, quasque idem Blanchinius initio fere *tom.* IV. *vitarum summorum pontificum ab Anastasio bibliothecario scriptar.* laudat.

(7) Ioseph Blanchinius oratorii rom. presb. vir doctissimus in *proleg. ad t.* IV. *Anastas. edit. rom. Salvioni ann.* 1735. Huic assentitur comes Acamius vir eruditus, et amicus meus. Contra pugnant Ludovicus Antonius Muratorius, et Aloysius Assemanus. Sed de hoc codice sacramentariorum alias.

(8) *Pag.* XXX. *tom. eod.*

Eadem fere continent liber diurnus romanorum pontificum (1); sacramentarium, quod Gelasianum vocant, quodque a venerabili viro cardinali Thomasio anno millesimo sexcentesimo octogesimo editum, anno demum millesimo septingentesimo quadragesimo octavo Ludovicus Antonius Muratorius ὁ φιλόπονος transtulit in priorem de liturgia romana vetere tomum (2): ordo vetus ecclesiae romanae, quem Melchior Hittorpius, et Iodocus Coccius saeculo octavo perscriptum fuisse arbitrantur (3); ordo romanus decimus quartus a Mabillonio publicatus (4); sacramentarium Gregorianum (5) ab Hugone Menardo editum, et illustratum, ut cetera praetermittam, quae a Dominico Georgio τῷ μακαρίτῃ, a Martenio, aliisque vulgata sunt. Non discrepant monumenta, librique rituales ecclesiae mediolanensis (6); vetus missale gothicum gallicanum, quod ante annos nongentos perscriptum ferunt (7), sacramentarium gallicanum in extremo primo musei italici volumine a Mabillonio vulgatum (8); libri rituales hispanarum ecclesiarum, in primisque missale, quod Mosarabum appella-

(1) *Cap.* III. *titul.* VI. *p.* 69. *in profess. fidei episcopi, edit. Garnerii paris. an.* 1680., *et tit.* VIII. *in indicul. episcopi, et in indiculo Bonifacii moguntinensis pag.* 69., *et indiculo episcopi de Longobardia p.* 71., *et cap.* VII. *tit. de privil. diaconias* XVII. *pag.* 133., *et* XVIII. *p.* 134., *et* XIX. *p.* 135. *et privil. ad confirm. monasterii p.* 139.

(2) *Lib.* II. *tom.* I. *liturg. rom. vet. edit. Murator. p.* 653. *seqq.*

(3) *Tom.* XIII. *biblioth. pp. edit. lugd. ann.* 1677. *p.* 714. *seqq.*

(4) *Tom.* II. *musei ital. p.* 273. *edit. paris. an.* 1724.

(5) Apud Muratorium *tom.* II. *liturg. rom. vet. pag.* 103. Confer eiusdem *diss. de reb. liturg. cap.* VI. *tom.* I. *liturg. rom. vet. p.* 63. *seqq.*

(6) Unum hic laudabo sancti Ambrosii episcopi hymnum, qui I. num. a monachis Maurinis ponitur *tom.* IV. *opp. s. Ambrosii p.* 307. *edit. venet. ann.* 1761., qui hymnus sic habet:

Hoc nauta vires colligit,
Pontique mitescunt freta,
Hoc ipsa petra ecclesiae
Canente culpam diluit.

Quamobrem sanctus Augustinus *lib.* I. *retractationum cap.* XXI. *tom.* I. *opp. edit. antuerp. an.* 1700. *pag.* 23. „ Dixi, *inquit*, in quodam loco de apostolo Petro, „ quod in illo, tamquam in petra fundata sit eccle„ sia, qui sensus etiam cantatur ore multorum in ver„ sibus beatissimi Ambrosii, ubi de gallo gallinaceo „ ait, *hoc ipsa petra ecclesiae canente culpam diluit* „.

(7) Editum est a card. Iosepho Maria Thomasio, deindeque a Muratorio, et a Vezzosio clerico regulari theatino viro eruditissimo, et amico meo, qui omnia opera ipsius card. Thomasii collegit, inque plures tomos distributa, notationibus illustravit. Confer idem *missale p.* 622. *tom.* II. *liturg. vet. rom. edit. Murat.*

(9) *Pag.* 343. *tom.* I. *mus. ital. edit. paris. an.* 1724. *in contestat.* „ Ex quibus beatum Petrum (apostolum) „ in fundamentum ecclesiae catholicae conlocasti, „ cuius fidem in omnium discipulorum tuorum gau„ dio confortasti „. *Et ad diem festum cathedrae s. Petri p.* 297. „ Beatissimi Petri apostoli solemnissimum „ diem, in quo omne ius gentium, iudaeorumque sor„ titus est, quem dicta ipsa divinitas consecravit de„ legando caelorum claves, vel pontificalis cathedrae „ contulit dignitatem, fratres charissimi, exultantes in „ Domino celebremus, deprecantes eius misericordiam, „ ut sicut beato Petro apostolo principalia munera „ contulit, ita et nobis peccatorum commissa con„ cedat „. *Et in collect.* „ Deus, qui hodierna die „ beatum Petrum post te dedisti caput ecclesiae „. *Et in post nomina*: „ Deum, qui beato Petro tantam po„ testatem discipulo contulit, ut si ipse ligaverit, non „ sit alter, qui solverit etc. „ *Et in contest.* „ In cuius „ confessione est fundamentum ecclesiae, nec adversus „ hanc petram portae inferi praevalent. „

tur (1). In iis autem, qui nunc in ecclesia occidentis clericorum manibus teri consuerunt, libris, ut in missalibus, in breviariis, in antiphonariis etc., Petrum et ianitorem caeli, et clavigerum, et principem vocari, tam est manifestum, ut pueris, aniculisque exploratum sit.

Venio ad orientis ecclesias. Sed antequam eas numerare aggrediar, illud dicam, mirari me quid sit, quod cum in euchologio, aliisque ecclesiasticis orientalium, in primisque graecorum libris persaepe et caput, et petra, et claviger, et princeps apostolorum nominetur Petrus; exstiterint nihilominus hoc saeculo e schismaticorum quidem turba, atque colluvie aliqui tam male in latinos animati, ut cum romano pontifici adimere primatum vellent, neminem fuisse in collegio apostolorum defenderent, qui ceteris dignitate principatus anteponeretur. Quo quidem e numero fuerunt ii, qui scriptum, nescio quod, patriarchale encyclicum dogmaticum, synodi auctoritate compositum, ediderunt; quod sane scriptum singulari libro refellere est aggressus aviae meae frater Antonius Balsarinus electus archiepiscopus carthaginiensis, et vicarius patriarchalis Constantinopoleos *ὁ μακαρίτης*, qui liber apud me manuscriptus servatur, cumque otium nactus fuero, publicabitur. Iam vero quis tam est imperitus graecarum rerum, qui nesciat *protocoryphaeum* apostolorum appellari in euchologio Petrum (2)? In *orationibus* autem, quibus graeci *indulgentiam mortuo excommunicationis, et interdicti* largiri solent, nonne est Petro *coryphaei* tributum nomen (3)? Quid? Annon in euchologium translata a graecis *oratio* Methodii episcopi constantinopolitani est, qua in *oratione* Petrus idem et claviger, et coryphaeus, et fundamentum ecclesiae dicitur (4)? Ac

(1) Consule Pinium act. sanctorum tom. VI. mens. iulii collect. Bollandianor. p. 110., et Iosephum Blanchinium tom. I. collect. opp. card. Thomasii p. 124.

(2) Pag. 557. in bened. etiam, edit. Goarii venetae an. 1730. Τοῦ ἁγίου ἐνδόξου, καὶ πανευφήμου ἀποστόλου. καὶ πρωτοκορυφαίου τῶν ἀποστόλων Πέτρου. „ Sancti gloriosi, et percelebris apos„ toli, et primi principis (*protocoryphaei*) apostolorum „ Petri.

(3) In eodem euchologio *pag.* 545. „ Qui cory„ phaeo Petro potestatem hanc contulisti „. *Et p.* 548. „ Misericors domine Iesu Christe Deus noster, qui „ τῷ κορυφαίῳ τῶν σῶν μαθητῶν, καὶ ἀποστό„ λων Πέτρῳ, *qui principi tuorum discipulorum, et apos„ tolorum Petro*, τὴν σὴν οἰκοδομήσας ἐκκλησίαν, „ καὶ τὰς κλεῖς αὐτῷ δοὺς τῆς τῶν οὐρανῶν „ βασιλείας, καὶ τῇ σῇ χάριτι πᾶσαν αὐτῷ „ δοθῆναι θελήσας ἐξουσίαν, *tuam inaedificasti „ ecclesiam et claves ipsi dedisti regni caelorum, et tua „ gratia voluisti ipsi omnem potestatem conferri etc.*

(4) *Euchelog. p.* 689. *Methodii patriarchae Constantinopolis, de iis qui abnegarunt... et ad orthodoxam fidem revertuntur, pag.* 560. „ Dominetor domine Deus no-

non est otium profecto omnia, quae in archieratico, seu *pontificali* libro graecorum (1), quae in doxastico, in tropario (2) continentur, describere. Accedit graecae, copticaeque alexandrinarum ecclesiarum consensio. Nam in liturgia quidem graeca, quam alexandrinam s. Basilii appellant, Petrus vocatur princeps apostolorum (3). Quid? si eamdem appellationem in quibusdam liturgiis tribuere Petro syri consuerint (4)? Ac tempus me profecto deficeret, si omnia, quae ad id genus argumenti pertinent, librique ecclesiastici omnium christianarum gentium complectuntur, persequi diligenter vellem. Quare his paucis contentus ero; veniamque ad eos, qui veteribus monumentis effici ab se posse putant, Petrum neque caput, neque fundamentum, neque principem fuisse apostolorum.

Nam video equidem esse aliquos, eosque e numero haereticorum, qui celebrem illum ex evangelio Matthaei locum, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, aut in Christum, aut in *fidei confessionem*, quae certa, stabilis, ac perpetua sit, omnino cadere arbitrentur; in Petrum autem nullo modo. Abutuntur autem testimoniis Origenis (5), qui quemque christia-

„ ster, qui regni tui clavibus Petro apostolorum tuorum coryphaeo creditis, sanctaque tua ecclesia super „ eum aedificata, ei gratia tua potestatem ligandi, atque „ solvendi super terram contulisti etc.

(1) Confer homiliam s. Gregorii nazianzeni archieratico insertam, quam describit Habertus *pontif. graec. edit. paris. an.* 1676. *pag.* 378., qua in homilia Petrus ὕστερον τὸ τῆς ἐκκλησίας ἔρεισμα *posterius ecclesiae fundamentum* vocatur. Consule *observ. secundam Isaaci Haberti in eamdem orationem Gregorii ibid. p.* 398.

(2) In exapostilario, de quo confer Leonem Allatium *diss. de libris eccl. graecorum pag.* 67. *edit. paris. an.* 1646. In eo autem, *ad* XVI. *ianuar. diem*, Petrus fundamenti *ecclesiae petra* appellatur. Quod ipsum legere *in doxastico* licet ad *d.* XVI. *ian.* Quinetiam ad *p.* 29. *iunii in* doxastico *gloriosorum apostolorum coryphaeus, et petra fidei*: in tropario, *apostolorum supremus princeps*, vocatur. Mitto ceteros ecclesiae graecae libros, ne mea sit longior, quam oportet, oratio.

(3) *Tom.* II. *opp. s. Basilii edit. Garn. monachor. s. Mauri pag.* 683. *in append.* „ Dominator domine „ Deus pater omnipotens, qui sanas animas nostras, „ corpora, et spiritus. Tu es, qui praecipisti Πέτρῳ „ τῷ κορυφαίῳ τῶν ἁγίων σου μαθητῶν καὶ „ ἀποστόλων *principi tuorum discipulorum, et apostolo-* „ *rum*, ex ore unigeniti filii tui domini Dei, et salvatoris nostri Iesu Christi *dicentis ei* λέγοντος αὐτῷ: „ *Tu es Petrus, et super hanc petram etc.* „. Quod ad lib. miss. copititarum attinet, confer Iosephi Aloysii Assemani *codicem liturg. eccles. univ. lib.* IV. *part.* IV. *pag.* 75. *edit. rom. an.* 1754., ubi haec *ex copt. Basil. miss.* descripta leguntur: „ Tu qui dixisti patri nostro „ Petro per os filii tui... *tu es Petrus, et super hanc* „ *petram aedificabo ecclesiam meam etc.*

(4) Confer Renaudotium *tom.* II. *collect. oriental. liturg. pag.* 145. *seqq.*

(5) Origenem *tom.* XII. *in Matth. num.* 10. *vol. tertio opp. edit. paris. monach. s. Mauri*: „ Si illud idem „ dicamus, *inquit*, sicut Petrus, eo nobis per carnem, „ et sanguinem non revelato, sed per lumen, quod a „ patre caelesti cordibus nostris affulserit, fortasse simus et ipsi id, quod Petrus, nempe itidem ut ille „ fortunati praedicemur, propterea quod haec etiam „ ad nos pervenerunt, quae causae illi fuerunt, cur „ beatus sit existimatus... Quod si postquam dixerimus „ et nos, quemadmodum Petrus, *tu es Christus filius* „ *Dei vivi*, non quasi revelatum nobis fuerit a carne, „ vel a sanguine, sed luce cordi nostro affulgente a Pa„ tre, qui in caelis est, Petrus efficimur, dicatur et „ nobis a Verbo, *tu es Petrus*, et quae sequuntur. Pe-

num, qui Iesum, ita ut factum a Petro est, Dei filium esse confiteatur, similem Petro et dignitate, et auctoritate futurum scribit. Neque vero Origenis solum, sed etiam Eusebii, Athanasii, Hilarii, Augustini, ipsorumque romanorum pontificum, quorum certe fidem suspectam sibi esse orthodoxi negant. Atque Eusebii quidem praeclarum esse locum in commentariis in sextum ac decimum psalmum contendunt. Habet enim ille hoc modo: « Si » fundamentum ecclesiae cogites, primo quidem infractam illam, » et solidam petram, in qua fundata est, secundum illud, *su-* » *pra petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferi non* » *praevalebunt adversus eam. Petra autem erat Christus*, aut, » ut apostolus indicat his verbis, *fundamentum aliud nemo po-* » *test ponere, praeter id quod positum est, quod est Iesus Chris-* » *tus*: ac post ipsum Salvatorem fundamenta ecclesiae existimes » esse propheticos, et apostolicos sermones, secundum apostoli » dictum, *superaedificati super fundamentum apostolorum*, *et* » *prophetarum ipso summo angulari lapide Christo Iesu*, ne- » quaquam a veritatis scopo aberraveris. Haec igitur orbis fun- » damenta (1) revelata sunt ». Quo sane ex loco facile intelligitur, *petram, super quam aedificanda erat ecclesia*, non Petrum fuisse, Eusebio teste, sed Christum. Quod si mox ille adiungit, post Christum alia quaedam indicari ecclesiae fundamenta posse; non tamen sequitur, inesse aliquid singulare Petro, quod competere in ceteros apostolos aeque non debeat, aut non

„ tra enim est omnis discipulus Christi, de quo bibebant qui *bibebant de spirituali consequente petra*; et „ super quamlibet huiusmodi petram aedificatur omnis „ sermo ecclesiasticus, et vitae iuxta ipsum institutae „ ratio. Unicuique enim profecto habenti congregatio- „ nem sermonum beatitudinem efficientium, et ope- „ rum, et cogitationum, inest ecclesia a Deo aedifica- „ ta. Si vero super unum illum quemmodo Petrum „ totam ecclesiam a Deo aedificari arbitraris, quid de „ Iohanne tonitrui filio, et unoquoque apostolorum „ dixeris? Alioquin an audebimus dicere portas inferi „ specialim adversus Petrum non praevalituras, praeva- „ lituras autem adversus reliquos apostolos, et perfe- „ ctos? Nonne vero et in omnibus, et in his singulis „ fit istud, quod supra dictum est, *portae inferi non* „ *praevalebunt adversus eam*, et illud quoque, *super hanc* „ *petram aedificabo ecclesiam meam*? An etiam soli Petro „ dantur a Domino claves regni *caelorum*, *nec quisquam* „ *beatorum alius eas accipiet etc.*?

(1) *Pag.* 63. *tom.* I. *collect. vet. patrum edit. Montfaucon. paris. an.* 1706. Eadem persequitur *in comment. in ps.* LIX. *pag.* 284., *et in ps.* LXVII. *pag.* 350. ubi, „ Neque multis opus sermonibus est, *inquit*, ad decla- „ randum, quo pacto gentium ecclesia pridem deser- „ ta... ac supra modum infirma esset. Sed ipsam Ser- „ vator susceptam perfecit, inque firma, et immota „ petra fidei suae fundavit, quod se facturum pollici- „ tus erat dicens: *supra petram etc.*„ Confer *etiam comment. in ps.* LXXXIII. *p.* 364., *et comment. in Isaiam* c. 16. *pag.* 467. *tom.* II. *eiusdem collect.* „ Ego, *inquit*, lapi- „ dem meum pretiosum, et honorabilem in angulo „ constituens, excelsum eum, illustrem, omnibusque „ aliis manifestum, faciam, et quisquis in ipsum cre- „ diderit, ne spe labatur. Hunc porro lapidem in fun- „ damentis Sion se positurum pollicetur, quod etiam „ effecit, cum hoc dictum complevit, *supra petram* „ *aedificabo ecclesiam meam etc.* „. Non discrepant, quae idem ipse auctor scribit *pag.* 487. *et pag.* 546.

possit. Nam quod ille indicat fundamentum, id esse, ait, sermones prophetarum, et apostolorum.

Eodemque pertinent, quae Athanasius in expositione quadragesimi ac septimi psalmi persequitur (1). Hilarius autem in sexto de Trinitate libro, non in Petro (2), sed in *confessione* Petri aedificatam ecclesiam fuisse dicit. Nec vero Gregorins nyssenus in hoc genere obscurior, in cuius opere, quod est *de adventu* Domini, (3) non Petrus, sed *fides* petra ac fundamentum ecclesiae vocatur. Neque secus Ambrosius mediolanensis nyssenum subsequens, in sexto commentariorum in Lucam libro, fundamentum *esse ecclesiae fidem* (4) statuens, evellere ex animis christianorum hominum conatur de primatu Petri sententiam. Iam de Chrysostomo, de Hieronymo, de Augustino, de Acacio melitinensi, de Cyrillo alexandrino, de Theodorito, de Iuvenali hierosolymitano, de Leone I. pontifice, de Petro chrysologo, de Eucherio lugdunensi, de Felice III., de Hormisda romanis episcopis, de Laurentio mediolanensi, de Anastasio patriarcha antiochenorum, de Gregorio magno pontifice, de Isidoro hispalensi, de Iohanne damasceno, de Hadriano I. pontifice maximo, de Dungalo diacono, de Paulino aquileiensi, de Rabano antistite mogun-

(1) *Pag.* 1079. *t. I. opp. edit. paris. Montfaucon. an.* 1698.

(2) *Num.* XXXVI.. *p.* 903. *edit. paris. opp. an.* 1693. „ Pater dicendo, *hic est filius meus*, Petro revelavit, ut „ diceret, *tu es filius Dei*, quia in eo, quod dicitur, „ *hic est*, revelantis indicium est; in eo vero, quod „ respondetur, *tu es*, confitentis agnitio est. Super hanc „ igitur confessionis petram ecclesiae aedificatio est. „ Sed sensus carnis, et sanguinis, confessionis huius „ intelligentiam non revelat. Hoc est divinae revelationis sacramentum, Christum Dei filium non solum „ nuncupare. Aut numquid nuncupatio potius, quam „ natura Petro revelata est? Si nuncupatio, iam hanc „ a Domino frequenter audiverat, esse se Dei filium „ confitente. In quo ergo revelationis est gloria? Naturae scilicet, non nominis, cuius frequentata nuncupationis professio iam fuisset. Haec fides ecclesiae fundamentum est. Per hanc fidem, infirmae adversus „ eam sunt portae inferorum. Haec fides quae in terris solverit, aut ligaverit, et ligata in caelis sunt, et „ soluta... Haec revelatio patris est, hoc ecclesiae fundamentum est, haec securitas aeternitatis est.

(3) *Tom.* I. *opp. pag.* 994. *edit. paris. an.* 1615.

(4) *Num.* 97. *pag.* 921. *tom.* II. *opp. edit. venet. an.* 1748. „ Ideo Petrus non expectavit populi sententiam, sed suam promsit, dicens: *tu es Christus etc.*, qui „ et semper est, nec coepit ut esset, et esse non deficit: magna autem Christi gratia, qui omnia prope „ vocabula sua discipulis suis donavit. *Ego sum*, inquit, „ *lux mundi*, et id tamen, quo ipse gloriatur, discipulis nomen indulsit dicens: *Vos estis lux mundi*.... „ Petra est Christus... etiam discipulo suo huius vocabuli gratiam non negavit, ut ipse sit Petrus, quod „ de petra habeat soliditatem constantiae, fidei firmitatem. Enitere ergo ut et tu petra sis. Itaque non „ extra te, sed intra te petram require. Petra tua actus „ est, petra tua mens est. Supra hanc petram aedificatur domus tua... Petra tua fides est; fundamentum ecclesiae fides est. Si petra fueris, in ecclesia „ eris, quia ecclesia supra petram est „. Eadem fere habet Hilarius diaconus, qui vulgo Ambrosiaster vocari solet, *in cap.* II. *epist. ad ephes. tom.* IV. *opp. Ambros. pag.* 231. *edit. siaed. in append.* „ Apostoli fundamenta iecerunt. Unde dicit Dominus ad Petrum, *super istam petram aedificabo ecclesiam meam*: hoc est in „ hac catholicae fidei confessione statuam fideles ad vitam.

tinorum, de Christiano dutmaro, de Iona anrelianensi, de Hincmaro remensi, de Flodoardo, de Nicolao I. pontifice maximo, de Iohanne VIII. item pontifice, de Theodoro Abucara, de concilio trosleiano, de Stephano V., de Odone cluniacensi, de Roberto tuitiensi, de Innocentio II., de Anselmo cantuariensi, de Petro lombardo magistro sententiarum, de Iohanne sarisberiensi, de Urbano III., de Caesario cisterciensi monacho, de s. Thoma aquinate, de Stephano parisiensi, de Goffrido viterbiensi, de Caelestino III., de Innocentio III., de Alphonso Tostato, de Pio II. pontifice longum est dicere, qui modo *fidem*, modo ecclesiam, modo *confessionem* Petri, modo Christum ipsum ecclesiae petram esse, atque fundamentum pugnant. Quare perpauca eorum testimonia describam. Atque Chrysostomus quidem in quinta et quinquagesima homilia in (1) Matthaeum « super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, id est fidem, atque confessionem » *inquit*. Hieronymus antem, « (2) Fundata, inquit, erat supra petram: supra hanc petram Dominus aedificavit ecclesiam, ab » hac petra apostolus Petrus sortitus est nomen .... Fundamentum, quod apostolus architectus posuit, unus est Dominus noster Iesus Christus. Super hoc fundamentum stabile, et per se » robusta mole fundatum aedificatur ecclesia ». Augustinus autem in primo retractationum libro, « Scio me, *inquit*, saepissime » sic exposuisse, quod a Domino dictum est, *tu es Petrus*, *et* » *super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, ut *super hunc* » intelligatur, quem confessus est Petrus dicens, tu es Christus » filius Dei vivi, ac si Petrus ab hac petra appellatus personam » ecclesiae figuraret, quae super hanc petram aedificatur, et ac- » cepit claves regni caelorum. Non enim dictum est illi, *tu es* » *petra*, *sed tu es Petrus*, petra autem *erat Christus*, quem » confessus Simon, sicut eum tota ecclesia confitetur, dictus est

(1) *Al.* LIV. num. II. *pag.* 548. tom. VII. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri.* Σὺ εἶ Πέτρος, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ τουτέστι τῇ πίστει τῆς ὁμολογίας. *Hom.* LXXXII. *in eumdem al.* LXXXIII. num. III. *p.* 766. *seqq.* „ Qui ecclesiam ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ „ οἰκοδομήσας *supra confessionem eius* (Petri) aedi- „ ficavit „. In *cap.* etiam I. *epist. ad galat. pag.* 656, num. 1. *tom.* X. *opp.* „ Cum Petro dixisset: *Beatus es Si-* „ *mon Bar Iona*, promisissetque futurum, ut ecclesiae „ fundamenta ἐπὶ τῇ ὁμολογίᾳ αὐτοῦ *super con-* „ *fessionem eius* constitueret.

(2) *In c.* VII. *Matth. t.* IV. *opp. par.* I. *ed. paris. Martianaei p.* 26.

» Petrus » (1). Praeterea in tractatu VII. in Iohannem, non Petrum, sed ecclesiam esse petram defendit: » Mutavit ei nomen, » *inquit*, et fecit de Simone Petrum. Petrus autem a petra; pe» tra vero ecclesia. Ergo in Petri nomine figurata est ecclesia. » Et quis securus, nisi qui aedificat super petram (2) »? Acacius porro melitinensis in ea, quam ad synodum ephesinam habuit, oratione, « Haec est fides nostra, *inquit*, super hoc fundamen» tum ecclesia aedificata est, adversus quam ne portae quidem in» feri praevalebunt (3) ». Atque etiam Cyrillus alexandrinus in Esaiam prophetam libro quarto *petram* (4) *opinatur vocari immotam discipuli fidem*. Iuvenalis autem hierosolymitanus in ea, quam ad presbyteros, et archimandritas, dedit epistola, « Cum » summus, *inquit*, et primus apostolorum dixisset, *tu es Chris» tus filius Dei vivi*, Dominus intulit dicens: *Beatus es Simon » Bar-Iona, quia caro, et sanguis non revelavit tibi, sed pater » meus, qui in caelis est, et ego dico tibi, quia tu es Petrus, » et super hanc petram*, et super hanc confessionem roborata » est ecclesia Dei; et fidem, quam sancti nobis tradiderunt apos» toli, hanc ecclesia custodivit » (5). Leo quoque primus in secundo *de anniversario assumtionis* suae ad pontificatum sermone, « Soliditas, *inquit*, illius fidei, quae in apostolorum principe » est laudata, perpetua est, et sicut permanet, quod in Christo » Petrus credidit, ita permanet, quod in Petro Christus instituit. » Cum enim, sicut evangelica lectione reseratum est, interrogas-

(1) *Lib.* I. *retract. cap.* XXI. *pag.* 23. *tom.* I. *opp. edit. antuerp. ann.* 1700., *et tractat.* CXXIV. *in evang. Iohan. tom.* IV. *opp. p.* 699. *eiusd. edit. n.* V. „ Fundata est ecclesia super petram, unde Petrus nomen „ accepit. Non enim a Petro petra, sed Petrus a pe„ tra, sicut non Christus a christiano, sed christianus „ a Christo vocatur. Ideo quippe ait Dominus, super „ hanc petram aedificabo ecclesiam meam, quia dixe„ rat Petrus, *tu es Christus filius Dei vivi*. Super hanc „ ergo, *inquit*, petram, quam confessus es, aedificabo „ ecclesiam meam. Petra enim erat Christus, super „ quod fundamentum etiam aedificatus est Petrus. Fun„ damentum quippe aliud nemo potest ponere, prae„ ter id, quod positum est, quod est Iesus Christus. „ Ecclesia ergo, quae fundatur in Christo, claves ab „ eo regni caelorum accepit in Petro, idest potesta„ tem ligandi, solvendique peccata. Quod est etiam „ per proprietatem in Christo ecclesia, hoc est per si„ gnificationem Petrus in petra, qua significatione in„ telligitur Christus petra, Petrus ecclesia „. *Et sermone* CCLXXVI. *al.* XIII. *de verbis Domini num.* 1. *p.* 290. *tom.* V. *opp. edit. eiusd.* „ *Ego dico tibi, tu es Petrus.* „ Quia enim Christus petra, Petrus populus christia„ nus. Petra enim principale nomen est. Ideo Petrus „ a petra, non petra a Petro; quomodo non a chri„ stiano Christus, sed a Christo christianus vocatur. Tu „ es ergo, *inquit*, Petrus, et super hanc petram, quam „ confessus es, super hanc petram, quam cognovisti, „ dicens, *tu es Christus etc.*, aedificabo ecclesiam meam; „ id est super me ipsum filium Dei vivi aedificabo ec„ clesiam meam. Super me aedificabo te, et non me „ super te.

(2) *N.* XIII. *p.* 253. *t.* III. *opp. edit. eiusd.* Confer etiam *tr.* CXXIII. *in Io. n.* IV. *seq. p.* 596.

(3) *Par.* IV. *concilii ephes. c.* II. *p.* 1642. *t.* I. *concil. edit. paris. Harduini an.* 1715.

(4) *Orat.* II. *p.* 593. *t.* II. *opp. ed. paris. an.* 1638.

(5) *T.* II. *concilior. ed. eiusd. p.* 689.

» set Dominus discipulos, quem ipsum, multis diversa opinanti-
» bus, crederent, respondissetque beatus Petrus dicens: *Tu es*
» *Christus filius Dei vivi*; Dominus ait: *Beatus es Simon Bar-*
» *Iona*, *quia caro etc.* Manet ergo dispositio veritatis, et beatus
» Petrus in accepta furtitudine petrae perseverans, suscepta ec-
» clesiae gubernacula non reliquit (1).

Inde Petrus chrysologus in sermone quinquagesimo tertio *Petrum Petri* nomen adeptum, scribit, *quia primus meruit ecclesiam fidei firmitate fundare* (2). Quin etiam sermone septuagesimo quarto, « (3) Ponebat angelus, *inquit*, super petram funda-
» mentum fidei, super quam Christus erat ecclesiam fuudaturus ». Sunt vero horum verborum similia, quae Theodoritus tradit in septuagesima sexta epistola ad Eulalium. (4) Nam „ hac de caus-
» sa, *inquit*, Christus dominus noster apostolorum principem,
» cuius confessionem veluti basim quamdam, et fundamentum
» ecclesiae defixerat, fluctuare, ac errare permisit ». At in commentariis in tertium epistolae primae ad corinthios caput (5),
» Oportet, *inquit*, superaedificare, non fundamenta iacere. Neque
» enim aliud potest iacere fundamentum, qui vult sapienter aedi-
» ficare. Hoc fundamentum iecit beatus Petrus, vel potius ipse
» Dominus. Cum enim dixisset Petrus, tu es Christus filius Dei
» vivi; dixit Dominus, super hanc petram aedificabo ecclesiam
» meam. Christus enim est fundamentum ». Eucherius item, sive auctor homiliae (6) *de natali Petri*, « Si Petrum non intel-
» ligis, *inquit*, petram respice. Petra autem erat Christus. Sic
» igitur a petra Petrus, sicut a Christo christianus. Videmus ita-
» que quid sit, super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.
» Super hanc petram, quam tu modo docuisti dicens, *tu es Chris-*
» *tus filius Dei vivi.* Super hanc petram, et super hanc fidem
» aedificabo ecclesiam meam. Huic enim sententiae apostolus con-
» cordans ait: *fundamentum enim aliud nemo potest ponere*,

(1) *Cap.* II. *pag.* 104. *tom.* I. *opp. edit. Quesnelli paris. an.* 1675. Similia habet *serm.* III. *cap.* II. *pag.* 108., *et serm.* XCIV. *cap.* 371.

(2) *Al.* CLIV. *pag.* 135. *edit. lugd. an.* 1633.

(3) Pag. 69. *edit. eiusd.*

(4) Theodoritus *ep.* LXXVIII. *ad Eulalium episc. Persicae arm.* t. III. *opp. pag.* 947. *edit. paris. an.* 1642, Confer eiusdem *epist. ad Iohannem oeconomum* CXLVI. *p.* 1033. *seq. edit. eiusd.*

(5) Idem *in cap.* III. *epist.* I. *ad corinthios p.* 133. *tom. eod.*

(6) *Serm. de natal. s. Petri*, II. *tom.* VI. *biblioth. patrum edit. lugd. pag.* 795.

» *praeter id*, *quod positum est*, *quod est Iesus Christus*. Ac si » dicat, non est aliud fundamentum, nisi illa petra, quam Pe- » trus posuit in fundamentum cum diceret; *tu es Christus* etc. » Iam vero Felix III. in quinta (1) ad Zenonem imperatorem epistola, » Cum ipse Petrus, *inquit*, dixisset ad Dominum, tu es Christus » filius Dei vivi; ab ipso audire meruit: *Beatus es Simon Bar-* » *Iona*, *quia caro*, *et sanguis non revelavit tibi*, *sed pater meus*, » *qui in caelis est*, *et super istam* confessionem *aedificabo ec-* » *clesiam meam* ». Atque Hormisdas (2) etiam in commonito- rio, quod Ennodio, et Fortunato ad imperatorem legatis dedit, » Sancti patres, *inquit*, qui ista constituerunt, beati Petri apostoli » fidem secuti sunt, per quam aedificata est ecclesia Christi ». Laurentius item mediolanensis (3), qui initio sexti saeculi floruit, *in primo de muliere Chananaea libro*, « Haec, *inquit*, loquutus » sum propter vos, ut exultet mens vestra in Domino, et num- » quam in tentationibus trepidet; petra est immobilis. O homo » quid flatus vereris? super hanc petram, inquit, aedificabo ec- » clesiam meam, et portae inferorum non praevalebunt ad » eam ». (4) Anastasius etiam patriarcha antiochenus in secundo anagogicarum contemplationum libro, « Nonnulli, *inquit*, hoc » etiam referunt ad duos populos, nempe et ad eos quidem stan- » tes, qui firmi sunt, ac stabiles super Petri fundamentum, et » illius fidei immobilem constantiam „. Gregorius (5) quoque primus in ea, quae est ad Theodolindam reginam, epistola, „ In » vera fide persistite, *inquit*, et vitam vestram in petra ecclesia, » hoc est in confessione beati Petri apostolorum principis solida- » te ». Cui Isidorus (6) hispalensis consentiens in septimo ori- ginum libro scribit hoc modo: « Petrus a petra nomen accepit, » hoc est a Christo, super quem fundata est ecclesia.... Ideo ait » Dominus: tu es Petrus, et super hanc petram etc., quia dixe-

(1) *T. v. conc. edit. venet. an.* 1729. *p.* 164. Καὶ ἐπὶ ταύτῃ σου τῇ ὁμολογίᾳ οἰκοδομήσω μου τὴν ἐκκλησίαν. *Et super istam tuam confessionem aedificabo ecclesiam meam.*

(2) *Indicul. Ennod. Fortun. etc. legatis tradito p.* 560. *t. eod. conciliorum edit. venet.*

(3) Laurentius mellifluus apud Mabillonium *p.* 55. *veter. analect. edit. paris. an.* 1723.

(4) Anastasius sinaita *lib.* II. *anagog. contemp. in hexameron pag.* 865. *tom.* IX. *biblioth. patrum edit. lugd. an.* 1677.

(5) Nunc autem *l.* IV. *ep.* XXXVIII. *p.* 718. *t.* II. *opp. ed. monach. s. Mauri paris. an* 1705.

(6) *Lib.* VII. *orig. cap.* IX. *pag.* 97. *edit. paris. an.* 1601.

» rat Petrus: tu es Christus filius Dei vivi; deinde ei Dominus: » super hanc petram, quam confessus es, aedificabo, inquit, ec- » clesiam meam „. Hunc porro sequutus Beda (1) in commentariis in exodum, « Nisi quis fidei soliditatem tenuerit, *inquit*, » divinam praesentiam non agnoscit, de qua soliditate Dominus » ait, super hanc petram aedificabo ecclesiam meam ». At in homilia de s. Petro, petram (2) ipsum esse Christum contendit: » Petra autem erat Christus, *inquit*, et super hanc petram, idest » super dominum Salvatorem, qui fideli suo cognitori, amatori, » confessori participium sui nominis donavit, ut videlicet a pe- » tra Petrus vocaretur, supra quam aedificatur ecclesia etc. » Accedit Iohannis damasceni (3) auctoritas, qui in ea, quae est *de transfiguratione Domini*, oratione, « Petrus, *inquit*, ardenti quo- » dam zelo inflammatus, ac sancto Spiritu instinctus, tu, *inquit*, » es Christus filius Dei vivi. O beatum os, o prorsus beata la- » bia, o theologam animam, o Deo afflatam mentem, ac dignam, » quae divinitus doceretur... Haec est firma illa, et immota fi- » des, super quam tamquam petram ecclesia fundata est, cuius » tu merito cognomen geris ». Denique, quod longum sit omnium, quos nominavi, locos describere, Hadrianus primus (4) epistola ad episcopos Hispaniae, » Huius (nempe Christi) fundamenti im- » mobilis soliditatem, *inquit*, beatus Petrus non carne, et san- » guine, sed Patre revelante de caelo confitendam declaravit, cum » refutatis quorumdam opinionibus, quid in discipulorum animis » fides operaretur, cunctorum cognitor exploraret; solus pro se, » et pro omnibus, et pro unitate unus testimonium perhibuit, » dicens, *tu es Christus filius Dei vivi*, qui mox confessionis » praemium, nulla interveniente mora, adeptus, et caeli ianitor, » et ligandi, solvendique arbiter factus est animarum; statimque » Dominus: *et ego dico tibi etc.* super hanc petram, quam con- » fessus es, et a quo vocabulo sortitus es dignitatem, super hanc » soliditatem fidei aedificabo ecclesiam meam etc.»

(1) *C. XLII. in recap. p. 291. t. VIII. opp. Basil. an. 1563., et hom. de s. Petro p. 156. t. VII. opp.*

(2) *Lib. III. in cap. XVI. Matth. pag. 70. t. V. opp., et in cap. XXI. Iohan. pagin. 858. tom. eod.*

(3) *Tom. II. opp. edit. paris. Lequienii an. 1712. pag. 795.*

(4) *Tom. VIII. concilior. pag. 757. edit. venet. act. II. synod. nicaen. II., et tom. IV. concilior. hispan. edit. roman. an. 1754. pag. 93.*

Sed haec tam multa, tamque longa veterum testimonia, quae summa diligentia ab adversariis conquisita, atque descripta sunt, protestantibus (1), graecisque (2), qui omnes apostolos dignitate, potestateque pares fuisse arbitrantur, subsidio esse non possunt. Atque ut ordiar ab Origene, is tantum abest, ut dum Christum esse petram, aedificarique *super apostolos*, *eorumque successores*, *atque discipulos* ecclesiam scribit, fuisse Petrum post Christum ecclesiae petram, ac fundamentum neget, ut id contra plane, perspicueque confiteatur. Nemo autem est, aut fuit umquam orthodoxorum, qui Christum *petram*, *ac praecipuum fundamentum* universae ecclesiae non esse diceret. Quum enim Iesus et *petra* (3), et *fundamentum* in priore epistola ad corinthios (4) appelletur, nullus certe christianorum tam impudens, tam insanus, tamque impius invenietur, qui id ei nomen eamque dignitatem adimendam existimet. Iam vero praeter hoc praecipuum fundamentum, quod in epistola ad ephesios Paulus *summum* (5) *lapidem angularem* vocat, aliud quoddam non ab Origene, ceterisque patribus modo, sed etiam a Paulo ipso indicatur, diciturque *fundamentum apostolorum*, *et prophetarum*. Iam vero Origenes christianum quemque, qui sit dignus hoc tanto nomine, petram commode dici arbitratur posse. Quotum autem quemque sese reperturos protestantes, graecique censent, qui esse discipulos apostolorum, verosque christianos ceteros apostolis dignitate, auctoritateque pares defendat? Quum autem reperire omnino possint neminem, concedant necesse est, auctore Origene, statuendos esse gradus quosdam, ac seriem ecclesiae fundamentorum, quorum

(1) Horum ego aliquos numeravi *supra pag.* 74. *not.* 3. Accepisse autem eos ab Iohanne Hus, cuius est explosa a patribus synodi constantiensis anno 1415. sententia, plane constat. Est enim huius in actis concilii eiusdem *sess.* XV. *pag.* 410. *tom.* VIII. *concilior. edit. Hard.* articulus sextus huiusmodi: „ Petrus non fuit, „ nec est caput ecclesiae sanctae catholicae „. Quae ex *blasphemia* sequitur ne principem quidem apostolorum fuisse Petrum.

(2) Nec modo e scripto illo *encyclico*, quod a graeco nescio quo vulgatum hoc saeculo fuisse diximus, sed etiam ex ὁμολογία τῆς ἀνατολικῆς ἐκκλησίας *confessione orientalis ecclesiae* a Petro Mogila metropolita kioviensi conscripta, et a patriarchis Nectario hierosolymitarum, Parthenio constantinopolitanorum, Iohannicio alexandrinorum, Macario antiochenorum, et Paisio hierosolymitarum *annis* 1643. et 1662. probata, et *an.* 1662. in Belgio primum graece, tum Lipsiae graece, et latine *an.* 1695. vulgata, descivisse ab antiqua ecclesiarum omnium, certaque de primatu, praecipuaque auctoritate Petri sententia maximam partem graecorum facile intelligitur. *Confess. quaest.* LXXXV, *p.* 136. *seqq. edit. lips.*

(3) *Cap.* X. *v.* 4. *epistol.* 1. *ad corinthios.* „ Consequenti eos petra; *petra* autem erat Christus „.

(4) *Cap.* III. *v.* 11. „ Fundamentum aliud nemo „ potest ponere, praeter id, quod positum est, quod „ est Christus Iesus.

(5) *Epist. ad ephes. cap.* II. *v.* 20. „ Ipso summo „ angulari lapide Christo Iesu. „

unum sit altero stabilitate, firmitate, dignitateque praestantius. Neque vero, quod Origenes in uno Petro aedificatam fuisse ecclesiam neget, existimandum est, non fuisse, illius opinione, Petrum praecipuam post Christum petram, praecipuumque post Christum fundamentum ecclesiae. Hoc enim voluit: Petro praecipuo post Christum fundamento superaddita fundamenta apostolorum fuisse, adversus quae etiam, quoniam firmae petrae inniterentur, *portae inferi numquam praevalere possent.* Nam Petrum post Christum fundamentum esse ecclesiae, petramque, super quam constructa ecclesia fuerit, adeoque praecipuam inter apostolos obtinere et auctoritatem et dignitatem, non ex iis Origenis locis tantum, quos supra descripsimus (1), intelligitur, sed ex homilia etiam quinta in exodum, exque his ipsis commentariorum in Matthaeum libris, quibus adversarii abutuntur.

Estque eadem, atque Origenis fuit, Eusebii caesariensis de petra, deque ecclesiae fundamento sententia. Nam qui Christum (2), idem etiam Petrum, non modo magnum apostolorum, omnibusque discipulis (3) praelatum, sed etiam petram (4) vocat. Itaque Christum primum fundamentum, primamque petram, ac lapidem angularem; Petrum autem alteram petram, quae firmitatem a Christo, soliditatemque consequuta esset, appellarit necesse est; nisi Eusebium quisquam pugnantia fuisse loquutum velit, quod certe ut credam, fieri omnino non potest. Non enim unius hoc Eusebii proprium, sed commune omnium veterum christianorum (5) fuit, ut et Christum, et Petrum, et apostolos ceteros aut petram, aut fundamentum dicerent (6), neque tamen secum ipsi pugnarent, cum gradus esse quosdam, seriemque fundamentorum, ac petrarum arbitrarentur; quarum quidem petrarum praecipua, quae ceteris firmitatem daret, Christus; altera Petrus; tertia *cons-*

(1) *Pag.* 113. *huius vol. not.* 1.

(2) *Homil.* v. *in exod. num.* 4. *tom.* II. *opp. edit. monach. s. Mauri paris.* „ Sed quis, *inquit*, ita beatus „ est, ut sic tentationis pondus expediat, aut nulla „ menti eius cogitatio ambiguitatis obrepat? Vide magno illi ECCLESIAE FUNDAMENTO, ET PETRAE SOLIDISSIMAE, „ SUPER QUAM CHRISTUS FUNDAVIT ECCLESIAM, quid dicatur a Domino. *Modicae*, inquit, *fidei quare dubitasti* „? Idem *in cap.* XVII. Matthaei *pag.* 30. *edit. an.* 1604. *tom.* II. „ Contrarie, *inquit*, adhuc sibi erant in Petro „ veritas, et mendacium. Et de veritate quidem dicebat, tu es Christus filius Dei vivi, in quo et beatificatus est, et per promissionem meruit fieri ecclesiae fundamentum „. *Lib. item* v. *in epistol. ad rom. pag.* 354. *tom.* II. *opp. edit. an.* 1604. „ Et a Petro, „ CUM SUMMA RERUM DE PASCENDIS OVIBUS traderetur, et „ super ipsum velut super petram fundaretur ecclesia, „ nullius confessio virtutis alterius, nisi charitas exigitur.

(3) Confer *not.* 4. *pag.* 131. *huius vol.*

(4) Vide *not.* I. *pag.* 113. *seq. huius vol.*

(5) Consule quae scripsi supra *p.* 118. *seq. huius vol.*

(6) Vide *pag.* 113. *seqq. not.* I. *seq. huius vol.*

tituta in soliditate Petri, fundamentum apostolorum a Paulo memoratum, esset. Sed si qui Eusebium accusant, quasi non considerasset, sed sortitus esset, quid scriberet; ii videant, ne Paulum in eamdem suspicionem vocent, qui cum nullum aliud fundamentum, praeter id quod positum est, quod est Christus Iesus (1), poni negat posse, tum fundamenti meminit apostolorum, et prophetarum. Quod si de maximo fundamento, summoque angulari lapide Christo priore loco, secundo autem de alio fundamento, quod maximo inniteretur, loquutum Paulum fuisse, ut debent, responderint; iam facile, opinor, existimabunt, quid sit iis, qui Eusebii testimonium implicant, respondendum.

De Athanasio hoc breve dico, eius de petra sententiam esse Eusebii sententiae similem. Id cum ex illius, quae supra descripsimus (2), verbis constet, non est necesse, ut esse rursum demonstrandum videatur. Non probo autem quod de Hilario scribunt, negasse, eum in Petro, ut in petra, fuisse fundatam ecclesiam. Qui enim *confessionem fidei Petri* petram dicit fuisse, is haud statuit Petrum esse *petram* non posse. Utrumque enim concedendum est, et *Petrum, et confessionem Petri* et appellari, et esse petram. Caussa enim, quamobrem Petrus caput, petraque ecclesiae constitueretur, fidei confessio fuit, quae sane fides tam immota, firma, stabilisque est, ut concuti, commoverique nullo modo possit. Quare a patribus commode fides, fideique confessio comparatur petrae. Atque hoc illud est, quod Hilarius in libris, qui sunt de Trinitate, scripsit (3). In commentariis vero in evangelium (4) Matthaei, atque in centesimum, ac tricesimum primum psalmum (5) ipsum Petrum esse a Christo petram ecclesiae, et fundamentum constitutum fatetur. Sunt porro horum similia, quae Gregorius nyssenus tradit in ea, quae est de adventu Domini, oratione (6). Quum enim confessionem Petri petram dicit esse, tum Petrum *principem* appellat apostolorum (7); quem certe, nisi *petram* putasset fuisse, numquam appellasset hoc nomine.

(1) Vide *pag.* 139. not. 4. *huius vol.*
(2) *Pag.* 114. not. 1. *et pag.* 132.
(3) Confer supra Hilarii locum *p.* 133. seq. not. 2.
(4) *Pag.* 114. seq. not. 1.
(5) *Ibid.*
(6) Vide supra *pag.* 114. seq. not. 3.
(7) *Ibid. et pag.* 125. not. 4.

Atque eodem, quo dixi, cum de Origene, atque Hilario agerem, modo explicandus est Ambrosii (1) mediolanensis de petra ecclesiae, deque fundamento locus. Nam eorum quidem, cum similes sint omnino sententiae, similes etiam esse debent interpretationes sententiarum.

Iohannes item chrysostomus, qui modo fidem confessionemque Petri, modo (2) Petrum petram esse confitetur, satis aperte demonstrat Petrum, quod confessus firmam, ac stabilem fidem fuerit, consequutum ob *confessionem* fuisse firmitatem, stabilitatemque petrae: quare ut fidem, ita Petrum ipsum, non modo commode appellari posse, sed esse etiam petram ecclesiarum.

Ab Hieronymo vero quis neget et Christum, et (3) Petrum fuisse appellatum petram? Quod cum ita sit, ne quam (si pugnantia eum fuisse loquutum concedam) maximo viro iniuriam faciam, fatear necesse est, primam petram, primumque ecclesiae fundamentum, illius quidem sententia, esse Christum, a quo ut a summo angulari lapide Petrus obtineat constantiam, atque firmitatem petrae.

Quod idem est de Augustino, cuius potissimum verbis abuti protestantes solent, dicendum. Ille namque Petrum a petra nomen accepisse statuens, nihil certe statuit, quod a communi, pervulgatoque omnium orthodoxorum dogmate alienum esse videatur. Quotus enim quisque est nostrum (4), qui petram esse Christum, atque a Christo petra Simonem fuisse Petrum appellatum neget? Neque vero, quod petra illa, cuius fit in eo evangelii Matthaei loco commemoratio, non Petrum, sed Christum indicari putet, in errorem incidit lutheranorum. Non enim negat, petrae nomine intelligi etiam Petrum posse. Nam in eo ipso libri primi retractationum loco (5), in quo petrae appellatione

(1) Confer Ambrosii loca *pag.* 133. *seq. not.* 4. *et pag.* 116. *seq. not.* 2. *huius vol.*

(2) Iohannis chrysostomi testimonia descripsi *pagin.* 134. *seq. not.* 1. *et pagin.* 116. *seq. not.* 2. *huius vol.*

(3) Vide quae de Hieronymo scripsi *pag.* 134. *et pag.* 116. *not.* 4. *huius vol.*

(4) Consule Augustini *ex lib.* 1. *retractationum*, *et ex eius tractatibus sermonibusque* loco, quos supra *p.* 135. *not.* 1. *seqq. huius vol.* diligenter descripsimus.

(5) *Cap.* XXI. *pag.* 23. *tom.* 1. *opp. edit. antuerp. Iohannis Clerici an.* 1700. „ Librum *inquit*, contra epi„ stolam Donati. . . scripsi . . . in quo dixi in quodam „ loco de apostolo Petro, quod in illo, tamquam in „ petra, fundata sit ecclesia, qui sensus etiam canta„ tur ore MULTORUM in versibus beatissimi Ambrosii, „ ubi de gallo gallinaceo ait: *Hoc ipsa petra ecclesiae* „ *canente culpam diluit.* Sed scio me postea saepissime „ sic exposuisse, quod a Domino dictum est; *tu es Pe*„ *trus etc.* ut super hunc intelligeretur, quem confes„ sus est Petrus dicens: *tu es Christus etc.*.... HARUM „ AUTEM DUARUM SENTENTIARUM QUAE SIT PROBABILIOR,

Christum significari confirmat, hoc etiam fatetur, non repugnare eorum sententiae se, qui petrae nomine, apud Matthaeum, Petrum ipsum indicari contenderent. Quin etiam idem ipse Augustinus, qui *in libro priore retractationum* de Christo, alibi certe de Petro intelligi Matthaei locum oportere (1) statuit. Neque vero id satis habuit. In eo enim psalmo, quem contra partem Donati, ut publice a populo aut recitaretur, aut cantaretur (2) scripsit, Petri cathedram ipsam esse petram testatus est, quam vincere inferorum portae non possunt. Atque is profecto Augustinus non fuit, qui praeter praecipuam ecclesiae petram, praecipuumque fundamentum, atque angularem lapidem, aliud secundarium, ut dicimus, fundamentum, aliamque secundam petram dici nequire arbitraretur. Qui enim Pauli epistolas non legerat modo, sed interpretatus etiam fuerat, is certe non ignorabat, ab eodem doctore gentium, qui fundamentum aliud, praeter Christum, poni a nemine posse (3) dixisset, nominatum deinde fuisse fundamentum apostolorum, (4) et prophetarum. Nisi vero alteram post Christum petram Augustinus confessus esset, quo tandem modo affirmasset, fuisse Petrum a Christo constitutum caput, principemque (5) apostolorum? Iam de Theodoriti, Eucheriique sententia, qui ut Christum, *confessionemque* (6) Petri, sic Petrum dici petram oportere statuunt, non est, cur esse multis disputandum putem. Quae namque, qualisque sit, ex iis, quae paullo ante de Hilario (7), de Ambrosio, deque Augustino ostendimus, cognosci facile, perspicique potest.

Atque haec explicandorum veterum auctorum latissime patet ratio. Quare qui Felicis III. (8), qui Hormisdae (9), qui Gregorii I. (10) pontificum aut epistolas, aut libros legunt, ii quidem intelligunt, non *fidei* modo, quae everti, concutique nequeat; sed

„ ELIGAT ARCTOR „. Haec ille, quae tamen non efficiunt probabilem solum, non vero certam esse catholicorum de primato Petri, deque Petro petra sententiam. Nam hanc certam esse, pluribus in locis defendit. Vide quae dixi supra *pag.* 117. *huius vol. not.* 2.

(1) Vide *pag.* 117. *not.* 2. *huius vol.*

(2) Confer eamdem *notat.* 2. *pag.* 117.

(3) I, *ad cor. cap.* III. *v.* 11.

(4) *Ad ephes. cap.* II. *v.* 20.

(5) Consule *notat.* 2. *pag.* 117. *huius vol.*

(6) Vide *pag.* 134. *seq. huius vol. et pag.* 119. *not.* 4. Eucherii autem locos descripsi *pag.* 134. *et pag.* 120. Consule etiam eius libellum Symmacho papae oblatum, qui extat *tom.* II. *concilior. p.* 956. *tom.* II. *edit. Harduini paris.*

(7) Confer *pag.* 139. *seqq. huius vol.*

(8) *Pag.* 135. *seq. huius vol. et pag.* 120. *not.* 2.

(9) *Pag.* 136. *et pag.* 120. *not.* 7.

(10) *Pag.* 136. *et pag.* 121. *not.* 4. *huius vol.*

Petro etiam similitudine quadam firmitatis fuisse a Christo servatore accommodatam appellationem petrae.

De Anastasio antem sinaita (1) quid loquar? qui cum *confessionis soliditatem*, Petrique fundamentum commemoret, satis aperte demonstrat, non *fidem*, *confessionemque fidei* solum, sed Petrum etiam vocari ecclesiae *fundamentum*, atque *petram* posse. Quemadmodum enim propria est petrae soliditas; sic in sacris novi testamenti libris, quod petra, idem interdum appellari fundamentnm solet.

Isidori (2) vero, ac Bedae de Christo *ecclesiae petra* oratio, quoniam tota ex Augustino est, cuius supra explicavi locos, nova, eaqne iam copiosa interpretatione non eget.

Multa dici de Beda rursum (3), de Damasceno (4), de Hadriano I. (5) pontifice, deque aliis (6), quorum dictis adversarii abutuntnr, possent. Sed ne molestus lectori sim, hoc breve dico. Eorum omnium, qui et *fidem*, et *fidei confessionem* appellarunt petram, summam item fuisse de Petro *ecclesiae petra* consensionem. Atque haec sane illi a maioribns acceperunt. Quare cum aliis in locis explicata sint, nunc omittantur.

At Iacobus apostolus (7) non in Petro, sed in *petra fidei* fundatam ecclesiam fuisse scribit. Quasi vero quisquam sit doctorum, criticaeque facultatis peritorum hominum, qui aut Iacobum auctorem fuisse liturgiae, quae illius circnmfertur nomine, aut *fidem* dici *petram* non posse arbitretur. Verum de Petro in hac disputatione, non de religione, ac *fide* quaeritnr. Qui autem *fidem* appellat *petram*, is certe Petrum appellari *petram* oportere, non negat. Quamobrem omnes fere, quos proxime nominavi, patres et *fidei*, et *Petro* tribntam fuisse a Christo fatentur appellationem *petrae*. Cuius quidem rei

(1) *Pag.* 136. *huius vol.*

(2) *Pag.* 136. *seqq. huius vol.*

(3) *Ibid.*

(4) *Pag.* 137. *huius vol.*

(5) *Ibid.*

(6) Eos equidem nominavi supra *p.* 133. *seq. huius vol.*, quorum sunt testimonia descripta ab Iohanne Launoio *epist.* VIII. *lib.* V. *ad Iohannem Uselium tom.* V. *p.* II. *opp. pag.* 106. *seqq. edit. colon. an.* 1731.

(7) In liturgia, quae apostolo Iacobo tribuitur *p.*41. *edit.* Aloysii Assemani *tom.* IV. *p.* II. *codicis liturg. edit. romanae an.* 1752. haec leguntur: „ In confirmationem „ sanctae tuae catholicae, et apostolicae ecclesiae, quam „ fundasti ἐπὶ τὴν πέτραν τῆς πίστεως *super pe-* „ *tram fidei*„ Confer etiam editionem Sanctesii *antuerp. an.* 1560. *pag.* 26. *seq.*

caussa Petrum divinitus constitutum fuisse censent principem, et caput apostolorum. Ita fit, ut liturgiae auctor, quem adversarii Iacobum vocant, dum *fidem* petram appellat, Petro neque adimit, neque adimi significat petrae appellationem posse. Quapropter sicut adiumento nobis non est, ita ne esse quidem detrimento potest. Ac de principatu, praecipuaque auctoritate, atque dignitate Petri satis dictum est. Nunc de Cypriano breviter, cuius sane caussa omnis haec est a nobis instituta de Petro quaestio.

Nego igitur, illius sententia, nullum a Christo fuisse dictum principem apostolorum. Igitur cum communis, ac pervulgata ecclesiarum, patrumque haec sententia fuerit, ut Petrum et caput, et petram, et fundamentum, et principem fuisse a Christo constitutum apostolorum omnes ad unum confiterentur, tum assentiri nos Cypriano, si contra sentiat, oportere, persuaderi mihi non opinione, sed ad veritatem plane velim. Ego enim eorum, qui nulla praeiudicata opinione teneantur, arbitror futurum omnino neminem, qui cum tot ecclesiarum monumenta, totque virorum, et doctrina, et peritia christianarum rerum, et antiquitate illustrium testimonia, diligenter considerarit, tantamque in iis concordiam, conspirationemque ad rem eamdem constituendam animadverterit, qua maiorem quisquam non modo non desiderare, sed ne cogitare quidem possit, unum tamen ex omni saeculorum memoria, neglectis ceteris, quaerendum putet, cui dissentienti fides habeatur. Nam qui verum amat, is non dicam de tradita divinitus religione, nam est id quidem certissimum, sed de rebus ipsis a maioribus gestis agens, numquam committet, ut contemtis omnibus omnium temporum scriptoribus, a quibus idem sit monumentis mandatum litterarum, unum aliquem, qui ab ceteris sine ratione dissideat, sequutus fuisse videatur. Quae autem ratio adducere Cyprianum poterat, ut ita fuisse apostolos pares existimaret, nullus ut inter eos reperiretur, qui reliquis dignitate, potestateque praecelleret? Quum enim decretorum christianae religionis ratio scripturarum, traditionisque auctoritate contineatur; cumque in scripturis et locus prior, et petrae appellatio, et cura non ovium modo, sed etiam fratrum, hoc est apostolorum, tribuatur Petro, sitque ea de re concors omnium veterum, novorumque scriptorum sententia, qui repugnat, is quidem certe

non rationem sequitur, sed impotentiam animi, temeritatemque ducem. Quanto autem consultius adversarii sibi, ac Cypriano, quo patrono gloriantur, cavissent, si eius de pari apostolorum honore, potestateque dictum explicare, cumque ceterorum patrum doctrina componere curassent! Atque multae quidem erant caussae, quamobrem statuerent, doctum, sanctumque martyrem id, quod Petri principatum tolleret, non solum non scripsisse, sed ne cogitasse quidem. Quis enim Petrum ceteris apostolis aequatum ab eo scriptore fuisse putet, a quo quidem scriptore litteris fuisse commendatum sciat, *in Petro fuisse fundatam ecclesiam*, *ab eoque incipere* (1) *unitatem* verorum christianorum, ut a fonte rivi, ab radice rami, a sole radii proficiscuntur? Cum igitur haec omnia scripta, publicata, confirmata fuerint a Cypriano, quae plane efficiant, praecipuam fuisse in coetu apostolorum dignitatem Petri, nisi eum pugnantia fuisse loquutnm velimus, quod fieri sine summa optimi, sapientissimique viri iniuria non potest, fateamur necesse est, quod ille de pari apostolorum honore, atque potestate dixit, non de praecipua in ecclesia dignitate, auctoritateque, quam Petro conçessit, sed de honore, ac potestate apostolatus (2) intelligi oportere. In apostolis autem condendarum ubique ecclesiarum, scribendorum sacrorum voluminum, edendorum prodigiorum, constituendorum episcoporum, ferendarumque ecclesiasticarum legum, quae ad rectam mornm institutionem pertinerent, parem auctoritatem fuisse quis negat? Hoc vero in genere cum eadem auctoritas esset apostolorum, quid impediebat, quo minus unus in collegio eorum esset, qui princeps, atque caput ceterorum esset, qui ecclesias quasque in officio contineret, quique ab omnibus fundamenti, ceutrique unitatis loco haberetur?

(1) Confer *pag.* 59. *huius vol. not.* 2. *seqq.*

(2) S. Thomas *in epist. ad galat. cap.* II. *lect.* 3. *pag.* 267. *edit. antuerp. an.* 1602. „ Dicendum est, „ *inquit*, quod apostolus fuit par Petro in executione „ auctoritatis, non in auctoritate regiminis „. Quod idem dici de ceteris apostolis commode posset. Ceterum Cypriani eam fuisse, quam ipse explicavi, sententiam, plerique catholici arbitrentur. Ac Natalis Alexander *in* IV. *dissertat. in historiam ecclesiasticam saecul.* I. *pag.* 90. *tom.* III. *edit. lucensis an.* 1749. „ De essen„ tiali potestate apostolatus loquutum fuisse Cyprianum, „ *censet*, non de extrinseca, quae in ordine, ac dispo„ sitione regiminis posita sit, qua inferiores fuisse s. Pe„ tro ceteros apostolos, patres omnes cum eodem Cy„ priano docent „. Id vero sic explicat. „ Singuli, *in„ quit*, apostoli plenissimam, et supremam habebant „ potestatem (apostolatus) respectu aliorum omnium „ christianorum, non autem inter se, quia s. Petrus „ sic caput erat omnium christianorum, ut etiam ipso„ rum apostolorum caput esset „. Atque hoc sane pro certo habendum, cum Cyprianus Petrum et centrum unitatis, et caput, et primatem fuisse confiteatur. Sed rem supra multis demonstratam, non est cur rursum esse copiose tractandam existimem.

At Ambrosius, dicet quispiam, in eo libro, quem inscripsit *de incarnatione*, » Petrum, non immemorem loci sui, primatum » egisse, sed confessionis utique, non honoris; fidei, non ordinis » primatum (1) » censet. Quid obstat autem, quo minus hac ratione de apostoli eiusdem primatu, si modo eius usquam meminerit, loquutum fuisse Cyprianum putemus? Nam quod Ambrosio dicere licuit et episcopo mediolanensi, et Romano civi; non licuisse africano, eidemque antistiti carthaginiensi Cypriano, quis credat?

Equidem cum tam multa, tamque perspicua de primatu, non confessionis, ac fidei, quem haeretici Petro facile concedunt, sed honoris, atque dignitatis testimonia Ambrosii afferri solere videam; hoc uno loco induci me, et eum contra reliquos patres omnes, ac se etiam ipsum pugnasse arbitrer, numquam feram. Sit illa in protestantium levitate perversitas, ut in contrarias, interque se dissidentes opiniones veteres scriptores invitos trahere conentur, quorum assequi, si velint, mentem, tuerique constantiam, et veritatem dictorum possint. Ego vero sic existimo. Quaerendum tibi ante, quid auctor ad demonstrandum susceperit eo in loco, quem interpretari statueris; inde conferendas inter se, diligenterque considerandas auctoris eiusdem variis in locis scriptas de re eadem sententias; post, quum in aliquam incideris, de qua dubites, componi cum reliquis nec ne possit; tum si possit, quorsum ea spectet, significandum; sin minus, indicandam, argumentisque ostendendam repugnantiam illius non verborum solum, sed etiam rerum esse, ne quid temere tibi sumpsisse videare. Hoc protestantes persaepe negligunt. Ita fit, ut in quo maxime eorum se iactare consuevit oratio, id totum evertatur delectu, quem dixi, comparationeque sententiarum. Atque Ambrosius in eo ipso de *incarnatione* libro, de Petro, qualis agente cum mortalibus Christo, non qualis post Christi in caelum ascensione fuerit, loquitur. Petrum autem tunc a Christo designatum principem apostolorum, confessionis laude antelatum collegis fuisse concedimus; honoris vero, ac dignitatis *primatum*, manente in terris eodem servatore Christo, sibi vindicasse, non item. Sed hac *fidei con-*

(1) S. Ambrosius *lib. de incarnationis dominicae sacramento capit.* IV. *numer.* XXXII. *pag.* 140. *tom.* IV. *opp. edit. monach. s. Mauri venetae an.* 1751.

fessione Petrum ad *primatum* honoris, et potestatis sibi munivisse viam, traditum ab Ambrosio est, (1) in eo quidem libro haud obscure, in aliis autem (2) clarius. Rursum quo Ambrosius, dum de *primatu confessionis* scribebat, respexerit, disquirendum est. Proposuerat ille sibi de Christo Deo disserere. Ubi ad apostolos venit, ostendit quid illi ab ipso Servatore interrogati responderint. Animadvertit autem alios omnes, quae vulgi opinione dici consuessent, exposuisse; unumque Petrum, non quod vulgus hominum somniaret, sed quod res esset, confessum, passum nullo modo fuisse, ut haec sibi tanta gloria a quoquam deriperetur. Quamobrem egisse tunc illum, dixit, primatum *non* (3) *honoris*, *et ordinis*, *sed fidei*, *et confessionis*. Itaque addidit: *Hoc* (4) *est dicere*, *nunc nemo me vincat. Nunc meae partes sunt. Debeo compensare*, *quod tacui*; *debeo prodesse*, *quod silui. Lingua mea non habet spinas*; *sine impedimento fides non debet exire*. Verumtamen post ascensionem Christi in caelum, egisse *primatum honoris*, atque *potestatis* Petrum, non modo non negavit Ambrosius, sed etiam saepe ac multum, ut ante docuimus (5), omni asseveratione confirmavit.

Nunc Marci Antonii de Dominis, ut ante promiseram, opinionem exponam, atque confutabo brevi. Is in primo de re publica ecclesiastica libro, (6) omni officio, ac munere apostolico, omnique potestate fuisse omnes apostolos pares scribit. Hos, etsi ita instituti erant, ut neminem sibi auctoritate praestare existimarent, tamen *primatum* aliquem concessisse Petro. Sed eam *primatus* rationem non fuisse talem, qualem romani hisce scriptu-

(1) *Ibid. num.* xxxiii. *pag.* 140. *seq.* „ Hic est ergo „ Petrus, qui respondit pro ceteris apostolis, immo prae „ ceteris, et ideo fundamentum dicitur, quia novit non „ solum proprium, sed etiam commune servare.

(2) Vide quae scripsi supra *pag.* 116. *huius vol. not.* 3. Quod autem ad rem, causamque maxime pertinet, illud est, quod *ibid. ex exposit. evang. secundum Lucam l.* x. c. clxxv. *pag.* 1405. attuli, atque huiusmodi: „ Non est dubium credidisse Petrum, et credidisse, quia dilexit, dilexisse, quia credidit, unde et „ contristatur, quia et tertio interrogatur, *amas me?* „ Is enim interrogatur, de quo dubitatur. Sed Dominus non dubitat, qui interrogat, non ut disceret, sed „ ut doceret, quem elevandus in caelum amoris sui „ veluti vicarium relinquebat. ... Ideo quia solus profitetur ex omnibus, omnibus ante fertur. ... Denique „ tertio Dominus non iam *diligis me, sed amas me* interrogavit, et iam non agnos, ut primo, quodam lacte vescendos, nec oviculas, ut secundo, sed oves pascere iubetur, perfectiores ut perfectior gubernaret „. Quibus verbis ostendit se, ut in rebus ceteris, ita in hac, quae ad Petri primatum pertinet, fuisse Basilio consentientem. Nam is quoque in *proœm. de iud. Dei p.* 221. *tom.* ii. *edit. paris. monachor. s. Mauri*, „ Petrum apostolis ceteris praelatum fuisse „ scribit.

(3) *Ibid. num.* xxxii. *pag.* 140.

(4) *Ibid.*

(5) *Pag.* 138. *huius vol. not.* 1.

(6) *Cap.* iii. *seqq. pag.* 21. *seqq. edit. londin.* an 1617.

rarum locis: *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam, et pasce oves meas, et tibi dabo claves regni caelorum*, patrumque testimoniis, ostendi censent. Patrum enim componi cum dogmate romanorum nullo modo posse sententiam. Itaque christianae rei publicae rationem non monarchicam, sed aristocraticam statui oportere.

Atque apostolos quidem omnes fuisse omni et potestate, et dignitate pares, eo potissimum argumento demonstrari posse, efficique putat, quod ex locis Iohannis, *sicut misit me pater, et ego mitto vos*, et Matthaei, *euntes docete omnes gentes, baptizantes eos etc.*, ab haereticis nostrae potissimum aetatis concluditur. Huc autem spectare, quae ab Augustino *de dispositis per apostolos ecclesiis*, ab Hieronymo *de principatu apostolorum*, et a Nicolao I. pontifice *de constitutis pastoribus, qui ecclesiam* regerent, dispntantur. Quare curam ecclesiae creditam omnibus apostolis fuisse. Quod si credita aeque omnibus est, iam christianae rei publicae formam fuisse a Christo non monarchicam, sed aristocraticam constitutam. Id vero confirmari sacrorum bibliornm locis posse. *Aeque* enim omnes a Christo discipulos fuisse *eruditos, aeque formatos, aeque perfectos ad munus apostolorum, aeque demum repletos Spiritu sancto.* Qnare Ignatium martyrem, Irenaeum, Tertulliannm, cum de apostolis pari modo, ac ratione institutis disserunt, nihil singulare de Petro dicere. Hoc idem patres quintae oecumenicae synodi fecisse. Neque esse quidquam a Cypriano, Hilario, Hieronymo traditum, quod cnm protestantium de aristocratia ecclesiastica doctrina pugnare videatur. Mirari se catholicorum frontem, ac confidentiam, qui Cypriani locos *ad Petri monarchiam detorqueant*. Quae dicta a Cypriano sunt, ea omnia in epistolis Anacleto adscriptis legi. Assentiri Cypriano Victorem episcopum carthaginiensem, Caietanum, Eckium, Bellarminum, qui veterum testimonia explicare conati fuerint, nihil profecisse. Unum adduci Leonem I. pontificem posse, qui Petri monarchicum principatum defenderit. Gregorii I. locum, qui negotium multis exhibere soleat, explicari partim fortasse posse, partim omnino non posse. Nam ei, qui Petrnm *primum ecclesiae membrum* vocaverit, sese non admodum repugnare. Multis enim nominibus primatnm aliquem convenisse Petro. Ferri

tamen, quod Gregorius de Andrea, de Iohanne, de Paulo *capitibus singularium populorum* addit, si *sensu* quodam pio intelligatur, vix; sin minus, ferri nullo modo posse.

Ad *vicarios* Christi quod attinet, *spiritum Sanctum paraclitum* Christi nunc partes in terris agere. Huius rei non Tertullianum modo, sed Augustinum etiam, seu libri *quaest. vet. et nov. test.* auctorem, locupletissimos testes esse. Apostolis porro, ut ministris commissam fuisse vicariam gubernandae ecclesiae curam, ut est ab Ambrosio, ab Augustino, a Paulo denique ipso scriptum, qui Paulus sibi, collegisque attribuit *Christi legatorum* nomen.

Dici quidem a veteribus principem, atque protocoryphaeum apostolorum Petrum, idque primatus Petri indicium quoddam esse; sed non *monarchiae*. Quis enim neget vocatum etiam interdum iisdem nominibus fuisse Paulum, quem catholici *cum iurisdictione primatem, ac superiorem* reliquorum fuisse apostolorum, numquam concedent? Petrum ergo primatum *confessionis ac fidei* obtinuisse, ut est auctor *in libro de incarnatione* Ambrosius, non *ordinis*, et *dignitatis*. Iam vero claves non ipsi Petro pro se fuisse, sed ecclesiae per Petrum datas, Augustinum defendere. Quin etiam fuisse ante *confessionem* auctum primatus honore Petrum. Sed qualis is fuerit honos, id vero esse accuratius investigandum. Iohannem chrysostomum in ea fuisse sententia, ut propter praecipuam virtutem, ac probitatem fuisse ceteris Petrum antelatum arbitraretur. Ceterum noluisse Christum, ut quisquam suorum discipulorum princeps esset. Quare fateri Chrysostomum, praestitisse quidem ceteris apostolis Petrum, ut stella est alia stella praestantior; in collegio autem apostolorum principatu fuisse potitum, non item. Idem Victori antiocheno, atque Augustino placuisse, qui non unum Petrum, sed Iohannem etiam, ac Iacobum primas obtinuisse partes contendunt. Neque vero his rebus solum, sed aetate quoque (nam ceteris erat provectior) et vocatione, ut qui primus omnium a Christo vocatus fuerit, et amoris, charitatisque laude fuisse Petrum collegis praestantiorem. Hasce res, non iurisdictionis, et potestatis amplitudinem, caussam fuisse quamobrem princeps diceretur apostolorum.

Verba Christi, *tu es Petrus, et super hanc petram aedifica-*

bo ecclesiam meam; *tibi dabo claves regni caelorum*; *et pasce oves*, *atque agnos meos*, non eodem modo explicari a maioribus consuesse. Ac de petra quidem alias. De clavibus autem, omnibus apostolis parem clavium fuisse a Christo potestatem datam, qui palam neget, veterum patrum reperiri omnino neminem. Cyprianum, Hilarium, Gaudentium brixiensem, Ambrosium, Augustinum, Theophylactum, aequalem in omnibus apostolis agnovisse auctoritatem.

Petro quidem dictum illud a Christo fuisse, *pasce oves meas*, e patrum libris, exque serie Iohannis verborum liquere; unum autem Petrum, ob id dictum, constitutum fuisse pastorem, non modo non liquere, sed ne dici quidem sine gravi, turpique errore posse. Dedisse namque ecclesiae Christum, Paulo teste, quosdam apostolos, alios doctores, et pastores. Non esse igitur solum ecclesiae pastorem Petrum. Vidisse hoc Basilium, Augustinum, Ambrosium, atque Gregorium; quare Petrum aut omnium pastorum figuram, aut procuratorem fuisse dixerunt, qui, nomine aliorum, acceperit pascendarum ovium potestatem. Atque his quidem verbis *pasce etc.* plus fuisse Petro, quam apostolis, tributum suspicari qui possumus? Nam ut τὸ *pascere*, ita τὸ *mitti* a Christo, quemadmodum missus ipse a patre fuerat, *pastores* constituit, hosque iam praecipuos ecclesiarum. At si primum Petro, alterum certe omnibus apostolis dictum est. Quare nihil fuisse a Christo singulare, atque eximium attributum Petro, quod aeque reliquis apostolis non competeret. Eoque id magis confirmari Christi servatoris verbis posse, quae Matthaei evangelii octavo, ac vigesimo capite continentur. Christum enim, cum datam sibi omnem in caelo, atque in terra potestatem fuisse dixisset, tum ostensurum, velle se, ut discipuli eiusdem participes potestatis essent, mox addidisse: *Euntes ergo docete omnes gentes etc.* Quum autem non latius pateat τὸ *pasce*, quam τὸ *sicut misit me pater*, *et ego mitto vos*, *et* τὸ *euntes ergo docete etc.*, nihil esse caussae, cur quisquam *monarcham*, *praecipuumque pastorem* Petrum, non vero omnes apostolos pari praeditos potestate (ut aristocratice ecclesiam moderarentur) principes, pastoresque fuisse constitutos, putet. Itaque apostolos a Caelestino, et a Chrysostomo doctores omnium gentium, atque pontifices appellari. Veri autem videri simile cui-

quam posse, ovium, quas Christus Petro commendavit, nomine intelligi *oves*, *quae perierant*, *domus Israel* oportere. Illud certum esse, Petro demandatam numquam fuisse curam apostolorum. Non enim docere potuisse eos, qui ob doctrinam, *lux mundi* vocati a Christo fuerant. Quid, si ne castigare quidem? Monitum sane, correptumque Petrum a Paulo fuisse nos alicubi legere; a Petro vero institutum, aut redargutum quemquam apostolorum nusquam. Quamobrem sapienter Augustinum statuere, apostolos et pastores, et oves fuisse; pastores quidem, ut qui reliquos christianos pascerent; oves, propterea quod a Christo supremo pastore omnium, ac principe pascerentur.

His ab se, ut quidem existimat, positis, atque constitutis rebus, quaerit Marcus Antonius, quid caussae fuerit, cur soli Petro curam ovium pascendarum Christus crediderit, si omnibus parem dedit regendarum, pascendarumque earumdem ovium auctoritatem? Quaestionem ut expediat, canssas se reperisse, scribit, omnino quinque. Harum primam indicari ab Hieronymo, et ab Optato milevitano, qui *vinculum collegii apostolici* fuisse factum, Christi institutione, Petrum testantur: alteram ab Ambrosio, et Augustino, figuram omnium pastorum, ecclesiaeque universae fuisse Petrum, aientibus: tertiam fortasse a Cypriano, qui cum principatum Petri neget, satis ostendit, quod dictum de ovibus a Christo est, esse de *ovibus*, *quae perierant*, *domus Israel* intelligendum: quartam a Gregorio nazianzeno, a Chrysostomo, ab Augustino, a Cyrillo alexandrino, qui trinam *negationem trina confessione* delendam, addendamque de pascendis ovibus *promissionem* fuisse tradunt, ne Petrus in desperationem incideret: quintam denique a Leone et Nicolao pontificibus maximis, qui Petro fuisse singulari modo demandatam pascendarum ovium curam scribunt, propterea quod seniori plus ceteris esset in vinea Domini laborandum. Nihil propterea se distinctiunculas romanorum morari. Inducere se in animum non posse, ut in summa illa patrum in eadem re explicanda dissensione, discordiaque sententiarum, loco tam variis, tamque discrepantibus explicato modis, confirmandum esse Petri principatum, existimet. Descendit ad patres graecos, Origenem, Eusebium, Basilium, Gregorium nazianzenum, Epiphanium, Cyrillum, Chrysostomum, Damascenum;

ac latinos, Cyprianum, Ambrosium, Optatum, Arnobium, Hieronymum, Augustinum, Leonem, Gregorium, Bedam, Bernardum, aliosque; quorum testimonia, quae a nostris ostendendi primatus Petri caussa describuntur, exponi commode, aptarique ad aristocraticorum opinionem posse censet.

Nihil autem eos statuisse, quod cum novi testamenti libris pugnare videatur. Primatum autem Petri componi cum iis, quae Matthaei, Marci, Lucae, et Iohannis evangeliis continentur, nullo modo posse. Quid? si ne cum iis quidem, quae scripta ab apostolis, in epistolis, et a Luca in actis fuerunt? Ex his enim facile intelligi, neque apostolos primatum monarchicum concessisse Petro, neque Petrum voluisse ut sibi ab apostolis concederetur. Factum proinde recte, ac sapienter a Cypriano, ab Augustino, ab Ambrosio, aliisque patribus fuisse, qui hoc genus principatus *removendum* a Petro iudicarunt.

Id esse reliquum, ut (sublata monarchia ecclesiastica, quam a Christo in evangeliis reprobatam putat) aristocraticam certo quodam modo esse gubernandae ecclesiae rationem confiteamur. Huius esse aristocratiae ab apostolo in litteris ad corinthios, et ab Ignatio martyre in ea, quae est ad philadelphienses, epistola, mentionem factam. *Certo quodam modo*, dicit, propterea quod ne aristocratica quidem omnino credenda sit, cum nescio quid mixti e monarchia, et democratia continere videatur. Argumenta, quae ab orthodoxis ad evertendam sive aristocratiam, sive democratiam protestantium ecclesiasticam adduci solent, nullius ponderis, ac momenti esse. Articulos Iohannis Hussi in synodo constatiensi damnatos aut nihil habere *assertionibus spalatensis archiepiscopi* simile, aut si habeant, non fuisse legitime damnatos. Atque his quidem sive momentis rationum sive responsis, expugnatum ab se fuisse, Spalatensis existimat, ecclesiasticum principatum Petri.

Sed de huius scriptoris errore, cum eius et levia sint argumenta, et partim a nobis, partim a doctissimis viris ita confutata, atque explosa sint, ut qui ea rursum refellere constituerit, laborem frustra suscipere videatur, agam equidem, ut dixi, brevi, ut non iis modo, qui mihi quoque hanc esse operam sumendam arbitrarentur, sed iis etiam, qui meum omne tempus utilioribus rebus transmitti cuperent, satisfaciam. Nego igitur, omni officio,

ac potestate omnes apostolos pares fuisse. Nam etsi credita omnibus ecclesiae cura a Christo fuit, non tamen sequitur, tam eos aequales fuisse, nullus ut inter eos reperiretur, qui dignitate, potestateque ceteros antecederet. Neque me movet, quod missi (1) omnes a Christo fuisse dicantur, ut missus idem Christus a patre fuit. Quemadmodum enim τὸ *sicut* eiusmodi non est, ut fateri nos cogat aeqnales fuisse apostolos honore, atque potestate Christo, ita ne coget quidem, ut contra tot scripturarum, patrumque, quot ante sunt a nobis descripti, locos, pares omnino eosdem apostolos dignitate, auctoritateque fuisse confiteamur. Quo magis miror adduci a Spalatensi Augustini (2), atque Hieronymi (3) *de dispositis ecclesiis ab apostolis*, *deque horum principatu* testimonia potuisse, quae quidem testimonia excellenti dignitate apostolos ipsos praeditos fuisse istendunt; pari autem et dignitate, et auctoritate, nullo modo. Estque generis eiusdem, quod mox adiungit de constitutis a Deo, Nicolai (4) primi sententia,

(1) *Iohann. cap.* xx. *v.* 21. Idipsum est de Matthaei loco e *cap.* xxviii. *evangelii v.* 19. dicendum, *euntes in mundum universum praedicate etc.*, quo quidem loco Spalatensis abutitur. Etsi enim inde missos apostolos divulgatum evangelium a Christo intelligam, missos tamen omnes pari auctoritate fuisse, nullo modo prorsus intelligo.

(2) *Epist.* liv. *al.* cxviii. *ad Ianuarium cap.* vi. *num.* 8. *pag.* 96. *tom.* ii. *opp. edit. antuerp. Clerici an.* 1700. „ Ideo non praecepit (*Dominus*) quo deinceps ordine (*eucharistia*) sumeretur, ut apostolis, „ per quos ecclesias dispositurus erat, servaret hunc „ locum.

(3) *In cap.* i. *Isaiae proph. pag.* 20. *tom.* iii. *opp. edit. Martianaei*, *et in praefat. in epist. ad galatas tom.* iv. *opp. parte* i. *pag.* 223., quibus in locis apostolos fuisse constitutos, ait, *principes ecclesiarum*.

(4) Nicolaus i. p. m. *epist.* xlii. *ad universos episcopos Galliae*, quae quidem epistola extat etiam in actis synodi romanae celebratae *an.* 865. t. v. *concil. edit. paris. Harduini p.* 590. *seqq.* Ut autem omnes intelligant, quo demum fide versatus in hoc genere argumenti Spalatensis fuerit, qui quasi Nicolai verbis rem confecisset, Caietano insultans scribit *cap.* iii. *lib.* i. §. 2. *pag.* 22., *negare Caietanus id non potuit*; ut, inquam, omnes, qua fide versatus in hac re fuerit Spalatensis, intelligant, describam non detruncatum, ut ille, sed integrum eiusdem pontificis de apostolis locum: „ Quamvis singularum ecclesiarum, quae propter diversitatem terrarum multae esse dicuntur, cum una sit, „ et unica sponso suo, sicut ipse in canticis canticorum dicit, *una est columba mea*, et per psalmistam, „ *erue de manu canis unicam meam*, pastor, et episcopus, ac pontifex dominus noster Iesus Christus, qui „ hanc creavit, et redemit, exsistat, ita et ille veraciter, ac principaliter iste sit omnia, iuxta quod fidelibus per primum apostolum dicitur, *conversi estis* „ *nunc ad pastorem*, *et episcopum animarum vestrarum*, „ et iuxta quod egregius praedicator de eo loquens, „ *talis*, inquit, *decebat*, *ut nobis esset pontifex*; obiturus „ tamen ad caelos hanc apostolis commendavit, ac „ per eos tamquam haereditario iure successoribus eorum, nobis scilicet, quos pastores, et episcopos, ac „ pontifices super ipsam constituit, eius providentiae „ curam indulsit, quatenus pro patribus nati filii, ut „ pro iis constituti principes, in omnem terram imitatores eorum essemus, sicut et ipsius Christi. Verum et inter beatissimos apostolos, sicut et ille magnus Leo scribit, in similitudinem honoris fuit quaedam discretio potestatis, et cum omnium par esset „ electio, uni tamen datum est, ut ceteris praeemineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna dispositione provisum est, ne omnes „ sibi omnia vindicarent, sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia. Et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem eius susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis ecclesiae cura conflueret, et nihil unquam a suo capite dissideret „ Sunt item alia in eadem epistola, quae praecipuam et dignitatem, et auctoritatem Petri demonstrent, quaeque ipse per se consulere lector poterit.

pastoribus, qui ecclesiam moderarentur. Non enim, pastoresne plures constituti a Christo fuerint, sed an unus aliquis inter eos principatum obtinuerit, quaerimus. Id vero cum nec Augustini, neque Hieronymi, neque Nicolai testimoniis efficiatur, qua demum confidentia spalatensis, iis adductis, concluserit, *aeque omnibus ecclesiae creditam fuisse curam* (1), ne suspicari quidem possum. Quod *aeque* omnes apostolos a Christo servatore *eruditos*, cum rudes antea fuissent, *aeque formatos*, et ad munus *apostolicum perfectos*, *aeque Spiritu sancto repletos* scribit, non est ad rem. *Aeque enim eruditi*, *formati*, *perfecti*, *si non aeque aut charitate inflammati*, *aut religionis confitendae studio* incitati, aut re quapiam alia ornati sint, imparibus praemiis donari possunt. Factum igitur hinc est, ut qui ceteris, aut fidei confessione, aut charitatis fervore, aut aliis nominibus praestabat, is deligeretur, ut caput, princepsque collegii vocaretur, et esset (2). Miror autem quid sit, quod sui erroris Ignatium antiochenum testem appellet. Nam ut mittam de vera, ac genuina martyris eiusdem, atque episcopi Ignatii ad philadelphienses epistola dicere, in qua nihil est (3) eorum, quibus Spalatensis abutitur; quid tandem in vitiata illa, atque interpolata (4) est, quod exhibere negotium orthodoxis possit pro Petri principatu pugnantibus? Nemo enim est christianorum, qui ut malo pseudo-prophetas, et pseudo-apostolos, ita bono ac sancto Spiritu fuisse apostolos, atque prophetas instinctos neget. Etsi vero uno eodemque Spiritu sancto incitati prophetae, atque apostoli fuerunt; non est tamen consequens, in apostolis, qui auctoritate, dignitateque antecelleret reliquis, fuisse omnino neminem. Atque hoc sane restaret, ut Spalatensis novum testamentum praestare veteri inficiaretur, quod utrumque eiusdem Spiritus sancti afflatu, instinctuque traditum, perscriptumque sit. Estque iam generis eiusdem, quod affert ex Irenaeo. Irenaeus enim doctrinam Christi

(1) Spalatensis *ibid.* §. III. *pag.* 22.

(2) Vide quae scripsi *pag.* 77. *seqq.* *huius vol.*, et *pag.* 109. *seqq.*

(3) Confer, si licet, genuinam epistolam Ignatii ad philadelphienses §. v. *pag.* 153. *t.* II. *apostolicor. patrum edit. londin.* an. 1746.

(4) Pseudo-Ignatius in *vitiata epistola ad philad.*, quae *extat in appendice tomi modo indicati pag.* 133. §. v. „ Sicut pseudo-prophetae, et pseudo-apostoli unum „ eumdemque malignum, et seductorem, et populum „ errare facientem spiritum assumpserunt, sic iterum „ veri prophetae, et veri apostoli, unum eumdemque „ sanctum, bonum, principalem, et verum, atque do„ ctorem per Christum acceperunt spiritum „.

apostolorum (1) opera in ecclesias manasse scribens, quid tandem dicit, quod primatum Petri tollere videatur? Contra vero, quod mox, ut Spalatensis scribit, *exemplificat* in romana ecclesia, nonne demonstrat Petrum, a quo constituta, diuque administrata est, caput fuisse, ac principem apostolorum? Non enim Irenaeus potioris principalitatis romanae ecclesiae meminisset, nisi obtinuisse in apostolorum collegio censuisset *potiorem principalitatem* Petrum. At ea Irenaei verba Spalatensis, de Irenaeo hoc loco disserens, praetermisit, ne illius scriptoris, ex quo sibi praesidium quaesisset, auctoritate oppugnatus, atque deiectus videretur. Nihilo est opportunior Tertulliani e libro de praescriptionibus locus. Nam quod *apostolos sese* (2) *auctores habere* affirmat, *qui nihil e suo arbitrio elegerunt, sed acceptam a Christo disciplinam nationibus adsignaverunt*, etsi certum, exploratumque est, ad institutum tamen non pertinet. Ac si bona fide Spalatensis agere voluisset, iam non hunc, sed illum, qui paullo post sequitur *de primatu Petri*, Tertulliani descripsisset locum (3). Atque est item levissimum, quod ex synodi quintae oecumenicae loco, quem nos supra protulimus (4), concludere conatur. Ab gratia namque Spiritus sancti, quo instincti omnes apostoli fuerant, ad potestatem condendorum sacrorum librorum, dirimendarumque controversiarum, si quae ortae de religione fuissent (qua potestate singuli apostoli excellebant, ut qui ne errarent, sustinerentur), quemadmodum synodus descenderit, video: a potestate autem decidendarum controversiarum ad omnis potestatis, officiique aequalitatem, ita ut nullus eorum genere aliquo auctoritatis, dignitatisque ceteris anteiret, quam in eis fuisse commentus est Spalatensis, quo tandem modo descendere quisquam possit, non video. Ab instinctu enim ad *inerrantiam*, quam dicimus, venire ordine quidem licet; ab *inerrantia* autem ad parem honoris, dignitatis, et anctoritatis in omni genere gradum, non licet (5). Nihil de

(1) Irenaeus *lib.* III. *contra haereses cap.* III. *p.* 175. *seq. num.* 1. *seq. edit.* venetae *Massueti monach. s. Mauri* *ann.* 1734. Confer quae scripsi supra *pag.* 40. *seqq.* *not.* 2. *huius vol.*, et *pag.* 60. *seq. not.* 1.

(2) Tertull. *lib. de praescript. cap.* VI. *pag.* 204. *edit. venetae an.* 1748.

(3) Hunc, aliosque Tertulliani locos, quibus praecipuam auctoritatem, dignitatemque Petri commendat, attuli supra *pag.* 50. *seqq.*, et *pag.* 112. *not.* 2. *huius vol.*

(4) *Pag.* 43. *not.* 2. *huius vol.*

(5) Eiusdem sunt rationis, quae ex Hilario pictaviensi Spalatensis collegit. Habet autem Hilarius hoc modo *in ps.* CXXXVIII. *p.* 445. *t.* I. *opp. ed. mon. s. Mauri ven. an.* 1749. „ In corpore oculos principalis esse „ officii, ac virtutis nemini dubium est. Et quia oculi

Cypriano dico, ne actum agam. Quod autem mirari se Spalatensis frontem catholicorum scribit, ridiculum est. Norunt enim omnes, quae eius audacia, quae frons, quae temeritas fuerit, ut, quae perspicua essent, ea summa confidentia calumniando obscurare, atque pervertere conaretur. Nam ut alia eius impudentiae exempla praeteream, satis hoc fuerit indicasse, quod ad Cyprianum spectat. Videat lector, quos supra descripsimus, Cypriani locos (1), tumque iam facile, quo cum homine, quam furioso, quamque impudenti pugnem, iudicium ferre poterit. De Anacleti sententia non laboro. Fatetur namque Spalatensis, nihil tale ab Anacleto fuisse scriptum (2). Quamquam iisdem ipsis verbis Anacleti, sive illius scriptoris, qui sibi nomen Anacleti sumsit, error adversarii oppugnari, evertique potest (3). Fateor equidem consensisse Cypriano Victorem carthaginiensem episcopum (4). Sed is de apostolatu, non de administrandae, regendaeque ecclesiae universae, deque tuendae unitatis potestate, ita omnino, ut Cyprianus, loquutus est. Nam de christiana fide agens, *Ad quam*,

„ potiores ceteris membris sunt, in his apostolos significari, non ambigendum est, per quos lumen scientiae, et operationis divinae mysteria praebentur... „ Apostoli itaque, qui ecclesiae, id est Christi corporis „ oculi sunt, lucidi, et simplices iubentur esse corpore toto lucido his simplicibus manente „. At quorsum haec? Quis nostrum recte apostolos oculis ecclesiae fuisse ab Hilario comparatos neget? De *aequalitate*, parique in omni genere potestate agimus. Id vero ex his Hilarii verbis non sequitur. Alioqui pares essent sacerdotes apostolis omni officio, ac potestate; qua re quid demum dici potest obtusius? Nam addit Hilarius: „ Ex quo ingenti periculo sacerdotes, qui ecclesiae „ oculi sunt, negotiis saeculi, curis pecuniae, familiarium „ rerum incrementis, et conviviorum lusibus occupan„ tur „. Nae igitur in iis oculis, quos Hilarius indicat, aliquod discrimen potest. Confer Hilarii testimonia, quae paullo ante descripta a nobis fuerunt *p.* 114. *not.* 1. Quod autem de Hilario dixi, dicendum de Hieronymo est, qui *epist.* v. *al.* CXLVIII. *ad Marcellam p.* 167. *tom.* IV. *p. opp. edit. Martianaei*, „ fuisse Christum, „ *affirmat*, uno eodemque tempore et cum apostolis „ quadraginta diebus, et cum angelis, et in patre, et „ in extremis finibus maris. In omnibus locis versatum „ fuisse, cum Thoma in India, cum Petro Romae, cum „ Paulo in Illyrio, cum Tito in Creta, cum Andrea „ in Achaia, cum singulis apostolis, et apostolicis viris „ in singulis, cunctisque regionibus „. Nam praeterquam quod Spalatensis hoc testimonio aequare apostolis honore, ac potestate apostolicos viros deberet (quod certe falsum est) ea *inerrantia*, quam vocant, apostolorum, quamque omnes concedimus, parem in apostolis omnibus dignitatem, ac potestatem omni in genere fuisse, numquam efficiet. Hieronymus autem eo in loco, de auxilio Christi, quo praesto omnibus apostolis, apostolicisque viris erat, loquitur, non vero de potestate, *infallibilitateque* apostolicorum virorum. Apostolis enim concessum id privilegium est, viris autem omnibus apostolicis non item, nisi iis, quos instinctos Spiritu sancto fuisse, e sacris scripturis intelligimus.

(1) *Pag.* 113. *not.* 1., *et pag.* 59. *seqq. not.* 1. *seqq. huius vol.*

(2) *Ibid.* §. VIII. *pag.* 23.

(3) Scribit enim pseudo-Anacletus apud Spalatensem *ibid.* hoc modo.„ Inter beatos apostolos quaedam „ fuit discretio, et licet pares essent (sive omnes essent „ apostoli), Petro tamen a Domino est *concessum*, et „ ipsi inter se idipsum voluerunt, ut reliquis omnibus „ praeesset apostolis, et Cephas, idest caput, et princi„ pium teneret apostolatus „. Consideret nunc Spalatensis, num peritiam, quam iactat, ostendere quisquam ex iis pseudo-Anacleti sententiis queat. Nam quod pares apostolos dicat fuisse, id ita est intelligendum, ut esse similia Cypriani verba intelligenda ostendimus *supra pag.* 145. *seq. huius vol.*

(4) Vide *secret.* II. *synodi* I. *lateranensis sub Martino* I. *tom.* III. *concilior. edition. Harduini pag.* 754.

inquit, *omnes beatissimi apostoli pari honoris, ac potestatis consortio praediti populorum agmina convertentes etc.* Neque vero Spalatensi datum id munus a quoquam fuit, ut quidquam ne sint Caietanus, Bellarminus, Eckius assequuti, statueret. Satis fuisset, si ipse se respexisset. Venio ad Leonem magnum. Nego unum illum fuisse, qui pro principatu Petri pugnaverit. Plurimos enim, immo vero omnes patres eam concessisse dignitatem Petro, tam est a me clare demonstratum, ut nihil desiderari supra posse videatur (1). Est autem ineptum, atque insolens, quod addit: esse sibi Gregorium magnum partim amicum, partim inimicum. Quasi vero unus idemque auctor de re eadem eodem in loco disputans, sciens volensque pugnantia loquatur, ut et amicus hosti religionis esse, et eodem tempore inimicus possit. *Quod Petrum*, inquit, *dicat primum membrum sanctae , et universalis ecclesiae*, *nobis vel nihil*, *vel parum admodum est contrarius*. Nihil ne? At id Spalatensis apostatae non modo concutit, sed funditus evertit sententiam. Quemadmodum enim Gregorius (nisi ratione potioris et dignitatis et potestatis) primum ecclesiae membrum appellasset Petrum (2)? Hos nobis Spalatensis suos esse amicos narrat.

Cur autem Gregorii de Paulo, et Andrea locum ferri neget posse, non video. Neque enim tam immemor Gregorius fuit, aut tam imperitus christianarum rerum, ut eorum quae a Paulo scripta de *sollicitudine* omnium ecclesiarum fuissent, vel esset oblitus, vel scientiam non haberet. Atque hoc sibi ad ostendendum proposuerat: Iohannem constantinopolitanum, qui *oecumenicum*, hoc est *universalem* episcopum sese vocare auderet, superbe agere. Nam Petrum (3) qui primus apostolorum, primumque ecclesiae (4) membrum erat; nec Petrum modo, sed etiam Paulum, Andream, Iohannem, qui etsi ea, quae tam late pateret, et dignitate, et auctoritate apostolatus praestabant, peculiarem tamen certarum

(1) *Pag.* 74. *seqq. huius vol.*

(2) *Spalat. ibid.* §. XXXV. *pag.* 32.

(3) Gregorius *lib.* V. *al.* IV. *epist.* XVIII. *al.* XXXVIII. *pag.* 743. *edit. paris. monach. s. Mauri an.* 1705. „ Certe Petrus apostolorum primus, membrum sanctae, et „ universalis ecclesiae; Paulus, Andreas, Iohannes, „ quid aliud, quam singularium sunt plebium capita? „ et tamen sub uno capite omnes membra. Atque ut „ cuncta brevi cingulo locutionis adstringam, sancti „ ante legem, sancti sub lege, sancti sub gratia, omnes „ hi perficientes corpus Domini, in membris sunt ec„ clesiae constituti, et nemo se umquam universalem „ vocari voluit.

(4) In prioribus editionibus epistolae eiusdem sic legitur: *Petrus apostolus primum membrum ecclesiae est.* Sed monachi s. Mauri ex mss. codicibus *vatic.*, *anglic.*, *norm.*, ita esse legendum putarunt, ut vidimus notatione superiore.

quarumdam, destinatarumqne plebium curam susceperant, numquam sibi nomen episcopi *occumenici* arrogasse (1). Id vero qui tandem sacrorum bibliorum, traditionique ecclesiae repugnet, persuaderi mihi si minus plane ad veritatem, at opinione saltem velim. Quod cum fieri omnino nequeat, relinquitur, ut iniuria a Spalatensi apostata fuisse Gregorium reprehensnm pntem (2). Ac mirabile fortasse cuiquam videbitur, quid sit, quod cum tot extent Gregorii magni de principatu, praecipuaque auctoritate Petri, tamqne illustria monumenta, eo tamen uti Spalatensis voluerit, quod nonnihil implicatum, neque tam facile intellectu esset. Non est autem necesse, ut multis de Hieronymo (3) deque Augustino agam, quos etiam pro *aequalitate*, hoc est pro pari *dignitate*, potestateque apostolorum pugnasse (4) Spalatensis iactat. Hieronymns enim, qnod supra vidimus, in eo ipso, quo adversarius abntitur loco, sanctum Petrum constitutum caput fuisse scribit apostolorum, ut eo constituto, schismatis tolleretnr occasio. Sine iurisdictione vero, quam Petro Spalatensis negat, caput esse Petrus, christianosque in unitatis officio continere qui poterat? At Hieronymus ut ecclesiam in Petro fundatam, ita quoque fundatam, et ex aequo super omnes apostolos solidatam dicit. Quid igitur Hieronymum, quem constantem (5) vocat, loqnntum Spalatensis defendet? Nam *inconstans* fuisset, si, quem et fundamentum ecclesiae, et principem apostolorum (6) uno in loco dixerat, eumdem alio in loco negasset et fundamentum, et princi-

(1) Gregorius enim, amplissimae auctoritatis apostolatus causa, apostolos ipsos primos pastores vocat *part.* II. *regul. pastoral. cap.* IV. *pag.* 17. *tom. eod.*

(2) *Epist.* XL. *lib.* VII. *indict.* XV. *al. lib.* VI. *epist.* XXXVII. *ad Eulogium alexandrinum*: ,, Quis nesciat sanctam ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam, ,, qui firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus ,, a petra vocaretur? Cui veritatis voce dicitur: *tibi dabo* ,, *claves regni caelorum.* Cui rursus dicitur: *et tu aliquando conversus confirma fratres tuos.* Iterumque: *Simon Iohannis, amas me? pasce oves meas.* Itaque cum ,, multi sint apostoli, pro ipso tamen principatu sola ,, apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit ,,. Confer eiusd. *lib.* VI. *epistol.* LV. *ad Protasium episcopum aquens. Galliae pag.* 832., *et epist.* XL. *lib.* V. *al.* XXXII. *lib.* IV. *pag.* 748. *ad Mauricium Augustinum*, ubi de Iohanne constantinopolitano scribens, ,, Cunctis, *inquit*, ,, evangelium scientibus liquet, quod voce dominica ,, sancto, et omnium apostolorum Petro principi apostolo totius ecclesiae cura commissa est. Ipsi quippe ,, dicitur: *Petre amas me? Pasce oves meas... Tu aliquando* ,, *conversus confirma fratres tuos.* Ipsi dicitur: *tu es Petrus,* ,, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam etc.* Ecce claves regni caelestis accepit, potestas ei ligandi, ,, ac solvendi tribuitur, cura ei totius ecclesiae, et principatus committur, et tamen universalis apostolus non ,, vocatur, et vir sanctissimus consacerdos meus Iohannes vocari universalis episcopus conatur ,,. *Et lib.* XI. *epist.* XLV. *ad Theoctistam Patriciam pag.* 1129.

(3) Hieronym. *lib. adv. Iovinian. pag.* 168. *tom.* IV. *operum. edit. Martianaei.*

(4) De Dominis *ibid.* §. IX. *pag.* 24.

(5) Spalatensis *ibid.* §. X. *pag.* 24.

(6) Vide locum Hieronymi ex *dial. contra Pelag.* descriptum a nobis *p.* 116. *huius vol. not.* 4.

pem fuisse apostolorum. Si enim *ex aequo* in omnibus apostolis fundata, ac solidata ecclesia esset, iam quid esset reliqui, quo Petrus constitui princeps apostolorum posse videretur? Etenim quod *fundata* in Petro ecclesia sit, Hieronymus concludit, Petrum *principem* fuisse apostolorum. Fac autem ut commune apostolorum id fuerit, ut *ex aequo* fundamentum omnes, et petra essent; sequeretur, ut *ex aequo principes* omnes haberentur, et essent, nemoque inter eos inveniretur, quem apostolorum principem dicere liceret. Itaque ut ne a se ipso Hieronymus dissideat, statuendum est, eum, cum ex aequo fuisse super omnes apostolos solidatam ecclesiam scribit, non de fundamento, et capite unitatis agere, sed de fundamento apostolatus, cuius est a Paulo facta mentio. Hoc autem postremum, illius quidem sententia, commune omnium apostolorum; primum vero proprium fuisse Petri.

Nam illud admodum ridiculum, quod mox addit, confirmareque se posse putat auctoritate Hieronymi, aequalem ceteris apostolis fuisse Petrum, propterea quod Iacobus, et Iohannes, qui plus petiissent, quam impetrare potuerint, deiecti non fuerint de gradu, dignitateque (1) apostolorum. Quasi vero testimonio Hieronymi (2) opus sit, ut id statuatur, quod nemo christianorum negat. Neque enim ulli unquam aut orthodoxorum, aut haereticorum in mentem venit, *imminutam* Iohannis, atque Iacobi *dignitatem* fuisse, quod plus petiissent, quam impetrarint. Consequens autem hinc esse, parem ceteris apostolis et dignitate, et auctoritate dici oportere Petrum, id vero tam est absurdum, ut ferendum non videatur. At Hieronymus Damasum apostolorum successorem vocat. Non vocasset autem, si Petrum ceteris esse praeferendum existimasset. Argute! Nempe qui Petri (quem Hieronymus sustinuisse omnium apostolorum personam scribit) successor est, is, auctore Spalatensi apostata, nisi pares potestate apostoli fuerint, dici successor apostolorum non potest. Miseret me hominis, qui quae in vulgi concione non valeant, ea valere posse arbitretur in scholis dialecticorum. Quid enim? An qui hierosolymitas episcopos successores Cyrilli, Alexandri, et Iacobi vocat,

(1) Spalat. *ibid. pag.* 24. §. 11. (2) Hieronym. in eodem *adversus Iovinianum l.* II. *p.* 220. tom. IV. *opp. edit. Martianaei.*

is continno statuit Iacobi dignitatem, et auctoritatem fuisse dignitati, auctoritatique Cyrilli parem? Sexcenta licet eiusmodi proferre, sed non est necesse. Est enim tam perspicuus Hieronymi ex epistola ad Damasum de Petro ecclesiae petra locns, ut intelligi plane possit, Hieronymum non eum fuisse, qui aequandos ipsi esse Petro ceteros apostolos iudicaret. *Ego*, inquit, *nullum praemium, nisi Christum sequens, beatitudini tuae, id est cathedrae Petri, communione consocior. Super illam petram aedificatam ecclesiam scio. Quicumque tecum non colligit*(1), *spargit.*

Satis multa de Hieronymo. Restat ut de Augustino videam, quem item sibi Spalatensis subsidio venire iactat, quod affirmet claves, cum *Petro datae sunt*, datas fuisse (2) ecclesiae, cuius idem Petrus personam praeseferebat. Sed is auctor aut dissimulavit, aut non animadvertit quid sibi illis verbis Augustinus voluerit. Atque si paullulum, quo demum spectaret Augustini oratio, apostata considerasset, nisi tantum apud eum praeiudicata opinio valuisset, ut veritatis nullam habuisset rationem, numquam in tam absurdas, tamque alienas ab evangelii doctrina sententias sanctissimum, doctissimumque virum incidisse existimasset. Nam Augustinus, cum nomine ecclesiae acceptam a Petro clavium fuisse potestatem dixit, non eo dixit, quo acceptam revera ab eo, ut a capite ecclesiae, principeque apostolorum non fuisse arbitraretur; sed quo sciret, acceptam ab eo fuisse, ut ad nnius ecclesiae commodum, atque utilitatem referretur. Quare, propter ecclesiam, clavium potestatem fuisse concessam Petro et capiti, et principi, exque ipso in apostolos, reliquamque ecclesiam manasse, statuit. Neque me movet, quod idem adiungit Augustinus, gessisse Petrum *figuram ecclesiae*. Non enim eam *figuram* ges-

(1) Hieronym. *epist.* XIV. *al.* LVII. *ad Damasum pag.* 19. *tom. eodem.* „ Quoniam vetusto oriens inter se populorum furore collisus indiscissam Domini tunicam et desuper textam minutatim per frusta discerpit, et Christi vineam exterminant vulpes, ut inter lacus contritos, qui aquam non habent, difficile, ubi fons signatus, et hortus ille conclusus sit, possit intelligi; ideo mihi cathedram Petri, et fidem apostolico ore laudatam censui consulendam, inde nunc meae animae postulans cibum, unde olim Christi vestimenta suscepi... Apud vos solos incorrupta patrum servatur haereditas. Quamquam tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas. Ego nullum praemium, nisi Christum sequens, beatitudini tuae, idest cathedrae Petri communione consocior. Super ILLAM PETRAM AEDIFICATAM ECCLESIAM SCIO. Quicumque tecum non colligit, spargit."

(2) Spalat. *ibid.* §. XII. *seqq. pag.* 24. *seq.* Laudat autem Augustini, ut vocat, de *agone christiano* librum, qui liber non est Augustini, *cap.* XXX., *et librum tertium de baptismo contra Donatist. cap.* VII., *et tract.* L. *in Iohan.*, *et sermonem* XIII. *de verbis Domini*, *et librum* L. *Homiliar hom.* XLIII., *et enarrat. in ps.* CXLII.

sisse Petrum aut casu quodam, aut quasi ceteris par potestate, atque dignitate esset; sed gessisse, testatur, ut principem, qui excellenti quodam, atque singulari modo ecclesiam exhiberet; idque iam non meo arbitratu, sed Augustini auctoritate, testimonioque fretus dico (1).

Nam quae mox Spalatensis concludit, iisdem sunt in erratis fere atque illa superiora. Ea enim sumit ad concludendum, quibus concessis, nihilo secius, quod vult, effici nullo modo possit (2). *Augustinus*, inquit, *apostolos summos* (3) *arietes*, *gregis pastores*, *praecipua pastoris membra*, *ducesque ovium appellat*. Quis negat? *Apostolorum igitur par honor*, *auctoritasque fuit*. Id vero quem sibi umquam concessurum censet? Nam si Augustinus apostolos cum apostolis contulisset, consequens id esse, quod Spalatensis conficere conatur, etsi essent qui inficiarentur, tamen ipse, si minus facile, at aegre saltem fortasse paterer. Cum autem non apostolos cum apostolis, sed apostolos cum grege contulerit, ita ut, huius quidem comparatione, esse eos et *summos arietes*, et *gregis pastores*, et *praecipua pastoris membra*, et *ovium duces* dixerit, quemadmodum aequalitas illa non potestatis solum, sed etiam dignitatis, his rebus sumtis, effici, concludique possit, nullo modo prorsus intelligo. Nec vero quidquam impedit, quin summi pastores supremum aliquem ducem habeant, qui eos, ut illi ceteros, moderetur. Quid? annon patres (4) episcopos quosque summos ecclesiae sacerdotes vocant? At hi parem esse eorum honorem, ac potestatem non modo non dicunt, sed etiam (5) vehementer negant. Nihil est igitur caussae, quamob-

(1) Augustinus *in ps.* CVIII. *num.* I. *p.* 911. t. IV. *opp. edit. antuerp. Clerici an.* 1700. „ Quaedam dicuntur, quae ad apostolorum Petrum proprie pertinere „ videantur, nec tamen habent illustrem intellectum, „ nisi cum referuntur ad ecclesiam, cuius ille agnoscitur in figura gestasse personam PROPTER PRIMATUM, „ QUEM IN DISCIPULIS HABUIT, sicuti est, *tibi dabo claves* „ *regni caelorum*, et si qua huiusmodi „. *Et tract.* CXXIV. *in Iohann. num.* V. *pag.* 599. *tom.* III. *p.* II. *opp.* „ Ecclesiae Petrus apostolus PROPTER APOSTOLATUS SUI PRINCIPATUM gerebat figurata generalitate personam. Quod „ enim ad ipsum proprie pertinet, natura unus homo „ erat, gratia unus christianus, ABUNDANTIORE GRATIA „ UNUS IDEMQUE PRIMUS APOSTOLUS.

(2) Spalat. *Ibid.* §. XIII. *pag.* 25.

(3) Augustinus *serm.* CXXV. *al. homil.* XLIII. *lib.* L. *homiliar. cap.* VI. *pagin.* 459. *tom.* V. *opp. edit. antuerp. an.* 1700.

(4) Confer quae scripsi *tom.* IV. *huius operis p.* 259. *not.* 4.

(5) Augustinus *lib.* I. *contra duas epistolas pelagianorum cap.* I. *pag.* 272. *tom.* X. *opp. edit. antuerp. an.* 1700. ad Bonifacium pontificem max. scribens, „ Non dedignaris, inquit, qui non alta sapis, quamvis altius „ praesideas, esse amicus humilium, et amorem rependere impensum „. *Et pag.* 273. „ Cum vero „ (haeretici) non desinant fremere ad dominici gregis caulas, atque ad diripiendas tanto pretio redemtas oves aditus undecumque rimari, communisque „ sit omnibus nobis, qui fungimur episcopatus officio,

rem quisquam, apostolorum nullum omnino fuisse apostolum ducem, ac principem, arbitretur (1).

Venio ad Christi vicarios, in quibus Spalatensis (2) Spiritum sanctum paracletum in primis numerat. Qua sane re nihil fingi potest absurdius. Quis enim tam est insanus, ut eum Spiritum, cuius eamdem esse naturam ac Patris Filiique confiteantur, *vicarium* esse Christi defendat? *Vicarium* enim potestatem obtinere, nisi qui est inferior, nullo modo (3) potest. Itaque Spalatensis apostata, dum Petri principatum oppugnat, in errorem incidit macedonianorum. Nam quod Christus promiserat futurum, ut *nomine* (4) *suo* a Patre Spiritus mitteretur, Spiritum quidem sanctum afflatu suo apostolos docuisse, confirmasse in fide, incendisseque, ut verae religionis caussam, defensionemque susciperent, demonstrat; vicarium autem fuisse Christi, non item. At Tertullianus *vicariae* (5) Christi potestatis meminit. Fateor. Sed quam multi sunt, qui eum minus recte de Trinitatis (6) dogmate scripsisse censeant? Fuit item gravissimus Tertulliani de Paracleto Montano error, postquam ad haeresim accessit cataphrygarum. Postremo *vicariae potestatis* vocibus non eo est usus Tertullianus, quo Spiritum sanctum inferiorem Patre, Filioque potestate, atque natura esse, vicesque agere Christi; sed quo missum a Filio, a quo etiam procedit, apostolis, quae a Christo didicerant (7),

„ quamvis ipse in ea praeemineam celsiore fastigio, specula pastoralis; facio quod possum etc. „ Consule Nicolai Coeffetau ord. praed., *pro sacra monarch. eccl. advers. republ. Marci Anton. de Dom. discuss. lib. I. cap. III. pag.* 65. *seq. edit. paris. an.* 1623.

(1) Multa ibid. Spalatensis de Chrysostomo, de Ambrosio episcopo mediolanensi, deque Theophylacto turbat. Quum enim Ambrosius in secundo de Spiritu sancto *libro cap.* XIII. *pag.* 62. *edit. venetae an.* 1751. *tom.* IV. scripsisset, *unam gratiam fuisse in his, quos Spiritus sanctus elegerat, nec Paulum fuisse inferiorem Petro, quamvis Petrus ecclesiae fundamentum, et Paulus sapiens architectus fuerit,* et Chrysostomus *in cap.* II. *epist. ad galatas pag.* 684. *tom.* X. *app. edit. paris. monach. s. Mauri, nihil opus Paulum habuisse Petro, sed honore illi fuisse parem* dixisset, inde Spalatensis concludi putavit posse, non fuisse apostolis a Christo antelatum Petrum. At hi patres non de ratione regiminis agunt, sed de munere apostolatus, ut paullo ante vidimus. Itaque non est, cur in eorum locis explicandis diutius esse operam consumendam putem. Multo enim sunt clariora eorum, quae supra descripsi testimonia de praecipua auctoritate Petri, quam ut obscurari implicarique Spalatensis fallaciis, artibusque possint.

(2) Spalatensis *ibid. cap.* IV. §. I. *pag.* 32. *seqq*

(3) Confer Coeffetau *l. indic. discuss. c.* IV. *p.* 66. *seqq.*

(4) Iohann. *cap.* XIV. *evang. v.* 26.

(5) *Lib. de praescription. cap.* XIII. *pag.* 207. *edit. an.* 1676.

(6) Consule Petavium *lib.* I. *de Trinit. cap.* V. *p.* 24. *tom.* II. *theologicor. dogmatum edit. paris.*, et Coeffetau *ibid. pag.* 66.

(7) Tertull. *lib. de praescript. cap.* XIII. *pag.* 207. *edit. opp. paris. an.* 1675. „ Sedisse *dicit* Filium ad dexteram Patris, misisseque vicariam vim Spiritus sancti, „ qui credentes agat „. *Et lib. de velandis virginibus cap.* I. *pag.* 173. *edit. eiusd.* „ Propterea paracletum „ misit Dominus, ut quoniam humana mediocritas „ omnia semel capere non poterat, paulatim dirigeretur, et ordinaretur, et ad perfectum perduceretur „ disciplina ab illo vicario Domini Spiritu sancto. „ *Adhuc,* inquit, *multa habeo loqui vobis, sed nondum „ potestis ea baiulare. Cum venerit ille Spiritus veritatis, „ deducet vos in omnem veritatem, et supervenientia re-*

explanasse, eosque incitasse, ut magno, excelsoque animo essent,

„ *nunciabit vobis* „. Haec ille. Ex quibus facile intelligitur, non *proprie* quidem, sed *latiore* quodam sensu fuisse ab eo *vicarium Domini* vocatum Spiritum. Nam eo Spiritum sanctum in homines beneficia contulisse ostendit, quae a Deo quidem concedi possint, a re autem creata non possint. Ac Spiritum quidem sanctum Deum esse eadem ac Patrem, Filiumque potestate praeditum, ille ipse est testis Tertullianus cum aliis pluribus in locis, quos describit Maranus congregationis s. Mauri monachus in eo *opere*, quod inscribitur, *Divinitas Domini nostri Iesu Christi manifesta in scripturis, et traditione, lib.* IV. *cap.* XI. *pag.* 442. *edit. paris. an.* 1746., tum *capit. in primis* II. *libri contra Praxeam pag.* 501. *edit. eiusd. opp. Tertull.* quo in loco, „ Salva, *inquit*, praescriptione, utique tamen propter „ instructionem, et munitionem quorumdam dandus „ est etiam retractatibus locus, vel ne videatur una- „ quaeque perversitas non examinata, sed praeiudi- „ cata damnari, maxime haec, quae se existimat me- „ ram veritatem possidere, dum unicum Deum non „ alias putat credendum, quam si ipsum eumdemque „ et Patrem, Filium, et Spiritum sanctum dicat. Quasi „ non sic quoque unus sit omnia, dum ex uno omnia „ per SUBSTANTIAE scilicet UNITATEM, et nihilominus cu- „ stodiatur oeconomiae sacramentum, quae UNITATEM „ in TRINITATEM disponit, tres dirigens Patrem, et Fi- „ lium, et Spiritum sanctum: tres autem NON STATU, „ sed gradu, NEC SUBSTANTIA, sed forma (hoc est per- „ sona), NEC POTESTATE, sed specie „. Unius igitur eiusdemque naturae, ac potestatis, et status Tertullianus esse fatetur Patrem, Verbum, et Spiritum sanctum. Immo vero, cum esse christianorum aliquos videret, qui quaererent, quo tandem modo tres sint personae sine divisione naturae, statim addidit: „ Quomodo „ autem numerum sine divisione patiuntur, proceden- „ tes retractatus demonstrabunt. Simplices enim quip- „ pe ne dixerim imprudentes.... non intelligentes „ UNICUM quidem, sed cum sua oeconomia esse cre- „ dendum, expavescunt ad oeconomiam. Numerum, „ et dispositionem TRINITATIS divisionem praesumunt „ UNITATIS, quando UNITAS ex semetipsa derivans TRINI- „ TATEM, non destruatur ab illa, sed administretur. „ Itaque duos, et tres iam iactitant a nobis praedica- „ ri, se vero unius Dei cultores praesumunt, quasi non „ et UNITAS irrationaliter collecta haeresim faciat, TRI- „ NITAS RATIONALITER EXPENSA VERITATEM CONSTITUAT. „ Monarchiam, inquiunt, tenemus... sed monarchiam „ sonare student latini, oeconomiam intelligere nolunt „ etiam graeci. At ego, si utriusque linguae praecerpsi, „ monarchiam nihil aliud significare scio, quam sin- „ gulare, et unicum imperium, non tamen praescri- „ bere monarchiam, ideo quia unius sit, eum cuius „ sit, aut filium non habere, aut ipsum se sibi filium „ fecisse, aut monarchiam suam non per quos velit „ administrare „. *Cap.* III. *pag.* 502. „ Quale est, ut „ Deus divisionem, et dispersionem pati videatur in „ Filio, et in Spiritu sancto secundum, et tertium (*non* „ *ratione scilicet honoris, aut potestatis, sed ordine pro-* „ *cessionis*) sortitis locum tam consortibus substantiae „ Patris?... „ *Cap.* IV. *pag.* 502. „ Ceterum qui Fi- „ lium non aliunde deduco, sed de substantia Patris, „ nihil facientem sine Patris voluntate, omnem a Pa- „ tre consecutum potestatem, quomodo possum de „ fide destruere monarchiam?... Hoc mihi et in ter- „ tium gradum dictum sit, qui Spiritum non aliunde „ puto, quam a Patre per Filium „. Hactenus ille. Iam vero, qui sic de Spiritu sancto agit, ut hunc eiusdem esse ac Patrem, Filiumque potestatis palam testetur, is ne non eiusdem Spiritus eam potestatem, de qua scribit, esse, sed *vicariam* Filii affirmasset? Credat id quidem oppugnator principatus Petri apostata Spalatensis, non ego. *Vicariam* ergo Tertullianus Spiritus sancti *potestatem* dixit, quod missus et nomine Filii, et a Filio, ut est in evangelio, Spiritus fuerit, cuius Spiritus tamen eadem ipsa est ac Patris, *et Filii potestas, atque substantia.* Confer Nicolaum le Nourry monachum Benedictinum sancti Mauri *tom.* II. *apparat. in biblioth. ss. pp. dissertat.* IV. *in Tertull. cap.* VIII. *art.* III. *et* IV. *pag.* 1295. *seq. edit. paris. ann.* 1715., et si licet, Georgium Bullum hominem de anglorum episcopalium secta, *defens. fidei nicaenae sect.* IV. *capit.* IV. *pag.* 250. *seq. edit. opp. londin. an.* 1703. Quid autem hac vicarii appellatione sibi Spalatensis velit, assequi nullo modo possum. An quia Spiritus *vicarius* est Domini appellatus a Tertulliano, idcirco in Petrum *vicarii* Christi nomen competere non potest? Non arbitror. Nam Spalatensis apostata apostolos item fuisse *vicarios* Christi censet §. III. *eiusd. cap. pag.* 33. Quin etiam Tertullianus, quem idem laudat, prophetas Dei vicarios fuisse scribit. *Lib.* IV. *adv. Marcion. cap.* XXXV. *pag.* 651. *edit. venetae an.* 1744. Quid ergo est, quod Petro vicarii Christi et nomen, et dignitatem adimendam Spalatensis putaret? At non repugnare se dicit, quin Petrus *vicarius* appelletur, modo ne quid ei tributum singulare atque eximium catholici arbitrentur. Quasi vero nulla poni diversitas possit vicariorum. Itaque erit Spiritus sanctus, Spalatensi teste, aequalis apostolis, quod ut ille, ita hi vocentur *vicarii* a Tertulliano. Minime vero, inquit. Nam se Petro ampliorem dignitatem ab se adimi, quo nihil ei plus fuerit datum a Christo in caelum ascensuro, cum apostolis ecclesiam commendasset. Ridiculum! Quis enim revocata idcirco a Christo, atque adempta Petro fuisse putet, quae illi ante singularia data fuerant? Neque vero necesse erat, ut quae semel, aut bis promissa, concessa, tradita Petro erant, eadem semper a Christo repeterentur. At dixerat ille quidem Petro, *tu es Petrus, et super hanc petram etc. Pasce oves meas. Confirma fratres tuos etc.* Consule quae supra a libris Tertulliani descripsi *p.* 112. *not.* 2. *huius vol.*

utque in omnes regiones nunciandi evangelii caussa proficiscerentur, putaret. Breviter de auctore quaestionum (1) veteris, et novi testamenti dicam. Is Spiritum sanctum aequalem Filii scribit esse; *vicarium* autem nullo modo.

Sequitur de apostolis. Fuisse his a Christo commendatam ecclesiam, tam facile concedo, quam Ambrosius (2), Augustinus, ceterique patres, quos Spalatensis laudat, concesserunt. Sed non id quaerimus. Est enim omnis inter nos, atque adversarium de auctoritate eorumdem apostolorum, par ne omnium, an alicuius maior fuerit, quaestio. Nos scriptoribus sacris, nostrisque maioribus (3) assentimur, qui praecipuam fuisse Petri dignitatem, atque potestatem confirmant. Contra vero Spalatensis negare id quidem, suo arbitratu, potuit; sacrorum autem bibliorum, patrumque locis ostendere numquam potuit.

Quod mox Spalatensis addit, apostolos fuisse, auctore Paulo,

(1) Auctor *quaest. veteris, et novi testam. quaest.* XCIII. *ex novo p.* 69. *append. tom.* III. *opp. s. Augustini edit. an.* 1700. „ Ideo cum venturum (Spiritum) promittit, „ dicit: *vos videbitis eum, quia apud vos manebit, et in* „ *vobis erit*, ut securi essent apostoli, quia post ascen„ sionem Domini non minorem, aut degenerem ad „ tuitionem habituri essent pastorem, aut regem etc. „ Haec ubi Spalatensis attulit, quae suae illim sententiam evertunt, statim addidit: Sed nostri monarchici volunt, hunc pastorem, et regem, seu proregem fuisse Petrum „. Ita ne vero? *Spiritum ergo sanctum proregem* Spalatensis fecit. Quae autem est, nisi haec *blasphemia* est? Ac recte sane Coeffeteau *ibid. pag.* 69. „ Nos, *inquit*, magnum „ illum pastorem, nec Christi inferiorem suscipimus „ Spiritum sanctum, qui ecclesiam excellentissimo quo„ dam modo, sed eo invisibili, et interno dirigat, do„ ceat, et instituat: Petrum vero Christi vicarium *ordi*„ *nario*, hoc est Domino suo longe inferiorem, qui ei „ in aspectabili monarchia ecclesiae operam suam *vi*„ *cariam commiserit* „. Miror autem Spalatensem, qui locum auctoris quaestionum, qui ad rem minime pertineret, attulerit, non vidisse illum tam clarum, tamque perspicuum, qui est de principatu, excellentique auctoritate Petri, enim caussa haec est omnis a nobis instituta quaestio. Scribit enim is auctor *quaest.* LXXV. *pag.* 64. hoc modo: „ Salvator cum pro se, et Petro „ didrachma dari iubet, pro omnibus exolvisse videtur, „ quia sicut in Salvatore erant omnes caussae magiste„ rii, ita et post Salvatorem in Petro omnes continen„ tur. Ipsum enim constituit esse caput eorum, ut pastor „ esset gregis dominici... Manifestum est, in Petro omnes „ contineri. Rogans enim pro Petro, pro omnibus ro„ gasse dignoscitur „. Denique quod ad vicarium Christi attinet, animadvertendum est, latam merito ab academia parisiensi censuram in Spalatensis *de Spiritu sancto vicario* propositionem fuisse, quae censura, ut est apud Coeffeteau *ibid. p.* 67. huiusmodi est: *Haec propositio est erronea, et periculosa, atque haeresim Macedonii expresse redolens in verbo vicarii proprie sum.*

(2) Augustin. *lib.* I. *contra Gaudentium donatistam cap.* XX. *num.* XXII. *pag.* 438. *t.* IX. *opp. edit. an.* 1700. Quod adiungit Spalatensis Ambrosium scripsisse, ab apostolis fuisse *aeque* repraesentatum Christum, falsum est. Nihil enim eiusmodi habet in *ps.* XXXVIII. Ambrosius. Namque hunc unum locum adversarius laudat. Sic autem habet Ambrosius *ibid. num.* XXVI. *pag.* 152. *tom.* II. *opp. edit. venet. an.* 1748. „ Videbis verum lumen aeter„ num, atque perpetuum sacerdotem, cuius hic ima„ gines videbas Petrum, Paulum, Iohannem, Iacobum, „ Matthaeum, Thomam „. Describit item Spalatensis Ambrosiastri locum e *commentariis in* I. *epist. ad rom. caput pagin.* 87. *tom.* IV. *opp. Ambrosii in append. edit. eiusd.*, quo quidem in loco apostoli Christi vicarii appellantur. Verum Spalatensis luculentissima, clarissimaque Ambrosii, Hilariique, Diaconi, quem Ambrosiastrum vocat, quae nos supra *p.* 116. *not.* 3. *et p.* 117. *not.* 1. attulimus, testimonia praeterit, eaque quae ad rem non pertinent, consectatur. Quis enim negat dici apostolos omnes vicarios Christi posse? De primatu ecclesiae nunc est quaestio, deque eo, qui ecclesiae caput, adeoque vicarius *proprie* Christi constitutus fuerit, ullus ne sit? qui sit? quid iuris obtinuerit?

(3) Vide quae scripsi supra *pag.* 111. *seq.*

legatos (1) *Christi*, non est ad rem. Non enim de apostolis, legati Christi servatoris fuerint nec ne quaerimus (ridiculum enim est quaerere id, quod certum, exploratumque esse confiteare), sed an ullus inter eos esset ceteris dignitate, auctoritateqne praestantior. Neque vero praestantiore quopiam constituto, notio tollitur legatorum. Quid enim obstat, quo minus in legatis unus aliquis reperiatur, qui pluribus rebus reliquis antecedat?

Sed Spalatensis ubi animadvertit cum veterum patrum sententia componi non posse suam, in mirificam sese latebram coniecit. Quod enim intelligeret, fore ut premeretur a nostris, quum ex eo caussas exquirerent, quamobrem Petrus vocatus ab antiquis princeps, immo vero, πρωτοκορυφαῖος *primus* apostolornm *princeps* esset; principem quidem fuisse persaepe appellatum Perum (2) dedit, monarcham autem ecclesiae, et apostolorum numquam. Quasi vero, qui princeps, aut *primus princeps* dicitur, idem dici monarcha non possit. Quamquam orthodoxorum, qui *absolutum*, ut aiunt, ecclesiae *monarcham* Petrum fuisse statuerit, inveniam omnino neminem. Nam quod proprium unius Christi (3) est, hoc in Petrum administrum, procuratorem, ac veluti prorcgem ecclesiae transferre velle, hominum esset non imperitorum modo, sed etiam haereticorum. Quare cum Petrum et *principem*, et *primum principem*, et *monarcham* dicimus, non eo dicimus, quo eum *absolutum* et *principem*, et *monarcham* fuisse, sed quo talcm principatum, talemqne monarchiam obtinuisse putemus, qualis cadere in ministrnm, et dispensatorem possit. At Paulus quoque coryphaeus (4), et princeps vocatur apostolorum. Quid, si etiam Iacobus, eiusque frater Iohannes? Assentior. Sed est hoc totum dissimiles. Ac de Paulo quidem mox videro: nunc de Iacobo, atqne Iohanne, verum breviter. Igitur (5) hos item, etsi perraro,

(1) Spalatensis *ibid. pag.* 34. §. VI. Consule s. Pauli *epist.* II. *ad corinth. cap.* V. v. 20., *et ad ephes. cap.* VI. v. 20.

(2) Marcus Antonius de Dominis *lib. de rep. eccles. cap.* V. *pag.* 36. *seq.* §. II. „ Hic titulus, *inquit*, prin„ cipis apostolorum, si monarcham inter ipsos, et verum „ cum iurisdictione primatum, ac superiorem denota„ ret, soli Petro tantus honos non esset deferendus. Nam „ et Paulum non raro eodem titulo praenotatum obser„ vamus etc.

(3) Confer quae scripsimus *p.* 13. *seq. huius vol.* Vide etiam Michaëlis Lequienii ord. praed. opus inscriptum: „ Stephani de Altimura ponticensis panoplia contra „ schisma graecorum „. *Prolusion. de ecclesiis catholicis et roman. appellatione* §. XXVI. *p.* 20. *seq. edit. paris. ann.* 1718.

(4) Spalatensis apostata *loc. indic.*

(5) Ac Marcus Antonius Spalatensis apostata tres tantum laudat, e quibus Iacobus, et Iohannes una cum Petro sunt πρῶτοι τῶν ἀποστόλων *primi apostolorum* (Confer Chrysost. *in epist. ad galat. cap.* I. *num.* 1. *tom.* X. *opp. edit. monach. s. Mauri curatae a Montfauco-*

atque a paucis, coryphaeos tamen vocatos fuisse invenio; petram autem, in qua sit fundata ecclesia, aut centrum unitatis, aut caput apostolorum, non item. Contra Petrus et fundamentum (1) et caput, et princeps, et primus princeps, et petra, (2) cum saepe, tum a multis est appellatus; quod certe non vocationis, et amoris praecipui solum, sed etiam iurisdictionis, ac potestatis est argumentum. Quemadmodum enim, non dicam constitui, sed fingi petra, et caput, et primus princeps, et unitatis ecclesiasticae centrum carens dignitate, potestate, iurisque dictione potest?

Iam de Ambrosii (3), atque Augustini (4) locis, quibus Spalatensis (5) abutitur, exposui supra quid sentiam. Itaque omittendos existimo, ne actum agam. Primatum vero ante confessionem obtinuisse in apostolorum collegio Petrum, numquam concedam. Manente namque in terris Christo, designatus quidem Petrus, ut ante docuimus, fuit; constitutus autem primas non fuit. Itaque primo loco numerari solebat, quod designatus, non quod constitutus caput atque primas esset. Praecipuae autem virtutis, qua valeret, caussa, fuisse Petrum principem appellatum neque Chrysostomus (6) dixit, neque ipse in animum inducam, ut credam. Eius namque virtutis caussa praestantior ceteris apostolis censeri Petrus fortasse poterat; petra autem, et fundamentum, et

no *pag.* 659.) aut *honoratiores in apostolis* (vide Augustinum in *cap.* II. *epist. ad galat. num.* XIII. *pag.* 690. *tom.* IV. *opp. edit. antuerp. monach. s. Mauri a Iohanne Clerico curatae an.* 1700.) aut *coryphaei* (consule Victorem antiochenum, qui post Chrysostomum vixit, in *cap.* XI. *evang. Marci tom.* IV. *bibliothecae patrum edit. lugdunen. an.* 1677. *pag.* 390.) appellantur.

(1) Vide quae scripsimus supra *pag.* 112. *seqq.*

(2) Ut mittam ceteros, de quibus supra demonstratum est, Gregorius nazianzenus *orat.* XXVI. *pag.* 453. *tom.* I. *opp. edit. an.* 1690. „ Vides, *inquit*, quemadmodum ex Christi discipulis, magnis utique omnibus, „ et excelsis, atque electione dignis ὁ μὲν πέτρα καλεῖται, καὶ τοὺς θεμελίους τῆς ἐκκλησίας „ πιστεύεται, *hic* (scilicet Petrus) *quidem petra vocetur, et in fidem recipiat ecclesiae fundamenta*, ille impensius ametur (nempe Iohannes) et supra pectus „ Christi requiescat, ac reliqui discipuli eos sibi praeferri aequo animo ferant „. En ut Petrum petram esse, inque fidem apostolos reliquos recipere, adeoque eis praeponi, Gregorius nazianzenus confiteatur.

(3) Confer quae scripsi supra *p.* 147. *not.* I. *seq.* *huius vol.* Vide etiam Coeffeteau *ibid. discuss. lib.* I. *cap.* V. *pag.* 78. *seq.*, qui priore loco fuisse ante memoratam confessionem numeratum ab evangelistis Petrum, ostendit, quia tunc, cum scribebant, Petrus principatum in universa ecclesia exercebat, nam in caelum iam Christus ascenderat; aut quia iam usque ab eo tempore, quo venit ad Christum Petrus, vocatus fuit ab eo Cephas, seu Petrus, designatusque proinde princeps apostolorum, additque: „ Cum igitur haec de mutando nomine pollicitatio velut quaedam prolusio esset ad futurum primatum Petri, quem iam animo concepisset, ac destinasset Christus, merito evangelista primum inter apostolos recensuit etc. „ Atque hoc modo intelligi nos quoque volumus, quae animadvertimus supra *pag.* 96. *seq. huius vol.* cum Ambrosii locum interpretaremur.

(4) Vide *pag.* 162. *huius vol. not.* 1.

(5) Spalat. *ibid.* §. IV. *pag.* 37.

(6) Non enim appellatum principem, aut priore loco numeratum solum, sed etiam constitutum a Christo administratorem, principemque dixit. Vide, quae supra disputavimus *pag.* 78. *seqq.*, *pag.* 111. *not.* 1., et *pag.* 116. *not.* 2.

caput, et pastor appellari non poterat. Ex qua re intelligitur, quam falsum sit, noluisse Christum, nt quisquam principatu in apostolorum collegio potiretur. Quemadmodum enim principem apostolorum Chrysostomus vocasset eum, cui negatum a Christo principatum nosset? Redeo ad Iohannem, et Iacobum. Hos quod acceptiores Christo fuerint propter virtutem, nominatos nonnunquam a patribus coryphaeos fuisse, facile patior. Nam princeps is etiam dici potest, qui aliqua ratione cetero antecedit. Quare Cicero et sui temporis philosophorum Cratippum, et in studiis doctrinae Demetrium principem appellavit. Quod si patres principem solum, idque perraro, ut Iohannem, atque Iacobum, ita etiam appellassent Petrum, movere nos scilicet, conturbareque, prolatis Chrysostomi, Victoris, et Augustini locis, Spalatensis posset. Sed cum Chrysostomus, Augustinus, Victor, omnium denique saeculorum orthodoxi scriptores, ut saepe alias dixi, omnes ad unum, idque multoties et primum principem, et caput, et petram, et fundamentum, et pastorem appellarint Petrum; Iohannem vero, atque Iacobum non appellarint: qni nobis a Spalatensi patrum loci obiiciuntur, tantum abest ut nos ab sententia deterreant, ut in ea potius confirmare videantur. Quae autem apostata de Petro aetate ceteris apostolis provectiore, ideoque principe appellato, turbat, quoniam confutata alio loco sunt (1), nihil moror. Eamdemque ob caussam, quae mox addit de Christi servatoris verbis, *tu es* (2) *Petrus etc.*, omittenda puto. Quo namque modo explicata a maioribus nostris fuerint, satis est a nobis diligenter, ut arbitror, demonstratum. Non sum nescius, fuisse aliquos, qui locum ex evangelio Iohannis, *pasce oves meas*, secus interdum, atque a nobis fieri soleat, interpretarentur. Sed hi eo ipso loco demonstrari praecipuam et dignitatem, et auctoritatem Petri, non solum non negarunt, sed etiam ostendi, efficique posse, iudicarunt. De clavibus hoc breve dico: traditas quidem earum omnibus apostolis fuisse potestatem a Christo, sed non

(1) Confer. *pag.* 78. *not.* 1. Quod si Iohannes chrysostomus Petrum et *primum vocatum* (vide supra *p.* 79.) et primogenitum (vide *p.* 111. *not.* 1.) vocavit, non dixit tamen ante Andream primum fuisse Petrum, qui Christum *sequeretur*, neque significavit, Petrum non fuisse constitutum petram, et principem, et caput Apostolorum a Christo, cum sint eius de praecipua auctoritate Petri luculentissima testimonia. Vide Coeffetau *l. c. pag.* 83. *seqq.*

(2) Spalat. *ibidem capit.* VI. *pag.* 43. *seqq.* Consule Coeffetau *dictum. capit.* VI. *lib.* I. *pag.* 97. *seqq.*

parem (1). Atque iniuria Spalatensis sui erroris testes Cyprianum, Hilarium, Gaudentium, Ambrosium (2), atque Augustinum (3) vocat. Neque ii nos sumus, qui ob dictum servatoris Christi *pasce* (4) *oves meas*, unum Petrum fuisse pastorem

(1) Recte eruditissimus praesul Nicolaus Coeffeteau ord. praed. *loc. citat. discuss. cap.* VII. *pag.* 146. „ Fatemur, *inquit*, ligandi solvendique plenissimam potestatem apostolis quoque fuisse concessam, ac commissam; sed pari auctoritate fuisse cum Petro, negamus. Neque vero umquam probaverit cuique eorum dictum, quod uni Petro dictum docet evangelium *tibi dabo claves regni caelorum*. Vertat se in omne latus, omnem moveat lapidem, nihil simile invenerit, adeoque frustra fuerit in eorum cum Petro aequalitate constituenda. Praeclare certe Ambrosius, *potestatem remittendorum peccatorum Petri haereditatem* (*lib.* I. *de poenit. cap.* III. *pag.* 505. *tom.* III. *opp. edit. venet. monach. s. Mauri an.* 1751.) vocat. Itaque nostra sententia est, speciali quadam, ac privata ratione promitti Petro procurationem clavium, haud solum cum amplitudine potestatis ligandi, atque solvendi, hoc enim et ad apostolos spectat, sed etiam cum titulo, ac dignitate capitis, ut quaedam eius imperii vis etiam in reliquos apostolos transfundatur, sed quam nonnisi ordine quodam, ac relatione ad Petrum unitatis ecclesiasticae fontem a Christo constitutum nanciscantur „. Confer etiam, quae mox ibidem addit e patribus Coeffetau, et quae nos supra descripsimus Tertulliani *p.* 53. *seq.*, Cypriani *pag.* 113., et aliorum patrum *ibid. seqq. huius vol.* testimonia.

(2) Vide horum patrum, quos supra descripsimus, locos *pag.* 113. *seqq.*

(3) Consule locos Tertulliani, quos descripsi *pag.* 53. *seq. huius volum.*, quibus quidem in locis, etsi haeresum auctor montanistarum, Petro tamen *potestatem clavium fuisse emancipatam* scribit; at *pag.* 112. *not.* 2. ubi Petrum *claves regni caelorum consequutum* fuisse testatur: Origenis *tom.* XIII. in Matthaeum *p.* 70. *num.* XXXI. ubi, „ Quoniam, *inquit*, prae iis, qui ter arguerunt, peculiare aliquid Petro, et qui ter fratres arguerunt, commune aliquid dictum sit, privatim illud Petro attributum est, *dabo tibi claves regni caelorum*, priusquam illud, *quaecumque alligaveritis super terram etc.* At sane si evangelica scripta animum diligenter appellamus, ibi magnum invenimus discrimen, et excellentiam eorum, quae Petro, prae iis, quae aliis dicta sunt, etiam in iis rebus, quae Petrum inter, eosque, qui ter fratres obiurgaverunt, communes esse videntur. Nec enim exigua differentia est, claves non unius caeli Petrum, sed plurimorum accepisse, et quaecumque super terram alligaverit, non in uno caelo, sed in omnibus ligata esse, quae pluribus aliis, qui super terram et alligant, et solvunt, ita ut haec alligata, et soluta sint, non in caelis, sicut Petro concessum est, sed in uno caelo „. Cypriani item, quos supra protulimus *pag.* 113. *not.* 1. Idem Cyprianus *lib. de unitate eccles. pag.* 106. *edit. oxon. an.* 1682. „ Loquitur, *inquit*, Dominus ad Petrum: *ego tibi dico, quia tu es Petrus, et super istam petram aedificabo ecclesiam meam, et portae inferorum non vincent eam, et tibi dabo claves regni caelorum, et quae ligaveris super terram, erunt ligata et in caelis, et quaecumque solveris super terram, erunt soluta in caelis.* Et iterum eidem post resurrectionem suam dicit: *Pasce oves meas.* Super unum aedificat ecclesiam suam, et quamvis apostolis omnibus parem potestatem tribuat, et dicat, *sicut misit me Pater, et ego mitto vos, accipite Spiritum sanctum, si cui remiseritis peccata, remittentur illi, si cui tenueritis, tenebuntur*, tamen ut unitatem manifestaret, unitatis eiusdem originem ab uno incipientem sua auctoritate disposuit „. Quo ex loco cognosci facile potest, Cyprianum, qui pari honore apostolatus ornatos omnes fuisse apostolos defendit, nihilo secius affirmare, manere se in priore sententia, et super unum Petrum aedificatam fuisse ecclesiam, Petroque fuisse claves datas, creditamque curam pascendi gregis arbitraretur, quod ille constitutus caput, centrumque ecclesiasticae unitatis esset. Vide etiam testimonia Firmiliani, et Eusebii caesariensis *pag.* 113. *huius vol. not.* 1., Hilarii *ibid. et pag.* 114. *not.* 1., Gregorii nazianzeni, Basilii *pag.* 116. *seq. not.* 2., et *pag.* 167. *not.* 3., Cyrilli hierosolymitani *catech.* XII. *num.* XXVI. *pag.* 216. *edit. opp. parisiensis ann.* 1720., Gregorii nysseni *de castigatione tom.* II. *opp. edit. paris. an.* 1615. *pag.* 746. „ Nihil, *inquit*, falsi, aut mendacii scriptum est in evangeliis, neque Christi praedicatio exitum fallacem habet. Διὰ Πέτρου ἔδωκε τοῖς ἐπισκόποις τὴν κλεῖδα τῶν ἐπουρανίων τιμῶν. *Per Petrum dedit episcopis clavem caelestium honorum* „. Epiphanii, Chrysostomi, Ambrosii, Hieronymi, Ambrosiastri, Optati, Leonis, ceterorumque patrum, quorum verba descripsimus supra *p.* 116. *seqq.* Confer quae disputat Coeffetau *discuss. cap.* VII. *lib.* I. *pag.* 132. *seqq.*

(4) Vide locum Cypriani *notat. superiore*, et Ambrosii *p.* 148. *not.* 2. *huius vol.* Iohannes chrysostomus *homil.* LXXXVIII. *in evang. Iohann. cap.* XXI. *v.* 15. *num.* 1. *pag.* 525. *tom.* VIII. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri*,

creatum arbitremur. Pastorum quippe nomen in apostolos, inque eorum successores episcopos cadere commode posse, quis neget? Sed gradus quosdam esse constituendos pastorum, ita ut horum alii aliis sint excellentiores et honore, et potestate, confitendum est. Alioqui ne Christus quidem, qui sese in evangelio pastorem (1) vocat, suis esset apostolis, discipulisque praestantior. Quo quid dici potest obtusius? Cum igitur Christus et ovium, et agnorum pascendorum tribuerit potestatem Petro, ac pro eo oraverit, ut non deficeret (2) eius fides, et is aliquando conversus suos confirmaret fratres, idque nulli alteri apostolorum concesserit; argumento est, eorum, qui posteaquam in caelum Christus ascendit, functi pastorum officio sunt, principem, qui sub aspectum caderet, pastoremque fuisse Petrum. Quod si Basilius (3), Au-

„ Et cur aliis praetermissis, de his hunc alloquitur? „ Eximius erat inter apostolos, os discipulorum, et „ coetus illius caput. Ideo Paulus prae aliis hunc vi„ surus venit. Simul ostendens, ei oportere deinceps „ fidere, quasi abolita negatione, fratrum ei praefectu„ ram committit, neque negationem commemorat, „ vel exprobrat. Λέγει δέ, ὅτι εἰ φιλεῖς με, προΐσ„ τασο τῶν ἀδελφῶν. *Dicit autem, si amas me, fra„ trum praefecturam suscipe* „. Sexcenta eiusmodi patrum dicta proferre licet. Sed his tamen erimus brevitatis caussa, contenti.

(1) *Evang. Iohan. cap* x. v. 14.

(2) S. Leo *serm.* III. *cap.* III. *pag.* 10. *tom.* I. *opp. edit. rom. Cacciari ord. carmelit. viri clarissimi, et amici mei an.* 1753. „ Instante, *inquit*, passione sua Domi„ nus, quae discipulorum erat turbatura constantiam, „ Simoni inquit (*Luc. cap.* XXII. v. 23.): *Simon ecce „ Satan expostulavit vos, ut cerneret, sicut triticum. Ego „ autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu „ aliquando conversus confirma fratres tuos.* Commune „ erat omnibus apostolis periculum de tentatione for„ midinis, et divinae protectionis auxilio pariter in„ digebant, . . . et tamen specialis a Domino Petri cura „ suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, „ tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens „ principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium „ fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur „ auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tri„ buitur, per Petrum apostolis conferatur „. Iohannes chrysostomus *homilia* III. *in acta apostolorum num.* 3. *pag.* 26. *tom.* IX. *opp.* „ *Primus* (Petrus) *auctoritatem „ habet in negotio*, πρῶτος τοῦ πράγματος αὐθεν„ τεῖ, *aut cui omnes commissi fuissent*, ἅτε αὐτὸς πάν„ τας ἐγχειρισθείς. Huic enim Christus dixerat, „ *et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* „. Hunc Chrysostomi locum aut non vidit, aut consulto praetermisit Launoius *epist.* VI. *lib.* V. *ad Iacobum Bevilaquam pag.* 74. *tom.* V. *p.* II. *opp. edit. Colon. Allobrog. an.* 1731. Confer veterum testimonia, quae collegit Iosephus Augustinus Orsius *lib.* IV. *de auctoritat. rom. pont. cap.* III. *pag.* 364. *seqq. tom.* II.

(3) Basilius *const. monast. cap.* XXII. *num.* 4. *p.* 573 *tom.* II. *opp. edit. paris. Garnerii monachi congreg. s. Mauri.* „ Hoc ab ipso Christo edocemur, qui post se Pe„ trum ecclesiae suae pastorem constituit. *Petre*, enim „ inquit, *diligis me plus his? pasce oves meas.* Atque „ etiam omnibus futuris pastoribus, ac magistris eam„ dem potestatem tribuit. Et huius rei argumentum „ est, quod omnes perinde atque ille ligent, et sol„ vant „. Mirum ni Spalatensis abbates monachorum, de quibus eo in loco agit Basilius, aequare non solum episcopos sed etiam apostolos, et Petrum ipsum auctoritate, dignitateque, opponat. Igitur Basilius eamdem potestatem tribui omnibus pastoribus dicit, sed ita ut alius maiore, minore alius excelluisse, eamque post Christum fuisse in Petro praecipuam arbitratur. Confer quae scripsi supra *pagin.* 115. *not.* 2 *huius voluminis.* Iam plus millies dixi, quae fuerit Augustini de Petro sententia, in primisque *pag.* 117. *seq. huius vol.*, et *pag.* 142. *seq.* Quamobrem non est necesse, ut rursum, quae Spalatensis *ex enarrat. in ps.* LXIX., *et tract.* XLVI. et XLVII. *in Ioh. ex homil.*, *seu serm.*, *seu libro de pastoribus*, *e sermon.* L. *de verb. Domini*, *e serm.* XXIV. *de sanctis*, obiicit, esse iterum explicanda putem. Quod ipsum etiam est de Ambrosio dicendum, quamquam non Ambrosii, sed alterius cuiusquam est opusculum de *sacerdotum dignitate*, cuius caput secundum nobis est obiectum a Spalatensi. Neque mihi negotium exhibet, quod ex LXXXVII. homiliae Iohannis chrysostomi in Iohan. evang. opponit, cum, quae fuerit Chrysostomi eiusdem de Petro in eadem homilia sententia prolio

gustinus, Ambrosius, Gregorius, aliorum apostolorum nomine, accepisse Petrum pascendarum ovium auctoritatem scripserunt, non eo sane scripserunt, quo de gradu principis pastorum eum esse deiiciendum, sed quo ab ipso Petro principe in alios eam potestatem manasse, arbitrarentur.

Neque vero quidquam est caussae (1), quamobrem Christi verborum, quae scripta in evangelio Iohannis leguntur, (2) sese praesidio munitum putet. Quemadmodum enim τὸ *sicut misit me pater*, *et ego mitto vos*, efficere non potest, ut parem Christi, apostolorumque fuisse arbitremur aut honorem, aut potestatem, ita ne illud quidem potest, ut omnes apostolos omni genere dignitatis, auctoritatisque aequales fuisse confiteamur. Nam τοῦ καθὼς, hoc est τοῦ *sicut* non tam est pressa, tamque angusta significatio, ut nihil impar, nihilque inaequale, eodem etiam in genere, pati possit. Itaque etsi τὸ καθὼς, quod quidem possum, et vero debeo, concedam; manebit nihilo secius Patri praecipua in apostolorum collegio et pastoris, et capitis, et primi principis (3) auctoritas. Longe autem est levius, quod ex eo etiam evangelii loco (4), *euntes docete etc.* concludere se posse Spalatensis sperat. Non enim intelligo, cur esse eos, qui docent, pares honore, ac dignitate (5) oporteat. Estque generis eiusdem quod a Caelestini,

ante p. 170. animadverterim. Ac nihilo gravius est, quod affert ex Gregorii *l. i. indict.* ix. *ep.* xxiv. Confer *p.* 121. *not.* 4. *h. vol.* Vide quae egregie a Coeffetan disputantur *cap.* viii. *lib. i. pag.* 169. *monarch. eccles. catholicae adversus remp. Marci Antonii de Dominis edit paris. an.* 1623.

(1) *Spalat. ibid. cap.* viii. §. v. *pag.* 67.

(2) Iohann. evang. cap. xx. v. 21. Καθὼς ἀπέσταλκέ με ὁ πατὴρ, κἀγὼ πέμπω ὑμᾶς, *sicut misit, me Pater, et ego mitto vos.*

(3) Recte Coeffetan *ibid. cap.* viii. *pag.* 174. *seq.* „ Impiam, *inquit*, sententiam habet (Spalatensis in- „ terpretatio), quae nimirum decus, et ornamentum „ dignitatis Petri, ac magnificentiam Christi eos par- „ simonia imminuat, et Christum ipsum simplicitati „ Petrum illudentem inducat. Ad quid enim, ut di- „ cebamus, tot illae ceremoniae? Quorsum repetitae „ de amore, quo eum prosequeretur, interrogationes? „ Quorsum tam magna pompa iniunctum pascendarum „ ovium munus, si prae ceteris nil est ei tributum? „ Quam melius, et sapientius Chrysostomus *ho- „ mil.* xxxvii. *in Iohan.* (*nunc* lxxxviii. *n.* 2. *p.* 527) „ *t.* viii. *opp. edit. paris. monach. congregat. s. Maur.* „ Ἔτι οὖν μεγάλα αὐτῷ προεῖπε, καὶ τὴν οἰκουμένην ἐνεχείρισε, καὶ τὸ μαρτύριον προανεφώνησε, καὶ ἀγάπην ἐμαρτύρησε πλείονα τῶν „ ἄλλων, βουλόμενος καὶ τοῦτον λαβεῖν κοινωνόν φησιν· οὗτος δὲ τί; *Quia ergo magna ipsi* „ (Petro) *praedixerat*, *orbem commiserat*, *martyrium* „ *praenunciarat*, *maiorem*, *quam caeterorum*, *amorem eius* „ *indicaverat*, *volens Petrus hunc* (Iohannem) *consortem* „ *habere*, *dixit*: *hic autem quid?* Itaque magna erant, „ quae sibi tributa cognosceret Petrus, et horum quidem „ collegam, et socium habere cupiebat Iohannem. „ Non igitur, sententia Chrysostomi, par Iohannes Petro, et tamen in eorum quoque numero erat Iohan- „ nes, quibus dixerat Christus: *sicut misit me Pater, et* „ *ego mitto vos* „. Confer, quae idem Coeffetan persequitur *ibid. pag.* 175. *seqq.*

(4) *Matth. cap.* xxviii. v. 19. *Euntes docete omnes gentes etc.*

(5) Coeffetan *ibid. pag.* 175. „ Chrysostomi sententia, est Petri amplificata a Christo dignitas, cum ei „ dictum est, *pasce oves meas, pasce agnos meos*, ac exi- „ miae dignitatis et supra apostolatum facta est accessio

atque Chrysostomi sententia consequens (1) esse defendit. Illi namque, apostolos pastores, atque pontifices fuisse, statuunt; pares autem omni auctoritate, (2) dignitateque, non item. Quod addit, Petrum a Christo fortasse ovium domus Israel, quae perierant, non vero omnium christianorum constitutum fuisse pastorem (3), commenticium est, discrepatque a communi dogmate (4) catholicarum ecclesiarum. Falsum etiam illud est, quod paullo post adiungit, pati se illos non posse, qui Petro ceteros apostolos (5) ut oves fuisse commendatos arbitrarentur. Quid enim caussae est, cur principi apostolorum fuisse curam apostolorum demandatam negem? Neque vero, quia docendi a fratre apostoli non erant, ut qui accepissent doctrinam, atque disciplinam a Christo; idcirco (ut unitatis et caput, et centrum) colere Petrum, cumque eo coniuncti perpetuo manere, ac, ni mansissent, quod factum a confirmatis in gratia numquam fuisset, coerceri, redireque ad offi-

„ sio. Tergiversator Spalatensis, et urget hunc ipsum „ fecundissimum patrem de apostolis dixisse: *Cum essent* „ *orbis terrarum curam suscepturi, simul amplius esse non* „ *oportebat.* Respondeo primum ea verba *collective*, ut „ locus ostendit, non *distributive* accipienda esse. In„ telligit adversarius, quae velim. Erant non singuli „ totius orbis curam suscepturi, quamquam non ne„ gaverim ad eos quoque extraordinario iure hoc mu„ nus pertinuisse, sed, sortitione facta, erat quisque „ eorum in aliquam orbis terrae partem se daturus, „ ut scilicet *in omnem terram exiret sonus eorum etc.* Dein„ de loquitur Chrysostomus de munere praedicationis, „ consetque totum orbem subiectum apostolis promul„ gandi evangelii respectu, quod nimirum illis dictum „ sit, *euntes docete etc.* At de regimine ordinario, quo „ ecclesiam suam informasset Christus, non loquitur. „ Ad eamdem praedicationis vim respectans, dixit de „ Paulo magnus pater illum gubernasse τὴν οἰκουμέ„ νην ἅπασαν totum universum (*serm.* II. *de laud.* „ *Paul.*). . . Idem sanctissimus pater (*orat.* VI. *contra* „ *iudaeos*) Timotheo *orbem terrarum commissum pronun*„ *tiat, scilicet ex officio charitatis*, non ratione *potestatis*, „ *aut auctoritatis*, quam in totum orbem esset conse„ cutus. . . Hinc scilicet apostolus amplissima potestate „ ornavit Christus, sed ea, quod extra ordinem esset „ concessa, una cum illis interiit, ac finem invenit, „ parte tantum eius, ut explicabitur, ad episcopos de„ rivata. Petri vero auctoritas, quod ex ordine esset, „ ut fulciendae unitati non minus insecutoris saeculis, „ quam prioribus, necessaria foret, ad finem usque sae„ culi est duratura.

(1) Spalat. *ibid.* §. IV. *seq. pag.* 86. *seq.*

(2) S. Caelestinus I. p. m. *epistola ad concilium ephesinum tom.* I. *concil. edit. Hard. concil. eph. act.* II. *pag.* 1467. „ Haec ad omnes in commune Domini sa„ cerdotes mandatae praedicationis cura pervenit: hae„ reditario in hanc sollicitudinem iure constringimur „ quicumque per diversa terrarum, eorum vice, no„ men Domini praedicamus, dum illis dicitur: *Ite*, „ *docete omnes gentes.* Advertere debet vestra fraterni„ tas, quia accepimus generale mandatum. Omnes „ etiam nos id agere voluit, qui illis sic omnibus in „ commune mandavit officium. Necesse est, ut com„ petenter nostros sequamur auctores „. Haec de Caelestini verbis Spalatensis affert, cuius quidem Spalatensis, si vera est, atque recta argumentandi ratio, hoc efficiet: esse episcopos apostolis omni iure, ac potestate pastorali pares, propterea quod ab Caelestino cum apostolis comparentur. At non hoc uno Caelestini loco contentus esse debebat. Sunt enim eius pontificis, synodique, ad quem scribit, perspicua de Petri in apostolorum collegio principatu, praeclaraque testimonia: quae vide supra *pag.* 118. *not.* 1. *et* 2. Confer etiam, quae scribit Coeffetau *ibid. pag.* 174. De Chrysostomo paullo ante diximus. Consule *pag.* 78, *seq. huius voluminis, et pagin.* 115. *seq.*

(3) Spalat. *ibid.* §. V. *pag.* 87.

(4) Atque ad eum errorem refellendum satis erunt testimonia patrum, quae idem protulit §. II. pag. 85.

(5) Spalat. §. VI. *pag.* 87. Confer Coeffetau *loc. indic. pag.* 176., et quae nos supra ex Optati libris descripsimus *pag.* 116. *not.* 4.

cium non (1) debeant. Redargutum porro a Paulo fuisse Petrum, facile patior. Verum cuiusmodi haec reprehensio fuerit, satis constat. Ad rem namque, ut supra est demonstratum (2), non pertinet. Mitto, quae profert Augustini verba de apostolis (3), qui pastores, et oves, pastores quidem aliorum christianorum, oves autem Christi essent. Id enim non impedit, quo minus, qui praecipuus Christi in terris minister, et princeps apostolorum constitutus fuit, idem Christi ipsius nomine apostolis, ut caput, centrumque unitatis, praeesset.

Est autem illud certissimum, Petro fuisse pascendarum ovium potestatem datam, etsi apostoli omnes constituti essent pastores ecclesiarum. Sed rationes eius rei, caussaeque, quas Spalatensis (4) adducit, neque solae sunt, neque ita ab eo explicatae, ut patres, quibus se patronis gloriari dicit, voluerunt. Non enim *vinculum collegii apostolici* Hieronymus, et Optatus (5) solum, neque solum *figuram ecclesiae, pastorumque* (6) Ambrosius, atque Augustinus, neque solum pastorem ovium, quae perierant, domus Israel, Cyprianus vocavit Petrum (7), neque solum *trinam Petri negationem trina Christi promissione delendam* Nazianzenus (8), Chrysostomus, Augustinus (9) Cyrillusque alexandrinus dixerunt; neque solum ob provectiorem aetatem singularem Petrum obtinuisse administrandae ecclesiae, oviumque pascendarum curam, Leo (10), et Nicolaus pontifices putaverunt; verum etiam perplura alia decora addiderunt, ex quibus praecipuam et dignitatem, et potestatem fuisse eidem apostolo a Christo concessam, intelligeretur. Quod Spalatensis scribit (11), nihil

(1) Consule Coeffetae *ibid.* et Natalem Alexandrum *dissert.* IV. *saec.* I. *pag.* 90. *tom.* III. *hist. eccl. edit. luc. an.* 1749.

(2) *Pag.* 97. *seq. et pag.* 83. *seqq.*

(3) E *serm.* L. *de verbis Domini*, (*nunc serm.* CXXXVIII. *cap.* IV. *et* V. *pag.* 468. *edit. an.* 1700. *tom.* V.). At in hoc etiam sermone singulare quidpiam tribuere videtur Augustinus Petro. Hunc enim priore loco, *alios* deinde *confuse* commemorat. Similia habet *lib. de pastoribus, seu serm.* XLVI. *cap.* XIII. *pag.* 168.

(4) Spalat. *ibid.* §. VIII. *pag.* 89.

(5) Confer quae supra descripsimus ex Optati libris *pag.* 117. *not.* 3., et Hieronymi *pag.* 118. *not.* 4. *huius volum.*

(6) Vide Ambrosii testimonia supra *pag.* 116. *not.* 3., et Augustini *pag.* 117. *not.* 2. *et pag.* 162. *huius vol.*

(7) Confer Cypriani locos supra descriptos *p.* 113. *huius vol. not.* 1.

(8) Consule Nazianzeni testimonium *pag.* 187. *huius vol. not.* 2., et Chrysostomi locos *pag.* 77. *seqq. et pag.* 116. *not.* 1.

(9) Vide Cyrilli alexandrini, et Augustini locos supra descriptos *pag.* 117. *seqq.*, et *pag.* 162. *seq. huius volum.*

(10) De Leone consulenda quae scripsimus *p.* 118. *huius volum. not.* 2.

(11) Spalat. §. XIV. *pag.* 93. Sed non animadvertit, distinctiones eiusmodi adhibendas esse, quod ita loci patrum postulent. Quis enim tam est insanus, ut invidiam creare patribus audeat, defendatque explicari

se distinctiones catholicorum morari, inane est. Non enim nobis, quid ille moretur, sed quid scriptura, patresque postulent, curae est. Atque hoc illi certe ostendendum erat, *distinctiones*, quibus uti scriptores catholici consuessent, componi cum scripturarum, patrumque verbis nequire. Quod cum aut non fecerit, aut minus candide, recteque fecerit; contemni quidem debet, audiri autem non debet. Nec vero quod variis interdum modis locum aliquem scripturarum interpretati patres fuerint, concludendum continuo est, eum argumenti loco non esse habendum. Cum enim varios sensus *admittere* idem locus scripturarum potest, tum unus eorum sensum alterum non evertit, quem iidem patres et constanter, et saepissime dixerint esse retinendum. Atque si cui umquam, ei certe loco id competit, quem nobis opponere Spalatensis non dubitat. Iam de graecis (1) Origene, Eusebio, Basilio, Nazianzeno, Epiphanio, Cyrillo, Chrysostomo, Damasceno, deque latinis Cypriano, Ambrosio, Optato, Hieronymo, Augustino, Leone, Gregorio, Beda, quid de Petri principatu senserint, tam est multis demonstratum, ut nihil supra desiderari posse videatur. Unus restat Bernardus (2), cuius item aptari sententia decretis aristocraticorum nullo modo potest. Nam de Arnobio (3) quid dicam, quem neque auctorem operis in psalmos esse, neque si esset, a nobis dissidere constat? Iam vero nihil statuisse patres, quod pugnare cum novi testamenti libris videatur, facile patior. Primatum autem Petri cum novi testamenti libris pugnare, id vero vehementer nego. Nam quae adducit ex evangeliis (4), ex-

eorum testimonia nullo modo posse, fuisseque loquutus pugnantia? Siquas ergo distinctionum nostri adhibuerunt, eas quidem nisas iis sanctorum patrum locis sunt, in quibus Petrum ceterorum apostolorum caput, principemque fuisse, ut supra demonstratum est, affirmarunt.

(1) Vide *pag.* 126. *seqq. huius vol.*

(2) Huius praeter ceteros insignis est in secundo de consideratione *libro, cap.* VII. *pag.* 422. *vol.* I. *edit. paris. monach. congreg. s. Mauri an.* 1690; locus, „ *Pasce oves meas*, quas? *inquit*, illius vel illius populos civitatis, aut regionis, aut certi regni? *Oves meas*, „ inquit, cui non planum non designasse aliquas, sed „ adsignasse omnes? Nihil excipitur, ubi distinguitur „ nihil. Et forte praesentes ceteri condiscipuli erant, „ cum committens uni, unitatem omnibus commendaret in uno grege, et in uno pastore, secundum „ illud, *una est columba mea, perfecta mea*. Ubi unitas, ibi perfectio. Reliqui numeri perfectionem non „ habent, sed divisionem recedentes ab unitate, inde „ est, quod alii singuli singulas sortiti sunt plebes „ scientes sacramentum. Denique Iacobus, qui videbatur columna ecclesiae, una contentus est Hierosolyma, Petro universitatem cedens „. Vide Coeffeteau *ibid. pag.* 176.

(3) *In ps.* CXXXVIII. *pag.* 320. *tom.* VIII. *biblioth. patrum edit. lugdun.* Iam quam parum Arnobium sibi esse consentientem Spalatensis confideret, ostendit, *lib.* I. *cap.* X. *pag.* 116. Nam etsi non sibi valde repugnare scribit, tamen parum se eius auctoritate moveri autumat.

(4) Adducit Spalatensis *cap.* XI. *lib.* I. *de republica* §. X. *et* XI. *pag* 123. locos *ex evang. Matthaei cap.* XXVII. *v.* 56., quo quidem in loco mater filiorum Zebedaei,

que actis, epistolisque apostolorum, aut ad institutum non spectant, aut si spectant, confirmant ea sane, non tollunt principatum Petri. Qua deinde fronte Spalatensis scribit, in ea fuisse Cyprianum, Ambrosium, Augustinum, aliosque patres opinione, ut eumdem principatum removendum arbitrarentur? Quorum testimonia tam esse perspicua ostendimus, ut nulla tergiversatione obscurari, implicarique posse videantur. Illud autem perridiculum est, quod paullo post Spalatensis opponit, fuisse a Paulo (1) in litteris ad corinthios, et ab Ignatio martyre in epistola ad philadelphienses aristocratiae mentionem factam. Nempe id

quae e longe staret cum ceteris mulieribus, Christumque cruci adfixum cerneret, memoratur; et ex *cap.* xx. v. 20. *seq.*, ubi dicitur petiisse eam a Christo, ut alter filiorum suorum ad dexteram Christi, alter ad sinistram sederet, Iesum vero, ad Deum Patrem id pertinere, respondisse: *et ex cap.* xviii. v. 1. *seqq.*, qui locus sic habet: „ In illa hora accesserunt discipuli ad „ Iesum dicentes, quis putas maior est in regno caelorum? Et advocans Iesus parvulum, statuit eum in „ medio eorum, et dixit: amen dico vobis, nisi conversi fueritis, et efficiamini sicut parvuli, non intrabitis in regnum caelorum. Quicumque ergo humiliaverit se sicut parvulus iste, hic est maior in „ regno caelorum „. *Et ex Marci cap.* ix. v. 34., ubi sic habetur: „ Residens vocavit duodecim, et ait illis: „ si quis vult primus esse, erit omnium novissimus, „ et omnium minister „: et *c.* x. v. 35., quo in loco de Zebedaei filiis, quorum alter ad dexteram, alter ad sinistram Christi sedere cuperet, agitur. Et v. 41. *seqq.* quibus quidem versibus haec continentur: „ Et „ audientes decem coeperunt indignari de Iacobo, et „ Iohanne. Iesus autem vocans eos, ait illis: scitis, „ quia hi, qui videntur principari gentibus, dominentur „ eis, et principes eorum potestatem habent ipsorum. „ Non ita est autem in vobis; sed quicumque voluerit „ fieri maior, erit vester minister, et quicumque voluerit in vobis primus esse, erit omnium servus. Nam „ et Filius hominis non venit, ut ministraretur ei, „ sed ut ministraret „. *Et ex Lucae cap.* ix. v. 46. ubi haec leguntur: „ Intravit autem cogitatio in eos, quis „ eorum maior esset: at Iesus videns cogitationes cordis illorum, apprehendit puerum, et statuit illum „ secus se... Nam qui minor est inter vos omnes, „ hic maior est „. *Et ex cap.* xx. v. 23., quo in versu sic habetur: „ Et ipsi coeperunt quaerere inter se, quis „ esset ex eis, qui hoc facturus esset. Facta est autem „ et contentio inter eos, quis eorum videretur esse „ maior. Dixit autem eis: reges gentium dominantur „ eorum, et qui potestatem habent super eos, benefici vocantur: vos autem non sic. Sed qui maior „ est in vobis, fiat sicut minor, et qui praecessor est, „ sicut ministrator. Nam quis maior est, qui recumbit, an qui ministrat? „. *Ex cap.* vi. *et ex c.* viii. *act. apost.*, quibus in locis delecti, constitutique septem diaconi, non ab uno Petro, et Petrus, atque Iohannes a collegis missi in Samariam fuisse dicuntur. *Ex cap.* ii. *epist. ad galatas*, ubi legimus, reprehensum a Paulo fuisse Petrum. Mitto locos ceteros, qui eodem fere pertinent. At quid inde sequatur, quod evertere Petri principatum possit, non video. Fac enim matrem filiorum Zebedaei, quod Christo ministrasset, petiisse, ut Iacobus, et Iohannes in regno, ille ad dexteram, hic ad sinistram Christi sederent, neque quod peteret, impetrasse; an continuo primatus Petri tolletur? Quod si Christus eum, qui primus velit esse, minorem futurum, omnesque, ut ipse faciebat, ministrare aliis oportere, dixit; non propterea efficiet Petrum principem non esse apostolorum. Alioqui ne princeps quidem ecclesiae Christus esset, qui venisse ait se, non *ut sibi ministraretur, sed ut ministraret*. Verum quo sensu intelligi haec scripturae testimonia debeant, explicatum a nobis est *t.* iv. *huiusce operis p.* 126. *seq.* Neque vero quod septem diaconi electi ab omnibus fuerint, idcirco sublata, aut imminuta auctoritas Petri fuit. Non enim omnia semper princeps collegii, sine aliorum consilio, et suffragiis agit. Quod vero Petrus missus ab apostolis in Samariam dicatur, nihil impedit, quo minus princeps apostolici coetus esset. Nonne mitti senatores a plebe solent, ut Herodes misit magos in Bethleem, in quem nullam obtinebat auctoritatem? Confer Baronium *ad ann.* xxxv. *num.* xi., et quae nos ostendimus supra *pag.* 126. *seq. volum.* iv.

(1) S. Paulus i. *ad corinth. cap.* xii. quosdam quidem apostolos fuisse datos scribit, alios autem pastores, ac doctores. Ignatius vero epistola ad philadelphienses *tom.* ii. apostolicor. pp. *p.* 157. *ed. londin.* collegium nominat presbyterorum. At hinc nemo non videt, concludi aristocratiam ecclesiasticam non posse. Itaque non est, cur multis esse hac in re Spalatensem confutandum existimem.

ille in sacris monumentis, inque libris vetustissimorum ecclesiae scriptorum videt, quod nemini umquam homini videre licuit. Quod addit de aristocratia, quae nonnihil monarchici, democraticique contineat, suo arbitratu fingit, multisque a nobis alio in loco confutatum est. Extremum est, ut lectores *articulum* Iohannis Hus (1) ab synodo constantiensi damnatum cum haeretico Spalatensis dogmate conferant. Statim namque intelligent esse hoc illi tam simile, quam ovum ovo. Vidit hoc quidem apostata; itaque articulum illum legitime fuisse damnatum negavit. Scilicet hoc restabat, ut Spalatensis transfuga synodis etiam oecumenicis adimeret damnandarum haereseon auctoritatem. Ac de Spalatensi quidem satis.

Ex iis, quae hactenus disputata sunt, facile quisque cognoscet, monarchicam esse oportere regendae christianae rei publicae rationem. Nam quae democratica, (2) et aristocratica (3) non est, cuiusmodi tandem, nisi monarchica esse debet? Quae res eo confirmari magis, constabilirique potest, quo unum omnium maxime (4) delectum a Christo fuisse liqueat, qui christianorum caput, atque moderator esset. Is enim monarcha, qualem supra descripsi, est; qui divinitus sit constitutus supremus in societate princeps, qui nemini mortalium obnoxius sit, quique in re publica summo cum imperio, ac dignitate versetur. Est autem huiusmodi, qui principatum in universa ecclesia obtinet. Est igitur is princeps monarcha. Non enim maiorum traditione solum, sed etiam sacrorum novi testamenti bibliorum auctoritate constat (5),

(1) Iohannis Hussi artic. VIII. a synodo constantiensi an. 1415. damnatus, sic habet t. VIII. *concil. col.* 410. „ Petrus non fuit, nec est caput ecclesiae „ catholicae „. Haec nos breviter adversus Spalatensis rempublicam scripsimus. Qui plura volet, consulat Nicolaum Coeffetau *discus. cap.* II. *seq. p.* 226. *seqq.*, Martinum Becanum soc. Iesu theologum *de republ. eccl. lib.* II. *cap.* I. *seqq. edit. moguntinae an.* 1619. *pag.* 45, *seqq.*, *et censuram sacrae facult. paris.*, quam refert Abrahamus Bzovius in opere inscripto *pontifex romanus, cap.* XXVIII. *pag.* 375. *seqq. tom.* I. *biblioth. pontif. Rocaberti edit. rom. an.* 1698.

(2) *A pag.* 14. *huius vol. ad pag.* 21.

(3) *Pag.* 21. *seqq.*

(4) Confer *pag.* 74. *seqq.*

(5) Ludovicus Ellies Dupinius *de antiqu. eccl. discipl. dissert.* IV. *edit. paris an.* 1686. *cap.* I. §. I. *pag.* 304. *seqq.* primatum Petri, etsi ex aliis locis scripturarum demonstrari posse, ex eo tamen Matthaei loco *c.* 16., *tu es Petrus etc.* demonstrari nequire defendit, propterea quod ab interpretibus, et sanctis patribus variis modis exponatur. Id vero ille accepit ab Launoio *epist.* VII. *ad Guillel. Voellum lib.* V. *pag.* 99. *seqq. tom.* V. *pag.* 2. *edit. an.* 1739. Sed quod eo loco Launoius de inerrantia, sive infallibilitate dixit, hoc ad primatum traxit Dupinius. Quamquam Launoius idem ac Dupinius sentiat *lib.* II. *epist.* V. *pag.* 243. *seq. t.* V. *p.* 1. Quod autem interpretes interdum fundamentum, petramque ecclesiae Christum, Petrique confessionem dixerint, non efficit reprobatam ab iis fuisse, quam aliis in locis tradiderant, de Petro ecclesiae petra, ac fundamento interpretationem. Quum enim iidem ipsi de Petro etiam eum esse locum intelligendum summa consensione statuerint, quid est, quod inde concludere

Petrum fuisse a Christo et nomine, et potestate dictum, constitutumque caput, fundamentum, petram, principem, coryphaeum, centrum unitatis, pastorem denique universae ecclesiae (1). Qui autem tanta cum potestate creatus a Christo petra, caput, pastor, atque princeps fuit, nisi contra quidquam Christus idem aliquando praescripserit, nemini mortalium obnoxius esse potest.

quisquam *primatum Petri* merito negaret? *Petrum* vero quemadmodum petram dixissent, in eoque fundatam ecclesiam affirmassent, nisi ad indicatum Matthaei locum respexissent? Confer testimonia, quae supra *p.* 112. *seqq.* descripsi, nempe Tertulliani, Origenis, Cypriani, Firmiliani etc. Quod si ne scripturae testimonia, quae variis interdum modis explicarunt patres, ad rem quampiam demonstrandam afferri non posse Dupinius putat, videat ne nullum reperire queat, quod ad plura alia decreta religionis confirmanda adduci posse videatur.

(1) Hugo Grotius in annotatis ad consultationem Cassandri *art.* VII. *pag.* 617. *tom.* III. *opp. theologicor. edit. londin. an.* 1679. „ Bene, *inquit*, Cassander ad ecclesiam discernendam a schismaticis addidit unitatem ex Christi ipsius dicto Ioh. XIII. 35. Haec unitas non animo tantum retinenda est, sed et sacramentorum communione, quatenus fieri potest. Id vero fieri non potest, nisi plebs praepositis obsequatur. Est enim ecclesia corpus quoddam, et proinde iuncturis quibusdam compaginatum. *Ephes.* IV. 16. Hae iuncturae sunt episcopi in parte minore, in maiore metropolitae, aut ut in Africa episcoporum maiores: in parte adhuc maiore ἔξαρχοι, sive primates, quales illi Carthagine, et alibi: rursum in maiore alia patriarchae, et in toto corpore is, qui princeps est patriarcharum, EPISCOPUS ROMANAE URBIS: QUAE OMNIA CONFORMATA SUNT AD EXEMPLAR PRINCIPATUS EIUS, QUEM PETRUS INSTITUTO CHRISTI HABUIT IN APOSTOLOS. Unitas enim antistitis optimum adversus schismata est remedium, quod et Christus monstravit, et comprobavit experientia. Hanc principatus in episcopo romano utilitatem ingenue agnovere MELANCHTHON MULTIS LOCIS, IACOBUS REX BRITANNIAE, MULTIQUE IN PROTESTANTIUM, VERE ANIMIS ". Idem post addit Grotius *pag.* 618. „ Principatus in ecclesiae partibus minoribus, et maioribus a Deo est. Hos principes angelos vocat apocalypsis, quomodo a Malachia vocati fuerant sacerdotum hebraeorum principes. Quod autem summus ille apex Romae collocatus est, id venit ex communi universalis ecclesiae honorantis duorum maximorum apostolorum memoriam, et eorum exemplo edoctae non esse locum spargendo evangelio in omnes partes terrarum, et retinendae compagi magis idoneum ". Ita ille quod instituto Christi concessum Petro fuisse, quodque ad tuendam consociationem populi christiani necessarium fatetur esse, id non divino iure, sed summa omnium ecclesiarum consensione attributum pontifici romano putat. Itaque quod primum constituit, idem mox evertit, ne cogitans quidem, eos, qui primatum pontifici concedendum olim testati sunt, ex eadem tamdem ipsam primatum auctoritate manare putasse, ex qua Petri principatus manaverat: quare ut Petrum, ita eius successores episcopos urbis Romae primatum divino iure obtinere in universa ecclesia. At Grotius, eiusque similes non traditione divina, sed suo arbitratu agere de rebus theologicis voluisse videntur. Eadem fere Grotius in *animadversionibus adversus Andream Rivetum haereticum*, a quo fuerat exagitatus *art.* VII. *pag.* 641. *tomo eodem* scribit: „ Sicut exercitus, *inquit*, sicut navis regi non potest, nisi per gradus praefectorum, qui gradus in unum desinunt, ita nec ecclesia. Etiamsi omnes, qui sunt in ecclesia essent dilectione summa praediti, tamen tali ordine esset opus. Deus non amat facere semper miracula, sed ad res optimas etiam optimas monstrat vias, qualis est ad unitatem ecclesiae certus ordo. Hic ordo qui esse deberet, monstravit in Petro Christus. Ei enim claves regni caelorum dedit pro toto collegio, tamquam collegii principi ". Allatis porro Cypriani *ex libro de ecclesiae unitate* verbis, addit: „ Vides hic primatum, quod nomen in omni collegio aliquam secum fert potestatem. Pulcherrima, quae ecclesiam continet, coagmentatio, non ex imperio romano fluxit, sed Christo monstrante, sequentibus apostolis ". Consultatio Cassandri, quam Grotius illustrare conatus est, *art.* VII. *pag.* 568. *tom. eod. Grotii*, sic habet: „ Quod ad unitatem huius externae ecclesiae requirunt obedientiam unius summi rectoris, qui Petro in regenda Christi ecclesia, et eius ovibus pascendis successerit, non est a consensu priscae quoque ecclesiae alienum. Certe Ambrosius Damasum sua aetate episcopum romanum totius ecclesiae Christi rectorem vocat ". Profert mox Cassander aliorum patrum testimonia ad eam rem demonstrandam, deinde hoc potestatis genus romano pontifici attributum consensu universalis ecclesiae, ac proinde non divino iure, fuisse defendit. Similia persequitur Philippus Melanchthonus *in artic. smalcaldicis p.* 338., *et in epistol. ad Ioachimum Camerarium prid. nonas septem. an.* 1530., ut est apud Christianum Kortholtum in *annotation. ad* VIII. *epist. Leibnitii tom.* I. *p.* 17. *edit. lips. an.* 1734. qui in sententia deinceps Melanchthonum mansisse negat.

Christus vero nihil contra usquam praescripsit. Fit ergo ita, ut iam usque ab eo tempore, quo principatum in ecclesia obtinere coepit, nemini mortalium obnoxius Petrus esset. Rursum qui monarcham ecclesiae snae instituit, is, nisi nullum post eius monarchae interitum sese monarcham deinceps velle decrerit, μοναρχικῶς *monarchice* semper suam ecclesiam regi voluit. Atqui Christus ita constituit monarcham Petrum, ut nusquam nullum se deinceps monarcham velle decreverit. Christus igitur μοναρχικῶς suam ecclesiam perpetuo regi voluit. Haec cum non omnes catholici solum, verum etiam protestantes quidam considerarint; in eam inducti sententiam sunt, ut regendae rei publicae christianae formam, divina quidem institutione, monarchicam esse arbitrarentur. Sed cnm iidem illi, quos memoravi, protestantes partibus studerent (1) calvinianorum, (2) aut lutheranorum; quod inficiari nequiverant, implicare conati sunt. Itaque etsi monarchiam ecclesiasticam divino iure niti statuerant, tamen, ne quid forte affirmasse, quod erroris socios laederet, viderentur, genus illnd potestatis, quod romanis pontificibus iam inde a primis saeculis nominis christiani tributum est, aut ambitione partum, aut arbitrio hominum in christianorum societatem invectum fuisse dixerunt. Igitur quod dogma, cum generatim de administranda ecclesia loquerentur, probaverant, idem (ubi ventum ad pontificem est) ant praeiudicata opinione decepti, aut odio in romanam sedem incitati, aut metu suorum perterriti, reprobarunt.

(1) Vide *not. superior.*

(2) Godefridus Guillelmus Leibnitius *epist. cad. octava pag.* 15. „ Quum Deus, *inquit*, sit Deus ordinis, et „ corpus unius ecclesiae catholicae, et apostolicae uno „ regimine, hierarchiaque universali continendum iuris „ divini sit, consequens est, ut eiusdem sit iuris supremus in eo spiritualis magistratus terminis se iustis „ continens (haec verba nunc addo) directoria potestate, omniaque necessaria ad explendum munus pro „ salute ecclesiae agendi facultate instructus, tametsi „ locus ac sedes huius potestatis in metropoli christiani orbis Romae ex humanis considerationibus placuerit „ etc. Verum non intelligo, quemadmodum divini iuris cum sit, unus ut in ecclesia extet, qui summam obtineat potestatem, ea potestas sit iure ecclesiastico in pontifice, quem iure tamen divino maiores nostri principem esse populi christiani, pastoremque universae eiusdem ecclesiae affirmarunt. Idem fere repetit Leibnitius *epist.* xi. *num.* v. *pag.* 21., *et epist.* xii. *num.* ii. *pag.* 23. Quod hic de pontifice romano Leibnitius iactat, simile est eorum, quae scripsit in *praefat. codici iuris gentium diplomatico praefixa*, et in libro, quem nomine Caesarini Fursteneri edidit, inscripsitque *de iure suprematus, ac legationis principum Germaniae*, ut est *ibid. pag.* 17. a Kortholto animadversum. Salomon Deylingius *p.* iv. *observ. sacrar. exercit.* vi. *p.* 420. *edit. lips. an.* 1747., quae exercitatio est *de novitate regiminis monarchici in ecclesia.* „ Mirati sumus, *inquit*, virum illustrem G. G. Leibnitium in eam devenire potuisse opinionem, regimen monarchicum in ecclesia „ universa iuris esse divini, licet romanae sedis praerogativae humani sint iuris „. At Leibnitio consenserant Molanus, ut est ab eodem Leibnitio memoriae proditum, atque iam conlicere licet, Iohannes Fabricius, ad quem modo indicatae viii. xi. et. xi. epistolae scriptae sunt.

§. IV.

Sitne omnino monarchica, an monarchica temperata aristocratica, an denique monarchica admixta aristocraticae, et democraticae, administrandae, regendaeque ecclesiae ratio.

Cum multis supra demonstratum sit, non democraticam, neque aristocraticam, sed monarchicam esse administrandae, regendaeque ecclesiae rationem, sequitur, ut eos scriptores numerem, quorum pars eam monarchicam omnino esse, pars monarchicam aristocratica temperatam, pars denique monarchicam aristocraticae, democraticaeque admixtam censet; videamque, quae sit earum sententiarum ad veritatem propensior. Itaque Robertus Bellarminus (1) in primo de pontifice romano libro monarchiae aristocratiam, democratiamque adiungendam scripsit, propterea quod hoc genus rei publicae utilius in hac vita esse arbitraretur. Sed Natalis Alexander, (2) iique omnes, quos est auctores sequutus,

(1) *Cap.* III. *pag.* 255. *tom.* I. *opp. edit venetae an.* 1721. Huic praeter ceteros assentitur Iacobus Gretserus e soc. item Iesu theologus *lib.* I. *defens. contron. Bellarm. de rom. pontif. cap.* III. *pag.* 429. *seqq. edit. an.* 1090. *tom.* 10.

(2) *Dissert* IV. *in hist. eccles. saec* I. §. II. *pag.* 79. *tom.* III. *edit. lucens. an.* 1749. Iisdem fere, atque Alexander, utitur verbis Dupinius *de antiq. eccl. discipl. dissert.* IV. *cap.* II. §. III. *pag.* 334. *edit. paris. an.* 1686. Nam gallos, aliorumque quorumdam gentium christianorum theologos, quibus assentitur, in ea versari sententia scribit, ut *ecclesiam monarchiam esse aristocratico regimine temperatam* putent. Quamquam est Dupinii omnis a Richerio profecta opinio. Nam Edmundus Richerius *in libello de ecclesiastica, et politica potestate cap.* I. *p.* 1. *edit. colon. an.* 1701. „ Iurisdictio, *inquit*, „ ecclesiastica primario, ac essentialiter ecclesiae, romano autem pontifici, atque aliis episcopis ministerialiter tantum, sicut facultas videndi oculo, convenit „. *Cap. autem* III. *pag.* 21. „ Ecclesia est, *inquit*, „ politia monarchica ad finem supernaturalem spiritualem instituta, regimine aristocratico, quod omnium „ optimum, et naturae convenientissimum est, temperata a summo animarum pastore Domino nostro „. *Et cap.* V. *pag.* 27. „ in ecclesia status a regimine „ distinguitur: nam status monarchicus est, ad unitatem, atque ordinem vindicandum, nec non ad efficacem executionem canonum; regimen vero aristocraticum, propter salutare consilium etc. „. Eodem revolvitur Dupinius, qui loco modo indicato, „ Per praelatos, *inquit*, ius clavium exercetur, non per solum „ pontificem, licet primus sit inter eos, qui ius illud „ habent. Hinc aiunt, statum ecclesiae monarchicum „ esse, regimen aristocraticum etc. „. In eadem opinione sunt plures alii, iique in primis, qui in constitutionem Clementis XI. pont. max. libellos edere non dubitaverunt, quorum aliquos paullo post nominabo. Quare Iosephus Languetus episcopus suessionen., *in* III. *pastor. monit. contra appellantes a constitutione unigenitus anno* 1718. *di* 18. *novembris edito*, „ In hoc, *inquit*, „ argumento versatur media pars libellorum, qui in „ constitutionem prodiere, neque alio ex fonte emanant huiusmodi conscriptiones. Tenet hoc dogma „ Quesnellus in suis memorialibus..., et ceteri ferme „ omnes „. Miror autem quid sit, quod auctor *dissertationis polemicae adversus richeristas habitae in collegio romano an.* 1752. *p.* 17. *seq.* auctoritatem gubernandi, hoc est potestatem iurisdictionis, quam Richerius ordini solum hierarchico tribuerit, extensam a *Quesnelio ad totum ecclesiae corpus* fuisse scribat. Nam etsi capite secundo *pag.* 3. *immediate, et per se a Christo, claves sive iurisdictionem ordini hierarchico collatam* dicit; tamen capite primo *iurisdictionem ecclesiasticam, primario, ac essentialiter ecclesiae, romano autem pontifici, atque aliis episcopis ministerialiter tantum, sicut facultas videndi oculo convenit.* Neque plus extensa ab Quesnello Richerii opinio est, quam extensa fuerit ab eiusdem Richerii gravissimo, doctissimoque impugnatore Petavio *lib.* III. *de eccl. hierarch. cap.* XV. *pag.* 888. *seqq. tom.* III. *theolog. dogm. edit. paris. an.* 1744.

omissa democratia, monarchiam ecclesiae temperatam quadantenus aristocratia esse existimarunt. Contra Mauclerus, (1) Orsius, (2) aliique permulti, sic esse a Christo institutam ecclesiam putaverunt, nihil ut ei deesse dicerent, quod ad *veram*, *perfectam*, *propriamque* monarchiam spectare videretur.

Ac Bellarmini (3) praecipua haec est ratio: quod utilius in hac vita est, id fuisse probatum Christo constituenti ecclesiam. Esse autem monarchiam aristocratiae, democratiaeque admixtam in hac vita utiliorem. Monarchiam igitur aristocratiae, democratiaeque admixtam fuisse probatam Christo constituenti ecclesiam. Quamobrem in coetu christianorum, quem antistes romanus regit, ac moderatur, episcoporum (qui veri principes, pastoresque, non vicarii pontificis maximi sint) aristocratiam etiam quamdam esse; locumque praeterea habere democratiam, cum nemo ex omni multitudine plebis sit, qui, modo dignus existimetur, creari episcopus non possit.

Natalis autem Alexander (4), Bossuetius (5), Dupinius (6)

(1) Michael Mauclerus *de monarch. eccl. part.* II. *lib.* I. *cap.* IX. *pag.* 220. *edit. paris. an.* 1722. cuius quidem capitis haec est inscriptio: „ Ecclesiae principatum monarchicum tum quoad statum, quam quoad „ regimen esse probatur „. Quin etiam Dionysius Petavius, qui etsi Bellarmini, quem tamen non nominat, aliorumque multorum non reprobet de *regimine* ecclesiae monarchico *aristocratia* temperato sententiam, pro uno tamen monarchia pugnat, *l. ind. cap.* XIV. *seqq. pag.* 879. *seqq.*

(2) Ioseph Augustinus Orsius vir doctissimus *l.* VIII. *de auctoritat. romani pontificis dissert., qua ecclesiasticae monarchiae forma seu ratio explicatur pag.* 559. *seqq. tom.* III. *part.* II. *edition. rom. ann.* 1740. Is vero exponit, quo sensu sit locus Bellarmini intelligendus.

(3) Bellarminus *loco supra indicato*, *et capite* V. *eiusdem libri pag.* 32. *edit. sedanensis an.* 1619., quo loco, „ Doctores catholici, *inquit*, in eo conveniunt „ omnes, ut regimen ecclesiasticum . . . sit illud qui„ dem monarchicum, sed temperatum, ut supra di„ ximus, ex aristocratia, et democratia „. Id vero praecipue ostendi a s. Thoma, a Turrecremata, atque a Sandero scribit. Sed de sancto Thoma, atque Turrecremata paullo post videro. Interea Andreas Duvallius, qui Richerium graviter refellit *lib.* I. *de suprema potestate papae par.* I. *quaest.* II. *pag.* 428. *tom.* III. *biblioth. pontificiae Roccaberti*, „ Monarchicum ergo re„ gimen, *inquit*, omnium optimum est, et excellen„ tissimum, ita tamen, ut ne in tyrannidem dege„ neret, illud aristocratia conveniat temperari „. Et paullo post: „ Certum est monarchicum illud regimen „ esse aristocratia aliqua temperatum; ita ut non so„ lum ab uno moderatore, sed etiam ab optimatibus, „ nempe episcopis res ecclesiae debeant in solidum „ administrari, idque iure divino, et institutione Chri„ sti, qui unamquamque potestatem ad ecclesiae re„ gimen necessariam instituit, pontificiam, quae su„ prema est; episcopalem, quae media; presbytera„ lem, quae infima. Sicut enim Christus dixit Petro „ *Matth. cap.* XVI. *Tibi dabo claves. Ioh.* XXI. *Pasce oves* „ *meas*: ita dixit *Ioh.* XX. apostolis, qui episcopos prae„ figurabant, *sicut misit me Pater*, *et ego mitto vos*. „ *Et Lucae* X. *Designavit Dominus et alios septuaginta* „ *duos*, *et misit eos binos ante faciem suam.* His au„ tem LXXII. discipulis succedunt parochi, qui in par„ tem sollicitudinis, et regiminis ecclesiae pro modulo „ suo vocantur „.

(4) Confer Natal. Alex. *dissert.* IV. *in hist. eccl. saec.* XV. *et* XVI. *art.* I. §. VI. *p.* 358. *t.* IX. *edit. eiusd.*

(5) Bossuetium *declarat. cleri gallic. p.* I. *lib.* I. *cap.* XXXI. *p.* 171. *edit. amstelod. an.* 1745.

(6) Dupinius *loco supra indic.* Sed huius scriptoris de pontifice romano Bossuetius non omnino probandam censet sententiam. Nam quum eius dictis lutheranum quidam abusus esset, cuius lutherani scriptum extat *tom.* I. *opp. posthumorum Bossuetii pag.* 70., et deinde est abusus Deylingius *loco supra indicato*, id quidem pati Bossuetius omnino non potuit. Itaque

aliique multi (1) discrepare civilem ab ecclesiastica monarchia contendunt. In civili namque monarcham non esse ordinum, et comitiorum regni membrum, sed dominum; ordinesque auctoritatem ἀμέσως *immediate*, ut vocant, ab rege, non a Christo habere: in ecclesiastica contra, synodos oecumenicas obtinere ἀμέσως auctoritatem a Christo, non a pontifice. Promissum namque Spiritum sanctum synodis fuisse, quo dirigente labi, errareque non possint. Quamobrem eos, cum quidquam statuunt, haec verba usurpare solere: *visum est Spiritui sancto, et nobis.* Id vero monarchiae ecclesiasticae aristocratia temperatae argumentum esse. Confirmari haec quidem responsione basileensium, qui oratores Eugenii IV. pontificis his omnino verbis exceperunt: *Non est comparandum corpus ecclesiae aliis politicis corporibus civitatum, et universitatum, quia in medio huius corporis est Christus, qui ipsum regit, ne erret. Alia autem politica corpora humanis, et variis voluntatibus gubernantur.* Huc Cypriani, Augustini, aliorumque patrum testimonia spectare, quae plane efficiant, ita esse monarchiam ecclesiam, ut aristocratia temperata esse videatur.

Sed eorum, qui monarchicam omnino esse regendae rei publicae christianae formam defendunt, his ferme argumentis confirmari solet sententia. Christus suam ecclesiam, quam latissime, longissimeque propagare decreverat, sic instituit, ut velut res publica, seu civitas una, una domus, unus exercitus, unum ovile, unum denique corpus esset. Huius sive corporis, sive domus, sive rei publicae, sive civitatis consociationem, coniunctionemque, nou ullo foedere, pactoque, sed vi quadam, atque potestate divina niti, quae rem eamdem publicam summo iure, auctoritateque gubernet, ac moderetur. Summam hanc potestatem, quae summo imperio civitatem universam, seu rem publicam christianorum re-

respondit *part.* I. *sentent. de regit. priv. cap.* XLI. *p.* 123. *tomo vol. opp. posthum. edit. amstel. an.* 1753. „ Quod „ de romani pontificis primatu minus plene, ac per„ spicue (Dupinius) scripsit, nec nostri probant, et „ ipse sive exponit, sive emendat „.

(1) Confer *not.* 2. *seqq. pag.* 12. *seq. huius volum.* et *vol.* IV. *pag.* 230. *seqq. not.* 3. *seqq.* Quesnellus cum in lib. inscripto *vains efforts etc.* adversus Gaillandum edito, tum in VII. *memoir. pour servir à l'exam. de la constitution* Unigenitus etc. *edit. an.* 1726. *ad prop.* XC. *pag.* 84. *seqq.*, *iustific. du droit. et de la canonicité de l'appel etc. edition. an.* 1718 §. VII. *pag.* 44. Quesnellique defensores, ut auctores hexaplorum *tom.* VI. *part.* XIV. *pag.* 636. *edit. an.* 1721. aliique, quorum sunt libelli pene innumerabiles, Richerii doctrinam tuentur. Mitto de libris dicere, qui his annis paucis editi sunt, eodemque fere revolvuntur. Sed longe aliter Duvallius, Mauclerus, Bossuetius *locis supra indicatis*, aliique, quos nunc recensere non vacat.

gat, aut penes unum, aut penes aliquos, aut penes universos esse; dicique, si penes unum, monarchicam; si penes aliquos, aristocraticam; si penes omnes, democraticam oportere. Commune autem orthodoxorum omnium, pervulgatumque hoc esse dogma: institutione divina rationem administrandae regendaeque rei publicae populi christiani monarchicam quidem, eamque penes romanum pontificem Petri successorem esse. Quod cum ita sit, iniuria eos agere, qui cum monarchiae civili non singulos tantum, sed universos etiam cives generatim subdi defendant, tum ecclesiasticae antecellere ecclesiam ipsam universam, huiusque excellentiorem esse potestatem, putent. Nam huius discriminis nullam commodam, veramque aut e scriptura, aut e patribus afferri rationem posse. Quae autem ad theologiam, philosophiamve pertinent, ea certe, non arbitratu nostro, sed sacrorum bibliorum, maiorumve auctoritate, si sunt theologica, si vero philosophica, rationum momentis statuenda esse. Atque eos, qui romanum pontificem, etsi monarcham ecclesiae confiterentur, tamen inferiorem esse ecclesia universa dicerent, verbo quidem eum monarcham facere solere, re autem vera nullo modo. Nos quidem, non quo sit principatus ecclesiasticus appellandus nomine, sed cuius tandem sit modi, quaerere. Quid enim, si rem tollas, vocabulum consectere, quod neque a sacris scriptoribus, neque usquam a patribus, sed a theologis ad rem opportune, recteque explicandam, usurpatum sit? Quod si est idem principatus monarchicus, qualem ipsum esse ne adversarii quidem negant, dandum esse scilicet, nihil ei deesse, quod ad notionem, naturam, καὶ οὐσίαν monarchiae pertineat. Quum igitur ita sit comparata monarchiae ratio, ut non quique cives modo, sed etiam universa res publica ab uno pendeat, in quem non sit populo auctoritas; nullum esse dubium, quin episcopi quique, ecclesiaque ipsa sive per orbem terrarum diffusa, sive in synodum congregata, subdita esse pontifici debeat, quem esse eiusdem ecclesiae principem, et monarcham constet. Idque eo esse certius, quo momentis rationum, quibus adversarii uti solent, confirmari, constabilirique posse videatur. Nam sic eos argumentari: Christum administrandae gubernandaeque rei publicae christianae ab se institutae eam delegisse rationem credendum est, quam omnium esse optimam, prae-

stantissimamque sciret. Est autem optima, praestantissimaque monarchica administrandae, gubernandaeque ecclesiae ratio. Hanc igitur fuisse a Christo ecclesiae ab se institutae regendae, administrandaeque rationem delectam, credendum est. Qua de re consulendum Natalem Alexandrum esse, in eo, quem supra indicavimus in primi saeculi ecclesiasticam historiam dissertationis quartae loco. Hinc vero facile intelligi, Christum, qui conciliandae inter homines pacis, consociationisque tuendae, atque conservandae caussa optimum rei publicae administrandae genus delegerit; illud delegisse, quod ad eam rem maxime pertineret: cuiusmodi est illud, quod maiestatem, summumque imperium uni tribuit, qui initae, constitutaeque societati ita praesit, ut nulla re populi imperio subdatur. Atque huc sane spectare exempla, quibus Natalis Alexander, cuius modo facta est mentio, ad monarchiam pontificis maximi demonstrandam uteretur. Eum namque sic scribere: *Probatur ex similitudinibus, sub quibus in veteri, et novo testamento adumbratur ecclesia: terribilis dicitur, ut castrorum acies ordinata, cantic.* VI. *At in acie ordinata, praeter tribunos, et inferioris ordinis duces, unus esse debet imperator, ad quem summa res militaris referatur, quique exercitui, quod facto opus sit, significet, ac decernat. In quamvis grandi exercitu unius signum exportatur,* inquit sanctus Hieronymus epist. quarta. *Ecclesia regnum est* (*Daniel c.* II.) *praedictum his verbis*: In diebus regnorum illorum suscitabit Deus caeli regnum, quod in aeternum non dissipabitur. *Cum igitur regnum Christi sit praesentis temporis ecclesia, in ea summus princeps esse debet, qui ipsam regat, ac moderetur. Ecclesia navis est, in qua per baptismum salvamur, in similitudinem eorum, qui in arca Noe salvabantur* (1. *Petr. cap.* III.). *Navi porro unus summus nauclerus praeesse debet, qui singulis nautis sua munia praescribat. Ecclesia ovile est* (*Iohann.* x.), fiet unum ovile, et unus pastor. *Numquid vero in ovili praeter minores opiliones, non est aliquis summus pastor, cui incumbat ovium curam gerere, easque universim regere, ac fovere?... Ecclesia domus est. Nonne igitur unus esse non debet illius Dominus, unusque in ea oeconomus constitui?... Ecclesia denique unum corpus est* (*ad rom.* XII.). *Quemadmodum igitur in membrorum multitudine caput unum*

est, quod omnia nectit, ac regit; *ita in ecclesia Christi unum caput supremum esse debet. Quodnam porro illud est, nisi romanus episcopus?* Haec vero exemplorum genera, nisi huc spectent, ut ostendant, romanum pontificem summam in ecclesia obtinere auctoritatem, adeo ut non coetus ringulares modo, sed universam etiam ecclesiam, cui nullo pacto subsit, moderetur, quo demum spectent, ne suspicari quidem non posse. Quis enim aut exercitum universum duci; aut regi, qui μοναρχικῶς praesit, populum; aut nautas omnes navarcho; aut minores opiliones sive coactos in unum locum, sive dispersos pastori primo; aut universam familiam patrifamilias; aut reliqua membra corporis capiti non subesse dicat?

Iam vero eos, qui etsi regendae rei publicae christianae formam monarchicam praedicent, aristocratia tamen temperatam censent; in hanc demum labi opinionem, ut neque monarchicam, neque aristocraticam, sed *irregularem*, ut vocant, esse arbitrentur. Rerum enim publicarum alias *simplices*, alias *compositas* esse. Compositarum ea esse genera, quae non unius imperii colligatione, ac nexu, sed pactis, conventisque quibusdam contineantur. Simplicium rursus quasdam *regulares*, quasdam vero *irregulares* vocari. *Regularium* tria illa esse pervulgata genera, monarchiae, aristocratiae, atque democratiae. Esse autem civitatis *absolutae, perfectae*, ac *regularis* proprium, ut quae ad eam gubernandam pertinent, velut ex animo uno, unaque voluntate proficiscantur: si qua vero sunt genera *simplicium*, quae ad tria illa referri nequeant, haec quidem certe reponi in *irregularibus* oportere. Horum vix, propter incredibilem varietatem, numerum iniri, describique posse. Referre porro in aliquod trium illorum generum rem ecclesiae publicam, qualem adversarii comminiscuntur, non licet. Non esse autem necesse, quidquam de pupulari re publica, quam δημοκρατίαν graeci appellant, dicere. De hac enim nullam inter nos esse, temperatosque illos aristocraticos quaestionem. Quamquam sunt, qui Richerium verbo quidem pro monarchia, et aristocratia, re autem vera pro democratia pugnasse scribant, qua de re paullo post ostendam, quid sentiam. Itaque restat ut de aristocratiae agendum esse videatur. Formam igitur rei publicae, quam aliqui, contra quos nostri Theologi disputant,

probaverunt, neque monarchicam omnino, neque aristocraticam dici oportere, esseque proinde *irregularem*. Cum ergo neque monarchia *simplex*, neque *simplex* aristocratia, adversariorum quidem opinione, ecclesia sit, disquirendum esse, eane ad aristocratiam proprius accedat, an ad monarchiam? Adversarios ad monarchiam dicere, etsi est re ipsa, iisdem auctoribus, ad aristocratiam propensior. Esse namque aristocratiae, quod ante docuimus, proprium, ut summa potestas, atque omnia maiestatis iura in optimates quosdam, non in unum principem (quod monarchicum est), nec in plebem (quod est democraticum) competat. Neque impedire quidquam, quo minus in aristocratia sit, qui unus omnium maxime ceteris antecellat, ac praesit. Formam enim rei publicae discrepare ab *administrationis modo*. Regem namque, qui de summis rebus ad populum, senatumve referat, non *dependentiae*, ut aiunt, sed consilii caussa, specie quadam democratica, aristocraticave administrare imperium videri velle, non re, cum neque populo, neque senatui subdatur. Contra, si quis in democratia, aut in aristocratia (1) magistratus, vel princeps exstet,

(1) Dionysius Petavius S. I. theologus *lib. III. de eccl. hierarch. c. XV. §. II. p. 887. tom. III. theologicor. dogm. edit. paris.* ,, Tria sunt, *inquit*, apud Platonem, Aristotelem, ac philosophos ceteros rerum publicarum, et gubernationum legitimarum genera nobilissima: monarchia, aristocratia et democratia. Hae inter se certa proprietate, et essentia dissident. Ea vero in administratione, ac regiminis modo, et ratione consistit: hoc est in eo, quod τὸ κύριον dicitur, ut scribit Aristoteles *l. III. politic. cap. VI. et XI.* nempe, quod summam habet auctoritatis, ac potestatis, et cuius ex nutu, arbitrio, et imperio communitas pendet. Hinc enim τῶν πολιτειῶν, ac rerum publicarum differentiae petuntur. Itaque Aristoteles idem in *politicis*, inquirens sitne ullum πολιτείας genus, an plura, respiciendum esse dicit ad id, quod est κύριον, hoc est, quod summam gerendae rei auctoritatem obtinet, et a quo tamquam e fonte repetitur omnis potestas, et iurisdictio: idque est, quod vocat τὸ πολίτευμα Arist. *lib. III. polit. cap. VI.* Ita τὸ πολίτευμα est regimen, sive *civile imperium*, quod πολιτείαν *glossarium* vetus graeco-latinum interpretatur. Hoc autem penes illud est, quod in civitate κύριον dicitur, quod videlicet in ea dominatur, ac praevalet, et cuius est τὸ κῦρος, vel κράτος, ut apud Homerum τοῦ γὰρ κράτος ἔστ' ἐνὶ οἴκῳ *in quo regiminis est summa*. Inde ergo rei publicae, ac civilis gubernationis species, et discrimen ducitur, quo ab aliis secernitur. Ut siquis roget, quaenam rei publicae forma apud athenienses fuerit: non dubitabit, quin democraticam respondeat, quoniam apud illos τὸ κύριον, id nempe, in quo summa potestatis fuit, erat multitudo. Atque idcirco *praeponebantur ibidem nobiles, ac divites pauperibus, ac plebs*, ut ait Xenophon *init. lib. de rep. athenien.*, tum civibus omnibus ad magistratus, et ad publicas consultationes, ac iurisdictionem capessendam patebat aditus. Ita τὸ κύριον, et τὸ πολίτευμα, id est regimen, penes populum fuit. Atque complures in illa civitate magistratus erant, et hos inter novem insignis, cuius nomine anni singuli notabantur et qui ἄρχων ἐπώνυμος dictus est. Cur non ergo vel monarchicus illius rei publicae status habetur, vel aristocraticus, sive timocraticus, siquidem tot in illa magistratus rem gerebant? Nonne propterea, quod plures isti principes nullam nisi e populo, et de eius voluntate, potestatem haberent? quod eos, si vellet, in ordinem cogeret? quod quaecumque publice decrevisset, illis exequenda mandaret? quod rationem ab illis suae administrationis reposceret? quod contra iussa facientes, aut male alioqui de se meritos, iudicio, ac poenae subiiceret? Haec enim supremae sunt argumenta potestatis. In primis autem legum latio, et antequam receptae sint, probatio, vel antiquatio, summae est iurisdictionis signum...

qui de caussis cognoscat, leges condat, suumque publicis tabulis adscribere nomen soleat, cum populo, optimatibusve summa gerendae rei publicae potestas insit, esse eum profecto simulacrum regis; regem autem nullo modo. Fac igitur, ut, quemadmodnm adversarii putant, ad rem ecclesiae communem administrandam statis temporibns synodi convocentur, aut cardinales ex omnibus coetibus delecti, cum episcopis, quorum maxima est semper iu urbe multitudo, senatum constituant, penesque synodos, vel senatum illum summa sit auctoritas, atque potestas, quamvis in concilio, aut senatu pontifex sententiam dicat, suffragiumque primus ferat, suumque actis publicis nomen adscribi faciat, utqne canones serventur, curet; qui demum consequere, hunc prae se quidem speciem quamdam monarchae ferre, rem autem omnino non ferre? Quod si sunt, qui perpetuum eiusmodi concilium, perpetuumque senatum in ecclesia nullum esse dicant, quae synodus, quive cardinalium, episcoporumque senatus de maximis rebus decernere debeat, eis se nostri hoc responsi genere satisfacere putant posse. Non eos esse profecto se, qui ab adversariis aristocraticam poni regendae ecclesiae formam censeant, alioqui eam esse non *irregularem*, sed *regularem* futuram. Hoc unum se velle: eam induci ab iis theologis, quos oppugnant, rem publicam videri, quae monarchica quodammodo sit, convertique in aristocraticam, ecclesiae auctoritate, possit. Nam si penes ecclesiam universam, oecumenicamque synodum summa potestas sit, cui pontifex romanus subsit; fieri certe ecclesiae auctoritate posse, ut synodus in multos annos producatur; tum ut legem (quam abrogare pontifex nequeat) de alia synodo certo quodam tempore cogenda scribat, caveatque, ue quas controversias ad ecclesiam universam spcctantes pontifex, antequam ea sit coacta, di-

„ Certa apud romanos cum popularis plurimum pos„ set, ac praevaleret administratio, nulla lex, nisi iubente populo, recipi poterat, quam qui legem ferre „ volebant, *rogabant*, unde et *rogatio* dicta est, et huius formula erat ista: *velitis, iubeatis Quirites*. Et cum „ eam approbabent, singuli cives in tabella perscribebant: *u. r.* idest, *uti rogatis*, quae argumenta sunt „ summae iurisdictionis, ac potestatis penes populum „ tametsi et consules ibi erant, et regio propemodum „ iure, et magistratuum aliorum ingens numerus, et „ senatus denique amplissima auctoritate praeditus. Sed „ hactenus, ut huic auctoritas tamquam propria tri„ buta est, populo vero *maiestas*„. Secum igitur ipsi pugnent adversarii necesse est, qui cum ecclesiasticae reipublicae rationem monarchicam esse definiant; tam *iurisdictionem* ecclesiasticam praecipue, *proprie*, atque *natura* universae oecumenicae synodo inesse, quae in ordinem redigere pontificem possit, existiment. Haec enim posteriora meram esse aristocratiam potius, quam monarchiam efficiunt, vel saltem evincunt, formam esse christianae rei publicae omnino, ut dixi, irregularem.

rimat, neve migret canones, quos ipsa de administrandis quotidianis rebus ediderit; neve quidquam, inconsulto cardinalium senatu, agat. Haec non in hominum cogitatione, sed re ipsa futura, si vera esset adversariorum sententia, e decretis, actisque constantiensibus, atque basileensibus constare. Nam, si demus, concilium oecumenicum, propterea quod universam rem christianorum publicam exhibeat, ἀμέσως immediate a Christo habere potestatem, eique subesse, eiusque proinde legibus parere romanum pontificem oportere, ac si parere nolit coercendum esse, ut basileenses, atque constantienses decrerunt, cur item illud absurdum, atque παράδοξον dari non debeat, intelligi non posse. Atque hinc sane factum fuisse, ut synodus basileensis, frustra repugnante Eugenio IV., prorogata ad plures annos fuerit, omniaque referri ad sese insserit, quae administrari, perficique a pontifice consuessent, multas universae ecclesiae principi leges praescripserit, pontificemque obnitentem monuerit, in ius vocarit, canonicis poenis subiecerit, dignitate privaverit, in eiusque locum alium, qui sese synodo obsequuturum polliceretur, suffecerit, alteramque synodum oecumenicam post annos omnino tres Lugduni celebrandam indixerit. Quamobrem iure Eugenium, Petrumque meldensem episcopum Caroli VII. francorum regis legatum conquestos fuisse, » Nobilissimam politiam, quae beatitudinem caelestem habet pro fine, ad democratiam, vel ad aristocratiam redigere » basileenses velle, et ulterius in malis procedendo unum sibi » in capite assumsisse, qui non eis praeferretur ». Quin etiam, » quid quaeso, *inquit Petrus*, magis posset in perpetuitatem » schismatis tendere, quam monarchiam ecclesiae, quae christianos tenuit in unitate, tollere, et abolere? quam auctoritatem » supremam multitudini, quae cito scinditur, tribuere? quam » potestatem iudicandi superiores inferioribus dare? Et sic de » multis aliis, quae in practica, et doctrina basileensium concur» runt, quibus semel iunctis, et stantibus, non est pax in eccle» sia Dei possibilis (1) ». Neque adversarios reprobare nefarios hosce basileensium conatus alia ratione posse, nec potuisse tunc

(1) Apud Odericum Raynald. *ad an.* 1441. num. 10. et 12.

gallos, quam quod, ne tum synodus satis non exhiberet universam ecclesiam, vererentur. Sed hoc semel constituto, fateri eos quidem debere, quidquid adversus Eugenium, usumque apostolicae potestatis synodus basileensis egit, acturam iuste, riteque fuisse, si satis universam ecclesiam exhibuisset.

Quod si sunt aliqui, qui respondeant: acta synodi basileensis, quibus everti monarchia ecclesiastica videretur, romanorum pontificum auctoritate, atque constantia, rescissa, atque abrogata fuisse; nihilo secius nostri, quidquam inde commodi capere adversarios posse, negant. Sic autem statuunt. Est monarchia res publica, in qua unus est princeps, cui soli summa imperii potestas insit. Summam vero qui obtinet potestatem, is cum ceteros omnes regit, continet in officio, coercetque, si improbe agant, tum nullius imperio obnoxius esse, subditusque potest. At adversarii summam potestatem non in uno pontifice, sed in oecumenica synodo, universaque ecclesia esse statuunt. Non ergo proprie, ut aiunt, monarchica, sed aristocratica potius est, aut democratica administrandae, gerendaeque christianae rei publicae ratio. Est enim in ea re publica penes praesules, aut ecclesiam universam τὸ κύριον. Quod ut clarius intelligi, perspicique possit, circumspiciamus, quae olim, cum opes florerent orthodoxorum, praecipue christiani orbis partes essent. Aegyptum, Orientem, Thraciam, Pontum, Asiam omnium maximas dioeceses fuisse constat. Harum priorem alexandrinus, alteram antiochenus, qui patriarchae audirent, tertiam heracleensis, quartam caesareensis, quintam ephesinus exarchi moderabantur. Orientalis autem dioeceseos pars potior Palaestina fuit, quam deinceps, sumto patriarchae nomine, hierosolymitanus antistes obtinuit. Quod si occidentis praesules ἀμέσως omnes romano pontifici parebant, tamen in Africam universam singularia quaedam fuerunt episcopi carthaginiensis iura. Accedit ecclesiarum Galliae, Hispaniaeque ratio, quas adversarii suis peculiaribus legibus, atque institutis regi consuesse, scribunt. Hae igitur dioeceses qua ratione gubernatae fuerint, ut unum sub romano pontifice regnum, quemadmodum sub rege omnes provinciae Galliarum unam veram *propriam*, ac *regularem* monarchiam, efficerent; intelligi quidem ex iis, quae nostri theologi tradiderunt, potest, ex adversariorum vero doctrina non potest. Nostri nam-

que sanctum Irenaeum auctorem sequuti (1), *ad romanam ecclesiam, propter potentiorem (aut potiorem) eius principalitatem necesse esse omnem ecclesiam convenire*, hoc est ipsi in iis, quae ad fidem, moresque pertinent, consentire docent, quod hanc vim esse unitatis (2), quae initium a Petri sede, atque originem ducat, arbitrentur. Hoc autem iacto fundamento cognosci facile potest, quod in omnium oculos incurrit, ut *proprie*, *vereque* monarchiae notio ecclesiae catholicae universae competat. Sed longe est adversariorum ratio discrepans. Hi enim fas esse episcopis censent, de iis omnibus, quae decreta, sancita, constituta a pontifice fuerint, non cognoscere modo, sed etiam iudicium, ac sententiam ita ferre, ut si sacrorum bibliorum auctoritati, traditionique maiorum consentanea esse compererint, probent; sin minus, respuant. Rursum si unus aliquis minorum gentium antistes decretis, constitutionibusque pontificis resistendum putet, hunc cogi, ut ad officium redeat, punirique debere, concedunt; sin autem maiorum illarum ecclesiarum ulla, ut aegyptia, ut asiana, ut thracica resistat, hanc pugnant ab eodem pontifice cogi, ut pareat, non posse; ab oecumenica vero synodo plane posse. Quam quidem ad rem confirmandam exempla congerunt asianorum antistitum, qui Victori, africanorum, qui Stephano, orientalium, qui Caelestino summa vi, contentioneque animorum restitisse feruntur. At ex hac opinione adversariorum, qui tandem esse consequens poterit, regi, administrarique μοναρχικῶς, idque iam *proprie*, *vereque*, universam ecclesiam? Nam si ius illud repugnandi decretis pontificum romanorum (quod quidem ius praecipuorum coetuum praesulibus tribuunt) monarchiam *veram*, *propriamque* non tollit, quid umquam sit quod tollat non video. Ita scilicet adversarii (qui non considerent, libertatem nullam, quam sub rege pio, gratiorem (3) esse) ut liberi sint, monarchiam, pro qua certare se putant, funditus labefactare, atque evertere conantur. Ac si *libertates*, quas vocant, his argumentis tueri pergent; ca-

(1) S. Irenaeus *lib.* III. *contra haereses cap.* III. *pag.* 175. *tom.* I. *edit. venetae monach. cong. s. Mauri an.* 1734.

(2) Confer Petrum de Marca *lib.* I. *de concord. sacerd. et imperii cap.* II. *num.* VI. *pag.* 12. *edit. francofurt. an.* 1708.

(3) Claudian. *in* 2. *consulat. Stilicon. v.* 113. *seqq.*

Fallitur, egregio quisquis sub principe credit
Servitium. Numquam libertas gratior extat,
Quam sub rege pio.

veant, ne ut liberi in civitate versentur, perinde resistendum arbitrentur regi. Atque e sacris quidem novi testamenti libris constat, potestatem omnium ovium pascendarum a Christo fuisse tributam Petro, ovibus autem, vel aliquibus, vel omnibus fuisse ullam in Petrum tributam, non item. Alienum autem ab instituto est, quod quidam ex evangelio Matthaei opponunt, *esse inter te, et ipsum solum, fratrem, qui adversum te peccarit, corripiendum etc.* Nam quo demum pertineat, quod explicatum supra fuerit, quum adversus Chamierum, atque Spanhemium disputarem, non est cur esse rursum explicandum putem. Ut autem nonnihil de exemplis, quibus adversarii utuntur, dicam; cuiusmodi tandem eam esse *libertatem* censent, quam inducendorum errorum, labefactandaeque pacis, unitatisque disiungendae caussam esse, tam est certum, tamque perspicuum, ut negari nullo modo posse videatur? Quid enim Polycrati, asianisque ceteris? Quid Cypriano, africanis, antistitibusque Ponti? Quid orientalibus, qui Nestorii caussam defensionemque susceperant? Quid gallis, qui probatam romanis pontificibus septimam synodum oppugnarunt? Quid iis, qui pontificum maximorum scriptas adversus iansenianam haeresim constitutiones, amplecti renuerunt, libertas illa, quam sibi vindicare non dubitaverant, profuit? Contra, quis umquam eorum lapsus in errorem fuit, qui romanis pontificibus controversias de religione dirimentibus adhaesisset? Et hanc obsequendi sancti Petri successoribus rationem, cui satis tuto sese omnes commiserint, necessitatem quisquam, non autem veram libertatem christianam dicet? Grotius in primo (1) *de iure belli et pacis* libro de iis disserens, qui sibi *mutuam quamdam subiectionem fingerent, ut populus universus parere recte imperanti, rex autem male imperans subiici populo deberet*, sic demum statuit: *Si hoc ii dicerent, non facienda ob regis imperium ea, quae manifeste iniqua sunt, verum dicerent, et quod apud omnes bonos confessum est; sed id nullum includit coactionem, aut ius aliquod imperii*: quod ipsum nobis est hoc loco dicendum adversus eos, qui romanum pontificem potestate, qua excelleret, abutentem, subiici ecclesiae oportere defenderent. Scilicet, si hoc

(1) *Cap.* III. §. 12. *pag.* 108. *edit. amstel. an.* 1735 *tom.* I.

dicerent, facienda non esse ob imperium pontificis, quae iniqua manifeste essent, atque ab evangelii decretis, ac legibus abhorrerent, verum dicerent. Quis enim umquam Stephano VII. in Formosnm (1) furenti parendum existimasset? Id vero potestatis illius, quam sibi constantienses, atque basileenses arrogaverant, quaque romanum pontificem decreta ecclesiae servare renuentem coercendum ab se esse arbitrabantur, argumentum esse non potest. Addit mox Grotius (2): *Quod si populo alicui propositum fuisset partiri cum rege imperium, fines certe potestati utriusque adsignari debuissent tales, qui cognosci facile possent ex locorum, personarum, aut negotiorum discrimine.* Id vero adversarii factnm a Christo fuisse negent, necesse est. Nam verbis illis, (3) *tu es Petrus etc.*, Petrum a Christo monarcham ecclesiae constitutum fuisse arbitrantur. Quid? si summam etiam apostolorum collegio fuisse ab eo tributam (4) potestatem putent? Quamobrem essent, adversariis auctoribus, summae in ecclesia potestates omnino duae, quarum certe fines, tacentibus sacris scriptoribus, diiudicari, dignoscique non possent. Quae res cum forma illa rei publicae ab Grotio indicatae pugnat. Pergit Grotius (5): *Bonitas autem, aut malitia actus, praesertim in civilibus, quae saepe obscuram habent disceptationem, apta non sunt ad partes distinguendas, unde summam confusionem sequi necesse est, cognitionem de re eadem pro iure potestatis, obtentu actus boni, malique, hinc ad se rege trahente, inde populo: qualem rerum perturbationem introducere, nulli, quod sciam, populo in mentem venit.* At in mentem venisset Christo, si talem instituisset, qualem adversarii censent, rem publicam. Nam ille nusquam indicavit, quibus Petri potestas limitibus contineatur. Est autem sapienter a Bernardo (6) animadversum, ubi nihil distingnitur, nihil omino excipi oportere. Cum ergo nihil a Christo potestatem tribuente Petro distinctum fuerit, sequitur, nt nihil exceptum fuisse videatur. Sed adversarii parendum iubenti, *claveque non errante* definienti pontifici confitentur. Verum in caussis ecclesiasticis, in iisque

(1) Confer Baronium *ad. an.* 897. n. II. *seqq.* VI.
(2) *Ibid.*
(3) Matth. c. XVI. v. 18. *seqq.*
(4) Matth. XVIII. v. 18. *Quaecumque alligaveritis etc.*
(5) *Ibid.*
(6) *Lib.* II. *de consider. cap.* VIII. *pag.* 422. *vol.* I. *edit. paris. an.* 1690.

potissimum, quae pertinent ad religionem, quaeque obscuram saepe disceptationem habent, quis umquam errarit clavis nec ne constituet? Polycrates ne ille Ephesius, an Cyprianus carthaginiensis, quorum nos exemplis obtundere adversarii consuerunt? Synodus, aiunt, oecumenica, vel summa consensio ecclesiarum. Ita ne vero? At tueri se synodorum oecumenicarum auctoritate qui poterunt, quarum nullam ante nicaenam fuisse celebratam constat? Nicaenam autem post annum a Polycrate, et Victore centesimum fere atque tricesimum; a Cypriano vero, et Stephano septuagesimum circiter coactam scimus. Quis igitur eo tam longo, quod intercessit, temporis intervallo controversias diremisset, quo haberi nulla synodus oecumenica poterat? Quid? si eis ne perfugio quidem uti liceat consensus ecclesiarum (1)? *Cum enim refragante insigni aliqua parte, uti asiatica, africana, orientali, aut gallicana, aliarum ecclesiarum cum romano pontifice consensus, adversariorum opinione, pro unanimi ecclesiae consensu haberi non possit: si error aliquam ex iis ecclesiis invaserit, frustra se pravorum dogmatum sectatores, et architecti a romano pontifice, et ab aliis ecclesiis pro haereticis haberi contendent. Sic frustra Eutychen, et Dioscorum s. Leo, frustra Sergium, et alios regiae urbis episcopos s. Martinus, aliique romani pontifices ob Monothelismum velut haereticos iudicassent, quamquam eorum iudiciis totius fere orbis episcopi consentirent. Quid enim (si vera sunt, quae de necessitate conciliorum adversarii iactant) opus fuisset ad eos velut haereticos iudicandos quarta, et sexta synodo, si antequam illae celebrarentur, Eutyches, et Dioscorus, Sergius, et alii monothelitae pro haereticis habiti fuissent, aut haberi ab omnibus debuissent? Deinde cum liber esse debeat, ut adversarii volunt, eiusmodi consensus, et adhibito propriae mentis, ac rationis iudicio, praestari a singulis episcopis debeat; vix erit, ut in re potissimum obscura, et multis altercationum nebulis implicata, non plures ab apostolica definitione dissentiant, ac proinde vix erit controversia, quae hac via componi efficaciter possit. Contendent enim refractarii, eam esse quaestionis obscuritatem, ut ad eam terminandam, et in bono*

(1) Orsius ibid. cap. 11. pag. 595. seqq.

lumine collocandam, synodi congregatione sit opus. Denique, ut quod caput est, et huc maxime pertinet, attingamus, si unicuique episcopo in excipiendis apostolicis decretis fas est iudicii sui libertate uti, quid fiet monarchicae romani pontificis potestati? Quae est enim monarchia, in qua vigor legum ex subditorum iudicio pendeat, ac derivetur? Quemadmodum ii volunt decretorum fidei robur invictum, et immobilem firmitatem ex episcoporum iudicio, et cum romano pontifice consensione pendere? Quo semel posito, frustra iactatur, romani pontificis auctoritatem vinculum esse, quod in eamdem fidem omnes adstringat ecclesias, aut eius iudiciis universam hanc molem, et singulas eius partes, velut una mente, atque uno spiritu vegetari: quae, ut saepe diximus, regularis rei publicae forma est. Non enim ideo in unam, et eamdem fidem omnes ecclesiae conspirant, quia sic romano pontifici visum est, aut ipse vult, suaque auctoritate decernit; sed ideo una ubique fides obtinet, quia sic omnibus, et singulis episcopis iudicio suo, et ratione utentibus visum est. Quae magis aristocratici regiminis forma est, aut systematis, ut vocant, sociorum inaequali foedere nexorum; ideo quod ceteri episcopi, aliaeque totius orbis ecclesiae comiter colere, et reverentia prosequi romanum pontificem teneantur, ut qui non modo dignitate, et imperii maiestate, verum et auctoritate, et quadam potestatis praerogativa ceteris antecellat. Quod tamen, ut omnes facile animadvertunt, quam longissime abest ab ea unitate, qua omnes ecclesiae partes in unum compingere, et colligare corpus Christus instituit, quod adeo longe validiori unius imperii vinculo constringendum fuit. Sed quid multis est opus? Praecipua maiestatis iura, quae in *regulari*, quam vocant, beneque instituta re publica, tribui *summae potestati*, *summoque imperanti* solent, in pontificem romanum cadunt. Quod cum ita sit, ut paullo post demonstrabimus, nihil est caussae, cur quidquam, quod ad veram, *propriamque monarchiam* pertineat, ecclesiasticae rei publicae deesse arbitremur. At optimi sanctissimique pontifices, ut praescriptum canonibus, legibusque ecclesiasticis est, christianam se rem publicam moderari, ac regere testantur. Quid igitur? An idcirco eos subdi conciliorum potestati putemus? Reges enim, imperatoresque, qui le-

gibus sese adstringi dicerent, monarchas esse desiisse, quis credat? Quod si credat, Traianus (1), Alexander Severus (2), Anastasius (3), aliique a dignitate discesserint monarcharum necesse est, ut qui parendum sibi non esse confiterentur, si quidquam contra ius imperassent. Qua re quid dici potest obtusius? Igitur quae rationes afferri solent ab iis, qui de optimis rei publicae generibus commentarios (4) ediderunt, ut efficiant monarcham,

(1) Dion *in Traian. l.* 68. *p.* 776. *edit. hanov. an.* 1606. de Traiano disserens, cum praefecto praetorio ensem daret, scribit hoc modo: „ Hunc gladium, „ si iuste imperero, pro me; sin male, contra me „ stringito „. Plinius item in panegyrico eumdem alloquens imperatorem *cap.* LXV. *num.* 1. *pag.* 756. *edit. lips. an.* 1711. „ In rostris, *inquit*, simili religione ipse „ te legibus subiecisti: legibus, Caesar, quas nemo prin„ cipi scripsit. Sed tu nihil amplius vis tibi licere, „ quam nobis „.

(2) Alex. Severus *cod. lib.* VI. *tit.* XXIII. *de testamentis lege* 3. *Ex imperfecto pag.* 266. *edit. lips. Heinnecc. an.* 1735. „ Licet lex imperii solemnibus imperatorem „ solverit, nihil tamen imperii tam proprium est, „ quam legibus vivere.

(3) Is ad Matronianum scribens *codic. lib.* I. *tit.* XXII. *si contra ius, vel utilit. leg.* 6. *fin. Omnes pag.* 68. „ Omnes, *inquit*, cuiuscumque maioris, vel minoris „ administrationis universae nostrae rei publicae iu„ dices monemus, ut nullum rescriptum, nullam prag„ maticam sanctionem, nullam sacram adnotationem, „ quae generali iuri, vel utilitati publicae adversa esse „ videatur, in disceptationem cuiuslibet litigii patian„ tur proferri; sed generales sacras constitutiones mo„ dis omnibus non dubitent observandas „. Theodosius etiam, et Valentinianus Augusti ad Volusianum p. p. an. 429. scribentes, *cod. lib.* I. *tit.* XIV. *de legib. et constitut. leg.* IV. *Digna vox pag.* 64. „ Digna vox, *in„ quiunt*, est maiestatis regnantis, legibus alligatum se „ principem profiteri: adeo de auctoritate iuris nostra „ pendet auctoritas. Et revera maius imperio est, sub„ mittere legibus principatum, et oraculo praesentis „ edicti, quod nobis licere non patimur, aliis indica„ mus „. Similia sunt, quae Tiberio orientis imperatori adscribuntur a Nicephoro *lib.* I. *histor. cap.* XVII. *pag.* 84. *edit. an.* 1630. Antiochum praeterea tertium ad civitates, praesidesque Asiae scribere consuesse ferunt: „ Si quid contrarium legibus per epistolam ius„ sero, nolite parere; sed me ignoratione lapsum pu„ tetis „. *Plutarch. in apophthegmat. pag.* 183. *edit. paris. an.* 1624. *tom.* 2. Confer Orsium *l. c. cap.* IV. *pag.* 626. *seq.*

(4) Confer, si licet, Puffendorfium *lib.* VII. *de I. N. et G. cap.* VI. §. III. *pag.* 184. *tom.* III. *edit. londin. an.* 1740., Arnisaeum *lib. de iure maiest.* I. *cap.* III. *num.* 7. *seqq.* aliosque plures. Itaque *Andr. Isern. in praelud. feud. quaest.* II. *n.* 36., etsi quod ad forum humanum attinet, monarcham *teneri servare leges negat, teneri tamen affirmat, eas servare, ut rationes.* Confer Orsium *ibid. pag.* 628. *seq.* Is „ Ratio, *inquit*, et „ aequitas naturalis postulant, ut in rebus agendis „ principes, quid eos deceat, consulant, non quan„ tum liceat; ut illud Tullii iudices admonentis prae „ oculis semper habeant (*orat. pro Roscio*) *vestri con„ silii, vestrae sapientiae est, spectare quid deceat vos, „ non quantum liceat vobis.* Est enim aliquid, ut idem „ monet (*orat. pro Balbo*) *quod non oporteat, etiamsi „ liceat.* Quo etiam pertinet illud Claudiani Honorium „ imperatorem alloquentis:

Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit,
Occurrat, mentemque domet respectus honesti.

„ Porro ut nihil magis aequum, honestum, ac deco„ rum principi, quam submittere legibus principa„ tum (confer quam supra descripsimus *legem*, quae „ incipit, *digna vox*) quod Guntherus *libro* VIII. *de „ gest. Frider. imperat. seqq.* versibus expressit;

Nam nihil, ut verum fatear, magis esse decorum,
Aut regale puto, quam legis iure solutum
Sponte tamen legi sese supponere regem:

„ ita nihil ab aequitate disiunctius, quam ut iugum „ aliis imponat, quod sibi intolerabile videatur. Quo „ spectat illud Minucii consulis, his apud Dionysium „ halicarnassaeum (*l.* VII. *H. R.*) verbis increpantis „ plebem romanam: *Et quae vos ipsi ferre nolletis, „ aequum putatis, alios ea ferre?* Quod Christus do„ minus in eo capite (XXIII. *evang. Matth.*), in quo „ pharisaeorum superbiam, et hypocrisim carpit, pri„ mum in illis, et gravissimum reprehendit, iubetque, „ ut ab eo maxime discipuli sui caveant: *secundum „ opera eorum nolite facere: dicunt enim, et non faciunt. „ Alligant enim onera gravia, et importabilia, et impo„ nunt in humeros hominum, digito autem suo nolunt ea „ movere.* Ad quem locum haec s. Iohannes chryso„ stomus observat (*homil.* LXXII. *al.* LXXIII.): *Duplicem „ hic nequitiam memorat, quod a subditis, sine ulla ve„ nia, sedulam requirant vitae puritatem, multamque sibi „ licentiam permittant: quod contrarium est boni prin„ cipis officio, quod est in rebus ad se spectantibus iu„ dicem esse severum, ac sine ulla venia; in subditorum „ vero peccatis mitem, et ad veniam dandam pronum.*

cuius nullis finibus auctoritas continetur, teneri legibus civitatis: eaedem multo magis accommodari, aptarique ad pontificem romanum possunt, cui maiorem in modum, ut apostolis, commendatam fuisse patientiam, mansuetudinem, atque lenitatem scimus. Quare quod aequitas (1), quod honestas publica, quod ratio (2) denique ab rege postulat, ut faciat ipse, quod ab aliis fieri et optat, et imperat; id cur a pontifice, salva monarchia, non postulet, ne suspicari quidem possum. Cavendum enim cuique est, ne quae aut dicat, aut iubeat, ipse prior negligere videatur. Quamobrem praescriptum a Christo suis in evangelio est, ut ne quemquam eorum imitarentur (3), qui quae dicerent, ab aliis quidem perfici omnino, ab se autem nullo modo, vellent. Atque ipse quidem servator Christus, etsi filius Dei, et summus, atque *absolutus* monarcha ecclesiae est, tamen quae iubebat, omnium primus exsequebatur. Itaque hortari discipulos consueverat, ut in ipsum inspicere, indeque sibi exemplum sumere (4) studerent. Quid? si legibus quibusdam ita consistat res publica, ut eae a principe, quamlibet libero, ac praepotenti, perrumpi, tollique (5) nequeant? Has enim qui aut mutare, aut evertere conatur, nihilo plus agit, quam si det operam, ut, sublatis fundamentis, altissimae aedes immotae, salvaeque maneant. Nam leges, quae sunt de annona, de importandis, vendendis, emendisve mercibus, de poenarum aut acerbitate, ant lenitate, mitigare quidem, atque mutare licet; eas vero, quae latae sunt, consociationis, salutisque civium tuendae caussa, non licet. Est enim praecipua omnium gentium consensione firmata lex, *salutem* (6) *populorum supremam legem esse oportere*. Quid autem impedit, quin de his legibus, quae cum longo, diuturnoque usu constitutae sunt, tum

„ Quum ergo nihil aeque Christo cordi fuerit, quam „ a suis discipulis pharisaeorum iactantiam, et hypo„ crisim removere, volueritque in hoc ipso capite, ut, „ qui futurus erat eorum princeps, cetera humilitate „ praestaret, eorumque minister esset; quid mirum, „ si apostolorum principis successores, et sese, et suam „ ecclesiam ceterorum principem eisdem legibus re„ gant, ac moderentur, quas aliis episcopis, et eccle„ siis praescribunt? „

(1) Vide *notat. superiorem*.

(2) Confer *eamdem notationem*, et exempla, quae Orsius *loco modo ind. p.* 630. describit.

(3) Consule *eamdem notationem*.

(4) *Evang. Matth. cap.* XX. *v.* 28., *Marci cap.* X. *v.* 45., *Lucae c.* XXII. *v.* 27., *Ioh.* XIII. *v.* 15., *et rursum Matth. cap.* XI. *v.* 29.

(5) Huc Orsius spectare scribit *pag.* 635. quae Bodinus disputet *lib.* IV. *de republica cap.* II.

(6) *Lex*, XII. *tabul. apud Cicer. lib.* III. *de legib. cap.* III. *pag.* 231. *tom.* III. *opp. edit. genev. Oliveti*: „ Regio imperio duo sunto, iique praeeundo, iudicando, consulendo, praetores, iudices, consules appellantor. Militiae summum ius habento, nemini parento. Ollis salus populi suprema lex esto „.

sanctitatem ecclesiae, religionisque, post evangelicas, apostolicasque, muniunt, intelligi veterum scriptorum, in primisque pontificum (1) testimonia debeant, quibus omnis adversariorum nititur, atque exultat oratio? Sed huiusmodi leges (cum etiam conciliorum oecumenicorum abrogari auctoritate non possint) ut conciliis iisdem, ita ne supremae quidem pontificum potestati obsunt. Quod si adversarii discrepare nihilominus ecclesiasticam a civili monarchia dicere, idque iam patrum testimoniis confirmare pergent, sic habeant: mirabile non esse, ut quae virtute, natura, communique hominum existimatione conveniunt, inter se quandoque, cum tamen splendore, ac specie quadam differant, re ipsa, ipsoque etiam nomine differre non dicantur modo, sed etiam videantur. Altaribus, templisque christianos carere, primorum ecclesiae saeculorum patres (2) aiebant. At si altaris, templique notio quae sit, diligenter consideremus, facile quidem certe, non minus nostris, quam ethnicis altaria, atque templa fuisse intelligemus. Verum cum nostra ab ethnicis exteriore quadam specie discreparent, veriti patres, ne qui nostris sacris recens initiati essent, communis vocabuli ratione deciperentur, atque in superstitionem inducerentur, altaria, templaque nulla apud

(1) Natalis Alexander *dissert.* IV. *in histor. eccl. saec.* XV. et XVI. *art.* I. §. V. *p.* 358. *seq. tom.* IX. *edit. luc. an.* 1752. multa ex Patrum testimonia describit, ut suam confirmet sententiam, in primisque illud Ioh. chrysostomi *ex homil.* LXVI. *in cap.* XX. *Matth.* „ Non „ externis similia nostra sunt. Nam apud gentes qui „ principes sunt, ipsi dominantur; apud nos autem, „ qui ultimus est, ipse summa tenet „. Et illud Hieronymi *ex epist.* XXX. *ad Oceanum.* „ Aliae sunt leges „ Caesarum, aliae Christi; aliud Papinianus, aliud „ Paulus noster praecipit „. Addit Augustini *ex epist.* CLX. *ad Apringium iudicem* locum. „ Alia causa est provin„ ciae, alia ecclesiae. Illius terribiliter gerenda est admi„ nistratio, huius clementer commendanda est manso„ etudo „. Et s. Leonis *epist.* LIV. *seu* LXXVIII. *Quesnell. edit. ad Marcianum Augustum*: „ Alia ratio est rerum „ saecularium, alia divinarum „. *Et ex epist. Caelestini ad episcopos Illyrici*: „ Dominentur nobis regulae, non „ regulis dominemur. Simus subiecti canonibus, cum „ canonum praecepta servamus „. Et Leonis rursus *ex epist. ad episcopos Mauritaniae caesariensis*: „ Quam „ diligens, et quam prudens habenda est dispensatio „ divinorum munerum, et caelestium dignitatum, ne „ in aliquo apostolica, et canonica decreta violentur, „ et his ecclesia Domini regenda credatur „. Et Gelasii I. *ex epist. ad episcopos Lucaniae*: „ Necessaria rerum „ dispensatione constringimur, et apostolicae sedis mo„ deramine convenimur, sic canonum paternorum de„ creta librare, et retro praesulum, decessorumque no„ strorum praecepta metiri, ut quae praesentium ne„ cessitas temporum restaurandis ecclesiis relaxanda de„ poscit, adhibita consideratione diligenti, quantum „ fieri potest, temperemus: quo nec in totum formam „ veterum videamur excedere regularum „. Et ex indic. ab Hormisda legatis Ennodio, atque Fortunato: „ *Canones solvere in religionem committere est.* „. Mitto, quae profert ex Gregorii magni *lib.* II. *ep.* VII., ex Silvestri II. *ep. ad Seguinum senonensem archiep.*, ex Gregorii VII. *epistol.* XVIII. *lib.* II. *etc.*, ex Eugenii III. *epist.* X., ex Innocent. III. *epistol.* CXV. *lib.* XI., quod eodem fere pertineant. At haec non magis subditum esse legibus ecclesiae pontificem ostendunt, quam regni legibus gallorum regem. Est enim apud Barbeyracium in *not. ad lib.* VII. *Puffendorfii de* I. N. *et* G. *cap.* VI. *num.* X., referri a Sidneo, quod est in *tract. des droits de la reine de France edit. an.* 1688. iussu Lodovici XIV. regis: *que les rois ont cette heureuse impuissance de ne pouvoir rien faire contre les loix de leur pays.*

(2) Horum ego testimonia describam in eo libro, qui erit de *templis veterum christianorum.*

nos esse dixerunt. Quod si ex scripturis, patrumque locis concludi, templa nulla veteribus christianis fuisse, non potest: ita ne illud quidem, de vera, propriaque monarchia ex ecclesia tollenda (1), potest. Fastum enim illi, supercilium, superbiaeque coniunctum (2) dominatum tollunt; imperium certe, dominatumque omnem non tollunt.

Age vero certis quibusdam, destinatisque legibus, quibus rex teneatur, latis; an erit consequens, eum ab dignitate discedere, ac regem desinere vocari? Grotius sane ac Puffendorfius (3), qui a multis principes habentur iuris peritorum; eum, qui ut imperio potiretur, suam populo obligarit fidem, sanctaeque promiserit, iis se legibus, quibus, ut fundamentis est nixa res pubblica, civitatem administraturum, posse nihilo secius monarcham et appellari, et esse putant. Quamquam enim in quavis societate summa potestas ita antecedat plebi, ut nemini mortalium subdatur, esse tamen interdum discrepantem censent, dissimilemque in monarchis regendae rei publicae rationem. Nam principes alios libere, alios regulis quibusdam adstrictos populis imperare, atque illorum quidem *absolutam*, horum *summam* tantum potestatem esse. Itaque eam, quae *absoluta* sit, *summam* etiam esse oportere; quae vero *summa* tantum, eamdem *absolutam* non semper haberi potestatem. Sed *summum* principem, etsi *absoluta* potestate non gaudeat, quod tamen eodem iure, iisdemque ornamentis excellat, quibus in *absoluta monarchia* excellunt reges, monarcham esse existimandum. Illud autem inter *summum* tantum, atque *absolutum* monarcham interesse. Hunc, qui solutus legibus sit, sui unius iudicio, illum contra concilio optimatum, coetuve plebis convocato, rem gerere. Iam vero componi id etiam cum veri monarchae notione posse. Nam quae concilium, coetusve decrerit, horum vim omnem, auctoritatemque ex principis auctoritate manare. Haec in *irregularem*, *mixtamque* rem publicam nullo modo competere. In *irregulari* enim duas, in nostra vero unam principis, civitatisque voluntatem esse; quum ea quidem et sua, et principis, haec vero quae velit, principis, non sua vo-

(1) Petrus de Marca *lib.* II. *de concord. sacerd. et imperii* c. XVI. num. VI. *pag.* 187. *edit. francof.* 1708.

(2) Orsius *ibid. pag.* 637. *seq.*

(3) Grotius *lib.* I. *de I. B. et P. cap.* III. §. XVI. *p.* 120. *seq. tom.* I. *opp. edit. amstelod. an.* 1735., Puffendorfius *lib.* VII. *de I. N. et G. cap.* VI. §. VII. *tom.* III. *edit. lond. an.* 1740. *p.* 189.

luntate velit. Quod si fieri iure interdum possit, ut positis quibusdam conditionibus, nequeat princeps nonnulla velle, quae frustra velit; eum tamen locum obtinere summum, neque habendum esse optimatum concilio, plebisve coetu, cuius quidquam consensu statuit, inferiorem. Non enim aut libidine, aut immensa imperandi et facultate, et libertate auctoritas *summa* mortalium; sed aequitatis, rationisque limitibus continetur. Quid? si ne populus quidem illo est praestantior principe, cui iubenti non obtemperare aliquando possit? Scit namque fas sibi non esse imperare ei, cui contra pacta, conventaque imperanti non pareat. Explicat haec patrisfamilias exemplo Grotius: *qui si quid familiae facturum se promiserit, quod ad familiae gubernationem pertineat, non ea desinet in sua familia ius summum, quantum fert familia, habere.* Qua ex re intelligitur, summam in ecclesia, et *super ecclesiam* romani pontificis potestatem futuram, etiamsi certis idem legibus teneretur. Fac igitur firmae, immotaeque sint, quas *ecclesiarum libertates* theologi quidam vocant; harum tamen vis, auctoritasque omnis, non ex alia, quam ex pontificis auctoritate manaret. Quamobrem Petrus de Marca antistes parisiensium in tertio de concordia sacerdotii, atque imperii libro, *solet*, inquit (1), *a plerisque pragmaticis hoc fere praecipuum constitui libertatis gallicanae theorema: Concilium oecumenicum superius esse summo pontifice. Unde sequatur, nihil a sedis apostolicae praesulibus tentari posse, quod synodorum generalium definitionibus adversetur.... Attamen si cum bona magistrorum venia id, quod sentio libere profiteri liceat, existimo libertates ecclesiae gallicanae hoc axiomate non omnino niti.... Nam libertates perinde tuemur, si de concilii generalis novis decretis, ac si de romani pontificis novis constitutinibus agatur.... Quare non est, quod haereamus in ea regula, quae romanis stomachum movet, et quae rebus nostris non prospicit, ut par est. Fruatur summus pontifex aut aequo iure cum conciliis generalibus, aut superiori. Illud unum in foro expendetur, an nova constitutio, vel novum rescriptum rebus gallicanis consulat, aut noceat. Si receptos canones, vel receptos mores*

(1) *Cap.* III. *pag.* 120. *edit. supra indic.*

infringat aliquo pacto, eius ratio non habebitur, nisi consensu publico accedente. Praeter quam quod enim haec novarum legum conditio est, et praecipue ecclesiasticarum, ut assensu eorum, quorum interest, probentur; id sibi praecipue vindicat canonum reverentia, ut iis pontifices romani derogare velle non censeantur, etsi fortasse formulis rescripti, ex stilo curiae aliter cautum sit. Et in fin. num. 2. *Itaque non agimus cum sede apostolica, quasi cum potestate quadam certis regulis ita devincta, ut eas nullo casu egredi possit; cum sciamus canonum dispensationem, cuius est in politia ecclesiastica frequentissimus usus, summo pontifici praecipue concreditam: sed veluti ex pollicitatione, quam suis decretis canonum, et constitutionum executionem spoponderunt, a beati Petri successoribus cum debita reverentia exigimus. Quantum enim canonibus detulerint romani pontifices, per omnes aetates perpetuo et verbis, et factis testati sunt, eademque opera libertates nostras inviolatas spondere visi sunt.*

Non discrepant a Petro de Marca (1) Pithoeus, (2) Cap-

(1) Petrus Pithoeus in *breviar. gallicanar. libertat. cap.* v. *pag.* 20. *seqq. tom.* I. *edit. an.* 1715. „ Etsi „ pontifex, *inquit*, supremus habeatur in rebus spiritua„ libus; in Gallia tamen locum non habet potentia „ infinita, et absoluta, sed circumscribitur canonibus, „ et regulis antiquorum conciliorum in hoc regno re„ ceptis. Et in eo maxime consistit libertas gallicanae „ ecclesiae, ut disertis verbis universitas parisiensis pro„ nunciat „. Ad quae quidem verba, quae suo arbitratu coarctat *novus adnotator not.* 2. *ad eumdem locum pag.* 31. *operis eiusd. inscript.*, *Commentaire de M. Du Puy sur le traité des libertes de l'église gallicane de M. Pierre Pithou avocat en la cour de parlement, edit. paris. an.* 1715., nihilo secius Lodovicus Thomassinus *dissertat.* xviii. *in synod. roman, an.* 532. *pag.* 741., *dissertationum in concilia tom.* I. *edit. paris. an.* 1667. „ Audin, „ *inquit, supremam, absolutam, infinitam* potestatem pon„ tificis? In Gallia tamen revinctam antiquis canonum „ vinculis, et decretis priscorum pontificum. Ibi nec „ verbum sonat de lite, et victoria concilii supra pon„ tificem. Nempe cum et pontificis infinita, suprema„ que potestas agnoscatur „. Verum quidem est negare Pithoeum *cap.* xi. *pag.* 110. superiorem esse concilio papam; at quo sensu hoc negarit, indicet ibid. Thomassinus *p.* 741. *seq.* „ Negat, *inquit*, superiorem „ esse concilio pontificem... nec tamen... superior „ inde synodus pontifice efficitur. Ligantur enim et „ synodi aliarum synodorum, ligatur et ecclesia suis „ ipsa legibus, ligantur et pontifices suis, ligantur de„ nique successores antecessorum pontificum decretis, „ ne, ut Paulus ait, secum conflictabunda auctoritas, „ quae struxit destruat, quae finxit, diffingat. Nec ta„ men in* hac exemplorum strue minor aut inferior „ est, qui legibus tenetur. Denique, auctore Pithoeo „ Gallia uno tenore erga synodos generales, pontificesque, utrorumque leges non nunquam admisit, veterum „ auctoritate nova declinavit „. Haec quam sint vera, iidem scriptores viderint. Nostri certe non esse concedenda pugnant. Ceterum utcumque se habeant, potiorem esse synodi auctoritatem pontificis potestate numquam efficient.

(2) Iacobus Cappellus *libertés de l'églis. gallic. an.* 1639. *p.* 41. „ Licet papa habeat plenitudinem potestatis; „ tamen si sine necessitate, aut communi utilitate di„ scedat e iure sanctorum patrum, aut contra dispen„ set, non est fidelis dispensatio, sed crudelis dissipa„ tio, secundum Bernardum „. Confer Orsium *loco citato, et Thomassinum loco citato pag.* 742.

pellus, Hotmannus (1), Coquillaeus (2), Lescasserius (3), Thomassinus (4), aliique, quos recensere neque necesse est, neque vacat. Scio equidem reprehendi Marcam a Bossuetio (5), quod cum summa doctrina excelleret, tum ingenio *versatili, et aeque in utramque composito partem* esset. Sed haec tam illiberalis obiurgatio, quae minus habet disputationis, quam acerbitatis, probari iis, apud quos praeiudicata opinio valeat, fortasse potest; liberis profecto, nullaque eiusmodi adstrictis necessitate, ut certam quamdam sententiam tueantur, non potest. Nam quod Bossuetius urget, non ita libertati, quam defendendam susceperat, prospexisse Marcam, ut poscere ratio videbatur, si quid efficeret, errasse quidem eum efficeret; fuisse autem simulationis reum, non item. Iniquum autem est levitatis, inconstantiae, versutiae arguere hominem, cui, quod tibi probetur, non placeat.

At licet adversus (6) *extraordinaria mandata praescriptione uti, estque in canonibus firmum aliquid, et invictum, quod potestate ecclesiae constitutum sit, qua potestate coerceri pontifex si extra limites efferatur, atque castigari possit. Quare non alio firmiore telo usa ad tuendam libertatem gallorum ecclesia, quam appellatione fuit. Haec autem nulla esset, nisi statuas synodum oecumenicam potestate pontifici antecedere.*

Sed nisi forte Bossuetius, ut libertati consulat, ecclesiasticam monarchiam, quam alioqui tuendam arbitratur, oppugnare, labefactareque velit, quorsum haec evadant, nullo modo prorsus intelligo. Nam si, aequata principis, optimatumque potestate (7) consistere monarchia nequit; consistere, principe senatui subacto,

(1) *Libertes de l'église gallic. an.* 1639. *pag.* 14. 197. 308. 309. 322. 323. Adeundus Thomassinus *loc. cit. pag.* 742. ubi de Hotmanno agens, „ Post con„ stantiensem, *inquit*, ac basileensem synodum perhi„ bet ille quidem vexatam fuisse quaestionem illam „ an superior sit papa concilio, sorbonicis negantibus, „ legistis aientibus, teste Gersonio. . . supersedisse triden„ tinos patres, mox sit ea quaestione attigenda, et ta„ men concludit, *nec facile dirimi posse litem illam. . . condecibilem esse modestam libertatem, sed deprimi plus „ aequo pontificiam dignitatem.*

(2) Guido Coquillaeus *libertes de l'église gallic. an.* 1639. *pag.* 425., et apud Thomassinum *loc. cit. pag.* 743. „ In Gallia, *inquit*, excogitata est ratio haec „ honesta cohibendorum constuum, quibus corruptela „ in ecclesiam inveheretur: non ab abosu appellando „ a concessione rescriptorum pontificiorum. In ponti„ fice enim agnoscitur supremitas in negotiis ecclesia„ sticis: sed tamquam ab usu provocando ab executio„ ne eiusmodi rescriptorum. Ita in impetrantes culpa „ derivatur, concedentis honori parcitur.

(3) Lescasserius *in iisdem libert. p.* 504. *et p.* 546. *seqq.* Confer Thomassinum *l. c. pag.* 743. *seqq.*

(4) Thomassinus *dissert. eod. num.* CIII. *pag.* 734. *seqq.*

(5) *Lib.* XI. *defens. prop. cler. gallic. cap.* XV. *p.* 135. *edit. luxemburg. an.* 1730.

(6) *Ibid.*

(7) Adeundus, si licet, Puffendorfius *lib.* VII. *de I. N. et G. cap.* XV. §. XIV. *pag.* 152. *seq. tom.* III. *edit. londin.*

qui poterit? Itaque verbo ille monarchiam ponet, re tollet; ut qui libertati consulens, ecclesiae potestatem pontificiae non parem quidem esse, sed praestantiorem putet.

Quid igitur? An non interdum ecclesiae quaedam ad synodum appellarunt? Ferent id quidem, facileque fortasse concedent nostri; sed vereor, ne deceptum fuisse Bossuetium vocabulo *appellationis*, idque sibi pro certo, quod aut controversum, aut falsum esset, sumsisse arbitrentur. Est enim ab Orsio scriptum in quinto dissertationis illius, quam supra indicavi, capite (1): *Stultum esse putare a maiestate appellari posse, quum appellatio semper procedat ab inferiori ad superiorem, maiestate vero nihil superius fingi possit: nisi forte putemus*, inquit Arnisaeus (2), *ab eadem ad se ipsam appellandum esse, quomodo graecorum quidam Philippo Macedonum rege poto ad eumdem sobrium appellavit: et ab imperatore male informato ad eumdem melius informatum provocari posse . . . Huiusmodi ferme olim fuisse appellationes ab initio saeculi* XIV. *ac deinceps in Galliis frequentatas. Quum enim simul, et ad synodum, et ad pontificem, qui synodo praefuturus erat, provocaretur, ut* a pontifice ipso ad ipsummet, vel ad successorem, *inquit Thomassinus* (3), ita a pontifice ad synodum supplicatio erat, etsi provocatio dictitaretur. *Id quamquam passim, ac promiscue, immo et umquam admittendum non sit, non tamen adeo monarchicae potestati repugnare, ut repugnat appellatio, qua vere, proprieque a pontifice ad generalem synodum provocetur.*

Manet ergo, summam esse pontificis in ecclesia potestatem, *si vere, proprieque* monarcha is est ecclesiae. Est autem vere, proprieque monarcha, ut ostensum est. Est igitur illius in ecclesia potestas summa. Restat ut sit ne etiam *absoluta* videamus. Quod quidem quaestionis genus, cum esse plenum invidiae, difficultatisque viderent nostri, caute in primis esse expediendum, dirimendumque putarunt. Atque illud priore loco animadverterunt, non eo regem aliquem, quo solutus naturae, divinisque le-

(1) Orsius *ibid. cap.* V. *pag.* 650. *seq.*, Thomass. *p.* 738. *seq. num.* CV.

(2) Arnisaeus *lib.* II. *de iure maiest. cap.* IV. *num.* 8, *pag.* 307. *edit. an.* 1610.

(3) Thomass. *dissert. eadem* XVIII. *num.* CV. *p.* 740.

gibus sit, *absolutum* appellari, ac consuesse *liberum* (nullus namque monarcha mortalis est, qui non iisdem sese legibus adstringi confiteatur), neqne quo salutem publicam, utilitatemque, cuius sunt caussa constituta imperia, tueri non debeat ; sed quo ita regat, administraretque rem publicam , ut nullo modo humanis illis statutis, ac legibus teneatur, quae sine detrimento salutis , immo magno interdum cömmodo sociorum immutari , tollique possunt. Quamobrem quaerentibus nostris *absoluta ne*, an veluti finibus quibusdam limitibusque romani pontificis constricta monarchia fuerit, illud certe numquam in mentem venit, ut solutus ne naturae, Deique legibus, iisque statutis sit, sine quibus consistere consociatio christianorum, salusque non potest, investigandum arbitrarentur. Atque ut mittam, quae sunt de naturae, Deique legibus, qnibus certe de rebus, qui dubitaret, invenimus omnino neminem; pro certo illud quoque habendum est, *ne regum quidem promissis regiam auctoritatem coarctari. Observat autem Puffendorfius* (1): *regem , cum ei primum defertur imperium , ad recte, probeque illud administrandum obstringi aut generali , quae tacita vel expressa est, aut etiam speciali quadam promissione* (2). Tacita, *inquit*, promissio regni bene regendi in ipsa eiusdem susceptione inesse iutelligitur, etiamsi nihil expresse dictum fuerit. Frequentissimum tamen est, promissionem illam fieri expresse, non sine iuramento, certaque rituum solemnitate. Neque id inusitatum, ut in ea promissione officium regis describatur per periphrasim , aut numerationem praecipuarum partium. Puta, se diligenter invigilare velle saluti publicae promovendae, bonos defensurum, malos coerciturum, iustitiam integre administraturum, neminem oppressurum, et similia. *Quae omnia tacite insunt delationi , ac susceptioni imperii : atque adeo neque ad haec promissa respicimus in illa imperii in absolutum , et limitatum divisione. Neque enim ullum imperium est, quod non quibusdam limitibus, qui ex ipsa iusti imperii natura profluunt, circumscribatur. Quum enim regendi ius ad utilitatem , et securitatem civium tuendam introductum sit, constat plane , non in eorum debere damnum, atque perniciem redundare*; *ac proin-*

(1) Orsius ibid. cap. XI. pag. 652. seqq. (2) *Lib. VII. de I. N. et G. cap. VI. §. I. p. 195. tom. III. edit. lond.*

de utilitas, atque securitas rei publicae limites imperii sunt, ultra quos proferri non debet illius usus. Absolutum itaque manet ius regendi cives summo imperanti, cui nullae aliae conditiones praescriptae sunt, quam quae ipsi delationi imperii ipso iure cohaerent. Penes autem ipsum est arbitrium iudicandi, et statuendi de his, quae ad pacem, et salutem rei publicae procurandam apta, et idonea suis quaeque locis, ac temporibus videantur. Haec tamen generalis promissio quamquam simplex esse videatur, cum ad particularia negotia accomodatur, mirum quot capita complectatur. Vix enim fieri potest, ut receptae in aliquo regno consuetudines, aviti mores, et leges fundamentales convellantur, quin pax, et tranquillitas rei publicae perturbetur, atque adeo in ipsa regni susceptione, et in ea generali expressa vel tacita promissione haec etiam quodammodo comprehenditur, ut leges, et consuetudines diuturno usu firmatae, et quae etiamnum vigent, iisque vigentibus ipsa quoque res publica floret, ac viget, non modo a principe non rescindantur, atque labefactentur, verum etiam, ut omnem is operam conferat ad earum observantiam promovendam, intelligatque id esse imperii sui potissimum munus, ut leges obtineant, et inviolabiles habeantur. Quo profecto, et non alio spectant plurima veterum romanorum pontificum testimonia, qui se non violatores, et infractores, sed custodes, et executores (1) canonum profitentur. Hoc ipso ergo, quod apostolicum thronum romanus pontifex conscendit, se vindicem, ac defensorem canonum profitetur. Cumque se obstringat ad christianam rem publicum inculpate, sancteque gubernandam, et ad pietatem, ac religionis studium, morumque sanctitatem in clero, et in populo promovendam, hoc ipso etiam spondet, aut spondere censetur sanctissimarum legum custodiam, ac tuitionem, atque earum in primis, quibus christiana pietas maxime continetur, et quibus vigentibus ea maxime floret, quaeque, post evangelicas, fundamentales ecclesiae leges dici quodammodo possunt. Ea porro generali sponsione tantum abest, ut imperium absolutum esse desinat, ac limitatum reddatur, ut Puffendorfius etiam adiungat, neque id semper con-

(1) Leo. et Martin. *pontif. apud Orb. ibid. p.* 654.

tingere, cum princeps in eas regnandi leges, seu regulas speciali promissione consentit. Advertit enim duobus modis concipi, ac praestari posse huiusmodi promissionem. Primo, ut ea solum conscientia principis teneatur. Secundo, ut habeatur veluti necessaria conditio, qua praetermissa, ab obedientiae debito soluti populi intelligantur. Quod ut melius percipiatur, videtur tres incidere posse casus, in quibus a constitutis promissisque regulis princeps discedat. Primo, ut salus rei publicae id sine mora, palam, ac necessario requirat: secundo, ut non sit tam evidens, urgensque necessitas, quin ea de re comitia populi, aut senatus conferri commode queant: tertio, ut non modo nulla urgente, seu dubia necessitate, sed mero arbitrio, atque ex libidine praescriptas regulas transgrediatur. Nulla porro esse potest controversia, quin etiam in regno legibus circumscripto, ubi praesens necessitas urgeat, liceat principi praeter leges agere, quum salus rei publicae suprema lex sit, ad quam ceterae dirigendae sunt. Multis etiam videtur, quod et in regno libero, et absoluto principi fundamentales, ut aiunt, leges passim, et ex libidiae violanti, quoad eius fieri potest, sine graviore ipsius rei publicae perturbatione parendum civibus non est. Quod vero pertinet ad casus dubios, et qui in disceptationem venire possunt, de his intelligendum videtur quod ait Puffendorfius, regis promissis eius solum obstringi religionem, si nullum in regno constitutum sit concilium (1), quod rex teneatur consulere, siquidem ab iis promissis tempora rei publicae discedere iubeant; atque eiusmodi concilii iure suo, non precario, super illis negotiis coguoscere possit, et citra cuius consensum regis iussis circa talia cives non obligentur. *Quoniam si nullum eiusmodi concilium in regno est, neque rex ad illud cogendum in iis casibus teneatur, ius civibus non est iussa principis detrectandi, et eius acta veluti contra datam fidem, et promissionem admissa, irrita denunciandi. Quoniam si princeps contendat, salutem publicam, aut insignem rei publicae utilitatem postulasse, ut a regulis discederetur, quod sane de principe communiter praesumendum est; nihil habent subditi, quod reponant, quo-*

(1) *Puffendorf. ibid.*

niam eorum non est statuere, satis gravis necessitas fuerit nec ne, quae principem a praescriptis deflectere regulis compulerit. Statuit ergo laudatus auctor, populo, qui principi circumscriptam auctoritatem conferre velit, instituendum esse publicum coetum aut populi, aut optimatum, ad quem princeps referat ea negotia, quae ad merum illius arbitrium non spectant, et citra cuius consensum nihil omnino de iis decernat, ac, si secus factum fuerit, velut irritum habeatur. Tali, *inquit*, modo qui regem sibi constituit populus, obsequium ipsi promisisse intelligitur, non absolute, et in omnibus, sed quatenus imperium ad capitulationem, et leges fundamentales congruit, a quibus discrepantes actus ipso iure sunt irriti, neque vim obligandi cives obtinent. *Atque eadem ratio est, si princeps populi, vel procerum comitia in eiusmodi casibus cogere teneatur. Ad hanc ergo doctrinam romani pontificis monarchiam exigamus.*

Christus servator, qui auctor potestatis ecclesiasticae est, Petrum caput constituens, principemque rei publicae populi christiani, ita se illi dedisse claves regni caelorum dixit, ut quaecumque ille in terris ligasset, solvissetve (1), ea ligata, solutave etiam in caelis essent. His autem verbis, quibus nihil *limitati*, nihilque velut angustiis quibusdam, finibusque constricti, terminatique contineatur; subiectam fuisse quis credat auctoritati ecclesiae auctoritatem Petri? Nam si populus summa imperii cuiquam, nulla lege, conditioneve adiuncta, demum tradat, promittatque, quaecumque ille sanxerit, decrerit, caverit, ea sese rata perpetuo habiturum; fore quidem plerosque non dubito, qui *obsolutam* eius esse principis auctoritatem pugnent; qui autem neget, omnino neminem. Quod si concessa deinde *ligandi*, *solvendique* ceteris apostolis potestas fuit, cum in *aedificationem*, (2) non *in destructionem*, ut est a Paulo dictum, concessa fuerit, confirmare id scilicet *absolutam* Petri monarchiam nullis angustiis, finibusque a Christo coarctatam potest; *destruere* certe non potest. Age vero, quem umquam senatum, coetumve Christus instituit, quem Petrus, quique ei successissent, consulerent, cuique de cognitis, diremtis, diiudicatis gravioribus caussis, controversiisque rationem

(1) Matth. cap. xvi. v. 18. seqq.

(2) Ep. ii. ad cor. cap. x. v. 8.

reddere cogerentur? Quum antem senatum eiusmodi, coetumve nullum cognoscendarum litium, controversiarumque diiudicandarum caussa convocari iusserit; immo vero Petro quidquid est gentium christianarum, populorumque ut agnos, ovesque pastori subdiderit (1), quid est, quod eam esse limitandam, quam Christus limitibus numquam constrinxerit (2), potestatem putem?

Non sum nescius, fuisse aliquos, qui cum promittere olim pontificem (3) sese canones, resque ecclesiae servaturum, daturumque operam, ut ab aliis servarentur, consuesse, scirent; legibus quibusdam coarctari eius monarchiam arbitrarentur. At hi si animadvertissent, quae mox promittens ille addere soleret, numquam in eam venissent opinionem, ut id ex illius verbis concludi dicerent, qnod re ipsa concludi nullo modo posset. Nam si leges, statuta, canones aut migrasset, aut negligentia quadam praetermisisset, eius se, adiungebat, sive culpae, sive negligentiae rationem, non popnlo, sed Petro (4) Christi vicario redditurum. Quod quidem declarationis genus, indicium monarchiae constitutae a Christo, et a Petro rectae, administrataeque erat; limitibus vero, angustiisque humanarnm legum constrictae, non erat.

Quamquam eos se nostri theologi negant esse, qui regem, aut pontificem iudicent (propterea quod summam, *absolutamque* in civili, aut in ecclesiastica re publica potestatem obtineant), inconsultis prudentibus, sapientibusque viris de gravissimis rebus decernere debere. Manere namque *summam, absolutamque* ancto-

(1) Iohan. *cap.* XXI. v. 15. *seq.*

(2) S. Gregorius *lib.* XI. *epist.* XLV. *ad Theoctistam* p. 1130. *edit. paris. monachorum congregationis s. Mauri.* „ Si beatus Petrus, *inquit*, cum a fidelibus culparetur, „ (*quod ad gentiles christianos factos accendens, cum eis comedisset*) auctoritatem, quam in sanctam ecclesiam „ acceperat, attendisset, respondere poterat, ut pasto- „ rem suum oves reprehendere non auderent „. Eadem fere habet s. Avitus viennensis *ad senatores urbis alterum Galliae episcoporum nomine scribens t.* II. *concil. edit. Hard. pag.* 983. *seq.* „ Reddet, *inquit*, rationem, qui ovili do- „ minico praeest, qua commissam sibi agnorum curam „ administratione dispenset: ceterum non est gregis „ pastorem proprium terrere, sed iudicis.

(3) *In lib. diurno roman. pontific. edit. Garnerii pag.* 29. *in profess. fidei* sic promittebat electus pontifex: „ Disciplinam, et ritum ecclesiae, sicut inveni, et „ a sanctis praecessoribus meis traditum reperi, illiba- „ tum custodire. Et indiminutas res ecclesiae conser- „ vare, et ut indiminutae custodiantur, operam dare. . . „ Si qua vero emerserint contra disciplinam canoni- „ cam, emendare; sacrosque canonum, et constituta „ pontificum nostrorum, ut divina, et caelestia man- „ data, custodire.

(4) *Ibid.* „ Utpote tibi (b. Petro) redditurum me „ sciens de omnibus, quae profiteor, districtam in di- „ vino iudicio rationem „. Rursumque: „ Si praeter „ haec aliquid agere praesumpsero, vel ut praesuma- „ tur, permisero, eris mihi in illa terribili die divini „ iudicii depropitius „. Itaque Ennodius, cuius est a synodo romana an. 503. probata sententia tom. II. *concilior. edit. Hard. pag.* 983. „ Voluit Deus b. Petri „ apostoli successores caelo tantum debere innocentiam, „ et subtilissimi discussoris indagini inviolatam exhi- „ bere conscientiam „.

ritatem, adhibito in consilium senatu, posse, auctor est Puffendorfius (1) in septimo *de iure naturae*, *ac gentium* libro. Non enim in eo summa *absolutae* monarchiae consistit ratio, ut quod libeat, hoc caeco, temerarioque impetu princeps agat; sed ut suo in administranda re publica iudicio, quocum consultatio certe non pugnat, utatur. Quare etsi romani pontifices nihil se grave, atque arduum sine consilio (2) cardinalium acturos olim pollicebantur, convocatisque interdum episcopis, quid facto esset opus, quaerebant; hinc tamen nihil sibi, *absolutaeque* monarchiae, quam regerent, metuendum arbitrabantur. Tunc enim solum coarctari, limitarique principis auctoritatem norant, cum (3) *subditi in ipsa imperii delatione cum eo pacti sint*, *ut si quid circa quaedam negotia haud adscitis regni comitiis*, *privato iudicio*, *et propria auctoritate statuat*, *decretum irritum sit*, *et nullius roboris habeatur. Quod Romae numquam obtinuit. Nam quod graviora ecclesiae negotia, ut habet huius temporis disciplina, nonnisi per sacras congregationes, aut in consistorio expediantur, ex ipsorum pontificum voluntate pendet. Atque id etiam aliquando sine partitione maiestatis in iis regnis obtinuit, quae pleno iure, ac sola principis voluntate regebantur. Multum enim, ut ait Grotius* (4), *falluntur*, *qui existimant*, *cum reges acta quaedam sua nolunt rata esse*, *nisi a senatu*, *aut alio coetu aliquo probentur*, *partitionem fieri potestatis. Nam quae acta eum in modum rescinduntur, intelligi debent rescindi regis ipsius imperio, qui eo modo sibi cavere voluit, ne quid fallaciter impetratum pro vera ipsius voluntate haberetur. Quale erat Antiochi III. regis rescriptum ad magistratus, ne sibi parerent, si quid legibus adversum iussisset. Quare haec res, quemadmodum laudatus Grotius subiungit, similis est testamentis, quibus adiectum est, ne posterius testamentum valeat: nam haec quoque clausula efficit, ut posterius testamentum non ex vera voluntate*

(1) *Lib.* VII. *cap.* VI. §. XII. *pag.* 199. *tom.* III. *edit. londin.*

(2) *Lib. diurn. rom. pontif. ibid. pag.* 30. „ Si qua „ vero emerserint contra disciplinam canonicam, com„ municatione filiorum meorum S. R. E. Cardinalium, „ cum quorum consilio, directione, et rememoratione „ ministerium meum gerem, emendare, aut patienter, „ excepta fidei, et christianae religionis gravi offensio„ ne. . . . tolerare.

(3) Orsius *dissert. supra indicata cap.* VI. *pag.* 660. *seqq.*

(4) *Lib.* I. *de I. B. et P. cap.* III. §. XVIII. *num.* 1. *pag.* 124. *tom.* I. *edit. eiusdem amstelod.*

profectum praesumatur. Ad hanc porro regulam exigi etiam debet, quod theologi, et iuris canonici interpretes tradunt de pontificis rescriptis haud exequendis, si vel in maximam alicuius regni perturbationem, aut in apertam christianae rei publicae, et ecclesiasticae disciplinae laesionem, atque perniciem ea cedere compertum sit. Docet enim in eo casu reverenter agendum cum romana sede, ita tamen, ut executio rescriptorum suspendatur (1). *Quod tamen, ut sapienter monet illustrissimus de Marca* (2), *sic interpretandum est, ut inde argui non possit defectus auctoritatis in summo pontifice, sed defectus intentionis etc. Profecto si reges ipsi, ac principes saeculares e suorum executione decretorum desisti iubent, aut id velle censendi sunt, si ius violetur, aut damnum ex eis rei publicae existat* (3), *quanto magis iudicare, et praesumere debemus, eam esse romanorum pontificum voluntatem, si aliquando eis excidat, quod sanctiori disciplinae, legibusque, ubi reapse florent, ac vigent, officere videatur* (4)?

At dicet aliquis: si vera haec sint, iam concidat funditus necesse est Vallii, Bellarmini, Sanderi, Turrecrematae, et quod caput est, s. Thomae sententia, formam, rationemque christianae rei publicae non monarchicam omnino, sed aristocratia, democratiaque temperatam esse aientium. Ego vero de Turrecremata, et s. Thoma mox videro. De Bellarmino (5) paucis explicabo, quod sentio. Is, non quo pontificem aequandum, aut subdendum synodo, ecclesiaeve universae putaret, sed quo episcopos veros prin-

(1) Orsius ibid. *pag.* 662. „ *Non quod aliquis possit* „ *esse iudex papae, aut auctoritatem habeat in illum, sed* „ *per modum defensionis* inquit Caietanus tractatu de „ auctoritate papae cap. xxvii. *Cuilibet enim est ius ad* „ *resistendum iniuriae et impediendum defendendumque.* „ Eademque est sententia Innocentii iv., et Hostiensis „ *in capit. de consuet.*, cardinalis Turrecrematae *lib.* ii. „ *de eccl. cap.* cvi., Silvestri *in summ. v. papa* §. xv., „ Iacobatii *lib.* viii. *de conciliis art.* xii., Victoriae *de* „ *potest. papae, et conc. prop.* vii., et Cordubensis *de* „ *potest. papae quaest.* viii.

(2) *Lib.* iii. *concord. sacerd. et imperii cap.* xv. *num.* ix. *pag.* 306. *edit. francford.*, quo loco explicans quod de *intentionis*, ut quidam loqui solent, defectu scripserat, „ Nec enim existimandum est, *inquit*, ab illa „ sede, quae paternarum regularum, et iuris, et aequi „ custodiam ab aliis exigere solet, alienas a commodis „ ecclesiae institutiones consulto proficisci. Etsi enim „ legibus ceteris non teneretur, a rectae rationis legibus „ solvi non potest: quare ita se gerere solet, et debet, „ *ut praemittat clavem discretionis ante clavem potestatis*, „ quemadmodum loquitur Innocentius iv. *cap. Quant.* „ *de iureiurand.*

(3) Confer, quae *ibid.* Orsius *ex Plutarchi apophtegmatibus, ex que l.* i. *cod. tit.* xix. *de precib. imperat. afferend.* exempla describit *ibid. pag.* 663.

(4) Hinc Hilarius papa *epist.* iv. *tom.* ii. *concilior. edit. Harduin. pag.* 792. „ Nihil adversum venerandos „ canones; nihil contra sanctae memoriae decessoris „ mei iudicium valeat, quidquid obreptum nobis esse „ constiterit.

(5) *Bellarm. loc. supra indic. ex cap.* iii. *et* v. *lib.* i. *de rom. pontif.*

cipes, pastoresque, non vicarios antistitis romani esse sciret, monarchiam ecclesiasticam aristocratia; rursumque, quod omnibus christianis aditum ad praecipuas dignitates, si modo apti existimentur, patere perspiceret, democratia quoque esse temperatam dixit. Itaque verbo quidem a nobis dissidet, re autem vera, nullo modo. Quid enim impedit, quin *vera*, *propria*, *summa*, *absoluta* monarchia sit ea, in qua aliqui singulares sint singularium urbium, verique principes, non vicarii regis, quos tamen rex, cum auctoritate, potestateque abutantur sua, punire, pellereque e principatu, si velit, possit? Rursum hos si ita subesse ostendas regi, ut cum contra ius fasque agant, ab eo corripi, redargui, coerceri, ac si opus sit deturbari de gradu, non queant modo, sed etiam debeant; tum eius, etsi divisi, iunctive fuerint, tamen non solum non superent potestatem, sed ne aequent quidem: confiteare necesse est, regis illius monarchicum omnino esse, non aristocratia temperatum imperium. Quare Bellarminus, qui episcopos et divisos, et congregatos subesse pontifici statuit; verbo quidem negat, re autem, ut dixi, vera statuit nullum habere in administranda christiana re publica aristocratiam locum. Quamquam est etiam eorum probanda ratio, qui huius scriptoris opinionem interpretaturi (1) statum rei publicae, ab imperandi, quem princeps velit, modo distinguendum putant. Atque hi quidem regium esse animadvertunt statum illius civitatis posse, cuius sit civitatis democratica, vel aristocratica gubernatio. Id autem sibi Bellarminum velle, *cum regimen esse tribus rei publicae gubernandae formis temperatum scripsit.* Quod si est aliquis, qui nihilo secius tolli a Bellarmino absolutam ecclesiae monarchiam pugnet; caveat ille quidem, ne nullam invenire tam perfectam, tamque absolutam monarchiam possit, quae non aliquam prae se formam, rationemque aristocratiae gerere videatur. Hanc si Natalis Alexander, Bossuetiusque temperationem adhibuissent, experti numquam romanos adversarios, oppugnatoresque fuissent. At hi non temperatum, sed mixtum nescio quid e monarchia, et aristocratia excogitarunt; ex quo *irregularis* quaedam, non egregia illa, quae pacem, stabilitatemque rei publicae populi christiani contineat, forma proficisceretur.

(1) Orsius *ibid. pag.* 665.

Nunc de s. Thoma (1) deque Iohanne a Turrecremata dicendum breviter est, quos Bellarminus pro monarchia ecclesiastica, aristocratia, democratiaque temperata pugnasse existimavit. Ego igitur, qui Thomam in eo, quem doctus hic scilicet cardinalis, ac sapiens indicavit, loco, de summa pontificis potestate, deque

(1) S. Thomas *in IV. lib. contr. gent. c. LXXVI. p. 368. seqq. edit. antuerp. an* 1568. ubi constituit: „ Necesse esse, ut sit aliqua superior potestas in ecclesia alicuius altioris ministerii, quae ordinis sacramentum dispenset, et haec sit episcopalis potestas, quae etsi, quantum quidem ad consecrationem corporis Christi non excedat sacerdotis potestatem, excedit tamen eam in his, quae pertinent ad fideles; nam et ipsa sacerdotalis potestas ex episcopali derivatur, et quidquid arduum circa populum fidelem est agendum, episcopis reservatur, quorum auctoritate etiam sacerdotes possunt hoc, quod eis agendum committitur... et sic manifestum est, quod summa regiminis fidelis populi ad episcopalem pertinet dignitatem „: sic demum addit: „ sicut in uno speciali populo unius ecclesiae requiritur unus episcopus, qui sit totius populi caput; ita in toto populo christiano requiritur, quod unus sit totius ecclesiae caput. Item ad unitatem ecclesiae requiritur, quod omnes fideles in fide conveniant. Circa vero ea, quae fidei sunt, contingit quaestiones moveri. Per diversitatem autem sententiarum divideretur ecclesia, nisi in unitate per unius sententiam conservaretur. Exigitur ergo ad unitatem ecclesiae conservandam, quod sit unus, qui toti ecclesiae praesit. Manifestum est autem, quod Christus ecclesiae in necessariis non defecit, quam dilexit, et pro ea sanguinem suum fudit... Non est igitur dubitandum, quin ex ordinatione Christi unus toti ecclesiae praesit. Adhuc nulli dubium esse debet, quin ecclesiae regimen sit optime ordinatum, utpote per eum dispositum, per quem reges regnant, et legum conditores iusta decernunt. Optimum autem regimen multitudinis est, ut regatur per unum, quod patet ex fine regiminis, qui est pax. Pax enim, et unitas subditorum est finis regentis. Unitatis autem congruentior causa est unus, quam multi. Manifestum est igitur, regimen ecclesiae sic esse dispositum, ut unus toti ecclesiae praesit. Amplius. Ecclesia militans ex triumphanti ecclesia per similitudinem derivatur. Unde et Iohannes in apocalypsi vidit Ierusalem descendentem de caelo... In triumphanti autem ecclesia unus praesidet, qui etiam praesidet in toto universo, scilicet Deus. Dicitur enim apocalyps. 21. *Ipsi populus eius erunt* etc. Ergo et in ecclesia militante unus est, qui praesidet universis. Hinc est, quod *Oseae* I. dicitur: *congregabuntur filii Iuda*, *et filii Israel pariter*, *et ponent sibi caput unum*, et Dominus dicit *Ioh.* X. *fiet unum ovile*, *et unus pastor*. Si quis autem dicat, quod unum caput, et unus pastor est Christus, qui est unus unius ecclesiae sponsus: non sufficienter respondet. Manifestum enim, quod omnia ecclesiastica sacramenta ipse Christus perficit; ipse enim est, qui baptizat etc. et tamen, quia corporaliter non cum omnibus fidelibus praesentialiter erat futurus, elegit ministros, per quos praedicta fidelibus dispensaret, ut supra dictum est. Eadem igitur ratione, quia praesentiam corporalem erat ecclesiae subtracturus, oportuit ut alicui committeret, qui loco sui universalis ecclesiae gereret curam. Hinc est, quod Petro dixit ante ascensionem: *pasce oves meas*. *Ioh. ult.* Et ante passionem: *Tu iterum conversus confirma fratres tuos*. *Lucae* XXII. Et ei soli promisit, *tibi dabo claves regni caelorum*, ut ostenderetur potestas clavium per eum ad alios derivanda ad conservandam ecclesiae unitatem. Non potest autem dici, quod etsi Petro hanc dignitatem dederit, per eum tamen ad alios non derivatur. Manifestum est enim quod Christus ecclesiam sic instituit, ut esset usque ad finem saeculi duratura, secundum illud Isaiae IX. *Super solium David*, *et super regnum eius sedebit*, *ut confirmet illud*, *et corroboret in iudicio*, *et iustitia amodo*, *et usque in sempiternum*. Manifestum est igitur, quod ita illos qui tunc erant, in ministerio constituit, ut eorum potestas derivaretur ad posteros pro utilitate ecclesiae usque ad finem saeculi. Praesertim cum ipse dicat *Matth. ult. Ecce ego vobiscum sum usque ad consummationem saeculi*. Per hoc autem excluditur quorumdam praesumtuosus error, qui se subducere nituntur ab obedientia, et subiectione Petri, successorem eius romanum pontificem universalis ecclesiae pastorem non recognoscentes „. Hunc ego locum, etsi longiusculum, describendum tamen censui, ut quae s. Thomae fuerit de Petri, successorumque pontificum monarchia sententia, quibusque argumentis uteretur, liqueret. Quo etiam ex loco intelligi facile posse arbitror, quam magno in errore versetur Iohannes Georgius Dorscheus argentoratensis, qui in eo pleno calumniarum libro, quem inscripsit: *Thomas Aquinas confessor veritatis..... augustana confessione repetitae sect. IV. thes. III. p.* 82., *ecclesiam particularem romanam* auctore Thoma, *ita potuisse deflecre*, scribit, *ut in extrinseco cultu*, *et fidei professione pateretur detractionem*, *et additionem vitiosam*. *Et thes.* XVII. *pag.* 103. *edit. francof. an.* 1656.: *ecclesiae ministros constituere*, *opus esse ecclesiae totius*, *adeoque non vel magistratui soli*, *vel soli ordini ecclesiastico attribuendum*.

episcopis principibus, pastoribusque singularium ecclesiarum egisse, non modo non repugnem, sed etiam libens patiar; egisse etiam de monarchia ecclesiae, quasi aristocratia temperata sit, numquam patiar. Nihil enim esse in eo libri *contra gentes* quarti capite video, ex quo postremum illud, non dicam brevi, distincta, atque perspicua (nam est id omnino difficile), sed longa, eaque iam implicata rerum serie, consecutioneque concludi, cognoscique possit. Est autem sententiae Thomae sententia Turrecrematae (1) omnino similis, ut mirum sit Bellarminum eos suae theseos appellasse testes, qui eam non modo non probassent, sed ne cogitassent quidem.

Neque vero qui theologi rei publicae populi christiani statum ab imperandi ratione distinguendum censent, ita sunt instituti, ut richerianorum probent sententiam. Nam Richerius statum ab regimine disiungens, etsi verbis monarchicum statum, aristocraticum vero regimen esse defendat, tamen in errorem incidisse videtur democraticorum. Qui enim unum esse ecclesiae monarcham romanum pontificem dixerat, eumque canonibus a synodis oecumenicis constitutis subdiderat; idem claves non vicario Christi Petro per se, ut visibili capiti ecclesiae summo, eiusque successoribus, sed *ministerialiter* datas scripsit, propterea quod eas *toti ecclesiae datas fuisse, ut per unum exercerentur*, putaret. Quamquam non sum nescius, fuisse aliquos, qui esse alias richerianae illius sententiae interpretationes posse arbitrarentur: harum esse primam, ut Christus in constituenda ecclesia integram potissimum, totamque christianorum societatem formandam decreverit, atque hunc sibi tamquam ultimum, ac praecipuum finem proposuerit, ut rem publicam quamdam sacram, velut corpus ex membris omnibus, capite videlicet, ac ceteris coalescens perficeret: (quod si Richerius voluisset, ob implicatam scribendi, qua usus est, rationem redargui fortasse debuisset, nihil tamen absurdi, falsique

(1) *Lib.* II. *de eccl. cap.* II. *pag.* 116. *seqq. edit. venetae Tramezzinor. ann.* 1560. Immo vero is auctor *pag.* 118. „ Hoc magis, *inquit*, et congruentius fit, si „ principatus fuerit apud unum, sicut est in regno, „ quam si fuerit apud plures, sicut in aristocratia, sive „ in politia: unitatis enim, et pacis congruentior causa est unus, quam plures. Ergo sequitur, quod talis „ ecclesiae principatus, scilicet monarchicus, sive regalis, in quo omnium ordinatorum reductio, ac ordinatio est, redigatur ad unum principem potestate, „ et auctoritate omnibus praesidentem. Hinc ecclesia „ per arcam Noe designatur etc. „ Consulat, si libet, lector, quae sequuntur.

dixisset) alteram vero, ut potestas, iurisdictioque ecclesiastica insit communitati orthodoxorum; atque id quidem genus interpretationis modis rursum duobus accipi posse. *Primum* (1) *ut penes ipsam ecclesiae communitatem ab origine, institutioneque sua, iurisdictio illa fuerit ei a Christo tributa, sed eam subinde in unum aliquem transtulerit, ut esset deinceps politia monarchica. Quod in omnibus imperiis, ac regnis usuvenisse putant, qui de rebus publicis scripserunt, ut ius, et potestas omnis a natura ipsa communitati conveniat, quae eam postea vel in plures magistratus, ac rectores partiatur, vel integram in unum aliquem transferat; deinde, ut communitas ipsa fidelium potestatem, ac iurisdictionem, quam primario possidere dicitur, sic in alterum derivet, ac traiiciat, ut eam non amittat, sed retineat, ac solum eius functionem, executionemque, vel, ut idem Richerius loquitur, ministerium* (2) *committat; quemadmodum in populari re publica, velut Athenis, ac Romae ita magistratus creabantur, et quidem maxima interdum praediti potestate, ut tamen summa penes populum esset.* Sed quum iidem ipsi scriptores, horum duorum, quae postremo loco memorata sunt, alterutrum voluisse Richerium, falsum autem utrumque, et ἀσύστατον esse ostenderint; non est necesse, ut iisdem in rebus copiosius demonstrandis, frustra esse tempus conterendum putem.

Sed quoniam de Richerii sententia disputatum est, non alienum videtur esse, quae ille ad an. 1631. gesserit, utque aliquando, quae scripserat, explicarit, proponere. Is igitur Cadusiae in dioecesi lingonensi natus, cum Lutetiam studiorum caussa ve-

(1) Petav. *lib.* III. *de eccl. hierarch. cap.* XIV. *p.* 880. *tom.* III. *theolog. dogmat. edit. paris.*

(2) Richerius *lib. de eccles. et polit. potest. cap.* 1. *p.* 4. *tom.* 1. *edit. colon. an.* 1701. Quare Dionysius Petavius *lib.* III. *de hierarch. ecclesiast. cap.* XV. §. 1. *p.* 886. *t.* III. *theologicor. dogm. edit. paris.* „ Si quibus verbis, „ *inquit*, opinionis suae summam Richerius expressit, „ attente consideremus... indicabimus hanc illius fuisse „ mentem, ut ecclesiastica iurisdictio toti ecclesiae „ corpori tamquam in subiecto etiamnum haereat, ita „ ut non eam ipsam, sed huius tantummodo usum „ et executionem romanus pontifex, et episcopi omnes „ obtineant... Duo sunt in illa complexione verborum; „ alterum *totam iurisdictionem ecclesiasticam proprie,* „ *ac essentialiter ecclesiae convenire* (*Rich. l.* 1. *cap.* 1.); „ alterum *romano pontifici, atque aliis episcopis ministerialiter tantum* (*Richer. ibid.*), *et quoad executionem* „ *convenire* (*Richer, ibid.*). Hic primum apparet, quod „ ait, convenire iurisdictionem idem esse, ac veluti in „ subiecto residere, et haerere, quemadmodum in ma- „ gistratu auctoritas inesse, ac potestas, imperiumque „ dicitur. Quocirca iurisdictionem censet in tota eccle- „ sia, et communitate fidelium inesse proprie, non „ autem in pontifice summo, vel in episcopis, quibus „ potestatis executio, et ministerium, velut instrumen- „ tis convenit... Non igitur potestatem, et iurisdictio- „ nem ecclesiasticam habent praesules, et episcopi, sed „ tota multitudo fidelium ex Richeriano illo dogmate „. Haec vero richeriana paradoxa nisi statum ecclesiae democraticum efficiant, quid demum efficere possint, non video.

nisset, ac presbyter, et doctor, deindeque syndicus s. facultatis parisiensis anno 1608. (1) creatus esset; anno demum 1612. ob publicatum anno 1611. (2) *de ecclesiastica, et politica potestate* libellum, comitiis sociorum de syndici gradu deiectus (3) est. Hac accepta calamitate, etsi subiectum ab se libellum censurae, atque iudicio ecclesiae catholicae, apostolicae, romanaeque fuisse diceret (4), perstitit tamen in antecoepta opinione, eamque non longa apologia solum, sed etiam anno 1613. scripto testamento (5) defendit. Sed anno 1620. ut cardinali de Rets parisiensi archiepiscopo obtemperaret, eo se animo libellum *de ecclesiastica, et politica potestate* edidisse scripsit, ut quae vetus parisiensis scholae doctrina esset, intelligeretur. Nihilo secius fuisse aliquos, qui nonnulla, quae obscura propter brevitatem essent, in peiorem partem rapere auderent, hisque de auctoritate pontificis nonnihil dereptum vociferarentur. Se autem eorum, quae statuisset, rationem, si visum opportunum esset, perfacile redditurum. Interea *subiici* ab se, ut saepe alias fecerat, sua quaeque opera ecclesiae catholicae, apostolicaeque sedis iudicio (6). Hanc ille *declarationem*, quam vocant, anno 1622. suo chirographo confirmavit, omississque iis, quae ante de caussa *ostendendae scholae parisiensis doctrinae* adnotaverat, suo libro praefigi curavit (7). Anno 1625. ut quae vellet, quaeque sentiret, posterorum memoriae commendaret; eos, qui de se quidquam ab aemulis dici intellexissent, obtestatus etiam atque etiam scripto est, ut si umquam ipsum in eas angustias redactum accepissent, ut suum *de ecclesiastica, et politica potestate* librum reiiceret, aut illius partem ullam immutaret, reprobaretve, contra atque *declaratio* anno 1622. coram *notario* litteris tradita, atque obsignata ferret; id ipsum non sponte, sed vi, ac metu, qui in virum constantem caderet, fecis-

(1) Ita namque de se scribit *in suo testamen. p.* 34. *tom. 1. defens. libelli sui edit. colon. ann.* 1701.

(2) *Ibid. pag.* 32.

(3) Confer Iacob. Benign. Bossuet. episc. meldens. *defens. cleri gallic. p.* II. *lib.* XV. *cap.* XXIV. *seq. edit. amstelod. an.* 1745., *tom.* 1. *acta s. facult. paris. in causa Richerii, tom.* II. *defensionis lib. de eccl. et polit. potest. a Richer. scriptae p.* 69. *seqq. edit. colon. an.* 1701. *in append. La bibliothèque, ou trésor du droit françois par M. Laurent Bouchel tom.* III. *edit. paris. an.* 1679. *pag.* 507. *ad v. syndic. de théologie.; collect. de nov. erroribus etc. a Carolo Du Plessis d'Argentre perfectam tom.* II. *pag.* 58. *seqq. edit. paris. an.* 1729.

(4) *Ut est in concl. s. facult. paris. fact. in comitiis ordin. celebr. an.* 1612. *die* 1. *septemb. tom.* II. *defens. Richer. edit. colon. an.* 1701. *p.* 79. *in append.*.

(5) Extat apud Carolum Du Plessis d'Argentre *ibid. pag.* 303. *seq. et tom.* 1. *defens. lib. de eccl. et polit. potest. pag.* 39. *edit. colon. an.* 1701.

(6) Confer Carolum Du Plessis *ibid. p.* 301.

(7) *Tom.* 1. *defens. Richer. pag.* 22. *edit. colon. an.* 1701.

se; atque adeo totum falsum, confictum, inaneque esse arbitrarentur (1). Anno 1629. cum decima octava iunii mensis die eam rursus edere *declarationem*, quam an. 1622. perscripserat, decrevisset; idque, ita ut fit, enunciari, spargique in vulgus coepisset, septimoque idus decembris certior a card. Richelio factus esset, placere regi, ut pax in Sorbonae collegio servaretur, dissensiones tolli *declaratione* illa non posse: quare conscribi, publicarique accuratiorem alteram oportere; *declarationem* secundam ab eodem cardinali, ut ferunt, *dictatam* descripsit, atque *consignandam ad notarios detulit* (2). Erat haec illius *declarationis* summa. Eorum, quae libello *de ecclesiastica et politica potestate* continerentur, nonnulla a malevolis abripi in peiorem partem. Hoc se omnibus testatum esse, perspectumque cupere. Voluisse semper, velleque se, ut libellus idem ecclesiae catholicae romanae, sedisque apostolicae iudicio *subiiciatur*; eoque se vehementer angi, quo intelligeret, esse quosdam, qui imminutam ab se pontificis, praesulumque ecclesiasticorum potestatem fuisse contenderent. *Propositiones* quascumque, *quatenus* ecclesiae catholicae, *apostolicae, et romanae iudicio, ut sonant, contrarias*, vehementer ab se non *improbari* modo, sed etiam *condemnari*. Id se non coactum, sed sponte, libereque facere (3). Interea conqueri pertinaciores richeriani, carpere cardinalem Richelium, vim Richerio illatam dicere. Alii contra Richerium laudare, qui colendae pacis caussa *declarationem* probasset; excusare, testari denique, eum non unius apostolicae sedis, sed ecclesiae universae, sedisque apostolicae iunctim censurae, iudicioque suum *subiecisse* librum, perstitisseque in sententia (4), idque *testamento* confirmavisse, quod vicesima quarta decembris die anno 1629. *recognorit, concluserit, obsignarit* (5). Anno 1631. cum gravi nephritidis morbo Richerius laboraret, palinodiam satis longam scripsisse fertur (6) dixisseque doctoribus tribus, qui ipsius invisendi caussa

(1) Du Plessis d'Argentre *ibid. pag.* 302.

(2) *Tom.* I. *defens. Richer. pag.* 22. *edit. colon.* an. 1701.

(3) Apud Du Plessis d'Argentre *ibid. et tom.* I. *defens. Richer. p.* 23. *edit. colon. an.* 1701., Spondanum *continuat. annal. Baron. ad ann.* 1629. *num.* II., et *Duvalium tom.* II. *opp. edit. paris. an.* 1636., et *tom.* III. *biblioth. pontific.* Rocaberti *pag.* 406. *edition. rom. an.* 1696.

(4) *Tom.* I. *defens. Richer. pag.* 24. *edit. colon.* an. 1701.

(5) *Ibid. pag.* 31.

(6) Hac describit P. la Fontaine *t.* III. *constitutionis Unigenitus propugnatae pro se. pag.* 1194. *edit. romae* an 1721.

venerant, calumnia suos inimicos agere, qui, quod ipse sponte fecisset, id factum fuisse iactitarent metu (1). Fateor autem nescire, quae ratio Andream Duvalium, Petavium, Argentreum, Bossuetium, Gravesonum, Nisseronum, aliosque impulerit, ut hanc palinodiam a Fontaine allatam praetermitterent, cum horum aliqui ceteras Richerii declarationes, ad depellendam invidiam, colligendas, describendasque putaverint. Quamquam ne Fontaine quidem mirari satis rationem possim, qui eam afferens, a quo demum acceperit, indicandum non existimavit. Nam quod scribit, relictam eam in museo fuisse a *moriente* Richerio, vereor ne movere nequeat richerianos, qui res in primis testatas, recteque constitutas calumniando pervertere conantur. Itaque etsi tot gravissimorum hominum testimoniis, Richerium *declarationem* a cardinali Richelio propositam sponte, libereque subscripsisse constat; id tamen vi fuisse factum, non dixerunt modo, sed etiam litterarum mandarunt monumentis. Est enim apud Claudium Bartholomaeum Morisotum (2), compositum ab Richerio fuisse Henrici Borbonii hortatu *de ecclesiastica, et politica potestate librum.* Graviter id tulisse Urbanum VIII. pontificem. Itaque primum Espernonio Duci, tum cardinali Richelio promisisse, eius se filium, huiusque fratrem in cardinalium collegium cooptaturum, modo eorum auctoritate, potentia, artibusque Richerius aut in romanorum potestatem veniret, aut revocare, quae scripserat, cogeretur. Susceptum frustra hunc fuisse laborem ab Espernonio. Richelium, qui pontifici confirmarat, eam rem sibi curae futuram, usum fuisse Iosephi Capuccini, qui tunc Lutetiae agebat, opera. Ab hoc igitur, qui hospitio notarium apostolicum in Galliam ab Urbano missum exceperat, quibusque poterat modis non minus pontifici, quam Richelio satisfacere constituerat, Richerium ad prandium fuisse vocatum, imprudentemque, ac nihil tale suspicantem oppressum, armatisque satellitibus adductis coactum, ut non describeret modo, sed etiam probaret παλινῳδίαν eorum, quae libello *de ecclesiastica, atque politica potestate* continerentur. Inde Richerium trementem revertisse domum, cumque secum, quae sibi evenerant, cogitaret, ad Morisotum scripsisse:

(1) Apud Duvalium *ibid.*

(2) *Centuria* II. *epist.* 12. *ad Courtetum pag.* 16. *seq. edit. divionensis an.* 1656.

indignum esse illius amicitia se; *ultimum ei vale dicere*; *solvi se*, *fatalemque ignaviam paenitentia, et morte expiare.* Hac scripta, *clausa*, *obsignataque epistola eum inclinantem se*, *ut ego*, inquit Morisotus, *novissime accepi*, *in vicinum mensae thorum*, *caelumque aspicientem animam emisisse.* Ac de Morisoto quidem alias. Quod autem Iohannes Georgius Schelhornius in epistolam ad cardin. Quirinum (1) Morisoti locum, lectoribus rem gratam facturus, transtulerit, ut quae a monarchicis pontificiis in hominem grandaevum gesta fuissent, ostenderet; tam indignum viro et sapiente, et bene morato est, ut ferri nullo modo posse videatur. Sapiens enim beneque moratus qui est, numquam committet, ut ipsum quisquam circumventum fuisse mendaciis, quae facile possint detegi, arbitretur. Quis vero tam est ignarus richerianae historiae, ut non animadvertat, Morisoti epistolam plenam esse mendaciornm? In primis ann. 1631. Richerium decessisse constat (2). Quae igitur confidentia Morisoti fuit, ut perinde de Richerio ageret, ac si anno 1633. supremum claussisset diem? Ille enim 1633. anno epistolam ad Courtetum dedit, quae sic habet: *Iam vita Richerii nostri terminata est.* Et paullo post: *Quibus scriptis*, *clausaque*, *et obsignata epistola*, *ut ego novissime accepi....pressam recenti malo animam emisit.* Quemadmodum autem *novissime accepi* dixisset, nisi anno, quo scribebat, obiisse Richerium putasset? Expectasse vero tamdiu amicos, ut de re tanta virum Richerio devinctum certiorem facerent, suspicari qui possumus? Deinde quid illud est, quod addit *de recenti malo*? Annon Richerius anno 1629. hortatu Richelii, proponente Iosepho Capnccino, *declarationem* scripsit, annoque 1631. biennio nempe postea quam scripsit, interiit? Non ergo, si ullum fuit umquam, tam recens id malum fuit, ut eius, non aetatis, adversaeque valetudinis caussa, homo *grandaevus*, ut Schelhornius Morisotum sequutus iactat, et gravissimo diuturnoque nephritidis morbo laborans, periret. Est autem horum simile, quod Morisotus de Henrico Borbonio principe (3) mentitur; cum Ri-

(1) *De consilio de emendanda ecclesia edit. tigur. an.* 1748. *pag.* 18 *seqq.*

(2) Confer *testimonium doctorum trium parisiensium apud Devaliam l. c.*

(3) Morisotus ibid. „ Libellulum, *inquit*, anno sa- „ lutis 1611. scripserat *de ecclesiastica et politica potestate* „ suadente Henrico Borbonio primo principe. „ At Richerius in suo testamento *pag.* 31. *tom.* 1. *defens. edit. colon. an.* 1701. „ Anno 1611., *inquit*, post solu- „ tionem capituli generalis dominicanorum, rogatu,

cherius, non Heurici Borbonii, sed Nicolai Verduni hortatu, atque *impulsu* id ab se opus fuisse perscriptum tradiderit. Neque est verius, quod idem adiungit Morisotus, quodque Schelhornius confirmat, *pervenisse ad extremam senectutem*, *nempe ad annum aetatis suae* 84. Richerium. Anno 1613. die 22. novembris, ut est in eius testamento (1) aetatis ille annum agebat quinquagesimum tertium *cum mense uno et duobus, ac viginti diebus*. Quare an. 1631., quo certe obiit (2), annum aetatis 71. non 84. numerarit necesse est. Qua quidem ex re intelligitur, tam indiligentem virum, qualis Morisotus fuit, ut neque quot nunc annos natus Richerius fuerit, neque quo aerae christianae anno e vita migraverit, neque cuius viri impulsu animum ad scribendum de ecclesiastica potestate librum appulerit, nec quorum caussa, quo suo sensu, quibus modis, quo tempore *declarationem* probaverit, sciret; amici Richerii nomine fortasse vix, scriptoris autem, cui

,, atque impulsu viri amplissimi Nicolai Verduni primi praesidis curiae parlamenti, ego libellum *de ecclesiastica, et politica potestate lucubravi*.... quem libellum publici iuris feci, quando caussa academiae parisiensis contra Iesuitas in amplissimo ordine perorata fuit,,.

(1) *Pag.* 34.

(2) Apud Duvalium l. c. ,, Anno Domini 1631. die nona decembris coram me Petro Le Goy sanctae sedis apostolicae, et curiae archiepiscopalis parisiensis notario ... subsignato, et in praesentia testium infra nominandorum, comparuerunt magistri Leonardus Fourment, presbyter curatus parochiae s. Io. evangelistae collegii cardinalis monachi, in universitate parisiensi fundati, Carolus Ternois etiam presbyter, et theologiae baccalaureus... et Iohannes de Tour presbyter doctor theologus... qui pro salute, et unione ecclesiae, et s. sedis apostolicae honore, et ut integra praedicti collegii fama conservetur, credentes se in conscientia adstrictos esse ad testandum, et declarandum, quod acceperunt, et audierunt a venerabili viro magistro Emundo Richer, dum viveret, doctore theologo... super declaratione libri sui de ecclesiastica, et politica potestate ab eo a duobus annis habita, nec non protestatione, et submissione sua inter manus domini eminentissimi cardinalis de Richelieu vivendi, et moriendi in obedientia sanctissimi d. n. papae ob obstruendum ora maledicentium, et calumniantium contra memoriam, et famam, atque sane consilia dicti defuncti Richer, ea quae sequuntur declarant, et testantur. Scilicet praedictum Richer sponte, et absque cuiusquam impulsu, et requisitione significasse, et constanter affirmasse praedictam suam declarationem, et protestationem a se cum amplissima libertate, et plenaria voluntate, nec non absque cuiusquam respectu factam fuisse, et nullas minas, nullasque promissiones vim ullam apud se unquam habuisse, quatenus diceret, et declararet ea, quae sibi minime arridebant, aut contra mentem suam pugnabant; seque facta hac declaratione in quiete, et tranquillitate diem suum extremum clausurum, eo quod beneficio illius sibi ipsi conciliasset eos, qui sibi antea infensi, et inimici credebantur. Insuper testantur praedicti Fourment, et Ternois, se mense augusto nuper elapso cum ipso Richerio, post resolutionem ab eo captam sustinendi incisionem, seque propterea ad mortem praeparandi, pro debito sui officii de praedicta declaratione, et protestatione egisse, qui quidem ea, quae supra sunt exposita, eis reiteravit: quod nempe declarationem, et protestationem praedictam, quam de libro suo fecerat, approbabat, et eos esse suos inimicos declarabat, qui rumorem spargebant, se praedictam declarationem invitum, et contra voluntatem, aut mutentiam suam, seu propter reverentiam, atque respectum erga praedictum dominum cardinalem de Richelieu fecisse, et habuisse etc. ,, Quis autem praeferendum his, qui praesto Richerio aderant, Morisotum et absentem, et qui ab aliis, quae scripsit, acceperat, arbitretur? Nam quod ille ait, literas se ab Richerio accepisse, tam verum est, quam est verum, quod scribit de mortuo anno 1633. eodem Richerio, quem constat biennio ante supremum obiisse diem. Nisi forte colimus eam esse epistolam falso Morisoto adscriptam.

sit credendum, auctoritate, ne vix quidem dignum videri. Quis enim sibi persuadeat, eum, si tam coniunctus amicitia Richerio, quam iactare solebat, fuisset, tanta in richerianarum rerum ignoratione versari potuisse? Quod si in describendis rebus, de qnibus nulla esset dissensio, quasque exploratas, cognitasqne habere facile poterat, turpiter; de παλινῳδίᾳ disserens turpius errarit necesse est, quum dogmatum richerianorum, rumorumque vulgi studiosior investigator, quam Richerii diligens, verusque amicus esset. Nihilo secius Schelhornius, contra doctorum parisiensium trium, qui brevi morituro Richerio aderant (1), ipsorumque richerianae defensionis editorum fidem, Morisoto scriptori et minus diligenti, et male in nostros animato credendum censet.

Sed Richerii *declaratio* deterrere illos, quos supra commemoravi, scriptores, ipsumque Sarpii defensorem Franciscum Couraierum a falsa opinione non potuit. Itaque pergere, potestateque clavium *immediate, directeque toti* ecclesiae datam tum fuisse, cum primum Petro, inde ceteris apostolis data fuit, acriter, vehementerque defendere. Habere namque se patres, dixerunt, testes veritatis opinionis, et doctrinae suae. Tertullianum enim in eo libro, qnem inscripsit *Scorpiacen*, sic habere: *memento claves hic Dominum Petro, et per eum ecclesiae reliquisse*. Consentire Cyprianum in ea, quae est ad Iubaianum, epistola: ecclesiam *enim unam esse*, dicere, *quae tenet*, *et possidet omnem sponsi sui, et Domini potestatem* (2). Neque dissidere Hilarium, qui *fidem*, quae communis est universae ecclesiae, claves habere regni caelestis in sexto de Trinitate libro testatur. Atque illud considerari, animadvertique etiam, atque etiam oportere, quod idem addit Hilarius, *fidem, quae ecclesiae fundamentum sit, regni caelestis claves habere*. Quamobrem sic statuere: *sit fides alia, si ecclesia* alia est futura (3). Horum esse similia, quae

(1) Editores defensionis richerianae *tom. I. p.* 22. „ Cum color quaereretur pacis in collegio sorbonico „ stabiliendae, quam Richerius ne tantillum quidem „ umquam labefactarat etc., ut ergo publicae, atque „ privatae pacis amantissimus, declarationem sibi a „ cardinali Richeleio dictam, et oblatam in eius aedibus ascripsit, atque obsignavit in camera patris „ Iosephi ordinis capuccinorum etc. „ Multa de Richerio disputant Bailletus in *eius vita* (sed is Morisotum sequutus, errat), *Nisseronus*, aliique, quos numerare non vacat.

(2) *Pag.* 203. *edit. oxon. an.* 1682.

(3) *Lib.* VI. *de Trinit. num.* XXXVIII. *p.* 129. *tom.* II. *edit. venetae monachor. congr. s. Mauri an.* 1750. Abutuntur hoc Hilarii loco auctores *hexaplor. ad prop. damnatam ac. Quesnelli, Tom.* VI. *pag.* 646. *edit. amstelod. an.* 1721.

Basilius (1), Ambrosius (2), Chrysostomus (3), Hieronymus (4), Augustinus (5), Fulgentius (6), Gregorius (7), Beda (8) scribunt.

(1) S. Basilius *constitut. monastic. cap.* XXII. *num.* 5. *tom.* II. *opp. edit. paris. monach. congregat. s. Mauri pag.* 573.

(2) Auctores *hexaplorum loc. modo indic.* locum *e lib. de dignitate sacerdotalis*, quasi sit Ambrosii, proferunt. Confer *lib. eumdem cap.* II. *tom.* IV. *opp. s. Ambrosii in appendice pag.* 438. *edit. venetus monach. congr. s. Mauri an.* 1751.

(3) Iohannes chrysostomus *homilia de non anathematizandis vivis, atque defunctis num.* III. *tom.* I. *opp. edit. paris. monach. cong. s. Mauri pag.* 593. „ Ecquis „ tu es tantae potentiae, et auctoritatis? Tunc enim „ sedebit filius Dei, statuetque oves a dextris, et haedos „ a sinistris. *Cur tantam usurpasti dignitatem*, τί οὖν „ τῆς τοσαύτης ἐπελάβου ἀξίας, *cuius apostolo-* „ *rum coetus tantum consors fuit*, ἧς; τὸ κοινὸν μόνον „ τῶν ἀποστόλων ἠξίωται, *nec non ii, qui cum omni* „ *accuratione illorum se successores exhibent*, καὶ οἱ κατὰ „ πᾶσαν ἀκρίβειαν τούτων ὡς ἀληθῶς γεγο- „ νότες διάδοχοι, pleni gratiae, et virtutis „? Haec item proferunt *ibid. hexaplorum quesnellianorum conditores.*

(4) *Lib.* I. *advers. Iovinian. tom.* IV. *opp. edit. paris. Martianaei monachi congregationis s. Mauri pag.* 168. „ Cuncti claves regni caelorum accipiunt, et ex aequo „ super eos ecclesiae fortitudo solidatur.

(5) Auctores hexaplorum *ibid. pag.* 636. *Huius propositionis veritatem constanter a patribus, veteribusque theologis agnitam, testimoniisque eorum confirmatam*, scribunt, *excommunicandi potestatem partem esse potestatis clavium a. Petro, apostolisque tributam, atque hanc potestatem tam fuisse datam immediate, ac directe ecclesiae.* Iidemque Quesnelii sententiam explicantes, sic statuunt; eum in libro, quem inscripsit, *vains efforts des Iesuites, ed. an.* 1713. *art.* 2. *p.* 132. ostendisse: *qu'on ne pouvoit en conclure, que le pouvoir des clefs dût estre exercé par les simples fideles*: „ j'ai dit positivement le contraire, „ ce *sont ses termes*, et j'ai exclus expressement tout „ laique, tout simple fidele, tous ceux, en un mot, „ qui ne sont ni évêques, ni prêtres, en disant, que „ l'Eglise a l'autorite d'excommunier pour l'exercer par „ les premiers pasteurs „. At haec si ita se habent, ut ipse scribit, quid causae est, cur non praesulibus, sed ecclesiae eam potestatem datam scribet, totque patrum testimonia colligat, producatque, quibus ecclesiae eam auctoritatem tributam fuisse possit evincere? Atque Quesnellus, quique eius defensionem sibi suscipiendam putarunt, Richerium imitari videntur. Qui cum *cap.* I. *libelli de eccl. et polit. potest. p.* I. dixisset, *iurisdictio ecclesiastica primario, ac essentialiter ecclesiae, romano autem pontifici, atque aliis episcopis ministerialiter tantum, sicut facultas videndi oculo, convenit*, idque confirmare conatus esset hoc modo: *vulgare est, atque indubitatae fidei axioma, Deum et naturam prius, atque immediatius ad totum suppositum, quam ad aliquam partem suppositi, quamvis nobilissimam, intendere... schola parisiensis hoc infallibili munita firmamento congruenter ad mentem omnium antiquorum doctorum ecclesiae perpetuo, constanterque docuit, Christum fundando ecclesiam, prius, immediatius, atque essentialius claves, sive iurisdictionem toti dedisse ecclesiae, quam Petro, seu quod eodem redit, claves toti contulisse ecclesiae, at per unum ministerialiter exercerentur.* Quandoquidem tota iurisdictio *primario, proprie, ac essentialiter ecclesiae convenit, romano autem pontifici, atque aliis episcopis instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem tantum, sicut facultas videndi oculo*; haecce dictis cum locum Pauli *ex epist. ad cor.* I. *cap.* III. *v.* 21., omnia *vestra sunt etc.* laudasset, cumque ab Andrea Vallio vapulasset, quasi democraticam esse constituisset gubernandae ecclesiae rationem; tum calumnia Vallium egisse respondit *demonstr. cap.* I. *pag.* 5., *quae calumnia sola lectione capitis secundi libelli de eccl. et pol. pot.* propulsari posset; propterea quod hoc sit eiusdem secundi capitis argumentum: *Christus immediate, ac per se claves, sive iurisdictionem ordini hierarchico contulit, per immediatam et realem missionem omnium apostolorum, et discipulorum*; atque haec eodem ipso secundo in capite leguntur: „ Cum Dominus noster, *cap.* XVI. *Matthaei*, „ verba futuri temporis claves nomine totius ecclesiae „ beato Petro sic despondisset, *et ego tibi dabo claves* „ *etc.*, tum demum ea actu ordini hierarchico confert: „ primum *Matth. cap.* XVIII., ubi ecclesiam sibi sufficientem, et architectonicam ita constituit, *dic ecclesiae*: „ secundo per realem missionem etc., quando igitur „ missio vera, et realis est collatio iurisdictionis auctore „ apostolo *cap.* X. *ad roman*: *quomodo praedicabunt, nisi* „ *mittantur*? Christum autem unum apostolum, atque di- „ scipulos, qui episcopalem, et presbyteralem ordinem „ referebant, immediate, et individue, et collective misit, „ sicut a patre suo, idest cum iuste, et spirituali auctoritate ad ecclesiam gubernandam necessaria, missus „ fuerat: consurgit: totum ordinem hierarchicum episcopali, et sacerdotali ordine constantem immediate, „ proportionate tamen, et subordinate, suam potestatem, et iurisdictionem, hoc est facultatem regendi „ ecclesiam, a Christo derivare: quemadmodum in „ galliis inferiores iudices, ac magistratus, quamquam „ subditi parlamentis, aeque tamen immediate auctoritatem suam a rege christianissimo mutuantur, quam „ ipsa parlamenta „. Hinc autem constare ait: *Se, quando dicit claves datas ecclesiae, nominatim de sacerdotali ecclesia, aut ordine hierarchico loqui, cui soli Dominus sacerdotium suum cum facultate regendi ecclesiam credidit.* At si hoc Richerio erat in animo, cur demum capite superiore dixerat, toti ecclesiae *prius, immediatius*, es-

Constare item, patres concilii (1) arelatensis, quod anno 314. celebratum est, in eadem fuisse sententia.

Ego vero miror quid sit, quod Tertullianum, Cyprianumque sui erroris testes appellent ii, qui cum tam esse peritos rerum se, tamque versatos in veterum monumentis iactent, ut alios interdum, quasi antiquitates ignorent ecclesiarum, impudenter insectentur, ac lacerent; tum aut non animadverterint, ant se non animadvertisse simularint, quae de tributa Petro ligandi, solvendique potestate libris eorum patrum, quorum abuti auctoritate solent, continerentur. Sed age, quid maiores nostri hac de re scripserint, et quo demum sensu intelligenda sint, quae ab adversariis proferuntur, testimonia, videamus. Fateor igitur, in ecclesia catholica esse solvendi ligandique, hoc est clavium, potestatem. At illud disquirendum est, eane in omnibus membris, an in praesulibus tantum, an in capite potissimum universae ecclesiae, auctoribus Tertulliano, atque Cypriano, insit. Quis autem tam est insanus, ut fuisse, Tertulliani, Cyprianique sententia, omnibus membris ecclesiae a Christo tributam tantam, tamque excellentem potestatem putet? Ac Tertullianus quidem cum in libro de pudicitia, tum in iis, quos de praescriptionibus haereticorum, deque monogamia publicavit, Petro, in quo aedificata ecclesia est, traditam fuisse, defendit, solvendi, ligandique auctorita-

sentialius datas fuisse claves, romano autem pontifici, atque aliis episcopis instrumentaliter, ministerialiter, et quoad executionem tantum, sicut datur facultas videndi oculo? Nam pugnant haec quidem, ut est sapienter a Petavio animadversum, et datas *esse toti ecclesiae immediatius, prius, essentialius claves, instrumentaliter vero, atque ministerialiter episcopis, et solis sacerdotibus, seu ordini hierarchico tantum eam esse potestatem datam.* Et: solis sacerdotibus fuisse, ordine servato, tributam. Confer Petavium *lib.* III. *de hierarch. eccles. c.* XV. *pagin.* 687. *seqq.*, *et cap.* XVI. *pagin.* 693. *seqq. tom.* III. *theolog. dogm. edit. paris.* Sed age videamus, quibus non Richerius modo, sed etiam Quesnellus, Quesnellique asseclae Augustini locis abutantur. Afferunt ergo illi haec s. doctoris ex *comment. in ps.* CVIII. *verba*: „ Quaedam dicuntur, quae „ ad apostolum Petrum proprie pertinere videntur, „ nec tamen illustrem habent intellectum, nisi cum „ referuntur ad ecclesiam, cuius ille agnoscitur in fi- „ gura gestasse personam, propter primatum, quem in „ discipulis habuit; sicut est: *tibi dabo claves etc.*, et si „ quae sunt huiusmodi „. Sunt autem horum verborum similia, quae adhibet idem s. doctor *tract.* L. *in Iohan.*, *tract.* CXVIII. *tract.* CXXIV. *serm.* XIII. *de verbis Domini, serm.* CVI. *de diversis*, *lib.* III. *de bapt. cap.* XVIII. *et lib.* VI. *et lib.* VII. *cap.* LI., quae fere omnia *ex demonstration.* II. *cap. libelli richeriani pag.* 10. *seqq.* mutuati sunt auctores *hexaplor. ibid. pagin.* 636. *seqq.* Quesnellus *septième mémoire edit. ann.* 1716. *pag.* 84. *seqq. ad prop.* XC. aliique.

(6) *Lib.* II. *de remiss. peccat. cap.* XX. *p.* 182. *edit. venetae ann.* 1741. „ Hinc est, quod etiam cum bea- „ to Petro, hoc est ecclesiae suae, in terra ligandi, „ solvendique tribuit potestatem etc.

(7) *Lib.* VI. *cap.* III. *exposit. in lib.* I. *regum tom.* III. *opp. edit. paris. an.* 1705. „ Quod antiquis nusquam „ dicitur, modo universali ecclesiae dicitur: *quodcumque* „ *ligaveris super terram etc.* „ *pag.* 387.

(8) *In cap.* XXI. *Ioh. tom.* V. *p.* 622., *et in cap.* XV. *Matth. pag.* 52. *etc.*

(1) *Tom.* I. *concilior. edit. Hard. pag.* 261.

tem (1). Immo vero adeo acriter studuit partibus cataphrygarum, ut ius Petri in posteros manasse inficiaretur (2). Quemadmodum ergo inducere in animum potuit, ut claves *universae ecclesiae corpori* datas fuisse existimaret? Itaque sibi si constitit, quod *per Petrum ecclesiae relictas claves* (3) fuisse dixit, hoc modo intellexerit necesse est, ut Petrum, non quasi legatum, sed velut supremum post Christum, et sub Christo rectorem, moderatoremque ecclesiae consequutum fuisse clavium potestatem arbitraretur. Cumque quod in capite, principeque communitatis est, hoc dici commode tributum communitati, cuius caussa principi est tributum, possit; sciretque Tertullianus, fuisse hoc genus auctoritatis ob utilitatem ecclesiae Petro, successoribusque datum; ecclesiae per Petrum regni caelorum claves fuisse relictas testatus est (4).

Eademque ratione est Cypriani explicandus celebris ille ex epistola ad Iubaianum, de ecclesia tenente omnem sponsi sui, ac Domini potestatem, locus. In ea namque epistola Cyprianus Petro claves fuisse datas, auctoritatemque ligandi in eius successores divino iure, non ecclesiae decreto, manasse, atque in ceteros episcopos *ex parte* redundasse tradit (5).

(1) Confer, quae descripsi Tertulliani testimonia *pag.* 53. *seq. huius vol.* et *pag.* 112. *not.* 2.

(2) Vide *pag.* 53. *seq. huius vol.*

(3) Scorpiacem *cap.* x. *p.* 456. *edit. paris. an.* 1675. „ Nam etsi adhuc clausum putas caelum, memento „ claves eius hic Dominum Petro, et per eum eccle„ siae reliquisse, quas hic unusquisque interrogatus, „ atque confessus feret secum „.

(4) Quamquam eo in loco Tertullianus *latiore* sensu de clavibus regni caelorum, non strictim, presseque disserit. Non enim clavium nomine potestatem alios ligandi, atque solvendi, hoc est administrandae, regendaeque ecclesiae, et absolvendorum eorum, qui peccarint, si eos scelerum poeniteat, coercendorumque censuris eorum, qui esse corrigi, emendarique non sinant; sed aperiendarum sibi caeli ianuarum confessione, ac martyrio facultatem indicat. De quo quidem genere clavium nulla esse potest contentio. Atque huc sane illius sententia illa pertinet: *Quas* (*claves*) *unusquisque interrogatus, atque confessus feret secum.* Similis autem est horum, quod habet in libro *de anima cap.* LV. et LVI. *pag.* 304. „ Perpetua fortissima martyr sub die „ passionis in revelatione paradisi solos illic commar„ tyres suos vidit; nisi quia nullis rhomphaea paradisi „ ianitrix cedit, nisi qui in Christo decesserint... si „ crucem tuam tollas, et sequaris Dominum, ut ipse „ praecepit, tota paradisi clavis tuus sanguis est „. Quod autem Tertullianus in alium sensum, more suo, transtulit, id in *ecclesiasticam potestatem*, de qua aliis in locis, ut demonstravimus, disputat, contorquere velle, hominum quidem est, non illustrandae veritatis caussa, sed involvendae, implicandaeque scribentium. Quod si nihilo secius adversarii de *ecclesiastica potestate* Tertullianum egisse pergere dicere, iam hoc concedant necesse est: *unicuique interrogato*, atque *confesso*, sive sacerdos sit, sive laicus, fas esse absolvere, ac ligare, seu peccata dimittere, ac retinere, censurisque cogere ad officium alios redire. Quem tam absurdum in primis, falsumque iidem ipsi, contra quos disputo, vehementer negent.

(5) Etsi Cyprianus *epist.* LXXIII., *quae est ad Iubaianum pag.* 203. *edit. oxon. ann.* 1682. „ Ecclesiam esse „ unam, quae tenet, et possidet omnem sponsi sui, „ et Domini potestatem „ dicit; tamen quo sensu dicat, ipse per se explicavit. Paullo enim ante de Petro disserens *pag.* 201. „ Petro primum, *inquit*, Dominus, „ super quem aedificavit ecclesiam, et unde unitatis „ originem instituit, et ostendit, potestatem istam de„ dit, ut id solveretur in caelis, quod ille solvisset „ in terris. Et post resurrectionem quoque ad apos-

Iam de Hilarii loco satis multa disputata a nobis sunt, cum de *primatu* Petri adversus protestantes ageremus (1).

Quod ex Basilii libris obiiciunt, fateor me nescire, quorsum evadat. Quid enim? An Quesnelli asseclae, pares esse episcopos ceteros pontifici romano censent? Nam habet locus ille Basilii hoc modo: *omnibus deinceps pastoribus, ac magistris eamdem tribuit* (ac Petro) potestatem, cuius quidem *rei signum est, quod omnes similiter atque ille, ligent ac solvant.* Ita si censent, iam desinant devotos se esse apostolicae sedi, principatusque defensores, dicere, cumque britannis sese sentire confiteantur. Sin minus, illud omnino nobis concedant, Basilii locum ad rem minime pertinere. Non enim quaerimus, episcopis ne omnibus, praepositisque ligandi, solvendique potestas, limitibus tamen quibusdam, finibusque constricta, insit; id namque nemo unquam negavit orthodoxorum. De hac autem agit Basilius. Alioquin auctoritatem abbatum, de quibus ibidem loquitur, aequasset auctoritati Petri, qua re nihil dici, excogitarique potest absurdius. De summa nunc in ecclesia potestate disserimus, deque hac oritur inter nos quaestio, Petro ne, eiusque successori romano pontifici ecclesiae capiti, an toti ecclesiae, hoc est omnibus

„ tolos loquitur, dicens: *sicut misit me Pater, et ego* „ *mitto vos* etc. Unde intelligimus nonnisi in ecclesia „ praepositis, et in evangelica lege, ac dominica or- „ dinatione fundatis licere baptizare, et remissam pec- „ catorum dare, *foris* autem nec ligari aliquid posse, „ nec solvi, ubi non sit, qui aut ligare possit aliquod, „ aut solvere. Nec hoc, frater charissime, sine scripturae „ divinae auctoritate proponimus, ut dicamus certa „ lege, ac propria ordinatione divinitus cuncta esse „ disposita, nec posse quemquam contra episcopos, „ et sacerdotes usurpare sibi aliquid, quod non sit „ sui iuris, et potestatis „. Petro igitur primum, quem centrum unitatis fatetur fuisse, tum ceteris apostolis potestatem clavium a Christo, non omni ecclesiae, tributam Cyprianus censet; quare etiam summo pontifici maxime, quem alibi Petri successorem dicit, indeque reliquis episcopis, qui apostolis successerunt; non autem toti ecclesiae, ita ut in ea auctoritas tanta insit, sintque eius instrumenta ministri sacrorum. Caput autem ecclesiarum, et radicem, atque adeo auctoritatis, potestatisque clavium possessorem romanum episcopum agnoscens Cyprianus. „ Nos autem, *inquit epis-* „ *tola eadem pag.* 198., qui ecclesiae unius caput, et „ radicem tenemus, pro certo scimus, et fidimus, ni- „ hil illic extra ecclesiam licere etc. „ Sed de potestate clavium romano praesuli, ceterisque episcopis, non universae ecclesiae, competente, confer quae disputata a Cypriano sunt, a nobisque in tom. IV. huiusce operis translata *pag.* 209. *not.* 2., *et pag.* 382. *not.* 1. *et* 2., *pag.* 304. *not.* 5., *et pag.* 483. *not.* 3. *et* 4., *et volumine hoc quinto pag.* 58. *seqq.* De Cypriani eiusdem ex *libro de unitate ecclesiae* loco, quo Paulus Sarpius, eiusque adnotator Courayerus, *lib.* II. *hist. concil. trident. p.* 240. *tom.* I. *edit. basileensis an.* 1738. abutuntur, quamquam non ad eam rem demonstrandam, quam Richerius voluit, satis est supra *pag.* 74. *seqq.* disputatum. Certum ubinam Sarpius, et Couraierus ea dicant, quae animadverti *pag.* 217. *seq.* nescio. Sequutus enim sum auctorem dissertationis polemicae adversus richeristas *edit. rom. an.* 1752. *pag.* 10., qui locum Sarpii, et Couraieri non describit, neque indicat. Ac nollem mihi id evenerit, quod evenit vol. huius operis IV. ubi *pag.* 22. *n.* 2. Iohanni Francisco Buddeo assensus Nicolao Macchiavello, quem per me ipse consulere nequivissem, ea tribui, quae, nisi fallor, non solum non statuit, sed etiam refellere videtur.

(1) Confer Hilarii testimonia *pag.* 114. *huius vol. not.* 1., *et pag.* 141.

christianis, tributa fuerit. Iam vero Basilius (1) Petro eam fuisse tributam affirmavit. Qua ex re concludi facile potest, eam ipsam in Petri successores, non in corpus ecclesiae manasse. Neque enim Christus illud rei publicae genus constituisse censendus est, quod Petro vita functo funditus tolleretur. Si ergo unum ecclesiae caput, Basilio teste, Petrum designavit Christus, eoque pacto monarchicum esse ecclesiae statum, vivo eodem apostolo, voluit, monarchicum item perpetuo ut maneret, voluerit necesse est.

De Ambrosio (2) autem quid dicam, cuius est de summa post Christum Petri auctoritate luculentissimum testimonium? Quod si in libro de dignitate sacerdotii haec leguntur, *et oves et gregem non solum beatus Petrus suscepit, et cum eo illas nos omnes suscepimus*, animadvertendum adversariis omnino erat, neque eum librum Ambrosio tribuendum, neque tam ineptum habendum illius auctorem esse, ut pares omnes episcopos auctoritate Petro esse iudicaret. Oves enim episcopis quibusque adsignatas esse, non modo non negamus, sed etiam libenter concedimus. At de summa in ecclesia potestate nobis est, ut diximus, quaestio: quam ab Ambrosio, auctoreque libri de sacerdotii dignitate omnibus episcopis aequalem fuisse attributam, numquam credam.

Quod de Ambrosii dixi, hoc idem est de Chrysostomi, deque Hieronymi (3) locis dicendum. Quamquam Chrysostomi sententiam cum dogmate ecclesiae possit, cum adversariorum autem errore componi nullo modo possit.

Multa sunt Augustini variis ex libris ab accusatoribus nostris congesta loca, quibus hoc demonstrari, efficique videtur: ecclesiae fuisse a Christo ligandi, solvendique per Petrum, qui figuram ecclesiae gereret, potestatem factam. At is quidem doctor eo consilio haec esse scribenda putavit, non quo Petrum, quasi legatus ecclesiae esset, id genus auctoritatis consequutum existimaret; sed quo ecclesiae nomine eum claves accepisse crederet, ut ecclesiae ipsius moderatorem: ea videlicet ratione, qua fit, ut rex populi nomine gladium deferat, propterea quod quidquid ha-

(1) Pag. 113. not. 2. *huius volum.* Vide quae scripsi *pag.* 170. *not.* 3. *eiusdem volum.*

(2) Vide *pag.* 116. *huius volum.* n. 3.

(3) Vide *pag.* 116. *huius vol. not.* 2., *et not.* 4., *et pag.* 141. *seqq.*

bet splendoris, ac virium, hoc totum ad rei publicae commodum, defensionemque convertere omnino debeat. Neque enim alio spectare potest Augustini oratio, ut qui Petrum personam ecclesiae gessisse scripserit, quod ecclesiae, apostolorumque princeps esset (1).

(1) Augustini, quibus adversarii obstuntur, loci, quemadmodum intelligi debeant, explicavi *pag.* 162. *seq. huius vol.*, cum contra Marcum Antonium de Dominis apostatam disputarem. Ceterum qui plura volet, is consulat Bellarminum *lib.* I. *de romano pontifice cap.* XI. *pag.* 276. *edit. venetae an.* 1721. *tom.* I., et Fontaine *in propos.* XC. *constitut. Unigenitus cap.* VI. *pag.* 1173. *seqq. tom.* III. *edit. rom. an.* 1721. Animadvertendum autem est, me, cum Augustini de *clavium potestate* sententiam *pag.* 162. contra Spalatensem exponerem, satis habuisse, si potestatem illam Petro fuisse datam, auctore Augustino, demonstrarem, quod haec summa disputationis esset; inde vero in successores, ecclesiamque reliquam, hoc est in praesides sacrorum, qui praecipuam ecclesiae partem constituunt, fuisse propagatam ostenderem. Nunc autem ne quis putet ecclesiae nomine Augustinum, non praesides sacrorum, sed ecclesiam universam, sive orthodoxos omnes intellexisse, afferam in medium illius de auctoritate praesulum coetuum christianorum loca. Igitur *epistola* LIII. *al.* CLXV. *ad Generosum n.* 2. *pag.* 91. *tom.* II. *opp. edit. antverp. ann.* 1701, „ Si ordo, *inquit*, episcoporum „ sibi succedentium considerandus est, quanto certius „ et vere salubriter ab ipso Petro numeramus, cui to„ tius ecclesiae figuram gerenti, Dominus ait: *super* „ *hanc petram aedificabo ecclesiam meam etc.* Petro enim „ successit Linus, Lino Clemens etc. „ Quid autem est *figuram gessisse ecclesiae Petrum, nisi caput fuisse, principemque* ecclesiae constitutum a Christo, adeoque in eo *aedificatam ecclesiam ipsam*, atque ita traditas claves caelorum regni fuisse, ut iis, eo decedente, successores potiti fuerint, quorum seriem, donatistas auctoritate tanta repressurus, Augustinus recenset? Nam si Petrum in *figura* tantum expressisse ecclesiam, eique a Christo ecclesiae nomine dictum fuisse, *super hanc petram aedificabo ecclesiam*, putasset, lapsus pueriliter sane fuisset, propterea quod existimasset *super ecclesiam fundatam fuisse ecclesiam*, qua re nihil dici potest absurdius. Neque *petrae* nomine Christum seipsum indicasse, hoc loco censuit, cum a Christo dicta haec *Petro fuisse* testatus sit, indeque Petrum praecelluisse ceteris in ecclesia, idque excellentiae genus in successores transfudisse demonstraverit. Quod si in Petrum ea verba cadunt, inque successores cadant item consequentia, et *tibi dabo claves etc.*, necesse est: qua ex re intelligitur, praecipuam clavium potestatem Petro fuisse a Christo, successoribusque datam, figuraeque nomine caput, ac principem indicari ecclesiae. Nam ut princeps rem universam publicam, ita caput ecclesiae, cuiusmodi fuisse Petrum, eiusque illius successores constat: ecclesiam exhibet, figuraque proinde ecclesiae hoc quidem sensu, Augustini iudicio, dici potest. Neque vero aliorsum rem accipere Augustinus poterat, cum saepe Innocentii I. pontificis maximi epistolam ad carthaginiensem synodum laudarit (vide Augustini *lib. de peccat. origin. contra pelag. cap.* VIII. *pag.* 171. *tom.* X. *opp. edit. eiusd.*, *et lib.* II. *contra duas epistolas pelagianor. cap.* III. *seq. pag.* 287. *tom. eod.*, *et lib.* I. *contra Iulian. cap.* IV. *pag.* 331. *seq. tom. eod.*), a quo Innocentio res est omnis diligentissime explicata, *epistola inter augustinianas* CLXXXI. *al.* XCI. *pag.* 482. *tom.* II. *edit. eiusd.* Sic enim eam epistolam orditur pontifex: „ In requirendo de his rebus, quas omni cum solli„ citudine decet a sacerdotibus . . . antiquae traditio„ nis exempla servantes . . . nostrae religionis vigorem „ non minus nunc in consulendo, quam antea cum „ pronunciaretis vera ratione firmastis, qui ad nos„ trum referendum approbastis esse iudicium, scien„ tes quod apostolicae sedi (cum omnes hoc loco po„ siti ipsum sequi desideremus apostolum) debeatur, „ a quo ipse episcopatus, et tota auctoritas nominis „ huius emersit. Quem sequentes tam mala damnare „ novimus, quam probare laudanda. Vel id vero, „ quod patrum instituta sacerdotali custodientes offi„ cio non censetis esse calcanda, quod illi non hu„ mana, sed divina decrevere sententia, ut quidquid, „ quamvis in disiunctis, remotisque provinciis agere„ tur, non prius ducerent finiendum, nisi ad huius „ sedis notitiam perveniret, ut tota huius auctoritate „ iusta quae fuerit pronunciatio firmaretur, indeque „ sumerent ceterae ecclesiae, veluti de natali suo fon„ te, atque cuncta procederent, et per diversas to„ tius mundi regiones puri latices capitis incorrupti „ manarent, quid praeciperent, quos abluerent, quos „ veluti coeno inemendabili sordidatos mundis digna „ corporibus unda vitaret „. Neque vero hanc solam, sed alteram etiam Innocentii, quae est ad synodum milevitanum, epistolam, extatque *eod. tom.* II. *opp. aug. epist.* CLXXXII. *al.* XCIII. *pag.* 486., Augustinus cum laude commemoravit, quae quidem in epistola n. 2. haec leguntur: „ Diligenter, et congrue apostolici con„ sulitis honoris arcana, honoris, inquam, illius, quem „ praeter illa, quae sunt extrinsecus, sollicitudo ma„ net omnium ecclesiarum, super anxiis rebus quae „ sit tenenda sententia, antiquae scilicet regulae for„ mam secuti, quam toto semper ab orbe mecum „ nostis esse servatam. Verum haec missa facio, ne„ que enim hoc vestram credo latere prudentiam, „ qui id actione firmastis, nisi scientes, quod per „ omnes provincias de apostolico fonte petentibus res-

Quos Fulgentii ex altero *de remissione peccatorum* (1), exque eo, qui de *fide ad Petrum* (2) inscribitur, libro opponunt locos, similes esse video superiorum. Sic enim Fulgentius disputat, ut discipnlum Angustini possis agnoscere. Itaque eodem sunt eius verba explicanda modo, quo tot illae Augustini sententiae, quibus post magdeburgenses (3) centuriatores, post Spalatensem (4) apostatam, post Richerium denique, Quesnellus, sociique abutuntur. Nam quod Fulgentius statuit, *beato Petro, hoc est ecclesiae, fuisse ligandi, solvendique* potestatem datam (5), non eo statnit, quo omnibus ecclesiae membris id iuris tributum, universamque proinde ecclesiam hac tanta auctoritate praeditam esse arbitraretur; sed quo sciret, ligandi solvendique vim, ac potestatem Petro a Christo servatore datam, divina institutione, ac voluntate in pontificem maximum, inque ceteros praesides sacrorum christianorum, ea, quam alio loco opportune demonstrabo, ratione, manasse; dicique propterea posse, *ecclesiam habere, seu esse in ecclesia* (6) potestatem illam, quod praesides ipsi sacrorum, quibus eadem inest, potiorem ecclesiae partem constituant. Quare si vicesimo secundi *de peccatorum remissione* libri capite dixit, *eam fuisse beato Petro, hoc est ecclesiae* potestatem tributam,

„ posse semper emanent. Praesertim quotiens ratio „ fidei ventilatur, arbitror omnes fratres, et coepiscopos nostros, nonnisi ad Petrum, id est sui nominis, et honoris auctorem referre debere, velut nunc „ retulit vestra dilectio, quod per totum mundum „ possit omnibus ecclesiis in commune prodesse. Fiant „ enim necesse est cautiores, cum inventores malorum ad duplicis relationem synodi, sententiae nostrae statutis viderint ab ecclesiastica communione „ seiunctos „. Quid est autem, nisi hoc est vindicare sibi, ob tributas s. Petro a Christo claves, praecipuam ligandi, solvendique in ecclesia potestatem? Itaque Augustinus ipse *epist.* XLIII. *al.* CLXII. *pag.* 69. in romana ecclesia *semper apostolicae cathedrae principatum viguisse* scribit. Principatum autem pontificis causa eidem attribuit, quem esse Petri successorem norat. Confer eius *epist.* CCIX. *ad Caelestinum al.* CCLXI. *n.* IX. *p.* 593. *et lib.* I. *cap.* I. *contra duas epistolas pelagianorum ad Bonifacium rom. eccl. episc. pag.* 271. *tom.* X. De reliquis vero praesidibus sacrorum, ecclesiarumque praepositis agit pluribus in locis Augustinus, quos omnes non modo describere, sed ne numerando quidem recensere possum. His autem ubique dimittendorum delictorum, ac ligandi, solvendique potestatem competere, et quidem institutione divina, scribit; plebi autem numquam, id quod adversarii quidem negant. Quamobrem ecclesiae nomine, ut dixi, non ecclesiam universam, sed potiorem ecclesiae partem intellexerit, necesse est.

(1) *Cap.* XX. *pag.* 282. *edit. venetae an.* 1742.

(2) *Cap.* III. *num.* XXXVII. *pag.* 233. „ Poenitentia „ peccatori tunc prodest, si eam in ecclesia catholica „ gerat, cui Deus in persona beati Petri ligandi, solvendique tribuit potestatem „.

(3) *Centuria* V. *cap.* IV. *pag.* 580. *seqq.*, et *pag.* 408. *tom.* I. *edit. an.* 1560.

(4) Vide quae supra dixi *pag.* 160. *seq. huius vol.*

(5) *Cap. eod.* XX. *lib.* II. *pag.* 182.

(6) *Lib.* I. *de remiss. peccatorum cap.* XIX. *pag.* 169. „ In sola ecclesia catholica datur, et accipitur remissio „ peccatorum, quam ipse sponsus dicit esse columbam „ suam... quam super petram fundavit, cui etiam potestatem ligandi, solvendique concessit, sicut beato Petro veritas ipsa veraciter repromittit dicens, *tu „ es Petrus* etc.

id certe alibi ita explicavit (1), ut se de potestate, quae in ecclesia sit, non quae ab universis membris ecclesiae obtineretur, loquutum fuisse ostenderet. Nam si regno, publicaeve rei ius esse dicimus, quod uni in absoluta monarchia regi, in aristocratia vero solis optimatibus competit; quid est, quod ecclesiae illud tributum Fulgentius dicere nequiret, quod capiti, ac fundamento ecclesiae Petro, eiusque deinceps (2) successoribus, ac praesidibus, ita ut indicavi, ceteris sacrorum tributum crederet? Itaque quod alicubi de ecclesia dixit, hoc alibi de Petro in primis, tum de apostolis, quos ecclesiae fundamenta vocat, post de episcopis (3), praecipueque de pontifice maximo dixit, cuius caussa romanam ecclesiam totius mundi cacumen (4) appellavit, ut qui demum, sua sententia, potestate clavium instructi essent, intelligeretur.

A Gregorio expectare quesnelliani opem fortasse possunt, impetrare certe non possunt. Est enim illius eadem, ac reliquorum pontificum, de praecipua Petri, successorumque in christiana re publica potestate sententia (5). Quare quod hexaplorum conditores opponunt, esse quaedam in libris Gregorii, quae illius successoribus non probentur, convicium sane est plenum calumniae,

(1) Constat id quidem ex modo descripta Fulgentii de Petro sententia. Petro namque *veraciter* ab *ipsa veritate* repromissam *clavium* potestatem fuisse scribit. Quin etiam cum eum *epist.* II. *ad Gallam viduam pag.* 74. *edit. eiusd.* non ob aliam certe caussam, quam ob ea verba, *tu es Petrus etc.* praepositum Zacchaeo fuisse dicat satis ostendit, Petro summam post Christum in ecclesia tributam auctoritatem.

(2) Confer *serm.* I. *de dispensatoribus pag.* 248. ,, Servorum, quos populo suo praeposuit, Dominus speciale volens officium demonstrare, ait, quod in evangelio audivimus, *quis putas fidelis dispensator, et prudens, quem constituit dominus supra familiam suam, ut det illis in tempore tritici mensuram etc.?* Quis est iste dominus, fratres? Christus sine dubio, qui suis discipulis ait, *vos vocatis me magister, et domine etc.* Quae est etiam huius domini familia? Nimirum illa est, quam ipse Dominus de manu inimici redemit... Haec autem familia sancta est ecclesia catholica, quae per orbem terrae copiosa fertilitate diffunditur, et redemptam se pretioso sui Domini sanguine gloriatur. *Filius enim hominis*, sicut ipse ait, *venit non ministrari, sed ministrare etc.* Ipse est etiam pastor bonus, qui animam suam posuit pro ovibus suis. Grex enim boni pastoris ipsa est familia redemptoris. Dispensator vero quis sit, quem oportet esse fidelem pariter, et prudentem, Paulus nobis ostendit apostolos, qui de se, suisque sociis loquens ait: *sic nos existimet homo ut ministros Christi, et dispensatores mysteriorum Dei. Hic iam quaeritur inter dispensatores, ut fidelis quis inveniatur.* Ne quis autem nostrum solos apostolos dispensatores factos existimet... ipse beatus apostolus episcopos quoque dispensatores esse ostendens, ait: *oportet enim episcopum sine crimine esse, sicut Dei dispensatorem.* Servi ergo patrisfamilias sumus, dispensatores Domini sumus, mensuram tritici, quam vobis erogemus, accepimus ,,

(3) Confer *notat. superiorem*, *et lib.* II. *de verit. praedest. et grat. cap.* XXII. *num.* 38, *pag.* 215. ubi, *quantum*, inquit, *ergo pertinet ad huius temporis vitam, constat quia in ecclesia nemo pontifice potior, et in saeculo nemo christiano imperatore celsior invenitur. Sed non ideo quilibet episcopus vas misericordiae putatur in gloriam praeparatum, quia pontificali militia fungitur, sed si pro grege sibi credito sollicitus semper invigilet etc.*

(4) *Epist.* XVII. *seu lib. ad Pet. diaconum cap.* XI. *pag.* 135. ,, Duorum magnorum luminarium, Petri scilicet, Paulique verbis tamquam splendentibus radiis illustrata, eorumque decorata corporibus romana, quae mundi cacumen est, tenet, et docet ecclesia etc.

(5) Confer quae scripsi supra *p.* 158. *seq. huius vol.*

ac mendaciorum. Quid enim proficisci ex sedis apostolicae defensore potuit, quod non dignum romanae ecclesiae maiestate, iis, qui deinceps floruerunt, pontificibus videretur? Ac locus e sexto commentariorum in historiam regum libro, quo maxime loco adversarii confidunt, nihil nobis negotii exhiberet, etiamsi Gregorio acceptus referendus esset. At Gregorio auctore aut scriptos, aut publicatos libros illos commentariorum, quis credat, quos idem ipse Gregorius iniussu quidem suo conscriptos fuisse testatus (1) aliquando est, iussu autem suo publicatos, numquam? Sed fac scripti, publicatique auctore Gregorio fuerint: quid demum in illis est, quod aut tollere, aut imminuere pontificum maximorum, reliquorumque praesulum auctoritatem possit? Nam quod habent, *universali* ecclesiae dici, *quodcumque ligaveris*, ita certe intelligendum est, ut series (2) verborum auctoris, utque illius doctrina, quae libris ipsius ceteris continetur; non ut quesnellianorum decreta postulant. Iam vero ne in cogitationem quidem cadit, Gregorium, qui neque ignorarit, neque reprobarit,

(1) Hosce commentarios a Claudio Gregorii discipulo perscriptos fuisse constat. Consule *lib.* XII. *ep.* XXIV. *ad Iohannem subdiaconum pag.* 1195. *tom.* II. *opp. edit. paris. monachor. congr. s. Mauri an.* 1705., quo in loco haec praeter cetera reperiuntur: „ Quae cum mihi „ (Claudius) legisset, inveni dictorum meorum sensum „ valde inutilius fuisse permutatum „. Iussit quidem Gregorius, ut ad se hi ipsi libri transmitterentur, ut si publicandi essent, emendati publicarentur; sed idne praestiterit, nusquam indicat. Immo vero cum esse quaedam in iis commentariis liqueat, quae cum Gregorii doctrina componi nullo modo posse videantur, ut ostendunt monachi benedictini congregationis s. Mauri, *tom.* III. *p.* II. *opp. s. Gregorii pagin.* 10. *praef. edit. an.* 1705., magnum id quidem argumento esse debet, ut ab eo pontifice multis curis, adversaque valetudine impedito, emendatos numquam fuisse arbitremur.

(2) Auctor idem *ibid. pag.* 387. „ Potest, *inquit*, „ per cornu, regni eius videlicet, sanctae ecclesiae su„ blimitas designari, quae magna est, sed austera, et „ superba non est. De quo nimirum cornu superius „ per Annam Samuelis matrem dicitur: *sublimabit cornu* „ *Christi sui.* Hinc namque per Zachariam dicitur: „ *erexit cornu salutis nobis in domo David pueri sui.* „ Cornu quidem salutis quid est, nisi sublimitas ec„ clesiasticae potestatis? Nam quod antiquis nusquam „ dicitur, modo universali ecclesiae dicitur: *Quodcum*„ *que ligaveris etc.* Quod profecto cornu erectum, et „ oleo plenum dicitur, quia sancta ecclesia cum su„ blimitate potestatis extendit viscera miserationis „. Quis autem non videat dicta haec ab auctore fuisse eo sensu, quo nos ipsi passim dicere solemus, ecclesiam matrem esse piam, et misericordem? At non ea dicimus, quod *sublimitatem potestatis* omnibus christianis datam, sed quod summo pontifici in primis datam, redundasse etiam in ceteros ecclesiae praesules, qui ecclesias, quas moderantur, *repraesentant*, putamus. Quare idem est auctor Claudius *lib.* III. *in cap.* IV. *lib.* I. *regum num.* 10. *pag.* 450. „ in sancta ecclesia plures „ praesulum ordines inveniri, quia cum praerogativa „ aliis digniores sunt, etiam auctoritatem praecipien„ di sortiuntur in culmine ordinis altioris „. En quibus demum ea potestas insit, quorum ratione (cum in ecclesia sint, eiusque rectores merito appellentur) ecclesiae ea esse potestas tributa dicatur. In praesidibus ergo sacrorum eam potestatem, non in universis christianis, ecclesia accepit, Claudii quoque Gregorii auditoris sententia. Quemadmodum enim ecclesiam ante Christi adventum in patriarchis, et prophetis potestatem obtinuisse dixit, ita de ecclesia post adventum Christi in apostolis, eorumque successoribus potestatem accepisse dixerit necesse est. Habet enim *lib.* I. *capit.* III. *pag.* 41. hoc modo: „ Sancta ecclesia ante „ Redemptoris adventum cornu habuit: quia in pa„ triarchis, et prophetis tam recte vivendi ordinem, „ quam delinquentes corrigendi potestatem divini„ tus accepit „.

quae tradita a maioribus de romani (1) episcopi, deque reliquorum ecclesiasticorum praesulum auctoritate essent; quique Petrum ob acceptam clavium potestatem (2) *ostium*, et (3) *primum pastorem, cui specialiter commissa ecclesia fuerit*, et *superiorem* (4) *Paulo*, et *primum* (5) *apostolorum*, et *ecclesiae principatum tenentem, in cuius soliditate* (6) *firmata ecclesia sit*, appellaverit;

(1) Confer praeter ceteros s. Leonem magnum *epist.* XII. *ad Anastasium thessalonicensem cap.* XII. *p.* 55. *edit. rom. Cacciari*, quo loco sic habet: ,, Connexio totius corporis unam sanitatem, unam pulcritudinem facit, et haec quidem connexio totius corporis unanimitatem requirit, sed praecipue exigit concordiam sacerdotum, quibus etsi dignitas sit communis, non est tamen ordo generalis, quoniam et inter beatissimos apostolos in similitudine honoris fuit quaedam discretio potestatis, et cum omnium par esset electio, uni tantum datum est, ut ceteris praemineret. De qua forma episcoporum quoque est orta distinctio, et magna ordinatione provisum est, ne omnes sibi omnia vindicarent; sed essent in singulis provinciis singuli, quorum inter fratres haberetur prima sententia, et rursus quidam in maioribus urbibus constituti sollicitudinem eius susciperent ampliorem, per quos ad unam Petri sedem universalis ecclesiae cura confluerct, et nihil usquam a suo capite dissideret ,,. Potestatem igitur a Christo non omnibus christianis, sed apostolis datam, atque in praesides sacrorum manantem, quae tamen potestas, ut aequalis in omnibus apostolis non fuit, ita ne in episcopis quidem sit, Leo confitetur, a quo certe Gregorium numquam dissensisse constat.

(2) Gregorius de Petro, de apostolis, deque praesulibus ecclesiae, quos praedicatores vocat, disserens, ut sint ostia ecclesiae demonstrat *lib.* XXVIII. *in cap.* XXXVIII. *Iob. sap.* XVIII. *pag.* 911. *num.* 38. *seqq. tom.* I. *opp.* ,, Quid per ostia, *inquit*, nisi praedicatores sancti? quid per vectem, nisi incarnatus Dominus designatur? qui haec videlicet ostia contra saevientis maris impetum tanto valentiora opposuit, quanto ea sua observatione roboravit. Quia enim ista sanctae ecclesiae ostia vectis huius oppositione solidata sunt, potuerunt quidem tundi fluctibus, sed effringi nequiverunt... Et quia doctores sancti praedicatione quidem sequentibus aperti sunt, auctoritate autem sua resistentibus clausi, non immerito ostia vocantur, idest aperta conversationi humilium, at clausa terroribus superborum. Non immerito ostia vocantur, quia et ingressum fidelibus aperiunt, et rursum sese perfidis, ne ingrediantur, opponunt. Pensemus quale ecclesiae ostium exstitit Petrus... (Simoni mago) per districtae damnationis sententiam caelestis aulae aditum claudit. Quid cuncti apostoli, nisi sanctae ecclesiae ostia existunt, quum vocem Redemptoris sui audiunt, *accipite Spiritum sanctum, quorum remiseritis peccata, remittuntur eis, et quorum retinueritis, retenta sunt?* ac si illis aperte diceret: per vos ingrediuntur ad me hi, quibus vosmetipsos panditis, et repelluntur, quibus obseratis.

(3) *Lib.* II. *homil.* VI. *in Ezechielem num.* 9. *p.* 1368 *tom.* I. *opp.* ,, Se minori fratri (hoc est Paulo) ad consensum dedit, atque in eadem re factus est sectator minoris sui, ut etiam in hoc praeiret, quatenus qui primus erat in apostolatus culmine, esset primus et in humilitate... Non ad memoriam revocat, quod primus in apostolatum vocatus sit, non quod claves regni caelestis acceperit etc. ,, *Et lib.* II. *homil. in evang.* XXI. *n.* 4. ,, Considerandum nobis est, cur omnipotens Deus, eum, quem cunctae ecclesiae praeferre disposuerat, ancillae vocem pertimescere, et seipsum negare permisit. Quod nimirum magnae actum esse pietatis dispensatione cognoscimus, ut is, qui futurus erat pastor ecclesiae in sua culpa disceret, qualiter aliis misereri debuisset ,,. *Lib.* II. *homil.* X. *in Ezechielem tomo eodem* I. *p.* 1425. ,, Videamus si ipse primum pastor ecclesiae, qui sibi non vixit, sibi sit mortuus ,,. Agit autem de Petro. *Lib. item* II. *in evang. homil.* XXIV. *num.* 4. *pag.* 1542. *tom.* I. *opp.* ,, Ipsi, *inquit*, sancta ecclesia est commissa, ipsi specialiter dicitur: *Simon Iohannis amas me? Pasce oves meas.*

(4) Consule *notat. superiorem, et lib.* X. *in cap.* XI. *Iob. n.* 9. *pag.* 342.

(5) *Lib.* XVII. *in cap.* XXVI. *Iob. pag.* 553. *num.* 48. *capite* XXXI. ,, Primus ille apostolorum, idest caelorum primus etc ,,. *Et pastoral.* II. *part. cap.* VI. *pag.* 21. *tom.* II. *opp.* ,, Petrus auctore Deo sanctae ecclesiae principatum tenet ,,.

(6) *Lib.* VII. *epist.* XL. *ad Eulogium pag.* 887. *seq. tom.* II. *opp.* ,, Suavissima mihi sanctitas vestra multa in epistolis suis de sancti Petri apostolorum principis cathedra locuta est... Cuncta, quae dicta sunt, in eo libenter accepi, quod ille mihi de Petri cathedra locutus est, qui Petri cathedram tenet... Quis enim nesciat sanctam ecclesiam in apostolorum principis soliditate firmatam, qui firmitatem mentis traxit in nomine, ut Petrus a petra vocaretur, cui veritatis voce dicitur, *tu es Petrus etc.*, cui rursus dicitur, *et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*, iterumque, *Simon Iohannis etc. pasce oves meas?* Itaque cum multi sint apostoli, pro ipso tamen principatu sola apostolorum principis sedes in auctoritate convaluit etc.

et *Petrum*, *ac romanam sedem* (1) *reciprocari*, atque *ire ad beatum Petrum idem esse ac ire ad pontificem* (2) *romanum*, et *ut Petrum*, *ita primatem ecclesiae romanum episcopum* (3) *esse*, et *in principatu solum Petri apostoli sedem auctoritate convaluisse*, et romanum ipsum antistitem *ministeriale* (4) *totius ecclesiae*, *et fidei* a Christo constitutum *caput*, et *iure divino quatuor patriarchis* (5) *praepositum*, *et curatorem* (6) *episcoporum*, et *iudicem sententiarum* (7) *esse* dixerit; episcopum autem quemque (8) *caput fidelium*, quibus praeesset, et *lapidem* sanctuarii, (9) et *pastorem* qui (10) *consequutus* divinitus *ligandi solvendique potestatem*, non tam late patentem tamen, quam romani antistitis potestas pateat, et *apostolorum locum tenentem*, *et grandem honorem* consequutum, sed *gravi honoris pondere* onustum esse, *cui ager Domini* (11) *est creditus* quidem affirmarit; ne in cogitationem quidem, inquam, cadit Gregorium, qui

(1) Confer *adnotat. monach. congreg. s. Mauri ad epistol.* xxxvi. *lib.* i. *pagin.* 526. *tom.* ii. *opp.*

(2) Vide *epist.* xiii. *lib.* ii. *pag.* 619.

(3) Consule *epist.* xvii. *lib.* iii. quae est ab Iohanne ravennate ad Gregorium, probante certe Gregorio, scripta, *pag.* 668. quo loco sic habetur: „ Et „ quibus animus ego sanctissimae illi sedi, quae universali ecclesiae iura sua transmittit, praesumserim „ obviare?

(4) *Lib.* xiii. *epist.* xxxvii. *ad Iohannem panormitanum pag.* 1243. „ Illud admonemus, ut apostolicae se„ dis reverentia nullius praesumptione turbetur. Tunc „ enim status membrorum integer manet, si caput „ fidei nulla pulset iniuria.

(5) Consule *lib.* ii. *epist.* lii. *ad Natalem episcopum pag.* 618.

(6) Vide *epist.* xxviii. *ad Eusebium thessalonicensem lib.* ix. *pag.* 983.

(7) *Lib.* x. *epist.* xxiv. *ad Constantium mediolanensem p.* 1061. „ Ne reprehensibiles inveniamur in nostris, quibus aliorum iure competit retractare sententias „.

(8) *Lib.* xv. *in Iob cap.* xxxv. *pag.* 453. *tom.* i. „ Caput fidelium non immerito sacerdotes accipiuntur „ quia pars membrorum Domini prima sunt... Coro„ na ergo de capite aufertur, cum supernae remune„ rationis praemia etiam ipsi deserunt, qui in hoc ec„ clesiae corpore praeesse videbantur.

(9) *Lib.* i. *homil.* xvii. *in evang. num.* 15. *p.* 1505. *tom.* i.

(10) *Lib.* ii. *homil.* xxvi. *in evang. num.* v. *p.* 1555. *tom.* i. „ *Quorum remiseritis peccata etc.* Illi discipuli „ ad tanta onera humilitatis vocati, ad quantum cul„ men gloriae sunt perducti. Ecce non solum de se„ metipsis securi sunt, sed etiam alienae obligationis „ potestatem relaxationis accipiunt, principatumque „ superni iudicii sortiuntur, ut vice Dei quibusdam „ peccata retineant, quibusdam relaxent. Sic, sic eos „ a Deo decebat erigi, qui tantum pro Deo conse„ serant humilitati. Ecce qui districtum Dei iudicium „ metuunt, animarum iudices fiunt „. Hos nunc quaero, universis ne christianis, qui tunc vivebant, an discipulis tantum hanc potestatem tributam Gregorius existimarit? Cum autem discipulis, illius sententia, tributam fuisse constet, quid est, quod ecclesiae nomine apostolos, qui ecclesiam exhiberent, non iudicaverit? Nunc animum advertant Quesnelli asseclae, et quae sequuntur etiam, eique etiam considerare ne graventur: „ Horum (apostolorum) nunc in ecclesia „ episcopi locum tenent. Ligandi, atque solvendi au„ ctoritatem suscipiunt, qui gradum regiminis sortiun„ tur. Grandis honor, sed grave pondus istius est ho„ noris. Durum quippe est, ut qui nescit tenere mo„ deramina vitae suae, iudex vitae fiat alienae: et „ plerumque contingit, ut hic iudicii locum teneat, „ qui ad locum vita minime concordat: ac saepe „ agitur, ut vel damnet immeritos, vel alios ipse li„ gatus solvat: saepe in solvendis, ac ligandis subdi„ tis suae voluntatis motus, non autem causarum me„ rita sequatur... Causae ergo pensandae sunt, et „ tunc ligandi, ac solvendi potestas exercenda „. Hos ergo, quibus datam esse ligandi potestatem dicit, ecclesiae nomine significarit necesse esset, si auctor librorum in historiam regum fuisset.

(11) *Lib.* vi. *epist.* lxiv. *ad Dominicum episcopum pag.* 840. *tom.* ii. „ Creditum nobis agrum dominicum exerceamus „.

haec scripserit, in ea fuisse opinione, ut ecclesiae universae traditas claves fuisse, ecclesiamque uti quasi instrumentis potestatis suae episcopis, ipsoque romano pontifice, arbitraretur. Nam qui pontifici, episcopisque ligandi, solvendique auctoritatem divinitus esse tributam credidit, isne tam esse absurdo ingenio potuit, ut omnibus christianis, hoc est *ecclesiae universali*, datam defenderet, quae ecclesia iisdem episcopis veluti instrumentis utatur? Quid? si in illis ipsis commentariorum in historiam regum libris legamus, quos Gregorio adversarii nihil haesitantes adscribendos putant, Petrum *summum* fuisse *patriarcham* (1), pontificesque maximos tanta auctoritate divino iure praestare, ut *explorare* (2) *praelatorum vitam, ordinare per orbem praedicatores, iudicare de gravissimis* ecclesiae rebus possint; inveniamusque episcopos ad alios regendos ordinari, (3) *pastores esse ecclesiae, a Deo ordinari ad culmen regiminis*, (4) *summum occupare locum*, rectoresque coetus esse, cumque sint divinitus consequuti clavium potestatem, proiicere peccatores posse (5)? Haec autem qui scripsit, is ne *universalis ecclesiae* vocabulis, non pontificem summum, qui *ecclesiam universalem* moderetur, neque *rectores* ceteros singularium ecclesiarum, qui suos quique coetus exhibeant, sed *populum christianum* universum intelligi oportere existimavit? Credant id, si volent, richeriani, quique Quesnelli partes sequuntur; ego enim numquam in animum inducam, ut credam.

Bedae autem ecquis est usquam locus de Petro figura ecclesiae, non ex (6) Augustino? Quum vero multa de Augustini sententia supra disputata sint (7), non est cur esse copiose de Beda disputandum videatur. Quamobrem ut adversariis satisfaciam, explicabo huius etiam scriptoris dicta, sed breviter. Igitur quibus in locis Beda aut accepisse ecclesiam regni caelorum, *claves in*

(1) *Lib.* VI. *commentar. in lib.* I. *regum num.* XXX. *pag.* 391. *tom.* III. *opp.*

(2) *Lib.* V. *num.* 23. *pag.* 310. „ Summi ponti„ fices non solum subditorum facta discutiunt, sed „ doctrinam praelatorum. Istos quidem explorant, si „ bene agant, illos autem an recte doceant... Et quia „ innumeri sunt ecclesiarum praesules, a speculato„ ribus Ionathas aspicitur; quia summum culmen uni„ versalis ecclesiae sic per orbem praedicatores ordi„ nat, ut circa se ministros habeat, per quos illorum „ doctrinam discutiat, et opera diligenter inquirat etc. „

(3) *Lib.* IV. *num.* III. *pag.* 214.

(4) *Lib.* V. *pag.* 296.

(5) *Lib.* VI. *num.* XIV. *pag.* 381.

(6) Vide epistolam Gaufridi Boussardi canomani, quae extat *tom.* VI. *opp. Bedae edition. basileensis an.* 1563. *pag.* 1177., ubi haec habentur: *Augustinus egit, Beda compegit. Augustinus texuit, Beda contexuit etc.* Ac si hi Bedae loci cum Augustini testimoniis conferantur, nemo erit tam caecus, quin expressos illos ex his fere ad verbum esse perspiciat.

(7) Confer quae scripsi supra *pag.* 224. *seq. not.* 1.

Petro, aut *officium ligandi* (1), *solvendique episcopis, presbyteris, et omni ecclesiae commissum* (2), aut *hoc fuisse ceteros apostolos, quod erat Petrus*, adeoque *pasci ab eorum successoribus* (3) *gregem*, aut denique *omni electorum ecclesiae* dimittendorum, retinendorumque scelernm *auctoritatem* (4) tributam scripsit, non ita profecto scripsit, quasi in *universa christianorum re publica*, quam quique orthodoxi constituunt, clavium potestatem inesse putaret; sed ita, ut eam, cum in Petro maxime, non in ceteris apostolis fuerit, indeque in sncccessores potissimum Petri romanos pontifices, atque, etsi non tam late patens, in reliquos tamen praesides sacrorum, qui partes sunt potiores ecclesiae, summa ecclesiae eiusdem utilitate traducta sit; *acceptam ab ecclesia* dici commode posse arbitraretur. Quare, ut quae sua esset de hac tanta, quam ecclesia obtineret, potestate sententia, intelligeretur, in ea ipsa, quam de s. Petro edidit, homilia, non *ecclesiam* in se, sed *ecclesiam* in *episcopis, presbyterisque* clavium auctoritatem accepisse (5) dixit, propterea quod auctoritas praesidibus sacrorum tributa in ecclesiae scilicet utilitatem, salutemque tota redundet. Quamquam non ita fuit animo institutus, nt aeque omnibus praesulibns fuisse datam defenderet. Prae ceteris namque sancto Petro (6), eiusque successoribus (7) romanis pontificibus id

(1) Beda *in cap. XXI. Ioh. pag.* 622. *tom.* V. *opp. edit. colon.* an. 1612.

(2) Idem *in cap. XVI. evang. Matth. pag.* 52. *tomo eodem* : „ Haec potestas sine dubio cunctis datur apostolis, *inquit*, quibus ab eo post resurrectionem dicitur generaliter, *accipite Spiritum sanctum etc.*, nec non episcopis, et presbyteris, et omni ecclesiae idem officium committitur: quamvis quidem eorum non recte intelligentes arbitrentur se posse damnare innoxios, et absolvere reos, quod nequaquam possunt; sed tentantes semetipsos concessa potestate privare „.

(3) Idem *in vigil. ss. apostol. Petri, et Pauli tom.* VII. *opp. pag.* 109. *edit. eiusdem* : „ *Pasce oves meas*, omnibus dictum est. Hoc namque erant ceteri apostoli, quod fuit Petrus, sed primatus Petro datur, et unitas ecclesiae commendatur. Pastores sunt omnes, sed grex unus ostenditur, qui et ab apostolis omnibus tunc unanimi consensione pascebatur, et deinceps a successoribus eorum communi cura pascitur „.

(4) Homilia *in die sancto beator. Petri, et Pauli apostolor. pag.* 112. „ Omni electorum ecclesiae iuxta modum culparum, et poenitentiae, ligandi, et solvendi datur auctoritas „.

(5) *Ibid.* „ Quae solvendi, atque ligandi potestas quamvis soli Petro videatur a Domino data, absque ulla tamen dubietate noscendum est, quia et ceteris apostolis datur, ipso teste, qui post passionis, resurrectionisque suae triumphum apparens eis insufflavit, et dixit eis: *accipite Spiritum sanctum etc.* Nec non etiam nunc IN EPISCOPIS AC PRESBYTERIS OMNI ECCLESIAE officium idem committitur, ut videlicet agnitis peccantium caussis, quoscumque humiles, ac vere poenitentes aspexerit, hos iam a timore perpetuae mortis miserans absolvat; quos vero in peccatis, qui egerint, persistere cognoverit, illos perennibus suppliciis obligandos insinuet.

(6) *Ibid.* „ Merito prae ceteris ipse collatis clavibus regni caelestis donatus est etc. „ Et paullo post: „ Sed ideo beatus Petrus.... SPECIALITER claves regni caelorum, ET PRINCIPATUM IUDICIARIAE POTESTATIS accepit, ut omnes per orbem credentes intelligant, quia quicumque ab unitate fidei, vel societatis illius, quolibet modo semetipsos segregant, tales nec vinculis peccatorum absolvi, nec ianuam posse regni caelestis ingredi „. Sed haec *hexaplarii* taciti praetermiserunt, ut quae eorum caussam labefactarent.

(7) Confer priorem illius *librum hist. gentis anglor. cap.* XXVII. *pag.* 16. *seqq. tom.* III. *opp. edit. eiusdem.*

esse iuris tributum animadvertit. Quibus ex rebus perspici facile poterit, adversarios fide agere non bona, qui cum patrum opera plena esse eorum, quae ad auctoritatem clavium summo in primis pontifici, deinde ceteris praesidibus sacrorum tributam pertinent, videant; tum ut Quesnellum ab erroris invidia liberent, implicata quaedam consectentur, quae tamen a maioribus ipsis iisdem in locis, quibus adversarii abuti consueverunt, explicata sint.

Quod arelatensis primae synodi patres ad Sylvestrum pontificem scripserunt, donatistas *iudice Deo*, *et matre* (1) *ecclesia aut damnatos fuisse, aut repulsos*, detrimento esse quesnellianis fortasse potest, adiumento certe non potest. Quemadmodum enim *iudice ecclesia damnati, repulsive* donatistae fuerint, ab iisdem est patribus demonstratum. Ab se namque, qui iudices essent, schismaticos fuisse repressos, sacrisque prohibitos christianorum, tradunt, atque (2) *credimus*, inquiunt, *quia in eos severior fuisset sententia prolata, et te pariter* NOBISCUM IUDICANTE *coetus noster maiore laetitia exultasset*. Sed etsi iudicum ipsis notio propria, appellatioque erat; quod tamen ecclesias, quarum erant pastores, congregati exhibuissent, coniunctique *ecclesiae catholicae*, cuius potiorem partem constituebant, *societate communionis* essent, atque ita quidem iudicium tulissent, ut *ecclesiae* ipsius postulabat *fides*: nemini se umquam errandi caussam futuros putarunt, *si iudice ecclesia damnatos, aut repulsos* haereticos, donatianaeque factionis propugnatores fuisse dixissent. De ecclesiae vero *fide, communionisque societate*, quae dixi, intelligi iisdem ex litteris plane possunt. Nam ut viam sibi patres ad ea, quae sunt *de ecclesia iudice* munirent, haec primum scribenda iudicarunt (3): *communi copula charitatis, et* UNITATE MATRIS ECCLESIAE CATHOLICAE VINCULO *inhaerentes ad arelatensium civitatem piissimi imperatoris voluntate adducti, inde te, gloriosissime papa, commerita reverentia salutamus. Ubi graves, ac perniciosos* LEGI NOSTRAE, ATQUE TRADITIONI, *effrenataeque mentis homines pertulimus, quos et Dei nostri praesens auctoritas*, *et* TRADITIO, AC REGULA VERITATIS *ITA* RESPUIT, UT NULLA *IN* AL*I*IS AUT DICENDI RATIO SUBSISTERET, AUT ACCUSAND*I* MODUS ULLUS, AUT PROBAT*I*O CONVE-

(1) *Synod. arelat. an.* 314. *habita epist. ad Sylvestrum papam tom.* I. *concilior. edit. Harduini p.* 261.

(2) Synodus Arelat. *ibid. pag.* 262.

(3) *Ibid. pag.* 261.

NIRET. IDEO IUDICE DEO, ET MATRE ECCLESIA, QUAE SUOS (nempe quae suam doctrinam traditionemque sequentes) NOVIT, *et comprobat, aut damnati sunt, aut repulsi.* Atque episcoporum ius illud, indicii de haereticis, schismaticisque ferendi, proprium fuisse, Constantinus imperator confirmat, cui sane perspecta erat antistitum, qui Arelaten convenerant, et explorata sententia. Is enim cum in litteris ad Aelasium arelatensem (1) et ad Chrestum syracusanum (2), tum in iis maxime, quae sunt *ad episcopos catholicos* datae (3), *gaudere se*, scribit, *quod tandem habita iustissima diiudicatione, donatistas ad meliorem spem, fortunamque revocavissent.* Sed fuisse aliquos ex ea turba, colluvieque haereticorum, qui tam obfirmati in errore mansissent, *ut apud eos recta diiudicatio non profuerit,* immo vero *a recto iudicio dato desciverint, etsi sacerdotum iudicium ita debuisset haberi, ac si ipse Dominus residens iudicasset.* Appellasse igitur eos ethnicorum morem sequutos ad imperatorem, quamquam caelestia relinquere, ac saecularia quaerere nefas esset. Haec si Quesnelli asseclae diligenter considerassent, bonaque fide agere voluissent, numquam nobis duo illa synodi verba de *iudice ecclesia* opposuissent. Sed cum sese implicatos viderent, obliti eorum, quae adversus calvinianos animadversa ab Arnaldo (4) fuerant, de non omittendis claris, perspicuisque veterum testimoniis, deque iis non producendis, quae cum involuta obscuritate sint, tum evolvi, illustrarique claris, atque manifestis possunt; rationem sunt imitati haereticorum, qui caussae diffidentes-suae, non modo obscura colligere, sed patentibus etiam veterum locis, quos decurtatos, mutilosque afferunt, tenebras, ut possunt, offundere consuerunt. Sunt enim a nobis supra descripti, describenturque deinceps plurimi, iique tam luculenti patrum de Petri, successorumque, deque praesidum sacrorum ligandi, atque solvendi potestate loci, quos si contemnere adversarii impudenter possunt, contorquere tamen, pertrahere in suam sententiam nullo modo possunt.

(1) *Tom.* 1. *concilior. edit. eiusdem pag.* 259.

(2) *Ibid. pag.* 260. *seq.*

(3) *Ibid. pag.* 268.

(4) Arnaldus *lib. inscript. la perpetuitè de la foy de l'église catholique touchante l'eucharistie etc. edit. paris. ann.* 1666. *p.* 102. „ Quemadmodum enim, *inquit,* „ fieri potest, ut vir quispiam sanae mentis malit suam „ fidem niti duodecim fere obscuris, quam innumeris „ veterum testimoniis, quae nitide, litteraliterque con„ tinent, quae docet ecclesia ? etc.

Mitto quae e synodis meldensi (1) anno octingentesimo quadragesimo quinto, lateranensi quarta (2) ann. 1215., constantiensi (3) ann. 1414. seqq., et tridentina ann. 1545. seqq., (4) ce-

(1) *Tom. iv. concilior. edit. Harduini pag.* 1476. ubi haec habentur. *Praef. synodi*: ,, Nulli, qui sanum sapit, est dubium, ita Dominum omnia moderante, ut clavibus ecclesiae datis, aditus ad vitam claudi debeat, vel reserari ,,. His abutuntur quesnelliani. At synodi patres paullo ante scripserant: ,, Propheta sacerdotalem gestans personam, Domino loquente, praemonstrat dicens: *Ego constitui te hodie super gentes, et super regna, ut evellas, et destruas etc.* Quatuor enim prius ad demonstrandum prava, et duo postmodum ad statuendum recta, ostendit quid falce sacerdotali durius valeat, et saepius debeat recidi. Quidquid terrena potestate, vel cupiditate etc. perversum in ecclesia, recidendum. SACERDOTUM chorus os Domini appellatur, sicut scriptum est: *si separaveris pretiosum a vili, quasi os meum eris*, cui etiam dictum est: *tu autem annunciabis eis*, quia populis universis, *ex me*: et, *legem requirent ex ore sacerdotis, quia angelus Domini exercituum est*, et multa alia his similia. . . . SACERDOTUM est etiam imminentem gladium, quae est animadversio divini furoris, atque iudicii, populis nunciare. EORUM est nihilo minus verbi gladio, acutiore omni gladio ancipiti, qui penetrat usque ad divisionem animae, et spiritus, compagum quoque, et medullarum, atque cogitationum, et intentionum cordis in unoquoque ecclesiae filio prava resecare a rectis, pravosque in omni ecclesia, si ita res poposcerit, ut saeculi censores, et iudicii Dei praecones SACERDOTUM EST SACRIS. Quis nulli qui sanum caput, *ut supra etc.*, et quidquid ordine ordinato a SACERDOTIBUS in ecclesia geritur, per gratiam sancti Spiritus ab illo geratur, qui quod ATTRIBUIT, nullatenus pro quocumque in quocumque dimisit ,,. En cur ecclesia claves accepisse dicatur. Cum autem ea potestas sacerdotibus competat, nec patres meldenses eam in pontifice *pleno iure* residere negent, quid est, quod eorum adversus nos describendum esse testimonium quesnelliani putarint?

(2) Hunc ex *cap. i. synodi lateranensis pag.* 18. *tom. vii. concilior. edit. Hard.* proferunt quesnellianorum hexaplorum auctores locum: ,, Hoc sacramentum (eucharistiae) nemo potest conficere, nisi sacerdos, qui fuerit rite ordinatus secundum claves ecclesiae, quas ipse concessit apostolis, et eorum successoribus Iesus Christus ,,. Id vero, qui neget, arbitror equidem esse neminem. At nos de potestate clavium ecclesiae universae data quaerimus, qua de re arte inter nos est, quesnellianosque dissensio. Quid? si plenam romanae ecclesiae auctoritatem, cuius est ab synodo facta mentio, silentio quesnelliani hexaplorii praetermiserunt? ,, Romana ecclesia, *inquiunt patres ibid. cap. v. pag.* 19., cunctorum fidelium disponente Domino mater est, ac magistra ,,. *Et cap. iv. pag.* 22. ,, Postquam graecorum ecclesia cum quibusdam complicibus, ac fautoribus suis ab OBEDIENTIA SEDIS APOSTOLICAE se subtraxit ,,. *Et pag.* 23. ,, conformentes se tamquam obedientiae filii SACROSANCTAE ROMANAE ECCLESIAE MATRI SUAE, ut sit UNUM OVILE, et UNUS PASTOR ,,. *Et cap. v. pag.* 23. *seqq.* ,, Sancimus, ut post ROMANAM ECCLESIAM, quae disponente DOMINO SUPER OMNES ALIAS ORDINARIAE POTESTATIS OBTINET PRINCIPATUM, utpote MATER UNIVERSORUM CHRISTIFIDELIUM, ET MAGISTRA etc.

(3) De concilio constantiensi confer, quae post Emmanuelem Schelestratium *tract. de sensu et auctoritate decretorum constantiensis concilii sess. iv. et v. edit. rom. ann.* 1686. adversus Antonium Arnaldum, aliosque disputat vir doctissimus Iosephus Augustinus Orsius ord. praed. s. palatii apostolici magister *tom. iii. de rom. pont.*, *p.* 1. *de romani pontificis in synodos oecumenicas, et earum canones potestate pag.* 1. *seqq.* Idem disseruit de synodo basileensi *tom. eodem p. ii. pag.* 330. *seqq.* At laudare eos etiam oportebat synodi florentinae decretum *unionis graecorum tom. viii. conciliorum edit. eiusd. pag.* 433., in quo sic habetur. ,, Definimus sanctam apostolicam sedem, et romanum pontificem in universum orbem tenere primatum, et ipsum pontificem romanum successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium, totiusque ecclesiae caput, et omnium christianorum patrem, et doctorem existere, et ipsi in beato Petro pascendi, regendi, et gubernandi universalem ecclesiam a domino nostro Iesu Christo PLENAM potestatem traditam esse, quemadmodum etiam in gestis oecumenicorum conciliorum, et in sacris canonibus continetur ,,. Consule, quae nos de hoc decreto fusius olim disputavimus apud Orsium *tom. eodem iii. p. ii. pag.* 458. *seqq. edit. rom. an.* 1740.

(4) Multa e synodo tridentina colligunt quesnelliani. Abutuntur autem praecipue *can.* xv. *sess.* xiv., *cap.* xxi. *sess.* xxv., *cap.* ii. *sess.* xxi., *can.* xi. *sess.* vii., *cap.* i. *sess.* xxvi., quibus quidem ex locis ecclesiae datas fuisse claves constat. At quo sensu haec a patribus dicta fuerint, tam est manifestum, ut mirari satis impudentiam adversariorum non possim. Agit enim synodus de clavibus sacerdotibus tributis, ut iisdem ex locis liquet. De romani pontificis plena potestate confer, quae in synodo eadem habentur *sess.* vii. *canon.* 3. *et cap.* i. *de reform. sess.* vi.

lebratis, exque libris, aut epistolis Paschasii (1) Ratberti abbatis corbeiensis, Hincmari (2) remensis, Rhabani (3) Mauri, Hadriani (4) secundi pontificis maximi, Hugonis (5) rotomagen-

(1) Paschasius Ratbertus, *commentarior. in Matth. lib.* VIII. *pag.* 549. *tom.* XIV. *bibliothecae patrum edit. lugdun.*, etsi *omni ecclesiae* fuisse tributam ligandi, solvendique potestatem, atque *unumquemque fidelium, quantum imitator est Christi, petram esse*, dicit, non tamen eo sensu dicit, ac si *iurisdictionem* toti ecclesiae, omnibusque christianis datam voluisset, sed quod patet *christianum quemque*, qui *fidem* defendat, moribusque praedicet, *ianitorem* caeli appellari aliqua ratione posse, propterea quod et sibi, et aliis muniat ad aeternam salutem viam. Quamobrem ubi de Petro agit, *primum eum super fundamento Christo*, et *capite positum* recte credi confirmat, paulloque post, *Petro, omnibusque apostolis* (ita tamen, ut idem Petrus *primas*, et caput fuerit) *atque episcopis esse ligandi solvendique* potestatem *specialiter attributam* statuit, propterea quod potestas his quidem *et ordinis, et iurisdictionis* data est, quae in quosque christianos competere non possit. „ Non enim, *inquit*, ut qui„ dam male putant (*errat hic quidem, temereque agit* „ *dum alios insectatur, quorum est traditione maiorum, ut* „ *supra demonstravi, nixa sententia*) Petrus fundamentum „ totius ecclesiae est, quia *fundamentum aliud nemo po-* „ *test ponere, praeter id, quod positum est, quod est Christus* „ *Iesus*: licet super eodem fundamento PATRES AC SI „ PETRAE SUPRA POSITI CREDANTUR, tamen in ea petra, „ de qua nomen sibi ex dono traxit, et super quam „ tota construitur, et constabilitur illa caelestis Ierusa„ lem, idest supra Christum, ut firma permaneat in „ sempiternum. De cuius nimirum firmitate prior „ Abraham in veteri testamento firmatus... deinde „ PETRUS IN NOVO, ut in eorum fide omnis repromissio „ firma maneat in Christo „. De christianis inde omnibus Paschasius disserens, *in tantum*, inquit, *unumquemque eorum petram esse*, non in *quantum* ligare, et solvere, clavesque habere iurisdictionis ecclesiae possit, sed *in quantum imitator est Christi*: mox ad Petrum rediens, ceterosque apostolos, horumque successores, „ Unde, *in-* „ *quit*, non super uno Petro, verum super omnes apos„ tolos (*non aeque tamen, alioqui Petrum numquam ap-* „ *pellasset caput*) apostolorumque successores ecclesia Dei „ aedificatur „. Descendit porro ad christianos omnes, atque ostendat, quo demum modo aperiendarum caeli portarum potestatem obtineant, „ unumquodque pec„ catum, *inquit*, per quod descenditur ad inferos, porta „ est inferorum... Sicut sunt portae inferorum vitia, „ et peccata, ita sunt portae iustitiae virtutes, per quas „ intrent iusti in requiem „. Hac vero ratione facultas ea cuique christiano inesse claudendarum, aperiendarumque sibi ianuarum caeli, non quaerimus. De *iurisdictione, ac potestate* ecclesiastica sermo est; cuius (cum de apostolis, episcopisque Ratbertus loquitur) mentionem facit; cum vero de christianis omnibus, non item. Itaque *p.* 540. „ Unusquisque, *inquit*, circumstantiam „ lectionis huius diligenter intendat, MAXIME VERO „ EPISCOPI, quibus videtur cum Petro, et cum omnibus „ apostolis haec potestas SPECIALITER A DOMINO ATTRIBU„ TA; licet et omni ecclesiae eadem sit concessa „. His postremis verbis maxime abuti Quesnelli asseclae consuerunt; sed non animadverterunt, eam potestatem, quam *ecclesiae universae* hoc loco tributam Paschasius censet, non esse potestatem *iurisdictionis*, de qua nunc agimus, sed potestatem parandi sibi ad sempiternam felicitatem viam, quae potestas omnium est nostrum communis. Nam addit continuo Ratbertus: „ Quoniam, „ qui hanc vult sibi vindicare gratiam, debet firmitatem „ Petri in petra tenere, fidemque moribus, et voce prae„ dicare „. Quod si quidquam praesidii erroris sui in hisce verbis nihilominus adversarii locatum pugnent, concedant necesse est, quemque christianum exercere per sese clavium potestatem posse, quod nec ipsi volunt, nec Paschasio umquam in mentem venit. Confer quae sequuntur, ex quibus plane intelligitur, Paschasio teste, praesidibus sacrorum solum eam inesse *iurisdictionis* potestatem.

(2) Hincmarus remensis *epist.* XXII. *ad Hincmarum laudunensem cap.* XX. iisdem utitur verbis, quibus est Beda, ut ne ipsi quidem hexaplarii negant. Itaque ut explicatae sunt Bedae, ita sunt Hincmari explicandae sententiae. Vide infra not. 4.

(3) Hexaplorum conditores *ibidem pag.* 654. Rhabani locum e *commentariis Rhabani in Matth. cap.* XVI. *afferunt*: „ Tibi dabo claves etc. Haec ligandi, atque „ solvendi potestas, quamvis soli Petro data videatur, „ tamen ceteris apostolis datur „. Id vero nemo nostrum negat. Sed videndum est, primatus ne Petro datus fuerit, an non. Hunc autem et Rhabanus admittit saepe, et adversarii praetermittunt.

(4) Similia sunt horum Rhabani verborum, quae Hadrianus secundus pontifex maximus adhibet *epist* XII. *ad Waldradam tom.* V. *concilior. edit. Hard. pag.* 703. Sed conferenda adversariis erant, quae idem scribit Hadrianus *epistola* XIV. *ad Carolum calvum regem pag.* 706, *ad sedem apostolicam, utpote caput omnium ecclesiarum*, et quae exstant *ep.* I. *p.* 694., *et ep.* XXX. *ad Carolum calvum regem p.* 727., ut etiam quae sunt in epistolis Hincmari remensis *ad Nicolaum* I. *pontificem ibid. p.* 654. *seq. et pag.* 657. *seqq.*

(5) Hugo rotomagensis *lib.* II. *dialogor. apud. Martenium tom.* V. *thesauri anecdotor. pag.* 908, *et lib.* V. *pag.* 958. eadem fere, atque Rhabanus, ceterique, quos supra nominavi, scribit.

sis, Innocentii (1) secundi, Petri cellensis (2), Petri lombardi (3) magistri sententiarum, s. Thomae aquinatis (4), Thomae waldensis congerere adversae (5) partis defensores solent; quod ita omnino esse explicanda, ut superiora Bedae, atque Augustini, constet. Nam

(1) Innocentius II. *epist. ad s. Bernardum abbatem claravallensem, quae est* CXCIV. *inter Bernard. epistolas p.* 186. *tom.* I. *opp.* Sed satis est eam pontificis ejusdem, ceterasque epistolas, quae exstant *tom.* VI. *concil. p.* II. *edit. Harduini* legere, ut quae illius fuerit de clavibus ecclesiae datis sententia, intelligi, perspicique possit.

(2) Similia sunt eorum, quae Innocentius, atque Hugo usurparant, Petri cellensis *lib.* I. *epist.* VIII. *ad archiepiscopum senonensem p.* 6. *edit. opp. an.* 1671., et Petri blesensis *epist.* CXIII. *pag.* 174. *et p.* 233. *edit. an.* 1667. verba.

(3) Magister *sententiarum lib.* IV. *dist.* XVIII. Hunc, ceterosque lector consulat, videbitque, quam bona fide adversarii agant.

(4) Locus s. Thomae, quem nobis hexaplerii opponunt, est *ex* III. *p. q.* LXIV. *art.* VIII. *ad* 2. *arg.* „ Minister sacramenti agit in persona totius ecclesiae, „ cujus est minister. In verbis autem, quae profert, „ exprimitur intentio ecclesiae, quae sufficit ad perfectionem sacramenti „. Sed quaerendum adversariis erat, quo pacto s. Thomas putarit, ministros esse ecclesiae sacerdotes, una ratione, ut auctoritatem suam in eos ecclesia transferat, iisque veluti suis instrumentis utatur; an vero ita, ut a Deo in ipsos, non vero primum in ecclesiae corpus universum, inde in ipsos manaverit. At si id quaesissent, cognoscent quidem sic fuisse ab eo in IV. *libri contra gentes cap.* LXXVI. *p.* 368. *seq. edit. antuerp. an.* 1569. statutum: „ Ecclesia militans ex triumphanti ecclesia per similitudinem derivatur. In triumphanti autem ecclesia unus praesidet, qui etiam praesidet in toto universo, scilicet „ Deus. Ergo et in ecclesia militante unus est, qui „ praesidet universis. Si quis autem dicat, quod unum „ caput, et unus pastor est Christus, qui est unus „ unius ecclesiae sponsus, non sufficienter respondet. „ Manifestum est enim, quod omnia ecclesiastica sacramenta ipse Christus perficit; ipse enim est, qui „ baptizat, ipse est verus sacerdos, qui se obtulit in „ ara crucis, et cujus virtute corpus ejus in altari consecratur; et tamen quia corporaliter non cum omnibus fidelibus praesentialiter erat futurus, ELEGIT MINISTROS, per quos praedicta fidelibus dispensaret, „ ut supra dictum est. Eadem igitur ratione, quia „ praesentiam erat ecclesiae subtracturus, OPORTUIT UT „ ALICUI COMMITTERET, QUI LOCO SUI UNIVERSALIS ECCLESIAE GERERET CURAM. Hinc est, quod Petro dixit „ ante ascensionem, *pasce oves meas*, et ante passionem, *tu iterum conversus confirma fratres tuos*, et „ ei SOLI promisit, *tibi dabo claves regni caelorum*, UT „ OSTENDERETUR POTESTAS CLAVIUM PER EUM AD ALIOS DERIVANDA ad conservandam ecclesiae unitatem. Manifestum est autem, quod Christus ecclesiam sic instituit, ut esset usque ad finem saeculi duratura. Manifestum est igitur, quod ita alios, qui tunc erant, „ in ministerio constituit, UT EORUM POTESTAS DERIVARETUR AD POSTEROS PRO UTILITATE ECCLESIAE usque „ ad finem saeculi. Per hoc autem excluditur quorundam praesumptuosus error, qui se subducere nituntur ab obedientia, et subiectione Petri, SUCCESSOREM EJUS ROMANUM PONTIFICEM UNIVERSALIS ECCLESIAE PASTOREM NON RECOGNOSCENTES „. Vide ut s. Thomas caput ecclesiae constitutum a Christo Petrum, adeoque etiam successores romanos pontifices, hosque habere divina auctoritate claves; potestatemque ab eis, quibus eam Christus tradiderat, in praesides sacrorum, non in universum ecclesiae corpus, hoc est in omnes orthodoxos christianos manasse, qui praesides ministri ecclesiae dicantur, quod instituti a Christo ipso servatore sint pro UTILITATE ECCLESIAE? Quare *cap.* LXXIV. *pag.* 367. sacerdotes *comparari ad Christum*, scribit, *sicut instrumentum ad principale agens*; additque: „ Non „ est autem dicendum, quod potestas hujusmodi sic „ DATA SIT A CHRISTO DISCIPULIS, quod per eos ad alios „ DERIVANDA NON ESSET. DATA EST ENIM EIS AD ECCLESIAE AEDIFICATIONEM... tamdiu igitur oportet hanc „ potestatem perpetuari, quamdiu necesse est aedificari ecclesiam. Hoc autem necesse est post mortem „ discipulorum Christi usque ad saeculi finem... Quia „ igitur haec spiritualis POTESTAS A CHRISTO IN MINISTROS ECCLESIAE DERIVATUR... oportuit, quod haec „ spiritualis potestas sub quibusdam sensibilibus signis „ hominibus traderetur... Dominus (autem) discipulis, quibus commisit sui corporis consecrationem, „ dedit etiam potestatem remittendi peccata, quae quidem potestas per claves intelligitur. De quibus Dominus Petro dixit: *Tibi dabo claves etc.* „. Sexcenta sunt hujusmodi in operibus s. Thomae, quae certe conferenda erant cum iis pauculis verbis, quibus adversarii abutuntur, ut quo sensu de ministris ecclesiae sanctus idem doctor, deque intentione ministri agentis in persona ecclesiae, pro cujus utilitate institutus sit a Christo minister, loquutus fuerit, intelligeretur.

(5) Eodem omnino modo accipienda sunt, ut ex serie ipsa illius verborum constat, quae scribit Thomas waldensis, qui XV. ecclesiae saeculo floruit, *tom.* I. *de sacramentis cap.* CXLV. *pag.* 251. *edit. an.* 1557.

quae ex novis quibusdam scriptoribus (1) afferunt, nihil moror. Quamquam esse horum etiam aliqua intelligo, quae communi orthodoxorum sententiae non modo non repugnent, sed esse etiam consentanea videantur.

De Hieronymi epistola ad Evangelium satis multa dixi volumine superiore (2), cum de praecipua episcoporum dignitate dissererem. Nunc celebrem illius locum, a quo centuriatores magdeburgenses (3), Spalatensis (4), Deylingiusque (5) praesidium petere audent, explicabo brevi. Iam hoc satis constat, fuisse unum aliquem eo tempore, qui diaconos presbyteris praeferre non dubitaret. Huius rei, cum certior factus Hieronymus fuisset, inimicum oppugnaturus presbyterorum, ita ut saepe fit, ubi vehemens inter viros doctos de re quapiam oritur altercatio, ut quam tuentur partem extollant, deprimantque contrariam, potiora diaconorum munera tacitus praetermisit (6), sicque dignitatem presbyterorum defendit, ut aequasse eos episcopis videretur. Sed cum esse episcoporum ampliorem, divina institutione, excellentioremque potestatem sciret, ne in suspicionem erroris (7) vocaretur, addendum continuo iudicavit, esse quaedam propria episcoporum, quae cadere in secundi ordinis sacerdotes non (8) possint. In-

(1) Mitto cetera novorum scriptorum testimonia, quae hexaplarii congerunt, ne sim longior. Non enim mihi quid novi quidam, sed quid maxima pars christianorum semper senserit, curae est. Quid autem sit *ligandi, solvendique potestatem in ecclesia tamquam in proximo subiecto residere, in s. Petro vero, eiusque successores, inque ceteris episcopis, ac sacerdotibus, tamquam in subiecto remoto*, ne suspicari quidem possum. Praeter pontificem enim, praesidesque sacrorum, quibus aliis claves traditae fuerint, neque in evangeliis, ceterisque sacris codicibus usquam, neque in maiorum operibus legimus. Quid enim? an laicos clavem obtinere, ac remittere, retinereque posse peccata, censent? Quis enim demto pontifice, sacrorumque ministris, praeter laicos, supersint non video. Quod si patres, datas ecclesiae fuisse claves interdum dixerunt, de ecclesia, quae praesides sacrorum complectitur, non quae excludit pontificem, praesidesque sacrorum, loquuti sunt. In pontifice enim, atque praesidibus sacrorum accepisse eam ligandi, solvendique auctoritatem affirmarunt.

(2) *Tom. iv. pag. 424. seqq.* Quam novi editores ad *Evangelum*, eamdem antiquiores ad *Evagrium* scriptam ab Hieronymo epistolam statuerunt.

(3) *Centuria iv, cap. vii. pag.* 557. *seq. tom. iv. edit. an.* 1560.

(4) *De republ. ecclesiast. cap. vi. lib. ii. pag.* 262. *edit. londin. an.* 1617.

(5) Vide quae scripsi supra *p.* 47. *seq. huius vol.* Neque vero hi solum, sed etiam ceteri protestantes, qui primatum ecclesiae romanae oppugnare aggressi sunt, hoc ipso sunt abusi Hieronymi testimonio. In his, ut ceteros praetermittam, Claudius Salmasius *de primatu papae cap. v. pag.* 82. *edit. lugd. batav. an.* 1645.

(6) *Epist.* CI. *al.* LXXXV. *ad Evangelum p.* 802. *edit. paris. Martianaei*: „ Audio quemdam in tantam eru„ pisse vecordiam, ut diaconos presbyteris, idest epis„ copis anteferret. Nam quum apostolus perspicue do„ ceat eosdem esse presbyteros, quos episcopos, quis „ patiatur, mensarum, et viduarum minister ut su„ pra eos se tumidus efferat, ad quorum preces Christi „ corpus, sanguisque conficitur? „ Viden ut ministerium mensarum, et viduarum memoret, *ministerium* vero in altari, quod praecipuum est diaconorum munus, non memoret?

(7) Idcirco enim Aërium fuisse olim damnatum diximus *pag.* 422. *seq. tom. iv. huiusce operis*, quod episcopos presbyteris aequaverat.

(8) Episcopum namque *ordinare* dixit, quod negat cadere in presbyterum posse *Hieron. ibid. pag.* 803.

terea quod consuetudine, quae Romae invaluisset, ut ad diaconi (1) testimonium presbyter ordinaretur, adversarium niti, atque confidere videret, consuetudinem, quae latius pateret, totius orbis opposuit abusui, ut putabat, romanorum, atque vel presbyteros (2) omnes, quos etiam episcopos appellarat, sive Romae, sive Eugubii, sive Alexandriae, sive Tanis versentur, eiusdem esse sacerdotii, ac meriti, si ius divinum spectes, affirmavit; vel episcopum romanum (est enim paullo obscurior Hieronymi de re tanta sententia) eiusdem esse atque episcopos ceterarum urbium, meriti, sacerdotiique dixit, non quod parem illum esse reliquis clavium potestate, amplitudineque iurisdictionis, sed quod eodem ordinis, characterisque episcopalis, sive sacerdotii merito, auctoritateque instructum esse arbitraretur. Non enim tam ignarus, tamque imperitus rerum ecclesiasticarum erat, ut metropolitas simplicibus antistitibus, primates metropolitis, romanumque antistitem universis praefectum esse nesciret. Immo vero cum pluribus in locis, in eaque praecipue, quam ad Damasum pontificem (3)

(1) „ Nec altera romanae urbis ecclesia, altera totius orbis existimanda est. Et Galliae, et Britanniae, et Africa, et Persis, et India, et omnes barbarae nationes unum Christum adorant, unam observant regulam veritatis. Si auctoritas quaeritur, orbis maior est urbe. Ubicumque fuerit episcopus sive Romae, sive Eugubii, sive Constantinopoli, sive Rhegii, sive Alexandriae, sive Tanis, eiusdem meriti, eiusdem est et sacerdotii. Potentia divitiarum, et paupertatis humilitas vel sublimiorem, vel inferiorem episcopum non facit. Ceterum omnes apostolorum successores sunt. Sed dicis, quomodo Romae ad testimonium diaconi presbyter ordinatur? Quid mihi profers unius urbis consuetudinem? etc. „

(2) Placet haec Nicolao Coeffeteau ord. praed. episcopo massiliensi responsio, *de monarch. eccles. adv. Spalat. discuss. cap.* VI. *lib.* II. *pag.* 500. *edit. paris.* an. 1623. Mihi vero altera, quam mox afferam, ad Hieronymi sensum videtur esse propensior. Ceterum quae hic Hieronymus, ut in aestu disputationis evenit, romani episcopi decora tacuit, ea, ut paullo post ostendam, cum sedato esset animo, alibi lubens commemoravit.

(3) *Epistola* XIV. *al.* LVII. *ad Damasum pag.* 19. *tom.* IV. *epp. edit. eiusd.* „ Ideo cathedram mihi Petri, et fidem APOSTOLICO ore laudatam censui consulendam: inde nunc meae animae postulans cibum, unde olim Christi vestimenta suscepi. Neque vero tanta vastitas elementi liquentis, et interiacens longitudo terrarum me a pretiosae margaritae potuit inquisitione prohibere. Ubicumque fuerit corpus, illuc congregabuntur aquilae... Vos estis lux mundi, vos sal terrae, vos aurea vasa, et argentea... Quamquam igitur tui me terreat magnitudo, invitat tamen humanitas. A sacerdote victimae salutem, a PASTORE praesidium ovis flagito... cum SUCCESSORE PISCATORIS... loquor... Beatitudini tuae, idest CATHEDRAE PETRI, COMMUNIONE CONSOCIOR, SUPER PETRAM AEDIFICATAM ECCLESIAM SCIO. Quicumque extra hanc domum agnum comederit, profanus est. Si quis in Arca Noë non fuerit, peribit regnante diluvio.... Novi Vitalem, Meletium respuo, ignoro Paulinum (*erant hi tres episcopi Antiochiae*). Quicumque tecum non colligit, spargit, hoc est qui Christi non est, Antichristi est „. *Epistola quoque* XVI. *al.* LVIII. *pag.* 22. *ad Damasum*: „ Ego interim clamito, si quis CATHEDRAE PETRI iungitur, meus est. Meletius, Vitalis, atque Paulinus tibi haerere se dicunt, possem credere, si hoc unus assereret. Nunc aut duo mentiuntur, aut omnes. Idcirco obtestor beatitudinem tuam... ut qui apostolos honore sequeris, sequaris et merito: ita in solio cum duodecim iudicaturus sedeas, ita te alius senem cum Petro cinget, ita municipatum caeli cum Paulo consequaris etc. „ Si ergo cathedram Petri, hoc est locum Petri tenere Damasum, huncque pastorem esse sui etiam, qui in Oriente degeret, successoremque Petri esse Hieronymus testatur, confirmatque se, qui communionis societate

scripsit, epistola, quanti romanum penderet, demonstrarit, non eum fuisse ostendit se, qui romanum ipsum aequandum esse eugubino statueret. Atque hoc dixi, ut Deylingio, cuius supra est contra pontificios, ut iactat, proposita ratio, satisfacerem.

Natali autem Alexandro (1), Bossuetio, atque Dupinio, quorum initio huiusce paragraphi explicata sunt argumenta de synodo, responderi perfacile posse nostri putant. Non enim ita nos esse institutos, ut falli, decipi, errareque posse synodum oecumenicam, quae subdita capiti ecclesiae, riteque congregata sit, arbitramur. Nam eiusmodi synodo, cum praeside romano pontifice, universam ecclesiam suo capiti, unitatisque centro coniunctam, atque in Spiritu sancto congregatam exhibeat, usurpare ea merito verba licere: *visum est Spiritui sancto, et nobis.* Quod si a capite seiuncta fuerit, adeoque rite congregata non sit, tam posse eam *Spiritum sanctum* (qui certe subsidio tum ei afflatu, instinctuque suo non venit) appellare, quam eum appellare quaelibet turba schismaticorum, haereticorumque possit.

§. V.

Christianae monarchiae principem sanctum Petrum fuisse a Christo constitutum et scriptorum novi testamenti, et patrum auctoritate constat.

Cum autem et monarchicam esse christianae rei publicae regendae formam, et unum aliquem fuisse illius principem constitutum, demonstratum sit; exponam deinceps necesse est, cuinam

coniunctus Damaso sit (hoc est *cathedrae Petri*, *super quam sit aedificata ecclesia*) in arca versari, extra quam qui fuerint, perire regnante diluvio debeant; atque addit, eum qui *cum Damaso non colligat, spargere*, et *non esse Christi*; quemadmodum assentiri iis potuit, qui parem esse omnium episcoporum potestatem, auctoritatemque defendunt, adeoque esse illis romanum anteferendum inficiantur? Mitto illustres eiusdem scriptoris locos de Petro principe apostolorum, petraque ecclesiae, et fundamento, quos supra descripsi *pag.* 116. *huius vol. not.* 4. Consule *lib.* I. *dialog. contra pelagianos p.* 491. *tom.* IV. *opp.* ubi, „ Petrus *inquit*, princeps „ apostolorum, super quem ecclesia Domini stabili „ mole fundata est „. *Et epist.* LXXIV. *al.* LXXXIX. *ad Augustinum. pag.* 621. *tom. eod. opp.* De epistola ad Evangelum, deque epistolis ad Damasum confer, quae disputant Baronius *ad an.* LVIII. *num.* 3. *seqq.*, *ad an.* CCCLXXII. *num.* 45. *seqq.*, Coeffetau *l. supra indicato*, Abrahamus Bzovius *de rom. pont. cap.* XVII. *pag.* 143. *seq. tom.* I. *bibliothecae pontif. Rocaberti*, Mauclerus *de monarchia eccl. p.* II. *lib.* II. *cap.* III. *pag.* 280. *seq.*, et *cap.* VII. *pag.* 293. *seqq.*, *cap.* IX. *pag.* 311. *seqq.*, et *cap.* X. *p.* 318., *et cap.* XI. *pag.* 323., *et cap.* XII. *p.* 330., *et lib.* III. *cap.* I. *pag.* 362., *et lib.* IV. *cap.* II. *p.* 487. *cap.* IV. *pag.* 502., *et lib.* V. *c.* IV. *p.* 490. *etc.*, Nicolaus Sanderus *de visib. monarch. eccl. lib.* VII. *num.* CLXV. *seq. p.* 34. *edit. lovan. an.* 1675., *et lib.* VI. *cap.* VIII. *p.* 214. *seq.*, et e novis, ut ceteros praeteream, Franciscus Antonius de *Simeonibus t.* I. *de R. P. Iud. pot. cap.* VI. §. II. *pag.* 125.

(1) Confer quae scripsi *pag.* 180. *huius volum.* Vide etiam Mauclerum *ibidem lib.* III. *cap.* XVI. *p.* 252. *seqq.*

omnium primo Christi summi, atque *absoluti* monarchae voluntate, institutioneque obtigerit, ut eo ipso, quem supra descripsi (1), principatu in ecclesia potiretur. Itaque scriptores sacros, maioresque nostros auctores sequutus, ad Petrum id genus principatus fuisse delatum, defendo. Hunc enim et priore semper in evangeliis nominari loco (2), et tam singulari honore fuisse ornatum intelligo, ut non modo principatus caussa, solus cum Christo didracma census persolverit (3), sed *etiam petra, super quam aedificaretur ecclesia, et caelorum claviger, ut quod in terris ligasset, solvissetque, id ligatum, solutumque* in caelis esset (4), et pastor ovium, hoc est omnium, qui in societatem christianorum venissent, designatus fuerit (5). Nam Isaaci Casauboni (6), Meisneri (7), Danhavveri (8), Schmidii (9), Deutschmanni (10), Lightfooti (11), Richardi Montacutii, Guillelmi Cavei, Aegidii Strauchii, Iohannis Georgii Walchii (12), aliorumque, quos partim supra nominavi, partim brevitatis caussa praetereo, grammaticas observationes, cavillationemque verborum, quibus rem bene constitutam conantur pervertere, nihil moror. Cui enim prudenti persuadere Casaubonus poterit, Petrum, propterea quod πέτρος, non πέτρα dictus a Matthaeo fuerit, non eam esse, quam Christus in evangelio indicarit πέτραν? Quid? annon idem apud syros est *petrae*, ac *Petri* (13) vocabulum? Cum igitur Christum, qui in Palaestina degit, Simonemque galilaeum appellavit Cepham, syriace fuisse loquutum, constet; verique sit simile, scriptum a Matthaeo (14) evangelium ea lingua, non graeca, fuisse;

(1) *Pag. 43. huius vol.*

(2) *P. 77. huius vol.*

(3) *P. 110. seqq. huius volum.*

(4) *Volum. eodem pag. 111. seqq.*

(5) *Ibidem pag. 170. seqq.*

(6) *Exercitat. xv. in annales Baronii p. 386. seqq. edit. an. 1614.*

(7) *Depuls. excub. papist. p. 228. et 231. seqq.*

(8) *Idea boni interpret. pag. 267.*

(9) *In tract. inscripto, Petrus non papa, cap. III. pag. 116. seq.*

(10) *Dissert. de petra ecclesiae tom. II. thesauri theologico-philologici etc. p. 155. seq. edit. amstelod. an. 1702.*

(11) *Harmon. evang. ad Ioh. I. v. 42. tom. I. opp. pag. 396.*

(12) Rich. Montac. *origin. ecclesiast. tom. I. par. II. p. 8. edit. londin. an. 1640.*, Guillelmus Caveus anglus *vita Petri cap. I. §. III. pag. 194. antiquitatum apostolicarum*, Egidius Strauchius *dissert. de vita Petri, fasciculo V. exercitationum philologicar. Thomae Crenii p. 452.*, Walchius *hist. eccl. saec. I. cap. I. sect. II. §. IV. pag. 200. seqq. tom. I. edit. ienensis an. 1744.*

(13) Ostensum id quidem a Bellarmino est *lib. I. de rom. pont. cap. X. p. 269. seq. tom. I. opp. edit. ciusd. venetae*, et a Maldonato *in cap. XVI. Matth. v. 16. p. 339. seq. commentar. in evang. edit. an. 1682.*

(14) Scio esse aliquos e novis scriptoribus, qui graece fuisse evangelium a Matthaeo conscriptum defendant; quibus etsi non repugnem, non tamen est concedendum, veri non esse similem, quam veteres quidem patres propugnarunt de evangelio ab eodem hebraice, seu syriace scripto, sententiam. Confer Hieronymum *lib. de scriptor. eccles. pag. 102. tom. IV. opp. edit. Martianaei.*

ecquid ex discrimine vocum *πέτρου*, et *πέτρας* praesidii protestantes petent?

Ergo quum Christus Simoni indiderit nomen *Cephae*, quod *petram* (1) indicat, etiamsi Casanbonus, qui *πέτραν* esse *ingentem lapidem*, *πέτρον* autem *parvum* statuit, vera diceret, consequens tamen esset, Simonem a Christo fuisse appellatum *petram*, constitutumque in eo dignitatis gradu, de quo illum calviniani, lutheranique grammatistae ob graecum *τοῦ πέτρου* *Petri* ab interpretibus usurpatum vocabulum, deiectum vellent. Sed fac Matthaeus evangelium graece scripserit, nihil enim impedio, dandum certe illi, evangeliorumque scriptoribus ceteris vitio non est, quod Simonem a Christo vocatum *Cepham*, nihilo secius Πέτρον esse appellandum putaverint. Graece namque de mare cum scriberent, ea inflectendae vocis ratione usi recte sunt (2), quae una graecorum sermone in marem caderet. Quamquam ne illud quidem concedendum Casaubono est, discrepare *πέτραν* a *πέτρῳ*, quod *πέτρα* ingentem, *πέτρος* vero exiguum lapidem indicet. Eamdem enim esse utriusque vocis significationem, quamvis altera communis graecorum omnium, altera propria atticorum, atque poetarum esset, non patres graeci (3) modo, quorum est sane insignis in hoc praesertim genere auctoritas, sed lexicographi etiam illustriores, in quibus fuit Henricus Stephanus (4), qui partibus studebat calvinianorum, productis exemplis veterum demonstrarunt.

Est etiam illud perridiculum, quod Deutschmannus (5) opponit, ecclesiam *aedificandam* super *Satanam* a Christo fuisse, si *super Petrum aedificata* fuisset, cum qui nunc Petrus, idem mox *Satan* ab ipso Christo appellatus sit. Nam si ferri haec sine ri-

(1) Erasmus *in locum modo indicatum Matthaei tom.* VII. *critic. sacror. edit. amstelod. an.* 1698. *p.* 58., Hammondus *in locum eumdem comm. in N. T. p.* 71. *edit. amstel. an.* 1698. Quae res confirmatur versionum etiam veterum auctoritate, ut syriacae, arabicae *bibl. polyglot. edit. paris. p.* 80., aethiopicae, atque persicae *bibl. polyglott. Waltoni pag.* 81. *edit. an.* 1657. Quare Iohannes Clericus in *cap.* XVI. *Matth. pag.* 81. *commentar. Hammondi edit. supra indicatae* ,, εἶ Πέτρος, *inquit*, καὶ ἐπὶ ταύτῃ τῇ πέτρᾳ Similem παρωνομασίαν, ,, *inquit*, observavimus ad *genes.* XLIX. Si vel hoc solum ,, animadvertissent interpretes, numquam negassent va- ,, [illegible] *tom. eod. critic. sacror.* ,, Quidem dicunt πέτρον esse ,, vocem graecam, et significare saxum, quod verum ,, est apud poetas, saepe etiam apud historicos, et oratores, qui attica usi sunt dialecto. Itaque cum ista ,, vox pure pure attica, adeoque insolens sit, pro qua ,, in scriptura λίθος, et πέτρα usurpatur... non est ,, credibile evangelistam nomen syriacum isto nomine ,, minus usitato voluisse commutare. Cur ergo, dicet ,, aliquis, πέτρον dixit, non πέτραν? Nempe non ,, patitur lingua graeca, ut viris, nisi forte per ludibrium, et contemptum, nomina feminina tribuantur.

(2) Camero in eumdem Matthaei *locum pag.* 564.

(3) Horum loca mox indicabo.

(4) Ad v. Πέτρος.

(5) *Loc. indic.*

su, ac sibilis posset ratio, illud item moderate ferrem, fuisse *Satanam* pastorem constitutum ecclesiarum, propterea quod in evangelio legam, ei, qui *Satan* aliquando vocatus a Christo fuerit, fuisse a Christo eodem traditam pascendarum ovium potestatem. Qua re quid dici, aut excogitari potest absurdius? Nempe hoc etiam restabat, ut novus hic grammatistes *Satanam* praefectum collegio apostolorum fuisse defenderet. Ego vero Petrum (principem a Christo, caput, petramque ecclesiae designatum, ut post ascensum Christi eiusdem in caelum rem publicam populi christiani moderaretur) *Satanam* fuisse appellatum video, non quod daemon, seu diabolus, hostisque generis humani esset; sed quod hortatus Christum, ne in se ab hostibus saeviri sineret, adversari magistro non dubitasset. Nam *Satan* adversarium significat. Id vero non impedit, quo minus Petrus, quem etiam admissorum criminum poenituerat, post ascensum Christi in caelum principatum in ecclesia obtineret, cum iam pridem, ut dixi, designatus a Christo princeps christianae rei publicae, ac petra fuisset. Sed missa haec facio, ne bonum otium in meris nugis confutandis teram.

Itaque venio ad patres, qui evangelistas, ceterosque librorum novi testamenti scriptores sequuti, Petrum non ordine modo, sed dignitate etiam, auctoritateque primum omnium fuisse apostolorum, cumque praecipua potestate in ecclesia fuisse versatum, tradiderunt. Atque ut Clementem romanum primi saeculi scriptorem, qui in epistola priore ad corinthios Petrum praecipuo loco nominans, satis ostendit primas eum in apostolorum collegio partes obtinuisse (1), utque Papiam hierapolitanum (2), Ignatiumque martyrem (3), qui extremo primo, atque ineunte secundo saeculo floruit, quique in iis, quas ad romanos scripsit, litteris sacrorum (4) scriptorum morem imitatus Petrum primum, inde Paullum commemoravit, ut potiorem eius fuisse auctoritatem, di-

(1) Confer epistolam illius *ad corinthios* I. *pag.* 21. tom. I. *collect. epistolar. rom. pontificum edit.* Constantii num. v. *paris. an.* 1721.

(2) Vide Eusebium *lib.* III. *histor. eccl. cap.* XXXIX. *pag.* 118. *edition. taurinen. ann.* 1746.

(3) *Epistola ad romanos num.* IV. *pag.* 204. *edition. londin. an.* 1746. tom. II. *pp. apostolicorum.*

(4) Confer quae scripsi supra *pag.* 112. *not.* 2. *huius volum.* Adde his ceteros apostolorum discipulos, quorum certe opera in omnes ecclesias manavit de principatu Petri traditio.

gnitatemque ostenderet, praetermittam, veniamque ad eos, qui deinceps suis operibus ecclesiam illustraverunt, temporum seriem, ordinemque sequutus, ordiar ab Iustino martyre. Nam ceterorum, qui ante vixerunt, opera summo christianae rei publicae detrimento perierunt.

I.

Numerantur patres, qui secundo ecclesiae saeculo de Petri principatu loquuti sunt.

Iustinus igitur martyr, Irenaeus (1), Dionysius corinthiorum episcopus (2), Hegesippus (3), martyres lugdunenses (4), Tertullianus (5), et qui carmina scripsit, quae Tertulliani nomine circumferuntur (6), partim dilucide, perspicueque, partim ita de Petro loquuti sunt, ut eum principem apostolorum, ecclesiaeque universae caput fuisse constitutum indicarent.

(1) Vide locum, quem indicavi eadem *pag.* 112. *not.* 2. Cum enim *principalitatem* obtinere ecclesiam romanam a Petro, Pauloque constitutam scribat, Petrum principem fuisse apostolorum putarit, necesse est. Confer quae scripsi *supra pag.* 60. *huius volum.*

(2) Apud Eusebium *lib.* II. *histor. ecclesiast. cap.* XXV. *pag.* 76., *et lib.* III. *cap.* XXIII. *p.* 159. *seq. edit. eiusd.*

(3) Apud Eusebium *lib.* IV. *cap.* XXII. *histor. ecclesiast. pag.* 155., quo loco cum Hegesippum se Romam petiisse narrat, ut quae sinus esset ecclesiae doctrina cognosceret, satis indicat, ei se ecclesiae primas tribuisse partes, propterea quod instituta a Petro principe apostolorum fuisset.

(4) Apud Eusebium *lib.* V. *histor. eccles. cap.* III. *pag.* 164. Cur enim ad Eleutherium romanum pontificem pro pace ecclesiarum scripsissent, nisi existimassent eum principatum in ecclesia obtinere, quia successor erat Petri principis apostolorum?

(5) Vide supra *pag.* 51. *seq.*, et *pag.* 54., et *p.* 56. *seqq.*, et *pag.* 112. *seq.*

(6) *Lib.* III. *contra Marcionem edit. opp. Tert. venetae ann.* 1748. *pag.* 635. Consentit his tertii saeculi auctor Origenes *pag.* 140. *huius vol. not.* 3., *et* 143. *n.* 1. Hinc ecclesiam ille romanam, ut quam omnium esse praecipuam arbitraretur, propterea quod instituta a Petro esset, sibi visitandam censuit. Nam ἀρχαιοτάτην omnium non alio sensu, quam praecipuae dignitatis ratione, dicere potuisset. Non enim tam erat imperitus historiarum sacrarum, ut aliis quasdam fuisse fundatas nesciret, quam constituta romana esset, proindeque hanc esse omnium *antiquissimam* arbitraretur. De romano autem Origenis itinere, sic habet Eusebius in VI. *hist. eccl. l. cap.* XIV. *pag.* 230. „ Adamantius, „ Zephyrino per haec tempora romanam ecclesiam „ gubernante, se in urbem Romam advenisse scribit, „ cum sibi in votis esset, sicut ipsemet alicubi dicit, „ τὴν ἀρχαιοτάτην *antiquissimam* romanorum eccle„ siam videre „. Vide praeterea quae scripsi *p.* 140. *not.* 2., et *pag.* 139. *not.* 3.

II.

Qui tertio saeculo principatus Petri meminerint?

Hoc idem maximam eorum partem, qui tertio saeculo claruerunt, praestitisse constat. In his Origenes, Dionysius alexandrinorum episcopus (1), Cyprianus antistes carthaginiensium (2), Firmilianus caesareensium (3).

III.

Qui vero quarto?

Horum autem exemplum saeculi quarti scriptores, quippe qui traditionem tuerentur maiorum, imitati sunt, ut episcopi, qui ad synodum arelatensem concurrerunt (4), ut Eusebius caesareensis (5), ut Athanasius alexandrinus (6), ut Iulius romanus pontifex (7), ut synodi (8) sardicensis patres, ut Iuvencus poeta hispanus in primis celebris (9), ut Hilarius pictaviensis (10), Cy-

(1) Non enim is tanti Dionysium romanum fecisset, nisi successorem esse Petri principis apostolorum confessus esset. Confer Constantium *collect. epist. rom. pontificum tom.* I. *pag.* 279. De Origene vide *notat. superiorem.*

(2) Consule *pag.* 25. *huius vol. not.* 1., *et pag.* 27. *not.* 2., *et pag.* 59. *seqq. not.* 2. *seqq.*, *et pag.* 67. *seq. not.* 1. *pag.* 71. *not.* 6., *pag.* 92. *not.* 7., *et pag.* 113. *not.* 1., *et pag.* 156. *not.* 2., *et pag.* 169. *not.* 3., *et pag.* 221. *seq.*

(3) Vide *pag.* 113. *huius volum. not.* I.

(4) Synodus *arelat. ann.* 314. *habita in epist. ad Silvestrum papam pag.* 262. *tom.* I. *concilior. edit. paris. Harduini*, maiores dioeceses a pontifice romano teneri scribit. Cur autem? nisi quod Petri successor sit, ad quem est a Christo delatus principatus apostolorum?

(5) Vide *pag.* 113. *huius volum. not.* 1. Idem Eusebius *lib.* II. *histor. eccl. cap.* XIV. *pag.* 58., Petrus, inquit, μέγας τῶν ἀποστόλων, *maximus apostolorum.*

(6) *Pag.* 114. *huius volum. not.* I.

(7) *Pag.* 115. *not.* 3. Confer eiusd. pontif. I. *epist. tom.* I. *collect. epist. rom. pontif. num.* XXII. *pag.* 385. *seq. edit. Coustantii*, quo loco scribit, quaerendam esse romani pontificis sententiam, antequam quidquam de episcopis decernatur, idque se velle, quod a beato Petro acceperat. Quibus quidem ex verbis intelligitur, beato Petro fuisse in ceteros pastores ecclesiarum potestatem datam, quae in eius successores pontifices permanaverit.

(8) Confer *not.* 1. *pa.* 115. *huius vol. In synodo sard. can.* III. episcopi permulti, quorum nomina descripta sunt *tom.* I. *concilior. edit. Hard. pag.* 651. *seqq. et tom.* III. *delle osservazioni letterarie del signor marchese Maffei p.* 37. *edit. veronensis an.* 1738., sic statuerunt: „ Honoremus sancti Petri apostoli memoriam, „ ut scribatur ab his, qui (episcopi scilicet) causam „ examinaverunt, Iulio romano episcopo, et si iudica„ verit renovandum esse iudicium, renovetur, et det „ iudices etc. „ Iidem epist. ad Iulium *p.* 653. „ Hoc „ optimum, et valde congruentissimum esse videtur, „ ad caput, hoc est ad Petri apostoli sedem, de sin„ gulis quibusque provinciis Domini referant sacerdotes.

(9) Iuvencus poeta hispanus *lib.* III. *hist. evang. pag.* 68. *tom.* IV. *biblioth. pp. edit. lugdun.*

„ Te nomen Petri divina virtute tueris.
„ Hac in mole mihi, saxique in robore ponam
„ Semper mansurae aeternis moenibus aedes.

* *

„ Caelestisque tibi claves committere regni
„ Est animus. Terrisque tuo quae nexa relinques
„ Arbitrio, caelis pariter nodata manebunt etc.

(10) De Hilario vide *pag.* 114. *seqq. huius volum. not.* 1.

rillus (1), ut Liberius pontifex (2), ut Basilius (3), Gregorius nazianzenus (4), Damasus (5), Hilarius diaconus (6), Ambrosius (7), Philastrius (8), Gaudentius (9), Zeno (10), Syricius papa (11), Optatus milevitanus (12), Epiphauius salaminus (13), Pacianus barchinonensis (14), Rufinus presbyter aquileiensis (15), Iohannes chrysostomus (16), Hieronymus (17), Augustinus (18), Paulinus nolanus (19), variaeque synodi, quas eodem saeculo fuisse celebratas constat (20). Etsi vero horum tam illustrium scriptorum aliquos vitam ad quintum usque saeculum produxisse scio; quoniam tamen iam usque a quarto magna in laude, existimationisque celebritate versari coeperant, in eorum serie, qui saeculo quarto floruerunt, numerandos esse putavi.

IV.

Qui autem quinto?

Inde Palladius episcopus heliopolitanus (21), Aurelius Prudentius (22), Isidorus pelusiotes (23), Cyrillus alexandrinus (24), Theo-

(1) De Cyrillo vide *pag.* 115. *seq. huius vol.* not. 2. *et pag.* 169. not. 3.

(2) De Liberio confer Athanasium *histor. arianor. ad monachos* num. 37. *tom.* 1. *opp. edit. Montfauconi*, et tom. 1. *collect. epistol. rom. pontif. edit. Coustantii pag.* 431. Ille enim pontifex Petrum, *μέγαν ἀπόστολον. magnum apostolum* vocat.

(3) Basilii testimonia vide supra *p.* 116. *seq. huius volum.* not. 2., ut etiam Gregorii nysseni fratris *ibid. p.* 169. *num.* 3.

(4) De Gregorio nazianzeno consule quae scripsi *pag.* 110. not. 3., *p.* 116. *seq.* n. 2., *pag.* 167. not. 2.

(5) De Damaso lege quae scripsi *p.* 68. *seq.* not. 1.

(6) De Hilario diacono, quem volgo Ambrosiastrum vocant, confer quae scripsi *p.* 82., *et pag.* 117. not. 1. *huius volum.*

(7) Ambrosii locos vide *pag.* 111. not. 2., et 116, *huius volum.* not. 3.

(8) Philastrii testimonium descripsi *pag.* 115. *huius volum.* not. 1.

(9) De Gaudentio confer notat. 3. *pag.* 118. *huius volum.*

(10) Zenonis veronensis locum vide *supra pag.* 118. *seq. huius vol.* not. 2.

(11) Syricius pontifex an. 385. *epist. ad Hymerium tarraconensem* num. 1. *tom.* I. *collect. epist. rom. pontif. edit. Coustantii pag.* 624., *et num.* XX. *pag.* 637., *et epist.* V. *ad episcopos Africae num.* 1. *pag.* 651. *ibid.* „Ad s. apostoli Petri reliquias, per quem et apostolo„tus, et episcopatus in Christo coepit exordium „.

(12) Optati testimonia confer *p.* 117. *huius vol.* n. 3.

(13) De Epiphanio lege quae scripsi *pag.* 77. *huius voluminis* not. 5., *pag.* 80. not. 2., *pag.* 116. not. 1.

(14) Confer s. Pacianum *epist.* III. tom. III. *concil. hispan. edit. Aguirr. roman. an.* 1694. *p.* 69.

(15) Adversus Hieronymum *pag.* 446. *tom.* IV. *opp. Hieron. edit. Martianaei paris.* et pluribus aliis locis.

(16) Chrysostomi testimonia descripsi *pag.* 77. *seq. huius volum., et p.* 111. 116. 168. 170.

(17) Vide Hieronymi locos *p.* 116. *et* 160. *huius vol.*

(18) De Augustino confer quae scripsi *pag.* 76. 81. 117. 161. *seq. et* 223. *huius vol.*

(19) Paulini locum indicavi *pag.* 116. *huius volum.* not. 7.

(20) Confer epistolam synodi romanae sub Damaso *an.* 370. *tom.* I. *concilior. edit. paris. Hard. pag.* 774., et synodi aquileiensis habitae *an.* 382. *p.* 837. *tom. eod.*

(21) Palladius in vita *Ioh. chrysost. p.* 76. *tom.* XIII. *opp. Chrysost. edit. Montfauc.*

(22) Prudentius *praefat. lib.* II. *contra Symmachum pag.* 224. *edit. opp. amstelod. an.* 1625. *v.* I. *seq.*

„Simon, quem vocitant Petrum,
„Summus discipulus Dei etc.

(23) De Isidoro pelusiota vide *pag.* 118. not. 3.

(24) Cyrilli locum vide *pag.* 87. *huius vol.* not. 2. *et pag.* 118. *seq.*

doritus (1), Petrus chrysologus (2), patres synodorum milevitanae (3), et carthaginiensis (4), et oecumenicarum ephesinae (5), atque chalcedonensis (6), aliarumque (7), Innocentius (8), Zosimus (9), Caelestinus (10), Marius Mercator (11), Iohannes Cassianus (12), Theodosius, et Valentinianus (13), Prosper (14), Eucherius lugdunensis (15), Vincentius lirinensis (16), Socrates (17), atque Sozomenus historici (18), Leo magnus (19), Maximus (20), Gelasius cyzicenus (21), Vigilius tapsensis (22), Victor vitensis (23), Avitus viennensis (24), aliique, quorum certe aliqui quarto etiam saeculo famam sibi doctrinae paraverant, in eadem fuerunt sententia.

(1) Theodoriti locum vide *pag.* 120. *not.* 4. *huius volum.*

(2) De Chrysologo vide *pag.* 116. *not.* 4.

(3) De synodi milevitanae habitae ann. 416. *epistola ad Ioh. papam vide tom.* I. *concilior. edit. paris. Hard. pag.* 1221.

(4) Confer synodi carthaginiensis *an.* 416. celebratae *epistolam ad Innoc. papam tom.* I. *concilior. edit. eiusd. pag.* 2013. *seq.*

(5) Locum synodi ephesinae vide *pag.* 116. *not.* 2. *huius volum.*

(6) Vide *pag.* 119. *not.* 3. *huius volum.* Confer etiam quae *ibid. seq. scripsi de epist. Theodosii, et Valentiniani imperatorum.*

(7) Vide *not.* 2. *pag.* 120. *huius volum.*

(8) Vide *pag.* 117. *huius volum. not.* 4. *seq.*

(9) *Ibid. not.* 5. *seq.*

(10) *Pag.* 116. *huius vol. not.* 1., *et pag.* 121. 169. *seqq.*

(11) *Apud Garnerium pag.* 30. *edit. paris. opp. M. Merc. an.* 1673. Sed de hoc alias.

(12) *Pag.* 120. *huius vol. not.* 2.

(13) *Pag.* 119. *huius volum. not.* 2.

(14) *Pag.* 118. *huius voluminis not.* 6., *et* 120. ubi disputavi *de auct. libri de voc. gentium.*

(15) *Pag.* 120. *not.* 2. *huius volum.*

(16) *In commonitor. pag.* 251. 263. *edit. lugd. biblioth. pp. tom.* VII.

(17) Si consideres quanta cum romanae sedis laude loquutus Socrates *hist. eccl. l.* IV. *c.* XII. *pag.* 194. *et lib.* I. *cap.* XV. *pag.* 80. fuerit, facile intelliges principatum eam fuisse Petri principis apostolorum causa consequutam.

(18) Idipsum est de Sozomeno dicendum. Confer eius *lib.* III. *cap.* VIII. *histor. ecclesiast. pag.* 95. *seq. edit. taurin.*

(19) Vide *pag.* 120. *not.* 4. *huius volum.*, *pag.* 169. *seq. et* 227.

(20) S. Maximus *loc. supra indic. pag.* 242. Confer eiusdem hom. 2. de ss. Petro, ac Paulo *pag.* 153. *edit. rom. an.* 1564., *et homil.* 3. *pag. eadem seq. et homil.* I. *pag.* 151. ubi, „ Hic est Petrus, *inquit*, cui „ Dominus confessionem sui nominis libenter indul- „ sit, ut enim . . . petra erat Christus, ita per Christum „ Petrus factus est petra „.

(21) Gelasius cyzicenus *volum. actor. synodi nicaenae tom.* I. *concil. edit. paris. Hard. can.* VI. *pag.* 431. Nam ita omnino refert nicaenum canonem, ut est in editis, non ut Rufinus est interpretatus. Cumque primatum romanae sedi tribuat, satis ostendit, eam non ob aliam quampiam rationem, sed ob principatum Petri, tam insignem obtinere et auctoritatem, et dignitatem.

(22) Vigil. taps. *lib.* V. *contra Eutychen pag.* 75. *num.* XVIII. *edit. divionensis.* 1664. Ex hoc enim loco intelligitur, primam sedem esse romanam, propterea quod constituta a Petro fuerit.

(23) Confer quae scripsi *pag.* 121. *huius volum. not.* 9.

(24) Vide quae de Avito viennensi scripsi supra *pag.* 121. *huius vol. not.* 7.

V.

Quinam sexto?

Hos deinceps sequuti sunt Caesarins arelatensis (1), Fulgentius ruspensis (2), Possessor africanus (3), Ennodius ticinensis (4), Aegidius celebris in primis eo saeculo abbas, et Messianus notarius (5), Evagrius scholasticus (6), Facundus hermianensis (7), Arator (8), Gregorius magnus (9), Iohannes episcopns ravennatum (10), Marianus presbyter (11), Stephanus larissensis (12), pluresque alii (13), quos nunc recensere non vacat. In his pontifices, qui sexto eodem saeculo ecclesiam moderati sunt, episcopique, qui ad synodos convenerunt, numerari possunt, et vero debent.

VI.

Qui septimo, octavo, et nono?

De scriptoribus, qui septimo, octavo, ac nono saeculis de praecipua Petri in christiana re publica dignitate, potestateque loquuti sunt, satis mnlta alio loco (14) disputavi. Quare non est opus,

(1) Vide *pag.* 122. *huius volum. not.* 3.

(2) De Fulgentio lege quae dixi *pag. ibid. not.* 6., et *pag.* 225. *seq. n.* 1. *seqq.* De altero Fulgentio egi *pag.* 122. *not.* 5.

(3) De Possessore africano vide quae scripsi *ibid. not.* 2.

(4) De Ennodio vide quae scripsi *pag.* 121. *not.* 8. *huius ipsius vol.*

(5) De Aegidio abbate, et Messiano notario confer quae sunt disputata *pag.* 122. *huius vol. n.* 4.

(6) Evagrii scholastici verba descripsi supra *ibid. not.* 8. Confer etiam testimonium episcoporum orientalium *pag.* 122. *huius ipsius vol.*

(7) Consule *ibid. n.* 1.

(8) *Lib.* II. *hist. apostolicae pag.* 134. *tom.* XI. *biblioth. patrum edit. lugdun.*

Gloria rerum
Consulit, ut Petro Paulum gerat ordo secundum,
Qui fundamentis manet architectus in istis.

(9) De Gregorio magno multa a me sunt disputata *pag.* 121. *huis vol. not.* 4. *et pag.* 226. *seqq.*

(10) Huius est locus descriptus *supra p.* 229. *not.* 3. *huius vol.*

(11) De Mariano presbytero vide *pag.* 122. *et* 123. *huius vol. not.* 1.

(12) Stephanus larissensis epist. ad Bonifacium papam tom. II. *concilior. pag.* 1111. *seq. edit. Hard. paris*, „ Quantum vos, *inquit*, apud Deum omnes praecellitis, tanto vos necesse est cogitare, quia haec „ est probatio Deum amantium, et post Deum pater, „ et doctor s. ecclesiae Petrus vestrae, et totius mundi „ testatur. Quia Domino dicente tertio, *amas me? pasce oves meas*, tradidit prius vobis mandatum ostendens, et per vos deinde omnibus per universum mundum sanctis ecclesiis condonavit etc. „.

(13) Orientalium episcoporum epistolae ad Agapetum pontificem locum vide supra *pag.* 122. *seq. huius volum. seqq.*

(14) Confer. *pag.* 123. *seqq. huius volum.*

ut de iisdem esse rursus disputandum putem. Igitur traditione de Petri in ecclesia principatu ab initio ad Photii usque tempora producta, qua de re potissimum inter nos erat, schismaticosque graecos, ac protestantes contentio, veniam ad monumenta veterum christianorum, ex quibus facile intelligitur, quam esse illi magnifice de principe apostolorum sentiundum arbitrarentur. Nam Launoium (1), et Dupinium (2), qui auctorum quorumdam, qui primis, neque iis modo, sed etiam insequentibus saeculis floruerunt, testimoniis abusi fuerint, nihil moror. Conati namque sunt tenebras clarissimis rebus obducere. Nemo autem tam est in libris, epistolisve pontificum, doctorumque virorum, qui saeculis iisdem claruerint, hospes, ut aiunt, ac peregrinus, quin confiteatur, summam eos concessisse in ecclesia non dignitatem modo, sed etiam potestatem Petro.

(1) *Epist. I. ad Guillelmum Voellum lib. I. pag.* III. *seq. tom.* V. *opp. part.* II. *edit. Colon. Allobr. an.* 1731. Is Launoius cum multa minus recte scripsisset, protestantes quosdam in eam sententiam induxit, ut ab eo patrocinium huiusce temporis haereticorum susceptum fuisse defenderent. Itaque Antonius Reiterus augustanus librum an. 1685. edidit Amstelodami, inscriptum: *Iohannes Launoyus testis, et confessor veritatis evangelico-catholicae in potioribus fidei capitibus controversis, adversus Robertum Bellarminum etc. vindicatus.* Launoium item laudat Georgius Welchius homo de secta lutheranorum *histor. saec.* I. *sect.* II. §. II. *pag.* 203.

(2) Hunc praeter Deylingium, cuius supra meminimus, laudat etiam Welchius *ibidem.* Confer quae scripsi *pag.* 180. *huius volum. not.* 4. Convinci autem ii facile possunt testimoniis Iohannis IX. p. m. *epist.* I. *ad Herveum archiepiscopum remensem pag.* 479. *t.* VI. *part.* I. *concilior.*, *et epistola ad Stilianum episcopum neocaesariensem ibid. pag.* 479., Haitonis moguntiensis *epist. ad Ioh.* II. *ibid. pag.* 581., Theotmari iuvaviensis archiepiscopi *epist. ad eumdem ibid. pag.* 485 *seq.*, ubi pontificem alloquens sic scribit:

„ Alme pater mundi, dignus praenomine Petri,
„ Nomine quem sequeris, utinam virtute sequaris,
„ Sisque tuis famulis protector verus, et ipsos
„ Commendes Domino, caelo qui praesidet alto.

Benedicti IV. *epist.* I. *ad Galliarum episcopos ibid. pag.* 493. *seq.*, Christophori *ad universos episcopos Galliarum tom.* III. *spicileg. Dacheriani edit. primae, et tom. eodem concil. pag.* 499., Leonis VII. *epist.* I. *ad Hugonem francor. princ. ibid. pag.* 575. *et epist. ad gallos, et germanos pag.* 576., Agapeti II. *epist.* I. *ad Gerardum laureacensem archiep. p.*599., *concilii romani an.* 974. *congregati ibid. pag.* 651., Ioh. XIII. *epist.* I. *seq. ad episcopos citerioris Britanniae ibid. pag.* 639. *seqq.*, Benedicti VI. *epist. ad Fabricium salisburgensem archiepiscopum ibid. pag.* 699. *seq. et epist. ad gallos, et germanos pag.* 699., Pilgrimi laureacensis *archiep. ad Benedictum* VII. *epist. pag.* 695., caeterorumque omnium, quos longum est recensere, propterea que omittenda puto.

VII.

De lucerna, quae in Caesareo museo florentino, deque vitro coemeteriali, ex quibus intelligitur, quae fuerit veterum christianorum de Petri in ecclesia principatu sententia.

De aerea vetere lucerna, quae in museo Caesareo Florentiae servatur, quaeque figuram navis praesefert, ac Petrum ad puppim sedentem, gubernaculumque moderantem; Paulum vero stantem ad proram, praedicantemque exhibet, memini me dixisse volumine huius operis tertio (1). Quae autem caussa fuerit, quamobrem eo modo, eoque situ figuram principis apostolorum maiores nostri exhibendam arbitrarentur, a Maximo episcopo taurinensi, qui saeculo v. floruit, in tertia de Petro, et Paulo apostolis homilia demonstratum est. Scribit enim hoc modo: *Quanti igitur meriti apud Deum suum Petrus erat, ut ei post naviculae parvae remigium,* TOTIUS ECCLESIAE GUBERNACULA traderentur (2)! Atque navim typum, figuramque quamdam esse ecclesiae, ostendi, cum de symbolis, quibus uti maiores nostri solebant, agerem (3). Navi autem eam fuisse significationem tributam puto, vel navis Petri, vel arcae Noemi, quae similis navi fuisset, caussa. Arcam enim figuram item fuisse ecclesiae intelligi ex priore epistola (4) Petri potest. Itaque Tertullianus in eo, qui de baptismo inscribitur, libro, *arcam figuratam Noemi* (5) et Petri *naviculam* ecclesiam esse testatur. Ac sunt illius de navicula verba huiusmodi: *Navicula illa figuram ecclesiae praeferebat, quod in mari, idest saeculo, fluctibus, idest persecutionibus, et tentationibus inquietetur* (6). Sed ne multa de re alioquin certa congeram, et magnitudo voluminis prohibet, et ut ea

(1) *Pag.* 69. *seq. not.* 3.

(2) *Pag.* 354. *edit. opp. Venetae an.* 1741.

(3) *Tom.* III. *huius operis pag.* 69. *seqq.*

(4) *Cap.* III. *v.* 20. Confer Iustinum martyrem dialogo *cum Tryph. num.* CXXXVIII. *pag.* 242. *edit. venetae an.* 1747.

(5) *Cap.* VIII. *p.* 227. *edit. venetae an.* 1748. „ Quemadmodum post aquas diluvii, quibus iniquitas antiqua purgata est, post baptismum, ut ita dixerim, „ mundi, pacem caelestis irae praeco columba terris „ annunciavit dimissa ex arca, et cum olea reversa, „ quod signum etiam apud nationes paci praetenditur: eadem dispositione spiritalis effectus, terrae, „ idest carni nostrae emergenti de lavacro, post vetera delicta columba sancti Spiritus advolat, pacem „ Dei afferens remissa de caelis, ubi ecclesia est arca „ figurata.

(6) *Ibidem cap.* XII. *pag.* 229.

persequar, quorum est caussa omnis haec a me instituta oratio. Igitur cum navis ecclesiam exhibeat, Petrusque ad puppim gubernacula tenens in aerea lucerna Medicea cernatur, argumento est, existimasse veteres christianos, Petrum fuisse a Christo gubernatorem, principemque *visibilem* ecclesiae constitutum. Nam *absolutum* gubernatorem, principemque Christum esse ipsum, qui ita a patribus consideretur, quasi temonem ecclesiae teneat, testata res est (1). Cum ergo Petrus item gubernacula tenens exhibeatur, fateamur necesse est, patrum quidem sententia, a Petro fuisse suscepta, postquam in caelum Christus ascendit, christianae *navis*, seu rei publicae gubernacula.

Paulum autem ad puppim stantem, et ad aquas versum, evangeliumque nunciantem exhibendum putarunt ii, qui conflari lucernam eamdem curarunt, ut indicarent, doctoris gentium hortatu, atque impulsu eos, qui errore, ut fluctibus maris, abrepti in extremo periculo versabantur, spiritus sumsisse, ac navim conscendisse, hoc est in ecclesiam (2) venisse, in qua una consequi sempiternam salutem possent. Ac de lucerna quidem hactenus.

Nunc de coemeteriali vitro, quod s. Petrum apostolum, ac si alter Moses fuerit, virgam tenentem, atque ex rupe, seu petra aquam exprimentem, ostendit (quod quidem vitrum primus, quod sciam, Boldettus (3) describi, publicarique curavit), agendum est. Itaque fuisse olim christianos constat, qui Mosen cum principe compararent apostolorum, quaeque gesta ab illo fuissent, ad hunc item similitudine quadam aptari commode posse arbitrarentur. Nam Maximus taurinensium antistes, sive quisquis tandem ille est

(1) Vide ep. *pseudo Clementis ad Iacob. fratrem Domini* n. xiv. *p.* 14. *t.* 1. *collect. ep. roman. pontif. ed. Constantii.* Et Hippol. l. de antichr. n. lix. *pag.* 28. *seq. t.* 2. *ed. an.* 1716.

(2) De navi figura ecclesiae confer Paulinum nolanum *epist.* ad *Severum* xiii. *al.* iii., *et* iv. *pag.* 148. *edition. veron. annis* 1726., *et epist.* ad *Marianum* xlix. *al.* xxxvi. *p.* 282. *seqq.*, ubi etiam de arca Noemi ecclesiae figura disserit. Qua item de re consule auctorem librorum *de vocatione omnium gentium lib.* ii. *cap.* xiv. *pag.* 247. *edit. venetae opp. s. Leonis an.* 1741. De arca vide Hieronymi locum *ex epist. ad Damasum pag.* 238. *huius volum. not.* 3. Ambrosius *lib.* iv. *in Lucam num.* lxviii. *seq. pag.* 847. *tom.* ii. *opp. edit. venetae an.* 1748. navi ecclesiam significari statuit, *num. autem* lxx. *pag.* 848. sanctum Lucam scribit illius navis mentionem fecisse, *in qua Petrus piscaretur*, statimque addit: „ Non turbatur ista, quae Petrum habet; „ turbatur illa, quae Iudam habet. Etsi multa illic „ discipulorum merita navigabant, tamen eam adhuc „ perfidia proditoris agitabat. In utraque Petrus. Sed „ qui suis meritis firmus est, turbatur alienis... Non „ turbatur haec navis, in prudentia navigat, abest per„ fidia, fides spirat. Quemadmodum enim turbari po„ terat, cui praeerat is, in quo ecclesiae firmamen„ tum est „? Atque haec quidem de Petro navi ecclesiae praefecto Ambrosius. Eodem fere spectant, quae scribit Leo magnus *serm.* ii. *cap.* iii. *tom.* 1. *opp. edit. rom. Cacciari p.* 6.

(3) *Osservaz. sopra i cimiteri lib.* i. *cap.* xxxix. *pag.* 200.

homiliarum de Petro, et Paulo vetus auctor, cum *Petrum per Christum factum esse petram* scripsisset, tum *sicut in deserto*, inquit, *dominico sitienti populo aqua fluxit e petra*; *ita universo mundo perfidiae ariditate lassato de ore Petri fons salutiferae confessionis emersit* (1). Neque vero is solum, sed Hieronymus etiam (2) *Mosen e pastore ovium, hominum fuisse* pastorem constitutum affirmans, satis indicat, quae Petri (3) fuerit cum Mose similitudo. Quin etiam quum patres Petrum esse ecclesiae petram (4), consequutumque fuisse a Christo summo angulari (5) lapide, fonteque charismatum (6), qui virga Mosis significatur (7), dispensandorum sacramentorum, patrandorum prodigiorum, regendaeque ecclesiae auctoritatem tradiderint; nemini certe mirabile videri debet, quod ea figura Petrum christiani veteres pingendum existimarint; ut pastor, princepsqne ecclesiae *a pastore*, ac principe populi iudaici (virgam tenens, hoc est Christi virtute munitus (8), atque aquam, videlicet doctrinam (9)

(1) *Homil.* I. *pag.* 353. *edit. venet. an.* 1741.

(2) Epistola XCV. *al.* IV. *ad Rustinum monachum pag.* 772. *tom.* IV. *opp. edit. paris. Martianaei.* „ Pastor „ *inquit*, ovium, hominum factus est pastor. Apostoli „ de piscatione lacus Genesareth, ad piscationes ho- „ minum transierunt „. Ac Petro sane singulari modo dictum a Christo fuit: *Ex hoc homines eris capiens. Lucas cap.* V. *v.* 10.

(3) Vide *cap.* XXI. *evang. Iohan.* n. 17.

(4) Confer supra Tertulliani, Origenis, Cypriani, Firmiliani, Eusebii, ceterorumque patrum, quae *p.* 112. *seqq. huius volum.* protuli, testimonia.

(5) *Epist. Pauli ad ephes. cap.* II. *v.* 20., *et* 1. *Petri cap.* II. *v.* 6.

(6) Hinc Iohannes *in evang. cap.* I. *v.* 16., *De plenitudine*, inquit, *eius nos omnes accepimus*. S. Leo *serm.* III., *qui est de assumpt. eiusd. ad summi pontificis munus cap.* II. *pag.* 8. *tom.* 1. *opp. edit.* Caccieri, „ Ab ipso, „ *inquit*, omnium charismatum fonte tam copiosis est „ irrigationibus inundatus (beato Petrus) ut cum multa „ solus acceperit, nihil in quemquam sine illius par- „ ticipatione transierit... De toto mundo unus Petrus „ eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et „ omnibus apostolis, cunctisque ecclesiae patribus prae- „ ponatur, ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes „ sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat „ Petrus, quos principaliter regit et Christus. Magnum, „ et mirabile huic viro consortium potentiae suae tri- „ buit divina dignatio, et si quid cum eo commune „ ceteris voluit esse principibus, numquam, nisi per „ ipsum dedit, quidquid aliis non negavit... Respon- „ dit ei Iesus... *Ego lapis angularis, qui facio utraque* „ *unum*, ego fundamentum, praeter quod nemo potest „ aliud ponere; tamen tu quoque petra es, quia mea „ virtute solidaris... In Petro omnium fortitudo mu- „ nitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut „ firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Pe- „ trum apostolis conferatur „.

(7) Confer Iustini martyris *Dialogum cum Tryphone num.* LXXXVI. *pag.* 193. *edit. opp. venetae an.* 1747., et Ambrosii *comment. in ps.* CXVIII. *num.* XXIV. *p.* 870. *seq. edit. opp. venetae an.* 1748. *tom.* II.

(8) Boldettus *l. c.* virga potestatem patrandorum prodigiorum significari defendit; quod etsi verum est, cum de aliis figuris, quarum permultas Bonarrotius explicavit, agitur; tamen vereor, ne accommodari ad Mosis virgam tam apte non possit; quod ea patres aut crucem, ut Iustinus *loco indicato*, aut Christum, ut Ambrosius arbitratur, indicari censeant.

(9) Vide supra descriptum maximi Taurinensis locum. Augustinus in *psalm.* LXXVII. *num.* XIII. *p.* 646. *tom.* IV. *opp. edit. an.* 1700. explicans versiculum, *qui disrupit in deserto petram, et adaquavit eos sicut in abysso multa, et eduxit aquam de petra etc.*, sic habet: „ Potest „ utique sitienti fidei donum Spiritus sancti, quod ille „ res gesta spiritaliter significabat, infundere de spiri- „ tali sequente petra, quod est Christus, qui stabat, „ et clamabat, *si quis sitit, veniat ad me, et qui biberit* „ *de aqua, quam ego dabo, flumina aquae vivae fluent* „ *de ventre eius*. Hoc enim dicebat, sicut in evangelio „ legitur, de Spiritu, quem accepturi erant credentes „ in eum: ad quem velut virga lignum passionis ac- „ cessit, ut emanaret credentibus gratia „.

donaque gratiarum ex petra praecipua *Christo* educens, inque alios ex se, qui altera post Christum *petra* esset, transfundens, imminente sibi diademate (1), seu meritorum corona, quae divinitus ipsi, ob rem bene gestam, promissa fuisset) exhiberetur (2). Mitto de ceteris aut monumentis, aut signis antiquorum christianorum dicere, quae cum Petrum semper Christo propiorem exhibeant, ita fuisse maiores nostros institutos demonstrant, ut ei tributum a Christo fuisse ecclesiae principatum contenderent. Huius generis monumentorum cum Aringus, Boldettus, Bottarius, Bosius, Casalius, aliique plures meminerint, tum allatum a nobis etiam exemplum est, cum historiam Christi servatoris in priore huiusce operis volumine explicaremus (3). Sarcophagi namque veteris formam aeri incisam dedimus, in qua Petrus conspicitur crucem gestans, volumenque a Christo, ad quem accedit, accipiens: quod sane volumen doctrinae (quam erat Christi voluntate, ut pastor ecclesiae, princepsque apostolorum ubique terrarum propagaturus) manifestum indicium esse constat. Ac de monumentis quidem veterum christianorum alias. Venio ad veterem omnium ecclesiarum, quae est de principatu Petri, traditionem.

(1) Consule Bonarrotium, *osserv. sopra i frammenti di vetri etc. pag.* 65. et Boldettum *pag.* 203.

(2) Est vitrum illud coemeteriale, e Boldetto descriptum, huiusmodi.

(3) *Ibid. pag.* 282.

VIII.

Idem ex libris liturgicis omnium ecclesiarum efficitur.

Acceduut liturgici omnium coetuum christianorum libri, quibus de hoc ipso religiouis decreto a maioribus acceptam traditionem contineri constat. Nam exceptis lutheranis, ceterisque protestantibus, qui sexto primum ac decimo saeculo nati antiquos ritus, ceremoniasque e suis conventibus exterminarunt, nulla christiana tam barbara est, tamque ab institutis, ac moribus romanorum disiuncta natio, in cuius ecclesiasticis libris, ac monumentis non fiat mentio principatus, excelleutisque potestatis Petri. Est autem incredibile, inlatum recens in dogma in libros eosdem esse, cum neque exempla ipsorum aliqua antiqua desiut (1), neque repente omnes ecclesias in eam rem conspirasse veri esse simile videatur, neque tenacissimae suarum consuetudinum gentes induci facile ad codices, quos usu quotidiano terere consueverint, vitiandos possent. Quare quod earum quaeque a priscis moderatoribus suis didicerat, id liturgicis ipsam codicibus inseruisse, confitendum est. Iam vero eorum, quos dixi, moderatorum, nisi aut disciplinam ab uno, eodemque magistro accepissent, aut convenissent, quidque statuto ea de re opus esset, deliberassent, qui demum tanta esse potuisset de Petri in christiana re pnblica principatu consensio? Convenisse autem omnes eius rei caussa aliquando, non modo maiorum auctoritate nulla demonstrare, sed ne coniectura quidem suspicari possum. In synodis enim, in quas perplures variarum geutium episcopi concurrerunt, actum de aliis rebus consuetndinibusque vel induceudis, vel stabiliendis intelligo fuisse plerumque; de principatu vero Petri aut tunc primum confirmando, aut in libris liturgicis com-

(1) Quis enim neget multa vetera librorum ritualium ecclesiarum latinae, ac graecae extare, in quibus principatus Petri fit mentio? Nam et mittam de gelasiano sacramentario, deque hymnis ambrosianis dicere, quorum certe exempla invenire quaedam antiqua tam certum est, ut revocari in controversiam nullo modo videatur posse; quis Cryptoferratense, et Barberinum s. Marci euchologia, quorum est a Goario in notationibus ad euchologium graecorum facta commemoratio, nono saltem saeculo fuisse perscripta inficietur? Liturgiarum autem orientalium exempla extare quaedam non nova, neque novorum hominum artibus, fraudeque vitiata, nemini esse dubium video. Confer Renaudotii collectionem orientalium liturgiarum. Sed de sacramentariorum antiquis exemplaribus erit alibi opportunior disputandi copiose locus.

memorando, numquam. Quamquam illud etiam certum est, aliquarum gentium antistites (in quarum ecclesiis legi palam Petri privilegia solerent) propterea quod magnis intervallis locorum disiuncti ab regionibus imperio romano subiectis essent, ad concilia non venisse. Quod si neque recentium opera, neque priscorum antistitum aut congregatorum, aut disiunctorum auctoritate factum est, ut haec in omnes ecclesias sententia permanaret; relinquitur, ut ab institutoribus earumdem ecclesiarum, qui ab apostolis, quid esset Petro a Christo servatore tributum, acceperant, invecta fuerit, litterarumque deinceps mandata monumentis, quae quidem monumenta singulari diligentia in sacris coetibus et servarentur et publice legerentur. Sed omnes omnium ecclesiarum libros, in quibus principatus Petri fit mentio, singillatim recensere, ac persequi non vacat. Itaque missis ecclesiis latina, et graeca, de quibus alio loco diximus (1), quasque ecclesias latissime patere liquet (2), quis neget in libris palaestinorum (3), ceterorumque syrorum (4) celebrari principatum, singularemque in ecclesia potestatem Petri?

Quod quidem non ex iis monumentis solum, quae alio loco commemoravi, sed etiam ex Iohannis Maronis patriarchae syri quidem certe, ac saeculi septimi scriptoris, expositione ministerii oblationis intelligitur, quam expositionem latinam nuper fecit, publicavitque Aloysius Assemanus vir clarissimus, et amicus meus (5):

(1) *Pag. 129. seq. huius volum.*

(2) Confer quae ibidem attuli *ecclesiarum rom., mediolan., gallic., et hispan. documenta.*

(3) Catecheses Cyrilli, cum Hierosolymis coram multitudine habitae fuerint, librorum ecclesiasticorum loco haberi possunt. In iis autem, *ut catech.* II. *de poenit. et remiss. peccat. num.* XIX. *pag.* 31. *edit. Toutei*, Petrus appellatur ὁ κορυφαιότατος, καὶ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, *summus, et princeps apostolorum*: *et catech.* XI. *de Filio Dei unigenito num.* III. *pag.* 250., Πέτρος ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, καὶ ἐκκλησίας κορυφαῖος κήρυξ, *Petrus princeps apostolorum, et ecclesiae summus praedicator*: *et catech.* XVII. *num.* XXVII. *pag.* 277., ὁ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς βασιλείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος, *princeps apostolorum, et regni caelorum claviger Petrus.* Vide n. 5.

(4) Petro syri adscribunt liturgiam, cuius hic est titulus, ut est apud Renaudotium *tom.* II. *liturg. collect. pag.* 145. *edit. paris. an.* 1716. „ Liturgia s. Petri principis apostolorum „. Vide quae scripsi supra *pag.* 134.

(5) *Tom.* IV. *parte* II. *codicis liturgici universae ecclesiae*: *S. Ioh. Maron. Theophor. civitatis Dei Antiochiae patriarchae exposit. minister. oblat. D. Iacobi apost. fratris D. N. cap.* XXXIII. *pag.* 365. *edit. rom. an.* 1752. „ Illam ecclesiam, quam supra petram fidei Petri discipulorum principis fundasti, cum ei dixisti: *Beatus es Simon Bariona etc.* Ut autem ostenderet sermonem hic esse de illa ecclesia, quae supra Petrum, qui est fidei petra, ut dictum est, fundatur, Iacobus apostolus statim subdit in eadem oratione subsequentia Christi Domini verba, quibus eam tutam omnino, ac inexpugnabilem prorsus esse a portis inferi edocet, dicens: Et *portae inferi non praevalebunt adversus eam* „.

ex liturgia Dioscori (1) episcopi gordiaeorum, quos in Armeniae montibus degisse, spectasseque ad patriarchatum antiochenum Renaudotius (2) scribit: ex pontificali syrorum nestorianorum libro (3): ex communi, pervulgataque omnium orientalium, qui in muhamedanorum ditionem venerunt, opinione (4): ex armeniorum libris (5): ex codicibus item ecclesiasticis eorum, qui patriarchis alexandrinis variarum sectarum, rituumque parent (6): ipsorumque etiam aethiopum (7), qui longe ab ecclesiae romanae disciplina, consuetudinibus, multisque religionis decretis discrepant, intelligi facile potest. Neque vero credibile est, inductas

(1) *Pag.* 501. *tom.* II. *collection. liturgiar. oriental. edit. Renaudotii paris. an.* 1716. „ Memento, Domine, omnium patrum orthodoxorum, qui a Petro „ apostolorum principe ad hanc usque diem vestigia „ apostolica secuti sunt, domos ecclesiasticas firmaverunt, praeceptaque evangelica custodierunt, et per„ severunt, et super petras petrinam fundaverunt ec„ clesiam suam „.

(2) *Ibid. pag.* 506. Quod autem ait Renaudotius *ibid. pag.* 511. de Petro principe apostolorum factam fuisse ea in liturgia ab Dioscoro mentionem, propterea quod gordiaena paroecia in dioecesi erat antiochena, cuius ecclesiae institutor Petrus fuisset, probari mihi nullo modo potest. Non enim eos solum, qui in dioecesi erant antiochena, meminisse principis apostolorum in liturgia, sed alios etiam, qui in dioecesibus hierosolymitana, ut vidimus, atque, ut mox ostendemus, in alexandrina, versabantur, constat. Itaque mentionem illius fuisse factam saepe et in occidentalium, et in orientalium ecclesiasticis libris censeo, summi in ecclesia principatus Petri caussa.

(3) Syri nestoriani, quorum est cis, et ultra Euphratem in Perside, India, Tartaria ad Sinas usque, et antipodas propagata secta, in ritu ordinationis episcopi apud Morinum, *par.* II. *de sacris ordinationibus pag.* 462. *edit. paris. an.* 1655., haec usurpare verba consueverunt: „ Christe, qui Petro dedisti claves excel„ si, et profundi, tu Domine concede virtutem auxilii „ tui servo tuo . . . sit manus tua dextera, gratia tua, „ quae a Spiritu sancto est, quam accepit Simeon fi„ lius Ionae, hunc accipiat, qui adorat te, ut regat „ ecclesiam tuam etc. „.

(4) Tam firma, tam constans, tamque late patens haec est apud orientales de principatu Petri sententia, ut vel ipsi Turcae confiteantur, pontificem Petri successorem *Caliphum esse christianorum*. Confer Renaudotium *perpét. de la foy de l'église lib.* I. *cap.* IV. *pag.* 784. *edit. paris. an.* 1711.

(5) Multa e breviario, sive rituali *armeniorum*, e *modsibus antiquorum interpretum armeniorum, typis mandato sub patriarchatu exmiasinensi Eleazar patriarchae armenice Venetiis an.* 1586. *in typographia sialfaensi*, colligi fortasse possent, quae ad rem nostram maxime pertinerent. Confer *liturg. apud Le Brun t.* III. *p.* 335. *ed. paris. an.* 1726.

(6) Liturg. s. Basilii coptica *pag.* 22. *tom.* 1. *collect. liturgiar. Renaudotii edit. siard. orat. absolut. ad Patrem*: „ Tu es, qui dixisti Petro patri nostro per „ os unigeniti domini Dei Salvatoris nostri Iesu Christi: „ *Tu es Petrus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam* „ *meam etc.* „. Et alexandrina apud eumdem *ibid. pag.* 80. „ Tu es, qui praecepisti Petro, τῷ κορυ„ φαίῳ τῶν ἁγίων σου μαθητῶν, καὶ ἀποστόλων, „ *coryphaeo sanctorum tuorum discipulorum, et apostolo*„ *rum* ex ore unigeniti filii tui domini Dei, et Sal„ vatoris nostri Iesu Christi dicentis ei: *Tu es Pe*„ *trus etc.* „.

(7) Ab aethiopibus item, quos ab alexandrinis disciplinam accepisse constat, Petro fuisse adhibitum principatus honorem, cum ex iis, quae de liturgiis alexandrinis dixi, tum ex liturgia aethiopum eorumdem intelligitur, in qua, dignitatis caussa, Petrus ipse inter apostolos priore nominatur loco; ut liquet *ex tom. eod. collect. liturg. Renaudotii pag.* 514. „ Per Pe„ trum, Andream, Iacobum, et Iohannem, Philip„ pum, et Bartholomaeum, Thomam, et Matthaeum, „ Thaddaeum etc. „. Similia in ceteris gentium earumdem libris reperire licet, quae brevitatis caussa, cum haec satis esse videantur, praetereo. Quamquam illud incommode accidit, ut perpauca ecclesiarum earumdem monumenta in europaeas linguas conversa habeamus. Nam si haberemus plura, multo maior esset nobis numerus locorum de principatu Petri in promtu, quam nunc sit, post Renaudotii, Vanslebii, Masii, Morini, Echellensis, Assemaniorum, aliorumque studia. Ad aethiopum missam quod attinet, confer etiam *orat. diaconi eucharisticam apud Iobum Ludolfum lib.* III. *cap.* IV. *hist. aethiop. pag.* 342. *edit. francof. an.* 1691.

has gentes hortatu, precibus, artibus latinorum fuisse, ut principatus Petri in suis ecclesiasticis libris mentionem iniici paterentur. Nam cum earum permultae, aliae ab nono, aliae ab sexto, aliae a quinto usque saeculo, conflato schismate, a communione se apostolicae sedis seiunxerint, neque tulerint, ut vel dogmata falsa, pro quibus acriter pugnant, vel ipsae consuetudines, quas a maioribus accepissent, aut tollerentur, aut immutarentur, qui tandem tulissent, ut confirmandi summi pontificatus romani episcopi caussa, principem fuisse ecclesiae Petrum confiterentur? Ac syros quidem nestorianos, aethiopumque partem aliquam, etsi aliquando in apostolicae sedis communionem venerunt, tamen mutasse statim sententiam, atque ad errorem revertisse, ex Iobo ipso Ludolpho, atque ex Renaudotii commentariis tam est manifestum, ut nullo modo in dubium revocari posse videatur. Ii autem haeretici, si quid addidissent apostolicorum missionariorum, quos vocant, hortatu; id certe, facta rursum ab romanis secessione, delendum e suis libris continuo curassent. Cum vero ea, quae sunt de auctoritate praecipua Petri, retinuerint, itaque continenter servarint, ut in iis legendis constans omnium sit, atque summa consensio; argumento est, non aliorum, quam primorum institutorum factum cura fuisse, ut omnibus Petrum esse caput ecclesiae persuaderetur. Ac de libris liturgicis variarum ecclesiarum erit alibi opportunior copiosius, diligentiusque disserendi locus. Nunc breviter, quibus argumentis confidant ii, qui contra supremam Petri in ecclesia potestatem pugnaciter disputant, videamus.

IX.

Refelluntur praecipua argumenta, quibus protestantes principatum Petri conantur evertere.

Haec autem, quae hactenus descripsimus, sive scripturarum loca, sive maiorum testimonia, sive antiqua monumenta ecclesiarum, etsi magnam partem tam clara, tamque perspicua sunt, ut obscurari, implicarique nullis artibus, nullaque verborum circuitione possint; protestantes tamen, schismaticique omnes, quibus

nihil est potius, aut sanctius, quam ut ne quidquam romanis concedant, quo summa pontificis maximi in christiana re publica potestas confirmari, constabilirique videatur, ita omnia contorquere, miscere, turbare, pervertere conati sunt, ut veterum patrum, scriptorumque fuisse pugnarent omnino neminem, qui Petrum ceteris apostolis dignitate, auctoritateque praestantiorem fuisse arbitraretur. Itaque celebrem in primis, illustremque illum ex capite sexto ac decimo evangelii Matthaei locum, quo praecipue nostri niti, atque confidere solerent, primo impetu, non explicandum quidem, ut dictitant, sed oppugnandum putarunt. Nam hoc everso, si quis esset locus in sacris litteris reliquus, quem orthodoxi adducerent, hunc item una, ita ut fit, ubi res iunctae, colligatae, nexaeque inter se sunt, perfacile ruiturum. Sed de fallacibus quibusdam conclusiunculis, quibus est fulta eorum in eumdem ipsum Matthaei locum oratio, multis est supra, ut arbitror (1), disputatum.

Nunc quae sint reliquae consideremus. Argumentari autem aggrediuntur hoc modo. Praesidium, inquiunt, orthodoxis eo ex loco petere non licet, ex quo sit consequens, nihil fuisse a Christo tributum Petro, quod cadere in ceteros apostolos apte non possit. Est autem ex eo Matthaei loco, *tu es Petrus etc.*, consequens, nihil fuisse tributum Petro, quod cadere in ceteros apostolos apte non possit: petere igitur ex eo loco orthodoxis praesidium non licet. Nam quod Simon appellatus *Petrus* seu *Cephas*, hoc est *petra*, fuerit, id vero nihil esse singulare censent. Ut enim is *Petrus*, seu *petra* a Christo, ita illi sunt *fundamenta* vocati ecclesiarum a Paulo. Se vero, cum haec considerent, quod sit inter *petram*, atque *fundamentum* discrimen, si vis metaphorae omnis spectetur, ne suspicari quidem posse. Etenim Christum, qui *lapis angularis* in sacris bibliis interdum vocetur, indicari item aliquando *fundamenti* nomine, quod eadem sit in hoc genere vocis utriusque significatio. Itaque sanctorum apostolorum (qui etsi aequari Christo dignitate, potestate, virtute nequeunt, omnem tamen sunt a Christo dignitatem, virtutem, potestatem, quam obtinebant, consequuti) fuisse ceteris praestabiliorem omnino neminem; prop-

(1) *Pag. 114. seq. huius vol., pag. 117. not. 2., pag. 131. seqq., et pag. 150. seq.*

terea quod, si unus eorum *Petrus*, ceteri certe *fundamenta* fuerint appellati.

Neque gravius esse putant, quod proximum est. Sic enim disputant. Quod Christus apud Matthaeum eodem in loco addidit, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, aut est de Christo ipso intelligendum, aut de Petro. Intelligi namque de alio quopiam oportere, cogitare qui possumus? Si ergo de Christo, ut et ratio ipsa, et patrum auctoritas postulat, quid inde se romani consequuturos adiumenti ad Petri principatum constabiliendum sperant? Sin autem de Petro, quid efficient, quod protestantium evertat de pari omnium apostolorum potestate sententiam? Nam quod apostolorum omnium commune fuit, id nihil singulare, quo ceteris praestet, in Petro indicat. Fuit autem commune omnium apostolorum, ut *petrae* ecclesiae dicerentur et essent. Nihil igitur singulare, quo ceteris antecelleret, Petrus est consequutus, similitudine firmitatis, appellationeque *petrae*. Atque ut supra petram aliquam, ita super apostolos omnes aedificatam a Christo fuisse ecclesiam, adeoque dici commode quemque apostolum petram posse, auctor est Paulus in ea, quae est ad ephesios scripta epistola, cum *superaedificatos* esse christianos statuat *super fundamentum apostolorum, et prophetarum*. Qui enim fundamenta vocantur ecclesiae, cur non item vocari petrae ecclesiae poterunt?

Quod mox sequitur, *et tibi dabo claves regni caelorum, et quodcumque ligaveris super terram, erit ligatum et in caelis, et quodcumque solveris super terram, erit solutum et in caelis*, simile esse aiunt superiorum. Nam ut Petro, ita ceteris apostolis esse pugnant ligandi, solvendique potestatem datam. *Quaecumque*, inquit Christus apostolos alloquens, *alligaveritis super terram, erunt alligata et in caelis.* Atque hoc illud esse arbitrantur, quod est de clavibus Petro dictum. Clavium enim regni caelorum nomine quid aliud intelligi, nisi potestas ligandi, solvendique potest? Totum igitur illud argumentum, quod a Mathaei decimo ac sexto capite petitur, inane esse defendunt, cum nihil Petro inesse demonstret, quod adimendum esse reliquis apostolis videatur.

Nos vero, qui non minutis hisce animadversionibus, sed rerum serie cognita, de sacrorum codicum auctoritate, sententiisque

maiorum iudicandum arbitramur esse, ferre patienter adversariorum temeritatem possumus, implicari certe, conturbarique non possumus. Ut enim a mutatione nominis ordiar, quotusquisque est, qui nihil datum Simoni singulare fuisse defendat, cum est illius a Christo mutatum nomen? An mutatio nominum, quoties divinitus facta est, mysterio caruit? Abrahamus, qui Abramus antea vocari consueverat, et Iosua, cuius discrepans olim fuerat appellatio, nonne mutatione nominis intellexerunt, alter quidem omnium se gentium patrem, alter se ducem, ac veluti servatorem rei publicae populi Israelis futurum? Quid igitur est, quod nihil singulare in Petro indicasse additam Simoni Petri appellationem arbitremur? An inane fuisse nomen in Petro iudicem, cum inane in Abraham (1), Iosueque (2) non fuerit? Inane autem fuisset, si nullam potestatem, nullum honorem in Petro singularem, atque eximium significasset. Neque nobis cum iis est quaestio, qui Deum Abrahami, Iosueque nominum immutatorem, et rem iis, et novam, quae rem ipsam indicaret, appellationem dare potuisse, Christum non potuisse putarent. Nam illi ipsi, contra quos disputo, Christum eumdem esse Deum, qui ut Abrahamo, ita Petro nomina nova indiderit confitentur. Itaque cum in Abrahamo potuerit efficere, ut inanis appellatio nova non esset, efficere id etiam concedunt potuisse in Petro. Quae igitur est caussa, cur in Abrahamo significasse id, quod Abrahamus erat, in Petro autem non significasse, quod Petrus erat, nominis immutationem pugnent? Iustinus martyr, (3) qui secundo ecclesiae saeculo Christi servatoris divinitatem adversus Tryphonem iudaeorum doctorem graviter in primis, strenue, accurateque defendit, ostensurus eumdem esse Christum atque veteris testamenti, quem iudaei colebant, Deum, argumentum ab immutatione nominum Abrami, Auses, Simonisque petiit. Quemadmodum autem argumenti recte conclusisset sententiam, si immutatione nominis, patrem omnium gentium Abrahamum, Iosuam vero ducem, servatoremque populi Israelis fuisse constitutum putasset; *Cepham* autem, hoc est *petram*, seu Petrum fuisse *petram*, hoc

(1) Genes. cap. XVII. v. 5. *Nec ultra vocabitur nomen tuum Abram, sed appellaberis Abraham, quia patrem multarum gentium constitui te.*

(2) Num. cap. XIII. v. 17.

(3) Vide supra *pag.* 113. *huius vol. not.* 2.

est stabilimentum, firmamentumque illius, quam erat Christus conditurus, ecclesiae designatum non putasset? Cum ergo et rem singulis concessam, et nomen inditum, quo res significaretur, crediderit; recte sane, sapienterque, quod volebat, concludi, effici-que posse existimavit. Quod si quis parem fuisse honori, dignitati, potestati Petri reliquorum apostolorum dignitatem, honorem, ac potestatem, adeoque *petras* item apostolos appellari potuisse, ut qui fundamenta sint a Paulo appellati, dicat; illud ante expediat necesse est, cur Simoni data *Cephae*, seu *petrae*, vel *Petri* appellatio fuerit, apostolis ceteris contra non fuerit? Nam si rem obtinuissent eamdem omnes, nihil ut esset singulare reservatum Petro, quae fuisset ratio, uti Petro nomen imponeretur, quo significaretur, quod omnibus commune esset? Cum igitur peculiare fuerit impositam Petro nomen, peculiaris profecto tradita auctoritas illi fuerit ab nomine indicata, necesse est. Nisi forte Deum, qui in vetere testamento serio egerit, ludere in novo voluisse protestantes putent, qua re nihil, non dicam, scribi, sed ne fingi quidem potest absurdius. Iam vero si concessum Petro, quod *petrae* nomine indicatur, fuit; Petrum a Christo ipsiusmet Christi praecipui fundamenti, lapidisque angularis, et capitis loco fuisse tunc quidem designatum, postque constitutum visibilem petram, caput, moderatoremque ecclesiae, credendum erit, quod caput, qui moderator, quae petra, seu firmamentum iudicatum fuit *Cephae*, hoc est *petrae*, vel *Petri* vocabulo.

Venio ad alteram argumenti adversariorum partem. Concedo verba Christi, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, aut in Christum, aut in Petrum cadere. Vel enim utrumque verum est, vel alterutrum. Nam utrumque ut falsum sit, fieri omnino non potest. Rationem autem ipsam, patrumque auctoritatem poscere, ut in Christum potius, quam in Petrum cadant, quem sibi adversarii concessurum arbitrantur? Ut enim ab ratione ordiar, quis tam est absurdo ingenio, qui *petram* hoc loco intelligi oportere censeat, non de petra, quam paullo ante memorarit, sed de petra, quam nusquam memorarit Christus? At Simonem *petram* ἀμέσως *immediate*, ut aiunt, ante Christus dixerat, inquiens, *tu* (Simon) *es Cepha*, hoc est *petra*; se autem ipsum, etsi re vera angularis *petra* esset, *petram* nihilominus esse

non dixerat. Igitur quod addidit, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, de *petra*, cuius mentionem fecerat, hoc est de *Petro*; non vero de *petra*, seu de se ipso, cuius non meminerat, est intelligendum. Nam qui fuisset verborum nexus, et colligatio, cum dixit, *tu es Petrus*, *et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam*, si prior esset *petra* de Petro, altera de Christo accipienda?

Quae de patrum auctoritate disputant, nihil moror. Rem enim cum ab aliis saepe, tum a me ipso (1) pluribus locis explicatam repetere neque est necesse, nec vero vacat. Quamquam fuisse unum aliquem maiorum memoria scriptorem (2) intelligo, qui nonnullos patres, quod de Christo, quasi indicatus apud Matthaeum fuerit *petrae* nomine, dixerint; ignoratione syriacae linguae deceptos dixisse, arbitraretur. Vix enim videri credibile, ut qui *Cepham* syriacum, ac *petram* latinum vocabula synonyma esse noverit, legeritque dictum a Christo fuisse: Simon *tu es Cepha*, hoc est *petra*, et super hanc *Cepham*, seu *petram* aedificabo ecclesiam meam; idem sibi persuaserit, initio *Cepham* de *Petro*, mox vero *Cepham* ipsam de *Christo* intelligi oportere. Nam si priore in loco *Cepha*, seu *petra* Petrus est, quid impediet, quin esse etiam in secundo (3) possit? At enim Paulus Chris-

(1) Vide *pag.* 135. n. 1. *huius volum.*, et *p.* 142. not. 5., et *pag.* 117. not. 2., et *p.* 132. *seqq.*

(2) Confer Baronium *ad an.* xxxiii. n. xxv.

(3) Isaacus Casaubonus *exercit.* xv. *in annales Baronii p.* 387. *edit. londin. an.* 1614., ,, Falsissimum est, ,, ait, et longe absurdissimum, quod a paucis annis ,, fulciendae novae monarchiae ab hildebrandistis novatoribus excogitatum, passim hodie ab iisdem accinitur: Petrum esse petram, quomodo Christus est ,, petra (accuratiores inter illos unam saltem, aut alteram distinctiunculam adhibent), quia Dominus hic ,, illum compellens voce eadem absque ullo discrimine bis eam dixerit: *tu es Cepha, et super hac Cepha.* ,, Falsitas huius argumentationis ex iis, quae diximus ,, patet manifestissime. Et vero Augustinus, quem hodie omnes hildebrandistae ut indoctum, et imperitia syriaci idiomatis lapsum, non verentur suggillare: *retract. lib.* 1. *cap.* xxi., *non dictum est Petro, tu* ,, *es petra, sed tu es Petrus. Petra autem erat Christus,* ,, *quem confessus Simon etc.* Ausus tamen Batavus errorem illum secutus graecum textum emendare, atque ita describere *tu es Cephas, et super hanc Cepham* ,, *aedificabo ecclesiam meam.* Deinde latinum interpretem Tridenti factum authenticum, patrum illorum ,, suorum auctoritate spreta, pari licentia corrigens: ,, *latine*, inquit, *sic dicenda sententia*: tu es petra, et ,, super hanc petram etc. En vere novam novitatem ,, ante haec novissima tempora numquam auditam. ,, Nam cui veterum patrum ante hos centum annos ,, suboluit huius arcani? ,, Sic hic Baronio, ceterisque catholicis sycophanta tribuit. Quem enim novatorem invenire quisquam Casaubono impudentiorem potest? Monarchiae autem ecclesiasticae dogma non novum est, ut hactenus vidimus, sed Christi auctoritate, maiorumque nixum traditione. Per summam vero calumniam scribit haereticus, eo nos modo Petrum *petram* dicere, quo Christus est petra. Nam est de petra Petro discrepante a Christo petra, Baronii, quem scelestus oppugnat, perspicua in primis sententia. *Ibid.* num. xxiv. Qua de re vide quae scripsi *pag.* 135. *huius volum.* Quod autem addit, accuratiores nostrum distinctiunculis uti perridiculum est. Non enim distinctiuncularum numero habenda sunt, quae nituntur auctoritate patrum, ut paulo post ex Basilio adscripto loco constabit. At mirum profecto est, ineptissimum distinctiuncularum architectum, qualis Casaubonus fuit, eorum esse ortho-

tum esse *petram* testatur. Assentior. Quid igitur? Annon etiam *Petrus* est *petra*? Ita profecto. Cum ergo Christi servatoris dicentis, Simon, *tu es Cepha*, hoc est *petra*, Christi, inquam, decreto *Petrus* sit *petra*, illud quaero, quid sit, quod verba, quae mox sequuntur, *et super hanc petram*, de Christo, qui se in Matthaei evangelio numquam appellavit *petram*, accipi debeant; de Petro, quem in eodem evangelio *petram* appellavit, non debeant? Mihi certe, ut quae consequuntur antecedentibus sententiis congruant, sic videtur: de eo *petrae* vocabulum posteriore esse loco intelligendum, quem constat priore loco fuisse nominatum *petram*.

At Hieronymum (1), Eusebiumque (2) caesariensem syriacae linguae peritos fuisse constat, quorum tamen eadem fuit atque Augustini, aliorumqne opinio de Christo indicato apud Matthaeum appellatione *petrae*. Ego vero tanti Eusebii, Hieronymique facio eruditionem, atque in hoc genere, si placet, scientiam, ut eos syriace doctos fuisse non solum non negem, sed etiam patiar. Verum inter hos, atque Augustinum nonnihil interest. Augustinus cum vim *Cephae* nominis perspectam minime haberet, dubitare visus est num *Petrus* dici *petra* posset. Itaque tametsi eum principem fuisse apostolorum, omniumque ecclesiarum caput, moderatoremque fateretur (3); tamen statuendum sibi, definiendumque non putabat, *Petrusne* ipsa *esset petra*, in qua Christus con-

doxis distinctioncularum crimen opponere. Reprobat inde veterator ille calvinianus *lectionem*, *tu es Cepha, et super hanc Cepham etc.* quodque hinc argumentum concludimus. Nos autem lectorum implorarmus fidem, ut adsint, diiudicentque, recte ne conclusa a nobis fuerit argumenti sententia, nec ne. Aequos vero nobis futuros, ratio ipsa, quae nobis est praesidio, plane suadet. Quis porro ferat, quod addit Casaubonus, ut indoctum a nostris suggillari Augustinum? Quem enim indicare catholicum huius sceleris auctorem potest? Calumniatori vero tam audaci, quis esse deinceps credendum putet? Nos enim omnes, ut Baronius, eruditionem Augustini, doctrinamque suspicimus, etsi aliqua in re deceptum fuisse ignoratione syriacae linguae, aliquando, et aegre tamen, confitemur. Atque est hoc sane incredibile, ut calviniani, qui patres lapsos fuisse, errasse turpiter, negligique oportere saepissime iactitent, nobis audeant exprobrare contemtum patrum. Vitiat praeterea Casaubonus Augustini ex I. retractationum libro locum. Consule, quae scripsi *pag.* 142, n. 5. Neque Baronius graecum textum emendat; sed quo sensu intelligi debeat, interpretaturus, ad syriacam linguam confugit, qua certe Christum fuisse Petrum alloquutum liquet. Vide supra *p.* 240. *seq. huius vol.* Eiusdem est generis, quod adiungit, correctam a Baronio fuisse vulgatam interpretem contra tridentinorum patrum sententiam. Non enim correxit interpretem Baronius, neque sprevit tridentinos patres, ut sycophanta exercitator mentitur, sed quemadmodum explicari deberet, syriacae linguae subsidio usus demonstravit. Denique quod novum id esse iactitet, atque ante annos centum excogitatum dogma, impudens mendacium est. Quam enim multos XII. XIII. XIV. seqq. saeculorum scriptores numerare possum pro monarchia ecclesiastica, quamque plures etiam veteres patres pro summo in ecclesia principatu Petri pugnantes? Sed haec alias.

(1) Vide *p.* 132. *seq. huius vol.* n. 1.

(2) Confer *p.* 134. *huius vol.*

(3) *Pag.* 135. *huius voluminis not.* 1. *et pag.* 142. *not.* 5.

firmarat suam se ecclesiam aedificaturum. Igitur, ut de re incerta, liberum cuique esse iudicare, dixit, quod opportunius, propensiusque ad veritatem (1) existimet. Contra Eusebius (2), atque Hieronymus (3), qui nominis *Cephae* quae vera esset significatio, noverant; Christum, et Petrum, etsi non eodem modo, *petram* nihilominus appellari credebant posse, locumque Christi apud Matthaeum, *et super hanc petram etc.* sic omnino interpretabantur, ut quamvis de Christo, qui lapis ecclesiae angularis sit, et a quo Petrus obtinuit, ut *petra* vocaretur, et esset, intelligi oportere defenderent; nihilo secius statuerent, esse item de Petro intelligendum: ac de hoc quidem, ut series ipsa Christi verborum, *obviusque* sensus postulat; de Christo autem ratione longius aliquanto petita, nempe quia ipse est primum fundamentum, lapisque angularis, a quo Petrus iisdem verbis, quae loco illo Matthaei continentur, fuerit consequutus *petrae* et vocabulum, et firmitatem. Iam vero non suo illi arbitratu, neque una linguae syriacae peritia confisi, sed *traditionem* sequuti ecclesiarum (4), ac locum ipsum Matthaei diligentissime, studiosissime-

(1) Vide supra *p.* 127. *huius vol. not.* 2., et Aug. *tract.* cx. *in Ioh. tom.* III. *opp. part.* II. n. 21. *p.* 460.

(2) Confer *p.* 113. *seq. huius vol. not.* 1., et *p.* 244. *not.* 5.

(3) Vide *p.* 116. *not.* 3. *huius vol.* Idem Hieronymus *in cap.* II. *Isaiae tom.* III. *opp. edit. Martianaei paris. pag.* 22. „ Super unum montium, *inquit*, Chri„ stus fundat ecclesiam, et loquitur ad eum: *tu es Pe„ trus, et super hanc petram aedificabo ecclesiam meam.*

(4) Traditionem ecclesiarum id quidem ferre, praeter ea, quae multis in locis attulimus, permulta etiam ostendunt, quorum aliqua describemus. Itaque et Casaubonum, qui loco modo indicato inauditum antiquis fuisse iactat, Petrum esse petram a Christo vocatum, revincam, missis Tertulliani, Origenis, Cypriani etc. locis, quos legere quisque *huius vol. p.* 112. *seq.* poterit, quibus quidem in locis Petrum *petram* a Christo dictum testantur; quis neget veterem in primis esse auctorem homiliae de poenitentia, quae extat *tom.* II. *opp. s. Basilii edit. paris. Garnerii monachi congr. s. Mauri*? At is auctor *pag.* 606. n. IV. scribit hoc modo: „ Di„ xerat Petrus, et benedictionem consequutus fuerat: „ dixerat, filius es Dei altissimi, cumque audisset petra „ es, praeconio nobilitatus est. Εἰ γάρ καί πέτρα, „ οὐχ ὡς Χριςός πέτρα, ὡς Πέτρος πέτρα. Χρι„ ςός γάρ ὄντως πέτρα ἀσάλευτος. Πέτρος δὲ „ διά τὴν πέτραν. Χαρίζεται γάρ Ἰησοῦ τὰ „ ἑαυτοῦ ἀξιώματα, οὐκ ἀποκενούμενος, ἀλλ᾽ ἔ„ χων ἅ δίδωσι. Φῶς ἐςίν· ὑμεῖς ἐςέ τό φῶς „ τοῦ κόσμου. ἱερεύς ἐςί, ποιεῖ ἱερέας... πέτρα „ ἐςί· πέτραν ποιεῖ, καί τὰ ἴδια χαρίζεται „ τοῖς δούλοις. *Si enim et petra, non ut Christus pe„ tra; at Petrus petra. Christus est enim petra immobi„ lis. Petrus autem per petram. Donat enim Iesus suas „ dignitates, non exhauriens se, sed retinens, quae dat. „ Lumen est. Vos estis lux mundi. Sacerdos est. Sacerdo„ tes facit. Petra est, petram efficit. Et propria donat „ servis etc.* „ En quomodo Petrus (quem Basilius, ut *p.* 115. *huius vol.* ostendi, aedificationem in se suscepisse ecclesiae, ceterisque discipulis praelatum scribit) petra sit constitutus a Christo, ut nihil obstet, quin etiam dicatur petra: at quomodo, etsi petra est, discrepet tamen a Christo petra, neque nostrum hoc sit inventum, ut Casaubonus mentitur. Quin etiam calumniatus Casaubonus, cum eodem modo Christum, et Petrum petram esse, dici ab romanis fabulatur. Hoc enim discrimen indicavit *ibidem* Baronius, adversus quem ille suas *exercitationes* elaboravit. Confer etiam locum Gregorii nazianzeni *pag.* 167. *huius voluminis*, ubi de Petro disserens, πέτρα, inquit, καλεῖται *petra vocatur.* Cyrillus praeterea alexandrinus *lib.* II. *in Iohan. cap.* I. *tom.* IV. *opp. pag.* 131. ad haec verba evangelii; *tu es Simon Iona, tu vocaberis Cephas* ὅ ἑρμηνεύεται πέτρα *quod interpretatur* PETRA; Simonem, *inquit*, cum non

que contemplati, ita esse de Petro sentiendum decrerunt, quem propter illud oraculum, altissimum in apostolis gradum, et maxime excellentem tenuisse norant. Ac de loco illo evangelii, deque traditione ecclesiarum (1) alias. Nunc quae sint in argumentatione adversariorum reliqua, consideremus.

Igitur quod mox sequitur, nihil nos ex verbis, *et super hanc petram etc.* si de Christo intelligantur, praesidii posse petere, quale tandem est? Fac enim intelligantur de Christo: an ita sunt comparata, atque composita, ut intelligi etiam omnino de Petro nequeant? Si autem ita intelligantur de Christo, ut intelligi quoque de Petro, quod modo ex serie ipsa Christi verborum, exque traditione maiorum demonstravi, possint, cur inde praesidium petere desinemus ad confirmandum, constabiliendumque principatum Petri? Sed demus sic esse propria Christi, quae de *petra* in evangelio legimus, ut ea accommodare ad Petrum non liceat; an principatus in ecclesia Petri indicium, argumentumque satis magnum non erit nominis Simonis in appellationem *petrae* mutatio (2)? Quod si est, ut paullo ante ostendimus, fas certe erit orthodoxo cuique ex Matthaei loco praesidium petere.

iam vocari patitur, cum sibi pro sua potestate iam tum ut suum vendicans, sed congrua similitudine ἀπὸ τῆς πέτρας μετωνόμαζε Πέτρον, *a petra transnominavit Petrum* (Petrum dixit graeci sermonis rationem secutus; ceterum in textu legeret πέτραν) ἐπ' αὐτῷ γάρ *super ipsum enim fundaturus erat* ecclesiam suam. Neque moror, quod quidem afferunt ex Basilii seleuciensis *orat. xxvi. pag. 142. edit. paris. opp. an.* 1621. ut confessionem Petri petram fuisse appellatam evincant. Quis enim neget, confessionem petram dici posse, ob quam tamen Petrus consequutus est, ut petra etiam constitueretur a Christo, et princeps apostolorum? Confer *orat. xvii. pag.* 97. Vetus item auctor *libro de consummatione mundi Hippolyto martyri falso tributi num.* 2. *pag.* 9. *in append. tom.* 1. *opp. s. Hippol. edit. hamburg. an.* 1716. „ Princeps Petrus, *inquit*, ἡ πέτρα „ τῆς πίστεως *fidei petra*, ille primus discipulorum, „ ille, qui regni claves habet etc. „ Sed de his satis.

(1) Vide *p.* 112. *seqq. huius vol.*

(2) Confer locum Iustini martyris *pag.* 112. *huius vol. not.* 2. Tertullianus etiam *l. iv. adversus Marcionem cap. xiii. pag.* 425. *edit. an.* 1718. „ Mutat et Petro „ nomen de Simone, quia et creator Abrahae, et Sa„ rae, et Auseae nomina reformavit, hunc vocando „ Iesum; illis syllabas adiiciendo. Sed et cur Petrum? „ Si ob rigorem fidei, multae materiae, solidaeque no„ men de suo accommodarent. An quia et petra, et „ lapis Christus?... Itaque affectavit, charissimi, discipu„ lorum de figuris suis peculiariter nomen communi„ care, puto proprius, quam de non suis „. Quid igitur? An nomen solum datum est Petro, idque inane? Minime vero. Nam idem est auctor Tertullianus, constitutum fuisse Petrum aedificandae ecclesiae petram a Christo, cum dictum illi fuerit: tu es *Petrus etc.* Confer *pag.* 112. *huius vol. not.* 2. Ioh. Chrysostomus *homil. xix. in Ioh. al. xviii. n.* 2. *p.* 112. *tom. viii. opp. edit. parisien. Montfauconi an.* 1728. „ A praesenti, *in*„ *quit*, futurum credibile reddit... Praedictio autem cum „ laude coniuncta est. . Petrus vero nihil ad haec res„ pondet. Nondum enim quidpiam clare noverat, sed „ interim ediscebat... Neque enim dicit; ego te cogno„ minabo Petrum, et super hanc *petram* aedificabo „ ecclesiam meam: sed tu vocaberis Cephas. Illud enim „ auctoritatis et potestatis maioris erat. Christus vero „ non statim, et ab initio totam potestatem exhibet „ suam; sed interim humilius loquitur. Postquam au„ tem divinitatem suam demonstravit, cum maiore „ egit auctoritate dicens: *beatus es Simon, quia etc.* „ Hunc ergo sic vocavit, Iacobum autem, et fratrem „ filios tonitrui. Quare? ut ostendat se eumdem ipsum „ esse, qui et vetus testamentum dedit, et nomina mu-

Sed perstant adversarii, ac verba, *et super hanc petram etc.* etiamsi de Petro accipi debeant, quidquam tamen in Petro indicare negant, quod in ceteros apostolos Christi non competat. Quod totum contra est. Petra enim quisque apostolus eadem atque Petrus, ratione dici nullo modo potest, nisi omnia, quae dicta, decreta, constituta de Petro a Christo sunt, de unoquoque apostolo, aut de omnibus iunctim dicta, decreta, atque constituta fuisse demonstrentur. Nam si omnino id negligimus, in gravissima vitia, atque errores incidemus, obliviscemurque illius, quam scriptores sacri, patresque triverunt, explicandorum religionis decretorum viae. Age vero, quibus sacrorum bibliorum locis inimici apostolicae sedis efficient, non unius Simonis Ionae filii, sed etiam reliquorum apostolorum fuisse immutatum nomen, omnesque deinceps fuisse appellatos *Cephas*, seu *petras*, in quibus esset aedificanda ecclesia? Id si efficere, cum de aliis agitur, non possint; cum autem agitur de Petro, possint; quo demum argumento Petrum de principatu deiicient, paremque illius dignitatem, auctoritatemque statuent dignitati, auctoritatique apostolorum? Inania ne, nugatoria, ludicra fuisse, quae dicta uni Petro fuerunt a Christo, defendent? Quod si vera fuerunt, ac si quod ei soli concedendum erat, significarunt; quae ei singulari modo dicta sunt, singulare in eo quidpiam, atque praecipuum demonstrarint, necesse est.

Neque me movet, quod statim addunt, apostolos item ceteros dici commode potuisse *petras*, cum a Paulo memoratum in epistola ad ephesios fuerit fundamentum (1) apostolorum. Nam si vis huic argumento inesset ulla, cum fundamentum (2) Christus, ac fundamenta etiam dicantur apostoli, confitendum esset, apostolos pares auctoritate fuisse Christo. Quod certe, non dicam credere, sed vel suspicari, non perabsurdum modo, sed etiam stultum, impiumque esset.

Quemadmodum autem Paulus, cum *fundamentum* (3) *aliud*

„ tavit, qui Abram Abraham vocavit, Saram Sarram, „ Iacob Israelem. Id vero non sine causa etc „. Causam autem, quamobrem fuerit Simon vocatus Cephas, indicat idem Chrysostomus *p.* 80. *seq. huius vol.*, *p.* 446. 445. 468. 470. Ac mutationem quidem nominis Petri non inanem fuisse satis est clare confessus Casaubonus *ibid. p.* 219. *seqq.* Sed non ita, ut Christus voluit. Christus namque Petrum caput, principemque constituit ecclesiae, quod tamen Casaubonus negat. Sed de hac re dicam rursus paullo post.

(1) *Epist. ad ephes. cap.* II. v. 20.

(2) *Epist.* I. *ad Corinth.* III. v. 11.

(3) Vide *pag.* 139. *huius volum. not.* 3. *seq.*

praeter Christum poni neget posse, fundamentum praecipuum, petram (1), lapidemque angularem ipsum esse Christum, qui cum nullus lapis alius, nullumque fundamentum aut apostolorum, aut prophetarum comparari queat, ostendit; ita Christus Simoni peculiari quodam modo nomen addens *Cephae*, seu *petrae*, vel *Petri*, affirmansque super eum se ecclesiam aedificaturum, talem esse honore, dignitate, auctoritate, firmitate petram indicavit Petrum, qualis petra, et fundamentum nullus esset reliquorum apostolorum. Nisi enim ita esset, non uni Petro numero singulari, sed omnibus apostolis dixisset, super eos ab se esse aedificandam ecclesiam. Quod cum numquam dixerit, voluerit Christus, necesse est, ut Petrus excellenti quadam ratione ecclesiae basis, nixumque virtuti, firmitatique summi illius lapidis angularis fundamentum esset.

Qua ex re exsistit et illud, verba, quae mox sequuntur, *et tibi dabo claves* (2) *regni caelorum*, in Petrum praestantiore quodam modo, quam in ceteros eius collegas cadere. Nam etsi dictum apostolis omnibus fuit, *quaecumque alligaveritis super terram etc.* tam magnifice tamen, tantaque cum emphasi, quanta Christo Petrum solum alloquente dictum non fuit. Gravioribus autem verbis, significantioreque, ut ita dicam, voce prolatis nihil singulare, quod Petro uni competeret, fuisse indicatum, quis credat? Etenim inane (3) quidpiam, atque omni *significatione* vacuum aut dictum, aut actum ab Iesu servatore fuisse, non modo non cogitare, sed ne suspicari quidem christiano licet. Inanis autem ea fuisset de Petro oratio, si nihil singulare eidem Petro fuisse tributum ostenderet.

Sed urgent adversarii, atque etiamsi Petrum petram fuisse ecclesiae constitutum concedant, nullum suorum umquam futurum affirmant, qui eum caput, principemque christianae rei publicae creatum putet. Sic autem disputant: qui *petra* dicitur, is firmitatis quidem, constantiaeque, non vero *principatus* caussa petra

(1) *Ibidem.*

(2) Vide *pag.* 220. *seqq. huius vol.*

(3) Concedit id quidem Casaubonus *ibid. p.* 260. at *petrae* nomine significari firmitatem futuram Petri, dicit, qui Petrus timidus ante, atque infirmus fuisset. Sed quam hoc sit ridiculum, nemo non videt. Ut enim Chrysostomus animadvertit, *Cephas* est a Christo vocatus Petrus, ut significaretur impositione novi nominis fore, ut Petrus petra esset aliquando constituendus, in qua aedificaretur ecclesia. Quod ipsum ex contextu *cap.* XVI. evangelii Matthaei constat.

dicitur. Petrus igitur si *petra* est dictus, *firmitatis*, *constantiaeque* petrae similitudine est, non caussa principatus appellatus petra (1).

Nos vero non quid existimaturi protestantes sint, sed quid veritas poscat quaerimus. Itaque de re ipsa quid sentiam, explicabo brevi. Eum ergo, qui *petra* sit dictus, similitudine firmitatis, atque constantiae petram esse dictum, assentior: principatus vero caussa non fuisse appellatum *petram*, nullò modo prorsus assentior. Nam Christus apud Mattaeum tam perspicue demonstravit, ab se principem ecclesiae, atque visibile caput designatum fuisse eum, quem petram, seu Petrum dixerat, ut opus interpretibus, qui illius explicarent verba, non esset. In ea namque se petra aedificaturum ecclesiam affirmavit (2). Itaque niti ecclesiam Petro, uti fundamento, indicarit necesse est. Vox autem petra, et fundamentum, si ad aliquem significandum, cui nitatur res publica, transferatur, quem demum, nisi principem, indicat? Princeps enim in monarchia est, optimates in aristocratia, populus denique in democratia, qui molem sustinent rerum publicarum, harumque *petrae*, ac *fundamenta* appellari possunt, et vero debent. Nam praeter hos, quae alia esse petra, quodve aliud fundamentum queat, non video. Etenim quod leges interdum fundamenta dicantur societatum, non est ad rem. De hominibus enim, qui hoc appellentur nomine, non de legibus agimus. Petro igitur principe (qui post Christum *absolutum ecclesiae monarcham*, molem ecclesiae eiusdem sustineat) non hominum quidem consensione, sed beneficio Christi constituto, quid superest, nisi ut ei tributam fuisse confiteamur, tamquam *visibili* capiti, *petrae*, *ac fundamento*, administrandae, regendae, gubernandaeque ecclesiae potestatem? Quod si principem non esse appellandum Petrum dicant, propterea quod *petra* firmitatem per se ipsa indicet, principatum non indicet; caveant, ne quis aliquando exsistat, qui ne Christum quidem appellandum principem arbitretur, quod *lapis angularis*, quo est interdum a Paulo vocatus nomine, firmitatis esse videatur, non principatus indicium. Quamquam enim Christi longe maior, amplior, praestan-

(1) Sunt hae etiam casaubonianae ex eadem exercitatione tricae, *p.* 267.

(2) *Cap.* XVI. *evang. Matth.* v. 18.

tior est potestas, quam esse dicamus potestatem Petri; tamen, si vox lapis principem esse Christum ostendit, cur non item Petrum ostendi principem credam propter appellationem petrae? Ac sancti patres, maioresque nostri, et quae sunt ubique terrarum fundatae ecclesiae, quum in evangelio Matthaei legissent, in Petro fuisse aedificatam a Christo rem publicam populi christiani; et qui sensus Christi verborum esset, ab apostolis, eorumque successoribus intellexissent; in eam sententiam venerunt, ut omnes Petrum ipsum et principem, et coryphaeum (1), et primum apostolorum, et moderatorem fuisse constitutum confiterentur. Ac si eum numquam appellarunt monarcham, nihilo secius ita descripserunt, nt re ipsa monarcham esse demonstrarent ecclesiarum. Quamobrem labitur Casaubonus turpiter, quique ei assentiuntur, vehementer errant; cum Baronium, ceterosque orthodoxos vexent omnibus contumeliis, quasi monarcham vocarint eum, quem monarcham numquam fuisse a veteribus appellatum constet. Non enim est de nomine, sed de re inter nos, atque protestantes contentio. Rem autem cum teneam, quid nomen monarchae meum aut sollicitet animum, aut conturbet?

At Christus, dicet aliquis, pastor saepe in sacris litteris, et princeps dicitur, Petrus autem nullo modo. Quamobrem etsi lapis, et princeps Christus, Petrus tamen vocari fortasse petra poterit, princeps profecto, ac pastor non poterit.

Verum pastorem etiam appellari in sacris scripturis Petrum paullo post videro. Ad principem, quod spectat; habere me ex traditione maiorum, etiam quod ad nomen pertinet, aio id quod habeo de re ipsa ex scripturis in promtu. Nam Petrum, qui petra sit dictus, principem fuisse designatum ecclesiae, tam est diligenter, perspicueque, ut arbitror, demonstratum, ut longiore oratione non egeat.

Alterum est argumentum protestantium ex Christi verbis ab Iohanne in evangelio descriptis conclusum, quibus quidem verbis plerique orthodoxi uti solent, ut Petro datam fuisse divinitus efficiant pascendarum ovium, hoc est gubernandorum, regendorumque christianorum coetuum potestatem. Disputant autem protes-

(1) Constabit id quidem magis magisque ex iis, quae paullo post disputabo de *titulis honorum Petri*. Satis nunc fuerit consulere, quae scripsi *pagin.* 112. *seqq.*, *pagin.* 137. *seqq.*, *pag.* 154. *seqq.*

tantes (1) hoc modo. Quod tributum ceteris apostolis, discipulisque a Christo est, id certe peculiare Petro non fuit. Tributam autem apostolis ceteris a Christo pascendarum ovium potestatem fuisse constat. Non ergo data ei peculiaris pascendarum ovium potestas fuit. Neque vero ceteris quidem aliquarnm ovium, Petro autem peculiaris credita est omnium pascendarnm cura. Nam si omnium credita cura Petro fuisset, reliqui e numero pastorum excluderentur; qnod fieri omnino non potest. Sin aliquarum, nihil sane singulare, atque excellens potestas pascendarum ovium indicari necesse est, cum data perinde reliqnis fuerit. Quid? si patres cum dictum Petro est, *pasce oves meas*, ceteris una simul fuisse id munus a Christo datum affirment? Quod si ita est, iam non unum Petrum, sed ceteros etiam apostolos, discipulosque Christi, eadem ratione fuisse constitutos pastores ecclesiae confitendum erit. Leve autem esse defendunt, quod (2) Leonis magni, Gregorii item magni (3), Iohannis chrysostomi (4), nonnullorumque aliorum patrum testimoniis efficere conamur, fuisse totius mundi pastorem Petrum. Cum enim inssi apostoli fuissent, ut orbem universum, enunciandi, propagandique evangelii caussa, peragrarent, omnesque pascendarum omnium ovium adepti potestatem essent, omnes totius mundi pastores fuerint necesse

(1) Casaubonus *exercit.* XVI. *in Baron. num.* CXXIV. *seqq. pag.* 705. *seqq. edit. londin. an.* 1614., Iohannes Gerardus *lib.* I. *confess. cathol. fidei par.* II. *cap.* III. *arg.* 3., *et lib.* III. *art.* III. *cap.* II. *pag.* 445. *tom.* II. *edit. ienens. an.* 1660. Mitto ceteros, quorum vix numerus iniri potest. De re eadem ita disputat Dupinius, *diss.* IV. *de antiq. eccles. discipl. cap.* I. *pag.* 310. *seq. edit. paris. an.* 1686., ut mirer hominem, qui catholicus videri vellet, tam imperite, tamque temere scribere potuisse. Multa item turbat Launoius *epist.* VIII. *ad Raymundum Formentinum p.* 130. *seqq. tom.* V. *opp. p.* II. *edit. col. Allobr. an.* 1731.

(2) S. Leo *serm.* III. *de assumt. ad pontificatum pag.* 8. *seqq. edit. rom. Cacciari*, ubi de Petro disserens, „ *tam copiosis, inquit*, est irrigationibus inundatus, ut cum multa solus acceperit, nihil in quemquam sine illius participatione transierit. . . De toto mundo unus Petrus eligitur, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus apostolis, cunctisque patribus praeponatur; ut quamvis in populo Dei multi sacerdotes sint, multique pastores, omnes tamen proprie regat Petrus, quos principaliter regit et Christus. . . Primus est in Domini confessione, qui primus erat in apostolica dignitate „. Post ubi de loco, *ecce Petrus* etc. disputavit, tum „ Instante, *inquit*, passione sua Dominus, quae discipulorum erat turbatura constantiam, Simoni inquit, *Simon ecce Satanas expostulavit vos, ut cerneret, sicut triticum. Ego autem rogavi pro te, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos*. . . specialis a Domino Petri cura suscipitur, et pro fide Petri proprie supplicatur, tamquam aliorum status certior sit futurus, si mens principis victa non fuerit. In Petro ergo omnium fortitudo munitur, et divinae gratiae ita ordinatur auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tribuitur, per Petrum apostolis conferatur. . . Tantam potentiam dedit ei, quem totius ecclesiae principem fecit, . . cui dictum est, *et tu conversus confirma fratres tuos*; et cui post resurrectionem suam Dominus ad trinam aeterni amoris professionem mystica insinuatione dixit: *pasce oves meas*.

(3) *Lib.* VII. *epist.* XXXX. *pag.* 887. *tom.* II. *opp. edit. monachor. congreg. s. Mauri paris. an.* 1705.

(4) *Homil.* LXXXVIII. *in Iohann. num.* 1. *pag.* 525. *tom.* VIII. *edit. paris. an.* 1728., *et homil.* VI. *de s. Philogonio num.* II. *pag.* 496. *tom.* I. *opp. edit. eiusd. etc.*

est, nihil ut in hoc genere singulare concessum fuisse Petro videatur. Quare Iohannes chrysostomus in septima, quae est de Pauli (1) laudibus, homilia Paulum totius orbis ducem, atque episcopum appellavit.

Nos autem etsi concedamus, tributam item apostolis ceteris fuisse pascendarum ovium potestatem; nihil tamen singulare, atque excellens fuisse tributum Petro, cum dictum ei, *pasce oves meas*, fuisset a Christo, id vero est, quod nullo modo esse concedendum defendimus. Sed est nobis, antequam ad rem demonstrandam aggrediamur, diligenter considerandus idem ille evangelii Iohannis locus. Principio Iohannes plures Christi discipulos ad littus convenisse scribit. *Erant*, inquit, *Simon Petrus*, *et Thomas*, *qui dicitur Didymus*, *et Nathanael ... et filii Zebedaei* (2), *et alii ex discipulis eius duo.* Hos deinde navim cum Petro una conscendisse, cumque noctem piscantes frustra contrivissent, mane ad littus stantem conspexisse Iesum, qui ut in dexteram navigii rete mitterent hortaretur. Eos, quod iussi fuerant, fecisse, maximamque piscium copiam cepisse. Post Iohannem, qui magistrum cognorat, dixisse Petro: *Dominus est.* Itaque appulsa ad littus navi, descendisse omnes, cumque una manducassent, interrogatum fuisse a Christo Petrum, hoc modo: *Simon Iohannis diligis me plus his?* Addit inde Iohannes: *dicit ei*: *etiam Domine*, *tu scis*, *quia amo te. Dicit ei*: *pasce agnos meos. Dicit ei iterum*: *Simon Iohannis diligis me? Ait illi*: *etiam Domine tu scis*, *quia amo te. Dicit ei*: *pasce agnos meos. Dicit ei tertio*: *Simon Iohannis*, *amas me? Contristatus est Petrus*, *quia dixit ei tertio*: *amas me? Et dixit ei*: *Domine tu omnia nosti*: *tu scis quia amo te. Dixit ei*: *pasce oves meas. Amen*, *amen dico tibi*, *cum esses iunior*, *cingebas te*, *et ambulabas ubi volebas*: *cum autem senueris*, *extendes manus tuas*, *et alius te cinget*, *et ducet quo tu non vis. Hoc autem dixit*, *significans qua morte clarificaturus esset Deum.* Itaque etsi multi apostoli, in primisque Iacobus, et Iohannes aderant, tamen uni Petro dictum est: *pasce agnos meos*, *et pasce oves meas.* Si autem aequa omnibus fuisset tributa pascendarum ovium auctoritas, nullum ut esset in-

(1) *Num. 1. pag. 512. tom. 11. opp. edit. maur.*

(2) Iohann. *cap. xxi. evang. v. 2. seqq.*

ter eos, Petrumque discrimen; cur uni id Petro dictum fuisset? Cum igitur huic semel, atque iterum agni, tertio vero oves creditae a magistro fuerint, nulla eorum potestatis, qui aderant, mentione facta; argumento est, singulare quidpiam fuisse tributum Petro, quod in collegarum competeret omnino neminem. Illud etiam accedit, quod ut apud Matthaeum, cum unus Petrus interroganti Christo, quem se homines esse dicerent? respondisset, *tu es Christus filius* (1) *Dei vivi*, ob praeclaram illam confessionem petra fuit ecclesiae designatus, clavesque accepit regni caelorum; ita apud Iohannem, rogatus ab ipso Christo iterum, ac tertio, num ipsum plus apostolis, qui tum aderant, diligeret, atque amaret, cum nihil haesitans ab se illum diligi dixisset, amoris, dilectionisque praemium obtinuit, hoc est pascendorum agnorum, atque ovium potestatem. Nisi enim ad maiorem illam charitatem maiore praemio augendam respexisset Christus, cur demum quaesisset a Petro, plusne iis, qui aderant, apostolis, discipulisque diligeretur? Si autem maius est praemium consequutus Petrus, quod quidem praemium in potestate consisteret pascendi gregem, ampliore certe, quam ceteri, potitus in eo genere potestate fuit. Neque vero Casauboni (2), aliorumque protestantium

(1) Matth. *cap.* XVI. v. 16. *seqq.*

(2) Isaacus Casaubonus, *exercitat.* XV. *in Baron. num.* XII. *pag.* 264. *edit. cit.*, nullam olim de pari dignitate apostolorum contentionem fuisse scribit. Quod verum est, si de dignitate apostolatus sermo sit. Si autem de principatu, deque auctoritate regendae reipublicae populi christiani, fateor etiam contentionem fuisse nullam, cum omnes principem esse Petrum constituissent, nullique extitissent Lutheri, Calvinique, qui de eo dignitatis gradu tantum esse apostolum deiiciendum contenderent. Addit, auctore Baronio, merito confessionis fuisse Andreae antelatum Petrum. Id scriptores quosdam antiquos tradere, in iisque esse Clementem *epist.* I. *ad Iacob. fratrem Domini*. Sed hanc epistolam tam esse a Clemente scriptam, quam esse scripta potuit ab Cicerone. Iam hoc sciebam. Verum quid inde efficere Casaubonus possit, non video. An ergo Baronius, qui epistolae auctorem, qui ante Rufini tempora scripserat, neque quidquam de Petri principatu statuerat, quod ecclesiae patribus displicuerit, sequutus, eum merito fidei fuisse praelatum apostolis dicit, novum aliquid dicit, quod ferendum non videatur? Sunt autem pseudo-Clementis in ea *epistola num.* 1. *p.* 3. *append. tom.* I. *collect. epistol. rom. pontif. edit. Coustantii* verba huiusmodi: „ Notum tibi sit, domine mi, „ quod Simon ὁ διὰ τὴν ἀληθῆ πίστιν, καὶ τὴν „ ἀσφαλεστάτην αὐτοῦ τῆς διδασκαλίας ὑπό- „ θεσιν, τῆς ἐκκλησίας θεμέλιος εἶναι ὁρισθεὶς, „ καὶ διὰ αὐτὸ τοῦτο ὑπ' αὐτοῦ τοῦ Ἰησοῦ „ ἀψευδεῖ στόματι μετονομασθεὶς Πέτρος etc., „ *qui propter veram fidem, et maxime infallibilem doctri-* „ *nae suae basim definitus est fundamentum esse ecclesiae,* „ *et propter hoc idem ab ipso Iesu non fallaci ore trans-* „ *nominatus est Petrus etc.* Fateri tamen sese Casaubonus adiungit, horum similia quibusdam a patribus esse dicta. Nominat autem in primis Epiphanium, cuius est a nobis supra *pag.* 60. *not.* 3. *huius vol.* descriptus locus. Idem mox sumit de apostolis ceteris ab Hilario in VI. *de trinitate libro edit. monach. congr. s. Mauri num.* XX.XXXIII. *et* XXXVI. *seqq.* Quamquam discrepans est ratio, qua Hilarius ibidem cum de Petro, deque apostolis loquitur, ut solet, agit. „ Haec doctrina, *in-* „ *quit* Casaubonus, si ut verba sonant, simpliciter ac- „ cipiatur, cum doctrina Iesu, et apostolorum eius, „ quae omnia tribuit gratiae, non personarum propriis „ meritis, manifesto pugnant „. Mirum quod hic patres, quemadmodum esset christianorum more loquendum, non doceat. Sed hos accusatos nolet. Quid? Baronium, qui certe Pauli, Augustinique doctrinam de

conquestionibus, contumeliisque movemur, qui nos insectantur, ac mordent, ac si non gratia, beneficioque Christi, sed virtute propria Petrum ad eum dignitatis gradum pervenisse putemus. Gratia namque Dei id fuisse Petrum, quod erat, nihilque impedire, dicimus, quin praemio virtus, quam homo sibi divino auxilio pararit, afficiatur (1). Quod si quis ex me percuntetur, quid inter Petrum, ceterosque apostolos interesse arbitrer; is sic habeat. Ceteris, quod gregis cura credita fuerit, ovium; Petro autem, qnod et ovium, et agnorum cura commissa fuerit, dirigendorum pastorum, et christianorum (2) pascendorum fuisse potestatem datam. Hoc patribus (3), quos auctores in sacris bibliis explicandis vehementer sequimur, placuit. Ac si patres quidam alia sunt ratione Iohannis locum interpretati (4), non seqnitur, aut falsam esse qua sunt usi ceteri, interpretationem, aut eos, qui accommodatitium, quem vocant, aliquando sensum sequuti sunt, neglexisse litteralem. Id enim nisi ita esset, nullum fere locum in sacris bibliis, quo dogma religionis aliquod confirmare liceat, haberemus, cum eos, quos uno modo quidam interpretati sunt, fuisse

gratia strenue defendit, accusandum ne patet? Ita sane. „ Non dubito, *inquit*, Petrum (nomquam) cum Baronio... dicturum... merito meo sum apostolus, et „ apostolorum coryphaeus „. O impudenter impudens! Usquamne Baronius Petrum sua propria virtute, non gratia, quae libertatem non tolleret, Dei permotum, inductumque, confessum fuisse Christi divinitatem, meruisseque principatum, dixit? Quae iste temeritas, atque audacia est, quae recte disputata, explicata, constituta sunt, calumniando velle pervertere?

(1) Paulus *epist. ad corinth.* I. *cap.* XV. v. 10. *Gratia Dei sum id quod sum, et gratia eius in me vacua non fuit, sed abundantius illis omnibus laboravi* (dixisset Petrus *confessus sum*) *non ego autem, sed gratia Dei mecum.* At revelatum fuit, quod confessus est, Petro, idque adnotavit Chrysostomus. Quasi vero opus Chrysostomo esset, cum id fuerit perspicue dictum a Christo. Verum etsi id revelatum a Patre Simoni, non tamen dicendum est, eum, dum est confessus, nihil meruisse gratia Dei adiutum, permotumque, ut confiteretur Christum. Confer supra *p.* 115. n. 1. Eusebii, et *p.* 114. not. 1. Hilarii, et *p.* 115. n. 2. Gregorii nazianzeni, et *ibid.* Basilii, et *p.* 116. n. 1. Epiphanii testimonia etc. Sed mitto haec faciam, quae ad rem profecto non pertinent.

(2) Vide *Ioh.* locum *cap.* XXI. v. 15. *seqq.* Confer s. Leonis testimonium modo descriptum. Eadem fere habet Ambrosius. Vide *p.* 116. not. 3.

(3) Iohannes chrysostomus *homil.* LXXXVIII. *al.* LXXXVII. *In Ioh. pag.* 525. *tom.* VIII. *edit. paris.* „ Eximius, *inquit*, erat inter apostolos, discipulorum, et coetus il„ lius vertex. Ideo Paulus prae aliis hunc visurus ve„ nit. Simul ostendens ei, oportere deinceps fidere, „ quasi abolita negatione ἐγχειρίζεται τὴν προστα„ σίαν τῶν ἀδελφῶν *fratrum ei praefecturam committit ... Cum Petro orbis terrarum curam demandasset etc.* Origenes *in cap.* VI. *epist. ad rom. tom.* III. *pag.* 139. „ Cum Petro summa rerum de pascendis ovibus tra„ deretur, et super ipsum veluti super petram funda„ retur ecclesia. „ Eadem fere habet Gregorius magnus *lib.* IV. *epist.* XXXII. *tom.* II. *opp. edit. paris. pag.* 606., et Bernardus *t.* I. *edit. mabillonianae pag.* 422. Mitto ceteros ne longior sim, quam oportet. Consule Baronium *ad ann.* XXXIV. *num.* CCIII. *seqq.*, et Scheffencherum S. I. theologum *lettres d'un docteur catholique à un gentil-homme protestant*, *pag.* 180. *seqq. tom.* I. *edit. argentin. ann.* 1730.

(4) Casaubonus *exercit.* XVI. *num.* CXXXII. *seqq. pag.* 705. nonnullos patres numerat, qui aliorsum, atque nos diximus, Christi verba accepisse videatur. Id nos negandum non arbitramur. Satis enim est, ut illi neque discrepare ab evangelii sensu interpretationem nostram, neque principatum Petri negandum statuerint. Confer Scheffencherum *ibidem p.* 176.

locos diversa ratione ab aliis explicatos constet. Litteralem autem illius loci sensum talem esse omuino, qualem diximus, cum ex patrum commentariis, tum ex ipsa serie verborum Christi, quae protulimus, plane liquet. Nego autem excludi ceteros apostolos e pastorum numero debuisse, si uni Petro commissa gregis universi, pastorumque ipsorum cura fuisset. Nam cum sit Christus totius gregis pastor, et pastorum princeps, nec efficiat (1), ut apostoli e pastorum numero excludantur, quid obstat, quo minus *vicarium* suum Petrum constituere potuerit, qui pastores, atque oves moderaretur, non ademta ceteris apostolis pastorum et appellatione, et potestate? Ac vereor equidem, ne si hoc argumenti genus valeat, apostoli et lux (2) esse, et episcopi, et apostoli quoque desinere videantur, propterea quod et lucem (3) se Christus vocaverit, et episcopus fuerit, atque apostolus in sacris litteris appellatus. Est praeterea illud etiam, atque etiam animadvertendum, Christum, qui oves suas Petro crediderit, ovile suum eidem credidisse Petro. Ovile autem Christi fuisse ex omnibus, qui ei sese addixerant, quique deinceps debebant addicere, constitutum. Habere se namque oves dixerat, quae non erant ex eo ovili (4), oportereque eas adducere, ut unus pastor, unumque ovile esset. Iam vero illos, qui tum aderant, cum Christus Petro pascendarum ovium potestatem dedit, quoniam Christum sequebantur, ab eoque instituti erant, oves fuisse Christi. Petrum igitur, qui ovium pastor loco Christi creatus fuerit, fuisse item creatum ovium, quae aderant, hoc est collegarum, moderatorem. Atque hoc illud est, quo Christus spectabat, cum Petrum ipsum alloquens diceret: *Rogavi pro te, Petre, ut non deficiat fides tua, et tu aliquando conversus confirma fratres tuos* (5). De patribus, in primisque de Chrysostomo (6), cuius testimonio de Paulo adversarii

(1) Ioh. *evang. cap.* x. v. 14. *Ego sum pastor bonus. Epist. ad hebr. cap.* xiii. v. 20. Christus vocatur *magnus pastor ovium*, et 1. *Petri cap.* ii. v. 25. sic habetur: *conversi estis nunc ad pastorem, et episcopum animarum vestrarum. Et cap.* v. v. 4. *Cum apparuerit princeps pastorum etc.*

(2) *Cap.* v. *evang. Matth.* v. 14. *Vos estis lux mundi.*

(3) *Ioh. cap.* viii. v. 12. Confer modo descripta Pauli, et Petri testimonia.

(4) *Ioh. cap.* x. v. 16.

(5) *Lucae cap.* xxii. v. 32.

(6) S. Leo *epist.* lxxxviii. *ad episcopos per viennensem provinciam constitutos p.* 160. *seqq. edit. opp. venetae an.* 1741. „ Huius muneris sacramentum, *inquit*, „ ita Dominus ad omnium apostolorum officium pertinere voluit, ut in beatissimo Petro apostolorum „ omnium summo principaliter collocaret, ut ab ipso „ quasi quodam capite dona sua velut in corpus omne „ diffunderet, ut exortem se mysterii intelligeret esse „ divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate discedere. „ Hunc enim in consortium individuae unitatis assumptum id, quod ipse erat, voluit nominari dicendo:

abutuntur, hoc breve dico: demonstratum a me cum alias saepe, tum paullo ante fuisse, quae fuerit eorum de principatu in ecclesia Petri, quamque concors sententia. Quod si Paulum interdum totius orbis ducem, ac principem appellarunt, non tam late illius auctoritatem, potestatemque patuisse dixerunt, quam patere auctoritatem, potestatemque Petri arbitrarentur. Id cum alio loco ostensum (1) fuerit, non est cur novis argumentis confirmandum videatur. Atque de Iohannis loco satis disputatum est.

Sed negant, eum, qui pastor dictus a Christo fuerit, esse ecclesiae monarcham posse.

Quasi vero *pascere gregem*, *pastoremque* esse idem in sacris bibliis non sit plerumque ac moderari, gerere, administrareque rem publicam. Quum enim populus Israelis in Hebron convenisset, Davidemque pastorem suum fore dixisset (2), quid demum voluit, nisi ut is ad gubernacula accederet civitatis, in eaque cum potestate, atque imperio versaretur? Isaias autem, qui Cyrum pastorem israelitarum fore praedixit (3), an Cyrum putavit non regem, sed doctorem futurum? Sexcenta sunt eiusmodi in sacris litteris (4), quae libens, ne longus sim, praetermitto.

Tertium est argumentum adversariorum ex variis sacrorum

„ *tu es Petrus etc.*, ut aeterni templi aedificatio mira„ bili munere gratiae Dei in Petri soliditate consiste„ ret, hac ecclesiam suam firmitate corroborans, ut „ illam nec humana temeritas posset appetere, nec „ portae contra illam inferi praevalerent „. Inde post pauca, „ Cum Petro, *inquit*, prae ceteris solvendi, et „ ligandi tradita sit potestas, pascendarum tamen ovium „ cura specialius demandata est „. Confer eiusdem locum paullo ante descriptum. Bonifacius I. *epist.* v. ad Rufum thessalonicensem *tom.* I. *collect. epist. romanor. pontif. edit. Coustantii* n. 1. *pag.* 1021. *seq.* „ Beatis„ simus Petrus apostolus.... pastor dominicarum ovium „ est perpetuus constitutus... in quo universalis eccle„ siae positum legimus fundamentum „. Consule s. Zenonem veronensem *lib.* I. *tract.* XIII. *p.* 99. *num.* VIII, et *pag.* 172. *num.* II., *lib.* II. *tract.* XIII. *edit. veron. an.* 1739., et Cyrillum alexandrinum *lib.* XII. *in Iohan. pag.* 1118 *seqq. tom.* IV. *opp. edit. paris. an.* 1637. Hinc Eusebius *lib.* II. *histor. eccles. cap.* XIV. *p.* 58. *edit. taurin.*, *Petrum* τῶν λοιπῶν (ἀποστόλων) ἁπάντων προήγορον *reliquorum apostolorum praedicatorem, institutoremve* vocat. S. Thomas Aquinas, quem aliqui ad suas pertrahere conantur per summam iniuriam partes, *in* IV. *sentent. dist.* XXIV. *quaest.* III. *art.* II. *quaest.* III. *ad* I. *arg.* „ Quamvis, *inquit*, omnibus apostolis data „ sit communiter potestas ligandi, et solvendi, tamen „ ut in hac potestate aliquis ordo significaretur, primo „ soli Petro data est, ut ostendatur, quod ab eo in „ alios debet ista potestas descendere „. Confer alterum illius, quem ex quarto contra gentes descripsi, locum *p.* 236. *huius vol. not.* 4.

(1) Confer *p.* 69. *huius volum.* n. 1., et *pag.* 67. n. 1. *seqq.*

(2) *Lib.* II. *reg. cap.* V. *v.* I. *seqq.* „ Ecce nos os „ tuum, et caro tua sumus. Sed et heri, et nudius ter„ tius cum esset Saul rex super nos, tu eras educens, „ et reducens Israel. Dixit autem Dominus ad te: Tu „ pasces populum meum Israel etc.

(3) *Cap.* XLIV. *v.* 28.

(4) Ezechiel *cap.* XXXIV. *v.* 23. „ Et suscitabo su„ per eas pastorem unum, qui pascat eas, servum me„ um David. Ipse pascet eas, et ipse erit eis in pas„ torem. Ego autem dominus ero eis in Deum, et ser„ vus meus David princeps in medio eorum etc. „ Multa in eamdem sententiam collegit Mauchlerus *de monarch. eccl. part.* II. *lib.* II. *cap.* II. *pag.* 275. *edit. paris. an.* 1722.

bibliorum locis dnctum, hoc modo. Quum Christus apostolis potestatem ligandi, solvendique dedit, non addidit, eornm ab se monarcham fuisse constitutum Petrnm. Addidisset autem, si constitntus ab eo Petrus monarcha fuisset. Constitutus igitur monarcha apostolorum a Christo Petrus non fuit. Rursus, etsi est orta interdum inter apostolos de principatu contentio, numquam tamen Christus eum se Petro commendasse dixit. Id vero dixisset, si ecclesiae monarcham designasset Petrum. Non ergo Petrum ecclesiae monarcham, ac principem designaverat. Post, qui monarcham ecclesiae se ipsum arbitratur esse, is numquam se aliorum συμπρεσβύτερον (1) *compresbyterum* appellabit. Appellavit antem sese συμπρεσβύτερον aliorum Petrus. Non igitur se monarcham ecclesiae esse putaverat. Inde, qui monarcha est ecclesiae, is non eget anctoritate aliorum, neque ad prophetas provocat sua dicta confirmaturus. Eguit vero Petrus aliorum auctoritate, atqne ad prophetas suam confirmaturus (2) sententiam provocavit. Non ergo fuit monarcha ecclesiae. Praeterea, si ea tanta dignitate, ac potestate praestitisset Petrus, functus eadem aliquando fuisset. Id vero numquam fecit. Non ergo instructus potestate, auctoritateque monarchica in re publica christianorum fuit. Non fuisse autem functum ea potestate Petrum, tam est manifestum, ut potius id ab eo fuisse perpetratum interdum constet, quod principatum, quem orthodoxi illi tributum vellent, everteret. Nam mitti se una cum Iohanne ad samaritas Spiritus sancti conferendi incolis, qui ad Christum accessissent, caussa, passus est, ut ex capite octavo actorum apostolicorum (3) constat; et iudaeis, qui graviter conquesti essent, propterea quod Cornelium centurionem, aliosque ethnicos ad sacra admisisset christianorum, sese ultro purgavit (4), et quum orta de ceremoniis, ritibusque mosaicae legis altercatio esset, nihil ipse per se decidendum, constituendumque, sine consensione, suffragiisque aliorum, censuit (5); et reprehendi se ob simulationem a Paulo aequo animo passus est (6); et dominari quemquam in cleris noluit (7), et Paulo

(1) *Epist.* I. *cap.* V. *v.* I.
(2) *Epist.* I. *cap.* II. *v.* 6.
(3) *V.* 3.
(4) *Act.* XI. *v.* 3.
(5) *Act.* XV. *v.* 5.
(6) *Gal.* II. *v.* 14.
(7) *Epist.* I. *Petri cap.* V. *v.* 3.

sese aequari non indigne tulit (1). Quid? si cum exorta de ceremoniis legis esset quaestio, non ad Petrum antiocheni, sed ad omnes apostolos appellaverint (2)? Atque apostolos quidem omnes eadem ratione fuisse liquet a Christo, non a Petro, evangelium propagatum missos (3). Quin etiam Panlus plantatas a Christi discipulis, rigatasque ecclesias, hoc est pari ab omnibus iure, auctoritateque fundatas fuisse, scribit (4). Iam vero non solns Petrus, sed Iacobus etiam, atque Iohannes columnae appellantnr a Paulo (5), qui priore certe loco non Petrum, sed Iacobum nominat (6). Quod si Petrus monarcha ecclesiae fuisset, ei se Paulus, ceteriqne Christi discipuli subdidissent, non dexteras tantum dedissent societatis (7), quod est manifestum aequalitatis indicium. Age vero si Petrus principatum in ecclesia obtinuisset, pactum ue nllum cum Panlo inisset, ut hic deinceps ethnicis, ille iudaeis evangelium nunciaret? Adimi ne sibi, aut coarctari tulisset amplissimam, quam ipsi Christus tradidisset, potestatem (8)? Deinde qui tandem is fuit principatus, si Paulus, antequam Petrum vidisset, dogmata Christi ita docere iudaeos (9), graecosque coepit, nihil ut sibi fuisse a quoquam apostolorum collatum (10), seque nulla re illis esse inferiorem (11), immo vero summa se omnium ecclesiarum sollicitudine teneri (12) diceret? Rursus, si oecumenicus princeps ecclesiae fuisset Petrus, iine, qui Corinthi agebant, christiani, Petri se esse negare potuissent? Id vero negare, Paulo teste (13), poterant, et vero debebant. Non igitur Petrus oecumenicus ecclesiae princeps fuit. Ad haec, si Petro data praecipua, atque monarchica potestas fuisset, per se ipse Matthiam, non communicato cnm collegis consilio, apostolum elegisset. Elegit autem communicato cum apostolis consilio (14). Non ergo praecipua est illi, seu monarchica in ecclesia potestas data. Quod ipsum est de suscepto coustituendorum diaconorum consilio di-

(1) *Act.* xv. v. 6. *Convenerunt apostoli, et seniores videre de verbo hoc.*
(2) *Ibid.* v. 5. *seqq.*
(3) Matth. *cap.* xxviii. v. 19., Marci *cap.* xvi. v. 15., Lucae *cap.* xxvi. v. 44. *seqq.*, *et ad galat.* i. v. 1.
(4) i. *ad corinth.* iii. v. 6. *seqq.*
(5) *Ad galat. cap.* ii. v. 9.
(6) *Ibid.*
(7) *Ad galatas cap.* ii. v. 9.
(8) *Ibid.*
(9) *Cap.* i. *epist. ad galat.* v. i. *seqq.*
(10) *Ibidem cap.* ii. v. 6.
(11) ii. *ad cor. cap.* xi. v. 5. *et cap.* xii. v. 11.
(12) *Ibidem cap.* xi. v. 28.
(13) i. *ad corinth. cap.* i. v. 12.
(14) *Actor.* i. v. 23.

cendum (1). Quid? si Paulus, et Barnabas, non impetrata a Petro facultate, *per singulas ecclesias presbyteros constituerunt* (2), idemque Paulus cretensibus Titum praefecit (3), ipsique *constituendi per civitates presbyteros* (4) potestatem dedit? Hoccine ille ausus fuisset, si Petrum esse oecumenicum ecclesiae pastorem, atque monarcham existimasset?

Ego contra, apostolis parem apostolatus potestatem fuisse a Christo tributam, concedo; parem autem regendae, pascendaeque ecclesiae potestatem, episcopatusque dignitatem fuisse tributam, non item. Id vero cum demonstratum alio loco a me fuerit (5), nunc omittatur. Quod autem adversarii addunt, numquam fuisse a Christo apostolorum caput, ac principem constitutum Petrum, id equidem vehementer nego. Sunt enim scripturarum loca, quae superioribus argumentis expendimus, tam clara in hoc quaestionis genere, tamquę perspicua, ut involvi, obscurarique nulla ratione possint. Falsum etiam illud est, quod aiunt, nusquam a Christo vel vocula indicatum apostolis fuisse, ab se *primatum* esse attributum Petro. Ex sexto enim ac decimo Matthaei (6),

(1) *Act.* VI. v. 5.

(2) *Actor.* XIV. v. 22.

(3) *Ad Tit. cap.* I. v. 5., *cap.* III. v. *ult.*

(4) *Ad Tit. cap.* I. v. 5.

(5) *Pag.* 145. *seq. huius volum.* Confer locum s. Leonis supra descriptum *p.* 273. *huius vol.* n. 6., et praeter Iohannem cardinalem a Turrecremata *lib.* II. *de eccles. cap.* XXXVIII. *seqq. et cap.* LIV., Caietanum *opusc. de primatu rom. eccl.*, Eckium *de primatu Petri*, Pighium *lib.* III. *et* IV. *de eccl. hierarch.*; Mauclerum *par.* II. *monarch. eccles. lib.* I. *cap.* IX. *p.* 306. *seqq.* aliosque. Ita enim Petro comparatos apostolos ceteros apostolatus ratione fuisse puto, ut est eidem Petro comparatus Cyprianus martyrii causa ab Augustino. *Lib. enim* II. *contra donatistas cap.* I. *pag.* 64. *tom.* IX. *opp. edit. antuerp. ann.* 1700. „ Non me terret auctoritas „ Cypriani, *inquit*, quia reficit humilitas Cypriani. Ma„ gnum quidem meritum novimus Cypriani episcopi, „ et martyris; sed numquid maius, quam Petri apos„ toli, et martyris? de quo idem Cyprianus in episto„ la ad quintum ita loquitur: *Nam nec Petrus, quem pri„ mum Dominus elegit, et super quem aedificavit ecclesiam „ suam* (vide ut Augustinus Cypriani sententiam probet, sientis super Petrum aedificatam esse ecclesiam?) „ *cum secum Paulus de circumcisione postmodum disputaret, „ vindicavit sibi aliquid insolenter, aut arroganter assum„ sit, ut diceret, se primatum tenere, et obtemperari a „ novellis, et posteris sibi potius oportere, nec despexit „ Paulum, quod ecclesiae prius persecutor fuisset; sed „ consilium veritatis admisit, et rationi legitimae, quam „ Paulus vindicabat, facile consensit, documentum scilicet „ nobis et concordiae, et patientiae tribuens, ut non per„ tinaciter nostra amemus, sed quae aliquando a fratri„ bus, et collegis nostris salubriter suggeruntur, si sint „ vera, et legitima, ipsa potius nostra ducamus.* „ Ecce ubi commemorat Cyprianus, quod etiam nos in scripturis sacris didicimus, apostolum Petrum, in quo primatus apostolorum (*en ut Augustinus agnitum ea in epistola a Cypriano primatum Petri confiteatur quemadmodum nos supra diximus p.* 60. *seq. huius vol. not.* 1.) tam „ EXCELLENTI GRATIA PRAEEMINET, aliter, quam veritas „ postulabat, de circumcisione agere solitum a poste„ riore apostolo Paulo esse correctum... puto, quod „ sine ulla contumelia Cyprianus episcopus Petro apos„ tolo comparatur, quantum attinet ad martyrii coro„ nam. Ceterum magis vereri debeo, ne in Petrum „ contumeliosus existam. Quis enim nescit illum apos„ tolatus principatum cuilibet episcopatui praeferen„ dum? Sed etsi distat cathedrarum gratia, una est ta„ men martyrum gloria etc. „ Haec ego descripsi non solum, ut quo pares Petro dici possent apostoli modo; sed etiam, ut quae fuerit Augustini, quem adversarii sibi esse subsidio putant, de principatu Petri sententia demonstrarem.

(6) Vide supra *p.* 111. *seqq. huius volum.*, *p.* 169. *seq.*, *pag.* 139. *seq.*, et *p.* 256. *seqq.*

et ex postremo Iohannis evangelii capite, ut cetera praetermittam, intelligitur, fuisse Petro a Christo datam et tenendarum clavium, et regendae ecclesiae, et pascendarum ovium potestatem. Haec vero potestas, nisi principatu, qua demum poterit alia re ulla consistere?

At quemadmodum orta inter apostolos esset de principatu contentio, si Christus principem collegii dixisset Petrum? aut cur tollendae contentionis caussa, principatum ab se Christus ad Petrum fuisse delatum non dixisset?

Respondere priore quidem loco possem, idcirco contendisse apostolos, quod Petrum sibi esse a Christo praepositum animadvertissent. Hoc autem supra est Origenis observationibus (1) demonstratum. Deinde etiamsi non intellexissent apostoli, quae dicta tunc de Petri principatu, tam clare, tam dilucide, tam explicate, tam multis denique verbis a Christo fuerant, an eorum idcirco non fuit Petrus constitutus a Christo princeps? Id si adversarii concedi sibi velint, concedant item necesse est, nihil fuisse a Christo, antequam resurrexisset, de suo reditu ad vitam praedictum; propterea quod scriptum ab Iohanne in evangelio de apostolis fuerit (2): *nondum sciebant scripturam, quia oportebat eum a mortuis resurgere.* Neque vero negavit Christus, aliquem ab se fuisse dictum principem illorum, cum est inter eos orta de principatu contentio. Immo esse eorum aliquem primum, atque hunc non regio supercilio, sed ut ministrum, in ecclesia versari oportere, statuit (3). Etenim manebat, quod ante dixerat, Petrum esse petram, super quam suam esset aedificaturus ecclesiam. Id quod deinde, postquam ex mortuis resurrexit, confirmavit, aperteque docuit, Petrum ab se, loco sui, pastorem esse suarum ovium constitutum. Quod si quis roget, cur non palam, cum inter se apostoli de principatu altercarentur, affirmarit, traditam ab se Petro regendae ecclesiae potestatem esse, is caveat, ne Christo adimat divinitatem. Nam cum Christus dixisset, *ego, et Pater unum sumus* (4), eamque ob rem iudaeorum in se iram concitavisset,

(1) *Pag.* 113. n. 1.
(2) *Cap.* xx. v. 9.
(3) Confer Matth. *cap.* xviii. v. 1., et Lucae *cap.* xxii. v. 24.
(4) Ioh. *cap.* x. v. 30.

addidissetque, *multa bona opera ostendi vobis ex patre meo, propter quod eorum opus me lapidatis* (1), atque illi respondissent (2): *de bono opere non lapidamus te, sed de blasphemia, et quia tu, homo cum sis, facis te ipsum Deum*; cur non explicate, palamqne dixit, se Deum esse, eadem natura, qua Pater est Deus, sed exemplum attulit prophetarnm, qui in scriptnris interdum appellantur dii (3)? Quod si dicant adversarii, id quod debent omnino dicere, actum a Christo oeconomia quadam fnisse, at non negatum, seipsum esse Deum, extare vero disertissima sacrarum scripturarum loca, quibus Christi divinitas demonstretur: sciant nos eodem modo de Petro dicturos, actum oeconomice, neque negatum a Christo fuisse, cum orta est de principatu contentio, Petrum esse principem apostolorum, extareque disertissima sacrarum scripturarum, quibus idem Petri principatus demonstretur, quaeque nos supra descripsimus diligenter, loca.

Non me movet, quod scribnnt, gloriatum numquam fuisse Petrum, se *vel potestatem dominii, vel dominium fidei in reliquos apostolos, omnesque christianos* (4) accepisse. Meminerat enim summus ille apostolus eorum, quae a Christo praescripta de *humilitate* (5) fuerant, cumqne gloriam, fastum, superbiam longe a quoque nostrum abesse oportere intelligeret, insolenter gloriari non potuerat de dominatn. Etsi vero incredibili modestia animi Petrus erat, tamen cum tempus hortaretnr, resque ipsa posceret, quae sibi fuisset dignitas, atque potestas a Christo tributa, demonstrabat. Ergo et quoties statnendum quidquam grave in ecclesia fuit, quamquam ceteri apostoli adessent, tamen Petrus, sublata, quae orta esset, disceptatione, primus omnium, quid facto esse opus iudicaret, nemine repugnante (6), proponere; et ceteris tacentibus, contra hostes nominis christiani, sui, collegarum, veraeqne doctrinae defensionem (7) suscipere; et unus pro omni-

(1) *Ibid.* x. v. 32.

(2) *Ibid.* v. 33.

(3) *Ibid.* v. 34. Respondit eis Iesus: ,, Nonne scri- ,, ptum est in lege vestra, quia ego dixi dii estis? Il- ,, los dixit deos, ad quos sermo Dei factus est; et non ,, potest solvi scriptura. Quem Pater sanctificavit, et ,, misit in mundum, vos dicitis quia blasphemat, quia ,, dixi, filius Dei sum? Si non facio opera Patris mei, ,, nolite credere mihi. Si autem facio, etsi mihi non ,, vultis credere, operibus credite, ut cognoscatis, et ,, credatis, quia Pater in me est, ut ego in patre ,,. At his tot verbis, si adversariorum ratio valeret, nihil opus fuisset. Satis enim fuerat aperte dicere: *sum Deus eadem natura, qua pater est Deus.*

(4) Iohannes Gerardus *ibidem pag.* 426.

(5) *Confer quae scripsi p.* 126. *seq. tom.* IV. *huiusce operis. Et Clem. I. ep.* I. ad *cor. p.* IV.

(6) *Actor. cap.* I. v. 15. *seq. et cap.* XV. v. 17. *seq.*

(7) *Act. c.* II. v. 14., *et c.* IV. v. 8. *seqq., et cap.* V. v. 29. *seqq., et cap.* VIII. v. 19. *seqq.*

bus, cum omnes essent interrogati, respondere, sententiamque dicere (1); et cum prodigium ab ipso, sociisque aliquod patrandum esset, aut singulari quodam, excellentique modo nominari ipse a sacris scriptoribus, aut loqui solus, quidque illi faciundum esset, qui ab eis praesidium petiisset, ostendere (2); et peccantes collegis praesentibus arguere, punireque (3); et electum se divinitus, ut per os suum gentes evangelium audirent, et crederent, consentiente Iacobo apostolo, affirmare (4); et visitari denique, ut princeps aliorum, ab iis, qui propagandae religionis munus (5) suscepissent, consueverat. Haec vero nisi indicia principatus in ecclesia, atque in collegio apostolorum sint, quae esse alia possint, non video.

Nam quod συμπρεσβύτερον (6) *compresbyterum* sese Petrus in epistola priore vocet, id certe argumentum esse aequalitatis nullo modo potest. Qui enim minister erat Christi, episcopatumque in christiana re publica gerebat, cur sese *compresbyterum*, *comministrumque* appellare nequivisset, non aequata auctoritate ceterorum suae? An quia se Christus fratrem vocavit apostolorum (7), eo-

(1) *Act. cap.* ii. v. 37. *seqq.*, et *cap.* iii. v. 12. *seq.*

(2) *Act. cap.* iii. v. 3. *seqq.*, et *cap.* v. v. 15. *seqq.*

(3) *Act.* v. v. 3. *seqq.*

(4) *Act. cap.* xv. v. 7. *seqq.*

(5) *Epist. ad galatas cap.* i. v. 18. S. Hieronymus *in epistol. ad galat. lib.* i. *cap.* i. *pag.* 235. *edit. Martianaei* locum Pauli, *veni Hierosolymam videre Petrum*, explicans, scribit hoc modo: „ Non ut oculos, genas, „ vultumque eius aspiceret, utrum macilentus, an pinguis, adunco naso esset, an recto, et utrum frontem „ vestiret coma, an (ut Clemens in periodis eius refert) calvitiem haberet in capite. Nec puto apostolicae fuisse gravitatis, ut post tantam triennii praeparationem, aliquid humanum in Petro voluerit aspicere. Sed his oculis aspexit eum, quibus et modo „ in epistolis suis videtur. His oculis vidit Cepham, „ quibus nunc a prudentibus quibusque Paulus ipse „ conspicitur. Quod si cui non videtur, cum superiori „ sensu iungat haec omnia; quod nihil sibi apostoli „ contulerint. Nam et quod visus sit ire Hierosolymam, „ ad hoc ivse, ut videret apostolum non discendi studio, qui et ipse eumdem praedicationis haberet auctorem, sed HONORIS PRIMO APOSTOLO deferendi „. Iohannes autem chrysostomus haec, quae hactenus dixi, confirmans *homil.* iii. *in acta num.* 3. *tom.* ix. *opp. pag.* 26. *edit. paris. monach. congr. s. Mauri*, „ Centum „ viginti erant, *inquit*, et unum postulat (Petrus) ab „ omni multitudine, et iure quidem. Πρῶτος τοῦ „ πράγματος αὐθεντεῖ, ἅτε αὐτὸς πάντας ἐγχειρισθείς. πρὸς γὰρ τοῦτον εἶπεν ὁ Χριστός, „ καὶ σύ ποτε ἐπιστρέψας, στήριξον τοὺς ἀδελφούς σου. *Primus auctoritatem habet in negotio, ut* „ *cui omnes commissi fuissent. Huic enim dixit Christus:* „ et tu aliquando conversus confirma fratres tu „. *Et homil.* iv. n. 1. *pag.* 48. „ Sanctus beati chori princeps, „ amator Christi, ardens discipulus, cui commissae sunt „ caelorum claves etc „. *Et homil.* xxi. num. 2. *p.* 170. „ Petrus quasi dux circuibat, ordines considerans... „ Vide illum ubique circumcursantem, et primum inventum ubi eligendus erat apostolus. Hic primus fuit „ cum dicendum erat iudaeis non esse ebrios apostolos, cum claudus sanandus fuit; quando concionandum erat, hic ante alios erat; quando agendum cum „ praefectis, quando cum Anania, cum ex umbra sanationes fierent. Ubi periculum est, hic adest, et ubi „ quaedam dispensanda sunt. Ubi vero in tranquillo „ res sunt, in commune omnes, hic maiorem non appetit honorem „. Confer eiusd. *comment. in cap.* i. *epist. ad galat. num.* xi. *pag.* 677. *tom.* x., et Baronium *ad an.* xxxix. *num.* v. *seq.*, et quae scripsi *p.* 272. *not.* 3.

(6) *Cap.* v. v. 1.

(7) Matth. xxviii. v. 11.

rumque patrem Deum esse dixit, idcirco eodem modo ex patre se, atque apostolos natos esse confessus est? Quid? Epaphrae ne quisquam Paulum aequet, propterea quod is suum illum esse conservum (1) scribat? Quod si haec non sequuntur, quid caussae est, cur adversarii Petrum aequandum non ceteris apostolis modo, sed etiam presbyteris, arbitrentur, propterea quod sese eorum *συμπρεσβύτερον* appellaverit?

Est autem perridiculum, quod mox adiungunt, deiiciendum esse, deturbandumque de ecclesiae principatu Petrum, quum ea, quae dixisset, confirmaturus, ad sacrarum scripturarum, prophetarumque auctoritatem confugerit. Quid enim sibi hoc genere, sive potius monstro argumenti velint, nullo modo prorsus intelligo. Nam si errare potuisse Petrum, nisi ad prophetas confugisset, defendant; cur non duas illius epistolas divinae esse auctoritatis negant, cum sint in iis permulta, quae non sunt confirmata testimoniis prophetarum? Quod si eum, qui scripturarum utatur locis, principem non esse rei publicae christianae pugnent; Christum ipsum, qui loca indicare sacrorum bibliorum, iisque iudaeos convincere soleret, summum esse ecclesiae monarcham inficientur, necesse est. Qua re quid excogitari, fingique potest absurdius?

Sed Christus magister, apostoli vero fratres fuerunt. Quid tum? an inter fratres esse nullus maior et dignitate, et auctoritate potest? apostoli igitur, qui christianos ceteros fratres dicere consuessent, nihil prae christianis iisdem consequuti sunt honoris, et potestatis. Id vero quis umquam a sibilis intactus dicei? Scilicet hoc restat, ut cum Christus se discipulorum appellarit fratrem, par apostolis auctoritate fuerit. Ita adversarii non considerant, sed sortito scribunt.

At mitti Petrus ab collegis ad samaritas, si monarcha ecclesiae fuisset, non poterat. Miror quod adversarii concludendum non putarint, Petrum auctoritate, dignitateque ceteris apostolis fuisse inferiorem. Cum enim inferior, non aequalis, neque praestantior mitti ab hominibus soleat; hoc erat reliquum, ut Petrum servum fuisse apostolorum, ministrumve statuerent. Verum nihil hinc adiumenti polliceri sibi protestantes possunt. Etsi non im-

(1) *Ad coloss. cap. 1. v. 7.*

perante, at monente tamen, consulente, rogante senatu, cum id rei publicae salus postulet, mitti aliquo princeps, ac monarcha, illaesa sua auctoritate, atque dignitate potest. Multa huiusce rei exempla afferre licet. Nos iis erimus contenti tribus, quibus est usus Baronius ad annum tricesimum quintum (1) vulgaris christianorum aerae. Quod si mittere hoc modo principem civitati fas est, cur non item mitti princeps apostolorum ab apostolis potuit, cum periculum praesertim esset, ne Simonis magi scelerati hominis, fallacissimique praestigiatoris fraudibus samaritae, qui paullo ante ad sacra christianorum accesserant, circumvenirentur. Atque faciendum id quidem fuit, quum explorata apostolis constantia Petri, virtus, atque revincendorum, comprimendorumque audacium, improborumque virorum singularis facultas esset.

Iam vero exemplum alterum, quo adversarii abutuntur, ut Petrum parem ceteris apostolis fuisse ostendant, simile est omnino superiorum. Nam si quid efficit, hoc certe, auctoribus iisdem adversariis, efficiat necesse est, nihil fuisse a Christo tributum Petro, quod non apostolis modo, sed etiam ceteris christianis tributum esset. Quod quidem est, ne gravius dicam, non modo falsum, sed etiam contumeliosum coryphaeo apostolorum. Ecquid enim sibi velint, nisi hoc velint, non video. *Admissa*, inquiunt, *fuit expostulatio iudaeorum a Petro, qui ad gentes ingressus fuerat, propterea quod coram illis se excusaverit.* Quid igitur?

(1) Baronius ad an. 35. n. 21. „Ignorare convincuntur, *inquit*, novatores complura in scriptura divina, et innumera, quae sunt de his in profanis scriptis exempla, quibus satis superque perspicuum redditur, ad ea, quae maximi omnium visa sunt esse momenti, peragenda, qui inter ceteros primatum gererent, legatos missos, cum ipsi non sic quidem mitti dicerentur, quasi a maiore minores, et ut a domino subditi, sed quod rogarentur ob salutem omnium eam suscipere functionem. Subiiciam de his alterum ex veteri, alterum vero ex novo testamento exemplum; addam et tertium ex auctore profano, ut res omni scripturarum genere testata reddatur. Legitur in primis in libro Iosue c. xxii. filios Israel ut de re magna ad investigandum de altari, quod trans Iordanem erexerant filii Ruben, Gad, et mediae tribus Manasses in terra Galaad, misisse Phineem, qui habebatur omnium princeps, et decem alios, qui in singulis decem tribubus primatum gerebant. Rursum simili huic urgente causa, ad perquirendum quid de gentilibus, qui Christo crederent, agendum esset, num circumcidi deberent, tunc qui erant Antiochiae fideles, Paulum, et Barnabam miserunt ad consulendum apostolos Hierosolymam, *act.* xv., quod s. Lucas testatur. Sed quid profanus auctor etiam in his, quae sunt iudaeorum, Iosephus iudaeus in hanc sententiam scribat, adducamus in medium: iudaeos nempe, qui erant Hierosolymis, cum adversus Agrippam suum ipsorum regem, nec non adversus Festum praesidem causam haberent, misisse Romam ad Neronem imperatorem, non solum ex primoribus iudaeorum decem legatos, sed et cum eis Ismaëlem summum pontificem, et qui huic secundus ordine videbatur, Chelciam sacri custodem aerarii. Ecce quam invalidis, et plane inefficacibus rationibus illi obnitantur in primatum Petri, cum omnium principem eadem haec ipsa potius declarare videantur."

Negant ne Petrum Cornelio ethnico potuisse et baptismum, et Spiritum sanctum dare, non auditis iudaeis? Non arbitror. Quum enim *revelatione* primum, deinde patenti *Spiritus sancti* allapsu, recte ab se factum fuisse cognosset Petrus; quid sibi esse ab iudaeis christianis metuendum putasset? Si ergo poterat ipse per se, non auditis, neque consultis circumcisis, mysteriis christianorum initiare Cornelium; quod deinde conquerentibus iudaeis fecit, non necessitate, aut lege quapiam, sed indulgentia, atque moderatione animi fecit. Cur enim vi ab iudaeis, atque ingratiis quaesisset, quod impetrare ab eis benevolentia, reque, ut gesta erat, exposita, poterat? Neque vero quidquam Petrus apud Lucam in actis iudaeis christianis de ethnicis ad christiana sacra adductis loquentibus dixit, quod indignum eius esse principatu videretur. Nam eis percuntantibus: *Quare intravisti ad viros praeputium habentes, et manducasti cum illis?* respondit: *Ego eram in civitate Ioppe orans, et vidi in excessu mentis visionem, descendens vas quoddam veluti linteum magnum quatuor initiis submitti de caelo, et venit usque ad me, in quod intuens considerabam, et vidi quadrupedia terrae, et bestias, et reptilia, et volatilia caeli. Audivi autem et vocem dicentem mihi: surge, Petre, occide, et manduca. Dixi autem: nequaquam Domine, quia commune, aut immundum numquam introivit in os meum. Respondit autem vox secundo de caelo: quod Deus mundavit, tu ne commune dixeris. Hoc autem factum est per ter, et recepta sunt omnia rursum in caelum. Et ecce viri tres confestim astiterunt in domo, in qua eram, missi a Caesarea ad me. Dixit autem spiritus mihi, ut irem cum illis, nihil haesitans. Venerunt autem mecum et sex fratres isti, et ingressi sumus in domum viri. Narravit autem nobis, quomodo vidisset Angelum in domo sua stantem, et dicentem sibi: mitte in Ioppe, et accersi Simonem, qui cognominatur Petrus, qui loquetur tibi verba, in quibus salvus eris tu, et universa domus tua. Cum autem coepissem loqui, cecidit Spiritus sanctus super eos, sicut et in nos initio. Recordatus sum autem verbi Domini, sicut dicebat: Iohannes quidem baptizavit aqua, vos autem baptizabimini a Spiritu sancto. Si ergo eamdem gratiam dedit illis Deus, sicut et nobis, qui credidimus in dominum Iesum Christum, ego*

quis eram, *qui possem prohibere Deum? His auditis*, inquit Lucas, *tacuerunt*, *et glorificaverunt Deum dicentes*, *ergo et gentibus poenitentiam dedit Deus ad vitam* (1). In his autem verbis quid est, quod Petri principatum non dicam, evertere, sed concutere posse videatur? An protestantes Christum summa fuisse potestate, aut superiorem auctoritate, praestantioremque pharisaeis negent? Christus autem cum ab iis fuisset interrogatus, cur illius discipuli facere solerent, quod sabbato facere nefas esset, cur non respondit ita se velle, sed rationem reddidit exemplo usus Davidis, et sacerdotum? Quod autem Christus cum pharisaeis egit, cuius *absoluta* potestas erat, hoccine sibi Petrus cum fratribus, qui vicarius Christi esset, integra auctoritate sua, agendum minime putasset? De controversia, quae orta de ceremoniis legis fuerat, quid Petrus statuerit, cum demonstratum alio loco (2) sit, non esse rursum inquirendum puto.

Hoc nihilominus breve dico: illud quaestionis genus, cuius tandem cumque modi fuerit, a Petro, qui primas in concilio apostolico obtinebat partes, fuisse diremtum, finitumque, ita ut nemo illi restitendum arbitraretur. Quod vero reprehensus a Paulo Petrus fuerit, nihil obstat, quin Petrus princeps, atque monarcha fuerit ecclesiarum. Qua de re abunde me, copioseque dixisse memini, cum contra Harduinum de Cepha eodem ac Petro (3) dissererem. Nego autem cautum a Petro fuisse, ne quis in ecclesia princeps esset. Fastu enim, regioque supercilio in coetu christianorum versari neminem oportere dixit (quo certe dominatus in cleris, cuius ille in priore epistola meminit, spectat), principem vero in re publica christianorum, qui ceteros moderetur, nullum esse oportere, nusquam dixit. Quod cum alio (4) loco ostensum fuerit, nunc omittatur. Iam vero aequatum aliquando Paulo a

(1) Ut enim respondit Petrus fratribus iudaeis viso sibi obiecto suam agendi rationem defendens, ita Christus pharisaeis respondit, usus exemplo Davidis, et sacerdotum, apud *Matth. cap.* xii. *evang.* v. 3. ,, At ille ,, dixit eis: non legistis quid fecerit David quando esuriit, et qui cum eo erant, quando intravit in domum ,, Dei, et panes propositionis comedit, quos non licebat ei edere, neque his, qui cum eo erant, nisi solis sacerdotibus? Aut non legistis in lege, quia sabbatis sacerdotes in templo sabbatum violant, et sine ,, crimine sunt? Dico autem vobis, quia templo maior ,, est hic. Si autem sciretis quid est, misericordiam ,, volo, et non sacrificium, numquam condemnassetis ,, innocentes. Dominus enim est filius hominis etiam ,, sabbati.

(2) Vide *pag.* 45. *huius vol.*

(3) *Pag.* 85. *seqq. huius volum.* Harduini sententiam de Cepha, qui non idem ac Petrus esset, secutus est Gerardus Casteel prior duisbergensis *controv. hist.* xiii. an. 1734. *edita.* Non discrepat Berocusens S. I.

(4) Vide *tom.* iv. *huius operis pag.* 127. *seq.*

sacris scriptoribus fuisse Petrum, tam alienum, tamque falsum est, ut ferendum non videatur. Non enim in quinto ac decimo actorum apostolicorum capite solum, quod quidem caput Iohannes Gerardus sibi esse adiumento putat, nullo modo, sed ne in ceteris quidem aliorum novi testamenti librorum quidquam tale reperiri potest. Quod si provocatum ad apostolos, senioresque, qui Hierosolymis agebant, ab iis est, inter quos orta fuerat de ceremoniis legis contentio, id certe nihil officit auctoritati Petri. Quis enim tam est imperitus christianarum rerum, qui presbyteros, sive seniores hierosolymitas aequandos esse apostolis arbitretur? Antiocheni autem non ad apostolos modo, verum etiam ad seniores Hierosolymis agentes provocaverunt. Si ergo deremtum nihil de potestate, dignitateque apostolorum est, etsi ad seniores eodem tempore ab antiochenis est provocatum; quid est, quod Petro quidquam fuisse eius provocationis caussa ademtum putem? Quaero autem, an Petrus solus potuerit sententiam de ceremoniis legis aut observandis, aut funditus tollendis ferre? Hoc si adversarii Petrum potuisse negent, decipi coryphaeum apostolorum, labi, errare potuisse confitebuntur, quod ut dici impune de epistolarum canonicarum scriptore, de apostolo, de homine Spiritus sancti afflatu, instinctuque ducto possit, nullo modo prorsus intelligo. Sin autem potuisse concedant, id quod ab illis facile concedi video, illud rursus iniquiro: num detractum quidquam de *inerrantia* Petri fuerit, cum est ab antiochenis ad hierosolymitas presbyteros provocatum? Si autem detractum non est, quae fuit caussa, cur non ab uno Petro, neque ab aliquo apostolorum, qui solus posset, sed ab apostolis, presbyterisque iunctim eam litem dirimi antiocheni voluerint? Adversariis vero, quicumque fuerint, sic confirmo: eadem illa ratione, quam iudicarint, salvandae *inerrantiae* Petri caussa, primatum me Petri, monarchicumque principatum in ecclesia salvaturum. Atque veterum quidem haec fuit ratio (1): Petrum, ac Paulum, et quemlibet demum apostolum, etsi dirimere controversiam potuerunt, passos tamen fuisse, ut ad synodum provocaretur; ut summorum virorum, multorumque consensione, non solum omnis tolleretur error imperitorum, sed

(1) Confer *pag.* 45. *huius vol. not.* 2, et 3.

etiam audacia oppugnatorum veritatis comprimeretur. Quod inde sumunt, apostolos non a Petro, sed a Christo fuisse ad evangelium *praedicandum* missos, quorsum evadat non video. Praesente ne Christo *absoluto* christianae rei publicae monarcha, iubenteque, ut apostoli mundum universum peragrarent, evangeliumque nunciarent, ausus fuisset Petrus collegis quidquam praescribere? Cum autem missi essent a Christo, quid opus erat, ut Petrus ab se rursus esse mittendos indicaret? Si enim rex unum aliquem imperatorem exercitus constituat, eique centuriones, tribunosque assignet, ac omnibus simul centurionibus, tribunisque iubeat, ut in hostium ditionem proficiscantur, bellumque gerant, continuo ne ob eam caussam illum ipsum, qnem imperatorem dixit, imperatoris dignitate privandum censet? Misit autem Christus omnes apostolos, sed iis Petrum, ut ostendi, praefecit, qnem monarcham esse voluit ecclesiarnm.

Paulus in iis, quae sunt ad galatas, litteris, cum apostolos, discipulosque rigasse, atque plantasse, Deum vero incrementum dedisse scribit, Dei summam potestatem indicans, nihil deripit de dignitate, auctoritateque Petri. Neque nos Petrum Christi esse ministrum negamus. Hoc volumus: tributnm ei inter ministros fuisse principatum. Id Paulus non negat. Quod si Iacobus, et Iohannes columnae a Paulo appellantur, eius tamen ordinis, cuius Petrus fuit, columnae non appellantur. De Petro autem, cur post Iacobum in epistola (1) ad galatas nominetur, dictum supra est copiose. Mirabile porro videri nemini debet, quod Petrus dexteram societatis Paulo dederit, etsi maiori dignitate fuit. Non enim primatus tollitur, data dextera societatis. An Cicero, quod asianos, siculosque socios esse diceret populi romani, dignitatem, auctoritatemque siculornm, atque asianorum parem esse putabat populi romani et dignitati, et auctoritati? Quod si ullius est ponderis argumentum adversariorum, multa concluderentur ex sacris litteris, quae ut Petri, ita Christi evertant monarchicam potestatem. Argumentari enim quisque posset hoc modo: ut socii, ita fratres aequantur. Est autem socius, et frater apostolorum Christus. Aequetur igitur apostolis Christus necesse est. Apostolos vero

(1) Pag. 82. seqq. huius vol.

Paulus vocatos non apostolos solum, sed etiam christianos quosque (1) ad societatem filii Dei testatur; scriptumque in evangelio (2) est, suos fuisse a Christo apostolos vocatos fratres. Quod si respondeant, ut respondere omnino debent, adversarii, iu societatem nos filii Dei esse vocatos, non ut pares tamen, aequalesque simus; iam quid sit dicendum a nobis de data a Petro dextera societatis Paulo, facile quidem perspicient. Admitti enim societatem dicemus posse, quae ferat sociorum unum altero esse praestantiorem. Quamquam si minus gubernationis, at apostolatus tamen, anctoritatisque propagandi evangelii ratione, quo in genere Petrnm nostri parem Paulo fuisse concedunt, societatis dexteram Paulo Petrum dedisse non negem. Nihilo gravius est, quod adiungunt de pactione, qua factum fuit, ut Paulus gentilium, Petrus iudaeorum instituendorum onus susciperet. Neque enim hoc pacto sibi ademit gubernandorum, erudiendorumqne gentilium auctoritatem Petrus, cum deinceps permultas regiones peragrasse, ethnicosque adlexisse ad evangelicam legem colendam constet. De pacto vero quod Paulus scribit, sic est omnino intelligendum; consensisse qnidem Petrum, Iacobum, atque Iohannem, ut Paulus, et Barnabas gentibus evangelium nnnciarent, cum ipsi onus sibi iudaeorum instituendorum sumsissent; non quod Petrus, si tempus monuisset, nactusque occasionem fuisset, gentes ab se institui non oportere, neque quod ethnicos christianos factos snae curae creditos non esse existimasset; sed quod velle Deum cognosset (3), nt datis dextris probari sibi, sociisque gentium conversionem ostenderet, demonstraretque fore, ut iudaei, atque graeci, qui christianam religionem profiteri constituissent, in unam ecclesiam coalescerent. Itaque distinctio (4) duorum populornm, non separatio *iurisdictionis*, sed evangelii celerius propagandi caussa, conventionis quoddam genus inter Petrum, Paulumque fuit: cumque Petrns peculiari ratione *conversionem* sibi assumserit iudaeorum, partem sibi *honorabiliorem* assumserit necesse est, quam sibi etiam assumsisset Christus. Mitto

(1) I. *ad cor.* I. *v.* 9. „ Vocati estis ad societatem filii eius „.

(2) Matth. XXVIII. *v.* 10., Ioh. *cap.* XX. *v.* 17.

(3) Confer Hieronymum *in epist. ad galat. p.* 240. *seq. tom.* IV. *part.* II. *opp. edit. Martianaei*; et Augustinum *in cap.* II. *epist. ad galatas num.* XII. *pag.* 889. *tom.* III. *p.* II. *opp. edit.*, *antuerp.* Chrysostomum *in epist. ad galatas cap.* II. *n.* 3. *pag.* 884. *seq. tom.* X. *edit. paris. an.* 1732.

(4) Confer Schelancherum *ibid. pag.* 184.

de *dominatu*, *universaeque ecclesiae pastura*, quam nobis opponunt, dicere. Nolo enim lectores obtundere eadem re saepius. Quod vero Paulus evangelium ante nunciare coeperit, quam vidisset Petrum, id certe evertere principatum Petri non potest. Quod enim voluntate Christi, imperioque Paulus fecit, Petro sane nolente non fecit. Cur enim ei restitisset Petrus, quem ab *absoluto* ecclesiae monarcha propagatorem evangelii, doctoremque gentium constitutum sciret? Quamquam Paulus committendum non putarit, ut Petrus diu, quae ab ipso gererentur, praedicarenturque nesciret, ne *in vacuum* cuiquam aut currere, aut cucurrisse (1) videretur.

Quod autem idem dixit Paulus, nemine se apostolorum esse inferiorem, de apostolatu, ut se e primoribus esse significaret, non de dignitate regendae, administrandaeque totius rei publicae populi christiani dixit. Atque ad apostolatum quidem pertinent, quae ille ipse adiunxit, de *sollicitudine* omnium ecclesiarum, non ad gubernandae ecclesiae, regendaeque (ut princeps, atque caput, centrumque unitatis) modum; quod Petro uni fuisse divinitus datum legimus. Quamobrem *conciliari* cum principatu Petri haec posse videmus, quae Iohannes (2) Gerardus, cetera disertissima sacrarum scripturarum loca, in quibus fit principatus apostoli Petri mentio, aut negligens, aut implicans, aut praetermittens, *conciliari in aeternum* nequire iactat.

Est vero perridiculum quod Gerardus (3) opponit de christianis, qui iussi a Paulo fuissent, ne Cephae se esse dicerent. Cur enim Petri se christiani dixissent esse, si erant Christi, cuius erat Petrus vicarius? An Petrus pro hominum salute sanguinem fuderat? Ab *absoluto* autem principe, atque monarcha Christo christianae religionis cultorum nomen, non a ministro, etsi praecipuo, ducendum erat.

De *electione* Matthiae quod addunt, tantum abest, ut evertat, ut confirmet potius principatum Petri. Petro enim (4) proponente, iudicanteque quid facto esset opus, apostoli ceteri consenserunt. Quod si pari omnes dignitate, ac potestate adminis-

(1) *Epist. ad galat. cap.* II. v. 2.
(2) Ioh. Gerard. *loco indic. pag.* 427.
(3) *Ibid. pag.* 428.
(4) Confer quae dixi supra *pag.* 280. *huius volum.*, et quae descripsi Ioh. chrysostomi verba *p.* 280. not. 5. et *pag.* 272. not. 3. *huius vol.*

trandae, gubernandaeque ecclesiae praestabant, quid caussae erat, cur Petrus primus semper omnium loqueretur, quidque statuendum esset exponeret? At egit *communicato cum collegis* consilio. Quasi vero qui princeps est rei publicae, is omnia non consulto senatu agenda putet, ne quid de sua dignitate dereptum videatur.

Nihilo gravius est argumentum e *septem diaconorum electione* petitum. Quid enim impedit, quo minus senatus et deliberet, et statuat aliquid, non facta mentione regis, cuius quidem etsi non memoret, censet tamen summam esse in regenda re publica potestatem? Nihil igitur est, cur Petrum de principatu adversarii deturbandum existiment, quod susceptum ab apostolorum collegio fuerit diaconorum constituendorum consilium, nulla *expressa* facta mentione Petri, ad quem fuisset, ut demonstravimus, a Christo delatus christianae rei publicae principatus.

At enim Paulus, et Barnabas *presbyteros per ecclesias constituerunt*, non impetrata a Petro potestate. Mirum ni adversarii nobis locum aliquem scripturarum indicent, qui sit *de non impetrata a Petro potestate*. At silent scripturae. Hoccine ergo silentium tanti faciunt, ut eo uno confirmari posse arbitrentur τὸ *non impetrata a Petro potestate*? Quid? si *impetratam* fuisse eodem nixus silentio dicam? Cum enim Petrus constitutus a Christo et petra ecclesiae, et centrum unitatis, et princeps christianorum a Christo fuisset, credibile non videretur, Paulum voluisse, eo inconsulto, quidquam decernere. Quare si Paulus non negavit, sed tacuit, acceptam ab se eius rei perficiendae veniam fuisse, sequitur ut acceperit. Verum missa haec facio, quae ad rem non pertinent. Apostolis enim ius fuisse, apostolatus caussa, episcopos, presbyterosque in ecclesiis, quas condiderant, ponere, facile concedo. Quamobrem si Paulus Titum cretensibus praefecit, eique constituendorum presbyterorum potestatem dedit; fecit quod dignum erat apostolo, competebatque apostolicae auctoritati. Atque de argumentis adversariorum ab scriptura ductis satis dictum est. Nunc quae ducantur a patribus videamus.

Quartum est argumentum protestantium e patrum testimoniis petitum. Principo enim a Clemente, inquiunt, romano in ea, quae est ad Iacobum fratrem Domini scripta epistola, Iacobum

ipsum, non autem Petrum, episcopum episcoporum vocari constat (1). Similia porro apud Clementem ipsum reperiri aiunt, in sexto constitutionum apostolicarum libro, a quo non discrepat Eusebius in secundo libro historiae. Quemadmodum autem vocari episcopus episcoporum potuisset Iacobus, si Petrus, caussa episcopatus, apostolis ceteris longe fuisset praestantior? Non ergo ceteris apostolis antecelluit episcopatus ratione Petrus. Deinde etsi primum membrum ecclesiae ab Gregorio appellatur Petrus, primi tamen membri appellatione non princeps, neque caput, sed is indicatur, qui ordine reliquis primus esset. Nam idem ipse Gregorius Christum, non Petrum, ecclesiae et principem, et caput vocat. Tertio autem loco quis credat a Cypriano dici apostolos aequales potuisse Petro, si Petrus ceteris apostolis praestitisset? Dicti autem reliqui apostoli a Cypriano aequales fuerunt Petro. Non ergo Petrus reliquis apostolis fuit praestantior. Eodem spectant, quae Augustinus in libris retractationum scribit. Veteribus autem, quorum permulta afferri testimonia possunt, accedunt scriptores novi. In his Marsilius patavinus; auctor operis inscripti *de aetatibus ecclesiae*, qui decimo quarto saeculo floruit; Michaël cesenas minister generalis minoritarum; Petrus de Corbaria antipapa ordinis minorum: Franciscus Zabarella S. R. E. presbyter cardinalis in eo, quem de schismate inscripsit, libro; Georgius hamburgensis in celebri, quam edidit adversus Pium II. pontificem, appellatione; Nicolaus Cusanus cardinalis; Polydorus Virgilius; Alphonsus Tostatus abulensis episcopus; Erasmus; Franciscus Victoria; Toletus, atque Iohannes Ferus, qui aut apostolos omnes pari auctoritate fuisse, aut Petrum prae ceteris principatum in ecclesia obtinuisse defendunt (2).

Ego vero tritum illum ex epistola ad Iacobum locum nihil moror. Quae enim excerpta ex documentis non suspectis modo, sed etiam falsis sunt, commemorari quidem eruditionis ostentandae caussa interdum possunt, argumenti autem loco haberi non possunt. Epistolam porro ad Iacobum, quis nesciat, falso fuisse tributam Clementi? Quod si Baronium protestantes accusant,

(1) Apud Constantium *tom.* I, *epistolar. romanor. pontificum in append.* n. 1. *pag.* 3. *edit. paris. an.* 1721.

(2) Hoc utitur argumento Iohannes Gerardus *lib.* II. *cap.* II. *pag.* 428. *seqq. tom.* III, *confess. cathol. edit. ienens. an.* 1660.

propterea quod huiusmodi monumenta quandoque proferat, quid est quod impune ab se proferri posse arbitrentur? Sed concedo ei epistolae nonnihil inesse auctoritatis. Est enim vetus, sed de hoc alias. Quid? an quidquam inde proficisci in orthodoxos detrimenti potest? Iacobum namque, quem auctor primum omnium fuisse episcopum appellatum acceperat, quid obstabat, quin episcopum episcoporum (1) dici licere iudicaret? Ac hierosolymitae sane, qui sua in urbe Christum fuisse cruci affixum, in eaque post ascensionem coactum fuisse coetum christianorum scirent, cum matrem omnium ecclesiarum suam ecclesiam (2) dicere solerent, non quo principatum ei tribuendum existimarent, sed quo antiquiorem esse ceteris accepissent, cur non induxissent epistolae scriptorem, et civem suum fortasse, et liturgiae, quae Iacobo adscribitur, auctorem, ut matris omnium ecclesiarum antistitem episcopum vocaret episcoporum? Verum etsi hoc Iacobum vocavit pseudo-Clemens nomine, fundamentum tamen ecclesiae, principemque apostolorum Petrum (3), non Iacobum, vocavit. Qua ex re intelligitur, pseudo-Clementis quoque sententia Iacobo Petrum

(1) *Epist. ad Iac. fratrem Domini apud Coustantium in append. ad collect. epistolarum romanor. pontif. p.* 3. *edit. paris. an.* 1721. Κλήμης Ἰακώβῳ τῷ κυρίῳ, καὶ ἐπισκόπων ἐπισκόπῳ, *Clemens Iacobo domino, et episcoporum episcopo.*

(2) Liturg. Iacobi apud Aloysium Assemanum *tom.* IV. *p.* II. *codic. liturg. edit. Romae ann.* 1752. *pag.* 11. „ Offerimus tibi Domine et pro sanctis tuis locis, quos „ clarificasti divina apparitione Christi tui, et adventu „ sanctissimi tui Spiritus, et praecipue ὑπὲρ τῆς ἐνδό„ξου Σιὼν τῆς μητρὸς πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, „ *pro gloriosa Sion matre omnium ecclesiarum* „. Atque hinc factum est, ut id iuniores graeci dicerent, matrem hanc, et primam esse ecclesiarum omnium. Nam in eo libro, qui ὁμολογία τῆς καθολικῆς ἐκκλησίας τῆς ἀνατολικῆς, *confessio catholicae ecclesiae orientalis* inscribitur, quique a Petro Mogila schismatico scriptus, a patriarchis communionis graecae Nectario Hierosolymorum, Parthenio Constantinopoleos, Ioannicio alexandrinorum, Macarioque antiochenorum probatus est, *ad* IX. *fidei articulum quaest.* LXXXIV. *pag.* 135. *seq. edit. lips. an.* 1695. sic habetur: Λοιπὸν ἡ ἐν Ἱεροσολύμοις ἐκκλησία εἶναι μήτηρ πασῶν τῶν ἐκκλησιῶν, καὶ πρώτη, διατὶ ἀπ' ἐκείνην ἤρχισε νὰ ἁπλώνεται τὸ εὐαγγέλιον εἰς ὅλα τὰ πέρατα. *Igitur quae in Hierosolymis est ecclesia, mater omnium ecclesiarum, et prima est, quia ab ea coepit diffundi evangelium in omnes regiones.*

(3) Confer *pag.* 271. *huius volum. not.* 2. Post verba pseudo-Clementis, quae loco indicato descripsimus, haec de Petro leguntur: ὁ τῶν ἀποστόλων πρῶτος. *Primus apostolorum etc.* Quod si Hesychius hierosol. presb. saec. VI. scriptor *exarchum apostolorum* Iacobum dixit, et verticem in capitibus in *orat. de Iac.* apud Photium *cod.* CCLXXV. *p.* 1523. *edit. an.* 1653. fecit, ut solebat, more quorumdam rhetorum, qui amplificare nimium laudes eorum, de quibus agerent, consuerunt; sed solus contra omnium consuetudinem, traditionemque ecclesiarum fecit. Quamobrem non erat, cur huius testimonio Ittigius *hist. eccl. saec.* I. *cap.* IV. *pag.* 232. *n.* IV. *edit. lips. an.* 1706. abuteretur; ut ne Rufini quidem, qui quod Clemens apud Eusebium loco meo indicando, electum fuisse Iacobum ἐπίσκοπον Ἱεροσολύμων scripsit, vertendum per summam imperitiam, oscitantiamque putaverit *episcopum apostolorum, pro episcopum Hierosolymorum, lib.* II. *histor. eccl. c.* I. *pag.* 25. *edit. basil. an.* 1528. Quid si episcopi episcoporum, et patris episcoporum appellatio primatem olim interdum non indicavit? Vide quae dixi *tom.* IV. *pag.* 263. *seqq.*, et Coteleriam *in not. ad epist. Clem. ad Iacobum t.* I. *apost. pp. edit. amstel. an.* 1724. Confer *l.* I. *recogn. Clem. n.* LXVIII. *p.* 509. *ibid.*, eiusdem *de pereg. Petri n.* 1. *p.* 738. *ibid.*

longe fuisse praestantiorem. Est autem Gerardi hominis de secta lutheranorum notandus error. Quod enim Eusebius ex Clementis alexandrini sexto hypotyposeon (1) describit, hoc ille oscitans expressum esse putavit ex sexto pseudo-Clementis constitutionum apostolicarum libro. Sed Clemens alexandrinus quid demum habet, quod obstet, quin Petrus principatu fuerit potitus ecclesiarum? Nam quod Petrum, Iacobum, atque Iohannem, qui anteponi ceteris consuessent, quoniam demisse de se, humiliterque sentiebant, haud graviter tulisse testatur, ut (2) Iacobus frater Domini episcopus diceretur Hierosolymorum, ad rem profecto non pertinet. Non enim de episcopatu hierosolymitano est, sed de christianae rei publicae universae *primatu* quaestio. Ac recte quidem ille de Petri, filiorumque Zebedaei virtute, animoque a superbia alieno disputat; quum illi episcopatum, quem obtinere poterant, eius ecclesiae, quam Christus sua praesentia, doctrina, monitis, illustrarat, instituerat, confirmarat, celeberrimamque reddiderat, aut recusarint, aut collegae facile concedendum putaverint (3).

De Gregorii loco, qui est de Petro praecipuo membro (4) ecclesiae, propterea quod supra quid iudicarem ostenderim, nihil attinet dicere. Restat alter Gregorii eiusdem de non usurpata a pontifice romano *universalis episcopi* appellatione locus. Sed is in ea disputatione illustrabitur, quae erit de summi pontificis in universa christiana civitate, seu re publica principatu.

Mitto argumenta ex testimoniis Cypriani (5), Augustini, (6) aliorumque, quos adversarii nominant, veterum christianorum (7) ducta. Quae enim confutata, soluta, explosa alibi sunt, actum agerem, si rursum refellere conarer.

(1) Nam ὑποτυπώσεων *exemplarium* libros dicere potius interpres Eusebii debuerat. Sed cum Gerardus *institutionum* inscriptos intellexisset, constitutiones Clementis romani ab Eusebio indicari putavit, quod falsum est.

(2) Eusebius *lib. II. hist. eccl. cap. I. p.* 43. *edit. taurin.* „ Clemens, *inquit*, ὑποτυπώσεων libro ita tradit. Ait enim post Servatoris excessum Petrum, Iacobum, et Iohannem, quamvis Dominus ipsos ceteris praetulisset, non idcirco de primo honoris gradu „ (*nempe Hierosolymis occupando*) inter se contendisse, „ sed Iacobum cognomine Iustum Hierosolymorum „ episcopum elegisse.

(3) Eusebii testimonia de Petri principatu confer *supra p.* 113. *huius vol. n.* 1. *et p.* 244.

(4) Confer *pag.* 120. *huius vol. not.* 4., *et p.* 228. *seqq.*

(5) *Pag.* 145. *seq. huius volum. et pag.* 26. *n.* 1., *pag.* 27. *n.* 2., *pag.* 59. *n.* 2., *pag.* 6. *n.* 1., *pag.* 71. 82. 113. 169.

(6) *Pag.* 112. *seq. huius volum.*

(7) *Pag.* 139. *seqq.*

Sequuntur scriptores novi, quorum quidem perpaucos numerare suae opinionis patronos protestantes possunt. Quamquam horum etiam aut est iudicio totius ecclesiae damnata, aut longe discrepat a calvinianorum, lutheranorum, zuinglianorum errore sententia. Ordiar autem a Marsilio (1) patavino. Negasse illum caput ullum visibile fuisse a servatore Christo ecclesiae datum, concedo. Sed quis tum coetus christianorum fuit, qui impii hominis falsum, absurdum, haereticum dogma reiiciendum, ac Iohanni XXII. pontifici, qui idem reprobarat dogma, auscultandum non arbitraretur? Quod si Marsilius, Iandunus (2), auctor (3)

(1) Confer Raynaldum *ad an.* 1327. n. 1. *et n.* XXVII. *seqq.*, Ludovicum Antonium Muratorium *ad an.* 1327. *pag.* 152. *edit. mediol. ann.* 1744. *tom.* VIII. *annal. Italiae*, Natalem Alexandrum *histor. ecclesiast. saec.* XIV. *cap.* III. *art.* XIII. *p.* 704. *editionis parisiensis an.* 1699. *tom.* VII., Stephanum Baluzium *adnot. in vitam papar. avenionens. pag.* 862. *seq. edit. paris. an.* 1693. *tom.* I. Marsilium oppugnavit Petrus de Palude ord. praedic. *celebri tractatu de causa immediata ecclesiasticae potestatis pag.* 1. *seqq. edit. paris. ann.* 1506. Sed tempus me deficeret si recensere omnes, qui Marsilium patavinum, Iandunumque aut haereseos sontium scripserunt, aut scriptis editis oppugnarent.

(2) Vide notationem superiorem. Huius cum laude meminerunt Illyricus *in catalog. test. verit. pag.* 488. *edit. argentiensis ann.* 1562., et Goldastus *dissert. praefixa tom.* I. *de monarch. imperii.* Scilicet malae caussae, cum bonos nullo modo invenire possint, malos patronos quaeritant. Quare ita omnino agunt, ut agerent ii, qui si perditam vellent rem publicam, auctoritate, exemplisque uterentur aut Catilinae, aut Gracchorum. Sed Iandunum, et Marsilium, haereseos ab Iohanne XXII. omnibus orthodoxis plaudentibus fuisse condemnatos constat. Confer Ioh. XXII. constitutionem incipientem, *dudum*, apud Martenum *tom.* II. *thesaur. anecdot. p.* 697., *et constit. incip., dudum volentes.*, *ibidem pag.* 700. *et constit. incipientem, licet iuxta, ibidem pag.* 704. *seq.*, *et epist. ad Ioh. diac. card. s. Theodori, ibid. pag.* 718. *seqq., et constitut. incipientem, ad communem notitiam, ibid. p.* 772. *seqq.* Confer *epist. Gregorii* XI. *ad arch. cantuariensem apud Harduinum tom.* VII. *concilior. p.* 1866.

(3) Melchior Goldastus, qui tractatum *de aetat. eccl.* edidit *volum.* I. *monarchiae s. rom. imperii edit. hanov. an.* 1614. *fol.* 25. *seqq.* audiisse a canonico amico veteri suo, utroque, ut ait, doctissimo, scribit se, auctorem eiusdem tractatus fuisse fratrem Bonagratiam bergomensem, cuius quidem rei hoc esse argumentum diceret: *quod tam bona gratia institutus sit, ut nemo meliori potuerit.* Puduit huiusce tam frigidi argumenti Vincentium Placcium. Itaque in eo libro, qui est de *anonymis scriptoribus cap.* II. *num.* XIV. *p.* 14. *edition. hamburg. an.* 1708. illud etsi non satis esse firmum dixit, silentio tamen premendum existimavit. Sic enim habet: *illud scriptum fratrem Bonagratiam bergomensem composuisse, coniecturam, nescio num satis firmam, affert idem Goldastus.* At frigidam, ac perridiculam debuit dicere. Quamquam ea non Goldasti est, sed inepti illius canonici, quem tamen idem Goldastus magnopere commendat *in praef. ad tom.* I. *supra indic.* Placcius rursus n. 618. *pag.* 69. eadem de re iisdem fere verbis in eamdem sententiam scribit. Descriptum hunc de *aetat. eccles. tractatum* ab Illyrico fuisse auctor est Goldastus *ibid.* „ Inveniri in „ Matth. Flacii (Illyrici) catalogo testium veritatis „ *p.* 452. *seqq. ad* 459. *edit. argent. an.* 1562. (inquit „ Placcius) testatur dominus Mollerus in observationi„ bus suis ms. communicatis referens, censere Flacium „ ante 200. annos libellum esse scriptum, et vereri se, „ ne sit mutilus. Ioh. Deckerus *de scriptis adespotis* „ *p.* 100. *edit. amstel.* putare se, ait, his coniecturis „ ferme omnibus excipiendis sinum pandisse bullam „ Iohannis XXII. ann. 1330. editam in huiusmodi con„ tra potestatem papae se opponentes auctores, ful„ minantem „. Haec ille. Utcumque autem se res habeat, non veritatis amore, sed odio in pontifices romanos auctorem huiusce libelli concitatum contra scriptorum sacrorum, patrumque fidem animum ad scribendum appulisse constet. Quare nihil obtinet auctoritatis. Is vero *cap.* IV. *pag.* 27. allato Clementis loco ex II. *h. e. Eusebii caesariensis libro c.* I., quem nos locum supra indicavimus, „ Ex his, *inquit*, verbis videtur con„ cludi, quod Iacobus super apostolos accepit princi„ patum, quia apostolorum episcopus factus est „. Quod quam sit falsum, ostensum est supra satis, ut arbitror, perspicue ac diligenter. Pergit porro, atque ubi Simeonem filium Cleophae post Iacobum creatum fuisse episcopum Hierosolymorum dixit; *invenimus adhuc*, inquit, *aliquam praelaturam Petri?* At si studiosius Eusebii historiam, qua maxime confidit, legisset, invenisset profecto non aliquam, sed plures, quas vocat, *praelaturas* Petri. Confer, quae descripsi Eusebii testimonia *pag.* 112. *huius vol. not.* 1. Et Rufini *lib.* II. *c.* XXIII. *pag.* 99. *edit. Cacciari.*

libri de aetatibus ecclesiae, Michael cesenas (1), aliique nonnulli similia horum scribere aliquando sunt ausi, audaciae certe suae, temeritatisque poenas luerunt.

Georgium autem (2) hamburgensem quid morer? An ei ego uni erranti assentiar, contemtis ceteris praesulibus ecclesiarum, qui et per orbem terrarum dispersi, et saepe in synodis congregati, cum pontifices monarchas esse ecclesiae dicerent, hoc genus honoris ex Petro in eos manasse confiterentur? Cur concilium lateranense (3) tertium, et quartum, cur lugdunense (4), cur denique florentinum (5) non probem, ut viri et obscuri, et sycophantae, et sedis apostolicae inimici portentum opinionis a maioribus reprobatum, scripturarumque, ut demonstratum est, pluribus locis condemnatum probem? Hoc persaepe adversarii faciunt, cum sese gravissimorum testium multitudine pressos, convictosque videant, ut ad aliquos nullius fidei, nullius existimationis, nullius dignitatis homines confugiant; ut satius ipsis sit eos

(1) Michael cesenas similis fuit Marsilii, Iandoni, aliorumque, qui partibus studebant haereticorum. Itaque damnatus ab Iohanne xxii. pontifice fuit. Extat huius pontificis constitutio, quae incipit, *Dudum ad nostri apostolatus auditum*, apud Martenium *tom. eodem pag.* 749. *seqq.*, in qua sic habetur: „ Michael de Cesena. . . nonnulla nefanda cunctis catholicis, contra „ nos, et ecclesiam sanctam Dei subdole in favorem „ haereticorum, et rebellium eiusdem ecclesiae procurabat „. Et paulio post: „ Associatis sibi quibusdam „ suae iniquitatis complicibus, inter quos erant duo „ nequam viri, videlicet Bonagratia de ord. praedicto, „ qui suis excessibus, et delictis exigentibus in eadem „ curia arrestatus ad sancta Dei evangelia iuraverat, „ se de ipsa curia minime sine nostra speciali licentia „ cessurum; et quidam anglicus vocatus Guillelmus „ Okam ord. praelibati, contra quem ratione multarum opinionum erronearum, et haereticalium, quas „ ipse scripserat, et dogmatizaverat, pendebat in eadem curia inquisitio etc. „ profugit. Denique: „ Nos „ cum fratrum nostrorum deliberatione super his praehabita diligenti, de ipsorum consilio, praefatos Michaelem, Bonagratiam, et Guillelmum reputamus „ merito contumaces, ipsosque ratione contumaciae „ huiusmodi excommunicationis sententia innodamus „. Consule eiusdem Iohannis constitutionem adversus F. Petrum de Corbaria scriptam, *ibid. pag.* 763. *seqq.* Et constitutionem incipientem, *ad nostri apostolatus auditum*: *ibid. p.* 757. *seqq.*, *epist. ad archiep. ianuensem ibid. pag.* 760. *seqq.* Et constitutionem incipientem, *ad nostri apostolatus auditum*, *ibid. pag.* 782. *seq.* Et constitutionem incipientem, *dudum contra Michaelem de Cesena etc. pag.* 786. *seqq.* ceteraque, quae sequuntur *pag.* 787. *seqq.* Confer Wadingi *annales minor. ad an.* 1327. *seqq. n.* 69. *n.* vi. *seqq.*

(2) Georgii hamburgensis apellationem contra Pium II. an. 1434. scriptam Gerardus nominat. Quod fieri omnino non potest. Longe enim post annum 1434. Pius II. pontificatu potitus est. Gregorii hamburgensis iurisconsulti, et consiliarii archiducalis *admonitionem de iniustis usurpationibus paparum romanorum* refert Goldastus *ibid. pag.* 557. *seqq.*, inscribitque hoc modo: *Confutatio primatus papae tempore Felicis papae V. et Eugenii IV. antipapae scripta sub Friderico III. imperatore.* Hunc tractatum indicari a Gerardo certum est. Nam ab Illyrico primum editum in *antilogia papae*, ac recusum deinde fuisse constat hoc titulo: *A Pii II. papae excommunicatione iniusta Sigismundi archiducis Austriae, comitis Tyrolis, et Georgii de hamburg. appellationes, et contradictiones.* Sed his patronis utuntur protestantes, qui odio incitati veteres scripturas, patresque vitiarunt. Nos scripturas, patresque sequimur.

(3) Vide supra *p.* 234. *n.* 2. *huius vol.*, et Sanderum de *vis. M. E. l.* vii. *p.* 492. et 502.

(4) *Concil. lugdun.* i. *an.* 1245. *tom.* vii. *concilior. edit. Hard. paris.* „ Privilegium, quod beato Petro, et „ successoribus eius in ipso tradidit dominus Iesus Christus, videlicet: *quodcumque ligaveris etc.* in quo utique „ auctoritas, et potestas ecclesiae romanae consistit „. Vide *concil. lugd.* ii. *an.* 1274. *celebratum tom. eod. pag.* 719.

(5) Confer quae dixi *pag.* 148. *huius volum. n.* 2.

perpetuo silentio praeterire, quam sese tam paucorum, tam levium, tam impiorum scriptorum non auctoritate quidem, sed erratis defendere.

Zabarellae autem sententia longe a protestantium errore discrepat. Quamobrem miror, qui demnm fieri potuerit, ut ex eo sibi Gerardus praesidium esse petendum arbitraretur. Ille namque Petrum et caput fuisse apostolorum (1), et ceteris praestitisse scribit, propterea quod in eo *principaliter* collocata a Christo populorum salus, administrandaeque ecclesiae universae potestas esset. Quod si *plenitudinem potestatis in universitate esse*, hoc est in ordine sacerdotum, dixit, eo certe sensu, quo gallorum permulti, nou quo protestantes defendunt, dixit. Galli namque, qui concilium papae praeferendum putant, propterea quod plenitudinem ordini hierarchico datam putent, ius primatus Petro ultro concedunt, monarchicamque aristocratia temperatam esse fatentur rei publicae christianae gubernandae formam. Id Zabarellae, cum schismatis tollendi caussas inquireret, verisimile visum est: quamquam committendum non putarit, ut ab se qnisquam decretum

(1) *Tract. de schismate edito Argentorati an.* 1629. una cum opusculis Theoderici Niemi et Ioh. Marii belgae *pag.* 541. *papam esse*, fatetur, *universalem pontificem*. Et *pag.* 559. „ Apparet, *inquit*, quod licet Petrus fuerit PRINCEPS apostolorum, tamen plenitudo potestatis non fuit in eo solo, immo, ut patet in loco memorato actorum, Petrus in concilio tanquam unus in congregatione corregnavit, et post ipsum Iacobus apostolus: nec responsio fuit data sub persona Petri, sed congregationis, unde epistola incipit: *Apostoli, et seniores fratres iis, qui sunt Antiochiae*. Et infra: *visum est Spiritui sancto, et nobis etc.* Et hinc mos antiquus habuit, quod omnia difficilia terminabantur per concilium, et crebro fiebant. Postea vero quidam summi pontifices, qui magis ad modum terrenorum principum, quam apostolorum, ecclesiam rexerunt, non curarunt facere concilia, ex qua omissione prodierunt multa mala, ut supra: et ex hoc apparet, quod id, quod dicitur, quod papa habet plenitudinem potestatis, debet intelligi non solus, sed tanquam caput universitatis: ita quod ipsa potestas est in ipsa universitate tanquam in fundamento, et in papa tanquam in principali ministro, per quem haec potestas explicatur, ita tamen, quod praecedat clavis discretionis, ut eleganter dicit Innocentius *de iudiciar.* c. n. Et idem Innoc. *de voto c. quod super*, exponens illud, *quodcumque ligaveris etc.*, dicit *quod papa* NON PER OMNEM IURISDICTIONEM ET POTESTATEM HABET DE IURE, *sed non de facto*: et notat hostiensis de *translat. episc.* quod iudicando, solvendo valet, quod egit, clave non errante. .. XIX. *dist. Ita Dominus*, ubi dicitur, quod *Christus commisit salutem universitatibus omnibus apostolicis, ita tamen, quod in Petro principaliter collocavit.* Ubi nota quod non dicit totaliter, ut alii excluderentur, sed dicit principaliter, ut sic plenitudo potestatis sit in universitate ipsa, et per singulos exerceatur, sed principaliter per Petrum etc. “ Rogo nunc, utrum protestantes: I. *Papam esse universalem pontificem*: II. *Petrum esse principem apostolorum*: III. *romanum episcopum esse summum pontificem*: IV. *In papa esse ut in principali Christi ministro plenitudinem potestatis*: V. *Papam esse super omnes iurisdictione, et habere potestatem de iure, sed non de facto*, qui multa *de facto*, quae potest ipse per se decernere, in synodis decerni velit, alioquin quomodo τὸ *de facto* intelligi debeat, ne suspicari quidem possum: VI. Salutem populorum commissam universitatibus apostolicis fuisse, ita tamen *quod in Petro sit principaliter* collocata, et exerceatur plenitudo *potestatis principaliter per Petrum*, confiteantur? Si autem confiteri nolunt, quae Zabarella ultro confessus est, quid est quod eum sibi adiutorem vocandum putant?

synodi constantiensis *de reformatione in capite, et in membris* (1) probatum, subiectumque concilio pontificem Petri successorem fuisse, iudicaret.

In eamdem fere sententiam loquutus Nicolaus Cusanus cardinalis fuit (2). Polydori Virgilii scriptoris certe minus diligentis, harumque rerum imperitissimi, etsi implicata sententia est, nihil tamen continet, ex quo Petrum non fuisse principem apostolorum a Christo dictum, neque caput ecclesiae constitutum, intelligatur (3). Id vero componi cum protestantium haeretico dogmate

(1) Confer Iosephum Augustinum Orsium ord. praed. sacri palatii apost. magistrum *lib. v. de romani pontificis in synodos oecumenicas, et earum canones potestate cap. iv. art. i. §. iii. pag. 43. tom. iii. part. ii. edit. rom. an.* 1740.

(2) *Lib. ii. de concordantia catholica cap. i. seqq. pag.* 704. *seqq.* „ Petrus pro soliditate ecclesiae petra „ dictus est, et ea ea petra, quia ipse est, qui primus „ in notationibus fidei fundamentum posuit, et tam- „ quam saxum immobile TOTIUS OPERIS CHRISTIANI CON- „ PAGEM, MOLEMQUE CONTINET. Ideo Christus de eccle- „ sia loqui volens, ad eum tamquam ipsam figuran- „ tem loquitur. Ideo ecclesiae privilegia solida, ex iis, „ quae Christus tradidit, et promisit, et loquutus est „ Petro, haurire debemus „. Affert deinde locum ex *epistola* LIII. *al.* CLXV. *ad Generosum tom. ii. opp. p.* 91. *cap.* i. *num.* 2., quem locum lector consulere poterit. Miror autem laudari pro se a Gerardo potuisse, quae *cap.* XIV. eiusdem libri *pag.* 706. Cusanus complexus est, cum iis adeo confirmetur summus in ecclesia principatus Petri, ut nihil desiderari supra posse videatur. Scribit enim hoc modo. „ Habetur insuper, quod una „ est cathedra vera, et certa sancti Petri, in qua se- „ dent omnes successores. Unde cum una cathedra sit „ privilegium unius ecclesiae, et primum, secundum „ Optatum *lib.* II. *contra Parmenianum*, tunc est verum, „ quod non adhaerens unitati cathedrae, extra unita- „ tem ecclesiae est. 39. *dist. Quae cathedram.* Dicit au- „ tem Optatus conformiter loco praescripto: (*cap.* III. „ *pag.* 31. *edit. antuerp. an.* 1702.) *cathedra una est,* „ *et negare non potes scire te in urbe Roma Petro primo* „ *cathedram .... esse collatam in qua sederat* (editi habent „ sederit) *omnium apostolorum caput Petrus, unde Cephas* „ *appellatus est: in quo uno* (editi, in qua una) *cathe-* „ *drae unitas ab omnibus servaretur, ne ceteri apostoli sin-* „ *gulas sibi quisque defenderent, ut iam schismaticus, et* „ *peccator esset, qui contra unam cathedram, alteram sibi* „ *collocaret. Ergo cathedra unica est* (editi: *Ergo ca-* „ *thedram unicam*) *quae est prima de dotibus, et in ea* „ *sedit primus Petrus* (editi, *sedit prior Petrus*) *cui suc-* „ *cessit Linus* etc. Et infra: *Contra portas inferi claves* „ *salutares accepisse legimus Petrum principem scilicet* „ *nostrum, cui a Christo dictum est:* Tibi dabo claves „ etc. *Unde est ergo quod claves regni caelorum vobis* „ *usurpare contenditis, qui contra cathedram Petri vestris* „ *praesumtionibus, et audacia sacrilega militatis?* Et infra: „ *cap.* VI. *pag.* 36. *Igitur de dotibus supradictis cathedra* „ *est prima, quam probavimus per Petrum nostram esse,* „ *quae ducit ad se angelum.* Angelus enim, qui datur „ ecclesiae, ei non coniungitur, qui se cathedrae Petri „ non coniungit. Et infra: *Vos dico esse abscissos pal-* „ *mites a vite, vos rivum concisum a fonte. Non enim po-* „ *test origo esse rivus, qui parvus est, et non de se nasci-* „ *tur, aut arbor ramus concisus, cum* (*arbor fundata suis* „ *radicibus gaudeat, et ramus*) *si fuerit excisus, arescat.* „ Haec ille. Magna sunt ista documenta, quoniam non „ est, nisi una cathedra per descensum succedentium „ usque in Petrum, super quem ecclesia fundata con- „ sideranda: quoniam certi sumus, quod portae inferi „ non praevalebunt adversus eam. Unde est hoc notan- „ dum, quod qui se christianum esse fatetur, NECESSA- „ RIO CONFITERI HABET, connexam esse cathedram suam „ ad succedentium cathedrae sancto Petro, et in so- „ cietate illius cathedrae per unionem esse, alioqui „ CHRISTIANUS ESSE NEGAT.... Est itaque verum unam esse „ cathedram Petri, QUONIAM CATHEDRAE PRINCIPATUM RE- „ GITIVUM SIGNIFICAT IN ECCLESIA „. Inspiciant in hunc Cusani locum, quem pro se afferunt, protestantes, tamquam in speculum, atque inde qui sint, aliquando intelligant. Nam qui seiunctus a cathedra Petri est, quae cathedra *principatum regitivum*, auctore Cusano, significat, hunc christianum haberi non oportere ille ipse cardinalis scribit. Videant autem protestantes, coniunctine cathedrae Petri sint, concludantque verbis illius, quo patrono gloriantur, se non esse christianos.

(3) Polydorus Virgilius, qui extremo saeculo XV. floruit, *lib.* IV. *De inventoribus rerum cap.* VI. *pag.* 257. *edit. lugdun. an.* 1546., cum nonnulla implicate, imperiteque de Petro scripsisset, id est consequutus, ut idem suum opus in indicem librorum prohibitorum referretur; cumque emendatum illud esse edere velle Dionysius Zanchius romanus typographus dixisset, a Gregorio XIII. P. M. die 4. iunii an. 1576. id facile, ut faceret, impetravit. Sunt autem Polydori in editionibus

non potest. Idem est omnino de Alphonsi Tostati abulensis antistitis (1) opinione statuendum. Quamvis enim ille in suspicionem erroris, dum viveret, incidisset, multaque proinde incommoda perpessus esset, numquam tamen eo sese adduci tulit, ut *primatum* esse putaret adimendum Petro. Nam quod *constitutum a Christo inter apostolos pro gradibus dignitatis ordinem* neget fuisse, is sane aut de apostolatus munere, non de potestate regendae, continendaeque in unitatis centro ecclesiae intelligendum est; aut quocumque tandem modo intelligatur, principatum Petri in universa ecclesia non tollit, quem sane Tostatus multis in locis non explicavit solum, sed etiam pluribus rationum momentis confirmavit. De Erasmo (2) hoc breve dico: multa eum

ante romanam perfectis verba huiusmodi: „ Post Christum Petrus in sacerdotio praerogativam habuisse dicitur, quod primus apostolorum ordine, et eius sacrosancti COLLEGII CAPUT fuisset. Quo propter divus Cyprianus, *epist.* III. *ad Cornelium*, cathedram Petri principalem vocat „. Fatetur ergo Petrum et primum, et caput collegii apostolorum fuisse. At mox, dicet quispiam, haec addit: „ Ne quis erret, nulla alia ratione sacerdotalis ordo a romano episcopo profectus esse dici potest, nisi apud italos dumtaxat id factum intelligatur, cum perdiu ante adventum Petri in urbem Romam apud Hierosolymas sacerdotium rite institutum fuisse liquido liqueat etc „. Verum haec primatum Petri, monarchicumque dominatum non evertunt. Non enim de principatu quaestio, sed de antiquitate sacerdotii, Polydoro fuit. Cumque apud patres legisset fortasse, *arcem sacerdotii Petro concessam fuisse, eumque illum honoris episcoporum exordium, auctoremque episcopalis nominis, et honoris, in quo Christus sacerdotii summam locaverit, per quem* (Petrum) *apostolatus, et episcopatus in Christo coepit exordium* (confer epistolas romanorum pontificum apud Constantium *tom.* I. *p.* 654. 747. 896. 1019. 1041. 1255.), ratus fore aliquos tam ineptos, qui sacerdotium in coetu christianorum, antequam Petrus advenisset Romam, nullum fuisse arbitrarentur, profectum sacerdotium a romanis pontificibus apud italos fuisse scripsit. Quamobrem paullo post adiungendum censuit *pag.* 257. „ Existunt etiam nunc, qui contendant Petrum in omnes apostolos ius habuisse. De qua re nostrum non est quidquam decernere, qui sacerdotii originem tantum quaerimus. Tametsi contra nonnulli aliter censent „. Non negat tamen ipse. Nam nonnulli, qui primatum Petro adimere tempore Polydori tentarent, hussitae, aliaeque pestes generis eiusdem erant, quibus ille induci numquam, ut assentiretur, potuit.

(1) Consule Natalem Alexandrum *hist. eccl. saec.* XV. et XVI. *cap.* IV. *art.* I. *pag.* 164. *tom.* IX. *edit. lucens.* an. 1752. Adeundus etiam Tostatus idem *quaest.* XXVIII. *in cap.* X. *evang. Matthaei pag.* 591. *t.* III. *in Matth. opp. edit. an.* 1615., *et quaest.* LXVIII. *in c.* XVI. *Matth. pag.* 285. *tom.* IV. ubi, *Primus*, inquit, *apostolus constitutus universalis episcopus, et maximus omnium episcoporum etc.*

(2) Etsi multa de Erasmo dici possent, his tamen, quae sunt animadversa ab Nicolao Sandero *lib.* VII. *de visib. monarch. pag.* 580. *edit. antuerp.* an. 1571. contenti erimus, quae si Gerardus legisset, numquam ab lutheranis Erasmum stetisse mentitus esset. „ Multa temere Erasmus scripsit, quae Dei ecclesiam non aedificabant, temeritatemque suam ipse in responsione sua ad Albertum Pium ultro agnoscat dicens: *quidquid edo, abortus verius est, quam partus* . . . tamen eo usque non est progressus, ut . . . pontificis romani communionem sibi esse deserendam ullo modo arbitraretur. Ac primum in scholiis suis ad epistolam Hieronymi, quam ille ad Damasum scripsit, fatetur, episcopum romanum ex mente Hieronymi *tum divi Petri successorem esse, tum crucifixi*, hoc est, *Christi vices gerere* . . . . *Hieronymus*, inquit Erasmus ibidem, *omnino videtur sentire omnes ecclesias debere subesse romanae sedi, aut certe ab hac non esse alienas, quae peculiariter hoc apostolo gloriatur, qui inter apostolos primum tenuit, ut sit orthodoxorum prima dignitate* . . . *Idem in spongia adversus Huttenum*, *non indixi*, inquit, *bellum romano pontifici*, *non professus sum me protectorem lutheranae factionis*. Et iterum: *constat Graeciam in romani pontificis potestatem concessisse: etsi principatus pontificis non esset a Christo, tamen expediret unum esse, qui ceteris auctoritate praeemineret. Christum agnosco, Lutherum non agnosco, ecclesiam romanam agnosco*. Et post: *Quod adversatur dignitati sedis romanae, certo certius habeto non esse profectum ab Erasmo, quocumque titulo circumferatur* . . „

temere, non pauca etiam perturbate scripsisse plerumqne; sublatum autem voluisse Petri e christiana re publica principatum, numquam. Immo vero quem ille saepe, quem luculenter, quem satis explicate contra Lutherum, eiusque sectatores tutatus est, hunc ego principatum ab eo in controversiam fuisse aliquando vocatum, Gerardo ne iurato quidem, inducere in animum possum, ut credam. At Gerardi, ut in rebus ceteris, ita in exponenda Franeisci (1) Victoriae, Toleti (2), Feri (3) de primatu Petri opinione, fidem desidero. Qua enim confidentia ab acerrimis monarchiae ecclesiae defensoribus, vindicibusque, qualis Victoria, Toletusque fuerunt, susceptum fuisse mentitur lutheranae de Petro non principe apostolorum haereseos patrocinium?

Sed fac hi recensiores scriptores ita, ut Gerardus existimat, senserint. Quid? an tam paucos innumerabilibus aliis eruditione, doctrina, dignitate longe excellentioribus quisquam praeferendos putet? Horum ego, etsi non omnium (nam ut omnes numerem fieri omnino non potest) catalogum opportune texam, cum de romani pontificis monarchico principatu disseram. Sunt enim hae nexae, apteque inter se colligatae quaestiones.

X.

Parem ne Petro Paulum, an inferiorem aliquo in genere potestatis fuisse, maiores nostri putaverint?

Sed ne cui loco responsum non esse videatur, breviter etiam ad eorum argumenta dicam, qui Paulum Petro parem omnino fuisse statuunt. Quorum duo esse genera video, unum protestantium, qui, positis principibus duobus, monarchiam ecclesiasticam

„ In fine adnotationum ad *s.* Petri epistolam, *Frivolum*, inquit, *est, quod quidam cavillantur, vacillare principatum romanae sedis, si Petrus hanc epistolam scripsit Babilone, quum fieri non potuerit, ut Petrus haec scribens egerit Babylone, ac postea Romae sederit* „.

(1) Victoria *de potest. eccl. q. princip.* II. *prop.* IV. *p.* 69. *seq. edit. an.* 1565. „ Christus aedificavit ecclesiam super Petrum (velut super potestatem ordinariam in perpetuum duraturam), ergo opus fuit, ut Petro a medio sublato, alius loco illius subrogaretur cum simili auctoritate, et potestate iurisdictionis in totum orbem, qui ordo unius summi sacerdotis, „ et summo sacerdoti legis respondet etc. „. Vide Sanderum *ibid. pag.* 596.

(2) Toletus *in cap.* XXI. *Ioh. p.* 574. *ed. an.* 1588. „ Non possunt haeretici hoc tam evidens testimonium pontificiae auctoritatis effugere, non enim Petro, sed suae ecclesiae consulebat, uni totam ipsius gubernationem imponens etc. „.

(3) De praecipua potestate, hoc est de primatu Petri disputat Iohan. Ferus *in cap.* XVI. *Matth. p.* 223. *edit. mogunt. ann.* 1559., etsi non tam accurate, quam vellem. Cetera adversariorum argumenta proposui, refutavique *pag.* 131. *seqq. huius vol.*

consistere negant posse; alterum eorum, qui hanc existiment a duobus summis principibus, si unum caput constituant, ut non perfici, ita ne vitiari quidem. Ac de protestantibus, qui cum aristocraticam esse christianae rei publicae gerendae rationem putent, Petrum, ac Paulum, etsi pares arbitrentur fuisse, ceteris tamen apostolis praefectos inficiantur, alias. Nunc de iis, quorum secundo loco meminimus, qui, qualesque fuerint, videamus. Igitur Carolus Franciscus de Abra de Raconis episcopus vaurensis, cum contra Arnaldum edidisset tractationem de singulari primatu Petri, Iohannem Vergerium abbatem s. Sygirani erroris *de duplici ecclesiae capite Petro, ac Paulo* adsertorem fuisse scripsit. Negavit venisse id umquam in mentem Vergerio auctor libelli gallice de *auctoritate s. Petri, et sancti Pauli, quae residet in papa successore duorum illorum apostolorum* perscripti (1), editique ann. 1645. Itaque alii longe fuisse diversam ferunt damnatae opinionis originem. Petrus Sesmasonus, sic enim se scriptor ille e societate Iesu vocaverat, cum abbatis sancti Sygirani libellum quemdam legisset, galliceque contra libellum alterum hoc titulo, *sitne melius frequenter, quam raro sacrae communionis in eucharistia participem fieri* (2), scripsisset, publicassetque; Antonius Arnaldus, in cuius manus is libellus inciderat, quod et amicitia Iohanni coniunctus fuisset, et plura esse ab adversario dicta putasset, quae cum veterum patrum doctrina pugnare viderentur; celebrem illum, atque a multis vexatum de frequenti communione librum composuit, vulgavitque ann. 1643. Quinam continuo adversus Arnaldum surrexerint, quas epistolas, quos libros, quas demum tractationes in vulgus illius oppugnandi caussa sparserint, longum est dicere. Sed is auctor cum in sexto praefationis paragrapho haec scripsisset, *de sorte que l'on voit dans les deux chefs de l'église, qui n'en font qu'un, le modelle de la pénitence* (3), *comme nous l'avons expliquée en cet ouvrage* (quae verba deinde in latinam linguam idem ipse vertit hoc modo: *ita in duobus ecclesiae romanae principibus poenitentiam, qualis hoc in opere a nobis descripta est, illustriorem, atque*

(1) *Art.* VII. *pag.* 51., falso, *inquit*, adscribit hanc doctrinam (episcopus vaurensis) vita *functo abbati sancti Sygirani.*

(2) Thom. Ittig. *dissert.* IV. *app. tract. de haeresiarch.* §. 2. *pag.* 401. *edit. lips. an.* 1690.

(3) *Praef. lib. de freq. comm. edit. an.* 1643. et 1669.

expressiore forma intuemur (1), cum hac ratione verti potius debuissent: *ita ut in duobus capitibus ecclesiae, quae nonnisi unum faciunt, exemplum poenitentiae videatur, quemadmodum nos eam hoc in opere explicavimus*), in multorum offensionem incurrit, vocatusque fuit in erroris suspicionem. Fuisse aliquos, qui cum eo de re apud orthodoxos ne fando quidem unquam audita expostularint, auctor est *dissertatione* IV. Ittigius (2). Sed qui in Arnaldum invecti acerrime fuerint, intelligi ex eo ipso *de auctoritate s. Petri, et s. Pauli*, quem paulo ante memoravi, libello potest. Multos enim fuisse auctor dicit, qui librum de frequenti communione (3) oppugnarint. In his Petavium, qui nihil in extremo sexto praefationis paragrapho reperisset, quod aut haereticum, aut in erroris suspicionem (4) vocandum arbitraretur. Carolum Franciscum episcopum vaurensem post *analysim* (5) libri de frequenti communione (quam Arnaldus longa oratione repellere conatus fuerat) responsionem (6) *adversus Arnaldi apologiam* edidisse, idque genus propositionis notasse. Idem pseudonymum Eusebium a Polermaque (7) pluribus epistolis fecisse. Itaque datam ab se fuisse operam, ut liber ille de *auctoritate*

(1) *In praef. eiusd. operis latine editi Lovanii an.* 1674. §. VI. *pag.* 22.

(2) §. III. *pag.* 403. Auctor catech. hist. dogm. a Bercosio, qui post Vergerinco abbas s. Sygiriani fuit, eam propositionem Arnaldi libro insertam scribit *tom.* II. *pag.* 63. *edit. hagensis an.* 1730., quod fieri sane potuit.

(3) Contra illud Arnaldi opus Franciscus Renerdus, Guido Britonellus, Nicolaus Lombardus, Iacobus Sirmondus, Hieronymus Seguinus, Iohannes Petrus Camus, aliique alii scripserunt, ut est ab Ittigio *ibid.* n. II. *pag.* 402. memoriae traditum.

(4) Auctor libri *de l'autorité de saint Pierre, et de s. Paul, qui réside dans le pape successeur de ces deux apostres, artic.* I. *pag.* 8. *edit. ann.* 1645., confirmatam hanc a Petavio fuisse opinionem scribit. At Petavius *lib.* II. *cap.* XII. *pag.* 253. *tom.* IV. *theologicor. dogm. edit. antuerp.* §. I. sic habet: „ Inter rationes, „ quas (Arnaldus) pro se affert in gratiam novae „ poenitentiae, et dilationis communionis, quas ex „ universa vetere poenitentia delegit, dicit, *cerni in* „ *duobus principibus ecclesiae, et. Petro, et Paulo, exem-* „ *plar poenitentiae, qualis in eo opere descripta est* „. Neque vero necesse erat, ut quod non esset instituti sui Petavius faceret, oppugnareque propositionem aggrederetur, quam, ut expressa in libro *de frequenti communione* erat, explicari, rapique posse in meliorem partem arbitraretur. Quod si Petavius eodem in *cap. pag.* 272. operis gallice scripsi de *penitentia* Paulum *le collateral* Petri vocat, non sequitur, ut eum aequalem huic omnibus rebus, neque *subordinatum* fuisse putarit. Itaque auctor libelli suo agit more, cum locum, sensumque Petavii pervertens scribit *pag.* 8. *art. eodem* usurpasse eam vocem Petavium *réconnoissant par ce terme l'egalité, que monsieur Arnauld establit entre ces deux apostres*. Non enim assensus umquam Petavius iis est, qui rem dubiam explicando fecerunt deteriorem, ita ut Paulum omnino aequarint Petro.

(5) *Analyse du livre de la frequente communion etc. edit. paris. an.* 1644.

(6) *Response à l'apologie du Sieur Arnauld.*

(7) Huius epistolas gallice scriptas commemorat *pag.* 4. *seqq.* confutatque is, qui librum edidit supra indicatum hoc titulo: *De l'autorité de s. Pierre, et de s. Paul, qui réside dans le pape successeur de ces deux apostres, où sont representes les sentimens des escritures, des saincts pères, et particulierement des papes, et de toute l'église romaine sur cette matiere pour servir de response aux accusations atroces, et iniurieuses, qu'on a formées contre cette proposition du livre de la frequente communion: que s. Pierre, et s. Paul sont les deux chefs de l'église, qui n'en font, qu'un, an.* 1645.

s. Petri, et s. Pauli in lucem prodiret, quo Arnaldi defensio contineretur. Aegre id quidem tulerunt plerique doctissimi viri, qui hoc genere scriptionum impeti catholicum dogma de Petri primatu posse perspicerent. Quamobrem extiterunt continuo, qui librum eiusmodi, quem ab Arnaldo ipso fuisse perscriptum ferrent, confutare aggrederentur. Horum omnium tradunt primum fuisse Petrum a sancto Iosepho congregationis beatae (1) Mariae fuliensem theologum; alterum Isaacum Habertum presbyterum, canonicum, theologum ecclesiae parisiensis, abbatem (2) sanctae Mariae de Allodiis, doctorem sorbonicum, ac regi a consiliis, et sacris concionibus ordinarium, posteaque episcopum vabrensem, qui ob pontificalem librum graecorum, aliaque illustria opera publicata, singulare sibi nomen, existimationemque paravit; tertium Carolum Franciscum Abram raconisium (3), a quo eodem anno 1645. gallica lingua tractatio edita fuit de singulari primatu Petri. Sed qui Arnaldi caussam, defensionemque susceperat, desistendum non putavit. Quare anno eod. 1645. adversus accusatores illos tres, gallice *de magnitudine* (4) *ecclesiae romanae in Petri Paulique auctoritate constabilitae* opus conscripsit, ac typographi, locique, in quo typis excusum esset, nomine praetermisso, publicari, spargique in vulgus curavit. Sunt qui hunc item librum (5), epistolamque, cuius haec est inscriptio (6), *De suprema romanae ecclesiae amplitudine in Petri, et Pauli individua auctoritate fundata ad Innocentium X.* anno 1645., Arnaldo omnino esse tribuendam putent. Vix ille de *magnitudine ec-*

(1) Huius librum memorat Ittigius *ibid.* §. 19. *pag.* 403. inscriptumque esse ait, *advocatum Petri et eius successorum contra Pauli advocatum.*

(2) Est id opus inscriptum hoc modo, *de cathedra, seu primatu s. Petri in ecclesia catholica apostolica, et romana libri duo*, *Parisiis an.* 1645.

(3) Huius item meminit Ittigius *ibid.*

(4) *La grandeur de l'église romaine établie sur l'autorité de s. Pierre, et de s. Paul etc. pour servir de réponse aux livres de Pierre de s. Joseph, M. Habert et de l'évêque de Lauoaur. Paris an.* 1645.

(5) Ittigius *ibid. pag.* 403. Accedit Theophilus Raynaudus loco *infra indic. pag. huius vol.* 305. *not.* 1. Assentitur Iustus Fontaninus, et constat ex *indice bibliothecae Renati cardinalis imperialis ad v.* Arnaldus. Dubitat Petrus de Marca, aut saltem implicate hac de re loquitur. Confer quae scripsi *pag.* 304. *seq. hui. vol.* Negat is, qui gallice Arnaldi vitam prescripsit. Vide *pag.* 305. *huius vol. not.* 1. Labbeus etsi de libris pro Arnaldi sententia editis sileat, *propositionem* tamen ex Arnaldo esse profectam defendit. *Biblioth. antiianсen.* ut est *apud Ittigium loco indic.* Idem passim confirmat auctor librorum gallice editorum *de auct. ss. Petri, et Pauli. Et de magnit. eccl. roman.* Contra auctor catechismi *hist. et dogmat.* et propositionem de duobus capitibus, et libros *de auctorit. et de magnit.* non Arnaldo, sed Barcosio tribui oportere defendit. Consule *pag.* 305. *huius vol. not.* 1.

(6) Huius epistolae synopsim describit Augustinus de Bellis initio sui tract. *de absoluto divi Petri monarchia, qua solus ecclesiam aurigavit contra anonymum neotericum, qui ita Paulum Petro inseruit, contesseravit, ut cum illo unum pontificem, unum caput ecclesiae a Domino institutum fuisse commentus sit, edit. rom. an.* 1647.

clesiae liber prodierat, cum a Claudio Morelio (1) doctore sorbonico, aliisque acerrime confutatus est. In epistolam autem Guido Britonellus (2), Antonius Diana (3), Augustinns de Bellis (4) clericus regularis, Leo Allatius (5), Melchior Inchofer (6), aliique commentarios ediderunt. Innocentius X. qui haec intellexerat, veritus, ne qui exsisterent, qui Paulum *subordinatum* nulla ratione fuisse Petro arbitrarentur, anno 1647. sacrae inquisitionis decreto proscribi epistolas, librosque, qui ab Arnaldo in eam sententiam perscripti dicerentur, damnarique, ut haereticam, eam propositionem iussit, quae sic haberet: *S. Petrus, et S. Paulus sunt duo ecclesiae principes, qui unicum efficiunt, vel sunt duo ecclesiae catholicae coryphaei, ac supremi duces summa inter se unitate coniuncti; vel sunt geminus universalis ecclesiae vertex, qui in unum divinissime coaluerunt; vel sunt duo ecclesiae summi pastores, ac praesides, qui unicum caput constituunt*, si ita explicetur, *ut ponat omnimodam aequalitatem inter s. Petrum, et sanctum Paulum sine subordinatione, et subiectione s. Pauli ad s. Petrum in potestate suprema, et regimine universalis ecclesiae* (7).

(1) Meminit Moreliani operis Ittigius *ibid. p.* 404.

(2) Extat Britonelli *epist. ad Innoc. X. s. Petri unici apostolorum principis unicum successorem, et unius ovilis unicum pastorem an.* 1646.

(3) Antonii Dianae clerici regularis *disceptationes apologeticas de primatu solius divi Petri, et de differentia inter ipsum, et divum Paulum, edit. an.* 1646. recudi curavit Roccabertus *biblioth. pontif. tom.* IV. *p.* 112. *seqq. edit. rom. an.* 1697.

(4) Vide *notat.* 6. *paullo ante pag.* 301.

(5) *De ecclesiae occidentalis, atque orientalis perpetua consensione lib.* I. *cap.* III. *seqq. pag.* 12. *seqq. edit. colon. Agrip. an.* 1648.

(6) Apud Allatium *ibid. cap.* VII. *pag.* 136. *seqq.*

(7) Extat id decretum in indice *Alex.* VII. *p. m. in append. pag.* 357. Sic autem habet: „ Feria V. die 24. ian. 1647. In congregatione generali sanctae romanae, et universalis inquisitionis, habita in palatio apostolico montis Quirinalis coram sanctissimo domino nostro D. Innocentio divina providentia papa X. ac eminentissimis, et reverendissimis dd. S. R. E. cardinalibus in universa re publica christiana adversus haereticam pravitatem inquisitoribus generalibus a sancta sede apostolica specialiter deputatis. Editus est anno 1645. liber gallico idiomate impressus, cui titulus: *de l'authorité de s. Pierre, et de s. Paul, qui réside dans le pape successeur de ces deux apostres*, absque nomine auctoris, et impressoris loco. Huius libri evulgationem subsecuta est editio alterius libri anonymi eodem idiomate impressi, cui titulus, *la grandeur de l'église romaine etc.* Nec non epistolae eiusdem argumenti latino idiomate conscriptae, ac typis excusae plurimis adductis, atque congestis sanctorum patrum, summorum pontificum, sacrorum conciliorum, et doctorum locis. Quo circa ne in re tanti ponderis error aliquis mentibus christianis irreperet, libris praedictis de mandato sanctissimi mature examinatis, locisque adductis diligenter inspectis, ac ponderatis: sanctissimus relata unanimi theologorum ad hoc specialiter deputatorum censura, et auditis votis eminentissimorum, et reverendissimorum DD. cardinalium generalium inquisitorum, propositionem hanc: s. Petrus etc. „ *Ut supra in textu.* Et paullo post: „ Epistolam vero, ac libros praedictos, aliosque, in quibus propositio, ut supra explicata, et damnata asseritur, et defenditur tam impressos, quam imprimendos quocumque idiomate, aut quomodo libet etiam in scriptis evulgatos, vel in posterum evulgandos, sanctitas sua omnino damnatos, ac prohibitos esse voluit, prout praesenti decreto damnat, et prohibet etc. „ Quo ex decreto conciudi

Hoc fere tempore cum Petrus de Marca Barcinone (1) ageret, rogatus, ut scribit, a viro eruditissimo, a quo litteras ea de re plenas humanitatis acceperat, disputationem de *singulari primatu* Petri perscripsit, Romamque mitti curavit. Romanis eam placuisse, propositamque ab Innocentio X. pontifice ad legendum fuisse, auctor est in praefatione ad opuscula Marcae (2) Balutius. Est autem haec Marcae sententia: designatum quidem Petrum a Christo ecclesiae petram, pastorem ovium, principemque fuisse (3) apostolorum. Paulum, qui apostolatum Romae (4) gesserit, gessisse etiam episcopatum, qui coniunctus cum apostolatus potestate, munereque esset. Auctorem anonymum duo capita ecclesiae romanae Petrum, ac Paulum constituentem vehementer errare (5), propterea quod *ex aequo duo* illos *capita* fuisse dixisset. Duos enim episcopos, atque hoc sensu duo capita, si veterum sequamur fidem, ferri posse: τὸ *ex aequo* autem ferri nullo modo posse: *quia*, inquit, primatum, *quem in regimine universalis ecclesiae solus Petrus obtinuit ex ore ipso Christi*, *per indebitam comparationem cum primatu Pauli*, *qui versabatur in solo ecclesiasticae institutionis magisterio*, *ut loquitur Maximus taurinensis*, *penitus labefactat*. Haud multo ante quam publicatum a suprema inquisitione decretum esset, qui Romam se ab episcopis quibusdam Galliae missos dixerant (6), quum ab accusatoribus Arnaldi sententiarum, dimisso de *frequenti communione* libro, diligenter de damnando *de duobus capitibus unum constituentibus* errore, deque proscribendis opusculis, quibus is error contineretur,

aliqui posse putant, librum de *frequenti communione* fuisse item proscriptum, propterea quod propositionem *de duobus capitibus unum constituentibus* contineat. Sed is liber in indice ipso, in quo aliquot alii Arnaldi libri damnati recensentur, non extat. Sed qui vitam Arnaldi gallice scripsit, labi eos defendit, quod propositionem damnatam ab Innocentio, in libro, qui est de frequenti communione, eo sensu, quo damnata est, reperiri, librumque ipsum fuisse proscriptum putent *pag.* 86. *seqq.*

(1) Confer Petri de Marca *exercitationem de singulari primatu Petri num.* II. *pag.* 54. *seq. edit. parisiens. ann.* 1681., et Balutii *in opuscula Marcae praefationem num.* III. *eiusdem edit.*

(2) Stephanus Balutius *ibid.* „ Cum haec quaestio, „ *inquit*, distraheret in partes ingenia eruditorum, „ Innocentius papa X. a Marca impetravit exercita„ tionem illam *de singulari primatu Petri*, quam is „ scripsit Barcinone v. kal. iunias eiusdem anni 1647. „ Ea porro sic placuit Innocentio, ut eam publice legi „ iusserit „. A Balutio accepit Lequienius. Nam in eo libro, quem *Stephani de Altimura panopliam contra schisma graecorum* inscripsit, *prolusionis num.* II. *pag.* 9. *edit. paris. an.* 1718. „ Exercitationem, *inquit*, *de sin*„ *gulari primatu Petri* Innocentius papa X. admodum „ probavit, ita ut eam Romae publice legi iusserit „.

(3) Marca *ibid. n.* III. *seqq. pag.* 56. *seqq.*

(4) *Ibid. n.* XVII. *pag.* 65. *seqq.*

(5) *Ibid. n.* XXII. *pag.* 70. *seq.*

(6) Ita quidem legi in eo libro, qui inscribitur: *Journal de monsieur de Saint Amour docteur de Sorbonne etc. pag.* 2. *edit. an.* 1662.

agi animadvertissent, et ad cardinales adissent; iisque quibus locis scripturarum, patrumque ea opinio confirmari posse videretur exposuissent; quod nihil ab iis, quibus sanctae custodiendum secretum erat, de censura intellexissent; sibi falso persuaserant, fore ut non libellos modo legere cuique, sed tueri quoque sententiam liceret. Id ut est legato pontificis nunciatum, ex societate sorbonica quaesisse fertur, quemquam ne illa Romam defendendorum librorum, quibus propositio *de duobus capitibus* adsereretur, caussa (1) misisset? Responsum continuo ab Castellanio doctore sorbonico est, sociorum esse neminem, qui librum ullum de hoc argumenti genere scriptum umquam fuisse (2) sciat. Bourgeoisium Romae, libri *de frequenti communione* caussa, versari, in quo *de duobus capitibus ecclesiae* nihil quidquam reperiatur. Anno 1647. cum VIII. kal. februarias publicatum Romae, missumque in Gallias, rursumque legati cura typis a Sebastiano Cramoisio (3), ut episcopis regni distribueretur, excusum inquisitionis decretum fuisset; inventus continuo est, qui illud audacter oppugnare edito libello aggrederetur, quem libellum parisiensis praepositus damnatum, proscriptumque (4) voluit. Sunt qui obstitisse quaedam ferant, quo minus ab legato cogitata perficerentur.

Contra Arnaldum, illiusque sententiae defensores, post Marcam, eosque, quos supra commemoravi, scripsit Theophilus Raynaudus libros de bicipiti ecclesia, deque Arnaldo de Brixia redivi-

(1) *Ibid. pag. ead. ad an.* 1646.

(2) *Ibid.* Ita fortasse responsum fuit, propterea quod multi libellos duos, epistolamque illam, cuius supra meminimus, Arnaldo tribui oportere negarent. Neque vero de Marca Arnaldo adscribit, etsi ita loquitur, ut sententiam *de duobus capitibus* illi fuisse probatam indicet. Sic enim habet *n.* 1. *exercit. de singulari primatu Petri p.* 54. „ Eius generis est sententia recentioris cuiusdam, qui non infimum inter eruditorum „ subsellia locum occupat. Exciderat illi in commentatione quadam (*hoc est Arnaldo in praefat. operis „ de freq. comm.*) ut Petri, et Pauli apostolorum, tamquam duorum romanae ecclesiae capitum societatem „ in unum caput coalescentem adnotaret. Non tulit „ impune hallucinationem illam, quae statim ab eruditissimo viro Isaacio Haberto, tunc parisiensis eccle„ siae theologo, dein vabrensi episcopo libello ea de „ re publicato castigata est. Illi contumeliae, ut ipse „ interpretabatur, amovendae novam, et specialem lu„ cubrationem scriptor anonymus insumsit, qua Petri, „ et Pauli in romano pontificatu consortium, binosque „ illos apostolos duo eius ecclesiae capita ex aequo as„ serere conatus est „. Viden' ut plane non indicet, num is scriptor anonymus, idem atque Arnaldus, auctor libri de frequenti communione esset? Iam vero qui opusculum, *histoire abregée de la vie, et des ouvrages de monsieur Arnauld*, publicavit, quod antea editum hoc titulo fuerat, *question curieuse etc. pag.* 86. *seq. edit. colon. an.* 1695., longe ab errore damnato Arnaldum abesse pugnat. Non enim, inquit, propositio, ut est in praefatione *lib. de frequent. commun.*, sed ut est in aliis quibusdam libellis, quorum ille non est auctor, *dont il n' est point l'auteur*, certo quodam sensu, quo ille ipse numquam eam accepit, notata est. Mihi vero mirum videtur, ut vivo, ac tacente Arnaldo, alius quisquam illius defensionem susciperet, ipsique attributum errorem tueretur, quem Arnaldus idem minime probaret.

(3) Saint Amour *ibid. pag.* 3. *ad an.* 1647.

(4) *Ibid. pag.* 3.

vo in Arnaldo de Lntetia (1). Hoc demum saeculo, cum Paschasius Quesnellus et adventus Romam, et successorum Pauli meminisset, ab anctore collectionis centum nonaginta novem propositionum ex reflexionum moralium opere depromatarum, quem anctorem dominum Fromageaum fuisse ferunt, haereseos, ac si duos principes supremos, duoque capita, qnae unnm constituerent, induxisset, accusatus est (2). Graviter id tulit Quesnellus. Quamobrem negavit licuisse doctori sorbonico, qualem Fromageaum fuisse constat, ex inquisitionis romanae decreto, quod edicto parlamenti idibns maiis *suppressum*, nt aiunt, fuisset, praesidium petere. Prudentiam enim iuris gallorum hoc maxime postulare dixit, ut quae constituta a congregationibns romanis fuerint, nisi senatus parisiensis consulto publicentur, auctoritate vacent. Nihilo secius decretum illud adiumento esse collectori non posse. Propositionem *de duobus ecclesiae capitibus, quae unum constituant*, non quocumqne demum, sed eo sensu fuisse damnatam, quem cardinales, ipseque pontifex, qui congregationi praefuerat, indicarunt. Iam vero genus illud propositionis *ita explicatum, ut ponat omnimodam aequalitatem inter s. Petrum, et s. Paulum sine subordinatione, et subiectione s. Pauli ad s. Petrum in potestate suprema, et regimine universalis ecclesiae*, congregationis decreto esse reiectum. Ab se vero Pauli adventum Romam, successoresque fuisse memoratos semel; Paulum autem dictnm omnino aequalem Petro, numquam. Multa praeterea in eam sententiam ita dispntavit, ut propositionem, quam haereseos congregatio condemnasset, non ab se qnidem, sed ab adversario haereticam appel-

(1) Theophilus Raynaudus soc. Ies. theologus scripsit *de bicipiti eccles. et unici corporis Christi mystici uno simul ac duplici capite disputationem*, eamque anno 1663. Francisco cardinali Albizzio dicavit. Extat tom. x. *illius opp. edit. an.* 1665. *pag.* 193. *seqq.* Liber autem est alter Raynaudi inscriptus *Arnaldus redivivus natus Brixiae saeculo* xii. *renatus in Gallia aetate nostra*, qui extat *tom.* xviii. *illius opp. pag.* 205. *seqq.* finius libri n. ii. *pag.* 217. Arnaldum non modo propositionis, quae legitur in *praefat. lib. de freq. communione*, sed etiam libelli gallici, *de magnitudine romanae ecclesiae etc.* ab Innocentio X. proscripti auctorem esse defendit. Qua in re discrepat ab auctore vitae Arnaldi, ut est a me animadversum *pag.* 300. *not.* 7. Quinetiam auctor libri inscripti *catéchisme historique, et dogmatique sur les contestations qui divisent maintenant l'église tom.* ii. *edit. hagensis pag.* 63. tractatuum, hoc est libellorum illorum duorum, quos Innocentius X. reiecit, auctorem non Arnaldum fuisse, sed Barcosium scribit: „*cette* „ *proposition*, inquit, *etoit*, *que s. Pierre, et s. Paul sont* „ *les deux chefs de l' église, qui n' en font, qu'un*, c'etoit „ monsieur de Barcos neveu de monsieur de s. Cyran, „ qui l'avoit inserée dans la préface; aussi il la dé- „ fendit par deux ecrits l'un intitulé, *traité de l'auto-* „ *rité de s. Pierre, et s. Paul*; et l'autre, *la gran-* „ *deur de l' église romaine etc. an.* 1645 „.

(2) Ita scribit Quesnellus in eo libello, qui inscribitur. *vains efforts des Iesuites etc. edit. an.* 1743. *art.* iii. *pag.* 20. *seqq.* Verum is non Fromageaum, sed alium quempiam eius collectionis esse auctorem putat.

lari ostenderet; quasi vero quod omnes ecclesiae, atque in primis romana, in qua arcem esse religionis locatam liquet, cum sanctae fidei decretis pugnare affirmaverint, id, gallorum opinione, tueri quisquam impune possit. Ac de novorum quidem scriptorum variis, interque se dissidentibus opinionibus, deque supremae inquisitionis decreto hactenus. Nunc quae fuerit maiorum de Petri, Paulique dignitate, atque auctoritate sententia, utque haec decreto inquisitionis respondeat, videamus. Quod ut distincte, distributeque faciam, statuendum principio est:

Maiores nostros, qui claves Petro datas ceteris deinde communicandas dixerint, in ea fuisse sententia, ut apostolos omnes, qui missi in mundum universum a Christo ad evangelium nunciandum essent, episcopos etiam fuisse defenderent.

Atque maiores quidem nostros claves Petro datas ceteris communicandas dixisse, tam certum est, ut revocari in controversiam nullo modo posse videatur. Non enim solum ecclesiam regni caeli nomine ab Daniele (1) propheta demonstratam fuisse, principatuque eodem in regno fuisse Christi sententia potitum Petrum affirmarunt (2) (quae res auctoritatem, ac iurisdictionem ut ab rege in magistratus, comitiaque regni, ita ab Christo per Petrum in ceteros permanasse, ostendit), sed testati etiam sunt, *in eo aedificatam fuisse* (3) *modisque omnibus extructam* (4), *stabilique* (5) *modo fundatam ecclesiam, atque in fidem suscepta* (6) *ecclesiae fundamenta, summamque potestatem acceptam ab eo, ex quo episcopalis nominis, et honoris auctore, unde episcopatus* (7), *et omnis auctoritas nominis huius emersit, debeant sumere ceterae ecclesiae (velut de natali suo fonte aquae cunctae*

(1) Danielis *cap.* II. *v.* 44.

(2) Confer quae scripsi *pag.* 112. *seqq. huius vol.* Vide etiam Orsiam *lib.* II. *de roman. pontif. auctorit. cap.* XII. *art.* I. *pag.* 261 *tom.* I. *pag.* II. *edit. rom. an.* 1739.

(3) Tertull. loca vide supra *pag.* 112. *huius vol. et pag.* 51. *seq.* 54. *et* 56., Origenis locum, ut est descriptus ab Eusebio *not.* 1. *pag.* 113. *huius vol.*, Cypriani *not. ead.*, Eusebii *ibid.*, Hilarii *ibid. pag.* 114. *not.* 1. aliorumque quos *pag.* 115. *seqq.* laudavi, testimonia.

(4) Vide *notat.* 1. *pag.* 116. *huius vol.* Epiphanii locum.

(5) Confer *notat.* 4. *pag.* 116. *huius vol.* Hieronymi sententiam.

(6) Adisis *notat.* 2. *pag.* 167. *huius volum.*, quae a s. Gregorio nasianzeno sunt in hanc rem disputata.

(7) Confer *not.* 4. *pag.* 117. *huius voluminis* s. Innocentii I. verba. Quae porro huc transtulimus, neque relata in *pag.* 117. sunt, decerpsimus ex *epistola* XXIX. *ad concilium carthaginiensem* I. *pag.* 889. *tom.* I. *collect. epistolar. roman. pontif. edit. patris Coustantii.*

procederent, et per diversas totius mundi regiones puri capitis incorruptae manarent) quid praecipiant, quos abluant, quos velut in coeno inemundabili sordidatos mundis digna corporibus unda vitet, statueruntque, *per eum, in quo Christus sacerdotii summam locavit* (1), *et apostolatum in Christo, et episcopatum coepisse exordium* (2), *acceptasque ab eo solo, qui omnium apostolorum caput fuit, quique praeferri omnibus apostolis debuit, fuisse claves regni caelorum ceteris comunicandas* (3): *ut qui ab ipso charismatum fonte copiosis fuerit irrigationibus inundatus, cumque multa solus acceperit,* NIHIL IN QUEMQUAM *sine illius participatione transierit. De toto autem mundo fuisse unum Petrum electum, qui et universarum gentium vocationi, et omnibus apostolis, cunctisque ecclesiae patribus praeponeretur, ut quamvis in populo Dei multi sint sacerdotes, omnes tamen proprie Petrus regeret, quos principaliter regit et Christus* (4). *Magnum et mirabile huic viro consortium potentiae suae tribuisse divinam dignationem, et si quid cum eo commune ceteris voluit esse principibus,* NUMQUAM, NISI PER IPSUM DEDISSE *quidquid aliis non negavit* (5). *Specialem a Domino Petri curam fuisse susceptam, et pro fide Petri proprie supplicatum, tamquam aliorum certior esset futurus status, si mens principis victa minime fuisset. In Petro igitur omnium fortitudinem fuisse munitam, et divinae gratiae ita ordinatum auxilium, ut firmitas, quae per Christum Petro tributa est, per Petrum apostolis conferretur* (6). *Ita porro voluisse Christum huius muneris sacramentum ad omnium apostolorum officium pertinere, ut illud in beatissimo Petro apostolorum omnium summo principaliter collocaverit, ut ab ipso quasi quodam capite dona sua velut in corpus diffunderet, ut exortem se mysterii intelligeret esse divini, qui ausus fuisset a Petri soliditate recedere* (7). *Claves denique fuisse Pe-*

(1) Confer epistolam Bonifacii papae IV. n. XV. *pag.* 141. *edit. riasd.*

(2) Siricius papa *epistola* V. *ad episcopos Africae pag.* 651. *num.* I. *edit. Constantii.*

(3) Ita quidem Optatus, cuius loca supra *pag.* 117. *not.* 3. descripsimus.

(4) Confer Leonis I. p. m. locum *pag.* 118. *huius volum. not.* 9.

(5) S. Leo *serm.* III. *cap.* II. *pag.* 9. *tom.* I. *opp. edit. Cacciari.*

(6) Idem *ibid. cap.* III. *pag.* 10.

(7) Vide locum Leonis *ex epist.* X. *pag.* 39. *cap.* I. *tom.* II. *opp. edit. clarissimi Cacciari* descriptum supra *pag.* 118. *huius volum. ante not.* 3.

tro, *et per eum ecclesiae*, hoc est hierarchis ceteris, quibus ea potestas inest, *concessam* (1).

Quod si quis ex me percuntetur, quo demum modo haec sint intelligenda loca, cum apostolos a Christo, non a Petro fuisse missos evangelium gentibus nunciatum (2) constet, is sic habeat: Christum, qui eos omnes apostolatus dignitate, ac retinendorum, remittendorumque peccatorum facultate instructos misit, ita certe misisse, ut Petrum sui loco esse voluerit, et *visibile* (3) caput, a quo ceteri, ut membra, penderent, et fontem (4) a quo ceteri ut rivi fluerent, et centrum unitatis (5) ad quod ceteri tenderent, et radicem, ex qua ceteri ut rami (6) enascerentur, et fundamentum, super quod reliqui omnes, ut ecclesia universa aedificarentur (7), et pastorem (8), qui ceteros moderaretur, ac regeret. Id enim non patrum modo, sed etiam sacrarum scripturarum, quae hactenus descripsimus, locis persuaderi cuique, non opinione quidem, sed ad veritatem plane potest. Etsi vero apostoli fuerunt Petro ratione apostolatus (9) pares, non sequitur tamen eos, qui exsequutione auctoritatis aequales fuerint Petro, fuisse etiam ei regiminis auctoritate pares. Nam episcopos, si munus offerendi spectetur, pares esse *simplicibus* presbyteris, pendereque ab episcopis simplices presbyteros, ne adversarii quidem negant. Quamquam apostolorum latius patebat auctoritas (10), quam *simplicium* episcoporum pateat, qui successores (11) et sunt, et habentur apostolorum. Sed qui plura his de rebus volet, consulere scriptores orthoxos poterit, qui de privilegiis romanorum pontificum commentarios (12) ediderunt.

(1) Si modo ita est intelligendus Tertulliani e Scorpiaces libro locus. Confer, quae scripsimus *p.* 220. *seqq. huius volum.*

(2) Vide *pag.* 114. *seq. huius vol. et pag.* 117. *seqq.*

(3) Vide *pag.* 79. *et pag.* 116. *not.* 1. *et ibid. not.* 3. *et pag.* 117. *n.* 3. *et pag.* 219.

(4) *Pag.* 59. not. 3. *huius volum.*

(5) *Ibid.*

(6) *Ibid. et pag.* 117. *not.* 3.

(7) *Pag.* 112. *seqq. et pag.* 256. *seqq.*

(8) *Pag.* 116. *seqq.*

(9) Vide *tom. IV, huius operis pagin.* 319., *et huius voluminis pagin.* 75. *not.* 4. *et pag.* 145. *seqq.*

(10) Confer locum Petavii descriptum *pag.* 280. *volum.* 4. *huius operis.* Nollem autem dictum, quod ille *ibid.* habet: *infinitam fuisse apostoli cuiusque auctoritatem.* Nam ea, quam esse *subordinatam* constet, et ipse fatetur, vereor, ne infinita dici nequeat. Atque hoc illud est, quod me impulit, ut ab eo, aliisque, quos laudat, quique eum sequuti sunt, novis scriptoribus dissiderem, qui ita loquuntur, ut in omnibus rebus apostolos aequare interdum videantur Petro. Vide *p.* 75. *huius vol.* Ceterum id illi, qui caput fuisse omnium apostolorum Petrum defendunt, de amplissima apostolatus dignitate, ac ipsa spectata, dicere voluerunt.

(11) Confer Petavii *pag.* 280. n. 3. *vol.* IV. *huius op.*, Bellarmini, atque Schelestratii loca descripta *pag.* 73. *in not.*, et Petri de Marca *dissertationem de discrimine clericorum etc. cap.* III. *num.* V. *pag.* 105. *seqq. edit. opuscolor. paris. an.* 1681.

(12) Innumerabiles pene sunt auctores, qui de hoc argumenti genere disputant. Horum aliquos tantum

Iam vero episcopatus dignitate apostolos ceteros praestitisse, tam certum maioribus nostris, tamque exploratum fuit, ut nisi a calvinianis, lutheranis, ceterisque protestantibus hostibus, oppugnatoribusque episcoporum (qui confirmandi sui erroris caussa rebus clarissimis tenebras offundere sunt conati) a nemine revocari in controversiam posse videatur. Itaque Tertullianus, Cyprianus (1), Eusebius (2) caesariensis, Hilarius diaconus, (3) Hiero-

commemorabo, ne molestiam lectori augeam. Conferantur igitur Iohannes a Turrecremata *apolog. Eugen. papae* IV. *tom.* IX. *concil. edit. paris. Hard. pag.* 1246., Bellarminus *lib.* IV. *de roman. pont. c.* XXIV. *t.* I. *opp. edit. ingol. an.* 1580. *p.* 1074. *seq.*, Mauclerus *part.* II. *lib.* IV. *cap.* I. *pag.* 476. *et lib.* V. *monarch. eccl. cap.* I. *p.* 572. *seqq. edit. paris. an.* 1622., Angelus Petricca ord. minor. convent., qui floruit saeculo superiore, *de potestate apostolorum adversus Gabrielem Philadelph. disputat.* II. *p.* 694. *seqq. editum. roman. bibliothec. Roccaberti an.* 1698. *tom.* III., Augustinus de Bellis clericus regularis *de absoluta divi Petri monarchia, opposit.* XV. *solut.* II. *num.* CLIV. *pag.* 154. *seqq. edit. rom. an.* 1647., Leo Allatius *lib.* I. *de eccles. occid. atque orient. consens. cap.* IV. *seqq. pag.* 38. *seqq. edit. colon. ann.* 1648., Michael Lequienius *lib. inscript. Stephani de Altimura ponticensis contra schisma graecorum, qua romana, et occidentalis ecclesia defenditur adversus criminationes Nectarii nuperi patriarchae hierosolymitani etc. prolus. num.* VI. *pag.* 6. *seqq. edit. paris. an.* 1718., Franciscus Antonius de Simeonibus *de roman. pontif. iudic. potest. cap.* VI. *pag.* 105. *seq. et pag.* 114. *seqq. edit. rom. an.* 1717., Iosephus Augustinus Orsius *lib.* II. *de rom. pontif. auctorit. cap.* XII. *art.* 4. *seqq. pag.* 281. *seqq. tom.* I. *part.* II. *edit. rom. an.*1739., Iacobus Benignus Bossuetius episcopus meldensis, qui *lib.* VIII. *declarationis cleri gallicani etc. c.* XXIII. *seqq. p.* 236. *seqq. edit. luxemburgensis*, multa hac de re ita disputat, ut mihi a vero sensu patrum, quorum loca explicare conatus est, longe distare videatur. Neque vero huius solum, sed ne Charlasii quidem mihi placet opinio, qui *lib.* VIII. *libert. ecclesiae gallicanae c.* VIII. *pag.* 602. *ed. an.* 1684. (Vide *eiusd. edit. rom. l.* XI. *c.* XI. *seqq. t.* II. *p.* 342.) *episcopalem iurisdictionem in communi a iurisdictione episcopi uniuscuiusque* distinguens, illam ἀμέσως a Christo, hanc a Christo per Petrum, eiusque successores esse defendit. Quamobrem refellitur a Francisco Antonio de Simeonibus *loco supra indicato pag.* 115.

(1) S. Cypr. *epist.* LXXV. *p.* 225. *edit. oxon. an.* 1682. „ Potestas peccatorum remittendorum apostolis data „ est, et ecclesiis, quas illi a Christo missi constitue„ runt, et episcopis qui eis ordinatione vicaria succes„ serunt „. *Et epist.* III. *alias* LXV. *pag.* 6. „ Meminis„ se autem diaconi debent, quoniam apostolos, id est „ episcopos Dominus elegit; diaconos autem post ascen„ sum Domini in caelos apostoli sibi constituerunt epis„ copatus sui, et ecclesiae ministros „. Cypriano praeiverat Tertullianus *lib. de praescript. haereticorum c.* XXXII. *pag.* 213. *edit. venet. an.* 1748., quo loco haereticos sui temporis refellens, „ Edant, *inquit*, origines ecclesia„ rum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum „ ita per successionem ab initio decurrentem, ut primus „ ille episcopus aliquem ex apostolis vel apostolicis vi„ ris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habue„ rit auctorem, et antecessorem „. Vide s. Pacianum *epist.* I. *tom.* II. *concil. hisp. edit. rom. ann.* 1694. *n.* XVI. *pag.* 59., *et ep.* III. *n.* XII. *p.* 67.

(2) Confer *cap.* III. *lib.* III. *pag.* 60., quo loco de successoribus διαδοχαῖς apostolorum agit, *et cap.* IV. *pag.* 61., ubi disserit περὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς *de prima successione apostolorum*. Praeterea σκοποὺς speculatores ipsos esse apostolos scribit *in Isaiae cap.* LII. *tom.* II. *collect. vet. patrum edit. Montfauconi paris. an.* 1706. *p.* 555. Rursum *comment. in ps.* CVIII. *tom.* I. *eiusd. collect. n.* III. *p.* 696. *num.* 6. *seqq.* explicans versiculum, *et episcopatum eius accipiat alter*, de Iuda *literaliter* eum esse intelligendum scribit, qui episcopatu exciderit, quo est deinde potitus Matthias, dum cooptatus fuit in collegium apostolorum.„ Εἰκὸς, „ καὶ ῥητῶς κατὰ ψιλὴν τὴν λέξιν ταῦτα πάν„ τα πεπληρῶσθαι κατὰ τοῦ προδότου. Con„ sentaneum est, ad verbum, et secundum nudam „ litteram haec omnia fuisse completa contra prodi„ torem etc.

(3) *In* I. *epistolam ad corinthios cap.* XII. *pag.* 163. *tom.* IV. *opp. s. Ambrosii in append. edit. venetae an.* 1751. „ Caput in ecclesia apostolos posuit, qui legati Christi „ sunt, sicut dicit idem apostolus, *pro quo legatione fun*„ *gimur*. Isti sunt episcopi, firmante istud Petro apos„ tolo, et dicente inter cetera de Iuda, et episcopatum „ eius accipiat alter „. Confer *eiusd. commentar. in epist. ad ephes. cap.* IV. *pag.* 286. *tomo eodem.*

nymus (1), Epiphanius (2), Chrysostomus (3), aliique (4), aut apostolos ipsos episcopos, aut hoc idem constituturi, episcopos successores esse dixerunt (5) apostolorum.

Rursum patres, qui, nisi ab episcopis, neque manus imponi cuiquam Spiritus sancti conferendi caussa (6), neque sacerdotio non modo primi, sed ne secundi quidem ordinis quemquam initiari dixerunt (7) posse, idque ut ostenderent, exemplo sunt usi apostolorum; apostolos certe episcopos fuisse putarint necesse est. Iam vero eos, qui episcopos constituerint, consecraverint, ecclesiisque, quas condidissent, praefecerint, episcopos minime fuisse (8), quis credat? Confitendum est igitur, apostolos praestitisse dignitate episcoporum.

(1) *Epist.* XXVII. *ad Marcellam al.* XIV. *scripta an.* 384. *pag.* 65. *t.* IV. *opp. edit. Martianaei paris.* „ Apud nos apostolorum locum episcopi tenent „. *Et epist.* XLIX. *ad Paulinum al.* XIII. *scripta an.* 395. *p.* 566. „ Episcopos honorem possidere apostolorum „ scribit.

(2) *Haeresi* XXVII. *pag.* 107. *n.* VI. *edit. paris. Petav. an.* 1622. „ Petrus, et Paulus, *inquit*, ἀπόστολοι „ αὐτοί, καὶ ἐπίσκοποι *apostoli ipsi, et episcopi.*

(3) *Homil.* III. *in actor. cap.* I. *num.* II. *pag.* 24. *tom.* IX. *opp. edit. paris. Montfauconi monachi s. Mauri* „ *Et episcopatum eius accipiat alter*, hoc est τὴν ἀρχήν, „ τὴν ἱερωσύνην *principatum, sacerdotium* „. Loquitur autem de Iuda, qui cum apostolus esset, primi etiam ordinis sacerdos, hoc est episcopus fuit.

(4) Hinc Basilius, *episcopos*, scribit, *in cathedra sedere apostolorum. Epist.* CCCVII. *num.* 1. *tom.* III. *operum edit. paris. Garner. monachi s. Mauri pag.* 288. Idem est traditum a Prudentio, qui extremo saeculo IV., et ineunte V. floruit, et a Sulpitio Severo; a M. Aurelio Cassiodoro saeculi VI. scriptore, atque ab aliis, qui Petrum episcopum fuisse confessi sunt, quorumque paullo post testimonia proferam. Quinetiam in synodi aquisgranensis an. 816. celebratae *lib.* I. *cap.* IX. *pag.* 1065. *tom.* IV. *concilior. edit. paris. Harduini* haec habentur: „ In toto orbe dispersi (apostoli) evangelium praedi„ caverunt, quibusque decedentibus successerunt epis„ copi, qui sunt constituti per totum mundum in se„ dibus apostolorum „. Non discrepat synodus parisiensis habita anno 829. *cap.* IX. *pag.* 1297. *tom.* IV. *concilior. edit. Hard.* quae „ constat, *inquit*, religionem „ christianam per successores apostolorum salubriter „ administrari „. Sed ut ceteros praetermittam, qui sunt pene innumerabiles, afferam synodi tridentinae locum, quem sane ab iis, contra quos disputo, cum se catholicos esse dicant, arbitror negari nullo modo posse. Ea igitur *sess.* XXIII. *cap.* IV. *pag.* 136. *tom.* X. *concilior. edit. eiusd.* declarat: „ Praeter ceteros ecclesias„ ticos gradus, episcopos, qui in apostolorum locum „ successerunt, ad hierarchicum ordinem praecipue „ pertinere etc.

(5) Salmasii, aliorumque haereticorum, qui grammaticorum nugis delectati apostolos episcoporum munere, dignitateque instructos fuisse negare videbantur, refellit Petavius *l.* I. *de hierarch. eccl. cap.* V. *seq. num.* VI. *seqq. pag.* 684. *seqq. edit. paris. tom.* III. *theologicor. dogm.*

(6) Innocent. I. p. m. *epistola ad Decentium eugubinum* XXV. *cap.* III. *n.* 6. *pag.* 858. *tom.* I. *collect. epist. rom. pontificum edit. Constant.* „ De consignandis infan„ tibus manifestum est, non ab alio, quam ab episco„ po fieri licere. Nam presbyteri, licet secundi sint sa„ cerdotes, pontificatus tamen apicem non habent. „ Hoc autem pontificium solis deberi episcopis, ut vel „ consignent, vel paracletum Spiritum sanctum tradant, „ non solum consuetudo ecclesiastica demonstrat, ve„ rum et illa lectio actuum apostolorum, quae asserit „ Petrum, et Iohannem esse directos, qui iam bapti„ zatis traderent Spiritum sanctum „. Eadem fuisse a Theodulpho aurelianensi tradita *lib. de bapt. cap.* XVII. animadvertit *in not.* c. *ad eamdem epist. Innoc. pag. eadem* Coustantius.

(7) Hieronymus *epist. ad Evangelum* CI. *al.* LXXXV. *pag.* 803. *tom.* IV. *opp. edit. Martianaei paris.* „ Quid „ facit excepta ordinatione episcopus, quod presbyter „ non faciat „? Eodem spectant, quae habet Iohannes chrysostomus *homil.* XI. *in* I. *epist. ad Timotheum n.* I. *pag.* 604. *tom.* XI. *opp. edit. paris. Montfauconi.*

(8) Confer Clementis romani locum *tom.* IV. *huius operis pag.* 19. *not.* 2. S. Irenaeus *lib.* III. *adversus haereses cap.* III. *pag.* 175. *edit. venetae Massueti an.* 1734. „ Habemus, *inquit*, annumerare eos, qui ab apostolis „ instituti episcopi in ecclesiis etc. „. S. Cyprianus *epist.* XLV. *al.* XLII. *ad Cornelium pag.* 88. „ Hoc vel „ maxime, frater, et laboramus, et laborare debe-

Cum autem Paulus apostolus fuerit, episcopus item, sententia maiorum, fuit.

Neque vero quisquam est, qui Paulo apostolatus honorem, auctoritatemque neget. Satis enim sunt hac de re perspicua patrum, sacrarumque scripturarum loca. Quare dicam de episcopatu, sed paucis. Id enim etsi plerique vehementer negent, quoniam tamen conceditur ab iis, contra quos omnis haec a nobis est instituta oratio, non est cur copiose aut demonstrandum, aut explicandum esse videatur. Itaque Origenes (1), qui *scientissimum pontificum, et peritissimum sacerdotum*; Eusebius, qui *sacerdotem ecclesiis* (2) *imperantem*; Iohannes chrysostomus (3), qui *ordinatum impositione manuum*; Epiphanius (4), qui *episcopatu functum*; patres synodi aquisgranensis (5), qui *manuum impositione episcoporum constitutum* Paulum fuisse docent; plane ostendunt, fuisse huic apostolo *episcopatus* dignitatem, auctoritatemque tributam.

„ mus, ut unitatem a Domino, et per apostolos nobis successoribus traditam, quantum possumus, obtinere curemus „. Iohannes chrysostomus *homilia* I. *in* II. *epist. ad Timoth. cap.* I. v. 6. ad ea verba apostoli, *admoneo te ut resuscites gratiam Dei, quae est in te per impositionem manuum mearum*, „ Id est, *inquit*, „ gratiam Spiritus sancti, quam accepisti, εἰς προστασίαν τῆς ἐκκλησιας, *in praefecturam ecclesiae etc.* „.

(1) *Homilia* IV. *in leviticum num.* IV. *pag.* 143. *tom.* II. *opp. edit. paris. monachorum s. Mauri.*

(2) *Commentar. in ps.* XXVII. n. XCVII. *seqq. p.* 359. *seqq. collect. veter. pp. edit. paris. Montfaucon. an.* 1706. Paulum ecclesiis τοῦ κρατεῖν potitum scribit. Idem ipsum ceterosque apostolos *sacerdotes* vocat *pag.* 361. n. XXIX.

(3) *Homil.* XXVII. *in acta* n. I. *pag.* 206. Ὁρα ὑπὸ τίνων χειροτονεῖται. *Vide a quibus impositione manum ordinetur.*

(4) *Loco supra indicato.*

(5) *Ann.* 816. *lib.* I. *pag.* 1066. *cap.* IX. „ Ex „ praecepto s. Spiritus Paulo, et Barnabae ab apostolis manus imposita est in episcopatum, et sic „ missi sunt ad evangelizandum „. Confer auctorem *quaest. in vetus, et nov. testam. quaest.* CXVII. *inter opera s. August. tom.* III. *in append. pag.* 74. *edit. antwerp. an.* 1700. ubi, „ Christus priusquam, *inquit*, in caelos ascenderet, imponens manum apostolis, ordinavit eos episcopos etc. „. Confer theologos *in* IV. *sent. distin.* XXIV. Consule etiam s. Leonem *epistol.* LXXXI. *ad Dioscorum alexandrinum episcopum cap.* I. *pag.* 160. *edit. venetae ann.* 1741., quo loco statuere videtur Paulum, et Barnabam sacerdotio, seu episcopatus sacramento fuisse initiatos, cum impositae illis manus fuerunt, ut est *in tertio capite actorum apostolicorum* v. 13.

Utraque hac, apostolatus nempe, atque episcopatus dignitate, non Paulum solum, verum etiam ceteros apostolos aequales fuisse Petro.

De apostolatu nulla est caussa, cur plura disputem. Dixisse namque me supra memini cum de Cypriani loco dissererem (1), dicamque paullo copiosius, cum egero de dignitate, potestateqne apostolorum. Igitur de episcopatu dicam, sed breviter. Est autem omnis episcopatus in eo constituta ratio, ut qui eo potitus est, is ordinandorum ministrorum, consecrandorum episcoporum (2), regendaeque ecclesiae (3), quae illius curae est credita, obtineat, ita ut subiectus, *subordinatusque* sit capiti christianae rei publicae, potestatem. Hoc autem in genere omnes antistites coetuum christianorum, quibus episcopi character inest, pares esse omnino, tam certum est, ut nemo sit non scriptorum (4) veterum modo, sed ne novorum quidem, qui contra esse statuendum putet. Quum igitur apostolos omnes episcopos fuisse liqueat, sequitur, ut eos ratione characteris, potestatisque episcopatus pares omnino fuisse confiteamur.

Quare, patrum sententia, Paulum, si collega Petri in fungendo episcopatus romani munere fuisset, hoc quidem pacto parem fuisse futurum Petro.

Non sum autem nescius extitisse aliquos, qui Eusebii, Epiphanii, aliorumque quorumdam scriptorum locis, qui minus haberent perspicuitatis, freti, ut Petrum, ita Paulum episcopum ro-

(1) *Pag.* 75. *et pag.* 145. *seqq.*

(2) Rem satis exploratam cognitam nulla est caussa, quamobrem multis veterum testimoniis esse confirmandam existimem. Itaque duobus contentus ero. Alterum est Epiphanii, qui cum Aerii haeresim de presbyteris aequalibus episcopis descripsisset, ita ut *pag.* 276. *volum.* IV. *huiusce operis not.* 5. demonstratum est, sic statuit, *haeres.* LXXV. *num.* III. *pag.* 906. *tom.* I. *opp. edit. paris. Petavii*: „ Ordo episcoporum „ ad gignendos patres praecipue pertinet. Huius enim „ est patrum in ecclesia propagatio etc. „. Alterum Athanasii, quod *vol.* IV. *huius operis pag.* 265. *not.* 2. attulimus. Sed de episcoporum auctoritate, atque officiis alias. Confer *tom.* IV. *huius oper. pag.* 472. *seqq.*

(3) Isidorus pelusiotes *lib.* I. *epist.* CXLIX. *pag.* 31. *edit. venetae ann.* 1745. episcopi quae debeat esse administrandae ecclesiae cura, ac vigilantia, ostendit. Idem alii patres faciunt. Confer *Gregorium nazianzenum orat.* I. *pag.* 5. *edit. colon. an.* 1690. Mitto ceteros, ne sim longior, quam oporteat

(4) Consule Hieronymi locum descriptum *pag.* 238. *not.* 1. *huius volum.* Praetermitto scriptores reliquos, quod de re clara testimoniis uti non necessariis, inane sit.

manum fuisse arbitrarentur. Nam post auctorem librorum (1) *de auctoritate s. Petri, et s. Pauli, deque magnitudine ecclesiae romanae*, Petrus de Marca, qui singularis principatus coryphaci apostolorum defensionem susceperat, huius in episcopatu collegam Paulum fuisse scripsit, idque componi cum eo genere disciplinae iudicavit posse, quae ante synodum nicaenam in quibusdam coetibus christianorum (2) obtinuisset. Marcam deinceps consequutus Quesnellus est, qui in eo, quem gallice edidit, de *vanis conatibus Iesuitarum*, etsi Paulum fuisse *subordinatum subiectumque* (3) Petro concessit; fuisse tamen, ita ut fuit Petrus, episcopatu romano perfunctum existimavit. Quod si vera hi praedicassent (quoniam episcopos characteris, seu ordinis potestate pares esse omnes, Paulumque sive Romae, sive alibi, sive nullibi functus episcopatu fuerit, episcopi tamen auctoritate praeditum fuisse (4) ostensum est) hoc unum efficeretur, Paulum apostolatus, ut dixi, et characteris ordinis, ac, si vis etiam, administrationis episcopatus ratione solum fuisse aequalem Petro.

(1) *Lib. de l'autorité de s. Pierre, et de s. Paul art.* VIII. *pag.* 53., *et de la grandeur etc. lib.* III. *cap.* I. *pag.* 236. *seqq.*, et *epist. de suprema romanae ecclesiae amplitudine in Petri et Pauli ex summorum pontificum, patrum, et conciliorum testimoniis individua au 'itate fundata ad Innocentium XI. pont. max. num.* VIII. *p.* 20. *edit. parisiensis ann.* 1645.

(2) *Exercit. de singulari primatu Petri num.* XVII. *pag.* 65. *edit. parisiens. opuscalor. ann.* 1681. „ Si ex „ regula, quam superius proposui, metienda est antiqua „ illa episcoporum institutio; vere, at proprie Paulus „ romanae ecclesiae episcopus fuit. In ea etenim re„ gendà diu laboravit, eamque sanguine pro veritate, „ quam docuerat, profuso decoravit. Quare Epiphanius „ diserte Petrum et Paulum episcopos romanos vocat „. Confer quae sequuntur *pag.* 66. *seqq.*

(3) *Art.* III. *num.* VI. *pag.* 21. *seq. edit. ann.* 1713. In sibi praesidio esse Bellarminum, qui *lib.* III. *de romano pontifice cap.* II. *pag.* 858. *tom.* I. *part.* I. *controversiarum edit. inglostadiensis ann.* 1586. scripserit: „ Constat tempore apostolorum non fuisse Romae „ alios episcopos, quam Petrum, et Paulum. Diserte „ enim affirmat Irenaeus *lib.* III. *cap.* III. a Petro, et „ Paulo sedem romanam fundatam, et primos in ea „ episcopos sedisse. Quod idem omnes veteres do„ cent, quos supra citavimus „.

(4) Dissident inter se interpretes scripturarum, ubi tempore, quo episcopus est Paulus constitutus, disputant. Claudius Dausquius locum esse in sacris bibliis ullum, ex quo concludi idipsum posse videatur, negat. *De sanctitud. Pauli apost. lib.* II. *cap.* XXII. *edit. paris. ann.* 1528. Leo Allatius *lib.* I. *de eccl. occid. et orient. perpet. consens. cap.* IV. *num.* XII. *pag.* 53. scriptorem quemdam laudat, qui Paulum episcopi dignitatem conferre, diceret, potuisse, qua ipse careret. Franciscus Suaresius, *tom.* III. *in* III. *summae theologiae s. Thomae aquinatis partem disp.* XXXIV. *sect.* I. *p.* 426. *edit. an.* 1614., etsi Paulum quod apostolus fuerit, episcopum fuisse confiteatur; tamen a Manahene, sociisque (cum il, ut est *in actis apost. cap.* XIII. *v.* 3. manus illi, ac Barnabae imposuerunt) consecratum fuisse episcopum inficiatur. Idem Harduino placuit *in comment. in cap.* XIII. *actor. apost. v.* 3. Contra Lorinus *in eumdem actor. locum*, Caspar Sanctius *in act. cap.* XIII. *v.* 3, aliique sequuti Chrysostomum, et patres, qui aquisgranense concilium saeculo IX. celebrarunt, ut supra est demonstratum, tunc fuisse consecratum episcopum, cum illi, Barnabaeque Manahenus, et socii manus imposuerunt, censent.

Sed nullo satis gravi argumento effici potest
Paulum episcopatu fuisse potitum Romae.

Vetus enim romanorum traditio est, iam usque a Petri, Paulique ducta temporibus, unum in quaque ecclesia esse episcopum (1) oportere. Neque enim Petro de Marca (2), viro cetera erudito, assentior, qui hoc genus disciplinae ante synodum nicaenam obtinuisse inficiatur. Nam Cornelii, ac Cypriani, quos multo ante nicaena tempora floruisse constat, hoc adversus Novatianum in Petri cathedram invadere conantem, gravissimi argumenti loco habitum est, ex quo episcopos esse in ecclesia catholica duos non posse concluderetur. Eorum autem opinionem, qui Petrum (3), Paulumque duos episcopos, duosque ecclesiae principes, qui unum constituerent, fuisse arbitrarentur, quoniam est commentitia, nihil moror. Etsi enim esse unum in tribus personis Deum, propterea quod una, atque eadem natura divina sit (quo quidem

(1) Cornelius pontifex max. *epist. ad Fabium antiochenum apud Eusebium lib.* VI. *hist. eccl. cap.* XLIII. *pag.* 270. *edit. taurin., et apud Constantium tom.* I. *collect. epistolar. roman. pontificum epist. inter cornelianas* IX. n. III. *pag.* 150. „ Ille ego ... ignorabat ἕνα „ ἐπίσκοπον δεῖν εἶναι ἐν καθολικῇ ἐκκλησίᾳ, „ *unum episcopum esse oportere in ecclesia catholica* „? Rursum *epistola* VI. ad Cyprianum anno 251. scripta, quo quidem anno datam item illam ad Fabium fuisse constat, n. II. apud Constantium *ibid. pag.* 138. n. 2., confessores, qui Novatiani partes secuti fuerant, postque cognita culpa sua, ad ecclesiam reverterant, his verbis usos fuisse testatur: „ Nec ignoramus unum Deum „ esse, unum Christum esse Dominum, quem confessi si„ mus, unum Spiritum sanctum, unum episcopum in „ catholica ecclesia debere „. Est haec epistola inter cyprianicas in editione Pamelii XLVI., in oxoniensi vero XLIX. *pag.* 93. Confer Cypriani *epist.* XLIII. *al.* XL. *ad plebem universam*, qua in epistola contra Felicissimi factionem agens *p.* 83. *edit. exon.* „ *Deus unus est*, in„ quit, *et Christus unus, et una ecclesia, et cathedra* „ *una etc.* „. Idem Cyprianus *epist.* LV. *ad Antonianum, al.* LII., *quae est* V. *inter cornelianas in collect. epistolar. romanor. pontific.* n. 8. *pag.* 164. *seq.* „ Factus est Cor„ nelius episcopus de Dei, et Christi eius iudicio, de „ clericorum pene omnium testimonio, de plebis, quae „ tunc adfuit, suffragio, et de sacerdotum antiquorum, „ et bonorum virorum collegio, cum nemo ante se „ factus esset, cum Fabiani locus, idest cum locus Pe„ tri, et gradus cathedrae *sacerdotalis* vacaret. Quo oc„ cupato ... quisquis iam episcopus fieri voluerit, fo„ *ris* fiat necesse est, nec habeat ecclesiasticam ordi„ nationem, qui ecclesiae non tenet unitatem. Quis„ quis ille fuerit, multum de se licet iactans, et sibi „ plurimum vindicans, profanus est, alienus est, *foris* „ est. Et cum post primum secundus esse non possit, „ quisquis post unum, qui solus esse debeat, factus est, „ non iam secundus ille, sed nullus est „. Unde autem τὸ *oportere*, et τὸ *debere* unum esse in ecclesia quaque episcopum collegisset, cum hac de re canon nullus synodi oecumenicae fuisset conditus, nisi ex apostolorum Petri, et Pauli traditione, quam africani, romanique in primis summopere retinendam, colendamque arbitrabantur? Consule Tertullianum *lib. de praescr. cap.* XXXVI. *pag.* 213. *edit. venetae an.* 1746., s. Athanasium *hist. arianor. ad monach. num.* XXXVI. *p.* 365. *tom.* I. *par.* I. *opp. edit. paris. Montfauconi an.* 1698., Iulium papam I. *epistola ad eusebianos n.* XXII. *pag.* 387. *tom.* I. *collect. epistolar. roman. pontif. edit. paris. Constantii*, et Innocentium I. *epistola* XXV. *ad Decentium cap.* I. *num.* II. *pag.* 856. *tom.* I. *collect. epistol. roman. pontif. edit. paris. Constantii.*

(2) *Exercit. de singular. primat. Petri num.* XVII. *pag.* 65. *seq. edit. opusc. parisiensis an.* 1681. Huic assentitur Quesnellus *loc. supr. indic. pag.* 24.

(3) Auctor operis *de la grandeur de l'église romaine lib.* I. *cap.* III. *pag.* 14., *et l.* II. *pag.* 81. *seqq. edit. an.* 1645.

illi exemplo uti consuerunt) et intelligimus, et confitemur; duos tamen esse homines, qui principem unum, unnm caput, unumque episcopum constituant, intelligere certe non possumus. Atque haud scio, an, ea opinione probata, consistere singularis episcopatus in quoque christianorum coetu posset. Verendum namque esset, ne qui Petrum, Paulumque episcopos fuisse Romae, unumque ecclesiae romanae caput effecisse defendunt, iidem aliquando, exemplo usi apostolorum, episcopos esse Romae duos posse, qui unum episcopum, pontificemque maximum unum efficiant, opinentur, in eorumque demum errorem labantur, qui plures interdum summos (1) universae ecclesiae antistites fuisse mentiti sunt. Ac patres quidem, qui unum esse ecclesiae cuiusque episcopum debere dixerunt, ita omnino *τὸ unum* intellexerunt, ut locum nullnm de duobus unum constituentibus cavillandi reliquerint. Quemadmodum autem id sibi, quasi ex traditione manasset apostolorum, persuadere potuissent, si Petrus, Paulusque Romae episcopi una fuissent? An Novatianus, qui saue peritus historiae ecclesiasticae romanorum erat, cum haec sibi obiici vidisset, si Petrus ac Paulus episcopi simul fuissent, non respondisset apostolorum eorumdem exemplo et suam confirmari, et Cornelii, Cyprianique debilitari, expugnarique sententiam? Neque vero Cypriano, Cornelioque suffragari novum illud commentum de duobus verticibus unum caput coustituentibus, potuisset. Nondum enim cuiquam in mentem venerat, quod est saeculo superiore hac de re a defensore libri de frequenti communione excogitatum. Quod si in mentem veterum cuiquam venisset, facile quidem certe responsum ab asseclis Novatiani fuisset, nihil impedire, quin alter episcopus in ecclesiam introduceretur, qui cum Cornelio iunctim unum caput, ac verticem christianae rei publicae constitueret. Sed in huiusmodi nugis confutandis diutius operam consnmere non vacat. Haec vero de episcopo nno ita in sequentes aetates pervasit traditio, ut cum saeculo IV. Constantius imperator a romanis peteret, ut Felicem Liberii in episcopatu collegam esse paterentur, summa illi omnium conspiratione, consensioneque responsum fuerit, quemadmodum nullus esset ipsorum,

(1) Vide eumdem *ibid. p. 2. lib.* I., et auctorem libri *de l'autorité de s. Pierre, et de s. Paul art.* I. *p.* 9. *edit. an.* 1645.

qui non unum Deum, unumque Christum confiterentur; sic esse neminem, quin unum omnino esse episcopum oportere crederet (1).

Neque ecclesia romana solum, sed antiochena etiam, quam maiores nostri a Petro et fundatam, et rectam, atque administratam fuisse ferunt, idem traditionis genus iam usque ab Ignatii temporibus, quem secundum post Petrum episcopum fuisse antiochenorum constat, coluit, litterarumque mandavit monumentis (2).

Quum ergo Petrum episcopum fuisse romanorum et veteres omnes memoriae posterorum tradiderint, et nos simus opportune alio loco demonstraturi, et ii, contra quos agimus, confiteantur; quid est, quod Paulum una fuisse Romae episcopatu potitum existimemus?

Accedit veterum scriptorum non dogmaticorum modo, verum etiam historicorum, poetarumque christianorum auctoritas, qui ita de Petro, Pauloque loquuti sunt, ut eum quidem episcopum fuisse, cathedramque occupasse Romae confirmarint; hunc vero contra non item. Sed his nos testibus tunc utemur, quum agendum nobis adversus Deylingium, protestantesque ceteros fuerit de episcopatu romano Petri.

Argumenta, quibus anonymus scriptor episcopatum romanum Pauli confirmare conatus est, dissolvi, repellique facile possunt.

Video autem afferri ab adversariis veterum quaedam, ac novorum, qui aliquo in honore habentur, loca, quibus Paulum episcopum romanum efficere conantur. Principio a pontificibus romanis orsi, Clementis constitutiones (3), etsi non probant, quoniam tamen Turriano, aliisque nonnullis probari intelligunt, in medium proferunt, in quarum VII. *libro cap.* XLVII. Linus et Ignatius a Paulo fuisse *ordinati* dicuntur. Id vero numquam dici potuisse censet, nisi auctor earum, Paulum episcopum fuisse antio-

(1) Confer Theodoritum *hist. eccl. lib.* II. *cap.* XVII. *pag.* 86. *edit. taurin. an.* 1748.

(2) S. Ignatius *epist. ad philadelph. n.* IV. *p.* 151. *tom.* II. *patrum apostolicorum edit. londin. an.* 1746. „ Una enim caro Domini nostri Iesu Christi, et unus „ calix in unionem sanguinis ipsius, unum altare „ ὡς εἷς ἐπίσκοπος ἅμα τῷ πρεσβυτερίῳ, καὶ „ διακόνοις τοῖς συνδούλοις μου, *et unus episco- „ pus cum presbyterio, et diaconis conservis meis.*

(3) Auctor operis *de la grandeur etc. lib.* II. *c.* I. *seqq. p.* 81. *seqq.*, et auctor *lib. de l'autorité de s. Pierre, et de s. Paul art.* II. *pag.* 10. *seqq.*, horum fere omnium, quos hic numeravimus, testimoniis abusi sunt.

chenorum primum, deinde romanorum, putasset. Inde ad Leonem I. se conferunt, qui sermone I. *in natalem apostolorum*, Petrum, ac Paulum veros fuisse romanae ecclesiae pastores scribit. Pastorum autem nomine episcopos indicari, auctores Augustinum, Paulinum nolanum, Leonem ipsum, atque Gregorium primum esse defendunt. Agunt rursum de Gregorio, quem visum post mortem Tagioni episcopo caesaraugustano fuisse, dixisseque ferunt, romanos episcopos successores esse Petri, Paulique apostolorum. Eamdem omnino fuisse, aiunt, Agathonis pontificis, qui saeculo VII. contra monothelitas pugnavit, sententiam. Neque discrepare Hadrianum I., qui Petrum, ac Paulum sedem romanam occupasse dicit. Huic assentiri Nicolaum I., Hadrianum II., Iohannem VIII., Gregorium VII., Paschalem II., Alexandrum, III. Innocentium III., Nicolaum III., Martinum V., Pium II., Paulum II., Iulium II., Leonem X., Paulum III. (1).

Addunt mox longam seriem scriptorum, ut (2) Ignatii, et Irenaei martyrum, qui a Petro, ac Paulo romanam ecclesiam fuisse fundatam, romanosque episcopos ab illis fuisse institutos tradunt; Tertulliani, qui doctrinam a Petro, et Paulo accepisse romanos, scribit; ut Dionysii episcopi corinthiorum, Caiique romani presbyteri; ut Eusebii caesariensis, Cyrilli hierosolymitani, Epiphanii quoque, cuius illustrem esse putant de Pauli episcopatu, *haeresi* XXVII. *adversus carpocratianos*, locum, Chrysostomi, Hieronymi, Hilarii diaconi, Prudentii, Augustini, Maximi taurinensis, Paulini nolani, Theodoriti episcopi Cyri, Petri chrysologi, Hilarii arelatensis, Vincentii lirinensis, episcoporum orientis, qui extremo fere quinto ecclesiae saeculo ad Symmachum pontificem litteras plenas pietatis erga apostolicam sedem scripserunt, Dorothei episcopi thessalonicensis, et Ennodii ticinensis, patrum synodi constantinopolitanae Agapeti temporibus celebratae, Primasii uticensis, Fortunati episcopi pictaviensis, Bedae, episcoporum occidentalium, qui ad synodum Agathonis pontificis tempore convenerunt, concilii aquisextiensis, patrum synodi ticinensis, Drepanii Flori, abbatis Reginonis, Mosis Barcephae episcopi syri, Luitprandi cremonensis, Petri Damiani, Oecumenii, sancti Ber-

(1) Pauli III. testimonium describit Quesnellus *loc. indic. pag.* 26.

(2) Auctor libri *de la grandeur de l'église romaine lib.* III. *cap.* I. *seqq. p.* 236. *seqq.*

nardi, Gotefridi cardinalis, Ruperti, Iohannis sarisberiensis, cardinalis sancti Georgii, Lirani, Catharinae senensis, patrum synodorum constantiensis, et florentinae, s. Laurentii Iustiniani, cardinalis Cusani, patrum synodi lateranensis sub Iulio II. et Leone X., Pauli Aemilii, cardinalis Contareni, doctorum parisiensium, Bellarmini, aliorumque Iesuitarum.

Postremo etsi post nicaenam (1) sinodum ea in ecclesiam omnem disciplina pervaserit, quae obstaret, quo minus duo episcopi unam eamdemque ecclesiam moderarentur, apostolorum tamen aetate nihil impedisse affirmant, quin eidem coetui christianorum non duo, sed plures etiam episcopi praesiderent. Id vero ex Pauli ad presbyterium ephesinum cohortatione esse perspicuum. Est enim huiusmodi: *attendite* (2) *vobis, et universo gregi, in quo vos Spiritus sanctus posuit episcopos regere ecclesiam Dei.* Nam si episcopi erant omnes, curamque ephesiorum agebant, esse id quidem argumento aiunt, cur plures episcopos vivis apostolis eamdem regere, administrareque ecclesiam credamus consuesse.

Ego vero quamquam constitutiones apostolicas esse Clementi romano tribuendas negem, tamen si concederem, nihil nobis ab iis esse metuendum putarem. Non enim qui aliquem episcopum *ordinat*, is continuo habendus illius urbis, ecclesiaeque antistes est, cuius episcopum *ordinaverit.* Quis enim aut ephesiorum, aut cretensium episcopum Paulum umquam fuisse credat, etsi illorum quidem Timotheum, horum vero Titum manuum impositione episcopos consecraverit? Quod si Paulus *ordinatis* Tito, Timotheoque, nihilo secius neque cretensium, neque ephesiorum antistes fuit; quid est, quod ex eo solum episcopum fuisse Paulum romanorum credam, quod Linum ab ipso fuisse consecratum episcopum pseudo-Clemens in apostolicis constitutionibus (3) scripserit? Quod autem de Lino dixi, hoc idem est de Ignatio statuendum, quem, idem est pseudo-Clemens auctor, fuisse a Paulo creatum episcopum antiochenorum (4). Verum quod Clemens a Paulo, idem Irenaeus a Petro simul, ac Paulo factum docet. Quae quidem est ratio omnino discrepans. Quum enim vetus

(1) Petro de Marca exercit. *de singul. primatu Petri* §. XVIII. pag. 66.

(2) *Actor. apostolicor. cap.* XX. v. 28.

(3) *Constit. lib.* VII. *cap.* XLVI. *pag.* 387. *tom.* I. *apostolicor. pp. edit. amstel. an.* 1724.

(4) *Ibid.*

traditio episcopnm quemque a tribns saltem episcopis consecrari oportere ferat, certumque sit, fuisse Petrum antistitem romanorum, nihil obstabat, quin hic successorem consecraturus, Paulum snnm commilitionem acciret, unaque cum illo Linum *ordinaret* episcopum. Atque nos quidem Irenaeo potius, quam pseudo-Clementi, credendum arbitramur. Sed de Ireuaei loco paullo post viderimus.

Leo pontifex, etsi Paulum pastorem romanorum vocat, episcopum tamen non vocat. Pastorum autem apud maiores nostros latius patebat notio. Quamobrem quemque apostolum earum ecclesiarum, quas instituisset, aut in quibus evangelium praedicasset, pastorem appellari posse arbitrabantur, quamvis vere earum episcopus non (1) fuisset. Nam si pastores ecclesiae in liturgiis vocantur omnes (2), quae caussa esse potest, quare appellari eorum coetuum pastores nequiverint, quos ipsi decreta religionis, recteque vivendi rationem docuissent? Cum igitur Paulus Petri commilito, adiutorque in docendis Romanis fuerit, pastor dici potuit romauorum. Neque vero qui vel auctor, vel adiutor episcopo cuiquam in cogenda, institnendaque ecclesià quapiam fuit, is continuo illius coepiscopus existimandus est. Alioqni episcopus etiam philippensium fuisset Paulus, quod adversarii certe nolent. Is enim apostolus ad philippenses (3) scribens cooperatorem, et commilitonem suum, apostolumque eorum Epaphroditum appellat, quem veteres fuisse philippensium episcopum (4) tradiderunt. Quod si Leo episcopum romanum fuisse Paulum iudicasset, cur non duas, vel saltem unam, ut anonymus clamitat, Petri, Paulique, sed unam Petri solius sedem (5) nominasset? Est autem incredibile, si Paulum, ac Petrum una simul episcopatu romano fuisse fun-

(1) Iohannes chrysostomos *homilia, quod utilis sit lectio sacrarum scripturarum t. III. opp. num. IV. p. 77. edit. paris. Montfauconi*, „ Cum audieris, *inquit*, primum „ apostolos, deinde prophetas, tertio pastores, ac do„ ctores, gratias curationum, opitulationes, guberna„ tiones, genera linguarum, disce reliquarum gratia„ rum copiam omnem, tamquam in capite, in apos„ tolatu residere „. Cum igitur apostoli munere functus Romae fuerit Paulus, cur non dici romanorum pastor poterat, etsi sedem episcopalem non habuisset Romae?

(2) Vide *praefat. de apostolis in miss. rom.*, quae certe vetus est.

(3) *Cap. II. v. 25.*

(4) Confer Baronium *ad an. LX. num. II.* Mitto ceteros, ne sim longus.

(5) S. Leo *epistol. LXXXIV. ad Anastasium thessalonicensem cap. XI. pag. 155. edit. opp. venetae an.* 1741. „ Inter beatissimos apostolos in similitudine honoris „ fuit quaedam discretio potestatis, et cum omnium „ par esset electio, uni tamen datum est, ut ceteris „ praeemineret. De qua forma episcoporum quoque est „ orta distinctio, et magna dispositione provisum est, „ ne omnes sibi omnia vindicarent. . . per quos ad „ unam Petri sedem universalis ecclesiae cura conflueret.

ctos censuisset, ut eodem in sermone (1) cum Petrum, ac Paulum pastores fuisse, patresque romanorum dixisset, tum mox omisso Paulo, Petri tantum sedem commemorandam putaverit. Rursum, haeredemne dignitatis Petri semper sese appellasset (2) Leo, Pauli numquam, si ut illum, ita hunc episcopum fuisse romanum indicasset? Denique quis credat, *episcopum* romanum dictum fuisse Petrum (3) a Leone, non vero Paulum, si non minus episcopus romanorum Paulus, illius iudicio, quam Petrus fuisset? Quod si sunt, qui quos episcopos, eosdem etiam pastores interdum vocent, non sequitur tamen omnes, qui pastores sunt appellati, in numero esse debere (4) episcoporum. Nisi quis paroechos, presbyterosque (5) in episcopis poni oportere arbitretur, qua re nihil dici potest absurdius. Nihilo gravius est, quod animadvertunt, *patrem* (6) esse Paulum romanorum ab Leone dictum. Quod de Gregorio addunt, commentitium est (7), ac vereor etiam ne iniuriosum Petro. Nam qui de viso hispani illius episcopi Romam ab synodo, atque ab rege libros moralium Gregorii quaesitum missi fabulam edidit, Augustino potiorem, quam omnibus pontificibus, ipsique fortasse principi apostolorum, tribuit in gloria sempiterna (8) lo-

(1) *Sermone* LXXXII. *edit. Cacciari rom. an.* 1753. *pag.* 234. *cap.* I. *n.* I., *qui sermo est* LXX. *in quesnelliano*, S. Leo de Petro, ac Paulo loquens, „ Isti sunt „ viri, *inquit*, per quos tibi evangelium Christi, Roma, „ resplenduit, et quae eras magistra erroris, facta es „ discipula veritatis. Isti sunt patres tui, verique pa-„ stores, qui te regnis caelestibus inserendam multo me-„ lius, multoque felicius condiderunt... Isti sunt, qui „ te ad hanc gloriam provexerunt, ut gens sancta, po-„ pulus electus, civitas sacerdotalis, et regia, PER SA-„ CRAM BEATI PETRI SEDEM, caput orbis effecta, latius „ praesideres religione divina, quam dominatione ter-„ rena „.

(2) *Sermone* IV. c. *edit. Cacciar. p.* 13. „ Subiun-„ git se ad rationem solemnitatis nostrae non solum „ apostolica, sed etiam episcopalis beatissimi dignitas „ Petri, qui sedi suae praeesse non desinit... soliditas „ enim illa, quam de petra Christo etiam ipse „ petra factus accepit, in suos quoque se transfudit „ haeredes etc. „.

(3) Vide *notation. superiorem. Sermone autem secundo cap.* IV. *pag.* 6. de Petro agens Leo, „ Cuius, *inquit*, „ dignitas in haerede indigno non deficit „.

(4) Theodorus mopsuestenus, *in catena in cap.* X. *Iohann. pag.* 263. *edit. ann.* 1630. „ Pastorem ovium „ esse quemcumque, *ait*, qui seipsa digne doctorali „ munere insignitus, legitimo utitur introitu „.

(5) Theodoritus *in cap.* IV. *epist. ad ephes. tom.* III. *opp. edit. paris. Sirmondi pag.* 304. „ ποιμένας καὶ „ διδασκάλους, inquit, *pastores, et doctores* eos dicit „ (apostolus) qui per unamquamque civitatem, καὶ „ κώμην, *et vicum* erant deputati „. Quinetiam Clemens alexandrinus, qui sane episcopus non erat, sese in seriem pastorum reponit, *in* I. *paedagogi libro cap.* VI. *pag.* 99. *edit. paris. an.* 1641. „ Siquidem, *inquit*, „ ποιμένες ἐσμὲν οἱ τῶν ἐκκλησιῶν προηγούμε-„ νοι *pastores sumus ecclesiis praesidentes*... τὰ δὲ „ πρόβατα ὑμεῖς *vos autem oves* „.

(6) Alioquin Iohannes apostolus smyrnensium episcopus fuisset, propterea quod patrem se adolescentis smyrnensis, curae smyrnensis antistitis commissi, vocaverit. Confer Eusebium *lib.* III. *hist. eccl. cap.* XXIII. *pag.* 101. *edit. taurin.*

(7) Exstat ea narratio *tom.* II. *opp. s. Gregorii ante comment. in lib. Iob edition. rom. an.* 1589., *et edit. Maurinor. paris. an.* 1705. *tom.* I. *p.* XXI. *post praef.*

(8) *Ibid.* „ Altior eum a nobis continet locus „. Sed non est cur multa hac de re contendendum putem. Erret Habertus *de sing. primatu Petri l.* II. c. V. *pag.* 39., sit vera historia, quae de Tagione episcopo fertur, ut visum Baronio est ad *an.* DCXLIX. *n.* 80., praesidio tamen adversariis esse non potest.

cum. Sed fac vera sit omnis illa narratio. Quid? An quia Gregorius romanos pontifices Petri, Paulique esse successores, idcirco etiam Paulum episcopum romanorum dixit? Hoc si ita est, cur non item Paulum et corinthiorum, et ephesiorum, et philippensium, et atheniensium episcopum fuisse pugnant, propterea quod Eusebius successores fuisse apostolorum (1) Timotheum, et Dionysium (2) areopagitam; Dionysius autem corinthius Paulum fuisse institutorem (3) corinthiorum; Paulusque ipse suum commilitonem fuisse tradiderit Epaphroditum (4) antistitem philippensium? Ac si perstent adversarii, fateantur necesse est, ecclesiam nullam aut veterem, aut recens conditam esse, in qua aliquis apostolus episcopus non sedisset, cum omnes omnium ecclesiarum episcopi (5) successores vocentur apostolorum. Qua re quid absurdius dici, excogitarique possit, non video. Itaque quod est in fabula, fuisse ab Gregorio pontifices successores Pauli appellatos, si verum esset, nihil efficeret, quod nobis adversari videretur. Gregorius enim latiore, ut aiunt, sensu successores eos Pauli appellasset, nempe quod Paulus, qui apostolus esset, episcopatusque praestaret dignitate, romanos docuisset, adiutorque Petri in formanda ecclesia fuisset, Romaeque decessisset; non quod vere episcopatum romanae ecclesiae obtinuisset. Atque hoc ille sensu episcopos alexandrinos (6) in s. Petri successoribus numeravit, quos etsi a s. Marco evangeliste fuisse institutos; tamen a Petro apostolo numquam ut ab episcopo alexandrino fuisse rectos, atque gubernatos norat.

Eodem autem modo explicari debet Agathonis (7) de episcopo romano Pauli successore locus. Quamquam illud etiam ad

(1) *Lib.* III. *cap.* IV. *pag.* 81. *hist. eccl.* ubi περὶ τῆς πρώτης τῶν ἀποστόλων διαδοχῆς *de prima successione apostolorum* egit. Ephesi namque ecclesiam Paulum instituisse satis constat.

(2) *Ibid. pag.* 82. Quis autem negat Paulum apostolum fuisse atheniensium, Dionysiique magistrum, atque institutorem?

(3) Confer Eusebium *lib.* II. *hist. eccl.* *cap.* XXV. *pag.* 76.

(4) *Cap.* II. *epist. ad philipp.*

(5) Vide quae scripsi *pag.* 309. *huius volum.*, Eusebium *lib.* III. *histor. eccl. cap.* IV. *pag.* 81. *seq.*, et s. Irenaeum *lib.* II. *contra haereses cap.* XXVII. *n.* 2. *p.* 262. *edit. Massueti venetae an.* 1734.

(6) *Lib.* VII. *epist.* XL. *ad Eulogium alexandrinum pag.* 888. *edit. paris. ann.* 1705. „ Apostolorum principis sedem in auctoritate convaluit, quae in tribus „ locis unius est.. Ipse decoravit sedem, in quam evangelistam discipulum misit. Cum ergo unius, atque „ una sit sedes cui ex auctoritate divina tres nunc episcopi praesidant, quidquid ego de vobis boni audio, „ hoc mihi imputo etc.

(7) *Concil.* VI. *art.* IV. *tom.* III. *pag.* 1118. *edit. paris. Hard. ad an.* 680.

rem, caussamque maxime pertinet: Paulum, cuius successores interdum, eo, quo dixi, sensu, pontifices appellentur, numquam aut ab Gregorio, aut ab Agathone fuisse vocatum romanorum episcopum.

At Hadrianus I. pontifex sedem se Petri, ac Pauli (1) apostolorum occupare scribit. Hoc si in aliis esset ferendum, in Arnaldi tamen defensore ferri nullo modo potest. Arnaldi namque de veterum patrum expendendis, diiudicandisque sententiis canonem hunc esse animadverti (2): viro theologo, atque historico, missis et multis, et perspicuis maiorum locis, pauca quaedam, eaque minus clara, minusque explicata consectari, minime licere. Quum autem tam multi, tamque illustres sint veterum de uno Petro episcopo romanorum, pontificeque ecclesiae universae loci, nullus autem reperiatur, quo Paulum episcopum eius urbis fuisse liqueat; quid est, quod illis omnibus praetermissis, perpauca testimonia adversarii quaeritent, colligant, proferant, quibus esse romanos pontifices in sede Petri, Paulique locatos, constitui posse videatur? Ego vero non aliam fuisse arbitror Hadriani de Pauli romana, quam Gregorii magni de Petri alexandrina sede sententiam. Quemadmodum enim, ut paullo ante dictum est, etsi numquam Petrus alexandrinam sedem occupasset, tamen quod id egisset, ut unus aliquis suorum discipulorum Alexandriam proficisceretur, ecclesiam fundaret, in eaque gereret episcopatum; latiore quadam significatione scriptum ab Gregorio est, exstare in ea Aegypti urbe eiusdem apostoli (3) cathedram; ita quamvis Paulus episcopus romanus non fuerit, quod tamen et apostoli, et episcopi dignitate praestiterit, Romaeque docuerit, Petrique adiutor in augenda, amplificandaque romana ecclesia fuerit, atque in hac universi orbis metropoli mortem obierit; sedem una cum Petro habuisse dici aliqua ratione potuit, quam romani antistites occuparent.

Nicolai primi, qui institutam fuisse romanam ecclesiam a Pet-

(1) *Epist. ad Const. et Iren. act.* II. *syn.* II. *nic. tom.* IV. *concilior. edit. paris. Hard. p.* 559.

(2) Vide supra *pag.* 233. *not.* 4.

(3) Vide *not.* 6. *pagina* 321. *huius vol.*

ro (1) ac Paulo, pro quibus (2) patribus romanos pontifices natos esse filios scribit, non sunt adeo illustria, adeoque perspicua loca, ut nos episcopatum Pauli romanum confiteri cogant. Scimus enim, eum, qui institutor, vel potius adiutor institutoris alicuius ecclesiae fuerit, haberi plerumque ecclesiae eiusdem episcopum non oportere. Quae res, cum demonstratata paullo ante fuerit, nunc praetermittatur. Neque vero Nicolaus romanos pontifices solum; sed etiam patriarchas alexandrinos pro Petro, ac Paulo patribus (3) natos esse filios testatur. Quis autem umquam maiorum fuit, qui Paulum fuisse episcopum alexandrinorum arbitraretur? Quod si idcirco pro Petro, ac Paulo patribus natos

(1) *Nicol. I. pontif. max.*, qui an. 858. episcopatu romano potitus est, *resp. ad consulta bulgaror. cap.* XCII. *tom.* 5. *concilior. edit. Hard. paris. pag.* 391. ,, Romanam, *inquit*, sanctorum principes apostolorum Petrus, et Paulus et praedicatione sua instituerunt, et pro Christi amore suo proprio sanguine sacraverunt,,. Quis autem nostrum umquam negavit aut *praedicasse* Paulum Romae, aut *sanguinem* pro Christo fudisse? De episcopatu quaerimus, non de *praedicatione*, aut *morte*. Alioqui Paulus Hierosolymorum, Antiochiae, Caesareae, Ephesi, Philipporum, Corinthi, omnium denique urbium, in quibus docuit, quae sane plurimae sunt, episcopus fuisset; quod falsum est.

(2) Confer *epist.* VIII. *eiusd. pontif. ad Michaëlem imperatorem pag.* 152. *seq. tom. eod. concilior.*

(3) *Ibid.* ,, Ita privilegia huic sanctae ecclesiae a Christo donata, a synodis non donata, sed iam solummodo celebrata, et venerata, per quae non tam honor, quam onus nobis incubuit, licet ipsum honorem non meritis nostris, sed ordinatione gratiae Dei per beatum Petrum, et in beato Petro simus adepti, nos cogunt, nosque compellunt omnium habere sollicitudinem ecclesiarum Dei, cui sancto scilicet Petro addita est societas beatissimi Pauli vasis electionis, magistri veritatis, cui iugiter imminebat omnium ecclesiarum sollicitudo. Hi ergo, tamquam duo luminaria magna caeli in ecclesia romana divinitus, constituti totum orbem splendore fulgoris sui mirabiliter illustrarunt; et occidens eorum praesentia velut rutilante sole tam per se nitorem dante, quam per discipulos suos, quasi quosdam radios lucis micante, factus est oriens, quippe non postquam mortui sunt, Romam e principibus sunt delati, ut romanae ecclesiae maiorem conferrent privilegiorum honorem (sicut apud vos non rationabiliter, sed potentialiter actum est, videlicet, ut ecclesiae ceterae patronis suis privarentur, et sola Constantinopolis spoliis, et opibus, quas violenter abstulit, ditaretur), sed Romam in carne venientes, vitae verbum evangelizantes, ab ea erroris caliginem summoventes, veritatis lumine mentes hominum illustrantes, et in ea uno, eodemque die martyrium consummantes, sanctam romanam ecclesiam roseo cruore suo consecraverunt, et hanc non habentem maculam, aut rugam, aut aliquid huiusmodi exhibentes, Deo domino dedicaverunt. Sicque demum alexandrinam ecclesiam suam fecerunt, per beatum scilicet Marcum utriusque horum filium, ac discipulum. Haereditas quippe filii in potestate parentis existit, et gloria discipuli ad magistrum sine cunctatione refertur. Fecerat autem beatissimus Petrus et ecclesiam antiochenam iam suam... Per has igitur tres praecipuas ecclesias omnium ecclesiarum sollicitudo beatorum apostolorum principum Petri, ac Pauli procul dubio moderamen expectat. Pro quibus patribus nos divinitus... nati sumus filii ,, etc. Ex serie harum Nicolai sententiarum, quis non videat, concludi nihil posse omnino, quod ad episcopatum romanum Pauli pertineat? Principio Nicolaus constantinopolitanorum superbiam repressurus, Petrum, ac Paulum, non post mortem translatos, sed ipsos per se vivos Romam venisse, docuisse, martyrioque fuisse perfunctos, patronosque esse ecclesiae romanae defendit: contra patronorum aliarum ecclesiarum corpora ex suis eos locis, in quibus quiescebant, sublata, et Constantinopolim translata narrat. At patronos hos duos apostolos, doctores, martyres romanorum esse, quis neget? Nulla enim de iis rebus est quaestio. Deinde honorem episcopatus, summique in ecclesia principatus, non a Paulo quidem se, verum a Petro esse consequutum Nicolaus scribit. *Per beatum Petrum, et in beato Petro.* Cur non item *per beatum Paulum, et in beato Paulo?* Nam socium fuisse Paulum Petri in evangelio nunciando, in erudiendis hominibus, inque martyrio perferendo addit; in episcopatu vero, non addit. Duos autem apostolos, qui in maioribus numerarentur, cur Nicolaus *luminaria magna* non appellasset? De *filiis* denique quod addit, ut alexandrinorum episcopum Paulum fuisse non efficit, ita ne romanorum quidem.

esse filios alexandrinos antistites putavit, quia, etsi Paulus episcopus non esset Alexandriae, tamen Marcus episcopus alexandrinorum discuipulus Petri fuit, cuius Petri adiutorem Paulum fuisse constat: pro patribus iisdem natos fuisse romanos pontifices filios dicere Nicolaus perinde potuit; propterea quod, tametsi Paulus episcopus romanae ecclesiae non esset, nihilominus adiutor esset, sociusque laborum Petri, cui Petro romanus episcopatus obtigerat. Nihilo gravius est, quod ex verbis Nicolai concludunt, haeredes scilicet esse potestatis Petri, ac Pauli romanae (1) sedis antistites. Nam ut romanos, ita alexandrinos eius potestatis haeredes vocat. Quamobrem latius eorum verborum significatio pateat necesse est, ut quae in eos etiam cadat, quos episcopo Paulo numquam fuisse gloriatos liquet. Atque ut episcopi successores dicuntur apostolorum, quamvis ecclesiae, quas regunt, institutae non fuerint ab apostolis; ita alexandrinus, et romanus haeredes dici potuerunt Pauli potestatis, quem et apostolum fuisse, et episcopali praeditum auctoritate, et socium laborum, ac perpessionum Petri constat, a quo Petro Marcus est missus evangelium nunciatum alexandrinis. Contra vero saepe, et luculenter Nicolaus Petro, cuius potestas in romanos Praesules permanarit (2), quique cathedram in principe imperii urbe occupaverit, antecessore sese gloriari scribit. Quod si Paulum non minus fuisse episcopum romanum, quam Petrum, putasset; neque tam raro Pauli, neque tanta verborum circuitione meminisset, ut omnes, si rem diligenter considerent, hunc non episco-

(1) *Ibid. pag.* 163. „ Haeredes quippe horum effecti, facultatem potestatis, quam a Domino perceperunt, et onus sollicitudinis nihilominus capessere eos oportet „.

(2) Ubi enim Nicolaus de *regimine* ecclesiae, quod est episcopatus, et summi pontificatus iudicium, disserit, unius Petri mentionem facit, omisso Paulo. Quare statim atque haec, quae sunt de Petro simul, ac Paulo dixit; de regimine disputaturus, eadem in epistola *ad Michaëlem pag. eadem*, „ Proinde *inquit*, animadvertendum est, quia non nicaena, non denique ulla synodus quodquam romanae ecclesiae contulit privilegium, quae in Petro noverat, eam totius iura potestatis pleniter meruisse, et cunctarum Christi ovium regimen accepisse, sicut beatus praesul Bonifacius attestatur universis episcopis per Thessaliam constitutis scribens: *institutio universalis nascentis ecclesiae de beati Petri sumsit honore principium, in quo regimen eius, et summa consistit* „. Confer eiusdem pontificis *epist.* I. *ad universos catholicos. Ibid. p.* 119. *Et epist.* II. *ad Michaëlem imperatorem pag.* 121. Qua in epistola *p.* 124. loquens de successione romanorum episcoporum, eos succedere beato Petro testatur, nulla facta mentione Pauli, „ Pristinam, *inquiens*, sanctorum patrum traditionem, quam a praedecessoribus nostris beatissimis, et orthodoxis pontificibus, qui post beatum Petrum in eius apostolica sede resederunt, nobis observandam suscepimus etc „. *Et epistola* VI. *ad Photium pag.* 132. *seqq.*, *et epist.* VII. *ad Michaëlem pag.* 137., *seqq. et epist.* VIII. *pag.* 146. *seqq.*, *et epist.* IX. *ad eumdem pag.* 204. *seqq*, *et epist. ad Bardam Caesarem* III. *pag.* 122. *seq.*, *et epist.* XIII. *ad Ignatium p.* 224., *et epist.* XV. *ad Eudoxiam Augustam pag.* 229. *seq.*, *et epist.* XXVII. *pag.* 248. *etc.*

pum quidem, sed adiutorem Petri, sociumque laborum fuisse, illustrasseque sanguine suo ecclesiam romanam plane intelligere, si velint, possint.

De Hadriano II. (1), qui sedem nominet Petri, ac Pauli, nihil attinet dicere. Quod enim explicatum supra est, cum de Hadriano I. dissererem, nova certe oratione, qua rursum explicetur, non eget.

Eodem autem pertinent, quae Iohannes VIII. (2) de sede

(1) Hadrianus II. pontificatu potitus est an. 868. *epist. ad Basilium imperatorem, quae extat tom.* v. *concilior. edit. Hard. pag.* 861. „ Et ob amorem, *inquit*, „ Dei, et protectorum vestrorum principum apostolo„ rum honorem, a quorum regimine proficiscitur, man„ suetudinis vestrae auxilia exutiat... quatenus per patro„ norum vestrorum intercessiones, principum videlicet, „ a quorum sede remittitur, et quorum principatu pro „ ecclesia vestra, quae valde fluctuat, die, ac nocte in„ terpellare per multa curricula non cessavit „. Verum sedis vocabulo Hadrianus non episcopatum Pauli romanum, sed locum, in quo Paulus evangelium promulgavit, intellexerit necesse est. Eodem autem sensu cathedras, hoc est sedes apostolorum intellexit Tertullianus *lib. de praescript. cap.* xxxvi. *pag.* 215. *edition. venetae an.* 1748. „ Age iam, qui voles curiositatem me„ lius exercere in negotio salutis tuae, percurre eccle„ sias apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae „ apostolorum suis locis praesident... Proxima est tibi „ Achaia? Habes Corinthum. Si non longe es a Ma„ cedonia, habes Philippos, habes thessalonicenses. Si „ potes in Asiam tendere, habes Ephesum etc. „. Quem enim, obsecro, apostolorum episcopum fuisse aut corinthiorum, aut philippensium, aut thessalonicensium, aut ephesiorum quisquam dicet? Nam Paulum, qui in his tribus ecclesiis docuit, apostolum quidem earum fuisse veteres tradiderunt, episcopum vero non item; cum earum ecclesiarum primos episcopos nominantes, Paulum numquam in iis esse numerandum putaverint. Itaque cathedra, et sedes locum, e quo aliquis docere consuerat, interdum significat; interdum etiam episcopatum. Quae cum ita sint, quid est, quod ex hisce obscuris pontificum testimoniis quidquam se adversarii perficere arbitrentur posse, demonstrareque Paulum fuisse episcopum romanum? Ac si Hadriani, aliorumque pontificum maximorum, quorum illi auctoritate abuti solent, ea fuisset sententia, ut non minus Paulum, quam Petrum, episcopum fuisse romanum iudicarent, quid caussae fuit, cur Petrum episcopum romanae sedis dicerent, Paulum numquam, ut supra ostensum est, cum agerem de Leone? Cur sedem Petri creberrime nominarent, nulla facta Pauli mentione; Pauli vero sedem, non facta mentione Petri, non item? Fit igitur ita, ut, cum illi sedem Petri, Paulique memorent, Petrum indicent fuisse episcopum romanorum, Paulum vero, etsi non episcopum, adiutorem tamen Petro laborum, ac propagandae doctrinae socium. Ac sedem quidem Petri, non iniecta Pauli mentione, fuisse persaepe ab Hadriano pontifice, de quo agimus, memoratam, tam certum est, ut revocari in controversiam omnino non possit. Vide eius *epistolam ad Ignatium in act. concilii constantinop. act.* vii. *pag.* 854. *seqq.*, *suggestionem concilii eiusd. ad summum pontif. ibid. p.* 867., *epist.* iii. *Hadriani ep. ad Carolum Calvum pag.* 694., *et epist.* ix. *ad Lotharium regem pag.* 702. *seq.*, quae in epistola, ubi regiminis meminit, unum *Petrum*; ubi vero liminum, Petrum simul, ac Paulum nominat, ut coniicere quisquam possit, eum *sedis* vocabulo, locum interdum, in quo sancti apostoli quiescerent, intellexisse. *Et epist.* xv. *p.* 708. *ad proceres regni Lotharii.*

(2) Iohannes VIII. pontificatum an. 873. adeptus fuit. Is *ep.* lxxvi. *ad Petrum comitem*, praedicasse Paulum Romae, et huius urbis ecclesiam consecrasse ait, quam ecclesiam *ep.* clxxxiv. *ad Branimir.* sanctorum apostolorum Petri, et Pauli *ecclesiam* vocat. In sede autem apostolica *sanctorum Petri, et Pauli semper auctoritatem vivere*, affirmat *ep.* cccxxiv. At vellem equidem, ut hinc ostendatur Pauli episcopatus romanus, pernoscere. Quis enim neget s. Venantium suo sanguine camerinensem ecclesiam illustrasse, et consecrasse? Quid? ea eum quisquam episcopum fuisse camertum dicet? Ecclesiam autem romanam, ecclesiam sanctorum Petri, et Pauli appellare quid vetat, non constituto Paulo episcopo romanorum? Quam enim Paulus docuit, quam illustravit, quam denique suo sanguine consecravit, hanc Pauli ecclesiam, ac Petri appellare fas est. Iam vero si episcopi omnes auctoritate, qua apostoli gaudebant, se praeditos esse statuunt, quorum se esse intelligunt successores, etsi plerique ecclesias occupent, in quibus nemo umquam fuit apostolorum; quid obstabat, quo minus non Petri modo, sed Pauli etiam auctoritatem in romana ecclesia vivere Iohannes confiteretur, quum non solum episcopus ipse esset, sed etiam Romae Paulum fuisse martyrio perfunctum sciret? Verum de Petro Iohannes ita quidem statuit, ut statutum fuisse ab Hadriano II. dixi. Vide Iohannis eiusdem *epistol.* viii. *ad Felicem et Petrum pag.* 7. *seq. tom.* vi. *p.* i. *concilior. edit. Hard. paris.*, ubi de *liminibus* agens duos *apostolos*; mox vero de *sede* disserens, unum *Petrum* commemorat. „ Praesertim cum ad limina sit apostolorum pro-

apostolica, in qua beatorum Petri, ac Pauli semper auctoritas vivit, litteris consignavit. Nihilo magis nos movent, quae adversarii ex epistolis Gregorii VII. (1) se per Petrum, ac Paulum aucto-

„ fectus, sedemque adierit, ubi semper catholicis subvenitur, et ubi plurimi eructorum iniuriam passi, petram, a qua Petrus nomen sortitus, refugium invenerunt „. *Et epist.* XXI. *ad Michaelem regem bulgarorum p.* 16., *et ad Petrum comitem epistol.* XXII. *pag.* 16. *seqq.* ubi: „ Pro hac purissima fide beatus Petrus Romae moratus, in hac stabilivit ecclesiam, s. sede apostolica diutius gubernata, pro hac fide decem mortis assumsit; sicque sanctam romanam ecclesiam in hac fide fundatam proprio sanguine cum Paulo, qui ab Ierusalem usque ad illyricum regionem scilicet, in qua nunc vos habitatis, evangelio replevit, domino Deo consecravit, et dedicavit „. Cur autem *gubernatam* ecclesiam illam a Petro dixit, a Paulo vero, quam tamen nominat, *gubernatam* non dixit, nisi quia Petrum episcopum fuisse putabat Romae, non Paulum? *Et epist.* XXIII. *p.* 19., *et epist.* XXV. *ad episcopos et cleric. graec. pag.* 22., *et epist.* XXVI. *ad Basilium imperat. pag.* 23., *et epist.* XXX. *ad Ludovicum baioariorum regis filium p.* 27., *et epist.* XXXII. *ad Carolum regem p.* 29., *et epist.* VLII. *ad Teutrannum pag.* 35., *et epist.* LVI. *ad episc. Britanniae pag.* 41., *et epistola* LXVI. *ad episcopos in regno Ludovici constitutos pag.* 46., *et epist.* LXVII. *p.* 46. *ad Vifredum vecienaem*, *et epist.* LXXV. *ad Michaelem bulgarorum regem p.* 50., *et epistola* LXXXIII. *ad Branimiram p.* 54., in qua etsi ecclesiam romanam ss. Petri, ac Pauli ecclesiam vocet, tamen statim inquirens, cuius sit romanus antistes successus in episcopatu, sic habet: „ Et quia Deo favente, quasi dilectus filius sancto Petro, et nobis, qui per divinam gratiam vicem eius tenemus etc „. Haec vero verba auctor anonymus operis *de la grandeur de l'église etc. lib.* II. *cap.* XIX. *pag.* 163. praetermisit. *Et epistol.* LXXXVI. *ad salonitanos clericos pag.* 57., *et epist.* LXXXVII. *pag.* 59., *epist.* LXXXVIII. *ad Michaelem bulgaror. regem pag.* 59., *et ep.* LXXXIX. *ad Tevantum Maranam p.* 60., *et ep.* XCIII. *ad Basilium, Constantinum, et Alexandrum imperatores pag.* 63. *et* 64., *et epist.* XCIV. *ad clericos constantinopolitanos pag.* 72., *et epist.* XCVI. *ad constantinopolitanos pag.* 77., *et epist* CI. *pag.* 80., *et epist.* CVII. *pag.* 65. CIX. *p.* 88., CXXIII. *pag.* 98., CXXI. *pag.* 102., CXXXI. *pag.* 103.

(1) Ab Iohanne VIII. anonymum ad Nicolaum II. indeque ad Gregorium VII. descendit, misso Marino I. papa, qui anno 883., Stephano IV., qui anno 885., aliisque, qui ad 1058. ecclesiam rexerunt. Confer epistolam Marini ad Danielem abbatem *tom. eodem conciliorum pag.* 963., Stepheni V. *epist.* I. *ad Basilium imperatorem pag.* 365. *seq.*, *et* II. *ad episc. orient. pag.* 372., Iohannis IX., qui anno 901. accessit ad christianae rei publicae gubernacula *epist. ad Heriveum archiep. remensem pag.* 469., *et epist.* III. *ad clerum et populum lingonensem pag.* 479., Benedicti IV. qui anno 905. pontificatum auspicatus est *ep.* I. *ad Galliae episcopos p.* 499., Leonis VII. qui anno 936. regere ecclesiam coepit *epist.* III. *ad gallos, et germ. pag.* 566., Agapeti II. qui anno 936. *epist. ad Gerardum laureacensem arch. p.* 599., Iohannis papae XIII. qui anno 966. *epist.* I. *ad episcopos citerioris Britanniae pag.* 659., Benedicti VI. qui anno 979. *epist. ad Fridericum salisbur. arch. pag.* 689., et Benedicti VII. qui anno 974. *epist. ad gallos et germ. ibid. pag.* 699., Iohannis XV. qui anno 985. *epist.* I. *ad omnes fideles pag.* 713., Gregorii V. qui anno 996. *epist.* II. *ad Gerbert.*, *et epist.* III. *ad mon. s. Ambrosii pag.* 740. *seq.*, Silvestri II. qui anno 999. *epist. ad Arnulphum* II. *pag.* 760., Benedicti VIII. qui anno 1012. *epist. ad episcop. Burgund. pag.* 796., Leonis IX. qui anno 1049. *epist.* I. *ad Michaelem cerular. c.* I. *seqq. pag.* 929. *et seqq*, *et epist.* V. *ad Petrum pag.* 952. *et seq.*, Victoris II. qui anno 1055. *epist. ad Hamb. p.* 1038. *seq.*, Stephani IX. qui anno 1057. *epist.* II. *ad Pandulphum Marsic. episc. pag.* 1052., Nicolai II. *ad Gerontem archiep. epist.* III. *pag.* 1055., Alexandri II. qui anno 1061. *epist.* XL. *ad Oldricum pag.* 1106., et denique Gregorii VII. qui anno 1079. *lib.* I. *epist.* I. *p.* 1212., *epist.* IX. *pag.* 1206., iusiurandum fidelitatis *eidem Gregorio a Richardo factum ibid. pag.* 1213., *et epist.* LXIII. *pag.* 1243., *et epist.* LXVIII. *pag.* 1246., *et epist.* LXXXII. *pag.* 1253., *et lib.* II. *epist.* XXXI. *p.* 1285., *et epist.* LXXIV. *pag.* 1319. *seq.*, *et lib.* VIII. *epist.* XXI. *pag.* 1469. *seqq.*, *et ep.* III. *lib.* IX. *p.* 1481., ubi vicarium se, hoc est successorem beati Petri, non memorato Paulo, vocat, cum numquam se Pauli appellet aut vicarium, aut successorem. *Et ep.* XVIII. *pag.* 1492., quo loco s. Petrum ab antiochenae ecclesiae episcopatu sese ad romanum transtulisse scribit, quum Paulum episcopum romanum fuisse nusquam dixerit. Quod autem auctoritate ss. Petri, et Pauli, et sese per eos quaedam egisse aliquando tradat, quodque adversarii nobis opponunt, non efficit Paulum fuisse episcopum romanum, antecessoremque Gregorii. Quis enim s. Ambrosium aut episcopum fuisse Romae, aut antecessorem legatorum papae credat, ut legati auctoritate se Ambrosii agere affirment? Atqui ann. 1057. Alexandro II. pontifice, in iis constitutionibus, quas mediolanensibus legati sedis apostolicae praescripserunt, ut est *tom.* VI. *concil. pag.* 1. *edit. paris. Hard. pag.* 1083. „ Apostolica, *inquiunt*, auctoritate fulti ex parte omnipotentis Dei, et apostolorum principis Petri, gloriosique confessoris Christi Ambrosii statuentes praecipimus etc. „. Quid umquam iuris in romana ecclesia Ambrosio fuit, ut sedis apostolicae auctoritate fulti, Petrum cum Ambrosio con-

ritatem suscepisse aientis, adversarii colligi arbitrantur posse. Quid enim impediebat, quo minus Gregorius non per Petrum modo, sed etiam per Paulum auctoritatem sese accepisse diceret, cum omnes episcopi per apostolos in se ipsos auctoritatem manasse affirment, certumque sit, Paulum apostolum episcopali charactere praeditum sanguinem Romae fudisse, ecclesiamque romanam illustrasse?

Id ipsum est de Pascale II. (1), de Alexandro III. (2), de Innocentio (3) item III., de Nicolao III. (4), de Martino V. (5), de Pio II. (6), de Paulo II. (7), de Iulio II. (8), de Leone X. (9), de Paulo denique III. (10), quos suae opinionis testes adversarii

iungerent? At Ambrosius antistes fuit mediolanensium. Fateor. Verum quid erat, quod ab sedis apostolicae legatis, qui Petri agerent auctoritate, nominaretur? Quod si sedis apostolicae legatis fas fuit post Petrum Ambrosii mentionem facere, quamvis is episcopus romanus non fuerit, quod in ea urbe essent, in qua Ambrosius episcopatum gesserat: cur Gregorio, aliisque pontificibus fas non fuisse anonymus censeat, post Petri auctoritatem, Pauli item auctoritatem commemorare, qui Paulus, etsi episcopus romanus non fuerit, Romae tamen Petro socius laborum, martyriique fuisset? Iam de sede, seu throno, et cathedra beati Petri, et Pauli, quoniam dictum est *supra not. 1. p. 325. seq.*, nihil est caussae, cur rursum dicam.

(1) Eodem recidunt, quae adversarii ex Paschalis II., qui anno 1099. episcopatu romano potitus est, *epist. v. ad archiep. polon. tom. vi. concil. part. ii. pag. 1769. seq., et ex epist. cx. ad Henricum Angliae regem* repetunt. At vellem mihi ullum indicarent ex epistolis Paschalis secundi locum, ex quo Pauli successores romanos esse pontifices intelligatur. Contra ille *epist. xxxxii. pag. 1833.* sic habet: „Per apostoli „Petri discipulum, et successorem Anacletum etc." Confer eiusdem *epist. cx. pag. 1839.* Quod si nonnumquam Petri, Paulique vicarios romanos pontifices vocat, Pauli certe seiunctim vicarios numquam vocat, cum tamen vocet seiunctim Petri successores. Quae res argumento est, idcirco tunc Petri, ac Pauli simul Paschalem meminisse, quia Petrum revera episcopum romanum, Paulum autem non episcopum quidem, sed adiutorem in instituenda, amplificandaque ecclesia romana fuisse constat. Alioqui ut Petri seiunctim persaepe, ita etiam Pauli seiunctim aliquando saltem fecisset mentionem. Consule Paschalis *epist. cxii. pag. 1851.*

(2) Alex. III., qui an. 1159. pontificatum adeptus fuit, *epist. xix. ad archiep. Upsal.* apostolorum cathedrae sese praesidere scribit. *Append. epist. tom. vi. conc. part. ii. pag. 1439.* Verum hoc si efficeret, Paulum fuisse episcopum romanum, omnes apostoli, Alexandri iudicio, episcopi romani fuissent. De omnibus enim apostolis loquitur.

(3) Innoc. III. ann. 1198. creatus pontifex, *Petrum, et Paulum romanam ecclesiam spiritualiter fundasse* testatur. Id vero non evincit, Paulum fuisse eius urbis episcopum. Alioqui Corinthi etiam fuisset.

(4) Nicolaus III. an. 1277. pontifex dictus, *VI. decret. tit. vi. de electione, et electi potestate*, etsi Paulum, ac Petrum patres, ac pastores romanorum vocarit, mox tamen quid de Petro sentiret indicans, sacram huius sedem commemoravit, nulla facta Pauli mentione.

(5) Martinus V. an. 1417. pontificatu potitus est. In *const. iv.* a Petro et Paulo fidei orthodoxae cardinem sui sanguinis aspersione inundatos, scribit. Id vero ad episcopatum Pauli romanum constituendum non pertinet.

(6) Pius II. an. 1458. creatus pontifex fuit: ac *bulla ii.* beati Petri, et Pauli, suamque auctoritatem commemoravit. Id ut sit intelligendum, superioribus adnotationibus demonstratum est.

(7) Paulus II. an. 1464. dictus est pontifex. Is romanam ecclesiam a duobus apostolis exordium sumsisse testatus est *in bulla ann. 1470 de indict. iubil.* At haec episcopatum romanum Pauli non ostendunt. Vide superiores adnotationes.

(8) Iulius II. an. 1503. ad Petri sedem evectus fuit, atque in *bulla indict. concil. later.* auctoritate se fungi Petri, et Pauli apostolorum scripsit. Verum haec nobis negotium exhibere non possunt, quae iam supra, ut sint intelligenda, explicavimus.

(9) Eadem sunt Leonis X., qui an. 1513. pontificatu potitus est, *in bulla contra Lutherum* an. 1520. edita verba.

(10) Eodem spectant, quae Paulus III. pontifex max. *indict. concil. tridentin.* an. 1542. scripsit.

appellant, sentiendum. Nam hi etsi aliquando Petri simul, ac Pauli meminerint, numquam tamen episcopatu romano utrumque fuisse potitum constituerunt. Immo vero, cum episcopi vocabulo quandoque indicarunt (1) Petrum, tum ubi amborum fecerunt mentionem, *apostolorum* eos vocarunt nomine, quae quidem illis appellatio communis erat; *episcoporum* autem *romanorum* numquam.

Qua vero confidentia ab antistitibus romanis petere se adversarii praesidium arbitrantur posse, cur tot esse catalogos episcoporum eiusdem ecclesiae non a Patribus solum, qui disiuncti ab urbe magnis locorum intervallis fuissent; verum etiam ab iis, qui Romae floruissent, inspectantibus, probantibusque pontificibus maximis, prescriptos constet, in quibus quidem catalogis priorem semper locum Petrus occupet, Paulus contra omnino nullum? Atque ut mittam de auctore carminum adversus Marcionem (2), de Optato (3), de Augustino dicere (4), quibus profecto notiores *traditiones* ecclesiae romanae erant quam aliis, qui longius ab Italia abfuissent; quis in catalogo liberiano (5), quem ante Liberium pontificem incoeptum, Liberii eiusdem aetatem perfectum fuisse ferunt; quis in leoniano (6) basilicae sancti Pauli; quis in tot aliis, quos a Schelestratio (7), a Bollandianis (8), a

(1) Id equidem ostendam eo in loco, in quo agam de *episcopatu romano Petri.*

(2) *Lib.* III. *carminum contra Marcionem pag.* 635. *edition. opp. Tertullian. venetae ann.* 1748.

„ Hac cathedra, Petrus qua sederat, ipse locatum
„ Maxima Roma Linum, primum considere iussit.
„ Huius Anacletus successor sorte locatus etc.

Et paullo post,

„ Constabat pietate vigens ecclesia Romae,
„ Composita a Petro, cuius successor et ipse.
„ Iamque loco nono cathedram suscepit Hyginus,
„ Post hunc deinde Pius, Hermas cui germine frater
„ Angelicus pastor.

(3) Optatus *lib.* II. *adv. Parmen. cap.* III. *pag.* 31. *edit. antuerp. ann.* 1702. „ Ergo cathedram unicam, „ quae est prima de dotibus, sedit prior Petrus, cui „ successit Linus, Lino successit Clemens, Clementi „ Anacletus etc.

(4) S. Aug. *epist.* LIII. *al.* CLXV. *ad Generosum pag.* 91. *tom.* II. *opp. edit. antuerp. an.* 1700. „ Si „ ordo episcoporum sibi succedentium considerandus „ est, quanto certius, et vere salubriter ab ipso Pe„ tro numeramus, cui totius ecclesiae figuram gerenti „ Dominus ait: *super hanc petram etc.* Petro enim „ successit Linus, Lino Clemens, Clementi Anacle„ tus etc. „

(5) Editus hic catalogus est ab Aegidio Bucherio soc. Iesu *comment. in canon. paschal. Victor. pag.* 269. *edit. antuerp. an.* 1634. Confer Henschenium *tom.* I. *act. ss. mensis aprilis Bollandianor. pag.* IV. *seqq. edit. antuerp.*, et Franciscum Blanchinum *tom.* II. *Anastas. bibl. de vit. rom. pontif. proleg. opusc.* I. *pag.* VII. *edit. rom. an.* 1723., *et dissertat. Emm. a Schelestr. ibid. cap.* II. *pag.* XXIX. *seqq.*

(6) De picturis vetustis in basilica s. *Pauli via hostiensi* agit Blanchinus *ibid. p.* LXXXVII. *seqq.* In his primo loco est Petri imago, secundo Lini, tertio Cleti etc.

(7) Confer catalogos romanor. pontificum a Schelestratio editos *tom.* I. *antiquit. eccl. edit. rom. an.* 1692. *pag.* 611. 695. 626. 635. 644. 650.

(8) Adeundus Papebrochius *propyl. ad acta ss. mens. maii Bollandianorum edit. antuerp. pag.* 11. *seqq.*

Blanchiniis (1), a Muratorio (2), a Garampio (3), ab ceteris (4) horum monumentorum collectoribus editos fuisse videmus; quis, inquam, episcopum *Paulum*, qui cum Petro *episcopatu romano* potitus esset, commemorari animadvertit? Quod si romanorum ea erat, quam anonymi principatus Pauli defensores, quam Petrus de Marca, quam Quesnellus, aliique nonnulli volunt, opinio; quemadmodum praetermissus in catalogis semper Paulus fuisset, facta unius tantummodo mentione Petri? An romani praesules, si contra sensissent, hanc tantam, tamque insignem iniuriam Paulo fecissent, ut e tabulis suae ecclesiae episcoporum virum maximum atque sanctissimum, quem omnium ecclesiarum sollicitudo tenuisset, excludi perpetuo paterentur? Credant id quidem, qui rebus novis studendum censent; ego enim inducere animum, ut credam, nullo modo possum.

Descendo ad patres. Nego venisse umquam in mentem Ignatio (5), ut Paulum episcopum fuisse romanum existimaret. Doctos namque romanos a Paulo fuisse scribit, episcopo autem Paulo usos, non item.

Similia horum sunt, quae Irenaeus (6) contra haereticos in tertio libro disputat. Institutam enim, fundatamque ecclesiam romanam a Petro, ac Paulo, episcopatumque ab iisdem traditum Lino fuisse (7) confirmat interdum; Paulum autem episcopatu Romae potitum, numquam.

(1) *Franciscus* Blanchinus *pag.* VII. *seqq.* *tom.* II. Anastas., et Iosephus Blanchinus presbyter oratorii rom. vir clarissimus, atque optimus, ac mihi, quae illius est singularis humanitas, amicissimus, *tom.* IV. *Anasta. edit. rom. an.* 1735. *opusc.* I. *pag.* 1.

(2) *Tom.* III. *p.* I., *et* II. *scriptor. rer. italicar. edit. mediol. pag.* 1. *seqq.*

(3) Confer Iosephi Garampi tabularii Vaticani praefecti, et basilicae Vaticanae canonici doctissimi iuvenis *dissert. de nummo Benedicti III pag.* 161. *edit. rom. an.* 1748.

(4) Vide Iohann. Mabillonii *analect. vet. p.* 218. *edit. an.* 1723., *et de re dipl. lib.* V. *tab.* VIII. *n.* 3. *pag.* 359. *edit.* an. 1709. Sed omnes numerare longum esset.

(5) Ignatius, *epist. ad rom.* c. IV. *pag.* 205. *tom.* II. *apost. pp. edit. lond. an.* 1646., haec habet: „ *Non ut Petrus et Paulus praecipio vobis* „. Sed haec ad rem profecto non pertinent.

(6) S. Irenaeus *lib.* III. *c.* I. *pag.* 174. *edit. venetae an.* 1734. „ Petrum, et Paulum Romae evangelizasse, et fundasse ecclesiam „ *cap.* III. *p.* 176. „ romanam fundasse, ac constituisse ecclesiam „ scribit: quae etsi vera sunt, Pauli tamen episcopatum romanum non evincunt.

(7) Sanctus Irenaeus *lib.* III. *cap.* III. *contra haeres. pag.* 176. *edit. venetae an.* 1734. „ Et habemus annumerare eos, qui AB APOSTOLIS INSTITUTI SUNT EPISCOPI „ in ecclesiis, et successores eorum usque ad nos, qui „ nihil tale docuerunt.... quale (*ab haereticis*) deliratur. Etenim si recondita mysteria scissent apostoli, „ quae seorsim, et latenter ab reliquis perfectos docebant, his vel maxime traderent ea, quibus etiam „ IPSAS ECCLESIAS COMMITTEBANT. Valde enim perfectos, „ et irreprehensibiles in omnibus eos volebant esse, „ quos ET SUCCESSORES relinquebant, suum ipsorum locum magisterii tradentes, quibus emendate agentibus „ fieret magna utilitas, lapsis autem summa calamitas. „ Sed quoniam valde longum est in hoc tali volumine „ omnium ecclesiarum enumerare successiones (*videlicet*

At is rectam romanam ecclesiam ut a Petro, ita etiam a Paulo fuisse narrat. Equidem τὸ οἰκοδομήσαντες (1) graecum, quo Irenaeus, et τὸ *instruentes* latinum, quo vetus Irenaei interpres est usus (quodque *aedificationem*, *constitutionemque* ecclesiae, non *administrationem*, *gubernationemque* significat), ab adversariis *ayant reglè* versum in vernaculam linguam gallorum nollem. Discrepat enim ab *aedificatione gubernatio* episcopatus, cum eos persaepe ecclesiarum, quas *fundassent*, *constituissentque*, episcopos non fuisse intelligamus.

Sed urgent illi quidem, atque Irenaeum, qui post Anacletum *tertio loco* (2) *ab apostolis episcopatum sortitum fuisse Clementem* scripsit, numquam haec fuisse scripturum pugnant, nisi Petrum, ac Paulum romanum episcopatum obtinuisse putasset.

Ego vero his argumentis moveri eorum existimo posse neminem, qui sciant, quae caussae Irenaeum, haec ut scriberet, impulissent. Ille enim haereticos repressurus, non qui apostoli

„ *omnes episcopos successores ab apostolis relictos, horumque successiones numerare se posse scribat, etsi apostoli non omnium fuerint episcopi ecclesiarum, quibus episcopos praefecerunt?*) maximae, et antiquissimae, et omnibus cognitae, a gloriosissimis duobus apostolis Petro, et Paulo Romae fundatae, et constitutae ecclesiae eam, quam habet ab apostolis traditionem, et annunciatam hominibus fidem per successiones episcoporum pervenientem usque ad nos indicantes, confundimus omnes eos, qui quoquo modo.... praeter quam oportet colligunt. Ad hanc enim ecclesiam propter potiorem principalitatem necesse est omnem convenire ecclesiam, hoc est eos, qui sunt undique fideles, in qua semper ab his, qui sunt undique, conservata est ea, quae est ab apostolis traditio „. Adiungit mox Irenaeus, ut est apud Eusebium *lib. v. hist. eccl. cap.* III. *pag.* 187. *edit. taurin. an.* 1746. „ Θεμελιώσαντες οὖν, καὶ οἰκοδομήσαντες, *fundantes igitur, et aedificantes* beati apostoli ecclesiam, Lino τῆς ἐπισκοπῆς λειτουργίαν ἐνεχείρισαν *episcopatus ministerium tradiderunt*.... succedit autem ei Anacletus, μετὰ τοῦτον δὲ τρίτῳ τόπῳ ἀπὸ τῶν ἀποστόλων τὴν ἐπισκοπὴν κληροῦται Κλήμης, *post hunc autem tertio ab apostolis loco episcopatum sortitur Clemens* „. Scilicet tertium ab apostolis episcopum Clementem dicit, ne utrumque apostolorum episcopum romanum fuisse dicere videatur. Nam si Paulum, ac Petrum simul episcopos fuisse, utrumque caput constituisse putasset, iam non tertium appellasset ab apostolis Clementem episcopum, sed quartum episcopum romanum dixisset. Cum autem de duobus apostolis Irenaeus ageret, horumque neuter episcopum romanum non fuisse sciret, ne quis utrumque ab eo episcopum fuisse dictum existimaret, ea est usus circuitione verborum, tertiumque ab apostolis, hoc est ab eo qui constitutus est ab apostolis, episcopum fuisse Clementem scripsit, quia indicarit episcopatu ne potiti apostoli, nec ne fuerint. Pergit porro Irenaeus: „ Huic autem Clementi succedit Evaristus, et Evaristo Alexander, ac deinceps ἕκτος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων *sextus ab apostolis* constitutus est Sixtus, et ab hoc Telesphorus...... ac deinceps Hyginus, post Pius, post quem Anicetus. Cum autem successisset Aniceto Soter, nunc duodecimo loco episcopatum ab apostolis habet Eleutherius. Hac ordinatione, et successione, ea quae est ab apostolis in ecclesia traditio, et veritatis praeconatio pervenit usque ad nos. Et est plenissima haec ostensio, unam et eamdem vivificatricem fidem esse, quae in ecclesia ab apostolis usque nunc sit conservata, et tradita in veritate. Et Polycarpus autem non solum ab apostolis edoctus... sed etiam ἀπὸ ἀποστόλων κατασταθεὶς *ab apostolis constitutus* in Asia in ea, quae est Smyrnis ecclesia, episcopus, quem et nos vidimus in prima nostra aetate.... haec docuit.... Testimonium his perhibent, quae sunt in Asia ecclesiae omnes, et qui usque adhuc successerunt Polycarpo. „

(1) Confer adnotationem superiorem.

(2) Vide modo descriptum Irenaei locum.

episcopatum romanum tenuerint, sed qui episcopi ecclesiis ab apostolis praefecti fuerint, quique episcopis iisdem successerint, ostendere (1) constituerat. Cum autem Linum romanorum a Petro, eiusque adiutore Paulo; Polycarpum vero ab Iohanne smyrnaeorum episcopum fuisse creatum cognosset, omissa mentione episcopatus apostolorum, quae ad rem, de qua agebatur, non pertinebat, sic statuit: iis (2) christianos episcopis coniunctos esse, assentirique oportere, quos episcopos constitutos ab apostolis fuisse, aut iis, qui constituti ab apostolis fuerant, successisse exploratum esset. In his esse romanos episcopos, qui Lino creato ab apostolis succedunt, et quorum tertius ab *apostolis*, scilicet ab eo, qui constitutus est ab apostolis (3), fuit Clemens. Addi praeterea Polycarpum posse, qui cum datus ab Iohanne smyrnensibus antistes fuisset, successor (4) dicebatur apostolorum, non quod Iohannes Smyrnae episcopus fuisset, sed quod inter episcopos, qui certe omnes successores apostolorum et sunt, et habentur, ii praesertim successorum appellari solerent nomine, quos apostolorum quispiam uni alicui ecclesiae praefecisset. Quum igitur Irenaeus nihil usquam, quod ad episcopatum apostolorum spectaret, quaesierit; quid est, quod adversarii illius verbis constitui Pauli episcopatum romanum putent? Concludi enim ex alicuius sententiis quidquam, quod ille neque indicarit, neque indicare statuerit, existimare qui possumus? Quod si pergant, ac Paulum episcopum romanum fuisse defendant, propterea quod Irenaeus tertium ab apostolis fuisse Clementem dixerit; fateantur item necesse est, Iohannem smyrnensis ecclesiae episcopatum obtinuisse, quod Polycarpus ab eodem vocetur successor apostolorum. Iam vero quum id totum, quod est de Iohanne, vehementer negent, quem de-

(1) Consule eumdem Irenaei locum. Idem *lib.* IV. *cap.* XXVI. *num.* 12. *pag.* 262. „ Quapropter eis, qui „ in ecclesia sunt, presbyteris obaudire oportet, his „ qui successionem habent AB APOSTOLIS, sicut osten„ dimus, qui cum episcopatus successione charisma „ veritatis certum secundum placitum patris accepe„ runt... Ab omnibus (*malis*) absistere oportet, „ adhaerere vero his, qui et apostolorum, sicut prae„ diximus, doctrinam custodiunt etc. „ *Et pag.* 263. „ Apud quos est ea, quae est ab apostolis, ecclesiae „ successio, et id quod est sanum, et irreprobabile „ conversationis etc. „ Vides, *ut ab apostolis* Petro, et Paulo successionem repetat episcoporum romanorum, Polycarpi vero ab apostolis, hoc est ab Iohanne, cuius adiutor fuit?

(2) Romanis episcopis in primis, inde Polycarpi, aliorumque antistitum, qui ab apostolis instituti fuissent, successoribus, et ex locis Irenaei modo descriptis plane liquet.

(3) Sic enim intelligit τὸ *ab apostolis* Irenaeus, et ex loco modo descripto cognosci potest.

(4) Confer modo descripta Irenaei testimonia.

mum futurum iudicant, qui dandum ipsis esse, quod de Paulo decernunt, arbitretur?

Quid ergo? dicet quispiam, an tu Petrum episcopum fuisse romanorum inficiare?

Minime vero. Nam qui Irenaeum episcopatus romani Petri meminisse negat, is continuo Petrum fuisse episcopum romanum non negat. Neque enim veteres omnes rerum, quae ad ecclesiae status, religionemque christianam pertinent, omnium meminerunt. Quod autem Irenaeus tacuit, hoc alii permulti, quod mox ostendam, non memorarunt modo, sed etiam demonstrarunt. Ac de Irenaeo satis dictum esto.

Venio ad Tertullianum. Concedam Petrum, ac Paulum ab eo fuisse habitos romanae ecclesiae *fundatores*. Verum (1), quid hinc sequatur, quod Paulum episcopum romanorum constituat, nullo modo prorsus intelligo. Qui enim contra nos disputant, quum aliquarum saltem, quas fundavit, ecclesiarum Paulum episcopum fuisse negent; vereor, ut ex *institutore, fundatoreque* romanae (2) ecclesiae Paulo argumentando descendere ad episcopatum Pauli romanum statuendum possiut. Est autem levius, quod concludunt ex quarti libri adversus Marcionem loco, in quo fit mentio earum, quae apostolorum ecclesiae dicebantur. Nam etsi Pauli esse romanam ecclesiam dixisset Tertullianus, cum eam non magis illius propriam, nisi ob fusum ibidem sanguinem, quam corinthiam esse ostenderit, nihil profecto, quod episcopatum Pauli romanum evincat, dixisset. Nemo enim est veterum, qui Paulum episcopum fuisse tradat corinthiorum, aut Iohannem *alumnarum ecclesiarum, in quibus ille, ordinem episcoporum stare in Iohanne auctore*, scribit. In eo autem, qui est de praescriptionibus inscriptus libro, quid est, quod episcopatu romano fuisse Paulum

(1) Haec afferunt, ut a Paulo, Tertulliani iudicio, *fundatam* fuisse ecclesiam romanam ostendant, ex apologetico *cap. XXI. pag. 78. append. edit. venetae an. 1768.* „ Discipuli quoque diffusi per orbem ex praecepto „ magistri Dei paruerunt, qui et ipsi a iudaeis inse- „ quentibus multa perpessi, utique pro fiducia veritatis „ libenter, Romae postremo per Neronis saevitiam „ sanguinem christianum seminaverunt „.

(2) *Lib. IV. contra Marcionem cap. V. pag.* 145. „ In summa, si constat id verius, quod prius, id prius, „ quod et ab initio, quod ab apostolis, pariter utique „ constabit, id esse ab apostolis traditum, quod apud „ ecclesias apostolorum fuerit sacrosanctum. Videa- „ mus quod lac a Paulo corinthii hauserint, ad „ quam regulam galatae sint recorrecti, quid legant „ philippenses, thessalonicenses, ephesii, quid etiam „ romani de proximo sonent, quibus evangelium et „ Petrus, et Paulus sanguine quoque suo signatum „ reliquerunt. Habemus et Iohannis alumnas eccle- „ sias. Nam etsi apocalypsim eius Marcion respuit, „ ordo tamen episcoporum ad originem recensus in „ IOHANNEM stabit auctorem „.

potitum efficiat? De cathedris enim apostolorum, quod dicit, cum quorsum evadat demonstratum sit, omittendum existimo, ne actum agam. Quod vero addit (1), *habere nos Romam unde auctoritas praesto est*; *statu* nempe *felicem ecclesiam*, *cui totam doctrinam apostoli cum sanguine suo profuderunt*, docuisse Petrum, ac Paulum Romae, civesque instituisse, atque in urbe functos vita fuisse demonstrat; episcopatum vero eius ecclesiae Paulum obtinuisse, tantum abest, ut demonstret, ut ne leviter quidem indicare videatur. Est autem perridiculum, quod adversarii iactitant, omnibus rebus Paulum Petro fuisse, Tertulliani sententia, parem, propterea quod is auctor eodem in libro scripserit, *bene quod Petrus Paulo et in martyrio adaequatur* (2). Scilicet hoc restat, ut Christo faciant aequalem Petrum, quod dictum a Tertulliano fuerit, *Petrum fuisse passioni dominicae adaequatum* (3). Sed haec alias.

Miror deinde quid sit, quod subsidium adversarii ex Dionysii corinthii epistola ad romanos quaerant. Nam ut praeteream, quod extremo illum saeculo tertio decessisse aiunt, etsi est id quidem falsissimum, cum eum extremo fere secundo saeculo liqueat postremum clausisse diem; quid scriptum ab illo est, quod communem, ac pervulgatam de Petri unius episcopatu romano non dicam evertere, sed debilitare possit sententiam? Qui enim plan-

(1) Tertullianus *lib. de praescr. cap. xx. pag* 208. „ Apostoli in orbem profecti eamdem doctrinam eiusdem fidei nationibus promulgaverunt, et proinde ecclesias apud unamquamque civitatem condiderunt, a quibus traducem fidei, et semina doctrinae ceterae exinde ecclesiae mutuatae sunt. *Cap.* xxi. Communicamus cum ecclesiis apostolicis. *Et cap.* xxxii. Edant ergo (haeretici) origines ecclesiarum suarum, evolvant ordinem episcoporum suorum ita per successiones ab initio decurrentem, ut primus ille episcopus aliquem ex apostolis, vel apostolicis viris, qui tamen cum apostolis perseveraverit, habuerit auctorem, et antecessorem. Hoc enim modo ecclesiae apostolicae census suos deferunt, sicut smyrnaeorum ecclesia Polycarpum ab Iohanne conlocatum refert, sicut romanorum Clementem a Petro ordinatum itidem, perinde utique et ceterae exhibent, quos ab apostolis in episcopatu constitutos apostolici seminis traduces habeant „. *Et cap.* xxxvi. *pag.* 215. „ Age iam qui voles curiositatem melius exercere in negotio salutis tuae. Percurre ecclesias apostolicas, apud quas ipsae adhuc cathedrae apostolorum suis locis praesident, apud quas ipsae authenticae litterae eorum recitantur sonantes vocem, et repraesentantes faciem uniuscuiusque. Proxima est tibi Achaia? Habes Corinthum. Si non longe es a Macedonia, habes Philippos, habes thessalonicenses. Si potes in Asiam tendere, habes Ephesum. Si autem Italiae adiaces, habes Romam, unde nobis quoque auctoritas praesto est. Ista quam felix ecclesia, cui totam doctrinam apostoli suo sanguine profuderunt. Ubi Petrus passioni dominicae adaequatur, ubi Paulus Iohannis exitu coronatur; ubi apostolus Iohannes posteaquam in oleum igneum demersus nihil passus est, in insulam relegatur „.

(2) *De praescript. cap.* xxiv. *pag.* 210. Id nobis obiicit auctor *operis de la grandeur de l'église etc. lib.* iii. *cap.* iv. *pag.* 255.

(3) Tertull. *ibid. cap.* xxxvi.

tatam a Petro, Pauloque ut romanorum, ita corinthiorum ecclesiam fuisse narrat; is, si nihil praeterea adiungat, Paulum certe episcopatu fuisse romano potitum, neque statuit, neque negat. Dionysius vero quid tandem habet, nisi corinthiorum, romanorumque ecclesias plantatas (1) a Petro, ac Paulo fuisse, qui cum utramque doctrina Christi instituissent, Romae denique martyrio perfuncti fuerint? Ac si consequens ex iis Dionysii locis non est, Corinthi episcopum fuisse Paulum, quod adversarii facile concedunt (2), quemadmodum ex iisdem ipsis concludi poterit, fuisse illum episcopum romanorum? At *capita principesque* Petrus Paulusque Romae esse non poterant, nisi una episcopatum illius ecclesiae obtinuissent. Nego caput utrumque apostolum, aut principem fuisse ab Dionysio appellatum. Non enim qui *fundator* ecclesiae alicuius est, is caput illius est, princepsque etiam habendus. Nisi forte adversarii caput, ac principem, Pauloque auctoritate parem Barnabam fuisse velint, quod una cum Paulo *fundasse* aliquot ecclesias dicatur. Qua re nihil fingi potest obtusius. Quid? si Dionysius non *fundatorem* Paulum, sed *plantatorem* vocet corinthiae, romanaeque ecclesiarum? Quod equidem non eo dico, quo Petrum, ac Paulum *fundasse* utramque ecclesiam negem, se quo iis ex verbis concludi ab se quidpiam adversarii putent posse, quae verba nusquam usurparint ii, quorum testimoniis abutuntur.

Nihilo plus agunt auctoritate Caii. Nam is ecclesiae romanae presbyter (qui initio saeculi III. floruit, ac Proclum haereticum de grege cataphrygarum exagitavit) constitutam a Petro, ac Paulo fuisse romanam ecclesiam scribit (3), Paulum episcopum fuisse romanorum non scribit. Quod si Paulus omnium ecclesiarum,

(1) Dionysius corinthius *ep. ad rom.* apud Eusebium *lib.* II. *hist. eccl. cap.* XXV. *pag.* 76. *edit. taurin.* „ Ita et vos, *inquit*, tanta admonitione vestra τὴν „ ἀπὸ Πέτρου, καὶ Παύλου φυτείαν γενηθεῖσαν „ Ῥωμαίων τε, καὶ Κορινθίων *plantationem a Petro* „ *et Paulo factam romanorum, et corinthiorum* simul com„ miscuistis. Ambo enim illi in urbem nostram Corin„ thum ingressi, sparso evangelii doctrinae semine nos „ instituerunt, et in Italiam simul profecti cum vos simi„ liter instituissent, eodem tempore martyrium per„ tulerunt „.

(2) Auctor operis *de la grandeur de l'église etc. lib.* III. *cap.* V. *pag.* 258.

(3) Caius presbyter *eccles. rom. apud Euseb. lib.* II. *cap.* XXV. *pag.* 76. „ Ego vero, *inquit*, apostolorum „ tropaea possum ostendere. Nam sive in Vaticanum, „ sive ad ostiensem viam pergere libet, occurrent tibi „ tropaea eorum, qui ecclesiam illam stabiliverunt „.

quas aut solus, aut cum Barnaba (1), aliisve constituit, antistes fuisset, sexcentos episcopatus obtinuisset. Id cum absurdum est, tum etiam efficit, ut ex fundatione romanae ecclesiae non sit episcopatus Pauli romanus consequens. Quum ergo nihil *traditio* maiorum ferat, quod episcopatum Pauli romanum evincere posse videatur; nihilque sit a theologo affirmandum, quod non sit ex scripturis, *traditioneve* maiorum profectum, quis umquam statuet fuisse aliquando Paulum episcopum romanorum? Cumque demonstratum fuerit, *traditionem* et bene constitutam, et veterem romanorum id poscere (2) ut sit unus tantum episcopus in quaque ecclesia, quae certe *traditio* haud invaluisset, si vivis apostolis duo episcopi Romae fuissent; Petri episcopatu romano concesso, qui demum quisquam simul episcopatum Pauli romanum concedendum putet?

Atque nihil *traditione* maiorum contineri dixi, quod indicet episcopatum Romae Paulum aliquando obtinuisse, propterea quod eodem fere modo, quo Irenaei, Tertulliani, Dionysii, Caii testimonia explicavi, explicari permulta illa veterum, novorumque scriptorum loca, quibus adversarii abutuntur, non solum possint, sed etiam debeant. Quamobrem non est necesse, ut pluribus de Eusebio (3) Caesareensi, de Cyrillo

(1) Vide *act. apost. cap.* XV. *v.* 19. *seqq.*

(2) Vide supra *p.* 141. *huius vol. not.* 5.

(3) Nescio cur adversae opinionis patroni a Caio ad Eusebium gradum faciant, missis patribus, qui de cathedra Petri loquuti sunt, quique ante Eusebii tempora floruerunt. Ac Clemens quidem alexandrinus, qui de Paulo ita disserit, ut cum eum gentium doctorem dicat fuisse, tum singulari quadam ratione susceptam ab eo curam fuisse romanorum, non dicat; ad Petrum veniens, *cum verbum Dei*, inquit, *in urbe Roma publice praedicasset, et Spiritu sancto afflatus evangelium promulgasset etc.* Apud Eusebium *lib.* VI. *histor. eccles. c.* XIV. *pag.* 237. *edit. taur.* Quum igitur id peculiare fuisse Petro indicet, ut romanis evangelium nunciaret, quamquam hunc apostolum olim item gentem veram religionem docuisse liqueat, argumento est, censuisse Clementem potiorem fuisse episcopatu romano Petrum, non Paulum. Origenis autem illustris locus est in I. *expositionem in evangelium Iohannis* locus, quem Eusebius in VI. *hist. eccles. c.* XXV. *p.* 252. describit, quemque ipse afferam cum dicam de singulari principatu Petri. Cyprianum deinde, qui romanam sedem Petri locum, et cathedram vocet (vide supra *p.* 314. *n.* I., *et p.* 60. *seq. n.* 2. *huius vol.*), Petrumque ipsum principatus, seu primatus ratione Paulo anteponit (confer *p.* 60. *huius vol.*, et sancti Augustini librum *de baptism. C. D.* II. *c.* 1. *p.* 64. t. IX. *opp. ed. an.* 1700.), Pauli vero cathedram nusquam indicat, quis credat episcopatum Pauli romanum probasse? Mitto ceteros. Descendo ad Eusebium. Huius summam in historia ecclesiae facultatem fuisse adversarii animadvertunt. Sit ita. Quid tum? Quid? inquiunt. Eusebius in III. *hist. eccl. l. c.* XXI. *p.* 98. scribit hoc modo: Κλήμης τρίτος καὶ αὐτὸς ἐπέχων τῶν τῆδε μετὰ Παῦλον, καὶ Πέτρον ἐπισκοπευσάντων βαθμόν. *Clemens tertius et ipse post Paulum, ac Petrum inter episcopos (eius urbis) promotionis ordine numeratus. Libro autem* IV. *cap.* I. *p.* 121. Πέμπτην ἀπὸ Πέτρου, καὶ Παύλου κατάγων διαδοχὴν, τὴν ἐπισκοπὴν ἀπολαμβάνει (Ἀλέξανδρος). Quintam a Petro, et Paulo successionem obtinens episcopatum suscipit (Alexander), *et lib.* IV. *cap.* V. *p.* 124. Ἕβδομος ἀπὸ τῶν ἀποστόλων Τελέσφορος. *Septimus ab apostolis Telesphorus.* Quid igitur? An hinc efficiunt, Paulum fuisse episcopum romanorum? Mihi vero nihil videtur minus. Nam Eusebii haec fuit ratio,

hierosolymitano (1), de (2) Epiphanio, de Iohanne chrysosto-

non ut apostolos, qui aliqua in urbe degissent, episcopos eiusdem urbis fuisse; sed ut his verbis: *secundus, vel tertius, vel quartus etc. ab apostolis*: praedicasse apostolos ipsos eadem in urbe, ecclesiam amplificasse, episcoposque eidem praefecisse ostenderet. Quae res illustri exemplo demonstrari potest. Quis enim umquam omnes apostolos, qui Hierosolymis versati sunt, episcopos fuisse ecclesiae hierosolymitanae dixit? Immo vero id vehementer Eusebius negandum putavit, unum Iacobum episcopum fuisse statuens Hierosolymorum *lib. II. histor. ecclesiastic. cap. I. p. 42., et cap. XXIII. p. 76., et lib. VII. cap. XIX. pag. 301.* Quod si *ibid. p. eadem* Hegesippum sequutus διαδέχεται τὴν ἐκκλησίαν μετὰ τῶν ἀποστόλων ὁ ἀδελφὸς τοῦ Κυρίου Ἰάκωβος *suscipit ecclesiam cum apostolis frater Domini Iacobus*, scripsit, neque ipse tamen, neque alius quisquam haec ita intellexit, ut ante Iacobum, vel cum Iacobo episcopum hierosolymitanum fuisse apostolum arbitraretur. Alioqui non probasset ille Clementis locum asserentis electum Iacobum ab apostolis post ascensum Christi fuisse episcopum Hierosolymorum. Nihilo secius Eusebius *lib. IV. hist. eccl. cap. V. p. 124.* Τοσοῦτοι, inquit, καὶ οἱ ἐπὶ τῆς Ἱεροσολύμων πόλεως ἐπίσκοποι ἀπὸ τῶν ἀποστόλων εἰς τὸν δηλούμενον διαγενόμενοι χρόνον, *tanti et in Hierosolymorum urbe episcopi ab apostolis usque ad designatum tempus facti.* Et *lib. V. cap. XII. pag. 194.* Νάρκισσος τριακοστὸς ἀπὸ τῶν ἀποστόλων.. γεγενημένος, *Narcissus tricesimus ab apostolis (episcopus Hierosolymorum) creatus.* Quinetiam Hieronymus *in catal. scriptor. eccles. pag. 101. tom. IV. opp. edit. Martianaei* „ suscepit, *inquit*, ecclesiam Hierosolymae *post apostolos Iacobus* „. Quae cum ita sint, sequatur necesse est, ut neque τὸ *post apostolos*, neque τὸ *ab apostolis* indicium esse episcopatus hierosolymitani apostolorum possit; cum et patres, et scriptores noti, et ipsi adversarii facile concedant, apostolorum, praeter Iacobum, neminem fuisse umquam eo episcopatu potitum. Quare si Eusebius aut *post Petrum, et Paulum, aut ab apostolis tertium vel sextum* fuisse aliquem episcopum romanum narrat, consequens inde non est, utrumque apostolum romanae ecclesiae fuisse episcopum. Ceterum Eusebius in chronico, etsi Petrum, Paulumque Neronis iussu martyrium una fuisse passos testatur, nusquam tamen uter eorum episcopatu romano potitus fuisset indicans, misso Paulo, solum Petrum commemorat. Scribit enim hoc modo *pagin. 206. edition. an. 1658.* Πέτρος, καὶ Παῦλος οἱ θειότατοι ἀπόστολοι τὸν ὑπὲρ Χριστοῦ μαρτυρήσαντες κατεστεύθησαν ἀγῶνι ... τῆς Ῥωμαίων ἐκκλησίας πρῶτος ἐπίσκοπος μετὰ Πέτρον τὸν κορυφαῖον Λίνος. „ Petrus, et Paulus divinissimi apostoli testimonium pro Christo exhibentes in eo certamine coronati sunt... Primus post coryphaeum Petrum romanorum ecclesiae episcopus Linus „. Cur non etiam Paulum commemorasset, si una cum Petro putasset episcopum fuisse eiusdem ecclesiae? Eadem habet *lib. III. eccles. cap. IV. pag. 82.* Est autem inepta adversariorum responsio, qui Eusebium aiunt, post verba in eodem *cap. IV.* usurpata *primus post Petrum*, haec statim addere: *ut supra iam diximus.* Quid enim diceret, quod nobis opponatur? Nam hoc unum habet *lib. eod. cap. II. pag. 79.* Τῆς δὲ Ῥωμαίων ἐκκλησίας μετὰ τὴν Παύλου, καὶ Πέτρου μαρτυρίαν, πρῶτος κληροῦται τὴν ἐπισκοπὴν Λίνος. *Post Pauli, ac Petri martyrium primus sortitur romanorum episcopatum Linus.* Sed martyrium episcopatus indicium non est. Contra vero *cap. IV.* modo indicato, etsi Paulum meminisse Lini scribit, addit tamen continuo, Linum post Petrum adeptum fuisse episcopatum. *Linum, inquit, quem (Paulus) in secunda epistola ad Timotheum Romae secum versari testatur, primus post Petrum, ut supra iam diximus, episcopatum ecclesiae romanae adeptus est.* Annon haec similia sunt eorum, quae de Anniano Eusebius in II. *hist. eccl. libro cap. XXIV. pag. 75.* confirmat, ex quibus intelligitur, Marcum fuisse episcopum alexandrinorum? „ Πρῶτος μετὰ Μάρκον *primus post Marcum apostolum, et evangelistam alexandrinae ecclesiae administrationem suscepit Annianus.* Confer Valesium *not. ad hist. eccles. Eusebii lib. III. cap. XXI. pag. 98. edit. eiusd.*

(1) Cyrillus hierosolymitanus *cat. VI. n. XIV. p. 96. edit. paris. an. 1720.* scribit hoc modo: Πέτρος, καὶ Παῦλος παραγενόμενοι, οἱ τῆς ἐκκλησίας προστάται. *Petrus, et Paulus, qui ecclesiae praesules, illuc (Romam) appulsi* Simonem subita morte perculerunt. At quamvis praesules ecclesiae fuerint, non tamen ita Cyrillus loquitur, ut fuerint simul episcopatu potiti romanorum. Quamquam ibid. Cyrillus plus tribuere Petro videtur, quam Paulo. Consule praeter *indic. Cyrilli locum* illius etiam *catech. II. n. XIX., catech. XI. n. 3., catech. XIV. n. 26., catech. XVII. n. 27.* Neque gravius est, quod adversarii ex *synodi arelat. an. 314. celebratae epistola ad Silvestrum papam, tom. I. concilior. pag. 266. edit. paris. Harduini*, concludunt. Nam quod synodus scripserit, „ Sed quoniam recedere e partibus illis minime potuisti, in quibus et apostoli quotidie sedent, „ et cruor ipsorum sine intermissione Dei gloriam testatur „ quibus verbis et loca, in quibus martyrium passi Petrus, et Paulus fuerunt, et sepulcra, in quibus quiescunt, indicantur; quis umquam existimabit, idcirco scripsisse, quasi utrumque apostolum episcopatum romanum obtinuisse arbitraretur? Longius petita haec sunt, quam ut inde effici Pauli episcopatus romanus possit.

(2) S. Epiphanius *haeresi XXVII. quae est carpocratianorum p. 107. n. VI. edit. paris. Petav.*, Ἐν Ῥώμῃ

mo (1), de Hieronymo (2), de Hilario diacono (3), de Prudentio (4), de Augustino, de Maximo taurinensi, de Paulino nola-

γεγόνασι πρῶτοι Πέτρος, καὶ Παῦλος οἱ ἀπόστολοι αὐτοί, καὶ ἐπίσκοποι, εἶτα Λῖνος, εἶτα Κλῆτος, εἶτα Κλήμης: *Romae fuerunt primi Petrus, et Paulus apostoli iidem, et episcopi: deinde Linus: deinde Cletus: deinde Clemens.* Unum ἐν Ῥώμῃ dicit Epiphanius, *in Roma*, non τῆς Ῥώμης Romae, seu romanae ecclesiae. Paulum autem, qui episcopus, atque apostolus fuit, in urbe Roma fuisse versatum, quis neget? Nos vero quaerimus τῆς Ῥώμης ne fuerit episcopus Paulus, nec ne? Ac Epiphanius quidem episcopum τῆς Ῥώμης fuisse Anicetum scribit. Non me latet interdum ἐν Ἀλεξανδρείᾳ, dici fuisse episcopos alexandrinos. Sed etsi quandoque seu τὸ ἐν seu τὸ *in* Roma, aut τὸ in Alexandria fuisse episcoporum aliquem idem sit atque fuisse eum episcopum romanum, aut alexandrinum, tamen potest iis vocibus alia inesse significatio, ita ut qui romanus, aut alexandrinus episcopus non est, is et episcopus sit, et degat in urbe aut Roma, aut Alexandria. Itaque hoc Epiphanii testimonio adversarii nihil agunt. Nisi etiam velint Iacobum fuisse romanum episcopum. Quamquam enim Iacobus versatus Romae non fuerit, neque proinde episcopus fuerit romanorum, tamen Epiphanius *haeres.* XLI., *quae est cerdonianorum n.* 1. *pag.* 300. *tom. eod.*, Hyginum post Iacobum, Petrum, ac Paulum, nonum episcopalis successionis locum tenuisse scribit. Quae certe non de episcopatu romano aut Iacobi, aut Pauli, sed de episcopatu generatim, quo omnes apostoli erant praediti, sunt intelligenda. Cum igitur nihil obstet, quo minus ita, ut dixi, explicari Epiphanii locus de episcopatu Pauli ἐν Ῥώμῃ possit, obstent autem antiqui catalogi romanorum pontificum, veterumque scriptorum monumenta, quo minus alio modo explicetur, satius profecto est interpretationem sequi, quae componi cum doctrina maiorum queat, quam, maioribus neglectis, adversariorum probare de episcopatu Pauli romano sententiam.

(1) S. Iohannes chrysostomus, *homilia* XXXII. *in epist. ad rom. n.* 1. *pag.* 757. *tom. IX. opp. edit. paris. Montfauconii*, Petrum, et Paulum duos oculos, duasque lampades Romae urbis esse affirmat. Quae sane concedi possunt, non concesso Pauli romano episcopatu.

(2) Proferunt adversarii locum Hieronymi *ex ep. ad Damasum*, quem nos locum descripsimus *pag.* 229. *not.* 3. *huius vol.* Sed nihil nobis negotii exhibent. Hieronymus enim ut Pauli, ita duodecim apostolorum meminit, hosque honore Damaso praecessisse scribit. Quum autem certum sit, non omnes apostolos fuisse politos romano episcopatu, quod inde concludi argumentum possit, quo Paulus episcopus dicatur romanorum, non video.

(3) De Hilario diacono agam, cum erit mihi de singulari Petri in ecclesia universa principatu sermo.

(4) Prudentii locum vide supra *pag.* 245. *n.* 22. Idem Prudentius hymno II. περὶ στεφάνων, qui est *de s. Laurentio v.* 406.

„ Hic nempe iam regnant duo
„ Apostolorum principes,
„ Alter vocator gentium,
„ Alter cathedram possidens
„ Primam. Recludit creditas
„ Aeternitatis ianuas.

Non movet adversarios, quod *primam cathedram* Petro Prudentius tribuat, non Paulo. Quamquam est id indicium romani episcopatus, et summi pontificatus Petro, non Paulo attributi. Cur enim de utroque loquens Prudentius non ab utroque cathedram occupatam dixisset, si Petrum, ac Paulum episcopos fuisse romanos putasset? At *regnant* Prudentius dixit: quasi vero *regnant* dicere nequiverit de iis agens, qui romanos ad religionem colendam incendissent, suaque fama praedicando implessent terrarum orbem: velut *hamartigeniae v.* 734. *regnantes*, dixit, *per moenia ignes*: et *psychomachiae v.* 913. *seqq.*, *atque ubi peccatum regnaverat; aurea templi atria constituens* (Christus), *texat spectamine morum ornamenta animae: quibus oblectata decoro aeternum solio dives sapientia regnet.* Neque vero in II. solum, sed etiam in XI. περὶ στεφάνων *lib. v.* 31. *seq.* fidem vigere, inquit,

„ Quam Paulus retinet, quamque CATHEDRA PETRI..

Quae autem cathedram Petri vocat, Pauli non vocat, nemo intelligeret, nisi Prudentius vellet Petrum, non Paulum fuisse episcopum romanorum. Rursum *hymno.* XII. *v.* 43. *seqq.* de Petro loquens sic habet:

„ Pastor ovem alit etc.

Id vero de Paulo non dicit, cuius mox laudes persequitur.

no (1), de Theodorito (2) cyrensi, de Petro chrysologo (3), de Hilario arelatensi (4), de Vincentio lirinensi (5), de episcoporum

(1) Nihil in Augustini libris est, in quo fit de Pauli episcopatu romano sermo. Sed de principatu Petri, ac Pauli, de quo videtur fuisse ab eodem doctore africanae ecclesiae *facta* mentio, agam paulo post diligenter. S. Maximus *homil.* v. *de natal. apostolor. Petri, et Pauli pag.* 229. *edit. lugdunen.* an. 1633. ,, Potentiam suam ostendisse Christum, *affirmat*, quatenus ubi mundus caput habebat imperii, ibi regni sui principes collocaret ,,. At haec non episcopatum, sed praedicationem, martyriumque apostolorum in urbe demonstrant. Cur autem eos principes Maximus vocet, paulo post explicabimus. Eodem recidunt, quae Maximus scribit *hom.* v. *p.* 231. Ac Pauli quidem *praedicationem*, non *regimen* indicasse Maximum ex eadem ipsa *homil.* v. *pag.* 231. plane liquet. Sic enim habet : ,, Petro sicut bono dispensatori clavem regni caelestis dedit. Paulo tamquam ,, idoneo doctori magisterium ecclesiasticae institutio- ,, nis iniunxit, scilicet ut quos rite erudierit ad salu- ,, tem, ille suscipiat ad quietem, ut quorum corda ,, Paulus patefecerit doctrina verborum, eorum ani- ,, mabus Petrus aperiat regna caelorum. Clavem enim ,, quodammodo a Christo scientiae et Paulus acce- ,, pit... Ambo igitur claves a Domino perceperunt, ,, scientiae iste, ille POTENTIAE. ,, Accedit auctoritas episcopi, doctorisque sapientissimi Paulini nolani, qui, *natal.* XI, *de s. Felice* v. 54. *seq.*, loquit.

,, Inde Petrum, et Paulum romana fixit in urbe,
,, Principibus quoniam medicis caput orbis egebat.

At hinc non magis, quam ex Maximi loco sequitur Paulum fuisse episcopum romanorum. Quod si Paulinum, quia Petrum, Paulumque *in romana urbe medicos fuisse*, hoc est doctrina sua civibus salutem attulisse dixit, idcirco eos episcopos romanorum fecisse, credendus est, quid erit reliqui, quam ut ab eo et Vincentium martyrem diaconum, et Felicem nolanum, qui presbyter revera fuerat, episcopus fuisse factos putemus, cum ipsos Paulinus una cum episcopis nominet, tenebrasque excussisse hiberorum, atque nolanorum testetur? *Natali enim* XVIII. *de s. Felice p.* 662. *edit. veron.* an. 1736. v. 70. inquit :

,, At Carthago potens Cypriano martyre gaudet,
,, Cuius et ore simul profusi, et sanguine fontes
,, Fecundaverunt Lybiae sitientis arenas.
,, Nec minor occiduis effulsit gratia terris,
,, Ambrosius Latio, Vincentius extat hiberis,
,, Gallia Martinum, Delphinum Aquitania sumpsit.
* * *
,, Sic itaque et nostra haec Christi miserantis amore
,, Felicis meruit muniri Nola sepulcris,
,, Purgarique simul, quae caecis mixta ruinis
,, Orbis, et ipsa pari moriens in nocte iacebat etc.

Quinetiam si Paulini auctoritate evincere se quidquam confidant posse, iam hoc etiam evincere se putabunt, ut non alexandrina ecclesia, sed nolana secunda post Romam fuerit. Quo re quid dici potest absurdius? Verum Paulinus, qui emphasi quadam haec scripserit, Romamque non episcopatu Pauli, sed sepulcro potentem esse affirmavit, non id voluit, ut qui legerent, aut episcopos fuisse Paulum romanorum, Felicem autem nolanorum; aut nolanam ecclesiam post urbem secundam haberi oportere arbitrarentur. Verba sunt Paulini *natali* XI. v. 26. *pag.* 381.

,, O felix Felice tuo tibi praesule Nola...
,, Postque ipsam titulos Romam sortita secundos,
,, Quae prius imperio tantum, et victricibus armis,
,, Nunc et apostolicis terrarum est prima sepulcris.

(2) Theodoritus *epist.* CXIII., *quae est ad s. Leonem magnum pag.* 985. *tom.* III. *opp. edit. paris. an.* 1642., multis praerogativis ornari sedem romanam testatur. In his esse sanctorum apostolorum sepulcra, qui Romae et docuerunt, et martyres decesserunt. Nominat deinde eorum thronum, eumque ab Leone occupari scribit. Quo autem sensu thronum dixerit, explicatum supra est, cum romanorum pontificum testimonia, quibus adversarii abutuntur, interpretarer. Praelatum vero Paulo fuisse Petrum ab Theodorito, paullo post, allatis eius scriptoris locis, demonstrabo.

(3) Nihil est in Petri chrysologi sermonibus, quod episcopatum Pauli romanum constituat. Id ne adversarii quidem negant. Quae autem de Pauli principatu Chrysologus scribit, cum tempus monuerit, diligenter, atque veritas postulat, explicabimus.

(4) Quae Hilarii arelatensis loca adversarii congerunt, ad principatum in ecclesia Pauli, non ad episcopatum pertinere videntur. Itaque alio loco opportune expendentur.

(5) Vincentius lirin., *commonit. cap.* IX. *pag.* 283. *edit. brem.* an. 1688., romanorum pontificum successionem *beatorum apostolorum beatam successionem* vocat. Sed quo sensu haec a veteribus dici consueverint, ostensum est supra cum de Irenaei, et Eusebii locis agerem.

orientalium (1) ad Symmachum papam litteris, de Dorotheo (2) thessalonicensi, de Ennodio (3) ticinensi, de synodi constantinopolitanae (4) sub Agapeto pontifice patribus, de Primasio uticensi (5), de Fortunato (6) pictaviensi, de Beda (7), de synodo occidentalium (8) Agathonis tempore celebrata, de patribus aquis-

(1) *Anno* 512. *orientis episcopi epist. ad Symm. papam, quae est post epist.* VIII. *Symmachi eiusd. tom.* V. *concilior. edit. venetae an.* 1728. *pag.* 44. Hoc inter Petrum, ac Paulum interesse affirmarunt: Petrum cathedram romanam tenuisse, Paulum vero, et etiam Petrum, fuisse doctorem romanorum. „ Beatus glo„ riosorum apostolorum princeps, cuius *cathedram* bea„ titudini tuae credidit Christus optimus pastor .... „ Quem imitatus .... festina ad ad iuvandum nos, „ sicut beatus Paulus doctor vester ad auxilium quan„ doque macedonum festinavit ... A sacro doctore „ tuo Petro quotidie doceris „. Nihilo secius, quod doctor sit Paulus ab orientalibus appellatus, adversarii fuisse illum episcopum romanum censent. Quasi vero doctor qui vocatur ab antiquis, idem sit continuo habendus episcopus. Sed ut intelligant institutorem, seu doctorem, rectoremque non semper episcopum esse habendum, audiant Paulinum de Felice presbytero, ac martyre *carm.* XIV., *seu natal.* III. *de s. Felice v.* 93. *pag.* 383., Nolam alloquentem:

„ Te prius alma pio celebrans altaria cultu
„ Presbyter inservnit, placido et moderamine rexit,
„ Hinc quoque perpetuo decorat te nomine Felix.

Sed quid multis est opus? An Paulus episcopus orientalium illorum fuit? Negant adversarii. Quae igitur caussa fuit, cur scriberent *pag.* 436. *Sicut enim magistro nostro domino Paulo etc.* Quo enim vo *magister* a *doctore* discrepat, ne suspicari quidem possum.

(2) Dorotheus thessalonicensis episcopus an. 513. epistolam ad Hormisdam pontificem scripsit, in qua sedis beatorum Petri, et Pauli apostolorum mentionem fecit. Iam plus millies, quae sit sedis, et cathedrae apostolorum significatio explicavi. Hoc nunc breve dico. Sedem apud maiores nostros non episcopi modo, sed etiam presbyterorum nominari, qui sanctitate claruissent, doctrinaque cives imbuissent. Quis enim s. Felicem episcopum umquam fuisse nolanorum putarit? At Felicis *sedem* Paulinus memorat *natal.* XI. *v.* 11. *pag.* 380.

„ Distulerint a sede tua procul orbe remoto.

Id vero nisi de nolana ecclesia, quam Felix docuit, confirmavit, illustravitque, intelligi profecto nequit. Cum autem *sedis* nomine ecclesia intelligi possit, *sedisque apostolorum* vocabulis ecclesiae indicentur interdum, quas apostoli instituerint, atque docuerint (ut *c.* VIII. *de doctrina christiana* Augustinus scribit, atque animadversum a Cangio *ad. v. sedes apostolicae*) cumque ecclesia romana sit, quam Petrus ut episcopus, Paulus ut minister verbi, ac praeco religionis amplificarit; nihil impediebat, quo minus *sedes romana, sedes* dici ss. Petri, ac Pauli a Dorotheo thessalonicensi potuerit. Atque ita de Petro, ac Paulo loquuti veteres sunt, ut de Quinto, et Felice, quorum ille episcopus, hic doctor, ac praedicator erat, Paulinus scripsit *natal.* X. v. 240. *pag.* 409.

„ .... Ipse illum tamquam minor omnia Quintus
„ Observabat, et os linguam Felicis habebat.
„ Ille gregem vexit, Felix sermone regebat.

Quamquam Petrum, qui romanam fundarit, docuisse etiam ecclesiam certum est. Iam vero accommodari eos Paulini versus ad Petrum, ac Paulum iure posse, demonstrat lucerna vetus medicea, quam *tom.* III. *huiusce operis p.* 68. *tab.* II. exhibuimus, quaeque Petrum gubernaculum navis tenentem, quod est episcopatus, ac principatus ecclesiae argumentum, Paulum vero ad proram concionantem exprimit.

(3) De Ennodio agam paulo post opportune.

(4) Synodus constantinopolitana sub Mena an. 536. congregata *act.* I. successionem ss. apostolorum commemorat. Verum ut successio intelligi debeat, explicavi supra, quo loco de Irenaeo, Eusebioque caesariensi disserui.

(5) Primasius uticensis, *praefat. in epist. Pauli pag.* 144. *tom.* X. *biblioth. patrum edit. lugdun.*, post apostolos Clementem fuisse episcopum romanorum scribit, qua de re egi diligenter, cum de Eusebii caesariensis locis disputarem.

(6) Venantius Fortunatus de episcopatu Pauli romano non disputat. De principatu, quod statuere videtur, explicabitur alio loco opportune.

(7) Beda *serm. de natal. s. Benedicti* Romam eminere per summum Christi apostolum dixit. At quemadmodum hinc sit consequens Paulum episcopum fuisse romanum, non video.

(8) Patres *occid., in synod. congreg. Agathonis tempore an.* 680. *tom.* III. *concilior. edit. Hard. parisien. pag.*1176., Petrum et Paulum, eorumque ἀποστολικῶν διαδόχων *apostolicorum successorum* meminit. Cur autem romani pontifices apostolorum non solum Petri, sed etiam Pauli ipsius successores non appellassent,

granensibus (1), ac ticinensibus (2), de Drepanio Floro (3), de Reginone (4), de Mose Barcepha (5), de Luitprando cremonensi (6), de Petro Damiano (7), de Oecumenio (8), de Bernardo (9), de Goffrido cardinali vindocinensi (10), de Ruperto (11), de Iohanne sarisberiensi (12), de cardinali s. Georgii (13), de Li-

quem Paulum et apostolum fuisse, et episcopum (etsi non ecclesiae romanae, nullibi enim sedem fixerat) et Romae martyrio perfunctum constat; cum episcopi portuensis et ostiensis in synodo sub Agathone ipso *an.* 679. *suum praedecessorem* Gregorium magnum vocent, qui neque portuensium, neque ostiensium antistes fuit? *Per nostrum praedecessorem beatae memoriae Gregorium. Ibid. p.* 1040. Quod si argumento adversariorum vis inest ulla, fuerit item Iacobus apostolus romanae ecclesiae antistes necesse est, quod Epiphanius *haeres.* xxt. n. 1. *p.* 300. *tom.* 1. *opp. edit. paris. Petavii* scripserit Hygini pontificis memor τὸν ἔνατον κλῆρον ἄγοντος ἀπὸ τῆς τῶν Ἰακώβου καὶ Πέτρου, καὶ Παύλου ἀποςόλων διαδοχῆς *ducentis nonum locum a successione Iacobi, et Petri, et Pauli apostolorum.* Tam scilicet levis est argumenti ex successionis vocabulo conclusa sententia.

(1) In synodo aquisgranensi I. habita *ann.* 816., *lib.* 1. *cap.* xxi. *tom.* iv. *conciliorum pag.* 1071. *seqq.*, nihil invenio, quod efficere Pauli episcopatum romanum possit. Immo vero ne in secunda quidem celebrata *an.* 836. *pag.* 1412. Nam quod haec habet fundatam ecclesiam a Paulo *in tota generaliter mundi latitudine ecclesiam*, peregrinationes Pauli, laboresque in latissime propagando evangelio indicat, episcopatum romanum non indicat.

(2) Concilium ticinense *sub Ioh.* viii. *an.* 876. *habitum, tom.* vi. *concil. pag.* 169. *part.* i., pontificem romanum apostolorum Petri, Paulique vicarium eo fere sensu dicit, quo s. Epiphanius Hyginum successorem Iacobi, Petri, ac Pauli appellavit. Quamquam eo commodius pontifex vicarius Pauli dicatur, quo Paulus idem, etsi episcopus romanus non fuit, fuit tamen inter praecipuos apostolos illustris, episcopali dignitate praeditus, Romaeque versatus, ac postremo martyrio functus.

(3) Drepanius Florus, quem *alii* xii., *alii* ix. *saeculo* floruisse censent, in hymno, quem de s. Michaele archangelo scripsit, *Petri, Paulique sedem* commemoravit. Id vero, ut supra ostendi, non est Pauli episcopatus romani indicium. Coefar *tom.* viii. *bibl. patrum p.* 669. *edit. lugd.*

(4) Regino *lib.* ii. *chron. pag.* 410. *ad an.* 842. *edit. argent. an.* 1606., praesentia Petri, Paulique in urbe romana, privilegiique proinde ecclesiae romanae, quo fit ut ceteris antecellat, meminit. Verum ne id quidem episcopatum Pauli romanum evincit.

(5) Moses Barcepha episcopatus romani Pauli nusquam mentionem fecit. Quod si ad scriptores syros provocare adversarii pergant, intelligent eos, principatum romano pontifici Petri unius causa tribuere solere. Sed haec de re alias.

(6) Luitprandus episc. cremon., *l.* i. *hist. c.* viii. *edit. an.* 1723. *pag.* 430., Sergium papam apostolorum vicarium vocat. Qua de re, quid sit sentiendum, paullo ante dixi. Idem antistes, *lib. de vit. rom. pontific. p.* 1. *edit. an.* 1602., etsi Petri, ac Pauli meminit, unum tamen Petrum episcopatum romanum tenuisse ostendit: „ Beatus Petrus apostolus, *inquit*, et princeps apostolo„ rum Romam ingressus secundo Claudii anno in epis„ copali cathedra sedit ann. 25., qui uno eodemque „ tempore et die, videlicet post passionem Domini „ anno 38., ultimo vero anno Neronis, III. kal. iul. „ cum Paulo martyrium consummavit „. Solum ne Petrum episcopum appellaret, Paulum vero non item, si utrumque, cuius certe meminit, episcopatu romano fuisse potitum existimasset?

(7) Adversarii a Petro Damiano romanam sedem, sedem apostolorum *opusc.* xxxi. *contra Phylarg.*, et apostolos ipsos principes totius orbis *serm.* xvii., *qui est* i. *de s. Vitale*, fuisse vocatos, animadvertunt. Sed rem a nobis alio loco explicatam, nulla est causa, cur esse rursum explicandam arbitremur.

(8) Oecumenii loca ad principatum, non ad episcopatum Pauli pertinere videntur. Itaque Paulo post, dum ratio monuerit, expedientur.

(9) S. Bernardus *epist.* ccxliii.. *al.* ccxlii. *p.* 242. *tom.* i. *opp. edit. paris. monach. congreg. s. Mauri*, romanum pontificem vicarium, et successorem vocat apostolorum. Sed de hac re dictum supra est copiose. Interim animadvertendum est, Paulum numquam a Bernardo fuisse appellatum episcopum romanorum.

(10) *Lib.* i. *epist* vii. *ad Paschalem papam pag.* 7. *tom.* xxi. *bibl. pp. edit. lugd.*, in sede Petri, ac Pauli apostolorum residere pontificem romanum dicit. Qua de re supra satis copiose disputatum est.

(11) Romam beati Petri sedem factam esse, eiusque consortis Pauli praedicatione illustratam scribit *lib.* ii. *in Ionam cap.* iii. *pag.* 820. *edit. an.* 1638. *tom.* i., quae res indicat, ne in cogitationem quidem Ruperto venisse, ut Paulum episcopum fuisse romanum arbitraretur.

(12) De pontificibus, qui sedem Petri, et Pauli apostolorum possideant, agit Iohannes sarisberiensis *polycrat. lib.* viii. *cap.* xvii. *pag.* 395. *t.* xxiii. *bibl. pp. edit. lugdunen.* Haec vero ut sint intelligenda explicavi supra, ut non sit opus eadem repetere, ne actum agam.

(13) Iacobus cardinalis s. Georgii, *lib. de centesimo, seu iubilaeo c.* xxxi. *tom.* vi. *bibl. pp. pag.* 938. *edit. lug-*

rano (1), de Catharina senensi (2), de patribus synodorum constantiensis (3), florentinae (4), cui graeci, latinique interfuerunt,

den. x. Paulum compatronum Petri, at eiusdem loci primatu potitum scribit. De primatu dicam paulo post. De *compatrono, seu coapostolo* Petri, nihil est cur multis disputem. Constat enim compatronum, et coapostolum, immo vero et coepiscopum dici aliquem posse, quamvis non sit eiusdem nobis episcopus, cuius ille fuit, cuius coapostolus, et coepiscopus appellatur.

(1) Liranus in *gloss. ad cap.* ii. *epist. ad galat.*, ut adversarii iactitant, Petro Paulum non imparem vocat. Id vero est intelligendum de apostolatu, quod saepe animadvertimus. Atque id quidem satis de Lirano esto.

(2) S. Catharina senensis *epist.* viii. *ex earum numero, quas ad principes, atque saeculares scripsit p.* 515. sedem romanam *sanctorum Petri, et Pauli sedem* appellat, quae verba eodem atque illa superiora patrum scriptorumque testimonia, recidunt. Miror autem quid sit, quod Pium II. p. m. adversarii memorent, qui in bulla canonizationis sanctae Catharinae eius virginis doctrinam laudavit. Cur enim non laudasset, quod dignum erat commendatione? Ceterum Petrum solum fuisse et episcopum romanum, et summum ecclesiae principem idem Pius ostendit in *bulla retract. an.* 1463. *tom.* ix. *concilior. edit. paris. Hard. pag.* 1451. *seq.* Nam postquam sese in beati Petri solio collocatum dixit, quod beati Petrus, et Paulus suo sanguine dicaverunt, „ Requirit, *inquit*, ordo, ut inferiora a superioribus gubernentur, et ad unum tandem deveniatur tamquam verticem, et moderatorem cunctorum, „ quae infra se sunt; sicut grues unam sequuntur, et „ in apibus unus est rex, ita et in ecclesia militante, „ quae instar triumphantis se habet, unus est omnium „ moderator, et arbiter Iesu Christi vicarius, a quo „ tamquam capite omnis in subiecta membra potestas, „ et auctoritas derivatur, quae a Christo domino Deo „ nostro sine medio in ipsum influit. Nec profecto in „ alium, tamquam sui exercitus ducem, supremam „ auctoritatem Christus principaliter derivasset, quam „ in suum vicarium, qui primus fuit Petrus, cui commissam novimus dominici gregis curam. Nec duos „ pluresve Petros evangelistae commemorant, nec duos, „ aut plures instituit Dominus, qui suum locum tamquam capita tenerent aequalia, sed unum constituit, „ ut verticem, ac ducem, et pastorem universi gregis Simonem Petrum, dicens *tu es Petrus etc. et pasce oves* „ *meas*. Quae nulli alteri seorsum dicta leguntur, nisi „ Petro, ut in Petro unitas, et summa contineretur auctoritas. Nec alius a petra dictus est petrus, nisi „ Simon, ut intelligeremus unicum esse verae, et solidae petrae, idest Christi, ut Paulus exponit, locum „ tenentem Simonem Petrum, qui solus pro Domino „ in periculo constituto exemit gladium. Petrus igitur, „ et successores eius romani pontifices primatum in „ ecclesia tenuerunt „. *Et pag.* 1467. „ Petrus in Antiochia primum sedit. Inde Romam venit, unde cum „ persecutionem fugiens vellet abire, a Domino prohibitus est, et hic glorioso martyrio vitam finivit, „ successore Clemente substituto. Atque ita in hunc „ usque diem servatum est, ut qui Romae sederit... „ hunc omnes... tamquam Iesu Christi vicarium, et „ beati Petri successorem... venerati sint „. Quam haec sint perspicua, nemo est, opinor, qui non videat.

(3) Opponunt synodi constantiensis auctoritatem, quae anno 1415. *sess.* viii. *pag.* 301. *tom.* viii. *concilior. edit. paris. Hard.* damnavit art. xxxvii. Ioh. Wiclefi, qui sic habebat: „ Ecclesia romana est synagoga „ satanae, nec papa est immediatus, et proximus vicarius Christi, et apostolorum „. Qua ex re concludunt, papam esse Pauli apostoli successorem, ita ut Paulus una cum Petro episcopus fuerit romanorum. Confer bullam Martini V. *an.* 1418. *contra errores Hussi, et Wiclefi editam, tom. eod. pag.* 911. Sed qui sic disputant, non animadvertunt, Wiclefum, qui negarat papam esse *vicarium apostolorum*, hoc voluisse, ut papa successor non esset beati Petri principis apostolorum. Pontifex enim vicarius Christi est, ac successor Petri, quod qui negat, is est in haereticis numerandus. Ceterum episcopatus Pauli romani, supremaeque Pauli auctoritatis, quam a Pio II. deindeque ab Innocentio X. haud probatam vidimus, rationem nullam habendam putavit. Neque vero nostro arbitratu explicanda sunt, quae conciliis continentur, sed sensu maiorum, in primisque romanorum pontificum decretis debent. Quo autem *sensu* dici pontifex ss. apostolorum successor possit, cum ostensum paullo ante fuerit, nunc omittatur.

(4) In synod. florent. *an.* 1439., *sess. pag.* 415. *tom.* ix. *concilior.*, Papa vocatur a graecis τῶν πρωτοκορυφαίων διάδοχος *successor protocoryphaeorum*. Quod ut intelligi debeat, demonstravimus, cum ageremus de Irenaei, Eusebiique locis. Verum *eadem session. pag.* 411. latinos a pontifice theologos fuisse constat, ut de privilegiis ipsius agerent, ostenderentque ὅτι διάδοχος τοῦ Πέτρου, καὶ τοποτηρητὴς τοῦ Χριστοῦ, *quod sit successor Petri, et vicarius Christi*. Id autem unum adnotatum in decreto unionis fuit, *ibid. p.* 423. αὐτόν τε τὸν Ῥωμαϊκὸν ἀρχιερέα διάδοχον εἶναι τοῦ μακαρίου Πέτρου τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων, καὶ ἀληθῆ τοποτηρητὴν τοῦ Χριστοῦ: *et ipsum romanum pontificem successorem esse beati Petri principis apostolorum, et verum Christi vicarium*. Confer Gregorii protosyncelli apologiam *adv. Marcum ephesinum, tom. eod. concilior. pag.* 665., et Eugenii IV. p. max. litteras *insertas coll.* i. *concil. florent. pag.* 747. *tom. eod.*

ac lateranensis (1), de Laurentio Iustiniano (2), de cardinali Cusano (3), de Paulo Aemilio (4), de Contareno (5), de doctori-

(1) S. Laurentii Iustiniani testimonia expendam, cum fuerit de singulari Petri principatu firmo.

(2) Cardinalis Cusanus *epist.* II. *de usu communionis ad bohemos. Pag.* 836. *tom.* II. *opp. edit. an.* 1565. „ Petri, et Pauli romanum pontificem unicum successorem esse, ambosque apostolos unius sedis, et episcopatus titulum erexisse, et unum quidem inter iudaeos, alterum inter gentes primatum fuisse „ scribit. Quae si ita, ut sonant, accipienda sunt, monarchicum ecclesiae primaevae statum, quem adversarii probant, funditus evertant necesse est. Quae enim esse monarchia potest, divisis duobus populis, quorum alteri unus, alteri vero alius datus sit princeps supremus, qui *primo non subesset*? At hi duo unum caput constituebant. Ita ne vero? Divisis gentibus, principibusque duobus, quorum unus alteri non subsit, ulla esse reliqua unius capitis, unius que monarchiae notio poterit? Haec dici quidem ludendo possunt, percipi animo profecto non possunt. Mea igitur sic est ratio. Non tam fuisse accuratum Cusanum, ut quae cogitaret, exponere dilucide, recteque scribendo posset. Quare etsi nolens, lapsus tamen interdum fuit. Est autem illius aliorum, quae edidit, operum subsidio explicanda sententia. Quod si Petro de Marca praeivit, qui episcopum romanum Paulum fuisse, adeoque hoc in genere successorem ss. Petri, et Pauli romanum pontificem esse censuit, parvi refert. Quamquam nihil impediat, ut constat ex illius testimonio supra descripto *p.* 296. *seq. huius vol. not.* 2. quo minus hunc successorem eorum eo sensu dixerit, quo dixisse veteres supra ostendimus. Verum apostolatus ratione primatum Petrum iudaeorum, Paulum gentium appellavit, quod partiti inter se nationes fuissent, quibus evangelium nunciarent, non quod Petro praedicare gentibus non liceret; addit enim: *Potuit uterque ubique ecclesias fundare*: non quod uterque princeps ecclesiae universae esset, sed ratione ut dixi, apostolatus, qua cum Paulus par esset Petro, Paulum affirmavit Cusanus *non subesse*, hoc est non fuisse inferiorem. Ceterum principatum universae ecclesiae uni Petro attribuit, ut supra vidimus *pag.* 296. *huius volum.*

(3) Aegidius viterbiensis, *orat. ante concilium lateran. sub Iulio II. pag.* 1580. *tomo eodem concil.*, patronos esse rom. ecclesiae Petrum, ac Paulum dicit, quod facile concedimus; Paulum autem episcopum romanum, non item. Immo vero Petrum, posterosque romanos episcopos memorat, Paulum contra in his nusquam memorat. Quid? si Iulius II. in *bulla indict. concilii an.* 1512. *pag.* 1590., etsi auctoritate omnipotentis Dei, ac beatorum Petri, et Pauli apostolorum eius fungi se scribat, quod ita, ut saepe dixi, accipiendum est, tamen mox sedem Petri, omisso Paulo, nominans, Petrum solum fuisse indicet episcopum romanorum? Bernardus Zane archiep. spalatrensis *orat. habita sess.* I. *eiusdem concilii pag.* 1603. Paulum celebrans, *antecessorem romanorum episcoporum* fuisse ne litterula quidem indicat; ubi vero Petri meminit, huius esse pontifices ipsos successores animadvertit: *pag.* 1604. et 1606. Confer orationem Alexii episc. melfit. *ibid. sess.* III. *pag.* 1635. et *sess.* VI. *p.* 1675., *sess.* XI. *pag.* 1801. Quod si adversarii praetermissa communi, pervulgataque omnium fere theologorum de solius Petri episcopatu romano commemoratione, voculas quasdam, atque ornamenta orationis, quibus sunt interdum usi maiores nostri, sectantur, vereor ne eo deinum impelli nolentes possint, ut quoniam sedes duodecim apostolorum occupari ab episcopis, eosque antistites esse ecclesiae interdum legerint, et in singulis urbibus apostolorum aliquem fuisse episcopum, et Constantinum Augustum episcopi dignitatem aliquando sustinuisse confiteantur.

(4) Quod famulorum, rerumque sanctorum Petri, et Pauli Paulus Aemilius meminerit, *hist. francor. l.* II. *de Pippino rege p.* 50. *edit. an.* 1601., patronos ecclesiae romanae eos quidem esse ostendit; episcopum autem fuisse Paulum romanorum, non item. Quare ab eius locis describendis temperare sibi adversarii poterant.

(5) Testimonia Contareni, quae auctor operis *de la grandeur etc. l.* III. *c.* XX. *p.* 515. *seq.*, *et tract. de potest. pont.* attulit, Paulum episcopum fuisse efficiunt; romanum vero episcopum fuisse, nullo modo. Quamobrem turpissime adversarios labi liquet, qui confidenter affirmant, cardinalem Contarenum in ea, quae est *de potest. pont.* disputatione nonnihil habere, quod episcopatum romanum Pauli statuere posse videatur. Petri enim successores pontifices Contarenus vocat, Pauli vero successores non item. Quinetiam in litteris, quas ad Paulum III., *de potest. pontif. in compensationibus*, scripsit, *pag.* 20. *edit. florent. ann.* 1558. „ Summam potestatem . . . a Deo, unicoque eius filio „ collatam fuisse sanctissimo Petro, eiusque successoribus „ testatus est. Quod ipsum confirmavit *p.* 25. Summam autem fuisse Pauli potestatem, adeo ut subordinata, subiectaque nullo modo esset potestati Petri, non solum nusquam affirmavit, sed ne indicavit quidem.

bus parisiensibus (1), deque ceteris (2) disseram, quorum aliqui de re nondum ab ecclesia definita aliter sentiendum existimarunt.

Iam qui quarto primum saeculo cautum fuisse pugnant, ne duo, pluresve episcopi eamdem ecclesiam gubernarent (3); hi certe sic agunt, ut mihi aut ludere in tantis rebus, aut pervertere, misccreque omnia videantur. Quae enim haec tanta perversitas est, ut quod commune universis coetibus christianorum factum quarto saeculo synodi nicaenae decreto fuit, id quisquam proprium ante fuisse aliquorum nolit? An usquam fuisse quidpiam ab synodis casu, ac temere praescriptum sine exemplo, auctoritateque maiorum putant? Quid ergo est, quod tam fuisse novum nycaenum de singulis episcopis singulis ecclesiis praeficiendis canonem (4) arbitrentur, ut vel communem omnibus ante fuisse negent, vel aliquibus saltem ecclesiis, quae magno in honore haberentur, peculiarem? Cuius autem tam esse ea consuetudo propria poterat, quam romanae, quae iam usque a tertio saeculo, ut Novatiani conatus reprimeret, (5) unum esse defendebat in quaque ecclesia episcopum oportere? Quod si ita sunt instituti, qui partibus student adversariorum, ut eorum, quae sancita ab ea synodo sunt, nihil fuisse olim in ullo christianorum coetu obser-

(1) Confugiunt denique ad doctores parisienses adversarii. Laudant autem in primis Genebrardum, qui *tract. de sacrar. election. iure*, romanum episcopum successorem Petri, ac Pauli, et Clementis vocat; tum Feverdentium, qui in *cap.* III. *lib.* III. *s. Irenaei* recitans clavum ecclesiae romanae Petrum, Paulumque, fatetur; eorumque, quos coryphaeos appellat, *successionem* commemoret. At his duobus, si modo vera adversarii praedicarent, consistere parisiensis schola non potest. Quot enim contra numerantur, quorum longe discrepans est de Pauli episcopatu romano sententia? Quamquam ne hi quidem ceteris adversantur dum *Successorem* namque Petri, Paulique dicere episcopum romanum licet, etsi Paulus episcopus non fuerit romanorum. Qua de re satis copiose supra est disputatum. Administratam vero ab utroque apostolo romanam ecclesiam fuisse, cur demum Feverdentius non diceret, si Paulinus de Quinto, et Felice dicerens, ab utroque, ut ante ostendimus, nolanam ecclesiam fuisse gubernatam statuet, tametsi Felix episcopus numquam fuerit nolanum? Equidem longe esse clariora intelligo, quae de Paulo doctores alii parisienses scripserunt. Confer Michaëlem Mauclerum *de monarchia divina, ecclesiast. etc. lib.* IV. *cap.* I. *pag.* 556. *edit. paris. an.* 1622., quo loco neget *Paulum fuisse privatae, ac singularis cuiusdam ecclesiae episcopum*. Alios item numerat Habertus doctor et ipse sorbonicus *lib.* I. *de singulari primatu Petri cap.* IX. n. III. *pag.* 57. *edit. paris. an.* 1745. Quid? si proprie Petri successorem, non Pauli, papam esse Feverdentium iudicet in *adnot. ad idem cap. p.* 267. *t.* II. *opp. s. Irenaei edit. venet. an.* 1734.? Adisis Franciscum Harlaeum archiepiscopum rotomagensem *apolog. evangel. lib.* I. *pag.* 75. *seqq. edit. paris. an.* 1625., Coeffetau *de monarch. rom. eccl. lib.* IV. *cap.* I. *p.* 242. *seqq. edit. paris. an.* 1623.

(2) De episcopatu romano Pauli quid senserit Bellarminum, ex illius *l. de R. P. lib. cap.* XXVII. *lib.* II. *cap.* IV. *et lib.* III. *cap.* II. constat. Confer Petavii *adnot. ad Epiph. haeres.* XXVII. *pag.* 157. *tom.* II. *edit. paris. opp. Epiph. an.* 1622. Sed omnium societatis Iesu theologorum testimonia, qui Paulum episcopum fuisse romanum negant, persequi non vacat. Quod si unus aliquis ante Petrum de Marca adversam defendit, is certe communem sociorum labefactare non potest sententiam.

(3) Confer Petrum de Marca *loc. supr. indic.*

(4) Synod. nicaen. an. 325. *can.* VIII. *pag.* 326. *tom.* I. *concilior. edit. Hard. paris.*

(5) Vide supra sanctorum Cornelii, et Cypriani testimonia *pag.* 314. *seq. not.* 1. *huius voluminis*.

vatum existiment, fateantur necesse est, nullam ab apostolis in posteros de non celebrando cum iudaeis paschate *traditionem* manasse; nullam fuisse alexandrini, atque antiocheni episcoporum in antistites suarum dioeceseon potestatem; nullam denique regulam usquam obtinuisse de non cooptandis in clerum iis, qui sese abscindere auderent; quod his de (1) rebus edita fuisse a patribus nicaenis decreta constet. Neque vero Augustinus, qui, si (2) nicaeni canonis notitiam habuisset, numquam se commissurum fuisse scribit, ut vivo Valerio, qui hipponensem ecclesiam regebat, episcopus eius ecclesiae crearetur; veterem consuetudinem romanorum, carthaginiensiumque aut ignoravit, aut negavit, quam sciret testimoniis niti Cornelii, ac Cypriani, quaeque unum episcopum cuique ecclesiae esse praeficiendum ferret. Qui enim diligenter versatus in legendis operibus Cypriani erat, is ignorare minime poterat, quae tam saepe, inficiari autem multo minus, quae sanctus martyr tam clare, tamque dilucide scripsisset.

Quod de accitis a Paulo Miletum episcopis ephesiorum obiiciunt, quoniam explicatum alio loco est (3), praetermitti nunc poterit, ne actum agere videamur.

Etsi Paulus episcopus fuisset romanorum, consequens tamen non esset, aequalem eum fuisse principatus auctoritate Petro.

Negant, qui Paulum vellent fuisse omnino parem auctoritate Petro. Atque hi sane invidiam sedi apostolicae creari clamant. Vereri namque se, aiunt, ne pontifex, qui Pauli Petro inferioris successor sit, summo in ecclesia principatu potiri desinat, quod plus iuris successori, quam decessori tribuendum (4) non videatur. Sed hi cum minime laesam cupiunt, tum maxime oppugnant, debilitareque student romanae ecclesiae antistitum digni-

(1) Vide *synodum nicaenam can.* I. *pag.* 324., *et can.* VI. *pag.* 326., *et epistolam Constantini imperator. ex lib.* III. *Eusebii de vita Constant. cap.* XVIII., *et ex Socr. lib.* I. *hist. eccl. cap.* IX. *tomo eodem concilior. p.* 447. *seqq.*

(2) August. *epist.* CCXIII. *alias* CX. *p.* 601. *tom.* II. *opp. edit. antverp. an.* 1700.

(3) *Tom.* IV. *huius operis pag.* 293. *seqq.* Confer etiam Massuetium monachum benedictinum congregationis s. Mauri *dissert.* III. *in Irenaeum art.* VII. *n.* XXV. *p.* 105. *seqq. tom.* II. *opp. Irenaei edit. venetae an.* 1734.

(4) Ita quidem censet auctor operis inscripti: *De la grandeur de l'église romaine l.* III. *cap.* XI. *p.* 279. *seqq.*

tatem. Nam si monarchiam, unitatemque ecclesiae verbo statuunt, duobus autem principibus constitutis, omnem re vera unitatem, monarchiaeque rationem tollunt; relinquitur, ut quae de centro unitatis, de radice ecclesiae, de fonte, de sole, quae praecipuam romanorum praesulum dignitatem indicant, disputata a Cypriano, ceterisque patribus sunt, ea omnia funditus evertere conentur. Quamobrem cum (1) Petrum a sancto Iosepho, cum archiepiscopum (2) de Marca, cum Charlasium, ceterosque scriptores accusant, quorum est eadem atque nostra de singulari principatu Petri sententia, ita profecto se gerunt, uti se Catilina, Gracchique gessissent, si Tullium, Scipionemque seditionis reos egissent.

Sed venio ad rem. Aio igitur Petrum, ac Paulum, si romanae ecclesiae episcopatum simul obtinuissent, futuros tamen non fuisse auctoritate, dignitateque principatus pares (3). Principio enim eorum dispar est dignitas, atque auctoritas, quorum unum alteri fuisse et dignitate, et auctoritate excellentiorem non maiorum modo testimoniis, sed pluribus etiam locis sacrorum bibliorum constat. Petrum autem fuisse et dignitate, et auctoritate Paulo excellentiorem maiorum testimoniis, pluribusque sacrorum bibliorum locis constat. Dispar igitur apostolorum eorumdem dignitas, auctoritasque fuit. Scripturarum namque auctoritate, traditioneque maiorum, non unius rationis momentis explicari, dirimique controversiarum haec genera oportere, et nostri pugnant, et ii, contra quos est omnis haec instituta oratio (4), confitentur. Quamquam hi quidem modo hoc, modo illud. Si enim rationis momentis premi se videant, scripturas, patresque deseri; sin scripturarum, patrumque locis exagitentur, dialecticorum praeceptiones contemni queruntur. Velut in hac quaestione is, qui opus de *magnitudine romanae ecclesiae* conscripsit, posteaquam Isaaco Haberto, a quo urgebatur, rationem esse scripturarum, patrumque, non argumentationum dialecticarum habendam respondit; cum scripturis, testimoniisque veterum a Petro ab s. Iosepho agi animadvertisset (5), eorum, quae dixerat, oblitus, confugit ad

(1) *Lib. supra indic. pag.* 23. *edit. an.* 1645.

(2) Loc. indic. *exercit. de singul. primat. Petri.*

(3) Confer Antonium Charlasium *tom.* III. *de libert. eccl. gallic. cap.* I. §. III. *p.* 95. *edit. rom. an.* 1720.

(4) Auctor operis *de la grandeur etc. lib.* I. *cap.* II. *seq. pag.* II. *seq.*

(5) Idem *lib.* III. *cap.* II. *p.* 279. *seqq.*

praesidium, ut sibi quidem videbatur, dialecticorum, successoremque id iuris habere oportere statuit, quod antecessorem habuisse constet. Quasi vero successor, haeresque et dignitatis, et auctoritatis utriusque apostoli futurus romanus episcopus non fuisset, si uterque apostolus episcopatum romanorum obtinuisset; cumque Petrus non episcopatu romano solum, sed etiam principatu in universa ecclesia potitus esset, hunc non fuisset adepturus pontifex (etiamsi hac tanta dignitate Paulus caruisset), quem pontificem non tam Pauli episcopatus, doctrinae, studiique instituendarum ecclesiarum, quam Petri et episcopatus, et principatus ratione esse successorem liquet. At de modo dirimendarum huiusmodi controversiarum hactenus. Nunc de scripturis, ac patribus quid sentiendum sit videamus.

Itaque a Christo servatore datum Petro, non Paulo fuisse christianae rei publicae principatum, cum ex aliis pluribus, tum ex iis praecipue, quos supra descripsimus, scripturae locis cognosci potest. Petrum namque singulari modo a Christo petram (1) ecclesiae constitutum, et fratribus (2) praelatum, et rectorem, pastoremque omnium christianorum dictum fuisse in sacris novi testamenti libris legimus plerumque, Paulum numquam. Non enim est credibile, ut scriptores sacrorum bibliorum, qui Petrum aut semper, aut fere semper (3) priore loco, ut praecipuam illius dignitatem, auctoritatemque ostenderent, nominarunt, tamque excellentem illi fuisse divinitus tributam potestatem affirmaverunt, ut eum universo gregi christianorum pastorem Christi loco fuisse creatum dicerent; nihil tale umquam de Paulo, cuius res egregie, praeclareque gestas aliqui accurate, copioseque sunt persecuti, scribendum putaverint. Quin etiam tantum abfuit, ut cum principem ecclesiae, paremque fuisse Petro arbitrarentur, ut potius quemadmodum Paulus ipse tradiderat, ascendisse se (4) Hierosolymam, ut Petrum videret, cumque eo, ac sociis apostolis evangelium, quod promulgare coeperat, conferret, ne frustra id opus aggressus fuisse videretur; ita illi ob ortam Antiochiae de cere-

(1) Confer *pag.* 112. *huius vol. et pag.* 258. *seqq.*

(2) Vide *pag.* 270. *seqq. huius vol.*

(3) Vide *pag.* 77. *seqq. huius vol.*

(4) *Epist. ad galat. cap.* I. *v.* 18. „ Veni Hierosolymam videre Petrum, et mansi apud eum diebus quindecim: „ *et cap.* II. *v.* 2. „ Ascendi autem „ secundum revelationem, et contuli cum illis evangelium, quod praedico in gentibus, seorsum autem „ iis, qui videbantur aliquid esse (*in his erat Petrus*) „ ne forte in vacuum currerem, aut cucurrissem „.

moniis legis contentionem (1), Paulum ipsum ad hierosolymitas fuisse missum narrarent, ut ex apostolis, Petroque in primis, cuius omnes sententiam sequuti fuerunt, quid statuto, factoque opus esset, cognosceretur. Ecquis autem sibi persuadeat, Paulum, si primas obtinuisset in ecclesia partes, ut ne Petro quidem autoritate esset inferior, aut ex Petro, quid esse faciundum iudicaret, quaesiturum, aut Hierosolymam unius Petri videndi caussa ascensurum, eique, quod praedicaret evangelium, propositurum umquam fuisse, ut ne inanem suscepisse laborem existimaretur?

Atque de scripturis quidem satis dictum est. De patribus autem, quorum opera ad nostram aetatem divinae, apostolicaeque traditiones manarunt, quid dicam? quorum alii Petrum *apostolorum*, seu *omnium apostolorum principem*, ne omisso quidem Paulo; alii *petram* christianae rei publicae; alii *ovium*, *agnorumque*, hoc est non solum laicorum, sed etiam *pastorum pastorem, et coryphaeum*; alii *monarcham*; alii *collegii, chorive apostolici caput, ac principem*; alii Paulo *maiorem, praestantiorem, excellentiorem*, alii denique summam illius potestatem, dignitatemque post Christum indicaturi, sine adiuncto *coryphaeum*, hoc est *principem*, ac *verticem* nominarunt, quod numquam est ab eis de Paulo non modo dictum, sed ne cogitatum quidem. Atque ut me ab omni invidia liberem, indicabo loca, in quibus est ab eis harum rerum tam magnifice facta mentio: sic autem agam, ut adversarios imitatus, quo quisque saeculo floruerit, ostendam.

Numerantur patres, qui Petrum esse Paulo praeferendum iudicarunt.

SAECULO I. ET II.

Iam de scriptoribus hagiographis satis dictum est. Clementis autem romani, etsi non tam est perspicua, quod alia de re ageret, tamen eo spectare videtur sententia, ut Paulo, indicet, esse praeferendum Petrum. Nam qui apostolorum auditor fuerat, quaeque illi aut scripto, aut voce posterorum memoriae tradidissent,

(1) Vide supra pag. 44. seq.

satis explorate cognoverat, is certe cum priore loco Petrnm (1), secundo Paulum in ea, quam post Domitiani mortem (2) ad corinthios scripsit, epistola nominaverit, principatus honorem tribuere Petro voluit, quem a Christo eidem fuisse acceperat tributum Petro. Nisi enim persuasum omnibus fuisset, primas obtinuisse Petrum in administranda, regendaque re publica populi christiani partes, non tam vetus fuisset, neque tam stabilis illius priore semper loco numerandi permansisset ratio, nec confirmata fuisset diuturnitate temporis; sed aut minus constans fuisset (velut in ceteris, quorum unus alteri non praestat, recensendis evenit, ut modo hic, modo ille nominetur prior) aut, quemadmodum pleraeque omnes opiniones fictae, atque vanae, diuturnitate extabuisset. Ac de Clemente quidem romano plura fortasse, quam necesse fuit. Neque vero constitutionibus, recognitionibus, atque homiliis, quae nescio quo errore hominum clementinae sunt appellatae, agendum est; quas, etiamsi vetustatis habeant quantum voles, tamen non fuisse a Clemente perscriptas constat. Quamquam iis etiam, quibus adversarii abuti audent, multa (3) contineantur, quae Petri praecipuam in universa christiana re publica confirment non dignitatem modo, sed etiam auctoritatem.

Clementis exemplum est imitatus Ignatius (4), qui etsi initio saeculi secundi scripsit, primo tamen saeculo creatus ab apostolis

(1) *Epistol. ad corinth.* I. n. v. *pag.* 12. *tom.* I. *epistolar. rom. pontif. edit. paris. Coustantii.*

(2) Errore typographi factum est, ut *tom.* I. *huiusce operis p.*342. n.3. *lin.* 5. *seq.* pro *neque multo post Domitiani interitum*, poneretur, *neque post Domitiani interitum* fuisse scriptam epistolam I. ad corinthios a Clemente. Id ut animadverti, emendandum curavi in iis dissertationibus, quas de *diaconis*, et de *epistolis ad corinthios*, deque *martyrio Clementis romani*, rogatu Clementis Chodykiewiczii Poloni ord. praedic. studiosissimi, eruditissimique iuvenis, qui de iis rebus publicas disputationes habere in basilica S. M. super Minervam instituerat, eodem, quo primum antiquitatum christianarum volumen publicavi, anno 1749. scripsi edidique Romae typis fratrum Palearinorum. Harum vero dissertationum quum auctor italici operis inscripti, *Storia letteraria d' Italia. Tom.* II. *lib.* II. *cap.* IV. §. 2. *pag.* 232. magna cum laude, ut est illius erga me singularis humanitas, meminisset; tam locans, quasi pugnantia essem loquutus, „ il P. Mamachi, *inquit*, dice, che fu queste lettere scritta non prima del „ martirio de' principi degli apostoli ... nè dopo la „ morte di Domiziano ... ma il Domenicano, del „ quale parliamo, circa l'anno 97. di Cristo, e dopo „ la morte di Domiziano seguita nel 96. mette col „ Tillemont etc. l'epoca di queste lettere „. Verum si cum iis, quae *tom.* I. *pag.* 342. de scripta post Domitiani persecutionem epistola I. ad corinthios a Clemente dixi, ea quae de saevitia Domitiani in christianos ad extremum usque suae vitae tempus *pag.* 423. adnotavi, contulisset, facile quidem certe erratum typographi cognovisset. Verum non is sum, qui eum esse reprehendendum putem. Non enim omnia cuique esse perspecta, atque explorata possunt.

(3) Confer *l.* VIII. *const. clem.* c. IV. *p.* 394. t. I. *apost. pp. amst.*, *et edit. Turrian. pag.* 121., *et lib.* I. *recogn.* n. XII, *tom. eodem pag.* 405. *seq.*, *et epitom.* n. CLIX. *pag.* 801. *tom. eod. edit. amstel. ann.* 1724.

(4) Ignat. *epist. ad rom.* n. V. *pag.* 205. *tom.* II. *apost. pp. edit. londin. an.* 1746.

fuit episcopus antiochenorum. Iustinus autem martyr (1), qui Antoninorum temporibus floruit, Cepham mysterio fuisse divinitus appellatum Petrum, animadvertens, moderatorem hunc quidem, principemque omnium fuisse confessus est. Atque etiam Irenaeus, qui a Polycarpo accepit disciplinam, Petrum (2) semper primum commemorans, summum illi, post Christum, in ecclesia tribuit principatum. Nam cum principes apostoli omnes dici consuessent, si inter eos Petrus Irenaei iudicio fuit honore, atque dignitate prior, fuerit item omnium princeps necesse est. Accedunt Dionysius corinthius (3), Clemens alexandrinus (4), Tertullianus (5), auctorque carminum contra Marcionem (6), quae Tertulliani nomine circumferuntur. Quod si horum aliqui de potiore Petri dignitate, ac potestate non tam copiose, tamque dilucide, quam adversarii vellent, scripserunt; non eo certe fecerunt, quo dubitarint, esset ne Petrus Paulo praeferendus, sed quo fusius, diligentiusque ea de re agendum non putarint, de qua nulla esset inter ipsos, hostesque religionis, quos oppugnabant, orta contentio. Ac si aut silentio, aut minus perspicua scribendi ratione, qua sunt in hoc genere usi veteres, proficere se quidquam adversarii putant posse; caveant, ne Petrum non solum principem Paulo parem fuisse, sed etiam principem ecclesiae nullo modo fuisse concludere velle videantur. Age vero nisi ob nominatum Petrum a patribus ante Paulum effici posset, Paulo fuisse Petrum praestantiorem, quae ratio esset reliqua, ex qua liceret concludere, fuisse a patribus primi, ac secundi saeculi ceteris apostolis antelatum Petrum? Nam si haec apud nos, adversariosque nostros valet contra calvinianos, lutheranos, zuinglianos, omnes denique protestantes ratio, qui aequalem fuisse potestate ceteris apostolis Petrum pugnant; valeat item contra eos necesse est, qui Petrum Paulo fuisse parem arbitran-

(1) Vide quae scripsi *pag.* 259. *not.* 1. *huius vol.*

(2) S. Irenaeus *lib.* III. *cap.* III. *p.* 175. *et cap.* XII. *pag.* 193. *seqq. edit. venet. tom.* I. *an.* 1734.

(3) Apud Eusebium *lib.* II. *hist. eccl. cap.* XXV. *pag.* 76. *edit. taurin.*

(4) Clemens alexandrinus apud Eusebium *lib.* II. *hist. eccl. cap.* I. *pag.* 42. praelatos Petrum, et Iacobum, et Iohannem ceteris apostolis fuisse a Christo scribit. Petrum autem priore loco nominat tum in primis, cum de apostolorum dignitate agit.

(5) Tertullianus Petrum *aedificandae ecclesiae petram* vocans, clavesque regni *personaliter* consequentem affirmans (ut supra *p.* 51. *huius vol. et p.* 53. *seq., et p.* 112. ostendi) idque iam decus Paulo numquam attribuens, satis indicat fuisse Petrum Paulo praestantiorem.

(6) *Lib.* III. *pag.* 635. *opp. Tertul. edit. venetae ann.* 1745.

tur. Neque enim primum in serie apostolorum nominari a sacris scriptoribus, patribusque adversarii Petrum existimant, quod Petrns ordine solum fuerit collegis prior (alioqui protestantibus assentirentnr, a quibus se vehcmenter dissidere clamant), sed quod ad Pctrum fuisse universae ecclesiae, collegiique ipsius apostolici delatum a Christo principatum putent. Quamobrem si prior in apostolorum scrie locus indicium est principatus, excellentiorisqne inter apostolos dignitatis Pctri; excellentior sane Panlo Petrus fuit, ut qui nominari fcre semper ante Paulum et a scriptoribus canonicis, et a patribus consueverit (1).

SAECULO III.

Sed redeo ad patres. Saecnlo tertio, quum esset de auctoritate, deque unitate ecclesiae vehementius disputari coeptum; orthodoxi omnes de summa Petri post Christum potestate ita disserucrunt, ut eum non ceteris apostolis modo, sed Paulo etiam ipsi praeferendum essc ostcnderint. Fuerunt autem in horum numero catholici, qui in hacresim cataphrygarum invecti sunt (2), Caius romanac ecclesiae presbytcr (3) is, quem fuisse episcopum (4) nationum creatum diximus, Origenes (5), Hippolytus

(1) Vide Coteler. *in not. ad lib.* VIII. *const. apost. c.* XXXIII.

(2) Tertullianus, *lib. de pudic. cap.* XXI. *pag.* 574., catholicos (qui contra montanistas, seu cataphryges agebant) ecclesias, in primisque romanae, quae princeps est omnium, potestatem a Petro, non a Paulo petere consuevisse ostendit. Vide quae disputavi supra *p.* 53. *seq. huius vol.*

(3) Apud Eusebium *lib.* II. *hist. eccl. cap.* XXV. *pag.* 76.

(4) Confer quae scripsi *tom.* IV. *huius operis p.* 297.

(5) Origenes apud Eusebium *lib.* VI. *hist. eccl. cap.* 252. *edit. taurin.* de Petro, ac Paolo agens, scribit hoc modo: „ Paulus, qui ab Hierosolymis, et finitimis locis usque ad Illyricum evangelium adimplevit, non omnibus ecclesiis, quas docuerat, scripsit, „ sed et iis, quibus scripsit, paucas admodum lineas „ exaravit „. Quid demum in his verbis adversariis reperire licet, quo statuere Pauli principatum possint? *Praedicasse* Paulum, ac late, longeque religionem christianam propagasse confirmat Origenes; principatu vero in ecclesia summo fuisse potitum, non item. Contra mox de Petro loquens: Πέτρος δὲ ἐφ᾽ ᾧ οἰκοδομεῖται τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησία, ἧς πύλαι ᾅδου οὐκ ἀποσχύσουσι etc. *Petrus autem*, inquit, *super quem aedificatur ecclesia Christi, adversus quam portae inferi non praevalebunt.* Cetera huius scriptoris testimonia praetermitto, ut quae descripta a me fuerint, cum de monarchica christianae rei publicae regendae forma, deque Petri suprema post Christum in ecclesia potestate dissererem.

portuensis (1), Cyprianus (2), Cornelius (3), Firmilianus (4), Dionysius alexandrinus (5), Arnobius (6).

SAECULO IV.

Sequuti deinceps fuerunt Petrus alexandrinus (7), Lactantius (8), canones nicaeni arabici (9), Eusebius (10), Athanasius (11),

(1) Sive quisquis ille est vetus editor *fragm. constit. apost. de ordinationibus per Hippolytum*, quod post Ernestum Grabium edidit Iohannes Albertus Fabricius *tom. I. opp. Hippolyti pag.* 248. *et seqq. edit. hamburg. an.* 1716., quodque etiam exstat *lib. VIII. constit. apostolic. cap. IV. pag.* 394. *seq. tom. I. pp. apostolic. edit. amstel. an.* 1724. Is enim πρῶτον primum apostolorum Petrum vocat; Paulum vero, quem *vas electionis, et coapostolum* ab collegis appellatum dixit, ἐλάχιστον τῶν ἀποστόλων *minimum apostolorum*, quamquam Paulus suis laboribus, doctrina, praedicationeque evangelii meruerit, ut in praecipuis apostolis numeraretur.

(2) Confer illustrem Cypriani locum a nobis *p.* 60. *huius vol.* descriptum, quo quidem in loco s. martyr Petrum cum Paulo conferens, Petro principatum attribuit, eumque Paulo fuisse ostendit praestantiorem. Consule praeterea not. 2. *pag.* 244. *huius vol.*

(3) Unius Petri cathedram principalem nominanti Cypriano Cornelium fuisse assensum, quis neget? Confer *epist. XII. Cypr. ad eumd. Corn. n. XIV. pag.* 184. *seq. tom. I. epist. rom. pont. edit. paris.*

(4) Soli Petro dictum fuisse Firmilianus animadvertit: *tu es Petrus, et super hanc petram etc.* Ex quo eo solum Petrum principem, et caput omnium ecclesiarum fuisse intelligitur.

(5) Dionysius alexandrinus apud Eusebium, *lib. VII. hist. eccl. cap. XXV. pag.* 353. *edit. cantabrig. an.* 1720., Petro singulare quidpiam a Christo tributum indicat, quod in reliquos apostolos non competeret.

(6) Arnobius, *lib. II. adversus gentes pag.* 64. *edit. paris. an.* 1605., Petri Romam adventum commemorat, ab eoque uno Simonis magi praestigias fuisse dissipatas scribit.

(7) *Ex serm. de poenit. can. IX. apud Beveregium tom. II. synodici, sive pandect. canonum etc. pag.* 14. *edit. oxon. an.* 1672. Οὕτως ὁ πρόκριτος τῶν ἀποστόλων Πέτρος πολλάκις συλληφθεὶς, καὶ φυλακισθεὶς, καὶ ἀτιμασθεὶς, ὕστερον ἐν Ῥώμῃ ἐσταυρώθη, καὶ ὁ περιβόητος Παῦλος πλεονάκις παραδοθεὶς, καὶ ἕως θανάτου κινδυνεύσας, πολλά τε ἀθλήσας, καὶ καυχησάμενος ἐν πολλοῖς διωγμοῖς, καὶ θλίψεσιν, ἐν τῇ αὐτῇ πόλει καὶ αὐτὸς μαχαίρᾳ τὴν κεφαλὴν ἀπετμήθη: „ Ita Petrus apostolorum primus (seu potius *praelatus, seu praepositus* „ *seu praecipuus*) saepe comprehensus, et custodiae tra„ditus, ignominiaque affectus, postremo Romae cru„cifixus est. Similiter inclytus Paulus saepe traditus, „ et ad mortem usque in periculum adductus, multa „ mala perpessus, et in multis persecutionibus, affli„ ctionibusque gloriatus, in eadem urbe ipse quoque „ gladio capite mulctatus est „. Viden' ut Petrum cum Paulo comparet, atque eum quidem praepositum apostolis statuat, hunc vero non item?

(8) Lactant. *lib. IV. de vera sapient. cap. XXI. tom. I. opp. pag.* 332. *seq. edit. paris. an.* 1748., Petrum ante Paulum nominat, ut fert constans ecclesiarum traditio. Lucius vero Caecilius, quem aliqui eumdem atque Lactantium fuisse arbitrantur (etsi sunt, qui negent, quamquam synchronum quidem illi fuisse defendant), Lucius, inquam, Caecilius in eo, quem *de mortibus persecutorum* perscripsit *lib. cap. II. pag.* 184. *seq. tom. II. opp. Lact. edit. eiusd.* ita de Petro disserit, ut eum non modo priore loco nominet, sed etiam primas in ecclesia romana instituenda obtinuisse partes affirmare videatur.

(9) Etsi in synodo nicaena editi non fuerunt, ostendunt tamen summam omnium orientalium ecclesiarum, quae iisdem utuntur, de principatu Petri singulari consensionem. Canon autem VIII. *pag.* 329. *tom. II. concilior. edit. venetae an.* 1728. sic habet: *Romano patriarchae successori Petri.* Et *can.* XXXVII. *pag.* 335. *Sint patriarchae in universo mundo quatuor tantum... et sit princeps, ac praepositus ipsis dominus sedis divi Petri Romae, sicut praeceperant apostoli.* Et *can.* XLIV. *pag.* 237. *Quemadmodum patriarcha potestatem habet super subditos suos, ita quoque potestatem habet romanus pontifex super universos patriarchas, quemadmodum habebat Petrus super universos christianitatis principes, et concilia ipsorum, quoniam Christi vicarius est, super redemptionem, ecclesias, et cunctos populos eius.*

(10) Confer supra, quae ex *hist. lib. VI. cap. XXV.* descripsimus, cum de Origene disputaremus. Quae enim Origenis sunt, ea Eusebium constat fecisse sua. Vide praeterea, quae ex eodem Eusebio produxi supra *pag.* 113. *huius vol. n.* 1. *et pag.* 244. *not.* 5., ex quibus quantum Petro prae Paulo tribuerit, plane perspicitur.

(11) Vide *pag.* 114. *huius vol. n.* 1.

Iulius romanus pontifex (1), patres sardicenses (2), Lucifer calaritanus (3), Hilarius pictaviensis (4), Iuvencus poeta (5), Cyrillus hierosolymitanus (6), Liberius (7), et Damasus (8) romani praesules, Basilius magnus (9), Gregorius theologus (10), Gregorius Nyssae (11), Eustathius antiochenus (12), Serapion Tmueos (13), Macarius senior aegyptius (14), Hilarius diaconus (15), Ambrosius (16), Philastrius (17), Gaudentius brixiensis (18), Zeno veronensis (19), Siricius papa (20), Optatus milevitanus (21), Pacianus barchinonensis (22), Epiphanius salaminus (23), Rufinus presbyter aquileiensis (24), Titus bostrensium antistes (25), Petrus alter alexandrinus (26), Victor episcopus antiochenus (27), patres synodi aquileiensis (28), Iohannes chrysostomus (29), Hierony-

(1) Consule *pag.* 115. *huius vol.* n. 5. et *p.* 244. *not.* 7.

(2) Confer *not.* 3. *pag.* 115. *huius vol.* et *not.* 8. *pag.* 244.

(3) *Lib. adv. Constant. tom.* IV. *biblioth. pp. edit. lugdun. pag.* 247.

(4) Vide *pag.* 115. *seq. huius vol. not.* n. 1.

(5) Consule quae scripsi *pag.* 244. *not.* 9.

(6) Vide *pag.* 115. *seq. huius vol. not.* 1. Est autem animadvertendum, ab Cyrillo nusquam iis titulis honorum fuisse ornatum Paulum (cuius saepe meminit) quibus ipse ibidem ornavit Petrum.

(7) Confer *pag.* 245. *huius vol. not.* 2.

(8) Vide *pag.* 18. *huius vol. not.* 1.

(9) Confer *pag.* 245. *huius vol. not.* 5.

(10) Consule *not.* 4. *pag.* 245. *huius vol.*

(11) *Pag.* 115. *huius vol. not.* 2.

(12) *In opere de engastrimytho tom.* III. *criticor. sacr. edit.* an. 1698. *pag.* 1154.

(13) *Lib. contra manich. pag.* 53. *tom.* I. *antiq. lect. Canis antuerp.* an. 1725.

(14) *Homilia* XXVI. ex earum numero, quas esse fortasse interpolatas ferunt *pag.* 154. *edit. paris.* an. 1621.

(15) *Pag.* 245. *huius vol. not.* 6.

(16) *Pag.* 245. *huius vol. not.* 7.

(17) *Ibid. not.* 8.

(18) *Ibid. not.* 9.

(19) *Ibid. not.* 10.

(20) *Ibid. not.* 11.

(21) *Ibid. not.* 12.

(22) *Ibid. not.* 13.

(23) *Ibid. not.* 14.

(24) *Ibid. not.* 15.

(25) Seu quisquis est auctor *comment. in Luc. tom.* IV. *bibl. pp. edit. lugd. pag.* 440.

(26) Is adfuit synodo romanae sub Damaso, ut est apud Theodoritum *lib.* V. *histor. eccles. cap.* X., apud Coustantium *tom.* I. *epistolar. roman. pontif. edit. paris.* n. 3. *pag.* 574., in qua quidem synodo *depositus* Timotheus Apollinaris haeresiarchae discipulus fuit. Atque is sane Petrus, qui quanti pontifices maximos penderet, suo in urbem, velut in perfugium, adventu, ostendit, ex traditione maiorum exque Damaso sine dubio intellexerat, beati Petri apostoli, qui sedem romanam occupavisset, causa, clavum ecclesiae universae a pontifice teneri. Confer Damasi *epist.* *eamdem apud Theodoritum loc. indic.*, et apud Coustantium *ibid. p.* 571.

(27) *Comm. in cap.* VIII. *evang. Marci tom.* IV. *bibl. pp. edit. lugd. pag.* 389.

(28) Aquileienses patres an. 381. congregati, cum ecclesiam romanam caput esse ceterarum omnium affirmarint, haeredem esse eam dignitatis Petri ostenderunt, quem unum omnium apostolorum caput fuisse a Christo constitutum liquet. Vide Damasi *epist.* XXI. n. 4. *tom.* I. *collect. epistolar. rom. pont. edit. Coustantii pag.* 654.

(29) Confer *pag.* 116. *huius vol. not.* 2., *et p.* 76. *seqq.*, *et p.* 111. *not.* 1., *et pag.* 272. *not.* 3., quo loco ostendi Petrum ab Iohanne chrysostomo fuisse antelatum Paulo et dignitatis ratione, et auctoritatis,

mus (1), Augustinus (2), Paulinus nolanus (3), synodique romana anno 370. (4), et aquileiensis anno 382. (5) celebratae.

SAECULO V.

Palladius antistes heliopolitanus (6), Aurelius Prudentius (7), Isidorus pelusiotes (8), Cyrillus alexandrinus (9), Theodoritus (10), Petrus chrysologus (11), patres synodorum milevitanae (12), et carthaginiensis (13), et oecumenicorum conciliorum ephesini (14), atque chalcedonensis (15), Innocentius (16), Zosimus (17), Bonifacius (18), Caelestinus (19), Leo (20), Hilarus (21), Felix III. (22),

(1) Confer *pag.* 117. *et* 246. *huius vol.*

(2) Vide *pag.* 78. 81. 117. *seq. et* 224. *huius vol.* Idem *lib.* II. *de bapt. contra Donat. cap.* I. *n.* 2. *p.* 64. *seq. tom.* IX. *opp. edit. ann.* 1700. „ Magnum quidem, „ ait, meritum novimus Cypriani, sed numquid ma- „ ius, quam Petri apostoli, et martyris, de quo idem „ Cyprianus in *epist. ad Quintum* ita loquitur? *Nam nec* „ *Petrus*, inquit, *quem primum Dominus elegit, et su-* „ *per quem aedificavit ecclesiam suam, cum secum de* „ *circumcisione Paulus disceptaret, vindicavit sibi aliquid* „ *insolenter, aut arroganter assumsit, ut diceret, se pri-* „ *matum tenere, et obtemperari a novellis, et posteris* „ *sibi potius oportere, nec despexit Paulum etc.* „ Quin etiam *enarrat. in ps.* LXIX. *p.* 533. *n.* 4. *tom.* IV. *edit. amst. ann.* 1700. „ Petrus, *inquit*, qui paullo ante eum „ confessus est filium Dei, et in illa confessione ap- „ pellatus erat petra, super quam fabricaretur ec- „ clesia etc. „ Quae quis umquam de Paulo dicta legit?

(3) Confer *pag.* 118. *huius vol. n.* 7., *et ep.* XXIII. *Paulini pag.* 146. *edit. veron. an.* 1713.

(4) Vide *pag.* 245. *huius vol. not.* 20.

(5) Consule *notat. huius volum. ibid.*

(6) Vide *pag.* 245. *huius vol. not.* 21.

(7) Vide *pag.* 245. *not.* 22. *et pag.* 337. *not.* 4.

(8) *Pag.* 118. *huius vol. not.* 3.

(9) *Pag.* 78. *huius vol. not.* 2. *Idem lib.* XII. *in Ioh. pag.* 1064. *tom.* IV. *opp. edit. paris.*, πρόκριτον *praelatum* sanctorum discipulorum Petrum vocat. *Et lib.* IX. *in Iulian. pag.* 325 *edit. an.* 1696. Petrum cum Paulo comparans, eum quidem ἔκκριτον appellet τῶν ἁγίων ἀποςόλων, *praecipuum sanctorum apostolorum*, cum nihil tale de Paulo dicat.

(10) *Pag.* 119. *huius vol. not.* 1. *Idem dialog.* I. *cum Eraniste tom.* IV. *opp. edit. Sirmondi pag.* 26. πρῶτον τῶν ἀποςόλων, *primum apostolorum*, appellat, ob eam praecipue caussam, quod testimonium reddidisset Christo.

(11) *Pag.* 118. *not.* 4. *huius vol.*

(12) *Pag.* 246. *not.* 3. *huius vol.*

(13) *Not.* 4. *pag.* 246. *huius vol.*

(14) *Not.* 2. *pag.* 116. *huius vol.*

(15) Not. 3. *pag.* 119. *huius vol.*

(16) *Not.* 4. *pag.* 117. *huius vol.*

(17) *Not.* 5. *pag.* 117. *huius vol.*

(18) *Epist.* V. *ad Rufum n.* I. *pag.* 1012. *tom.* I. *epistolar. rom. pontif. edit. Coustantii: Petrum pastorem perpetuum dominicarum ovium*, dicit, *esse, in quo positum sit universalis ecclesiae fundamentum. Et epist.* XIV. *pag.* 1037. *In Petro consistere*, scribit, *universalis ecclesiae regimen, et summam.* Confer etiam *epist.* XV. *pag.* 1039.

(19) Vide *pag.* 116. *huius vol. n.* I.

(20) Confer Sixti III. p. m. locum supra *pag.* 118. *not.* 8., et s. Leonis testimonia *ibid. n.* 9. *seq. et pag.* 270. 228. *et* 319.

(21) *Epist.* V. *ad Leontium arelatensem pag.* 62. *tom.* V. *concil. edit. venetae.* „ Quantum reverentiae in „ Spiritu Dei, qui subditus sibi inhabitat sacerdo- „ tes, beato Petro apostolo, et sedi ipsius deferatur, „ omnibus arbitror esse compertum, quibus paterna- „ rum traditionum incorrupta custodia est. „ Confer *eiusd. epist.* VIII. *pag.* 63. De Petro autem cum ita loquitur, tum de Paulo agens *epist.* II. *cap.* IV. *p.* 59., doctorem eum quidem gentium vocat, suum autem antecessorem, quasi sedem occuparit romanam, non vocat. *Secundum quod etiam*, inquit, *beatus apostolus magister gentium, de his, qui fieri desiderant sacerdotes, propria institutione non tacuit dicens, unius uxoris virum. Cuius sane tenore sententiae ita informati esse debetis, ut inter cetera, quae cavenda sunt, haec studeatis praecipue custodire, quae cognoscitis ante universa mandari. In quibus etiam prospiciendum ne duo simul sint in una ecclesia sacerdotes.* Haec vero quemadmodum Paulum nominans Hilarus dicere ausus fuisset, si Paulum et principem totius ecclesiae, et una cum Petro romanorum episcopum fuisse putasset? An cavisset, duos ne sint in eadem ecclesia sacerdotes, hoc est episcopi, si duos initio romanorum fuisse episcopos cognosset? Sed haec alias.

(22) Confer *not.* 2. *pag.* 120. *huius vol.*

et Gelasius (1), Marius Mercator (2), Iohannes Cassianus (3), praesules tarraconensis provinciae (4), Theodosius (5), et Valentinianus Augusti, Prosper (6), Eucherius lugdunensis (7), Salvianus massiliensis (8), Socrates (9), Sozomenus (10), Maximus taurinensis (11), Vigilius tapsensis (12), Victor vitensis (13), Avitus viennensis (14), Galla Placidia (15), et Licinia Eudoxia (16) augustae, Tiresius melitenensis (17), Iohannes arcensis (18), et Adelphius arabissiensis episcopi (19), Varadatus monachus (20), Asca-

(1) *Epist.* I. *ad Euphemianum pag.* 284. *tom. cod. concilior.*, ubi consortium sedis romanae beati Petri consortium vocat: *et pag.* 185. ita disserit de Petro, ac Paulo, ut eum rectorem, et petram ecclesiae, hunc magistrum fuisse gentium indicat. Confer *eiusd. epist.* II. *ad episc. Dardaniae ibid. pag.* 294., *et epist.* IV. *pag.* 295. *seqq.*, *et epist.* V. *ad Honorium Dalmatiae episcopum pag.* 298. ubi „ „ Pro sedis, *inquit*, apostolicae moderamine totius ovilis dominici continuatione tractantes, quae beato Petro Salvatoris „ ipsius nostri voce delegata est, *et tu conversus con-* „ *firma fratres tuos*. Et item: *Petre amas me*, *pasce* „ *oves meas*, dissimulare nec possumus, nec debemus, „ quae nostram sollicitudinem forma perstringat, cum „ beato apostolo Paulo sentientes, atque dicentes: „ *quis infirmatur, et ego non infirmor? quis scandaliza-* „ *tur, et ego non uror* „? Vides ut curam universae ecclesiae traditam Petro confirmet suisse; Paulum vero ratione apostolatus, charitatisque, quae ipsum urgeret, commoveri fratrum causa consuesse confiteatur, primatum autem obtinuisse non indicet? Confer ceteras Gelasii epistolas, quae plenae sunt huiusmodi sententiarum.

(2) In *commonitor. pag.* 2. *edit. bruxel. ann.* 1673. Anastasium *summum pontificem* appellat. Id vero non dicit Paulli causa. Hunc enim non totius ecclesiae principem, sed *Dei* tantum *praeconem*, *et vas electionis* vocat. *Ibid. pag.* 32. Petri igitur hoc causa dixerit necesse est, quem summum universae ecclesiae primatem ab omnibus, quos numeravimus, quosque deinceps numeraturi sumus, appellari constat.

(3) *Not.* 2. *pag.* 120. *huius vol.*

(4) Concilii tarraconensis patres *epist. ad Hilarum papam tom.* II. *concilior. edit. paris. Hard. pag.* 787. „ Expetendum nobis fuerat illud privilegium sedis „ vestrae, quo susceptis regni clavibus post resurre- „ ctionem Salvatoris per totum orbem beatissimi Pe- „ tri singularis praedicatio universorum illuminationi „ prospexit, cuius vicarii principatus sicut eminet, „ ita metuendus est ab omnibus, et amandus... Quod „ sancti Petri cathedra obtinet, catholica audiat ec- „ clesia etc. „

(5) *Not.* 2. *pag.* 119. *huius voluminis.*

(6) *Not.* 6. *pag.* 118. *huius vol.*

(7) *Not.* 2. *pag.* 119.

(8) Salvianus *lib.* IV. *pag.* 103. Paulum solum apostolum vocat, Petrum autem *principem apostolorum. Edit. brem. an.* 1688.

(9) Vide *not.* 17. *p.* 146. *huius vol.* Sed errore typographi evenit, ut loco indicato pro *lib.* II. *Socratis hist. eccl.* legeretur *lib.* I. Atque eam dignitatem, quam pontificibus *ibid.* tribuit Socrates, nonnisi Petri causa tribuit. Nam Paulum *episcopum* romanum a veteribus creditum numquam fuisse, supra est eorum testimoniis demonstratum. Cum autem illius apostoli, cui succedit pontifex, ratione, is sit principatus eidem pontifici attributus, Petrum vero omnes episcopum romanum fuisse confiteantur, sequitur ut principatum, unius Petri causa, Socratis etiam iudicio, obtineat pontifex.

(10) Sozomenus *lib.* VII. *cap.* IV. *hist. eccl. pag.* 260. *edit. taurin. an.* 1747. „ Significabat, *inquit*, imperator „ eo rescripto, velle se, ut omnes subditi sui eam re- „ ligionem sequerentur, quam Petrus ὁ κορυφαῖος „ τῶν ἀποστόλων *princeps apostolorum* romanis ab ini- „ tio tradidisset „.

(11) *Not.* 20. *pag.* 256. *huius vol.*

(12) *Ibid. not.* 22.

(13) *Ibid. not.* 23.

(14) *Ibid. not.* 24.

(15) *Epist. ad Theodosium imperatorem*, *act. concil. part.* I. *tom.* II. *concilior. edit. paris. Hard.*, κορυφαῖον τῶν ἀποστόλων *verticem*, *seu principem apostolorum* Petrum vocat.

(16) Quantum s. Petro tribuerit Licinia Eudoxia, constat ex illius epistola ad *Theodosium ibid p.* 38.

(17) *Epist. episcopor. Armen. ad Leonem imperat. tom.* II. *concilior. edit. paris. Hard. pag.* 745.

(18) *Ibidem.*

(19) *Ibidem.*

(20) Petrum anteponit Paulo *epist. ad Leonem imperatorem. Tom. eod. concil. pag.* 770.

nius episcopus tarraconensis (1), et ceteri provinciae eiusdem antistites, patres synodi romanae (2) sub Felice III. pontifice, Asterius Amaseae episcopus (3), Victor antiochenus, seu quisquis ille est vetus commentariorum in evangelium Marci auctor (4), Capreolus episcopus carthaginiensis, Sedulius poeta, Nilus monachus, Bachiarius Maccaeus, Basilius seleuciensis, Nonnus aegyptius poeta, Arnobius iunior, ut ceteros eius saeculi scriptores praeteream (5).

(1) *Tom. v. conc. p.* 787., *et synod. rom. an.* 465. *sub Hilaro ibid. pag.* 800.

(2) *Epist. synodica, quae est* IV. *inter epistolas Felicis. Tom. eodem concilior. pag.* 826. *ad Petrum Cnapheum* „ Non statuisti credere veritati, et binis litteris „ nostris ad te scriptis, nunc incoepi sententiare con„ tra te, immo ὁ κορυφαιότατος τῶν ποιμαντι„ κῶν θρόνων, ὁ ἐν ἁγίαις εὐφημίαις κοσμῶν, „ ὁ ἄριστος τῶν ἀποστόλων ἀληθῶς Πέτρος, *sum„ mus vertex pastoralium sedium, in sanctis laudibus flo„ rens, optimus vero apostolorum Petrus* .... Et firma sit „ haec depositio a me, et ab his, qui una mecum „ apostolicum thronum regunt .... Quis non defleret „ sic dicentes de intaminato trisagio, quod mihi valde „ convenit refutare, et fletum merito dare in hos cavil„ latores ... quos et alienos putavimus ab orthodoxa „ fide, catholica ecclesia, et a communione ducis nos„ tri gloriosi προέδρου Πέτρου *praedecessoris Petri*, „ qui claves regni a Salvatore nostro recepit „? Felix igitur post auditos patres, scribit *summum verticem*, *et optimum apostolorum esse* Petrum, eique fuisse claves a Christo traditas regni caelorum, seque esse successorem beati Petri fatetur. De Paulo autem ne verbum quidem addit. Immo vero cum Petrum summum esse verticem dicat, anteponat eum Paulo necesse est. Iam vero non ab se solum damnari Cnapheum dicit, sed etiam ab iis, qui una cum ipso apostolicum thronum regebant. Quid? an adversarii plures cum Felice fuisse episcopos romanos defendent? Scilicet ii, qui propterea Paulum episcopum romanum cum Petro fuisse iactant, quod apud scriptores aliquos legerint, eum rexisse ecclesiam cum Petro, ex hoc item loco concludant necesse est, Felicis tempore plures fuisse Romae episcopos romanorum, quod Felix eos commemorarit, qui secum eamdem ecclesiam regebant. Qua re quid fingi potest obtusius? Sed ut adiutor Petri Paulus, ita episcopi suffraganei, presbyterique romanae ecclesiae Felicis adiutores in confirmandis fidelibus, dilatandaque religione, fuerant, eoque pacto thronum apostolicum regerant.

(3) Modo sit Asterius auctor homil. de ss. apostolorum principibus Petro, et Paulo, quae extat *tom.* I. *auctarii biblioth. pp. p.* 127. *seq. edit. paris. Combefisii an.* 1648. Is autem vetus auctor scribit, *petram ecclesiae* fuisse Petrum πρῶτον αὐτοῦ μαθητὴν *primum ipsius discipulum* appellatum, per quem ecclesiarum stabilis, atque inflexa firmitas consistit. Eumdem addit *pag.* 130. πρὸ πάντων τῶν κοινωνῶν *omnibus sociis priorem* pro episcopi, ac praepositi munere os aperuisse etc. „ pascendarumque ovium accepisse a Christo potestatem. Quinetiam *pag.* 142. Iacobum, Iohannem, atque Philippum, etsi magni apostoli fuerint, Petro tamen cedere oportere statuit. Confer *pag.* 146. *seqq.* Quid? si de Paulo disserens *pag.* 158. primas tribuat Petro, congressumque illum cum κορυφαίῳ τῶν ἀποστόλων *vertice apostolorum*, neque episcopatu eum eo potitum romano, sed eius fuisse adiutorem *pag.* 167. testetur?

(4) *Tom.* IV. *biblioth. pp. edit. lugdun. p.* 377.

(5) Capreolus *epist. de una Christi, et veri Dei persona apud Sirmondum tom.* I. *opp. pag.* 373. *edit. paris. an.* 1696., Sedulius *lib.* IV. *operis Paschalis pag.* 471. *tom.* VI. *edit. lugd. bibl. pp.*, Nilus *lib.* II. *epist.* LXXV. *edit. rom. Allatii an.* 1668. Petrum a Christo benigne exceptum constitutum fuisse ποιμένα τῆς οἰκουμένης ἁπάσης *pastorem universi orbis*, testatur; Bachiarius *libell. fidei pag.* 7. *edit. rom.* opera, et studio Francisci Flori canonici aquileiensis viri clarissimi *edit. rom. an.* 1748., Basilius seleuciensis *orat.* XVI. *pag.* 91. *edit. opp. paris. an.* 1629. Paulum instilisse pennis elatum in tertium caelum evolasse, praeconemque fuisse ecclesiae scribit, mox que de Petro disserens, κορυφαῖον illum τῶν ἀποστόλων, καὶ Χριστοῦ μαθητῶν προστάτην *coryphaeum apostolorum, et Christi discipulorum primatem* vocet. Nonnus *in evang. Ioh. cap.* XXI. *p.* 221. *seqq. edit. lugd. batavor. an.* 1627. De Arnobio vide, quae scripsi supra *pag.* 174. *not.* 3. *huius volum.* Alcimi locum vide apud Sirmondum *tom.* II. *opp. edit. paris. pag.* 141.

SAECULO VI.

Non est autem necesse, ut quos saeculi sexti scriptores supra commemoravi (1), quique cum Petrum aut coryphaeum, aut principem, aut primum vocarint apostolorum, satis explicate suam declararunt de suprema Petri dignitate sententiam, rursum esse nominandos putem. Sed Aratoris, qui priorem ordinem Petro, secundum Paulo tribuit, ex secundo historiae apostolicae libro illustrem locum tacitus praeterire non possum. Nam is, quod ad rem, caussamque maxime pertinet, Paulum cum Petro conferens, *gloria*, inquit, *rerum-contulit*, *ut Petro Paulum gerat ordo secundum* (2). Quin etiam in priore libro Petrum ipsum, qui primus *in agmine apostolico parva de puppe vocatus* fuisset, *agnos* in fidem, *ovesque* recepisse, *summumque* gregis Christi pastorem esse constitutum scribit (3). Quid? si a Petro retineri ecclesiae cacumen (4) adiungat? Accedit Venantii Fortunati poetae huius saeculi auctoritas, qui Petrum cum Paulo comparans, hunc esse gradu inferiorem fatetur in eo carmine, quod de apostolorum eorumdem reliquiis nannetensibus edidit (5). His addere licet Epiphanium scholasticum (6), Caesarium (7), orientales episcopos in ea, quam ad Symmachum pontificem scripserunt, epistola: qua quidem in epistola, etsi Petrum, ac Paulum duo totius mundi lumina vocant, tamen Paulum eumdem non modo Petro coryphaeo non praeferunt, sed ne aequant quidem. Nam Petrum apos-

(1) *Pag.* 247. *seq. huius vol.*

(2) Vide *pag.* 247. *huius vol. not.* 6.

(3) *Lib.* I. *hist. apost. pag.* 126. *tom.* X. *bibl. pp. edit. lugd.* habet hoc modo:

„ Primus apostolico parva de puppe vocatus
„ Agmine Petrus erat, cuius quae gesserat hamum,
„ Ad clavim translata manus, cui tradidit agnos,
„ Quas pastor salvavit oves, totumque per orbem
„ Hoc auget pastore gregem, quo munere summus
„ Surgit.

(4) *Lib.* I. *pag.* 132.

„ Ferrea quid mirum si cedant ostia Petro,
„ Quem Deus aethereae custodem deputat aulae,
„ Ecclesiaeque suae faciens retinere cacumen
„ Infernum superare iubet?

(5) *Lib.* III. *carm.* VII. *tom.* X. *bibl. pp. edit. lugd. pag.* 541.

„ Caelorum portae lati duo lumina mundi
„ Ore tonat Paulus, fulgurat arce Petrus.
„ Inter apostolicas radianti luce coronas
„ Doctior hic monitis, CELSIOR ILLE GRADU.

Et lib. IX. *carm.* II. *ad Chilpericum regem pag.* 580.

„ Princeps clave Petrus, primus quoque dogmate Paulus

(6) *Hist. tripart. lib.* IX. *cap.* XV. *pag.* 553. *edit. an.* 1526.

(7) Confer exemplum libelli Caesarii arel. episcopi oblati Symmacho papae *tom.* II. *concilior. pag.* 956. *edit. paris. Hard.*

tolorum principem appellant? Paulum vero non item (1). Post illos autem, Iohannem episcopum constantinopolitanum in libello fidei ad Hormisdam pontificem (2), archimandritas, ceterosque monachos secundae Syriae, qui unum Petrum principem vocarunt apostolorum in celebri ad Hormisdam epistola, quae hoc modo inscribitur: *Sanctissimo, et beatissimo universae orbis terrae patriarchae Hormisdae continenti sedem principis apostolorum Petri* (3): Elpidium, Stephanum, et Timotheum episcopum epistola ad Bonifacium II. pontificem (4) maximum, itemque doctissimum hominem, Andream caesariensem episcopum, quem anno fere quingentesimo aerae christianae floruisse ferunt (5), Marianum monachorum beati Dalmatii urbis regiae archimandritam (6), synodi constantinopolitanae contra Anthimum trapezuntium patres (7), episcopos secundae provinciae syrorum in iis litteris, quas adversus Severum, Petrum, ac Zoaram haereticos ad Iustinianum imperatorem scripserunt (8), Vigilium pontificem maximum epistola ad universam ecclesiam (9), Pelagium II. in iis, quas ad episcopos Istriae scripsit, litteris (10). Is autem superari Paulum a Petro tam perspicue, dilucideque docuit, ut nihil supra desiderari posse videatur. Sed huius locum nescio cur adversarii praetermiserint. Nam si bona fide agere constituissent, non obscura quaedam, atque implicata, quae ad rem minime pertinerent, pontificum maximorum loca consectati fuissent, neque

(1) *Inter epist. Symmachi n. VIII. tom. V. concil. edit. venetae pag.* 434.

(2) *Tom. II. concilior. edit. paris. Hard. p.* 1017.

(3) *Tom. eod. concil. pag.* 1032. „ Exurgite patres sancti venite ad salvandum nos... Petrum illum respicite principem apostolorum, cuius sedem ornatis, et Paulum, qui est vas electionis, qui circumeuntes orbem terrarum illuminaverunt „. Viden ut lumina orbis terrarum Petrum, Paulumque fuisse indicent, sed ita, ut Petrus princeps fuerit, Paulus autem vas electionis? Quid ergo est, quod tanti vocem luminum faciant adversarii, ut hac una Petrum Paulo fuisse aequatum arbitrentur?

(4) *Tom. II. concil. edit. Hard. pag.* 1117. „ Pro his enim et vestram appellamus beatitudinem, et apostolicam sedem, et per eam ter beatum Petrum„. Atqui huius causa patrem patrum pontificem appellarant. Quare principatum Petro tribuerint necess est.

(5) *Commentar. in apocalyps. tom. V. biblioth. pp. edit. lugdun. pag.* 631.

(6) *Epist. ad Iustinianum imperatorem, quae extat act. I. synodi constantinopolitanae celebratae sub Mena an.* 536. *tom. II. concilior. edit. Hard. paris. p.* 1195, *et epist. ad Agapet. pontif. ibid. pag.* 1207.

(7) *Ibid. act. IV. pag.* 1253.

(8) *Ibid. act. V. pag.* 1271.

(9) *Tom. III. concil. edit. Hard. paris. pag.* 5.

(10) *Tom. eodem pag.* 414. *seq. epist.* III., *et epist.* IV. *n.* VIII. *pag.* 427. *seqq.*, qua quidem in epistola Petrum cum Paulo conferens, scribit hoc modo: „ Debet ergo perpendere vestra dilectio, quia praedecessorum nostrorum in hac causa consensus tanto post inanis non fuit, quanto prius duris contradictionum laboribus insudavit. Sed his insuper factum PETRI, QUI ET PAULUS MEMINIT, vestra fraternitas ad memoriam reducat „.

ab Gelasio ad Gregorium magnum, omissis ceteris, descendissent; sed eorum etiam praesulum meminissent, qui post Gelasium ad Gregorii usque tempora sedem apostolicam occupaverant, attulissentque testimonia, quibus principatus Petri confirmaretur.

SAECULO VII.

Pontificum autem, patrumque, qui septimo saeculo floruerunt, loca adducere longum esset, cum tam multa sint, ut numerari vix, describi vero breviter, ne vix quidem possint. Itaque missis iis, quae supra indicavimus, cum de apostolorum principe ageremus (1), aliqua dumtaxat commemorabo, in primisque ea, quae continentur actis, collectionibusque conciliorum. Confer igitur Sergii Cypri episcopi ad Theodorum papam (2), Columbi, Stephani, ac Reparati, quorum prior primae sedis Numidiae, alter primae sedis Byzacenae, tertius primae sedis Mauritaniae provinciae in Africa antistes fuit (3); Agathonis ad Heraclium, et Tiberium Augustos (4); Constantini imperatoris ad Leonem pontificem (5) et Leonis ad Constantinum (6) epistolas. His accedunt,

(1) *Pag.* 123. *seqq.*, quo loco Bonifacii Papae IV. *epist. ad Athelbertum regem anglorum, tom.* III. *conc. edit. Hard. paris. pag.* 414., laudavimus, ut et Martini *ex epist.* V. *tomo eodem Hard. pag.* non quidem 623. ut errore typographi factum est, sed 639. aliorumque.

(2) *Act.* II. *concilii lateran. sub Martino* I. *pag.* 730. ubi, „ Firmamentum, *inquit*, a Deo fixum, et immo„ bile, atque tituli formam lucidissimam fidei vestram „ apostolicam sedem constituit, o sacer vertex, Chris„ tus Deus noster: tu es enim, sicut divinum vera„ citer pronunciat verbum, Petrus, et super funda„ mentum tuum ecclesiae columnae confirmatae sunt, „ tibi et claves caelorum commisit, atque ligare, et „ solvere κατ' ἐξουσίαν *potestative*, quae in terra, „ et caelis sunt, promulgavit ...

(3) *Epist. ad eumdem Theodor. act.* II. *concilii lateran. pag.* 734. *tom.* III. *concil. edit. eiusd*, qua quidem in epistola verticem apostolicum romanum pontificem Petri apostoli causa vocant.

(4) *Act.* IV. *concilii* VI. *pag.* 1079. *tom.* III. *concilior. edit. eiusd.* „ A Deo omnium beatus esse pronunciatus „ est Petrus, qui et spiritales oves ecclesiae ab ipso re„ demptore omnium terne commendatione pascendas „ suscepit ... cuius auctoritatem, utpote apostolorum „ omnium principis, semper omnis catholica ecclesia... „ amplexa est... Unde et beatus Paulus apostolus gen„ tium commonet, et dicit: *sed licet nos aut angelus de* „ *caelo etc.* „ Hinc constat Agathonem (qui conferens Petrum cum Paulo, illum quidem *omnium apostolorum* hoc est, Pauli etiam ipsius principem vocat) numquam in ea fuisse opinione, ut Paulum esse putaret aequandum Petro. Quod si *epist. eadem*, *et seq. pag.* 1118. utrumque apostolum nominans, principes eos appellat apostolorum, non sequitur, ut Petrum aequalem Paulo esse censendum statuerit. Principes enim, alter *potestatis*, ut supra Venantii Fortunati, et Aratoris auctoritate constitit, alter *praedicationis* causa dici potuerunt, quamquam Petrus ab Agathone *omnium apostolorum* princeps appellatus, Paulo etiam praecelluerit. Ubinam autem *omnium apostolorum* principem Agatho nominavit Paulum? At nominavit Petrum. Petrum igitur antetulerit Paulo necesse est. Neque repugnare decessori suo Pelagio poterat, qui disertis verbis affirmarat, ut paullo ante vidimus, fuisse Paulo excellentiorem Petrum.

(5) *Divali sacra ad Leonem papam, quae extat post acta conc.* VI. *pag.* 1662. *tom. eod.* Ὥσπερ αὐτὸν τὸν ἐξάρχοντα τοῦ ἀποστολικοῦ χοροῦ τὸν πρωτοκάθεδρον Πέτρον κ. τ. λ. *Ut ipsum principem apostolici chori, et primae cathedrae antistitem Petrum etc.* Paullo post *Petrum* τὸν κορυφαῖον commemorat.

(6) *Ibid. pag.* 1674. „ Petri apostolorum principis „ sinceram doctrinam agnoscens etc. „.

quae Iohannes Malala celebris in primis chronographus (1), anonymus chronici Paschalis auctor (2), et Maximus martyr (3) disputant.

SAECULO VIII.

De Gregorio II., de Zacharia, de Paulo, de Hadriano pontificibus, de Bonifacio moguntino, de Constantino imperatore, qui divalem ad Hadrianum romanum antistitem dedit, deque Tarasio patriarcha, satis est supra, ut arbitror, diligenter scriptum (4). Assentiuntur autem iis Germanus constantinopolitanus (5), patres concilii oecumenici septimi (6), Beda (7), collector monumentorum, quae libro diurno romanorum pontificum continentur (8), Iohannes damascenus (9), episcopi, et sacerdotes orientis ad Tarasium patriarcham constantinopolitanum (10), patres synodi foroiulieusis anno septingentesimo nonagesimo primo habitae (11), et qui anno septingentesimo nonagesimo quarto francofordiense concilium celebrarunt (12), Alcuinus, seu Albinus Flaccus (13), Elias cretensis (14), Isaacius Theophanes confessor (15), Theodulphus aurelianensis (16).

(1) *Chronogr. p.* 106. *seq. edit. venetae an.* 1733.

(2) *Pag.* 224. *seqq. edit. paris. an.* 1668.

(3) *Quaest. in script.* XXVII. *tom.* I. *opp. pag.* 66. *edit. paris. Combefisii an.* 1676.

(4) *Pag.* 124. *seq. huius volum.*

(5) *In theoria mystagogica tom.* II. *biblioth. pp. graecor. edit. an.* 1624. *pag.* 185. ubi: Οἱ δώδεκα λίθοι ἀπόστολοι· ἡ πέτρα ὁ ἀπόστολος ἀρχιεράρχης τοῦ Χριστοῦ, *duodecim lapides apostoli; petra apostolus hierarcharum Christi princeps.*

(6) *Canon* IV. *tom.* IV. *concilior. edit. Hard. paris. pag.* 490. Πέτρος ἡ κορυφαία τῶν ἀποστόλων ἀκρότης, *Petrus principalis apostolorum summitas.*

(7) *Homil. de ss. Petro, et Paulo pag.* 112. *seqq. tom.* VII. *opp. edit. an.* 1612. „ Petrus specialiter cla- „ ves regni caelorum, et principatum iudiciariae po- „ testatis accipit „. Vide *pag.* 230. *seq. huius vol.*

(8) Confer *pag.* 129. *huius vol. not.* 1.

(9) Vide *pag.* 126. *huius vol. not.* 1.

(10) *Action.* III. *concilii* II. *niceni p.* 142. *tom.* IV. *concilior. edit. Hard. paris.* Hi e pontifice romano occupari τὸν ἀποστολικὸν τοῦ κορυφαίου θρόνον *apostolicum principis* (apostolorum) *thronum* scribunt.

(11) *Tom.* IV. *concilior. pag.* 851. *edit. paris. Hard.* Petrum *quasi primum* post Christum *pastorem principatum gessisse apostolorum* testantur.

(12) *Ibid. pag.* 867. Hi Petrum *primum pastorem ecclesiae*, et Paulum *gentium magistrum* vocant.

(13) *Commentar. in Ioh. evang.* VII. *pag.* 679. *edit. opp. an.* 1617

(14) *In orat.* I. *Gregor. nazian. pag.* 33. *tom.* II. *opp. nazian. edit. colon. ann.* 1690.

(15) *Chronogr. pag.* 342. *edit. Goarii paris. an.* 1655.

(16) *Lib.* V. *carm. pag.* 1094. *edit. Sirmondi an.* 1696.

SAECULO IX.

Saeculo vero nono Ludovicus Pius imperator (1), Theodorus studites, Nicolaus I. pontifex maximus, Ignatius patriarcha constantinopolitanorum, Anastasius bibliothecarius, patres synodi romanae contra Photium congregatae (2), Gregorius IV. pontifex maximus (3), concilii secundi aquisgranensis patres (4), auctor vetus actorum s. Viventii (5), Agobardus (6), Claudius taurinensis (7), Lupus Servatus (8), Isidorus mercator (9), Ratramus corbeiensis (10), Freculphus episcopus (11), Walafridus Strabo (12) abbas Augiae, Paschasius Radbertus (13), Hincmarus remensis (14), Christianus grammaticus (15), Rabanus Maurus (16), Regino (17), aliique.

SAECULO X.

Benedictus IV. pontifex maximus (18), Christophorus itidem pontifex (19), Leo septimus (20), Agapetus secundus (21), Otto imperator (22), Iohannes tertius ac decimus pontifex maximus (23), Edganus rex (24), patres synodi romanae habitae anno nongentesimo sexagesimo nono (25), Benedictus sextus (26), synodus ro-

(1) *Decret. confirmat. donationem avitar. a papa Paschali suscepto, et prob. apud Habert. de singular. primat. Petri lib.* I. *cap.* VI. *pag.* 39.

(2) *Pag.* 125. *seqq. huius volum.*

(3) *Epist.* I. *ad univ. episc. tom.* IV. *concil. p.* 1270.

(4) *Lib.* I. *cap.* XIII. *pag.* 1078. *tom.* IV. *concil. edit. paris. Hard.*

(5) Apud Bollandianos *tom.* I. *ianuarii p.* 606.

(6) Confer *bibl. pp. edit. lugd. tom.* XIV. *p.* 259. *et* 284.

(7) *Tom.* XIV. *bibl. pp. pag.* 145. *seqq. edit. lugd. an.* 1677.

(8) *Pag.* 127. *seqq. edit. Balutii an.* 1664.

(9) *Collect. canon. pag.* XVI. *seq. edit. tom.* I. *an.* 1530.

(10) Confer *spicil. Dacherianum tom.* I. *pag.* 68. *edit. an.* 1723.

(11) *Chronic. tom.* II. *lib.* I. *cap.* XX. *tom.* XIV. *bibl. pp. pag.* 1146. *seq. edit. an.* 1677.

(12) *Bibl. pp. tom.* XV. *edit. lugd. pag.* 233.

(13) *Ibid. tom.* XIV. *pag.* 491. *seq.*

(14) *Tom.* I. *opp. edit. paris. Sirmondi pag.* 150. *seq., et pag.* 459. *tom.* II

(15) *Tom.* XV. *bibl. pp. edit. lugd. pag.* 117.

(16) *Tom.* V. *opp. Rabani edit. an.* 1626. *p.* 704. *seq.*

(17) *Edit. Balutii paris. an.* 1671. *pag.* 197.

(18) *Epist. ad episcopos Galliar. tom.* VI. *conciliar. part.* I. *pag.* 494. *edit. paris. Hard.*

(19) *Diplom. in confirm. privilegior. abbatiae corbeiensis. Ibid. pag.* 499.

(20) *Epistola ad gallos, et germanos* III. *pag.* 576. *tom. eodem. part. prima.*

(21) *Epist. ad Gerardum laureacensem prima, p.* 560. *tom. eod. part.* I.

(22) *Diplom. pro confirmat. iurium sedis apostolicae ibid. pag.* 624.

(23) *Epist.* I. *ad episcopos citerioris Britanniae tom. eodem. part.* I. *pag.* 639., *et epist.* III. *ad Berengarium p.* 641. *seq.*

(24) *In ea charta, qua nullos umquam fuisse perhibet in Wintoniensi coenobio monachos ante eos, quos ipse introduxit. Ibid. pag.* 650.

(25) Vide *epist. Ioh. papae* XIII. *tomo eodem p.* 679.

(26) *Epist. ad Fridericum salisburgensem archiepiscopum ibid. pag.* 689.

mana habita anno nongentesimo octogesimo tertio (1), Iohannes quintus ac decimus pontifex (2), synodus romana anno nongentesimo nonagesimo tertio celebrata (3), Gerbertus remorum archiepiscopus, qui alioqui male in romanum illius aetatis pontificem animatus videbatur (4), Gregorius papa quintus (5), patres synodi romanae anno nongentesimo nonagesimo octavo habitae (6), Silvester secundus pontifex (7), Eutychius patriarcha alexandrinorum (8), Luitprandus (9), Abbo floriacensis (10).

SAECULO XI.

Saeculo undecimo, ut ceteros praetermittam, qui sunt pene innumerabiles, Dominicus aquileiensis patriarcha (11), Petrus antiochenus (12), Theophanes Cerameus (13) episcopus tauromenitanus, Ivo carnotensis (14), Burcardus wormatiensis (15), Oecumenius, qui fortasse vixit saeculo decimo (16), Iohannes XVII. pontifex max. (17), Benedictus VIII. pont. max. (18), Henricus imperator, et episcopi Erchandildus moguntinensis, Heribertus coloniensis, Bobo trevirensis, Thiedericus metensis, Eberhardus bambergensis, Mazelinus wirceburgensis, Walterius spirensis, Ricodardus constantiensis, aliique (19), Iohannes XVIII. pont. max., Canutus anglorum rex, qui in ea epistola, quam ad proceres anglorum scripsit, etsi Petri simul, ac Pauli meminit, unum tamen

(1) *Ibid. pag.* 711.

(2) *Epist. ad omnes fideles pag.* 713. *tom. eodem.*

(3) *Tom. eodem. concil. p.* 727.

(4) *Epist. ad Signinum archiepiscopum senonensem pag.* 731. *seq. tomo eodem conc.*

(5) *Epist.* II. *ad Gerbertum ravennat. episc. tom. eodem p.* 741., *et epist.* III. *p.* 742.

(6) *Tomo eodem concilior. p.* 755.

(7) *Epist.* III. *ad Robertum visellacensem ibid. p.* 762.

(8) *Apud Ecchellensem Eutych. vind. pag.* 29. *edit. rom. an.* 1661.

(9) Vide supra pag. 340. not. 6.

(10) *Epitome de vitis pontificum p.* 119. *edit. an.* 1602.

(11) *Epist. ad Petrum antiochenum pag.* 109. *tom.* II. *monumentor. eccles. graecae edit. Cotelerii paris. an.* 1681.

(12) *Ibid. pag.* 115. *epist. ad Dominicum aquileiensem, et epistola ad Michaëlem Cerularium patriarcham constantinopolitanum pag.* 149.

(13) *Homil.* LIV. *quae est de sanctis apostolis Petro, et Paulo pag.* 375. *edit. parisiensis an.* 1644. (*)

(14) *Part.* V. *decretor. cap.* VI. *p.* 137. *edit. an.* 1647.

(15) *Part.* I. *decr. lib.* I. *cap.* I. *et* II. *pag.* 1. *edit. an.* 1549.

(16) *In acta cap.* I. *pag.* 9. *edit. opp. an.* 1631. Ἀνίσταται ὁ Πέτρος, καὶ οὐκ ὁ Ἰάκωβος, καὶ ὡς θερμότερος, καὶ ὡς τὴν προστασίαν τῶν μαθητῶν ἐγκεχειρισμένος. „ Surgit non Iacobus, sed „ Petrus, et ut ferventior, et ut is, cui discipulorum „ praefectura tradita erat „.

(17) Diplomate, quo confirmat episcopatum bambergensem, *tom.* VI. *concilior. edit. paris. Hard. part.* I. *pag.* 770.

(18) *Epist. ad episc. Burgund., Aquit., et Provinc. pag.* 797. *tom. eodem.*

(19) *Ibid. pag.* 799. *seqq.*

(*) Nunc vero compertum est Theophanem non esse auctorem homiliarum, sed Philagathum, ut etiam codd. Vaticanorum auctoritate demonstrabitur, quod et Rev. N. Buscemi indicavit in *opusc. relig.* Panormi 1832. — Emendatoris nota.

Petrum affirmat magnam fuisse potestatem consequutum (1), patres synodi lemovicensis habitae anno millesimo trigesimo primo (2), Clemens II. patresque synodi romanae celebratae anno millesimo quadragesimo sexto (3), Leo IX. in iis litteris, quas ad Michaëlem Cerularium schismatis restitutorem scripsit (4), et in iis, quas dedit ad Thomam episcopum africanum, et ad Petrum item episcopum (5), Stephanus IX. pont. max. (6), Benedictus II. pont. max. (7), Alexander II. pont. max. (8), Eduardus rex (9), Gregorius VII. pont. max. (10), patres synodi romanae anno millesimo septuagesimo quarto habitae (11), Petrus Damianus (12), et Lanfrancus cantuariensis (13).

SAECULO XII.

Eosque sequuti saeculo XII. Rupertus abbas tuitiensis (14), Petrus cellensis (15), Anselmus cantuariensis (16), Bernardus clarevallensis (17), Arnulphus lexoviensis (18), Petrus lombardus

(1) *Ad univers. episc. Galliar. epist.* I. *pag.* 837. *tom. eodem.* „ Petrum nostrum, cui claves caelorum „ commissae sunt, confessorem dicimus, quia Christum „ confessus est, ... et apostolum dicimus, quia ab ipso „ Domino ad praedicationem est missus: martyrem „ nominamus, quia praedicando Christum martyrio „ vitam finivit; PRINCIPEM APOSTOLORUM CREDIMUS, quia „ apostolos constituit, sicut est Marcus baptismate filius, „ et Matthias sorte electus, Lucas discipulus, apostoli „ PAULUS, et Barnabas „. Quid est autem, nisi hoc Petrum praeferre Paulo aut? Canoni locum ex epistola ad anglorum proceres scripta *an.* 1031. videre lector poterit *tom. eod. concilior. p.* 848.

(2) *Sess.* I. *ibid. pag.* 894. *et sess.* II. *pag.* 890.

(3) *Tom. eod. pag.* 929.

(4) *Epist.* I. II. VI. *seqq. pag.* 930. *tom. eod. collect. concil.*

(5) *Ep.* III. *p.* 949. *et ep.* V. *p.* 952. *seqq. tom. eod.* Confer ceteros pontificis eiusd. epistolas *ib.*

(6) *Epist.* II. *ad Pandulphum marsicanum episc. tom. eod. p.* 1052.

(7) *Ep.* III. *ad Gervasium remensem archiep. p.* 1054. *tom. eod.*

(8) *Epist.* XLI. *ad Odricum abbatem vindocinensem ibid. pag.* 1106.

(9) *In charta pro s. Petri Westmonaster. monaster. tom. eod. concil. pag.* 1152.

(10) *Lib.* I. *epist.* XLII. *ad Sicardum aquileiensem archiep. p.* 1229. *tom. eodem, et l.* II. *ep.* XXX. *p.* 1285., *et l.* III. *ep.* III. sexcentisque aliis in locis, quos numerare non vacat.

(11) *Cap.* VIII. *tom. eod. p.* 1529. *seq.*

(12) *Opusculo* XLVI. *de ferenda fortiter corrept. cap.* V. *pag.* 322. *tom.* III. *opp. edit. paris. an.* 1664., quo loco Paulo disertis verbis antefert Petrum.

(13) *De primatu cantuariensis eccl. contra Thomam eboracensem pag.* 378. *edit. paris. opp. an.* 1648.

(14) Huius est perspicuus in primis *in tract. de Trinit. et operib. eius, in volum. quatuor evang. lib.* I. *cap.* XXV. *tom.* I. *opp. edit. paris. an.* 1638., de Petri solius summo in ecclesia post Christum principatu locus.

(15) *Lib.* I. *epist.* III. *et* VIII. *pag.* 2. *seq. et p.* 6. *seq. edit. paris. an.* 1771.

(16) *Homilia* IV. *in evangelium secundum Matthaeum p.* 162. *edit. opp. paris. an.* 1675.

(17) *Lib.* II. *de consideratione cap.* VIII. *p.* 422. *edit. paris. monachor. congregat. s. Mauri an.* 1690. *tom.* I.

(18) *Epistola* IX. *ad Alexandrum* III. *pag.* 1312. *tom.* XXII. *bibl. pp. edit. lugdunensis an.* 1677. In eadem sententia fuit Petrus magister sententiarum. Confer eius *com. in epist. ad gal. cap.* II. *pag.* CXLV. *edit. an.* 1535.

magister sententiarum, aliique plurimi, quorum omnium si inire numerum vellem, longum, plenumque laboris, atque molestiae opus esset.

SAECULO XIII. ET XIV. ET XV.

Venio ad eos, qui XIII. sequentibusque saeculis floruerunt. Atque ut mittam de aliis permultis dicere, satis esse aio Thomae aquinatis auctoritatem. Is autem non modo opusc. I. parte secunda, ex qua locum insignem in suum de singulari primatu Petri opus transtulit Isaacus Habertus (1), quem quidem locum adversarii praetermiserunt, sed etiam in commentariis in epistolam ad galatas sic agit de Petro, ut eum statuat ipsi esse Paulo praeferendum (2). Estque non minus in hoc genere s. Bonaventurae perspicua sententia (3). His assensi fuerunt Herveus Natalis (4), Petrus Paludanus patriarcha Hierosolymorum (5), Iohannes Gersonus (6), Alfonsus Tostatus episcopus abulensis (7) patres synodi florentinae, Bessarion cardinalis, Iosephus methonensis, Gregorius protosyncellus, Eugenius IV. pont. max., utque alios pontifices praeteream, Pius II. is, cuius testimoniis adversarii abuti audent (8), Alvarus Pelagius, Durandus de s. Portiano, Augustinus de Ancona, Nicolaus de Lyra, Baldus iuris consultus, Richardus de Media Villa, patres synodi constantiensis, Laurentius Iustinianus patriarcha venetiarum, Iohannes Przibramus, qui cum in wiclefianorum errorem incidisset, post facti poenitens, catholicam religionem professus est, Nicolaus Gorranus, Henricus Boicius,

(1) Isaacus Habert *lib.* I. *cap.* VIII. *pag.* 48.

(2) *Lect.* III. *in cap.* II. *epist. ad galat. pag.* 390. *tom.* XVIII. *opp. edit. lugd. an.* 1689. „ Licet, *inquit*, „ (Paulus) eum, qui minimus erat, et omnium apostolorum primus, reprehendit, quia tamen ex quadam sancta libertate propter necessariam occasionem id facere ausus est, ne doctrina evangelii tali „ exemplo laederetur, vel fides infirmorum subverteretur, tantum abest, ut huiusmodi reprehensio generare scandalum potuerit, quin occasio boni pro „ maioris exempli extiterit ad suos aliquando superiores salva reverentia corrigendos „.

(3) *In caput* IX. *evangel. Lucae pag.* 120. *tom.* II. *opp. edit. rom. an.* 1589.

(4) *Libro de potest. papae pag.* 368. *edit. opp. an.* 1647.

(5) *Lib. de eccl. potest. art.* I. *concl.* I. *edit. paris. an.* 1506.

(6) *Lib. de stat. consid.* I. *tom.* II. *opp. pag.* 530. *edit. an.* 1706.

(7) *In cap.* XVI. *evang. Matth. quaest.* LXVIII. *p.* 285. *edit. an.* 1615.

(8) Vide *pag.* 341. *huius vol. not.* 4. Bessarionis *card. epist. gener. ad graec.*, Iosephi Methonensis *resp. ad libell. Marci ephesii tom.* IX. *concilior. edit. paris. Hard. pag.* 564., Gregor. protosyncelli *apologiam adv. Marcum ephes. ibid. pag.* 665., Eugenii IV. litteras, quas indicavi supra *pag.* 341. *huius vol. notat.* 4., Pii denique II. p. m. locum descriptum *pag.* 341. *huius vol. not.* 2.

Iohannes de Turrecremata, Antonius de Rosellis, Petrus Montius venetus, Andreas Barbazia siculus, Georgius trapezuntius, s. Antoninus archiepiscopus florentinorum, Dionysins cartusiensis, aliique, quorum testimonia descripsit Nicolaus Sanderus in celebri opere de visibili ecclesiae monarchia (1). Ac solum quidem Petrum post Christum monarcham fuisse ecclesiae, ne eorum quidem graecorum aliqui negant, qui acriter pro tuendo schismate pugnaverunt. In his est Nilus thessalonicensis in eo, quem adversus latinos scripsit, de romani pontificis principatu libro (2).

SAECULO XVI.

Eamdem sunt de Petri summo pontificatu rationem, sententiamqne sequuti scriptores, qui sexto decimo saeculo floruerunt, ut Iohannes Franciscns Picus Mirandula, ut Bernardus Zane archiepiscopus spalatensis, nt Thomas de Vio caietanus theologorum sui temporis facile princeps, ut Alexius episcopus melfitanus, ut Iohannes Maria de Monte archiepiscopus sipontinus, ut Carolus dux Sabaudiae, nt Petrus maronitarum patriarcha sub Leone X. pontifice maximo, nt Iohannes Randeus, ut Silvester Prieras sacri palatii apostolici magister, ut Albertus Pius Carporum princeps, ut Gaspar Schatzigerus, ut Iohaunes Driedo, ut Franciscus de Sylvestris, ut Iohannes roffensis antistes, sanctaeque romanae ecclesiae cardinalis; ut Alfonsus de Castro, Dominicus Sotus, Franciscus Victoria, Petrus Sotus, Iohannes Viguerius granatensis, Conradus Clingius, Fridericus Nausea episcopus viennensis, Gaspar Contarenus, Stanislaus Hosius cardinalis atque episcopus warmiensis, Robertus praesul arboricensis, Iohannes Quintinus, Franciscus Titelmannus, Clemens Monilianus, Reginaldus Polus s. r. e. cardinalis, Petrus Auratus, Albertus Pighius, Thomas Campegius, Remundus Rufus, Melchior Canus, Gaspar Casalius, Adamus Delphinus, Iohannes Genesius Sepulveda, Iohannes Hes-

(1) *Lib.* VII. *p.* 510. *seqq. edit. lovaniensis an.* 1571.

(2) Περὶ τῆς τοῦ πάπα ἀρχῆς, *de principatu papae. Pag. enim* 27. *Salmas. append. ad libros de primatu papae edit. lugd. Batav. an.* 1745., latinos in ea sententia versari ait, ut pontificem supremo in christiana re publica potestate potiri credant, propterea quod Petri successor sit, quem fuisse a Christo constitutum liquet principem, et coryphaeum apostolorum. *Pag.* vero 30. facile concedit Πέτρον, καὶ ἀπόστολον, καὶ ἀποστόλων ἔξαρχον εἶναι, *Petrum esse et apostolum, et principem apostolorum.*

selius, praesules aliquot orientis in professionibus fidei editis hoc eodem ecclesiae saeculo, Iohannes Slotanus, Tilmannus segebergensis, Franciscus Turrianus, Iacobus Navarchus, Iohannes Moronus, Gaspar a Fosso, Petrus Fontidonius, Gaspar Ferrantius suessanus, Hieronymus Osorius, Michaël Medina, Thomas Elysius neapolitanus, Marianus Victorius reatinus, Hieronymus Seripandus s. r. e. cardinalis, Guillelmus Postellus, Fridericus Staphylus, Franciscus Horantius, Paulus de Palatio, Hector Pintus, Guillelmus Lindanus, catechismi tridentinae synodi auctores, Georgius Ederus, Alanus Copus, Renatus Benedictus, Martinus Cromerus, Franciscus Vargasius, Iodocus Ravestenius, Sixtus senensis, Franciscus Sonnius, Benedictus Arias Montanus (1), Caesar cardinalis Baronius (2), Robertus cardinalis Bellarminus (3), Dominicus Bannesius (4), Gregorius de Valentia societatis Iesu theologus (5), Guillelmus Estius (6). Hanc vero orthodoxorum de Petri principatu sententiam, cum tam clara, tamque perspicua sit, ut nulla ratione implicari possit, etsi imprudenter Calvinus reiecit, veterem tamen esse, ac late, longeque propagatam confessus est (7).

SAECULO XVII.

Numerari autem vix possunt, qui saeculo XVII. pro singulari primatu Petri accurate in primis, diligenterque scripserunt. Itaque aliquos commemorabo, missis ceteris, ne lectori creem molestiam. Igitur Matthaeus Caryophilus archiepiscopus iconiensis in eo, quod adversus Gergani blasphemias perscripsit, opere (8), Pet-

(1) Horum testimonia describit Sanderus *ibid. pag.* 566. *seqq.*

(2) *Ad an.* XXXIII. *n.* 18.

(3) *Lib.* I. *de rom. pont. cap.* XXVII. *pag.* 711. *seq. edit. ingolst. an.* 1586.

(4) *In secund. secundae s. Th. q.* I. *art.* 3. *p.* 327. *edit. venetae an.* 1586.

(5) *De rebus fidei lib.* VII. *cap.* VI. *pag.* 56. *edit. lugdun. an.* 1591.

(6) *In cap.* I. *epist. ad galatas pag.* 539. *edit. paris. an.* 1653. *et in cap.* II. *pag.* 547.

(7) *Lib.* IV. *Institut. cap.* VI. *n.* XVI. *pag.* 298. *edit.* 1667. „Non nego, quin magnum romanae ecclesiae honorem ubique deferant veteres, reverenterque de ea loquantur. Quod tribus maxime causis fieri arbitror. Opinio enim illa, quae nescio quomodo invaluerat, fundatam, et constitutam eam fuisse Petri ministerio, ad conciliandam gratiam, et auctoritatem plurimum valebat. Itaque in occidente sedes apostolica honoris causa vocabatur etc. „

(8) *Refutat. catech. blasph. Gerg.* XXXI. *pag.* 209. *seqq. edit. rom. an.* 1631. *Blasphemia autem* XXXV. *p.* 263. Καὶ ἰδὼ, inquit, ἂς σημαδεύσῃ πᾶς φιλαλήθης, πῶς ὁ Χρυσόςομος κράζει τὸν Πέτρον καὶ ἰσότιμον τοῦ Παύλου, καὶ μεγαλήτερον ἀπὸ τὸν Παῦλον. Τὸ ὁποῖον ἤθελεν εἶναι φανερὴ ἐναντιλογία εἰς ἕνα ςίχον, ἂν δὲν ἦτον ἐκεῖνο ὁποῦ εἴπαμεν παρεπάνω διὰ τὴν ἰσότητα καὶ ἀνισότητα τῶν ἀποςόλων· καὶ εἶναι τόσα ἀληθινὸν, καὶ κοινὴ ὁμολογία τῶν παλαιῶν,

rus Arcudius in ea, quam adversus Barlaamum edidit, de purgatorio tractatione (1), Leo Allatius (2), Melchior Inchofer (3), Natalis Alexander (4), Michaël Mauclerus (5), Nicolaus Coeffetau (6), ut Charlasium, Petrum de Marca, Theophilum Raynaudum, Isaacium Habertum, Petrum a sancto Iosepho, episcopum vaurensem, Augustinum de Bellis, Antonium Dianam, Claudium Morellium, Guidonem Britonellum, aliosque praeteream, quorum sunt a nobis initio huius disputationis indicati de singulari Petri principatu libri (7).

SAECULO XVIII.

Post Innocentii X. pont. max. decretum, nemo usquam fuit eorum, qui romanae ecclesiae religionem ab se coli dicerent, qui Petrum parem omnino fuisse Paulo arbitraretur. Itaque non ii solum, qui summo esse opere sibi pro ecclesiastica monarchia pugnandum iudicarunt, ut Lequienius (8), ut Benedictus Bacchinius (9), ut Ludovicus s. r. e. cardinalis Gottus (10), ut Fran-

να ἦτον καθὼς λέγει ὁ Χρυσόστομος, μείζων τοῦ Παύλου κατὰ τὴν ἐξουσίαν ὁ Πέτρος, ὅτι καὶ ὁ χριστιανομάχος Πορφύριος ἐτόλμησε νὰ κατηγορήσῃ τὸν ἅγιον Παῦλον ὡς ἰταμόν, καὶ ἀναίσχυντον, διατί, λέγει, ἀποκότησε νὰ ἀντισταθῇ κατὰ πρόσωπον τοῦ κορυφαίου τῶν ἀποστόλων. „ Hic etiam animadvertant studiosi omnem „ veritatis, Petrum a Chrysostomo dici et maiorem, „ et aequalem Paulo. Quae profecto manifesta esset „ in uno verbo repugnantia, si verum non esset, quod „ supra diximus, de aequalitate, et inaequalitate apo„ stolorum. Adeo vero certum, adeo confessum erat „ omni antiquitati, Petrum, ut Chrysostomus ait, „ fuisse Paulo auctoritate superiorem, ut christiani „ nominis hostis Porphyrius non dubitaverit arguere „ Paulum ut procacem, quod ausus fuerit reprehen„ dere principem apostolorum „.

(1) *Pag.* 335. *edit. rom. an.* 1637. „ Τὴν ἐκκλησίαν, inquit, μίαν, καὶ μόνην, οὐ δικέφαλον ὁ Χριστὸς ἀπεφήνατο. Ὁ δὲ Πέτρος τῶν ἀποστόλων ἀρχηγὸς ὅσον εἶχεν ἐξουσίας, καὶ ἀνήκει εἰς τὸ κυβερνᾷν πᾶσαν τὴν τοῦ Χριστοῦ ἐκκλησίαν, καὶ ὅλον τὸ ποίμνιον, τὸ πᾶν τοῖς διαδόχοις κατέλειπε, καὶ ὁ Χριστὸς ὁμοίως. „ Ecclesiam „ unam, et solam, non bicipitem Christus instituit; „ Petrus vero apostolorum princeps, quantum habuit „ potestatis, quod spectat ad gubernandam totam ec„ clesiam Christi, et totum ovile, id universum suis „ successoribus reliquit, et Christus similiter „.

(2) *Loc. indic. pag.* 302. *huius vol.*

(3) *Loco indic. pag.* 302. *huius vol.*

(4) *Hist. eccl. saec.* I. *diss.* IV. §. III. *pag.* 89. *tom.* III. *edit. luc. an.* 1749.

(5) *Lib.* III. *de monarch. eccl. cap.* XII. *pag.* 426. *edit. paris. an.* 1622.

(6) *De sacra monarch. eccl. lib.* I. *cap.* X. *p.* 258. *seq. edit. paris. an.* 1623. *et l.* IV. *cap.* I. *pag.* 252.

(7) *Vide pag.* 298. *seq. huius vol.* Hoc idem ceteri senserunt, qui saeculo XVII. *primatum papae* tutati sunt. Sed omnes numerare longum est. Confer Henricum Valesium *in adnot. ad Eusebii hist. eccl. lib.* III. *cap.* XXI. *pag.* 98. *edit. taurin.*

(8) *Panopl. contra schisma graecor., prolm.* §. XI. *seq pag.* 9. *seq. edit. paris. an.* 1718.

(9) *Lettere polemiche contra il Piemino, Lett.* IV. *p.* 251. *seqq. edit. altorf. an.* 1738.

(10) *Tom.* II. *della vera chiesa art.* I. *pag.* 1. *seqq. edit. bonon. an.* 1719.

ciscus Antonius de Simeonibus (1), ut Orsius (2), ut Foggi-nius (3), ut alii propemodum innumerabiles; sed ipse (4) etiam Quesnellus, qui a Dupinio (5) non dissentiens, verbo monarchiam statuere, re autem vera evertere visus est, Petrum potiorem fuisse, praestantioremque dignitate, atque potestate Paulo confirmarunt.

Quum igitur tanta tot scriptorum, tamque illustrium omnium aetatum consensione adeo excellens Petri dignitas, auctoritasque fuerit, ut eum universi non ceteris apostolis modo, verum etiam Paulo ipsi praestitisse defenderint; magno scilicet in errore, maximaque in perversitate sententiarum versentur necesse est, qui Paulum Petro ut non superiorem fuisse, ita ne inferiorem quidem censent.

Proponuntur, refelluntur que argumenta eorum, qui Paulum existimarunt aequalem fuisse auctoritate Petro.

At esse quaedam statuunt, quae conturbent, impediantque, quin Petrus Paulo praestantior credatur. Principio namque Paulum aiunt (si episcopatum romanum una cum Petro obtinuisset, neque tanta excelluisset auctoritate, quanta Petrum praestitisse constat) Lino, qui Petro successerit, inferiorem fuisse futurum, si superstes Paulus Petrus fuisset. Id vero tam esse a vero discrepans, ut ne veri quidem simile videatur.

Iam vero qui ante Petrum quandoque, persaepe autem post Petrum nominari consueverit, hunc esse dignitate Petro, atque potestate parem. Nam Petrum potiorem ceteris apostolis et habe-

(1) *De romani pontificis iudiciaria potest. cap.* I. §. I. *seqq. edit. rom. ann.* 1717.

(2) *De auctoritate rom. pont. lib.* VII., *dissert. de monarch. eccl. cap.* III. *pag.* 597. *seqq. tom.* III. *p.* II. *edit. rom. an.* 1740.

(3) *De s. Petri itinere, et apost. exerc.* I. *p.* 1. *seqq. edit. florent. an.* 1741. Non discrepat eruditissimus Scheffmacherus societatis Iesu theologus iis in epistulis, quas gallice ad nobilem quemdam de numero potestantium virum scripsit, edidit que Argentinae an. 1730. *ep.* III. *pag.* 186. *seq.*, Bernardus Rabaudius ord. praed. *exercit. theologic.* III. *cap.* II. §. I. *seq. pag.* 161. *seqq.*, *et praecipue* §. IV. *pag.* 190. *seq. edit. tolosanae an.* 1714., Cardinalis Lucinus ord. praed. *dissert.* I. *de infallibilitate pontif.* §. I. *seqq. edit. colon. an.* 1734., Fridericus Nicolaus Gavardus, et Benignus Sichrowskius augustiniani *theolog. vol.* III. *tract. de fide quaest.* IV. *de hierarch. art.* I. *pag.* 144. *edit. norimberg. an.* 1720., Carolus Renatus Billuertius ord. praed. *in summ. theol. s. Thom. sec. secundae tom.* I. *dissert.* IV. *art.* I. *p.* 346. *seq. edit. leodiens. an.* 1751., Cacciarius *in not. ad serm.* LXXXIII. *s. Leonis al.* LXXX. *pag.* 234. *edit. opp. s. Leon. rom. an.* 1753., Petrus etiam Coustentius monachus benedictinus congregationis s. Mauri *praefat. in tom.* I. *epistolar. romanorum pontificum par.* I. *n.* 7. *seqq. pag.* IV. *seqq. edit. paris. an.* 1721. Sed omnes persequi non vacat.

(4) Loco supra indicato *p.* 305. *not.* 1. *huius vol.*

(5) *De antiqua ecclesiae discipl. dissert.* IV. §. III. *pag.* 318. *edit. paris. an.* 1686.

ri, et esse, quod priore semper loco a patribus nominetur. Paulum vero interdum ante, persaepe autem post Petrum commemorari. Fuisse igitur Paulum Petro dignitate, atque potestate parem.

Deinde caput, priucipemque universae ecclesiae censeri Petrum, propterea quod traditum a maioribus sit, fecisse eum ecclesias romanam, antiochenam, alexandrinamque suas. Traditum porro id ipsum ab iisdem patribus esse de Paulo. Quamobrem fuisse Paulum universae ecclesiae caput, ac principem.

Rursum pontifices maximos, qui sustineri *ab se curam, sollicitudinemque ecclesiarum* dixerint, Pauli haec caussa solitos fuisse dicere. Haec vero numquam fuisse dicturos, nisi Paulum non modo ratione romani episcopatus, sed etiam summi in ecclesia principatus suum fuisse *praecessorem* existimassent.

Praeterea, ut Petrum, ita Paulum christianae rei publicae patrem, atque pastorem fuisse a maioribus appellatum. Fuisse autem his vocibus indicatum summum principatum Petri. Fuisse proinde principatum item Pauli indicatum, quem maiores ipsi Petri gloriae consortem vocant.

Geminum quoque lumen oculorum universae ecclesiae Petrum, ac Paulum appellari. Id vero nomen, nisi in summum ecclesiae principem, cadere in alium posse neminem. Summum ergo utrumque apostolum ecclesiae fuisse principem. Quocirca mirabile minime videri, si veteres *provectum utrumque in tantum apicem inter ecclesiae membra* scripserint. *Apex* enim, patrum quidem sententia, *primatus* est, *principatusque* indicium.

Quid? si patres ipsi romanam ecclesiam quemadmodum Petri, sic Pauli opera tantam esse gloriam consequutum ferant? Esse autem romanae ecclesiae praecipuam gloriam principatum. Consequutam igitur fuisse romanam ecclesiam principatum Pauli opera. At principatum dare qui demum potuisset is, qui princeps minime fuisset? Fuisse ergo principem ecclesiae Paulum.

Post qui *meritis*, *virtute*, *electione*, *laboribus* ita sunt pares, ut nullum fingi inter eos discrimen possit, horum esse parem etiam dignitatem, ac potestatem. Fuisse autem Paulum meritis etc. Petro parem. Fuisse igitur parem dignitate, ac potestate. Esse namque interdum, maiorum opinione, *meritum* idem omnino ac

principatum, quo dignitas, atque auctoritas continetur. Itaque *praecipuos apostolorum* Petrum, ac Paulum dici ab antiquis scriptoribus consuesse, quod ii viros merito, virtuteque aequales, aequandos etiam dignitate, auctoritateque esse arbitrarentur.

Inde qui socius in administranda re publica populi christiani, qui in apostolico principatu frater, qui comminister apostoli Petri fuit, qui caput nationum, totius ecclesiae princeps, praecessor pontificum, clavigerque, cuius auctoritate romani antistites orbem christianum regunt, ac moderantur, appellatus est; qui denique patriarchatus, primatus, archiepiscopatus, atque episcopatus tulit, nomenque apostolicum pontificibus tribuit, duxque est habitus omnium christianorum; hunc summum fuisse principatum christianae rei publicae consequutum. Fuisse autem huiusmodi Paulum. Consequutum ergo fuisse summum christianae rei publicae principatum.

Iudices item saeculi qui sunt, patresque, quibus nati sunt pontifices filii, atque principes super terram constituti, eos principatu summo fuisse potitos. Petrum vero, ac Paulum et saeculi iudices, et patres fuisse, ex quibus nati sunt pontifices veluti filii, qui sunt constituti principes super terram. Petrum ergo, ac Paulum summo fuisse potitos principatu ecclesiae.

Rursum fundatores tot ecclesiarum, quot fuisse ab apostolis illis duobus constitutas liquet, etsi urbium, in quibus ecclesias constituerunt, episcopi non fuerint, fuisse tamen principes, et pastores summos. Quare Petrum, ac Paulum summos fuisse pastores, principesque ecclesiarum.

Irenaeum porro martyrem, qui adhaerendum romanae ecclesiae propter potiorem principalitatem, ut quae instituta a Petro, et Paulo fuisset, scripserat, principatum non minus Paulo tribuisse, quam Petro: quem non magis fuisse, quam Paulum, ecclesiae architectum sapientem, ducemque apostolorum cognorat.

Age vero patres, qui de Petro ita loquuti sunt, ut ei Paulum coniunxerint, quis credat id umquam fuisse facturos, ni parem fuisse Petro Paulum putavissent? Loquutos autem hoc modo fuisse patres. Aequasse igitur Paulum coryphaeo apostolorum, ac primati Petro.

Qui deinde fidei principes, et capita, et doctores gentium,

et columnae ecclesiae, et petrae ita sunt, ut unus altero non sit minor; eos principatu ecclesiae supremo potiri. Huiusmodi autem fuisse Petrum, ac Paulum. Quare potitos fuisse supremo ecclesiae principatu.

Inde qui vertices, qui praepositi, seu praefecti, qui gubernatores, qui divinitus constituti rectores sunt, ut alter alteri nihil contulerit, eosdem supremos fuisse ecclesiarum hierarchas. Fuisse vero tales Petrum, ac Paulum. Quin etiam quam Petrus in iudaismo obtinuit, eamdem Paulum in gentibus obtinuisse auctoritatem. Itaque non imparem Petro Paulum ab Hieronymo vocari.

Inveniri autem posse neminem, qui cum Paulum nulli secundum a maioribus nostris appellari, iisque titulis honorum omnibus ornari, quibus ornari consuerit Petrus, videat; parem fuisse Paulum Petro inficietur, praesertim si consideret fuisse Petrum redargutum a Paulo.

Quod si sunt, qui Petrum, propterea quod solus et rector, et pastor, et princeps apostolorum, et dux omnium, ac moderator, et claviger, et petra ecclesiae vocetur, nullum habuisse in gerenda christianorum re publica collegam putent, hos nihil agere. Quemadmodum enim ex his appellationibus, quibus unus interdum Paulus ornatur, non sequitur, Petrum summa caruisse in gubernanda ecclesia potestate; ita ne illud quidem ex Petri titulis sequatur necesse est, esse Paulum de summo auctoritatis, dignitatisque gradu deiiciendum. Ornari vero solum interdum Paulum hisce generibus appellationum, tam esse perspicuum, ut oratione, qua confirmetur, non egeat. Itaque labi, decipi, errare vehementer Habertum, Petrum a s. Iosepho, atque vaurensem episcopum, qui uno illo argumento ex Petro apostolorum coryphaeo concluso nixi, Paulum monarcham fuisse negant ecclesiarum. Magnis item in erratis eorum esse sententiam, qui Paulo Petri collega constituto, verentur, ne biceps esse christiana res publica videatur. Petrum namque, ac Paulum principes esse duos, qui unum caput constituant. Nullum autem tam ineptum, tamque imperitum rerum esse, qui aut tricipitem Trinitatem, aut romanum imperium biceps tum fuisse arbitretur, cum duo essent imperatores, qui pari auctoritate ita essent instructi, ut unus nullo modo alteri cederet. Quod si salva monarchia populi romani,

duo interdum, tresve fuerunt imperatores; duobus etiam summis ecclesiae principibus constitutis, monarchiam ecclesiasticam potuisse consistere. Quamobrem iniuria Habertum agere, qui a Marco Antonio de Dominis mutuatos adversarios scribit fuisse, quam tuentur de duobus principibus caput ecclesiae unum constituentibus, opinionem. Spalatensem enim duos principes constituisse aliquando fortasse; duos vero principes, qui unum caput efficerent, numquam. Aequiorem fuisse Allatium, qui discrepare dixit Spalatensis errorem ab eorum, qui duos principes, caputque unum confiterentur, sententia. Quin etiam Combefisium virum ex ordine praedicatorum eruditissimum, qui tanta cum laude in veterum patrum doctrina versatus fuisset, tam fuisse ab Haberti, Petri a sancto Iosepho, Marcaeque errore distantem, ut Paulum Petro parem omnino fuisse statuens, Antonio Arnaldo, eiusque defensoribus assentiretur.

Verum est, quod priore loco opponunt, levissimum. Quis enim eos docuit, non Paulum (si romanum episcopatum una cum Petro obtinuisset, ipsique fuisset superstes Petro), sed Linum fuisse Petri primatus successorem futurum? Atque est haec adversariorum ratio propria non disserentium quidem sophistarum, sed somniantium. Nam qui ita duos episcopos romanos Petrum, ac Paulum comminiscuntur, ut post eos unum, non duos fuisse semper antistites romanos futuros putent, quo demum stupore animi sese in opinionis portentum illud abripi sinant, ut Petro vita functo, si vixisset Paulus, Linum cum Paulo episcopum romanum, Pauloque episcopo item romano superiorem fuisse futurum existiment, ne suspicari quidem possum. Sed hoc nihil ad nos attinet, qui Paulum episcopum fuisse romanorum non arbitramur. Quod si Lino post Petri mortem episcopo, et praecipue totius ecclesiae pontifice constituto, verentur ne si superstes Paulus dicatur, dereptum quidquam esse de dignitate apostolica videatur, sic habeant: eo tunc pacto sustineri dignitatem a Paulo potuisse, quo eam Iohannes sustinuit (1), quem vitam ad Cle-

(1) Recte Lequienius *panopl. contra graecos p. 14. prolus. n. XVII. edit. paris. an.* 1717. „ Nequaquam „ prosit obiectare cum Nectario absonum videri, ut „ Iohannes apostolus. Petri superstes cum esset, Cle„ menti, vel alteri romano praesuli inferior fuerit. „ Nam etsi Iohannes, ut apostolus Christi nulli non „ genti destinatus, singularique adeo Spiritus sancti „ munere, et instinctu perfusus cuicumque ulli orbis „ episcopo praecellebat, alia tamen ratione Petri suc„ cessori, tamquam unius visibilis ecclesiae visibili ver-

mentis pontificis tempora produxisse constat. De altero argumento dicam alio loco opportune.

Neque est gravius tertium, quo freti adversarii esse Petro Paulum aequandum censent. Etsi enim Petrum principem fuisse omnium ecclesiarum, facile concedam, propterea quod traditum a patribus fuerit, eum sedes praecipuas, ut romanam, ut alexandrinam, ut antiochenam, fecisse suas; tamen Paulum pari auctoritate fuisse instructum, numquam concedam. Nemo namque fuit veterum, qui de solo Paulo disserens, fuisse illum in iis ecclesiis principatu potitum (1) affirmaret; quamquam, qui de uno Petro affirmarent fuisse permultos liquet (2). Quare si qui fuerunt, qui de Petro, ac Paulo iunctim agentes, fecisse eos illas ipsas ecclesias suas dixerunt, id quidem certe eo consilio dixerunt, ut, secundum servatorem Christum, Petrum (quem aliis

„ tias subrrat, ne mancile a Domino unitas, et statutus „ ordo inverteretur „. Consequens id est ex iis Cypriani, Optati, Hieronymi, ehorumque patrum locis, quos supra indicavimus *pag.* 354. *not.* 2., *et pag.* 296. *seqq. not.* 2., *et pag.* 116. *not.* 3. *huius vol.* Confer exercitationem Petri de Marca *de singulari primatu Petri p.* 53. *seqq. edit. paris. opuscular. an.* 1682.

(1) Nicolaus I. pontifex maximus, *epistol.* VIII. *ad Michaëlem imperatorem pag.* 162., *tom.* V. *concilior. edit. paris. Hard.*, vide *pag.* 323. *huius vol. ante not.* 2., Petrum, ac Paulum ecclesiam romanam, alexandrinam, et antiochenam suas fecisse ait. Sed quo sensu, ex eadem epistola intelligitur. Vide *pag.* 324. *not.* 2. *huius vol.* Quod autem Nicolaus de duobus apostolis altero ut principe, altero ut principis adiutore scribit, idem uni Petro Gregorius magnus tribuit in ea, quam ad Eulogium alexandrinum scripsit *epist.* XXXX. *libri* VII. *p.* 888. *tom.* II. *edit. paris. monachor. congreg. s. Mauri.*

(2) S. Irenaeus iam usque a saeculo ecclesiae II. a Petro fuisse Marcum institutum scripsit, *lib.* III. *contra haereses cap.* I. *pag.* 474. *tom.* I. *opp. edit. venetae an.* 1734. Huic est saeculo III. assensus Tertullianus in IV. *contra Marcionem lib. cap.* V. *pag.* 416. *edit. venetae an.* 1748. Accessit porro huic, saeculo IV. Eusebius, qui *in secundo libro hist. c.* XV. *p.* 59. Clementem alexandrinum auctorem sequutus, accepisse a Petro Marcum disciplinam scripsit. Idipsum ceteris deinceps historicis, scriptoribusque ecclesiasticis fuisse probatum liquet. Sed de Marco alias. Itaque veteres pontifices ita de alexandrina ecclesia loquuti sunt, ac si ad Petrum pertinuisset, nulla Pauli mentione facta. Vide s. Leonem magnum *epist.* XI., *quae est ad Dioscorum pag.* 46. *part.* II. *edit. rom. Petri Thomae Cacciari*, viri clarissimi an. 1755., quo loco sic habet: „ Cum beatissimus Petrus apostolicum a Domino acceperit principatum, „ et romana ecclesia in eius permaneat institutis, ne- „ fas est credere quod sanctus discipulus eius Marcus, „ qui alexandrinam prius ecclesiam gubernavit, aliis „ regulis traditionum suarum decreta formaverit, cum „ sine dubio de eodem fonte gratiae unus Spiritus di- „ scipuli fuerit, et magistri, nec aliud ordinatus tra- „ dere potuerit, quam quod ab ordinatore suscepit „. Vide *eiusd. epist.* LXI. *ad episcopos Galliae tom.* I. *conc. edit. paris. Hard. pag.* 1780., et Gelasii papae decretum *ex synod. rom. ann.* 494 *tom.* II. *concil. edit. eiusd. pag.* 938., quod sic habet: „ Sancta romana catholica, „ et apostolica ecclesia nullis synodicis constitutis ce- „ teris ecclesiis praelata est, sed evangelica voce Do- „ mini, et Salvatoris nostri primatum obtinuit, *tu es* „ *Petrus*, inquientis, etc... Est ergo prima Petri apo- „ stoli sedes romana ecclesia... secunda autem sedes „ apud Alexandriam beati Petri nomine a Marco eius „ discipulo, et evangelista consecrata est... Tertia vero „ sedes apud Antiochiam eiusdem beatissimi Petri no- „ mine habetur honorabilis „. *Et epistolam apocrisiariorum alex. eccl. ad legatos sedis apostolicae Anastasii II. tempore datam ann.* 497. *tom.* II. *conc. edit. eiusd. p.* 952. *seq.* Idipsum habet Gregorius *l. c.* Quamobrem, quod Nicolaus I. scripsit, eo, quo diximus, sensu scripserit, necesse est. De antiochena ecclesia confer, quae disputant *Innocentius I. pont. max. epist.* XXIV. *ad Alex. antioch. pag.* 851. *tom.* I. *collect. epist. rom. pontif. edit. Coustant.* Et *epist.* XXXIV. *ad Bonifacium presbyt. ibid. p.* 649. *Et s. Leo epist.* XCIV. *ad Maximum par.* II. *opp. edit. rom. Cacciari p.* 353. Mitto ceteros, ne sim longior, quam oportet.

in locis palam statuerant fuisse Paulo auctoritate (1), dignitatisque gradu praestantiorem) principem supremum ecclesiarum, Paulum vero, qui in primis apostolis numeraretur, adiutorem fuisse Petri, non pontificem, atque monarcham earumdem ecclesiarum, ostenderent. Nisi enim ita res habuisset, numquam illi Paulo praeponere ausi fuissent Petrum.

Est autem ridiculum, ne gravius dicam, quartum, quo argumento adversarii tanto opere gloriantur. Non enim *secundum apostolum* pontifices solicitudinem ab se geri ecclesiarum, curamque scribunt, quod non a Petro, simul ac Paulo id genus auctoritatis in ipsos manasse; sed quod haeredes se esse Petri dignitatis, auctoritatisque defenderent, a quo non ut ab apostolo solum charitate, studio salutis generis humani, *regimine* quodam, atque praestantia; verum etiam ut a capite christiani orbis administrationis, centrique unitatis iure, quod est summi pontificis proprium, cura omnium gerebatur, solicitudoque ecclesiarum. Iam vero pontifices *secundum Paulum* sustineri ab se curam, solicitudinemque aiunt, non ut pontificem summum ecclesiae Paulum fuisse arbitreutur, sed ut indicent uti se testimonio Pauli velle ad eam rem illustrandam (2), quae ipsis per Petrum iure suc-

(1) Vide supra ex Pelagii II. papae epistola illustrem locum *pag.* 357. *not.* 10., et s. Gregorii magni testimonium descriptum *pag.* 228. *not.* 3. Idque iam patrum traditio postulat. Confer loca s. Cypriani *p.* 60., s. Hieronymi *pag.* 116. *not* 4., s. Iohanni chrysostomi *pag.* 272. *not.* 6., s. Augustini *pag.* 117. *seq. not.* 2. Non discrepat Ennodius ticinensis *apolog. p.* 1629. *edit. Sirmondi tom.* I. *opp. edit. paris. an.* 1696. Quinetiam s. Thomas aquinas, ut alios, qui certe sunt plurimi, praetermittam, non solum *loco indic. pag.* 363. *huius vol. not.* 3., sed etiam *sec. secund. quaest.* XXXIII. *art.* IV. subditum fuisse Paulum Petro testatur, his verbis: „ Unde Paulus, qui erat subditus Petro, propter imminens periculum scandali circa fidem Petrum arguit, ut sicut Augustinus dicit *ad galat. II. Ipse Petrus exemplum maioribus praebuit, ut sicubi forte rectum tramitem reliquissent, non dedignentur etiam a posterioribus corrigi.*„ Nugantur autem, qui posteriorem dici a patribus censent Paulum, propterea quod vocatus post Petrum fuerit. Nam posteriorem Paulum dici, quod Petrus principatum tenuerit, dignitate, et auctoritate, ex patrum iisdem locis cognosci facile potest. Deinde quis nesciat, Paulum post Barnabam fuisse vocatum? At cum contentiones inter Paulum ipsum, ac Barnabam ortae interdum essent, nemo umquam miratus est, neque animadvertit, demisso fuisse Barnabam animo, ut qui priorem se Paulo fuisse non dixerit. Cum autem mirati Petri modestiam fuerint, argumento est, eos prioris voce indicasse primatum Petri.

(2) Usos fuisse pontifices testimonio Pauli ut illustrarent, quod dicebant, non ut ostenderent se esse principatus ratione successores Petri, ex eorum epistolis plane liquet. Petrum enim solicitudinem gessisse, curamque ecclesiarum tradunt Syricius, *epist.* I. *ad Himerium tarraconensem cap.* I, *n.* 2. *pag.* 623., *collect. epist. rom. pont. tom.* I. *edit. paris. Constantii*, Innocentius I. *epist.* XXX. *ad patres concil. milevit. pag.* 896. *tom. eodem num. secundo*, Coelestinus I. *epist.* III. *ad Perigenem, ceterosque episcopos illyricanos n.* I. *pag.* 1066. *tom. eod.* ubi, „ Nosque, *inquit*, praecipue circa omnes cura con„ stringimur, quibus necessitatem de omnibus tractan„ di Christus IN SANCTO PETRO apostolo, cum illi claves „ aperiendi claudendique daret, indulsit: et inter APOS„ TOLOS SUOS NON QUO ALTERO ESSET INFERIOR, SED MA„ XIME QUI ESSET PRIMUS LEGIT. „ s. Leo *ep.* XVI *p.* 70. *part.* II. *opp. edit. Petri Thomae Cacciarii ord. carmel. rom. an.* 1755. quo loco, „ divinis, *inquit*, praeceptis, „ et apostolicis monitis informamur, ut pro omnium „ ecclesiarum statu impigro vigilemus affectu, ac si „ quid usquam reprehensioni invenitur obnoxium, ce-

cessionis concessa est. Nam si prophetarum dictis (1) ntuntur interdum, ut quod sit onus episcoporum demonstrent, utque sua de episcopis decreta illustrent, atque confirment, non ut efficiant, esse re vera episcopos pastorum testamenti veteris successores; cur Pauli testimonio indicandae suae, quam per Petrum acceperant, potestatis caussa uti nequiverint, nullo modo prorsus intelligo. Atque non aliam fuisse pontificum, qui *τὸ secundum Paulum* usurparunt, sententiam, cognosci facile ex ipsis epistolis, quibus adversarii abutuntur, potest. Ceterum etsi *τὸ secundum Paulum* de auctoritate, quae in ipsos manarit pontifices, intellexissent, consequens tamen non esset, Petrum fuisse Paulo auctoritate supremi principatus parem. Sunt enim pontifices non primatus Petri haeredes solum, sed etiam dignitatis, anctoritatisque ceterorum apostolorum (2).

„ loci solicitudine. . . reveremus. Admonente enim dominicae vocis imperio, quo beatissimus apostolus Petrus trina repetitione mysticae sanctionis imbuitur, „ ut Christi oves, qui Christum diligit, pascat etc „. Hadrianus I. *epistola ad imperatores tom.* IV. *conciliorum p.* 82., qui etsi Petri, Paulique meminit, solicitudinem tamen, curamque ecclesiarum attribuit in primis Petro. Sed multorum loca describere non vacat. Itaque non erat, cur nobis adversarii locum *ex* I. *Syricii epistola cap.* XI. *pag.* 630. opponerent, cum quorsum is pertineret locus, idem ipse I. *cap.* explicavisset. Poterant eodem pacto afferre Caelestini I. pontif. maxim. *ex epist.* XIV. *ad clerum, et pop. constantinop.* n. 4. *p.* 1131. *tom.* I. *collect. epist. rom. pontif. edit. Constant*, testimonium, ut attulerunt Leonis *ex epistol.* XCIV. *ad Theodoritum cap.* V. *pag.* 364. *part.* II. *edit. Cacciari* locum, qui tamen locus ut sit intelligendus, ex *cap.* V. *p.* 365. cognoscitur, eaque epist. Theodoriti, quae est inter leonianas *ibid. p.* 212., qua in epistola Paulo perspicue anteferitur Petrus. Nihil de Simplicii *ad Leonem imperatorem, de Acacii ad Simplicium tom.* II. *conc. edit. Hard, pag.* 804., *deque Hadriani* II. *ad Basilium imp., quae extat act.* I. *synodi* VIII., epistolis dico, quas ita explicari oportere, ut dixi, constat. Ceterum quod *ex* XLII. *epistola Nicolai* I. *ad episcopum metensem* (addere poterant *ep.* XVIII. *ad Carolum Calvum regem pag.* 233 *tom.* IV. *conc. edit. eiusd.*) eaque LXXII. *et* CLXXXI. *Ioh.* octavi proferunt, eorumdem pontificum dicta exponi facile potest. Vide *epist.* LXX. *Nicolai ad Hincmar. pag.* 307. *tom.* V., *et Ioh. ep.* LXXXVI. *ad clericos salonitanos pag.* 57. *tom.* VI. *part.* I. *conc. edit. eiusd.*, *et epist.* XCVI. *ad constantinopolitanos pag.* 77. ubi, „ Omnium, *inquit*, ecclesiarum „ Dei secundum apostolum solicitudinem habentem, et „ pastoris gregis dominici nobis in ipso apostolorum „ principe curam commissam gerentes etc „. Voces autem *secundum apostolum* illustrandorum dictorum suorum caussa pontifices adduxisse, tam est manifestum, ut negari nullo modo posse videatur. Nam Caelestinus pontifex, ut ceteros praeteream, *epist.* XXII. *p.* 1196. t. I. *collect. epistol. rom. pont. edit. Constantii*, „ *Vos*, „ inquit, *executores nobiscum videmus fuisse Dei sacerdotes*, qui convenientes in unum, et secundum apostolum, non quae vestra sunt quaerentes, sed quae „ Christi Iesu etc. „ Atque hoc restat, ut adversarii synodi aquisgranensis patres summos pontifices, et capita ecclesiae faciant, ut qui illud sibi accommodarint apostolicum. *Quis infirmatur, et ego non infirmor? T.* IV. *conc. edit. paris. Hard. pag.* 1088., *et* 1095. Sed de his satis dictum esto.

(1) Confer *epist.* I. *Syricii papae ad Himerium tarraconen. cap.* VIII. *pag.* 632., quo loco sacerdotibus novi testamenti aptat illud *levit.* XXI. 13. 14., *sacerdotes non semel nubant, et sacerdos uxorem virginem accipiat.* Et Caelestini I. *ep.* IV. *ad episcop. provinciae vienn. p.* 1071. *tom. eodem.* I. *epist. romanor. pont. edit. Constantii.* Consule etiam *epistolam* LVII. *s. Cypriani, quae est* XI. *ad Cornelium in ead. collect. epistol. roman. pont. pag.* 171., *et epistol.* LXVIII., *quae est in eadem collectione inter epistolas Stephani papae p.* 214.

(2) Vide Hieronymi *ex epist. ad Damasum* locum descriptum supra *p.* 238. *n.* 3. *huius vol.* Confer etiam *ep.* XVIII. *Caelestini papae ad synodum ephesinam p.* 1155. *tom.* I. *collect. epist. rom. pontif.* Sed hac de re quum multo disputata a Petavio in libris de hierarchia ecclesiastica, a Petro de Marca *in exercit. de singulari primatu Petri*, ab Haberto *tract. de primatu Petri singulari*, atque ab aliis fuerint, nihil est opus, ut eas pluribus agendum putem.

Venio ad quintum. Nego patris, ac pastoris (1) vocabula ita esse comparata, ut indicare pontificem maximum, atque episcopum loci alicuius debeant; apostolum autem omnino non debeant. Patrem enim corinthiorum Paulus sese interdum vocat, etsi eorum episcopus numquam fuerit. Quid? si romana ecclesia canere in praefatione (2) missae de quocumque apostolo soleat, datum illum fuisse divinitus, ut ecclesiae praeesset pastor? An quemque proinde apostolum supremum ecclesiae principem adversarii fuisse, atque monarcham defendent? Non equidem censeo. Quid est igitur, quod his vocabulis patris, pastorisque (3) adeo confidant, sibique plaudant, ut his, si ceteris patrum dictis carerent, vinci nos posse, arbitrentur?

De gemino oculorum lumine (4) quod quinto loco obiiciunt, nihil moror. Apostoli namque omnes appellari interdum oculo-

(1) Abutuntur adversarii *serm.* I. *s. Leonis in natal. ss. apostol.*, *qui est num.* LXXX. *in quesnelliana*, *et* LXXXII. *in cacciariana edit. pag.* 234., quem locum explicavi supra *pag.* 318. *seqq. huius vol.* Eodem recidunt aliorum quorumdam pontificum, patrumque verba, quae congerunt. Ceterum non pontifices maximi solum, sed etiam apostoli quique, atque episcopi etiam simplices, *patres* a maioribus dici consueverunt. Confer quae scripsi *tom.* IV. *huius operis p.* 262. *seq.* Ac si eorum, quos ad *fidem* converterant, apostoli dicebantur patres, etsi episcopatu illius ecclesiae non potirentur, quid est, quod Paulus dici nequiverit romanorum christianorum pater, quorum perplures Christo conciliaverat? Cyrillus hierosolymitanus *catech.* VII. *n.* VIII. *pag.* 115. *edit. paris. an.* 1720. „ Non eo, *inquit*, quod secundum cor„ nem genuisset, sed quod docuisset, et secundum spi„ ritum regenerasset, corinthiorum pater erat „. At corinthiorum aliquos Cephas, alios Apollo, alios Paulus ad christiana sacra converterat, cum tamen nonnulli Apollo, nemo autem Paulum eorum episcopum fuisse dicat. Quid ergo est, quod cum multis romanis auctor Paulus fuerit, ut suam Christo obligarent fidem, etsi episcopatum non obtinuerit Romae, neque princeps fuerit apostolorum, appellari pater romanorum nequiverit?

(2) Vide notationem superiorem.

(3) Confer *p.* 233. *seq. hui. vol.* Quid? quod si *pastorum* nomine principes intelligi debeant ecclesiarum auctoritate quidem pares, non solum apostolos omnes, sed etiam episcopos principatu fuisse summo potitos dicendum sit? Quo re quid fingi potest absurdius? Nam apostolus in I. *ad ephesios cap.* IV. *v.* II., *et epist. ad cor.* I. *cap.* XII. *v.* 28., divinitus in ecclesia positos pastores, doctoresque scribit, quos episcopos esse adversarii pugnant freti testimoniis Paulini *ep. inter augustinianas* CXXI. *al.* LVIII. *p.* 271., et Augustini *ep.* CXLIX. *al.* LIX. *p.* 385. *tom.* II. *opp. edit. an.* 1700. Quasi presbyteri, qui curam gerunt paroeciarum pastores interdum non fuerint appellati. Confer quae dixi *p.* 318. *seq. huius vol.* De consorte gloriae Petri Paulo quod Leo addit, non efficit Paulum fuisse aequalem Petro. Nam Cyprianus apostolos pari consortio fuisse praeditos honoris, ait, quos tamen adversarii pares omnino fuisse negant. S. Maximus Laurentium martyrem apostolico *sese consortio copulasse* dicit, *serm.* I. *de s. Laur. pag.* 356. *edit. venetae an.* 1741., etsi eum parem apostolis non fecerit.

(4) S. Leo *serm. eodem* LXXXII. *al.* LXXX. *de nat. ss. Petri, et Pauli cap.* VII. *p.* 237. *seq. edit. Cacciari rom. an.* 1755. Neque vero geminum oculorum lumen iidem apostoli appellantur solum; sed etiam duo luminaria magna a Nicolao I. pont. max., *epist.* VIII. *ad Michaëlem imperator. pag.* 162. *tom.* V. *concilior. edit. Harduin. paris.*, et a patribus Iohanne chrysostomo *homil.* XXXII. *in epist. ad romanos tom.* IX. *opp. edit. paris. Montfauconi pag.* 757. *n.* I., episcopisque orientalibus in litteris ad Symmachum papam, quae decimum inter epistolas Symmachi locum occupant: quibus Origenem praeivisse constat, qui *homil.* VII. *in levit. n.* IV. *tom.* II. *opp. edit. paris. monachor. congr. s. Mauri*, Petrum ac Paulum duo lumina vocat apostolorum. Mirabiles item *lampades aequali per universam terram luce fulgentes* duo illi apostoli nominantur a Chrysostomo *ibid.*, et ab Hilario arelatensi, seu ab homiliae *de ss. Petro, et Paulo*, quae ipsi adscribi solet, auctore.

rum consuerunt a patribus (1) nomine. Cum autem Petrus, ac Paulus praecipui apostoli fuerint, Romaeque docuerint, et martyrio functi fuerint, quid impediebat, quin geminum aut romanae ecclesiae, aut ecclesiae universae lumen, cum una simul nominarentur, vocari possent? Sed hoc erat adversariis demonstrandum, gemini illius oculi parem in quoque genere et dignitatem fuisse, et potestatem. Quod cum non effecerint (efficere namque, invitis patribus, qui scripturarum auctoritatem sequuti, Petrum praeponere solent Paulo, omnino non poterant) nihil profecto effecerint, necesse est. De apice (2) quod adiungunt, simile esse video superiorum. Inter ecclesiae namque *membra provecti in apicem tantum*, ut Petrus, ac Paulus, ita dici ceteri apostoli potue-

(1) Cum Petrus, et Paulus tot gentes, romanamque in primis, tanto studio, totque laboribus, cruciatibusque perfuncti docuissent, lucemque eis intellisent evangelii, cur geminum ecclesiae, praesertim autem romanae, lumen oculorum appellari nequiverint, etsi Paulus non fuerit par dignitate, auctoritateque Petro, ne suspicari quidem possum: quum reliquos etiam apostolos, itemque episcopos, ac sapientes, probosque viros ipsos, qui tamen numquam fuissent honore episcopatus, oculos interdum fuisse vocatos liqueat. Ac de apostolis quidem Macarius senior *homil. i. pag.* 4. *edit. paris, an.* 1621., „ Quemadmodum, *inquit*, oculi sunt „ lumen corporis, qui si sani fuerint, totum quidem „ corpus lucidum est. . . sic et apostoli ὀφθαλμοί, „ καὶ φῶς ὅλου τοῦ κόσμου ἐτέθησαν, *oculi*, „ *et lumen totius mundi sunt constituti*. . . Cum ergo lux „ essent apostoli, lucem administraverunt credentibus, „ et eorum corda illuminaverunt caelesti lumine spi„ ritus, a quo et ipsi erant illuminati „. Quid igitur? omnes ne apostolos aequales fuisse potestate, atque dignitate defendent? De episcopis vero, ut ceteros praeteream, sic statuit Chromatius aquileiensis *in cap. v. Matth. pag.* 983. *t. v. biblioth. pp edit lugdun.* „ In „ corpore ecclesiae oculus velut pretiosum membrum „ episcopus significatus, agnoscitur „. Praeterea Iohannes chrysostomus Iobum *epist. iii. ad Olympiadem n. ii. pag.* 558. *tom. iii. opp. edit paris, monach. congregat. s. Mauri*, non oculum modo, verum etiam *adamantem*, et *petram* vocat, ob eoque *virtutis magnitudine universum terrarum orbem collustratum* tradit. Scilicet hoc restat, ut Iobum ob hasce laudes principatum ecclesiae summum obtinuisse adversarii arbitrentur. Quid? si eos qui opem indigentibus ferunt, Chrysostomus oculos appellari posse pauperum statuat? Confer huius *homil. lxvi. in genes. pag.* 634. *tom. iv. opp., et in ps. cxiii. num.* 8. *pag.* 509. *tom. v.* Sed omnes, qui paria dixerint, persequi non vacat. De luminaribus magnis quod addunt, leve est. Nam horum unum esse maius, alterum minus potest. Itaque id similitudinis genus Paulum non efficit Petro parem. Ac inferiorem fuisse Paulum Petro paullo ante maiorum testimoniis demonstratum est. Verum si haec argumentandi ratio apud adversarios valet, fateantur necesse est, Basilium, qui a Gregorio nazianzeno, *orat. xx. pag.* 362. *edit. colon. an.* 1690., *maiori luminari*, hoc est *soli* comparatus, fuisse aequalem Petro: „ Basilio *inquit*, ubi solis vires descripsit, „ pulchritudo virtus fuit, magnitudo, theologia, cur„ sus, perpetua vitae agitatio . . . potentia, ac vitae „ semen, ac distributio. Itaque ne hoc quidem mihi „ dicere verendum est, in omnem terram sonum il„ lius exisse, atque in fines orbis terrae vim illius ver„ borum „. Mitto de lampadibus dicere. Quum enim a Christo lampadibus, seu lucernis quosque apostolos comparari, *Matth. v. vers.* 15., ab Isidoro vero pelusiota *epist. xxxii. lib. i. p.* 10. (post Gregorium nazianzenum, qui *orat. xl. pag.* 639. bonis moribus institutos homines *lumen* dixerat) sacerdotem quemque *lucem* esse confirmari videam, vocibus, quae transferri ad res tam varias indicandas solent, qua demum confidentia quisquam illum unum significari defendet, qui principatum in ecclesia summum obtinebat, ne suspicari quidem possum.

(2) S. Leo *serm. lxxxii., qui est i. de ss. Petro, et Paulo cap. vii. pag.* 237. *edit. rom. Cacciari*. Eodem autem spectare adversarii aiunt, quae quandoque de *culmine apostolico Petri, et Pauli* Venantius Fortunatus *lib. iii. de vita s. Martini*, ac Beda *serm. de natali s. Benedicti, de Roma per summos Christi apostolos totius ecclesiae caput effecta* scripserunt. Verum haec de Petro separatim a Paulo dici solent plerumque, de Paulo coniunctim, ac Petro perraro, de Paulo autem seiunctim a Petro numquam. Quod sane argumento esse

runt (1). At inter eos, qui ad *apicem tantum provecti* fuerunt, quis tandem primas obtinuerit, quaerendum erat. Id si adversarii fecissent, iam Paulum Petro inferiorem fuisse ex pontificum, patrumque verbis, quae paullo ante descripsimus, cognovissent.

Quod si Leo pontifex romanam ecclesiam tam illustrem gloriam fuisse Petri, Paulique opera consequutam scripsit, non eo certe scripsit, quod Paulum parem Petro, sed quod in ea ecclesia *fundanda*, amplificandaque adiutorem Paulum fuisse Petri arbitraretur. Quod quum demonstratum alio loco fuerit, nunc omittatur (2).

Atque omittat urgere Barcosius eum, qui meritis, qui virtute, qui electione, qui laboribus par sit alicui, esse item dignitate, auctoritateque oportere parem. Nam si pares dignitate, auctoritateque apostolos omnes negat fuisse, etsi sunt, qui eos pari consortio praeditos fuisse tradant (3), honoris et potestatis, qui demum *pares* fuisse Petrum, Paulumque dignitate defendet, quorum non honos, neque dignitas, sed virtus, ac meritum a patribus memoretur? Quod si apostolos dignitate, auctoritateque apostolatus aequales fuisse, ut maiorum loca explicet, recte atque ut res ipsa postulat, respondet; cur non eodem utitur responso, cum de duobus illis apostolis disserit, ut Paulum quidem laboribus, quod disertis verbis patres confirmant, meritis, virtute, non dignitatis, potestatisque ratione confiteatur, aequalem fuisse Petro? At meritum eodem interdum atque dignitas recidit. Fateor equidem. Sed non semper. Si ergo meritum, non semper dignitatem, potestatemque significat, qua demum fronte, ac confiden-

debet, Paulum, qui unus e praecipuis, celebrioribusque apostolis fuisset, adiumento fuisse Petro principi, et coryphaeo omnium apostolorum, ac suo, ut romani christianismum amplecterentur, ecclesiamque constituerent, quae caput esset, ac princeps reliquarum. Alioqui ut haec de Petro solo tam saepe dicuntur, dicerentur etiam saepe de solo Paulo, si praeditus pari uterque dignitate fuisset.

(1) Omnes, qui de *apice apostolatus* loquuti sunt veteres, persequi longum est. Unum Petrum Damianum commemorabo, quo maxime teste gloriari adversarii consueverunt. In *homil.* 11., *quae est de s. Matthaeo* p. 120. *edit. paris. an.* 1664., eius apostoli laudem celebrans, „ ut apostolici montus, *inquit*, conscenderet „ apicem, et inter evangelistas in eo, quod primus „ est, privilegio susciperet dignitatem etc. „ *Et p.* 123. „ Ut firmam spem peccatoribus daret, non illos (*de* „ *apostolis omnibus loquitur*) ad apostolatus culmen „ elegit, qui credebantur inter homines iusti, sed vel „ ignorans iustitiae, vel etiam peccatores. „ Viden ut Matthaeum *apicem conscendisse apostolatus*, caeterosque apostolos *ad culmen apostolatus electos* fuisse dicat? Quid igitur? an adversarii omnes apostolos Petro fuisse proinde pares defendent? Non arbitror. Quae ergo caussa esse poterit, cur Paulum censeant supremo fuisse una cum Petro in ecclesia principatu potitum, propterea quod Leo scripserit, ad illum apicem fuisse utrumque provectum?

(2) Confer quae scripsi p. 349. *seqq. huius vol. not.* 1. *seqq.*

(3) Vide Cypriani locum *p.* 46. *not.* 3.

tia vocem ancipitem, dubiam, et saepe diversa, ac discrepantia significantem, quasi certam, remque ipsam conficientem, atque confirmantem audacter sumit? Sed in his nugis refellendis diutius fortasse constitimus, quam necesse fuit.

Venio ad appellationem sociorum (1). Apostolos omnes socios (2) appellari, quis neget? Quae igitur est caussa, cur ob unam socii appellationem, Paulum fuisse Petro aequalem dignitate putem? Sed singulari quodam modo Paulus Petri socius vocatur. Demus id quoque. Verum quid hinc sibi commodi adversarii pollicebuntur? An qui Petro in amplificanda romana ecclesia adiutor fuit, is dici singulari quodam modo non potuit socius, atque consors Petri? Leviora haec sunt, quam ut Paulum Petro demonstrent fuisse dignitate parem. Hoc idem licet contra ea, quae de coapostolo (3) Petri Paulo iactant, dicere. Certa enim

(1) Gelasius pont. max. *conc. rom. celebr. an.* 494. *can.* I. *tom.* II. *concilior. p.* 938. de Petro agens, „ cui, *inquit*, data est etiam societas beatissimi Pauli apostoli „ vasis electionis „. At quae illa societas fuit? Potestatis ne, atque dignitatis? Minime vero. Socium enim adventu Romam, laboribus, cruciatibusque Petri Paulum ostendit fuisse, principatu vero non item. Nam namque addit: „ Qui non diverso, sicut haeretici garriunt, sed uno tempore, uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Caesare Nerone agonizans coronatus est, et pariter supradictam sanctam romanam ecclesiam Christo domino consecrarunt, talemque omnibus urbibus in universo mundo sua praesentia, atque veneranda triumpho praetulerunt „. Inde *de primatu* disserens, „ Est, „ *inquit*, prima Petri apostoli sedes romana ecclesia „. Cum igitur de *praesentia*, de *laboribus*, de morte agens, utriusque apostoli: de principatu vero loquens, unius Petri meminerit, argumento est, fuisse ab eo existimatum Paulo excellentiorem Petrum. Alioquin Andream quoque principem fuisse apostolorum, qui unum cum Petro caput constitueret, dicendum esset, propterea quod de hoc item cani solet in ecclesia: „ Andreas „ Christi famulus, dignus Dei apostolus, germanus Petri, et in passione socius „. Quod cum non sit consequens, fateantur adversarii necesse est, frustra se Gelasii attulisse locum.

(2) Quis enim neget a Petro fuisse, non Paulo solum, sed etiam Barnabae dexteram datam societatis? *Epist. ad galat. cap.* II. *v.* 9., „ et cognoscentes, *inquit Paulus*, gratiam datam mihi Iacobus, et Cephas, et Iohannes, qui videbantur columnae esse, δεξιὰς ἔδωκαν ἐμοί, καὶ Βαρνάβᾳ κοινωνίας, *dexteras dederunt mihi, et Barnabae societatis*. Ac Cephamquidem eundem atque Petrum fuisse et ii, quos supra nominavi veterum, *p.* 86. *seq. huius volum.*, et Clementis alexandrini aequalis Origenes *lib.* II. *contra Celsum n.* 1. *tom.* I. *opp. edit. paris. monachorum congregat. s. Mauri, et n.* LXV., ut ceteros, qui sunt recentiores, praeteream, animadverterunt. Quotus autem quisque erit, qui Barnabam parem fuisse Petro putet ob acceptam dexteram societatis? Quid? si nemo est, qui demum unius societatis ab Gelasio memoratae caussa Paulum quicquam esse Petro aequandum arbitretur? Confer Iohann. chrysost. in *cap.* II. *epist. ad galat. n.* III. *p.* 685. *tom.* X. *opp. edit. paris. monach. congreg. s. Mauri*. Scilicet hoc restat, ut quoniam Paulus christianos *in societatem filii Dei vocatos* scribit, I. *ad corinth. epist. cap.* I. *v.* 9., adversarii statuant, esse nos Christo servatori societatis, atque potestate pares.

(3) De coapostolo Petri Paulo, quod adversarii scribunt, confirmare conantur s. Leonis magni *ex serm.* LXXXII. *cap.* VI. *p.* 237. *part.* I. *opp. edit. CaccIari rom. an* 1753., et cardinalis s. Georgii, de quo *pag. huius vol.* 340. diximus, auctoritate. Verum nihil agunt. Est enim Leonis perspicua sententia, ut ostendi *p.* 319. *seq.*; cardinalis autem s. Georgii, quo patrono adversarii gloriantur, cum Petrum pastorem vocet, Paulum non vocet, satis indicat, quae sua fuerit de summo Petri principatu opinio. „ Decet igitur, *inquit*, „ (pastor ecclesiae) domum tuam sanctitudo, et coapostoli Pauli laudatio. Quisnam electionis vas, gentiumque doctorem ad tertii arcana caeli provectum „ cooperatorem, coapostolum etc., et compatronum „ Petri etc.? „ Vide *p.* 341. *huius vol.* Ac si Epaphroditum Paulus *cooperatorem*, et *commilitonem* suum *epist. ad philipp. cap.* II. *vers.* 25., etsi Paulo par non erat, vocavit, quid impedisset, quin appellari coapostolus

res est, non solum Paulum, sed ceteros etiam, quos cooptatos in collegium fuisse apostolorum legimus, fuisse Petri coapostolos (1) appellatos. Quod si coapostoli vocabulo, adversariis auctoribus, tanta vis inest, ut eam ob rem parem fuisse Paulum Petro arbitrentur, caveant ne aliquos episcopos pontifici maximo pares faciant, propterea quod coepiscopi (2) fuerint a Petri successoribus appellati.

At est appellatus ab antiquis Paulus Petri et socius (3) in administranda christianorum re publica, et comminister (4), et in apostolico principatu frater (5). Quis negat? Verum non de so-

Petri Paulus, atque compatronus posset, non concessa utriusque in quoque genere aequalitate? Quod si ob propagatum cum Epaphrodito evangelium, et ob labores una susceptos commilito, et cooperator Pauli Epaphroditus est appellatus, cur non item coapostolus, et compatronus Petri Paulus dictus fuisset, qui una cum Petro romanis evangelium nunciaverat, ecclesiamque, et antiochenam, atque corinthiam, ita romanam amplificaverat, quamquam par non esset principatus ratione Petro?

(1) Confer Nicetae paphlagonis laudationem de s. Andrea *apud Combefisium tom. vi. bibl. concionat. p.* 41. *edit. paris. ann.* 1662., Petrum Damianum *serm. de s. Andrea apostolo apud eumdem ibid. p.* 46., qui etsi non verbo, re tamen vera ita, ut Nicetas, coapostolos fuisse Petri Andream, apostolosque universos scripsit: „ Unde cum divina dispensatio Petrum, et Andream consummari per crucis supplicium voluit, inter ceteros „ apostolos, licet omnes unius potestatis, et dignitatis „ sint, quodammodo egregios, atque conspicuos fecit „. At haec de apostolatu, non de regimine, principatuque in ecclesia universa summo intelligenda sunt, ut etiam quae ab adversariis afferuntur de Paulo.

(2) Plura exempla persequi longum esset. Itaque paucis contentus ero. S Caelestinus, *epist.* xiii. *ad Nestorium tom.* i. *epistolar. rom. pont. edit. Constantii* p. 1115. n. 2., Cyrillum alexandrinum συνεπίσκοπον *coepiscopum* vocat. Idipsum reperire licet in iis litteris, quas anno 430. *ad clericos, et populum constantinopolitanum* scripsit, *tom. eod. ep.* xiv. n. v. p. 1139. Nec discrepat s. Leo *epist.* cxii. *al.* ci. *ad Marcianum Augustum edit. Cacciari* p. 331. Ac de coepiscoporum quidem vocabulo satis dictum esto.

(3) De Paulo Petri socio a maioribus appellato, confer quae scripsi p. 378. *huius vol. not.* 1. *seqq.*

(4) De comministro agam paullo post.

(5) Abutuntur adversarii Gregorii testimonio ex *lib.* i. *dialogorum cap.* xxi. p. 205. *tom.* ii. *opp. edit. paris. an.* 1705., quo loco Gregorius ex Petro diacono quaerit: „ Numquidnam nescis, quoniam Paulus apos„ tolus Petro apostolorum primo in principatu apos„ tolico frater est? „ Respondet Petrus: „ scio plane, „ nec dubium est „. His tantum verbis contenti adversarii fuerunt. Ita auctor operis *de la grandeur de l'église romaine lib.* ii. *cap.* x. *p.* 117. At addere debebant, quae mox sequuntur, satisque ostendunt, quo sensu in apostolico principatu Paulus frater appelletur Petri: „ Quia, *inquit Petrus*, etsi Paulus minimus om„ nium apostolorum, plus tamen omnibus laboravit. „ Praemio igitur caelesti, quod statim adiungit Gregorius, laboribusque, quod ait Petrus, frater fuit Petri Paulus; par autem dignitate, potestateque non fuit. Quod si persistent adversarii, caveant ne Andream perinde aequare cogantur Petro. Praeter quam enim quod socium appellari Petri Andream paullo ante vidimus, transferri quoque huc possunt, quae in sacramentario gregoriano leguntur *natal. s. Andreae tom.* iii. *opp. s. Gregor.* p. 144. *edit. maur.* „ Vere dignum, et iustum „ est, aequum, et salutare nos tibi semper, et ubique „ gratias agere . . . Quoniam adest nobis dies magni„ fici votiva mysterii, qua venerandus Andreas apos„ tolus germanum se gloriosi apostoli tui Petri tam „ praedicatione Christi tui, quam conversatione mon„ stravit, ut id quod libera praedicaverat voce, nec „ pendens taceret in cruce . . . Utrique igitur germani „ piscatores ambo cruce elevantur in caelum, ut quos „ in huius vitae usu gratia tua tot vinculis pietatis „ obstrinxerat, hos immarcescibilis in regno caelorum „ necteret corona. Et quibus erat una causa certa„ minis, una retributio esset et praemii „. Quaero nunc quid fuerit a Gregorio tributum Paulo, quod non fuerit Andreae? Praedicatione laborasse Paulum, fratremque hoc genere principatus, et praemio Petri dicit, ut etiam Andream germanum praedicatione, ac praemio eiusdem fuisse Petri testatur. Quid ergo est, quod Paulum principatus auctoritate Petro parem fuisse adversarii censeant, Andream non item?

cio est, neque de comministro, neque de fratre in gerenda re publica populi christiani, sed de pari in omni genere dignitate, atque auctoritate utriusque apostoli quaestio. Nam apostoli quique Petri socii (1) in regenda ecclesia, comministri (2), atque in apostolico principatu fratres (3) appellari commode potuerunt, quamquam, fatentibus adversariis, nemo eorum assequutus gradum supremae Petri dignitatis esset. Qui enim vivo Petro, tam multas, tamque a nostris disiunctas regiones propagandae religionis caussa peragraverant, ecclesias constituerant, easque romanae, ut capiti, centroque unitatis coniunxerant, diuque rexerant, iis ne quisquam negandum putasset Petri *sociorum* in administranda re publica populi christiani nomen? Quid de *comministris* loquar? Adversariorum partes sunt, genus hoc argumenti, quod ex una comministri voce concluditur, quam sit inane, ostendere. Nam qui unum esse summum in christiana re publica principem oportere statuunt, iis est maxime cavendum, ne argumentando plures inducere cogantur. Cooperatorem enim, et commilitonem (4) Pauli Epaphroditum, *comministrum* vero Leonis Flavianum (5) fuisse

(1) Vide supra *p.* 378. *huius vol.* Confer *serm.* LXVII. *append. opp. s. Fulgentii p.* 358. *edit. venetae an.* 1742.

(2) Omnes enim ministri Christi erant I. *ad cor. cap.* III. *v.* 5. *et cap.* IV. *v.* I. Itaque cum conservos vocarent socios, qui servi erant Christi (*ad coloss. cap.* IV. *v.* 7.), cur non etiam apostolos, qui ministri eiusdem Servatoris erant, *comministros* appellassent patres?

(3) Fratrem Petri non natura solum, sed etiam apostolico munere, hoc est principatu fuisse vocatum Andream constat. Quod non est, ut pluribus confirmem, necesse. Uno utar loco veteris libri liturgici, quem leonianum codicem appellant, fuisseque saeculo V. conscriptum liquet. Sic enim in eo legitur ad *natal. s. Andreae diem p.* 165. *parte* III. *codic. liturgic. edit. Aloysii Assemani viri clarissimi Rom. an.* 1754. „ Qui gloriosi apostoli tui pariter sorte nascendi, con„ sortio fidei, apostolicae collegio dignitatis, et mar„ tyrii est claritate germanus; ut quos in huius vitae „ cursu gratia tua tot vinculis pietatis obstrinxerat, „ similis in regno caelorum necteret et corona „. Ac ne quis putet *apostolicae dignitatis collegium* non esse principatum vocandum, eius libri auctor, quem aut Leonem, aut Gelasium fuisse ferunt, paullo post *p.* 167. de Andrea ipso loquens, scribit: „ Domine, quaesumus „ ecclesiam tuam sub tantis gaudere *principibus*, et in„ tellectu capere, quod devotione sectatur „. Quod si pergant, ac principatum quidem dici apostolicam dignitatem defendant, *culmen* vero non item, sic habeant: Iohanni evangelistae hunc ipsum honoris titulum in s. Gregorii magni libro sacramentorum esse tributum. *Ad d.* VI. *kal. ianuar. p.* 10. *tom.* III. *opp. s. Gregor. edit. eiusd.* „ Beati apostoli tui, et evangeli„ stae Iohannis veneranda natalitia recensentes, qui „ domini nostri Iesu Christi filii tui vocatione suscepta „ terrenum reliquit patrem, ut posset invenire cae„ lestem, adeptus in regno caelorum sedem apostoli„ ci culminis, qui tantum retia carnalis contempserat „ genitoris etc. „ Quis nunc neget fuisse, publica romanae ecclesiae testificatione libris illis liturgicis tam vetustis contenta, Andream apostolorum coryphaei Petri in apostolici principatus culmine fratrem germanum? Quid igitur? An eum supremo in ecclesia universa principatu potitum fuisse adversarii statuent? Minime gentium. Nam apostolatum intelligi verbis illis pugnant, supremum vero principatum nullo modo. Nulla est ergo caussa cur Paulum ob huiusmodi laudes non solum apostolum fuisse, sed collegam etiam in principatu supremo Petri, ita ut nulla ratione subditus Petro fuerit, arbitrentur.

(4) Vide *p.* 378. *huius vol. not.* 3.

(5) Scribit enim Flavianus Leoni hoc modo, *epist. post leonianam* XXXIV. *pag.* 159. *t.* II. *opp. edit. rom. Cacciari*: Τῷ ἁγιωτάτῳ, καὶ μακαριωτάτῳ πατρί, καὶ συλλειτουργῷ Λέοντι Φλαβιανὸς ἐν Κυρίῳ χαίρειν. *Sanctissimo, et beatissimo patri, et comministro Leoni Flavianus in Domino gaudere.*

appellatum legimus. Quod si ubi de apostolo quopiam, vel principe agitur supremo ecclesiarum, eadem est comministri, atque apostoli, summive pontificis notio, erunt fortasse, qui consequens arbitrentur esse, et Epaphroditum Paulo, et Leoni Flavianum nulla re omnino fuisse inferiorem. Quibus nisi consenserint adversarii, quid denique his erit, quo principatum Pauli summum tueantur, reliqui? De *fratre* quid sentiam, explicabo brevi. Fratres enim christianos omnes vocari consuesse, certum est. Qua de re alio loco diximus (1). Iam vero cum apostoli, dignitatis, quam sustinebant, caussa, principes (2) appellarentur, adeoque apostolatus ipse principatus (3) quidam vocaretur et esset, atque ut Petrus, ita Paulus, Andreas, Iohannes, Iacobus etc. in apostolis numerarentur, dicique Petri eiusdem in apostolico principatu collegae, fratresque (4) possent; mirabile nemini videri debet, quod veteres, qui Paulum et Antiochiae, et Corinthi, et Romae una cum Petro apostolatu fuisse perfunctum legissent, eum esse singulari quadam ratione Petri in apostolico principatu fratrem appellandum existimaverint. Quamquam eorum video fuisse neminem, qui hisce appellationibus aut aliorum apostolorum quemquam, aut Paulum parem omnino censeri oportere Petro (5) contenderet. Idem est de vocibus, *caput nationum* (6), *totius eccle-*

(1) Confer *tom. I. huius operis p. 4. seq.*

(2) S. Augustinus *in psal.* LXVII. *v.* 34. *pag.* 510. *tom.* IV. *opp. edit. antverp.*, *principes sunt apostoli*, inquit. Non discrepat synchronus Gregorii auctor *commentariorum in libros regum lib.* I. *cap.* III. *num.* XIX. *p.* 51. *tom.* III. *opp. Gregorii*. Quamobrem mirabile non est, quod *primi pastores* apostoli quique a Gregorio appellentur II. *part. pastoralis cap.* VI. *p.* 17. *tom.* II. *opp.*

(3) Confer Augustinum *enarrat. in ps.* CXXXVIII. *n.* XXIX. *pag.* 1156. *tom.* IV. *opp. edit. eiusdem.* Sed omnes, qui similia scripserint, persequi longum est. Itaque hoc uno contentus ero.

(4) *Ioh. cap.* XXI. *evang. v.* 23. „ Exiit sermo inter fratres „. Loquitur autem de apostolis. Confer *Ioh. chrysost. homil.* LXXXVIII. *al.* LXXXVII. *in Ioh. n.* 2. *p.* 527. *t.* VIII. *opp. edit. paris. monach. congr. s. Mauri.*

(5) Vide supra not. 6. *pag.* 351. Accedit Fulgentii, sive auctoris, quisquis tandem est, qui *sermonem* XXVII. *qui extat in append. opp. s. Fulg. edit. venetae an.* 1742. perscripsit. Is enim apostolos omnes, ipsumque Paulum laudaturus, de Petro scribit hoc modo: „ Petrus „ in capite scaphae caelestis etc „.

(6) Iohannes chrysostomus *homil. de utilit. leg. script. n.* III. *pag.* 76. *tom.* III. *opp. edit. eiusd.* capiti apostolos comparat. Cuius rei haec fuit meo quidem iudicio caussa. Caput enim, principes, ac duces quique, etsi uni summo imperatori pareant, appellari possunt. Vide *numeror. cap.* I. *v.* 16., quo in loco Moses numeratis ducibus exercitus Israel, „ Hi sunt, *inquit*, nobi„ lissimi principes multitudinis per tribus, et cogna„ tiones suas, et capita exercitus Israel „. Apostoli autem principes, ducesque vocari solent. De principum vocabulo, vide quae scripsi *pag.* 350. *not.* 3. *huius vol.*, et Athanasium *in ps.* LXVII. *p.* 1116. *seq. tom.* I. *par.* II. *opp. edit. paris. Montfaucon.*, Eusebium caesariensem *lib.* IX. *dem. evang. pag.* 441. *edit. colon. an.* 1688., Chrysostomum *homil. de util. l. script. etc. n.* III. *p.* 76. *tom.* III. *opp.*, Innocentium I. pont. m. *epist.* XIII. *ad Rufum thessalonic. pag.* 515. *seq. tom.* I. *collect. epistolar. rom. pont. edit. Coustantii. De ducibus gregis Christi* confer s. Augustinum *enarrat. in ps.* LXX. *n.* XIII. *pag.* 478. *edit. antverp. an.* 1700., et auctorem *tractatus de* XLII. *mansionibus filior. Israel inter opera s. Ambros. tom.* II. *pag.* 9. *edit. venetae an.* 1751. Sed quoniam adversarii appellationibus quibusdam, quae fuerunt a maioribus tributae Paulo, permoventur, age si-

siae princeps (1), *clavigerque* (2) dicendum. Quo autem sensu romanorum pontificum *praecessor* (3), *cuius auctoritate* (4) pontifices ipsi orbem terrarum regunt, ac moderantur, appelletur Paulus, satis est supra explicatum, cum de Paulo ipso fueritne episcopus romanorum dissererem. *Ad patriarchatus* (5), *primatus*,

deamus, communes ne fuerint reliquorum apostolorum. Appellantur igitur apostoli *columnae ecclesiae*, et *dodecastylon*, *seu duodecim columnarum firmamentum*, et *fundamenta* ab Irenaeo *lib.* IV. *contra haereses c.* XXI. *p.* 258. *edit. venetae an.* 1734., ab interpolatore *epistolae Ignatii ad philadelph. n.* II. tom. II. *apostolicor. pp. edit. lond. an.* 1746. *pag.* 147., ab Athanasio *in psalm.* LXXIV. *pag.* 1135. *tom.* I. *part.* II. *opp. edit. Montfauc. paris.*, ab Hilario *in psalm.* LXVII. *n.* 8. *pag.* 171. *tom.* I. *edit. venetae.*, Ab Ambrosio *in ps.* CXVIII. *c.* XXXVIII. *p.* 409. *tom.* II. *opp. edit. venetae an.* 1748., ab Augustino *epist.* CCL. *al.* CXX. *ad Honoratum cap.* XIV. *c.* 36. *p.* 330. *tom.* II. *opp. edit. eiusd. antuerp.*, *et enarrat. in ps.* LXXXIV. *n.* VI. *pag.* 598. *tom.* IV. *opp.*, ab auctore commentariorum *in cantic. cantic.*, qui Gregorio magno tribuuntur, *cap.* V. *n.* XXII. *pag.* 442. *tom.* III. *opp. s. Gregorii edit. monachor. congreg. s. Mauri*, a Claudio taurinensi *in cap.* II. *epist. ad galat. pag.* 147. *tom.* XIV. *bibl. pp. edition. lugd.* Et *reges* ab Gregorio *lib.* IV. *moral. in Iob. cap.* III. *pag.* 131. *tom.* I. *opp.*; et ab Ambrosio Ansperto *in Apocal. lib.* VII. *pag.* 580. *tom.* XIII. *bibl. pp. edit. lugdunensis*, et fundamenta rursum ab Cyrillo alexandrino *lib.* V. *in Isaiam tom.* II. *opp. pag.* 787. *edit. paris. an.* 1638. Turres Hierusalem ab Eusebio caesar. *in ps.* XLVII. *pag.* 204. *n.* XV. *t.* I. *collect. veter. pp. edit. paris. Montfaucon.* Oculi ecclesiae, et oculi Christi ab Hilario in *ps.* CXVIII. *n.* IV. *pag.* 278. *tom.* I. *opp. et in psalm.* CXXXVIII. *n.* XXXIV. *pag.* 445. *tom. eod.*, et ab Augustino *in ps.* LXXXVII. *n.* VIII. *p.* 700. *tom.* IV. *opp.*, et lucernae ecclesiae, et lumen mundi, et lampades, et luminaria ab Hilario *in ps.* CXXXVIII. *n.* XXXIV. *p.* 445. tom. I. *opp.*, ab Augustino *lib.* XIII. *conf. cap.* XVIII. *pag.* 175. *tom.* I. *opp.*, ab auctore *sermonis* CLXXXII. *in append. tom.* V. *opp. s. August. p.* 217. *edit. antuerp. an.* 1700.: et caeli ab Origene *homil.* I. *in genes. n.* XIII. *tom.* II. *opp. edit. paris. monachor. s. Mauri*, et nubes, et filii tonitrui ab Eusebio *in ps.* LXXV. *n.* XVIII. *pag.* 460. tom. I. *collect. veter. pp. Montfaucon.*, et magnae dignitatis *homil.* I. *et in cap.* I. *epist. ad Timoth. primae n.* I. *pag.* 549. *tom.* XI. *opp. edit. supra indicatae*, et praecipuus in ecclesia magistratus a Chrysostomo, *de utilit. lect. scriptur. etc. tom.* III. *opp. pag.* 75., et maior omnibus dignitas apostolorum ab *eod. ibid.*, et consules *ab eodem ibid. pag.* 76. *seq.*, et radices ac fundamenta dignitatum *ab eodem. ibid.*, et fundatores ecclesiae *ab eodem in scription. actor.* II. *n.* II. *pag.* 62. *tom. eodem*, et patres, doctores, gubernatores, rectores, pastoresque primi ecclesiae poni honore praeditI, ab Augustino *enarrat. in ps.* XLV. *n.* XXXI. *p.* 297., a Chrysostomo *in ps.* XLIV. *pag.* 181. *num.* XII. *et* XIII. *tom.* V. *opp.*, et ab Andrea caesariensi in *Apoc. cap.* LX. *pag.* 626. *tom.* V. *biblioth. pp. edit. lugd.*, et ab Leone, sive a Gelasio *sacramentar. leonian. in natal. s. Ioh. evang. pag.* 173. *apud. Asseman. loc. cit.*, a Gregorio *part.* II. *pastoral. cap.* IV. *pag.* 17. *tom.* II. *opp. edit. paris. monach. cong. s. Mauri*; a Cypriano *lib. de unit. eccl. pag.* 107. *edit. opp. oxon. an.* 1682., et decora capitis ecclesiae ab Hilario *in ps.* LXVIII. *pag.* 189. *n.* VII. *tom* I., et vicarii Christi ab Hilario diacono *in* I. *epist. ad cor. cap.* XII. *pag.* 147. *tom.* IV. *opp. s. Ambrosii*: et fontes ab auctore *tract. de mansionib. filior. Israel tom. eodem. opp. s. Ambr. pag.* 9., et coapostoli Pauli ab Augustino *in ps.* LXXIV. *n.* VI. *pag.* 588. Quia etiam Iohannem apostolus ab auctore epistolae *ad Iohannem apostolum*, quem auctorem Dionysium areopagitam vocant, *tom.* II. *opp. Dionys. epist.* X. *pag.* 179. *seq. edit. antuerp. an.* 1634., sol est appellatus, ut ipse ceterique collegae iudices superni ad culmen gloriae perducti, potestatemque relaxandi peccata consequuti a Gregorio *lib.* II. *homil.* XXVI. *in evang. tom.* I. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri*, et Petrus, ac Iohannes corypheei apostolorum κορυφαῖοι τῶν ἀποστόλων ab Iohanne Chrysostomo *homil.* X. in *acta n.* 1. *p.* 80. *tom.* IX. *opp.* quemadmodum Petrus, Iohannes, et Iacobus *columnae sunt*, *et magni*, *et eximii* ab eodem Chrysostomo dicti *in cap.* II. *epist. ad galat. n.* III. *pag.* 685. *tom.* X. *opp.* Quod si ex his omnibus appellationibus concludere nemini licet, apostolos non apostolatus ratione solum, sed rebus etiam omnibus fuisse Petro auctoritate, atque dignitate pares, propterea quod veteres, principatus causa, Petrum ceteris esse praeferendum statuerint; quid est, quod ex his ipsis, harumque similibus vocibus Paulum esse Petro aequandum putent, etsi disertissimis maiorum testimoniis esse item constet Petrum Paulo praeferendum?

(1) Vide quae de apostolis ecclesiae principibus dixi *notat. superiore.*

(2) Confer quae *notatione* 10. *seq. pag.* 229. *seq* h. v. indicavi patrum de apostolis clavem regni caelorum merititis loco.

(3) Vide *notat.* 1. *seqq. pag.* 322. *seqq. huius vol.*

(4) Consule *notat.* 1. *seqq. p.* 324. *seqq. huius vol.*

(5) Multa sunt patrum de apostolorum praestantissima dignitate testimonia. Horum aliqua indicavi *not.* 6. *p.* 381. Quamquam est illud etiam, atque etiam considerandum: nonnumquam maiores nostros eam

archiepiscopatus, atque episcopatus quod attinet, paucis dicam, quod sentio. Pauli tempore nullos fuisse, qui patriarcharum vocarentur, primatumque nomine, ut ne archiepiscoporum quidem. Quemadmodum vero cum primatus, qui vocarentur, atque patriarchatus, nulli essent, tum primatus Paulum, patriarchatusque gessisse (nisi apostolatus, qui latius, quam patriarchalis dignitas, patebat, vel adiutorii, quod ille Petro attulit, ratione) credam? Illi enim ipsi pontifices, patresque, qui Paulum patriarchatus gessisse, atque episcopatus scripserunt, Paulum ipsum esse putarunt postponendum (1) Petro. Neque vero Paulum umquam, cum de eo uno separatim (2) a Petro agerent, gessisse patriarchatus, primatusque dixerunt. Itaque quoniam adiutor Petri Paulus fuerat, Petrusque, principatus summi caussa, patriarchatus, primatus, archiepiscopatus (seu quidquid est, fuitque in ecclesia muneris) sustinuerat, quod Petro erat proprium, id (de utroque apostolo disserentes) ita usurpaverunt, ut transferre etiam in adiutorem Paulum voluisse, latiore quadam significatione, viderentur. Quod ne dubitare possimus, maximo sunt argumento, quae de Timotheo (3) maiores nostri testati sunt. Eum enim, propterea quod

de duobus pluribusve apostolis agunt, ne longiore oratione uti cogantur, ea, quasi multis competant, afferre consueere, quae nonnisi unius, aut summum duorum propria fuisse liquet. Quis enim nesciat aliquos apostolos piscatores minime fuisse? At patres ita de apostolis loquuti sunt, ac si omnes piscandi artem exercuissent. Confer Gregorium nazianzenum *orat.* xxv. p. 437. *tom.* i. *opp. edit. colon. an.* 690. Iohannem chrysostomum, qui cum aliis in locis saepe, tum in *cap.* ix. *geneseos homilia* xxviii. *num.* v. *pag.* 276. *tom.* iv. „ Ita quoque, *inquit*, et in fine per undecim piscato„ res illitteratos, et idiotas, qui neque os aperire aude„ bant, omnem sibi orbem attraxit „. Mitto alios, ne de re manifesta testibus uti videar minime necessariis. Rursum, qui Iacobum, et Iohannem solum fuisse a Christo boanerges, hoc est *filios tonitrui* appellatos, ignoret, christianorum arbitrior esse neminem. Nihilo secius Origenes *apostolos, qui erant caeli, missos ad enarrandam gloriam Dei, et boanerges nomine fuisse vocatos* scribit *homilia* i. *in genes.* n. xv. *tom.* ii. *opp. edit. paris. monachor. s. Mauri.* Origeni consentit Eusebius *comment. in ps.* lxxv. n. xviii. p. 460. *tom.* i. *collect. vet. pp. edit. paris. Montf.* p. 460. Διὸ καὶ τοὺς ἀποστόλους αὐτοῦ, inquiens, ὁ Σωτὴρ Βοανεργεῖς ὠνόμαζεν *propterea et suos discipulos* Salvator boanerges *nominavit.* Quid ergo mirum, si patres interdum de Petro, ac Paulo simul acturi, quorum alter potestate principatus in ecclesia summi potitus, alter maximam ob singularem doctrinam susceptosque labores gloriam consequutus fuerat, ne multis copiosiusque quam vellent, dicere cogerentur, ea interdum iunctim de utroque dixerint, quae in unum Petrum competerent; cum praesertim ubi distincto esse opus existimarent, nulla circuitione verborum, sed dilucide in primis, aperteque Paulum inferiorem esse affirmarint Petro?

(1) Vide *not.* 1. *pag.* 373. *huius vol. et not. seq.*

(2) *Pag.* 382. *not.* 5., et *pag.* 357. *not.* 10. *et* 362. *not.* 1. *huius voluminis.* Est autem is locus, quo adversarii abutuntur, *Gregorii VII. e concilio* vet. *rom. num.* vii. p. 1590. *tom.* vi. *concilior. part.* ii. *edit. Hard. paris.* At eodem in sermone Gregorius cum de Petro, et Paulo divisim loquitur, et quae sint cuiusque propria munera, atque ornamenta indicat, Petrum principem apostolorum, Paulum vero gentium doctorem vocat. „ Beate Petre princeps apostolorum, et tu beate Paule „ doctor gentium, dignemini quaeso aures vestras ad „ me inclinare etc „. Quibus sane verbis efficitur, Gregorium numquam in eam venisse opinionem, ut iure principatus ecclesiae Paulum fuisse aequalem Petro indicaret.

(3) Vide quae scripsi p. 69. *huius vol. not.* 1. Neque vero de Timotheo haec solum, sed etiam de Cy-

adiutor Pauli fuerit, unaque multas regiones peragraverit, προστασίαν primatum totius orbis fuisse consequutum, emphasi quadam, aliquando dixerunt; quamquam nullus esset, qui parem fuisse dignitate Paulo Timotheum, adeoque in fidem universum orbem, Dei beneficio, recepisse iudicaret. Eodemque modo explicandum est, quod legimus, tributum a Petro, et Paulo romanis pontificibus fuisse apostolicorum (1) nomen. Petri enim apostoli caussa,

priano, deque Athanasio patres praedicant. Confer p. 67. seq. huius vol. Verum de Petro, eiusque successoribus pontificibus maximis, non a paucis, neque semel, aut raro, ut de Cypriano, Athanasio, Timotheo, ipsoque etiam Paulo, sed perpetuo, sed summa consensione, sed ab universis ecclesiis, patribusque haec eadem, multoque etiam ampliora, quae principatum summum plane demonstrent, dici consuerunt. Neque enim Paulum quisquam aut centrum unitatis, aut unum electum, ut capite constituto schismatis tolleretur occasio, aut Petro potestate superiorem etc. dixit, quae omnia dicta fuisse de Petro liquet a Cypriano, ab Hieronymo, ab Optato, a patribus, et pontificibus denique, quorum sunt paullo ante descripta loca.

(1) Si ecclesiae ab apostolis constitutae apostolicae sunt appellatae, cur non item apostolici pontifices, et romana ecclesia apostolica vocari potuerunt ob Petrum, Paulumque, a quibus haec instituta, illi vero edocti sunt? quorum apostolorum alterum principem sustinendae unitatis ecclesiasticae, continendorumque omnium christianorum in officio caussa cum potestate constitutum, alterum propter doctrinam, atque longa itinera religionis propagandae studio suscepta, principem quoque dictum fuisse accepimus? Iam vero, ecclesias ab apostolis constitutas apostolicas fuisse vocatas, auctor est in libro de praescriptionibus Tertullianus c. xx. seqq. p. 209. ed. opp. an. 1746. Mirabile autem videri cuiquam fortasse potest, quid sit quod cum sedes apostolicas eas crebrius vocari consuesse dixerim tom. iv. p. 252. quae fuissent ab apostolis institutae; tum id auctor histor. litter. Ital. l. ii. tom. vi. c. vii. p. 500. minime probarit, propterea quod locum veterum nullum adduxerim, ex quo τὸ crebrius efficeretur, cum quinque ipse afferat testimonia, quibus sedes apostolicas fuisse eas appellatas constat, quae nullum apostolorum habuissent institutorem. Eum namque, qui peritum esse antiquitatum et romanarum, et graecarum, et christianarum haberi velit, qui demum tot hac de re quot mihi sunt in promptu, testimonia maiorum fugerint, ne suspicari quidem possum. Equidem, quum satis esse omnibus explorata, quae statuerem, existimassem; veritus fueram, ne si veterum quae sunt eo de re loca produxissem, aliqui tandem aliquando invenirentur, qui uti me voluisse testibus minime necessariis dicerent. Sed est nunc illi faciendum satis, ut (quem diffido, tamen si fieri quidem potuit) conqueri aliquando desinat. Tertullianus libro indicato cap. xxxv. p. 215. ,, Percurre, inquit, ecclesias apostolicas, apud ,, quas ipsae adhuc cathedrae apostolorum suis locis prae- ,, sident ,,. Loquitur de ecclesiis ab apostolis constitutis, easque apostolicas vocat, in quibus sit cathedras, seu sedes apostolorum, hoc est apostolicam suis locis praesidere. Eusebius lib. vii. hist. eccl. cap. xxxii. p. 326. edit. taurin. obtinuisse, scribit, Hermonem ἀποστολικὸν θρόνον apostolicam sedem ecclesiae hierosolymitanae. S. Athanasius in historia arianor. ad monachos n. xxxv. p. 364. edit. Montfauc. paris. an. 1698. sedem romanam ἀποστολικὸν θρόνον vocat. S. Augustinus lib. ii. de doctrina christiana cap. viii. p. 18. tom. iii. part. i. opp. edit. antuerp. an. 1700. ,, In canonicis scripturis, ,, inquit, ecclesiarum catholicarum quamplurium auctoritatem sequatur, inter quas sane illae sunt, quae ,, apostolicas sedes habere.... meruerunt ,,. Quis ex hoc loco non concludat, apostolicarum sedium nomine, episcoporum illorum sedes intelligi praecipue consuesse, qui ecclesias ab apostolis institutas moderabantur? Iuvenalis Hierosolymorum antistes act. iv. synodi ephesinae p. 1490. tom. i. concilior. edit. paris. Harduin. ,, Oportebat, inquit, Iohannem.... Antiochiae episco- ,, pum.... accurrere ad ἀποστολικὸν θρόνον... τῆς ,, μεγάλης Ῥώμης ad apostolicam sedem... magnae ,, Romae, καὶ τῷ ἀποστολικῷ τῆς Ἱεροσολύμων ,, ἁγίας τοῦ Θεοῦ ἐκκλησίας ὑπακοῦσαι: Et ,, apostolico (adde throno) ecclesiae Hierosolymorum pa- ,, rere etc. ,,. Sozomenus historiae lib. iv. cap. xxv. p. 157. edit. taurin. Cyrillum hierosolymitanum de iure metropolitico cum Acacio caesareensi contendisse scribit, ὡς ἀποστολικοῦ θρόνου ἡγούμενον ut tenentem apostolicam sedem. Quae autem haec fuisset argumentandi ratio, si cuiusque episcopi sedes apostolica dici tam crebro consuesset, quam dici solebant sedes eorum qui ecclesias, quas rexissent apostoli, obtinebant? Quod enim de iis potius, qui sedem ab apostolo quopiam institutam occuparent, quam de ceteris intelligitur, id crebrius fuisse usurpatum facile est existimare. Rursum synodus antiochena act. x. concil. chalced. tom. ii. concil. edit. paris. Hard. ἀποστολικὸν θρόνον apostolicam sedem thronum antiochenum appellat, p. 514. Idem de sede in synodi septimae act. i. tom. iv. conciliorum edi-

cui pontifices maximi succedunt, ipsi sunt pontifices *apostolici* appellati. Cumque Paulus et apostolus, et adiutor Petri fuerit, Romaeque evangelium nunciarit, martyrio perfunctus sit, ecclesiamque a Petro, atque a se ipso constitutam suo sanguine illustraverit; nihil prohibebat, quin a Petro, ac Paulo consequuti fuisse nomen apostolicum pontifices dicerentur. Quod si scriptorum catholicorum sententia est, *personalem* (1) fuisse amplissimam reliquorum apostolorum auctoritatem, eamque non in episcopos, sed in unum pontificem manasse; quid obstat, quo minus, quam a Petro, et Paulo, eamdem a Petro, et Paulo, et Iohanne, et Iacobo censerentur pontifices consequuti apostolicorum appellationem? Sed de his plura fortasse, quam necesse fuit.

Iudicum (2), *patrum* (3), quibus sint pontifices nati filii, *principum* (4), *praecipuorum*, atque *summorum* vocabula ut in Paulum, ita in alios quosque apostolos cadere interdum possunt; quare non sunt primatus illius, de quo agimus, argumenta.

Irenaeus a Petro, Pauloque fundatam ecclesiam (5) romanam dixit; eamdem vero ecclesiam principatum, Pauli caussa obtinere, non dixit. At cum ei adhaerendum esse, propter potiorem principalitatem statuit, ut Petri, ita quoque Pauli mentionem fecit. Quis negat? Sed non video quid sequatur. Quid? An Iohannem adversarii principem christianae rei publicae summum fuisse defendent, qui caput cum Petro, Pauloque unum componeret; quia Tertullianus, de romanae ecclesiae dignitate loquens,

tom. parisien. Harduin. p. 51. scriptum legimus. Iam vero si multo plura historicus insequentium etiam temporum exemple sibi proponi cupiat, quibus quae fuissent ab apostolis institutae, dici saepius consuevisse demonstretur, illi equidem morem geram. Interea ea his octo perspiciet, recte ne scripserit: „ Sicchè è di parere il padre Mamachi, che sedi apostoliche sieno „ più che le altre chiamate quelle, che furono dagli „ apostoli istituite. Ma si dà il caso; i più esempli, „ che negli antichi monumenti abbiamo di chiese dette „ sedi apostoliche, sono di chiese, le quali dagli apostoli non furono fondate „: idque ut efficeret, exempla protulerit omnino quinque, quorum certe duo, si diligenter considerentur, contorqueri in alium sensum possunt. Est porro historici humanitas erga me singularis, qui quasi in cathedra sedeat Aristotelis, docet me propositionum distinguendarum, expediendarumque controversiarum modum. Nam etsi, quod *p.* 287. *seq. tom.* II. *de sedis apostolicae nomine romanae ecclesiae peculiari*, tam clare, dilucideque scripsi, ut ne oratione quidem egere videatur, *crederei*, tamen inquit, *che abbisognasse questo punto di una distinzione*. Sed de his alias.

(1) Confer Petavium *lib.* I. *de hierarch. eccl. cap.* I. n. VIII. *p.* 681. *tom.* III. *theologicor. dogm. edit. paris.* Eodem pertinent, quae disputant Arcudius, Habertus, aliique. Confer Allatium *lib.* I. *cap.* V. *n.* XIX. *p.* 83. *indic. operis.*

(2) Vide *not.* 6. *p.* 384. *huius vol.*

(3) Consule *eamdem notationem p.* 384. *et not.* 1. *huius paginae.*

(4) Vide eamdem *notationem p.* 384. Ac si Iohannem, ut *ibid.* vidimus, ac Petrus *coryphaei*, hoc est, *vertices*, sunt vocati apostolorum, cur non item summi dici potuerint non video, quum in rebus quibusque summus sit vertex.

(5) Confer *p.* 330. *seq. huius vol.*

Petri, Pauli, atque Iohannis, a quibus amplificata fuisset (1), meminit? Id si negent (negant autem vehementer, ut video), quid est, quod esse ex Irenaei verbis consequens arbitrentur, fuisse Paulum Petro pontificatus maximi dignitate, auctoritateque parem? Verum longe discrepans fuit Irenaei, atque Tertulliani ratio. Hi namque haereticos expugnaturi, eam a quoque christiano doctrinam coli oportere constituerunt, quam a Christo docti (2) apostoli fuissent, iisque ecclesiis tradidissent, quibus suos auditores praefecerant. Institutas autem ecclesiam smyrnensem ab Iohanne, corinthiam, philippensem, thessalonicensem a Paulo, romanam a Petro, Pauloque; iisdemque ecclesiis praefectos fuisse illos, qui disciplinam ab ipsis apostolis accepissent, ut Polycarpum smyrnensi, romanaeque Linum, aut Clementem. Esse igitur ab horum successoribus dogmata Christi repetenda, non ab haereticis, qui rebus novis delectarentur. Cum autem romanae ecclesiae incidisset mentio, ut vim, ac pondus suae Irenaeus adderet orationi, huic esse in primis auscultandum animadvertit, ut quae sit princeps ceterarum. Verum Petri ne, an Petri simul ac Pauli ratione id principatus genus obtineat, explicandum non putavit: non quod res illum tam certa, tamque testata fugeret (quemadmodum namque vir doctus, inque libris sacris tanta cum laude versatus, quae scripta sunt de Petro et pastore agnorum, atque ovium, et regni caelestis clavigero in evangeliis ignorasset?), sed rei alius caussa. Credo ne abs re sibi ad demonstrandum proposita recessisse videretur.

Iam vero patres de Petro, ac Paulo coniunctim persaepe et loqui, et scribere consueverant, propterea quod sese illi mutuo dilexissent (3) unaque Antiochiae, ac Romae versati fuissent, evangelium nunciassent, eorumque alter dignitatis, auctoritatisque ei a Christo tributae; alter doctrinae, itinerum, laborum suscepto-

(1) Consule locum Tertulliani p. 51. *huius vol.* Adversariis non placet, quod Habertus Iohannem Romam propagandi evangelii caussa venisse dicit. An nisi hoc velit Tertullianus, quid demum velit, non video. Doctrinam enim ab apostolis romanae ecclesiae traditam commendaturus, Petrum, Paulum, Iohannemque commemorat. Id vero numquam fecisset, si Iohannem immissum in dolium ferventi oleo plenum fuisse tantum, non autem docuisse Romae putasset.

(2) Vide p. 330. *seq.* et 49. *seq. huius vol.*

(3) Ita fit, ut ecclesia canere solet: „ Gloriosi principes terrae, quomodo in vita sua dilexerunt se, ita „ et in morte non sunt separati.

rum ratione principatum tenuisset (1), atque uterque eodem die, eademque in urbe sanguinem, christianae religionis tuendae caussa, fudisset (2).

De apostolis ut fuerint a maioribus et columnae, et doctores, et principes vocati, satis disputatum est (3). Dicam de petrae appellatione, sed breviter. Igitur et si fuisset aliquando a veteribus christianis Paulus separatim appellatus hoc tanto nomine, nihilo secius nunquam assentirer iis, qui omnibus rebus aequalem fuisse Paulum Petro contenderent. Non enim Paulum, ac reliquos apostolos (4) solum, sed omnes etiam christianos, qui recte vivunt, petras (5) interdum fuisse dictos intelligo. Quotus vero

(1) Vide Prudentii *huius vol. p.* 353. *not.* 7., Origenis *p.* 350. *not.* 5., Petri alexandrini *p.* 351. *not.* 7., Augustini, et Cypriani *pag.* 353. *not.* 2., Leonis I. *pag.* 319. *seq.*, Hilari papae *pag.* 453. *not.* 21., Gelasii papae *p.* 454. *not.* 1., Basilii seleuciensis *pag.* 355. *not.* 5., Aratoris *p.* 247. *not.* 8. *et pag.* 356., Venantii Fortunati *p.* 356. *not.* 5., monachorum secundae Syriae *pag.* 357. *not* 3., Pelagii II. papae *ibidem not.* 10., Agathonis papae *pag.* 358. *not.* 4., Germani constantinopolitani *p.* 359. *not.* 5., Iohannis XVIII. p. m. *pag.* 362. *not.* 1., et s. Thomae aquinatis *p.* 363. *not.* 2. *et pag.* 32. *not.* 1., luculentissima testimonia. In vetustissimo leoniano sacramentario apud Assemanum *loc. cit. pag.* 46. haec leguntur. „ Qui ut hanc sedem regimen ecclesiae totius efficeres, et quod haec praedicaret, ostenderes „ ubique servandum, simul in ea (illo scilicet, quo „ supra id explicavi, modo) et APOSTOLICAE PRINCIPEM „ DIGNITATIS, et MAGISTRUM GENTIUM COLLOCASTI „. *Et pag.* 37. „ Quorum beatissimum Petrum gratiae tuae, „ electionisque primitias IN APOSTOLICAE DIGNITATIS CUL„ MEN ASCITUM ita ad confitendum te Deum vivum... „ secreta tui revelatione docuisti, ut in cognoscenda „ unigeniti tui gloria, nullis carnis, et sanguinis im„ pediretur obstaculis. Pro qua magistra omnium cre„ dentium fide, confessorem tuum CAELORUM CLAVIBUS „ PRAEFECISTI, ut cui ad te per te fuerat accessus, per „ IPSUM CETERIS AD REGNUM TUUM PATERET INTROITUS. „ Huic quoque beatum apostolum Paulum AD SALUTEM „ GENTIUM non imperi vocatione consocias, quem MA„ GNIS LABORIBUS PRAEFERENDUM gratia tua et mentem „ mutavit, et nomen „. Missa facio cetera, quae rituelibus latinorum libris continentur. Nimium enim essem longus, si prosequi omnia diligenter vellem. *E melodiis diei festi principum apostolorum canticis* graecorum hoc unum afferam, quod habet Arcudius *pag.* 320. *seq. operis de purgatorio igne, edit. rom. ann.* 1637. Ποίοις εὐφημιῶν στέμμασιν ἀναδήσωμεν Πέτρον, καὶ Παῦλον τοὺς θεοκηρύκων πρωτοστάτας; τὸν μὲν ὡς τῶν ἀποστόλων προεξάρχοντα, τὸν δὲ ὡς ὑπὲρ τοὺς ἄλλους κοπιάσαντα. „ Quibus „ laudum coronis coronabimus Petrum, et Paulum „ primos praesides Dei praeconum, alterum quidem „ ut APOSTOLORUM PRINCIPEM, alterum vero UT QUI PLUS „ CETERIS LABORAVERIT?

(2) Gelasius pontifex max., *in synod. rom. an.* 494. *tom.* II. *concilior. p.* 938. *edit. paris. Hard.*, primatum obtinere ecclesiam romanam testatus est, Petri apostoli caussa, ob Christi servatoris verba: *tu es Petrus* etc. Mox autem addit: „ Cui, *hoc est Petro*, data est so„ cietas beatissimi Pauli apostoli vasis electionis, qui „ non diverso, sicut haeretici garriunt, sed uno tem„ pore, uno eodemque die gloriosa morte cum Petro „ sub Caesare Nerone agonizans coronatus est, pariter „ supradictam romanam ecclesiam Christo domino con„ secrarunt, talemque omnibus urbibus in universo „ mundo sua praesentia, atque venerando triumpho „ praetulerunt „. Vide, ut romanam ecclesiam primatum ob Petrum obtinere professus est, propterea quod dictum ei a Christo fuerit, *tu es Petrus*, Paulum autem non aequalem Petro, sed socium datum affirmet, qui romanam eamdem ecclesiam sua praesentia, suoque sanguine illustraret? Ac ne socium quisquam aequalem esse arbitretur, meminerit, christianos in societatem Christi vocatos a Paulo dici, christianos vero aequales esse Christo, quis demum, nisi impius, atque demens putet?

(3) Vide *pag.* 381. *not.* 8. *huius vol.*

(4) Sacramentarium leonianum *apud Assemanum par.* III. *lib.* IV. *cod. liturg. eccl. universae edit. rom. an.* 1754. *pag.* 47. haec habet: „ Qui in montibus „ sanctis caelestis Hierusalem fundamenta posuisti, quae „ duodecim solidata lapidibus apostolorum, chorum „ ecclesiae tuae spiritali constructione declarat etc.

(5) Vide Origenem *tom.* XII. *in Matth. n.* XI. *tom.* III. *opp. edit. paris. monach. congreg. s. Mauri*, ubi, „ Inde, „ *inquit*, accepta occasione iustos a Christi iustitia, „ sapientes a Christi sapientia denominatos esse dices, „ idemque facies de reliquis eius nominibus nomina

quisque adversariorum est, qui apostolos, apostolos autem? immo vero christianos bene institutos omnes eodem iure atque Petrus, fuisse (1) appellatos petras putet? Quod si nemo est, quem demum ipsis concessurum sperant, fuisse Paulum Petro parem, propterea quod ille, etsi perraro, fuerit tamen a patribus vocatus petra? Quamquam fateor, legisse numquam in veterum scriptis me, Paulum dictum fuisse petram, quum non cum Petro simul, sed solus nominaretur. Quae autem caussa fuerit cur ambo, una nominati, petrae interdum dicerentur, quoniam explicatum alio loco (2) est, nunc omittatur.

At enim ita est Paulus columna, et princeps, et praepositus, et praefectus, et rector, et gubernator, et petra dictus (3), ut ne-

„ in sanctos ducens, et quicumque tales fuerint, dicetur iis a Servatore illud, quod ita se habet: *tu es* „ *Petrus*, et quae sequuntur ad id usque, *non praevalebunt adversus eam* „. Et paullo ante n. a. „ Petra „ est, *inquit*, omnis, qui imitator est Christi.

(1) Iam hoc omnium patrum, quorum testimonia supra aut descripsimus, aut indicavimus, auctoritate plane constat. Confer Huetii adnotationem ad *n.* 11. *tr. eiusd. Origenis in Matth. tom. cod. opp. Orig. edit. paris. monach. congr. s. Mauri.*

(2) Confer quae scripsi *pag.* 381. *huius vol. not.* 6. *et p.* 382. *not.* 5.

(3) Abutuntur adversarii testimoniis Cyrilli hierosolymitani *in catech.* vi. *n.* xv. *pag.* 96. *edit. paris. ann.* 1720., quo loco Petrum, ac Paulum ecclesiae προεστώτας praesules praesidesve vocat; Petri chrysologi, quem *serm.* xxxiii. utrumque apostolorum scripsisse fuerunt, *principem fidei* fuisse: Chrysostomi, qui ait *homil. in sanctos apost.* xii. Paulum fuisse *ex ultimo primum* (*homil. de orat.*) „ columnam ecclesiae, et firmiorem „ ferro, et petra, ut spiritalem adamantem, et myriadum civitatum principem. „ (*Et homil.* xv. *in acta*) „ Patrem, et parentem servorum Christi. „ (*hom.* xxxii. *in* 1. *ad corinth.*) „ Ob praedicationem, et legationem „ praesulem orbis factum. „ (*homil.* xxxii. *in epist. ad roman.*) „ Coryphaeum chori apostolorum, ut praesulem. „ (*homil.* xxv. *in* ii. *epist. ad corinth.*) „ Gubernatorem totius universi, omniaque ipsum, et nautam, et rectorem. „ (*In* 1. *c. epist. ad gal.*) Honore „ aequalem Petro. „ (*homil.* 1. *in epist. ad rom.*) „ Mutationem nominis sortitum, ut hac item similis esset „ Petro „. Hieronymi, qui *lib.* 1. *in epist. ad galat. c.* ii. haec habet: „ Ille absque iactatione sui occultum est sensus: mihi qui videbantur esse aliquid nihil „ contulerunt, sed e contra a me sit collatum est, dum „ fiunt in evangelii gratia firmiores „. *Et in cap.* 1. „ Nullius pro lege auctoritate movetur, qui Christum „ solum evangelii habeat praeceptorem „. *Et lib.* iii. *in eand. epist. post init.* „ Sed nec Paulus tam procaci „ maledicto de ecclesiae principe loqueretur „. *Et ibidem in prooem. ad Paulam, et Eustochium*: „ Ne negligendum putarent, quod apostolorum principes observarent „. Hilarii diaconi, qui in *cap.* ii. *epist. ad galatas*, „ Paulus, *inquit*, gratiam primatus sibi soli „ vindicat, concessam a Deo, sicut et soli Petro con„ cessa est inter apostolos „. *Et* „ Plena auctoritas „ Petro in iudaismi praedicatione data dignoscitur, et „ Pauli perfecta auctoritas in praedicatione gentium „ invenitur „. *Et* „ Quis eorum auderet Petro primo apostolo, cui claves regni caelorum Dominus de„ dit, *resistere*; nisi alius talis, qui fiducia electionis „ suae sciens se non imparem, constanter improbaret, „ quod ille sine consilio fecerat „? *Et in cap.* xi. *epist.* 2. *ad cor.*, ubi Paulum inducit loquentem hoc modo: „ Existimo me in nullo inferiorem fuisse ab iis, qui „ valde sunt apostoli „. Augustini in *ps.* xxxxvii. aientis, „ praecipuum membrorum Christi fuisse apostolum „ Paulum „. *Et serm.* xxv. *de sanctis*: „ Petrum Paulumque ditatos fuisse honore uno „. *Et serm.* xxix. „ duos eos potentissimos duces „. s. Maximi, qui *homil.* v. *de ss. Petro, et Paulo* „ Inter ipsos, *inquit*, quis „ cui praeponatur incertum est. Puto illos aequales „ esse meritis, quia aequales sunt passione, et simili „ eos fidei devotione vixisse, quos simul videmus ad „ martyrii gloriam pervenisse „. *Et* „ Petrum, ac Paulus videntur prae ceteris peculiari quadam. . . . . fidei „ virtute praecellere. . . . Nam cum Petro sicut bono „ dispensatori clavem regni caelestis dedit etc. Clavem „ enim quodammodo a Christo scientiae et Paulus ac„ cepit etc. Ambo igitur claves a Domino perceperunt, „ scientiae iste, ille potentiae. „ *Et homil.* 1. „ *Romae* „ regni sui *Christus* principem collocavit „. *Et* „ Ecclesiarum omnium principes „. Theodoriti episcopi Cyri *epist.* cxiii. *ad Leonem papam*, Hilarii arelatensis, qui

que quidquam a Petro accepisse, neque fuisse Petro inferior videatur. Miror equidem adversarios, qui acuti videri velint, quae dicta de Pauli sapientia, laboribus, apostolatu denique fuerint, ea contorquere fuisse ausos, ut cadere etiam in pontificatum posse defenderent. Quod si patres minus clare, minusque distincte his de rebus loquuti essent; id equidem, etsi graviter, at ferrem tamen. Cum autem ubi Paulum non inferiorem fuisse Petro, neque a Petro apostolatus accepisse auctoritatem dixerunt, eo se pacto dixisse ostenderint, ut indicarent, vel de apostolatu (1) sese fuisse loquutos, vel ita comparasse cum Petro Paulum, ut cum ille pontificatu praestantior fuerit, hic doctrinae (2), laborum (3), propagati latissime evangelii (4) laude praecellere visus sit, qua

hom. in nat. apost. Petri, et Pauli „ elegit duos principes, *ait*, ad duorum populorum salutem: Petrum „ ad iudaeorum, Paulum ad gentium „. *Et* „ Paulus aequalis per omnia virtutibus Petro. Nam etsi „ ille primus, iste praecipuus „. Fulgentii, qui *serm.* XVIII. „ Hodie, *inquit*, prior passus est Petrus, „ hodie prior passus est Paulus „. *Et* „ Si Paulum „ dicis, Petrum non taces etc. „ Ennodii ticinensis, qui *epist.* II. *ad Honorat. episc. novar.* „ Caelorum radii, *inquit*, apostolorum diademata Petrus, et Paulus „. Venantii Fortunati, qui *lib.* III. *de vit. beati Mart.* „ Culmen apostolicum, *inquit*, celsas, et honore columnas, „ saepe Petrum meruit, Paulumque videre licenter „. *Et* „ Principibus geminis fidei sub principe Romae carnis apostolicae, quo sunt duo celsa sepulcra. Prima „ tenent terris, et utrinque priora supernis dogmatis „ ore pares, et sedis honore coruscis ambo triumphantes spargunt nova dona per orbem „. Menis Barcephae, qui *lib. de paradiso part.* I. *cap.* XI. *Paulum principem* dicit *apostolorum*. Petri Damiani, qui *opusc.* XXXV. *c.* IV. „ s. Paulum praesidere, inquit, omnibus ecclesiis „. *Et in discept. synodi opusc.* IV. „ Non ignoras, quod inter omnes s. martyres Petrus, et Paulus „ in apostolici senatus culmine possident principatum „. *Et serm. de s. Vitali* XVII. „ Romae per duos summos „ apostolos Petrum scilicet, et Paulum totius orbis sibi „ vindicat principatum „. Oecumenii, qui *in cap.* I. *ad rom.* non falsae *Paulum inferiorem Petro* testatur, Cardinalis s. Georgii, et s. Laurentii Iustiniani.

(1) De apostolatu loqui Paulum ex illius ad galatas litteris intelligitur. Scribit enim *cap.* II. *v.* 8. „ Qui „ operatus est Petro in apostolatum circumcisionis, „ operatus est mihi inter gentes „. Itaque ut Petrum iudaeorum, ita se gentium apostolum vocat. Cumque Petrus ob res egregie gestas ratione apostolatus eminere collegis videretur, se quoque a Paulum praestare Barnabas, qui socius ipsi datus fuisset, demonstrat. Confer Iohannem chrysostomum in *cap.* II. *epist. ad galat.* n. III. *pag.* 684. *seq.* ubi „ Iam, *inquit*, se ostendit αὐτοῖς „ *ipsis* (apostolis) ὁμότιμον *parem honore*, nec se reliquis illis, sed ipsi coryphaeo comparat „. Quid demum? Qui? Vide quid mox Chrysostomus addat: δεικνὺς ὅτι τῆς αὐτῆς ἕκαστος ἀπέλαυεν ἀξίας, *declarans, quod horum unusquisque parem sortitus sit dignitatem.* Quid igitur? nisi ratione apostolatus, parem ne dignitate Petro quemquemque apostolum fuisse adversarii censent? Si negant, concedendum est, quae patres *de pari honore Pauli, ac Petri* dicunt, intelligi de apostolatu oportere, non de principatu, seu pontificatu maximo christiani orbis „. Vide supra *p.* 372. *huius vol. not.* 3.

(2) Confer locum s. Maximi ab adversariis adductum *p.* 388. *not.* 3. *huius vol. ex homil.* V. *de ss. apostol. Petro, et Paulo pag.* 355. *edit. opp. venet. an.* 1784. Sed quam clavem scientiae, eamdem potentiae pontificatus max. clavem obtinere necesse est. Id vero vehementer nego. Confer quae scripsi *p.* 338. *seq. not.* 2. Veterum enim, in primisque Paulini auctoritate demonstratum est, dici interdum consuevisse regi populum verbo doctrinae ab eo, qui ne episcopus quidem esset.

(3) Vide locum a melodicis canticis graecor. supra descriptum *p.* 388. *huius vol. not.* 3.

(4) Confer scriptorum loca indicata *p.* 380. *huius vol. not.* 3. Atque hoc quidem Cyrilli sententiam pertinere ex eodem ipso contexto, quo adversarii confidunt, constat. Statim enim adiungit: „ Petrus namque „ erat is, qui claves caeli circumferebat. Nil quoque „ mirum. Paulus enim erat is, qui in tertium caelum, atque in paradisum raptus erat, audieratque „ arcana verba, quae non licet homini loqui „. Vide ut sublimem his verbis de rebus divinis scientiam, doctrinamque Pauli, ac potestatem Petri Cyrillus praedicet? Rursum *cat.* s. n. XX. *p.* 447. „ Paulus, *inquit*, „ modico tempore inimicitias gessit, diuturno vero

qua demum confidentia consequens hinc esse quisquam conten-

„ servitium exhibuit „. *Et catech.* xiv. n. xxvi. *p.* 218. „ Elias revera in caelum assumptus est, et Petrus habet claves regni caelorum . . . Elias in caelum dumtaxat est sublatus, Paulus vero in caelum, et paradisum . . . Descendit autem . . . et perceptis humanam sortem superantibus donis, cumque honoris accessione descendens, cum Christum praedicasset, et mortem pro ipso tolerasset, martyrii quoque coronam assequeretur „. *Catech.* xvii. n. xxvi. *seq. p.* 277. *seq.* de Petro, et Paulo agens. „ Eum, qui persecutor prius „ fuerat, praeconem, et servum bonum reddidit, qui „ ab Hierosolymis in Illyricum usque evangelium prae„ dicavit, regiamque Romam institutis imbuit, et in „ Hispaniam usque promtam praedicandi voluntatem „ extendit, mille praeterea labores adivit, signaque, et „ prodigia effecit, de quo haec interim dicta suffi„ ciant. In virtute igitur eiusdem Spiritus sancti et „ πρωτοστάτης τῶν ἀποστόλων, καὶ τῆς βασι„ λείας τῶν οὐρανῶν κλειδοῦχος Πέτρος etc. „ *apostolorum primus princeps*, *regni caelorum claviger* „ *Petrus* „. Quis neget igitur, principatum Paulo causa praedicationis evangelii, itinerum, atque laborum a Cyrillo; Petro vero ob principatum primum (nam hunc πρωτοστάτην vocat; Paulum vero προστάτην aliquando, non solum, sed una cum Petro, πρωτοστάτην autem nunquam vocat) clavesque tribui? Non is tamen sum, qui πρωτοστάτας quandoque Petrum, ac Paulum fuisse dictos negem. Verum iunctim quod sciam, ut in canticis melodicis graecorum, de quibus est supra demonstratum; solumque Petrum persaepe; Paulum vero solum nunquam. Ex locis autem Chrysostomi, quos adversarii proferunt, principem fuisse, et columnam etc. Paulum appellatum, causa tam late propagati evangelii, perspicue palam est. Vide not. 6. *p.* 381. *huius voluminis*. *Homil.* xxxii. in i. *epistol. ad corinth. p.* 202. n. ii. *tom.* x. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri*, quem locum adversarii urgent. „ Si Paulus, „ *inquit*, qui tot homines docuit, quoque et factus est „ angelus, et universi τὴν προστασίαν *patrocinium* „ *suscepit*, vel *praefecturam etc.* „ Ea ut praefectum ob praedicationem universo orbi dicat. Ita fit, ut Paulum Petro primas cedere confiteatur, τῶν πρωτείων παραχωρεῖ τῷ Πέτρῳ. *Hom.* xxxv. n. 5. *pag.* 329. *in eamd. epist.* Confer eiusdem Chrysost. *homil.* xxvi. *in* ii. *epist. ad corinth. p.* 617. *tom. eod.* Huc item spectant, quae ex Augustino opponunt. Caeterum Augustini perspicua sunt de Petro praestantiore Paulo testimonia. Vide supra *pag.* 358. *not.* 2. *huius vol.* Theodoritus autem *epist. ad Leonem p.* 212. *tom.* ii. *opp. s. Leonis edit. Cacciari rom.* haec scribens, „ Si Paulus praeco „ veritatis, tuba Spiritus sancti ad magnum Petrum „ se contulit, et iis, qui Antiochiae de legali conver„ satione ambigebant, explicationem ab illo referret: „

nonne ostendit Paulo fuisse praelatum Petrum? Hilarius porro arelatensis, seu quisquis est homiliarum, sermonumve, qui illius nomine circumferuntur, auctor, virtute Petrum Paulo fuisse aequalem, atque illum primum, hunc praecipuum dicens, satis indicat non de pontificatu se, verum de virtute agere. Quo sane sensu priorem Petrum, et priorem item Paulum Fulgentius, et Ennodius diademata apostolorum ambos illos apostolos vocaverunt. Confer Hilarii *pag.* 358. *not.* 3. *huius vol.*, et Fulgentii *p.* 381. *not.* 5., et Ennodii *p.* 421. *seq. not.* 9. testimonia, ex quibus primatus potestatis, hoc est pontificatus maximus intelligitur tributus fuisse Petro. Non me movent Venantii Fortunati carmina. Quod enim ille de culmine apostolico scribit, satis est explicatum supra *p.* 378. *not.* 2., *et* 1. *p. seq. huius vol.* Ac principem praedicatione fuisse Paulum, Petrum gradu, ac potestate, idem est auctor Fortunatus, ut ostensum est *pag.* 356. *huius vol. not.* 5. Moses Barcepha eo sensu principem appellat Paulum, quo alii quidam scriptores, de quibus demonstratum est supra *pag.* 381. *not.* 6. *huius vol.* Miror autem quid sit, quod Petri Damiani auctoritate glorientur. Is enim *opusc.* xxxv. *de fest. principum apostolorum cap.* iv. *tom.* iii. *pag.* 267. *edit. ann.* 1664., Paulum praedicationis causa principem dici confirmat: „ Plane quia ipse toto terrarum „ orbe universalem fundavit ecclesiam, dignum est, „ sicut ut in omnibus fidei semen sparsit, sic etiam „ in omnibus ius teneat praesidentis „. Negat porro episcopum romanorum fuisse Paulum, quod cum adversariorum sententia pugnat: „ Iste dum nullam ca„ thedram specialiter teneat etc. „ Quinetiam *primum et principem senatus apostolici* Petrum nominat. *Ibid. cap.* i. *p.* 265. Quod vero ait, „ inter omnes sanctos „ martyres Petrus, et Paulus in apostolici senatus cul„ mine possident principatum „ de principatu martyrii, non de pontificatu intelligi omnino debet. Principem porro esse romanam ecclesiam per Petrum ac Paulum scribit, non quo pontifex Paulus esset, sed quo a praecipuus, magnusque apostolus ob labores susceptos, sapientiam etc. cum esset, martyrium subiisset Romae cum principe primo apostolorum. Oecumenius in *cap.* xix. *act. et in c.* i. *epist. ad rom.* Paulum mutatione nominis similem fuisse Petro testatur, quod ut hic ante Simon, post Petrus, ita ille Saulus, post Paulus sit appellatus. Cardinalis s. Georgii *loc. cit. p.* 378. *huius vol. not.* 3., *pastorem Petrum, Paulum vero electionis vas, gentium doctorem, ad tertium caelum provectum, compatronumque* vocat. Sed diversa ratione ab utroque principatum obtineri existimat. S. Laurentius Iustinianus eo pacto apices apostolatus, clavigerosque Petrum, ac Paulum appellat, quo ii, de quibus *pag.* 377. *not.* 1. *huius vol.* egimus, loquuti sunt. Vide illius *serm. de ss. Petro, et Paulo p.* 40. *seq. edit. opp. edit. an.* 1506.

det, nihil fuisse divinitus datum Petro, quod veteres concessum quoque fuisse Paulo non putarint? Nihilo gravius est, quod de Petri apud iudaeos, deque Pauli apud gentes auctoritate obiiciunt. Est enim de apostolatu (1), non de pontificatu intelligendum. Cum enim apostoli, qui Hierosolymis agebant, datam a Christo potestatem apostolatus Paulo fuisse tot signis, prodigiisque cognossent, datis dexteris (2), in societatem Paulum, atque Barnabam

(1) Petrum omnium fuisse christianorum caput, ac principem non iudaeorum modo, sed etiam eorum, qui ex gentibus ad christianam religionem accessissent, fatentur Hieronymus *loc. indic. p.* 116. *not.* 4. *huius vol.*, Ambrosiaster, seu Hilarius diaconus *loc. indic. pag. huius vol.* 117. *seq. not.* 1. Quinetiam *primum* inter apostolos fuisse Petrum, ne Paulo quidem demto, idem est auctor Hilarius *in epist. ad corinth.* II. *cap.* XI. *p.* 232. *tom.* IV. *opp. Ambros. edit. venet. ann.* 1751. „ Omnes, *inquit*, „ apostoli, exceptis Iohanne, et Paulo, uxores habue„ runt. Et vide an conveniat accusare Petrum aposto„ lum, qui primus inter apostolos est, quanto magis „ inter caeteros? „ His est assensus Petrus chrysologus *loc. cit. p.* 118. *huius vol. not.* 4. Neque vero loco indicato solum, sed etiam in ea, quam ad Eutychen scripsit, epistola, quae extat *tom.* II. *opp. s. Leonis edit. rom. Cacciari p.* 3. *seq. post epist.* XXXIV. *al.* XXXIII. *Pag. enim* 112. „ Beatus Petrus, *inquit*, qui in propria sede vi„ vit, et praesidet, praestat quaerentibus fidei verita„ tem „. Quae cum ita sint, sicubi Hieronymus scribit, ut *in cap.* II. *epist. ad galat. p.* 240. *seq. tom.* IV. *part.* I. *opp. edit. Martianaei*: „ Inter docentem, et „ discentem minorem esse illum, qui discit; interque „ conferentes esse aequalitatem, et (veluti in *cap.* I. „ *p.* 237.) ostendi a Paulo non Petrum, non Iaco„ bum, non Iohannem se habuisse doctores, humi„ lemque fuisse Paulum, qui doctor in toto orbe iam „ gentium ad praecessores apostolos cucurrit (in *cap.* II. „ *pag.* 240., *seq.*) etsi Christum solum evangelii ha„ buisset praeceptorem „ (*Ibid. in cap.* I.) de apostolatu id quidem, non de primatu, seu pontificatu maximo scribit. Neque enim quidquam in eius verbis est, quod ad Pauli primatum, si quis esset, contorqueri posse videatur. Ac Hieronymus ubi iunctim de Paulo, et Petro disserit, neque alterum alteri comparat, principes eos appellat ecclesiae: ubi unum cum altero confert, Petrum *principem* vocat, non Paulum: „ sed nec Paulus tam procaci maledicto de ecclesiae „ principe loqueretur „ inquit (*lib.* III. *in eamd. epist. post initium p.* 292.). Quid? si non modo non reprehendat Porphyrium, quod Paulo Petrum, ex sententia christianorum, principatus ecclesiae caussa, praeferendum dixerit, sed etiam rationem quaerat, quibus consulere Petri dignitati possit (*epist. ad Augustinum* LXXV. *al.* XI. *cap.* III. *num.* 4. *pag.* 128. *tom.* II. *opp. s. Augustin. edit. Antverp. an.* 1700.) inquiens: „ Et in fine „ eiusdem capituli . . . scripsi: sicut iste non placet „ sensus, quo nec Petrus peccasse, nec Paulus procaciter ostenditur arguisse maiorem, debet exponere, „ qua consequentia Paulus in altero reprehendat, quod „ ipse commisit. „ *Et num.* 6. *pag.* 129. „ Hanc expli„ cationem (de reprehenso honesta dispensatione Pe„ tro a Paulo), quam interpretes sunt sequuti, ille „ vel maxime caussa subintroducunt, ut Porphyrio res„ pondeant blasphemanti, qui Pauli arguit procaci„ tatem, quod principem apostolorum Petrum ausus „ est reprehendere. . . . Si igitur me reprehendis er„ rantem, patere me quaeso errare cum talibus (in„ terpretibus) „. Quid autem est, nisi hoc Petrum praeferre Paulo est? Eodemque modo explicanda sunt, quae habet Ambrosiaster, seu Hilarius *comment. in epist. ad galatas cap.* II. *pag.* 257. *seq.*, aliisque illis in locis, quibus adversarii abuti audent. Atque huc item revolvuntur, quae *de Petro, et Paulo fidei principibus serm.*, ut iactant, XXXIII. „ Et de Petri pastoris collega Paulo, „ qui pro pastu plena lactis ubera porrigebat „ *serm.* VI. *in ps.* XCIX. *pag.* 6. *edit. an.* 1633. scribit Chrysologus. Nam *praedicatione* fideique propagatione fuisse indicant, non *pontificatu* maximo Paulum collegam Petri.

(2) S. Paulus *cap.* II. *epist. ad galatas v.* 6. *seqq.* „ Ab iis autem qui videbantur esse aliquid (quales „ aliquando fuerint, nihil mea interest; Deus personam „ hominis non accipit) mihi enim, qui videbantur esse „ aliquid, nihil contulerunt. Sed e contra cum vidis„ sent, quod creditum est mihi evangelium praeputii, „ sicut et Petro circumcisionis, qui enim operatus est „ Petro in apostolatum operatus est et mihi inter gen„ tes, et cum cognovissent gratiam, quae data est mihi „ Iacobus, et Cephas, et Iohannes, qui videbantur „ columnae esse, dexteras dederunt mihi, et Barnabae „ societatis, ut nos in gentes, ipsi autem in circum„ cisionem. Tantum ut pauperum memores essemus „. Ethnicorum autem a Petro fuisse plures ad christiana sacra perductos ex *act.* X. *act.* XI., ut item iudaeorum a Paulo *act.* XIII. XIV. XVII. XVIII. *et* XXVIII. *cap.* intelligitur. Confer *Greg. nazianz. orat.* I. *pag.* 24. *edit. colon. an.* 1690. ubi Paulus est, *inquit*, κήρυξ ἐθνῶν, ἰουδαίων προστάτης, *praedicator gentium*, *iudaeorum*

receperunt, decreveruntque, ut hi quidem gentes, illi iudaeos docerent, ita tamen, ut si tempus, si ratio, si opportunitas monuisset, fas esset Paulo iudaeos, Petroque ethnicos instituere. Vernm commissum numquam ab eis est, ut Petrus et centrum, et fons (1), et radix, et caput unitatis, adeoqne etiam et primus antistes, et pontifex maximus, qualis erat a Christo constitutus, esse desineret. Immo vero patres cum haec et saepe, et magnifice praedicarent de Petro, tum numquam esse dicenda de Paulo iudicarunt, quod satis explorate perspexissent, hoc genere fuisse Paulum Petro inferiorem (2).

Quod adiungunt de Paulo *nulli secundo* (3), simile est superiorum. *Nemini* enim *secundum* apostolatu (4), sapientia, laboribus, itineribus, *zelo* Paulnm fuisse assentior; *nemini* autem *secundum* pontificatu (5), nullo modo prorsus assentior. *Titulos praeterea honorum omnes* fuisse Paulo tributos, qui tribui consuerint Petro, vehementer nego. Est id namque omnino falsum. Nam Petrnm minorem, inferioremque Paulo vocatum numquam legimus; Paulum contra minorem, inferioremque Petro dictum legimus et apertis verbis, et saepe (6). Quid? Caput Paulum usquam, aut centrum, aut fontem, aut radicem unitatis, quacum ceteri apostoli coniuncti esse deberent, ut schismatis tollerentur occasiones, quisquamne fuit maiorum qui diceret, quae omnia fuisse de Petro et dicta, et litterarum mandata monumentis constat? Quod addunt, redargutum fuisse Petrum a Paulo, quale tandem est? An Petrum Panlo potestate inferiorem fuisse censent?

praeest. Is autem multo id magis de Petro dixerit, necesse est, quem ceteris omnibus praefert; ut ostensum est supra *p.* 167. *huius vol. not.* 2.

(1) Vide supra Cypriani locum *pagin.* 60. et Hieronymi *p.* 116. *not.* 4., et Optati milevitani *pag.* 380. *seq. not.* 4. *huius vol.* Idem Optatus *lib.* VII. n. III. *pag.* 101. *edition. antuerp.* „ Christus OMNES DISCIPULOS „ suos voluit in uno esse... Bono UNITATIS PETRUS eli„ gitur, cui satis erat, si post quod negavit, solam ve„ niam consequeretur, et PRAEFERRI APOSTOLIS OMNIBUS „ MERUIT, et CLAVES SOLUS caelorum communicandas „ ceteris accepit... Potuit utique CAPUT APOSTOLORUM „ ita se gubernare, ut nihil incurreret, quod doleret„.

(2) Vide *pag.* 371. *not.* 1. *huius vol.*

(3) S. Ambrosius *lib.* II. *de Spir. sancto c.* XIII. *p.* 82. *tom.* IV. *opp. edit. venetae supra indicata.* „ Nec Paulus „ *inferior* Petro, quamvis ille ECCLESIAE FUNDAMENTUM, „ et hic sapiens architectus sciens vestigia credentium „ fundare populorum Nec Paulus, inquam, indignus „ apostolorum collegio, cum primo quoque facile con„ ferendus, et nulli secundus. Nam qui se imparem „ nescit, facit aequalem „. Quis haec de architecti vestigia fundantis credentium praedicatione, et apostolatu intelligi oportere neget? Itaque collegio apostolorum dignum Paulum, et nulli secundum, in eo genere, apostolatus nempe, dicit, quod non minus laborarit doctor gentium, quam apostolus primus, quem fundamentum Ambrosius testatur esse ecclesiae, id quod de Paulo non affirmat.

(4) Vide not. 3. *seqq. p.* 378. *seqq. huius vol.*

(5) Confer *pag.* 373. *not.* 1. *huius vol.*

(6) *Vide not.* 3. *huius pag.*

Minime gentium. Atque hoc etiam restabat, ut gnosticis auscultarent, qui Paulum Petro praetulisse videbantur. Quorsum igitur hoc pertineat quaero. Nam si nihil impedire aiunt, quo minus ab aequali reprehendi quisquam et possit, et interdum etiam debeat; sciant nihil perinde obstare, quin et possit, et debeat aliquando ab (1) inferiore. At quae esse inferioris in superiorem auctoritas potest? Ridiculum! Quasi vero par in parem quidquam obtineat potestatis. Si enim obtineret, non par ille quidem, sed superior haberetur, et esset. Itaque cum et moneri superior ab aequali, atque ab inferiore, et reprehendi, si ratio id postulet, quod est a patribus traditum, non modo possit quandoque, ut dixi, sed etiam debeat, reprehensio illa, cuius est in epistola ad galatas facta mentio, non tam efficit parem fuisse Paulum, quam inferiorem Petro. Quare non est ad rem.

Extremum, quod obiiciunt, ut separatim Petrum, ita etiam Paulum separatim fuisse et rectorem a patribus, et principem apostolorum (2), et pastorem, et ducem omnium, ac moderatorem, et clavigerum, et petram ecclesiae appellatum, non est simile. Nam Petrus ab omnibus constanter, perpetuo (3), semper; Paulus perraro, atque a paucis his est ornatus titulis honorum. Quemadmodum autem neque Athanasius (4), neque Cyprianus (5), neque Timotheus (6), neque apostoli (7) quidam, etsi

(1) *Pag.* 373. *not.* 1. *huius vol.*

(2) Vide *pag.* 361. *not.* 6. *huius vol.*

(3) Id vero traditione omnium seculorum constat. Confer pp. loca, quae indicavi *pag.* 110. *seqq.* et *pag.* 243. *seqq.*

(4) Vide patrum testimonia *p.* 68. *n.* 1. *huius vol.*

(5) *Pag.* 68. *not.* 2. *huius vol.* et s. *Gregor. nazianz. orat.* XVIII. *pag.* 281. *tom.* I. *edit. an.* 1690.

(6) Praecipuum in regno caelorum Cyprianum vocat s. Maximus, *serm. de s. Cypr. p.* 360., consortem vero apostolorum s. Laurentium, *de s. Laur. p.* 356. *edit. venetae an.* 1741. *p.* 82. *n.* 1. *h. v.*

(7) Iohannes chrysostomus, *homil.* XXXII. *al.* XXXIII. *in Matth. pag.* 368. *tom.* VII. *opp. edit. monach. cong. s. Mauri.*, de Iohanne loquens, quem post Iacobum fratrem evangelistam nominat, „ Video, inquit, πῶς οὐ κατὰ τὴν ἀξίαν *non secundum dignitatem* ponit? „ Ἐμοὶ γὰρ δοκεῖ Ἰωάννης οὐχὶ τῶν ἄλλων „ καὶ τοῦ ἀδελφοῦ μείζων εἶναι. *Mihi enim videtur Iohannes non aliis solum, sed et fratre maior* „ *esse* „. Mitto de reliquis dicere. Verum si laudibus, quibus Paulum veteres ornarunt, effici adversarii putent posse, Paulum fuisse aequalem Petro, iam ex hoc Chrysostomi loco concludent, fuisse Petro Iohannem non aequalem modo, sed maiorem etiam dignitate, quamvis aliis in locis Chrysostomus idem sit auctor *primas semper Iohannem cessisse Petro.* Πανταχοῦ τῶν πρωτείων τῷ Πέτρῳ παραχωρεῖ. Sed animadvertendum adversariis erat, quemque apostolorum aliquo in genere fuisse ceteris creditum excellentiorem, quamquam ex praestantia apostolatus rationem, ac munus haud superaret, neque pontificatus secum potestatem ferret, quem Petri proprium fuisse ostendimus. Itaque patres, ut Petrum pontificatus, amorisque erga Christum causa collegis praetulerunt semper, ita Paulum quod plus aliis laborasset, Iohannem quod magistro acceptissimus fuisset, Iacobum Zebedaei filium, quod animo esset ad subeundam pro veritate religionis christianae mortem parato demonstrasset, praecipue laudandos putarunt. Ita fit ut Chrysostomus ipse, *homil.* LXV. *al* LXVI. *in Matth. n.* 1. *pag.* 366. *tom. ead.* VII., „ Hi, *inquit*, aliis praestantiores erant. Petrus quod „ admodum diligeret Christum (*iam ante de primatu*

separatim a Petro huiusmodi nominibus honestati sunt, pares fuisse pontificatus ratione Petro creduntur, ita ne Paulus quidem, cui fuisse liquet a maioribus antelatum Petrum. Nos enim non quid raro, atque emphasi, adeoque ὑπερβολῇ quadam, sed quod semper, quod ubique, quod constanter, quod ab omnibus dictum, scriptum, transmissum ad posteriorem aetatem est, id esse retinendum, credendum, praedicandum defendimus. Nihil de Haberto, deque aliis, quos adversarii insectantur, dico. Si enim vocatum Paulum numquam separatim principem apostolorum fuisse affirmarunt, leve id quidem illorum erratum fuit. Non enim omnia, quae scripta a patribus sunt, habere in promtu possumus. Quod ni ita esset, non tam graviter, ut supra demonstratum est, tamque multis in rebus illi ipsi, contra quos agimus, et qui patres continenter increpant, peccassent. Quod autem errare nos vehementer aiunt, qui vereamur, ne biceps fuisse ecclesia videatur, si Petrus, Paulusque duo ecclesiae principes, qui unum efficerent caput, fuissent; tam temerarium, tamque indignum catholico viro est, ut nulla sit ratione ferendum. Quis enim tam stolidus, tamque amens est, ut duos homines (quorum alter ethnicis tantum, alter tantum iudaeis, ut adversarii statuere videntur, praeesset, quorumque unus alteri ne re quidem ulla etsi minima subiiceretur, sed ita par esset, ut sine alterius consulto, perficere, quae vellet, posset) duos, inquam, eiusmodi homines unum potuisse caput constituere (1), arbitretur? Irrideant patres, vanos,

Petri dixerat. Vide pag. 78. *seqq. et pag.* 116. *seq. not.* 2. *huius vol.*) „ Iohannes quod valde diligeretur; „ Iacobus ex sua cum fratre responsione, quando di- „ xit: *possumus bibere*; neque ex hac responsione so- „ lum; sed etiam ex operibus, tum aliis, tum quod „ dixerat etc. Iudaeis quippe ita acer, et vehemens „ esse videbatur, ut Herodes munus maximum se il- „ lis daturum putaret, si eum occideret „. *Homil.* LXV. *n.* IV. *pag.* 468. „ Ab initio enim Iacobus magno fe- „ rebatur ardore, et missis humanis omnibus ad tam „ ἄφατον ὕψος *ineffabilem altitudinem* ascendit etc. „

(1) Non me movet, quod *unum* fuisse Petrum, ac Paulum interdum dicant, ut Petrum, Petrique dignitatem, et cathedram qui nominet, is nominare simul Paulum, Paulique dignitatem, et cathedram videatur. Nam qui dixerunt nominato Petro commemorari etiam Paulum videri, iidem hoc ipsum de Andrea dixerunt, etsi Andream aequandum non putarint Petro. Fulgentius enim *serm.* LXVII. *de solemnitate ss. apostolorum pag.* 358. *in append. edit. venet. ann.* 1742. „ Quis „ eligens Petrum, *inquit*, respuat Paulum? Quis quae- „ rens Andream, contemnat Iacobum, et Iohannem? „ Nulla est diversitas nominum, quia una est corona „ gemmarum, unus natalis apostolorum, una est lae- „ titia populorum . . . Petrus in capite scaphae cae- „ lestis triumphat in littore. Si Andream contemseris, „ unus est uterus, unus usus, unus innocens captus. „ Per pisces piscatorum paupertas tollebatur, per ani- „ mas in captura conclusas gratia demonstratur, et „ regni caelorum divitiae publicantur. In scapha Pe- „ tri, quis numerat pisces? Quis in evangelio Pauli „ numerat gentes? Diversa nomina, et una captura „. Ex quibus verbis intelliges, qui demum explicandus sit eiusdem doctoris de Petro Pauloque ex *serm.* LVIII. *in append. pag.* 352. locus: „ Una duobus concessa „ est gratia, in tantum, ut amborum videaris appel-

futiles esse dicant, quorum argumenta de divina, atque humana monarchia, et res ipsa, et ratio comprobavit, contemnant. Condemnent, inquam, hos aut stultitiae, aut vanitatis, aut imprudentiae, qui duobus pluribusve vel principibus in re publica, vel in mundo diis constitutis, monarchiam (1) et humanam, et divinam non labefactari modo, sed tolli etiam funditus statuerunt. At enim duo interdum, tresve imperatores (2) rem publicam, salva monarchia, rexerunt. Ego vero, nisi duo illi reliqui subditi uni aliqua ratione fuissent, salvam fuisse verbo futuram monarchiam patiar, re autem vera non item. Oligarchia enim re ipsa quae sit, eam esse monarchiam quis credat? Ac nota quidem sunt incommoda, quae illo ex genere oligarchiae in rem publicam immigrarunt. Ea patres, cum de divina monarchia agerent, etsi bre-

„ lare nomine. Si enim Paulum dicis, Petrum non „ taces „ quo loco abuti adversarii consueverunt. De dignitate autem, quod addunt, ita est sumendum, ut sumi illud Cypriani, *de uno episcopatu*, omnino debet. Vide *pag.* 58. *seqq. huius vol.* Etsi enim Cyprianus *unum esse* dixit *episcopatum, cuius a singulis in solidum pars tenetur,* tamen episcopos ceteros aequari episcopo romano posse, ne adversarii quidem ipsi censent. Eodem spectat, quod adiungunt de cathedra. *Cathedram enim unam* esse Petri, a qua nullam apostoli reliqui constituerint discrepantem, auctor est Optatus milevitanus *lib.* II. *de schism. donatist. cap.* III. *pag.* 31. *edit. antverp. an.* 1702. „ Igitur, *inquit*, negare non „ potes scire te in urbe Roma PETRO PRIMO cathe„ dram episcopalem esse collatam, in qua sederit „ omnium APOSTOLORUM CAPUT PETRUS, unde et Ce„ phas appellatus est, in qua UNA CATHEDRA UNITAS ab „ omnibus servaretur, NE CETERI APOSTOLI SINGULAS „ SIBI QUISQUE DEFENDERENT, ut iam schismaticus, et „ peccator esset, qui contra singularem cathedram al„ teram collocaret „. Id cum de ceteris dictum sit, quid obstabat, quin diceretur de Paulo, qui Romae aliquamdiu constitisset, adiutor Petri fuisset, sanguineque suo ecclesiam illustrasset? Quid? Gregorius magnus, qui ad Eulogium alexandrinum (*epist.* XL. *lib.* VII. *pag.* 885. *tom.* II. *opp. edit. paris. monach. congr. s. Mauri*) scribens, *in tribus locis unius esse apostolorum principis sedem,* ut Romae, et Alexandriae, et Antiochiae statuit, adeo ut *una esset sedes, cui tres tunc episcopi praesiderent*, et quidquid de alexandrino, atque antiocheno diceretur, *ipse sibi Gregorius imputaret*, ita ne fuit institutus, ut alexandrinum, aut antiochenum antistitem aequandum esse putaret sibi? Id cum adversarii vehementer negent, quid est, quod ob similes dicendi rationes, quibus usi sunt aliquando veteres, Paulum fuisse Petro dignitate parem arbitrentur? Vide Habertum *de primatu Petri singul. cap.* IX. *lib.* II. *pag.* 67. *seqq.*

(1) Vide *pag.* 4. *huius vol.* Confer etiam Habertum *lib.* II. *cap.* V. *pag.* 75. *seqq.*

(2) Iulius Capitolinus *in Marc. Aur. cap.* VII. *p.* 316. *histor. august. scriptor. edit. lugd. Batav. an.* 1671. *tom.* I. „ Post excessum divi Pii, *inquit*, a senatu „ coactus regimen publicum capere, fratrem sibi par„ ticipem in imperio designavit: quem Lucium Au„ relium Verum Commodum appellavit, Caesaremque „ atque Augustum dixit, atque ex eo pariter coepe„ runt rem publicam regere. Tuncque primum ro„ manum imperium duos Augustos habere coepit „. At quae fuerit eiusmodi dignitas Lucii Veri, Capitolinus in Lucii eiusdem vita narravit *cap.* IV. *tom. eod. p.* 412. „ Sibi *Marcus eum* consortem fecit, quum illi soli „ (Marco) senatus detulisset imperium. Dato igitur im„ perio, et indulta tribunicia potestate, proconsulatus „ etiam honore delato, Verum vocari praecepit, suum „ in eum transferens nomen, quum ante Commodus „ vocaretur. Lucius quidem Marco vicem reddens su„ scepit, OBSEQUUTUSQUE UT LEGATUS PROCONSULI, VEL „ PRAESES IMPERATORI „. Idem de ceteris, qui collegas sibi asciverunt, dicendum imperatoribus est. Confer Habertum *ib. pag.* 76. Filii Constantini, et qui deinceps plures imperium obtinuerunt, ii tres, duosve monarchias constituerunt, non unam. Vide *Aurelium Victorem in Constantini vita, pag.* 178. *seqq. tom.* II. *hist. Augustae scriptor. edit. paris. an.* 1544. Ab aliorum ut Valentiniani et Valentis, Valentiniani et Theodosii, Arcadii et Honorii, Theodosii iunioris et Valentiniani exemplis afferendis supersedeo. Nam pluribus rem satis perspicuam confirmare velle, hominum est otio, et litteris abutentium.

viter, tam graviter tamen, tamque vere descripsernnt, ut duobus principibus constitutis, unum caput coalescere, monarchiamque consistere nullo modo posse demonstrarint (1). Exemplum Trinitatis (2), quo adversarii abutuntur, non est ad rem. Quamquam enim tres sunt in Trinitate personae, una tamen eademque natnra, unus idemque *intellectus*, una atque eadem est *voluntas*. Id in hominibus non modo non dari, sed ne fingi quidem cogitatione potest. Scio esse aliquos, qui Augustinum una cum Valerio fuisse episcopum hipponensium, parique auctoritate eam fuisse moderatum ecclesiam obiiciant. Sed non animadvertnnt, vivo sene Valerio, Augustinum, qui ignoratione canonum episcopus creatus fuerat, charactere quidem episcopatus eodem fuisse praeditum, sermones ad populum habnisse, sacramenta administrasse, rexisse denique ecclesiam, sed subditum aliqua ratione fuisse praecessori, qui sese dignitate non abdicasset, cui idem Augustinus datus successor, atque adiutor, non collega *independens* (3), ut vocant, fuisset. Alioqui summa oriri potnisset in hipponensium christianorum perturbatio rerum, atque confusio. Quae cum ita

(1) Confer *pag.* 4. *seqq. huius vol.*

(2) Vide Habertum *lib. eodem* II. *cap.* XII. *pag.* 96. *seqq.*

(3) Ita etsi coepiscopus Valerii Augustinus erat, tamen ei obsequebatur, ut patri. Confer *Augustini epist.* XXXI. *al.* XXXIV. *ad Paulinum n.* IV. *pag.* 43. *tom.* II. *opp. edit. antuerp. an.* 1700. Quod ni ita fuisset, tot orta incommoda in hipponensi ecclesia fuissent, quot ante Meletii, et Paulini causa antiochenam vexaverant. Adeundi Theodoritus *lib.* III. *histor. eccles. cap.* V. *seqq. pag.* 112. *seqq. edit. taur. an.* 1748., Socrates *lib.* III. *hist. eccl. cap.* V. *pag.* 151. *et cap.* IX. *pag.* 157. *edit. taur. an.* 1747. Nihil de donatistis dico, quibus promissum olim a nostris fuit, si orthodoxam religionem, *unitatemque* amplexi essent, fore ut episcopi gradum, ac dignitatem eadem in ecclesia, in qua pro schismate tamdiu pugnassent, una cum antistite catholico sustinerent. Nostri enim tolli errorem, ac schisma, quam unum esse brevissimo tempore in peculiaribus quibusdam coetibus caput, maluerunt. At id in romana *universali* ecclesia neque fecissent umquam, neque fieri aut oportere, aut posse putassent. At adversarii Mosen, atque Aaronem duos fuisse synagogae sacerdotes summos, qui unum caput constituerent, synagogam autem fuisse *in omnibus* ecclesiae figuram censent. Neutrum nostri probant. Non enim *in omnibus* eodem modo synagogam fuisse ecclesiae figuram respondent, cum plures Christi figurae in testamento vetere fuerint, quin plures Christi poni (nisi temere, impie, falsoque) possint. Iam vero ne Mosen quidem vere, proprieque fuisse sacerdotem, vel si fuit, *extraordinarium*, ut vocant, et *ad tempus*, non *ordinarium, perpetuumque*, ut Aaron, fuisse pugnant. Negant enim Mosen fuisse vere, proprieque sacerdotem s. Thomas *in* IV. *lib. sent. dist.* XXX. *p.* 122. *ed. a.* 1570. aliique: concedunt autem s. Gregorius nazianz. *orat.* VI. *pag.* 137. *tom.* I. *opp. edit. an.* 1690., s. Augustinus *in ps.* XCVIII. *n.* X. *pag.* 800. *edit. antuerp. an.* 1700. Sed haec facile componi possunt. Voluntate namque Dei factum est, ut potestate *extraordinaria* sacerdotio Moses fungeretur, Aaronemque sacerdotem primum ungeret. Hoc ille deinceps munere ubi fratrem consecravit, eidemque, *ut accederet, atque immolaret* iussit (*levit. cap.* IX.), fungi desiit. Confer Tostatum *qu.* IV. *in c.* VIII. *levitici pag.* 108. *seq. edit. a.* 1645., et antiquum scriptorem Iosephum *lib.* III. *antiq. cap.* VIII. *pag.* 157. *seq. to.* I. *opp. edit. Havercampi an.* 1726. Multa hac de re disputat Habertus *lib.* II. *de primatu Petri singular. cap.* I. *pag.* 1. *seqq.*, quem consule.

sint, nihil est cur adversariorum de sua a Spalatensis (1) errore discrepante sententia rationes morer. Nam quod Spalatensis duos principes unum caput constituisse non dicat, adversarii vero dicant, parvi refert. Verborum enim omnis haec est pugna, non rerum. Duobus enim principibus omnino aequalibus positis, ut unum caput constituatur, ne fingere quidem possumus. Itaque recte, si de re ipsa sermo fit, disputatum ab Haberto de Spalatensis, atque adversariorum errore fuit. Allatius, quod nondum (2) damnata adversariorum sententia fuisset, verborum etiam rationem habendam existimavit; de re ipsa, etsi nobiscum sentiebat, expectandum esse duxit apostolicae sedis iudicium. De Combefisio, quod postremo loco opponitur, falsum est. Ab Raynaudo omnino haec licentia, qui modo Cyriacos, quos dicit, in suspicionem, invidiamque erroris vocaret, fas sibi putavit esse, quae recte nostri statuerant, ea quidem omnia impudenti calumnia pervertere conari (3).

(1) *Lib.* I. *de re public. eccles. cap.* XI. *num.* XXIV. *pag.* 132. *tom.* I., *et lib.* IV. *cap.* I. *num.* IX. *seq. tom. eod. p.* 531. *seq.* Eadem fere turbat Iohannes Rainoldus britannus *colloq. oxon. edit. an.* 1610.

(2) Vide Leonem Allatium *lib.* I. *de eccl. orient. et occident. perpet. consens. cap.* III. §. XXIII. *seq. pag.* 33. *seqq. edition. colon. ann.* 1648., *et cap.* V. *l. eiusd.* §. XXI. *pag.* 85. *seq.*

(3) Theophylus Raynaudus in distribis, quas adversus dominicanos contumeliosissimas, plenasque maledicentiae, et mendaciorum scripsit, Franciscum etiam Combefisium item dominicanum haereseos per summam iniuriam reum agit. Distribe enim I. *de imm. Cyriac. a censura p.* 272. *ed. cracov.*, in autem vero *lugd. an.* 1669. *t.* XX. *opp.* ,, Assertionem, *inquit*, cuiusdam Arnaudi de s. Petro, ac Paulo duobus simul ecclesiae capitibus individue in unum coalescentibus Innocentius X. damnavit haereseos. Ei tamen assertioni inhaesit fr. Franciscus Combefis ord. praed. in *collat. act.* VI. *synodi p.* 244. *et* 245., nisus stramineo argumento petito ex eo, quod aliquando pontifices dicant, *se esse successores apostolorum Petri, et Pauli*... Et quamquam ea collatione actorum hic auctor velut sepia, affuso verborum, ac phraseon involutarum atramento tentaverit videri aliud dicere, quam dixerat Arnaudus, et vel ab aliquo admonitus, vel notam inurendam extimescens, in calce eiusdem voluminis, post notas *ad orat. Demetrii Cydonii* velit censeri inhaerens definitioni pontificiae; tamen non retractat, quae priore illo loco dixerat, totidem verbis cum Arnaudo affirmans: *Paulum una cum Petro, individue, una formali, ac per se cathedra, cuius successio sit penes pontifices, esse petitum* ,,. Quam multa paucis verbis peccata! Primo namque, post Innocentii decretum, scriptam a Combefisio, *histor. monothelitar. vindiciasque actor.* VI. *synodi*, statuens, vehementer errat. Secundo, pugnantia loquitur. Narrat quippe Combefisium, qui contra haeresim videri voluerit dicere; pro haeresi reipsa dixisse, ac monitum, censuramque extimescentem revocasse, et minime revocasse, quae sciens, atque volens, censuramque propterea extimescens adversus decretum scripsisset. Tertio, argumentum, quo numquam usus Combefisius est, *stramineum* contumelia vocans, Bellarmino, quo est aliquando usus, facit iniuriam. Quarto, Arnaldo haeresim, librosque quibus haeresis continetur, adscribens, quam haeresim, quosque libros pontifices numquam Arnaldo attribuissent, et Arnaldi patroni adscribi Arnaldo non oportere defenderent: resque proinde incertas, dubiasque pro certis, atque testatis confidenter sumens, videtur non veritatis studio agere, sed contentionis. Nolo enim gravius dicere. Quinto, verba Combefisii ab eo esse descripta iactans, quae Combefisius numquam usurpasset, aut oculorum vitio laboret, aut fide agat non bona necesse est. Sexto, sententiam Bellarmini, quasi Combefisii fuerit, damnans, cum adversarium falso accuset, socium haereseos accusat. Septimo, susceptum a Combefisio patrocinium erroris affirmans, quem errorem illa ipsa *pag.* 244. Combefisius oppugnaverat, rem bene constitutam calumnia pervertere conatur. Octavo, non fuisse a Combefisio *retractata*, quae de una formali cathedra dixerat, contendens, labitur. Quemadmodum

Combefisius autem etsi minus distincte interdum, minusque dilucide, quam et res ipsa posceret et ego vellem loquutus est; tamen ita est loquutus, nihil ut affirmarit, significarit, innuerit, quod aut haereticum sit, aut vocari in suspicionem erroris pos-

enim Combefisius *retractasset*, quae numquam scripserat? Quod si aliquando scripsisset, iis sane verbis omnino *retractasset*, quae extreme *ad Demetrii Cydonii orat.* adnotatione continentur. Haec si demonstraro, spero me facile ab lectoribus impetraturum, ut vocatum aut errore, aut iniuria Combefisium in haereseos suspicionem fuisse confiteantur. Ordiar igitur a primo. Ac Raynaudum quidem post decretum defensam a Combefisio haeresim fuisse dicere, perspicuum est. *Assertionem*, inquit, *eiusdem Arnaudi.. . Innocentius x. damnavit.. . Ei tamen assertioni inhaesit Franciscus Combefisius.* Nisi enim post editum decretum *scriptam historiam* a Combefisio putasset, quo tandem modo usurpasset τὸ *ei tamen inhaesit?* Est namque horum verborum sensus huiusmodi. *Etsi damnatam ab innocentio Combefisius eam propositionem norat, eam nihilominus ausus fuit defendere.* Sed Combefisium *historiam monothelitar. et vindic. vi. synodi* conscripserat ante anni 1645. vicesimum octobris diem (ut ex litteris magistri ordinis ei volumini praefixis, quibus facta Combefisio operis illius publicandi potestas fuit, intelligitur), cum decretum editum ianuario mense anni 1647. fuisse constet. Quod si typis excusae *vindiciae sinodi* vi. nondum fuissent, cum est publicatum Innocentii decretum, cur in extremo volumine post orationem Demetrii Cydonii, non in vindiciis iisdem *censeri inhaerens definitioni pontificiae* Combefisius voluisset? Si ergo Raynaudo auctore, *censeri tunc voluit inhaerens definitioni pontificiae*, multo id magis fecisset, cum typis historia, vindiciaeque excuderentur, ne cuiquam occasionem accusandi daret. Quamobrem concedendum est, aut scriptum ante Innocentii iussu decretum non fuisse, aut nihil tunc de definitione Combefisium accepisse. De altero non est opus ut esse plura dicenda putem. Est namque patens, ac manifestum. Quid enim commodi sese adepturum Combefisius existimasset, si malens contra haeresim dicere videri, pro haeresi dicere voluisset? An ceteros oculis, menteque esse captos putabat, ut quae ipse dixisset, a nemine intelligi posse arbitraretur? Deinde quod addit, quale tandem est? Nam si censuram extimuit Combefisius decreti causa, cum notationes in Cydonium scriberet; cur item decreti causa non extimuisset, cum historiam, vindiciasque typis excudi curaret, si eo tempore idem fuisse decretum publicatum cognosset? Age vero, quis sibi persuadeat, eum, qui *inhaerens videri definitioni pontificiae* voluerit, *retractare*, quod est *definitione* damnatum unicum haeresem caput voluisse? Et invenire se tamen aliquos Raynaudus putat posse, qui haec tam absurde credant. Est autem tertium generis eiusdem. Quemadmodum enim Combefisium usus ullo argumento ad eam sententiam confirmandam fuisset, quam (ut paullo post ostendam) refutavisset? Quamquam autem Bellarminus de duobus supremis capitibus, quae unum constituerent, haeresim non probasse videatur, Petrum tamen, ac Paulum episcopos romanos fuisse, ex iis patrum, pontificumque locis concludit, qui ferant romanos antistites successores esse Petri, Paulique apostolorum. Id vero infra adductis Bellarmini testimoniis demonstrabimus. De quarto hoc breve dico, nihil esse in decreto Innocentii, ex quo Arnaldus haereseos aut auctor, aut defensor fuisse intelligatur. Vide *pag.* 302. *not.* 7. *huius volum.* Fuisse autem aliquos, qui aut cuius essent libri, quibus error continebatur, defendebaturque non scripserint, aut Arnaldi non esse aperte scripserint, cognosci ex iis, quae dixi *p.* 300. *n.* 1., *pag.* 301. *not.* 5., *p.* 302. *not.* 7., potest. Quintum descriptis Combefisii verbis constabit. Quod equidem tunc efficiam, cum erit de septimo disserendum. Nunc de sexto. *Paulum una cum Petro individuas, una formali ac per se cathedra, cuius successio sit penes pontifices esse potitum* dicere, idem est profecto atque statuere, *Paulum una cum Petro episcopum romanum fuisse, adeoque utrique apostolo romanos pontifices, ut episcopos urbis succedere.* Nam *cathedra* episcopi sedem plerumque significat. Iam vero Bellarminus, etsi pro solius Petri primatu pugnare videatur, Petrum, ac Paulum episcopos romanos fuisse scribit, utiturque ad eam rem confirmandam argumento, quod *stramineum* Raynaudus appellavit. *Lib.* 2. *de rom. pontific. cap.* xxvii. *pag.* 712. *tom. i. controv. edit. ingolst. an.* 1586. „ Ipsi, „ *inquit*, (romani pontifices) tam Petrum, quam Pau„ lum praedecessorem, et parentem agnoscunt. Siqui„ dem uterque apostolus romanam ecclesiam fundavit, „ et gubernavit „. *Et lib.* iii. *cap.* ii. *pag.* 858. „ Con„ stat, *inquit*, tempore apostolorum non fuisse Romae „ alios episcopos, quam Petrum, ac Paulum. Diserte „ enim affirmat Irenaeus *libro* iii. *cap.* iii. a Petro, „ ac Paulo sedem romanam fundatam, et primos in „ ea episcopos sedisse. Quod idem omnes veteres do„ cent, quos supra citavimus „. Haec ille. At episcopum romanum fuisse Paulum, etsi non arbitrer, tamen non ita negandum puto, ut qui affirment, eos censeam numerari in haereticis oportere. Nihil enim decreto Innocentii contra episcopatum Pauli romanum constitutum est, Petrumque de Marca, qui post decretum suam *de singulari primatu Petri* exercitationem scripsit, Paulum una cum Petro episcopum fuisse romanorum sentientem, nemo fuit, qui accusandum diceret haereseos crimine. Vide *pag.* 303. *huius volum. not.* 2. Quare ob eam unam de *cathedra*, et successione sententiam, ve-

sit. Quod et is, quem satis longum descripsimus, et alter, quem mox describemus, declarat locus. Quamquam enim priore illo ita est a nobis in adnotationibus defensa eruditissimi viri caussa, ut iis, qui nullis partibus studeant, cumulate satisfecisse videamur;

derit Raynaudus, an argui *impietatis* Bellarminus possit. Nam de Combefisio nihil est caussae, cur pertimescat. Est enim illius fides in tuto, ut qui nihil horum dixerit simile, quod mox ostendam. Venio ad optimum. Sed describenda est Combefisii, atque diligenter expendenda sententia. Est ea huiusmodi (*collat. act. VI. synod. codic. tilian. p. 244. seqq. tom. II. auctar. bibl. ss. pp. graec. edit. paris. an.* 1646.) „ Paulus primatum „ eiusdem, SI TAMEN EIUSDEM, VELUT EXTRAORDINARIA „ POTESTATE, post ecclesiam satis institutam in duode„ cim EISQUE (APOSTOLIS) SUBSIDIO datus, atque ad eius„ dem potestatis plenitudinem excellentia quadam su„ bsidiarii VELUT CAPITIS ASSUMTUS, NON IPSE QUIDEM „ eiusmodi PRIMATUM per se INITIAVERIT, qui NEC SUC„ CESSOREM ALLUM, sic extraordinario APOSTOLATU, ac in „ EO EMINENTIA VELUT CAPITIS individuus cum Petro actus „ perseveratura in ecclesia unitate, quae primo FUNDA„ TA fuerat, erat habiturus: EIDEM tamen PETRI SEDE „ initiato multum et ipse splendorem CUMULO adiece„ rit, dederitque romanis deinceps pontificibus occa„ SIONEM merito gloriandi de ea VELUT saltem MATE„ RIALI, ut vocant, INDIVIDUE CUM ILLA PETRI SUA FOR„ MALI, AC PER SE SUCCESSIONE „. Vides ut Combefisii verba longe ab iis dissidentia sint, quae ipsi Raynaudus affinxit? Nam *primatus eiusdem* mentione facta, mox addidit, *si tamen eiusdem*, quod statim esset ostensurus, fuisse Paulum inferiorem auctoritate, primatusque ratione Petro. Attende nunc, quo demum pertineant reliqua. *Ecclesiam satis fuisse in apostolis duodecim institutam* ait. Horum numero, etsi perfectus, atque absolutus erat, subsidio adiunctum fuisse, *velut extraordinaria potestate* Paulum a Christo, adeo ut apostoli ordinarii fuerint duodecim; unus autem *velut extraordinarius*, cui concessa esset plenitudo illa potestatis, qua ceteri apostoli gauderent, quoque in fundandis ecclesiis, scribendis sacris voluminibus, disponendisque eorum rebus, quos Christo conciliaverant, versaretur. Iam vero id genus auctoritatis excellens in Paulo fuisse ita, ut quamvis ecclesiae caput unus Petrus esset, datus tamen illi Paulus VELUT SUBSIDIARIUM caput videretur. At si caput revera fuisse Paulum Combefisius existimasset, numquam verbis illis fuisset usus, VELUT SUBSIDIARIUM. Adiungit porro, *non ipsum per se Paulum initiasse primatum, neque successorem ullum propriis extraordinarii apostolatus, excellentiaeque illius* VELUTI CAPITIS reliquisse. Id vero quemadmodum edixisset, si indicasset (ita ut damnati erroris patroni indicaverant) Paulum fuisse Petro principatum monarchici ratione parem? Pergit autem, cumque non caput, sed *veluti caput* Paulum fuisse statuisset, quidquid hoc *auctoritatis subsidiariae* fuit, ullam inferre divisionem potestatis, nequivisse scribit. *Unitatem enim, qua primo fundata ecclesia* in Petro fuerat, perpetuo duraturam, quae labefactata certe fuisset, *si divisio potestatis subsidiariae a principali* admissa fuisset. *Cumulum* porro auctoritatis *Petri sede fuisse initiatum* testatur. Huic CUMULO fuisse Pauli laboribus, praedicatione, martyrio *splendorem adiectum*. Paulum proinde non fuisse caussam principatus romanae sedis, sed OCCASIONEM pontificibus dedisse, ut merito gloriarentur de ea veluti saltem MATERIALI (at Raynaudus homo scilicet veri amans, atque inimicus fraudis, τὸ *materiali* Combefisii, in τὸ *formali* convertit), quae divisa non esset ab illa PETRI SUA FORMALI AC PER SE SUCCESSIONE. Quare successionem romanorum pontificum comparate ad Petrum *formalem, ac per se, atque unam esse non divisam a materiali illa, et subsidiaria auctoritate* Pauli. Fuisse namque Paulum non caput, sed *velut caput*, neque episcopum romanum, sed episcopum, qui etsi Romae fuerit versatus, tamen nullibi sedem fixerit, *nullosque sui episcopatus reliquerit successores*. Hoc vero pacto explicari oportere, quod interdum apud veteres legimus, fuisse Petrum, ac Paulum coryphaeos apostolorum. Itaque addit: „ Nihil aliud „ vel maxime velint si qua vel a romanis pontificibus, „ vel ab aliis patribus in romanum Pauli episcopatum „ eiusve primatum, et ut princeps ipse apostolorum „ κορυφαῖος una cum Petro diceretur, dicta, ac con„ scripta sunt „. Itaque lapsum fuisse concludit auctorem libelli, qui Paulum aequare ausus Petro fuerat: „ Ac MALE, *inquit*, veluti auctor fuit nuper libelli, ut „ qui aliud maiusque in Paulum collatum velit „. Si plus tributum ab auctore libelli Paulo, quam ab se Combefisius scribit; auctor autem libelli Paulum aequavit, non superiorem fecit Petro: Combefisium certe Paulum ne parem quidem fuisse Petro indicarit necesse est. Id quod perspicue, dilucideque statim demonstrat, animadvertens ita fuisse *Petrum* dictum principem apostolorum, ut ex eo apostolorum numero, quorum princeps Petrus erat, ne Paulus quidem exemtus esset. Quamobrem Paulum fuisse *subiectum, subordinatumque* Petro: „ Certe Agatho, *inquit*, prima illa *suggestione* „ Petrum ait *omnium apostolorum principem*. Quod pu„ tem ne Pauli quidem dictum exceptione, quem NEC „ EXTRAORDINARII ILLIUS APOSTOLATUS CELSITUDO AB EIUS„ DEM PETRI velut saltem PERSONALI SUBIECTIONE, quid„ quid sit de officio ac apostolatus plenitudine in re„ liquos omnes, ab apostolis aliis eximeret „. Non

tamen ne quid Combefisii verborum praetermittamus, non monet solum, sed cogit etiam nos molestissimorum quorumdam accusatorum iniquitas, cum omnia, quae nobis sunt adiumento, dissimulantium, tum si rem ullam et minime necessariam, et alienam praetereamus, fallacia a nobis agi, fraudeque clamantium. Ille igitur posteaquam ita suam explicavit, ut est a nobis in adnotatione demonstratum, opinionem, » Possit item, *inquit*, ac » melius responderi, sic sibi Paulum, etsi iam Petro obtinente, » ceu *subsidio* fundandae tantae molis, romanam ecclesiam ad» dictam voluisse peculiari eiusdem suscepta cura, una cum Pe» tro, ac individue cum eo, ut nihilominus *Petri tantum sedes*, » ecclesiarum faceret matrem, ac privilegium inviolatae fidei in » posterum conferret; Pauli vero hanc dumtaxat ecclesiam pecu» liariter aliis condistinctam faceret, ac qualem Iohannis verbi » gratia sedes fecit ephesinam, siquidem Iohannes, ut peculiaris » episcopus post Timotheum, ac Onesimum illi ecclesiae prae» fuit, vel Iacobi hierosolymitanam; siquidem fuit Iacobus iste » unus e duodecim, ac eximie apostolus, non e communi tan» tum notione, quales multos Eusebius, Hieronymus, etc. agnos» cunt ceu ex Paulo ad illa eius verba, *post haec apostolis omni» bus*: sive alioqui agnoscenda est in Paulo capitalis illa excel» lentia, qua esset velut consertus Petro, sic quasi extraordina» rie, ut dictum est, ac maior apostolis aliis; sive tantum com» munis apostolatus, qualis erat undecim, qui ipsi, accepta ab » ipso Domino potestate, ac ab eo missi, ius plenissimum habe» bant, ut ubique ecclesias instituerent, legesque fidelibus con-

enim quaerendum puterat Combefisius, qua ratione apostolatus illam dignitatem consequutus fuerit Paulus, per Petrum ne, an non? Hoc satis illi fuit, ut *subordinatum* fuisse *personaliter* saltem Petro Paulum, subiectumque ostenderet. *Factum autem Paulum ex lupo agnum* addit, cuius curam CHRISTI EIUSDEM VICARIUS *pastor*, hoc est Petrus, *omnino creditam acceperit*. Varias demum interpretationum adiungit. Sed fac ita iudicarit, ut Raynaudus iactat. Quid? An in extremo volumine suam, quam hac *ipsa, seq. pag.* describemus aut non *retractavit*, aut non tradidit satis explicate sententiam? Atque id erat ostendum. Sic enim Combefisius scribit post *notationes in Demetr. Cydonii deliberat. pro latinor. subsidio p.* 1310. *tom. eodem*: „ Inter exigenda „ acta synodi ad tilianum codicem, ac occasione ver„ borum Agathonis papae, quibus apostolorum Petri, „ et Pauli ad se derivat successionem, aliqua dixi, as„ serenda excellentia quadam subsidiarii velut capitis „ Paulo apostolo ac romano episcopatu communi cum „ Petro: SIC TAMEN, UT EX EIUSDEM IPSIUS AGATHONIS „ VERBIS primatum absolute UNI Petro, ut etiam Pau„ lum spectes (*subditum*) asseruerim: modoque ubi su„ prema Romae inquisitio ac sanctissimus pronuncia„ runt, liberius assero, ITEMQUE *Paulum Christi ovem* „ sub PETRO vice Christi pastore uno, UT ET APOSTOLOS „ ANTIQUOS indubitata veritate dico „. Quid his clarius desiderari potest? Extremum est, ut adnotem potuisse Raynaudum ex diario Bourgeisii, qui Romae an. 1645. versabatur, fuisse Arnaldum damnatorum illorum operum auctorem. *Pag.* 9. *seq. ed. p.* 1750.

» derent, aliaque omnia fundandae religionis opportuna, nulla ab
» invicem, aut ab alio superiori dependentia sancirent, ac per-
» agerent, qua in potestate nullum habuere successorem; ut nec
» ecclesiae deinceps status ferebat, devolutis rebus ad alios, qui
» eorum successores, primitias illas spiritus cum eis non habe-
» rent, nec gratiam confirmationis numquam rumpendo vinculo
» charitatis, velut illi accepturi essent. Succedant ergo illustrissimi
» episcopi maiori, aut minori amplitudine potestatis, prout sacri
» canones ad congruum ecclesiae regimen cuique sanxerint, apos-
» tolis episcopis, *unus maior inter fratres romanus pontifex Pe-*
» *tro succedat in plenitudine potestatis, eiusque una sedes*
» *κατ' ἐξοχὴν, eximieque sedes apostolica dicatur*, ac *sit* » errore enim typographi pro *ac sit*, in opere Combefisii, *ac sic*, legitur. His ex verbis facile intelligi principio potest, longe abfuisse nostrum ab eorum errore, qui per cuniculos, ut Raynaudus obiectat, aequare pontifici maximo ceteros episcopos molirentur. Deinde, quae declarandae suae opinionis caussa adiunxit Combefisius, nihil habere cum haeresi ab Innocentio damnata commune. *Posse namque melius responderi*, ait. Quid hoc est *melius*? Fortasse idem ac *clarius.*

Nam nihil fere addit priori sententiae novi. *Petrum romanam sedem obtinuisse* arbitratur. Non multo id ante dixerat. Venisse Paulum *subsidio* Petro. Nempe id quoque superius constituerat. Peculiarem eum romanae ecclesiae et fundandae, et amplificandae, et matris ecclesiarum, una cum Petro, ac individue cum eo (scilicet non ut episcopi duo eiusdem civitatis essent) curam suscepisse statuit, ita quidem, ut illa *Petri tantum sedes crederetur, et esset.* Sed dicet quispiam: *matrem ecclesiarum facere, eique privilegium inviolatae fidei conferre*, capitis proprium est, principisque supremi ecclesiarum. Non repugno, modo is, qui talem facere ecclesiam dicitur, non adiutor sit capitis, neque subsidio veniat, sed ipse per se sit caput, princepsque habendus. Verum Combefisius adiutorem Petro (qui matrem *faciebat* romanam ecclesiam, eique *privilegium inviolatae in posterum fidei* conferebat) Paulum fuisse scribit, parem non item. *Subsidio* enim venisse eum Petro confirmat, sedemque romanam *sedem tantum* fuisse fatetur *Petri.* At *Pauli hanc*

dumtaxat ecclesiam, dicit, *peculiariter*, *aliis ecclesiis condistinctam, ac qualem Iohannis V. G. sedem fuisse ephesinam constat, siquidem Iohannes, ut peculiaris episcopus post Timotheum, ac Onesimum illi ecclesiae praefuit*; *vel Iacobi hierosolymitanam, siquidem fuit Iacobus iste unus e duodecim, ac eximie apostolus, non communi tantum notione*. Do id quidem; sed non ita, ut Paulus episcopus fuerit romanorum. Nam si fuisset, non unius *tantum Petri sedem romanam* Combefisius appellasset. Peculiarem autem Paulo romanam ecclesiam appellat, et ab aliis *condistinctam*, quod Paulus cum aliquandiu Romae egerit, adiutor Petri fuerit, laborarit, religionem propagarit, ac demum, martyrii gloriam consequutus, obierit, hanc sibi peculiarem fecisse videatur. Iohannis porro, atque Iacobi exemplis Combefisius usus est, non quod existimaret Paulum episcopum re vera romanum fuisse, sed quod velut episcopum haberet, ut qui Romae et manserit aliquandiu, et decesserit, et proinde visus fuerit fixisse sedem. Alioqui non unius tantum *Petri sedem*, quod ante animadverterat, sed Petri, Paulique, quod alii, ut Bellarminus, et de Marca fecerunt, *sedem* romanam appellavisset. De *capitali excellentia, qua esset Paulus veluti consertus Petro*, quod Combefisius scribit, non est eiusmodi, ut quod idem superius de Paulo *subiecto auctoritati Petri* statuerat, aut funditus tollat, aut labefactet. Eam namque excellentiam, qua ceteris apostolis praestitisse Paulum dixerat, non capitis omnino, sed *velut capitis* fuisse testatur, quem ad locum spectat quod mox adiungit, *ut dictum est etc.*

Quid? si ne *capitalem* quidem illam *excellentiam*, quam vocat, quae tamen Paulum a Petri *subiectione* haud eximebat, Combefisius quasi certam, omnique dubio vacantem ponat? Namque adiungit continuo: *sive tamen communis apostolatus, qualis erat undecim etc.* Neque apostolis undecim plus ille tribuit, quam a Petavio, a Bellarmino, ab Leone Allatio, a Petro de Marca, ab Schelestratio, aliisque tributum fuerit (1). Quod si arguendus

(1) Vide Petavii locum *tom. IV. huius op. p.* 280. *not.* 2., Bellarminum *lib. I. de romano pontifice cap.* XI. *p.* 654. *tom. I. controvers. edit. inglost. an.* 1586., Leonem Allatium *lib. I. de eccl. occident. et orient. perpet. consens. cap.* IV. *pag.* 45. §. II. *edit. colon. an.* 1648., Petrum de Marca *exercitat. de singulari primatu Petri n.* IV. *p.* 67. *edit. opuscul. an.* 1681., Schelestratium *dissert.* II. *antiquit. ecclesiast. cap.* I. *seq. p.* 72. *seqq. tom.* II. *edit. rom. an.* 1697. At hi caput fuisse apostolorum Petrum statuunt. Quasi vero idipsum se-

huius rei caussa Combefisius est, vereor ne perplures invenire Raynaudus et veteres, et novos scriptores possit, quos accuset haereseos crimine. Ac de iis, qui cum haberi in numero vellent catholicorum (1), tum Paulum parem omnino fuisse Petro defenderent, satis dictum est. Quibus confutatis, eversa fuerit necesse est Raynoldi, de Dominis, et Gerardi (2) argumentatio, qui principem apostolorum negarunt fuisse Petrum, propterea quod aequasse illi veteres Paulum videantur. Nam Pauli supremo principatu sublato, ita ut ne unum quidem cum Petro ecclesiae caput constitueret, sublatam item omnes confitebuntur protestantium illorum de duobus principibus, capitibusque sententiam.

CAPUT II.

Quae caussae maiores nostros impulerint, ut Petri ad laevam, Pauli vero imaginem ad dexteram sculpi, pingive interdum facerent.

Vetus quaestio est, eaque iam usque a Petri Damiani ducta temporibus, quae ratio maiores nostros, qui Paulo praeferri oportere iudicarent Petrum, impulerit, ut ad huius dexteram pingendam, sculpendamve illius esse imaginem arbitrarentur. Quam equidem quaestionem libens praetermisissem, nisi esse aliquos accepissem, qui Paulum inde coniicerent, aut parem Petro olim fuisse habitum, aut fortasse etiam praestantiorem. Sed quoniam satis copiose de supremo in christiana re publica Petri principatu demonstratum est, ne quid tacitus praeteriisse viderer eorum, in quibus adversarii locassent praesidium erroris sui, abstinendum

tia explicata non statuerit Combefisius eodem illo in loco, quem Reynaudus vexat. De Combefisio, aliisque dominicanis contra Raynaudum disputant Vincentius Baronius *adv. Petrum a Valle Clausa edit. paris. an.* 1667., Caselasius in eo opere, quod inscribitur *Candor lilii edit. paris. an.* 1664. Mitto de Combefisii eiusdem libello dicere, qui an. 1662. prodiit hoc titulo; „ Recensiti auctores bibliothecae patrum *concionatoriae in* „ *iis obiter fere insinuata, strictimque delineata Cyriacorum immanitas a censura emunctiti auctoris Petri de* „ *Valle Clausa etc.* „.

(1) Fuisse in eo errore, praeter scriptorem anonymum, videtur Bourgeoisius *in sua relat. pag.* 9. *seqq. edit. an.* 1750.

(2) *Locis supra indicatis.*

mihi ab hoc item disputationis genere non putavi. Eoque me minus suscepti consilii poenitet, quod facile intelligam, ad illius, qui origines, et antiquitates christianas illustrare scribendo decreverit, institutum maxime pertinere, ut tam constans, tam late producta, tamque, ut aiunt, antiqua consuetudo, cuiusmodi fuerit, demonstretur. Quod ut distincte, distributeque fiat, primum quam vetus, tum quam stabilis, deinde cur introducta, atque propagata fuerit, statuam.

§. I.

Antiquiora christianorum monumenta Petrum partem dexteram tenentem persaepe exhibent, Paulum perraro.

Monumenta vetera, quae Petri, Paulique iconas exhibent, aut *aerea* sunt, aut *vitrea*, aut *marmorea*, aut *eburnea*, aut *pictura*, *musivoque opere* perfecta. Horum ego vitrea, aerea, marmorea, et picta quaedam ceteris esse puto vetustiora, quod partim notas ipsa prae se vetustatis ferant; partim, ut vitrea, in iis urbis coemeteriorum locis inventa sint, quae nostri (quum ab ethnicis quaererentur ad necem, seseque in arenarias abderent, vitareque foetorem vellent, quem condita ibidem cadavera exhalabant) obstrui, ut supra docuimus (1), egesta e superiore parte humo, curaverant.

I.

In coemeterialibus vitris Petri imago semper, quod sciam, dexteram partem occupat.

Atque ut a vitris initium disputandi ducam, animadvertendum est, de iis me vitreorum calycum fundis agere, quos veteres (apposito auri folio, in eoqne effictis, quas vellent, figuris, symbolis, litterisque) ornare; ignisque vi ita operire, claudereque altera vitrea

(1) *Tom. III. huius operis pag. 120. seq.*

lamina consueverant, ut pars obversa litterarum, figurarumque interiori, aversa exteriori calycis parti responderet, quo aspici, legique a bibente (1) posset. In illorum namque permultis cernere imagines Petri, Paulique licet. Quum enim christianorum omnium, romanorumque in primis singularis erga utrumque apostolum observantia, pietasque esset (2), propterea quod ex libris novi Testamenti, alteri quidem claves, hoc est amplissimam ligandi, solvendi, continendi in officio, inque unitate omnes, eosque gubernandi potestatem fuisse a Christo datam; alterum tot laboribus, itineribus, incommodis, religionis dilatandae, atque in ultimas regiones inferendae caussa, perfunctum fuisse cognossent; non modo in parietibus pingendas, insculpendasque marmoribus, aereque fingendas, sed iis etiam in vitris exprimendas eorum imagines putaverunt: ut cum erga viros, qui de genere hominum universo meriti optime fuissent, quam gratissimi et videri, et esse vellent, tum eorum ne bibentes quidem obliviscerentur. Atque in iis sane vitris Petrus dexteram fere semper, Paulus autem sinistram tenet. Quod ex multis, quae a Bosio (3), ab Aringo (4), a Fabretto (5), a Bonarrotio (6), a Boldet-

(1) Bonarrotius praef. operis inscripti: *Osservazioni sopra alcuni frammenti di vasi antichi di vetro ornati di figure trovati ne' cimiteri di Roma pag.* III. *edit. florent. an.* 1716.

(2) Eusebius *lib.* VII. *hist. eccl. cap.* XVIII. *pag.* 301. *edit. taurin.* ab ethnicis etiam pictas Petri Paulique imagines fuisse scribit. „ Nec vero mirandum est, *inquit*, gentiles a Servatore nostro beneficiis affectos „ haec praestitisse, cum et apostolorum Petri, ac Pauli, „ Christique ipsius pictas imagines ad nostram usque „ memoriam servatas in tabulis viderimus. Quippe „ prisci illi absque ullo discrimine cunctos de se benemeritos gentili quadam consuetudine tamquam „ servatores colere huiusmodi honoribus consueverant „. S. Augustinus accusans eos, qui libros ad Petrum, et Paulum falso adscripsissent Christo, id sceleris fuisse ausos testatur, propterea quod Petrus, Paulusque cum Christo pingi consuevissent. *Lib. enim* I. *de consensu evangelist. cap.* X. *tom.* III. *part.* II. *opp. edit. an.* 1700. *pag.* 6. scribit hoc modo: „ Quid? quod etiam divino iudicio sic errant quidam eorum, qui talia „ Christum scripsisse vel credunt, vel credi volunt, „ ut eosdem libros ad Petrum, et Paulum dicant, „ tamquam epistolari titulo praenotatos...? Cum enim „ vellent tale aliquid fingere... cogitaverunt, ad quos „ potissimum scribere potuisse facile crederetur, tamquam ad illos, qui ei familiarius adhaesissent... et „ occurrit eis Petrus, et Paulus, credo quod pluribus „ locis simul eos cum illo pictos viderunt, quia merita Petri, et Pauli etiam propter eumdem passionis diem, celebrius solemniter Roma commendat „. Quo ex loco concludere commode possumus, non modo Petrum, Paulumque Romae, verum etiam Petrum ad potiorem partem, hoc est dexteram, pingi consuevisse. Cur enim Petrum, hac de re agens, priore loco Augustinus, secundo autem Paulum nominasset? In alias quoque ecclesias pingendarum Petri, Paulique imaginum consuetudinem pervasisse ex Mabillonii in *liturgiam gallicanam adnotationibus lib.* II. *pag.* 160. *edit. paris. an.* 1685. intelligi facile potest.

(3) Confer quas exhibuimus figuras *tom.* III. *huius operis tab.* XIII., *et pag.* 58. *et tab.* XVI.

(4) *Rom. subterran. lib.* IV. *cap.* XXXVII. *pag.* 265. *fig.* V. *cap.* XLVII., *pag.* 403. *fig.* II. III. *et* V., *p.* 405. *fig.* II. *tom.* II.

(5) *Inscript. antiquar. cap.* VIII. *pag.* 593. *seq.*

(6) *Loc. indic. tab.* X. *fig.* I. *et* II., *tab.* XI. *fig.* I. *et* II., *tab.* XII. *fig.* I. *et* II., *tab.* XIV. *fig.* I. *et* II., *tab.* XVI., *fig.* I. *et* II.

to (1), a Fogginio (2), a Marangonio (3), a Bottario (4) proposita sunt, ex iisque etiam, quae mox a nobis proponentur, exemplis intelligi plane potest. Quod si in uno, alterove eorum, quae producta ab Aringo sunt, Petrus laevam, Paulus autem, ut perspicuum inspicienti est, dexteram occupat, non est id quidem vitio antiquis tribuendum, quasi ad dexteram ponendum Paulum iudicaverint, sed aut pictori novo, aut ei, qui vitreorum calicum figuras aeri incidit. Nam cum oscitans ille quidem non interiorem fundi, sed exteriorem partem delineasset, effecit ut universae et legenti litterae, et aspicienti imagines apparerent. Quae res a Fabretto (5), a Bonarrotio (6), a Boldetto (7), a Foggi-

(1) *Lib.* I. *Osservaz. sopra i cimiteri de' ss. martiri cap.* XXXIX. *pag.* 191. *fig.* 2. *edit. rom. an.* 1720., *p.* 192. *fig.* I. *et* II., *pag.* 194. *fig.* II., *pag.* 197. *fig.* II. *et* III., *pag.* 201. *fig.* VI., *pag.* 202. *fig.* II. *et* III.

(2) *Lib. de rom. divi Petri itinere, et apostolatu exercit.* XX. *pag.* 358. *edit. florent. ann.* 1741.

(3) *Not. ad act. s. Victorini pag.* 42., *et in append. pag.* 118. *edit. an.* 1740.

(4) *Tom.* III. *operis inscripti, sculture, e pitture sagre estratte dai cimiteri di Roma tab.* CXCVII. *fig.* II. III. et IV., *et tab.* CXCVIII. *fig.* 5., *et tab.* CXCII. *fig.* II. *edit. romanae an.* 1754. In his autem figuris ut ad dextram fere semper est Petrus, ita variis modis exhibetur. Modo ipse, Paulusque stantes vestemque ante pectus componentes cernuntur ut videre in I. *fig. tab.* XVI. *t.* III. *huiusce operis* licet: modo ita, ut eorum manus non appareant, velut in ea, quam subiicimus figura *in fine vol. tab.* I. Modo ita uti sese mutuo aspiciant, eorumque capitibus diadema impendeat, eoque in intervallo, quod inter utriusque apostoli barbam est, volumen exhibeatur, ut in ea, quam addimus *in fine vol. tab.* II., figura videre est. Quamquam inversa haec est. Petro enim dextera, Paulo sinistra in vitro datur, ut est apud Bonarrotium *tab.* X. *fig.* I. Quod eo magis cognosci, perspicique potest, quod litterae *Petrus* in hac nostra tabula, ut etiam apud Aringum, et Bottarium a dextera ad laevam ductae sint, cum contra omnino evenire debuerit. Interdum vero ita collocabuntur, ut ad columnae dexteram, quae columna monogramma Christi sustineret, Petrus altera manu volumen tenens, altera, duobus digitis tantum extensis, quasi benedicens; ad sinistram vero Paulus volumen item sinistra tenens, ac dexteram ad pectus aptans cerneretur, velut ex hoc quod adiungimus, exemplo intelligitur, *tab.* III. *n.* 1. *in fine vol.* Quandoque exhibentur ita, ut supra ostensum est, obversis nempe vultibus, impendenteque diademate, etsi loco voluminis in medio intervallo flos cernatur, *ut in fine vol. tab.* III. *n.* 2. Nonnumquam etiam ita, ut Paulus in Petrum inspiciat, Petrus vero in Paulum non item, *ibid. n.* 3. Quin etiam sedentes aliquando exhibentur, ea ratione, ut Paulus volumen aliquod Petro porrigere videatur *ibid. n.* 4., quasi *communicans eum eo evangelium, quod praedicaverat,* ut est in *cap.* II. *epist. ad galat. v.* 2. Interdum vero sedentes proponuntur diversis pulvino stratis sedibus, ut videre est *t.* III. *huius operis tab.* CVI., ita ut Petrus dextera manu benedicere, latinorum sacerdotum more, altera volumen tenere; Paulus vero versus Petrum dexteram, quasi eum alloquens extendere, altera volumen gestare videatur. Simile huius est quod exhibetur ab Aringhio, l. c. et a Bottario *tab.* CXCVII. *fig.* II. tom. cit., sed inversum apud hos est. Litteras enim a laeva ad dexteram ductas refert, quod fieri recte non potest. Denique proponi apostolorum figurae ita solebant, ut ad Christi dexteram Petrus, ad sinistram Paulus esset, id quod ex fig. 2. *tab.* V. *in fine* cognoscere lectori licet.

(5) Confer Fabrettum *loco modo indic.* ,, vitrum ,, inquit, illud ab Aringo recensitum tertium in or,, dine, ubi Paulus dexteram occupat, sed ex mera des,, cribentis incuria (addere potuisset et errore Aringhi ,, qui sinistram occupare Petrum scribit, *lib.* IV. *cap.* XLVII. *pag.* 402. *tom.* II.) ,, quia cum istae imagines ,, hic inde pellucidae sint, pictor non earum faciem, ,, sed adversam partem excepit, id quod ex litteris in,, verso ordine descriptis fit evidens, tum in aliis eo,, rumdem figuris, quae eadem *pag. n.* 2. *et* 5. ha,, bentur ,,. Ac recte is quidem. Nam quod scribendum hoc modo erat, ut erat in vitri interiore parte VAS AMICORVM VIVAS CVM TVIS FELICITER, sic scriptum exhibetur apud Aringhium [illegible]

(6) *Libr. ind. tab.* X. *seq. pag.* 77. quo loco ,, In ,, questi vetri si vede la immagine di *s. Pietro*, *la* ,, *quale è sempre a man dritta* ,,. Sed non videret, quod inventum deinde a Boldetto fuit. Etsi lapsum ipse etiam sum, qui aeneum numisma pro vitrei calicis fundo non animadvertens immiserim *tom.* II. *huius operis pag.* 58.

(7) Bold. *loc. cit. pag.* 192.

PETRVS · PAVLVS

nio (1) animadversa, a nobis certe, qui Petri singularis primatus oppugnatores refellere instituissemus, praetermittenda non fuit.

Quamquam non is ego sum, qui nullum vitreum eiusmodi calicem reperiri pro re certa putem, in quo Pauli quidem dexteram partem, Petri vero imago laevam occupet. Ac Fogginius (2), qui unum se tantum apud Boldettum vidisse narrat, in quo priore Pauli, secundo autem loco Petri nomen legatur (etsi dignosci nequeat Petri ne sit, an Pauli imago ad dexteram) vera scilicet narrat: quamquam Boldettus Petrum sinistram, Paulum dexteram occupare partem dicat (3). Qui si tam confidenter loquens, non labitur, id tamen opus nihil nobis negotii exhiberet; propterea quod unicum id quidem esset, ut plane intelligi possit, eum qui fecerit, cum contra ceterorum omnium exem-

(1) Fogginius *loc. cit. pag.* 465. et Bonarrotius *lib. ind. tab.* cxcvii. *pag.* 188.

(2) Fogginius *ibid.*

(3) Boldettus *lib.* i. *cap.* xxxix. *pag.* 192. „ In un „ vetro, *inquit*, da me ritrovato nel cimiterio di Cal- „ listo si vede dipinto s. Paolo alla destra di s. Pie- „ tro „. Sed ut ei sit adiungenda fides, lector ex ea, quam subiicio, tabula cognoscet, in cuius priore, seu dextera figura, Paulus ad laevam est Petri imminente ipsis corona, in qua est digramma Christi, litterisque circum vitrum apparentibus, quae sunt huiusmodi *dignitas amicorum vivas cum tuis feliciter semes*: in altera Pauli ante Petri nomen legitur, sed nihil hinc effici contra nos posse Fogginio, mihique etiam ipsi videtur, *vide tab.* iii. *num.* 5. et 6. *in fine vol.* Nam Petrus post Paulum nominari interdum apud ecclesiasticos scriptores solet, in primisque apud Eusebium-caesariensem *lib.* iii. *H. E. c.* ii *p.* 79. *edit. taurin.* Μετὰ τὴν Παύλου, *inquit*, καὶ Πέτρου μαρτυρίαν *post Pauli, ac Petri martyrium*, et *cap.* xxi. *pag.* 98. μετὰ Παῦλόν τε καὶ Πέτρον, *post Paulum quidem, et Petrum*, apud collectorem constitutionum apostolicarum *lib.* viii. *cap.* xxxiii. *pag.* 419. *tom.* i. *pp. apostolicorum edit. Coteler.* an. 1724., ubi haec leguntur: ἐγὼ Παῦλος, καὶ ἐγὼ Πέτρος *ego Paulus, et ego Petrus.* Apud interpolatum Ignatium *epist. ad magnes. n.* x. *pag.* 55. *tom.* ii. *pp. apostolicor. eiusd. edit.*, et *epist. ad trallianos n.* v. *pag.* 62. et *epist. spuria ad antiochenos n.* vii. *p.* 106., Origenem *homil.* xxv. *in numeros n.* vi. *p.* 396. *tom.* ii. *opp. edit. paris. monach. s. Mauri*, et *homil.* iv. *in iudic. num.* 1. *pag.* 481. *tom. eod.*, et *homil.* ii. *in Ezechielem n.* 4. *pag.* 362. *tom.* iii. *eiusd. edition.*, Gregorium nazianzenum *orat.* xii. *per.* 264. *edit. colon.* an. 1690., qui Παύλου, καὶ Πέτρου συμφωνίαν *Pauli, Petrique conventionem* memorat, et *iamb. carm.* ii. *p.* 155. *tom.* ii. quo loco scribit:

Ῥώμη δὲ Παῦλος καὶ Πέτρος νικηφόροι·

Romae autem Paulus, et Petrus victoriam ferentes.

Utque ceteros mittam, apud Paulum Silentiarium *de ecclesia* ab Cangio editum post *notas ad histor. Iohannis Cinnami edit. paris. pag.* 518. Sed inde concludi nullo modo potest primas ab iis patribus, aut pares Paulo fuisse tributas partes. Nam ut multis ostendimus patres eosdem Paulo praetulisse Petrum, ita si factum aut incuria auctoris, aut oscitantia interpretum, aut errore librariorum est, ut apud patres eosdem priore loco nominaretur Paulus, cur fieri etiam errore artificis non potuit, ut quamquam Petrus dexteram obtineret, tamen ante in vitro nomen Pauli legeretur? Atque apud Eusebium Petrum ante Paulum fuisse nominatum licet coniicere, cum Rufinus vetus interpres Eusebii *lib.* viii. *cap.* xviii. *pag.* 343. *edit. cantabrig.* locum, ἀποσόλων αὐτοῦ καὶ εἰκόνας Παύλου, καὶ Πέτρου ita vertit, ut Petrum praeponens, indicet, non Παύλου καὶ Πέτρου, sed Πέτρου, καὶ Παύλου in graeco olim textu legi consuesse. Quod ipsum est de constitutionum loco dicendum, cum apud Anastasium sinaitam *in odeg.* ms. ἐγὼ Πέτρος, καὶ ἐγὼ Παῦλος, ut et in typico s. Sabae, inque mss. codicibus quatuor, quos Cotelerius in *cap. idem constitutionum* recenset, non vero ἐγὼ Παῦλος, καὶ ἐγὼ Πέτρος legatur. Ac si Gregorius nazianzenus in iambis, et Silentiarius in poemate de s. *Sophiae templo* Paulum priorem nominaverunt, parvi refert. Poetis enim licet interdum metri caussa res non ordine, sed ut *versus* poscunt, proponere. Verum ut Petrum post Paulum Nazianzenus, ita Paulinus nolanus Petrum ante Paulum nominat, scribens *natal.* iii. *v.* 55. *pag.* 384. *edit veron.*

Roma Petro Pauloque potens.

plum fecerit, errore, inconsiderantiaque fecisse. Quum igitur maiores nostri hoc genere monumentorum, quod est ceteris vetustius, Petrum ad dexteram partem, Paulum ad laevam perpetuo exhibuerint, idque non casu, sed consulto fecerint (alioqui non tam constans ea consuetudo, neque tam stabilis permansisset), si quid umquam, illud quidem certe indicarint necesse est, quod saepe in commentariis scriptorum christianorum legerant, esse Petrum non reliquis apostolis modo, sed ipsi etiam Paulo praeferendum.

II.

In monumentis veterum christianorum aeneis Petrus modo potiorem, modo laevam partem occupat.

In vetustissima aenea lucerna, quae in Museo mediceo servatur, Petrus ad puppim sedens, gubernaculumque navis tenens potiorem locum occupat, inferiorem Paulus, qui ad proram stans, versusque ad mare, quasi orationem ad populum habiturus (1), exhibetur. Alterum est aeneum monumentum sane vetus in coemeterio Callisti a Boldetto (2) repertum. Est id ad numismatis formam perfectum, ac Paulum ad dexteram, Petrum ad laevam collocatum refert. Sed cum in vitreis vasculis, ut ostendi, inque vetustiorum sepulcrorum lapidibus, quod mox demonstrabo, Petrum ad dexteram, Paulum ad laevam poni saepe consuesse compertum sit; vereor, ne artificis errore evenerit, ut Petri, quae in *typo dextera* fuisset, *sinistra* in numismate, cui *typum* artifex impresserit, appareret. In valvis aeneis, quas saeculo XI. fuisse perfectas liquet, basilicae sancti Pauli, Petrus ordine prior ponitur, deinde Petri martyrium, post Paulus, inde Iohannes (3) etc. Contra in valvis item aeneis vaticanae basilicae sancti Petri, quas Eugenius IV. seculo xv. fieri iussit, Petrus sinister est, claves tamen tenens, easque pontifici porrigens, Paulus dexter ensem dextera gestans, librum (4) sinistra.

(1) *Tom.* III. *huius operis pag.* 69. *tab.* XX.

(2) *Lib.* I. *cos. sopra i cimiteri de' santi martiri cap.* XXXIX. *pag.* 163. Vide *tab.* IV. *in fine huius vol.*

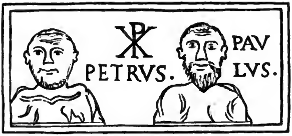
(3) Confer Ciampinum tom. I. veterum monumentor. cap. IV. pag. 35.

(4) Ciampinus *ibid. p.* 43.

PETRVS
PAVLVS

PETRVS
SAVLVS
PETRVS
PAVLVS
DIGNITAS · AMICORVM · VIVAS · CVM · TVIS · FELICITER · ZESES
PAVLVS
PETRVS

PETRVS.
PAV
LVS.

III.

Idipsum est de marmoreis statuendum.

In urna marmorea Probi, etsi Paulum esse Christo dexterum, sinistrnm Petrum Battellus dixerit (1), id tamen Bottarius (2) negavit; ac iure mea quidem sententia. Neque vero in eo sarcophago solum, sed etiam in sepulcrali Aselli lapide, qui repertus in s. Hippolyti caemeterio ab Oliverio praesule an. circiter 1719. fuit, quemque Boldettus primum (3), tum Fontaninius (4), post Fogginius (5) descripserunt, publicarnntque, Petrus ad dexteram est, ad sinistram Paulus. Quamquam nonnulla reperiri marmora veterum christianorum intelligo, in quibus Paulus non esse ad Petri dexteram videatur. Atque ut cetera praetermittam, quorum sunt aliqua a Ciampinio (6), a Bosio (7), ab Aringhio (8), aliisque vulgata, satis fuerit unum illud referre, quod est a Marangonio in actis (9) sancti Victorini editum.

Sed omnia eiusmodi monumenta, praesertim quae recentiora sunt, persequi nec vacat, neque vero est opus. Itaque venio ad picturas veteres, quae in coemeteriis sanctorum martyrum, inque mss. antiquis codicibus cernuntur.

IV.

Atque etiam de pictis apostolorum imaginibus.

Ac de pictis Petri, et Pauli imaginibus, quas Augustinus commemorat, satis fere dictum est (10). Iam vero quaedam adhuc in coemeteriis supersunt. Atque in sanctae Agnetis, quod in via nomentana est, illustre huius generis arcuatum monumentum extare, auctor est in quarto Romae subterraneae libro Aringhius (11), quo quidem in monumento Christus medius inter

(1) Vide Battellum *de sepulcr. Probi* §. XXIII., p. 58. edit. an. 1705.

(2) Bottarius *loc. cit. tom.* I. *pittur. e scultur. della Roma sotterr. pag.* 56.

(3) Cafer Bold. *ib. p.* 493., *et t.* III. *huius op.* est eius lapidis ectypon huiusmodi *p.* 59. E. Id ectypon hoic *tab.* V. *n.* 1. *in fine huius vol.*, exhibetur.

(4) *De dist. arg. cap.* XIV. *pag.* 40. cetera., quae sane permulta sunt, libens praetereo.

(5) Fogginius *de rom. divi Petri itinere et apostolatu p.* 480. *edit. florent. an.* 1741.

(6) *Cap.* III. *p.* 6. *tom.* II. *vet. mon. fig. B.*

(7) Aringhius *tom.* I. *Rom. subterr. p.* 317. *lib.* II. *cap.* X. *et pag.* 299.

(8) Bosius *Rom. subterr. lib.* 2. *cap.* 6. *p.* 85. *seq.*

(9) *Pag.* 42. *edit. an.* 1740., *tab.* V. *n.* 2. *huius vol.*

(10) *Pag.* 405. *not.* 2. *huius vol.*

(11) *Cap.* XXVII. *pag.* 213.

apostolos duos sedens, dexteramque extensam, quasi latinorum more benedicat, habens, sinistraque librum apertum gestans, proponitur. Apostolorum autem illorum duorum alterum, qui ad dexteram est, Petrum, ut effigies ipsa demonstrat; alterum, qui ad laevam cernitur, Paulum esse arbitror. Rursum in monumento arcuato coemeterii Priscillae, quod sextum ordine apud Aringhium, Bottariumque (1) est, Christus sedens, docensque exhibetur, ad cuius dexteram Petrus est, ut ex effigie coniicere licet: quamquam assequi non possum in eorumne apostolorum, qui ad laevam cernuntur numero, imago sit Pauli. Multas eiusmodi picturas in coemeteriis reperiri testatur Boldettus (2) in priore observationum libro. Atque huc sane spectare putat, quae de monumentis coemeteriorum urbis insignitis Petri, Paulique nominibus Eusebius secundo historiae libro (3) complexus est. Quin etiam in basilica siciniana, quae deinde s. Andreae in Barbara (4) dicta est, vetus erat, fortasse saeculi quinti, pictura Petrum ad dexteram, Paulum ad sinistram exhibens. Praeterea in atrio basilicae vaticanae principis apostolorum picturae extabant sane veteres, quae Petri, Paulique elevationem corporum referebant (5),

(1) *Tom.* III. *delle pitture e sculture della Roma sotterranea tab.* CLXVIII. *edition. rom.*

(2) *Lib.* I. *cap.* V. *delle osservazioni sopra i cimiteri pag.* 21. *edit. rom. an.* 1720. *tom.* I. „ Del ritrovarsi „ sovente le immagini de' santi Pietro, e Paolo dipin- „ te ne' cimiteri.., sembra che volesse Eusebio Cesa- „ riense alludere etc.

(3) Eusebius *lib.* II. *h. e. cap.* XXV. *pag.* 75. *edit. taur. an.* 1746. Ut apostolos illos duos Romae decessisse dixit, καὶ πιϛοῦταί γε τὴν ἱϛορίαν ἡ Πέτρου, καὶ Παύλου εἰς δεῦρο κρατήσασα ἐπὶ τῶν αὐτόθι κοιμητηρίων προςρήσεις. „ Et con- „ firmant quidem narrationem Petri, Paulique no- „ mine insignita monumenta, quae in urbis Romae „ coemeteriis etiamnum visuntur „.

(4) Confer Ciampinium *tom.* I. *veter. monument. cap.* VII. *pag.* 63. *edit. rom. an.* 1690.

(5) Aringhius, qui medio saeculo superiore *de Roma subterranea* librum scribebat, millesimo fere ante id tempus anno, ut harum rerum periti putabant, picturis expressam historiam illam fuisse testatur, quae Petri, Paulique corpora in puteum ab graecis fuisse proiecta, qui ea in Orientem transferre statuerant, indeque postmodum romanorum opera extracta, atque in loco, ubi nunc quiescunt, asportata fuisse, ferret. (*) Quamquam neque Gregorius magnus *l.* IV. *ep.* XXX. *t.* II. *opp. p.* 710. *seq. edit. paris. an.* 1705., neque Damasus *in epigrammate*, quod Baronius ex *append. tom.* II. *antiq. inscript. p.* 1172. *n.* XII. *ad an.* 384. *num.* XXIII., Aringhius ipse *lib.* III. *cap.* XII *pag.* 466. *edit. rom. subterr. an.* 1651. postque Martium Milesium Sarazanium, qui opuscula Damasi collegerat, ac semel, iterumque vulgarat, Antonius M. Merenda vir clarissimus in ea, quam anno 1754. Romae publicavit, *opusculorum, gestorumque s. Damasi papae* collectione, produxerunt; ullam de proiectis in puteum corporibus mentionem faciunt. An de ea quidem, quae est de iisdem corporibus in catacumbis olim iacentibus narratione, confer quae *ibid.* scribit Aringhius, quaeque deinde Bollandiani *act. ss. mens. iun. t.* V., *anal. de ss. Petro, et Paulo* §. IV. *p.* 434. *seqq. ed. antuerp.*, Franc. Blanchinius *in not. ad Anastas. t.* II. *p.* 205. *edit. romanae Salviani an.* 1723., Mabillonius *liturg. gallic. p.* 159. *seq. edit. paris. an.* 1685., Tillemontius *monum. ad h. e. pertinent, t.* I. *in vit. s. Petri. art.* XXXVI. *p.* 78. *edit.*

(*) Re ipsa historiam de ss. apostolorum reliquiis a graecis furto sublatis legi olim in quodam cod. membr. saec. XI. bibliothecae Vaticanae, qui codex encomia varia sanctorum continet. *Emendatoris nota.*

quibus in picturis apostolorum princeps ad dexteram, Paulus ad sinistram cernebatur. Quod ipsum in vetustissima tabula intueri licet, quae in sacrario vaticanae basilicae servatur (1). Contra in coemeterio sanctorum Petri, ac Marcellini (2) Christus in vetere pictura proponitur sedens, cui dexter est Paulus, sinister Petrus; ita tamen ut hic extenta dextera quasi auctoritatem quamdam consequutus loqui, ille accomodata ad pectus dextera audire videatur. Quod ipsum exprimit pictura sanctorum eorumdem apostolorum in vetere codice membranaceo theologico octavo, atque vicesimo bibliothecae Caesareae vindobonensis apud Lambecium in quarto commentariorum libro (3). Sed omnia huius utriusque generis monumenta persequi longum est.

V.

Deque iis, quae musivo sunt opere perfectae.

Musivum opus in s. Sabinae templo (4) saeculo v. cum Caelestinus I. pontificatu maximo potiretur, a Petro presbytero perfectum, cuius operis pars tota superior vetustate periit, Petrus ad dexteram ecclesiae ex circumcisione, Paulus ad laevam ecclesiae ex gentibus imminens cernebatur. In summo arcu triumphali, quem vocant, basilicae liberianae s. Mariae maioris (5), quemque musivis exornavit Sixtus III. pont. max. anno fere quadrigente-

bruxell. an. 1732., Merenda *opusc. et gest. s. Damasi* c. xxxv. §. ii. *p.* 136. *et seq.* et abbas Terribilinus amicitia mihi, dum viveret, coniunctissimus, qui hoc ipso, quo scribimus anno, maximo rei litterariae detrimento, paullo post quam Ravennam pervenit, quo profectus una cum legato Henriquesio doctissimo cardinali, et patrono virorum eruditorum fuerat, decessit, apud *Merendam in addend. ad opusc. s. Damasi p.* 7. In iis porro, quas dixi, picturis, Petrus dexteram, Paulus sinistram partem occupat. Confer Aringhium *ibid. p.* 467. *et seq.*, et Iohannem Bottarium praesulem eruditissimum *tom.* i. *delle scult. e pitt. sacre estratte da' cimiteri di Roma etc. tab.* xiii. et xiv. *pag.* 30. *et seqq.*

(1) Hanc aliqui a Silvestro pontifice Constantino imperatori ostensam narrant. Sed quo argumento doceantur, nescio. Confer Iohannem Christophorum Battellium *dissert. de sarcoph. Probi etc. p.* 72. *edit. rom. an.* 1705., et Pogginium *l. indic. pag.* 466.

(2) Vide Aringhium *lib.* iv. *Rom. subterr. to.* ii. *pag.* 412. et Bottarium *tom.* i. *delle scult. e pitt. etc. tab.* iv. *pag.* 17.

(3) Lambecius *lib.* iv. *biblioth. vindobonensis. Additam.* ii. *pag.* 319. *edit. an.* 1671. post descriptas *pag.* 316. pictas Petri, Paulique imagines „ Notandum „ est, *inquit*, s. Paulum non stare, ut primo intuitu „ videtur, a dextera s. Petri, quasi loco honoratiore, „ sed revera tantum stare e regione s. Petri, velut „ auscultantem, et modestiae, ac reverentiae caussa „ dextram brachium pallio cohibentem, cum contra „ s. Petrus loco stet superiori, et primatus indicandi „ caussa tamquam benedicens etc. „.

(4) Eius musivi operis pars superior periit. Ita, ut olim erat, exhibetur a Ciampinio *tom.* i. *veter. monument. cap.* xxi. *pag.* 191. *edit. rom. an.* 1690.

(5) Confer Ciampinium *ibid. pag.* 200. *tab.* ii. *cap.* xxii. *edit. rom. an.* 1690.

simo trigesimo tertio, area est ad circuli figuram, thronusque in ea exhibetur, ad cuius dexteram, laevamque orbiculi extant duo referentes capita Petri, ac Pauli apostolorum. Eadem est ratione locatus Petrus in musivo opere templi s. Laurentii (1) in agro Verano, quod opus perfectum Pelagii secundi pontificis maximi iussu anno fere 578. fuisse Ciampinius narrat. Neque vero in eo solum, sed in altero etiam ecclesiae s. Praxedis, (2) quod Paschalis primi pont. max. cura fuisse anno fere 819, constructum ferunt. Quo circiter tempore musivum item capuani (3) templi opus absolutum fuisse, idem est auctor Ciampinius in veterum monumentorum parte secunda, quo in opere Petrus ad virginis Deiparae dexteram claves sinistra gestans, Paulus ad laevam proponitur. Contra in musivi leoniani arcus basilicae s. Pauli (4) parte dextera Paulum videmus, in sinistra Petrum. Rursum in oratorio sancti Venantii (5), sive basilica Theodori, quam anno fere 642. Iohannes IV. pont. max. musivis ornari fecit, Petrus ad virginis laevam claves dextera, crucem sinistra gestans, Paulus ad dexteram utraque manu, nempe dextera pallio contecta, sinistra vero nuda librum sustinens exhibetur. Dexteram item Paulus occupat in vetere anni 774. romano musivo templi s. Marci (6), laevam Petrus: ut etiam in eo anni circiter 820. quod in templo s. Caeciliae (7) visitur. Ac de musivis quidem iconibus apostolorum hactenus.

§. V.

Atque etiam de eburneis.

Eburnearum tabularum, quibus insculptae imagines Petri, Paulique sunt, duo esse genera video. Aut enim geminae sunt,

(1) Ciampinius *ibid. tom.* II. *cap.* XIII. *pag.* 102.

(2) Apud Ciampinium *ibid. cap.* XXVI. *p.* 151.

(3) *Ibid. cap.* XXIX. *p.* 166.

(4) Apud eumdem *ibid. tom.* I. *p.* 321.

(5) Apud eumd. *ibid. tom.* II. *cap.* XV. *p.* 105.

(6) *Ibid. cap.* XVIII. *p.* 121.

(7) *Ibid. cap.* XXVIII. *p.* 160. simile autem erat horum, quod extabat in templo s. Agathae in Subura, quodque anno circiter 472. a Ricimero constructum fuerat. Confer Ciampinium *tom.* I. *veterum monumentorum cap.* XXVIII. *p.* 271. *tab.* LXXVII. In absida basilicae vaticanae s. Petri quidem imago ad sinistram more graecorum praesulum benedicentis, Pauli ad dexteram Christi exhibebatur. Id autem opus Innocentii III. temporibus, saeculo nempe XIII. ineunte fuisse perfectum arbitror. Adisis Ciampinium de sacris aedificiis *sect.* II. *tab.* XIII. *pag.* 42. *edit. rom. an.* 1693. Consule praeterea *cap.* IV. *eiusd. operis tab.* XXIV. *p.* 75. *edit. eiusd.*

perfectaeque ornandi potissimum libri alicuius caussa (1), aut triplices, quarum minoribus duabus tertia operiebatur. Priores δύπτυχα diptycha ἀπὸ τοῦ δὶς, καὶ πτὺξ *ex bis* scilicet, et *plica*, alterae ἀπὸ τοῦ τρὶς, καὶ πτὺξ *ex ter, et plica* τρίπτυχα *triptycha* appellari solent. Triptycha aut domi (2) memoriae, cultusque gra-

(1) Quod nos diptychon, idem lib. xv. contra Faustum cap. vii. pag. 199. tom, viii. opp. edit. amstel, an. 1700. diptychiam Augustinus vocat: πιτουπτιχον pitapticon coptitae, ut est apud Renaud. t. i. liturg. or. p.253., πτύχον Dionysius l. de eccl. hierarch. c. iii. pag. 294. §. ix. tom. i. opp. edit antuerp. an. 1634. Confer Maximi scholia in eumdem Dionys. locum. p. 310 tom. eod. Diptychorum autem fit in liturgia Chrysostomi t. xii. opp. in append. pag. 792. edit. paris monach. congr. s. Mauri., in epistola Innocentio I. adscripta, quae est ad Arcad. imper. xiii. in append. ad tom. i. collect. epistolar. rom. pont. edit. paris. Coustantii p. 106., in actis synodi chalcedonensis an. 451. act. xi. p. 554. tom. ii. concilior. Hard. collect. et pag. 691. eod encycl. pro defens. concil. eiusd. tom. eodem, commemoratio. Longum est omnia monumenta persequi, quae collegerunt Iohannes Stephanus Durantius primus senatus tolosani praeses lib. ii. de ritib. ecclesiast. cap. xliii. num. ix. pag. 244. edit. rom. an. 1591., Iohannes Cardona episcopus dertusiensis, a quo librum singularem de diptychis scriptum, editumque Tarracone an. 1587. uacrat Isaacus Habertus, pontif. graec. ad part. viii. liturg. ordin. de consecrat. presbyt. observ. viii. p. 156. edit. paris. an. 1643., Habertus ibid. p. ead. seqq., Iacobus Goarius ord. praed. in not. ad euchol. graecor. p. 143. edit. paris. an. 1647., Iohannes Bona S. R. E. cardinalis rer. liturg. l. ii. c. xii. §. i. p. 390. seqq. et c. xvi. p. 405. seqq. edit. rom. an.1671., Henricus Norisius S. R. E. card. diss. de v. synodo c. v. p. 35. seqq. edit. patav. an. 1673., Carolus Cangius glossar. med. et inf. graecit. ad v. Δίπτυχα, et med. et inf. latinit. ad v. diptycham; Heribertus Rosweydus in onomast. ad vit. pp. p. 1016. edit. antuerp. an.1615., Andreas Saussayus apparat. ad martyrolog. gallican. cap. xviii. pag. 59. edit. an. 1637., Iohannes Mabillonius liturg. gall. lib. i. pag. 43. seqq. edit. paris. an. 1685., Christianus Lupus in scholiis ad v. synod. cap. viii. p. 179. seqq. tom. ix. opp. edit. ven. an. 1724., Leo Allatius de eccl. orient. et occident. consensu lib. iii. cap. xv. pag. 1184. edit. colon. an.1648., Pompeius Sarnellus antiq. basilicograph. c. xxvi. p. 79. seqq. edit. an.1686., Eusebius Renaudotius tom. i. liturgiar. oriental. collect. p. 19. 31. 34. 72. 112. 150. 254. seq edit. paris. an. 1751., Montfauconus palaeogr. graecae pag. 34. edit. paris. an. 1708., Laurentius Ramiresius de Prado in not. ad Liutpr. chronic. pag. 454. edit. an. 1640., Edmundus Martenius, et Ursinus Durandus monachi benedictini cong. s. Mauri voyag. litteraire etc. edit. paris. an.1717., Altesserra not. in Anastas. bibl. ad vitam Agathonis pag. 100. edit. an. 1735. t. iv., Petrus le Brun explic. de la messe t. v. diss. xv. part. vi. §. iii., p.iii. seq. edit paris. an.1726., Berlendius cleric. reg. theatinus de oblat. ad altar. dissert. edit. ven. an. 1736. pag. 171., et a protestantibus Ioh. Andreas Schmidius disput. de diptychis edit. ienensis an. 1694., Petrus Zornius dissert. de diptychor. orig. in primitiva eccles. §. i. seqq. pag. 667. seqq. tom. ii. opusculor. sacror. edit. altonavian. an. 1731., Henricus Dodwelius diss. v. cyprianica p. 71. edit. oxon. an. 1684. Martinus Chladenius disp. de diptychis veterum edit. Wittemberg. an. 1703., Gaspar Svicerus thesaur. eccl. ad vocem Δίπτυχα Samuel Basnagius annal. polit. eccles. ad an. 490. pag. 579. n. vii. tom. iii. Sed hi fere de diptychis litteratis, quae vocant, quibus continebantur nomina sanctorum, aut episcoporum, aut aliorum, quae nomina sive vivorum, sive mortuorum in ecclesiis recitabantur, egerunt. De figuratis autem. ut aiunt, eburneis praecipue diptychis sacris, profanisve disputant Alexander Wiltemius ad diptychon leodiense edit. leod. an. 1659., Dan. Papebrochius t. i. act. ss. mens. maii p. xa. seqq., Philippus Bonarrotius vir summus osservaz. sopra tre dittici antichi di avorio, quae extant in extremo volumine delle osservaz. sopra alcuni frammenti di vasi di vetro trovati ne'cimiteri di Roma pag. 231. seqq. edit. florent. an. 1716., Petrus Franciscus Fogginius de romano divi Petri itinere, et apostolatu exercit. xa. p. 472. edit. florent. an. 1741., Sebastianus Donatus vir eruditus in primis, ac diligens de' dittici degli antichi, libri iii. edit. luc. an. 1753., utque aliquos eorum, quos priore loco nominavi, mittam, Christianus Augustus Saligus de diptychis veterum lib. singul. edit. Halae magdeburg. an. 1731., et hoc ipso, quo scribimus anno, Paullus Maria Paciaudius in egregio, plenoque eruditionis opere, quod inscribitur, de cultu s. Ioh. Bapt. antiquit. christianae dissert. sexta cap. iv. p. 225. seqq.

(2) Quae caussa fuerit, cur plerique eorum, qui de sacris diptychis figuratis, ut vocant, egerunt, non meminerint consuetudinis, quae apud graecos in primis invaluit, retinendarum memoriae, religionisque ergo imaginum earumdem domi, nescio. Nam si hoc etiam tempore in usu obtinet, tabulaeque ligneae, quae in Atho monte perfici solent, aut alibi, et pictae ad triptychorum modum elaboratae passim in privatorum aedibus eius rei causa servantur, quid impedit, quo minus olim etiam servarentur?

tia, aut in ecclesiis servari consuerant, ut cum res divina fieret, altaribus (1) imponerentur. Sunt autem alia perplura seu diptycha, seu triptycha sacra, quorum usus non ii modo, quos dixi, sed alii etiam ab ipsis discrepantes (2) erant. Verum de his nihil attinet dicere. Quare de illis tantum, quae iconas Petri, Paulique exhibent, agam, atque, ut equidem potero, breviter. Itaque in mutinensi carmelitarum, ut ab Donato (3) in commentario de diptychis italica lingua perscripto proponitur, ad dexteram Petri, ad laevam Pauli imago est. Contra in florentino Riccardiorum (4) Petrus ad laevam est, Andreas ad dexteram. Iam vero in tudertini (quod sibi magno pretio Benedictus xiv. p. m. non ceterarum modo doctrinarum, disciplinarumque omnium, sed antiquitatum etiam christianarum diligentissimus investigator, studiosissimus cultor, peritissimus, doctissimus, iustissimusque aestimator, et iudex comparavit; quodque Paulus Maria Paciaudius clericus regularis theatinus vir maximo ingenio, singularique harum praecipue rerum scientia praestans primus omnium edidit, illustravitque) in tudertini, *inquam*, triptychi antica parte (5) Petrus in medio est, Paulusque sinistrum, Iohannes vero dexterum latus tenet. Quod idem cernere in triptycho casanatensi item eburneo, quod ipsi nunc publicamus, licet. In huius vero antica superiore parte Christi suppedaneo insistentis, ac dextera *benedicentis*, sinistraque librum sustinentis figura conspicitur, distinguiturque non eo circuli, sive diadematis genere solum, quod

(1) Confer Bonarrotium *l. c. p.* 259. *seq.*, Donatum *ibid. pag.* 215., Paciaudium *ibid. p.* 229.

(2) De variis usibus diptychorum seriorum generum quid sit statuendum ex Bonarrotio *ibid.*, Donato *ibid.*, aliisque nonnullis eorum, quos supra commemoravi, cognoscere lector poterit.

(3) Confer Donatum *ibid. lib.* III. *cap.* VI. *p.* 222. *seqq. edit. lat. an.* 1753. In diptycho leodiensi, quod e consulari figurato episcopale litteratum haud multo post Caroli magni tempora factum est, ut post Wiltemium animadvertit Saligus *cap.* III. *libri singular. de diptychis p.* 33. *seqq. etc. c.* VIII. *p.* 129. *edit. Hal. Magd. an.* 1731. Petri nomen ante Pauli nomen legitur. Atque certum quidem illud mihi videtur, ea ratione fuisse in diptychis ecclesiasticis scripta nomine eaque aeris sculptas, pictasque imagines apostolorum, quae recitari in canone missae ab ecclesiis consuerunt. Nulla enim ratio est, cur pictores, sculptoresque prudentes, atque volentes a consuetudine, usuque perpetuo ecclesiarum, recessisse putem. In canone autem primum ab omnibus Petri, tum Pauli recitatur nomen; id quod ex romano, quem primo fuisse saeculo digestum ostendam suo loco opportune, ex ambrosiano, ex mozarabico, ac aethiopico denique plane constat. Quamobrem a pictoribus, sculptoribusque, qui diptycha, triptychaque diligenter perficere solerent, potiorem locum fuisse attributum Petro concedendum est.

(4) Consule Fogginium *exercit.* XX. *de romano divi Petri itinere, et apostolatu p.* 471.

(5) *Loc. indic. diss.* VI. *cap.* IV. *seqq. p.* 225. *seqq.*

ΙΔΟΥ ΓΑΡ ΕϹΤΙΝ Η ΤΕΤΡΑΚΤΥϹ
ΜΑΡΤΥΡΩΝ : ΤΩΝ ΑΡΙϹΤΩΝ ΚΟ
ϹΜΟΥϹ Α ΤΕΤΡΑΔΙϹΤΕΦΟϹ :

unius Servatoris imaginibus imponi (1) consuevit, verum etiam litteris $\overline{\text{IC}}$. $\overline{\text{XC}}$, hoc est ΙΗΣΟΥΣ ΧΡΙΣΤΟΣ *Iesus Christus*: ad laevam Deipara ad dexteram manum versus filium extendens, ad dexteram Iohannes Baptista. Litterae praeterea ad laevam leguntur $\overline{\text{ΜΗΡ}}$ $\overline{\text{ΘΥ}}$, id est ΜΗΤΗΡ ΘΕΟΥ *mater Dei*, ad dexteram Ο Α . ΙΩ . ΠΡΟΔ . nempe, Ο ΑΓΙΟC ΙΩΑΝΝΗC ΠΡΟΔΡΟΜΟC *sanctus Iohannes praecursor*, (2) mediae anticae parti versus huiusmodi insculpti sunt.

ΩC ΗΠΟΡΕΙ ΧΕΙΡ ΚΑΙ ΓΛΥΦΙC ΧΡΙCΤΟΥ (3) ΤΥΠΩ.
ΧΡΙCΤΟC ΔΙΔΑCΚΩΝ ΚΑΙ ΠΝΟΗΝ (4) ΗΝ ΕΙCΦΕΡΩΝ
ΚΑΙ CΥΛΛΑΛΕΙ ΓΑΡ ΜΗΤΡΙ ΚΑΙ ΤΩ ΠΡΟΔΡΟΜΩ
ΚΑΙ ΤΟΥC ΜΑΘΗΤΑC ΩCΠΕΡ ΕΚΠΕΜΠΗ ΛΕΓΕΙ
ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟΝ ΛΥΤΡΟΥCΘΕ (5) ΠΑΝΤΟΙΩΝ ΝΟCΩΝ

(1) Ut ex musivo opere s. Andreae in Barbara Simplicii papae cura anno fere 643. perfecto apud Ciampinium, *tom.* I. *veter. monum. tab.* LXXVI. *cap.* XXVII. *p.* 243., eaque aliis apud eumdem, apud Aringhium, et Bottarium monumentis liquet. In his enim nimbo, seu diademati inscripta crux est. De Simplicii musivo opere in templo s. Andreae in Barbara, deque ceteris, quae in basilicis Romae, alibique aut extabant, aut etiamnum extant, incredibili, qua praestat, eruditione, atque doctrina disputat vir maximus Iosephus Alexander Furiettus *sacrar. congreg. concilii, et resid. episcoporum a secretis lib. de musivis cap.* V. *pag.* 65. *seqq. et p.* 73. *seqq. edit. rom. an.* 1752.

(2) De Iohanne praecursore, ut mittam, quae interpretes evangeliorum, quosque Hermannus Witsius, aliique a Paciaudio numerati disputant, vide quae idem scribit Paciaudius *in dissertationibus antiq. christ. de S. I. B. cultu.* In canonibus liturgiarum orientalium in primis post virginem Deiparam Iohannis baptistae fit mentio, ut in Chrysostomi liturgiae canone *tom.* XII. *opp. Chrysost. pag.* 792. *in append. edit. paris. monachor. congreg. s. Mauri, in liturg. Basilii alexandrina pag.* 680. *tom.* II. *opp. in append. edit. paris. Garnerii monachi congr. s. Mauri, et in copticae ibid. p.* 694., *in s. Gregor. copticae apud Renaud. collect. liturg. oriental. tom.* I. *pag.* 34., in syriacae s. Iacobi *apud eumd. tom.* II. *pag.* 129., et in illius, quae duodecim apostolorum dicitur *ibid. pag.* 173., ut etiam in Marci syriace *ibidem p.* 180. Praetereo ceteras liturgias, ne sim longior, quam oportet. Sed de his, quos numeravi, adscribendaene iis sint, quibus tribuuntur, alio loco opportune dicam. Hoc tamen nunc addam breve: labi vehementer Seligum, qui fretus testimonio Honorii augustodunensis, recitari in canone consuesse invocationis, intercessionisque causa apostolorum, sanctorumque nomina non negantis, neque affirmantis; statuat nudam *apostolorum, eorumque doctrinae et exempli et martyrii memoriam seu caussam recitationis* illius esse, novitatisque ea monumenta ecclesiastica condemnat, in quibus est aliquod invocationis indicium. Quid enim? Annon Cyrillus hierosolymitanus, qui medio fere saeculo IV. catecheses composuit, agens de canone hierosolymitanae liturgiae, *catech. mystag.* V. §. IX. *pag.* 328. *edit. paris. an.* 1720. sic scribit? „ Postea recordamur „ eorum quoque qui obdormierunt, primum patriar„ charum, prophetarum, apostolorum, martyrum, „ ὅπως ὁ Θεὸς ταῖς εὐχαῖς αὐτῶν, καὶ πρεσ„ βείαις προσδέξηται ἡμῶν τὴν δέησιν: *ut Deus* „ precibus ipsorum, et legationibus orationem nostram „ acceptam habeat „. Sed de Seligi sententia *cap.* VIII. *libri singular. de diptychis pag.* 125. *seq.* alias.

(3) Vide *not.* 5. *huius pag.*

(4) Spiritum a Christo esse mortalibus inflatum, plena sunt et prophetarum oracula, et volumina novi testamenti. Πνοὴ autem *spiritus* est. Confer *proverb. cap.* I. *v.* 23. De re vero certa non est cur multa disputem.

(5) Erunt, qui hoc triptycon votivum, donariumque quoddam fuisse putent, cuiusmodi est illud, quod anno 1752. singulari dissertatione inscripta, *explication historique d'un tableau en rélief*, episcopus vermiensis illustravit, quodque Paulum, et Iohannem apostolos exhibet. In summa enim tabula hi leguntur Iambi.

ΣΚΕΥΟC ΘΕΟΥΡΓΟΝ CΥΛΛΑΛΕΙ ΤΩ
ΠΑΡΘΕΝΩΙ
ΒΛΑΒΗC CΚΕΠΕCΘΑΙ ΔΕCΠΟΤΗΝ
ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΟΝ.

Vas divinum colloquitur cum coelibe
De tuendo a calamitate despota Constantino.

Quos Iambos ad Constantinum Palaeologum postremum graecorum imperatorem spectare eruditissimus antistes (ita ut in hisce monumentis explicandis evenit) quasi

ΕΓΩ ΔΕ ΤΟΥΤΩ ΠΑΝ ΥΠΟCΤΡΩCΩ (1) ΚΕΡΑC
Ut vacillat manus, cultellusque sculptorius Christi forma!
Christus docens, spiritumque afferens,

divinans constituit. De donariis eiusdem generis vide quae scribunt Montfauconus *diar. italici. p. 54. edit. paris. an.* 1702, et vir in primis doctus, ac nobilis Flaminius Cornelius senator venetus *eccles. venet. ant. mon. decad. XIII. part. I. pag.* 153. *seqq. edit. venet. an.* 1749., et Fogginium, qui tabulam edidit Petrum, atque Andream referentem, illius omnino similem, quae est a vercellensi episcopo publicata, in qua sunt Iambi:

ΩC ΑΥΤΑΔΕΛΦΟΙ ΜΥCΤΟΛΕΚΤΑΙ ΤΩΝ ΑΝΩ
ΝΕΜΟΙΤΕ ΛΥΤΡΟΝ ΔΕCΠΟΤΗ ΚΩΝCΤΑΝΤΙΝΩ

Tamquam germani fratres supernorum mysteriorum enarratores
Tribuite liberationem despotae Constantino.

Fogg. *de rom. divi Petri itin.*, et *ep. p.* 471. *seqq.* Iam vero qui nostrum triptychon votivum esse statuent, eoque genere donariorum, ii facile intelligent, hoc eum voluisse, qui versus in media triptychi ipsius antica parte scribi curavit, tantam esse Christi maiestatem, ut artifices, qui perficere illius iconem conetur, manus, atque instrumenta nutent. Fuisse autem sibi in animo Servatorem ipsum generis humani exhibere docentem, afferentem spiritum, et cum Deipara virgine, cumque iohanne baptista colloquentem, dicentemque discipulos ab se propagandae religionis christianae caussa in orbem terrarum universum mitti. A Christo sanctisque, quorum in tabellis imagines cernuntur, Constantinum, cuius gratia perfectum id esset triptychum, petere, ut ipsi permultis laboranti morbis salutem afferrent. Confidere demum se fore, ut hoc ebore (ebur autem graeci κέρας; *cornu* interdum vocant) omne substernat cornu, hoc est potentiam, superbiamque inimicorum. Scilicet erat hoc media, infimaque aetate apud graecos in usu, ut verbis diverso sensu acceptis quandoque luderent. Quod et ex tabulis ceteris fere huiusce triptychi, et ex multis aliis exemplis constat. Sed non deerunt fortasse, qui fieri in triptycho ipso salutis ab apostolis Petro, Pauloque restitutae Constantino magno mentionem censeat, versusque quartum atque quintum hoc modo latinos faciant: *et quemadmodum apostolos mittat ad Constantinum a variis morbis liberandum, dicat.* Nam poetae pro ΛΥΤΡΟΥCΘΑΙ, quod est *liberare*, licuit ΛΙΤΡΟΥCΘΕ scribere. Hoc si ita est, iam alluserit necesse est ad acta secundae nicenae synodi, quae, confirmandi cultus sanctarum imaginum caussa, epistolam attulit Hadriani papae *ad Constantinum, et Irenem Augg.*, in qua sic habetur, *act. II. pag.* 82. *tom. IV. conciliorum edition. Harduin.* „ In ipsis exordiis christianorum cum ad fi„ dem converteretur prim imperator Constantinus, sic „ legitur: transacto die, nocturno regi facto silentio „ somni tempus advenit, et ecce adsunt s. Apostoli „ Petrus, et Paulus dicentes, quoniam flagitiis tuis po„ suisti terminum, et effundere innocentum sanguinem „ horruisti ἰδοὺ ἀπεςάλημεν παρὰ Χριςοῦ, ecce „ nunc venimus a Christo δοῦναί σοι σωτηρίαν nam „ tibi salutem. Audi ergo monita nostra, et fac omnia „ quaecumque indicabimus tibi. Silvester episcopus „ civitatis romanae ad montem Soractem persecutio„ nes tuas fugiens in cavernis petrarum cum suis cle„ ricis latebras fovet. Hunc cum ad te adduxeris, ipse „ tibi piscinam ostendet, in quam dum tertio merserit „ γενήσεται ἐν σοὶ ἴασις τῆς λέπρας, καὶ πάν„ των τῶν νοσημάτων σου fiet in te sanitas a le„ pra et ab omnibus morbis tuis . . . Quod dum factum „ fuerit, hanc vicissitudinem Salvatori tuo compensa, „ ut omnes iussu tuo per orbem totum romanum ec„ clesiae restaurentur, deponens πᾶσαν τὴν τῶν „ εἰδώλων λατρείαν *omnem idolorum cultum* „. Itaque sculptum id triptychon octavo fere saeculo dicent, quo sane graeci haec ab latinis accepta probarunt, iconomachisque cultus sacrarum imaginum confirmandi caussa opposuerunt. Forma litterarum, quibus usus sculptor est, non est meo quidem iudicio a forma earum discrepans, quae saeculo VIII. in usu erat. Iam vero cum ea narratione revinci iconomachos orthodoxi fratri pontificis auctoritate putarent posse, mirabile non est, si in tabulis dum iconas aut sculperent, aut pingerent apostolorum, commemorandum existimarent. Addit enim Hadrianus: „ Percontabatur qui essent isti dii „ Petrus, et Paulus, qui illum visitarent ob caussam „ salutis suae, et eius latebras detexissent. Silvester „ respondit: Hi quidem dii non sunt, sed idonei servi „ Christi, et apostoli electi ab eo . . . Cumque haec . . . „ diceret papa, interrogare coepit Augustus, utrumnam „ istos apostolos haberet aliqua imago expressos, ut „ ex pictura disceret hos esse, quos revelatio docuerat. „ Tunc sanctus Silvester misso diacono sibi exhiberi „ praecepit τὰς ἁγίων ἀποςόλων εἰκόνας sancto„ rum apostolorum imagines, quas imperator aspiciens „ ingenti clamore coepit dicere, ipsos esse, quos vi„ derat . . . Ecce, ut praemissum est, sanctorum figu„ rae ab ipsis sanctis fidei nostrae rudimentis apud „ omnes fuerunt christianos etc. „ Si autem multo post, sublata nempe controversia, perfectum id fuit triptychon, quid opus hoc argumento fuisse?

(1) Nempe (modo vera sit posterior interpretatio, quam dedimus) potentiam, superbiamque idololatrarum comprimam Constantini opera. *Cornu* namque *potentiam* interdum, *arrogantiam*, superbiamque cum in de-

Nam colloquitur matri, et praecursori,
Et discipulos quemadmodum mittat, dicit.
Constantinum liberatc ab omnibus morbis.
Ego autem hoc omne substernam cornu.

In medio inferiore anticae eiusdem partis triptycho Petrus est, litteraeque ad eius dexteram Ο ΑΓΙΟϹ *sanctus*, ad laevam ΠΕΤΡΟϹ *Petrus* leguntur. Ad laevam porro huic est Paulus, cuius sinistro lateri adscriptae litterae sunt Ο Α. ΠΑΥΛΟϹ *s. Paulus.* Paulo rursum ad laevam est s. Andreas Ο Α. ΑΝΔΡΕΑϹ (1). Ad Petri dexteram visitur Ioh. evangelista librum ita ut Paulus utraque manu sustinens, adiunctaeque ei ad dexteram litterae leguntur Ο Α. ΙΩ. Ο. ΘΕΟΛΟΓΟϹ *s. Iohannes theologus.* Dexter denique Iohanni Iacobus (2) est, Iohannis credo frater, ut qui in apostolis maioribus numeretur. In superiore antica dexteri ostioli triptychi eiusdem parte dexterum latus tenet Ο Α. ΓΕΩΡΓΙΟϹ (3), *s. Georgius*; sinistrum Ο Α. ΘΕΟΔΩΡΟϹ Ο ϹΤΡΑΤΗΛΑΤΗϹ (4) *s. Theodorus dux militum.* Medio ostiolo versus huiusmodi insculpti sunt:

ΙΔΟΥ ΠΑΡΕϹΤΙΝ Η ΤΕΤΡΑΚΤΥϹ ΜΑΡΤΥΡΩΝ
ΤΩΝ ΑΡΕΤΩΝ ΚΟϹΜΟΥϹΑ ΤΕΤΡΑΔΙ ϹΤΕΦΟϹ
Ecce adest quaternitas martyrum
Quaternum ornans sertum virtutum.

teriorem partem accipitur, indicat. Confer praeter caeteros interpretes sacrorum bibliorum, Eusebium caesariensem in *psalm.* LXXIV, *v.* 10. *seqq. tom.* I. *collection. veterum patrum edition. parisiens. Montfauconi pag.* 445. *seq.* Amplificata autem religione ab Constantino fuisse profligatam idololatriam, cum per se manifestum est, tum idem scribit Hadrianus *ibid. p.* 84. Καὶ ἀναμνησθεὶς τοῦ ἀγαθοῦ, οὗ ἔπαθεν, ἀπήρξατο κἀκεῖνος ποιεῖν ἐκκλησίας, ἀναςηλῶν ἐν αὐταῖς τὰς αὐτὰς σεβασμίας εἰκόνας, εἰς σέβας, καὶ ἀνάμνησιν τοῦ ἐνανθρωπήσαντος Κυρίου ἡμῶν Ἰησοῦ Χριςοῦ καὶ πάντων τῶν ἁγίων. ὥςε ἐπιςρέψαι εἰς τὸν χριςιανισμόν, καὶ εἰς φῶς, καὶ ἀλήθειαν, καὶ πόθον τοῦ θεϊκοῦ σεβάσματος, καὶ ἀπαλλαγῆναι πάντας ἐκ τῆς τῶν ἐθνῶν εἰδωλολατρείας, καὶ δαιμόνων πλάνης. *Et in memoriam revocans bona, quae impetrarat, coepit et ipse ecclesias construere, collocans in ipsis easdem venerandas imagines in venerationem, et memoriam inhumanati domini nostri Iesu Christi, et omnium sanctorum, ita ut ad christianismum, et ad lucem, et ad veritatem, et ad studium divinae venerationis converterit, et averterit omnes ab idololatria gentium, et a daemonum fallacia.*

(1) Eodem modo in triptycho Benedicti XIV. p. m. figurae, quae huic nostrae omnino est similis, atque ad laevam Pauli, Andreae nomen adscriptum est. Confer Paciaudium *l. ind. p.* 230., *et in fine vol. huius tab.* VI.

(2) Iacobum hic exhiberi ostendunt litterae Ο Α. ΙΑΚΩΒΟϹ Ita quoque exhibetur Iacobus in Benedicti XIV.

(3) Multa de s. Georgio sapienter in primis, atque erudite, ut solet, disputat Paciaudius *loc. ind. p.* 256. Confer etiam doctiss. Bollandianos *ad d.* XXIII. *aprilis p.* 100. *seqq. t.* III. *edit. antuerp.* Illustris. Bizza archiepiscopus spalatensis incredibili vir studio propagandae religionis, illustrandarumque patriae antiquitatum, mihi, quae est illius erga me singularis humanitas, significavit reperisse illustria quaedam monumenta ..., ex quibus s. Georgii martyris cultum obtinuisse nono saeculo in Dalmatia intelligeretur. Atque ea quidem illa publicari in Illyrico sacro clarissimi viri p. Farlati soc. Iesu theologi curabit.

(4) De Theodoro militum duce apud graecos in primis percelebri satis a Paciaudio dictum est.

Quaternitatem autem martyrum indicat, propterea quod duo, ut dixi, exhibeantur in superiore parte, rursumque in inferiore duo, hoc est dexter Ο Α. ΕΥCΤΡΑΤΙΟC (1), *s. Eustratius*, sinister Ο Α. ΔΗΜΗΤΡΙΟC (2) s. Demetrius martyres. In ostiolo ad laevam martyres item sunt quatuor, in superiore scilicet sinister Ↄ C (3) (reliqua deleta sunt, detracti exigui cardinis, temporis iniuria, ex ostiolo caussa), dexter Ο ΑΓΟΙC ΘΕΟΔΩΡΟC Ο ΤΗΡΩΝ (4) s. Theodorus Teron; in inferiore autem dexter Ο Α. ΠΡΟΚΟΠΙΟC (5) s. Procopius; sinister Ο Α. ΑΡΕΘΑC (6) s. Are-

(1) Qui Εὐςράτιος recte in menologiis, inque nostro, et Benedicti XIV. pont. max. triptychis, idem nunc corrupte Στράτης ab graecis dicitur. Eustratium nonnemo vocat, sed labitur. Martyris autem Eustratii festus dies non xx. sept. (ut visum novo eiusdem scriptori est, qua die *s. Eustathii*, ut graeci appellant, ut latini *s. Eustachii* fit in tabulis utriusque ecclesiae mentio, quod ex kalend. latin. et menologiis graecor. constat. Vide menolog. Basil. *p.* I. *pag.* 55. *ed. urbin. an.* 1727.), sed xiii. decembris agitur. Confer idem *menol. part.* II. *p.* 27., et ephem. graec. mosc. apud Bolland. t. I. *act. ss.* maii *p.* LIV. *et p.* XVIII., et menaea ad diem k. septembr. pag. πδ. *edit. an.* 1738., et ad ιγ. *dec. pag.* τμα. Atque hoc inter *Eustathium*, seu *Eustachium*, *Eustratiumque* interest. Ille Traiano imperatore, hic vero multo post, Diocletiano, et Maximiano Augustis passus est. Neque μεγαλομάρτυρος ab graecis, sed μέγας μάρτυρ, vel μεγαλομάρτυς, vel μεγαλομάρτυρ dicitur. Quod si Eustathium sculptor indicare voluisset, non vero Eustratium; iis illum vestibus, armisque, ut ducem militum decebat, ornatum exhibuisset, quibus exhibuit Theodorum ςρατηλάτην. At non ita fecit. Itaque Eustratii iconem fingere instituit, cuius est Eustratii cultus late in graecia propagatus.

(2) De s. Demetrio, qui Thessalonicae perfunctus martyrio est, consule quos laudat scriptores Ioh. Albertus Fabricius *tom.* IX. *bibl. graec. lib.* V. *cap.* XXXIII. *pag.* 71. *seq.*, Tillemontium *tom.* V. *mémoir etc. not.* LXIV. *de persec. Diocl. pag.* 277. *edit. braxell. et artic.* LVIII. *pag.* 64. *seq.*, et Paciaudium *diss.* VI. *p.* 257.

(3) Quis hic sit martyr nescio. Etenim deletum est illius nomen, artificis, qui ostiolo, seu valvolae cardinem addidit, vitio. Neque in nostro id evenit solum, sed etiam in Bened. XIV. triptycho. Si coniecturis agere licet, Eustathium, seu potius Eustachium ea figura refert, qui cum dux militum fuerit, eo ornatu exhiberi debuit, quo Theodorus ὁ ςρατηλάτης dux item militum expressus a sculptore fuit. Nam coli hunc etiam Eustachium a graecis, magnoque in honore haberi constat.

(4) Hunc, qui ΤΗΡΩΝ *Teron* in Benedicti XIV. et nostro triptycho dicitur, alii Tironem, ut est apud Ruinartium *act. mart. sincer. edit. veron. p.* 422., vel Tyronem, ut est apud Paciaudium *loc. indic.* vocant. Tyronem dici Goarius censet legionis, quae tyronum dicebatur, caussa. Alii ob arma recens suscepta. At is a regione erat marmaritanorum, ut acta vulgata ferunt. Τήρων Teron autem idem est atque *custos*, *servans*, *tutor*. Quamquam Tyronem dictum arbitrer, ob arma non multo ante suscepta. Confer Nyssenum apud Ruinar. *n.* III. *p.* 424. Basilicam Constantinopoli fuisse, quae Deo in huius μεγαλουμάρτυρος *magni martyris*, ut a Gregorio nysseno appellatur (*orat. de s. Theodoro tom.* II. *opp. edit. paris. an.* 1616. *pag.* 1002.) honorem dicata esset, auctor est Procopius *lib.* I. *de aedif. pag.* 16. *edit. paris. an.* 1663. Neque vero Constantinopoli solum, sed etiam Hierosolymis. Vide s. Sabae vitam a Cyrillo scriptam apud Cotelerium *n.* LXXVIII. *pag.* 356. *tom.* III. *monum. eccl. graecae.* Quinetiam tertia Damasco haud longe distans erat, ut Ioh. damascenus *orat.* III. *de sacr. imag. p.* 378. *tom.* I. *opp. edit. paris. Lequienii.* Sunt qui Romae quartam statuant. Vide Paciaudium *loc. cit. diss.* III. *pag.* 122. Eius martyris diem festum graeci 17. febr. celebrant. Confer *menolog. Basil. tom.* II. *pag.* 196. *edit. urbinat.* Sed de eo, qui plura volet, is adeat Cangium *Constantinopoleos christian. lib.* IV. c. VI. *num.* 102. *p.* 139. *edit. paris. an.* 1680.

(5) De s. Procopio magno item martyre confer quae scribunt Ruinartius *act. ss. martyr. sincer. admonit. ad pass. s. Proc. p.* 310. *edit. ver.*, et Paciaudius *loc. cit. diss.* VI. *pag.* 259.

(6) De sancto Aretha ab iudaeis Iustini Augusti tempore interfecto vide *menolog. ad* XXIV. *octob. diem pag.* 139. *part.* I. *edit. urbin. an.* 1727., Surium *ad* XXIV. *oct. p.* 1083. *seqq. tom.* V. *edit. an.* 1580. et Lambecium *tom.* V. *biblioth. caesar. vindob. pag.* 130. 132. 387. *seq. tom.* VIII. *p.* 254. 260. 262., Montfauconium *biblioth. coisliniana pag.* 185. 214.

MAPTVCCVNAΦΘΕΙCΕΝΤΡΙ
CΙΘVΗΠΟΛΟΙC: ΠΙCΤΟΙCΤΟΤΡΙΤ
ΤΟΝΕVΜΕΝΙΖΕΤΑΙCΕΒΑC:

thas. Hic autem, et superior, cuius est, ut dixi, deletum nomen, cum proximi apostolis, et Iohanni baptistae sint, honoratiorem locum occupant. In medio ostiolo hi leguntur versus:

ΑΝΑΞΟ ΤΕΥΞΑϹ ΜΑΡΤΥΡΩΝ ΤΗΝ ΤΕΤΡΑΔΑ
ΤΟΥΤΟΙϹ ΤΡΟΠΟΥΤΑΙ ΔΥϹΜΕΝΕΙϹ ΚΑΤΑ ΚΡΑΤΟϹ
Extollam formans martyrum quaternitatem.
His vi fugatur inimicus (1).

Venio ad posticam praecipuam partem triptychi. Crux totam occupat. In dextro ostiolo quatuor sunt figurae, unius videlicet martyris, episcoporumque sanctorum trium. Horum haec sunt in superiore parte nomina: Ο Α. ΓΡΗΓΟΡΙΟϹ Ο ΘΕΟΛΟΓΟϹ, s. Gregorius theologus, nazianzenus scilicet, et Ο Α. ΒΑϹΙΛΕΙΟϹ, s. Basilius: in inferiore: Ο Α. ΓΡΗΓΟΡΙΟϹ Ο ΘΑΥΜΑΤΟΥΡΓΟϹ, s. Gregorius thaumaturgus, et Ο Α. ϹΕΥΗΡΙΑΝΟϹ (2) et s. Severianus. In medio triptyco leguntur versus:

ΜΑΡΤΥϹ ϹΥΝΑΦΘΕΙϹ ΕΝ ΤΡΙϹΙ ΘΥΗΠΟΛΟΙϹ
ΠΙϹΤΟΙϹ ΤΟ ΤΡΙΤΤΟΝ ΕΥΜΕΝΙΖΕΤΑΙ ϹΕΒΑϹ
Martyr coniunctus tribus sacerdotibus
Fidelibus, trinum placat adorabilem Deum (3).

In sinistro quatuor perinde sunt, martyr unus, tresque episcopi. Martyr est Ο Α. ΑΓΑΘΟΝΙΚΟϹ, *s. Agathonicus* (4), episcopi

(1) Daemonum vi fugari prece ss. martyrum testata apud maiores nostros res semper fuit. Sed eos omnes numerare non vacat. Confer Chrysostomum *homil.* I. *de Macchabaeis p.* 623. *tom.* II. *opp. edit. Montfauconi paris.*, *et orat. de s. Babyla martyre contra Iulianum, et gentiles pag.* 556. *seqq. num.* XII. *seqq. tom. eodem*, et Paulinum *nolanum natal.* III. *de s. Felice pag.* 381. *edit. opp. veron. an.* 1736.

(2) De s. Severiano milite sebasteno, et martyre agitur *in menolog. Basil. ad d.* 9. *sept. pag.* 26. *part.* I. *edit. laudatae.* Et Lambecium *tom.* VII. *pag.* 267. *et pag.* 238. *Vide in fine vol. tab.* VII.

(3) Trinitatem indicat *trini honoris*, seu *trini adorabilis* vocabulum. *Deum* Theodoritus *serm.* III. *therapeut. edit. comel. pag.* 38. θεῖον σέβας vocat.

(4) Confer Bollandianos *act. ss. ad d.* XXII. *mens. aug. tom.* IV. *pag.* 849. *seq. edit. anturp.*, Lambecium *tom.* VIII. *bibl. caesar. vindob. pag.* 205. *seq.*, Bandurii *imper. orient. p.* 848. *edit. paris. an.* 1711. *t.* II. Non assentior autem Paciaudio viro eruditissimo, et amico meo, qui deprehendisse in ornatu martyrum Demetrii, atque Eustratii scribit, nescio quid se, ex quo triptychon perfectum *infimi imperii temporibus* fuisse videretur. „ De Demetrii, et Eustratii vestibus, *inquit*, „ *pag.* 257. dicendum superest, quarum forma peculiaris, et infimi imperii temporibus plane respondens. Sagus quem uterque defert σκαραμάγγιον „ ea aetate appellabatur, quod supra vestem arcendis aëris, tempestatisque incommodis iniiciebatur, „ et ad humerum dexterum, vel infra collum fibulabatur „. Principio enim non satis intelligo unde sit temporis illius *imperii*, quod infimum vocat, ducendum initium. Quod si sumendum ab XI. saeculo esse censet, ut statuere pagina mox sequente videtur, vereor ne suam multis probare non possit sententiam. Nam forma vestium Eustratii (pace id equidem tanti viri dicam) multo est saeculo XI. *infimoque imperio illo* antiquior. De tunica, ne ipse quidem dubitat. Sagus autem, seu pallium, quod chlamys est etiam a veteribus appellatum, quis non videat esse pallio Demetrii, Eustratiique omnino simile? Innumerabilia enim esse vetera et graecorum, et romanorum monumenta constat, in quibus genus illud indumenti cernitur, quod fibulari ad *humerum dexterum*, vel *infra collum* etiam soleret. Sed omittam ethnica, quorum perplura videre apud Gruterum, Montfauconum, aliosque antiqui-

duo in superiore parte Ο Α . ΙΩΑΝΝΗϹ Ο ΧΡΥϹΟϹΤΟΜΟϹ *s. Ioh. chrysostomus*, et Ο Α . ΚΛΗΜΗϹ ΑΓΚΥΡΑϹ *s. Clemens Ancyrae*; in inferiore unus Ο Α . ΝΙΚΟΛΑΟϹ *s. Nicolaus.* In medio triptyco versus leguntur huiusmodi.

> ΑΡΧΙΕΡΕΙϹ ΤΡΕΙϹ ΕΙϹ ΜΕϹΙΤΕΙΑΝ ΜΙΑΝ
> ΚΑΙ ΜΑΡΤΥϹ ΕϹΤΙ ΓΗΝ ΥΠΟΚΑΙΝΕΙΝ ϹΤΕΦΕΙ
> *Principes sacerdotum tres in unam mediationem,*
> *Et martyr est terram (sibi) subigens corona (martyrii).*

tatum collectores exempla licet. In sarcophagis veterum christianorum, qui affatim in coemeteriis sunt, chlamydis, seu paludamenti eustratiani formam, quae Constantini etiam temporibus, ut ex ipsius arcu cognoscitur, in usu erat, conspici, quis negat? Non est opus, ut multis, quae ab Aringhio, Bottario, aliisque describuntur, utar. Satis erit sarcophagos illos duos conferre, quorum alter in vaticano, alter in Lucinae coemeterio repertus est, quorumque nos ectypa tomo huiusce operis priore *pag.* 282. *et seqq.* dedimus, in quibus, qui Pilato manus lavaturo adstant, eo chlamydis genere ornati exhibentur. Deinde quod addit de σκαραμαγγίῳ difficile demonstratu est. Nec vero is sum qui, illius opinione, xi. saeculo eam primum usurpari vocem coepisse putem. Etenim vir clarissimus ab Theophane, quem viii. saeculo floruisse certum est, *ad an.* xvii. *Heraclii chronogr. p.* 266. *edit. paris. an.* 1655. haec fuisse litteris commendata norat. Καὶ τὸ λωρίκιον αὐτοῦ ὁλόχρυσον ἔλαβον, καὶ τὸ σκαραμάγγιν αὐτοῦ ἤνεγκαν σὺν τῇ κεφαλῇ αὐτοῦ. *Et thoracem ipsius totum aureum*, et scaramangium, *et una caput ipsius* Rhazatis extulerunt. Quum autem haec illi comperta essent, nescio, qui demum existimarit, scaramangium saeculo xi. non fuisse vetustius. Formam autem τοῦ σκαραμαγγίου talem fuisse, qualem ipse censet, quibus argumentis efficiet? Nam si σκαραμάγγιον illud est, quod ab Leunclavio describitur, quodque nunc graeci ἱμαουρλίκιον vocant, manicis instructum fuerit necesse est. At paludamentum eustratianum manicis caret. Denique σκαραμάγγιον, ut est apud Leunclavium, vestem pluviam significat. Quis autem credat reges in throno sedentes, aut viros nobiles domi manentes ita pingi consuesse, ut vestem pluviam ferrent? At in vetustissimo ante annum 1350. scripto codice caesareae vindobonensis bibliothecae, Pharao throno insidens, Iosephus Iacobi patriarchae filius, qui in aegyptiorum regno primam post regem obtinebat partem; quique regi adstabant nobiles adolescentes hoc indumenti genere ornati exhibentur, id quod paulio post demonstrabitur. Non ergo pluvia haec vestis, sed ornamentum quoddam proprium nobilium in primis militum fuit, illius fortasse simile, quod Valentinianus chiliarchus, is qui post imperator fuit, gestabat, tunc cum Iulianum in templum genii publici ingressurum comitaretur. Confer Theodoritum *l.* iii. *h. e. c.* xvi. *p.* 120. *edit. taurin.* Praetermitto, quod Paciaudius de σκαραμαγγίῳ, *ad humerum dexterum fibulari* solito narrat. Viderit enim, an ullius infimae, mediaeve aetatis scriptoris testimonio confirmari possit. *De segmento panni a nodulo scaramangi dependente*, quod in chlamyde eustratiana, ut est in triptycho sanandrati aiv. p. m., apparet, nihil opus esset dicere. Nam illius in nostro triptycho ne vestigium quidem extat. Quamquam si indicium novi generis ornatus id est, nostrum esse triptychon triptycho tudertino Benedicti pontificis maximi antiquius videretur. Nam sunt clamydes martyrum, ut in nostro exhibentur, earum simillimae, quas sarcophagi vetustissimi, quasque constantiniani arcus anaglypho opere perfectae imagines referunt. Nihilosecius ne quis recentius, quam est, ornamentum illud panni a nodulo scaramangi dependentis esse putet, describenda est, atque expendenda, quam mox Paciaudius addit, ratio. „ Illius specimen, *inquit*, nonnisi in pictura codicis saeculi xi. bibliothecae coislinianae, aut aliis „ illorum temporum monumentis reperiri quovis pignore affirmarim „. Sed metuo, ne si affirmet, recuperare pignus non possit. Est enim primum chlamys Nicephori imperatoris, ut in cod. coisliniano proponitur, propterea quod ad tunicae oram in angulum acutum desinat, fibulaque ad collum careat, eustratianae triptychi sanandrati aiv. omnino dissimilis. (Vide *tript. fig.* apud Paciaudium *ibid. pag.* 260. et fig. cod. coislin. apud Montfauconum biblioth. coislinianae *lib.* i. *pag.* 234. *edit. paris. an.* 1715. *et pag.* 136. quo loco Nicephori imago altera expressa cernitur, cuius est chlamys instructa paullulum ab humero dextro declinante fibula, et *pag.* 137. in qua angeli imago est paludamento nicephoriani huius secundi simili ornata). Quinetiam contractiores, minusque plicis abundantes in coisliniano codice vestes apparent, laxiores contra Eustratii, elegantiusque perfectae, consutaeque, ut facile aetatis, qua sunt imagines eiusmodi ut pictae, aut sculptae discrimen possis agnoscere. Contra in menologio Basilii, quod picturis saeculo decimo or-

His autem constitutis, facile quisque intelliget, iam usque a ter-

tium fuisse communis est virorum harum rerum peritissimorum sententia, s. Demetrii imago paludamento simillimo chlamydi eustratianae ornata conspicitur. *Ad mens. octob. d.* xxvi. Confer *edit. urbinat. tom.* i. *pag.* 143., ut etiam imago Theodosii iunioris ad xxv. *octob. diem. Ibid. p.* 67. Sed praeterea ceteras ea aim longior. Quid? si apud Cangium Romanus Augustus Constantini filius, qui paullo post medium saeculum decimum potitus imperio est, chlamydatus, cum *segmento panni e nodulo chlamydis dependente* exhibetur in nummo (*Du Cange famil. august. byzant. pag* 136. *edit. paris. an.* 1680.) ita omnino ut Eustratius in Benedicti XIV. p. m. triptycho? Immo vero Leo Isaurus, Constantinusque filius in nummis duobus (apud eumdem *ibid. pag.* 123.) et Iustinianus, quique illi adstabant ad dexteram in musivo vi. saeculi aedis s. Vitalis Ravennae, quod post Alemannum edidit Cangius (*ibid. pag.* 97.) ea ratione chlamydati sine dependente panno proponuntur, ut Eustratius, Demetriusque in casanatensi triptycho. Verum *dependens panni* segmentum e chlamyde videre licet in consulari saeculi sexti comodolliacensi diptycho a Bandurio edito (*tom.* ii. *imperat. orienta. pag.*), et in altero, quod gazophylacio regis Galliarum servari, auctor est Cangius dissertat. *de infer. aevi numismat. tabul.* i. *pag.* 3. *edit. cum.* 1678., in codice praeterea theologico ii. *biblioth. caesareae vindob. quem Lambecius an.* 1670. scribens annorum fuisse 1300. scribit, *pag.* 2. *to.* iii. *lib.* iii. *edit. vindob. an.* 1670. *tab.* xxxi., *quae pertinet ad p.* 10. *et* 11. *et tab.* xxvi., *quae pertinet ad pag.* 12. *et* 13. *et tab.* xxvii. *pertin. ad pag.* 12. *et* 13. Iosephus Iacobi patriarchae filium chlamydatus, amicto chlamydi *panni segmento* exhiberi solet. Ad haec Theophanes, quem saeculo viii. floruisse diximus, *ad an.* 2. *Iustini imperat.*, qui an. 522. aerae christianae respondet, *pag.* 144. de Tzatho lazorum rege scribit, hoc modo: „ Hunc „ imperator benigne acceptum baptismi lumine illus„ travit, et filium declaravit. Romanam vero duxit „ uxorem ... nomine Valerianam. Dimisit φορέσας „ στέφανον, καὶ χλαμύδα βασιλικὴν ἄσπρην „ ἔχουσαν ταυλὶν χρυσοῦν, *ornatus corona, et chla„ myde regia candida habente auream tabulam.* „ Quid hoc testimonio clarius? En ut Theophanes testetur, iam usque a saeculo vi. amictum non *scaramangio*, sed chlamydi segmentum panni auro contexti fuisse, quod segmentum, ut facile Paciaudius assentitur, tabula appellatur. Atque in ea tabula, seu *panno filis variorum colorum acu ductis imaginem imperatoris fuisse formatam* idem addit Theophanes: ἐν ᾧ ἐν κεντητοῦ ἐγκεχάρακτο ἡ εἰκὼν τοῦ βασιλέως Ἰουστίνου. Idipsum videre apud auctorem chronici paschalis ad an. 522. licet *p.* 332 *edit. paris an.* 1688. φορέσας.... χλαμύδην ἄσπρον ὁλοσηρικὸν ἔχον ἀντὶ πορφυροῦν χρυσοῦν βασιλικὸν ταύλιν, ἐν ᾧ ὑπῆρχεν ἐν μέσῳ στηθάριν ἀληθινὸν μικρὸν τοῦ βασιλικοῦ χαρακτῆρος Ἰουστίνου. „ Indutus „ clamyde candida holoserica, habens etiam loco pur„ pureo tabulam auream regiam, in cuius medio af„ ficta erat imaguncula regia pectoralis imperatoris „ Iustini „. Constat igitur vestem, e qua tabula, sive panni segmentum dependebat, septimo saltem, atque viii. saeculo chlamydem, non scaramangium, tabulam vero ταβλίν, vel ταῦλιν, vel ταυλὶν fuisse appellatam. Quorsum haec? Nempe eo spectant, ut omnes intelligant, esse triptycha tudertinum, et casanatense antiquiora, quam Paciaudius statuat, posse. Quod ut magis magisque constet, animadvertendum est, chlamydum formam post saeculum x. elato sinistro brachio ita complicari consuesse, ut anteriore parte in angulum acutum desineret, contra atque in chlamydibus videtur martyrum, qui in utroque triptycho exhibentur, inque iis, quae quarto, quinto, sequentibusque saeculis adhibebantur, ut ex monumentis apud Lambecium, et Cangium *famil. byzant. pag.* 97. *seq. et Constantinopol. christian. lib.* iii. *pag.* 77. *et pag.* 125. (quibus in locis imagines eo chlamydis genere ornati s. Caesarii fratris Gregorii nazianzeni ex codicibus clv. *et* cliv. *bibliothecae regiae* expressas exhibet. Codicem autem postremum ix. saeculo sub Basilio macedone scriptum affirmat, in quo ii omnino characteres litterarum, easque in vestibus plicae, quae in martyrum indumentis, ut sunt in utroque triptycho, apparent) et apud Bandurim (*l. s.*) aliosque constat. Iam vero in imagine Nicephori imperatoris xi. saec., quam Montfauconus *bibl. coislin. p.* 137. inque aliis sequentium temporum, quae in nummis, inque picturis aimantur apud Cangium *famil. byzant. p.* 162. 168. 201. 233., *et diss. de inferior. aevi numismatibus tab.* v. *et* vi., et apud Lambecium *l.* viii. *bibl. caesar. vindob. p.* 504. *seqq.* et Horatium Iustinianum S. R. E. cardinalem (*de synod. flor. p.* 322. *et* 362. *edit. rom. an.* 1638.) et formae litterarum ab iis, quae in utroque triptycho leguntur paullulum saltem discrepant; et vel sunt omnino diversae vestes, vel ita chlamys exhibetur, ut ad partem anteriorem in angulum, ut dixi, acutum desinat. Quae cum ita sint, veri esse arbitror simile, et tudertinum, et casanatense triptychum saeculo viii. vel ix. fuisse perfectum. Eoque magis in eam propendeo opinionem, quo suspicari quis possit, fieri mentionem in nostro saletis ab apostolis, quos Christus misisset, Constantino Augusto restitutae. Nam si post ea tempora cum extincti funditus iconomachi fuissent, perfectum est, quid opus fuisset commemoratione historiae, quam adferri extremo octavo saeculo ad cultum imaginum confirmandum solebat? Sed haec breviter, si copiam rerum consideres, sin adnotationem, copiosius fortasse, quam necesse erat.

tio saltem, quartoque saeculis ad dexteram Petrum, Paulum ad sinistram in vitris delineari consuesse; postque hanc eamdem obtinuisse consuetudinem, ita tamen, ut in sculptis, pictisque imaginibus sinistrum interdum latus Petrus tegere videretur.

§. II.

Etsi in fictis, sculptis, pictis, musivoque opere perfectis imaginibus Paulus ad Petri dexteram cernatur, tamen id usu stabili, nisi in bullis pontificum plumbeis, numquam obtinuit.

Iam de fictis sculptis, pictis, musivoque opere perfectis imaginibus satis copiose demonstratum est paragrapho superiore. Itaque iis quidem missis, ne actum agam, venio ad bullas pontificum plumbeas. In iis autem, quarum certe vix ulla est Petro Damiano antiquior, Petri semper caput ad laevam Pauli conspicitur. Qua de re multa disputant Thomas aquinas (1), Paris Crassus (2), Raynaldus (3), Lambecius (4), Allatius (5), Inchofer (6), Caracciolus (7), Mucantius (8), Bellarminus (9), Habertus (10), Petrus de Marca (11), Mabillonius (12), Battellius (13), Baronius (14), Iohannes-baptista Casalius (15), Bonar-

(1) Vide *pag.* 75. *huius vol. not.* 4. Id autem accepisse e Gregorio videtur Thomas. Ille namque *hom.* XXI. *in evang. pag.* 1526. *tom.* I. *opp. edit. paris. monachor. congr. s. Mauri*, „ Quid, *inquit*, per sinistram, nisi „ vita praesens? Quid vero per dexteram, nisi perpe- „ tua vita designatur? Unde in canticis canticorum „ scriptum est: laeva eius sub capite meo, et dextera „ illius amplexabitur me „.

(2) Apud Allatium *de eccles. occid. et orient. perpet. consens. lib.* I. *cap.* VI. *pag.* 102. *edit. col. an.* 1648.

(3) Apud Allatium *de eccles. occid. et orient. perpet. consens. lib.* I. *cap.* VI. *pag.* 67. *edit. colon. an.* 1648.

(4) *Biblioth. caesar. lib.* IV. *append. additam.* II. *pag.* 318. *tom.* IV. *edition. vindob. an.* 1671.

(5) *Loco supra indic. pag.* 86. *seqq.*

(6) Apud Allatium *ibid. p.* 80.

(7) Apud Allatium *ibid. cap.* VII. *p.* 146.

(8) Mucantius *de ss. Petri, et Pauli imaginibus tom.* VI. *iunii Bollandian. part.* II. *pag.* 163. *seqq. edit. antuerp.*

(9) *Lib.* I. *de rom. pontific. cap.* XXVII. *pag.* 248. *edit. venet. an.* 1721.

(10) *De primatu Petri singulari lib.* II. *p.* 68. *edit. paris. an.* 1645.

(11) *Exercit. de singulari primatu Petri n.* XXI. *pag.* 60. *edition. opusculor. paris. an.* 1681.

(12) *De re diplomat. lib.* II. *cap.* XIV. *p.* 138. *edit. paris. an.* 1681.

(13) *Dissertat. de sepulcr. Probi* §. XVIII. *pag.* 57. *seq. edit. rom. an.* 1705.

(14) *Ad an.* CCCLXV. *num.* LXX.

(15) *De veterum sacr. christianor. ritib. part.* II. *cap.* III. *p.* 20. *edit. rom. an.* 1645.

rotius (1), Alemannus (2), aliique perplures (3), quorum vel nomina numerare vix possumus.

§. III.

Quemadmodum introducta fuerit Paulum ad Petri dexteram in pictis, musivo opere perfectis, sculptis, in primisque in bullis plumbeis exprimendi consuetudo.

Variae autem sunt de hoc controversiae genere, interque se discrepantes scriptorum opiniones. Sunt enim, et fuerunt, qui fraude (4), aut casu, atque errore pictorum caelatorumque factum id fuisse arbitrarentur (5). Contra alii, quod Petrum a Christo, cum inter nos ageret; Paulum autem ab eodem Christo in caelum sublato ad religionis verae cultum vocatum fuisse legissent, indicarique proinde a Petro mortalem hanc, a Paulo ve-

(1) *Lib. supra indic. p.* 77.

(2) Apud Allatium *lib. ind. cap.* VI. *pag.* 105. Et Alem. ipsum *lib. de lateranen. pariet. cap.* XI. *p.* 68. *edit. rom. an.* 1625.

(3) Angelus Rocca *de ss. apostolorum Petri, et Pauli praelatione, sive imaginibus opp. tom.* I. *pag.* 81. *seqq. edit. an.* 1719., Theophylus Raynaudus *de bicipiti ecclesia, puncto* VII. *n.* IV. *pag.* 224. *tom.* X. *opp. edit. lugd. an.* 1661., Antonius Diana *discept. apologet. de primatu solius divi Petri sect.* III. *pag.* 140. *tom.* IV. *biblioth. pontif. Rocaberti*, Laelius Bisciola *hor. subseciv. part.* II. *lib.* XI. *cap.* V. *pag.* 754. *edit. an.* 1618., Georgius Longius *de annulis cap.* IX. *p.* 86. *seq. edit. an.* 1672., Petrus Franciscus Fogginius *de itin. divi Petri et apostolatu diss.* XX. *p.* 466. *seq.*, Paciaudius *loc. indic. p.* 245. *seq.* E protestantibus vero Joh. Mich. Heineccius *de veteribus germanorum, aliarumque nationum sigillis p.* I. *s.* XII. §. V. *edit. an.* 1709., Raynaldus apud Allatium loc. cit. nullum eiusmodi plumbum ante Hadriani IV., qui ann. 1155. pontificatu potitus est, tempora vidit. Vidit tamen Doubletus Paschalis II. ut testatur Fogginius *exerc.* XX. *p.* 467. *ed. a.* 1741., qui Paschalis an. 1099. ecclesiam moderari coepit. Mabillonius porro *lib.* II. *de re dipl. cap.* XIV. *pag.* 129 *edit. paris. an.* 1681. post Urbani II., quem an. 1088. constat dictum fuisse pontificem, id factum sit, Heinneccius tamen *loc. cit.* etiam Leonis IX. vidit, qui ann. 1049. ad Petri sedem avectus est.

(4) Paris Crassus apud Allatium *lib.* I. *cap.* VI. *n.* III. *pag.* 91.

(5) Antonius Caracciolus clericus regular. theat. epistola ad Leonem Allatium, quae extat *lib.* I. *de eccl. orient. et occid. perpet. consens. cap.* VI. *n.* III. *p.* 89. *seq.* Atque hanc in sententiam Paciaudius meus videtur esse propensior. At ita est institutus tamen, ut triptychi tudertini auctorem eam tribuisse Deiparae virgini partem pateat, quam esse apud cives suos potiorem arbitraretur. Quamquam natat rursum, atque haereat, inque tanta graecorum praesertim pictarum, sculptarumque imaginum varietate, quid de consuetudine Pauli ad Petri dexteram pingendi statuto sit opus esse nescire confitetur. Ego vero graecos, qui praesertim nicaenae secundae synodi temporibus, deincepsque etiam, Deiparam ad Iohannis laevam collocandam putarunt, s. Sophronii Hierosolymorum antistitis fuisse auctoritatem sequutos arbitror, cuius hac de re illustris extat in actis synodi eiusdem locus. *Action.* IV. *p.* 206. *to.* IV. *concil. edit. paris. Hard.* Narrat enim visum eiusmodi: „ Venientes ad templum quoddam perfectum specie „ quidem terribile, et praeclarum, altitudine vero ad „ caelum ipsum pertigens, quod intrantes maximam „ imaginem, et admirabilem videbamus, in medio quidem dominum Christum pictum coloribus habentem, „ Christi autem matrem, et dominam nostram et „ semper virginem Mariam *εὐώνυμον sinistrorsum καὶ* „ *ἐν δεξιῶν et dextrorsum* Iohannem baptistam, et „ praecursorem eiusdem Salvatoris „. Nam etsi Sophronius rationem nullam, cur ad dexteram Iohannes collocatus est, attulerit, tamen valere illius cum apud ceteros, tum apud pictores, sculptores, caelatoresque auctoritas potuit, quam synodus laudaset.

ro πνευματικὴν *spiritalem*, caelestemque vitam arbitrarentur; Petrum quidem ad sinistram, quae temporariae vitae indicium sit; ad dexteram vero, quae sempiternae, Paulum pingi, sculpique consuesse iudicarunt (1). Quin etiam fuisse aliquos video, qui laevam apud gentes plerasque honoratiorem (2), potioremque, ideoque tributam fuisse principi apostolorum defenderent. Horum cum alii falsam esse animadvertissent sententiam, Petrum ad laevam pictum fuisse dixerunt ab iis, qui rationem esse habendam censerent (3) inspicientium. Nam eum fuisse, pictorum quidem illorum, sculptorumque iudicio, collocatum ad dexteram, qui non collegae apostolo, sed inspicienti dexter fuisset. Id multi, cum satis gravi argumento confirmari negarent posse, reiecerunt, animadvertendumque etiam, atque etiam esse dixerunt, quo demum templa, in quibus eiusmodi imagines servantur, spectent. Nam templorum alia esse eothola (4), quorum tholi, seu tribunae, quas vocant, ad orientem, portae ad occidentem; alia eopyla, quorum portae ad orientem, tholi ad occidentem solem pertinent. Iam vero imagines, quae ad septemtriones in utrisque vergunt, sinistram occupare partem. Cum autem in eotholis dextera ad septemtriones spectet, fieri omnino ita, ut in eotholis iisdem, qui ad dex-

(1) Confer supra indicatum s. Thomae aquinatis locum.

(2) Laevam in sacris praesertim habitam fuisse et graecorum, et latinorum, et hebraeorum consuetudine, potiorem, putarunt Bartholomaeus Chassanaeus in *catal. glor. mund. part.* III. *cons.* II. *p.* 127. *et consid.* XXXI. *pag.* 151. *edit. taurin. an.* 1617., Goropius Becanius *lib.* III. *hierogliph. pag.* 44. *edit. an.* 1580., Baronius *ad an.* 325. *n.* LIX. *et ad an.* 213. *n.* VI., Aringhius *Rom. subter. l.* IV. *c.* XLVII. *n.* 2. *p.* 402. *edit. rom. an.* 1651. *tom.* II., Antonius nebrissensis *in adnotat. ad quinquag. script. loc. p.* 109. *seq. edit. an.* 1600. Ita fit, ut lectorem moneant, ne sine mysterio Paulum ad Petri dexteram a pictoribus, sculptoribus, caelatoribusque collocari iudicet. Quid autem hinc praesidii sibi polliceri possint, nullo modo prorsus intelligo. Nam si mysterio poni ad laevam Petrus interdum solet, quid est, quod saepius in antiquioribus monumentis, in primisque in vitris, ad dexteram positus videatur? Scilicet cum illi in quibusdam antiquis, atque novis imaginibus mysteria quaeritant, tollant necesse est quidquid mysterii in vetustis fuit. Sed est eorum copiose oppugnata ratio a Mucentio *apud Bollandian. t.* VI. *act. ss. mens. iunii p.* II. *p.* 163. *seqq. ed. antuerp.*, et ab Leone Allatio cive meo *lib.* I. *de eccl. orient. et occident. perp. consens. c.* VI. *n.* VII. *seqq. p.* 95. *seqq. edit. colon. an.* 1748. Confer Iustum Lipsium loco infra indic.

(3) Vide Petrum de Marca *exercit. de singul. primatu Petri* §. XXI. *p.* 69. *edit. opusculor. paris. an.* 1681.

(4) De Nicolao Alamanno, cuius schedae in manus Allatii venerant, haec idem scribit Allatius *loc. cit. n.* XVI. *pag.* 105. *seq.* „ Is dexteram modum inter sa„ cra receptum non ad modum sanctorum inter se, „ neque ad nostri corporis habitum, sed ad templo„ rum dexteram, ac laevam composuit. Dexterum enim „ australe latus, boreale sinistrum est, more maiorum, „ et cum antiquorum ecclesiis aliis porticus, et pylae „ sint ad aurorum, quas *eopylas* nuncupabat, aliis sa„ crarium, et aditi tholus ad auroram spectet, quas „ *eotholas* appellat, fit ut in templis *eotholis* necessario „ valvae, in *eopylis* sacrarium vergat ad occasum: et „ *eotholorum* pars dextera, australis scilicet, statim in„ gredientibus ad dexteram cadat, eopylorum ad sinis„ tram „. *Et n.* XXIII. *p.* 113. „ Iuxta hanc eotholarum partitionem ecclesiarum, atque earumdem par„ tium considerationem, a patribus positae sunt ima„ gines sanctorum in templis „. Confer Alemanni opus *de pariet. lateran.* Et Mabillonii librum II. *de re diplomat. c.* XIV. *p.* 130. *seq. edit. an.* 1681.

teram partem est, is revera laevam obtineat. Verum ne haec quidem probabilis aliis videtur ratio. Si enim in templis valere posset (vereor autem ut in omnibus possit) in tabulis sane sculptis, pictisque, in vasis, in numismatibus, quae affixa nulli certo destinatoque loco essent, valere nullo modo posset. Itaque inventi sunt, qui longe diversam sibi esse ineundam putarent viam. Graecis enim eam fuisse dexteram partem, quae templum ingredienti sit dextera (1); Latinis contra dexteram esse, quae dextera sit homini, qui sese ad fores eiusdem convertat templi. Fuerunt porro, qui his resisterent (2), quique nihil ea de re statui posse arbitrarentur. In hac igitur tanta varietate, discrepantiaque sententiarum ferent, opinor, lectores, ut ipse quoque de caussis, originibusque illius sive consuetudinis, sive erroris breviter dicam, quod sentio. Principio autem hoc mihi assumo.

(1) Nititur haec opinio controversiae, quae orta inter graecos, latinosque de loco in synodo ferrariensi an. 1438. diremtaque hoc modo fuit: ,, ut papae, et ,, pontifici ea pars templi daretur, quae laeva esset in- ,, gredienti; altera vero, dextera scilicet imperatori, ,, et suis ,,. *Tom. IX. concilior. edit. paris. Hard. p. 10. seq.* Hoc vero ut componi cum Alemanni sententia possit, non video. Nam quae ille de australi latere, quod dextrum fuisse more maiorum existimat, scribit, hoc saltem monumento refellantur. Numquam enim pontifex eam partem occupari ab se sivisset, quam esse cognosset deteriorem maiorum more. Nam praesedisse pontificem acta ferunt ἐν τῷ βορείῳ μέρει *in parte aquilonari*; imperatorem vero ἐν τῷ νοτίῳ *in australi*. Confer veteres eius rei picturas apud Lambecium *l. VIII. p. 504. seqq. bibl. vindob.*

(2) Harum omnium sententiarum nullam satis esse probabilem putavit Carolus Moroneus. Itaque hanc est ingressus totius rei explicandae viam. Esse enim similium iconum genera, aiebat, omnino duo: alterum earum, quae ita per se ipsae stant, nihil ut agere videantur: alterum earum, quae exhibentur, ac si aliquid agant. In plurimis enim earum, quae prioris sunt generis, praestantiores dexteram occupare partem. Contra in ceteris. Nam ita collocari digniores solere, ut agere commode, quae velint, possint. Cum autem qui agunt, dextera agant, ne sese inflectant, neu contorqueant, ad laevam sunt collocandi. Haec ille apud Allatium *lib. ind. cap. VI. n. VI. pag. 103. seq.* At ea non probavit Allatio. Nam is Alemanno assensus est. Confer quae scribit *ibid. n. XVI. p. 105. seq.* Alio confugit cardinalis Bellarminus *lib. 1. de rom. pontif. cap. XXVII. p. 295. tom. 1. opp. edit. venetae an. 1721.* ,, Coepit, ,, *inquit*, depingi Paulus ad dexteram Petri, ut iunior, ,, et minor. Nam idcirco in diplomatibus pontificiis ,, ita Paulus ad Petri dexteram collocatur, ut eum ,, praecedat, et ferme totum tegat, quod est argumen- ,, tum obsequii in Paulo, et dignitatis in Petro ,,. Addit porro: ,, Quod autem postea coeperit poni ad ,, dexteram, etiam cum Petrum non tegit, vel cum ,, Christus, aut B. Virgo medium locum tenent, ex im- ,, peritia factum videtur ,,. Sed quae is de recto ab eo, qui praecedens dexteram occupat, latere scribit, alienum a veterum instituto est, qui sinistrum incedere consuesse indicant eum, qui latus alicuius tegeret. Qua de re nonnulla satis accurate sunt ab Iusto Lipsio animadversa *lib. II. elector. cap. II. p. 300. edit. antuerp.* an. 1537. Dominicus Raynaldus bibliothecae vaticanae, et tabularii castri s. Angeli custos, in eo, quem hac de re scripsit opere, ut est apud Allatium *lib. ind. c. VI. n. XII. p. 99.*, Paulum ad Petri dexteram poni consuesse dicit, Petri humilitatis, ac modestiae indicandae caussa; vel ut consilio Pauli usum fuisse Petrum ostenderetur (consilium enim ante dari solere, quam res statuatur); vel ut intelligeretur, Petrum, qui velut hospitio Paulum exceperit, primum ei locum honoris ergo concessisse domi. Contra Paris Crassus non aliter fieri opportuisse in bullis censet. Nam syllabis prioribus utriusque apostoli nominum indicari PAPA appellationem. Iam vero si prior syllaba nominis Petri ad dexteram imaginis Pauli, et prior syllaba nominis Pauli ad sinistram imaginis Petri ponatur, non PA. PE., sed PE. PA. significabit. Confer Allatium *lib. ind. cap. VI. n. XIII. pag. 102.* Mucantius porro Paulum Petro meritis fuisse parem confirmat, adeoque interdum ad dexteram collocatum Petri. Apud Allatium *ibid. pag. 103.* Aliam affert eius consuetudinis Pauli nempe imaginum ad dexteram pingendarum caussas s. Petrus Damianus, quas numerat Bottellus *diss. de sarcoph. Prob. etc. pag. 61. seqq. edit. rom. an. 1705.*

I.

Ut graeci, latinique numquam, ita ne iudaei quidem laevam esse potiorem dextera putaverunt.

Summa enim omnium earum gentium consensione dexteram laevae praestare constat. Ac si testimonia scriptorum deessent, nihilo secius numismata rem conficerent. Nam numisma equidem Romae cusum nullum vidi, in quo excellentior dignitate, auctoritateque qui est, si ita exhibeatur, ut neque converso sit in eum, quocum loquitur, aut agit, vultu; neque agat dextera; sed vel una incedat, vel maneat, vel sedeat, laevam tenere videatur. Quod et exempla, quae Pedrusius (1), Patinus (2), Begerus (3), Antonius Augustinus (4), Spanhemius (5), Liebeus (6),

(1) Pedrusius, *t.* I. *De'Cesari in oro raccolti nel Farnese museo p.* 71. *tav.* V. *ed. parmens. an.* 1694. *fig.* IV., nummum effert, in quo Nero Augustus ad matris Agrippinae dexteram exhibetur. Et *tab.* eiu. *fig.* VII. alterum, in quo ad matris dexteram Caracalla, ad sinistram Geta natu minor Septimii Severi filius proponitur. Et *tab.* 24. *fig.* VIII. *pag.* 309. tertium, qui refert Theodosium iuniorem ad dexteram sedentem, at Placidum Valentinianum puerum ad sinistram. Et *tab.* 28. *fig.* IX. X. XI. et XII. *p.* 557. alios, quorum prior Heraclium Aug. ad dexteram Constant. Herącl. filii, alter Heraclium ipsum medium, cui dexter Heraclius Constantinus est, sinister est Heracleon minor natu, tertius, et quartus Constantem seu Constantinum Aug. ad dexteram Constantini filii exhibet. Horum exemplorum similia memere licet *t.* II. *de'Cesari in argento tab.* 15. *fig.* VII. *p.* 207., *tab.* 17. *fig.* VIII. *p.* 233., *tab.* 19. *figur.* IX. *p.* 269., *et tab.* 4. *tom.* III. *fig.* XIV. *p.* 49., *tom.* IV. *tab.* 18. *fig.* XIV. *p.* 281., *tom.* V. *de' medaglioni tab.* II. *fig.* III. *p.* 171., *et tab.* 14. *fig.* I. *p.* 199., *et tab.* 20. *fig.* I. *pag.* 273., *et tab.* 22. *fig.* II. III. IV. *p.* 305., *et tab.* 23. *fig.* I. *p.* 317., *et tab.* 24. *fig.* III. *p.* 325., *et tom.* VI. *qui est de'Cesari in metallo grande tab.* 13. *fig.* 8. *p.* 143., *et tab.* 18. *fig.* III. *pag.* 171., *tom.* VII. *tab.* 9. *pag.* 77., *et tab.* 14. *fig.* I. *pag.* 127.

(2) Carolus Patinus, *de imper. roman. nummis, ex aere med. et inf. formae, edit. argent. an.* 1671., nummos describit, in quibus Augustus ad regis Rhoemetalcis dexteram exhibetur *pag.* 49. *et p.* 55. 56. 57., in quibus idem cernitur ad uxoris dexteram Augustus. E *pag.* 75. nummum affert, in quo Drusus Caesar ad dexteram est Germanici. Confer etiam, si placet, quos recenset *p.* 95. *et seq.* Caii Caesaris, et Augusti, atque ceterorum imperatorum.

(3) Thesauri electoralis brandeburgici *t.* II. *edit. colon. marchicae an.* 1696. *p.* 823., quo loco nummus Claudii ad uxoris dexteram locati exhibetur; *et p.* 853. ubi de nummis Hadriani agitur. Praetermitto cetera eiusmodi monumenta, quae *t. eod. et seq.* videri possunt.

(4) Archiep. tarraconen. *in dialog.* II. *antiquit. romanar. hispanarumque in numm. veter. edit. antuerp. an.* 1617. *tab.* XI. *seqq.*

(5) *Tom.* II. *de praest. et usu numis.* Vide praeter ceteras *diss.* XI. *pag.* 292. 296. 299. 308. 319. *seqq. edit. amstel. an.* 1717.

(6) Confer nummum Vespasiani apud Sigismundum Liebe. *Thes. fridericiani edit. amstel. an.* 1730. *p.* 59. Mitto, quae is affert cetera, ne in re certa explicanda longior sim, quam oporteat.

Havercampius (1), Gorius (2), Venutus (3), Mazzolenius (4), aliique attulerunt, et quae nos inspeximus, plane demonstrant. Quod ipsum de pictis tabulis, deque marmoreis, aeneis, fictilibus, eburneis monumentis, statuendum est, quae et scriptores permulti, et Petrus Sanctes Bartholus (5) in primis, atque Montfauconus collegerunt.

Neque vero apud latinos solum, sed etiam apud graecos potiorem fuisse dexteram, cum ex nummis, marmoribusque, quorum figuras illi ipsi numismatum, marmorumque veterum illustratores aeri incidi, publicarique curarunt, tum testimoniis antiquorum scriptorum persuaderi cuique non opinione, sed ad veritatem plane potest. Atque Aristoteles primas tribuit partes dexterae (6). Nec minus est perspicuus Eusebii caesareensis, ut ceteros praetermittam, de dextera praestantiore, atque digniore parte in priore de vita Constantini libro locus. Summo enim eum in honore fuisse apud imperatores scribit: itaque cum per Palaestinam provinciam transiret, adstitisse eum ad senioris Augusti

(1) Haverc. in nummophylacio reginae Christinae ed. *Agae comit. a.* 1742. *tab.* xx. xxvi. *etc.*

(2) Gorius mus. florent. *tom.* ii. *tab.* v. *fig.* E., quo loco numisma aureum maximi moduli Diocletiani ad dexteram Maximiani consistentis effert. Confer *p.* 22. *tom. eiusd. edit. flor. an.* 1740. Vide praeterea *tab.* xxxii. *fig.* 2. et 3., in quibus Marcus Aurelius ad Commodi dexteram exhibetur, *et tab.* xxxvi. *fig.* 3. quae refert Commodi, et Veri numisma max. moduli, *tab.* lv. *fig.* 2. et tab. lxxvi. *fig.* 1. et 2., *et* lxxvii. *fig.* 3., *et* lxxxi. *fig.* 3., *et* lxxxii. *fig.* 1., *et* xciii. *fig.* 1., *et* cxiii. *fig.* 1. *pag.* 140. *et seq. eiusd. vol.* Similia cernere licet apud Vaillantium *numism. aer. imper. Augustor. et Caesar. etc. edit. paris.* an. 1688., *et numism. select. edit. paris.* an. 1695., Begerum *numism. max. moduli ex cimeliarchio Ludov.* xiv. *edit. eleutherop. an.* 1704., Albertum Mazzolenium *numism. aurear. selector. max. modul. e mus. pisano olim Corrario tom.* i. *edit. an.* 1741., Philippum Bonarrotium *osserv. istoriche sopra alcuni medaglioni antichi*, *edit. rom. an.* 1698., Constant. Landum *select. numism. edit. lugd. batav. an.* 1695., Iacobum Oiselium *thesaur. numism. antiquor. edit. amstel. an.* 1677.

(3) Rodulphinus Venutus *antiq. numism. max. modul. aur. arg. et aer. edit. rom. an.* 1739., Andreas Morellius *thesaur. numism. edit. Haverc. amstel. an.* 1734. *tom.* i. *et* ii., atque alii prope innumerabiles, qui vetera romanorum imperatorum etc. numismata collegerunt, atque illustrarunt.

(4) Vide *supra not.* 2.

(5) Idipsum constat ex sculptis imaginibus, ex gemmis, atque ceteris monumentis veterum romanorum, quae videat lector in *thesauro gruteriano*, et *antiq. explic.* Montfauc., *in mus. capitol.* a Bottario illustrato, in museis florentino, et etrusco Gorii, *in thesauro brandeburgico* Begeri, in museo odeschalchio a viro clariss. p. Galeottio soc. Ies. presbytero edito, atque reliqua praetermittam in *thesauro antiq.* Graevii. Quamobrem mirabile videri non debet, Plinium, *lib.* xxxiv. *histor. natural. cap.* vi. *pag.* 99. *edit. Harduini paris. an.* 1685. *tom.* ii., deceptos fuisse romanos scribere, qui cum iussi ab Apolline Pythio fuissent, ut in dextero, sinistroque coron comitiorum statuas ponerent duorum clarissimorum virorum, sapientissimi quidem unius, alterius autem fortissimi; Pythagorae a dexteris, a sinistris vero Socratis statua posita, imprudentem philosopho, qui fuisset ab oraculo sapientissimus omnium appellatus, Pythagoram praetulerunt.

(6) Arist. *problem. sect.* xxxi. *pag.* 1023. *edit. opp. an.* 1606. *tom.* ii. „ Cur oculi dexteri, *inquit*, nihilo „ sinistris praestantiores sint, cum ἐν τοῖς ἄλλοις „ πᾶσι κρείττω τὰ δεξιὰ, *cum in aliis omnibus me-* „ *liora sint dextera.* Διατί μὲν ἐν τοῖς ἄλλοις „ κρείττω τὰ δεξιὰ, *cur autem in aliis praestantiora* „ *dextera* „.

dexteram, visumque proinde iis, qui illius aspiciendi caussa venerant, reliquis omnibus praestantiorem (1).

Ad hebraeos vero, quod attinet, iam hoc satis constat, Patrem ita induci in psalmo (2) alloquentem Filium, *sede a dextris meis*. Id autem honoris indicandi caussa dictum interpretes confitentur. Ac nisi dignior habita apud hebraeos fuisset dextera, dixisset certe Pater Filio, *sede a sinistris*, non *a dextris*. Neque maiorem Salomon, salva dignitate regia, habere potuit honorem matri, quam ut eam ad sui latus dexterum assidere faceret (3). Quid? si Christus, statuturum se oves ad dexteram suam, haedos autem ad sinistram dicens, demonstret dexteram, quae electis attribuenda sit, praestantiorem apud cives suos censeri consuesse (4)?

Quod si viri uxoribus in nummis interdum, persaepe autem in sarcophagis latinorum in primis, atque graecorum, dexteram (5) cessisse videntur, argumentum id esse postpositae ab latinis, graecisque sinistro lateri dexterae nullo modo potest. Nam ut hoc tempore a multis, ita tunc (ab latinis praecipue) mulieribus praestantior, digniorque concedi consuerat locus. Atque honoris quidem caussa Nero Tiridatem in theatrum adductum iuxta se dextero latere collocavit (6). Neque in re civili modo, sed etiam in re sacra dexterum latus fuit praestantius. Quod et Plinii de Pythagorae, Socratisque statuis, quam supra indicavi, demonstrat sententia, et numismata permulta ostendunt imperatorum, qui sacrificantes, dexteramque saepissime partem occupantes proponi solent.

Ac ne quis ethnicorum, id more fuisse probatum putet, non

(1) *Cap.* XIX. *pag.* 454. *edit. taurin.* „ In summo, „ *inquit*, honore apud praedictos imperatores erat, „ cuiusmodi nos quoque eum vidimus, cum per Pa- „ laestinam provinciam transiret una cum seniore „ Augusto, οὗ καὶ ἐπὶ δεξιὰ παρεστώς, περιφανέστατος ἦν τοῖς ὁρᾶν θέλουσιν, *ad cuius dexte-* „ *ram assistens, praestantissimus apparebat videre vo-* „ *lentibus* „.

(2) *Ps.* CIX. *v.* 1.

(3) *Lib.* III. *regum cap.* II. *v.* 19.

(4) *Matth. cap.* XXV. *v.* 33.

(5) Confer Montfauconum *antiq. explic. tom.* II. *part.* I. *pag.* 14., *tom.* III. *pag.* 112. *part.* I., *et p.* 222. *part.* II., *et tom.* V. *part.* I. *pag.* 14. 76. *seqq.*, *et pag.* 80. 90. 92. 104., *seq. et pag.* 146. 160., *et suppl. tom.* V. *pag.* 36., Boldettum *osserv. sopra i cimiteri p.* 514. Aringhium *tom.* II. *Rom. subterr. p.* 167. 265., Mabillonium *itiner. italici pag.* 201., Bonarrotium, qui initio *delle osserv. sopra alcuni frammenti di vasi etc.*, veterem urnam sepulcralem refert, quam in propyl. s. Mariae Transtyb. poni curavit card. Carpinaeus. Mitto ceteros, quod non sit opus rem certam multorum auctoritate confirmare. Matronas etiam romanas in Severi imperatoris funere dextrorsum, sinistrorsum vero senatores statisse scribit Herodianus *lib.* IV. *pag.* 540. *edit. an.* 1590.

(6) Svetonius *in Neron. cap.* XIII. *pag.* 127. *edit. an.* 1660.

christianorum, describenda sunt Marcellini comitis verba (1) de Iohanne pontifice maximo, qui missus ad Iustinum Augustum ab Theodorico rege legatus fuit: *dexter*, namque inquit, *dextrum ecclesiae insedit solium, diemque Domini nostri resurrectionis plena voce romanis precibus celebravit.* Credibile ne est, summum ecclesiae universae principem secundum occupasse in synaxi locum? Quin etiam, ut quam plurimos Anastasii locos praeteream, e quibus latus dexterum dignius, praestantiusque sinistro fuisse habitum intelligitur, illustrem sane illum esse quis neget, qui extat in Leonis quarti pontificis romani vita (2)? *Tres statuit*, inquit, *in templo s. Petri tabulas imagines, unam quidem in medio habentem effigiem Salvatoris, aliam positam ad dexteram partem Salvatoris habentem vultum beati Petri apostoli, et beatae Petronillae; aliam positam ad partem laevam vultum habentem beati Andreae apostoli, et vultum praedicti summi praesulis* Leonis quarti. In Silvestri (3) autem de Constantino scribit hoc modo: *In labium fontis baptisterii fecit agnum ex auro purissimo fundentem aquam, qui pensat libras triginta; ad dexteram agni Salvatorem ex argento purissimo; in laeva agni beatum Iohannem baptistam ex argento.*

Quod si in chalcedonensi synodo ad laevam legati Leonis pontificis, et Constantinopolitanus antistes, ad dexteram vero Dioscorus alexandrinorum (4) episcopus, aliique sederunt, non ea huius rei caussa fuit, quod laeva per se ipsa potior existimaretur, sed quod, ut ne Basnagius quidem inficiatur (5), *sanctae Euphemiae martyris in templo ante sacri altaris cancellos episcopi cogi solerent, quo casu qui in laeva parte erant, Christo, cuius maiestas in sacra mensa, quasi in throno morabantur, dexteri stabant, eoque nobiliorem sibi locum vindicabant.* Quod ipsum est de iis veterum testimoniis statuendum, ex quibus legatos pontificis, qui honoris caussa priore loco nominabantur, ad laevam in synodis sedisse cognoscitur. Nam etsi ad laevam ha-

(1) *In chronico pag.* 379. *edit.* Sirmondi *tom.* II. *opp. edit. paris.* 1696. Idipsum habet Theophanes *in chronogr. p.* 145. *edit. paris. ann.* 1655.

(2) *Tom.* I. *Anastas. vit. pontif. edit. Salvioni p.* 365.

(3) *Ibid. p.* 39.

(4) *Act.* I. *p.* 66. *edit. Hardaini paris. tom.* II.

(5) *Ad ann.* XXVIII. *n.* CLXVIII. *p.* 422.

bita considentinm ratione erant; tenebant tamen re ipsa dexterum altaris latus.

De viris, dexteram ne in ecclesia occuparint partem, an eam mulieribus concedendam putaverint, agetur alio loco opportune, ac diligentius.

II.

Ut Petrus sinistrum in veteribus monumentis latus interdum teneret, neque fraude factum est, neque urbanitatis Petri indicandae, papaeque nominis perficiendi caussa, neque habita ratione inspicientium.

Quis autem sibi persuadeat positum in pnblicis monumentis urbium, Romaeque in primis, fraude cuiusquam ad laevam fuisse Petrum? Hoccine romani pontifices non moleste tulissent, ut quae ipsi musiva, quaeque sculpta, pictaque opera perfici iusserant, dolo, ac scelere eorum, qui male in sedem apostolicam animati essent (1), vitiarentur? Iam vero graecos tertio, quartove saeculis, quis credat tanto fuisse in latinos odio, tantaque malevolentia incitatos, ut in coemeteria invadere, Petrumque ad Pauli laevam in marmoreis tabulis exprimere auderent? Repertas enim in coemeteriis fuisse tabulas eiusmodi, satis est diligenter supra, ut arbitror (2) demonstratum. Consensisse porro impostoribus latinos, adeo ut in plumbis (3), in nummis, in valvis ecclesiarum (4) Petrum ad laevam Pauli collocandum aut existimaverint, aut concesserint, tam alienum, tamque falsum est, ut ne ad veri quidem similitudinem accedere videatur.

Singulari autem moderatione animi, urbanitateque fuisse Petrum non modo non repugno, sed facile etiam patior. At eum modestiae, urbanitatisque ergo fuisse ad laevam Pauli, quem Romae quasi hospitio excepisset, locatum, id vero est, quod mihi ostendi veterum auctoritate volo. Nam primorum temporum christianos, qui in vitris semper Petrum ad dexteram exhibere con-

(1) Vide *pag.* 423. *huius vol. not.* 4.
(2) *Pag.* 388. *seqq. huius vol.*
(3) *Pag.* 409. *huius vol. not.* 3.
(4) *Pag.* 409. *huius vol. not.* 1., *et* 415. *n.* 4. *seq.*

suesssent (1), nullam illius habuisse urbanitatis, atque modestiae, quam recentiores habuerint, rationem, quem demum sibi Raynaldus (2) concessurum putat? Quod si apud romanos tantum ea invaluisset consuetudo, id equidem etsi aegre, at ferrem tamen. Quum autem in tabulis, quas in aliis urbibus fuisse pietas, sculptasve (3) liquet, Paulus ad Petri dexteram interdum exhibeatur, quid est, quod ad modestiam, urbanitatemque, quam prae se Petrus Romae gessisset, demonstrandam, fieri hoc arbitrer potuisse?

Paridis vero Crassi (4) magno in errore sententia est, qui Paulum in bullis ad Petri dexteram poni consuesse scribit, ut prioribus eorum nominum syllabis papae vocabulum conflaretur. Hoc enim si ita esset, cur in musivis (5), cur in pictis, sculptisque tabulis (6), cur in plumbis denique presbyterorum, et notariorum, atque in nummis pontificum (7), in quibus aut integra Petri, Paulique nomina scripta leguntur, aut omnino praetermittuntur, ut conficere papae vocabulum nullo modo possint, Petrus ad Pauli laevam conspiceretur? Sed dedecet hominem studiosum antiquitatum christianarum operam in iis nugis fusius confutandis ludere.

Neque minus graviter lapsi sunt, qui habitam a sculptoribus, pictoribusque fuisse censent rationem aspicientium, quasi dexteris esset, cuius imago dextero aspicientis lateri responderet; sinister autem, qui sinistro. Nam hi, ut explicare, tuerique, quod perraro videmus, possent, Petrum Paulo inprudentes postposuerunt. Quum enim multo plura monumenta (8) reperiantur, in quibus dexter re ipsa Petrus exhibetur, ita ut illius imago sinistro lateri aspicientis respondeat; si dignior, praestantiorque is est, cuius imago dextero aspicientis lateri respondet; sequatur necesse est, Petrum esse Paulo inferiorem. Accedit autem romanorum, graecorumque usus, qui cum in nummis imperatorem seniorem ad dex-

(1) Vide supra *pag.* 408. *seq. huius vol.*

(2) Raynaldus apud Allatium *loc. indic.*

(3) Confer Ciampinium *tom.* II. *vet. mon. pag.* 6. *tab.* III. *edit. rom. an.* 1699.

(4) Apud Allatium *loc. ind.*

(5) A Ciampinio adductis, ut supra ostensum est *pag.* 412. *huius vol. not.* 4. *seqq.*

(6) Vide *pag.* 409. *huius vol.*

(7) Apud Floreventem *denar. rom. pont. p.* 107. *tab.* VI., ubi sic habetur: S. PE. S. PA., et *pag.* 137. *fig.* III. *edit. rom. ann.* 1738., et Ficoronum *de' piombi antichi tab.* XIII. *num.* 8. *pag.* 44., et *tab.* XV. *num.* 2. *pag.* 50. *edit. rom. an.* 1740.

(8) *Pag.* 404. *seqq. huius vol.*

teram inioris ponendum existimaverint, hunc illi, si vera esset adversariorum ratio, anteposuissent. Qua re quid fingi potest obtusius? De eotholis autem, eopylisque ecclesiis cum dictum supra, etsi breviter (1), satis tamen et dilucide, et vere fuerit, nihil nunc attinet dicere. Multas vero eius sive consuetudinis, sive erroris Petrum ad laevam Pauli collocandi caussas, quas alii excogitarunt, cum aut falsae, aut futiles per se ipsae sint, libens praetereo.

III.

Ante Leonis III. tempora potiorem Romae fuisse habitam a christianis laevam, commenticium est.

Sed praeterire tacitus non queo Iohannis Lucii viri alioquin eruditissimi de laeva apud romanos ante Leonis III. tempora potiore sententiam. Is autem, cum musivis praecipue, pictisque in tabulis, Petrum ad Pauli laevam collocatum vidisset, ad Bollandianos, quid ea de re iudicarent scripsit, rogavitque, ut ipsum de more veterum belgarum in sanctorum apostolorum imaginibus disponendis facerent certiorem (2). Verum non animadvertit, Petrum in multis basilicarum musivis, picturisque, quas antiquiores esse Leonis III. temporibus plane constat, ad dexteram; in quibusdam vero picturis Leonis aetate perfectis videri praestantiores (3) locatos ad laevam. Quod si laeva habita ante potior, post vero deterior fuisset, quo tandem modo pontifices tulissent, ut in antiquioribus (4) Petrus dexteram occupans inferior esse Paulo videretur?

De caussis positi Petri ad laevam Pauli, quae a s. Petro Da-

(1) *Pag.* 421. *huius vol. not.* 4. Confer Mabillonium *de re diplom. lib.* II. *cap.* XIV. *pag.* 130. *edit. paris. an.* 1681.

(2) Bollandiani *tom.* VI. *act. ss. mensis iunii p.* 161. *edit. antuerp.*

(3) Vide *inscript. basilicae s. Pauli pag.* XXXIII. *edit. rom. an.* 1654., quo loco imago exhibetur Caroli Magni, ad cuius dexteram sunt milites duo, ad laevam regina. *E codice sacror. biblior. sub imagine Caroli magni.* Militum autem chlamys similis est chlamydi, qua ornatos in nostro triptycho esse martyres Demetrium, Eustratiumque vidimus.

(4) Vide *pap.* 404. *seqq. huius vol.*

miano (1), a sancto Thoma aquinate (2), atque ab aliis quibusdam theologis (3) numerantur, cum mysticae sint, ad nostrum institutum non pertinent.

IV.

Cum saepe in nummis imperatorum, inque ceteris veterum sive ethnicorum, sive christianorum monumentis dignior, praestantiorque qui est, si, quasi dextera aliquid agat, exhibeatur, laevam occupet; concedendum erit, Petrum, qui in pictis, sculptisque maiorum tabulis extensa dextera ad laevam Pauli proponatur, fuisse habitum Paulo excellentiorem.

Vetus consuetudo est, eaque iam a primis imperatorum rei publicae populi romani ducta temporibus, ut qui dextera aliquid agentes a caelatoribus, pictoribus, sculptoribus etc. exhiberetur; iidem, etsi summa praestabant et auctoritate, et dignitate, ne quid forte distorti minusque apti, et commodi in illorum actione, collocationeque corporis partium appareret, ad laevam saepissime constituerentur. Id autem, ne quis commenticium esse putet, exemplis est demonstrandum. Inter numismata musei farnesii, quae Neapolim translata ab Carolo rege sunt, argenteus nummus Augustum ad laevam sedentem, extensaque dextera ramusculos olivae a militibus, ut videtur, duobus excipientem exhibet (4): itemque alter Augustum perinde ad laevam sedentem, ac dexteram pari modo, quasi ab Germanico infantem recens natum excepturus sit, extendentem demonstrat (5). Extat praeterea Domitia-

(1) S. Petrus Damianus *epist. ad Desiderium tom.* III. *opp. pag.* 365. *seqq. edit. an.* 1664. Huius opinionem proponit, ac patrum testimoniis illustrat Mucantius apud Bollandianos *to.* VI. *mensis ian. p.* 165. *seqq.* Principio autem Petrus Damianus facile patitur dexteram omnium opinione fuisse praestantiorem: sed Paulum dexteram obtinuisse ait, non quod esset Petro praeferendus, sed quod e tribu esset Beniamini. Nam *Beniamin* idem esse ac *filium dexterae*. Cui sententiae consensisse Menochium *lib.* I. *cap.* XXI. *stromateon*, auctor est Battellius *de sep. Probi num.* XXI. *pag.* 64. Deinde Paulum doctorem praecipue gentium fuisse animadvertit, adeoque dexteram tenuisse partem. Caelestem praeterea vitam fuisse indicatam a Paulo, a Petro terrenam, atque mortalem. Confer Mucantium *loc. ind.* et Battellium *loc. ind.*

(2) Vide supra *pag.* 76. *huius vol. not.* 4. *s. Thomae locum*.

(3) S. Bonaventura *in psalm.* LXVII. *p.* 127. *tom.* I. *opp. edit. rom. an.* 1588., Innocentius tertius *serm. de evangelistis circa finem pag.* 168. *edit. an.* 1575., Augustinus Triumphus *de potest. ecclesiast. quaest.* VII. *art.* II. Sed omnes recensere longum est. Confer Allatium *lib.* I. *de eccl. occid. et orient. perp. consens. lib.* I. *cap.* VI. *n.* XIV. *pag.* 103., et Battellium *de sep. Prob. n.* XXI. *seqq. pag.* 64. *seqq.*

(4) Confer *tom.* II. *mus. farn. p.* 163. *tab.* IX. *fig.* 4.

(5) *Ibid. fig.* VII.

ni nummus, in quo imperator ad laevam stans, germanusque captivus cum clypeo ad dexteram supplex proponitur (1). Iam vero sexcenta eius generis numismata reperire fas est, in quibus imperator dexteram supplici (2) cuiquam porrigens, aut ad milites orationem habiturus (3), ad laevam collocatus cernitur. In numismatibus porro graecorum in primisque in iis duobus Iohannis Comneni, quae nos aeri incidi curavimus (4), Deipara, et s. Georgius imperatori baculum tradentes sinistram occupant. Neque vero in nummis solum, sed in gemmis (5) etiam, sculptisque lapidibus (6), qui excellentiores sunt, iidem saepe, si quid agere dextera videantur, ad laevam locati conspiciuntur.

Non discrepant monumenta veterum christianorum. In vase

(1) Beger. thes. brandeburg. *tom.* III. *p.* 106.

(2) Vide Vespasiani nummum apud Angelonum *hist. augustae an.* 1641. *pag.* 80., quo in nummo imperator laureatus ad laevam porrigens dexteram militi exhibetur, cum inscriptione: *Spes Augusta*, et Hadriani imperatoris numismata apud Begerum *t.* II. *thesauri brandeburgici p.* 656., in quorum primo imperator togatus exprimitur ad laevam Romae sedenti; in altero stanti porrigens dexteram, cum inscripit. *Adventus Augusti*, et apud eumdem *p.* 657. n. 1. 2. 3. et 5., in quibus supplicibus provinciis figura humana expressis idem Augustus ad laevam consistens dat dexteram, cum inscriptionibus in primo: *Restitutori orbis terrarum*: in secundo: *Restitutori Bithyniae*: in tertio: *Restitutori Achaiae*: in quarto: *Restitutori Hispaniae*. Vide praeterea Angelonum *in Hadrian. ibidem pag.* 149. *figur.* 45. 47. 49. 53. In nummo Antonini Pii, apud eumdem Begerum, Antoninus ad laevam est regis quadorum dexteram tenens, cum inscriptione. *Rex quadis datus, p.* 665. Adeundus Angelonus *ibid.* in Antonino *p.* 171. *fig.* 15., in Marco Aurelio *pag.* 193. *fig.* 24., in Gallieno *p.* 326. *fig.* 16., et Begerus *thes. ex thes. palatino select.* in Constantino *p.* 662., in Valentiniano *p.* 382., in Gratiano *p.* 384., in Maximo *p.* 365., in Theodosio *p.* 389., in Honorio *p.* 390. Sed omnia numismata generis eiusdem persequi non vacat, quae a Gorio, a Vaillantio, a Venuto, a Pedrusio, a Patino, ab aliis denique harum rerum collectoribus publicata sunt. Confer Begerum ipsum *ibid. p.* 674., quo loco Marci Aurelii nummum exhibet cum inscriptione in parte aversa postica: *Restitutori Italiae cos.* III., *et p.* 680. *et p.* 739., *et pag.* 632.

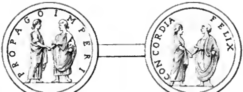
(3) Confer Gorium *num. maxim. mod. tom.* I. *tabul.* XXXIII. *figur.* 1. *mus. florent. edit. an.* 1740., et Beger. *ibid. pag.* 644. 646. *etc.*

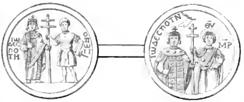
(4) Vide *tabul.* VIII., in qua primo loco gemmam exprimi curavimus, quae in museo brandeburgico servatur, quaeque Olympiadem ad Alexandri dexteram refert, et mulieribus honoris, effectusque, ut aiunt, causa, non apud romanos solum, sed etiam apud graecos potiorem locum tributum aliquando fuisse intelligeretur: secundo autem et tertio nummos Plautillam Augustam ad imperatoris dexteram exhibentes, et apud Begerum *p.* 704. describitur; quarto, et quinto Iohannem Comnenum ad dexteram, et nummi duo referunt, quorum in uno a Deipara, quae ad laevam consistit; in altero a sinistro item sancto Georgio crucem accipit. Confer Begerum *ibid. p.* 667. *seqq.*

(5) Confer museum florentinum *tom.* II. *gemmar. tab.* LXI. *num.* 21., quo loco sardae insculpti exhibentur milites duo, quorum qui praestantior videtur esse, is dexteram socii tenens, laevam occupat. In dactyliotheca Camilli Maximi gemma Neronem figura Apollinis dextera nescio quid porrigentis Marsiae, sinistrum refert. *Gemm. antich.* di Leonard. Agostin. *tom.* II. *fig.* 3. *edit. rom. ann.* 1702. Confer Maffeium tom. II. *delle gemm. tabul.* 43. *edit. ann.* 1707.

(6) Ut in lapide apud Maffeium *mus. veron. p.* CXXVI. *fig.* 2. qui dignior, excellentiorque est, extendens dexteram, latus sinistrum tenet. Vide etiam Montfauconum *tom.* IV. *supplem. antiq. explicat. pag.* 50. *edit. paris. an.* 1724., quo loco lapidem affert exhibentem virum stantem ad genuflectentis laevam. Sed de excellentioribus, praestantioribusque sive diis ethnicorum, sive hominibus, sim, quem dixi, rei causa laevam occupantibus, confer Gruterum *tom.* I. *pag.* LXXVIII. *edit. amstel. an.* 1707., Sponium *miscellanear. erudit.* apud Polenum *supplem. thesaur. antiq. Graevii*, *et Gronovii vol.* IV. *edit. venetae an.* 1737. *pag.* 1272., et Montfauconum *tom. indic. tab.* XXXI. Sed haec obiter. Nam omnes collectores antiquitatum, qui similia produxerint, persequi longum est.

PROPAGO IMPERI
CONCORDIA FELIX

argenteo, quod repertum in coemeteriis urbis est, (1) cuiusque

(1) Consule Fogginium *exercit.* xx. *de rom. divi Petri itin. et apostol.*, *pag.* 473. Blanchinium *in not. ad Anastas. bibliothecar. in vita s. Urbani p.* 178. *seq. tom.* ii. *edit. rom. Salvioni*, Bonarrotium *osserv. sopra alcun. framm. di vetro etc. pag.* 95. *edit. florentinae an.* 1716., et Bottarium *tom.* i. *delle sculture, e pitture sagre estratte da' cimiteri di Roma. Tab.* xxi. *p.* 180. *et p.* 185. Fieri autem potuit, ut maiores nostri, qui data dextera in societatem apostolatus adscitum fuisse Petro Paulum in epistola ad galatas legissent *cap.* ii. *n.* 9., id ut significarent (cum plagi excellentiores virorum, sculpique imagines ad eorum laevam solere cognoscerent, quibus dexteram, concordiae indicandae caussa, excellentiores illi darent) Petrum ad laevam ponere consuescerent Pauli. Nam habuisse Petrum, salva auctoritate sua, hunc honorem Paulo, ostendit Epiphanius in *ancherato n.* xx. *p.* 16. *tom.* ii. *edit. paris. an.* 1622.. Ἅγιος, *inquit*, Παῦλος, ᾧ δεξιὰν ἔδωκεν ὁ κορυφαιότατος τῶν ἀποστόλων Πέτρος, ὁ καταξιώμενος ἔχειν τὴν κλεῖν τῆς βασιλείας. *S. Paulus, cui dexteram dedit Petrus, dignus factus habere clavem regni.* Vide et n. ix. *p.* 14. et 15. Ad claves quod attinet, animadvertendum est, Petrum interdum in antiquis monumentis cum una tantum clave exhiberi, ut in musivo s. Agathae in Subora apud Ciampinium *t.* i. *p.* 271. *tab.* lxxvii., in signis duobus, quorum alterum est Victoris II. ann. 1054., alterum Alexandri II., qui paulo est Victore recentior, apud Alemannum *de parietinis lateran. cap.* ix. *p.* 61., Ciampinium *loc. ind.* et Iohannem Michaëlem Heineccium *antiq. goslariens. tab.* i. *lib.* i. *fig.* 7. et 9. *edit. an.* 1707. Prioris autem haec est inscriptio: TV P. EX SATVM LIQVISTI SVSCIPE CLAVEM. Alterius vero: QVOD NECTIS NECTAM QVOD SOLVIS IPSE RESOLVAM. In nummo praeterea, quem Baronius Laelium Pasqualinum sequutus ad *ann.* 461. *n.* xi. *seq.* Leonis primi, contra Alamannus *loc. ind. p.* 61. *et sep.* xii. Leonis tertii esse putat, in quo Petri est imago humero clavem unam gestans; in strozziano argenteo vase, ut paulo ante animadvertimus; et in lapide quoque ticinensis basilicae sancti Michaëlis, longobardorum regum iussu, insculptae Pauli ad Christi dexteram, Petri ad laevam clavem unam ab Servatore ipso suscipientis imagines cernuntur. Confer Alemannum *cap.* ix. *p.* 68.; ut et in sarcophago ravennatensi apud Ciampinium *tom.* ii. *veter. monum. cap.* iii. *tab.* iii. *litt. B. p.* 6. Contra duae cernuntur claves in vetustissimo musivo opere s. Leonis I. iussu in arco basilicae s. Pauli perfecto, vide Ciampinium *tom.* i. *cap.* xxiv. *pag.* 231. *tab.* lxviii., et in sarcophago marmoreo in vaticana basilica reperto apud Aringhium *l.* ii. *t.* i. *cap.* x. *Rom. subterr.*, et in musivo triclinii vaticani, in quo Christus exhibetur dum tradens apostolo Petro claves apud Alem. *p.* 66. *cap.* ix., et apud Ciampinium *tom.* ii. *veter. monument. cap.* xxi. *tabul.* xl. *pag.* 128., et apud Rasponum *loco indicando* plurimisque in aliis monumentis, quae numerare longum esset. Nonnumquam etiam tres a Petro claves annulo inclusas deferri videmus: ut in musivo rursum triclinii vaticani apud Alemannum *ibid. cap.* x. *p.* 70., et apud Ciampinium *ibidem*, et apud Rasponum *basil. lateran. lib.* iv. *cap.* xi. *p.* 337. *edit. rom. an.* 1656., et in pictura, quam in vetustissimo codice graeco bibliothecae vaticanae exaratam Alemannus vidit, quod ipse testatur *ibid. cap.* x. *p.* 85. *seq.*, ut in musivo opere, quod in Othonis ii. sepulcro erat, translatumque porro ex atrio vaticanae basilicae in cryptas vaticanas fuit, apud Alemannum *ibid. p.* 88. et Ciampinium *de sacr. aedific. tab.* xxiv. *fig.* 2. *c.* iv. *p.* 75., et in remigiani antiqui codicis pictura apud Mabillonium *annal. lib.* xvi. *ad an.* 679. §. xci. *p.* 607. *edit. lucensis.* Quae autem maiores nostros impulerit caussa, ut modo unam, modo duas, modo tres claves tenentem exhiberent Petrum, coniectura fortasse assequi quisquam poterit, certa autem ratione vix, ac ne vix quidem, ni fallor, poterit. Ex iis autem, quae dicta hactenus sunt, quaeque mox dicentur, facile lectorem intelligent, male cum protestantibus, qui bullis pontificiis, veteribusque imaginibus abuterentur, ut de principatu Petrum deiicerent, in primisque Thomae Ittigio, fecisse, qui in *dissertatione de origine controversiae circa aequalem Petri, et Pauli primatum etc. operi de haeresiarchis insertam edit. an.* 1690. *num.* xiv. *pag.* 411. posteaquam varias eius consuetudinis explicandae rationes, quas nostri sequuti essent, breviter explicavit, deridens *p.* 411., *Videant*, inquit, *qui vel solius Petri primatum defendunt . . . quomodo istam controversiam componant.* Neque vero, quia discrepantia in eo pictorum, sculptorum, caelatorumque sive errore, sive usu exponendo sunt scriptorum orthodoxorum sententiae, idcirco labefactari principatus apostoli tanti potest. Nulla enim ferme controversia est, in qua explicanda aliqua in re theologi non dissideant, tametsi summa sit omnium in dogmate orthodoxo propugnando consensio. Itaque temperasse sibi Ittigius potuisset, quin scriberet, §. xii. *p.* 408. *mirum quantum eorum sententiae varient, qui Petri primatum defendunt.* Non enim ut explicata ea de Petro ad Pauli laevam quaestio fuerit a Matthaeo Parisio *ad an.* 1237. *p.* 302. *edit. paris. an.* 1644., qui Paulum ad dexteram positum dixit, propterea quod in Christum post ascensionem crediderit, aut a Theophilo Raynaudo, qui Petrum maiorem factum monito Christi *humilitatis caussa minorem* censuit, aut diremta ab aliis fuerit, sed ut omnes in supremo Petri principatu statuendo consenserint, considerandum est. Sed ad vas quod attinet, cuius servari ectypon in museo strozzio diximus, ut lector videat cuiusmodi fuerit, quamque egregie elaboratum, eius figuram in tab ix. apponendam indicavimus. Est autem difficile creditu, eum, qui fecit, cum tam ele-

ectypon in museo strozzio, ut est Iohannes Bottarius auctor, servatur, Christus Petro claves tradens laevum, Petrus eas accipiens dexterum latus tenet. Sinister quoque in vase eodem Christus est caeco dextera restituens oculorum lucem. Quin etiam in sarcophagis tribus apud Aringhium (1) Christus dexteram attollens, praedicensque fore, ut negetur a Petro, ad laevam est; Petrus ad dexteram.

Atque ut in sculptis, ita in pictis monumentis Christus ad laevam eorum, quos aut alloquitur extensa dextera, aut sanat, conspicitur (2): quemadmodum Iosephus, qui primas in Aegypto post regem obtinebat partes, dum extensa dextera quaeri in saccis fratrum scyphum iubet, ad eorum laevam exhibetur in pictura vetustissimi codicis bibliothecae vindobonensis apud Lambecium (3). Quid? si in eodem codice Melchisedechus rex ad laevam est pictus Abrahae (4)? In plumbis praeterea Petrus populum, ut christianam religionem amplectatur, monens ad laevam cernitur (5).

Ex his autem intelligitur, Petrum, quasi aut benedicat, aut doceat, aut loquatur, dexteram extendentem, eius rei, quam di-

genter, diligenterque fecerit, cum Christum ad Petri, ac caeci laevam collocavisse. Itaque aliqua eum causa impulerit, atque ratio necesse est, id ut faceret. Quae vero haec fuerit, nisi ea, quam indicavi, nempe, ut ne quid distorti, violenti, minusque apti in illius imagine appareret, qui esset dignior, ne suspicari quidem possum. Quod si Leo Allatius vir eruditissimus, et civis meus probare rationem Moroni egregii adolescentis non potuit, quem Moronum sequutum sententiam fuisse constat similem meae (vide Allat. *lib. I. cap. VI. de eccl. occid. et orient. perpet. consens. p.* 104.), aliam debuit, quae veri saltem similior haberetur. Sed cum ad ecthole, atque ad sopyla templa confugerit, quae ipsi praesidii fortasse parum, argumentorum autem, quibus eius rei causa imagines, quae templi affixae non essent, sic fuisse collocatas ostendat, nihil afferre videntur, quid est, quod me deiici quisquam illius auctoritate de sententia posse putet?

(1) Confer Bottarium *tom. cod. tab.* XXIII. *pag.* 20., quo loco sarcophagum ab Aringhio ante *l.* II. *Rom. subterr. c.* X. *p.* 297. *t.* I. publicatum exhibet, in quo Christus quasi Petrum primum, tum samaritidem alloquens, dexteramque extendens, postremoque dexteram ipsam mulieri porrigens, semper ad laevam locatus cernitur. Consule praeterea Aringhium *l.* II. *c.* X. *Rom. subterr. p.* 291. *tom.* I., quo loco sarcophagum producit referentem Christum ad Petri, quem dextera monet, laevam; ut etiam Christum ipsam virgam dextera tenentem ad laevam item alterius apostoli: et *cap.* X. *pag.* 293., ubi sarcophagum alterum exhibet, in quo Christus dextera claves dans Petro, deinde Petro praedicens fore, ut magistrum neget, ad Petri laevam proponitur: *et pag.* 319., in qua sarcophagus est exprimens Christum ad laevam mulieris fluxu sanguinis laborantis. Similia exempla videre licet in altero sarcophago apud eumdem *pag.* 329., et *lib.* III. *cap.* XXXI. *pag.* 613., *et pag.* 615. *et pag.* 623.

(2) Consule Aringhium *ibid. lib.* III. *cap.* XXII. *pag.* 557. *tom.* I., *et lib.* IV. *c.* XXXVII. *pag.* 299., *et p.* 331. *tom.* II.

(3) *Tom.* III. *bibl. vindob. tab.* XXXVIII. *pag.* 10. *et* 11. *et tab.* XLIV. *p.* 11. 12. 13.

(4) *Ibid. tab.* VII. *pag.* 2. *et* 3.

(5) Consule Franciscum Ficoronium, *sigilli antichi di piombo cap.* XX. *tabel.* XX. *num.* 1. *pag.* 64. *edit. rom. an.* 1740. Id vero plumbum refert *signum communis Antiochiae*, quod argumento est, illud non admodum vetus esse. Antiochia namque an. 1097. in latinorum crucigerorum ditionem venit, expugnataque a barbaris ano. 1296. fuit. Quare eo intervallo temporis perfectum id *sigillum* fuisse arbitramur.

xi, caussa fuisse interdum a sculptoribus, pictoribusque ad laevam Pauli collocatum. Nisi enim factum errore est, ut imperatores, reges, ipseque Christus dextera aliquid agentes in sculptis, pictisque tabulis laevum latus tenere videantur, aliam certe consuetudinis illius originem non modo non indicare, sed ne fingere quidem possumus. Atque errore contigisse interdum, ut qui dexter in archetypo monumento esset, idem incisorum, quos vocant, oscitantia, imperitiaque sinister proponeretur, cum ex iis, quae supra, dum de vitreorum calycum fundis disputaremus, animadversa sunt, tum ex hoc ipso, quod subiicimus, exemplo liquet. Boldettus enim, imagines sanctorum apostolorum, quae in fundo vitrei calicis a Christo coronatae proponuntur, editurus; in artificem imprudens incidit, qui, ut ex universis litteris cognoscitur, Petrum, qui ad dexteram in vitro eodem esset, ad laevam posuit (1). Sed quum incredibile sit, tot in nummis, totque in monumentis, quot numeravimus, errore hominum contigisse, ut qui excellentiores essent, si quid dextera agerent, ad laevam constituerentur, factum id fuisse consulto ob agentis commodum, ne quid in actione contorti appareret, confitendum est. Ac Petrum, cum ad laevam Pauli a veteribus poneretur, dextera aut

(1) Adeundus Boldettus *lib. II. delle osservazioni sopra i cimiteri de' santi martiri cap. XIV. pag.* 514. Eam nos, qua ipse usus est, tabul. I. damus, in qua primo dimidium eburneum ovum exhibetur, cui insculptae imagines duorum coniugum christianorum sunt, uxoris quidem ad dexteram, viri autem ad sinistram, quibus Christi monogramma imminet. Secundo, persona marmori insculpta. Tertio, in vitrei calycis fundo delineatae imagines apostolorum Petri, et Pauli. Quod si hoc errore minime evenit, ut Petrus interdum ad Pauli laevam exhiberetur; consulto certe evenerit necesse est, ut ad laevam Abrahae sodomorum rex, et rex Salem proponerentur in veteri codice *biblioth. vindob.* Vide Lambecium *pag.* 1006. *et* 1009. *tom.* II. Uxorque Caroli magni ad laevam militum poneretur in pictura *codicis sacror. bibl.*, qui codex in sacrar. basil. s. Pauli servatur. Confer *inscript. antiq. basil. s. Pauli edit. rom. an.* 1654. *pag.* XXXIII., cui picturae suppositi hi leguntur versus.

Rex caeli Dominus solita pietate redundans
Hunc Carolum regem terrae dilexit herilem.
Tanti ergo officii, ut compos potuisset haberi
Tetrasti implevit virtutum quatuor almo.
Imminet hic capiti de vertice cuncta refundens,
Denique se primum, tunc omnia rite gubernet
Prudenter, iuste, moderate, fortiter, atque
Hinc inde angelico septus tutamine sacro
Hostibus et cunctis exultet pace repulsis.
Ad dexteram armigeri praetendunt arma ministri.
Ecclesiam Christi invictus defensor in aevum
Armipotens magnis quis ornet saepe triumphis.
Nobilis ad laevam coniux de more venustat,
Qua insignis proles in regnum rite paretur.

Atque ut cetera, quae supra descripsi exempla praetermam, consulto evenerit oportet, ut in numismate aureo maximi moduli sub Sixto quarto anno iubilaei cuso, Christus sinister, Petrus dexter constitueretur. Affert id numisma praeter ceteros Begerus *numismatum modernorum cimeliarchi regii electoral. brandeb. pag.* 9. *edit. an.* 1704. Neque ulla erat caussa cur Lambecio Ittigius *loco supra indicato pag.* 410. obiiceret imaginem s. Iohannis apostoli ad Prochori dexteram considentis, ut proponitur in antiquo bibliothecae vindobonensis codice apud Lambecium *tom.* II. *pag.* 570. et 571. Non enim negamus ad dexteram poni solitos fuisse eos, qui auctoritate aliis, dignitateque praestarent; sed qui factum fuerit quaerimus, ut interdum ad laevam etiam collocarentur.

benedicentem, aut aliquid agentem exhiberi solitum fuisse, iisdem monumentis, quae alio loco descripsimus, demonstrari potest. Sive enim marmori insculpta (1), sive musivo opere perfecta (2), sive depicta (3), sive quacumque ratione conflata, composita, facta (4) sint, Petrum fere semper dextera aliquid aut agentem, aut innuentem referunt. Quumque in diptycho richardiano, ut auctor est Fogginius (5), etsi ad laevam est Petrus, ita proponatur tamen, ut dextera benedicere latinorum more videatur, nemo erit opinor, qui id esse monumentum nobis opponendum putet.

Eoque id mihi videtur, quod de Petro ad laevam commodi caussa a pictoribus, sculptoribusque collocato dixi, ad veritatem propensius, quo Petrum non modo benedicentem interdum, sed etiam inter Paulum, et Iohannem medium exhiberi quandoque,

(1) Ego vero in sarcophago marmoreo Iunii Bassi ex vatic. coemet. effosso, quem proponit Aringhius *lib. ii. cap. x. p.* 277. t. 1., ut etiam in Probi *ibid. p.* 281. aliisque in vaticano, ut *p.* 293. 295. 297. 301. 307. 311. 321., vel in coemeterio Lucinae, ut est apud apud eumdem *lib. iii. cap. iii. pag.* 425., vel alibi repertis, si ex forma coniicere fas est, Petrum ad dexteram esse locatum video. Quod si qui ad dexteram est, is Batello Paulus videtur esse, parvi id quidem refert. Neque vero, quia sinister qui est, is in quibusdam eius generis monumentorum crucem defert, idcirco habendus est Petrus. Etsi non deesse monumenta fateor, quae Petrum aut crucem, aut loco crucis monogramma Christi deferentem ostendunt, velut e ravennatensi sepulchro, apud Ciampinium *veter. monument. t. ii. c. iii. p.* 6., et Bottarium *tom. i. delle pitture e sculture tab.* xxiv. *pag.* 95., exque antiquo s. Petri statua in coemeterio urbis reperta, quae exhibetur in *collect. inscript.* Bartholi a Bellorio illustratarum *tab.* xxvii. *part.* iii. *edit. rom.*, cuiusque ego in *fine huius vol. tabul.* xi. ectypon afferam, plane constat; non sequitur tamen, ut qui crucem defert, is statim Petrus existimandus sit. Nam in veronensi sepulchro, ut est apud Bottarium loco modo indicato, crucem deferens Paulus est, cum is, qui sine cruce altera ex parte est, cum proximum habeat columnae insistentem gallum, Petrus esse nominari debeat. Non is tamen sum, qui Petrum ad laevam in sarcophagis interdum videri negem. Nam ut mittam de iis dicere, quae *p.* 409. *seq. huius vol.* commemoravi, negari certe non potest, quin is ad laevam est in sarcoph. e coemeterio Callisti effosso, apud Aringhium *lib.* iv. *cap.* xlvii. *pag.* 399. At in his monumentis quasi dextera aut agens, aut innuens aliquid exhibetur. Vide supra *p.* 409. *huius vol.* Quemadmodum autem distingui possit imago Petri sive ad laevam sit, sive ad dexteram, praeter Bottarium, aliosque, ostendit etiam Papebrochius in paralipomenis ad *conatum in catalog. pontif. p.* 51., quo loco ectypon insignis, vetustique anaglyphi ex Iohannis Iacobi Chiffletii, quasi testamentario (ut *loco indicato* Ittigius scribit) *variarum huiusmodi curiositatum legato* exhibet. Idem addit Ittigius Boëmundum antiochenum principem in bullis suis imaginem Petri ad laevam imaginis Pauli posuisse, idque constare ex diplom. quod an. 1190. datum est. Verum quid actum post Petri Damiani tempora a pontificibus, principibusque christianis fuerit, non inquirimus. Horum enim multis Damianum persuaserat, ut paullo post demonstrabitur, fas esse Paulum ad Petri dexteram collocare, propterea quod meritis par Petro, atque a stirpe Beniamini fuerit.

(2) Confer apud Ciampinium musiva leonianum s. Pauli *tom. i. veter. monumentorum cap.* xxiv. *p.* 231., ricimerianum s. Agathae in Subura *cap.* xxviii. *p.* 24., Paschalis in s. Caeciliae *apud eumdem cap.* xxvii. *p.* 160., s. Mariae Novae ix. saec. *apud eumdem cap.* xxviii. *pag.* 163. *tab.* liii., qua in tabula Petrus ad laevam exhibetur, Iacobus ad dexteram. Confer quod scripsi supra *pag.* 412. *not.* 3. *seq. huius vol.*

(3) Vide apud Aringhium figuram Petri ad laevam *lib.* iv. *pag.* 412. *seq.*, et apud Lambecium *tom.* iv. *biblioth. vindob. p.* 316. *edit. an.* 1671., et quae scripsi *pag.* 410. *seq. huius voluminis* not. 7. *seq.*

(4) Confer Ficoronium loco supra indic. *p.* 64.

(5) *Exercit.* xi. *de rom. divi Petri itinere, et episc. pagin.* 471.

quod indicium superioris dignitatis est, sciam, ut ex nostro praesertim, exque Benedicti XIV. pontificis maximi triptychis intelligitur.

At est nonnumquam in veteribus monumentis ad laevam Petrus, etsi non extendat ad aliquid aut agendum, aut innuendum dexteram. Fateor. Sed sunt eiusmodi monumentorum genera omnino duo. Alterum enim ad priorem christianae religionis aetatem, alterum ad mediam, infimamque pertinet. Prioris autem generis illa est lamina aerea, quam in coemeteriis inventam diximus. Sed in ea ita Petrus, Paulusque exhibentur, ut sese mutuo, quasi colloquantur, aspiciant. Solebant autem veteres imagines etiam principum ita disponere, ut si conversis ad se mutuo vultibus proponerentur, laevam interdum ei tribuerent, qui esset dignitate praestantior. Quonam consilio factum id fuerit nescio, etsi factum constet. Commodius fortasse visum id artificibus est. Quin etiam esse aliquos audio, qui dexterum, aut sinistrum alteri non esse hominem, qui converso vultu eum inspiciat, quocum manet, aut loquitur. Nam Macrini imperatoris filium Diadumenianum aspicientis imago ad laevam exhiberi videtur in gemma, ut est apud Gorium in II. musei florentini volumine (1). Atque in nummis plurima cernere generis eiusdem exempla licet (2). Itaque quod Petrus interdum Paulum aspiciens ad sinistram locatus cernatur, si errore factum non est, argumento tamen esse omnino nequit, fuisse Paulum parem potestate Petro. Atque est illud etiam, atque etiam animadvertendum, in plumbis notariorum veterum, presbyterorumque romanae ecclesiae, si Petrus Paulum non inspiciat, Petrum esse ad dexteram, ut in plumbo Theodori presbyte-

(1) *Exsculpt. laspid. chalced.* apud Gorium *tom.* II. *musei florent. tab.* XVI. *fig.* 1.

(2) *In numism. mus. reginae svecor. tab.* XLVI. eximiae raritatis praestantiaeque nummus est, in cuius postica parte Augusti figura Caium, Luciumque inspicientis ad laevam exhibetur cum inscriptione ΑΛΑΒΑΝΔΕΩΝ *alabandensium*. Alabanda autem urbs fuit Cariae. Confer Havercampium *numophylac. reg. Christinae edit. Hagae comit. an.* 1742. *pag.* 296. *seq.* Confer etiam Tiberii nummum apud eumdem *tab.* XLVII. *fig. ult.* et *pag.* 305. *seq.*, et Vitelliani numismatis posticam partem apud eumdem *tab.* LI. *pag.* 331. *num.* XXXIV. Sed non est opus omnia omnium imperatorum numismata, quae Vaillantius, Pedrusius, Patinus, Gorius, Begerus, Liebeus, aliique collegerunt, numerare, quibus haec nostra confirmari possit sententia. Quod si quis dexteram numismatis eam esse dixerit, quam Augustus in nummo alabandensium occupet; huic ego facile reponam, multa item reperiri numismata, gemmasque multas, in quibus imperatores oppositum latus teneant. Itaque si ea, quae adduximus praesidia nobis esse nequeunt, erunt quidem certe alia perplura adiumento. Quod si eorum haec respondendi ratio valere poterit, valebit quoque, ut Petrum in plumbis, inque laminis aereis dexteram occupare dicamus partem.

ri (1), et Sergii notarii (2), et Stephani presbyteri (3), et Theodosii item presbyteri (4), et Marini (5): contra si Petrus Paulum, Paulusque vicissim intueatur Petrum, Paulus ad dexteram est, Petrus ad laevam, ut in signis Grethinoti (6), Quadragesimi (7), et Victoriani (8) notariorum.

Quae vero monumenta inferiorum temporum afferuntur, ad rem non pertinent. Nam XI. saeculo, quo Petrus Damianus (9), sequentibusque, quibus alii (10) rationes excogitarunt, ut pingi, sculpique Pauli imaginem ad Petri dexteram mysterio consuesse ostenderent; mirabile videri non debet, plerosque artifices extitisse, qui illis assensi, principem apostolorum ad laevam doctoris gentium in sculptis, pictisque tabulis, atque in bullis ipsis pontificum ponendum arbitrarentur. Estque illud sane perspicuum, etsi plumbeae extant permultae pontificum romanorum (11) bullae,

(1) Apud Ficoronum *tab.* X. *pag.* 35. num. 3.

(2) *Ibid.* n. X.

(3) *Ibid.* tab. XV. num. 6. *pag.* 50.

(4) *Ibid.* n. XII.

(5) *Ibid. tab.* XX. *pag.* 64. n. 8.

(6) *Ibid. tab.* XIII. n. 8. *pag.* 44.

(7) *Ibid. tab.* XV. n. II. *pag.* 50.

(8) *Ibid. tab.* XVI. n. 7. *p.* 53. Quamquam fateor me coniectura uti. Non enim satis distincte, certoque cognosci ex effigie potest, num in hoc plumbo, qui dexter est, is sit Paulus.

(9) Nam Petrus Damianus Gregorii VI., Clem. II., Leonis IX., Victoris II., Nicolai II., Alexandri II. seq. pontificum aetate floruit. is cum monachus adhuc esset, opusculum ad Desiderium abbatem de picturis principum apostolorum scripsit. Gregorii VI. ne, an Leonis IX. vel seqq. pontificum temporibus, non satis constat. Hoc certum est, ortam fuisse eam circa Leonis tempora disputationem. Sed vetustissima omnium bulla, quam Heineccius se vidisse testatur, in qua Petri ad laevam imago sit, non est Leone IX. antiquior. Quamquam et supra animadverti *p.* 423. n. 3. post Leonem IX. consuetudinem fingendarum eiusmodi imaginum in plumbeis pontificum bullis invectam fuisse Mabillonius arbitretur. Quid vero mirum si post opusculum Petri Damiani, quod extat *t.* III. *opp. ed. paris. an.* 1664. *p.* 365. *seqq.*, quodque Innocentius III. aliique sequentium temporum scriptores probarunt, non in throno basilicae s. Petri, quem musivis idem Innocentius ornari curaverat, neque in valvis eiusdem basilicae, Eugenii IV. aetate perfectis, solum, sed etiam in bullis Petrus ad laevam locatus fuerit?

(10) Vide *pag.* 433. *huius vol. not.* 3.

(11) Dominicus Raynaldus, qui custos bibliothecae vaticanae fuit, *apud Allat. lib. de eccl. occid. et orient. consens. I. cap.* VI. *pag.* 87. *edit. colon. an.* 1648., Polydorum Virgilium refellens, qui Stephanum III. et Hadrianum I. primos omnium plumbo obsignare tabulas apostolicas coepisse dixerat, eam consuetudinem repetit a Silvestro I. pontifice, cuius bullam plumbeam in tabulario aretino servari narrat (quod vereor, ne falsum sit, cum nobis, quae in eo tabulario vetustiora sunt monumenta, singulari humanitate ostenderit vir clarissimus Paulinus Giannerinus ecclesiae aretinae canonicus, id vero plumbum haud ostenderit), contenditque extare etiamnum bullas Leonis I., et Gregorii I. in tabulario castri s. Angeli obsignatas plumbo. Qua de re, etsi dubitat Mabillonius *l.* II. *de re diplom. cap.* XIV. *pag.* 129. *edit. an.* 1681., nihil tamen statuit. Franciscus Baldinus *in Honor.* I. *not. in tom.* IV. *Anastasii edit. romanae an.* 1735. *pag.* 29., nullum se vetustius nosse plumbo Deusdedit pontificis scribit, quod plumbum editum primum a doctissimo viro Antonio Francisco Gorio florentinae ecclesiae s. Iohannis baptistae praeposito fuit *inscript. donianar.*, ut est apud Baldinum *ibid.*, deindeque a Ficoronio *tab.* XXIII. n. 3. *p.* 7., cui illud dono Philippus Stoschius baro dederat. Ficoronius autem *tabul.* XXI. XXII. *et seqq.* tres plumbeas bullas Leonis, nescio cuius, exhibet, unam Theodori, Iohannis tres, duas Benedicti, tres Gregorii, Deusdedit unam, Honorii unam, Vitaliani unam, Sergii duas, Gregorii rursum unam, Leonis alterius unam, Zachariae unam, Stephani unam, Paschalis unam, mitto eas, quas a Mabillonio, a Ciacconio, aliisque commemorantur.

nullam tamen adhuc esse repertam (1), quae ante saeculum XI. perfecta fuerit, exhibueritque ad Pauli laevam Petrum. Immo vero post undecimum saeculum multa et pontificum numismata (2), et sigilla (3) quae vocant, conflata scimus, in quibus Petrus ad dexteram Pauli cerni solet.

At enim imperatores in veteribus monumentis sive latinorum, sive graecorum, Christusque ipse in maiorum imaginibus, etsi aut inspicientes in eum, quocum versantur, aut dextera aliquid agentes exhibeantur, laevam tamen non occupant persaepe partem. Quasi vero dexteram non occupet in vitris, plumbis, marmoribus, musivis, pictisque tabulis persaepe Petrus. Quod si dignitati, auctoritatique imperatorum, Christique ipsius servatoris nil officit, esse eos interdum, cum agant, aut in quemquam inspiciant, ad laevam, qui demum Petri et auctoritati officiet, et dignitati? Quis autem credat, romanos in primis, qui tanti Petrum facere solerent, ut solum saepissime (quod Christo in caelum assumto, pontificium in terris munus sustineret) nominandum (4) solumque pictis, sculptisque imaginibus (5) exhibendum

(1) Vide *pag.* 423. *n.* 2. *huius vol.*

(2) Vide numismata Eugenii IV. p. m. apud Benedictum Floraventem, *antiq. denar. rom. pont. edit. rom. an.* 1738. *pag.* 107. *num.* 3. 4. 5., Nicolai V. apud eumdem *pag.* 115. *n.* 2. 3., Callisti III. *p.* 121. *n.* 3., Pii II. *n.* 2., Pauli II. apud eumdem *pag.* 131. *n.* 1. 3. 4., Sixti IV. *p.* 137. *n.* 3., Innocentii VIII. *p.* 145. *n.* 5., Alexandri VI. *pag.* 153. *n.* 4. 5., Iulii II. *tab.* I. *pag.* 158. *n.* 5. (quamquam *n.* VI. *et tab.* II. *n.* I. Petrus ad laevam in nummis duobus exhibeatur), Leonis X. *pag.* 192. *num.* VI. (etsi *numero* V. pontifex, et *num.* IV. sanctus Paulus ad Petri dexteram in denariis duobus cernantur), *et pag.* 206. *num.* 1., Hadriani VI. *pag.* 208. *num.* 2. Sed in denario, quod post sede vacante cusum est, apud eumdem *p.* 211. *num.* 1., inque duobus Clem. VII. p. m. apud eumdem *p.* 212. *num.* 8. 9. quamvis Petrus, Paulusque non conversis moteo vultibus, sed stantes exhibeantur; Petrus tamen ad laevam Pauli conspicitur. Casu ne, atque errore, ut videtur (nam apud eumdem *p.* 212. *tom.* III. *num.* 10. nummus est, in quo Ioh. baptista ad sinistram s. Hilarii, sed ipsum intuens Hilarium, videtur) an ob eas, quae sunt a Petro Damiano, Innocentio III., s. Thoma, aliisque adductae, causas, nescio. Numisma praeterea generis eiusdem Alex. VI., in quo Petrus ad dexteram Christi est, cernere licet apud Begerum, *numism. modern. cimeliarchii brandeburg. contin. numism. pontif. rom. edit. colon. brand. an.* 1704. *p.* 12.

(3) Signorum eiusmodi exemplum, ut cetera praetermittam, videat lector apud Iohannem Michaelem Heineccium *antiquit. goslariensis. lib.* I. *tab.* II. *edit. francof. an.* 1707.

(4) Saepe enim in litteris romanorum pontificum solus nominatur Petrus, sedesque romana Petri sedes appellatur, nulla facta Pauli mentione. Confer *ep.* XIV. *s. Damasi p.* 571. *num.* 1., *epistolar. romanor. pontif. tom.* I. *collect. Constantii edit. paris. an.* 1721., Siricii *epist.* I. *ad Himerium tarraconensem pag.* 623. *num.* 1. *epist.* II. Innocentii I. *num.* 2. *pag.* 747., et eiusdem epistolas reliquas, ceterorumque pontificum *pag.* 489. *seqq.* Sed hac de re multa iam ante diximus.

(5) In sarcophagis Petrus cum Christo solus interdum cernitur aut clavem accipiens, aut promittens, magistrum numquam se negaturum. Vide supra *p.* 435. *seq. n.* 1. *seq.* Id ipsum exhibetur in vasis veterum christianorum. Vide *pag.* 436. *seq. huius vol.* In nummis etiam ac plumbis. Confer Iosephi Garampii eruditissimi viri, et canonici basilicae sancti Petri egregiam *de nummo Benedicti III. dissertationem pag.* 160., quo loco exhibet nummos Sergii II. in quorum postica parte legitur, *sanctus Petrus*: et nummos *num.* 2. *et* 8. *et* 9. *et* 10. *et* 11. *et* 12. *et* 13. *et* 14. *et* 15., in quibus nummis, qui sunt *Benedicti III. seqq. pontiff.* unius est Petri nomen. Similia exempla cernere apud Ficoronum in plumbis *lib. supra indic.*

arbitrarentur, eum postponere voluisse Paulo, quem vix aliquando solum pingendum (1), commemorandumque putarunt, salva potiore Petri dignitate, ac potestate? Atque de Petro ad laevam Pauli a maioribus collocato satis dictum est.

(1) Extat interdum Pauli solius imago in monumentis veterum christianorum. Vide Aringhium *Rom. subterr. lib. IV. c. XXXVII. p.* 273. Similis autem est huius, quam affert Boldettus, quamque hic damus. Exhibet ea, ut cernis, Paulum extensis brachiis orantem. Extat in museo eruditissimi, nobilisque viri comm. Victorii Ἐγκόλπιον, quod carneolae insculptas Petri quidem ad laevam, Pauli vero ad dexteram imagines, in medio autem monogramma Christi circulo comprehensum arborisque trunco impositum exhibet; Vide *figuram pagina seq.* Sed eo fortasse figura Petri ad laevam est, quod uti quisquam ἐγκολπίοις pro signo potuisset. Nam in signo ad laevam ea figura esse debet, quam in cera, cui imprimitur, volumus esse dexteram.

CAPUT III.

De titulis honorum beati Petri.

His autem explicatis rebus, quae ad summum Petri in christiana re pnblica principatum demonstrandum pertinent, sequitur ut iis titulis honorum fuisse illum a maioribus ornatum doceam, qui ex excellenti illa, praecipuaque dignitate proficiscerentur. Vocatus ergo a maioribus Petrus est

§. I.

Κορυφαῖος τῶν ἀποςόλων, *coryphaeus apostolorum*,
et princeps.

Atque κορυφαῖον *coriphaeum*, seu verticem Athanasius (1), Iohannes chrysostomns (2), Isidorus pelusiotes (3), *principem* autem ac *ducem* apostolorum seu ἀρχηχὸν, vel ἄρχον, vel ἄρχοντα, Sophronius Hieronymi interpres, Chrysostomus (4), Leo (5), aliique appellaverunt (6).

(1) Vide *pag.* 114. *huius vol. not.* 1.

(2) *Pag.* 79. *seq.*, quibus locis vocari e Chrysostomo Petrum vidimus *chori* apostolici *coryphaeum*, *et coryphaeum apostolorum.*

(3) Vide *pag.* 118. *huius vol. not.* 3., reliquorum testimonia consule *pag.* 123. *seq.* 125. 126. 130. 154. 255. *huius vol.*

(4) Iohannes chrysostomus *homil.* III. *in act. p.* 23. *tom.* IX. *edit. paris.* Τοῦ χοροῦ πρῶτος ἀεὶ πρότερος ἄρχεται τοῦ λόγου. Sophronius *de viris illustr.* t. II. *pag.* 814. *opp. Hieron. cap.* I. *edit. veron. Vallarsi.*

(5) Vide *pag.* 118. *huius vol. seqq.*

(6) Confer *ibid. p.* 121. *seqq.* 124. 126. 127. 159. *etc.*

§. II.

Et praefectus orbis terrarum, principatum, seu *primas inter apostolos obtinens, fratrum praefecturam consequutus, in apostolorum ordine primus, primus electus, praelatus ceteris apostolis, praesul apostolici chori, praepositus apostolis, principaliter regens omnes, et apostolorum omnium summus princeps.*

Praefectum porro orbis totius Chrysostomus Petrum vocat (1), recipientemque a magistro, ac Servatore generis humani Christo τὴν προστασίαν τῶν ἀδελφῶν *praefecturam fratrum* (2). De *praeeminentia* autem, principatu, partibusque primis, quas Petrus obtinet, praeclara sunt Augustini testimonia, quae cum supra descripta sint (3), praetermitti possunt. Idem Petrum in *apostolorum ordine* primum dicit (4). *Primum* autem electum Cyprianus (5) appellat, ut etiam praelatum ceteris apostolis Basilius (6), et praesidem apostolici chori Isidorus pelusiotes (7), et praepositum apostolis omnibus, vocationi gentium universarum, cunctisque ecclesiis (8), omnesque *principaliter regentem* (9) Leo I. pontifex, qui eumdem summi omnium apostolorum principis (10) ornat nomine.

(1) *Pag.* 79. *huius vol.*

(2) *Ibid. not.* 10.

(3) *Pag.* 81. 137. *huius vol. not.* 2. Confer etiam Cypriani *p.* 113., Hilarii diaconi *ibid. pag.* 82., et Chrysost. *pag.* 79. *locc.*

(4) Vide *pag.* 79. *huius vol.*, *et pag.* 117.

(5) *Pag.* 113. *huius vol. not.* 1.

(6) *Pag.* 115. *huius vol.*

(7) *Pag.* 118.

(8) *Pag.* 119.

(9) *Ibidem.*

(10) *Ibid.*

§. III.

Et perfectiorum perfectior gubernatur, et apostolorum antesignanus, et sublimis bis seno in agmine apostolorum, et summus apostolorum vertex, et πρώταρχος *primus princeps, et* πρωτοκορυφαῖος, *primus coryphaeus.*

Iam vero *perfectiorum gubernatorem* Ambrosius appellandum duxit, propterea quod non modo cura illi christianornm reliquorum, sed etiam pastorum credita a Christo fuerit (1). *Antesignanum* vero Isidorus pelusiotes (2). *Sublimem* autem bis seno in agmine apostolorum Paulinus (3). Κορυφαίαν τῶν ἀποστόλων ἀκρότητα *summum verticem apostolorum* synodi sextae patres in ea, quam ad Agathonem scripserunt epistola (4). Πρώταρχον porro τῶν λοιπῶν ἀποστόλων *principem primum ceterorum apostolorum* Theodorus studites (5), et Tharasius episcopus Constantinopoleos (6). Protocoryphaeum denique ecclesia graeca in Euchologio (7).

§. IV.

Et primogenitus clavigerorum, et προστάτης *praepositus, et pastoralis principatus dignitate praestans, virgam pastoralem tenens, et* κορυφαιότατος, *augustissimusque vertex apostolorum, magnus, et supremus princeps apostolorum, unusque omnibus praeeminens.*

Τῶν κλειδούχων autem πρωτότοκον *primogenitum clavigerorum* ab Ephraemio syro video appellatum (8). Προστάτην τῶν Χριστοῦ μαθητῶν *primatem* seu *praepositum discipulorum Christi* a Basilio seleuciensi (9). *Pastoralisque principatus dignitate* illustrem a Theodoro studite (10). Κορυφαιότατον τῶν ἀποστόλων, *supremum* seu *sum-*

(1) Vide Ambrosii locum *pag.* 116. *huius vol.*
(2) *Pag.* 118. *huius vol.*
(3) *Pag. eadem.*
(4) *Pag.* 124. *h. v.*
(5) *Pag.* 126. not. 2. *h. v.*
(6) *Pag.* 125. *h. v.*
(7) Pag. 130. Vide *p.* 359. n. 6.
(8) Pag. 125. *huius vol.*
(9) *Pag. eadem.*
(10) *Ibid.*

mum verticem apostolorum ab Ignatio constantinopolitano (1). *Augustissimum* vero ab Niceta paphlagone (2). Μέγαν *magnum* a Theodoro studite (3) *supremumque principem apostolorum* ab graecis in tropario (4). *Unumque omnibus praeeminentem* ab Leone I. et Nicolao I. pontificibus (5).

§. V.

Et πρωτοςάτης *primus praeses, et pastor totius orbis, et caput, et exarchus, et unus de toto mundo electus, et superlaudabilis apostolus, maxime honorandus, et percelebris, et abundantiore gratia unus, et idem primus apostolus, et summus discipulus Dei.*

Πρωτοςάτην vero τῶν ἀποςόλων hoc est *primum praesidem* apostolorum, vel principem nominat Cyrillus hierosolymitanus (6) ab Gregorio nysseno haud dissentiens (7). Pastorem Ambrosius (8). Ποιμένα τῆς οἰκουμένης ἁπάσης *pastorem universi orbis* Nilus Iohannis chrysostomi auditor (9), *caput, ut schismatis tolleretur occasio* Hieronymus (10), *apostolorum omnium caput* Optatus (11), et synodi ephesinae patres (12). Unum de toto mundo electum Leo I. pontifex (13). *Superlaudabilem apostolum* Constantinus Augustus in epistola divali sacra ad Hadrianum pontificem (14). *Maxime honorandum* Ignatius episcopus constantinopolitanorum (15), et ἔνδοξον, καὶ πανεύφημον *gloriosum, et percelebrem*, ecclesia graeca *in Euchologio* (16); *et abundatiore gratia unum, atque eumdem primum apostolum* Augustinus (17), *et summum discipulum Dei* Prudentius (18).

(1) *Ibid. pag.* 126. Et multo ante ab Epiphanio in ancorato *n. xi. pag.* 16. *tom. II. opp. edit. paris. petav. an.* 1722., quo loco; *Paulo*, inquit, δεξιὰν ἔδωκεν ὁ κορυφαιότατος τῶν ἀποςόλων Πέτρος ὁ κατηξιωμένος ἔχειν τὴν κλεῖν τῆς βασιλείας, „Paulo dexteram dedit summus vertex apostolorum „Petrus, qui dignus habendi clavem regni factus est„.

(2) *Pag.* 127. *n.* 5.

(3) *Ibid. pag.* 125.

(4) *Pag.* 131.

(5) *Pag.* 152. *seq.*

(6) Vide *pag.* 115. *seq. huius vol.*

(7) *Ibid. pag.* 125.

(8) *Ibid. pag.* 115. *n.* 3.

(9) *Ibid. pag.* 355. *n.* 5. Confer Epiphanium *in ancor. num.* 12. *pag.* 15.

(10) *Ibid. pag.* 115. *n.* 3.

(11) *Ibid. pag.* 116. *n.* 3.

(12) *Ibid. pag.* 113. *not.* 2.

(13) *Ibid.*

(14) *Ibid. pag.* 125.

(15) *Ibid. pag.* 126. *n.* 1.

(16) *Ibid. pag.* 130.

(17) *Ibid. pag.* 162.

(18) *Ibid. pag.* 245. *not.* 24.

§. VI.

Et beatissimus, atque omni laude dignus, et charissimus omnium discipulorum, antelatus proinde discipulis, continens omnes, maior ceteris, et fortissimus apostolorum, et princeps episcopalis coronae, et nominis episcopalis et honoris auctor.

Haec vero ab synodo chalcedonensi (1), a Gregorio nazianzeno (2), ab Origene (3), ab Ambrosio (4) rursumque ab Origene (5), qui Petrum maiorem apostolis ceteris fuisse confirmat, ab Eusebio caesariensi (6), ab imperatoribus Theodosio, et Valentiniano (7), ab Siricio, et Innocentio, et Zosimo, et Sixto pontificibus maximis (8), atque ab aliis pluribus dicta, litterisque consignata sunt, quos equidem libens praetereo.

§. VII.

Et os discipulorum, orbis terrarum piscator, ecclesiae figura, apostolus inconcussae auctoritatis, candelabrum, discipulorum lingua, praedicantium vox, in apostolicae dignitatis culmen adscitus praedicator summus, apostolicaeque princeps dignitatis, atque magister orbis, a Deo omnium beatissimus pronunciatus, primusque, ac celsior gradu in agmine apostolorum ipsum superans Paulum.

Discipulorum deinde os, principem in ecclesia primum piscatoremque orbis terrarum Iohannes chrysostomus appellavit Petrum (9). Ecclesiae vero figuram Augustinus cum alias saepe, tum praecipue in septuagesimo, ac sexto sermone (10). Principem vero apostolorum inconcussa praeditum auctoritate Gregorius se-

(1) *Ibid. pag.* 112. *not.* 3.

(2) *Ibid. pag.* 110. *not.* 3.

(3) *Ibid.* n. 2. ubi προκεκρίσθαι, ait, τὸν Πέτρον τῶν λοιπῶν μαθητῶν *antelatum fuisse Petrum ceteris discipulis.*

(4) *Ibid. not.* 3. ubi Ambrosius *post Christum in Petro omnes contineri scribit.*

(5) *Ibid. p.* 115. n. 1.

(6) Qui *fortissimum, et maximum apostolorum* vocat *Petrum. Ibidem pagin.* 115. *not.* 1.

(7) Ii de Petro agentes, *ibid. pag.* 119. *not.* 2. *principem eum episcopalis coronae* vocant.

(8) *Ibid. pag.* 119. *not.* 10. *seqq.*

(9) *Ibid. p.* 79. *not.* 3.

(10) *Ibid. p.* 117. *not.* 2.

cundus pontifex (1). Candelabrum Ephraemius syrus (2): ut et linguam discipulorum (3), praedicantiumque vocem (4); virumque adscitum in apostolicae dignitatis culmen, electionisque primitias latina ecclesia in sacramentario, quod leonianum vocant (5). Praedicatorem summum Cyrillus antistes Hierosolymorum (6). Apostolicae principem dignitatis latina ecclesia in sacramentario leoniano (7): τῆς οἰκουμένης διδάσκαλον *magistrum*, seu *doctorem universi orbis* Iohannes chrysostomus (8), a Deo omnium beatissimum pronunciatum Agatho pontifex (9). Primum in agmine apostolorum Arator (10), celsioremque Venantius Fortunatus (11), ipsum superantem Paulum Pelagius secundus pontifex (12).

§. VIII.

Et petra ecclesiae, et aedificandae ecclesiae petra, et aedificationi ecclesiae subiacens, et aedificationem ecclesiae in seipsum recipiens, et στερεὰ πέτρα firma petra, et petra, quam non vincunt inferorum portae, et petra solidissima, cui Dominus sui nominis communionem indulsit.

Petram porro ecclesiae Hilarius pictaviensis (13), Gregorius nazianzenus (14), Ambrosius (15), innumerabilesque alii. Aedificandae autem ecclesiae petram Tertullianus, Origenes, Cyprianus, Firmilianus (16). Aedificationi ecclesiae subiacentem (17) et

(1) *Ibid. pag.* 124. *not.* 3.
(2) *Ibid. pag.* 126. *not.* 6.
(3) *Idem ibidem.*
(4) *Ibidem.*
(5) *Ibid. pag.* 397. *not.* 1.
(6) *Ibid. pag.* 254. *not.* 3.
(7) *Ibid. pag.* 387. *not.* 1.
(8) *Hom.* LXXXVIII. *al.* 67. *in Ioh. t.* VII. *opp. n.* 1. *pag.* 527.
(9) *Ibid. pag.* 358. *not.* 4.
(10) *Ibid. pag.* 356. *not.* 3.
(11) *Ibid. not.* 5.
(12) *Ibid. pag.* 357. *not.* 10.
(13) Vide *pag.* 114. *huius volum. not.* 1. Illustrari autem haec, confirmarique etiam, atque etiam insigni Epiphenii loco possunt ex *ancor. n.* IX. *p.* 14. *tom.* II. *opp.*, qui sic habet: "Ἔδει τὸν πρῶτον τῶν ἀποστόλων τὴν πέτραν τὴν στερεάν, ἐφ' ἣν ἡ ἐκκλησία τοῦ Θεοῦ ᾠκοδόμηται, καὶ πύλαι ᾅδου οὐ κατισχύσουσιν αὐτῆς. Πύλαι δὲ ᾅδου αἱ αἱρέσεις, καὶ οἱ αἱρεσιάρχαι. Κατὰ πάντα γὰρ τρόπον ἐν αὐτῷ ἐστερεώθη ἡ πίστις, ἐν τῷ λαβόντι τὴν κλεῖν τῶν οὐρανῶν etc. „ Decebat enim primum „ apostolorum, petram firmam, super quam ecclesia „ Dei aedificata est, et cui portae inferi non praevalebunt etc. Portae autem inferi haereses, et haeresiarchae. Omnibus enim modis in ipm firmata est „ fides, qui recepit clavem regni caelorum „.
(14) *Ibid. pag.* 167. *not.* 2.
(15) *Ibid. pag.* 129. *not.* 6.
(16) *Ibid. pag.* 112. *not.* 2. *et p.* 113. *not.* 1.
(17) *Ibid. pag.* 115. *seq. not.* 2.

aedificationem ecclesiae in se ipsum recipientem Basilius (1), et στερεὰν πέτραν *firmam petram* Epiphanius (2), et petram, quam non vincunt superbae inferorum portae (3) Augustinus, ac Leo (4) pontifex, et petram solidissimam (5) Origenes, aliique appellaverunt. Indultam vero Petro ab Christo fuisse sui nominis communionem, Maximus taurinensium antistes scribit (6).

§. IX.

Et secundum fundamentum, ac magnum ecclesiae, confessionisque fundamentum, fundans ecclesiam sua firmitate, ac super fundamento primus.

Iam vero secundum, seu posterius fundamentum Gregorius nazianzenus (7). Magnum autem fundamentum Origenes (8). Caput, et fundamentum, seu θεμέλιον latini in libris liturgicis (9), patres synodi ephesinae (10), Ambrosius (11), et pseudo-Clemens (12). Fundamenta ecclesiae in se recipientem Gregorius nazianzenus (13), et fundantem suapte firmitate ecclesiam Petrus chrysologus (14), et primum super fundamento Paschasius Ratbertus (15) dixerunt.

(1) *Ibid. pag.* 115. *not.* 2.
(2) *Ibid. pag.* 116. *not.* 1.
(3) *Ibid. pag.* 117. *not.* 2.
(4) *Ibid. pag.* 118. *not.* 9.
(5) *Ibid. pag.* 132. *not.* 1.
(6) *Ibid. pag.* 120. *not.* 5.

(7) *Ibid. pag.* 131. *not.* 1. Atque huc sane pertinet Theophanis Ceramei archiepiscopi Tauromeniae in Sicilia locus, quem ex codice vaticano xxv. descripsit Arcudius, translulitque in *pag.* 317. *tract. de purg. igne edit. Romae an.* 1637. Πέτρος ὢν, πέτρα γενήσῃ τῆς κατὰ λόγον πίστεως, καὶ τῆς ἑδρασομένης ἐκκλησίας θέμελιος, καὶ πρώτη τῆς τοῦ πνεύματος οἰκοδομῆς ἀφορμή. „ Tu cum sis Petrus, petra fies secundum rationem fidei, et fundandae ecclesiae fundamentum, et prima spiritualis aedificii causa. „ (*Vide pag.* 361. *huius vol. Emend. notam.*)

(8) *Ibid. pag.* 140. *not.* 2.

(9) *Ibid. pag.* 129. *not.* 8. Vide *sacramentar. gallic. apud Mabillonium tom.* 1. *mus. ital. pag.* 343. *edit. paris. an.* 1724., ubi haec habentur: „ Beatum Petrum in „ fundamentum ecclesiae collocasti, cuius fide in omnium discipulorum tuorum gaudio confortasti „. *Et lect. in cath. s. Petri*: „ Deus qui ... beatum Petrum, post „ te, dedisti caput ecclesiae etc. „

(10) *Ibid. pag.* 118. *not.* 2.
(11) *Ibid. pag.* 119. *not.* 4.
(12) *Ibid. pag.* 271. *not.* 2.
(13) *Ibid. pag.* 167. *not.* 2.
(14) *Ibid. pag.* 118. *not.* 4.
(15) *Ibid. pag.* 235. *not.* 1.

§. X.

Et firmamentum ecclesiae, atque apostolus, in quo est ecclesiae firmamentum, et firmamentum fidei, et columna fidei, et crepido ecclesiae.

Sed firmamentum ecclesiae ab Ambrosio (1), ut etiam apostolum, iu quo est ecclesiae firmamentum (2), firmamentum vero fidei a Chrysostomo (3), columnam autem a patribus ephesinae synodi (4), et crepidinem ecclesiae ab iis fuisse appellatum liquet, qui ad chalcedonense (5) concilium convenerunt.

§. XI.

Et summam rerum de pascendis ovibus obtinens, et peccatorum porta, et beatus, resque maximas in fidem accipiens, et πρῶτος τοῦ πράγματος αὐθέντης *primus in negotio auctoritatem habens, et ethereae custos aulae, et ecclesiae retinens cacumen, et pater, doctor, atque magister totius mundi, a quo omnium fortitudo munitur.*

Summam autem illi, de pascendis ovibus, creditam fuisse curam, scribunt Chrysostomus (6), et, qui Chrysostomo longe antiquior fuit, Origenes (7). Peccatorum vero portam appellat Ephraemius syrus quarti seculi celebris in primis auctor (8). Res porro maximas in fidem accipientem Gregorius nazianzenus (9),

(1) *Ibid. pag.* 116. *not.* 2.
(2) *Ibid. pag.* 250. *not.* 2.
(3) *Ibid. pag.* 76.
(4) *Ibid. pag.* 118. *not.* 2.
(5) *Ibid. pag.* 119. *not.* 3.
(6) *Ibid. pag.* 208. *not.* 2. *In melod. canticis graec. eccles. cant.* IV. haec habentur: Τῷ τριττῷ τῆς ἐρωτήσεως, τῷ Πέτρε φιλεῖς με, τὸ τριττὸν τῆς ἀρνήσεως ὁ Χριςὸς διωρθώσατο, διὸ καὶ πρὸς τὸν κρυφιογνώςην ὁ Σίμων, σὺ οἶδας ὅτι φιλῶ σε· ὅθεν πρὸς αὐτὸν ὁ Σωτὴρ, ποίμαινε τὰ προβατά μου, ποίμαινε τὴν ἐκλογάδα μου, ποίμαινε τὰ ἀρνία μου, ἃ τῷ ἰδίῳ αἵματι περιεποιησάμην εἰς σωτηρίαν „ Terna interrogatione, scilicet, Petre amas me, ternam negationem Christus „ correxit. Idcirco et Petrus ad abscondita cordis scrutantem, *Domine,* inquit, *tu omnia nosti, tu scis, quia* „ *amo te. Unde ad eum Salvator, pasce oves meas, pasce* „ *selectos meos, pasce agnos meos, quos proprio sanguine* „ *in salutem acquisivi.*
(7) *Ibid. pag.* 140. *not.* 2. Pastorem autem per totum orbem, quo munere summus sit, Petrum appellat Arator *ibid. pag.* 356. *not.* 3.
(8) *Ibid. pag.* 125. *not.* 5.
(9) *Ibid. pag.* 116. *not.* 2.

et πρῶτον τοῦ πράγματος αὐθέντην *primum in negotio auctoritatem habentem* Chrysostomus (1), et ethereae custodem aulae, retinentemque ecclesiae cacumen Arator (2), et patrem, atque doctorem totius mundi Stephanus larissensium antistes (3), magistrumque disciplinae Ambrosius (4). Estque Leo I. auctor, muniri a Petro omnium fortitudinem (5).

§. XII.

Et bono unitatis electus, et unitatis origo, et princeps clave, et recludens creditas aeternitatis ianuas, κατ' ἐξουσίαν, potestate agens, et consequutus potestatis iudiciariae, et regni caelorum claves, et arbiter ligandorum, et solvendorum, et solus claves obtinens ceteris communicandas, et ianitor caeli, et caelum, in terra positus, aperiens, et κλειδοῦχος claviger, et exactor iudicis Christi, et custos caelorum, et in terreno iudicio iudex caeli.

Bono denique unitatis electum dicit Optatus (6). Unitatis originem Cyprianus (7). Principem clave Venantius Fortunatus (8), et recludentem creditas aeternitatis ianuas Prudentius (9), et κατ' ἐξουσίαν *secundum potestatem*, seu, ut nonnulli interpretantur, *potestative* ligantem, atque solventem Sergius episcopus Cypri (10), et regni caelorum, iudiciariaeque potestatis claves consequutum Tertullianus (11), Origenes (12), ac Beda (13), et arbitrum ligandorum, et solvendorum s. Leo pontifex (14), et solum claves ceteris communicandas obtinentem Optatus (15), et ianitorem caeli Hilarius (16), atque Leo (17), et caelum, etsi posi-

(1) *Ibid. pag.* 170. not. 2.
(2) *Ibid. pag.* 356. not. 4.
(3) *Ibid. pag.* 247. not. 12.
(4) *Ibid. pag.* 116. not. 2.
(5) *Ibid. pag.* 269. not. 2.
(6) *Ibid. pag.* 392. not. 2.
(7) *Ibid. pag.* 113.
(8) *Ibid. pag.* 337. not. 4.
(9) *Ibid. p.* 337. not. 5. S. Damasus *carm.* xxxvii. *p.* 242. *ed. opp. s. Damas. rom. an.* 1754.
„ Non haec humanis opibus, non arte magistra,
„ Sed praestante Petro, cui tradita ianua caeli est,
„ Antistes Christi composuit Damasus.
„ Una Petri sedes, unum verumque lavacrum,
„ Vincula nulla tenent, Achanthius votum solvit.

(10) *Ibid. pag.* 358. not. 2.
(11) *Ibid. pag.* 169.
(12) *Ibidem.*
(13) *Ibid. pag.* 231. not. 4.
(14) *Ibid. pag.* 135. not. 2.
(15) *Ibid. pag.* 117.
(16) *Ibid. pag.* 114. seq.
(17) S. Leo *ibid. pag.* 118. not. 6.

tus sit in terra, aperientem Ambrosius (1), et *κλειδοῦχον τῶν οὐρανῶν clavigerum caelorum* Cyrillus episcopus Hierosolymorum (2), et exactorem iudicis Christi Basilius (3), et custodem caelorum Ephraemius syrus (4), et in terreno iudicio caeli iudicem Hilarius ipse pictaviensis (5). Scio multas appellationes usurpari a patribus consuesse, ut, quae Petri potestas, auctoritas, dignitas esset, quamque summus apostolus ceteris praestantior haberetur, ostenderent. Sed omnes colligere, atque in hunc locum transferre longum est. Hoc autem breve dico, nullum fuisse in numero Christi auditorum, qui tam multis, tamque magnis laudibus celebratus a maioribus nostris fuerit. Quae res singulari esse argumento debet, ut, omnium veterum christianorum consensione, principatu in ecclesia summo fuisse potitum Petrum constituamus.

CAP. IV.

Petrum Romam venisse, in eaque urbe martyrio fuisse perfunctum, veterum christianorum auctoritate constat.

Etsi nonnihil me de Petri in urbem adventu dixisse memini in altero antiquitatum christianarum libro (6), tamen, ut ordine agerem, ostenderemque, quemadmodum in pontifices romanos auctoritas tanta manaverit; iis explicatis, constitutisque rebus, quae ad eius praecipuam post Christum in ecclesia dignitatem, potestatemque confirmandam spectarent, revertendum ad eam quaestionis partem iudicavi, qua plene, cumulateque perfecta, munirem mihi ad episcopatum summi apostoli romanum statuendum viam, efficeremque, successionis iure, eo principatus honore in re publica populi christiani, iisque privilegiis romanum antistitem gaudere, quibus auctum fuisse a Christo Petrum multis et sacrorum bibliorum locis, et testimoniis maiorum demonstratum est. Quod ut recte, distributeque fiat, numerandi principio sunt, qui Petrum iter suscepisse romanum negant, tum ii qui affirmant commemorandi; ut cognitis auctoribus, utri acumine, doctri-

(1) *Ibid. pag.* 116. *not.* 3.
(2) *Ibid. pag.* 115.
(3) *Ibid. pag. eadem.*
(4) *Ibid. pag.* 125. *not.* 5.
(5) *Ibid. pag.* 131.
(6) *Tom.* 1. *huius operis pag.* 316. *seqq.*

na, veri a falso distinguendi facultate, animo a studio partium vacuo, ac libero, vetustateque praestiterint, intelligatur; propositisque argumentis certa illa, quae diuturnitate temporis confirmata est, atque una cum saeculis, hominumque aetatibus inveteravit, constabiliatur, maneatque sententia.

§. I.

Quinam Petrum Romam venisse, aut Romae decessisse negaverint.

Itaque primum omnium, uti mihi quidem videtur, qui Petri romanum iter negaverit, Marsilium patavinum (1) fuisse certum est: qui cum magnas cum pontifice inimicitias exercuisset, ad Ludovicum bavarum imperatorem Iohanni XXII. infestum transfugit. Huic (qui in pernicioso, quem de iurisdictione imperiali, et pontificia ad Ludovicum imperatorem dederat, defensoremque pacis (2) inscripserat, libro, Paulum, non Petrum, episcopum videri romanorum dixit, propterea quod Lucas Pauli adventus in urbem meminerit, Petri non item) assensum Iohannem de Ianduno fuisse ferunt. Sequuti deinceps sunt ii, qui cum male in romanam ecclesiam animati essent, eversumque pontificis maximi summum in christiana re publica principatum vellent, quod cuperent facile sese consequuturos existimarunt, si quam Marsilius inierat, eamdem terere perrexissent viam. In his Iohannes Aventinus, qui annales edidit boiorum (3), Udalricus Velenus (4) ho-

(1) De Marsilio vide quae scripsi *p.* 293. *sq. huius vol.* Hunc, quem haereseos fuisse a pontifice damnatum ostendimus *ibid.* Rosconius in *triumph. catholicae veritatis pag.* 124. *edit. ven. an.* 1819. eumdem atque Marsilium carrariensem esse defendit, qui principatu Patavii post Ubertinum potitus est. Quod esse falsum, atque absurdum constat. Iohannes autem Possolm *rational. roman. pontif. lib.* I. *part.* IV. *in proleg. ac c.* I. *edit. an.* 1716. *p.* 83., et Thomas Ittigius *hist. eccl. saec.* I. *c.* IV. *n.* 1. *p.* 217. *edit. an.* 1709. Marsilium Ficinum appellant. Sed Patavinum multo ante Ficinum vixisset liquet. Marsilius autem Patavinus idem atque Marsilius de Menandrino fuit, qui *lib. defensorem pacis* inscriptum edidit. Extat in opus apud Goldastum *t.* II. *monarch. imperii pag.* 155. *seqq. edit. francof. an.* 1614. De Marsilio confer Ioh. Villanium *lib.* IX. *hist. cap.* CCLXV. *pag.* 490. *edit. flor. an.* 1587., et Fogginium *de rom. divi Petri itin. et episc. exercit.* 1. *pag.* 3. *seq.*

(2) *Defensor pacis p.* II. *cap.* XVI. *pag.* 245. *apud Goldastum ibid. tom.* II. *edit. an.* 1614. De Ianduno vide quae scripsi *p.* 120. *seq. huius vol.*

(3) In annal. *l.* II. *p.* 131. *seq. edit. francford. an.* 1554. de romano Petri itinere falso, atque inepte scribit. Vide Baron. *ad an.* DCCLXIII. *n.* XVII. et Fogginium *ibid. p.* 6.

(4) Veleni hac de re opus extat apud Goldastum monarch. *t.* III. *p.* 1. *seq. edit. an.* 1617.

mo de secta lutheranorum, Iohannes Calvinus (1), Iohannes Funccius (2), Iohannes Baleus (3), magdeburgenses (4), Iohannes Henricus Ottius (5), Matthias Flacius illyricus (6), Claudius Salmasius (7), Fridericus Spanhemius (8), Ioachimus Langius (9), Franciscus Turretinus pseudo-ecclesiae genevensis (10) ψευδοδιδάσκαλος ab auctore sectae Calvino non dissentiens, auctor opusculi anglice de Petri itinere, atque episcopatu romano, editi 1687. Londini (11), alterque auctor item anonymus, qui a Petro ad Benedictum XIII. pontificem antistitum romanorum historiam (12) publicavit, aliique haud pauci e numero protestantium. Iohannes autem Harduinus is, qui vetera monumenta fere omnia, quasi a novis inventa, fraudeque antiquis scriptoribus attributa essent reiecit, non modo mortuum fuisse in urbe Petrum inficiatus est, verum etiam ita est de summi apostoli itineribus loquutus, ut mansisse eum perpetuo apud palaestinos statuisse videretur.

§. II.

Quinam venisse Petrum Romam, ibique mortuum fuisse crediderint.

Contra sunt qui Petrum ipsum sui adventus Romam testem vocent. Nam Babylonem (13), qua ex urbe suam se priorem scripsisse epistolam testatur, ipsam esse Romam defendunt. Romam enim in apocalypsi (14) ab Iohanne appellari Babylonis no-

(1) *Lib. iv. institut. c. vi. §. xv. pag. 297. seq. tom. ix. opp. edit. amstelod. an.* 1667., dubitare ostendit se, num Petrus Romam venerit. In comment. autem ad epistolam Petri omnino negat. *In c. v. p.* 33. *seq. t. vii. edit. eiusd.* Confer Balduinum *in praef. ad Optat. milevit. opera edit. ann.* 1676., et Christianum Lupum in scholiis ad Tertulliani *lib. de praescription. p.* 571. *in cap. xxxvi. edit. bruxell. an.* 1675.

(2) *In chronico lib. v. n.* 44. *edit. an.* 1601.

(3) *In act. rom. pontif. pag.* 19. *edit. Lugduni batavor. an.* 1616.

(4) *In histor. ecclesiast. centur. i. lib. ii. cap. x, p.* 562. *ed. an.* 1560.

(5) *Exam. perpet. theologic. in annal. Baron. p.* 333. *et* 451. *seqq. edit. an.* 1676.

(6) *De primatu papae*, ut apud Fogginium *ibid.*

(7) Claudius Salmasius *in apparatu ad libros de primatu papae p.* 13. 14. 15. *seq. edit. Lugd. batav. an.* 1645.

(8) *Dissertatione de temere credita Petri in urbem Romam profectione, quae est prima in dissertationum historici argumenti quaternione p.* 3. *seqq. edit. Lugd. batav. an.* 1679.

(9) *Histor. eccl. edit. Halae magdeburg. an.* 1722. Vide Fogginium *ibid.*

(10) *Instit. theologicar. loco xviii. quaest. xviii. p.* 188. *seqq. edit. Traiecti ad Rhenum an.* 1701.

(11) Probabilius is esse scribit, Petrum numquam venisse Romam. Confer Fogginium *loco ind. p.* 6.

(12) *Tom. i. edit. Hagae comitum an.* 1732. Accedit Georgius Hornius *hist. eccl. part. i. art. i. n. xvi. pag.* 120. *seq. edit. an.* 1687.

(13) *Epist. i. cap. ult. v.* 13. *Salutat vos ecclesia, quae est in Babylone collecta.*

(14) *Apocalypseos cap. xvii. v.* 5. *seqq.*

mine. Atque si non Papiam, at alios tamen veteres, qui ita sint interpretati (1) locum illum postremi capitis epistolae prioris Petri, commemorant (2). His autem et magni nominis viris, et antiquis, quorum aliqui proxime attigerint aetatem apostolorum, fidem haberi par esse. Prudentem enim, ac sanum, qui hos negligat, ut novis quibusdam, iisque aut sedis apostolicae inimicis, aut absurdo ingenio praeditis assentiatur, reperiri posse omnino neminem.

Clemens deinde is, qui Petri auditor fuit, in epistola, quam ad corinthios, post sedatam tempestatem, quae commota ab Domitiano in christianos fuerat, perscripsit; cum res ab hominibus martyrio, non multo ante, Romae perfunctis gestas persequeretur, Petri, ac Pauli (3) mentionem fecit, ut quibus institutoribus ecclesia tanta gloriaretur, ostenderet.

Hunc porro sequutus Ignatius vir sane celebris, discipulusque apostolorum, in epistola, quae est ad romanos, non tanta se auctoritate, neque tanta virtute praestare dixit, ut eos, quemadmodum Petrus, ac Paulus, docere auderet (4). Qua ex re intelligitur, ut Paulum, ita Ignatio teste, Petrum advenisse Romam, cives docuisse, ecclesiamque constituisse.

Neque minus est illustris Papiae episcopi Hierapoleos de Petri in urbem adventu locus (5). Hunc autem, qui ab Iohanne presbytero synchrono apostolorum institutus fuerit, etsi ob tarditatem ingenii dogmata quaedam assequutus non sit, res tamen quae facile intelligi, perspicique (ut est iter Petri romanum) possent, ignoravisse, ac secus atque contigerant memoriae tradidisse, quis credat?

Accedit auctoritas Dionysii antistitis corinthiorum, qui romanos a Petro accepisse disciplinam, Petrumque Romae (6) obiisse testatus est. Vixit autem saeculo christiani nominis secundo. Quo

(1) Apud Eusebium *lib.* II. *historiae cap.* XV. *edit. taurin. p.* 59.

(2) Confer Hieronymum *catal. viror. illustr. tom.* IV. *opp. cap.* I. *pag.* 102. *edit. Martianaei.* Sed de hac re alias.

(3) *Epist. ad corinth. n.* V. *p.* 12. *tom.* I. *collect. epistolar. romanor. pontificum edit. Coustantii.*

(4) *Epist. ad rom. n.* IV. *p.* 205. *edit. londin. tom.* I. *apostolic. pp. an.* 1746.

(5) Apud Eusebium *lib. eodem* II. *cap.* XV. *p.* 59.

(6) Apud Eusebium *lib.* II. *cap.* XXV. *p.* 76. „ Ambo illi, *inquit*, in urbem nostram Corinthum ingressi, sparso evangelicae doctrinae semine nos instituerunt, et in Italiam similiter profecti, cum vos (Romanos) perinde instituissent, eodem tempore *ἐμαρτύρησαν martyrio* facti sunt.

quidem saeculo Irenaeus (1) de Petri et mora, et martyrio in urbe, quae a maioribus acceperat, litterarum mandavit monumentis.

His assentiuntur Clemens alexandrinus vir incredibili eruditione (2), Caius romanae ecclesiae presbyter (3), Tertullianus (4), auctor carminum contra Marcionem (5), qui certe scriptores partim secundo ecclesiae saeculo, partim ineunte tertio; Origenes (6), Cyprianus carthaginiensis episcopus (7), Firmilianus caesariensis (8), qui tertio; Arnobius, Lactantius (9), Athanasius (10), Eusebius (11), Iulius pontifex (12), synodi sardicensis patres (13), Damasus pontifex (14), Gregorius nazianzenus (15), Ambrosius (16),

(1) Vide Irenaei locum *pag.* 329. *huius vol.* n. 6.

(2) Clemens alexandrinus in *vi. institutionum* seu *ὑποτυπώσεων libro* apud Eusebium *lib.* II. *cap.* XV. *pag.* 56. *edit. taurin.* Vide *pag.* 335. *huius vol.* n. 3.

(3) Caius eccl. rom. presbyt. in eo libro, quem *adversus Proclum cataphrygam* scripsit apud Eusebium *l.* II. *hist. eccl. c.* XXV. *p.* 78. *edit. taur.* Vide *p.* 334. n. 6. *huius vol.*

(4) Confer *pag.* 333. *huius vol.* n. 1.

(5) Vide *pag.* 328. *huius vol.* n. 2.

(6) Apud Eusebium *lib.* VI. *histor. eccl. cap.* XXV. *pag.* 251. *edit. taur.*, quo loco Clementis alexandrini narrationem de Marco instituto Romae a Petro probat. Idem sic scribit *apud Eusebium lib.* III. *cap.* I. *p.* 78. „ Petrus per Pontum, Galatiam, Bithyniam, Cappadociam, atque Asiam iudaeis, qui in dispersione „ erant, praedicasse existimatur: qui ἐν Ῥώμῃ γενόμενος *Romam veniens* ad extremum cruci suffixus „ est capite deorsum demisso.

(7) Vide *pag.* 335. *huius vol. not.* 3.

(8) *Epistola inter cyprianicas* LXXV. *p.* 220. *edit. oxon.* Adversus Stephanum disputans (qui doctos fuisse romanos ab apostolis Petro, ac Paulo, ne baptizatos ab haereticis rursum baptizare auderent, aiebat) docuisse Petrum, ac Paulum Romae non negat; at illud, quod Stephanus de haereticis dixerat, docuisse, errans negat.

(9) Lactantius *lib. de vera sapientia cap.* XXI. *p.* 332. *edit. paris. opp. ann.* 1748. „ Petrus, et Paulus Romae „ praedicaverunt. „ Eadem fere scribit Lucius Caecilius auctor illius *lib.* qui *de mortibus persecutorum* inscribitur *c.* II. *p.* 184. *t.* II. *opp. Lactantii*: „ Cumque Nero „ imperaret, *inquit*, Petrus Romam advenit, et editis „ quibusdam miraculis, quae virtute ipsius Dei, data „ sibi ab eo potestate, faciebat, convertit multos ad „ iustitiam, Deoque templum fidele, ac stabile collocavit „. Arnob. *loc.* vide *p.* 351. *huius vol. not.* 6.

(10) Vide Petri episcopi Alex. et martyris *loc. p.* 351. *huius vol. not.* 7., et Athanasii *apolog. de fuga sua edit. paris. an.* 1698. *tom.* I. *part.* I. *pag.* 334.

(11) Vide Eusebii testimonia *pag.* 335. *seq. huius vol.* n. 3.

(12) Iulius pontifex sequutus Stephanum ceterosque episcopos romanos, qui ipsi praecesserunt, Petrum romanos docuisse ostendit. Vide locum indicatum *p.* 115. *huius vol. not.* 1.

(13) *Canon.* III. *synodi sardic. tom.* I. *concilior. edit. Hard. pag.* 641. Πέτρου τοῦ ἀποςόλου τὴν μνήμην τιμήσομεν, καὶ γραφῆτω παρὰ τούτων τῶν κρινάντων Ἰουλίῳ τῷ ἐπισκόπῳ Ῥώμης, ὥςε διὰ τῶν γειτνιώντων τῇ ἐπαρχίᾳ ἐπισκόπων κ. τ. λ. *Petri apostoli memoriam honoremus, et scribatur ab his, qui caussam indicarant Iulio episcopo Romae, vel etiam ab aliis* (episcopis) *qui in provincia proxima morentur etc.* Cum autem canonibus synodi subscribendo assensi fuerint episcopi itali, galli, hispani, thraces, macedones, achivi, daci, misiani, thessali, dardani, pannonii, palaestini, arabes; late eam fuisse sententiam, *traditionemque* propagatam credendum est. Cur vero haec dixissent de Petro tot praesules ecclesiarum, nisi Petri romanum credidissent iter?

(14) Damasus pontifex Liberium sequutus, qui apud Athanasium, *histor. arianor. ad monachos* n. 37. *tom.* I. *opp. edit. Montfaucon. an.* 1698., et apud Constantium *tom.* I. *collect. epistol. rom. pontif. pag.* 431. Traditionem romanam ecclesiam a Petro accepisse scribit, Damasus inquam, ut *p.* 77. *huius vol.* demonstratum est, Petrum Romae sedisse affirmat. De catalogo pontificum liberiano et dictum alio loco est, et dicetur, cum tempus monuerit capite XXIX. seq. opportune.

(15) Iamb. I. *de praesidio adv. invidos pag.* 188. *tom.* II. *edit. colon. an.* 1690.

Ῥώμη δὲ Παῦλος, καὶ Πέτρος νικηφόροι.

Romae autem Paulus, ac Petrus ferentes victoriam.

(16) *Lib.* I. *de interpellatione Iob. cap.* I. *pag.* 700. *tom.* I. *opp. edit. venetae an.* 1748., *et sermone contra Auxentium de basilicis tradendis class.* I. *epistolar. epist.* XXI. *p.* 918. *tom.* III. *edit. eiusd.* Consentit Cyrillus hierosolymitanus. Confer *p.* 336. *huius volum. not.* 1.

qui quarto: Hieronymus (1), Chrysostomus (2), Augustinus (3), Orosius (4), Optatus milevitanus (5), Theodoritus (6), Epiphanius (7), Paulinus (8), Petrus chrysologus (9), qui extremo quarto, quintoque ineunte, innumerabilesqne alii, qui sequentibus saeculis suis operibus ecclesiam illustraverunt; quorum sane multorum locos de Petri in urbem adventu (10) indicavi, cum de Petri eiusdem summo in christiana re publica principatu dissererem. Quum autem omnes non modo sexti, septimi, octavi, atque insequentium, sed quinque etiam priorum ecclesiae saeculorum patres, coetusque omnes, qui christiano nomine gloriantur, et latinorum, et graecorum, et barbarorum, sive doctrinae societate coniuncti nobiscum, sive a sacris, institutisque nostris abhorrentes (11), odioque in romanos incensi sint, facile romanum iter Petri confiteantur; nemoque umquam aut prima aetate, aut posterioribus temporibus ad quartum ac decimum saeculum inventus fuerit qui negandum arbitraretur; cumque ii, qui post decimum, ac quartum saeculum illud ipsum in controversiam revocaverunt, non veritatis amore permoti, sed malevolentia in sedem apostolicam incitati ad scribendum fuerint, inque reprehensionem proinde inciderint sociorum superstitionis, et erroris sui; quis tam erit audax, atque impudens, qui summa et veterum, et novorum scriptorum, universarumque ecclesiarum consensione contemta, novis quibusdam, iisque et paucis, et inimicis pontifi-

(1) *Lib. de viris illustr. cap.* I. *pag.* 101. *tom.* IV. *opp. edit. Martianaei.*

(2) Chrysostomus *homil.* XXXII. *in epist. ad roman.* n. 1. *pag.* 757. *tom.* IX. *opp. edit. paris. Montfauc.*

(3) *Serm.* CCXCVII. *in natal. apostolor. Petri, et Pauli, al. de divers.* CVII. *pag.* 840. *et* 842. *et alibi saepe.*

(4) *Lib.* VII. *histor. cap.* VI. *pag.* 466. *edit. Havere. an.* 1738.

(5) Vide Optati locum *p.* 296. *seq. huius vol.* n. 2. *seqq.*, et Prudentii *p.* 337. *not.* 4.

(6) Theodoriti locum indicavi *pag.* 338. *not.* 2. *huius vol.*

(7) De Epiphanio vide quae scripsi *p.* 336. *huius vol. not.* 2.

(8) Paulini locum descripsi *pag.* 334. *huius vol. not.* 1.

(9) Vide epistolam Petri *chrysologi inter epist. s. Leon. tom.* II. *opp. pag.* 112. *edit. rom. Cacciari.*

(10) Confer *pag.* 112. *seqq. et* 337. *seqq. huius vol.*

(11) Vide *Renaudot. perp. de la foy etc. l.* X. *c.* IV. *p.* 749. *ed. paris. an.* 1711. In cynaxario coptitarum ad d. VII. Mesta, qui dies kalendis respondet augusti mensis, haec leguntur: „ Eadem die item festum celebramus beati apostoli Petri, quia ea die in medio „ discipulorum confessus est, quod Christus sit filius „ Dei vivi, quando eductis extra Caesaream Philippi, „ uti refert sanctum evangelium, interrogavit, quid de „ ipso dicerent . . . Beatum eum praedicavit Dominus, „ eique tradidit claves regni caelorum, potestatemque „ absolvendi, et ligandi. Ex hoc die Petrus factus est „ princeps super discipulos, eiusque successori Romae „ datus est principatus super omnes principes universi„ Ebediesu *in collect. canonum* (ut ad me Aloysius Assemanus amicus meus ante aliquot menses scripsit) *cap.* I., quo loco de patriarcharum numero quaestionem instituit, habet hoc modo: „ Magnae Romae concessus „ fuit, propter duas columnas in ea positas, Petrum „ dico principem apostolorum, et Paulum „. Confer *Ecchelens. Eutych. vindic. p.* II. *c.* XXIV. *p.* 243. *seqq. edit. rom. an.* 1661.

cum romanorum auctoritatem adiungendam putet? Quae vero ars critica feret, ut in historia non testibus aut aequalibus, aut fere aequalibus temporum illorum, non historicis, qui non multo post iter a principe apostolorum susceptum scripserunt, non viris qui nullo studio partium ducerentur; non omnium ecclesiarum incredibili consensu, temporisque diuturnitate firmatae sententiae; sed inanibus coniecturis, quae fere uno silentio veterum quorundam nitantur, sed novis aliquot sycophantis, sed invidis nonnullis, impotentique ingenio praeditis hostibus apostolicae sedis assentiatur? Atque novos haereticos, qui (1) plus ceteris eruditione, doctrinae laude, criticaeque facultatis peritia excelluerint, romanum concessisse apostolorum principis iter, tam certum, tam-

(1) In his sunt Iosephus Scaliger *in chronicon Eusebii p.* 197. *edit. an.* 1658., Sethus Calvis. in *Nerone p.* 451. *chronolog. edit. francof. an.* 1650., Daniel Chamierus *panstrat. t.* II. *lib.* XI. *c.* XIX. *p.* 444. *sq. edit. an.* 1626., Balthasar Bebelius *antiq. eccl. p.* 21. *edit. an.* 1669., Blondellus *de primatu papae eccl. s. p.* 14. *seqq.*, Hammondus *dissertat.* V. *de episcopis etc. cap.* I. *pag.* 254. *seq. edit. an.* 1651., Pearsonus *oper. posthum. pag.* 27. 32. 43. *edition. an.* 1688., Patricius Iunius *in not. ad epist. s. Clementis ad corinthios apud Labbeum tom.* I. *concilior. edit. venetae pag.* 172., Iohannes Pappus *epit. hist. eccles. edit. francof. an.* 1661. *pag.* 22. *seq.*, M. Henricus Kippingus *in not. ad Pappi epitomen*, Thomas Ittigius *hist. eccl. saec.* I. *cap.* IV. *pag.* 216. *seq. edit. lips. an.* 1709., Iohannes Clericus *histor. eccl. duor. primor. saeculor. ad an.* LXVIII. *pag.* 447. *edit. an.* 1716., Samuel Basnagius *annal. polit. et eccl. ad an.* LXIV. *n.* IX. *seqq. edit. an.* 1706., Guillelmus Caveus *hist. eccl. litter. part.* I. *pag.* 4. *et part.* II. *pag.* 2. *seq. edit. an.* 1649., Hugo Grotius *in* I. *Petri c.* V. *v.* 13. *p.* 1112. *opp. theologic. t.* II. *vol.* II. *edit. an.* 1671., Usserius *ad an.* Christi LXVII. *seqq. pag.* 692. *edit. an.* 1654., Isaacus Newtonus *cap.* I. *observat. in apocalyps. edit. amstelod. an.* 1737. Quique epistolas *ad roman. s. Ignatii* adnotationibus illustrare conati sunt, Iohannes Henichius *histor. eccl. et civil. part.* I. *saeculo* I. *c.* V. *p.* 167. *seq. edit. rinthelicasis an.* 1669., Iohannes Albertus Fabricius *bibl. graecae lib.* IV. *cap.* V. *p.* 164. *tom.* III. *edit. hamburg. an.* 1717., Ioh. Laurentius Moshemius *de rebus christianor. ante Constantinum magnum saec.* I. §. XXXIV., Christianus Matthaeus Pfaffius *instit. hist. eccl. saec.* I. *cap.* V. §. III. *pag.* 22. *edit. tubing. an.* 1721., Samuel Maresius *in concord. discord. lib.* II. *cap.* XII. *pag.* 69. *edit. amstelod. an.* 1642., Iohann. Ernestus Grabius *annot. in cap.* I. *lib.* III. *s. Irenaei t.* II. *opp. edit. ven. an.* 1734., aliique prope innumerabiles. De Luthero nil statuo. Nam, *in resolut. de potest. papae p.* 306. *lucubrat. p.* I. *edit. basil. an.* 1520., etsi Petrum episcopum fuisse romanum negat, Romam tamen venisse non negat. Verum Iodocus Coccius *lib.* VII. *thesauri catholici art.* V. *p.* 814. *edit. colon. an.* 1619. *tom.* I. „ Martinus Lutherus, inquit, in colloquiis ad mensam „ habitis, *cap. de antichristo* ait: omnes historiae testantur Petrum primum Romae fuisse episcopum; „ sed merae sunt fabulae „. Mihi vero haec colloquia videre non licuit. Non enim reperi. Magdeburgenses *centur.* I. *lib.* II. *capit.* X. *pag.* 561. *edit. basil. an.* 1560., non satis demonstrari posse arbitrantur, fuerit ne annon fuerit Romae Petrus. Si quid tamen assequi legendo potui, in eam propensiores esse videntur sententiam, quae negat venisse. Hoc idem Tilenus in *disp. Robert. Bellarm. lib.* II. *de rom. pontif. cap.* II. *p.* 167. *t.* III. *edit. an.* 1619., et Lambertus Danaeus *in* III. *controv. Bellar. ad cap.* III. *p.* 283. *edit. genev. an.* 1596., et Iohannes Henricus Heideggerus *histor. papatus p.* 3. *edit. ann.* 1684. Catholicorum autem, qui in hoc genere argumenti versati fuerint, protestantesque illos, qui contra pugnarunt, accurate refellerint, maximum esse numerum video. Ademdi autem, praeter Baronium, Bellarminum, Natalem Alexandrum, et Fogginium, quos *p.* 316. *vol.* I. *huius oper. not.* 4. commemoravi, Emanuel Schelestratius *t.* II. *antiquit. ecclesiast. p.* 148. *seq. edit. rom. an.* 1697., Tillemontius *tom.* I. *monum. hist. ecclesiast. ant.* XXVIII. *p.* 70. *edit. bruxell. an.* 1732., Feuardentius *in not. in Iren. lib.* III. *c.* I. *p.* 267. *t.* II. *opp. Irenaei edit. venetae an.* 1736., Iodocus Coccius *thesaur. cathol. lib.* VII. *art.* V. *p.* 814. *seqq. edit. colon. an.* 1619. *tom.* I., Franciscus Blanchinius *in not. ad Anast. biblioth. t.* II. *pag.* 7. *seq. edit. rom. Salvioni an.* 1723., ut ceteros praetermittam, quorum certe aliquorum sunt a Roccabertio in pontificiam bibliothecam translata opera.

que exploratum est, ut qui dubitet, haud sciam, cur non idem sit ne sol, an nullus sit, dubitandum putet.

At enim adversarii multis se tam inveteratam, tamque late patentem repellere sententiam putant posse. Principio namque ostendi sibi sacrorum bibliorum auctoritate, non testimoniis veterum christianorum volunt, Babylonis nomine, cuius est a Petro in priore epistola facta mentio, non Babylonem, sed Romam intelligi oportere. Secundo loco, nihil se eorum dictis moveri dicunt, qui a Papia viro in primis inepto, rerumque christianarum imperito acceperint, quae de itinere Petri romano tradiderunt. Accepisse autem a Papia veteres illos, quorum meminimus, veri esse maxime simile. Tertio, id se iter in rebus veris numeraturos vehementer negant, de quo Claudii ne, an Neronis aetate contigerit, magna veterum, novorumque historicorum dissensione certetur. Eiusmodi autem iter apostoli romanum esse. Quod enim Eusebius in annum Claudii secundum, id alios in Neronis tempora coniiciendum putare. Sanum autem hominem, atque prudentem, qui cum statuat rem aliquam evenisse, tum indicare annum, quo contigerit, nequeat inveniri posse omnino nullum. Quarto, incredibile esse, si Petrus Romam venisset, id Lucam, ac Paulum, qui in urbe aliquandiu constitissent, fuisse praetermissuros. Lucam autem in actis apostolorum, Paulum vero in iis, quas Romae scripsit, epistolis nullam umquam commemorationem fecisse aut laborum Romae susceptorum, aut adventus in urbem Petri.

Sed qui sic disputant, non animadvertunt, fore, ut (si ea apostolorum temporibus contigisse negent, quae aut ab Luca, aut a Paulo, aut ab Iohanne praetermissa sint) res in primis certas, atque testatas repellere cogantur. Quis enim christianos una cum iudaeis, quibuscum de religione contendebant, Roma a Claudio Augusto pulsos, saevitumque anno LXIV. in nostros ab Nerone fuisse, negaverit? At huiusmodi rerum nullum umquam scriptorum sacrorum meminisse constat. Quod si Svetonio (1), atque Tacito (2), qui haec litterarum mandarunt monumentis, credunt,

(1) Svetonius in Claudio *cap.* xxv. *pag.* 198. *edit. lugd. an.* 1669. „ Iudaeos impulsore Chresto assidue „ tumultuantes Roma expulit „.

(2) *Lib.* xv. *annal. pag.* 526. *ad an.* DCCCXVII. *C. Laecanio, et M. Licinio Coss. edit. antuerp. an.* 1574.

quid est quod Clementi auditori Petri, quod Ignatio discipulo apostolorum, quod Irenaeo, qui a Polycarpo accepit disciplinam; quod Papiae Iohannis aeqnalis fidem habendam inficientur, Petrum et venisse Romam, et ibi decessisse scribentibus? An ethnicis, quos rerum fuisse christianarum ignaros liquet, plus est adiungendum auctoritatis, quam christiauis, quorum etsi minus acutis ingeniis fuisse aliquos facile concedam, quae gesta tamen a nostris fuissent, aut ignorasse, aut mendaciis involvere voluisse, numquam concedam? Traditum autem ab Eusebio in historia est, si minus Papiam, atque Clementem alexandrinum, at veteres saltem christianos a Petro Romam fuisse indicatam Babylonis (1) nomine. Quae vero caussa est, cur silentio scriptorum sacrorum, non Svetonii, neque Taciti, sed horum sit christianorum omnis contemnenda narratio? Equidem dum mecum haec cogito, in eam facile sententiam inducor, ut arbitrer, partium illos studio metiri omnia, non veritatis, qui nisi quod placeat, nihil verum putant. Quod si adversarii rerum, temporisque, quibus Petrus scripsit, rationem habendam existimassent, facile quidem certe intellexissent, Babylonis vocabulo, praeter Romam, urbem tunc nullam indicari ab apostolo aliam potuisse. Ac Romam quidem Babylonem ab Iohanne fuisse in apocalypsi appellatam, ostensum paullo ante est. Quare nil impedit, quo minus Babylon a Petro etiam vocari Roma potuerit. An potuisse ne adversarii quidem negant. Recte sane. Igitur si vocatam negant, quaero, quae illa sit Babylon, cuius est ab coryphaeo apostolorum facta mentio? Nam Babylonas ab antiquis geographis nominari video omnino duas. Harum altera in Chaldaea, altera in Aegypto erat. Neutram autem harum Petrus nominat. Nam quod Ludovicus Ca-

(1) Nam etsi a Papia fuisse haec de Petro dicta Rufinus interpretetur, tamen negat Valesius. Eusebii autem haec est sententia, *lib.* II. *histor. eccles. cap.* XV. *edit. taur. pag.* 59. „ Refert id (*de probato a Petro „ evangelio Marci*) a Clemente in sexto institutionum „ libro, cui testis etiam accedit Papias hierapolitanus „ episcopus. Τοῦ δὲ Μάρκου μνημονεύειν τὸν Πέτρον ἐν τῇ προτέρᾳ ἐπιστολῇ, ἣν φασὶν καὶ συντάξαι ἐπ' αὐτῆς Ῥώμης, σημαίνειν τε τοῦτ' αὐτὸν τὴν πόλιν τροπικώτερον Βαβυλῶνα διὰ τούτων προσειπόντα· ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτή, καὶ Μάρκος ὁ υἱός μου. *Marci autem meminisse Petrum in priore epistola, quam, aiunt, compositam ab eo in ipsa Roma. Id (Petrum) ipsum significare urbem appellantem tropice Babylonem. Salutat vos, quae in Babylone coelecta, et Marcus filius meus.* Quinam vero hi sunt, qui φασὶν, *aiunt*, nisi forte ii, quorum ἀμέσως ante meminerat, nempe Clemens, atque Papias? Sed fac non fuerint, et veteres saltem aliquot fuerint, necesse est.

pellus (1) hierosolymorum urbem Babylonem, Millius (2) contra mulierem nescio quam *συνεκλεκτήν* fuisse a Petro appellatam statuunt, inane atque absurdum est (3). Atque aegyptia (4) quidem Babylon exiguum ea aetate oppidum erat, vix proximarum regionum, dissitarum (5) autem, ut Ponti, Galatiae, Cappadociae, Bithyniae, Asiae incolis, ad quos prior est a Petro scripta epistola, ne vix quidem notum; in eo ullus ne tunc iudaeus, aut christianus fuerit, traditum a nemine veterum fuisse (6) video. Quid? si nullus umquam maiorum fuit, qui Petrum, non dico in id oppidum, sed in Aegyptum contendisse ferret? Quis autem tam est impotenti ingenio, qui in historia, quod ne fando quidem auditum sit, credendum, reiiciendumque contra quod a gravissimis scriptoribus fuerit monumentis (7) commendatum putet? Age vero cum multae urbes, eaeque iam satis magnae in Aegypto reperirentur, in quibus nostri augere numerum christianorum, amplificareque christianae rei publicae opes potuissent; qui demum credibile fuerit, Petrum ceteras praetergressum in castellum munitum Babylona (8) constituturum ecclesiam contendisse, ubi praeter legionarios milites, vix quisquam incolarum esset?

(1) *Histor. apostolic.* ut est tom. VIII. *critic. sacror. pag.* 515. *edit. amstelod.*

(2) *In epist.* I. *Petri cap.* V. v. 13. Fuisse praeterea aliquos certum est, eosque iam ex oriente scriptores, qui Rhodem in actis apostolicis nominatam a Petro, cuius illa aut uxor, aut filia esset, *συνεκλεκτήν* appellari arbitrarentur. Vide Barhebraeum *apud Assemanum bibl. orient. part.* II. *tom.* III. *p.* 7. *edit. rom.* Immo vero Barhebraeus idem in absurdiorem labitur opinionem. Nam coetum apostolorum *συνεκλεκτῆς* nomine a Petro vocari ait, *Babylonis* autem appellatione *coenaculum.* Sed nugas, ab antiquis ne auditas quidem relinquo.

(3) De Hierosolymis agam paullo post.

(4) Aegyptiam significari Babylonem a Petro auctor est praeter ceteros Pearsonus *opp. posthum. p.* 54. 56. Nec discrepat Hornius *loc. supr. indic.* Cosmae Indicopleustae monachi, qui sexto saeculo floruit, in chaldaeorum Babylonem apte cadere videtur posse sententia. (*lib.* II. *christianor. opinion. de mundo p.* 148. *tom.* II. *collect. veter. pp. edit. paris. Montfaucon. an.* 1706.) quamquam est ea quidem obscura, atque implicata. Discrepat autem is fabulator ab antiquis scriptoribus ceteris, quorum longe maior est existimatio, et auctoritas.

(5) A persis, qui cum Cambyse Aegypto politi fuerant, eo in loco, in quo Lithon oppidum erat, Babylonem hanc conditam Iosephus scribit. *Lib.* XXI. *antiquitat. cap.* V. Confer Fogginium *exercit. pag.* 193. *de itiner. et episc. rom. Petri*, et Cellarium *geogr. ant. tom.* II. *lib.* I. *cap.* I. *sect.* V. *edit. lips. an.* 1732. Exiguum autem illum ea aetate, qua Petrus scripsit, castellum fuisse ostendit ex XVII. Strabonis libro Fogginius *ibid. pag.* 192.

(6) Chrystophorus Harembergius *dissert. de miraculo pentecostali* §. IX. *part.* II. *p.* 582. *thesauri novi theologico philologici etc.*, editi ex museo Theodori Hasaei, et *Conrad. Ikeni, Laidae, et Amstelod. an.* 1732., et Foggin. *ibid.*

(7) Confer (praeter Eusebium *loc. indic.*) Hieronymum *de vir. illustr. cap.* I. *pag.* 101. *tom.* IV. *opp. part.* II. *edit. Martian. paris.*, a. Iohannis chrysostomi locum, ut ex catena vetere a Fogginio refertur, *ibid. p.* 190., habet enim hoc modo: Βαβυλῶνα οὖν τροπικώτερον τὴν Ῥώμην ὀνομάζει· συνεκλεκτὴν δὲ τὴν ἐν αὐτῇ τῇ Ῥώμῃ συστᾶσαν Χριστοῦ ἐκκλησίαν. *Babylonem igitur tropice Romam nominat: coelectam autem ecclesiam Christi in ipsa consistentem Roma.*

(8) Strabo *lib.* XVII. *p.* 807. *edit. paris. an.* 1620.

Denique si Petrus Babylonem Aegypti venit, cur id nemo umquam fuit aegyptiorum, qui scriberet? Nam aegyptii a Marco se accepisse disciplinam fatentur; a Petro non item. Ac Petrus si hanc indicasset, monuisset certe asianos, galatas, cappadoces, etc. ad quos scribebat, de Aegypti se Babylone agere, ne decepti eum in Chaldaea cum Marco una versari arbitrarentur (1).

Etsi vero chaldaeorum Babylon multo illustrior (2), maioreque in celebritate erat, tamen eversa iam ante, ab incolisque deserta fuerat, quam Petrus priorem epistolam scripsisset. Apostoli autem in urbes frequentia civium illustres, propagandi nominis christiani caussa, sese non in vicos, atque deserta oppida conferebant.

Qui vero provinciam babyloniorum a Petro fuisse nominatam censent (3), non minus turpiter labuntur. Petrus enim ecclesiae meminit coactae in Babylone, non in babyloniam provinciam dispersae. Babylon autem non provinciae fuit, sed urbis nomen. Atque ostendant ii, qui silentium nobis opponunt sacrorum bibliorum, quis umquam scriptor sacer adventus Petri in Aegyptum, aut in chaldaeorum regionem meminerit? At ostendere nullum non sacrum modo, sed ne veterem quidem historiarum scriptorem possunt.

Qua igitur confidentia aut in Aegyptum pervenisse Petrum, aut transmisso Euphrate babyloniam provinciam peragrasse, dicent, quod a nemine est veterum memoriae traditum; negabunt autem contra fidem veterum, gravissimorumque historicorum Romam, quae Babylonis nomine indicata ab Iohanne est, fuisse item a Petro appellatam Babylonem in priore epistola? At enim cur

(1) Est vero ridiculum, quod Pearsonus de aegyptia Babylone scribit. Petrum enim in hac sit fuisse quod Marci in extremo epistolae v. versu meminerit. Quasi vero in Creta insula Paulus epistolas scribere debuerit, aut Philippis, cum Titi, aut Epaphroditae mentionem fecit. Indigna haec sunt, quam ut viris doctis ad explicandum proponi aut debeant, aut possint.

(2) Babylonem chaldaeorum indicari a Petro censent Iosephus Scaliger *in not. ad chronicon Eusebii p.* 189. *edit. an.* 1658., Salmasius *de primatu papae pag.* 14. *edit. an.* 1645., Samuel Basnagius *ad ann. Chr.* XLVI. *n.* 27. *pag.* 561. *tom.* I. *annal.*, Guillelmus Caveus *hist. litt. part.* I. *pag.* 4. *col.* 2. *edit. genev.*, aliique de protestantium quidem sectis; et ex iis, qui nobiscum societate communionis essent coniuncti, Petrus de Marca *de concord. sacerd. et imperii part.* I. *lib.* VI. *cap.* I. *n.* 4., et Dupinius *tom.* I. *biblioth. pag.* 68. et 70. *edit. an.* 1693. Confer Fogginium *ibid. p.* 187.

(3) Persarum namque a scriptoribus provincia babylonica Babylon appellatur. Confer Fogginium *ibid. pag.* 204. *seq.* Deinde nemo est veterum, qui in provinciam illam venisse umquam Petrum tradiderit. Contra Petrum ipsum Romae una cum Marco fuisse summa consensione patres testantur. Quod mox videbimus. Quid ergo obstabat, quo minus in priore epistola salutari a Marco, atque a coelecta, quae in Babylone erat, ad cappadocas, galatas etc. scribens, Romam Babylonis indicaret Petrus nomine?

Babylonem vocavit, quam appellare in epistola Petrus potuisset Romam? Quasi vero canssae omnes, quae veteres impulerunt, ut hoc potius, quam alio modo scriberent, compertae nobis esse omnes, atque exploratae possint. Atque ex iis, qui sic percuntantur, quaero, cur Ignatius leopardos in epistola ad romanos dixerit, quos dicere milites potuisset (1)? Exempla huiusmodi ex epistolis Pauli permulta in promptu essent. Sed non est opus ut proferam.

De muliere, quae coelecta, ut alioqui somniarunt, nominaretur, nihil attinet dicere. Est enim haec eorum non nugatoria modo, sed etiam absurda sententia (2). Nam etsi in plerisque fere omnibus graecis exemplaribus voci *coelecta* addita vox *ecclesia* non legatur, tamen addita in latinis, in syriacis, in ceteris denique orientalibus est: ut qui *coelectam* uxorem fuisse Petri, aut aliam quampiam mulierem arbitrantur, per summam iniuriam communi omnium ecclesiarum, quae libris sacris etiam contineatur, sententiae suspiciones anteponant suas. Atque in graecis fere omnibus dixi, propterea quod in exemplari, quo Oecumenius utebatur sic erat: ἀσπάζεται ὑμᾶς ἡ ἐν Βαβυλῶνι ἐκκλησία συνεκλεκτή.

Quod si explicatum ab Irenaeo, a Tertulliano, ac si placet etiam a Papia non est, quam Petrus urbem Babylonis nomine

(1) S. Ignatius *epist. ad rom. n. v. pag.* 204. *tom. ii. opp. edit. londin. an.* 1746.

(2) Nugas agit Capellus, qui Hierosolymam a Petro fuisse Babylonem vocatam scribit. Principio enim cum Petrus epistolam dedit, superstitio idolorum Hierosolymam haud invaserat. Multa ibi Iudaeorum millia numerabantur. Quinetiam ecclesia christianorum sub Iacobo illustris erat. Quemadmodum autem vocari Babylon poterat, cum id nomen usurpatum a Petro fuerit, indicandae idololatriae caussa, quae in ea, ex qua scribebat, urbe mortalium animos occupaverat? Neque vero quisquam fuit scriptorum aut sacrorum, aut aliorum, qui Babylona Hierosolymam appellaverit. Ac Cyrilli quidem alexandrini, Procopiique Cyrillum sequentis reiecta a doctis viris, explosaque sententia est, qui ab Isaia datum Hierosolymis fuisse arbitrantur Babylonis nomen. In Capelli errorem incidit Harduinus. Confer illius *commentar. in i. Petri cap. v. v.* 13. *p.* 701. *edit. amstel. an.* 1741. Idem multa eadem de re in commentariis in apocalypsim turbat, quae a sensu communi hominum longe discrepant. *In cap. xi. v.* 9. *pag.* 760., *et in cap. xvii. v.* 5. *seqq. pag.* 772. Sed de Harduino erit paullo post opportunus disserendi locus. Ad Millium quod attinet, qui *in not. ad cap. v. ep. i. Petri pag.* 718. *edit. nov. testamenti graec. an.* 1707. ἐν Βαβυλῶνι συνεκλεκτήν *coelectam in Babylone* uxorem fuisse Petri negatur, hoc breve dico: Eo illius mihi absurdam sententiam videri, quo a nomine probatur veterum. Quod enim commenticium, atque ab antiquorum communi interpretatione alienum est, absurdum et haberi, et esse debet. Quod si quis cum Harduino roget, cur *ecclesiam, quae est in Babylone etc.* Hieronymum a Petro memorari dixerit, cum in graeco epistolae Petri textu nihil sit simile? Huic equidem facile respondebimus idem ἐκλέγειν eligere, atque ἐκκαλεῖν evocare videri. Quamobrem ἐκλεκτήν, atque ἐκκλησίαν esse omnino synonima. Nam christiani ut *evocati* ita *electi* appellari solent. Quare τὸ συνεκλεκτήν *ecclesiam unam coelectam* indicare. Atque haec quidem Hammondo probantur. *Comment. in nov. testament. ad cap. v. epistolae i. Petri v.* 13., *Oecumen. in i. Petri cap. v. v.* 13. *p.* 166. *edit. veron. an.* 1532. *et edit. paris. an.* 1631. *pag.* 525. Quo loco Babylonis nomine idem Oecumenius τὴν Ῥώμην *Romam* appellari scribit.

indicarit: tamen illi, cum Marcum Petri eiusdem auditorem fuisse, Romaeque una cum eo versatum dixerint; Petrum, qui Marci, cum de Babylone loquutus esset, meminerit, Babylonis vocabulo Romam potius, quam (1) aliam quamque urbem indicasse, confessi sunt. Quamobrem miror Harduinum, qui magnopere auctoritate romanae ecclesiae moveri se diceret, ita fuisse animo institutum, ut Capellum sequutus, contra omnium patrum summam in asserendo itinere romano Petri consensionem, Petrum neque solum (2), neque cum Marco Romam venisse defenderet, idque decus metropoli universi orbis tollendum arbitraretur, quo sublato, successio primatus vix in pontificibus romanis, episcopatus autem ne vix quidem potest consistere. Nam maiores nostri eam ob caussam romanos pontifices principatu in christiana re publica summo potiri affirmarunt, quod Petrus caput, princepsque apostolorum romanae ecclesiae, quam condiderat, instituerat, auxerat, praefuisset (3). Ac si traditione maiorum, pontificum praecipua auctoritas nititur, hac confidenter eversa, quid erit reliqui, quo demonstrari ecclesiae romanae principatus posse videatur?

At is Petrum Romae decessisse negat, venisse autem Romam non negat. Fundatam namque ab eo apostolo romanam ecclesiam fuisse, ait initio commentariorum in epistolam priorem Petri (4). Ego vero quorsum haec spectent, quoque sint modo cum iis,

(1) Confer Eusebium *lib.* II. *cap.* XV. *hist. eccl. pag.* 59. *edit. taurin.*, quo loco sententiam Papiae, atque Clementis alexandrini proponit. Et *lib.* VI. *c.* XIV. *pag.* 237. *seq.* ubi, quid Clemens idem eadem de re sentiat, ostendit: et *cap.* XXV. *p.* 252., ubi Origenis locum de Marco evangelii, ut a Petro acceperat, scriptore, et a Petro in priore epistola commemorato, exhibet. Mutuatus autem Origenes a Clemente videtur fuisse, quae de hoc genere argumenti scribit. Irenaeus vero *lib.* III. *contra haeres. cap.* I. *p.* 174. *tom.* I. *opp. edit. venet. an.* 1734. Τοῦ Πέτρου, inquit, καὶ τοῦ Παύλου ἐν Ῥώμῃ εὐαγγελιζομένων, καὶ θεμελιούντων τὴν ἐκκλησίαν· μετὰ δὲ τούτων ἔξοδον, Μάρκος ὁ μαθητής, καὶ ἑρμηνευτὴς Πέτρου καὶ αὐτὸς τὰ ὑπὸ Πέτρου κηρυσσόμενα ἐγγράφως ἡμῖν παραδέδωκε. „ Quum Petrus, et Paulus „ Romae evangelizarent, et fundarent ecclesiam (Mat„ thaeus scripsit). Post vero horum excessum, Marcus „ discipulus, et interpres Petri, et ipse, quae a Petro „ praedicata erant, praescripta nobis tradidit „. Vide eiusd. *libri cap.* X. *p.* 187., et Tertulliani *lib.* IV. *contra Marcionem cap.* V. *p.* 416. *edit. venet. opp. an.* 1744., et Eusebii *lib.* III. *demonstr. evang. cap.* VII. *pag.* 120. *seq. edit. colon. ann.* 1688., Hieronymi, Epiphanii, Chrysostomi hac ipsa de re locos indicat Fogginius *exerc.* XX. *pag.* 217. *seq. de rom. divi Petri itiner. et apost.* At repugnat, dicet quispiam, Irenaeus cum aliis patribus, ut qui post excessum apostolorum Petri, ac Pauli scriptum a Marco evangelium fuisse ferat. Sunt qui post *discessum* legant. Ego sic statuo: De adventu Petri, Marcique Romam veteres convenire, quamobrem iis assentior; quod si aliis de rebus dissident, parvi refert. Dissidentiam enim id probo, quod esse reor ad veritatem propensius.

(2) Vide locum Harduini, quem adduximus *p.* 99. *huius vol. not.* 2.

(3) Quod paullo post videbimus.

(4) *Ad c.* I. *pag.* 690. *commentar. in nov. test. edit. amstel. an.* 1741.

quae Harduinus in commentariis in evangelium Matthaei (1) dixerat, componenda, nullo modo prorsus intelligo. Nam hoc loco, necesse non esse, scribit, Petrum Romam venisse. Summum enim pontificem non esse *proprie* episcopum romanum. Quare dubitat venerit ne Romam princeps apostolorum, an non venerit. Quamquam propensior esse videatur ad eorum errorem, qui negant venisse. Itaque episcopatu romano pontificem multandum statuit. Quod non fecisset, si venisse Petrum, romanamque ecclesiam per se ipsum constituisse veri esse similius iudicasset. Quamobrem restat, ut vel minus explicate exposuerit, quae sentiret, vel consulto rem implicare conatus sit, vel delectum fuisse a Christo Petrum existimarit, qui opera non sua ecclesiam in principe orbis romani urbe conderet, vel mutandam sententiam iudicarit, ne quod veri esse similius ante putaverat, post vix cuiquam probari posse arbitraretur. Sed patiar, nihil fuisse constitutum ab Harduino, quod pugnet cum itinere romano Petri. Quid? de mortuo Hierosolymis Petro quod dicit, id, cum contra veterum omnium scriptorum, discipulorumque ipsorum Petri (2) fidem dicat, quisquam ne erit orthodoxorum, qui ferendum credat? Atqui, inquit, Christus praedixerat, fore ut Petrus Hierosolymis interiret. Namque apud Iohannem capite primo ac vicesimo evangelii, Petrum esse cruci affigendum demonstrarat. Capite autem tertio ac vicesimo evangelii Matthaei, dixerat se ad iudaeos missurum prophetas, sapientes, ac scribas, quos ipsi essent affixuri cruci. Praeter Petrum vero, dum Hierosolyma constiterunt, cruci fuisse affixum christianorum omnino neminem. Petrum igitur Hierosolymis decessisse. Non est multis opus, ut quam sit hoc argumentum inane, pateat. Quis enim auctor Harduino fuit, ut praeter Petrum neminem fuisse Christi discipulorum cruci affixum, idque Hierosolymis, iudicaret? Cum autem concitatae ab iudaeis tam saepe in christianos tempestates fuerint, credibile ne est, nullum fuisse nostrum, cum plerique omnes quaererentur ad necem, ab eisdem affixum cruci? Deinde suorum aliquos cruci ab iudaeis affigendos Christus dixit, Hierosolymis vero in crucem agendos

(1) Vide *pag.* 99. *seq. huius vol. not.* 9.

(2) Vide Clementis romani, Dionysii corinthii, Caii, Tertulliani, Origenis, aliorumque, quos paullo ante indicavi, patrum locos. Consule praeterea Cyrillum hierosolymitanum *catech.* vi. *p.* 53. *sq. edit. paris. an.* 1640.

non dixit. « Ecce (1), *inquit*, ego ad vos (mitto) prophetas, et » sapientes, et scribas, et ex illis occidetis, et crucifigetis, et ex » eis flagellabitis in synagogis vestris, et persequemini de civita- » te in civitatem ». Iudaeorum igitur caussa eos, quos mittere decrerat, occidendos, et cruci affigendos, et de civitate in civitatem ad supplicia quaerendos, praenunciat; nulla facta mentione Hierosolymorum. Iudaeorum autem caussa tot in christianos ortas tempestates fuisse (2), quae necem demum apostolis, Petroque ipsi attulerint, traditum ab antiquis ecclesiae scriptoribus est, quibus vehementer assentior. Atque ut Christus ostenderet, se, quod de affigendis suis discipulis cruci dixerat, non dixisse, quo Hierosolymis id futurum vellet; versu septimo ac tricesimo conversa ad eam urbem oratione loquutus sic est: *Hierusalem, Hierusalem*, inquit, *quae* (3) *occidis prophetas, et lapidas eos, qui ad te missi sunt.* Si enim, quod de cruci affigendis affirmarat, Hierosolymis futurum praedixisset, cur Hierusalem alloquens, *occidendorum, lapidandorumque* meminit; *cruci* vero *affigendorum* non item? Itaque Hieronymus etsi de Petro, quod est a Christo de *crucifigendis* dictum, intelligit, Petrum tamen Hierosolymis obiisse vehementer negat (4). Sed Harduini mirari satis rationem non queo, qui patres pugnare inter se scribit, cum Petrum Romae fuisse martyrio perfunctum narrant. Non enim de loco, deque martyrii genere orta unquam est inter maiores nostros, sed de tempore solum dissensio. Quod si obstat id quidem, quo minus martyrium obierit Petrus Romae, vereor ne adduci eo Harduinus disputando possit, ut Hierosolymis cruci affixum fuisse Christum inficietur, quod anni, quo id contigit, neque evange-

(1) Matth. *cap.* XXIII. v. 34.

(2) Iustinus martyr *dialogo cum Tryphone* n. CVIII. *pag.* 213. *edit. venet. an.* 1747. Iudaeum alloquens, „ Non modo, inquit, poenitentiam non egistis, post- „ quam illum ex mortuis resurrexisse didicistis, sed „ etiam, ut iam dixi, delectos homines constituistis, „ ac per eos in totum terrarum orbem missos prae- „ dicastis, impiam quamdam, et exlegem sectam a „ deceptore quodam Iesu galilaeo excitatam esse.... „ Quinetiam docuisse illum addidistis impia illa, et „ nefanda, ac detestabilia facinora, quae adversus eos, „ qui illum Christum et doctorem, et filium Dei pro- „ fitentur, apud omne hominum genus spargitis „. Consule n. CXVII. *pag.* 222., et quae fuse persequitur n. XVII. *p.* 122. *seq.* Eadem fere scribit Origenes in VI. *contra Celsum libro cap.* XXVI. *tom.* I. *opp. edit. paris. monach. congr. s. Mauri.*

(3) Matth. *cap.* XXIII. v. 37.

(4) Hieronymus, in *Matth. cap.* XXIII. *pag.* 112. *tom.* IV. *opp. edition. Martian. paris. part.* I., Petri martyrium commemoravit, quasi praedictum a Christo *ibid.* fuerit. At Petrum Romae fuisse affixum cruci capite deorsum verso, idem est auctor Hieronymus cum alibi saepe, tum *cap.* I. *libri de viris illustribus, seu de scriptor. eccles. cap.* I. *p.* 101. *tom. eod.* IV. *p.* II.

listae, neque ita patres meminerint, ut concors eorum esset, constansque in eo stabiliendo sententia.

Quod Spanhemius (1), eiusque similes mentiuntur, a Papia accepisse veteres, quae de itinere s. Petri romano scripserunt, falsum est: Clementem enim Petri auditorem (2), virum et anti-

(1) *Dissertat. de temere credit. Petri in urbem Romam profectione, c. I. pag. 5., et c. III. pag. 75. edit. lugd. batavor. an.*

(2) Negat quidquam fuisse traditum a Clemente Spanhemius, quod ad iter Petri romanum spectet. Agi enim ab eo in epistola ad corinthios de Petri, Paulique laboribus, sed Petri iter in occidentem, locumque martyrii non indicari; contra Pauli indicari et profectionem in occidentem, et martyrium in urbe. Eadem fere turbat Salmasius *de prim. papae in apparatu p. 48. seq.* At Clemens satis perspicue martyrio Petrum Romae fuisse perfunctum demonstrat *epist. I. cap. V. p. 12. edit. Constant. tom. I. collect. epistolar. rom. pont.*, ut qui negare audent, oculis captos esse oporteat. Nam Roma ad corinthios scribens, missa ab se fieri vetera exempla, atque ea afferri dicit, quae ipsum proxime attigerent, atque propinqua essent. Ἀλλ᾽ ἵνα τῶν ἀρχαίων ὑποδειγμάτων παυώμεθα, ἔλθωμεν ἐπὶ τοὺς ἔγγιστα γενομένους ἀθλητάς. Memorat vero τοὺς ἔγγιστα γενομένους, qui non aetate modo, sed loco etiam ipsi fuissent propinqui. Alioqui cur Petrum solum, ac Paulum, et mulieres quasdam, quae Romae affectae supplicio fuerant, meminisset, praeterisset vero, ut reipsa praeterit, Iacobum Iohannis fratrem, Stephanum, aliosque, qui cum Hierosolymis, tum aliis in urbibus aut capite plexi, aut lapidibus obruti fuerunt? Mox autem addit: „ Propter aemulationem, atque invidiam, qui accimiae erant fideles, „ et iustissimae columnae, persecutionem etiam usque „ ad mortem passi sunt. Accipimus prae oculis nostris bonos apostolos. Πέτρος διὰ ζῆλον ἄδικον, „ οὐχ ἕνα, οὐδὲ δύο, ἀλλὰ πλείονας ὑπέμεινεν „ πόνους, καὶ οὕτω μαρτυρήσας ἐπορεύθη εἰς „ τὸν ὀφειλόμενον τόπον τῆς δόξης. *Petrus per „ invidiam iniustam non unum, neque duos, sed multos „ sustinuit labores, atque ita martyr effectus abiit ad debitum gloriae locum.* „ Sequitur porro: „ Paulus patientiae praemium obtinuit, cum catenas septies „ portasset, virgis caesus, ac lapidatus esset; praeco „ factus in oriente, et occidente, eximium fidei suae „ decus accepit. Cum totum mundum docuisset iustitiam, et ad occidentis terminum venisset, καὶ μαρτυρήσας ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, et *martyrium sub „ ducibus*, seu *principibus* passus esset, ita a mundo migravit, et in locum sanctum abiit summum patientiae exemplar effectus. „ Ubi de his est loquutus, statim adiungit: „ His viris, qui divinam vitam duxe„ runt, ingens aggregata est multitudo electorum, qui „ multas contumelias, multaque tormenta propter ae„ mulationem passi, pulcherrime ἐν ἡμῖν *in nobis*, „ vel *apud nos* exemplo extiterunt. „ Cur autem ἐν ἡμῖν dicit, nisi quod Romae hi passi, subsequutique apostolos illos duos fuerint? Atque ex hac multitudine duas commemoret martyres mulieres Romae vexatas, Danaiden, ac Dircen, ostendens certe eos, quorum ante meminerat, eadem in urbe martyres decessisse. Ἡ ἐκκλησία vero τοῦ Θεοῦ ἡ παροικοῦσα Ῥώμην *ecclesia Dei incolens Romam*, cuius nomine ad corinthios Clemens scripsit, quaeque initio epistolae συμφορὰς καὶ περιπτώσεις calamitates, casusque adversos, qui sibi non multo ante acciderant, commemoravit, missisne martyribus, qui ipsam calamitatem tempore illustravissent, alios conquisisset, qui ad se minime pertinerent? Credat id quidem iudaeus apella, non ego. At urbis, in qua passus est Petrus, Clemens non meminit. Ridiculum! Quasi vero necesse fuisset urbis mentionem facere, cum de iis ipsum egisse intelligeretur, qui Romae martyrio fuissent perfuncti. Quid? cum de Paulo disserit, an explicate Romae fuisse supplicio effectum tradit? Minime. Cur autem? Scilicet, quia de martyribus romanis loquebatur Clemens, quare non erat opus, ut urbis mentionem faceret, cum qua de loco ageret, ex narrationis serie constaret. Sed venisse Petrum in occidentem non scribit Clemens, scribit autem venisse Paulum. Quid hoc fingi potest argumento obtusius? An Romae pati Petrus potuisset, nisi ex oriente in occidentem venisset? Cum igitur Clemens satis indicasset, mortuum Petrum fuisse Romae, supervacaneum certe fuisset ei, qui obiter rem attigisset, adventum Petri ex oriente in occidentem commemorare. At enim dicet quispiam, Pauli adventus in occidentem Clemens meminit. Recte sane. Sed quam ob caussam? Proposuerat sibi Clemens Pauli itinera, quo quidem in genere apostolos ceteros superavit, in memoriam revocare corinthiorum. Itaque ut quam is late evangelium propagasset significaret, non commemorata Roma, ex oriente profectum ad terminum eum pervenisse occidentis scripsit. Itaque non magis explicate indicavit, si adversariorum dictis insistendum est, Paulum obiisse Romae, quam in Hispania, aut in Britannia, quae tunc loca potius, quam urbs, occidentis termini dici commode poterant. Pearsonus enim Hispaniam, intelligit, diss. 10. *de success. primor. episc.*

quiorem Papia, et multo etiam doctiorem, Ignatiumque (1) quem cum Petro ipso, et Iohanne egisse ferunt, a Papia, qui apostolos

cap. VIII. §. IX., Britanniam Stillinflectus *orig. Britann. cap.* I. Quibus ergo argumentis ex hac Clementis epistola adversarii mortuum fuisse Paulum Romae efficient? Mihi sic videtur (nisi de romanis martyribus egisse Clementem, adeoque mortuum Paulum fuisse Romae concludant) eos numquam, quod de Paulo ipso Romae martyrio functo statuunt, ostensuros. Veruntamen hoc si dixerint, confiteantur item, auctore Clemente, qui de martyribus romanis ageret, Petrum decessisse Romae necesse est. At instant Spanhemius, atque Salmasius, negantque generis illius supplicii, quo Petrus affectus est, fuisse a Clemente mentionem factam. Quid hoc sit nescio. Nam si concludi hinc putant posse, ignorasse Clementem, quo genere supplicii Petrus martyr obierit, adeoque Petrum mortuum non fuisse Romae, idipsum illis de Paulo concedendum erit, quod certe non concedunt. Etenim ne supplicium quidem, quo Paulus est affectus, memoravit Clemens. Pergunt autem, urgentque Paulum sub *principibus passum* a Clemente dici. Sed caveant, ne qui reperiantur, qui moneant, *ergo non Romae*. Si enim ἐπὶ τῶν ἡγουμένων, igitur ea in regione, eaque in urbe, in qua plures, non unus principatu potiretur. Romae autem tunc unus imperabat Nero, unusque ἡγούμενος non ἡγούμενοι plures erant. Ac ridiculi profecto sunt Iunius, Colomesius, Fellus, qui τὸ ἐπὶ τῶν ἡγουμένων *sub imperatoribus*, sub *Nerone nimirum* Salmasium sequuti vertunt, quasi unus Nero multos imperatores faceret. Itaque rectius alii sub *praefectis* vertunt, usi Cypriani ex epistola ad Successum loco, qui sic habet: „ Sed et huic per„ secutioni quotidie insistunt praefecti in urbe, ut si „ qui sibi oblati fuerint, animadvertantur „. Consule si licet *adnot. in epist. Clem.* n. 5. *pag.* 27. *edit. lond. an.* 1746. *tom.* I. *apostolic. pp.* et Pearsonem *de serie et success. primor. episcopor. cap.* VIII. §. 12. *opp. posthum. pag.* 61. *edit. londin. an.* 1688. Verum, ut aiebam, sive de praefectis, sive de principibus Clementis locus accipi debeat, numquam ex hac epistola efficiemus Paulum martyrem obiisse Romae, nisi Clementem ipsum de martyribus romanis agere fateamur. Denique ostendi sibi adversarii volunt, cur Petrum episcopum romanum, pontificemque maximum Clemens Petrum non appellarit, quo genere Paulo superior erat? Ego vero quod Clemens scripserit, quaero, non causas, quae plurimae esse potuerunt, quamobrem quaedam non scripserit. In epistola vero, qua haec obiter, ut dixi, complexus est, non fuit opus tot res, tamque magnas commemorare. Tametsi Petrum, Paulumque non multo post *celeberrimos, seu praeclaro testimonio celebres* nominavit num. XLVII. *pag.* 32. Περὶ αὐτοῦ, inquit, καὶ Κηφᾶ, καὶ Ἀπολλῶ ... προσεκλίθητε γὰρ ἀποστόλοις μεμαρτυρημένοις, καὶ ἀνδρὶ δεδοκιμασμένῳ παρ' αὐτοῖς. *De se ipso* (hoc est Paulo) *et Cepha, et Apollo.... propendebatis enim in apostolos testatae sanctitatis, et in virum ab illis probatum.* Hoc vero testimonio refelli quoque Harduinus potest, qui ante Clementem alexandrinum neminem fuisse putat, qui diceret Cepham eumdem, aut non eumdem fuisse ac Petrum. Nam praeter Irenaeum, cuius nos locum supra descripsimus, Clemens romanus, ut vides, Paulum, ac Cepham apostolos testimonio celebres dicit fuisse, Apollo autem virum utrique apostolo probatum. Atque de Clementis epistola ad corinthios I. satis dictum esto.

(1) Spanhemius *l. ind. cap.* III. n. IV. Primo: epistolam ad romanos Ignatii esse negat. Labitur. Vide *tom.* IV. *huius operis pag.* 347. *seqq.* Secundo: hac usos non fuisse Baronium, Allatium, Valesium scribit, cum de Petri adventu in urbem agerent. At est id certe levissimum. Non enim omnia illi scriptores animadverterunt. Tertio: in epistolis genuinis, quae dicuntur Ignatii, esse quaedam, quae cum actis pugnent apostolorum. In ea enim, quae est ad magnesianos *acquisiisse antiochenos christianum nomen dicit, Petro et Paulo ecclesiam fundantibus*, n. X. *p.* 107. Verum mala agit Spanhemius fide. Id enim in interpolata est, non in sincera ad magnesianos epistola. In genuina quippe, n. X. *p.* 137. *seqq. ed. lond. an.* 1746. *tom.* II. *apost. pp.*, nihil simile extat. Possem tamen multis demonstrare, ut componi ea sententia cum actis apostolorum queat. Sed non est opus, cum non sit illa Ignatii. Quod vero ex epistola ad philadelphenses opponit, *Petrum, Paulumque fuisse nuptiis sociatos*, quae res epistolis Pauli adversatur, eiusdem momenti est. Nam hoc in vitiata ad philadelphenos epistola n. IV. *pag.* 129. ex III. Clementis alexandrini *stromateon* libro desumtum extat; in genuina n. IX. *pag.* 151. *tom. eod.* non extat. Quarto: si interpolatae hae sunt epistolae, inquit, cur non item ea, quae est ad romanos? At nos extare item interpolatam Ignatii ad romanos epistolam, ultro damus: sed genuinis epistolis ad magnesios, ad philadelphos, ad romanos, quae perinde extant, utimur. In genuina autem est, quod de Petro diximus. Neque necesse est, ut si una, altera, tertiaque epistolae Ignatii vitiatae sint, omnes esse vitiatas oporteat. Quinto: etiamsi genuina haec esset ad romanos epistola, tamen ex eo quod Ignatius scripserit, non sicut *Petrus, et Paulus praecipio* vobis, consequens esse negat, Petrum advenisse Romam. Respicere enim Ignatium ad apostolicam auctoritatem ait. *Pari enim ratione*, inquit, *scripsisse potuit: non sicut Christus, non sicut ceteri apostoli praecipio vobis.* Potuerit: per me licet. Sed non scripsit. Solum enim scripsit, *non sicut Petrus, et Paulus*, quod certe ad philadelphenos, ad magnesios, ad smyrnaeos, etc. non scripsit. Id vero argumento est, venisse ut Paulum, ita Petrum Romam, romanosque docuisse.

non viderat, fuisse, quae de magistro litteris commendarunt, mutuatos, quis credat? Rursum si a Papia accepit Irenaeus, non a Polycarpo Iohannis discipulo, quo usus perinde institutore fuerat, cur aliis in locis Papiam, cum eius aliis de rebus dicta usurparet, nominavit, de Petri vero adventu disserens, nullo modo? Alexandrinum autem Clementem, qui Clementis romani epistolam ad corinthios legerat, non hunc, sed Papiam fuisse sequutum, persuaderi mihi, si minus demonstratione, quam vocant, at opinione saltem vellem. Nam Caium, qui monumenta commemorat apostolorum, quae sua aetate extabant Romae, quis putet Papiam habuisse suae sententiae auctorem? Nihil de Dionysio corinthiorum episcopo dico. Hunc enim libros Papiae vidisse nescio; vidisse autem epistolam Clementis certo scio. Neque vero is, quae ab exteris acceperat, sed quae traditione ecclesiae, cui praefectus erat, didicerat, ad Soterem scripsit. Mitto recentiores. Hi namque cum Papiam negligerent (1) quae de Petri adventu, deque illius martyrio, et episcopatu romano tradiderunt, ea non ex Papiae, sed ex aliorum scriptis, quos plurimi pendere solerent, in sua transtulerint opera necesse est.

Argumento autem chronologico, quo adversarii abuti consueverunt, nihil fingi potest obtusius. Concedam enim definiri vix, immo vero ne vix quidem posse, Claudio ne, an Nerone imperatore Petrus Romam pervenerit. Quid? An concludendum continuo est, eum numquam venisse Romam? Hoc si Spanhemius, si Salmasius, si Turretinus concludant, fateantur necesse est, nihil Marcionem contra religionem orthodoxam ausum fuisse Romae, nihil ab Athenagora umquam pro christianis scriptum, nihil ab Herode in infantes bethlehemitas crudeliter imperatum, nihil denique a Christo praedicatum in Palaestina, propterea quod his de rebus, quo tempore aut coeperint, aut evenerint, magna chronologorum dissensione certetur, aliis quidem ocius, aliis paullo tardius contigisse pugnantibus. Quid? si concludendum sit, num-

Atque hoc mirum est, Clementem, Ignatium etc. qui ad romanos, vel de romanis quidquam scripserunt, Petri, et Pauli meminisse casu, non meminisse autem, cum ad alios scriberent. Hoc nisi indicium adventus eorum apostolorum Romam sit, quid esse possit, non video.

(1) Nempe Eusebius *lib.* III. *hist. eccl. cap.* XXXIX. *pag.* 119. *edit. an.* 1746., Hieronymus *t.* IV. *opp. edit. Martian. part.* II. *lib. de vir. illustr. c.* XVIII. *p.* 109. aliique Papiam *simplicem* virum, minusque acutum fuisse memoriae tradiderunt.

quam Athanasium decessisse, Christumque ipsum servatorem non fuisse affixum cruci, propterea quod de tempore, quo ille decessit, deque anno, mense, ac die, quo Christus actus in crucem est, magna sit inter chronologos veteres, novosque contentio? Age vero cum historici veteres, Claudio imperatore, Petrum Romam primum advenisse scripserint, quae demum caussa est, quamobrem negandum id esse videatur? Perspicua autem in hoc genere est non Hieronymi (1) solum, sed etiam Eusebii (2) gravissimi certe, diligentissimique scriptoris sententia. Iustinus (3) autem martyr, qui altero ecclesiae saeculo ineunte floruit, atque alii porro nonnulli patres, qui Simonem magum, cum Claudius imperio potiretur, Romam navigasse ferunt, qui tandem componi cum Clemente alexandrino (4), cumque aliis poterunt, qui Petrum coercendi, reprimendique Simonis caussa, in urbem eamdem fuisse profectum scribunt, nisi Petrum id iter fuisse Claudio imperatore adgressum confiteamur?

At Lactantius tum primum Petrum advenisse Romam scribit, cum iam Nero imperium obtineret. Quis hic est, rogo, Lactantius (5)? Nam adversarii iure nescio quo suo, quasi certum sumunt quod aut falsum omnino est, aut dubium. Etsi enim Balutius, Cuperus, Dufresnius, aliique (6) Lactantium eumdem esse atque auctorem libri de mortibus persecutorum censent; negat tamen Nicolaus Nourrius, a quo, nulla est gravis caussa, quamobrem esse pugnaciter dissidendum putem. Sed fac is auctor idem atque Lactantius sit: ubinam *tum primum*, cum Nero imperio potiretur, Petrum advenisse Romam scripsit? Atque is, cum *Nero imperaret* Petrum venisse narrat: *tum* vero *primum venisse*, non item. Quae igitur haec tam perversa ratio adversarios impulit, ut rebus falsis, quae recte constituta sunt, convellere conarentur? An non satius fuisset Lactantium, seu potius Lucium Caecilium (nam auctori libri de mortibus persecutorum id nomen erat) cum ceteris scriptoribus antiquis componere, statuere-

(1) *Lib. de scriptoribus eccles. cap.* I. *pag.* 101. *tom.* IV. *part.* II. *edit. paris. Martianaei*

(2) *Lib.* II. *cap.* XIV. *p.* 58. *edit. taurin. an.* 1746. Et in chronico ad an. II. *Claudii p.* 44. *ed. amstel.* 1658.

(3) *Apologia* I. *n.* XXVI. *pagin.* 60. *edit. venetae an.* 1747.

(4) Apud Eusebium *lib.* II. *hist. eccl. cap.* XV. *p.* 59. *seq. edit. taurin.*

(5) Lucius Caecilius *de mortibus persecutor.* II. *p.* 184. *tom.* II. *opp. Lactantii edit. paris. an.* 1748.

(6) In notis ad eumdem locum Caecilii, ut videre eodem *tom. opp. Lactantii* licet.

que Petrum sub Claudio primum venisse in urbem, inde antem discessisse, reversumque rursum eodem fuisse, cum summam rerum obtineret Nero? Atque de hoc secundo itinere Lactantium agere putandum est, cum primum iter Petri ad illius scriptoris institutum minime pertineret, qui eorum imperatorum mentionem facere decrevisset, qui crudeliter in christianos saevierant. Sed concedam Caecilium, qui idem atqne Lactantius sit, de primo adventu Petri loqui; nam hoc item liberaliter adversariis permitti poterit. Quid? huiusne unius auctoritatem illi tot scriptorum, tamque illustrium, ut Eusebii, ut Hieronymi, nt Leonis (1), ut aliorum auctoritati anteponendam defendent? Lactantium enim in historia christianorum diligenter fuisse versatum nescimus; eos autem, quos nominavi, et din fuisse, et diligenter, summaque cum ecclesiae utilitate versatos scimus. Scilicet hoc adversarii faciunt (2), ut quum contra catholicos agant, multos sibi afferri

(1) *Serm. I. in natali ss. apostolor. Petri, et Pauli*, qui sermo in quesnelliana editione est *num.* LXXX., in cacciariana vero *num.* LXXXII. *cap.* IV. *p.* 235. *tom.* I. *opp. edit. Cacciar. rom. an.* 1753., quo loco quasi alloquens Petrum, „ Nec mundi dominam times Romam, *inquit*, qui in Caiphae domo expaveras sacerdotis ancillam. Numquid aut iudicio Pilati, aut saevitia iudaeorum minor erat vel in Claudio potestas, vel in Nerone crudelitas? „ Guillelmus Caveus, qui notam Leoni fuisse ecclesiae romanae historiam perspiciebat, Leonem oratorem egisse scripsit: itaque Petri virtutem, fortitudinemque animi celebraturum, contemptum ab eo Claudium christianis infestum dixisse, etsi Petrus, dum Claudius imperavit, numquam sese contulisset Romam. *Tom.* II. *histor. litter. pag.* 4. *edit. colon. allobrog. an.* 1699. Sed oratori amplificare quidem res, de quibus agit, fortasse licet, mentiri autem non licet. Quamobrem fas sibi putasse Leonem virum gravissimum, atque sanctissimum, quod nemini fas esse sciret, non credam. Mentitus vero fuisset, si de eo, quem Claudio imperante Romam non venisse existimasset, ita fuisset loquutus, quasi romanum suscepisset iter. Quae autem fortitudo animi Petri fuisset, si Claudium contempsisset et absentem, et in christianos non modo saevi quidquam non imperantem, sed ne cogitantem quidem? Nam etsi Claudius christianos Roma una cum iudaeis pellendos duxit, non religionis christianae, quam delere constituisset, sed quasi hebraei essent, concitati tumultus causa pellendos duxit. Quamobrem si vera Leo praedicat, venerit Petrus Romam Claudio imperante, necesse est.

(2) Non eo haec dico, quo a protestantibus solum Lactantium testem adventus Petri Romam tum primum cum Nero imperio potiretur, vocari putem. Nam esse aliquos scio ex numero catholicorum, qui vocent. In his Stephanum Baluzium in *adnot. ad lib. de mort. persecut. cap.* II. *p.* 241. *seqq. tom.* II. *opp. Lactant. edit. paris. an.* 1748., Pagium *ad an.* XLIII. *n.* II. *seq. p.* 39. *seq. critic. Baron. edit. paris. an.* 1689., Ludovicum du Four in observationibus *ad chronolog. pontificum*, ut idem est auctor Pagius *ibid.* Quamquam is labitur, dum Danielem Papebrochium sibi esse scribit consentientem. Nullum enim in *conatu chronico*, aut *in appendicibus* locum invenimus, ex quo intelligi queat, negatum ab eo Petri adventum Romam sub Claudio primum, deindeque sub Nerone, aut in controversiam fuisse revocatum. Immo vero *in eod. conatu chronico historico ad catalogum pontificum p.* 12. *n.* IV. *edit. antuerp.*, bis Petrum sub Claudio in urbem sese contulisse Papebrochius narrat. Iam vero Baluzius, eumque sequutus Pagius, inde communem, ut ipsi iactant, errorem de episcopatu romano annorum XXV. Petri, ortum defendunt, quod Caecilius dixerit ipsis post Christi ascensum XXV. annis religionem fuisse late ab apostolis propagatam, postque hos annos XXV. Petrum, cum Nero imperaret, venisse Romam. In eamdem fere sententiam, coniecturis inanibus suo more indulgens, ac veluti somnians, multa Dodwellus turbat. *Dissert. singulari de primaeva success. rom. pont. c.* III. *p.* 113. *seq. adiuncta operibus posthumis Pearsoni edit. londin. an.* 1688. Sunt autem Caecilii verba huiusmodi, *cap.* II. *p.* 184. *edit. eiusd. opp. Lactant. tom.* II. „ Discipuli undecim.... „ adsumto in locum Iudae proditoris Matthia, et Pau„ lo, dispersi sunt per omnem terram ad evangelium „ praedicandum, sicut illis magister Dominus impera„ verat, et per annos XXV. usque ad principium ne-

testes, eosque aequales temporum illorum, de quibus est sermo, velint; ipsi vero cum novos afferant, repugnari sibi nullo modo

„ romani imperii, per omnes provincias, et civitates „ ecclesiae fundamenta miserunt. Cumque iam Nero „ imperaret, Petrus Romam advenit „. Quibus ex verbis plane liquet, non negari a Caecilio priorem Petri in urbem adventum sub Claudio. Immo cum is auctor *per omnes provincias, et civitates* imperii praesertim romani *per annos* xxv. a Christi ascensu in caelum, adeoque ante initium imperii Neronis propagatam fuisse religionem confiteatur, satis indicat, inlatam eam religionem in urbem fuisse eo xxv. annorum ab ascensu Christi intervallo. Alioqui *per omnes provincias, et civitates* numquam Caecilius dixisset, si in caput orbis Romam inlatam evangelium eo spatio temporis non fuisset. Si ergo ab apostolorum aliquo, ut Caecilii oratio postulat, inducta in urbem christiana religio fuerat, a Petro inducta fuerit necesse est; cum praeter hunc, alium quemquam indicare, qui intulerit, nequeamus. Cur ergo, dicet quispiam, Caecilius addit, *cumque iam Nero imperaret, Petrus Romam advenit?* Scilicet instituerat Caecilius de *persecutoribus, mortibusque persecutorum scribere.* Itaque breviter descriptis, quae gesta ante illatam primam *persequutionem* fuerant, missis iis, quae ad propositum non pertinerent, ad rem venit, atque hoc initium cohortae in nostros tempestatis fuisse affirmasit. Petrum Romam Nerone imperatore, pervenisse, miraculaque edidisse. Nunciatum id fuisse Neroni. Hunc idolorum cultum minui aegre ferentem in nostros acriter saeviisse. Non tamen habuisse impune. Confer Nicolaum le Nourry *tom.* II. *appar. in bibl. pp. diss.* VI. *in Caecil. cap.* I. *tit.* IV. *pag.* 1683. *seq. edit. paris. an.* 1715. Quae cum ita sint, quid hinc demum extundi contra communem, pervulgatamque sententiam, queat, non video. Sed fac ita sese res ipsa, ut Boletius Pagiusque putant, ab Caecilio descripta fuerit. Quaero cur potius ex dictis Caecilii de annis xxv. ortus error Eusebii in *chronico ad an.* II. *Claud. pag.* 44. *edit. amstel. an.* 1658., Hieronymi *lib. de vir. illustr. cap.* I. *p.* 101. *t.* IV. *part.* II. aliorumque fuerit, quam ex dictis Eusebii, Hieronymique error Caecilii, qui xxv. annos episcopatus romani Petri fecerit annos xxv. praedicationis apostolorum? Ac facilius profecto est ex dictis multorum unius errorem, quam ex unius dictis proficisci errorem multorum. Deinde quis credat huius libelli auctorem erroris occasionem aliis praebuisse, quem libellum Hieronymus fortasse numquam, Eusebius certe numquam legerat, qui si non vetustior, et aequalis saltem fuit temporum illorum, quibus Caecilius floruit? Fortasse autem dixi, propterea quod Nicolaus Lestoquius doctor ac socius sorbonicus, *disquisit. de auctor. lib. de mort. perseq.* n. 2. *p.* XLIX. *tom.* II. *opp. Lactantii edition. eiusdem*, librum de *persecutione* a Lactantio scriptum, et Hieronymo memoratum hunc ipsum defendat esse, qui *de mortibus persecutorum* inscribitur. *Hieron. de vir illustr. cap.* LXXX. *p.* 122. *tom.* IV. *part.* II. *opp. edit. Martianaei paris.* Neque vero ab Eusebio, et Hieronymo solum, sed ab aliis quoque scriptoribus, iisque vetustissimis xxv. anni episcopatus romani Petri numerantur. Auctor catalogi liberiani, qui si minus ab Anthero pontifice, ut visum Henschenio (*tom.* I. *act. ss. mensis aprilis p.* 11. *sq. n.* 8. *edit. antuerp.*) Papebrochioque est (*propyl. ad act. ss. maii pag.* 2. *sq. eiusd.*), at Liberii saltem tempore perscribi ab aliquo coepit, ut ostensum contra Dodwellum ab Schelestratio est, *dissert. de antiquis romanor. pontif. catalogis cap.* II. *num.* I. *sq. tom.* II. *Anastasii bibl. de vit. pontif. edit. rom. Salvioni pag.* XXIX. *sqq.*, ab iisque, qui Schelestratio praeiverant, ut a Bucherio, qui catalogum eumdem post conspicuum *comment. ad canon. paschalem* publicavit, a Petavio *lib.* V. *ration. tempor. cap.* V., a Pearsono *diss.* I. *de success. primor. rom. episcopor. cap.* XIII. *num.* 2. animadversum est, auctor, inquam, catalogi liberiani sic de Petro statuit: „ Petrus annis XXV. men„ se uno, diebus novem, fuit temporibus Tiberii Cae„ saris, et Caii, et Tiberii Claudii, et Neronis a con„ sulatu Vinicii, et Longini, usque Neronis, et veteris „ (ms. cod. Bucherii apud Blanchinium, *t.* II. *Anast. pag.* VII. *et pag.* LXXXVII. habet: *Nervae, et Veri*, legendum puto *Nervae et Vestini*, qui an. 65. consules fuerunt). „ Passus autem cum Paulo die III. kal. ss. „ iul. coss. imperante Nerone „. Quae verba non eo spectant, ut Petrum indicent ab an. 30., quo Vinicius, et Longinus coss. fuerunt, ad 55. vitam produxisse; sed vixisse Tiberio, Caio, Claudio, et Nerone imperatoribus, atque annis viginti quinque romanam ecclesiam administrasse, obiisseque Nerva, et Vestino coss., hoc est anno 65. aerae vulgaris. Quamquam vero ab anno 2. Claudii ad an. 65. anni excurrerint viginti tres, non vigintiquinque, non primus tamen is auctor vetus fuit, qui haud recte instituerit annorum supputationem. Addita vet. pictur. basilicae s. Pauli inscriptio legitur huiusmodi: *Petrus sedit an.* XXV. *mens.* II. *d.* VII. Confer Francisci Blanchinii *opusc.* IX. *praefix. tom.* II. *Anastas. edit. Salv. rom. pag.* LXIII. *sqq. dissert. de antiquitat. romanor. pontific. catalog. pag.* LXXXVIII. Picturas inscriptionesque, quae in basilica eadem cernuntur, tempore Leonis I. perfectas Blanchinius *ibid.* demonstrat. Non discrepat catalogus Felicis IV. qui sic habet *An.* 25. *m.* II. *d.* III. Conveniunt, quod ad numerum annorum attinet, catalogi *bergomensis*, *cavensis*, *farfensis*, *lucensis*, *belgicus Papebrochii*, *colbertini* 1. 2. 3. 4. 5. 6. 7. De ceteris autem scriptoribus, qui Eusebio, Hieronymoque recentiores sunt, non aeque inquirendum puto. Sunt enim maximo numero.

velint (1). At enim feram id quoque. Vera, ut lubet, praedicarit Caecilius. Dandum ergo est venisse Petrum Romam. Nam hoc illi cum ceteris antiquis scriptoribus convenit. Quamquam cum equidem a veteribus primum institutorem ecclesiae romanorum, primumque qui christianam religionem in urbem intulerit, Petrum dici intelligam, atque non ex historicis modo, sed etiam ex libris sacris cognosci, perspicique facile posse videam christianos Romae perplures imperante Claudio fuisse; iis auscultare malo, qui Petrum sub Claudio ipso advenisse Romam, quam uni Lactantio venisse aienti, cum imperio potiretur Nero.

Sed urget Spanhemius (2) fieriqne ullo modo potuisse negat, ut, si concedantur, quae actis apostolorum, Paulique epistolis continentur, Petrus sese aut Claudio, aut Nerone imperium administrante Romam contulerit. Atque ex apostolicis quidem actis constare ait, qnarto Claudii anno, qui aerae vulgaris quartus, atque quadragesimus fuit, Petrum egisse in Palaestina, coniectumque ab Herode fuisse in carcerem. Nam Herodis Agrippae postremus annus, quartus Claudii annus fuit, ut visum Scaligero est; ut aliis quibusdam, tertius. Ante annum igitur quartum Hierosolymis Romam proficisci Petrum non potuisse. Eum enim, antequam contrusus in carcerem fuisset, in Palaestina constitisse. Rursus Petrum, tempore synodi apostolicae, in Palaestina adhuc fuisse versatum. Habitam autem synodum anno ab accessu Pauli ad sacra christianorum quarto, ac decimo, qui annus aerae christianae tertius ac quinquagesimus fuerit, et tertius ac decimus Claudii necesse est. Quod si anno Claudii nono peracta synodus hierosolymitana est, ut visum Baronio fuit, concedendum tamen esse, contendisse inde Petrum Antiochiam, ibique aliquamdiu mansisse, quumque ante una cum graecis ad religionem christianam conversis egisset, post metu eorum, qui Hierosolymis ab Iacobo venerant, compulsum (missis graecis) ad iudaeos illos, qui Christum item colebant, accessisse, redargutumque proin-

(1) Clamat enim Iohannes Fellus pseudo-episcopus oxoniensis *praefat. in L. Caecilii lib. edit. oxon.* „Huius tractatus interventu ab inveterato errore nos liberari de s. Petri 25. annorum pontificatu „. Similia fere iactant Burnetius pseudo-antistes sarisburiensis *praefat. in version. anglicam eiusdem libri*, Paulus Bandrins *in notis ad cap. II. libri de mortibus persecutor. pag. 554. edit. paris. an. 1648. tom. II. opp. Lactantii*, Dodwellus *loco indic.*, Cavens *loco indic.* aliique.

(2) Spanhemius *cap. II. dissert. eiusd. num. XII. pag. 50. edit. an. 1679.*

de fuisse a Paulo. Quamobrem in eam inductum fuisse Salmasium opinionem, ut reprehensionem Petri in annum Claudii XII. reiiciendam arbitraretur. Septennium porro Antiochiae degisse principem apostolorum, functumque episcopatu fuisse; cumque cathedras occupare nequiret duas, episcopum certe romanum ad annum LIX. vulgaris aerae minime fuisse, quo tempore imperio Nero iam usque ab annis IV. potiebatur. Quamobrem dum Claudius vixit, nunquam Petrum advenisse Romam. Quid? si ne temporibus Neronis quidem, ut Salmasio placuit? Quamquam si venisset, perpaucis eum annis episcopatu romano fuisse potiturum. Nam (ut Eutychii, quem tanti arabes, Guillelmus tyrius illustris auctor, Valesius, Ecchellensis, Seldenus, Salmasius, Pocockius, Hottingerus faciunt, mentio praetermittatur, qui Clementem sequutus extremis Claudii temporibus Petrum decessisse indicat) ex bucheriano catalogo intelligi, eumdem apostolum perfunctum martyrio fuisse primo imperii Neronis anno, hoc est LIV. christianorum aerae. Ac si superstes ad annum aerae christianae LX. vel LXI. fuit, ut ex vetustissimo auctore, cuius extat scriptum in arundeliana bibliotheca, cognosci potest, qui Iustino, atque Irenaeo assensus quinto post Petri obitum anno Paulum fuisse martyrio perfunctum testatur, haud certe diu illum perstitisse Romae. Martyrio namque Paulum fuisse perfunctum anno LXV. vulgaris aerae christianorum. Quin etiam ann. LVII. vel LVIII. hoc est Neronis IV. vel V. Petrum non fuisse Romae, ex epistola Pauli ad romanos constare. Quin etiam ne VII. quidem Neronis, hoc est an. LX. quo Paulus agebat in urbe. At eo tempore eminere romana ecclesia coeperat. Non ergo opus fuisse, ut tam longum post iter Petrus aggrederetur, cum praesertim Simon magus, cuius caussa a Petro id iter fuisse susceptum veteres tradiderunt, misere periisset.

Sed quam haec sint levia, demonstrabo brevi. Principio, quod quarto Claudii anno Petrus Hierosolymis fuerit, non sequitur contendere eum anno secundo nequivisse Romam. An est quisquam historicorum, qui cum apud s. Bonaventuram, beatum Franciscum ordinis minorum institutorem an. 1219. diebus pentecostes Assisii, et apud archidiaconum spalatensem (1) anno 1220.

(1) Confer Wadingum *annal. minor.* tom. II. ad an. 1219. et 1220., qui et s. Bonaventurae, et archidiaconi, aliorumque testimonia hac de re aut describit, aut indicat.

ante augustum mensem Bononiae fuisse legat, continuo statuendum putet, eum anno 1219. et 1220. non in Palaestina, neque in Aegypto (1), sed in Italia fuisse versatum? Innumerabilia producere generis eiusdem ex vetere historia cum ethnica, tum ecclesiastica exempla licet. Sed eo uno contenti erimus, quo plane est consequens nihil obstitisse quin, ut Franciscus, cui angustae opes essent, tam brevi tempore Palaestinam, Aegyptumque petere, atque in Italiam redire; ita Petrus proficisci e Palaestina anno secundo Claudii, Romamque venire, atque reverti anno tertio rursum in Palaestinam potuerit. Itaque manebit Eusebii, Hieronymique sententia, Petrum anno Claudii II. Romam profectum aientium. Cur autem tam cito reverterit, ne suspicari quidem possum. Res enim a memoria nostra remotas, silentibus antiquis historicis, explicare velle, hominum est otio, ac litteris abutentium. Interea hoc tenebo: Petrum, testibus Eusebio, atque Hieronymo, anno Claudii II. pervenisse Romam (2); anno autem III. reversum coniectum ab Herode in vincula fuisse, indeque angeli subsidio ereptum, paulloque post Herodem ipsum Agrippam periisse. Id anno III. Claudii, ut visum Toinando (3), quarto autem, ut Spanhemio placuit (4), contigisse. Quare Petrum aliquot

(1) Confer epistolam Iacobi de Vitriaco episcopi aconiensis ad magistrum *Iohannem de Nivella an.* 1220. scriptam, quae extat *tom.* II. *gestor. Dei per francos pag.* 1149. ubi „ magister illorum (minorum) frater „ Franciscus nominatur, *inquit*, qui adeo amabilis est, „ ut ab omnibus hominibus veneretur. Cum venisset „ ad exercitum nostrum zelo fidei accensus, ad exercitum hostium nostrorum ire non timuit, et cum „ multis diebus saracenis verbum Domini praedicasset, „ et cum parum profecisset, Soldanus rex Aegypti ab „ eo in secreto petiit, ut pro se Domino supplicasset, „ quatenus religioni, quae magis Deo placeret, divinitus inspiratus adhaereret „. Agit autem Iacobus de tempore, quo capta est urbs Damiata. Capta vero fuit, eodem Iacobo teste, mense novembris an. 1219.

(2) At ne ante quartum quidem profectum e Palaestina Romam fuisse Petrum defendit Spanhemius ibid. „ Ante Petri vincula, *inquit*, fuit constanter in „ Palaestina Petrus, teste Caesarea Hierosolymam „ (vide *act.* IX. c. 26., XI. c. 2., *Gal.* I. c. 18.) actorum „ undecimo, quo Paulus Damasco profectus est ἱστορῆ- „ σαι Πέτρον tertio post conversionem anno haud „ longe post huius herodiana vincula „. Sed hoc idem ipse argumentum everti n. XX. p. 52. cum esse aliquos scribit, qui anno 1. vel 2. vel 3. ab ascensione Paulum ad Christum fuisse conversum putent, hoc est (iuxta nostros calculos, qui Christum anno 30. aerae vulgaris in caelum ascendisse censemus) anno Christi 31. vel 32. vel 33., atque horum sententiam coniecturis oppugnari fatetur posse, testimoniis veterum non posse. Si ergo anno 33. conversus ad Christum Paulus post annos tres ad Petrum venit, venerit aut anno 35. aut anno 36. necesse est. Verum ab an. 36. ad an. 42., quo Petrum advenisse sub Claudio Romam dicimus, anni sunt omnino sex. Usserius anno XXXV. Christi Paulum ad christiana sacra accessisse putat, *pag.* 619. *seqq. annal. part.* II. *edit. londin. an.* 1654. Huic si assentiamur an. 37. Paulus Hierosolymam visendi Petri causa ascendit. *Ibid. pag.* 629. Ab anno autem 37. ad ann. 42. anni sunt quinque. Igitur plurimum intererat spatii, ut Petrus Romam contenderet.

(3) In notis in Lactantium, seu in Lucii Caecilii *librum de mortibus persecutorum* c. II. *pag.* 397. *tom.* II. *opp. Lactantii edit. an.* 1746. *paris.*

(4) Spanhem. *loc. ind.* Sequitur autem is Scaligerum, ut *ibid.* scribit.

mensibus anni II. et anni III. Romae constitisse. Fac autem is XXII. februarii die in urbem ingressus fuerit, ut ex bucheriano calendario intelligitur, quid impedit, quo minus ille ad ianuarium saltem anno tertio Romae constiterit, indeque solverit, secundaque usus tempestate in Palaestinam paullo ante pascha appulerit, moxque comprehensus Agrippae iussu, inque vincula coniectus fuerit? At nemo huiusce reditus meminit. Quasi vero Eusebius adventus Petri Romam anno secundo Claudii non meminerit, traditumque ab Luca non fuerit anno aut quarto aut tertio apostolum eumdem contrusum in carcerem Hierosolymis fuisse. Quemadmodum enim qui Romam ann. II. venit, Hierosolymis an. III. aut IV. esse potuit, qui Hierosolymam non esset reversus? Sed permitto Spanhemio Petrum non venisse anno Claudii secundo Romam. Quid? an ne post quartum quidem ad tertium ac decimum Claudii (1), qui quinquagesimus ac tertius annus fuerit

(1) Ita quidem Spanhemius *ibid. n.* XX. *p.* 52., qui assentiri sibi Valesium *ad* II. *Euseb. hist. eccl. librum p.* 24. *edit. paris. an.* 1659. videtur dicere. Fallitur. Nam Valesius varias ea de re sententias auctorum describit, nec indicat quam esse earum putet ad veritatem propensiorem. Nullam autem Spanhemius affert caussam, quare ne tertio quidem ab ascensu in caelum Christi servatoris anno accessisse Paulum ad sacra christianorum defendat. Contra fuisse aliquos veterum intelligo, qui illo ipso, quo Christus actus in crucem est, anno Stephanum lapidibus obrutum, Paulumque nostris fuisse sacris initiatum arbitrarentur. In his auctor *excerptor. chronologicor.*, quae cum Eusebii chronico edidit Scaliger, *edit. amstelod. an.* 1658. *pag.* 82. Quibus etsi non consentit Syncellus, tamen non admodum repugnat. Anno enim a morte Christi tertio Paulum narrat christianae religioni dedisse nomen. *Chron. pag.* 329. *ad an. Christi* XXXVII. *edit. paris. an.* 1652. Illorum opiniones, quemadmodum (contra Eusebii, Hieronymique scriptorum et aliorum, et gravissimorum fidem) *refelli* pseudo-Evodii auctoritate (confer *Nicephor. lib.* II. *histor. eccl. cap.* III. *p.* 134. *tom.* I. *edit. paris. an.* 1630.) queunt, qui septimo a Christi servatoris morte anno fuisse in Stephanum ab iudaeis saevitum censet, assequi nullo modo possum. Neque vero vis maior chronico paschali (quod scriptum saeculo septimo est) atque ἐπιτομῇ χρόνων *compendio temporum* (cuius est auctor ignotus) inest, Stephani mortem in annum Claudii primum, Pauli vero conversionem in secundum conicientibus. *Chron. pasch. pag.* 231. *edit. paris. an.* 1688. *epit. tempor. apud. Scaliger. ad chron. Euseb. pag.* 265. At res sane plures a Christi in caelum ascensu ad tempus, quo colere Paulus religionem christianam coepit, contigerunt; quas proinde Lucas ipsis octo capitibus complexus est. Ego vero mihi facile persuadeo, quae octo primis actuum apostolicorum capitibus comprehendit Lucas, duorum annorum intervallo evenire potuisse; multo autem magis trium. Actum enim maiorem in modum iam usque a priore post mortem Christi servatoris anno numerum fuisse christianorum, satis est ex actis Lucae perspicuum. Festo namque pentecostes die tria hominum millia προσετέθησαν *appositi* sunt. *Act.* II. *v.* 41. Quin etiam eo ipso anno et restituta per Petrum, atque Iohannem claudo salus fuit, et Petri oratione permoti iudaei, ad quinque millia Christo nomen dederunt, *ibid. cap.* IV. *v.* 4., et adducti Petrus ipse, atque Iohannes ad sacerdotum concilium, et credentes communibus bonis usi, et prodigio Ananias, illiusque coniux Saphira, ob scelus, sacrilegiumque extincti, et umbra Petri miracula patrata, et adducti rursum ad concilium apostoli, propterea quod pontificibus, ne de Christo orationem ad populum haberent, iubentibus minime paruissent, *cap.* V. *v.* 5. *seqq.*; et eodem fortasse anno, aut summum sequente dissensionum inter graecos, iudaeosque ortarum caussa instituti diaconi, et Stephanus, qui Spiritu sancto plenus de Christi laudibus, virtuteque apud populum agere non desinebat, lapidibus obrutus, *cap.* VI. *et* VII., et statim in proximas provincias profecti dispersique *fideles*, non apostoli, quod Spanhemius errans scribit (nam Lucas *cap.* VIII. *v.* 1. *omnes dispersi sunt*, inquit, *per regiones Iudaeae, et Samariae* πλὴν τῶν ἀποστόλων *praeter apostolos*), et civitatibus Samariae nunciatum evangelium a Philippo, et Simon

christianae aerae? Equidem quemadmodum, qui anno fere uno contendere Romam, revertique in Palaestinam potuit; proficisci e Palaestina, venire Romam, revertique rursum in Palaestinam novem annorum intervallo nequiverit, nullo modo prorsus intelligo. Ac adferre Spanhemius caussam debuerat, quamobrem putaret, Romam hoc tam longo spatio temporis petere nequivisse Petrum. Sed nullam attulit. Deinde illud item dabo, an. IX. (1) habitam fuisse synodum Hierosolymis, eique praefuisse Petrum. Verum a quarto ad nonum intercesserant anni omnino quinque. Itaque Petrus eo temporis spatio contendere in urbem quiverat. Post synodum autem venisse principem apostolorum Antiochiam facile patior. Ab anno vero IX. ad annum XII. Claudii, imo vero ad Neronis tempora Antiochiae mansisse Petrum, ibique functum episcopatu fuisse, id sane est, quod mihi non inanibus verbis, sed veterum auctoritate ostendi volo. At quod attinet ad annum IX. Salmasius animadvertit; neque negat, quod est de septem anno-

magus prodigiis a Deo Philippi prece perfectis commotus, baptismo tinctus, et apostoli de acceptae a samaritis religione christiana certiores facti, cum finitima Iudaeae Samaria esset, et missi ad eos Petrus, atque Iohannes, et Hierosolymam reversi, et profectus in locum Gazam propinquum Philippus, et baptizatus Eunuchus, et Philippus a spiritu translatus Azotum, quae urbs erat Philistinorum haud longe ab Iudaea distans, et Paulus cum Damascum peteret, a Christo, ut saevire in nostros desineret, monitus, sacrisque christianorum initiatus est, *cap.* VIII. *et* IX. Haec enim cur anno primo, et secundo a morte Christi contingere omnia nequiverint, ne suspicari quidem possum. Sed Paulus baptizatus anno tertio fuerit. Longiore certe tempore non egeremus. Verum haec illa sunt, quae prioribus octo capitibus continentur. Quamobrem non erat, cur Spanhemius (non enumeratis rebus, quae comprehensae capitibus iisdem essent) octo nobis opponeret capita, ut horum nos numero perterrefaceret, quasi tot capitibus res paucorum annorum intervallo gestas comprehensas credere nefas esset. *At ex omnium consensione Paulus* anno circiter III. Claudii, tertioque a sua conversione Hierosolymam Petrum visurus contendit. Itane vero? Qui Spanhemii tanta confidentia esse potuit, ut quod perspicue falsum est, id nobis obiicere auderet? Ac nego, quod iactat de *omnium consensione.* Baronius ecce anno secundo a *Domini ascensione* Paulum baptismo fuisse initiatum *ad an.* XXXVI. *n.* III., Paulumque ipsum I. Caii Hierosolymam videndi Petri caussa venisse credit, *ad an.* XXXIX. *n.* IV. Calmetius id iter Pauli hierosolymitanum conjicit *in an.* XXXVIII. aerae vulgaris, qui Caligulae secundus fuit, *tab. chronolog. pag.* 501. *tom.* II. *dissert. edit. lucens. an.* 1729., Basnagius in *an.* XL., qui tertius Caii Caligulae annus fuit, *ad an.* XL. *n.* XV., Usserius in *an.* I. Caligulae *annalium part.* II. *pag.* 629. *edit. londin. an.* 1654. Huic assentitur Pearsonius. *In annalibus paulinis p.* 2. *seq. edit. londiensis opp. posthum. an.* 1687. Sed longus essem, si omnes persequi, qui a Spanhemio dissident, scriptores vellem. Vix enim ille perpaucos, eosque iam novos, numerare potest, qui ab ipso non discrepent. Iam vero si Paulum, ut nos arbitramur, anno secundo, vel tertio ab ascensu Christi in caelum nostris est sacris initiatus, hoc est anno aerae christianorum vulgaris XXXI. vel XXXII. vel XXXIII. (nam Christum anno XXX. passum diximus in priore huiusce operis libro), cum post annum vel a sui conversione, vel a priore itinere hierosolymitano XIV. Hierosolymam venerit ad concilium, sequitur ut venerit an. XLV. vel XLVI. vel XLVII., hoc est V. vel VI. vel VII. Claudii, si a conversione sumatur quatuordecim annorum initium: sin a primo itinere, an. XLVIII. vel XLIX., hoc est VIII. vel IX. vel X. Claudii anno. Baronius IX. venisse censet *ad an.* LI. *num.* VI. *seq.* Huic assentitur Pearsonius *annal. paulin. pagin.* 8. *seq.* Qui triennio post, nempe anno XXXIII. aerae vulgaris Christum fuisse passum defendunt, ii cum annorum XIV. initium a primo itinere ducendum putent, anno LII. aerae christianorum, sive XII. Claudii Paulum ad concilium accessisse pugnant. Ita Usserius, *ad ann.* LII. *pag.* 654. *tom.* II. *annal. edit. lond. supra indic.* Sed modum faciam, ne plus lectori afferam molestiae.

(1) Vide *notationem superiorem.*

rum episcopatu, Panvinius. Ego vero Panvinium (1) non monumentis, sed coniecturis pugnantem, nihil moror. Multo minus Salmasium (2). Igitur non erat, cur nos Spanhemius derideret, quasi eodem tempore duas a Petro fuisse occupatas sedes fateri cogamur. His constitutis, sequitur, ut evinci ab adversariis nequeat, ad Neronis usque tempora mansisse Petrum Antiochiae. Miror autem nominari a Spanhemio Eutychium (3) hominem et novum, et non historiae scriptorem, sed collectorem ineptiarum. Nam ab eo, qui Eusebium negligat, quisquam ne laudari Eutychium feret? At enim sunt, qui Eutychio plurimum tribuendum putent. Fateor, si de rebus, quae non multo ante illius aetatem contigerint, sermo sit; sin autem de iis, quae multo ante, ut est iter romanum, martyriumque Petri, nunquam animum inducam ut fatear. Quod de bucheriano calendario idem scribit Spanhemius, falsum est. Nerva (4) enim, et Vestino coss., hoc est an. LXV. aerae christianorum, qui XI., ut vero Pagius in critica scribit, XII. Neronis fuit obiisse martyrem Petrum tradit, ut supra est demonstratum. Non me movet vetusti illius auctoris sententia, qui anno post martyrium Petri quinto, Paulum decessisse affirmat (5).

(1) In *Platinam pag.* 9. *edit. an.* 1572.

(2) Salmasius *appar. de primat. papae pag.* 47. Sed fac an. XII. Claudii orta inter Cepham, seu Petrum, Paulumque fuerit contentio de ceremoniis legis, Antiochiae. Quid? An tum primum Petrus venit Antiochiam, episcopatumque antiochenum constituit? Hieronymus certe, qui anno 2. Claudii episcopatum geri a Petro Romae coeptum, *lib. de viris illustr. cap.* I. *pag.* 101. *tom.* IV. *part.* II. *opp.*, scribens, statuensque ante fuisse antiochena cathedra potitum, satis ostendit, constitutam fuisse a Petro sedem antiochenam ante an. II. eiusdem imperatoris, occupatamque a principe apostolorum. At non est a scriptoribus sacris memoriae traditum. Quasi vero omnia sacri scriptores complecti constituissent. Hieronymi verba sunt *ad cap.* II. *epist. ad galat. pag.* 244. *edit. paris. Martian. opp. tom.* IV. *par.* II. „ Primum episcopum antiochenae ecclesiae „ Petrum fuisse accepimus, et Romam exinde translatum, quod Lucas penitus omisit „. Confer Eusebium *chron. p.* 204. *edit. amstelod. scaligerianae an.* 1658.

(3) Eutychium, qui ab his scriptoribus laudatus fuerit, commemorat *ibid. pag.* 56. Spanhemius. At Gulielmus tyrius, qui *Seith filium patricii alexandrinum* patriarcham se sequi scribit in *prologo hist. a tempore successor. Mahumetis, initio tom.* II. *gestor. Dei per franc.*, non ab apostolorum aetate, sed ab Heraclio exordium narrandi sumit. Neque vero unquam chronotaxim Eutychii in omnibus probandam Ecchellensis dixit. Eutychium pugnantia hoc in genere praesertim loqui demonstrat Pearsonius *contra Salmasium* disputans. *De success. primor. episcopor. diss.* I. *cap.* VIII. *pag.* 64. *opp. posthum. edit. eiusd. lond.* Ac mirabile sane est, Salmasium, Spanhemiumque adversus iter Petri romanum agentes, ausos esse praesidium ab Eutychio petere, qui omnium ecclesiarum traditionem consectatus, Petrum Romae Nerone imperante cruci fuisse affixum dixit, *pag.* 336. *edit. Procockii oxon. an.* 1658. Omnium dixi ecclesiarum, cum id non monumenta solum ecclesiarum latinae, atque graecae, ut visum hactenus est, sed etiam orientalium quarumque ferant. Horum aliqua recenset Ecchellensis *Eutych. vindic. cap.* XXIV. *seqq. pag.* 242. *seqq. edit. rom. an.* 1661., quem consulere lector poterit.

(4) *Vide pag.* 473. *huius vol.*

(5) Spanhemius *ibid. p.* 56. „ Plane sic vetustissimus auctor, quem ex harundeliana bibliotheca „ profert Patricius, tradidit, ut ex Iustino, et Irenaeo, „ Paulum ἐφ' ὅλοις ἔτεσι πέντε *totis annis quinque* „ accepisse martyrio Petrum „.

Quis enim sit, ignoramus. Ego Dionysio corinthio (1) assentior, qui utrumque apostolum eodem ann. martyrem obiisse scribit. Ignoto enim, misso scriptore et noto, et vetere, nemo ex me ut assentiar extorquebit. Quod Petrus Neronis quarto, quinto, septimoque anno Roma abfuerit, non laboro. Modo octavo, aut nono, aut decimo, aut undecimo, duodecimoque fuerit. Non fuisse autem opus ut Romam post annum Neronis septimum reverteretur, id vero sibi quo iure adversarii sumant, nescio. Nam etsi celebritas tunc romanae ecclesiae magna erat, tamen Petro ecclesiam, quae ipsius caussa tantam consequuta fuisset celebritatem, invisere opus erat. Tametsi permultae rationes apostolorum principem, ut Romam peteret, impellere potuissent, quae ut ipsi perspectae erant, ita nos propter vetustatem praetereunt. Sed ne multa persequar, et operis brevitas, et festinatio, ut de episcopatu Petri romano disseram, sunt impedimento. Hoc certum est: veterum testimonio principem apostolorum anno XI. atque XII. ac XIII. Neronis, qui ex Pagio anno LXVI. aerae vulgaris respondet, quamvis revera annus XII. Neronis aerae sit christianae LXVI. Neronis Romae fuisse, quo anno martyrio functus est. Id adversarii numquam refellere poterunt.

Quod si perierat Simon magus sub Claudio, sunt autem, qui post periisse (2) putent, nihilo secius caussae esse multae Petro,

(1) Dionysii locum adduximus *p.* 455. Sed eum non ita sumus interpretati, ut Valesius voluit, qui ob acceptam aliorum atque graeca postulant verba, tanti scriptoris sententiam, a Pearsonio *de success. primor. rom. epist. diss.* I. c. VIII. n. III. *p.* 34. *seq.* reprehenditur. Graeca enim Dionysii apud Eusebium *lib.* II. *cap.* XXV. sic habent: Καὶ γὰρ ἄμφω καὶ εἰς τὴν ἡμετέραν Κόρινθον φυτεύσαντες ἡμᾶς ὁμοίως ἐδίδαξαν, ὁμοίως δὲ καὶ εἰς τὴν Ἰταλίαν ὁμόσε διδάξαντες ἐμαρτύρησαν κατὰ τὸν αὐτὸν καιρόν: quae latine ad verbum reddi possunt hoc modo: *Etenim ambo et in nostra Corintho* (non ait Dionysius venisse utrumque eodem tempore) *plantantes nos* (adde *in fide*) *similiter docuerunt; et similiter in Italia audacter docentes martyrio functi sunt eodem tempore* „. Quamobrem Gelasius pontifex et doctior, et harum rerum peritior, et antiquior Eutychio, *in concil. rom. an.* 494. *pag.* 938. *tom.* II. *concilior. edit. Hard.* „ Petro, *inquit*, data est societas beatissimi Pauli apostoli vasis electionis, qui non diverso, sicut haeretici garriunt, sed uno tempore, uno eodemque die gloriosa morte cum Petro in urbe Roma sub Caesare Nerone agonizatus, coronatus est „.

(2) Obiicit haec Spanhemius *c.* II. *n.* XXII. *p.* 57. *seq.* Itaque assentiri Eusebio videtur, Simonem sub Claudio mortuum asienti, a quo tamen de Petri itinere agente dissidet. Quamobrem non quod ratio postulat, sed quod lubet, imprudens sequitur. Quamquam non tam est, quam ipse putat, perspicua Eusebii de tempore interitus Simonis sententia. Confer *lib.* II. *histor. eccl. c.* XV. *pag.* 59. *edit. taurin.* Valesius autem argumentando effici ex eo episcopi caesariensis loco posse concludit, Simonem imperante Claudio periisse. *In adnot. ad idem* XV. *Eusebii histor. eccl. caput, pag. eod.* Verum etsi patres, ut Cyrillus hierosolymitanus, *catech.* VI. §. XV. *pag.* 96. *edit. paris. an.* 1720., Sulpitius Severus *lib.* II. *historiae pag.* 160. *edit. veron. an.* 1754. *tom.* II., Maximus taurinensis *homil.* V. *de s. apostolis pag.* 355. *edit. venetae an.* 1341. aliique, quos Tillemontius *tom.* I. *monum. histor. eccl. tit. s. Petri art.* XXXIV. *p.* 76. *seq. edit. an.* 1732., et Touteeus *in adnotatione ad locum modo indicatum Cyrilli*, Baronius *ad an.* LXVIII. *n.* XVII. *seqq.* numerent, ita de Simone disserant, ut cum Ne-

ut dixi, Romam revertendi poterant. Harum fuit una episcopatus, quo suscepto, numquam summus apostolus commisisset, ut si facta ipsi redeundi potestas esset, alibi sibi esse perpetuo manendum iudicaret (1). Summa est, Petrum anno Claudii secundo, februario mense venisse Romam (2), idque non ex Eusebio, Hieronymo (3), Orosio (4), calendario bucheriano (5), catalogis pontificum romanorum (6) sive antiquis, sive recentibus modo, sed

rone imperatore decessisse, statuere videantur; tamen assentior Eusebio. Quid tum? an quia Simon ante perierat, praecepta Petro revertendi in urbem potestas fuit? Ego vero satis Petro ob susceptum episcopatum fuisse defendo, non modo ut semel, sed etiam ut toties rediret, quoties sese illi opportunitas obtulisset. Consule Tillemontium *vita s. Petri art.* xxxi. *p.* 73. *tom.* i. *monum. hist. eccl. edit. bruxell. an.* 1732.

(1) Tillemont. *ibid. et art.* xxxiii. *pag.* 75.

(2) Calendar. liberianum a Bucherio, Blanchinio, aliisque editum ad d. viii. kalen. martias habet: *Natale Petri de cathedra*. Vide *tom.* ii. *Anastas. biblioth. vit. roman. pont. opusc.* ii. *pag.* 9. *edit. rom. Salvioni ann.* 1723. Hoc Toinardus loco diem adventus Petri in urbem indicari censet. Nec enim adventus indicatur Antiochiam. Romae enim olim, qui eius ecclesiae, non qui aliarum proprii erant, festi dies celebrabantur: Toinard. *loc. cit.* At Franciscus Blanchinius cathedrae antiochenae constitutionem refert in xxii. febr. diem, nempe ad d. viii. kal. martias, romanae autem ad xxv. aprilis diem, idque ex notis annorum, mensium, atque dierum colligit, quibus Petrus in catalogis quibusdam fertur sedem occupasse romanam. Etsi enim non neget a Petro episcopatum romanum fundatum fuisse ix. kal. febr., primatum tamen ei ecclesiae ante d. xxv. aprilis datum negat. Sed est id argumentum levissimum. Nam catalogi, ut in annis conveniunt, ita in mensibus diebusque indicandis discrepant. Etenim liberianus mensem numerat i. diem ix., cavensis i. d. x., colbertinus primus m. i. d. viii., colb. quartus m. i. d. vii., colbertinus sept. m. iii. d. iii. Ceteri etsi in in mensibus duobus indicandis, congruant; in diebus tamen dissident. In picturis antiquis basilicae s. Pauli dies sunt scripti vii., ut etiam in farfensi catalogo, in lucensi, et in belgico Papebrochii. At in bergom. d. viii., ut in colbertino tertio, et quinto. Quin etiam in colbertino secundo dies numerantur iii. Cum igitur tanta sit in notis mensium, dierumque diversitas, non est cur quisquam retrocedendo, comperire se ex catalogis mensem, diemque, quo Petrus Romam attigit, speret posse. Longius autem petitum argumentum est, quod ex litaniis, quae ante Gregorium magnum xxv. aprilis die haberi solebant, concludit Blanchinius; plures enim earum supplicationum esse caussae poterant, ut perdifficile sit ostendere, eas ob adventum Petri fuisse institutas. Blanchin. *in not. ad Anastas. sect.* i. *n.* vi. *pag.* 8. *seqq. tom. eod.* ii. Adeundus Sogginius *de roman. d. Petri itiner. et apostolat. exercit.* xix. *p.* 446. *seq.*

(3) Confer Eusebii, et Hieronymi testimonia indicata *supra pag.* 470. *huius vol.*

(4) *Hist. lib.* vii. *cap.* vi. *p.* 466. *seq. edit. Havere.* „ Claudius ab Augusto quartus regnum adeptus „ est, mansitque in eo annos quatuordecim. Exordio „ regni eius Petrus apostolus domini nostri Iesu Christi „ Romam venit, et salutarem cunctis credentibus fi„ dem fideli verbo docuit, potentissimisque virtutibus „ adprobavit. Exinde christiani Romae esse coeperunt. „

(5) Ex calendario bucheriano, ut paullo ante ostensum est, Petrus Romam venit xxii. februarii mensis die: ex catalogo vero, ut *pag.* 473. *in adnotat.* constitit annis xxv. m. i. d. ix. Romae mansit. Obiit autem Nerva, et Vestino coss. d. iii. kalen. iul., hoc est an. 65. vulgaris aerae. Petrus Franciscus Sogginius Nervae, et Vestini consulatum nostro arbitratu catalogo liberiano, non veritate, apponi ait. *Exercitat.* xvi. *pag.* 38. Ac de Pagio quidem loquens, *ex libidine*, inquit, *non secus ac Bollandus legit Nervae, et Vestin. coss. nomina, ubi codex, unde illum catalogum Bucherius edidit, habebat nomina Neroae, et Veri.* At Nerva consul sane aliquando fuit, Verus autem cum Nerva numquam. Novi, inquit; *sed cur potius non substituuntur nomina Neronis, et Veteris, ut fecit Bucherius?* Verum quis Sogginium docuit *Nervae* nomen converti in nomen *Neronis*, et nomen *Veri* in *Veteris* nomen posse; nomen autem *Ver.* in *Vest.* nomen non posse? An enormem tot litterarum immutationem feram, exiguam contra unius, duarumve litterularum non item? Neque me movent consulum nomina *Saturn.* et *Scip.* sub quibus auspicatum fuisse Linum pontificatum catalogus indicat. Nam aliquos errores eiusmodi legi solere in catalogo, idem fatetur Sogginius. Quare catalogum sequor, cum consentit ceteris: cum a ceteris discrepat, nullo modo.

(6) Vide *pag.* 473. *huius vol. in adnot.* Ex his autem catalogis, Petrum xxv. an. episcopatum romanum gessisse intelligitur. Quod si annus xxv. inchoatus, non completus fuit, Petrusque, ut in priore volumine diximus, an. lxvi. aerae vulgaris cruci affixus est, iam an. xlii. aerae vulgaris Petrus Romam venire potuit. Nam a februarii mensis xxii. die an. xlii. ad xxv. iunii

etiam (1) ex Dionysio corinthio, ex Irenaeo (2), ex vetustissimo auctore praedicationum (3) Petri, ex Papia (4), ex Clemente alexandrino (5), ex Tertulliano (6), Origene (7), Cypriano, aliisque (8) intelligi, qui in urbem primum doctrinam evangelii a Petro illatam tradiderunt. Nam eos, qui aut ab Andronico, et Iunia (9), aut ab Urbano Pauli adiutore (10), aut a Barna-

ann. LXVI. anni numerantur XXIV. m. IV. d. VII. Adeundus Fogginius *exercit.* XVI. *pag.* 742. *seqq.*, quo quidem loco multorum hac de re systemate proponit, ac reiicit, quodque est de Petri martyrio in annum LXVI. reiiciendo, facile probat.

(1) Vide *pag.* 479. *huius vol. not.* 1. Is autem ut corinthiam, ita romanam ecclesiam *fundatam* ab apostolis scribit. Fundata autem a Paulo non est, qui christianos invenit Romae. Itaque a Petro fundata fuerit, necesse est.

(2) Confer *p.* 321. *seqq. huius vol. not.* 6. *seqq.* Multa adversus Irenaeum Spanhemius iactat *cap.* III. *n.* XIX. *p.* 99. Fabulas illius aetate permultas fuisse in ecclesiam invectas scribit. A Papia eum fuisse institutum, qui absurda consectatus esset. Factum ab eo seniorem Christum, quam fuerit. Sed quam haec sint levia, nemo non videt. Nam si eorum scriptorum reiicienda in omnibus testimonia essent, quorum aetate permultae iam fabulae invaluissent, quique aliquo in re lapsi essent, institutique a magistris, qui res difficiles assequi nequivissent, nullum iam historicum, scriptorem nullum haberemus, quem sequi liceret. At fundatam, *inquit*, fuisse Irenaeus non a Petro solum, sed a Petro, et Paulo ecclesiam romanam scribit. Ridiculum! Cum enim initia, progressusque romanae ecclesiae Irenaeus persequeretur, satis futurum arbitrabatur, si utrumque apostolum commemoraret, quorum quidem alter, ut Petrus, fundarit, alter eam una cum Petro aedificaverit. Sed in huiusmodi Spanhemii nugis refellendis diutius tempus conterere non vacat.

(3) Haud post longe initium 2. saeculi scriptum Pearsonius putat κήρυγμα τοῦ Πέτρου *praedicationem Petri*, quo usus interdum Clemens alexandrinus fuit *l.* V. *stromateon*. Pears. *diss.* I. *cap.* VIII. *pag.* 34. *de success. primor. rom. episcopor.* Eius *praedicationis* locum indicat Lactantius *lib.* IV. *cap.* XXI. *institut. edit. paris. pag.* 332. *tom.* I. *opp.* „ Sed et futura aperuit iis o- „ mnia, *inquit*, quae Petrus, et Paulus Romae praedi- „ caverunt, et ea praedicatio in memoriam scripta „ permansit etc. „

(4) Vide *pag.* 455. *huius volum. not.* 5.

(5) Vide *pag.* 446. *huius vol. not.* 2.

(6) Vide *pag.* 333. *huius vol. not.* 1.

(7) *Pag.* 446. *huius vol. not.* 6.

(8) *Ibid. p.* 335. A. v. n. 3. *Sulpic. Sever. l.* II. *hist. p.* 158. *edit. an.* 1754. Cum autem ii aut episcopum romanum fuisse Petrum, aut ab eo institutam ecclesiam romanam tradant, satis ostendunt, ante Petrum, qui Romae apostoli munere fungeretur, extitisse neminem. Summam autem hac de re gravissimorum virorum consensionem prudens quisque coniecturis anteponet Spanhemii scriptoris et novi sane, et in sedem romanam male animati.

(9) Hos nobis primos religionis christianae propagatores in urbe Spanhemius obiicit *cap.* II. §. XI. *p.* 56. „ Erant, *inquit*, in romana ecclesia professi christianam „ fidem Andronicus, et Iunius, qui ante Paulum „ γεγονότας ἐν Χριστῷ, id est calculo baroniano an- „ te annum a passione II., Tiberii XX., revera ante Caii „ Caligulae ultimum, quo conversus est Paulus. Quo „ tempore si iam Romam illatum fuit Christi nomen, „ non utique per Petrum agentem tum in Palaestina „ etc. „ Ita is, quae a nemine dicta, scriptave umquam fuerint, probat: quae vero dicta, scripta, posterorum memoriae commendata a discipulis apostolorum, a viris doctissimis, ac sanctissimis, a diligentissimis, antiquissimisque historicis sunt, longa verborum circuitione explicanda, contorquenda, extenuanda, reiicienda, neganda censet, modo ne Petrus venisse Romam videatur. Et hunc tamen sycophantam omnia turbantem, atque miscentem Bandurius in *Luc. Caecil. c.* II. *lib. de mort. persecut. p.* 556. *tom.* II. *edit. paris. an.* 1748. consulendum statuit, una cum Salmasii opere de primatu papae, si veritatem quisquam *penitus* perscrutari velit. Sed ubi est veritas? In commentis credo innumerabilibus, inque inanibus coniecturis, quae nullo teste, nullo vetere monumento, nulla gravi coniectura nituntur. Atque Andronicum, et Iuniam (Iunium fecit Spanhemius contra fidem codicum mss.) γεγονότας ἐν Χριστῷ nominat. At Iuniam Chrysostomus mulierem dicit fuisse, *hom.* XXXI. *n.* II. *p.* 747. *t.* IX. *opp.* Hos vero christianos factos non modo triennio ante ultimum Caligulae annum, sed iam etiam usque a Tiberii temporibus, facile equidem patior: ἐπισήμους quoque ἐν τοῖς ἀποστόλοις *nobiles in apostolis* non patior solum, sed etiam libens concedo: venisse autem eos ante Petrum Romam, id vero est, quod mihi demonstrari scripturarum, quas noster hic Aristarchus iactat, non sequitur, aut veterum saltem auctoritate volo. Nam ex verbis Pauli XVI. *c. ep. ad rom. v.* 7. οἳ καὶ πρὸ ἐμοῦ γεγόνασιν ἐν Χριστῷ *qui et ante me fuerunt in Christo*, descendere quisquam ad Andronici, Iuniaeque *conversionem* in annum aliquem Tiberii, aut in an-

ba (1) primum inlatam putant, cum nullis idoneis testibus uti soleant, nihil moror.

Neque me Tertulliani (2) locus movet, quem contorquet Bas-

enm II. ante postremum Caligulae coniiciendum fortasse potest; a *conversione* autem ad adventum eorum, praedicationemque ante Petrum in urbem Romam, qua demum confidentia, quibusque argumentis potest? Praecipitare istbuc quidem est, non descendere. Paulus namque factos illos ante se christianos affirmat; statim vero atque Christo dederunt nomen, in urbem fuisse profectos, non item. Immo vero cum συναιχμαλώτους *concaptivos* eosdem appellet suos, dilucide sane, perspicueque demonstrat, eos aliquamdiu in oriente constitisse, ut una capi cum cognato Paulo, plectique caussa religionis possent. Alioqui dici commode nequiret, eos πολλῶν αὐτῷ κεκοινωνηκέναι κινδύνων *consortes ipsi multorum periculorum fuisse*. Vide Chrysost. *ibid.* Atque hoc sensu Paulus *in epistol. ad coloss. c.* IV. v. 10. ἀσπάζεται, *inquit*, ὑμᾶς Ἀρίσταρχος ὁ συναιχμάλωτός μου. *Salutat vos Aristarchus concaptivus meus. Concaptivum* enim vocat, quo cum una simul aliquid acceperat calamitatis. Neque enim *concaptivum* licet proprie dicere, qui longe cum distet, tam aliquid perpessus fuerit mali. Nisi forte velimus omnes, qui tum erant, aut plerosque saltem christianos concaptivos fuisse Pauli, quod nulli fere essent, qui saepe *non inter medios versarentur hostes, hastasque viderent, et acutos gladios, acresque pugnas*, ut inquit Chrysostomus explicans quod illud fuerit genus captivitatis Pauli, *ibid.* Ac nisi ita res esset, cur hos solum *concaptivos* Paulus appellavisset, non Aquilam, et Priscillam, qui pro *anima Pauli suam ipsorum cervicem posuerunt? Cap.* XVI. *epistol. ad rom.* v. 4. Hos namque συνεργοὺς ἐν Χριστῷ *cooperatores* suos in Christo appellat, quod simul cum ipso laborassent; quod autem non una capti essent, συναιχμαλώτους *concaptivos* minime appellat. Cur vero Tryphaenam, et Tryphosam κοπιώσας laborantes in Domino vocat, συγκοπιώσας *collaborantes* non vocat? *Ibid.* v. 2. Cum igitur nulla ratio sit, cur Andronicum, Iuniamque ante Petrum Romam venisse statuendum sit; contra vero tot gravissimorum, antiquissimorum, diligentissimorum et patrum, et historicorum auctoritate liqueat primum omnium fuisse Petrum, qui religionem christianam in urbem intulerit, quid est, quod hunc Spanhemius, aut non venisse omnino, aut si venit, post Andronicum, Iuniamque Christi nomen in urbe praedicasse putat? Basnagim, qui longe hoc cautior fuit, a quo primum iacta Romae religionis fundamenta fuerint, definiri nullo modo posse arbitratur. *Ad ann.* XLIV. *n.* XI. *pag.* 545. Scilicet etsi Petrum Romam venisse concedit, tamen quod protestantes solent, contra veterum fidem, negandam et inlati in urbem nominis christiani gloriam putat, ne omnia catholicis dedisse videatur. Confer Pogginium *exercit.* v. *pag.* 88. *seq.*

(10) Urbanum Paulus *in epist. ad roman. cap.* XVI. v. 9. συνεργὸν *cooperatorem* suum vocat, sed quo primum tempore Urbanus idem sese in urbem contulerit nusquam indicat. Vide Fogginium *ibid. pag.* 89.

(1) Fabulator ille *recognitionum Petri* scriptor *lib.* I. *num.* VII. *tom.* I. *apostolicorum patrum edit. amstelod. an.* 1724. *p.* 494. pseudo-Dorotheus in synopsi *tom.* III. *biblioth. patr. pag.* 427. *edit. lugd.*, et pseudo-Hippolytus *de discip. Christi pag.* 41. *tom.* I. *opp. edit.* 1716., Barnabam aut mediolanensibus christianam religionem aut romanis explicasse, primumque fortasse eorum fuisse videntur dicere. Ego vero antequam Petrus Cornelium ad mera perduxisset christianorum, quemquam fuisse discipulorum Christi, qui ethnicis decreta nostra, mysteriaque exponeret, non modo non concedere, sed ne suspicari quidem possum. Adeundus Fogginius *ibid. pag.* 95. *seq.*

(2) *Apologet. cap.* V. *pag.* 21. *seqq. edit. Havere. ann.* 1744. „ Tiberius ergo cuius tempore nomen christianum in saeculum introivit, annunciata sibi ex „ syria Palaestina, quae illic veritatem istius divini „ declararent, detulit ad senatum cum praerogativa suf- „ fragii sui. Senatus quia non in se probaverat, res- „ puit. Caesar in sententia mansit comminatus peri- „ culum accusatoribus christianorum „. *Cap.* XXI. *pag.* 78. „ Ea omnia super Christo Pilatus, et ipse iam „ pro sua conscientia christianus, Caesari tum Tibe- „ rio nunciavit. Sed et Caesares credidissent super „ Christo, si aut Caesares non essent saeculo necessa- „ rii, aut si et christiani potuissent esse Caesares. Di- „ scipuli quoque diffusi per orbem ex praecepto ma- „ gistri Dei paruerunt, qui et ipsi a iudaeis insequen- „ tibus multa perpessi, utique pro fiducia veritatis li- „ benter Romae postremo per Neronis saevitiam san- „ guinem christianum seminaverunt „. Descripserunt locum priorem Eusebius *lib.* II. *hist. cap.* II. *pag.* 44. *sq. edit. taurin.*, et Orosius *l.* VII. *hist. c.* IV. *pag.* 460. *seq. edit. an.* 1738. Negavit factum Tanaquillus Faber calvinianus *ep.* XII. *l.* II. *pag.* 32. *sq. edit. Salmur. an.* 1665. *p.* II. Ab eo autem non admodum dissidant Havercampius in *not. ad eumd. Tertull. loc. p.* 21. *n.* I., et Samuel Basnagius *ad an.* XXXII. *n.* CXCII. *pag.* 433. *sq.* Contra, factum defendunt praeter ceteros Baronius *ad an.* XXXIV. *num.* CCXXIV. *sq.*, Huetius *demonstr. evang. prop.* III. *num.* XXIX. *pag.* 43. *edit. lips. an.* 1722., Tillemontius in *vit. Petr. art.* XII. *pag.* 62. *sq.*, et *not.* XVI. *sq. tom.* I. *mem. hist. eccl. edit. bruxell.*, Fogginius *ibid.*

nagius (1), ut efficiat christianos iam usque a Tiberii temporibus floruisse Romae. Nam Tertullianus cautum a Tiberio fuisse scribit, ne quis christianos ob religionem vexare auderet; christianos autem Romae ullos fuisse, Tiberio imperatore, numquam scribit (2).

Extremum est argumentum adversariorum e silentio Lucae, ac Pauli conclusum. Huic autem tantam vim inesse Spanhemius clamitat (3), ut (mirare hominis acumen) non *negativum*, sed *positivum* esse arbitretur. Est vero huiusmodi. Quod Lucae memorandum omnino erat, si evenisset, id Lucas silentio non praeterisset. Memorandum antem Lucae omnino erat romannm, si susceptum a Petro fuisset, iter; sive finem constituendi caput christianae rei publicae, sive peragratarum ante Syriae, Cappadociae, Galatiae, Ponti, Bithyniae, Graeciae, Illyrici, Siciliae rationem; sive res gestas, ut gentes ad christianam religionem adductas, ut provincias salutatas, ut collectas ecclesias, nt patriarchatns institutos, spectes. Igitnr cum eius itineris nulla fuerit ab Luca facta mentio, susceptum id iter nnmquam a Petro fuisse credendum est. Quid? si illius commemorandi occasio Lucae non defuit? Quum enim Simonem in Samaria a Petro acriter reprehensum; quum apostoli eiusdem profectiones Lyddam, Ioppem, Caesaream etc., quum res Antiochiae a viris primo cypriis, et cyrenaeis, tum a Paulo, et Barnaba perfectas; quum in vincula principem apostolorum coniectum; quum illius in hierosolymitana synodo dicta; quum appellatum a Paulo ad Caesarem; quum

pag. 95. *sq.*, at e protestantibus Pearsonius *lect.* IV. *in acta num.* XIV. *pag.* 63. *sq. edit. londin. opp. posthum. an.* 1688., adnotatores ad *cap.* II. *libri* II. *hist. eccl. Euseb. p.* 743. *edit. taurin.*, Theod. Hasaeus *lib. singul. de decreto Tiberii, quo Christum referre voluit in numerum Deorum*, *edit. erfurt. an.* 1715., et auctor *dissert. gallicae* de hoc eodem argumento, quae extat *tom.* XXII. *biblioth. germ. pag.* 147., *et tom.* XXIII. *pag.* 12. Mitto ceteros, ne sim longus.

(1) Basnagius ad *an.* XLII. *n.* XI. *pag.* 534. Si Tertulliano, *inquit*, credimus, regnante Tiberio, Romae Christi discipuli *fuerunt*. Udalricus Velanus, qui Villelmum magistrum Wiclefi sequutus (confer Thomam waldensem *lib.* II. *art.* I. *c.* VII. *pag.* 61. *edit. an.* 1532. *tom.* I.), Petrum Romam venisse negavit *lib. supra indic. p.* 12. apud Goldastum *tom.* III. *monarch. edit. an.* 1647., praeter Tertullianum, Orosium etiam suae de christianis sub Tiberio consistentibus opinionis testem vocat. Ab iis autem non omnino dissentit Spanhemius *ibid. num.* VIII. *pag.* 36.

(2) Confer modo descriptum Tertulliani locum. Ad Orosium quod attinet, adest illius, quod paullo ante adduximus, testimonium lector, perspicietque, ante Petri in urbem adventum inlatam a nemine Romam fuisse christianam religionem. Quamobrem mirum est, Velenum tanta impudentia esse potuisse, ut auctorem erroris sui appellare renuentem, obluctantemque veterem historicum auderet. Orosio vero consentiunt auctor historiae *arabicor. concilior.*, *quae omnibus orientalium synodicorum editionibus* praefigi solet. Consule Ecchellensem *Eutych. vindic. cap.* XXIV. *p.* 243., Salomonem metropolitam Baphretis Mimnis nestorianus *in compendio vitar.* XII. *apostolor. apud eumd. p.* 249.

(3) Spanhemius *dissert. cod. cap.* II. *num.* III. *pag.* 33. *sq.*

huic Romam advenienti obviam processisse fratres, narraret, nonne nactus erat itineris illius commemorandi opportunitatem? Aut enim aderat Petrus, cum Paulus advenit Romam, aut aberat. Si aderat, nominandus ipse; si aberat, caussa, cur abesset, indicanda erat. Adiungit mox Spanhemius, errare vehementer eos, qui *negans* id esse argumentum censent, si Lucas rem tantam praeterire neque debuerit, neque potuerit. Quamquam ne contemnendum quidem esse arbitretur, tametsi *negans* habeatur. Eusebium enim *negante* argumento niti quoties apocrypha respuit. Id ipsum Baronium, Allatiumque de Marcellino pontifice, deque Iohanna papissa disputantes facere.

Pergit Spanhemius, ac si potuit, inquit, Lucas: Paulus certe ad romanos scribens iter Petri tacere, si susceptum fuisset, non potuit. Datam enim epistolam ad romanos a quibusdam dici anno octavo et quinquagesimo, qui secundus Neronis fuerit. Id sibi minime probari, quod vix ante VII. Neronis annum scriptam arbitretur. Petrum autem non fuisse Romae, cum Paulus scribeberet. Eum namque, ut ceteros, salutasset, si Romae eo tempore versatus esset. Quin etiam ne ante quidem in urbe Petrum fuisse. Paulum enim, qui eos commemoret, quorum opera propagata in urbe religio fuerat, fuisse item Petrum commemoraturum. Id cum non fecerit, argumento, et quidem satis magno esse, Petrum numquam ante vidisse urbem. Iam vero doctorem gentium, qui iis ecclesiis, quas apostolorum aliquis instituerat, superaedificare quidpiam nolle se iisdem in litteris ad romanos dicit, venturum nunciandae religionis caussa Romam, si huc Petrus se contulisset, incredibile videri. Deinde Petrum apostolum fuisse iudaeorum, quamobrem in urbem venire non debuisse, in qua perpauci ex ea gente homines versabantur. Romanam autem ecclesiam in ethnicis potissimum coaluisse, qui ad christianam rem publicam se aggregaverant. Denique in epistolis omnibus, quas Paulus Romae scripserit, ut in iis, quae sunt ad philippenses, ad colossenses, ad ephesios, ad Philemonem, ad hebraeos, ad Timotheum II., nullam fieri Petri mentionem, cum tamen Clementis, Lucae, Timothei, Marci, Aristarchi, Demae, Epaphrae fiat. In epistola autem ad colossenses Aristarchum ab eo, Marcum, Iesum, suos ex *circumcisione* συνεργούς *laboris socios* nominari. Que-

ri praeterea Paulum in posteriore ad Timotheum epistola, sese ab omnibus esse desertum. Haec vero eo spectare, ut efficiant, Petrum, cum haec Paulus scriberet, aut non fuisse Romae, aut si fuit, esse vel perfidiae, vel ignaviae accusandum.

Ego vero memorandum omnino Lucae iter Petri romanum fuisse vehementer nego. Non enim committam, ut quod praetermissum est, id fuisse ab illo aut oscitantia, aut errore praetermissum vel credam, vel suspicer. Atque historicum sane, qui ea solum sibi ad scribendum proposuisset, quae a Petro gesta in Iudaea, proximisque provinciis fuerant, silentio ea premere potuisse, quae essent a Petro ipso in reliqua Syria (1), inque aliis regionibus perfecta, tam est perspicuum, ut ne oratione quidem egere videatur. Quamobrem etsi Petrum Antiochiam descendisse, reprehensumque fuisse, propterea quod dimissis christianis e gentibus, ad hierosolymitas iudaeos metus caussa accessisset, Paulus narret (2), id tamen tacitus praetermisit Lucas, quod ad suum institutum non pertineret. Rursum Pontum, Galatiam, Cappadociam peragrasse Petrum, quamquam est ab antiquis (3) scriptoribus traditum, omissum nihilo minus ab Luca est. Quod si neganda sunt, quae silentio praetermissa a scriptoribus antiquis cum fuerint, tum memorari debuisse videantnr; vereor ne futuri ali-

(1) Constat id quidem ex prioribus *capitibus*, exque *cap.* XV. *actor. apostolicor.* Nihil enim continent aliud, quam itinera Petri in urbes Iudeae, proximarumque Iudeae provinciarum. Itineris autem Petri antiocheni, cuius Paulus mentionem fecit, in actis iisdem ne vestigium quidem extat. Atque ut intelligant ii, qui silentium nobis opponunt Lucae, quam levi utantur argumento, eloquantur, si possunt, ubinam is evangelistes Titi ut comitis Pauli meminerit, cum itinera Pauli eiusdem persequeretur? Quid ergo? Negabunt socium fuisse Pauli interdum Titum? Minime vero. Confer *epist. Pauli* II. *ad corinth. cap.* II. v. 12., *cap.* VII. v. 6. 13. *sq.*, *c.* VIII. v. 5. 16. *et v.* 23., ubi *socium suum* appellat Titum, et *c.* XII. v. 18., *et ad galat.* II. v. 1. ubi, *post quatuordecim annos sese ascendisse Hierosolymam cum Barnaba, assumto Tito*, affirmat, et v. 3. quo loco negat fuisse circumcisum Titum, qui cum ipso tunc erat Paulo. *Et ep. ad Titum cap.* I. v. 4. *sq.* Quid est igitur, quod silentio Lucae confici ab se rem omnem adversus iter Petri romanum existiment?

(2) *Epist. ad galat. cap.* II. v. 11. *sqq.*

(3) Origenes, apud Eusebium *lib.* III. *hist. eccl. cap.* I. *pag.* 79. *edit. taurin.* Πέτρος, inquit, ἐν Πόντῳ, καὶ Γαλατίᾳ, καὶ Βιθυνίᾳ, Καππαδοκίᾳ τε καὶ Ἀσίᾳ κεκηρυκέναι τοῖς ἐν διασπορᾷ Ἰουδαίοις ἔοικεν, ὃς καὶ ἐπὶ τέλει ἐν Ῥώμῃ γενόμενος ἀνεσκολοπίσθη κατὰ κεφαλῆς, οὕτως αὐτὸς ἀξιώσας παθεῖν. „ Petrus in Ponto, „ et Galatia, et Bithynia, Cappadocia, et Asia praedicavit iudaeis qui in dispersione erant. Qui demum „ Romae existens (vel *Romam veniens*), cruci affixus „ fuit, capite deorsum verso, cum ipse sic petiisset „ pati „. Erunt fortasse, qui omnia consectati, hoc item Origenis loco abutantur, pugnentque extremis Neronis temporibus Petrum sese contulisse Romam, quod *demum*, vel ad *extremum* ἐπὶ τέλει eum venisse Adamantius confiteatur. Sed Origeni, qui compendio agebat, satis fuit, tunc illius apostoli adventum Romam commemorare, cum de martyrio narraret, ne saepius de eadem urbe loqui cogeretur. Atque ex Origenis loco nihil concludi contra nos posse, ex Eusebio intelligitur, qui tanti presbyterum illum alexandrinum facere consuerat, et sibi ab illius sententiis recedendum non putaret.

quando sint, qui res certas, atque testatas non modo revocent in controversiam, sed etiam confidenter negent. Atque vocabitur fortasse in periculum Matthaei (1) fides, qui Herodis iussu infantes bethleemitas fuisse propter Christum interemptos scribit. Rem enim (cuius meminisse Iosephus debuit, si evenisset) ab Iosepho ipso praetermissam, numquam evenisse defendent homines similes anabaptistarum, e quorum laqueis ut se expedire Spanhemius queat, non video. Nam hoc illi argumentabuntur modo. Qui indicia crudelitatis Herodis multo minora persequutus est, is maximum, atque gravissimum, si ullum fuisset, silentio non praeterisset. Fuisset vero nex infantium bethleemitarum maximum, atque gravissimum herodianae saevitiae, crudelitatisque indicium. Eam igitur Iosephus, si contigisset, silentio minime praeterisset. Praetermisit autem. Non igitur contigit. Quid ad haec Spanhemius? Scilicet aut nobis argumentum *negans*, si contra *positiva* in prompta sint, contemnendum aientibus, assentiatur; aut Matthaeo adimat auctoritatem, et fidem necesse est.

At non defuit Lucae itineris Petri commemorandi occasio. Quasi vero Iosepho defuerit opportunitas faciendi herodiani illius facinoris mentionem. Immo vero multo opportunior Iosepho oblata occasio fuit, quam Lucae. Quum enim ille vi in hippodromum (2) optimates iudaeorum coactos, ut post eius regis interitum, perimerentur, diceret; quid erat caussae, quare de infanticidio dicendum non arbitraretur? Quod si Macrobius (3) casu de nece filii Herodis loquens, multos tunc Herodis eiusdem scelere fuisse infantes interfectos narrat; cur non item narrat Iosephus, cum fuisse scribit ab eo rege in Antipatrum filium animadversum? Nam quod Lucas Simonem (4) in Samaria vendi sibi Spiritum sanctum rogantem repulsum a Petro fuisse tradiderit, satis non habuit opportunitatis, ut statim adderet, fuisse deinde Petrum coercendi Simonis eiusdem caussa profectum Romam. Multo est levius, quod Spanhemius adiungit, de institutis a Petro itineribus Ioppen (5), Lyddam, ac Caesaream. Ecquis enim sit

(1) *Matth. cap.* II. *v.* 16. *seqq.*

(2) Iosephus *antiquit. iudaicar. lib.* XVII. *cap.* VI. *pag.* 846. *tom.* I. *opp. edit. Havercampi.*

(3) Macr. *saturnal. lib.* II. *c.* IV. *pag.* 332. *edit.* an. 1670., Iosephus *ibid. cap.* VII. *pag.* 847.

(4) *Act. apostolic. cap.* VIII. *v.* 14. *sq.*

(5) *Actor. apostolic. cap.* IX. *v.* 32. *sqq.*, *et cap.* X. *v.* I. *sqq.*

horum cum itinere Petri romano nexus, assequi ne coniectura quidem possum. Quod mox animadvertit, nusquam fuisse ab Luca scriptum primum omnium Petrum intulisse christianam religionem Antiochiam, illi quidem exhibere negotium poterit, non mihi. Ab Luca enim, etsi actum de *legalibus* est, nullibi tamen scriptum quidquam video de Petri adventu aut ante, aut post synodum, Antiochiam. At Petrum Antiochiam aut ante, aut post synodum venisse, cumque dimissis christianis e gentibus, ad circumcisos transfugisset metu, gentesque *ad iudaizandum* cogere visus esset, redargutum publice a Paulo fuisse, idem est testis in litteris ad galatas (1) Paulus. Ac si Lucae silentium non efficit, Petrum saltem post synodum non petiisse Antiochiam; qui tandem efficere contra veterum omnium fidem, et auctoritatem poterit, eum non venisse multo ante synodum Antiochiam, indeque iter non instituisse Romam? Sed tunc Petri meminisse debuit, cum Romam advenienti Paulo fratres obviam processisse (2) narraret. Ineptum id quidem. Quid enim? an Petrum nos dicimus perpetuo constitisse Romae? Aberat tunc ille profecto. Itaque nominatus ab Luca non fuit. Quamquam illud etiam quaerendum ex adversariis est, quemnam nominarit eorum, qui Paulo occurrerunt, Lucas, ut Petrum una nominare debuerit? Cum autem nominarit neminem, quid est, quod censeam nominari ab eo omnino debuisse Petrum? Neque indicanda caussa ab Luca erat, quamobrem Petrus non aderat. Absurdum enim esset ab Iosepho caussam omissae ab se mentionis herodiani infanticidii petere. Non potuisse autem, neque debuisse Lucam iter Petri romanum, si institutum fuisset, omittere, tam demonstrare Spanhemius poterit, quam nec potuisse, nec debuisse Iosephum tacitum praeterire necis infantium bethleemitarum memoriam. Itaque si argumentum ex Iosephi silentio petitum *negans* est, *negans* item erit, quod Spanhemius ex Luca repetendum duxit.

Exemplum Eusebii de apocryphis (3) non est ad rem. Valet

(1) *Cap.* II. *epist. ad galatas v.* 11. *sqq.* Nihil tale habet Lucas *cap.* XV. *sq. act. apostolicorum.*

(2) *Actor. apostolicor. cap.* XXVIII. *v.* 15. *sq.*

(3) Confer praeter cetera Eusebii, *cap.* III. *lib.* III. *hist. eccl. pag.* 80. *seq. edit. taurin.* Eo enim in capite, quae a maioribus admissa fuerant, opera probat, quae reiecta, relicit, quae ab aliquibus admissa, ab aliis contemta sunt, in dubiis ponenda statuit. Nos autem Petri romanum iter ab omnibus antiquis adsertum cernimus. Itaque si regulam Eusebii, ad quam provocat Spanhemius, consectemur, Petrum Romam venisse fateamur necesse est.

enim apud nos etiam argumentum *negans* plerumque, si contra *positiva* monumenta desint. Nobis vero permulta sunt, eaque gravissima monumeuta in promtu, quibus iter Petri romanum demonstrari possit. Simile est illius exempli, quod idem addit de lapsu (1) Marcellini a Baronio negato Spanhemius. Rem enim a donatistis productam, neque ab Augustino, aliisve scriptoribus probatam, quis umquam in veris numerari ferat? Iohannae papissae fabulam etsi fuerunt XIII. sequentibusque saeculis historici, qui descripserint, tamen nou *negativis* solum, sed *positivis* etiam, iisque gravissimis argumentis repulit post Allatium, Lambecium, aliosque, eruditissimus iuvenis basilicae vaticanae canonicus, custosque tabularii vaticani Iosephus Garampius (2) ea, quae est de nummo Benedicti III. dissertatione.

Venio ad epistolam Pauli ad romanos. Fateor Petrum abfuisse Roma, cum scripta est. Quid ergo mirum, si eius est omissa a Paulo mentio? Meminisse autem Paulum iisdem in litteris virorum, quorum ante opera propagata fuisset Romae religio,

(1) Adeundus Baronius *ad an.* 653. *num.* LVI., et Norisius *hist. donat. part.* I. *c.* VII. *tom.* IV. *opp. p.* 125. *seq. edit. veronensis Ballariniorum.*

(2) Leo Allatius *in confutatione fabulae de Iohanna papissa ex monumentis graecis edit. Coloniae Agrippinae an.* 1648. ex catalogis romanorum pontificum, quos hostes ipsi romanae ecclesiae, ut Photius, aliique laudarunt, sequutique sunt, Iohannem pontificem nullam umquam fuisse ostendit. Eodem sunt functi munere Caesar Baronius s. r. e. cardinalis vir maximus *ad an.* DCCCLIII. n. LVI., Onuphrius Panvinius *in sit. rom. pont. edit. an.* 1572. *pag.* 103. *seq.*, Petrus Lambecius *bibl. vindob. l.* II. *c.* VIII. *pag.* 861. *tom.* II. *edit. an.* 1669., Philippus Labbeus *cenotaph. Iohann. papissae tom.* VIII. *concilior. pag.* 154. *edit. paris.*, Antonius Pagius *in critica baroniana ad an.* DCCCLIII. *n.* XIV., Franciscus Pagius *breviar. rom. pontif. pag.* 72. *sq. tom.* II. *edit. antuerp. an.* 1717., Natalis Alexander *hist. eccles. saecul.* IX. *dissert.* III. *edit. lucens. an.* 6751. *tom.* VI. *pag.* 363. *seq.*, Florimundus Remundus, eiusque filius Carolus Remundus *de error. popular. seu fabula Iohannae papissae edit. colon. an.* 1618., et postremo Iosephus Garampius comes, et canonicus basilicae vaticanae, et tabularii vaticani custos, quo ego discipulo olim meo, nunc amico gloriari merito possum, et vero debeo, in copiosissima, gravissimaque de nummo argenteo Benedicti III. *dissertatione edit. rom. an.* 1748., qua Claudii Salmasii, Samuelis Maresii (*Ioh. papissae restit. edit. norimb. an.* 1658.), Friderici Spanhemii (*de Iohan. papiss. dissert.*), Iacobi Lenfantii (*praefat. de la histoir. de la papesse Ieanne fidèlement tirée de la diss. latine de monsieur Spanheim tom.* II. *edit. Hague an.* 1736.), Wangenseilii (*dissert. pro Iohann. papiss. tom.* I. *amoenit. litterar. Schelhorn. pag.* 641.), aliorumque factionis eiusdem scriptorum inventa, inanesque coniectationes accuratissime refellit. In extremo saeculo XIII. primum eam fabulam fuisse excogitatam putat. Non enim viderat Stephani Borbonii, qui paullo post medium saeculum XIII. floruit, fragmenta quaedam, quae Echardus *tom.* I. *scriptor. ordinis praedic. descripsit pag.* 194. *et p.* 367. *edit. paris. an.* 6719. Sed parvi refert, medio ne, an extremo XIII. saeculo ea nata fuerit fabula. Argumenta enim, quibus eam doctissimus pontifex Benedictus XIV. *lib.* III. *cap.* X. *num.* 3. *seq. de serv. Dei beatif. etc. tom.* III. *opp. p.* 102. *sq. edit. rom. an.* 1748., Garampiusque reiiciunt, tam solida, tamque perspicua sunt, nihil ut contra afferri ab haereticis possit, quod accedere ad veritatis similitudinem videatur. Quod si David Blondellus, *anacrys. famosae quaest. de Iohanna papissa edit. amstel. an.* 1657., Leibnitius apud I. G. Echardum *rer. franc. oriental. lib.* XXX. *c.* CXIX., ut est apud Garampium *ibid.*, et Brownius *error. popular. lib.* VII. *cap.* XVII. *pag.* 415. *edit. an.* 1737., etsi nummum Benedicti III. non viderent, tamen coacti momentis rationum ab Allatio, Baronio, Labbeo adducti sunt, ut quidquid scriptum pro Iohanna papissa est, id totum esse commenticium faterentur, Quid nunc viso Benedicti III. nummo dicerent? Sed haec fusius fortasse, quam necesse erat.

praetermisso Petro, id vero est, quod esse dilucide, diligenterque explicandum arbitror. Nam ita a Spanhemio proponitur, quasi numerare Paulus decrerit omnes, qui ante, quam ipse in Italiam pervenisset, religionem induxissent Romam. Quod falsum est. Nihil enim facile Paulo in mentem venit; qui cognatos quosdam suos, sodalesque, qui Romae tunc erant, salutare statuerat, non autem numerare eos, qui etsi fuissent, tunc tamen non essent Romae. Quare salutem dicit (1) Aquilae, et Priscillae *simul adiutoribus suis in Christo Iesu*: Epaeneto *dilecto sibi*, *qui erat primitivus Asiae in Christo*: Mariae, *quae multum*, inquit, *laboravit in vobis*: Andronico, et Iuniae *cognatis*, *et concaptivis suis*, *qui erant nobiles in apostolis*, *qui et ante ipsum fuerunt in Christo*: Ampliato, Urbano, Stachy, Apelli, eisque, qui ex Aristoboli domo erant, Herodioni, eis qui ex Narcissi erant domo, Tryphaenae, et Tryphosae, Persidi, Rufo, Asyncrito, Phlegonti, Hermae, Patrobae, Hermi, et fratribus, qui cum eis erant, Philologo, Iuliae, Nereo, sororique eius, et Olympiadi. Haec vero salutandi ratio non est eiusmodi, ut viros, mulieresve, quas nominat Paulus, ante Petrum docuisse quemquam, ecclesiamque instituisse indicet. Itaque non erant haec a Spanhemio ita describenda ac si Paulus decrevisset texere romanae ecclesiae apostolorum historiam, Petrumque consulto praetermisisset. Qua sane in re fidem Spanhemii, diligentiamque desidero. Quod urget, apostolum, qui aliorum fundamentis superaedificare nollet, numquam fuisse Romam, si Petrus eo se antea contulisset, venturum, ad rem profecto non pertinet. Nam doctor gentium ad romanos scribens, cum id affirmasset, continuo addidit, *ideo et impediebar plurimum venire ad vos* (2), quod alii ante ipsum praedicassent Romae. Est autem ridiculum, quod Salmasius, Spanhemiusque ex apostolatu circumcisionis concludunt. Etsi enim Petrus iudaeorum apostolus fuit, tamen et sub Claudio hebraeos permultos invenit

(1) *Epist. ad rom. cap.* XVI. v. 2. *seqq.*

(2) *Epist. ad rom. cap.* XV. v. 19. „ In virtute signorum, et prodigiorum, in virtute Spiritus sancti: „ ita ut ab Ierusalem per circuitum usque ad Illyricum „ repleverim evangelium Christi. Sic autem praedicavi „ evangelium hoc, non ubi nominatus est Christus, „ ne super alienum fundamentum aedificarem, sed „ sicut scriptum est, quibus non est annunciatum de „ eo, videbunt: et qui non audierunt, intelligent. „ Propter quod et impediebar plurimum venire ad „ vos, et prohibitus sum usque adhuc etc. „

Romae (1), et cum occasio oblata esset, sibi munus ethnicorum instituendorum (2) sumsit. Denique in epistolis Romae a Paulo scriptis etsi Petri mentionem omitti video, id tamen argumento est, abfuisse tunc inde graves ob caussas principem apostolorum, semper autem abfuisse non item. Quamobrem nihil erat, cur iis epistolis adversarii abuterentur, nobisque eas opponerent, qui ut fuisse ante Petrum Romae defendimus, ita tunc fuisse, cum Paulus scriberet, pernegamus.

At si magnus ea aetate numerus hebraeorum Babylone erat, qua in chaldaeorum urbe princeps adhuc erat captivitatis; quid caussae esse potuisset, cur Petrus, qui sortitus apostolatum circumcisionis fuerat, his dimissis, qui haud longe Antiochia distarent, Romam, ubi aut nulli, aut perpauci iudaei degerent, proficisceretur?

Scio his delectari nugis Salmasium loco supra indicato. Sed turpissime labitur, secumque vehementer pugnat. Nam etsi facile concedam Petrum ante descendisse Antiochiam (3), quam Romam

(1) Nisi enim iudaei Romae sub Claudio fuissent, qui demum edicto eius imperatoris iidem *impulsore*, ut Svetonius, quod supra vidimus, scribit, *Chresto*, eiecti ex urbe fuissent? Confer *act. apost. cap.* xviii. v. 2. Διὰ τὸ διατεταχέναι Κλαύδιον χωρίζεσθαι πάντας τοὺς Ἰουδαίους ἐκ τῆς Ῥώμης. *Propter ordinasse Claudium discedere omnes iudaeos a Roma etc.* vulgata sic habet: *eo quod praecepisset Claudius discedere omnes iudaeos a Roma.* Vide Baronium ad *an.* xliii. n. xiii., *an.* li. et n. i., et Tillemontium *in vit. s. Petri art.* xxxi. *pag.* 75. *tom.* i. *memoir. histor. eccl. edit. bruxell.*, et ex protestantibus Pearsonium, qui, *dissert.* i. *de success. primor. episcopor. in Gen. cap.* viii. §. ii. *pag.* 46. *seq. edit. londin. an.* 1687., multis evincit iudaeos Claudii, superiorumque Caesarum aetate perplures fuisse Romae. Ex libro autem lx. Dionis *pag.* 669. *edit. an.* 1606. de initiis imperii Claudii agentis, haec affert verba: Τούς τε Ἰουδαίους πλεονάσαντας αὖθις, ὥστε χαλεπῶς ἂν ἄνευ ταραχῆς, ὑπὸ τοῦ ὄχλου σφῶν τῆς πόλεως εἰρχθῆναι, οὐκ ἐξήλασε μέν, τῷ δὲ πατρίῳ νόμῳ βίῳ χρωμένους ἐκέλευσε μὴ συναθροίζεσθαι. „ Quum iudaei adeo iterum multiplicati essent, ut difficulter sine tumultu propter multitudinem urbe possent arceri, non eiecit quidem eos, „ patriis tamen legibus vitam tolerantes vetuit convenire. „

(2) Salmasius in *appar. ad lib. de prim. papae pag.* 14. capite secundo epistolae Pauli ad galatas v. 7. *seq.* abutitur, ut ostendat Petrum Romam non venisse praedicatum ethnicis evangelium. Sed is Hieronymi in cap. idem epistolae Pauli locum non animadvertit, qui sic habet, *tom.* iv. *opp. part.* i. *edit. paris. Martianaei pag.* 241. „ Occulta his oritur quaestio. Quid „ igitur? Petrus si invenisset ex gentibus, non eos „ adducebat ad fidem? Aut Paulus si ex circumcisione „ aliquos reperisset, non eos ad Christi baptismum „ provocabat? Quae ita solvetur: ut dicamus principale singulis in iudaeos, et gentes fuisse mandatum, „ ut qui defendebant legem, haberent, quem sequerentur: qui legi gratiam praeferebant, non deesset „ eis doctor, et praevius. In commune vero hoc eos „ habuisse propositi, ut Christo ex cunctis gentibus „ ecclesiam congregarent. Legimus enim et a sancto „ Petro gentilem baptizatum fuisse Cornelium, et a „ Paulo in synagoga iudaeorum Christum saepissime „ praedicatum „. Quod si eo epistolae ad galatas capite quidquam in contra iter Petri romanum agentem Salmasius proficere speret posse, caveat, ne Paulum, qui apostolatum gentium consequutus esset, numquam iudaeis praedicasse confiteatur, negareque cogatur auctoritatem Lucae, *act.* xiv. i., xviii. 4. Petrus quidem *act.* xv. v. 7. de se ipso loquens, „ Viri, *inquit*, fratres, vos scitis, quoniam ab antiquis diebus Deus „ in nobis elegit per os meum audire gentes verbum „ evangelii, et credere. „

(3) Petrum, antequam Romam profectus esset, Antiochiam venisse, ecclesiamque constituisse antiochenorum, functumque in ea episcopi munere fuisse, traditum ab antiquis patribus est, quorum auctoritatem sine ratione, documentisque contemni non patior.

proficisceretur, Babylona tamen ea aetate *externi imperii sedem fuisse*, cum id nemo antiquorum tradiderit, numquam concedam. Sed fac etiam *externi* tunc imperii sedes fuerit Antiochia. Quid? An ullus veterum geographorum, historicorum, scriptorum denique fuit, qui Petri tempore pene regnasse Babylone iudaeos, suumque habuisse αἰχμαλωτάρχην testaretur? Haec si nemo umquam monumentis mandavit litterarum, qua confidentia Salmasius afferre est ausus, ut demonstraret Petrum cum Babylona contenderit, ibique perpetuo deinceps manserit, instituere iter nequivisse Romam? Quo autem ille magistro didicit, summum apostolum Babylone perpetuo constitisse, siquidem in eam se urbem contulisset? Quod si Babylon *sedes erat externi imperii*, qui demum ostendet, eo fuisse profectum Petrum, cum a nemine scriptum veterum auctorum fuerit, Petrum extra imperii romani fines extulisse pedem? Commentis ne suis fidem adiungi, auctoritatemque oportere dicet; negari autem scriptoribus et gravibus, et vetustis Romam Petrum advenisse summa consensione pugnantibus? In historia vero, qui sic statuit, nisi vehementer erret, qui certe errare possit non video. Pugnat denique secum Salmasius, qui cum silentio scripturarum novi testamenti nixus Petrum venisse Romam, contra veterum christianorum sententiam, inficietur; tum silentium nihili pendat non scriptorum sacrorum modo, sed etiam ceterorum, quorum nullus fuit, qui Babylonem Chaldaeae aut ca-

Confer Eusebium *lib.* III. *hist. eccl. cap.* XXXVI. *p.* 106. *edit. paris. an.* 1659., scriptoresque ceteros, quos laudant Nicolaus Sanderus *de monarch. eccl. lib.* VII. *p.* 252. *edit. lovan. an.* 1571., Baronius *ad an.* XXXIX. *num.* IX. *seq.*, Tillemontius *vit. s. Petri art.* XXVII. *pag.* 169. *t.* I. *mem. hist. eccl. edit. paris. an.* 1693., Leo Allatius *de eccl. occid. et orient. perpet. consens. lib.* I. *cap.* II. *num.* 3. *p.* 9. *seqq. edit. colon. an.* 1648., Bollandiani *tom.* III. *mens. febr. ad d.* XXII. *pag.* 282. *seq. edit. antuerp.*, et *tom.* II. *mensis iulii tract. histor. chronolog. de patriarchis antiochenis pag.* 1. *seqq.*, Schelestratius *tom.* II. *antiq. eccles. dissert.* V. *cap.* I. *pag.* 317. *edit. rom. ann.* 1697., Bencinius, atque Blanchinius *ad t.* II. *Anastas. de vit. pontif. p.* 5. *seqq. edit. rom.* *Sabieni*, Pogginius *de rom. divi Petri itiner. et apost. exercit.* XXI *pag.* 156. *seqq. edit. florent. an.* 1741., et a protestantibus Hammondus *dissert.* V. *de episcopis cap.* I. §. XVII. *p.* 258. Samuel Basnagius homo de secta calvinianorum antiochenum episcopatum Petri commentum esse, et ex recognitionibus Clementis profectum putat., *ad an.* XL. *n.* XX. At hoc ostendere ante debuerat, recognitiones editas fuisse, priusquam Eusebius chronicon, historiamque scripsisset. Ego enim cum eas ab Eusebio praetermitti videam, facile mihi persuadeo, nondum scriptas, publicatasque fuisse, cum historicus ille scriberet. Neque veri esse arbitror simile, rem apocryphis libris, plenisque fabularum contentam ita propagari, constabilirique potuisse, ut patribus, qui libros illos aut vidissent numquam, aut neglexissent, magnopere probaretur. Ioh. Ligtfooti *com. hist. et crit. in act. apostolorum pag.* 831., et Nicolai Vedelii *lib. de utroque* Petri episcopatu expendere non vacat. Interea, quod Grotius de adventu Petri Romam dicit, hoc ipse repeto: ego veteribus assentior. Sed de episcopatu Petri antiocheno satis dictum est. Quo autem anno constituerit, quamque diu Petrus episcopatum gesserit antiochenum, difficile est existimare. Confer eosdem quos supra nominavi scriptores, qui varias ea de re proponunt sententias, unamque aliquam, quae magis ipsis arrisisset, sequuntur, atque defendunt.

put fuisse externi imperii, aut sedem diceret aliquamdiu fuisse principis apostolorum.

Extremum est, ut iis respondeam, qui ex Iohanne-baptista poeta mantuano carmelita, exque Salmerone societatis Iesu theologo praesidium repetunt erroris sui. Etsi enim utrumque hoc in genere fuisse lapsum adversariis darem, nihil tamen veritas detrimenti caperet. Sed iniuriam facerem viris gravissimis, qui Petrum satis dilucide, explicateque confessi sunt et fuisse, et supremum diem obiisse Romae. Atque Mantuanus quidem in eo, quem de sacris diebus edidit, libro (1) de principe apostolorum scribit hoc modo:

(1) Spanhemius *dissert. histor. de temere credit. Petri in urbem profectione cap.* II. *pag.* 22. *edit. Lugd. batavor. an.* 1679. scriptores, qui falsum, aut dubium esse iter id Petri existimarunt, numerans, „ Eos inter, *inquit*, Claudius Salmasius .... post Ulricum „ Veleuum, Illyricum, Withakerum, Hospinianum, „ Sullivium, Paraeum, Sibrandum, et siqui plures. „ Sed quid protestantes induco? . . . Praivere his si- „ quidem I. B. mantuanus, Michael cesenas, Mar- „ silius patavinus, Iohannes Aventinus, Iohannes Le- „ landus, Carolus Molinaeus „. Iam de Cesenate, de Marsilio, de Molinaeo, de Aventino, de Lelando alias. Indicari autem mihi locum, in quo Mantuanus negerit advenisse in urbem Petrum, volo. At non indicat Spanhemius. Quid? si ne Petrus quidem Zornius? *vol.* II. *opusculor. sacror. edit. Altonaviae an.* 1731. *pag.* 731. *cap.* I. *dissert. histor. de natalitiis cathedrae s. Petri* §. IV. Nam is, ita ut fieri a permultis solet, verba Spanhemii descripsit, non seque curans, vera ne ille, an falsa tradiderit, modo oppugnasse Baronium videatur. Idem ab Iohanne Wolfio *lect. memorab. centenario* I. *p.* 32., et Ioh. Hoornbeckio *in exam. sea scholio in constit. Urban. VIII. pro obstrv. festorum pag.* 240. factum narrare videtur. Laudet item Thomam Ittigium *hist. eccl. saec.* I. *cap.* IV. §. I. *pag.* 227. Sed is Mantuanum non nominet, quamvis pro Patavino Marsilium Ficinum errans nominat. Baleus *lib.* I. *act. rom. p.* 19. *edit. Lugd. batav. an.* 1615. hunc in eam, ut putat, sententiam Mantuani ex VI. fastorum libro locum adducit.

„ Urbibus assyris Christi post funera, postque
„ In caelum reditus, bis septem dicitur annos
„ Impendisse gravi vexans mala nomina bello.
„ Mox maris ingressus, longaque ambage viarum
„ Circumlatus, iter vertit bithynica versus
„ Littora, cappadoces, galatas, Pontumque peragrans.
„ Quotquot erant illa iudaea ab origine regnis,
„ Edocuit Christum, veterique retraxit ab usu.

Sed quae hominis tanta esse audacia potuit, tamque insignis temeritas, et impudentia, ut locum detruncaret, verbaque Mantuani, quae statim sequuntur, iterque Petri romanum demonstrant, omitteret? An nos oculis esse captos existimabat, ut ad fontem adire, resque, ut ab auctoribus expressae essent, perspicere minime possimus? Adsint nunc sycophantae Spanhemius, Zornius, Baleus, et qui sunt ex eadem sentina hominum, qui cum res claras, atque perspicuas non videant, videre se, quae sunt implicata, atque involuta obscuritate arbitrantur posse, adsint, inquam, cognoscant, animadvertant, quod ἀμέσως *immediate*, ut aiunt, post ea verba *retraxit ab usu*, Mantuanum scripserit:

„ Inde per Aegeum, per Cycladas, Ioniumque,
„ Multa mari, et terris discrimina passus ad ARCEM
„ ROMULEAM mundi dominam, rerumque potentem
„ VENIT, ubi aeterni SACRAVIT PRIMORDIA REGNI.
„ Tum magus aeneades Simon, ipsumque Neronem
„ Praestigiis ludens sese iactabat iturum
„ Aërium per iter, volucresque aequare volatu.
„ Petrus ut a terris sublatum in nubila vidit,
„ Submissis genibus multa prece numina flexit,
„ Ut rueret. Praeceps igitur quasi plumbea moles
„ Cum stridore ruit, fusisque attrita medullis
„ Ossa solo haeserunt etc.

Quin etiam paullo ante sic mantuanus statuerat:

„ Iussit (Nero) Petrum, quo non insignior alter
„ Religione fuit, pedibus sublime levatis
„ Ora in humum verso pendere patentibus ulnis,
„ Et Paulum rigido iugulum submittere ferro.

Lib. VI. *fastor. de martyr. ss. Petri. et Pauli fol. N. edit. argentorat. an.* 1518. Abeant nunc protestantes illi Petri itineris romani oppugnatores, atque ex Mantuani carminibus Petrum neque martyrum obiisse Romae, neque Romam venisse umquam, si possint, efficiant. Nec minus est subiesta Balei fides praesidium ex Hieronymi *lib.* IV. *commentarior. in cap.* XXIII. *Mat-*

» Multa mari, et terris discrimina passus ad urbem
» Romuleam mundi dominam, rerumque potentem
» Venit, ubi aeterni iaceret primordia regni.

Salmero autem tomo operum quarto (1), dictum adversariorum *impudentissimum* appellat *mendacium ex summia affectata ignoratione depromptum*, *sive potius ex insigni malitia.* Haec sibi protestantes habeant, qui testimonia quaedam aut fraude detruncata, ac vitiata, aut aliorsum atque auctores voluerint, accepta proferunt, missis claris, atque perspicuis, quibus ipsorum funditus error evertitur. Lelandum (2), atque Molinaeum homines sedis apostolicae inimicos, hostesque nefarios nihil moror. Ac si novis scriptoribus pugnandum est, his ego duobus, quos nobis protestantes exprobrant, scholasticos primum omnes, duce Thoma aquinate, opponam, tum Driedonem (3), Pighium (4), Copum (5), Iohannem

thaei pag. 112. *edit. Martian. paris. tom.* IV. *part.* I. potentia. Nam Hieronymus cruci quidem affixum Petrum ait, Hierosolymis vero cruci affixum, non item. Alioqui mortuum quoque Hierosolymis dixisset Paulum. Qua re quid fingi potest absurdius? Sunt enim haec sancti doctoris verba: „ Alios scribas in lege doctissimos, ex quibus lapidatus est Stephanus, Paulus „ occisus, crucifixus Petrus, flagellati in actibus apostolorum discipuli „. Quid? si Lyranum quoque sui erroris testem appellet? qui Lyranus, in *cap.* XXIII. *Matth. pag.* 999. *tom.* V. *biblior. edit. lugd. an.* 1539. *ad verbum crucifigetis*, hoc solum adnotat: *ut Petrum, et Andream fratrem eius, et multos alios.* Id vero non indicat cruci fuisse Hierosolymis affixum Petrum.

(1) *Commentarior. in evang. histor. et act. apostolor. tom.* IV. *part.* III. *tractat.* V. *pag.* 449. *edit. Colon. Agrip. an.* 1602.

(2) Iohannem Lelandum, Carolumque Molinaeum in eam sententiam, ut vidimus, laudant *pag.* 22. Spanhemius, eumque sequutus Zornius. Lelandum autem, qui catholicus aliquando videri voluerit, sed iunctus amicitia Henrico VIII. fuerit, nihili facio. Id ipsum dico de Molinaeo, cuius qui fuerit in sedem apostolicam animus plane constat.

(3) *De dogmatibus variis, et libris apocryphis lib.* IV. *cap.* III. *part.* I. *seq. pag.* 224. *seqq. tom.* I. *opp. edit. lovan. ann.* 1550., Gregorium Cortesium singularem de Petri adventu in urbem perscripsisse librum testatur Zornius *ibid. pag.* 733.

(4) *Hierarchiae eccl. lib.* III. *cap.* XIII. *seqq. p.* 134. *seqq. edit. colon. an.* 1558.

(5) Alanus Copus *dialogo* I. *cap.* IX. *pag.* 23. *et cap.* V. *p.* 99. *edit. antuerp. an.* 1556., Iohannes Roffensis episcopus *convulsione calumniar. Ulrichi Velani ..., quibus Petrum numquam fuisse Romae cavillatur p.* 1299. *opp. edit. Wirceburg. ann.* 1597., Thomas Stapletonus *controv.* III. *de primo subiecto potest. eccl. quaest.* II. *art.* I. *seq. pag.* 983. *seqq. tom.* I. *opp. edit. paris. an.* 1620., Melchior Canus *lib.* VI. *locor. theolog. c.* VIII. *p.* 204. *edit. patav. an.* 1714., Sanderus *de visibili monarch. eccl. lib.* VI. *cap.* X. *pag.* 247. *sq. edit. lovan. an.* 1571., Osii, Victoriae, Viguerii, Nausaei, Conterani, Peresii, Titelmanni, Poli, Rufi, Casalii, Heselii, Turriani, Moroni, aliorumque testimonia indicantur *ibidem ab Sandero lib.* VII. *p.* 589. *seqq.*, Nicolaus Coeffetau *de monarch. contra M. Anton. de Dom. libros de republica part.* II. *lib.* IV. *cap.* X. *pag.* 449. *seq. edit. paris. an.* 1623., Cariophylus contra Nilum thessalonicensem *pag.* 95. *sq. edit. paris. an.* 1626., Leo Allatius *lib.* I. *de eccles. occid. et orient. consens. cap.* II. *n.* VII. *p.* 143. *edit. colon. an.* 1648., Inchofer *epist. ad Leonem Allatium lib. eodem Allatii cap.* XII. *p.* 139. *seqq.*, Ecchellensis *Eutych. vindic. cap.* XXIV. *seq. pag.* 242. *seqq. edit. rom. ann.* 1661., Arcudius *de Purgat. pag.* 159. *seqq.*, etsi id ex instituto non agat, *edit. rom. an.* 1637., Petavius *lib.* XI. *de doctr. tempor. c.* XIII. *pag.* 179. *tom.* II. *edit. antuerp. ann.* 1703., Natalis Alexander *histor. eccl. saec.* I. *dissert.* XIII. *pag.* 147. *t.* III. *edit. lucensis ann.* 1749., Franciscus Arlaeus archiepiscopus rothomag. *apolog. evang. l.* II. *p.* 228. *sq. edit. paris. ann.* 1625., Schelestratius *tom.* II. *antiquit. ecclesiast. diss.* III. *pag.* 149. *seqq. edit. rom. ann.* 1697., Maclerus *de monarch. eccles. lib.* II. *pars.* II. *cap.* X. *edit. paris. an.* 1622. *pag.* 319., Bacchinius *lett.* X. *contro il Piccinino pag.* 499. *seq. edit. Altorf. ann.* 1798., Orsius *hist. ecclesiast. lib.* I. *num.* XLI. *pag.* 65. *seqq. edit. roman. ann.* 1747., Fogginius *loc. citat.* Mitto Sirletum, Petronium, Gretserum, Eudemon-Iohannem, Sotos, Marcum, Gottum, Redingum, innumerabilesque alios, qui idem adversus haereticos argumentum tractarunt.

Roffensem, Thomam Stapletonum, Melchiorem Canum, Nicolaum Sanderum, Nicolaum Coeffetau, Franciscum Victoriam, Iohannem Viguerium, Franciscum Nauseum, Gasparem Contarenum, Peresium, Titelmannum, Reginaldum Polum, Thomam Campegium, Remundum Rufum, Gasparem Casalium, Iohannem Hesclium, Franciscum Turrianum, Iohannem Moronum cardinalem, Iodocum Coccium, Abrahamum Ecchellensem, Cariophylum, Leonem Allatium, Inchoferum, Petrum Arcudium, Baronium, Bellarminum, Petavium, Natalem Alexandrum, Harlaeum, Andream Duvallium, Mauclerum, Hallerium, Habertum, Orsium, Fogginium, uno verbo omnes catholicos (1) doctores; protestantes ipsos doctores (2), nestorianos (3), eutychianos, seu iacobitas (4), photianos (5), gentes denique universas (6), quibus est quidquam de propagatione christianae religionis intellectum.

CAPUT V.

S. Petrus non verbo solum, sed re etiam vera episcopus romanorum fuit.

Sed protestantes plerique omnes, qui iter Petri romanum, coacti veterum auctoritate confessi sunt, ne quid catholicis concessisse viderentur, quod novis lutheranorum, calvinianorum, zuinglianorum, socinianorumque factionibus detrimento esset; nihil nos proficere dixerunt posse, nisi illustribus documentis demonstraverimus, summum illum apostolum fuisse etiam episcopum romanum.

(1) Vide *notat. superiorem.*

(2) Confer praeter eos, quos huius capitis initio nominavi, Zornium, si licet, loco indicato, qui protestantes nostrae sententiae defensores numerat, et Henchium *de scriptor. roman. lib.* II. *p.* 57. *seqq.*, a quo multi in utramque partem scriptores recensentur.

(3) Confer Eutychium alexandr., et aegyptiorum iacobitarum martyrologium ad d. XXIX. mensis Athar, tertium officium Pentecostes, quod iacobitae adhibent, et *officium ss. Petri, et Pauli, quo utuntur nestoriani.* Apud Ecchellensem *ibid. cap.* XXIV. *pag.* 244. *seqq.* Vide praeterea epistolam nestorianorum ad pontificem romanum, quam Andreas Masius latinam fecit, cuiusque partem in suum *de visibili monarchia apur lib.* VII. *pag.* 646., Nicolaus Sanderus transtulit. Sed omnia eius generis monumenta persequi non vacat.

(4) Nullum dubium est, quin graeci Photiani Petrum Romam venisse confiteantur. Id enim libri eorum ecclesiastici postulant. Vide Menea ad diem XXIX. iunii *pag.* 15. *edit. rom. an.* 1736., *et menologium Basilii ad d.* XXIX. *iun. edit. urbin. ann.* 1727. *pag.* 145. *et seq.* At rem perspicuam, non est cur multis esse confirmandam putem.

(5) Confer quae scripsi *pag.* 255. *huius vol. not.* 4. de muhamedanis. Similia refert Ecchellensis de arabibus sive christianis, sive muhamedanis, de armeniis, de syris variarum sectarum, de chaldaeis, *ib. p.* 243. *seq.*

(6) Id vero ne veteres quidem ethnici negare audebant. Consule Iuliani apostatae testimonium apud Cyrillum alexandrinum *lib.* X. *contra Iul. p.* 327.

§. I.

Quis negent Petrum fuisse romanae ecclesiae episcopum.

Id vero non modo non demonstrari, sed ne coniecturis quidem fieri cuiquam veri simile posse iactant. In his autem numerantur Martinus institutor ille, princepsque sectae lutheranorum (1) eiusque sectatores, ut ceteros omittam, quos, cum de itinere Petri romano dissererem (2), nominavi, Iohannes Henichius (3), Thomas Ittigius (4), Salomon Deylingius (5), calvinianique, quorum paragrapho superioris capitis secundo meminimus (6), in primisque Iohannes-baptista Brussetius in ea, quam praeside Salomone Van Tilio defendit *de Petro Romae martyre, non pontifice, dissertatione* (7). Non discrepat ab his Dodwellus homo alioqui da secta episcopalium (8). Sed modum faciam. Omnes enim numerare longum est.

§. II.

Petrum vere, proprieque romanum episcopum fuisse, qui censeant.

Una autem omnium catholicorum sententia est, fuisse non verbo solum, sed re etiam vera episcopatu romano perfunctum (9)

(1) Confer *pag.* 458, *huius vol. not.* 1.

(2) Vide *pag. eadem not. eamdem.*

(3) *Loco indicato pag.* 458, *not.* 1.

(4) *Histor. eccl. saec.* 1. *cap.* IV. §. III. *pag.* 229, *edit. lips. an.* 1709.

(5) *Observat. sacrar. part.* IV. *exercit.* VI. §. IV. *pag.* 424, *edit. lips. an.* 1747. Is postquam ostendi Christi verbis *pasce oves meas etc.* non posse dixit, supremum in ecclesia principatum Petri, mox addidit: „ Alia igitur, et validiora argumenta ab adversa- „ riis adferri debent, si probare volunt, Petrum visi- „ bile ecclesiae caput, et Christi vicarium, et monar- „ cham in his terris fuisse. Hoc defuncti labore ulte- „ rius ostendere debent, Petrum fuisse episcopum ro- „ manum proprie dictum, et per XXV. annos ibi, ut „ aiunt, sedisse etc. „ Sed Petrum nos quidem caput, ac principem fuisse constitutum demonstravimus et scripturarum auctoritate, et traditione maiorum. Restat alterum. Verum hoc praedico: etsi Petrum romano episcopatu XXV. annis fuisse potitum existimem, romani tamen episcopi summum in ecclesia principatum ostendi, nisi demonstrato XXV. annorum episcopatu romano Petri, non posse, vehementer nego. Fac enim romani pontificis primatus ex episcopatu apostoli eiusdem romano omnino pendeat, an is continuo episcopatus Petri XXV. esse annorum debuit, non septem, aut trium, aut duorum?

(6) *Pag.* 458, *not.* 1.

(7) *Edit. Lugd. batav. an.* 1710.

(8) *Dissertat. singular. de rom. pontif. primaev. successs. cap.* XI. *pag.* 152. *seq. edit. opp. posth. Pearson. lond. an.* 1688.

(9) Ita quidem scriptores illi omnes, quos extremo capite superiore *pag.* 493. *sq.* numeravimus.

Petrum. Nam Harduinum, qui aut neget, aut dubitet (1), praetermitto. Notum est hominis ingenium, cui vix in historia quidquam, quod prae se speciem non ferret novitatis, placebat. Assentiri autem videntur nostris britannorum ex ea secta nonnulli, quos episcopales, ob susceptam defensionem episcoporum dignitatis vocant. In horum sunt numero Pearsonus (2), Hammondus (3), aliique.

§. III.

Quibus testibus Petrum Romam venisse, iisdem fere episcopum fuisse romanorum efficitur.

Qui enim veteres Romam petiisse Petrum, romanamque ecclesiam constituisse, iidem ipsum vere, proprieque romanum antistitem fuisse affirmarunt. Venisse autem Petrum Romam adversarii tot, tantorumque testium auctoritate victi confitentur. Episcopum igitur romanum eumdem fuisse, fateantur necesse est. Nam ut *facti*, quod aiunt, historici iter Petri romanum est, ita est historici *facti* episcopatus romanus Petri. In *facto* vero itineris statuendo mirifice valet, inimicis nostris fatentibus, veterum auctorum consensio. Quare valebit in adserendo etiam episcopatu romano Petri.

I.

Caius presbyter, auctor librorum contra Marcionem, Eusebius, Hieronymus, Optatus, Augustinus, Severus Sulpicius, catalogique omnes romanorum pontificum Petrum verum fuisse episcopum romanum efficiunt.

Testes adventus Petri ab adversariis appellantur scriptores secundi, insequentiumque saeculorum. Iam vero in scriptoribus secundi, tertii, quarti, quinti, insequentiumque saeculorum, nume-

(1) Vide *pag.* 99. *seq. not.* 2. *huius vol.*

(2) *Dissert.* I. *de success. primor. episcopor. Romae cap.* VI. *pag.* 27. *seqq. edit. lond. opp. posth. an.* 1688.

(3) *Loco cap. indic. huius vol. not.* 1. *p.* 490.

rantur Caius presbyter, auctor carminum contra Marcionem, Eusebius, Hieronymus, Optatus, Augustinus, Sulpicius, auctoresque catalogorum pontificum. Atque Caius, seu quisquis ille est, qui contra Artemonem scripsit, floruitque extremo secundo, ineunteque tertio saeculo, successionem romanorum antistitum a Petro repetens, Petrum episcopum ostendit fuisse romanorum (1). Accedit autem carminum adversus Marcionem scriptor, quem aequalem Tertulliani temporum fuisse arbitror, cuiusque hac de re illustrem produxi locum, cum contra Pauli episcopatum romanum agerem (2). Quod si Tertulliani quoque auctoritate pugnandum esset, huius item huc esse constaret propensiorem opinionem, qui in libro, qui est de praescriptionibus, quamquam Petrum, ac Paulum apostolos fuisse romanorum testatur, ordinationem tamen Clementis ab uno Petro repetendam censet (3). De Eusebio satis dixi, quo loco episcopatu romano numquam potitum fuisse Paulum demonstravi (4). De Hieronymo autem non est cur esse multis agendum putem, cuius est praeclara *in primo libri de viris illustribus capite* de romano xxv. annorum Petri episcopatu sententia (5). Optatus porro primum romanam sedem occupasse Petrum scribit, atque ei successisse Linum, Lino Clementem cc. (6). Eadem persequitur Augustinus epistola tertia et quinquagesima (7), nec dissentit Sulpicius Severus (8). Iam vero praeter catalogos et multos, et veteres, quos cum de Paulo dissererem, indicavi (9), consuli item poterit, quem Dodwellus in extrema *singulari de successione rom. episc. dissertatione* e bodleiano museo descripsit, qui sane catalogus ad tempora fere Theodori pontificis, hoc est ad saeculum ecclesiae septimum pertinet (10). Nam in hoc etiam, ut in ceteris, primus in episcopis romanis Petrus apostolus, idemque episcopus ponitur. Romanos autem veteres, qui hosce catalogos ediderunt, origines suae ecclesiae ignorasse; eodemque in

(1) Is autem auctor romanae ecclesiae addictus erat. Itaque comperta, quae ad eam pertinent, habebat. Eumdem atque Caium fuisse, Photius putat *bibliothec. codic.* XLVIII. *pag.* 33. *edit. rothomag. an.* 1653. Sic vero habet apud Eusebium *lib.* V. *histor. ecclesiast. cap.* XXVIII. *p.* 219. de Victore: Ἦν τρισκαιδέκατος ἀπὸ Πέτρου ἐν Ῥώμῃ ἐπίσκοπος, *tertius ac decimus a Petro fuit Romae episcopus.*

(2) *Pag.* 311. *huius vol. not.* 3.

(3) Confer *pag.* 333. *huius vol. not.* 1.

(4) *Pag.* 335. *seq. huius vol.*

(5) *Tom.* IV. *part.* II. *opp. edit. Martianaei p.* 101.

(6) Vide *pag.* 328. *huius vol. not.* 3.

(7) *Pag. huius vol.* 328. *not.* 4.

(8) *Lib.* II. *pag.* 159. *edit. an.* 1754.

(9) *Huius vol. pag.* 328. *not.* 6. *seqq.*

(10) *Pag.* 222. *seq. opp. posth. Pearsoni edit. londin. an.* 1688.

genere scriptores africanos, graecosque caecutiisse; veritatem autem nunc primum protestantibus, non modo nullo teste, documentoque, sed ne coniecturis quidem, pugnantibus patuisse quis credat?

II.

Idem testimoniis patrum ostenditur, qui Petrum, non Paulum sedem occupasse romanam dixerunt.

Sic enim auctor carminnm contra Marcionem (1), Cyprianus (2), Optatus (3), Prudentius (4) aliique plures constituerunt, qui etsi Paulum Romae et multis laboribus, et martyrío fuisse perfunctum scirent, tamen uni Petro cathedram, sedemque episcopatus attribuerunt. Id ipsum etiam praeter ceteros anno quingentesimo duodecimo testati sunt orientis episcopi in litteris ad Symmachum pontificem (5). Cumque Petri cathedram catholici omnes primorum temporum sedem unitatis ecclesiasticae esse defenderent, ut ex locis Cypriani (6), Optati (7), aliorumque intelligi plane potest, mirabile profecto non est, eius cathedrae fortasse figuras non pictas solum, sed etiam gemmis maiorum memoria inscalptas (8), cuiusmodi sunt eae, quas Aringhius, Bottarius, Gorius, atque Passerius ediderunt.

Tertium peti argumentum ex iis pontificum maximorum, patrumque veterum testimoniis potest, quibus episcopos romanos Petri successores esse statuitur. At erit sequenti capite opportunior expendendorum eorumdem testimoniorum locus. Intelligo autem

(1) *Pag.* 326. *huius vol. not.* 2.

(2) Vide *pag.* 335. *huius vol. not.* 3.

(3) *Pag.* 323. *huius vol. not.* 3.

(4) Prudentii locum descripsi *pag.* 337. *huius vol. not.* 4.

(5) *Pag.* 339. *huius vol. not.* 1.

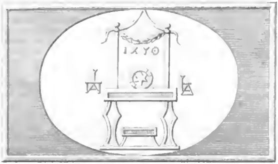
(6) *Pag.* 59. *seqq. huius vol. not.* 2. *seqq.*

(7) *Pag.* 296. *huius vol. seq. not.* 3.

(8) Cathedrarum eiusmodi exempla sive pictarum, sive marmoribus insculptarum cernere aliqua licet apud Aringhium *lib.* VI. *cap.* XLVIII. *pag.* 664. *seqq. Rom. subterr. tom.* I., Bottarium, aliosque. Sed de cathedris pontificum, episcoporumque agam alio loco opportune, ac diligentius. Nunc throni episcopalis figuram chalcedonio inscalptam, exque museo bonarrotiano ab Antonio Francisco Gorio viro doctissimo primum t. II. *musei florentini tab.* XCIII. *n.* 3. publicatam, et ab Iohanne-baptista Passerio eruditissimo legation. urbinat. auditore singulari dissertatione, quae inscribitur ἱερόθρονος, *sive de throno sacro ad Iohannem Bottarium* illustratam, lectori exhibendam putavimus, in qua tamen pro ΙΧΘΥΣ, de qua voce *volum.* I. *huius operis p.* 58. *seq.* egimus, scriptum ΙΧΥΘ, errore ne, quod

fuisse aliquos, qui Petrum, *ea ratione*, *qua omnes apostoli habitu, et potestate totius orbis*, *actu vero illius urbis*, *et provinciae in qua apostolico munere functi sunt*, episcopum fuisse defenderent (1), atque hoc sensu patres intelligendos arbitrarentur, qui romanum episcopatum susceptum fuisse ab eodem apostolorum principe tradidissent (2).

Sed nae hi vehementer errant. Nam si ita Petrus episcopus romanus fuit, cur is solum episcopus romanus a patribus dicitur, qui functus ante episcopatu antiocheno fuisset, non corinthius, etsi Corinthi, non ponticus, non cappadox, non galata, etsi in Ponto, in Galatia, in Cappadocia et fuerit, et religionem praedicarit, et ecclesias constituerit, auxeritque? Paulum praeterea quisquamne antiquorum aut corinthium, aut ephesium, aut thessalonicensem, aut philippensem episcopum appellavit, quod his in urbibus gesserit munus apostoli? Cum ergo Petrum episcopum romanum fuisse patres dixerint, non ea latissima, qua adversarii optarent, sed hac pressiore, quam volumus, significatione episcopum dixerint romanum necesse est. Quod eo confirmari magis potest, quo videamus Petrum a maioribus ita omnino

magis credo, scalptoris, an consulto, viderint alii. Confer Passerium *ibid.* n. III. *pag.* 5. Est vero figura.

(1) Marcus Antonius de Dominis *de re publ. eccl. lib.* I. *cap.* VIII. n. V. *tom.* I. *opp. edit. lond. an.* 1617. *pag.* 87., *et lib.* IV. *cap.* I. *num.* VIII. *pag.* 531. *tom. eod.*, et Thomas Ittigius *hist. eccl. saec.* I. *cap.* IV. n. III. *pag.* 229. *edit. lips. an.* 1709.

(2) Danohaverus *Christeid. pag.* 104.

in catalogis pontificum romanorum poni, ut Clemens, ut Hyginus, ut Urbanus poni consnerunt, quos vere, proprieque antistites fuisse romanos liquet.

Multo est levius, quod idem Ittigius obiicit, Hieronymum primum fuisse huiusce episcopatus inventorem, cui proinde opponi antiquior Lactantius debeat, sive auctor libri de mortibus persecutorum, qui nusquam Petrum episcopum fuisse romanorum scribit. Nam quidquid tandem Scaliger (1) iactitet, etiamsi adiecta ea de episcopatu verba Eusebii chronico ab Hieronymo fuissent, tamen neqne Hieronymi sententia ab eusebiana (2) discrepat, neque primus Hieronymus fuit, qui episcopum fuisse Petrum romanorum diceret. Longe sunt vetustiores Lucio Caecilio, Lactantioque Caius presbyter, auctor carminum contra Marcionem, et fortasse etiam liberiani catalogi conditor, quam sit Lactantius idem Hieronymo. Atque haec de episcopatu romano Petri dicta sunto. Sequitur, ut doceam romanos episcopos veros esse et episcopatus, et primatus ratione successores Petri.

(1) *In animadv. ad chronicon Eusebii pag.* 189. *edit. amstelod. an.* 1658. Ei assentitur Vedelius *lib.* II. *de Petri cathedra cap.* XV.

(2) Vide *pag.* 470. *huius vol. not.* 2. Nullo autem documento evinci potest, addita haec fuisse eusebiano chronico ab Hieronymo. Quod si exempla quaedam chronici graeci profert Scaliger, cur ea vitiata dicenda non sunt, ut vetustissimi, diligentissimique interpretis Hieronymi constet auctoritas?

FINIS TOMI QUINTI.

INDEX
RERUM

A

D

E

I

L

M